דוד שוב

פֿון די אַמאָליקע יאָרן

בלעטלעך זכרונות

ערשטער באַנד

(1918 — 1887)

ניו־יאָרק 1970

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2022

ON THE REVOLVING STAGE OF HISTORY

Recollections of People and Events in Russia and the West

by DAVID SHUB

•

2 VOLUMES

VOL. I

•

PUBLISHED BY ''CYCO''
PUBLISHING HOUSE AND BOOK DISTRIBUTING CENTER
25 East 78th St., New York, N. Y. 10021

•

Copyright by David Shub, 1970

•

שער־בלאַט געצייכנט פון זיגמונד לאַפּער

Printed in the U. S. A. by
KNIGHT PRINTING CORPORATION
382 Lafayette Street, New York, N. Y. 10003
96

דוד שוב

פון די אַמאָליקע יאָרן

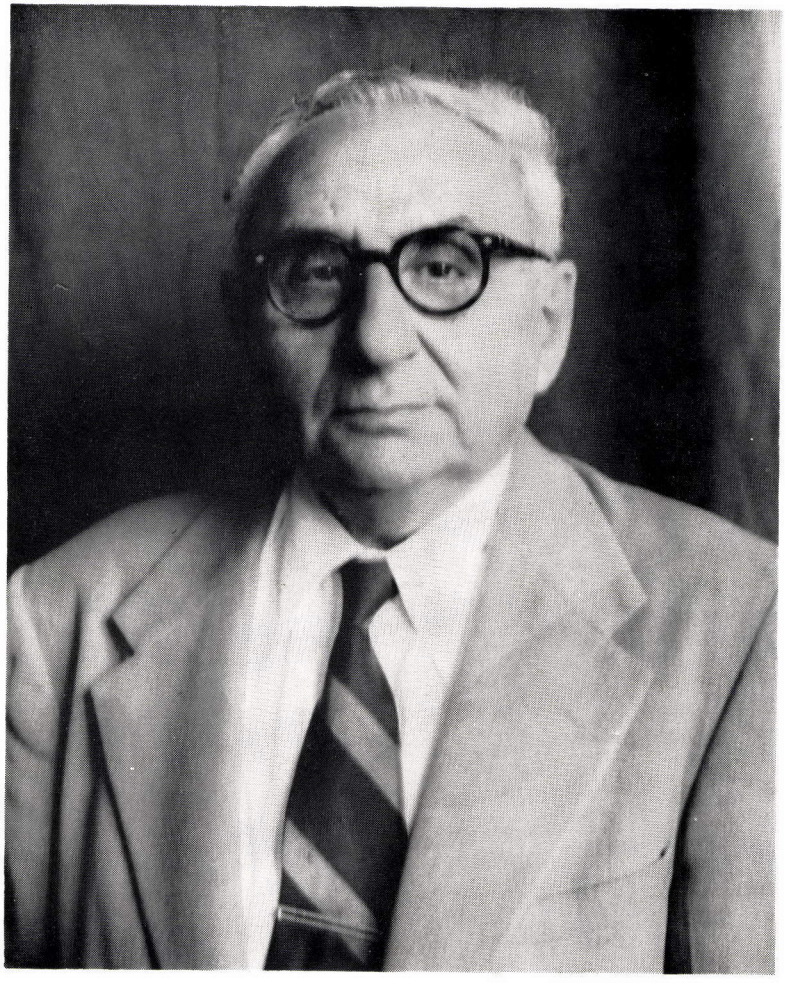

דוד שוב

(אין יאֵר 1965)

אינהאַלט:

פאָרוואָרט — — — — — — — — — — — — — — — — 15

ערשטער קאַפּיטל

מיין קינדהייט ביי טאַטע־מאַמע אין הויז אין פּאָסטאַוו. — מיינע שוועסטער
און ברידער. — אין חדר און אין דער רוסישער פאָלקס־שולע. —
מיין מאַמעס טויט. — אין דווינסק, ווילנע און גרויס־ווילייקע אין
די יאָרן 1897—1901. — — — — — — — — — — — — — — — 19

צווייטער קאַפּיטל

אין ווילנע אין די יאָרן 1901 — 1903. — מיינע לערער און חברים — די
ברידער וואָלאָוויטש און שמואל אַלפּעראָוויטש. — מיין אָנטייל אין דער
רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. — דער ווילנער מאַטעמאַטיקער ראַטנער. —
מיין באַקאַנטשאַפט מיט אַברהם רייזענען און משה טייטשן. — איך
פאָר קיין אַמעריקע. — — — — — — — — — — — — — — — 31

דריטער קאַפּיטל

מיין ערשטע באַקאַנטשאַפט מיטן יידישן לעבן אין אַמעריקע. — דריי
מאָנאַטן אין פילאַדעלפיע. — איך לערן זיך שנעל אויס לייענען אַ יידישע
צייטונג. — איך קום קיין ניו־יאָרק און ווער דאָ אַ הויז־מאָלער. —
פאַרוואָס די אַרבעטער האָבן מיר אַ נאָמען געגעבן „מאַקסים גאָרקי". —
אַוראַאַם קאַגאַן און אַב. קאַהאַן. — — — — — — — — — — — — — 39

פערטער קאַפּיטל

די יידישע פּרעסע אין אַמעריקע אין די יאָרן 1903 — 1905. — די
אַרויסגעבער, די רעדאַקטאָרן און די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער פון די
דעמאָלסטיקע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן. — די אַנאַרכיסטן, די
סאָציאַליסטן, דער אַרבעטער־רינג, די יידישע יוניאָנס און דער „בונד". — 49

פינפטער קאַפּיטל

איך ווער אַרבעטסלאָז און פאַרברענג גאַנצע טעג אין דער גרויסער
אַסטאָר לייברערי. — די יידישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג און דער
אַרבעטער־רינג אין 1904. — די פּאָפּולערסטע יידישע סאָציאַליסטישע
לעקטאָרס ש. פּעסקין, ב. פייגענבוים, יואל ענטין, יעקב גאָרדין, ש.
יאַנאָווסקי, מאָריס ווינטשעווסקי. — — — — — — — — — — — — — 58

זעקסטער קאַפּיטל

די ערשטע דעלעגאַציע פון „בונד" אין אַמעריקע. — „אַלעקסאַנדער" און „בערג". — די פּינף באַוואוסטע שרייבער־בונדיסטן. — די „פּריינד פון „בונד". — מאיר לאַנדאַן. — די יידישע אַנאַרכיסטן, זייערע פּירער און זייער פּרעסע. — מיינע אַנאַרכיסטישע פּריינד. — מיינע נייע „פּראָפּעסיעס". — — —

צוועלפטער קאַפּיטל

די יידישע ראַדיקאַלן אין לאָנדאָן אין 1905. — צוויי יידישע וואָכן־בלעטער, דער אַנאַרכיסטישער „אַרבייטער פרייַנד" און די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע „נייַע צייט" און זייערע רעדאַקטאָרן, רודאָלף ראָקער, טעאָדאָר ראָטשטיין און בעק. — צוויי וואָכן אין פּאַריז. — דער רוסישער מאַלער ניקאָלייַ לאָכאָוו. — אין זשענעוע. — מיין ערשטע באַגעגעניש און באַקאַנטשאַפט מיט לעוו דייטשן און אַנדערע באַרימטע פירער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. — אין דער הויפּט־קוואַרטיר פון „בונד". — וויקטאָר טשערנאָוו. — — — — — — — — — — — — — — — — 126

דרייצנטער קאַפּיטל

מיין באַקאַנטשאַפט מיט לענינען אויף אַ באַלשעוויסטישער וועטשערינקע. — לענינס לעקציעס און דער איינדרוק וואָס לענין האָט דעמאָלט אויף מיר געמאַכט. — אַ געשפּרעך מיט וועראַ זאַסולישטש צוליב וועלכן איך האָב דערנאָך עטלעכע נעכט ניט געקענט איינשלאָפן. — ד״ר יאָכעלמאַן קומט צו מיר פון בערן מיט אַ ספּעציעלער „מיסיע" פון מיין פאָטער. — ש. אַ־סקי און זיין געהיימניספולער „רייכער קרוב". — אַ שליח פון די מינסקער פּועלי־ציון אין זשענעוע און מיין שפּעטערדיקע באַגעגענישן מיט אים אין ניו־יאָרק. — צוויי קורצע געשפּרעכן מיט פּלעכאַנאָוון. — — — — — — — — — — — — — — — — 136

פערצנטער קאַפּיטל

איך פאָר קיין רוסלאַנד דורך ווין און גאַליציע. — אַן ערב־שבת צווישן קאָלאָמייער חסידים. — אַ וואַך אויף אַ געהיימער קוואַרטיר אין לעמבערג. — מיכאַאילאָוו און „קאַרליק". — איך דאַרף אַריבערפירן רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור קיין רוסלאַנד און מען פאַרהאַלט מיך אין ברעד אויפן וואָקזאַל. — דער יידישער זשאַנדאַר אין ברעד. — איך „גנבע" די גרענעץ און קום אַן בשלום קיין רוסלאַנד. — פון לוצק קיין ווילנע. 149

פופצנטער קאַפּיטל

אין ווילנע ערב דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע. — שוין גאָר אַן אַנדער רוסלאַנד. — באַגעגענישן מיט מיינע אַלטע חברים. — נייַע באַקאַנטשאַפטן אויף דער געהיימער קוואַרטיר פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע. — אין מיין געבורט־שטאָט פאָסטאָוו. — די גרויסע איבערראַשונג. — — — — — — — — — — — — — — 157

זעכצנטער קאַפּיטל

אין די פרייַע טעג אין ווילנע. — די פאַגראָמען אויף יידן אין דרום־רוסלאַנד. — די ערשטע לעגאַלע טעגלעכע סאָציאַליסטישע צייטונג אין פעטערבורג. — דער פעטערבורגער סאָוועט פון אַרבעטער־דעפוטאַטן. — טראָצקי און פאַרוואוס און זייער „פּערמאַנענטע רעוואָלוציע". — — 164

זיבצנטער קאַפּיטל

רעוואָלוציאָנערע אָגיטאַציע צווישן די פּויערים. — וויידער אַמאָל אין ווילנע. — אויף אַ לעקציע פון דעם באַוואוסטן רוסישן ראַדיקאַלן פּובליציסט ו. וואַדאָוואָזאָוו. — יהדין־אייזענשטאַדט און הערמאַן לאַפּאַטין. — אַ קאָלירפולע פּערזענלעכקייט. — דער פירער פון „בונד", מאַרק ליבער, און זיינע צוויי ברידער, אויך באַוואוסטע רעוואָלוציאָנערן. — — — — 172

אכצנטער קאַפּיטל

אויף אַ געהיימער קאָנפערענץ פון „צפון־מערבדיקן קאָמיטעט". — די חברים „מינאַי" און „קיריל". — איך קום צוריק קיין פּאָסטאָוו און פּאַל מיאוס אַריין. — אַ יונגע העלדישע מיידל ראַטעוועט מיך פון אַרעסט. — די וואַלן צו דער ערשטער דומע און די וויבלנער יידן. — די וויבלנער בונדישע „פּאָלקס־צייטונג". — אויף אַן אומלעגאַלער מאַי־פּאַראַמלונג. — איך זע דעם טויט פּאַר מיינע אויגן. — — — — — — — — — — 180

נייַנצנטער קאַפּיטל

דער ערשטער פּאַרלאַמענט אין רוסלאַנד. — די ערשטע גאָסודאַרסטוו־נאַיאַ דומאַ. — דער צאַר און דאָס פּאָלק. — וען רוסלאַנד איז שיער ניט געווארן אַן אמת פּריי לאַנד. — מיין ערשטער אַרטיקל אין רוסיש. — 189

צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איך אַדרעסיר אַ גרויסע פּויערים־פּאַראַמלונג אין דעם שטעטל מיאַדלע און ווער באַלד נאָך דער פּאַראַמלונג אַרעסטירט. — גרויסע מחנה פּויערים קומט אויף מאָרגן אינדערפרי צו באַפרייַען מיך מיט גוואַלד פון אַרעסט־הויז. — צוויי פון די אָנפּירער ווערן אַרעסטירט און ווערן צוזאַמען מיט מיר אַוועקגעשיקט אין גרויס־ווילייקער טורמע. — מיין עטאַפּ פון ווילייקער טורמע דורך קורצניץ קיין פּאָסטאָוו. — — — 195

אייַן און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

מען „גיט מיך אָפּ" פּאַר אַ סאָלדאַט און אין אַ וואַך אַרום אַרעסטירט מען מיך און מען שיקט מיך אַוועק אין טורמע. — צוויי מאָנאַטן אין דיסנער טורמע. — מען פּאַרשיקט מיך דינען אין דער אַרמיי אין סיביר. — אַ רייזע אין אַ מיליטעריש פּראַכט־וואָגאָן פון סמאָלענסק קיין אירקוטסק וואָס האָט געדויערט כמעט אַ מאָנאַט צייט. — מיין גרויסע אַנטוישונג. 208

צוויי און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

די ערשטע שוועריקייטן אין קאָזאַרמע. — די באַציאונג צו מיר פון מיינע נאַטשאַלניקעס. — ראַטנער קאָמאַנדיר ראַט מיר פּאַר דער צייט פון „סלוזשבע" פּאַרגעסן מיינע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען און באַשטימט מיך צו לערנען די אומוויסנדע סאָלדאַטן לייענען אין שרייבן. — מיין באַקאַנטשאַפט מיטן אירקוטסקער ראַבינער. — אין אַ טעאַטער צווישן ליבעראַלע אָפּיציערן. — — — — — — — — 218

דריי און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

די פּסח־וואַך אין אירקוטסק צווישן יידן. — ביי דער פּאַמיליע וויגער. — מאַדאַם מאַריאַ צוקאַסאָוואַ, אַן אָנגענעמע איבערראַשונג. — איך טרעט אַריין אין דער געהיימער מיליטעריש רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע. — יידישער סאָלדאַט שלאָגט פּאַר די אַנדערע יידישע סאָלדאַטן, אַז מען זאָל מיך מסרן. — מיין חבר בוטאַקאָוו, אַ צווייטער איבערראַשונג. — איך ווער אַ „מוזיקאַנט". — דער יידישער קאָפּעל־מייסטער. — מיינע אַרטיקלען אין דער אירקוטסקער רוסישער צייטונג. — — — — — 226

פּיר און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איך בלייב „שולדיק" דער רעגירונג צוויי טעג מילִיטעריש טורמע
און דאָס רַאַטעווט מיך שפּעטער. — וויבערש שנור, אַ סטודענטין פון
טאָמסקער אוניווערסיטעט און דער פּעטערבורגער ציוניסטישער „רַאַז־
סוויעט". — מיר דרַאַט קאָטאַרגע און איך מוז גלייך נעלם ווערן. —
238 די וויבערס העלפן מיר אַנטלויפן. — — — — — — — — — — —

פינף און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אַ פּאָר שרעקלעכע מינוטן אויפן אירקוטסקער וואָקזאַל. — אין טשע־
ליאַבינסק שפּיל איך די רָאָלע פון אַ טאַטן מיט דריי קינדערלעך. —
צוויי מאָל אין גרויס געפאַר. — אַן אומאַנגענעמע איבערראַשונג אויפן
סמאָלענסקער וואָקזאַל. — פּאָליציי קומט אָנזאָגן מיין פּאָטער, אַז
246 מען האָט מיך באַדַארפט אויפהענגען, נאָר איך בין אַנטלאָפן. — — —

זעקס און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איבער שבת אין אָרקאָוויטשי. — מיט אַ „בילִיקן בילעט" קיין ווילנע. —
254 אַ פּאַרטאָג אויפן סמאָרגאָנער וואָקזאַל. — דער גרויסער נס. — —

זיבן און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אין סמאָרגאָן „אויף דאָטשע". — אומדערוואַרטעט באַגעגענישן מיט
אַלטע פרייַנד און באַקאַנטע. — מיין ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט ב.
וולאַדעקן. — פאַרוואָס איך האָב באַשלאָסן צו פאַרלאָזן רוסלאַנד. —
מיין קוזין זיסל שוביטש און מיין אַלטער חבר סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש
קומען קיין סמאָרגאָן צו העלפן מיר אַנטלויפן קיין אויסלאַנד. — די
261 באַגעגענישן אויף אַ געהיימער קוואַרטיר מיט מיין פּאָטער. — — —

אַכט און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אויף יענער זייט גרענעץ אין אַ דייטשישן קאָראַנטין אין פּראָסקען. —
איך פּאָר קיין לאָנדאָן און לאָז איבער דורך אַ טעות מיין גאַנצן פּאַר־
מעגן אין האַמבורג. — אַ פּאָר טעג אין לאָנדאָנער „היברו שעלטער". —
270 איך טרעף אַן אַלטן חבר מיינעם און ער נעמט מיך אַריין צו זיך. —

נייַן און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

דאָס יידישע לעבן אין לאָנדאָן אין 1907. — ד"ר מאַקס נאַדעל און מאָריס
מייַער. — דער צוקונפטיקער באַרימטער טשעקיסט פּעטערס. — מיין
באַקאַנטשאַפט מיט אַהרן זונדעלעוויטשן. — זייַנע נביאות וואָס זיינען
מקוים געוואָרן. — אויף אַ לעקציע פון דעם אַנארכיסט וואַרלאַאַם טשער־
276 קעזאָוו. — טעאַדאָר ראָטשטיין. — — — — — — — — — — —

דרייסיקסטער קאַפּיטל

די לאָנדאָנער משפּחה קאַהאַן. — דער רוסישער ביבליאָטעקאַר טעפּלאָוו. —
דער אַלטער קאַהאַן און לענין. — וואָס וולאַדימיר לעבעדיעוו האָט מיר
דערציילט. — איך הויב אָן שרייבן אַרטיקלען אין ניו־יאָרקער „צייט־
גייסט". — אַ יום־כיפּור „פּאָגראָם" פון דער יידישער אַרטאַדאָקסישער
285 יוגנט אויף יידישע אַפּיקורסים. — איך פּאָר צוריק קיין אַמעריקע. —

איין און דרייסיקסטער קאַפּיטל

איך הויב אָן אַרבעטן אין אַ שאָפּ אין פילאַדעלפיע. — די קאָנצערטן
פון פילאַדעלפיער סימפאָנישן אָרקעסטער. — קאָמיסאָרזשעווסקאיַ מיט
איר טרופּע אין אַמעריקע. — די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע גרופּע
אין פילאַדעלפיע. — 293

צוויי און דרייסיקסטער קאַפּיטל

וויידער אַמאָל אין ניו־יאָרק. — מיין קוזין זיסל און זיין טראָגישער
סוף. — ניו־יאָרק אין 1905 און אין 1908. — די ניו־יאָרקער טעגלעכע
ייִדישע צייטונגען. — פרייַנד און באַקאַנטע צווישן די מיטאַרבעטער
פֿון „פאָרווערטס" און „וואָרהייט". — — — — — — — — — — — — 299

דריי און דרייסיקסטער קאַפּיטל

איך ווער צוריק אַ הויז־מאָלער אין ניו־יאָרק און פאַרדין שוין וויידער
12 דאָלאָר אַ וואָך. — אָבער אין אַ פאָר מאָנאַטן אָרום ווער איך, אויף
דוד פּינסקיס רעקאָמענדאַציע, דערווייל אַלס געהילף־רעדאַקטאָר פֿון
„אַרבייטער". — דוד פּינסקי דער שריפטשטעלער, דראַמאַטורג און רע־
דאַקטאָר. — ב. וולאַדעק, צביון און י. ב. סאַלוצקי אין „אַרבייטער". — 305

פיר און דרייסיקסטער קאַפּיטל

איך ווער אַ „בוך־העפּדלער". — ד"ר מ. גורעוויטש, דער אַמבאַסאַדאָר
פון רוסישן „בונד" אין אַמעריקע. — זיין באַרימטער רוסיש־ייִדישער
בוך־געשעפט אין ניו־יאָרק. — שכנא עפּשטיין, רעוועקאַ רובענטשיק און
משה טערמאַן. — דער אָנהייב פון מיין פרייַנדשאַפּט מיט אַ. ליעסינען 314

פינף און דרייסיקסטער קאַפּיטל

דעניעל דעליאָן, דער באַרימטער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פֿירער. —
איז דעליאָן טאַקע געווען אַן „אַמעריקאַנער לענין"? — ב. לאַפּין,
משה וואַרשע און קאָליאַ טעפּער. — — — — — — — — — — — — 322

זעקס און דרייסיקסטער קאַפּיטל

זישאַ לאַנדוי און זיינע ערשטע לידער אין „אַרבייטער". — מאיר בלינקין
און זיינע „וויבער". — ס. ק. שנייפּאַל אין „צוקונפט" און אין „אַרבייי־
טער". — ד"ר מיכאַיל לאַנדאַ. — איך פאַרלאָז דעם „אַרבייטער". —
מיין באַקאַנטשאַפּט מיט מאיר לאָנדאָנען. — — — — — — — — — 331

זיבן און דרייסיקסטער קאַפּיטל

יעקב מילך און זיין זשורנאַל „די נייַע וועלט". — איך ווער זיין גע־
הילף־רעדאַקטאָר. — ל. בודין. — די אינגערמאַנס אין רוסלאַנד. —
ד"ר יאַקאָוו דושעימס און דער אַמעריקאַנער מיליאָנער־סאָציאַליסט ווילייאַם
עגגליש וואָליניג אויף אַ רייזע אין רוסלאַנד. — מיינע אַרטיקלען אין די
ערשטע דריי נומערן פון דעם אַרבעטער־רינג זשורנאַל „דער פרייַנד". —
מיין פאָטער קומט קיין אַמעריקע. — א. ליעסין און מיין פאָטער. — 338

אַבּט און דרוימיקבּטער קאַפּיטל

די יידישע פּרעסע אין די יאָרן 1907 — 1910. — דער „פּאָרווערטס" און לואי מילערס „וואָרהייט". — אַ יידישע אַנאַרכיסטישע טעגלעכע צייטונג אין ניו־יאָרק און די „מאָרגען־צייטונג" פון „פּאָרווערטס". — די יידישע שרייבער און דער יידישער לייענער פון יענע יאָרן. — מיין נאָענטע באַקאַנטשאַפט מיט מאָריס ווינטשעווסקי, מ. זאַמעטקין און לעאָן קאָבּרין. — — —

פיר און פערציקסטער קאַפּיטל

סידני הילמאַן פאַרנעמט ד״ר הורוויטשעס פלאַץ אין דער קלאָוקמאַכער־יוניאָן. — ער ווערט דערנאָך פרעזידענט פון דער נייַ־געשאַפענער אַמאַל־גאַמייטעד קלאָדהינג וואַירקערס אָוו אַמעריקא. — די גרויסע אינטערנעשאַנאל. — ב. שלעזינגער, מאַריס זיגמאַן און אַב. באַראַף. — אַב. קאַהאַן לאַדט מיך איין צו ווערן אַן אינע־ווייניקסטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס״. — א. ליעסין ווערט רע־דאַקטאָר פון „צוקונפט״. — — — — — — — — — — — — — — 406

פינף און פערציקסטער קאַפּיטל

איך ווער רעדאַקטאָר פון דער „נייַע פאָסט״. — מיין פאַלעמיק מיט יצחק אייזיק הורוויטשן. — לואיס ד. בראַנדייס קען ניט פאַרשטיין פאַר־וואָס איך בין ניט קיין ציוניסט. — ד״ר נחמן סירקין, מיינע באַגעגעניש־און געשפּרעכן מיט אים. — — — — — — — — — — — — — — 412

זעקס און פערציקסטער קאַפּיטל

דער אָנהויב פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. — מאַס־מיטינג אין האַרלעם מיט עמיל וואַנדערוועלדן. — די רעדעס פון לעוו דייטש און פון מאַריס הילקוויט. — לוסיען סעגיעלס רעדע. — די שטעלונג פון „פאָרווערטס״ צו דער מלחמה. — אַ לאַנגע דעבאַטע צווישן מ. באַראַנאָוון און אַב. קאַהאַנען. — לואי מילער ווערט אַן אָרעמאַן צוליב זיין שטעלונג קעגן דייטשלאַנד. — ד״ר נחמן סירקין און די פראָ־דייטשן אויף דער ייִדישער גאַס. — — — — — — — — — — — — — — — — — — 418

זיבן און פערציקסטער קאַפּיטל

מאיר לאַנדאָן, דער ערשטער סאָציאַליסטישער קאָנגרעסמאַן פון דער ניו־יאָרקער איסט סייד. — ווילקאָקס בערגער, דער ערשטער סאָציאַליסט אין אַמעריקאַנער קאָנגרעס. — מאַריס הילקוויט, דער פירער פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי. — א. ליטוואַק, בונדישער פובליציסט קומט קיין אַמעריקע. — לעאָן כאַזאַנאָוויטש, בער באָראָכאָוו און אַנדערע פירער פון די פּועלי־ציון אין אַמעריקע. — — — — — — — — — — — — — — 428

אַכט און פערציקסטער קאַפּיטל

דער נייַער גרויסער קריזיס אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן. — דער מאַריס זיגמאַן מאַרד־פּראָצעס. — ווי אַזוי איך בין געוואָרן אַ ווענט־לעכער „מיטאַרבעטער״ פון דער ניו־יאָרקער טעגלעכער רוסישער צייטונג „נאָווי מיר״. — מייַנע באַגעגענישן מיטן רעדאַקטאָר. — לעוו דייטש פאַרלאָזט אַמעריקע. — — — — — — — — — — — — — — 437

נייַן און פערציקסטער קאַפּיטל

ד״ר א. קאַראַלניק קומט קיין אַמעריקע און ווערט אַ יידישער שרייבער. — די קאָנפערענץ פון די אַנטי־מלחמה־סאָציאַליסטן אין צימערוואַלד. — די אויפריכטיקע פּרינציפּיעלע פּראָ־דייטשן און די פּרינציפּנלאָזע דייטשע אַגענטן אין דער אַמעריקאַנער יידישער פּרעסע. — די יידישע סאָציא־ליסטישע פעדעראַציע. — — — — — — — — — — — — — — 445

פופציקסטער קאַפּיטל

מיין באַקאַנטשאַפט מיטן פּיאָנער פון אַמעריקאַנער סאָציאַליזם לוסיען סעניעל. — וואָס ער האָט מיר דערציילט. — אַב. קאַהאַנס לעצטער וויזיט ביי סעניעלן. — די פּרעזידענט־וואַלן פון 1916. — מאיר לאָנדאָן: ווי־
454 דערגעוויילט אַלס קאָנגרעסמאַן פון דער איסט סייד. — — — — — —

איין און פופציקסטער קאַפּיטל

דער „רוביניזם" אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן, וואָס האָט שיער ניט רואינירט די יוניאָן. — דער גרויסער לאַקאַוט און גענעראַל־סטרייק פון די קלאָוקמאַכער אין יאָר 1916, וואָס האָט געדויערט פערצן
460 וואָכן. — ווי אַזוי ה. לאַנג איז געוואָרן אַ שרייבער אין „פאָרווערטס".—

צוויי און פופציקסטער קאַפּיטל

ניקאָליי בוכאַרין קומט קיין אַמעריקע. — בוכאַרין און לענין. — טראָצקי אין די יאָרן צווישן די צוויי רוסישע רעוואָלוציעס. — די פראַנצויזישע רעגירונג שיקט אים אין יאָר 1916 אַרויס פון פראַנקרייך און ער קומט קיין ניו־יאָרק. — טראָצקי אין „צוקונפט" און אין
467 „פאָרווערטס". — — — — — — — — — — — — — — —

דריי און פופציקסטער קאַפּיטל

די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד זיגט. — דער אָפּקלאַנג פון דער רעוואָלוציע אין ניו־יאָרק. — טראָצקיס גרויסע פּאָליטישע רעדע אין ניו־יאָרקער בעט־האָווען־האָל. — מיין לעצטער צוזאַמענשטויס מיט אים. — צוויי פאַר־זאַמלונגען צו פייערן דעם זיג פון דער רוסישער רעוואָלוציע. — איינע אָרגאַניזירט פון „פאָרווערטס" און אַ צווייטע פון טראָצקין. — ענגלאַנד פאַרהאַלט טראָצקין אין האַליפאַקס. — דער באַרימטער „רוסישער קאָ־
477 מיטעט" אין ניו־יאָרק. — — — — — — — — — — — — — — —

פיר און פופציקסטער קאַפּיטל

פּרעזידענט ווילסאָן און די גרויסע רעפאָרמען, וואָס ער האָט דורכגעפירט. — ווילסאָן און די רוסישע רעוואָלוציע. — פאַרוואָס דער פּאַסיפיסט ווילסאָן איז געווען געצוואונגען צו דערקלערן קריג דייטשלאַנד. — די
488 סאָציאַליסטישע פּאַרטיי און די מלחמה. — — — — — — — — —

פינף און פופציקסטער קאַפּיטל

פּראָפעסאָר באָריס באַכמעטיעוו, דער ערשטער אַמבאַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד קומט קיין אַמעריקע. — אַ פאַרזאַמלונג אויף וועלכער עס איז שיער ניט געקומען צו אַ געשלעג צווישן טעאָדאָר רוזוועלטן און סעמועל גאָמפּערסן. — די ריזיקע פאַרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער גאַרדן אונטערן פאָרזיץ פון פּנחס רוטענבערגן. — רוטענבערג און זיין „יידישע פּראָגראַם". — אַלע מיינע בעסטע פריינד פאָרן אַוועק קיין רוסלאַנד. — די באַרימטע אַמעריקאַנער קאָמיסיע, וועלכע פּרעזידענט ווילסאָן האָט געשיקט קיין רוסלאַנד. — — — — — — — — — — —
496

זעקס און פופציקסטער קאַפּיטל

טראַצקי פאַרכאַפּט די מאַכט אין פּעטערבורג. — די גרויסע ראָלע וואָס טראַצקיס אָנהענגער אין ניו־יאָרקער „נאָווי מיר" האָבן געשפּילט אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע. — וואָס עס איז פון זיי געוואָרן. — די ערשטע רוסישע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונג אין ניו־יאָרק. — —

זיבן און פופציקסטער קאַפּיטל

די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", די ערשטע סאָציאַליסטישע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונג אין אַמעריקע. — מ. בארַאַנאָוו אין „פּאָרווערטס" און אין דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ". — דער „טאָג" טוט אָפּ אַ שפּיצל דעם „פּאָרווערטס". — — — — — — — — — — — — — —

אַכט און פופציקסטער קאַפּיטל

די ייִדישע יוניאָנס און זייער שטעלונג צו ווילסאָנס מלחמה־פּאָליטיק אין 1918. — די סאָציאַליסטן וויקטאָר בערגער און יודזשין ו. דעבס פאַראורטיילט צו לאַנגע טערמינען געפענגעניש פאַר אַנטירן קעגן דרעפט. — דער „פּאָרווערטס" אין געפאַר. — די „גערעכטיקייט" פאַרנעמט דעם פּלאַץ פון דער „נייַע פּאָסט" און איך וועל אויס רעדאַקטאָר. — —

נייַן און פופציקסטער קאַפּיטל

דער בירגער־קריג אין רוסלאַנד. — די רוסישע אינפאָרמאַציע־בירא אין ניו־יאָרק. — איך וועל מיטרעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „סטראָגלינג ראַשיאַ". — אָסקאָר גערישאָן ווילאַרד און די „נעישאָן". — אַרטור רענסאָם אין דער „ניו־יאָרק טיימס". — סימעאָן סטרונסקי. — — —

זעכציקסטער קאַפּיטל

ברעשקאָווסקאַיאַ, אַוקסענטיעוו, אַרגונאָוו און זענזינאָוו אין ניו־יאָרק. — מיינע באַגעגענישן און געשפּרעכן מיט זיי. — אַ מיטינג, וואו מען האָט דער „באַבושקאַ" ברעשקאָווסקאַיאַ ניט געלאָזט רעדן. — פאַרוואָס די באַבושקאַ האָט אָפּגעבראָכן איר יאָרן־לאַנגע פרייַנדשאַפּט מיט ד"ר חיים זשיטלאָווסקין. — — — — — — — — — — — — — —

אייַן און זעכציקסטער קאַפּיטל

לואי מילער, דער „אויסגעלאָשענער שטערן" אין יאָר 1919. — מיינע באַגעגענישן מיט אים. — אַב. קאַהאַנס באַציאונג צו אים אין די לעצטע יאָרן. — אַלעקסאַנדער גורמויטש און דעם פּראָווואָקאַטאָר אַזעפּס פּרוי אין אַמעריקע. — וואָס איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט וועגן איר. —

פּאַרוואַרט

„פון די אַמאָליקע יאָרן" איז ניט קיין געשיכטע פון אַ וועל־כער עס איז אָרגאַניזאַציע, פּאַרטיי אָדער באַוועגונג. עס איז מיין אייגענע לעבנס־געשיכטע און בלעטלעך דערינערונגען וועגן הים־טאָרישע געשעענישן, צו וועלכע איך האָב געהאַט אַ שייכות און וועגן באַוועגונגען, אָרגאַניזאַציעס, צייטונגען און זשורנאַלן, יידישע און ניט־יידישע, מיט וועלכע איך בין אין משך פון יאָרן געווען פּאַרבונדן און וועגן זייערע שאַפער און אַקטיוויסטע טויער.

אויף מיין לאַנגן לעבנס־וועג איז מיר אויסגעקומען צו באַגע־גענען זיך מיט הונדערטער מענטשן, וועלכע האָבן זיך אַקטיוו באַטייליקט אין דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער און סאָציאָליסטי־שער באַוועגונג. איך האָב פּערזענלעך גענאָמט פיל פון די אָנ־געזעענסטע פירער פון אַלע רוסישע און רוסיש־יידישע סאָציא־ליסטישע און ליבעראַלע פּאַרטייען, איך האָב זיך פּערזענלעך גע־טראָפן אויך מיט די אָנגעזעענסטע פירער פון דער אַמעריקאַנער סאָציאָליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג און מיט די פּיאָנערן, שאַ־פער און בויער פון דער יידישער ארבעטער־באַוועגונג אין אַמע־ריקע, ווי אויך מיט די שאַפער פון דער יידישער פּרעסע און ליטע־ראַטור אין די פאַראייניקטע שטאַטן. געשריבן אין מיינע דערינע־רונגען האָב איך נאָר וועגן די, וואָס האָבן געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אין די געשעענישן וועלכע איך באַשרייב און וועמען איך האָב גוט געקאַנט און געהאַט וואָס צו דערציילן וועגן זיי.

די זכרונות מיינע האָב איך אָנגעהויבן שרייבן, וועו איך בין שוין געווען אין מיינע זיבעציקער יאָרן. וועו זיי האָבן זיך געדרוקט אין „פאָרווערטס" האָבן פיל לייענער מיר געשטעלט די פראָגע: „ווי אַזוי געדענקט איר דאָס אַלץ?" מיין ענטפער איז געווען: איך שרייב נאָר וועגן דעם, וואָס איך האָב גוט פאַר־געדענקט.

אין דער אַמעריקאַנער יידישער סאָציאָליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג אין דער יידישער פּרעסע און ליטעראַטור פון די

פּאראיניקטע שטאטן האָבן געשפּילט א גרויסע ראָלע אויך א סך מענטשן, אָחוץ די וועגן וועלכע איך האָב געשריבן. איך האָב וועגן זיי ניט געשריבן פּשוט דערפּאר ווייל איך האָב זיי געקאָנט נאָר פון דער ווייטנס און האָב ניט געהאָט וואָס צו דערציילן וועגן זיי.

נאָך מיט א צווייי יאָר פּאָר זיין טויט, ווען אָב. קאָהאָן איז געלעגן אין שפּיטאָל און האָט זיך געהאַלטן אין איין „בעסערן", האָט ער מיר איין מאָל געזאָגט: „זאָגט כאָנינגן אין מיין נאָמען, אז ער זאָל אַרגאַניזירן א קאָמיטעט אויף פּרויסצוגעבן אייערע שריפטן. איר האָט דאָך געהאָט אין „פּאָרווערטס" און אין „צוקונפט" אזוינע וויכטיקע סעריעס ביאָגראָפיעס פון באָרימטע פּערזענלעכקייטן און אויך אַנדערע וויכטיקע פּרטיקלען. דאָס וועט דאָך פּאָרלאָרן גיין. זאָגט אים, אז ער זאָל מיר מאַכן פּאָר דעם ערן־פּאָרזיצער פון דעם קאָמיטעט און איך וועל דער ערשטער ביישטייערן 500 דאָלאָר פּאָר דעם פּאָנד. און איר — האָט קאָהאָן געזאָגט — פּאָנגט גלייך אָן אין „פּאָרווערטס" שרייבן אייערע דערינערונגען, איך האָב דאָס אייך שוין פּיל מאָל געזאָגט. לייגט עס ניט אָפּ אויף שפּעטער, ווייל איר ווערט דאָך עלטער".

כאָנין איז דעמאָלט גראָד געווען צווישן קאָנגרעסאָרן אויף א טור איבערן לאַנד פּאָרן פּרעזידענטער־רינג. שפּעטער, ווען ער האָט זיך צוריקגעקערט קיין ניו־יאָרק, און איך האָב אים איבערגעגעבן וואָס קאָהאָן האָט מיר געזאָגט, האָט ער מיר געענטפּערט: „איך וועל דאָס געווים טאָן, אָבער שפּעטער, איצט בין איך שטאַרק פּאַרנומען". איך האָב מיט כאָנינגן מער ניט גערעדט וועגן דעם. דערנאָך איז אָב. קאָהאָן געשטאָרבן און איך האָב געהאָט אַנדערע צרות און מיר איז ניט געלעגן אין קאָפּ צו טראַכטן וועגן פּרויסגעבן מיינע שריפטן. די דערינערונגען מיינע האָב איך אַנגעהויבן שרייבן אין „פּאָרווערטס" פּרשט מיט א 10 יאָר נאָך אָב. קאָהאָנס טויט. איך האָב אָפּגעדרוקט אין „פּאָרווערטס" א 6-8 פּרטיקלען אזן בין, צוליב א רייע אורזאַכן געווען געצוואונגען אָפּצושטעלן די סעריע. איך האָב דעמאָלט באַקומען פּיל בריוו פון לייענער און פּרייַנד, וועלכע האָבן ביי מיר געמאָנט פּאָרווואָס איך האָב מיט א מאָל אָפּגעשטעלט די סעריע. איך האָב זיי געענטפּערט. אז איך וועל אין א פּאָר מאָנאָטן אָרום זיך צוריק אומקערן צו מיינע דערינערונגען. אָבער ערשט אין א יאָר אָרום האָב איך זיך געקענט נעמען דערצו.

ווען כאַנין האָט איבערגעלייענט די ערשטע 8 פאָרזעצונגען „פון די אַמאָליקע יאָרן", האָט ער ביי אונדזער ערשטער באַגע־געניש מיר געזאָגט: „שוב, אייערע דערינערונגען זיינען וואונדער־באַר. שרייבט, שרייבט וואָס מער און איך פאַרזיכער אייך אַז, אויב איך וועל נאָר לעבן, וועל איך אַליין אייערע דערינערונגען אַרויסגעבן און איך וועל אויך זיך באַמיען צו אָרגאַניזירן אַ קאָ־מיטעט אויף אַרויסצוגעבן אייערע אַנדערע וויכטיקע שריפטן, וואָס זיינען ניט פאַרעלטערט געוואָרן".

אין אַ פאָר מאָנאַטן אַרום איז כאַנין געשטאָרבן. אַ „דוד שוב בוך־קאָמיטעט" איז אָרגאַניזירט געוואָרן אויף דער איניציאַטיוו פון ד"ר אליהו שולמאַן און הלל קעמפּינסקי ערשט אין יאָר 1967. אין דעם קאָמיטעט זיינען אַריין:

ישראל ברעסלאַוו, יעקב גלאַטשטיין, אַהרן גלאַנץ־לעיעלעס, בנימין געבינער, אליעזר גרינבערג, דוד דובינסקי, לעאָן דענען, ד"ר ל. הענדין, שמואל ווייס, איזידאָר וויסאָצקי, ריכטער יעקב ט. זוקערמאַן, ב. טאַבאַט־שינסקי, יעפים ישורין, הערי לאַנג, מעלווין לאַסקי, יודל מאַרק, ישעיה מינקאָף, יוסף מלאָטעק, הענעך מענדעלסאָן, יעקב נאָסקאָוויץ, פּראָפ' עזריאל נאַקס, הערמאַן סינגער, ד"ר ל. פאָגעלמאַן, הלל קעמפּינסקי, ד"ר יצחק ריב־קינד, יעקב רייך, ד"ר אליהו שולמאַן, ברוך שעפנער.

דער קאָמיטעט האָט געזאַמלט אַ געוויסע סומע, וואָס האָט מעגלעך געמאַכט אַרויסצוגעבן מיינע צוויי בענד „סאָציאַלע דענ־קער און קעמפער", פאַרוואָס איך בין די אַלע מיטגלידער פון קאָ־מיטעט שטאַרק דאַנקבאַר. אַ ספּעציעלן דאַנק וויל איך דאָ אויס־דריקן מיין לעצטן איבערגעגעבנסטן פריינד, דעם יידישן שרייבער ד"ר אליהו שולמאַן פאַר זיין איניציאַטיוו צו גרינדן דעם קאָמיטעט אויף אַרויסצוגעבן אי מיינע צוויי בענד „סאָציאַלע דענקער און קעמפער", אי מיינע מעמואַרן, אַ דאַנק זיין איניציאַטיוו, באַמיאונגען און הערמוטיקונג איז געשאַפן געוואָרן די מעגלעכקייט אַז די ביכער זאָלן אַרויס.

אין די צוויי בענד „פון די אַמאָליקע יאָרן" איז נישט אַריין אַלץ, וואָס איז געווען געדרוקט אין „פאָרווערטס". איך האָב צוליב מאַנגל אין פּלאַץ געמוזט פיל קאַפּיטלען שטאַרק קירצן און אַנדערע אינגאַנצן אויסלאָזן.

***

די אויסגאַבע פון די צוויי בענד „פון די אַמאָליקע יאָרן" האָט געקענט צושטאַנד קומען טיילווייז דורך דער פינאַנציעלער הילף

פון דער „דייוויד דובינסקי פונדאציע", פאר וועלכער איך באדאנק פון טיפסטן הארצן דוד דובינסקין, לואיס סטאלבערגן און די אנ־דערע פארוואלטער פון דער „דייוויד דובינסקי פונדאציע". א גע־וויסע סומע האב איך אויך באקומען פון דער „אטרען־פונדאציע". פאר וועלכער איך בין שטארק דאנקבאר זיינע פארוואלטער. די אי־בעריקע נויטיקע סומע האבן געשאפן מיינע קינדער מאנא און אנאטאל און מיינע טייערע פלימעניצעס און פלימעניקעס לילי שולץ, פרידע און הענרי קוירשנער, ד"ר דושאזף שולץ, ד"ר לעאנארד שולץ, ד"ר היימאן קינג און מייער קאפלאוויץ.

ניו־יארק, יולי 1969

ערשטער קאַפּיטל

מיין קינדהייט ביי טאַטע־מאַמען אין הויז אין פּאָפּ־טאַוו. — מיינע שוועסטער און ברידער. — אין חדר און אין דער רוסישער פּאָלקס־שולע. — מיין מאַמעס טויט. — אין דווינסק, ווילנע און גרויס־וויליקע אין די יאָרן 1897 — 1901.

איך בין געבוירן געוואָרן דעם 13טן סעפּטעמבער 1887 אין דעם שטעטל פּאָפּטאַוו (אויף רוסיש און פּויליש פּאָפּטאַווי) ווילנער גובערניע. איך בין געווען דאָס צענטע קינד ביי מיינע עלטערן. אָבער איידער איך בין געבוירן געוואָרן זייענען פּינף פון מיין מאַמעס קינדער געשטאָרבן. פּיר קליינערהייט און דער פּינפטער, דער בכור, אַברהם דוד, אַ בחור פון 21 יאָר איז געשטאָרבן מיט אַ דריי־פּיר יאָר פּאָר דעם ווי איך בין געבוירן גע־וואָרן. מען האָט מיר טאָקע נאָך אים אַ נאָמען געגעבן.

מיין פּאָטער נתן האָט געשטאָמט פון ווידז, קאָוונער גובערניע. דאָרט איז ער געבוירן געוואָרן און אויפגעהאָדעוועט געוואָרן. דערנאָך האָט ער געלערנט אין ישיבות אין פּאָרשיידענע שטעט און שטעטלעך. צו 17 יאָר האָט ער שוין געשמט ווי אַ גרויסער למדן און זיינע עלטערן האָבן אים חתונה געמאַכט פּאָר ר׳ יעקב דעם שוחטס יונגסטער טאָכטער דיסקע פון פּאָסטאָוו. נאָך דער חתונה איז ער געווען אַ יאָר אָדער צווי אויף קעסט ביים שווער און האָט וויטער געלערנט „פּאָר זיך״ אין דער פּאָסטאָווער שול. וועגן מיין טאַטנס קינדהייט און וועגן די יאָרן, וואָס ער האָט געלערנט אין די פּאָרשיידענע ישיבות וייס איך גאָרניט. ער אַליין האָט מיר קיינמאָל ניט דערציילט וועגן זיך. אַלץ וואָס איך וייס וועגן אים איז, וואָס איך האָב געהערט פון מיין מאַמען. זי האָט מיר דערציילט, אַז מיין טאַטנס מאַמע, איר שוויגער, האָט איר געזאָגט, אַז ייִנגלווייז איז בתן געווען אַ גרוי־סער שטיפער, אָבער זייער אַ קלוגער און פּאָאיקער. צו זעקס־זיבן יאָר איז ער שוין געווען קלאָר אין תנ״ך און האָט געלערנט גמרא. אויסגעקליבן פּאָר אים די כלה, דאָס הייסט מיין מאַמען, האָבן זיינע עלטערן. ער אַליין האָט די כלה ביז נאָך דער חופּה פּריער קיינמאָל ניט געזען. מיין מאַמע האָט מיר פּיל מאָל געזאָגט, אַז מיין טאַטע האָט געקאָנט זיין אַ רב, נאָר ער האָט ניט געוואָלט. איז ער אין אַ פּאָר יאָר אַרום נאָך דער חתונה געוואָרן אַ מלמד. ער איז יאָרן לאַנג געווען דער בעסטער מלמד אין פּאָסטאָוו. ביי אים האָבן געלערנט די קינדער פון אַלע שטעטלדיקע גבירים און פון די רייכע ישוב־ניקעס.

מיין מאַמע איז געווען אַ פאַרצייטיקע פרומע יידענע. זי האָט געזאָגט עברי ווי אַ וואַסער און האָט געקענט דעם „צאינה וראינה" און דעם „קב הישר" אויף אויסנווייניק. זי האָט פאַרמאָגט אַ זעלטענעם זכרון. איר באָבע איטקע, יעקב דעם שוחטס מאַמע, וועלכע האָט געלעבט ביז 96 יאָר און איז ביז 86 יאָר געווען ביים פולן פאַרשטאַנד, האָט אויך געהאַט אַ וואונדערבאַרן זכרון. זי איז שוין געווען אַ מאַמע פון צוויי גרויסע יינגלעך, ווען נאַפּאָלעאָנס אַרמיי איז דורכגעגאַנגען דורך פּאָסטאַוו און זי האָט געהאַט אַ סך וואָס צו דערציילן אירע אייניקלעך און אוראייניקלעך, וואָס זי האָט געזען און גע־הערט אין אירע יונגע יאָרן. זי האָט אויך געזונגען אַלע אַמאָליקע יידישע לידער. פון דעם זיידע יעקבס דריי טעכטער איז מיין מאַמע געווען די איינציקע, וואָס האָט פאַרגעדענקט אַלע מעשיות, וואָס די באָבע איטקע האָט דערציילט און אויך אַלע לידער, וואָס זי האָט געזונגען. אין די לאַנגע ווינ־טער־אָוונטן פלעגט זי, ווען איך בין נאָך געווען אַ קינד מיר שטונדן לאַנג דערציילן די פאַרשיידענע וואונדערלעכע מעשיות און פלעגט מיט אַן אָנגע־נעמער שטים זינגען פאַר מיר די פאַרשיידענע לידער. מיין פאַרשטאָרבענער ברודער אַברהם דוד איז געווען איר ליבלינג און זי האָט ביז איר טויט טאָג און נאַכט געקלאָגט נאָך אים. זי פלעגט דעריבער פאַר מיר זינגען מערסטנס אומעטיקע לידער. ניט זעלטן פלעגט זי אין מיטן זינגען זיך צעוויינען.

ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז מיין מאַמע שוין אַלט געווען 47 יאָר און נאָך מיין געבורט האָט זי אָפט געקרענקט. זי האָט געפילט, אַז זי וועט לאַנג ניט לעבן, פלעגט זי אָפט מיר זינגען:

„ווער וועט דיר מיין קינד פּוצן און צירן?
ווער וועט דיך מיין קינד אין חדר אַריין פירן?
ניטאָ קיין מאַמע, ניטאָ קיין נחמה".

ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז מיין עלטסטע שוועסטער רחל שוין געווען דריי יאָר פאַרהייראַט און זי האָט נאָך קיין איין קינד ניט געהאַט, האָט מען אין שטעטל גערעדט: „אַנשטאָט די טאָכטער זאָל קינדלען, האָט גאָר די אַלטע מאַמע איבעראַנייעס אָנגעהויבן קינדלען". מיין מאַמע האָט פון דעם שטאַרק געליטן און זי האָט די ערשטע פּאָר יאָר נאָך מיין געבורט זיך פּשוט געשעמט אַרויסצופירן מיין וויגעלע אין דרויסן און אַכטונג געבן אויף מיר. דאָס פלעגט טאָן מיין צווייטע שוועסטער חיה שרה, וועלכע איז דעמאָלט שוין געווען אַ מיידל פון אַ יאָר 16—17. ווייל מיין מאַמע פלעגט אָפט זיין קראַנק, האָט מיין שוועסטער חיה שרה ניט נאָר געהאָלפן דער מאַמען אין איר הויז־אַרבעט, נאָר זי האָט אויך מיך געהאָדעוועט. זי פלעגט מיך באָדן, אָנטאָן און אויסטאָן און פלעגט מיך אויך אָפט נעמען אויף שפּאַציר. צו 4 יאָר האָט זי מיך אויסגעלערנט שווימען אין טייך. זי האָט מיך אויך געלערנט זינגען יידישע לידער.

מיין עלטערע שוועסטער רחל איז געווען גראָטן אין מיין טאַטן. זי איז געווען אַ קלוגע און האָט, ווי דער טאַטע געהאַט אַ חוש פאַר הומאָר. זי איז אויך געווען אַ „למדן": זי האָט געלערנט אין חדר חומש און אַפילו אַביסל תנ"ך. זי האָט אויך געקענט גוט שרייבן ניט נאָר יידיש, נאָר אַפילו אויך

אַ ביסל רוסיש און פאַר דער חתונה האָט זי אַליין געלערנט מיידלעך פון שטעטל לייענען און שרייבן יידיש. זי האָט געוואָלט ניט נאָר וויסן־רוסישן „גויאיש", ווי מען האָט עס דעמאָלט גערופן, נאָר אויך פּויליש, אָבער זינגען האָט זי ניט געקענט און „באָבע־מעשיות" האָבן איר ניט אינטערעסירט.

מיין שוועסטער חיה שרה איז אויך געגאַנגען אין חדר. אָבער לערנען האָט זי ניט געוואָלט. זי האָט זיך אויסגעלערנט זאָגן עברי און לייענען און שרייבן יידיש. אַחוץ דעם, וואָס זי האָט געהאָט אַ נאָמען פאַר אַ גרויסער בריה, האָט זי ליב געהאָט צו גיין צו גאָסט צו אירע חבר־טעס און שפּאַצירן מיט זיי. זומער פלעגט זי אָפט אויך גיין אין וואַלד קלייבן שוועמלעך און יאָגדעס. זי האָט, פונקט ווי מיין מאַמע, שטאַרק ליב געהאַט די נאַטור. און פונקט ווי די מאַמע האָט זי ליב געהאַט צו לייענען און דערציילן מעשיות און זינגען לידער. זי איז אויך געווען אַ גרויסע לאַכערקע. זי האָט פאַרשטאַנען אַ וויץ און איז געווען אַ גרויסע אָפּלאַכערקע, וואָס מיין מאַמע איז ניט געווען. מיין מאַמע האָט קיינמאָל וועגן קיינעם קיין שלעכט וואָרט ניט געזאָגט. זי פלעגט פאַרברענגען אָפילו מיט דער גויע, אונדזער וואַסער־טרעגערין און מיין טאַטע פלעגט איר אָפט גוט־מוטיק „קיבעצן" פאַר דעם.

מיין עלטסטער ברודער יהושע איז געווען מיט 13—14 יאָר עלטער פון מיר און ווען איך בין געבוירן געוואָרן, האָט ער שוין גלעלערנט ערגעץ אין אַ ישיבה. איך געדענק, ווי דורך אַ חלום, ווי אַזוי ער איז אַיינמאָל געקו־מען אַהיים אויף ימים־נוראים און ער האָט מיר געבראַכט עפּעס אַ צאַצקע. באַלד נאָך יום־טוב איז ער צוריק אַוועקגעפאָרן אין דער ישיבה. ער האָט גלעלערנט אין פאַרשיידענע ישיבות, דאָרונטער אויך אין דער באָרימטער וואָלאָזשינער ישיבה. מיין טאַטע פלעגט זאָגן, אַז זיין גרויסע מעלה איז, וואָס ער איז אַ גרויסער מתמיד. איך געדענק ניט ווי אַזוי און פאַרוואָס ער איז פון דער וואָלאָזשינער ישיבה אַוועקגעפאָרן קיין קאַרלסבאַד און פון קאַרלסבאַד שפּעטער קיין בערלין. אין בערלין האָט ער זיך באַקענט מיטן פּרעזידענט פון דער בערלינער קהילה און מיטן הויפּט־ראַבינער פון בערלין. זיי האָבן מיט אים אַרײַנגעטענהט, אַז ער זאָל פאַרבלייבן אין בערלין און אָנקומען אין ראַבינער־שול און ער וועט באַקומען פאַר דעם די נויטיקע שטיצע פון דער בערלינער יידישער געמיינדע. אים איז בערלין שטאַרק געפעלן געוואָרן און ער האָט טאַקע געוואָלט צוגרייטן זיך אָנצוקומען אין ראַבינער־שול. אָבער ווען ער האָט אָנגעפרעגט ביים טאַטן, צי ער זאָל פאַרבלייבן אין בערלין און אָנהויבן שטודירן אין ראַבינער־שול, האָט מיין טאַטע אים געהייסן תיכף צוריקקומען אַהיים. מיין טאַטע און דערהויפּט מיין מאַמע און דער זיידע יעקב האָבן מורא געהאַט, אַז דער תלמיד פון דער וואָלאָזשינער ישיבה, דער שטאָלץ פון אונדזער גאַנצער משפּחה, זאָל אין בערלין צווישן די דייטשן ניט אַרונטער פון דרך הישר. און יהושע האָט געפּאָלגט דעם טאַטן און איז אינגיכן צוריקגעקומען אַהיים. איך געדענק נאָר, אַז ער האָט פון בערלין געבראַכט קאָלירטע פלעשעלעך מיט פאַר־שיידענע רפואות. דערנאָך איז ער וויטער אַוועקגעפאָרן אין אַ ישיבה.

מיין טאַטע איז געווען אַ ליובאַוויטשער חסיד. אין זיינע יונגע יאָרן פלעגט ער פֿאָרן צום ליאַדיער רבין. ער האָט אַליין אויך אָנגעשריבן עפּעס אַ חסידישן ספר. אין מיינע צייטן פלעגט ער שוין צום רבין ניט פֿאָרן, אָבער ביי אונדז אין הויז איז, זייט איך געדענק, געהאַנגען אויפן וואַנט אַ בילד פון דעם אַלטן רבין שניאור זלמן שניאורסאָן, און יעדעס מאָל ווען קיין פֿאַסטאָוו פלעגט קומען אַ משולח פון רבין, פלעגט ער איינשטיין ביי אונדז און שבת פֿאָרנאַכט צווישן מנחה און מעריב פלעגן צו אונדז קומען די אָנגעזעענסטע חסידים פון שטעטל און דער משולח פלעגט פֿאָר זיי זאָגן חסידות.

מיין פֿאָטער איז געווען אַ פרומער ייד, אָבער ניט קיין פֿאַנאַטיקער. ער פלעגט אָפֿלאַכן פון די פֿאַנאַטיקער און איז געווען טאָלעראַנט אויך צו די אַנדערע דענקענדע יידן. דערפֿאַר האָבן אויך וועלטלעכע, געבילדעטע יידן און ניט־יידן ליב געהאַט מיט אים צו שמועסן. מיין טאַטע האָט געשריבן העברעאיש בעסער ווי יידיש (אַזוי האָבן געזאָגט מבינים). ער האָט אויך גערעדט פליסיק רוסיש און פּויליש (מיט גרייזן, פֿאַרשטייט זיך).

אידער איך בין נאָך געבוירן געווָארן, האָט ער מיין ברודער, יצחק געשיקט אין אַ רוסישער פֿאָלקס־שולע. מיין ברודער האָט פון קינדווייז אָן געקענט גוט צייכענען און אויך שניצן און אויסקנעטן פון ליים אָדער פון צעמענט פֿאַרשיידענע חיות. וועלן מיין פֿאָטער האָט געבראַכט פון ווילנע ר׳ שניאור זלמנס גרויס ליטאָגראַפיש בילד, האָבן מאַנכע פֿאָסטאָווער חסידים אים שטאַרק מקנא געווען. מיין ברודער, וועלכער איז דעמאָלט נאָך קיין 12 יאָר ניט אַלט געווען, האָט זיך אַוועקגעזעצט און האָט מיט אַ שוואַרצער קויל פון אויוון געמאַכט אַ קאָפּיע פון דעם רבינס בילד. קיינער פון די יידן האָט ניט געוואָלט גלויבן מיין טאַטן, וועלן ער האָט געזאָגט, אַז דאָס האָט זיין איצקע אויפגעמאָלן. מיין ברודער, וועלכער איז געשטאָנען דערביי, האָט געזאָגט צו איינעם פון די חסידים: „איר ווילט האָבן אַזאַ בילד, גיט מיר אַ האַלבן רובל, וועל איך אייך אויפמאָלן נאָך אַ שענערן בילד". דער ייד האָט אים צוגעזאָגט אַ האַלבן רובל און מיין ברודער האָט אין פֿאַרלויף פון אַ פּאָר שעה צייט אויפגעמאָלן אַ פֿראַכטפול בילד. דאָס מאָל האָט ער, אייַדער ער האָט דאָס בילד אַוועקגעגעבן דעם יידן, אַרויסגעשטעלט אים אין פענצטער: זאָלן, הייסט עס, מענטשן זען וואָס ער קען. ער האָט אויך געמאַכט פון צעמענט אַ הינטעלע און אַ לייב, וועלכע ער האָט קאָפּירט פון אַ רוסישער כרעסטאָמאַטיע.

קיין פֿאָסטאָוו איז דעמאָלט געקומען פון ווילנע אַ יידישער אינזשינער, און ווען ער איז פֿאַרביי־געגאַנגען אונדזער הויז און האָט אין פענצטער דערזען די קאָפּיע פון רבינס בילד, האָט ער זיך פֿאַראינטערעסירט אויסצוגעפֿינען ווער דאָס האָט געצייכנט. ווען מיין פֿאָטער האָט אים געזאָגט, אַז דאָס איז די אַרבעט פון זיין 12־יאָריקן ייִנגל, וועלכער איז אַ גרויסער שטיפער, וויל ניט לערנען, נאָר ליגט שטענדיק אויפן בוידעם און קנעט דאָרט אויס פֿאַר־שיידענע חיות פון ליים אָדער פון צעמענט, און ער האָט אים געצייגט דאָס הינטעלע און דעם לייב, וועלכע מיין ברודער האָט געהאַט אויסגעקנאָטן, האָט דער אינזשינער אַ זאָג געטאָן צו מיין טאַטן:

„אייער יינגל וואַקסט אַ גרויסער טאַלאַנט. פירט אים גלייך אַוועק קיין ווילנע און גיט אים אַריין אין דער ריסאָוואַלנאָיע אוטשילישטשע (קונסט־שולע), וועלכע דער באַרימטער רוסיש־יידישער סקולפּטאָר מאַרק אַנטאָקאָלסקי, אַ ווילנער לאַנדסמאַן, האָט געגרינדעט און די ערשטע יאָרן אויסגעהאַלטן. איך בין זיכער, אַז מען וועט אים גלייך אַריינגעמען אין דער שולע און איר וועט שפּעטער האָבן גרויס נחת פון אים".

מיין פאָטער האָט אים געפאָלגט, איז אינגיכן אַוועקגעפאָרן מיט מיין ברודער קיין ווילנע. ער האָט אים געבראַכט אין דער ריסאָוואַלנאָיע אוטשילישטשע, האָט געוויזן די לערער זיין „אַרבעט". מען האָט אים דאָרט געגעבן אַן עקזאַמען, וועלכן ער האָט גלענצענד אויסגעהאַלטן און מען האָט אים אויפגענומען מיט אָפענע אָרעמס. אָבער אין אַ צוויי־דריי טעג אַרום, ווען מיין טאַטע איז געקומען דאַווענען אין דער ווילנער חסידישער שול און האָט דערציילט זיינעם אַ באַקאַנטן חסיד וועגן דעם גליק, וואָס אים האָט געטראָפן, האָט דער ייד מיט פאַרוואונדערונג אויסגערופן:

„וואָס? איר שיקט אייער יינגל אין אַנטאָקאָלסקיס גויאישער שקאָלע, וואו מ׳מאָלט אום שבת?"...

מיין טאַטע האָט עס ניט געוואוסט, האָט ער טאַקע באַלד אַרויסגענומען מיין ברודער פון דער קונסט־שולע און האָט אים אַריינגעגעבן אין אַ ישיבה. מיין ברודער האָט אָבער ניט געוואָלט לערנען אין דער ישיבה. איז ער אין אַ פּאָר וואָכן אַרום כמעט צופוס צוריקגעקומען אַהיים. אַ האַלב יאָר איז ער געווען אין דער היים, ביז מיין פאָטער האָט זיך דערוואוסט, אַז אין דווינסק איז פאַראַן אַ מאָלער אַ גרויסער קינסטלער, וועלכער האָט געשטודירט אין פּעטערבורג. זיין נאָמען איז יאָפע און ער איז זייער אַן איידעלער און אַ גוטער מענטש. האָט מיין פאָטער אַוועקגעפירט מיין ברודער קיין דווינסק צו דעם מאָלער יאָפע. ער האָט אים געוויזן מיין ברודערס אַרבעט. יאָפע האָט אים אויך „פאַרהערט" און ער האָט דערקלערט מיין פאָטער, אַז ער וועט מיט פאַרגעניגן אים אַריינגעמען צו זיך און לערנען אים ביז וואַנען ער וועט קענען אָנקומען אין פּעטערבורג אין דער קונסט־אַקאַדעמיע. מיין פאָטער איז געווען שטאַרק צופרידן, אָבער ווען ער איז צוריקגעקומען אין דער אכסניה, וואו זיי זיינען פאַרפאָרן קומענדיק קיין דווינסק, האָט ער דאָרט אויסגעפונען, אַז ביי יאָפע דעם מאָלער איז אַ טריפה קיך. האָט ער, אָנשטאָט איבערלאָזן מיין ברודער ביי יאָפען, אויפן ראַט פון זיינעם אַ פריינד, אים אַריינגעגעבן צו אַ זשיוואָפּיסעץ (אַ שילדן־מאָלער), וועלכער איז צום גליק געווען אויך אַ טאַלאַנטפולער פּאָרטרעטיסט. ביי אים האָט מיין ברודער געאַרבעט דריי יאָר צייט. דער באַלעבאָס האָט אים געלערנט אויך צייכענען. ער פלעגט זיך אויך אָפט אַריינכאַפּן צו יאָפען און לערנען זיך ביי אים מאַלעריי. שפּעטער האָט ער שטודירט מאַלעריי אין וואַרשע. ער איז מיט דער צייט געוואָרן אַן אמתער קינסטלער און מיין פאָטער האָט שטאָלצירט מיט אים. מיין זיידע יעקב אָבער, וועלכער איז אויך געווען אַ ליובאַוויטשער חסיד און אַ סך פרימער פון מיין טאַטן, האָט געהאַט גרויס עגמת־נפש פון דעם, וואָס זיין אייניקל איצקע מאָלט „געצן".

איך געדענק, וועז איך בין נאָך געווען אַ ייִנגל פון אַ יאָר 5—6, ווי מיין זיידע איז איין פּרימאַרגן אַריינגעקומען צו אונדז אין הויז, האָט געקלאָפּט מיט זיין רויטן שטעקן און געשטראָפט מיין מאַמען, זיין טאָכטער:

„דיסקע, וואָס לאָזטו איצקען מאָלען געצן? אין דער תורה שטייט דאָך בפירוש: לא תעשה לך פּסל וכל תמונה, זאָלסט ניט מאַכן פּאָר זיך קיין געצן".

„וואָס מאַנסטו ביי מיר? — האָט מיין מאַמע אים געענטפערט. — רעד מיט נתנעז" (מיט מיין טאַטן, הייסט עס).

מיין זיידע האָט מסתמא געזאָגט דאָס זעלבע אויך מיין טאַטן, אָבער מיין טאַטע האָט אין אַזוינע פּראָגן זיך צו אים ניט צוגעהערט.

אין פּאָסטאָוו זיינען אין מיינע ציַיטן געווען דריי יידישע בתי מדרשים: „דער גרויסען מנין", דער „בית מדרש" און דער „געמויערטער מנין". די פּני פון שטעטל האָבן כמעט אַלע געדאָוונט אין גרויסן מנין. דאָרט האָט אויך געוואויגט אין אַ קליין שטיבעלע דער שמש פון מנין. קיין גבאי איז אין מנין ניט געווען און מיין טאַטע האָט אויפגעפּאָסט אויפן שמש און האָט געפירט די גאַנצע „באַלעבאַטישקייט" פון מנין. ער פלעגט אויך שבת און יום־טוב אויפרופן צו דער תורה און פלעגט אויך בלאָזן שופר. צי ער האָט דערפאַר געקראָגן באַצאָלט געדענק איך ניט. נאָר מען האָט אים דערלויבט צו האָבן זיין חדר טאָקע אין מנין. צווישן מנחה און מעריב פלעגט מיין טאַטע לערנען מיט יידן עין יעקב. ער פלעגט אויך פּסקענען שאלות און מיט אים פלעגן אָפט קומען זיך אַן עצה־האָלטן וועגן פאַרשיידענע ענינים ניט נאָר אונדזערע קרובים, נאָר אויך פּרעמדע יידן, צווישן זיי אָפילו מאַנכע פון די גבירים פון שטעטל, וואָס פלעגן פירן גרויסע געשעפטן מיט דייטש־לאַנד און פלעגן מאַנאַטן לאַנג פאַרבריענגען אין ריגע און אין קעניגסבערג. מיין טאַטע האָט ניט געהאָלטן פון עין הרע אָפּשפּרעכן. אָבער, וועז אַ וויי־נעמדיקע יידענע פלעגט אַריינקומען בעטן ביי אים, אַז ער זאָל איר ראַטעווען און אָפּשפּרעכן אַן עין הרע, פלעגט ער דאָס טאָן. פאַרשטייט זיך, אַז ניט פאַר פּסקענען שאלות, ניט פאַר געבן עמעצן אָן עצה און ניט פאַר עין הרע אָפּשפּרעכן האָט ער וועז עס איז געקראָגן באַצאָלט.

דער פוילישער דאָקטאָר פון שטעטל, מיכניעוויטש איז געווען מיין טאַטנס אַ גרויסער פאַרערער. אין צייט פון דעם פוילישן אויפשטאַנד אין יאָר 1863 האָט מיין זיידע יעקב אַדער מיין טאַטע (איך געדענק ניט אויף זיכער) אונטער אונדזער פאָדלאָגע באַהאַלטן מיכניעוויטשעס טאַטנס פאַרבאַ־טענע פוילישע ליטעראַטור און דער אַלטער מיכניעוויטש און זיין זון דער דאָקטאָר האָבן עס קיינמאָל ניט פאַרגעסן. מיכניעוויטשעס פרוי איז געווען אַן אינטעליגענטע פרומע פוילישע קאַטאָליטשקע און זי האָט ליב געהאַט צו רעדן מיט מיין טאַטן „תורה". וועז עמעצער אין אונדזער הויז פלעגט וועלכער איז געווען ניט וויַיט פון אונדזער הויז. מיין קוזין זלמן, דעם פעטער וועלכער איז געווען ניט וויַיט פון אונדזער הויז. מיין קוזין זלמן, דעם פעטער מער ווי 15 קאָפּיקעס. אַלס קינד פלעג איך טאָגן און נעכטיקן אין מנין, מער ווי 15 קאָפּיקעס. אַלס קינד פלעג איך טאָגן און נעכטיקן אין מנין,

אהרנס זון, וועלכער האָט געלערנט ביים טאַטן אין חדר און איז געווען מיט אַ יאָר 8 עלטער פון מיר, האָט מיך אויסגעלערנט זאָגן עברי. וועז איך בין נאָך קיין 5 יאָר ניט אַלט געווען, האָט מיין טאַטע מיך באַלד אַרייגענומען אין חדר און האָט אָנגעהויבן לערנען מיט מיר חומש און רש״י און שפע־טער אויך תנ״ך. וועז איך בין אַלט געווארן 7 יאָר האָט מיין טאַטע אָנגע־הויבן לערנען מיט מיר גמרא. און צו 8 יאָר האָט ער מיך אויך אַרייגעגעבן לערנען אין אַ רוסישער פאָלקס־שולע. פון 8 ביז 12 אינדערפרי פלעג איך לערנען אין דער רוסישער שולע און פון 1 ביז אַ זייגער 6-7 אין אָוונט אין חדר. איך האָב שוין דעמאָלט געלערנט ניט ביי מיין טאַטן, נאָר ביי אַנדערע מלמדים. איינער פון מיינע לעצטע מלמדים איז געווען אַ ווילדער פאָנא־טיקער. ער איז געווען מלא רציחה אויף מיין טאַטן פאַרוואָס ער האָט מיך אַרייגעגעבן אין אַ „גויאישער שקאָלע״ און וועז איך האָב אַ מאָל ניט גע־וואוסט קלאָר די בלאָט־גמרא, פלעגט ער זיין גאָנצן כעס אויף מיין טאַטן אויסלאָזן צו מיר. דער אמת איז, אַז איך בין טאַקע ניט געווען קיין גרויסער מתמיד. תנ״ך האָב איך גערן געלענט און געחזרט. אָבער גמרא האָב איך ניט ליב געהאַט, אָחוץ די אגדות.

וועז איך בין נאָך געווען אַ יאָר 5—6 אַלט האָט מיין שוועסטער חיה שרה חתונה געהאַט מיט אַ שיינעם, קלוגן יונגן בחור, וועלכער האָט גע־קאָנט גוט לערנען און איז אויך געווען אַ משכיל. זי איז געווען גליקלעך און מיינע עלטערן זיינען געווען שטאַרק צופריידן. אָבער אין צוויי יאָר אַרום איז דער יונגער איידעם קראַנק געווארן אויף שווינדזוכט און מיין שוועסטער איז אין אַ האַלב יאָר אַרום געווארן אַן אַלמנה. טאַמער איז דאָס נאָך געווען ווייניק, האָט מען מיין ברודער יהושען, דעם וואָלאָזשינער ישיבה־בחור, אָפגענעבן פאַר אַ סאָלדאַט און אַוועקגעשיקט דינען אין אַ שטעטל ניט ווייט פון וואַרשע. פאַר מיין מאַמען איז דאָס געווען אַ שרעקלע־כער קלאַפ. זי איז נאָך ניט געקומען צו זיך פון אַברהם דודס טויט, זיינען צוגעקומען צווויי נייע אומגליקן און זי האָט טאָג און נאַכט געווייגט און גע־קלאָגט. אין צווויי יאָר אַרום האָט מיין שוועסטער ווידער חתונה געהאַט מיט אַ יונגן, שיינעם און קלוגן בחור אַ חזן און שוחט. אָבער מיין מאַמע האָט שוין ניט געקענט זי פירן צו דער חופה. זי איז געלעגן צו בעט טויט־קראַנק. זי האָט נאָר באַוויזן פון קראַנקן־בעט צו בענטשן די טאַכטער און דעם איידעם. אין אַ וואָך אַרום איז זי געשטאָרבן. איך בין דעמאָלט נאָך קיין 10 יאָר ניט אַלט געווען. מיין שוועסטער מיט איר מאַן זיינען אינגיכן אַוועק־געפאָרן ערגעץ אין אַ קליין שטעטל, וואו ער האָט באַקומען אַ שטעלע ווי אַ חזן און שוחט. מיין עלטערע שוועסטער רחל האָט שוין דעמאָלט געהאַט דריי קינדער און זי איז נאָך געווען פאַרנומען אין קראָם. איז ניט געווען ווער עס זאָל אויף מיר ווי געהעריק אויפפאַסן, האָט מיין טאַטע מיך אַוועקגעפירט קיין דווינסק מיטן געדאַנק אַרייצוגעבן מיך דאָרט אין הורוויצער ישיבה, וואָס איז געווען אַ מין פאַנסיאָן. אָבער וועז דער ראש ישיבה האָט מיך פאַרהערט אין אַ בלאָט גמרא, האָב איך דעם עקזאָמען ניט אויסגעהאַלטן און מען האָט מיך אין דער ישיבה ניט אָנגענומען. האָט דער טאַטע מיך

אַריינגעגעבן אין אַ קליינער פּריוואַטער ישיבה, וואָס האָט זיך געפונען ניט ווייט פון דעם הויז, וואו מיין ברודער יצחק (איצט האָט ער שוין געהייסן איסאַק) האָט געוואוינט און געאַרבעט. מיין ברודער האָט פאַר מיר אויך געקראָגן אַ רוסישן לערער, וועלכער האָט מיך געזאָלט צוגרייטן צו קענען אָנקומען אין דריטן קלאַס פון גאָראָדסקאָיע אוטשילישטשע (שטאָט־שולע). אַ דריי־פיר מאָנאַטן האָב איך געלעבט און זיך געלערנט אין דווינסק און בין געווען צופרידן, כאָטש איך האָב שטאַרק געבענקט נאָך מיין שוועס־טער און די פּלימעניצעס. אָבער מיט אַמאָל האָט מען מיין ברודער אַרויס־גערופן קיין ביאַליסטאָק צו דעקאָרירן דאָרט אַ פּאַוויליאָן, ווען דער קיסר ניקאָליי דער צווייטער האָט געזאָלט קומען אַהין אויף אַ באַזוך, האָט מיין ברודער מיך אַוועקגעשיקט אַהיים און אַליין איז ער אַוועקגעפאָרן קיין ביאַ־ליסטאָק און ער איז דאָרט דערווייל פאַרבליבן אַרבעטן. איך האָב אין אַ פּאָר מאָנאַטן צייט באַווייזן צו פאַרענדיקן די פּאָסטאַווער רוסישע פאָלקס־שולע. דערנאָך האָט דער טאַטע מיך אַוועקגעפירט קיין ווילנע. דאָרט האָט שוין זייט עטלעכע יאָר געלעבט מיין קוזין זלמן, וועלכער האָט מיך אויסגעלערנט לייענען. צוזאַמען מיט זלמנען האָט אין ווילנע אויך געוואוינט זיינער אַ יונ־גערער ברודער זיסל, וועלכער איז פון קינדווייז אָן געווען מיין בעסטער חבר, כאָטש ער איז געווען מיט צוויי יאָר עלטער פון מיר. זלמן און זיסל האָבן ביידע געלערנט אין ווילנע. זלמן האָט, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איין צייט געלערנט אין דער באַוואוסטער ראַמיילעס קלויז. האָט מיין טאַטע מיך און זיסלען איינגעאָרדנט ביי אונדזערע אַ קרובה אויף נאָוואָגאָ־ראָד. זלמן האָט פאַר אונדז ביידן געקראָגן אַ גוטן לערער. מיין טאַטע האָט נאָך מיט אַ האַלב יאָר פריער חתונה געהאַט מיט אַ ווילנער אלמנה. זי האָט געהאַט ברידער אין ווילנע און מיין טאַטע האָט אויך געהאַט אַ פּאָר פּלי־מעניקעס און פּלימעניצעס אין ווילנע, האָב איך ביי זיי געגעסן שבת און אַ פּאָר טעג אין דער וואָך און די איבעריקע טעג פלעג איך צוזאַמען מיט זיסלען עסן אין דער שטאָטישער יידישער גאָרקיך. מיין טאַטע פלעגט מיר אויך שיקן 5 רובל יעדן חודש. און מיר האָט קיין זאַך ניט געפעלט. אונדזער לערער איז געווען אַ זייער איידעלער יונגערמאַן, וועלכער האָט זיך דאַן געגרייט אָנצוקומען אין אוניווערסיטעט. ער איז געווען אַ גוטער פּעדאַגאָג. איך האָב געהאָפט סוף זומער אָנצוקומען אין פערטן קלאַס פון צונזערס „נאַטשאַלנאָיע אוטשילישטשע" (יידישע אָנפאַנג־שולע, פון וועלכער מען האָט געקענט דערנאָך לייכט אָנקומען אין ווילנער יידישן לערער־אינסטיטוט).

נאָך אין 1897 איז מיין ברודער יהושע באַפרייט געוואָרן פון מילי־טער־דינסט און ער איז באַלד אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע צו פאַרפאָלקאָמען זיינע קענטנישן. ער האָט געלערנט העברעאיש און דיקדוק ביי אַ העברע־אישן לערער און רוסיש און אַנדערע קעגנשטאַנדן ביי אַ רוסישן לערער. און אַזוי ווי ער איז שטענדיק געווען אַ גרויסער מתמיד האָט ער פאַר דעם יאָר אָדער יאָר און אַ האַלב, וואָס ער איז געווען אין ווילנע אַ סך אוספּעיעט.

אין 1898 האָט מיין ברודער איסאַק געהייראַט מיט אַ דווינסקער מיידל, אין וועלכער ער איז יאָרן לאַנג געווען פאַרליבט און ער איז דערנאָך

מיט איר אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע און געלאַנדעט אין פילאַדעלפיע, וואו ער האָט געהאַט אַ נאָענטן חבר נאָך פון דווינסק. דעם זעלבן יאָר, אפשר נאָך פריער מיט אַ פּאָר מאָנאַטן, איז מיין ברודער יהושע געקומען קיין פּאָסטאוו. דאָרט איז דעמאָלט גראָד געווען צוגאַסט ביי איר שוועסטער אַ מיידל פון דעם שטעטל קורעניץ, ווילנער גובערניע ליבע בראָנשטיין. איר שוועסטער איז געווען פאַרהייראַט צו מיינעם אַ קוזין. ביידע שוועסטער זיי־נען געווען זייער שיינע. ליבע איז דעם ערשטן מאָל געקומען צוגאַסט צו איר שוועסטער, ווען מיין מאַמע האָט נאָך געלעבט און מיין שוועסטער חיה שרה איז איינפאַך געווען פאַרליבט אין איר. זי איז געווען ניט נאָר זייער אַ שיינע, נאָר אויך זייער אַן איידעלע און אַ פעאיקע. זי איז געווען אַ שניי־דערקע און האָט גערעדט גוט רוסיש און פּויליש. איין שבת האָט מיין שוועסטער זי פאַרבעטן צו אונדז אין הויז און איך דער 9־יאָריקער יינגל האָב זיך אויך גלייך פאַרליבט אין איר. זי איז אויך מיין מאַמען שטאַרק געפעלן געוואָרן און איך געדענק, אַז פאַרן אַוועקגיין, האָט זי, געזעגנענדיק זיך מיט מיין מאַמען, איר צוגעוואונטשן: „איר זאָלט דערלעבן צו זען אייער זון, ווען ער וועט קומען פון 'סלוזשבע' (מיליטער־דינסט) און זאָלט האָבן אַ סך נחת פון אים" (זי האָט מיין ברודער דעמאָלט נאָך קיינמאָל ניט גע־זען). איצט אָבער, ווען זי איז צום צווייטן מאָל געקומען קיין פּאָסטאַוו צו איר שוועסטער צוגאַסט, איז מיין מאַמע שוין געווען מער ווי אַ יאָר טויט. מיין ברודער איז מיט איר באַקאַנט געוואָרן אויף מאָרגן, ווי ער איז געקומען פון ווילנע און ער האָט זיך באַלד אין איר שטאַרק פאַרליבט. ער איר איז אויך געפעלן געוואָרן. מיין שוועסטער רחל איז לכתחילה געווען קעגן דעם, אַז מיין ברודער זאָל הייראַטן מיט איר, ווייל ערשטנס, איז זי געווען אַ שניי־דערקע, צווייטנס, האָט זי געהאַט זייער ווייניק נדן. זי האָט געדענקט, אַז ער קאָן טאָן אַ פיל בעסערן שידוך. אָבער מיין שוועסטער חיה שרה האָט אים שטאַרק צוגערעדט, אַז ער זאָל הייראַטן מיט ליבען און מיין טאַטע האָט דערקלערט, אַז „וויבאַלד יהושען געפעלט זי אַזוי שטאַרק, טאָ זאָל ער הייר־אַטן מיט איר". מען האָט באַלד געשריבן תנאים און אָנהייב זומער 1899 האָבן זיי חתונה געהאַט אין קורעניץ און ער איז פאַרבליבן לענגער ווי אַ יאָר צייט אין קורעניץ.

קורעניץ האָט זיך געפונען אַ 6־7 וויאָרסט פון גרויס־ווילייקע, אַן אויעזדנע שטאָט, וואָס האָט געהאַט אַן „אויעזדנאָיע אוטשילישטשע" (אַ רוסישע קרייז־שולע), האָט מיין ברודער באַשלאָסן, אַז איך זאָל פאַר־לאָזן ווילנע און אָנקומען אין ווילייקער „אויעזדנאָיע אוטשילישטשע", וואו איך וועל זיין לעבן אים און ער וועט קענען אויף מיר אויפפּאַסן. אגב, האָט ער געזאָגט, אַז ווען מ'ענדיקט „אויעזדנאָיע אוטשילישטשע", דאַרף מען דערנאָך דינען אין מיליטער ניט דריי יאָר מיט אַכט מאָנאַטן, נאָר צוויי יאָר מיט אַכט מאָנאַטן, ד. ה. מיט אַ יאָר ווייניקער. און אויב מען וויל האָבן אַ דיפּלאָם פון 4 קלאַסן גימנאַזיע, דאַרף מען האַלטן עקזאַמען נאָר אויף דריי קעגנשטאַנדן: לאַטיין, אַלגעברא און דייטש אָדער פראַנצויזיש. אויב ווידער מען וויל באַקומען אַן אַטעסטאַט צו קענען ווערן אַ לערער אין אַ

פאלקס־שולע, דאַרף מען האַלטן עקזאַמען נאָר אויף פּעדאַגאָגיק און דידאַק־טיק און פאַר דעם קען מען זיך צוגרייטן אין זעקס חדשים צייט. „דעריבער איז די בעסטע זאַך, האָט ער געזאָגט, אַז דו זאָלסט פריער ענדיקן די אויעזדנאַיע אוטשילישטשע, וואוהין דו קענסט נאָך הייַ־יאָר אָנקומען און שפּעטער וועלן מיר זען וואָס דו זאָלסט ווייטער טאָן".

מיר איז דאָס שטאַרק געפעלן געוואָרן און איך בין טאַקע אין אויגוסט פון זעלבן יאָר געוואָרן אַ שילער פון דער ווילייקער אויעזדנאַיע אוטשי־לישטשע. כמעט יעדן זונטאָג פלעג איך קומען צופוס אַדער צופאָרן מיט עמעצן קיין קורעניץ. אויך אויף יידישע יום־טובים פלעג איך קומען קיין קורעניץ צו מיין ברודער אַדער צו מיין טאַנטע, מיין מאַמעס אַ שוועס־טער, וואָס האָט מיך זייער ליב געהאַט.

אין יענע יאָרן, וועו איך האָב זיך געלערנט אין ווילייקע, איז קורעניץ געווען באַרימט מיט אירע שיינע מיידלעך און מיט אירע רעליגיעזע פאַנא־טיקער. אין קיין אַנדער שטעטל האָב איך ניט געזען אַזוי פיל שיינע מיד־לעך ווי אין קורעניץ. די ווילייקער יונגע בחורים פלעגן אין די זומער־שבתים גיין טרעפן זיך אויף האַלב־וועג מיט די קורעניצער שיינע מיידלעך און מיט זיי דאָרט פאַרברענגען. אַזוי האָט מען געריידט אין ווילייקע און אין קורעניץ.

די טאַטעס און די זיידעס פון אָט די שיינע מיידלעך זיינען געווען אַזוינע פאַנאַטיקער, אַז וועו דאָרט איז געשטאַרבן אַ יונגער יידישער דאָקטאָר, פאַר וועמען די קריסטלעכע דינסט פלעגט שבת בייטאָג שטעלן דעם סאַמאָוואָר, האָט מען אים דערפאַר באַגראָבן הינטערן פלאָנקען קבורת חמור. מיין ברודער האָט וועגן דעם אָנגעשריבן אַ קאָרעספּאָנדענץ אין דער וואַרשעווער „הצפירה", וואָס האָט דאַן אַרויסגערופן אַ שטורם. באַטירלעך האָבן די קורעניצער רעליגיעזע פאַנאַטיקער ניט געוואוסט, אַז דער שרייבער פון דער קאָרעספּאָנדענץ איז מיין ברודער. מען וואָלט אים זיכער פאַרטריבן פון שטעטל וועו מען דערוויסט זיך עס.

אין ווילייקע האָב איך זיך געלערנט זייער גוט. מיין ברודער האָט מיך אויך באַזאָרגט מיט אַ העברעאישן לערער. ייִנגלווייז האָב איך ניט נאָר געקאָנט גוט תנ"ך, נאָר האָב אַ פאָר יאָר אויך געלערנט גמרא. אָבער מיין ברודער דער משכיל האָט געוואָלט, אַז איך זאָל קענען דיקדוק, האָב איך אַ יאָר צייט געלערנט צו ביסלעך אויך דיקדוק. פאַר די עקזאַמענס אין מיין רוסישער שולע פלעג איך צחאַמען מיט מיינעם אַ קריסטלעכן חבר, מיט וועמען איך בין אין דער שולע צווי יאָר געזעסן אויף אין באַנק, גיין אויפן פעלד לעבן דער טורמע „זוברעווען" (חזרן) געאַגראָפיע, געשיכטע, א. אַ.

די טורמע, אַ דריי־שטאָקיקע גרויסע וויסע געביידע, איז געשטאַנען אויף אַ באַרג אויפן פעלד. איינמאָל, וועו מיר זיינען געזעסן אויפן גראָז הינטער דער טורמע, האָט פון דעם 2טן אַדער 3טן שטאָק פון דער טורמע אַן אַרעסטאַנט געמומען צו אונדז רעדן. ער האָט זיך באַכגעפרעגט וואו מיר לערנען זיך און ער האָט אונדז געזאָגט: „איך בין דאָ מיט מיין חבר (ער

האָט אָנגערופן זיין אייגענעם פאַמיליע־נאָמען און אויך דעם פאַמיליע־נאָמען פון זיין חבר, וועלכער האָט אַרויסגעקוקט צו אונדז פון אַ צווייטער צעל), מיר זיינען סאָציאַליסטן און מען פאַרשיקט אונדז אינגיכן קיין סיביר".

וואָס אַזוינס סאָציאַליזם איז האָב איך דעמאָלט גענוי ניט געוואוסט. איך האָב נאָר געוואוסט, אַז סאָציאַליסטן ווילן „אַראָפּוואַרפן דעם קיסר".

די פּנימער פון די צוויי סאָציאַליסטן, וועלכע זיינען געשטאַנען אויבן הינטער די אייזערנע גראַטעס, האָב איך ניט געקענט זען, אָבער זייער שטימע האָב איך גוט געהערט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום זיינען מיר ווידער דאָרט געווען און איינער פון די סאָציאַליסטן האָט אונדז געבעטן, אַז מיר זאָלן אַריבערגיין אין האָטעל און אויסגעפינען צי די מאַמע פון איינעם פון די סאָציאַליסטן וועלכע איז געקומען אַזש פון וויטעבסק, דאַכט זיך, צו זען זיך מיט איר זון איידער מען פאַרשיקט אים קיין סיביר, איז נאָך אין ווילייקע, אָדער זי איז שוין אַוועקגעפאָרן. עס פאַרשטייט זיך, אַז איך בין טאַקע באַלד אַוועק אין האָטעל און האָב אויסגעפונען, אַז זי איז נאָך מיט צוויי טעג פריער אַוועקגעפאָרן. ווען איך בין אויף מאָרגן צוזאַמען מיט מיין חבר אַוועק צו דער טורמע צו לאָזן וויסן דעם אַרעסטירטן סאָציאַליסט, אַז זיין מאַמע איז נאָך מיט צוויי טעג פריער אַוועקגעפאָרן פון ווילייקע און איינער פון די אַרעסטאַנטן האָט מיט אונדז ווידער פאַרפירט אַ שמועס, איז פּלוצלונג צו אונדז צוגעקומען אַ וועכטער פון טורמע און האָט אונדז געוואָרנט, אַז מיר זאָלן מער ניט וואַגן קומען אַהער שמועסן מיט די „מלוכה־פאַרברעכער". אויב ער וועט אונדז נאָך אַמאָל דאָ כאַפּן, וועט מען אונדז אויסשליסן פון דער שולע. איך בין פונדעסטוועגן נאָך אַ פּאָר מאָל געווען הינטער דער טורמע, אָבער די צוויי סאָציאַליסטן זיינען שוין דאָרט מער ניט געווען. מען האָט זיי שוין אַוועקגעפירט קיין סיביר.

אין אָנהויב פון די 40־קער יאָרן איז קיין ניו־יאָרק אָנגעקומען צוזאַמען מיט אַנדערע בונדיסטן און אַנדערע סאָציאַליסטן—יידן און ניט־יידן—וועלכע דער יידישער אַרבעטער־קאָמיטעט האָט אַהער אַראָפּגעבראַכט פון אייראָפּע, וויקטאָר שולמאַן, אַן אַלטער בונדיסט און געוועזענער סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע פון דער וואַרשעווער בונדישער „פאָלקס־צייטונג". איך האָב שולמאַנען פריער פערזענלעך ניט געקאָנט. איך האָב אים געקענט נאָר פון דער „פאָלקס־צייטונג" און פון זיינע אַרטיקלען האָב איך געוואוסט, אַז ער איז אַן אַלטער טוער נאָך פון רוסישן „בונד". דאָ בין איך באַקאַנט געוואָרן מיט אים און האָב אַ פּאָר מאָל פאַרבראַכט מיט אים.

איינמאָל אין אַ פאַרנאַכט, ווען איך בין אַריין אין קאַפעטעריע לעבן „פאָרווערטס", האָב איך זיך ביים אַריינגאַנג אָנגעשטויסן אויף שולמאַנען. איך האָב אַ צייט אים ניט געהאַט געזען און ער האָט זיך שוין געקליבן גיין אַהיים. האָב איך אים פאַרהאַלטן און געזאָגט: „קומט צוריק אַריין, איר וועט אויסטרינקען נאָך אַ טעפּעלע קאַווע און מיר וועלן כאַפּן אַ שמועס". ער איז צוריק אַריין און נאָכדעם ווי מיר האָבן געשמועסט וועגן פאַרשיידענע ענינים, האָב איך ביי אים אַ פרעג געטאָן:

„איז דער שרייבער אליהו שולמאַן אייערער אַ קרוב?"

„ניין — האָט שולמאַן געענטפערט — מיין נאָמען איז גאָר ניט שולמאַן. פון פאַרשיקונג בין איך אַנטלאָפן מיט אַ פאַלשן פאַספאָרט אויפן נאָמען וויקטאָר שולמאַן, בין איך שוין אַזוי פאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן אַ וויקטאָר שולמאַן".

„און וואָס איז געווען אייער אמתער נאָמען? — האָב איך ביי אים געפרעגט.

„ישראל חיים שאַדאָווסקי" — האָט ער מיר געענטפערט.

„איר וויסט, זאָג איך, מיטן נאָמען שאַדאָווסקי איז ביי מיר פאַרבונדן אַ מערקווירדיקע דעראינערונג. וועמען איך בין געווען נאָך אַ יונגער יינגל און האָב זיך געלערנט אין גרויס וויליקע, פלעג איך אָפט פאָר די עקזאַמענס קומען לעבן דער דאָרטיקער טורמע חזרן געאָגראַפיע, היסטאָריע און אַנדערע קעגנשטאַנדן. דאָרט האָב איך צום ערשטן מאָל געהערט פון צווויי יידישע אַרעסטאַנטן, וועלכע זיינען דאָרט געזעסן, אַז זיי זיינען סאָציאַליסטן און אַז מען פאַרשיקט זיי אינגיכן קיין סיביר. דער נאָמען פון אייניעם פון די דאָזיקע צווויי סאָציאַליסטן איז געווען שאַדאָווסקי".

„דאָס בין איך דאָך געווען!" — האָט ער כמעט אויסגעשריען, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער געדענקט זייער גוט די צווויי יינגלעך, איינער אַ יידּ און דער צווייטער אַ קריסט, מיט וועמען ער האָט עטלעכע מאָל זיך דורכגעשמועסט פון הינטער די אייזערנע גראַטעס. שולמאַן איז אינגיכן געשטאַרבן, אָבער עס שטייט מיר עד־היום פאָר די אויגן ווי אַזוי ער פלעגט שטיין הינטער די גראַטעס אין וויליקער טורמע און ריידן צו אונדז פון דער הויף. ער איז געווען אַ העכסט סימפּאַטישער מענטש.

צווייטער קאַפּיטל

אין ווילנע אין די יאָרן 1901־1903. — מיינע לערער און חברים די ברידער וואָלאָוויטש און שמואל אַלפּער־ראָוויטש. — מיין אָנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. — דער ווילנער מאַטעמאַטיקער ראַטנער. — מיין באַקאַנטשאַפט מיט אַברהם רייזענען און משה טייטשן. — איך פאָר קיין אַמעריקע.

די ווילייקער שולע האָב איך פֿאַרענדיקט אין מאַי 1901 און נאָכדעם ווי איך האָב פֿאַרבראַכט אַ פּאָר מאָנאַטן אין דער היים אין פּאָסטאָוו, בין איך צוריק אַוועקגעפֿאָרן קיין ווילנע וווייטער שטודירן. מיינע צוויי קוזינס זלמן און זיסל שוביטש האָבן נאָך מיט אַ יאָר פֿריער פֿאַרלאָזן ווילנע און זיינען אַוועקגעפֿאָרן קיין אָדעס, וואו זיי האָבן זיך געלערנט און שפּעטער אָנגעקומען אַרבעטן אין דער בּאַרימטער סעגאָלס אָפּטייק־קראָם.

באַלד די ערשטע וואָך, ווי איך בין געקומען קיין ווילנע, האָב איך אויפֿן גאַס באַגעגנט אַ סמאַרגאָנער בחור, וועלכער האָט צוזאַמען מיט מיר זיך געלערנט אין ווילייקע. ער איז שוין אין ווילנע געווען עטלעכע חדשים. ער האָט אין ווילנע געהאַט אַ סך באַקאַנטע סמאַרגאָנער יונגעלייט, וועלכע האָבן פֿונקט ווי ער שטודירט אין ווילנע. איך האָב באַלד געזען צוזאַמען מיט אים אַ צימער און ער האָט מיך באַקענט מיט אייניקע פון זיינע סמאַרגאָנער לאָנדסלייט. איינער פון זיי איז שוין געווען אַ ווילנער „תושב". ער האָט מיר רעקאָמענדירט אַ פּאָר „אוראָקן" (לעקציעס), פּאָר וועלכע איך האָב באַקומען, דאָכט זיך, 4־6 רובל אַ חודש און ער האָט מיר אויך „צוגעשאַרט" אַן אומזיסטן לערער, אַ גימנאַזיסט פון לעצטן קלאַס, אַ זון פון רייכע עלטערן. זיין נאָמען איז געווען אָלעקסאָנדער (אָדער „סאַשאַ", ווי זיינע פרייַנד האָבן אים גערופן) גורוויטש (ער איז שפּעטער געוואָרן אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן און וועגן אים וועט מיר שפּעטער אויסקומען אַ סך צו דערציילן). שפּעטער האָב איך געהאַט אָנדערע לערער, געווענליך סטודענטן פון פֿאַרשיידענע אוניווערסיטעטן און אויך אמתע פּעדאַגאָגן.

אין די יאָרן 1902־1903 פלעג איך שוין פון מיין ברודער אין פילאָדעלפיע באַקומען רעגלמעסיק 10 רובל אַ מאָנאַט. איך האָב אויך געהאַט מער אוראָקן און האָב שוין קיין נויט ניט געליטן.

אייַנער פון די ערשטע סמאַרגאָנער עקסטערנס, מיט וועמען איך בין אין יאָר 1902 באַקאַנט געוואָרן איז געווען סאָמואיל (שמואל) אַלפּעראָוויטש.

ער איז געווען מיט אַ 3־4 יאָר עלטער פון מיר. זיין פאָטער איז געווען אַ פאַרמעגלעכער ייד און אַ גרויסער רעליגיעזער פאַנאַטיקער. האָט ער זיין זון כמעט אַרויסגעטריבן פון הויז, ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז ער לייענט די „טרייפענע" ביכער. **אויך ער איז אין ווילנע געווען אַן עקסטערן און ער** האָט אַ סך געלייענט. ער איז געווען זייער אַ קורצזיכטיקער און האָט גע־ רעדט רוסיש מיט אַ שרעקלעכן יידישן אַקצענט. אָבער ער איז געווען אַ סך געבילדעטער און גייסטיק פיל מער אַנטוויקלט ווי איך. ער האָט געהאַט אַ טבע צו לייענען ביכער הויך אויפן קול. ער האָט אויף מיר געהאַט אַ שטאַרקן אינפלוס. ער האָט מיך פאַראינטערעסירט אין די ווערק פון די גרויסע רוסישע פובליציסטן און קריטיקער בעלינסקי, פּיסאַרעוו, דאָבראָ־ ליובאָוו, שעלגונאָוו, מיכאַילאָווסקי און אַנדערע.

איידער איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן, פלעג איך לייענען נאָר בעלעטריסטיק, די ווערק פון די רוסישע קלאַסיקער. ער האָט אויך דער ערשטער מיר געגעבן לייענען די אומלעגאַלע צייטונגען „איסקרא", „ראַבא־ טשאיַ מיסל" און אַנדערע. ער האָט שפּעטער מיר אויך אַרײַנגעפירט אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרגאַניזאַציע פון דער שטודירנדיקער יוגנט „שקא־ לאַ באַרבי" (שולע פון קאַמף). ער פלעגט מיר אָפט אויפוואַרפן וואָס איך היפּ איבער די עקאָנאָמישע אַרטיקלען אין די לעגאַלע און אומלעגאַלע צייטונגען און זשורנאַלן און לייען דער עיקר נאָר די קאָרעספּאָנדענציעס פון די פאַרשיידענע שטעט און די געשיכטעס פון די פאַרשיידענע רעוו־ לוציאָנערע געשעענישן. „אייך אינטערעסירט נאָר באַקו", פלעגט ער מיך קיבעצן (אין דער שטאָט באַקו זיינען דעמאָלט פאַרגעקומען גרויסע סטרייקס און דעמאָנסטראַציעס). „איר זייט אַ פּאָעט, איר דאַרפט שרייבן לידער".

קיין פּאָעט בין איך קיינמאָל ניט געווען, אָבער פּאָעזיע האָב איך מיין גאַנצן לעבן שטאַרק ליב געהאַט און עקאָנאָמישע ביכער און אַרטיקלען האָב איך קיינמאָל ניט איבעריקנס ליב געהאַט צו לייענען און האָב קיינמאָל שפּעטער אויך ניט געשריבן קיין אַרטיקלען אויף ריין־עקאָנאָמישע טעמעס.

דורך סאָמואילן בין איך אינגיכן באַקאַנט געוואָרן מיט די ברידער סאָלאָמאָן און סאָמסאָן וואָלאָוויטש. די ברידער וואָלאָוויטש זיינען שפּעטער געוואָרן מיינע נאָענטסטע פרייַנד. ביידע זיינען זיי געווען עלטער פון מיר. דער יינגערער, סאָמסאָן, מיט אַ 2—3 יאָר עלטער פון מיר, און דער עלטע־ רער סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש, איז געווען מיט אַ 4־5 יאָר על־ טער פון מיר. אָבער נאָענט באַפרייַנדעט בין איך גראָד געווען מיט סאָלאָמאָנען. מיר האָבן אין צייט געוואַרינט אין ווילנע אויף איין קוואַרטיר און האָבן אינע די אַנדערע שטאַרק ליב געהאַט. די ביידע ברידער וואָלא־ ווימש זיינען, פונקט ווי איך, געווען עקסטערנס. דער עלטערער סאָלאָמאָן האָט נאָך פאַר מיין אַוועקפאָרן פון ווילנע אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען אויף הויז־לערער (דאָמאַשני אוטשיטעל), און האָט זיך וויטער געלערנט. דער יינגערער סאָמסאָן איז געווען אַ גרויסער מאַטעמאַטיקער און מען האָט אים פאַראויסגעזאָגט אַ גאָר גרויסע צוקונפט. ביידע ברידער זיינען געווען בונדאָוויצעס. דער מאַטעמאַטיקער סאָמסאָן איז אין 1905 געווען אין סמאָר־

גאָן, וואו ער איז געווען טעטיק אין דער דאָרטיקער אַרגאַניזאַציע פון „בונד". אין אָ מאָנאַט אַרום, אין רעכטן מיטן פון דער רעוואָלוציע, איז ער דאָרט באַאַנגעזן זעלבסטמאָרד. אַפילו איצט, מיט עטלעכע און זעכציק יאָר שפּעטער גייט מיר אַריבער אַ סקרוך איבערן לייב, וועז איך דערמאָן זיך אָן דעם.

סאָמוועל אָלפּעראָוויטש האָט מיך אויך באַקענט מיטן באָוואָסטן ווילנער מאַטעמאַטיקער ראָטנער. ראָטנערן האָב איך דערנאָך גוט געקאָנט. מיר האָבן אין צייט געוואוינט אין איין הויז. ער — אויבן אויף אַ סאָלקע און איך — אונטן אין אַ צימער מיט אָלפּעראָוויטשן. אָזוי ווי קיין גרויס אינטערעס אין מאַטעמאַטיק האָב איך ניט אַרויסגעוויזן, האָב איך ראָטנערן וויניק אינטערעסירט. ער איז געווען אַ געבילדעטער מענטש. ער האָט אין דער יוגנט אַ סך געלייענט, אָבער פון דער נייער ליטעראָטור האָט ער ניט געהאַלטן. די פּיר גרעסטע ווערק אין דער וועלט־ליטעראָטור, פלעגט ער זאָגן, זיינען איוב, ישעיהו, שעקספּירס „האַמלעט" און גאָטעס „פּאוסט". וועז עמעצער פלעגט אים דערמאָנען, אָז דער אור דער שרייבער האָט אַרויסגעזאָגט אָט דעם אינטערעסאַנטן גדאָנק, פלעגט ער גלייך אַ זאָג טאָן: דאָס האָט דאָך שוין איוב געזאָגט, אָדער דאָס איז דאָך שוין פּאַראָן אין ישעיהו אָן איוב ניט אין ישעיהו האָט עס שוין שעקספּיר אין „האַמלעט" אָדער גאָטע אין „פּאוסט" געזאָגט, אָן ער פלעגט גלייך ציטירן אַ פּסוק פון איינעם פון די פּיר ביכער. ער האָט אָט די פּיר ביכער געקענט אויף אויסנווייניק.

געלעבט האָט ראָטנער פון דעם וואָס ער פלעגט געבן אוראָקן (לעסאָנס) אין מאַטעמאַטיק צו סטודענטן. ביי אַ רייכן סטודענט, וועלכער האָט זיך אינטערעסירט מיט מאַטעמאַטיק, פלעגט ער נעמען 25 אָדער 15 רובל פּאַר אָן אוראָק. אויב דער סטודענט האָט זיך ניט אינטערעסירט מיט מאַטעמאַטיק, האָט ער פּאַר קיין געלט ניט געוואָלט וווייטער לערנען מיט אים. אַרעמע סטודענטן, וועלכע האָבן זיך אינטערעסירט מיט מאַטעמאַטיק, פלעגט ער לערנען אומזיסט. מיט מיין חבר סאָמסאָן וואָלאָוויטש האָט ראָטנער געלערנט אומזיסט.

מיר שיינט — איך בין ניט אינגאַנצן זיכער אין דעם — אָז אין דער יוגנט איז ראָטנער געווען אַ רעוואָלוציאָנער אָדער האָט סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. אָבער אין 1903, וועז איך בין צוערשט באַקאַנט געוואָרן מיט אים, איז ער געווען אָן אַנטי־רעוואָלוציאָנער. ער איז אינגאַנצן געווען אַריינגעטאָן אין זיין מאַטעמאַטיק אָן איז געווען אַ מיטאַרבעטער פון דעם רוסישן „זשורנאַל אָפּיטנאַי פיזיקי אי מאַטעמאַטיקי". ער האָט אויך אַרויסגעגעבן עטלעכע ביכלעך וועגן מאַטעמאַטישע פּראָבלעמען.

מיין חבר אָלפּעראָוויטש האָט מיר אין 1903 דערציילט, אָז אין 1902, דאָכט זיך, איז די פּאָליציי מיטן זשאַנדאַרמסקי פּאָלקאָווניק וואַסיליעוו געקומען צו ראָטנערן מאָכן אָן אָביסק (רעוויזיע). די ווילנער זשאַנדאַרמעריע האָט פּאַרדעכטיקט, אָז ראָטנער מוז זיין אַ פירער פון „בונד" אָדער פון אָנדער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי, וויייל שפּיאָנען האָבן באַריכטעט, אָז רע־

וואלוציאָנערן קומען אָפט אַרויף צו אים און פֿאַרברענגען דאָרט שטונדן לאַנג. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז די פֿאָליציי האָט קיין „טריפּה" רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור ביי ראַטנערן ניט געפונען. אָבער דער זשאַנדאַרמסקי פֿאָלקאָוניק וואַסיליעוו, וועלכער האָט געענדיקט אַ הויך־שולע, האָט באַמערקט ראַטנערס אַ ביכל וועגן אַלגעבראַאישע לאָגאַריפמען.

„דאָס זייט איר טאַקע דער פֿאַרפּאַסער פון דעם ביכל?" — האָט וואַסיליעוו געפרעגט.

„געווים" — האָט ראַטנער געענטפֿערט און געפרעגט ביי אים: „איר אינטערעסירט זיך מיט מאַטעמאַטיק?"

„אַמאָל האָב איך זיך גאָר שטאַרק אינטערעסירט מיט מאַטעמאַטיק" — האָט דער זשאַנדאַרמסקי פֿאָלקאָוניק וואַסיליעוו געענטפֿערט — „איצט האָב איך פֿשוט קיין צייט ניט צו פֿאַרנעמען זיך מיט מאַטעמאַטישע פֿראָבלעמען"...

ראַטנער האָט גלייך געמוזמען אַן עקזעמפּליאָר פון זיין ביכל און אויפֿגעשריבן אויפֿן פֿאָדער־בלאַט: „דעם הויך־געאַכטעטן פֿאָלקאָוניק וואַסיליעוון אַלס אָנדענק פון דעם פֿאַרפּאַסער", און ער האָט עס דערלאַנגט וואַסיליעוון. וואַסיליעוו האָט אים געגעבן די האַנט, האָט אים באַדאַנקט פֿאַר דער מתנה, האָט זיך אַנטשולדיקט פֿאַר אים פֿאַרוואָס מען האָט אים אין מיטן נאַכט באַאומרואיקט, און ער איז אַוועק.

אויף מאָרגן האָט ראַטנער עס דערציילט פֿאַר אַלע זיינע פרייַנד און באַקאַנטע. וועמען אַן אָנדערער טוט עס, וואָלט יעדער אָנשטענדיקער מענטש אים באַיקאַטירט פֿאַר דעם, וויל אָפילו אָנשטענדיקע געבילדעטע אָפּיצערן פון דער צאַרישער אַרמיי און פון פֿלאָט האָבן אין יענער צייט ניט געוואָלט האָבן קיין מגא־ומשא מיט אַ זשאַנדאַרמסקי אָפּיצער. ראַטנערן אָבער האָט מען עס מוחל געווען, וויל ער איז אָפּט געווען באַאיוו וווי אַ קליין קינד. פֿאַר אים איז געווען וויכטיק וואָס וואַסיליעוו אינטערעסירט זיך מיט מאַטעמאַטיק. דאָס איבעריקע האָט אים ניט געאָרט.

ראַטנער איז געווען אַן אמתער אַסקעט. איך געדענק, אַז די גאַלט זיינע פלעגט ער האַלטן אין אַ ליימענעם טשיניק. ער פלעגט אַליין גיין מיט אַ בלעכענעם טשיניק עטלעכע מאָל אַ טאָג אין אַ „טשיינע" (טיי־הויז) קויפן דאָרט געקאָכטע הייסע וואַסער און מאַכן זיך אין דער היים טיי. ער איז, דאַכט זיך, אויך געווען אַ וועגעטאַריער. אָבער פון טאָלסטאָיס „קריסטנטום" האָט ער ניט געהאַלטן.

אין יאָר 1903 איז אין ווילנע נאָך ניט געווען קיין באַזונדערע אַרגאַניזאַציע פון רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן. דער „בונד" האָט אָנגעפֿירט זיין פֿראָפּאַגאַנדע און אַגיטאַציע צווישן די יידישע אַרבעטער אין דער יידישער שפּראַך און צווישן דער אינטעליגענץ און דער שטודירנדיקער יוגנט אין דער רוסישער שפּראַך. דער „בונד" פלעגט אויך פֿאַרשפּרייטן אין ווילנע די גאַנצע ליטעראַטור פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן — דעם זשורנאַל „ראַבאָטשעיע דיעלאָ", די צייטונגען „ראַבאָטשאַיאַ מיסל", „אִיסקראַ", דעם זשורנאַל „זאַריאַ" און אַנדערע צייטשריפטן, ווי אויך די רוסישע ברא־

שורן פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. די אַלע צייטשריפטן פלעג איך באַקומען צו לייענען פון בונדיסטן. איך פלעג אויך לייענען די בונדישע „פּאָסלעדניא איזוועסטיאַ", וואָס האָט זיך געדרוקט אין זשענעוע. איך בין געווען איינער פון די פיל אַזוי־גערופענע „מיטלויפער" פון „בונד". איך פלעג פּאַרשפּרייטן דעם „בונדס" אויסגאַבן צווישן מיינע באַקאַנטע, האָב אַנטיילגענומען אין אַ דעמאָנסטראַציע, וואָס דער „בונד" האָט אָרגאַניזירט בייַ אַ געוויסער פּאַרשטעלונג אין דעם ווילנער רוסישן טעאַטער; האָב געלערנט אַ פּאָר גרופּעס פון בונדיסטישע אַרבעטער און אַרבעטערינס לייענען און שרייבן רוסיש און פלעג פּאָר אַ צאָל בונדיסטן און בונדיסטקעס, וועלכע האָבן נאָך ניט געקענט קיין רוסיש, פּאַרלייענען און זיי פּאַרטייטשן די אַרטיקלען פון „ראָבאָטשאַיאַ מיסל", „איסקראַ" און פון אַנדערע רוסישע צייטשריפטן.

אין יאָר 1903, ווען איך האָב געוואויגט אין ווילנע אויף גרויס סטעפּאַן גאָס און געהאַט אַ גרויסן צימער פּאָר זיך אַליין, אַ צימער מיט אַ בעט און מיט אַ דיוואַן, פלעגט דער „בונד" שיקן צו מיר נעכטיקן וויכטיקע אומלעגאַלע טוער פון דער פּאַרטיי, וואָס פלעגן קומען צוליב פּאַרטיי־ענינים אויף אַ פּאָר טעג קיין ווילנע און האָבן זיך ניט געקענט אָפּשטעלן אין אַ האָטעל. דער בּאָרימטער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַט וולאַדימיר ראָזאַנאָוו, וועלכער איז אין 1903 געקומען קיין ווילנע צו פּאַרהאַנדלען מיט די פירער פון „בונד" און אַנדערע וועגן דעם צווייטן צוזאַמענפּאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי, וואָס האָט געדאַרפט אינגיכן פּאָרקומען, האָט בייַ מיר געענעכטיקט אַ 5—6 נעכט. איך האָב געוואוסט, אַז ער איז אַ וויכטיקער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פירער. ער האָט אויף מיר געמאַכט אַן אומפּאַרגעסלעכן אינדרוק, אָבער ווער ער איז און צוליב וואָס ער איז דעמאָלט געקומען קיין ווילנע, האָב איך אויסגעפונגען ערשט אין צען יאָר אַרום.

אין מערץ 1903 בין איך אין ווילנע באַקאַנט געוואָרן מיט אַברהם רייזענען. ער איז דעמאָלט געפּאָרן פון וואַרשע קיין קאַידאַנאָוו, צו זיינע עלטערן אויף פּסח, און אויפן וועג האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף עטלעכע טעג אין ווילנע.

איך בין דעמאָלט נאָך קיין 16 יאָר ניט אַלט געווען. ווי אַזוי־זשע קום איך צו רייזענען? איך האָב אַ געוויסע צייט געוואוינט אויף אין קוואַרטיר מיט שמואל גאָסעלניקן, וועלכער איז געווען מיט אַ יאָר 5־6 עלטער פון מיר. ער האָט זיך געהאַלטן פּאָר אַ בונדיסט, אָדער „בונדאָווץ".

מיט שמואל גאָסעלניקן בין איך באַקאַנט געוואָרן, ווען ער איז נאָר וואָס באָפרייט געוואָרן פון ווילנער טורמע, וואו ער איז אָפּגעזעסן עטלעכע מאָנאַטן, דאָכט זיך, פּאָר באַטיילונג זיך אין אַן אומלעגאַלער פּאַרזאַמלונג.

שמואל גאָסעלניקס עלטערער ברודער, וועלכער האָט געהאַט אַ יידישן בוך־געשעפט אין ווילנע, איז געווען אַ סימפּאַטיקער פון „בונד", און ער האָט אַרויסגעגעבן אַ קליין ביכל פון רייזענס געזאַמלטע לידער, אָדער דער־ציילונגען (עס זיינען דעמאָלט כמעט גלייכצייטיק דערשינען רייזענס „צייט־

לידער" און זיינע „דערציילונגען און בילדער". איין ביכל האָט אַרויסגעגעבן גאַסעלניק אין ווילנע און דעם צוויטן לידסקי אין וואַרשע). דורך זיין ברו־דער איז שמואל גאַסעלניק באַקאַנט געוואָרן מיט רייזענען און ער פלעגט מיט אים פון צייט צו צייט קאָרעספאָנדירן. שמואל גאַסעלניק האָט באַלד ווי מיר האָבן זיך באַקענט עטלעכע מאָל פאָר מיר פאַרגעלייענט רייזענס לידער און דערציילונגען. איך אַליין האָב ביז דאָן קיינמאָל קיין יידיש ביכל ניט געלייענט. איך האָב געלייענט די רוסישע ליטעראַטור און די איראָפּע־אישע שריפטשטעלער אין רוסישער איבערזעצונג. איך האָב דעמאָלט אַפילו ניט געוואוסט, אַז עס איז דאָ אַזאַ זאַך ווי אַ יידישע ליטעראַטור.

אַברהם רייזענס לידער און דערציילונגען זיינען מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. שפּעטער האָט גאַסעלניק מיר אויך געבראַכט י. ל. פּרצעס ווערק. און אַזוי בין איך געוואָרן, אַ דאַנק אים, אַ לייענער אויך פון דער יידישער ליטעראַטור. קיין יידישע צייטונגען זיינען אין רוסלאַנד דעמאָלט נאָך ניט געווען. גאַסעלניק פלעגט, פונקט ווי איך, לייענען די רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן.

דורך גאַסעלניקן בין איך אויך באַקאַנט געוואָרן מיט משה טייטשן, וועלכער איז, מיט יאָרן שפּעטער, באַקאַנט געוואָרן ווי אַ פּאָעט און סקיצן־שרייבער. אָבער אין די יאָרן 1902־1903 איז טייטש, פונקט ווי איך, און ווי גאַסעלניק, געווען אַן עקסטערן. אויך טייטש איז געווען פיל עלטער פון מיר. ער האָט פריער שטודירט אין ווילנער לערער־אינסטיטוט. אָבער ווען מען האָט געמאַכט דאָרט אַ רעוויזיע און געפונען ביי אים פאַרבאָטענע ליטע־ראַטור, האָט מען אים אויסגעשלאָסן פון אינסטיטוט. ער איז געווען אַ מיט־גליד פון „בונד" און דער „בונד" האָט אים געשיקט קיין סמאָרגאָן, וואו ער איז געווען אַ לערער און גלייכצייטיק אויך אַ סאָציאַליסטישער פּראָפּאַגאַ־דיסט. אינגיכן איז טייטש דאָרט אַרעסטירט געוואָרן און איז אָפּגעזעסן אַ לענגערע צייט אין ווילנער טורמע אין אַן אייַנצלנער קאַמער. וועג ער איז באַפרייט געוואָרן פון טורמע, האָט ער זיך צוריקגעצויגן פון אַקטיווער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. ער איז אָבער פאָרבליבן אַ בונדאָוויץ, לויט זיינע איבערצייגונגען. ער איז געווען אייַנער פון די ערשטע און אַקטיווסטע יידישיסטן אין ווילנע. ער האָט שוין דעמאָלט געשריבן לידער, וועלכע ער האָט פאַר מיר ניט אימאָל פאַרגעלייענט, און ער האָט מיר דערציילט, אַז אַברהם רייזען האָט אים פאַרזיכערט, אַז אין דעם נעקסטן זאַמלבוך, וואָס ער גרייט זיך אַרויסצוגעבן אין וואַרשע, וועט ער אומבאַדינגט פאַרעפנטלעכן די לידער, וואָס טייטש האָט אים צוגעשיקט. מיר זיינען טייטשס לידער ניט געפעלן געווען און, כאָטש איך האָב נאָך רייזענען דעמאָלט פערזונלעך ניט געקענט, האָב איך אָבער שוין געהאָט גלייענט דעם זאַמלבוך „דער צוואַנ־ציקסטער יאָרהונדערט", וואָס רייזען האָט אַרויסגעגעבן אין וואַרשע און איך האָב שטאַרק געצווייפלט, צי רייזען וועט טאַקע האַלטן זיין צוזאָג אָפּ־צודרוקן אין זיין נעקסטן זאַמלבוך טייטשס דעמאָלטדיקע זייער שוואַכע לידער (שפּעטער האָט טייטש אָנגעהויבן שרייבן אַ סך בעסער). קיין גרויסער פאַרערער פון זיין טאַלאַנט בין איך קיינמאָל ניט געוואָרן. אָבער איך האָב

ליב געהאַט אים און האָב אַ סך געלערנט פון אים. זיין כלה, ווערא, וועלכע איז שפּעטער געוואָרן זיין פרוי, איז אויך געווען אַ סימפּאַטיקערין פון „בונד". אין 1903 איז זי געווען מיט מיר צוזאַמען אין איין רעוואָלוציאָנערן „קרוזשאָק" פון דער שטודירנדיקער יוגנט, וועלכער איז אָנגעפירט געוואָרן פון דעם שפּעטער באַרימט־געוואָרענעם בונדאָוועץ משה ראַפּעס (ער איז אין 1919 אַריבער צו די באָלשעוויקעס און איז אין די דרייסיקער יאָרן ליקווידירט געוואָרן פון סטאַלינס גע־פּע־או, צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע געוועזענע בונדיסטן און מענשעוויקעס, וואָס זיינען געוואָרן קאָמוניסטן).

אין 1903 איז ראַפּעס געווען איינער פון די הויפּט־פירער פון „בונד" אין ווילנע. ראַפּעס איז, אַגב, ביז זיין אַרעסט אין מערץ 1902 געווען מיין לערער.

ווען רייזען איז ערב פּסח 1903 געקומען קיין ווילנע, האָט משה טייטש אים איינגעלאַדן אויף אַן אָוונט צו זיך. ער האָט אויך איינגעלאַדן גאַסעלניקן און מיך, צוזאַמען מיט נאָך אַ פּאָר פאַרערערס רייזענס. איך געדענק, אַז דאָרט זיינען אַחוץ טייטשן און זיין כלה, אויך געווען אַ סטודענט פון ווילנער לערער־אינסטיטוט, וועמעס נאָמען איך האָט פאַרגעסן, און דער דענטיסט הורוויץ, וועלכער איז פריער געווען איינער פון די פּיאָנערן פון דער יידי־שער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין ווילנע.

אויף דעם אָוונט ביי טייטשן האָט מען, ווי געוויינלעך, געטרונקען טיי. רייזען האָט זיך געהאַלטן ווי אַן אייגענער צווישן אייגענע. ער האָט דער־ציילט וועגן וואַרשע און די דאָרטיקע יידישע שריפטשטעלער און האָט אויף אַלעמענס פאַרלאַנג אויך פאָרגעלייענט אַ פּאָר פון זיינע נאָך ניט געדרוקטע לידער. איך געדענק, אַז מיר איז באַזונדערס געפעלן געווען דאָס ליד, וואָס איך ציטיר דאָ:

אומעטיק...

אומעטיק, קינד מיינס, צו לעבן אַליין,
קענסט אפשר קומען צו מיר!
מיין צימער איז אָרעם, מיין צימער איז קליין,
האָט אַ באַזונדערע טיר, —
האָט אַ באַזונדערע טיר,
נאָר קיינער, אוי, קלאַפּט ניט אין איר...

אומעטיק, לעבן מיינס, אומעטיק, שווער,
און ווי נאָר דער אָוונט ער קומט,
זיץ איך די אויגן צום טיר, און איך הער:
דער ווינט אַזוי טרויעריק ברומט, —
דער ווינט אַזוי טרויעריק ברומט,
און ס'דאַכט מיר, אַז עמעצער קומט...

מיר האָבן רייזענען געהאַלטן פאַר אַ סימפּאַטיקער פון „בונד". ער האָט ניט געמאַכט קיין סוד פון דעם, אַז פון אַלע יידישע פּאַרטייען איז דער „בונד" אים אַמנאָענטסטן (אויך י. ל. פרץ איז דעמאָלט געווען אַ סימפּאַטי־קער פון „בונד").

פון יענעם אוונט מיט רייזענען איז ביי מיר אויפן גאַנצן לעבן פאַר־בליבן אַן אַנגענעמע דעראינערונג און אַ זייער וואַרעמע באַציאונג צו רייזענען.

איך געדענק שוין ניט ווי אַזוי מיין ברודער איסאַק האָט אין פילאַ־דעלפיע זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַ מיטגליד פון אַ רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע און פאַרנעם זיך ניט נאָר מיט לייענען, נאָר אויך מיט פאַר־שפרייטן רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור, האָט ער מיר גענומען אינערעדן, אַז איך זאָל פאַרלאָזן רוסלאַנד און קומען צו אים קיין פילאַדעלפיע. איך האָב פון אַנהייב אַפילו ניט געוואָלט הערן פון דעם. אָבער אַזוי ווי די רעאַקציע אין רוסלאַנד איז דעמאָלט וואָס וויטער געוואָרן אַלץ שטאַרקער און אויף דעם אָרט פון דעם רעאַקציאָנערן מיניסטער פון אינערן סיפּיאַגין, וועלכער איז דערשאָסן געוואָרן פון דעם יונגן סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער סטעפּאַן באַלמאַשאָוו איז באַשטימט געוואָרן דער צורר פאַן פלעווע, וועלכער האָט ארגאַניזירט דעם קישענעווער פּאָגראָם, האָב איך אָנגעהויבן טראַכטן אפשר זאָל איך טאַקע אויף אַ פּאָר יאָר צייט פאָרן קיין אַמעריקע און ווען עס וועט ווערן אַביסל פרייער אין רוסלאַנד, וועל איך צוריקקומען קיין רוסלאַנד. איין טאָג האָב איך אין פענצטער פון סירקינס רוסישן בוך־געשעפט בא־מערקט אַ נייעם בוך „שקאָלא אי אָבשטשעסטוואָ ור' אַמעריקע" (דאָס שול־ווען און די געזעלשאַפט אין אַמעריקע). דער נאָמען פון דעם פאַרפאַסער פון דעם בוך פראָפ. פ. מיזשויעוו איז מיר געווען גוט באַקאַנט פון זיינע אַרטיקלען אין די ראַדיקאַלע רוסישע זשורנאַלן, וועלכע איך האָב געלייענט, האָב איך גלייך געקויפט דאָס בוך און זיך אַ וואַרף געטאָן אים לייענען. אין דעם בוך האָט דער פראָפעסאָר געשריבן, אַז די שטאָט פילאַדעלפיע צייכנט זיך ספּעציעל אויס מיט אירע פאַרשיידענע אוניווערסיטעטן און אַנדערע הויך־שולן, צו וועלכע יעדע איינער האָט אַ פרייען צוטריט. האָב איך באַ־שלאָסן, אַז איך פאָר קיין פילאַדעלפיע.

סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש האָט זייער ניט געוואָלט, אַז איך זאָל פאָרן קיין אַמעריקע. ער האָט זיך ביי מיר ממש געבעטן, אַז איך זאָל פאַרבלייבן אין ווילנע און אויב איך וועל ניט האָבן געלט אוראָקן וועט ער מיר איבערגעבן אַ פּאָר פון זיינע און ער וועט מיר אַרויסהעלפן, אַז איך זאָל ניט דאַרפן ליידן קיין נויט. ער האָט געלייגט גאָר גרויסע האָפענונגען אויף מיר און ער האָט ניט געוואָלט, אַז „רוסלאַנד" זאָל מיך פאַרלירן. אָבער איך האָב שוין אָפּ־געמאַכט מיין מיינונג, אַז איך פאָר און איך בין טאַקע אויף סוכות אַוועק־געפאָרן קיין פּאָסטאָוו און נאָך יום־טוב בין איך אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע.

דריטער קאַפּיטל

מיין ערשטע באַקאַנטשאַפט מיטן יידישן לעבן אין אַמעריקע. — דריי מאָנאַטן אין פילאַדעלפיע. — איך לערן זיך שנעל אויס לייענען אַ יידישע צייטונג. — איך קום קיין ניו־יאָרק און ווער דאָ אַ הויז־מאָלער. — פאַרוואָס די אַרבעטער האָבן מיר אַ נאָמען געגעבן „מאַקסים גאָרקי". — אַוראַם קאַגאַן און אַב. קאַהאַן.

נאָך אין ווילנע האָב איך ליב געהאַט פון צייט צו צייט אַרײַנצוקוקן אין די ערנסטע רוסישע ליטעראַרישע זשורנאַלן, וואָס זיינען דאָן אַרויס־געגאַנגען אין פּעטערבורג און מאָסקווע. אײַנער פון מיינע לערערס, אַ גע־וועזענער סטודענט פון פּעטערבורגער אוניווערזיטעט, פלעגט רעגלמעסיק באַקומען כמעט אַלע וויכטיקע מאָנאַטלעכע זשורנאַלן און ער פלעגט מיר געבן אויסלייענען אויף אַ וואָך צייט און לענגער די אַלטע נומערן פון די פּריערדיקע יאָרן. איינמאָל האָב איך אין אינהאַלט־פאַרצייכעניש פון אַן אַלטן נומער פון דעם באָרימטן פּעטערבורגער זשורנאַל „זשיזן", באַמערקט: „דער אימפּאָרטירטער חתן", אַ ראָמאַן פון אַוראָאַם קאַגאַן (אויבערזעצט פון ענגליש).

אין יענע יאָרן האָט מען אין דעם זשורנאַל, ווי עס האָבן זיך געדרוקט די בעסטע רוסישע בעלעטריסטן מיט אַנטאַן טשעכאָוון און מאַקסים גאָרקין אין דער שפּיץ, זעלטן ווען געקאָנט טרעפן אַ יידן צווישן זיינע מיטאַרבע־טער־בעלעטריסטן. יידן בעלעטריסטן, וואָס האָבן זייערע ווערק געשריבן אין רוסיש, זיינען דעמאָלט געווען אייניקע, אָבער זיי האָבן זיך געדרוקט ניט אין די רוסישע דיקע זשורנאַלן, וואָס זיינען אַרויסגעגעבן געוואָרן פון רוסן פאַר רוסן, נאָר אין פּעטערבורגער „וואָסכאָד" און אין אַנדערע רוסיש־יידישע זשורנאַלן, וואָס זיינען אַרויסגעגעבן געוואָרן פון יידן פאַר רוסיש־לייענענדע יידן.

דערפאַר האָב איך מיט גרויס נייגער גלייך אויפגעמישט דאָס זייטל, וואו דער ענגלישער ראָמאַן „דער אימפּאָרטירטער חתן", פון דעם יד אַוראָאַם קאַגאַן האָט זיך אַנגעהויבן. צו מיין גרויסער איבערראַשונג האָב איך דערזען, אַז דאָס איז אַ ראָמאַן פון יידישן לעבן אין ניו־יאָרק, וועגן אַמעריקע האָב איך דעמאָלט געהאַט זייער אַ שוואַכן באַגריף און וועגן דעם יידישן לעבן אין אַמעריקע כמעט קיין שום באַגריף ניט. קיין יידישע צייטונגען זיינען אין רוסלאַנד דעמאָלט נאָך ניט געווען און די רוסישע פּרעסע האָט וועגן דעם יידישן לעבן אין אַמעריקע ניט געשריבן. קיין לעבעדיקן, אינטעליגענטן מענטש, וואָס איז געווען אין אַמעריקע, האָב

איך אין יענע יאָרן קיינמאָל ניט געהאַט באַגעגנט ניט אין ווילנע און ניט ערגעץ אַנדערשוואו.

דורך דעם קורצן ראַמאַן „דער אימפּאַרטירטער חתן", וואָס האָט זיך געדרוקט אין צווי נומערן פון דעם זשורנאַל „זשיזן", בין איך צום ערשטן מאָל באַקענט געוואָרן מיט א ווינקל פון יידישן לעבן אין ניו־יאָרק. איך געדענק אַז „דער אימפּאַרטירטער חתן" איז מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. און ווען איך האָב אין א קורצער צייט אַרום דערזען אין א צווייטן פּעטערבורגער רוסישן זשורנאַל א דערציילונג מיטן נאָמען „אַבסטראַקטעלסטוואָ" (אומשטענדן) פון דעם זעלבן אַוראַאַם קאַגאַן, האָב איך זיך גלייך א ווארף געטאָן לייענען זי. די נייע דערציילונג איז מיר נאָך מער געפעלן געוואָרן. איך קאָן איצט ניט זאָגן, צי דאָס איז געווען דערפאַר, וואָס זי איז לויט מיין דאַמאַלסדיקן ליטעראַרישן געשמאַק געווען קינסטלעריש בעסער אויסגעטאָקט, אָדער דערפאַר, וואָס די טיפּן, וועלכע דער פּאַרפאַסער האָט געשילדערט, זיינען מיר געווען נענטער און סימפּאַטישער און זיי האָבן זיך דעריבער אייגנגעקריצט אין מיין זכרון.

שפּעטער איז די דאָזיקע דערציילונג דערשינען אויך אין אַן אַנדער רוסישן זשורנאַל און איך האָב זי דאַרט נאָך אַמאָל געלייענט.

אין א פּאָר מאָנאַטן אַרום האָב איך אין א נומער פון דעם פּעטערבורגער זשורנאַל „מיר באַזשי", זיך אָנגעשטויסן אויף א לענגערן אַרטיקל פון דעם דעמאָלט פּאָפּולערן רוסישן שריפטשטעלער טאָן־באָגאָראַז וועגן אַוראַאַם קאַגאַנען. דעם אינהאַלט פון יענעם אַרטיקל האָב איך שוין לאַנג פאַרגעסן. איך געדענק נאָר, אַז דער שרייבער האָט דערציילט, אַז אַוראַאַם קאַגאַן איז א רוסישער אימיגראַנט, וועלכער איז געקומען קיין אַמעריקע אין אָנהויב פון די 80קער יאָרן, האָט זיך שנעל דאַרט אויסגעלערנט ענגליש און איז איצט איינער פון די אָנגעזעענסטע אַמעריקאַנער שריפטשטעלער. „קאַגאַן, האָט טאָן־באָגאָראַז געשריבן, האָט אַרייַנגעבראַכט אין דער יונגער אַמעריקאַנער ליטעראַטור דעם גייסט פון טורגעניעוו און טאָלסטאָיי". דאָס איז אין מיינע אויגן געווען דער גרעסטער קאָמפּלימענט, וואָס מען האָט געקענט געבן א שרייבער. אָלס יידּ האָב איך זיך ספּעציעל געפילט געשמייכלט פון דעם, וואָס אין איינעם פון די בעסטע רוסישע זשורנאַלן לויבט מען אַזוי שטאַרק א שריפטשטעלער א יידן, וועלכער שרייבט פון יידישן לעבן.

אַזוי ווי דורך אַוראַאַם קאַגאַנס דערציילונגען בין איך צום ערשטן מאָל באַקאַנט געוואָרן מיטן יידישן לעבן אין אַמעריקע, פלעגט שטענדיק, ווען איך פלעג טראַכטן וועגן אַמעריקע, מיר אַרויפשווימען אויפן גענדאַנק דער נאַמען אַוראַאַם קאַגאַן. פון קיין אַנדערע יידישע שרייבער אין אַמעריקע האָב איך דעמאָלט ניט געוואוסט. פון א ביכעלע יידישע רעוואָלוציאָנערע לידער, אַרויסגעגעבן פון „בונד", וועלכן א חבר מיינער אין ווילנע האָט מיר געגעבן איבערלייענען, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז עס זיינען פאַראַן ערגעץ אין אויסלאַנד טאָלאַנטפולע יידישע רעוואָלוציאָנערע פּאָעטן. איבערהויפּט, געדענק איך, האָבן אויף מיר געמאַכט א שטאַרקן אייגדרוק די לידער פון מאָרים ראָזענפעלד. אַזוי ווי דאָס ביכעלע איז געווען געדרוקט אין

לאָנדאָן, האָב איך געדענקט, אַז די אַלע פאָעטן וואוינען מסתמא אין לאָנדאָן. אַז אין אַמעריקע איז פאַראַן אַ יידישע פּרעסע און אַ יידישע ליטעראַטור, האָב איך קיין אַנונג ניט געהאַט.

אַלץ וואָס איך האָב געוואוסט וועגן דעם אַמעריקאַנער יידישן לעבן איז געווען דאָס, וואָס איך האָב אויסגעלייענט פון אַוואַנס קאַנאַנס דערציילונגען. קאַגאַן איז געווען דער אייניציקער פּראָמינענטער ייִד אין אַמעריקע, וועמענס נאָמען עס איז מיר געווען באַקאַנט.

ווען איך בין אין דעצעמבער, 1903, דעם ערשטן מאָל געקומען קיין אַמעריקע, האָב איך אויף דער שיף, פאַרנדיק פון סאָוטהעמפּטאָן קיין פילאַדעלפיע, זיך באַקאַנט מיט אַ וויטעבסקער בונדיסט אָדער „בונדאָווץ", ווי מיר פלעגן אין רוסלאַנד דאָן זאָגן. ער האָט עטלעכע יאָר געלעבט אין לאָנדאָן. ער האָט מיר דערציילט, אַז אין ניו־יאָרק גייען אַרויס עטלעכע טעגלעכע יידישע צייטונגען, אייניע פון זיי — דער „פאָרווערטס", איז אַ סאָציאַליסטישע צייטונג. אין 1903 איז אין רוסלאַנד שוין אַרויסגעגאַנגען אַ טעגלעכע יידישע צייטונג — „דער פרייַנד". אָבער איך האָב אים נאָר געזען און ניט געלייענט, ווייל איך בין דעמאָלט געווען אַ זייער שוואַכער יידיש־לייענער, אַחוץ דעם איז „דער פרייַנד" אין אָנהויב געווען שטאַרק ציוניסטיש און איך בין געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט. האָט מיר „דער פרייַנד" ניט געקאָנט אינטערעסירן. אין רוסלאַנד האָב איך געלייענט נאָר רוסישע צייטונגען. וועג איך בין אָבער געקומען קיין אַמעריקע, האָב איך געמוזט אָנהויבן לייענען אַ יידישע צייטונג. געוואוינט האָב איך די ערשטע פיר מאָנאַטן אין פילאַדעלפיע. מיין ברודער, וועלכער איז געקומען קיין אַמעריקע נאָך אין יאָר 1898, פלעגט באַקומען „די אידישע וועלט", אַ טעגלעכע צייטונג, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אין ניו־יאָרק אונטער דער נאָענטער סטער מיטאַרבעטערשאַפט פון רעווערענד צבי הירש מאַסליאַנסקי. געוואוינט האָט מיין ברודער אפטאָן, וויט פון דעם יידישן קוואַרטאַל. קיין יידישע צייטונגען האָט מען אויף די אַרומיקע סטענדס ניט געקאָנט קריגן. וואָכנלאַנג האָב איך זיך געקוויקט מיט דער „אידישער וועלט". מיין שוועגערין, וועלכע האָט דעמאָלט געהאַט אַ קליין קינד און איז שטענדיק געווען פאַרנומען, פלעגט מיך צווינגען יעדן טאָג פאַרלייענען פאַר איר די פאָרזעצונגען פון די ראָמאַנען, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין דער צייטונג. אָפט האָב איך אַפילו ניט גוט פאַרשטאַנען, וואָס איך לייען, אָבער, אַ דאַנק דעם, האָב איך זיך אויסגעלערנט שנעל לייענען יידיש.

אינגיכן האָב איך זיך געטראָפן מיט מיינעם אַ קרוב, וועלכער איז געווען אַ מיטגליד פון אַרבעטער־רינג און פון דער היטל־מאַכער יוניאָן און אַ לייענער פון „פאָרווערטס". דער „פאָרווערטס" האָט דעמאָלט אין פילאַדעלפיע געהאַט וויניק לייענער. וויסנדיק, אַז איך בין „אַ ענאַסע פון דער היים", דאָס הייסט, אַ סאָציאַליסט פון רוסלאַנד, האָט מיין קרוב איינמאָל, אין אַ זונטאָג, מיר געבראַכט אַ פּעקל „פאָרווערטסן" פאַר אַ גאַנצער וואָך און דאָס איז פאַר מיר דעמאָלט געווען די בעסטע מתנה, וואָס עמעצער האָט מיר געקענט ברענגען, כאָטש דעם אמת זאָגנדיק, איז דער

„פֿאַרווערטס" מיר ניט געפעלן געווען. ניט אַזוי, האָב איך זיך פֿאַרגע־
שטעלט, דאַרף אויסזען אַ טעגלעכע סאָציאַליסטישע צייטונג. אָנשטאָט
רעוואָלוציע, קלאַסן־קאַמף, מאַרקסיזם, פֿראָלעטאַריאַט, האָט מען אין „פֿאַר־
ווערטס" גאָר כסדר געשריבן וועגן וואָכיקע ענינים און די לייענער האָבן
אין דער צייטונג געפירט צווישן זיך דעבאַטן אויף אַזוינע טעמעס, ווי „ווער
איז ערלעכער מענער אָדער פרויען?" מענטשן, וועלכע זיינען דערצויגן
געווארן אויף דער רוסישער ליטעראַטור און אויף דער רוסישע פּרעסע,
האָט דער דאָמאַלסדיקער „פֿאָרווערטס" ניט געקענט צופֿרידנשטעלן.

פון מיין קרוב האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער רעדאַקטאָר פון „פֿאַר־
ווערטס" איז, „דאָכט זיך", לואי מילער, אַ באַוואוסטער אַדוואָקאַט און
סאָציאַליסטישער רעדנער. מיין קרוב איז געווען אַ פֿאַרברענטער „פֿאָרווער־
טסיסט" און ער האָט מיר געזוכט צו איבערצייגן, אַז דער „פֿאָרווערטס"
איז די בעסטע צייטונג און אַז די בעסטע יידישע שרייבער שרייבן נאָר אין
„פֿאָרווערטס". ביסלעכווייז האָב איך זיך אַליין אויך צוגעוואוינט צום „פֿאַר־
ווערטס" און האָב די אַרטיקלען פון זיינע מיטאַרבעטער: א. ליעסין, ד"ר
קאַרל פֿאַרנבערג, ד"ר ש. פּעסקין און יואל ענטין טאָקע גלייַענט מיטן
גרעסטן אינטערעס. וועגן איך האָב איינמאָל בייַ מיין קרוב, דעם „פֿאַרברענטן
פֿאָרווערטסיסט" געפרעגט, צי האָט ער וועגן גלייַענט די דערציילונגען פון
דעם באַרימטן אַמעריקאַנער יידישן שרייבער אַוואָאַם קאַגאַן און צי וויס
ער אין וועלכער שטאָט קאַגאַן וואוינט? האָט ער מיר געענטפערט, אַז ער
האָט ניט געהערט וועגן אַזאַ אַמעריקאַנער שרייבער.

אין מערץ, 1904, בין איך אַוועקגעפֿאָרן קיין ניו־יאָרק. מיין ברודער,
אַ קונסט־מאָלער, בייַ וועמען איך האָב עטלעכע מאָנאַטן גלעבט אין פילא־
דעלפיע איז געקומען קיין פילאַדעלפיע נאָך אין אַנהויב 1898. אין ניו־יאָרק
איז ער בין 1905 קיינמאָל ניט געווען. אָבער אונדזער קרוב אין פילאַדעלפיע,
וועלכער האָט פריער גלעבט אַ פֿאָר יאָר אין ניו־יאָרק, האָט מיר געראַטן,
אַז ווען איך וועל קומען קיין ניו־יאָרק זאָל איך גלייך אויפזוכן מיין קוזין,
וועלכער אַרבעט בייַ קלאָוק (פּרויען־מאַנטלען), פֿאַרדינט ניט שלעכט „און
אויב דו וועסט ניט קענען קריגן עטוואָס בעסערס — האָט ער מיר געזאָגט
— וועט ער דיך אַרויפּנעמען אין זיין שאָפּ און אויסלערנען דיך נייַען
קלאָוק. בייַ קלאָוק פֿאַרדינט מען ניט שלעכט און אין די אָוונטן וועסטו
קענען גיין אין סקול, אויסלערנען זיך פּריער גוט ענגליש, דערנאָך ווייטער
פֿאָרזעצן צו שטודירן און ווערן מיט דער צייט אַ דאָקטאָר, אַן אַדוואָקאַט,
אַן אינזשינער אָדער גאָר אַ שרייבער. דער רעדאַקטאָר פון „פֿאָרווערטס"
און די אַנדערע באַרימטע געניאַסן האָבן דאָך אויך, קומענדיק קיין אַמעריקע,
די ערשטע יאָרן געאַרבעט אין שאָפּ".

מיין קוזינס אַדרעס האָט מיין פילאַדעלפיער קרוב ניט געוואוסט. ווען
ער איז געווען אין ניו־יאָרק, האָט מיין קוזין געוואוינט בייַ אַ לאַנדסמאַן
אונדזערן, אַ קצב, וועלכער האָט געהאַט זיין פליישקראָם אויף נאָרפֿאָלק
סטריט, ניט ווייט פון איסט בראָדווי, ווו דער „פֿאָרווערטס" געפינט זיך.
„אויב דיין קוזין וואוינט שוין אַפילו ניט בייַ דעם קצב — האָט מיין קרוב

מיר געזאָגט — ווייסט אָבער דער קצב זיכער זיין אַדרעס". מיין קרוב האָט מיר אויך געזאָגט ווי אַזוי איך קען גלייך פון וואָקזאַל אין ניו־יאָרק קומען קיין נאָרפאָלק סטריט.

איך האָב אים געפֿאָלגט, בין געקומען קיין נאָרפאָלק סטריט און באַלד געפֿונען די פליישקראָם. געווען איז דאָס אין אַ פרייטאָג. אין סטאָר זיינען געווען אַ צאָל ווייבער. איך האָב זיך געווענדעט צום קצב און געפֿרעגט ביי אים, צי קען ער מיר געבן הערי שוביצעס אַדרעס. איך האָב אים ניט געזאָגט, אַז הערי שוביץ איז מיינער אַ קוזין.

„הערי שוביץ, האָט ער מיר געענטפֿערט, וואויגט ביי מיר טאָקע דאָ אַנטקעגן, אויף נאָרפאָלק סטריט. איצט אַרבעט ער אין שאָפּ. אין אָוונט וועט ער זיין אין דער היים". ער האָט מיר געגעבן דעם אַדרעס פון זיין וואויגונג. דערנאָך האָט ער אַ קוק געטאָן אויף מיר און אַ פֿרעג געטאָן: „איר זייט ניט נתנס אַ זון?"

„יע, האָב איך געענטפֿערט, פון וואַנען קענט איר מיך?"

„איך האָב אייך געקענט, האָט ער געזאָגט, ווען איר זייט געווען אַנדערטהאַלבן יאָר אַלט. איך האָב אין פֿאָסטאָוו געוואויגט ביי אייך אייַדער איך בין אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע. איר קוקט אויס ווי אייער מאַמע. איצט, ווי איר זעט, האָב איך קיין צייט ניט, אָבער ווען אירט קומען צו אונדז אין אָוונט, וועלן מיר קענען שמועסן".

איך בין אַוועק אויף איסט בראָדווי, אין מייזלס רוסישן בוך־געשעפט. דעם אַדרעס האָב איך געוואוסט פון זיינע אַנאַנסן אין „פֿאָרווערטס". דאָרט האָב איך דורכגעקוקט די נייע ביכער און זשורנאַלן, וואָס זיינען אַנגעקומען פון פּעטערבורג. דערנאָך האָב איך געקויפט אַ פּאָר פון די לעצטע נומערן פון די רוסישע רעוואָלוציאָנערע צייטונגען, וואָס זיינען דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען אין דער שוויץ און אין פּאַריז און פלעגן פון דאָרט אַרײַנגעשמוגלט ווערן קיין רוסלאַנד. איך בין אַריין אין אייגעם פון די פיל יידישע רעסטאָראַנען, וואָס זיינען דעמאָלט געווען אויף איסט בראָדווי, האָב ענומען עפּעס צוצובייסן און האָב געלייענט מיינע צייטונגען. דערנאָך האָב איך ענומען אַ שפּאַציר איבער איסט בראָדווי און הענרי סטריט, ביז עס איז שוין געווארן פינצטערלעך. דעמאָלט בין איך אַוועק צו דעם לאַנדסמאַן דעם קצב. ער האָט מיר פאָרגעשטעלט פאָר זיין פרוי. זי איז אויך געווען אַ פּאָסטאָווער. איר מאַמע איז געווען מיין מאַמעס אַ פריינדין, וועמען ביידע זיינען נאָך געווען מיידלעך. זי האָט זיך מיט מיר שטאַרק דערפרייט. אומגעפער אין אַ האַלבער שעה אַרום איז געקומען מיין קוזין. וועמען ער איז אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע, בין איך נאָך געווען אַ יונגער ייִנגל. ער האָט געוואוסט, אַז איך בין אין פילאַדעלפֿיע ביי מיין ברודער און ער איז געווען איבערראַשט מיך צו טרעפן דאָ. איך האָב אים אָפּגעגעבן אַ פּאָרשפּעטיקטן גרוס פון זיין פרוי און צווי קינדער, וועלכע ער האָט איבערגעלאָזט אין דער אַלטער היים און וועלכע איך האָב געזען מיט אַ מאָנאַטן 5־6 צוריק. ער האָט זיך שטאַרק נאָכגעפֿרעגט אויף מיין טאָטן און אויף אונדזער גאַנצער פאַמיליע. נאָכדעם ווי מיר האָבן פאַרענדיקט עסן, האָט ער מיר גע־

זאָגט: „דאָ איז ניטאָ קיין פּלאַץ פֿאַר דיר וואו צו שלאָפֿן. איך וועל דיך דעריבער אַוועקפירן צו אסתר שיינען. זי וואוינט ניט ווייט פון דאַנען, אויף מעדיסאָן סטריט. זי וועט שוין געפינען פֿאַר דיר אָ פּלאַץ ביי איר אין הויז". אסתר־שיינע איז געווען זיינע אָ שוועגערין, זיין פּרויס אָ שוועסטער און אויך מיין עלטסטן ברודערס אָ שוועגערין, אָ שוועסטער אויך פון זיין פּרוי. איך האָב אסתר־שיינען געהאַט געזען מיט אָ יאָר אַכט פריער, וועז איך בין נאָך געווען אָ ייִנגל. זי איז דעמאָלט געווען אָ שיינע, קלוגע און זייער אידעלע פרוי. זי האָט דעמאָלט געהאַט צוויי ייִנגלעך. איצט, וועז מיין קוזין האָט מיך געבראַכט צו איר אין הויז אויף מעדיסאָן סטריט, האָב איך פֿאַר זיך דערזען אַן אויסגעמאַטערטע פרוי מיט אָ קאָפּ ווייסע האָר. זי האָט אויסגעקוקט מיט צוואַנציק יאָר עלטער ווי דעמאָלט, וועז איך האָב זי דאָס ערשטע מאָל געזען אין פֿאָטאָס. וועז זי האָט געהייראַט, איז איר מאַן געווען אָ זון פון אָ רייכן ישובניק. שפּעטער איז דער ישובניק פֿאַר־אָרעמט געוואָרן און אסתר־שיינעס מאַן איז אַוועקגעפֿאָרן קיין אַמעריקע און איז דאָ געוואָרן אָ פֿרעסער ביי קלאָוקס. איצט האָבן זיי שוין געהאַט דריי קינדער, אָ ייִנגל פון אָ יאָר פופצן, וועלכער האָט שוין ערגעץ געאַרבעט, אָ צווייטן ייִנגל פון אָ יאָר צוועלף, וועלכער איז נאָך געגאַנגען אין פֿאָבליק סקול, און דעם מוזיניק, וועלכער איז אַלט געווען אָ יאָר דריי. געוואוינט האָבן זיי אין אַן „אַפּאַרטמענט" אָדער „פלעט", ווי מען פלעגט עס דאָן רופן, פון אַן אַלטער טענעמענט הויז אויף מעדיסאָן סטריט. (די הויז האָט זיך געפונען דאָרט, וואו עס געפינט זיך איצט דער מאַנהעטן־בריק). עס איז געווען אָ „פלעט" פון פיר צימערן מיט אָ קיך. אין פֿאָדער־צימער, אָדער פֿאַרלאָר, איז געשטאַנען אָ דיוואַן, אָ גרויסער שפּיגל, אָ קליינער טישל און אָ בעט. דאָרט פלעגט שלאָפֿן אָ מיידל שוין אין די יאָרן, אָ קלאָוק־מאַכערין. אָ צווייטע קוואַרטיראַנטין, וועלכע האָט פֿאַרנומען דעם לעצטן קליינעם צימער מיט אָ באַזונדער אַריינגאַנג, איז געווען אויך נישט קיין יונגע יידישע מיידל פון רומעניע, אָ הוט־מאַכערין. אייִנער פון די צימערן איז געווען דער שלאָף־צימער פון מאַן און וויב און פון דעם קליינעם ייִנגל און אין דעם צווייטן צימער איז געשטאַנען אָ ברייט בעט, אין וועלכער עס זיינען געשלאָפֿן די צוויי עלטערע ייִנגלעך. אָט אין יענעם צימער האָט עס מיך די אידעלע, גוטהאַרציקע אסתר־שיינע „אייִנגעאָרדנט". אין דער בריי־טער בעט איז געווען געגוג פּלאַץ אויך פֿאַר מיר. „איר קענט זיין ביי אונדז אַזוי לאַנג ווי איר ווילט. וועז איר וועט אַנהויבן פֿאַרדינען, וועט איר קענען דינגען ערגעץ פֿאַר זיך אָ צימער, וואו אייך וועט זיין באַקוועמער ווי ביי מיר", האָט זי געזאָגט. די צוויי צימערן זיינען געווען פינצטערע. איך האָב ניט געהאַט קיין אַנדער ברירה און בין דערוויל פֿאַרבליבן וואוינען דאָ. דער „דערווייל" האָט געדויערט כמעט צוויי מאָנאַטן.

דעם זעלבן אָוונט האָט מיין קוזין מיר געזאָגט: „דו האָסט דאָך אין דער היים שטודירט און דו ווילסט דאָך מסתמא דאָ וויטער שטודירן, וואָלט איך דיר געראָטן, אַז דו זאָלסט ווערן אָ הויז־פֿעינטער (מאָליאָר). אָ קלאָוק־מאַכער ווערן נעמט אָ לאַנגע צייט און עס איז ניט פֿאַר דיר, דו האָסט דאָך

קיינמאָל ניט געאַרבעט. דערצו אַרבעט מען ביי קלאָוק מערסטנס לאַנגע שטונדן. פּעינטערס אָבער אַרבעטן ניט מער ווי אַכט שטונדן אַ טאָג, און פּעינטעריי קענסטו זיך אויסלערנען אין אַ פּאָר מאָנאַטן צייט. מיר האָבן דאָ אונדזערס אַ גלייד־שוועסטערקינד. איר מאַן איז אין דער היים געווען אַ קרעמער. דאָ האָט ער זיך גיך אויסגעלערנט פּעינטעריי. איצט אַרבעט ער פּאָר זיך אַליין, באַשעפטיקט עטלעכע אַרבעטער און מאַכט אויס גאַנץ גוט. אויב דו ווילסט, קענען מיר מאָרגן אָוונט אַריבערגיין צו אים. ער וואוינט אויך דאָ ניט וויט, אויף קלינטאָן סטריט. ער וועט דיך אויסלערנען די מלאכה און אין אַ צוויי־דריי וואָכן אַרום וועסטו שוין קריגן באַצאָלט פּאָר דיין אַרבעט".

אויף מאָרגן אין אָוונט זיינען מיר טאַקע אַוועק צו אונדזער גלייד־שוועסטערקינד. איך האָב זי נאָך געדענקט פון דער היים. זי איז מיידלווויז געווען מיין שוועסטערס אַ חברטע. זי האָט זיך מיט מיר שטאַרק דערפרייט. דער מאַן איז ניט געווען אין הויז. און וועג מיין קוזין האָט איר געזאָגט וועגן וואָס מיר זיינען געקומען צו זיי, האָט זי געזאָגט: „וואָס פּאָר אַ פּראָבע, מיין מאַן וועט אים געווויס גלייך נעמען צו דער אַרבעט. איצט, פּאָר פּסח, איז ער שטאַרק 'ביזי'."

מיר האָבן געוואַרט ביי אַ שטונדע צייט, ביז דער מאַן איז געקומען. זי האָט אים גלייך דערציילט וועג איך בין און געזאָגט: „ער איז געקומען, אַז דו זאָלסט אים אַרויפנעמען צו דער אַרבעט און אויסלערנען אים די מלאכה... ער איז ניט אַבי־וועג. אין דער היים האָט זיך אים געווויס קיין־מאָל ניט געחלומט, אַז ער וועט אין אַמעריקע דאַרפן וועלן אַ פּיינטער און אַרבעטן שוועג... אַמעריקאַנער גליקן", האָט זי פּאַרענדיקט מיט אַ זיפץ.

אויף מאָרגן, אַ פּערטל צו אַכט אין דער פרי, בין איך שוין געווען ביי אים אין קעלער, וואו ער האָט געהאַלטן די לייטערס, די פּאַרב און די פּענדזלען. ער האָט מיר געגעבן אויף דערווייל אַן אַלטע פּאָר אווראָלס זיינע, האָט מיר געהייסן נעמען אַ לייטער מיט אַן עמער פּאַרב און מיר זיינען אַוועק טאַקע אויף נאָרפאָלק סטריט, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, פּיינטן אַן אַפּאַרטמענט פון 4 צימערן, אין וועלכן עס האָט געווואוינט אַ יידישער היטל־מאַכער. דער מאַן איז געווען אין שאָפּ ביי דער אַרבעט. אין הויז איז געווען נאָר די פרוי מיט צווי קליינע קינדער. דאָ האָב איך זיך אַנגעהויבן לערנען די מלאכה און איך בין געווען אַ פּלייסיקער תלמיד. איך האָב באמת ליב געהאַט די אַרבעט. עס איז געווען ניט קיין שווערע אַרבעט. דערצו איז מיר געפעלן געווען דאָס, וואָס כמעט יעדן טאָג איז מיר אויסגעקומען צו אַרבעטן אין אַן אַנדער דירה און אין יעדער דירה האָבן געוואוינט אַנדערע מענטשן. ביי דער אַרבעט פלעג איך כאָפּן אַ שמועס מיט די באַלעבאָסטעס, פלעג אויסגעפינען פון זיי פון וואַנען זיי שטאַמען, ווי לאַנג זיי זיינען אין אַמעריקע און ווי אַזוי זיי לעבן. איך בין אַזוי באַקאַנט געוואָרן מיט דעם לעבן פון פיל צענדליקער יידישע אַרבעטער־פאַמיליעס אָדער פאַמיליעס פון יידישע פּעדלערס.

מיין באַלעבאָס האָט שוין אויפן דריטן טאָג פון מיין אַרבעט מיר גע־

זאגט, אז ער וועט מיר צאלן פיר דאלאר א וואך ביז פסח. „דערנאך וועלן מיר זען", האט ער געזאגט.

א פאר טעג ארום נאך מיין אנקומען קיין ניו־יארק, האט מיר א חבר מיינער פון ווילנע איינגעלאדן צו גיין מיט אים צו א מאסן־פארזאמלונג צום אנדענק פון די העלדן און מארטירער פון דער רוסישער רעוואלוציע־נערער פארטיי „נאראדנאיא וואליא". ער האט מיר דערציילט, אז עס וועלן דארטן ריידן צווישן אנדערע דער באוואוסטער פאעט מארים ווינטשעווסקי און דער רעדאקטאר פון „פארווערטס" אב. קאהאן. (פריער איז טאקע דער רעדאקטאר פון „פארווערטס" א לענגערע צייט געווען לואי מילער. מיין קרוב האט ניט געוואוסט, אז אין 1902 איז דער רעדאקטאר פון „פאר־ווערטס" שוין ווידער געווארן אב. קאהאן). מילער פלעגט אבער נאך אפט שרייבן לייט־ארטיקלען אין „פארווערטס". דעמאלט פלעגן די לייט־ארטיק־לען אין „פארווערטס" זיין אונטערגעשריבן מיטן נאמען פון דעם שרייבער. מילערס לייט־ארטיקלען פלעגן זיין אונטערגעשריבן מיט א לאטיינישן M.

ווינטשעווסקיס נאמען איז מיר געווען באקאנט נאך פון דעם ביכעלע רעוואלוציאנערע לידער, וואס איך האב געלייענט אין ווילנע. וועגן אב. קאהאנען האט מיר מיין חבר דערציילט, אז ער איז איינער פון די גרינדער פון דער יידישער סאציאליסטישער באוועגונג אין אמעריקע, אז ער איז א ווילנער לאנדסמאן, אז ער האט געעגדיקט דעם ווילנער לערער־אינסטיטוט און אז ער איז נאך אין ווילנע געווען א מיטגליד פון דער רעוואלוציאנערער פארטיי „נאראדנאיא וואליא". איך בין, פארשטייט זיך, גלייך אווען צו דער פארזאמלונג, וועלכע איז פארגעקומען אין א גרויסן זאל אויף ברום סטריט.

די העלדן און מארטירער פון דער „נאראדנאיא וואליא" זיינען פון אונדז, יונגע רוסישע רעוואלוציאנערן, פשוט פארגעטערט געווארן און צו יעדן געווענעם מיטגליד פון דער „נאראדנאיא וואליא" האבן מיר זיך באצויגן מיט גרויס רעספעקט. פון אלע רעדנער אויף יענער פארזאמלונג האט מיך דעריבער מער פון אלע אימפאנירט אב. קאהאן, דער געווענער „נארא־דאוואלץ". זיין רעדע געדענק איך ניט. וואס איך געדענק אבער יא, איז, אז ער האט גערעדט מיט באגייסטערונג וועגן דעם רוסישן רעוואלוציאנערן קאמף און וועגן די הייליקע מארטירער פון דער „נאראדנאיא וואליא" זשעליאבאו און פעראווסקאיא, וועלכער זיינען אומגעקומען אויף דער תליה פאר די אידעאלן פון פרייהייט און סאציאליזם. צוליב דעם פילייכט, האט אויף מיר פון אלע רעדעס, וואס זיינען געהאלטן געווארן אויף יענער פאר־זאמלונג, געמאכט דעם שטארקסטן אינדרוק אב. קאהאנס רעדע. פון וועמען יענע מאסן־פארזאמלונג איז ארגאניזירט געווארן, געדענק איך ניט, אבער איך געדענק זייער גוט, אז צווישן די רעדנער זיינען אויך געווען מאיר לאנדאן און איינער פון די ניט־לאנג ארויסגעקומענע רוסישע סאציאליסטן (א גרוזין, וועלכער איז אין ניו־יארק געווען באקאנט אונטערן נאמען „דעיווי"). עס איז אויך געווען א מוזיקאלישע פראגראם, אין וועלכער עס האט זיך באטייליקט דער דעמאלט פאפולערער מוזיקער, פיאניסט און קאמ־

פֿאַזיטאָר פון דער איסט סאַיד, פלאַטאָן ברונאָוו. ער האָט געשפּילט שאַ־פּענס טרויער־מאַרש און אַ פּאָר פון זיינע אייגענע קאָמפּאָזיציעס.

גייענדיק מיט מיין חבר אַהיים און טיילנדיק זיך מיט אים מיט מיינע איינדרוקן פון דער פֿאַרזאַמלונג, איז מיר עפּעס פֿלוצלונג אייngעפֿאַלן אַ פּרעג צו טאָן ביי אים: „האָסטו דאָ וועלן אין ניו־יאָרק געזען דעם באָרימטן ענג־לישן שרייבער פון דערציילונגען פון יידישן לעבן, אַוראַם קאָגאָן?“ ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט פֿאַרוואונדערונג, ווי ער וואָלט ניט פֿאַר־שטאַנען מיין פּראָגע. דערנאָך האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און האָט אויסגע־שאָסן אין אַ געלעכטער און כּמעט אויסגעשריען: „גרינהאָרן דו איינער, דו וויסט ניט, אַז אַוראַם קאָגאָן איז אַב. קאָהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פֿאָר־ווערטס“, וועמען דו האָסט נאָר וואָס געזען, געהערט און אַפּלאָדירט?!“

איך האָב מיינע אויערן ניט געוואָלט גלויבן. עפּעס האָבן זיך אין מיין קאָפּ ניט געפֿאָרט אַוראַם קאָגאָן, דער רעאַליסטישער שריפּטשטעלער, וועל־כער „האָט אַריינגעבראַכט דעם גייסט פון טורגענייעוון און טאָלסטאַי אין דער יונגער אַמעריקאַנער ליטעראַטור“, מיט קאָהאַנען, דעם געוועזענעם „נאַראָדאָוואָלעץ“, וועלכער האָט נאָר וואָס געריידט מיט אַזאַ באַגייסטערונג וועגן די הייליקע מאַרטירער פון דעם רוסישן פּרייהייטס־קאַמף און זיי ביידע האָבן זיך אין מיין געדאַנק נאָך וויניקער געפֿאָרט מיטן רעדאַקטאָר פון „פֿאָרווערטס“, צו וועלכן איך האָב זיך דעמאָלט באַצויגן זייער קריטיש, וויייל איך האָב געהאַלטן, אַז דער „פֿאָרווערטס“ לאָזט זיך צופיל אַרונטער צו די אומוויסנדיקע מאַסן.

מיין באַלעבאַס, דער הויז־מאַליאַר, האָט די וואָך פון פּסח ניט געאַר־בעט. ריכטיקער געזאָגט, ניט געהאָט קיין אַרבעט, וויייל קיין יידישע פֿאַמי־ליע האָט ניט געוואָלט פּסח־צייט אַריינלאָזן פּיעניסטערס אין הויז. חול המועד האָט מיין באַלעבאַס מיר געזאָגט: „וויסט וואָס איך וועל דיר זאָגן? קויף מאָרגן אינדערפרי אַ „מאָרגען־זשורנאַל“. דאָרטן דרוקן זיך יעדן טאָג אַנאַנס פון פּעיניטערס, וועלכע זוכן אַרבעטער. גיי אויף די אָנגעגעבענע אַדרעסן און זאָג, אַז דו ביזט נאָך ניט קיין „פֿאַלנער פּעיניטער“, נאָר אַז דו האָסט שוין געאַרבעט דריי מאָנאַטן צייט און קענסט שוין אויספּעיניטן אַ בעדרום. אויב דער באַלעבאָס וועט זען, אַז דו קענסט טאַקע אויספּעיניטן אַ בעדרום, וועט ער דיר פֿאַרלייגן צען אָדער אַכט דאָלאָר אַ וואָך. נעם אָן און אין אַ פּאָר וואָכן אַרום בעט אַ „רעיז“ (אַ העכערונג) און ער וועט דיר געבן“.

איך האָב אים געפֿאָלגט, האָב אין „מאָרגען־זשורנאַל“ געפונען אַן אָנאָנס פון אַ פּעיניטער אויף דער 8טער גאַס, ניט וויט פון דער דריטער עוועניו, וואָס זוכט אַרבעטער, בין אַוועק אויף דעם אָנגעגעבענעם אַדרעס און האָב טאַקע געקראָגן אַ דזשאָב פּאָר אַכט דאָלאָר אַ וואָך. דער נייער באַלעבאָס האָט מיר צוגעזאָגט, אַז אין אַ וואָך אָדער צווי אַרום, וועט ער מיר געבן אַ „רעיז“. איך בין געווען שטאַרק צופֿרידן...

ביי מיין נייעם באַלעבאָס האָבן געאַרבעט נאָך דריי אַרבעטער. אַלע

גוטע פּעינטערס. מען פלעגט אַרבעטן אַכט שטונדן אַ טאָג מיט אַ שטונדע פון צוועלף ביז איינס פּאַר לאָנטש. פּעינטערס אין אָווראָלס פלעגט מען אין די רעסטאָראַנען און קאַפּעס ניט אַריינלאָזן, פלעגן די דריי אַרבעטער מערסטנס גיין אין אַ בירסאַלון, נעמען דאָרט אַ גלאָז ביר און פּאַרשיידענע צובייסענס. איך בין קיינמאָל ניט געווען קיין גרויסער בירטרינקער, פלעג איך מיטנעמען מיט זיך אַ פּאָר סענדוויטשעס און פלעג עסן אין פלאַץ, וואו מיר האָבן געאַרבעט. אָזוי וווי איך האָב געהאַט פּאַר מיטאָג אַ גאַנצע שטונדע צייט, פלעג איך מיטנעמען מיט זיך אַ זשורנאַל אָדער אַ בוך און פלעג לייענען. וועג די אַנדערע אַרבעטער פלעגן קומען פון סאַלון און זען מיך לייענענדיק אַ זשורנאַל אָדער אַ בוך, מערסטנס אַ רוסישן, פלעגן זיי מיך גוטמוטיק קיבעצן און זיי האָבן מיר אַ נאָמען געגעבן „מאַקסים גאָרקי".

פערטער קאַפּיטל

די יידישע פּרעסע אין אַמעריקע אין די יאָרן 1903־1905. — די אַרויסגעבער, די רעדאַקטאָרן און די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער פון די דעמאָלסטיקע יידישע צייטונגען און זשורנאַלן. — די אַנאַרכיסטן, די סאָציאַליסטן, דער אַרבעטער־רינג, די יידישע יוניאָנס און דער „בונד".

אין ניו־יאָרק זיינען דעמאָלט געווען זעקס טעגלעכע יידישע צייטונגען: „יידישעס טאָגעבלאַט", דער „פאָרווערטס", „די אידישע וועלט", „דער מאָרגען זשורנאַל", די „אבענד־פּאָסט" און „דער העראָלד". די עלטסטע פון זיי איז געווען „יידישעס טאָגעבלאַט". איר אַרויסגעבער כתריאל צבי שרהזאָן, האָט פריער אַרויסגעגעבן אַ וועכנטלעכע צייטונג, „די יודישע גאַזעטען". דאָס איז געווען, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, די ערשטע יידישע צייטונג אין ניו־יאָרק, וועלכע איז געגרינדעט געוואָרן נאָך אין די 70קער יאָרן. איינער פון די עלסטע יידישע זשורנאַליסטן אין אַמעריקע, מ. זייפערט, אַ ראַמאַנען־שרייבער, אַ פּעליעטאָניסט און אַ פּאַרפּאַסער פון פיל מעלאָדראַמעס, וואָס אייניקע פון זיי זיינען אין די 80קער און 90קער יאָרן געשפּילט געוואָרן מיט גרויס דערפּאָלג אויף דער יידישער בינע, האָט אויף זיין הומאָריסטישן שטייגער דערציילט דעם שרייבער פון די שורות וועגן זיינע דערפּאַרונגען מיט די „יודישע גאַזעטען".

זייפערט האָט נאָך אין רוסלאַנד אין די 70קער יאָרן געהאַט פּאַרעפּנטלעכט אַ פּאָר דערציילונגען אין העברעאישע צייטשריפטן. זייפערט איז געווען ניט נאָר אַ העברעער, נאָר האָט אויך גוט געקאָנט רוסיש און דייטש. ער האָט שוין דעמאָלט גלעייענט די ווערק פון די קלאַסיקער פון דער רוסישער און דייטשער ליטעראַטור. וועג ער איז אין אָנהויב פון די 70קער יאָרן דעם ערשטן מאָל געקומען קיין ניו־יאָרק און האָט זיך דערוואוסט, אַז אין ניו־יאָרק גייט אַרויס אַ יידישע צייטונג, האָט ער אָנגעשריבן אַ דערציילונג אוֹן אַוועקגעטראָגן עס אין רעדאַקציע פון די „יודישע גאַזעטען". וועג ער האָט זיך נאָכגעפרעגט אויפן רעדאַקטאָר, האָט מען אים אָנגעוויזן אויף אַ יידן מיט אַ לאַנגן ארבע כנפות, וועלכער איז געשטאַנען בייַ דעם זאַץ־קאַסטן (קיין זעץ־מאַשינען זיינען דעמאָלט נאָך ניט געווען). זייפערט איז צוגעקומען צו דעם יידן, האָט זיך פאָרגעשטעלט פאָר אים און געזאָגט:

— „איך האָב אייך געבראַכט אַ סיפור".

— „וואָס"? — האָט דער רעדאַקטאָר געפרעגט.

— אַן ערצעהלונג".
— וואָס ?"
— „אַ סקיצע".
— „וואָס ?"
— „אַ מעשה".
— „אָט אַזוי רעדט" — האָט דער רעדאַקטאָר געזאָגט — און ער האָט שנעל אַ בלעטער געטאָן דעם מאַנוסקריפּט. — „דאָס וועט אייך קאָסטן אַ טאָלער מיט אַ האַלב" — האָט ער געזאָגט.

— „וואָס הייסט עס וועט מיר קאָסטן ?" — האָט זייפערט אַנגעפאַנגען, אָבער דער רעדאַקטאָר האָט אים איבערגעשלאָגן די רייד, האָט געגומען אַ בומער פון די „יודישע גאַזעטען" און האָט אים געוויזן אויף אַ שטיק נייעס וועגן אַ ברית, וואָס איז פאָרגעקומען ביי אַ יידישן פּעדלער פון נאָרפאָלק סטריט.

— איר זעט — האָט ער געזאָגט — אָט פאָר דער מעשה האָט דער ייִד באַצאָלט אַ טאָלער, אייער מעשה איז צווי מאָל אַזוי גרויס...

זייפערט איז אַוועק פון די „יודישע גאַזעטען" ווי אַן אָפּגעשמיסענער און ער האָט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט דעמאָלט געלעבט אין אַמעריקע שוין מער קיין דערציילונגען ניט געשריבן.

מיט יאָרן שפּעטער, ווען ער איז צוריקגעקומען קיין אַמעריקע, האָט די „יודישע גאַזעטען" שוין געהאַט אַ פּנים פון אַן אמתער צייטונג און ער האָט אַנגעהויבן צו דרוקן דאָרט דערציילונגען און פּעליעטאָנען, פאָר וועל־כע ער פלעגט קריגן באַצאָלט. די צייטונג האָט געהאַט אויך אַנדערע מיט־אַרבעטער. אייַנער פון די מיטאַרבעטער, איך געדענק ניט זיין באַמען, האָט זיך צעקריגט מיטן רעדאַקטאָר־אַרויסגעבער פון די „יודישע גאַזעטען", איז ער אַוועקגעפאָרן קיין פילאַדעלפיע און האָט דאָרט אַנגעהויבן אַרויסגעבן אַ וועכנטלעכע צייטונג, וואָס האָט קאָנקורירט מיט די „יודישע גאַזעטען". די פילאַדעלפיער צייטונג האָט יעדע וואָך געדרוקט אַן אַרטיקל פון א. טאַנענ־בוים, וועלכער האָט געמאַכט אַש און בלאָטע פון יעדן מיטאַרבעטער פון די „יודישע גאַזעטען". עס פּאַרשטייט זיך, אַז ער האָט אויך זייפערטן ניט געשא־נעוועט. טאַנענבוים האָט געשריבן וועגן אים ווי אייַנער וואָס וואָלט אים גוט געקאָנט, בעת אין דער אמתן האָט ער זייפערטן קיינמאָל אין די אויגן ניט אַנגעזען. מיט פיל יאָרן שפּעטער, ווען עס איז אין ניו־יאָרק געוואָרן אַ פאַרזאַמלונג פון אַלע יידישע שרייבער וועגן גרינדן אַ שרייבער־יוניאָן, האָט פילִיפּ קראַנק, דעמאָלט אַ באַוואוסטער זשורנאָליסט און סאָציאָליסט, פאָרגעשטעלט זייפערטן פאָר טאַנענבוימען. „זייער אַנגענעם, האָט זייפערט געזאָגט, אָבער זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס האָט איר געהאַט צו מיר אוֹן אַנגעשריבן אַזוי פיל ליגנס וועגן מיר, ווען איר האָט אַפילו ניט געוואוסט וואָר איך בין ?"

טאַנענבוים פלעגט ריידן אַ דייטשמעריש יידיש. האָט ער מיט אַ שמייכל אויף די ליפּן געענטפערט: „נו יאָ, איך האָבע דאָך פופציג סענט דאָפיר בעקאָמען"...

אָט אַזוינע זיטן האָבן געהערשט אין דער יידישער פּרעסע אין סוף פון די 70קער און אָנהויב פון די 80קער יאָרן.

אין 1904, וועו איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק, איז „דאָס אידישע טאָגעבלאָט", וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פון די „יידישע גאַזעטן", געווען אַ שטרענג־אָרטאָדאָקסישע אַנטי־סאָציאַליסטישע און אַנטי־יוניאָן צייטונג. זי איז שוין אָבער געווען אַ צייטונג מיט אַלע צייטונגען צוגלייך. אירע הויפּט־מיטאַרבעטער זיינען דעמאָלט געווען: געצל זעליקאָוויץ, מ. שאַרקאַנסקי, י. י. זעווין, וועלכער פלעגט שרייבן אונטער דעם פסעוודאָנים תשר"ק און שפּעטער אויך מנחם מענדל דאָליצקי. דער רעדאַקטאָר פון אָט דער פרומער אָרטאָדאָקסישער צייטונג איז געווען יאָהאָן פּאָלעי, אַ פּעאיקער זשורנאַליסט, וועגן וועמען מען האָט געשמועסט, אַז אַיידער ער איז געקומען קיין אַמעריקע, האָט ער זיך אין לאָנדאָן געהאַט געשמדט. יעדנפאַלס איז ער, זייענדיק דער רעדאַקטאָר פון דער פרומער אָרטאָדאָקסישער צייטונג, אַליין געווען ניט קיין גלויביקער. אויך זעליקאָוויץ איז ניט געווען קיין פרומער ייד. זעווין איז געווען אַ יידישער ייד, אָבער ער פלעגט שרייבן מערסטנס פעליעטאָנען און ליטעראַרישע קריטיק.

אין ניו־יאָרק האָט דער „פאָרווערטס" שוין דעמאָלט געהאַט אַריבערגעיאָגט אין צירקולאַציע דעם „טאָגעבלאַט". אָבער אין דער פּראָווינץ, אין בערהויפּט אין די קלענערע שטעטלעך, האָט דער „טאָגעבלאַט" דעמאָלט נאָך געהאַט אַ סך מער לייענער ווי דער „פאָרווערטס".

די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" אין 1904 זיינען געווען: לואי מילער, א. ליעסין, ד"ר קאַרל פּאָרנבערג, יואל ענטין, ד"ר ש. פּעסקין, א. ליטווין, מ. קאַטץ און ב. גאָרין. דער „פאָרווערטס" האָט שוין דעמאָלט אויך געהאַט אייניקע קאָרעספּאָנדענטן אין אייראָפּע. אין די שבת־נומערן „פאָרווערטס" פלעגט כמעט יעדע וואָך דערשיינען אַ ליד פון דעם באָרימטן פּאָעט יהואש, וועלכער האָט דאָן געלעבט אין דענווער, קאָלאָראַדאָ. פון צייט צו צייט אויך אַ ליד פון א. ליעסין. דער „פאָרווערטס" פלעגט דעמאָלט שבת און זונטאָג אויך דרוקן לידער פון די יונגע פּאָעטן (יואל סלאָנים, י. אַדלער א. אַ.). דער „פאָרווערטס" פלעגט אויך כמעט יעדן טאָג האָבן אַ סקיצע, מערסטנס אַן איבערזעצטע פון אַנדערע שפּראָכן. דער רעדאַקטאָר אַליין, אַב. קאָהאַן, פלעגט שרייבן עטלעכע מאָל אַ וואָך אָרטיקלען אונטער זיין אייגענעם נאָמען, ווי אויך אונטער די פסעוודאָנימען — „דער פּראָלעטאַרישקער" און דוד בערנשטיין.

די דריי אָנגעזעענסטע סאָציאַליסטישע שרייבער פון יענער צייט — פיליפּ קראָנץ, ב. פייגענבוים און מ. בראָנאָוו זיינען געבליבן אין דעם סאָציאַליסטישן „אבענד־בלאַט", וועלכן קאָהאַן, מילער, ווינטשעווסקי און זאָמעטקין האָבן זיך אָפּגעשפּאָלטן פון דער סאָציאַליסטישער אָרבעטער־פּאָרטיי (סאָשעליסט לעיבאָר פּאָרטי, ס. ל. פּ.) און האָבן געגרינדעט דעם „פאָרווערטס". זיי זיינען ניט אַריין אין „פאָרווערטס" אויך וועו דער „אבענד־בלאט" איז אונטערגעגאַנגען אין יאָר 1902. באַראַנאָוו, וועלכער איז ניט געווען קיין פּראָפעסיאָנעלער זשורנאַליסט, פלעגט דאָן פון צייט צו צייט

שרייבן אַרטיקלען אין דעם סאָציאַליסטישן מאַגאַט־זשורנאַל די „צוקונפט", פון וועלכן פיליפ קראַנץ איז דעמאָלט געווען דער רעדאַקטאָר, און ב. פייגענבוים האָט דאַן געאַרבעט אין „מאָרגען זשורנאַל".

דער „מאָרגען זשורנאַל" איז געווען אַ קאָנסערוואַטיוו צייטונג. אָבער איר אַרויסגעבער און רעדאַקטאָר, יעקב סאָפּירשטיין, איז ניט געווען קיין פאַנאַטיקער און אין „מאָרגען־זשורנאַל" האָבן שטענדיק געאַרבעט אויך סאָציאַליסטן, געווענליך מיטאַרבעטער פון „אָבענד־בלאַט" און פון „פאָר־וועטס", ווי י. מאַגידאָוו, ב. פייגענבוים, וויליאָם עדלין, נעיטען זווירין, פיליפ קראַנץ, א. אַ. דער „מאָרגען־זשורנאַל" איז דעמאָלט געווען אַ צייטונג הויפּטזעכלעך פון נייעס און פון ראָמאַנען. אַרטיקלען האָט דער „מאָרגען־זשורנאַל" דעמאָלט געהאַט וויניקער ווי אַלע אַנדערע צייטונגען, און די אַלע אויבנדערמאָנטע סאָציאַליסטן האָבן אין דער צייטונג געשריבן דער עיקר נייעס. דער הויפּט־„סטאַר" פון „מאָרגען־זשורנאַל" איז דעמאָלט געווען דער דערמאָנטער א. טאַגענבוים. ער פלעגט דאָרט שרייבן „שפּאַ־נענדע" ראָמאַנען און אַרטיקלען וועגן אַלץ אין דער וועלט. וועגן אים פלעגט מען זאָגן, אַז ער קען איינער אַליין אויספילן אַ גאַנצע צייטונג.

דער דערמאָנטער מ. זייפערט איז אויך דעמאָלט געווען אַ מיטאַרבע־טער פון „מאָרגען־זשורנאַל". ער פלעגט דאָרטן דרוקן ראָמאַנען, דער־ציילונגען און פעליעטאָנען. דער „מאָרגען־זשורנאַל" האָט געהאַט אַ סך לייענער צוליב דעם, וואָס ערשטנס, איז עס געווען די אייניקע מאָרגן־צייטונג, וואָס פלעגט אַרויס פרי פאָרטאָג, און צווייטנס, וואָס ער האָט געהאַט אַ סך אַנאַנסן פון פאַבריקאַנטן און אַנדערע אונטערנעמער, וואָס האָבן געזוכט אַרבעטער. יעדער ייד, וואָס האָט געזוכט אַ דזשאָב און ניט געקענט קיין ענגליש, פלעגט יעדן אין דער פרי קויפן אַ „מאָרגען זשור־נאַל" און פלעגט אין די מערסטע פאַלן דורכן „מאָרגען־זשורנאַל" טאַקע געפינען אַ דזשאָב.

די „אידישע וועלט" איז פינאַנסירט געווארן פון די „יאָהודים", ווי מען פלעגט דעמאָלט רופן די רייכע יידן, וואָס זיינען געקומען אַהער פון דייטשלאַנד אַדער פון עסטרייך, איר אַפּיציעלער אַרויסגעבער איז געווען צבי הירש מאַסלאַנסקי, וועלכער איז געווען אַ גוטער רעדנער און אַ ציו־ניסט.

„יידישער טאָגעבלאַט" און דער „מאָרגען זשורנאַל" זיינען ביידע געווען רעפובליקאַנער צייטונגען. די „אידישע וועלט" איז פאָליטיש גע־ווען אומפאַרטייאיש און ליבעראַלער ווי דער „טאָגעבלאַט" און דער „מאָרגען־זשורנאַל". וועגן איך בין געקומען קיין פילאַדעלפיע, האָבן אין דער צייטונג נאָך מיטגעאַרבעט פיליפ קראַנץ, מאָריס ראָזענפעלד, דער אַנארכיסט א. פרומקין און אַנדערע. אָבער אין גיכן נאָך מיין אָנקומען קיין ניו־יאָרק איז די „אידישע וועלט" אונטערגעגאַנגען.

דער „העראַלד" איז אויך געווען אַ נאָכמיטאָג צייטונג. איר אַרויסגע־בער איז געווען מייקעל מינץ, אַ באַוואוסטער טעאַטער־אונטערנעמער. דער

מאָן פון דער באַרימטער יידישער אַקטריסע קעני ליפּצין. דער „העראָלד" האָט געהאַט די קלענסטע צירקולאַציע.

דער „פאָרווערטס" איז שוין אין 1904 געווען ניט נאָר די אינציקע סאָציאַליסטישע אַרבעטער־צייטונג, נאָר אויך די אינציקע ליטעראַרישע צייטונג, ד. ה. די אינציקע יידישע צייטונג אין אַמעריקע, וואָס האָט געדרוקט יעדן טאָג ליטעראַרישע סקיצן און באַווען, ווי אויך אַרטיקלען וועגן ליטעראַטור, טעאַטער און מוזיק. דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", אַב. קאַהאַן, פלעגט אינמאָל אין וואָך האָבן א קאָלום „ליטעראַטור און לעבן", אין וועלכן ער פלעגט באַהאַנדלען פאַרשיידענע ליטעראַרישע פראַגן און פלעגט אויך שרייבן וועגן נייע ביכער.

דער „פאָרווערטס" האָט אין 1904 שוין געהאַט א גרויסן אינפלוס וואָס איז אַלץ מער געשטיגן. סוף 1903 איז אויסגעבראָכן די רוסיש־יאַפּאַנעזישע מלחמה. רוסישע יידן, וועלכע האָבן ניט געוואָלט גיין אין מלחמה און מקריב זיין זיך פאַרן צאַרישן פאַטערלאַנד, זיינען מאַסנווייז געלאָפן קיין אַמעריקע. די מלחמה האָט געדויערט כמעט צוויי יאָר צייט און אין די צוויי יאָר פלעגן יעדן טאָג אָנקומען קיין ניו־יאָרק, באָסטאָן און פילאַדעלפיע שיפן מיט הונדערטער יידישע אימיגראַנטן, וואָס די מערסטע פון זיי זיינען געווען יונגע בחורים און מיידלעך, אַדער יונגע פאַרהיראָטע פרויען, וואָס זיינען געפאָרן צו זייערע מענער. א גרויסער טייל פון די יונגעלייט זיינען אין רוסלאַנד שוין געווען אָנגעשטעקט פון רעוואָלוציאָנערע אידעען. א סך פון זיי זיינען געווען מיטגלידער פון „בונד", אַדער סימפּאַטיקער פון „בונד". דאָ זיינען זיי, פאַרשטייט זיך, אַלע גלייך געוואָרן לייענער פון „פאָרווערטס". אָבער ניט נאָר זיי אַליין, נאָר אויך די מער אינטעליגענטערע, מער אויפגעקלערטע אימיגראַנטן, וואָס זיינען אין רוסלאַנד געשטאַנען וויט פון דער רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, זיינען קומענדיק קיין אַמעריקע, געוואָרן לייענער פון „פאָרווערטס", וויל דער „פאָרווערטס" איז געווען ניט נאָר די אינטערעסאַנטסטע יידישע צייטונג, נאָר אויך די אינציקע פראָגרעסיווע און ליטעראַרישע יידישע צייטונג אין אַמעריקע. אויך אַזוינע יידן, וועלכע האָבן אין רוסלאַנד געלייענט נאָר רוסישע צייטונגען, זיינען אין אַמעריקע געוואָרן לייענער פון „פאָרווערטס", וויל קיין ענגליש האָבן זיי ניט געקענט און קיין רוסישע צייטונג איז דעמאָלט אין גאַנץ אַמעריקע ניט געווען.

די צוויי גרעסטע און שטאַרקסטע יידישע יוניאָנס זיינען דעמאָלט געווען די יוניאָן פון די בעקער־אַרבעטער און די היטל־מאַכערס יוניאָן. די היטל־מאַכערס יוניאָן האָט דעמאָלט אַרויסגעגעבן אַן אייגענעם מאָנאַטלעכן זשורנאַל „דער קעפּמעיקער". דער רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל איז דעמאָלט געווען וויליאָם עדלין.

די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי (ס. פּ.) איז שוין דעמאָלט אויך געווען 4 יאָר אַלט. יידישע סאָציאַליסטן זיינען דעמאָלט געווען א סך סיי אין ניו־יאָרק און סיי אין די אַנדערע גרעסערע שטעט, אָבער קיין אַרגאַניזירטע יידישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג איז דעמאָלט כמעט ניט געווען.

נאָך דער שפּאַלטונג אין דער ס. ל. פּ. (סאָשעליסט לעיבאָר פּאַרטי) זיינען די אַלטע יידישע סאָציאַליסטישע ברענטשעס אָדער סעקציעס זיך צעפּאַלן און קיין נייע זיינען ניט אויפגעקומען. די מערסטע אַלטע יידישע סאָציאַליסטישע זיינען געווארן מיטגלידער פון אַרבעטער־רינג און די גאַנצע סאָציאַליסטישע פראָפּאַגאַנדע און אויפקלערערישע אַרבעט צווישן די יידישע מאַסן איז דעמאָלט געפירט געווארן פון די אַרבעטער־רינג ברענטשעס. יעדן פרייטאָג און שבת אָוונט פלעגן עטלעכע צווייגן פון אַרבעטער־רינג פּאַראַנשטאַלטן לעקציעס אויף פּאַרשיידענע סאָציאַל־פּאָליטישע און ליטעראַרישע טעמעס.

ש. יאַנאָווסקי איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער וועכנטלעכער אַנאַרכיסטישער צייטונג „פרייַ אַרבייטער שטימע". אין די 90קער יאָרן האָבן די אַנאַרכיסטן אין אַמעריקע געהאַט אַ צימלעך שטאַרקע באָוועגונג, און פיל פון זיי האָבן געגלויבט אין „פראָפּאַגאַנדע דער טהאַט", ד. ה. אין אַנ־וועגן טעראָריסטישע מיטלען קעגן די „פּאַרשטייער פון קאַפּיטאַל". אין 1904 אָבער איז די אַנאַרכיסטישע באָוועגונג שוין געגאַנגען באַרג אַרונטער. די „פרייַ אַרבייטער שטימע" האָט געהאַט אַ גאַנץ באַדייטנדן אייגנפלוס, אָבער נאָר דערפאַר, וואָס זי איז שוין דעמאָלט ניט געווען קיין שטרענג־אַנאַרכיסטישע צייטונג. זי האָט געדינט וויי אַ פרייַ טריבונע פאַר אַלע ראַדיקאַלן און סאָציאַליסטן, וואָס זיינען געווען אַנטי־מאַרקסיסטן אָדער קעגנער פון „פּאָרווערטס".

אינער פון די אַנגעזעענסטע מיטאַרבעטער פון דער „פרייַ אַרבייטער שטימע" איז דעמאָלט געווען יצחק אייזיק הורוויטש, אַ רעוויזיאָניסטישער מאַרקסיסט. אויך פיליפּ קראַנץ האָט אָפט געשריבן אין דער „פרייַ אַרבייטער שטימע". יאַנאָווסקי אַליין איז געווען אַ טעמפּעראַמענטפולער פובליציסט, וועלכער האָט דעמאָלט ניט מורא געהאַט צו גיין קעגן שטראָם און ער האָט דורך דעם זיך דערוואָרבן אַ סך לייענער, אויך אַזוינע וועלכע זיינען ניט געווען אינטשטימיק מיט אים.

נאָך אין די 90קער יאָרן איז אין ניו־יאָרק געגרינדעט געווארן אַ „רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט", וואָס איר צוועק איז געווען צו זאַמלען שטיצע פאַר דער אומלעגאַלער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באָוועגונג אין רוסלאַנד. די גרינדער פון דער געזעלשאַפט זיינען געווען: ד"ר סערגעי אינגערמאַן, ד"ר מאַקסים ראַם, אַ שוואַגער פון דעם באַרימטן דייטשן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן פירער עדוארד בערנשטיין; סטאַלינסקיאָו, אַ רוסישער אַרכיטעקט, וועלכער האָט געבויט דעם קאַרנעגי האַל; יאַקאָוולופאַלאָוו, וועלכער האָט שפּעטער געענדערט זיין נאָמען אויף דזשעימס און אַנדערע. די דאָזיקע „רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט" פלעגט אַלע יאָר, פון אַנהויב נאָוועמבער ביז ענדע אַפּריל, יעדן זונטאָג בייטאָג, פאַראַנשטאַלטן לעקציעס אין דער רוסישער שפּראַך אויף פאַרשיידענע סאָציאַל־פּאָליטישע און ליטעראַרישע טעמעס. אין די יאָרן 1904־1905 זיינען די לעקטאָרס, אויף וווי וויים איך געדענק, געווען ד"ר ש. פּעסקין, יצחק אייזיק הורוויטש, אַב. קאַהאַן, יעקב גאָרדין, ד"ר אַב. קאַספּע, ד"ר אינגער־

מאַן, יוסף ראָזען, דער שפּעטערדיקער דירעקטאָר פון „דזשאָינט" אין רוס־לאַנד, ליאַדאָוו און אַ יונגער רוסישער אינזשינער יוריעוו, וועלכער איז סוף 1904 געקומען קיין אַמעריקע פון דער שווייץ אַלס פאַרטרעטער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ער איז געווען אַ גלענצנדער לעקטאָר און אַ פעאיקער דעבאַטאַנט.

די שטאַרקסטע, די אַקטיווסטע און איינפלוסרייכסטע רוסישע רעוואָ־לוציאָנערע אָרגאַניזאַציע אין אַמעריקע איז דעמאָלט געווען דער „בונד".

באַלד די ערשטע וואָך, ווען איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך אויסגעפונען, אַז אין עדיוקעישאָנאַל אַלייענס אויף איסט בראָדוויי און דזשעפערסאָן סטריט איז אויפן דריטן שטאָק פאַראַן אַ גרויסער לעזע־זאַל, וואו עס זיינען פאַראַן אַלע יידישע, דייטשע און אַ פּאָר ענגלישע צייטונגען, ווי אויך צוויי רוסישע טעגלעכע צייטונגען, איינע פון פּעטערבורג און די צווייטע פון מאָסקווע, און אַ פּאָר פון די וויכטיקסטע פּעטערבורגער ליבע־ראַלע און ראַדיקאַלע דיקע מאָנאַטלעכע זשורנאַלן. פלעג איך באַלד ווי איך פלעג קומען פון דער אַרבעט, אָפּעסן אָוונט־ברויט, אַוועקגיין אין עדיוקעי־שאָנאַל אַלייענס און פלעג דאָרט לייענען די צייטונגען און זשורנאַלן ביז 9—10 אַזייגער אין אָוונט. דערנאָך פלעג איך שפּאַצירן אַ האַלבע שעה און גיין אַהיים שלאָפן. אין דעם לעזע־זאַל פון עדיוקעישאָנאַל אַלייענס האָב איך געטראָפן מיינעם אַ גוטן באַקאַנטן פון ווילנע, וועלכער איז, פּונקט אַזוי ווי איך, אין דער היים געווען אַן עקסטערן, און דאָ האָט ער געאַרבעט אין אַ שאַפּ ביי פּעיפּער־באַקסעס. ער איז שוין אין ניו־יאָרק געווען אַ יאָר צייט. ער איז געווען אַן איבערצייגטער סאָציאַל־דעמאָקראַט, אַ בונדיסט. צו דער ניו־יאָרקער אָרגאַניזאַציע פון „בונד" האָט ער ניט געהערט. אָבער ער פלעגט גיין צו אַלע בונדישע מאַסן־פאַרזאַמלונגען. ער האָט מיך באַקאַנט געמאַכט מיט אַנדערע אינטעליגענטע יונגע לייט, ניט לאַנג אַריבערגעקומע־נע פון רוסלאַנד, וועלכע זיינען אין דער היים געווען אין דער „באַוועגונג". מיר פלעגן זיך אין די אָוונטן אָפט טרעפן, פלעגן צוזאַמען גיין צו די פאַר־שיידענע סאָציאַליסטישע לעקציעס און מאַסן־פאַרזאַמלונגען. שפּעטער, ווען דער „בונד" האָט געעפנט אַ קלוב אויף איסט בראָדוויי, לעבן קלינטאָן־סטריט, פלעגן מיר זיך דאָרט באַגעגענען. דער ביבליאָטעקאַר פון בונדישן קלוב איז געווען אַן אינטעליגענטער בונדיסט, וועלכער איז געקומען קיין ניו־יאָרק פון לאָנדאָן, וואו ער האָט געלעבט אַ געוויסע צייט. זיין נאָמען איז געווען סאַלאַמאָן אָדער סאָלאָמין, איך געדענק ניט גענוי. איך בין געוואָרן זיין געהילף. איך האָב געהאַט צו טאָן מיט דער רוסישער אָפּטיילונג פון דער ביבליאָטעק פון קלוב.

אין אַ בראָשור, וועלכער דער דאָזיקער סאָלאָמאָן האָט מיט יאָרן צוריק פאַרעפנטלעכט, דערמאָנט ער, אַז איך בין געווען זיין געהילף. איך אַליין בין ניט געווען קיין מיטגליד פון דער בונדישער אָרגאַניזאַציע. אין ווילנע בין איך געווען אַ מיטגליד פון אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע פון שטודירנדיקער יוגנט, וועלכע איז אָנגעפירט געוואָרן פון בונדיסטן.

וועגן דער שפּאַלטונג אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי אויף

באלשעוויקעס און מענשעוויקעס, וואס איז פארגעקומען אויפן 2טן צוזאמענ־
פאר פון דער פארטיי אין 1903 און וועגן ארויסטריט פון „בונד" פון דער
פארטיי, האב איך זיך דערוואוסט א סך שפעטער, שוין זייענדיק אין פילא־
דעלפיע, און דערוואוסט האב איך זיך עס פון דער „איסקרא", וואס איך האב
אויסגעשריבן פון זשענעווע באלד ווי איך בין אין פילאדעלפיע ארונטער
פון שיף. די „איסקרא" איז שוין דעמאלט געווען דער ארגאן בלויז פון די
מענשעוויקעס און אירע רעדאקטארן זיינען געווען: פלעכאנאוו, פאוועל
אקסעלראד, ל מארטאוו, א. פאטרעסאוו און וועראַ זאסוליטש, וועמענס
ארטיקלען איך האב שוין פריער געלייענט און וועלכע זיינען אין מיינע
אויגן דעמאלט געווען די גרעסטע סאציאל־דעמאקראטישע אויטאריטעטן.
די „איסקרא" האט דעמאלט פאלעמיזירט ניט נאר מיט לענינען, דעם פירער
פון די באלשעוויקעס, נאר אויך מיטן „בונד" (דער ביטערסטער קעגנער
פון „בונד" איז גראד געווען לענין). אפילו דעמאלט בין איך ניט מיט אלץ,
וואס עס איז געשריבן געווארן אין דער „איסקרא" קעגן „בונד" געווען אינ־
שטימיק, אבער איך האב באדויערט וואס דער „בונד" איז ארויסגעטראטן
פון דער פארטיי, און ווען איך בין שפעטער געקומען קיין ניו־יארק, בין
איך אינגיכן אריינגעטראטן אלס מיטגליד אין דער „רוסישער סאציאל־
דעמאקראטישער געזעלשאפט", וועלכע איז געגרינדעט געווארן אין ניו־
יארק נאך אין די 90קער יארן. איך בין אבער פארבליבן א פריינד פון
„בונד" און איך בין אויך אין די שפעטערדיקע יארן קיינמאל ניט ארויס־
געטראטן קעגן דער נאציאנאלער פראגראם פון „בונד" און האב שטענדיק
געהאלפן דעם „בונד" אין רוסלאנד מיט וואס איך האב נאר געקענט. מיין
ערשטער ארטיקל אין יידיש איז געווען געדרוקט אין דער ווילנער בונדי־
שער „פאלקסצייטונג" אין 1906. איך האב אלע מאל געהאט א סך פריינד
צווישן די אנגעזעענסטע טוער פון „בונד" און זיי אלע האבן מיך שטענדיק
באטראכט ווי א פריינד פון „בונד".

אין די מאנאטן מערץ און אפריל זיינען נאך אין ניו־יארק געווען א סך
לעקציעס. יעדן פרייטאג אוונט אוז שבת אוונט פלעגן די ברענטשעס פון
ארבעטער־רינג אדער די פארשיידענע בונדיסטישע לאנדסמאנשאפטן און
אנדערע סאציאליסטישע גרופעס ארגאניזירן לעקציעס אויף פארשיידענע
סאציאל־פאליטישע און ליטעראַרישע טעמעס. זונטאג בייטאג פלעגן פאר־
קומען די רוסישע לעקציעס, וואס די ניו־יארקער „רוסישע סאציאל־דעמא־
קראטישע געזעלשאפט" פלעגט אראנזשירן.

אין יאר 1904 איז דער ארבעטער־רינג געווען בלויז 4 יאר אלט, און
ער האט אין ניו־יארק דעמאלט געהאט וואַרשיינלעך ניט מער ווי א צווי
צענדליק ברענטשעס אבער די מערסטע מיטגלידער פון די ברענטשעס זיינען
דעמאלט געווען זייער יונג און ענערגיש. יעדער ברענטש האט געזוכט צו־
צוקריגן וואס מער נייע מיטגלידער. איינער פון די מיטלען דערצו איז געווען
צו פארנשטאלטן לעקציעס אדער ליטעראַרישע אוונטן מיט קאנצערטן,
און שפעטער אויך בעלער. אין מיטן וואך פלעגן אפט פארקומען פאליטישע
מאסן־פארזאמלונגען, ארגאניזירט פון די פארשיידענע רוסישע רעוואלוציא־

נערע פּאַרטייען. די מערסטע עלטערע יידישע סאָציאַליסטן זיינען געוואָרן מיטגלידער פון אַרבעטער־רינג און די גאַנצע סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע און אויפקלערונגס־אַרבעט צווישן די יידישע מאַסן איז דעמאָלט געפירט געוואָרן הויפּטזעכלעך פון ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג.

ב. פּייגענבוים איז אַ געוויסע צייט געווען דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון אַרבעטער־רינג.

די מערסטע רעדנער אויף די סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע מאַסן־פֿאַרזאַמלונגען זיינען דעמאָלט געווען: לואי מילער, אַב. קאַהאַן, יאָזעף באַראָנדעס, מאיר לאַנדאָ און מ. זאַמעטקין.

אויף די מאַסן־פֿאַרזאַמלונגען, וואָס פלעגן אָרגאַניזירט ווערן פון די רוסישע סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע גרופּעס פלעגט אָפט אויך אַרויסטרעטן אַלס רעדנער אַלעקסאַנדער יאָנאַס, אייגער פון די עלטסטע דייטשע סאָציאַליסטן אין אַמעריקע און מאָנכע פון די ניט־לאַנג אָריבערגעקומענע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, ווי אויך מ. קאַטץ, וועלכער האָט דעמאָלט זיך נאָך געהאַלטן פאָר אַן אַנאַרכיסט, כאָטש ער האָט געאָרבעט אין „פּאָרווערטס". שפּעטער איז ער געוואָרן אַ טעטיקער מיטגליד פון דער ניו־יאָרקער גרופּע פון דער רוסישער פּאָרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. אַ פּאָר מאָל איז אויף די מאַסן־פֿאַרזאַמלונגען, אָרגאַניזירט פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אויך אַרויסגעטראָטן דער באָרימטער דייטשער אַנאַרכיסט יאָהאַן מאַסט.

פּינפּטער קאַפּיטל

איך וועל אַרבעטסלאָז און פּאַרבראַכט גאַנצע טעג אין דער גרויסער אַמטאָר לייברערי. — די יידישע סאָציאַליסטישע באַוועגונג און דער אַרבעטער־רינג אין 1904. — די פּאָפּולערסטע יידישע סאָציאַליסטישע לעקטאָרס ש. פּעסקין, ב. פּייגענבוים, יואל ענטין, יעקב גאָרדין, ש. יאַנאָווסקי, מאָרים ווינטשעווסקי.

די „פּראָספּעריטי" ביי מיר האָט לאַנג ניט אָנגעהאַלטן. נאָכדעם ווי איך האָב אָפּגעאַרבעט ביי אַ צווייַ מאָנאַטן זוי אַ הויז־מאַליאַר ביי מיין צווייטן באַלעבאָס און האָב זיך שוין געהאַט אַרויפגעאַרבעט אויף 9 דאָלאָר אַ וואָך, האָב איך פּאַרלאָנגט אַ לוין־העכערונג, ניט געמענדיק אין אָכט, אַז מיט אַ וואָך פריער האָט דער באַלעבאָס אָפּגעזאָגט איין אַרבעטער דער־פּאַר, וואָס אַרבעט איז מיט אַמאָל געוואָרן וויניקער. האָט דער באַלעבאָס מיר פּשוט געענטפערט, אַז ער האָט מער קיין אַרבעט ניט פּאַר מיר. געפּי־נען אַ נייעם פּלאַץ איז מיר אָנגעקומען ניט לייכט, וויל קיין „פּאַלנער פּיינטער" בין איך דאָך נאָך ניט געווען. מער וווי אַ מאָנאַט צייט בין איך געווען אַרבעטסלאָז.

נאָך פריער האָב איך אויסגעפונען, אַז אויף אַסטאָר פּלעיס אין דער געבוידע, וואו שפּעטער האָט זיך געפונען דער „האַיאַס", איז פּאַראַן אַ ריזיקע רוסישע ביבליאָטעק, וועלכע איז אפן זעקס טעג אין דער וואָך פון 10 אין דער פרי ביז אַ זייגער 9—10 אין אָוונט (די איצטיקע גרויסע ביבליאָטעק אויף 5טע עוועניו און 42סטע גאַס האָט נאָך דעמאָלט ניט עקסיסטירט. שפּעטער, וועו עס איז אויסגעבויט געווארן די נייע ביבליאָטעק, האָט מען אַלע ביכער פון אַסטאָר לייברערי אַריבערגעפירט אַהין).

איין שבת, וועו איך האָב ניט געאַרבעט, בין איך אַוועק אין אַסטאָר לייברערי און האָב דאָרט געטראָפן אַ סך לייענער, אויך איניקע פון מיינע חברים. איך האָב אויסגעפונען, אַז דאָס איז די ריייכסטע רוסישע ביבליאָטעק אין אַמעריקע, אַז דאָרט זיינען פּאַראַן אַחוץ די צענדליקער טויזנטער רוסי־שע ביכער, אויך פיל יאָרגאַנגען כמעט פון אַלע וויכטיקע מאַגאַזינען און וועכנטלעכע רוסישע זשורנאַלן, וואָס זיינען וועו אַרויסגעגאַנגען אין פּעטער־בורג אָדער אין מאָסקווע, וווי אויך אַלע רוסישע רעוואָלוציאָנערע צייטונ־גען, זשורנאַלן און בראָשורן פון אַלע צייטן. עס איז דאָרט אויך געווען אַ גרויסע ייִדישע און העברעאישע אָפּטיילונג, וואו עס זיינען געווען די פולע יאָרגאַנגען פון אַלע יידישע צייטשריפטן פון אַמעריקע און אייראָפּע. עס זיי־

נען דאָרט אויך געווען אַלע אַמאַליקע רוסיש־יידישע זשורנאַלן („רוסקי יעווריי", „וואָסכאָד" און אַנדערע). איצט, וען איך בין געווארן אַרבעטסלאָז, פלעג איך יעדן טאָג שעהן־לאַנג אָפּזיצן אין אַסטאָר לייברערי און לייענען דאָרט די ביכער און זשורנאַלן, וועלכע האָבן מיר באַזונדערס אינטערעסירט.

איך האָב שוין דעמאָלט געוואוינט אויף סעקאָנד עוועניו אין אַ קליינעם צימערל מיט אַ באַזונדערן אַריינגאַנג, טאָקע ניט זייער וויים פון דער אַסטאָר לייברערי. געלט האָב איך געהאַט אַ ביסל אָפּגעשפּארט אין די 8—10 וואָכן, וואָס איך האָב געאַרבעט אַלס מאַליאַר. פלעג איך אין דער פרי פאַר 5 סענט באַקומען אין דער נאָענטסטער קאָפע אַ פרישטיק פון 2 בולקעלעך מיט פוטער און אַ גלאָז קאַווע. דערנאָך פלעג איך קויפן פאַר אַ פאַר סענט עטלעכע באַגאַנעס און אַמאָל אויך אַן אָפּפעלסין (אָרענדזש), פלעג עס מיט־נעמען אין אַסטאָר לייברערי און דאָרט מיטאָג־צייט צובייסן. פאַרנאַכט, וען איך האָב נאָך געהאַט געלט, פלעג איך אַריין אין אַ רעסטאָראַן אויף איסט בראָדווי און פלעג פאַר 15 סענט באַקומען ניט קיין שלעכטן סאָפּער. אין די אָוונטן פלעג איך אָפט גיין צו פאַרזאַמלונגען אָדער צו לעקציעס אָדער פאַרבערענגען מיט פריינד.

די צווי געבילדעטסטע יידישע סאָציאַליסטישע לעקטאָרס זיינען געווען ד״ר אַב. קאַספּע און ד״ר שמואל פּעסקין. קאַספּע האָט אין רוסלאַנד געענ־דיקט דעם נאַטור־וויסנשאַפטלעכן פאַקולטעט פון פּעטערבורגער אוניווער־זיטעט. אין 1894 איז ער צום צווייטן מאָל געקומען קיין אַמעריקע און האָט דאָ געענדיקט אַ מעדיצינישן פאַקולטעט און האָט יאָרן לאַנג פּראַקטיצירט אַלס דאָקטאָר. ער האָט אָבוץ דעם אויך אַ סך געלייענט. פון צייט צו צייט האָט ער געשריבן אַרטיקלען אין „פאָרווערטס" און אין דער „צוקונפט" מערסטנס איבער נאַטור־וויסנשאַפט און ער פלעגט אָפט אויך לייענען לעק־ציעס אויף די זעלבע טעמעס אין די ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג אויף יידיש און אויף רוסיש ביי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן. קיין גרויסער רעדנער איז ער ניט געווען, אָבער עס איז געווען אינטערעסאַנט אים צו הערן. קאַספּע איז יאָרן לאַנג געווען אַן אָנגעזעענער מיטגליד פון דער „פאָרווערטס"־אַסאָציאַציע, אַ מיטגליד פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי און אין 1904 אויך אַ פרייַנד פון „בונד". נאָך דער 2טער רוסישער רעוואָלוציע (און אפשר נאָר פריער, איך געדענק ניט גענוי) איז ער געווארן אַ קאָמוניסט און אַ מיטאַרבעטער פון דער קאָמוניסטישער „פרייהייט". צי ער איז ביזן טויט פאַרבליבן אַ גלויביקער קאָמוניסט, ווייס איך ניט, וויל ווען ער איז געווארן אַ קאָמוניסט, האָב איך אויפגעהערט מיט אים צו באַגריסן זיך.

ד״ר שמואל פּעסקין איז געווען אַ ווילנער. ער און זיין עלטערער ברו־דער איזראַעל זיינען נאָך אין די 90קער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט גע־ווארן סאָציאַל־דעמאָקראַטן. שמואל און איזראַעל פּעסקין זיינען געווען מיט־גלידער פון דער ווילנער „גרופּע יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן", פון וועלכער עס איז שפּעטער אַרויסגעוואַקסן דער „אַלגעמיינער יידישער אַרבעטער בונד פון ליטע, פוילן און רוסלאַנד" (דער „בונד"). שמואל פּעסקין און זיין ברו־

דער איזראעל האבן פארלאזן ווילנע אידער עס האט זיך געגרינדעט דער „בונד". זיי זיינען ביידע געקומען קיין אמעריקע אין די 90קער יארן און זיי זיינען באלד געווארן טעטיק אין דער יידישער סאציאליסטישער באוועגונג פון אמעריקע. איזראעל אבער איז לאנג ניט פארבליבן אין אמעריקע. ער איז צוריק אויפגעפארן קיין רוסלאנד, איז שפעטער געווען טעטיק אין דער רוסלענדער סאציאל־דעמאקראטישער ארבעטער־פארטיי אונטערן נאמען „סאמאוו". שפעטער האט ער געלעבט אין פאריז און איז א געווויסע צייט געווען גענויגט צום סינדיקאליזם. שמואל פעסקין האט דא אויסגעשטודירט אויף דאקטאר און ער האט ביזן טויט פראקטיצירט מעדיצין. אין 1904 איז ד״ר פעסקין געווען דער בעסטער לעקטאר איבער דער געשיכטע און די פראבלעמען פון דער אלוועלטלעכער סאציאליסטישער ארבעטער־באוועגונג. ער האט געקענט שפראכן און איז געווען גרינדלעך באקאנט מיט דער סאציאליסטישער ליטעראטור פון דייטשלאנד, פראנקרייך, ענגלאנד, רוסלאנד און איטאליע. ער איז געווען אן אויסגעצייכנטער לעקטאר סיי אין יידיש און סיי אין רוסיש און ער האט ניט מורא געהאט ארויסצוגיין „אפיקורסישע" גדאנקען. אזוי, למשל, איז ער געווען דער ערשטער יידישער סאציאליסט אין אמעריקע, וועלכער האט אפן פארטיידיקט עדוארד בערנשטיינס קריטיק פון מארקסיזם. פעסקין איז ניט נאר געווען איינער פון די ערשטע סאציאליסטישע מיטארבעטער פון „פארווערטס" און א לענגערע צייט אייניער פון די הויפט לייט־ארטיקל שרייבער פון „פארווערטס", נאר א געווייסע צייט — וען אב. קאהאן האט געהאט פארלאזן דעם „פארווערטס" — איז ער אפילו געווען דער רעדאקטאר פון „פארווערטס". מיט יארן שפעטער איז ד״ר פעסקין געווען דער רעדאקטאר פון „צייט־גייסט" — דאס גרויסע וואכנבלאט, וואס איז אין די יארן 1905־1908 ארויסגעגעבן געווארן פון דער „פארווערטס" אסאציאציע. (דער יינגערער ברודער יעקב איז געווען אן אנגעזעענער טויער פון „בונד", שפעטער געווען טעטיק אין פראנקרייך. אין 1943 האבן אים די נאצים ארעסטירט און אומגעבראכט).

ד״ר פעסקין האט מער ווי וועלכער עס איז אנדערער יידישער סאציאליסטישער שרייבער און לעקטאר כסדר אונטערגעשטראכן די נויטוועניקייט פאר די יידישע סאציאליסטן צו ארגאניזירן די יידישע ארבעטער אויפן עקאנאמישן געביט, שאפן שטארקע און פעסטע טרייד־יוניאנס. ער איז אויך געווען א גרויסער אנהענגער פון דער קאאפעראטיווער באוועגונג. ער האט כסדר גערופן די ארבעטער צו שאפן קאאפעראטיווע קאנסום־פאראיינען און איז א געווייסע צייט געווען טעטיק אין די קאאפעראטיוון, וואס זיינען דעמאלט געשאפן געווארן אויף דער איסט סייד.

ד״ר פעסקינס נאמען האב איך אין רוסלאנד קיינמאל ניט גהערט. איך געדענק נאר זיין פאטערס גרויסן אייזן־געשעפט אויף ווילנער גאס אין ווילנע. דא אבער, אין ניו־יארק, האט מיר מיינער א פריינד, נאך פון ווילנע, דערציילט וועגן אים און איך האב טאקע אין א וואך ארום געהערט פעסקינס א לעקציע ביי די רוסישע סאציאל־דעמאקראטן אין א זאל אויף איסט־בראדווי, און איך האב פון זיין לעקציע זייער פיל געלערנט. שפעטער האב

איך כמעט ניט אויסגעלאָזן קיין איין לעקציע זייגע און איך מוז זאָגן, אז ער האָט אויף מיר געהאַט אַ גרויסן איינפלוס. באַקאַנט געווארן מיט אים פּערזענלעך בין איך ערשט אין 1908, ווען איך בין שוין דעם צווייטן מאָל געקומען קיין אַמעריקע און האָב שוין געהאַט אַפּגעדרוקט אונטער אַ פּסעוודאָנים עטלעכע אַרטיקלען אין וועכנטלעכן „צייט־גייסט", פון וועלכן ער איז געווען דער רעדאַקטאָר.

ד"ר פּעסקין איז, אַגב, געווען דער ערשטער, וועלכער האָט אין אַ פּאָר אונטערגעשריבענע לייט־אַרטיקלען אין „פּאָרווערטס" דערקלערט, אז אַ יידישער סאָציאַליסט קאָן אויך זיין יידיש־נאַציאָנאַל־געזאָנען און אַפילו אַ ציוניסט. אין אייניעם פון זיינע לייט־אַרטיקלען האָט ער אַפילו פּאָראויסגעזאָגט, אז עס קאָן קומען אַ צייט, וואָן די סאָציאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט וועלן העלפן שאַפן אַן אייגן לאַנד פאַר דעם יידישן פּאָלק.

אין „פּאָרווערטס" פון 31סטן אָקטאָבער 1902 האָט פּעסקין געשריבן:

„מיר ווילן ניט אז אַלע פּעלקער זאָלן אויסגעקאָכט ווערן אין איין קאַשע. מיר גלייבן, אַז פונקט ווי איך האָב אַ רעכט צו וועלן אַז עס זאָלן ניט זיין קיין אַרעם און רייך, מעג איך אויך וועלן, אז יידן זאָלן בלייבן אַ גאַנצע נאַציע פּאַר זיך, מיט אַן אייגענער שפּראַך, אייגענע זיטן, אייגענער קולטור א. אַ .ה. און דאָס זעלבע מעג וועלן יעדע אַנדערע נאַציאָן. אין דעם זין האָבן סאָציאַליזם און נאַציאָנאַליזם צו טאָן אייניג מיט די אַנדערע. יעדער איינער קען פולקום זיין אַ סאָציאַליסט און אַ נאַציאָנאַליסט".

אין „פּאָרווערטס" פון 12טן יוני 1903 האָט פּעסקין געשריבן:

„פּאָרוואָס זאָלן מיר, יידישע סאָציאַליסטן, האַלטן אונדזער יידישקייט נאָר פּאַר אַ פּאָרלויפיקע און איבערגייענדיקע זאַך? פּאָרוואָס זאָל אונדזער יידנטום ניט זיין אונדז אַזוי ליב, ווי דעם פראַנצויז זיין נאַציאָנאַליטעט? אויב עס וואָלט אַפילו טאַקע אמת געווען, אז דאָס יידישע פּאָלק פּאַרלירט זיין נאַציאָנאַליטעט, וואָלטן מיר, אַלס סאָציאַליסטן, דאָך אויך געקענט זאָגן, אז מיר ווילן ניט אז דאָס יידישע פּאָלק זאָל אונטערגיין און מיט אַלע מעגלעכקייטן העלפן דעם יידישן פּאָלק אויסצוהאַלטן... גלויקלעכערווייז גייט דאָס יידישע פּאָלק נישט אונטער. נאָר צענדליקער יאָרן וועלן יידן בלייבן אין רוסלאַנד. נאָר צענדליקער יאָרן וועלן יידן רעדן יידיש. נאָר צענדליקער יאָרן וועלן יידישע קינדער אויסגעהאַדעוועט ווערן אין דעם גייסט פון יידנטום. נאָר צענדליקער יאָרן וועלן עקסיסטירן יידישע מינהגים, יידישע ניגונים, יידישע מעשיות, יידישע דעראַינערונגען א. אַ. ו... און וואָס וועט זיין אין 50 יאָר אַרום קען קיינער ניט זאָגן. קיינער קען ניט שוועריען, אַז אונטער דעם אייגפלוס פון ראַדיקאַלע און סאָציאַליסטישע באַוועגונגען וועלן די מלוכות דאָך ניט אַ מאָל שאַפן פּאָרן הויפּטשטאַם פון יידישן פּאָלק אַ באַזונדערן שטאַט".

די צוויי פּאָפּולערסטע יידישע לעקטאָרס פון יענער צייט זייגען געווען:

ב. פּייגענבוים און יואל ענטין.

ב. פּייגענבוים איז געקומען אַהער פון לאַנדאָן אין די 90קער יאָרן שוין אַלס באַוואוסטער סאָציאַליסטישער שרייבער. ער האָט געשטאַמט פון אַ חסידישער פאַמיליע אין ווארשע און איז אין דער יוגנט אַליין אויך געווען אַ פּאָנאַטישער חסיד און אַ גרויסער למדן. שפּעטער איז ער „פּאַרכאַפּט" געוואָרן פון דער השכלה און איז דערפאַר שטאַרק פּאַרפּאַלגט געוואָרן פון די רעליגיעזע פאַנאַטיקער. אין די אַמאַליקע יאָרן וואָלט מען אים געווויס

פאר זיין „אפיקורסות" אריינגעלייגט אין חרם. אין חרם האט מען אים ניט אריינגעלייגט, אבער די פרומע פאנאטיקער האבן אים אנגעטאן אלערלי נגישות און ער האט געמוזט אנטלויפן פון פוילן קיין בעלגיע. דארט האט ער זיך שנעל אויסגעלערנט פראנצויזיש, איז געוואָרן א סאציאליסט און האט אפילו געשריבן ארטיקלען אין דער בעלגישער סאציאליסטישער פרעסע. וועז אין לאנדאן האט אנגעהויבן ארויסגיין די יידישע ראדיקאלע וואכנבלאט „דער ארבייטער פריינד", איז ב. פייגענבוים געוואָרן א שטענדיקער מיט־ארבעטער פון דער צייטונג. ער האט אויך אנגעשריבן א פאר סאציאליסטישע בראשורן אין יידיש.

פייגענבוים האט קיינמאל ניט געהאט פארגעסן די פארפאלגונגען וואס ער איז אויסגעשטאנען פון די רעליגיעזע פאנאטיקער. מיט דעם דערקלערט זיך פילייכט, וואס דער אמאליקער רעליגיעזער פאנאטיקער איז שפעטער געוואָרן א פאנאטישער אטעאיסט און דער שטארקסטער באקעמפער פון רעליגיעזן אבערגלויבן אויף דער יידישער גאס. ער איז אבער ניט געווען קיין „חלב־עסער", ווי ער וועלט איצט פארגעשטעלט פון מאנכע יידישע שרייבער.

פייגענבוים איז געווען א העכסט געבילדעטער אויפקלערער. ער האט גוט געקענט ענגליש, דייטש, פראנצויזיש, פויליש און העברעאיש און האט זיין גאנץ לעבן א סך געלייענט און כסדר באריכערט זיין וויסן. ער איז געווען א פאנאטישער אטעאיסט, דער שטארקסטער באקעמפער פון רעליגיעזן פאנאטיזם אויף דער יידישער גאס. ער האט אבער ניט געפרעדיקט קיין הפקרות. ער איז געווען א העכסט מאראלישע פערזענלעכקייט, אן אמתער אידעאליסט און ער האט געהעדט און געשריבן ניט נאר וועגן רעליגיע, נאר דער עיקר וועגן סאציאליזם און סאציאלע פראבלעמען. איך האב קיינמאל ניט געהערט פייגענבוימס א לעקציע וועגן רעליגיע. אבער איך האב געהערט פיל לעקציעס זיינע וועגן סאציאלע פראבלעמען.

וועז איך בין געקומען קיין ניו־יארק, איז פייגענבוים נאך געווען צו־קריגט מיטן „פארווערטס" און ער האט געארבעט ווי א נייעס־שרייבער אין „מארגען־זשורנאל". אבער אינגיכן איז ער אריין אין „פארווערטס". ער איז געוואָרן דער הויפט־לייט־ארטיקל שרייבער פון „פארווערטס" און ער פלעגט יעדע וואך שרייבן א ארטיקל אין „פארווערטס" אונטער זיין נאמען. זיינע אנטי־רעליגיעזע ארטיקלען אין „פארווערטס" זיינען געווען פון א אויפ־קלערעריש כאראקטער, ווי למשל, „פון וואנען שטאמט ראש השנה ?", „ווער האט פארפאסט די תורה ?", „ווער זיינען געווען די יידישע נביאים ?" א. א. פייגענבוים האט געהאט א לייכטע שפראך, ער האט גוט געקענט געשיכטע און פאליטישע עקאנאמיע און האט פארמאגט די פעאיקייט מסביר צו זיין דעם שווערסטן ענין אזוי, אז אפילו דער פשוטער לייענער זאל קענען פאר־שטיין זיינעם א ארטיקל אדער זיינע א לעקציע. א לעקטאר איז ער, נאך מיין מיינונג, געווען נאך א בעסערער ווי א שרייבער. איך געדענק נאך עד היום די סעריע פון 4 לעקציעס זיינע אין 1905 וועגן אנארכיזם. דאס איז געווען דער בעסטער און גרינדלעכסטער אנאליז און קריטיק פון דער טע־

אַריע און פּראַקטיק פון אַנאַרכיזם, וואָס איך האָב ביז דאַן וועדער געהערט אַדער געלייענט.

נאָך פייגענבוימען איז דער פּאָפולערסטער סאָציאַליסטישער לעקטאָר אין ניו־יאָרק דעמאָלט געווען יואל ענטין, וועלכער איז אין יענע יאָרן געווען אַן אָנגעזעענער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". ענטין האָט געשטאָמט פון אַ שטעטל אין מינסקער גובערניע. ער האָט פריער געלערנט אין פאַרשיידענע ישיבות. אין 1890 איז ער אַוועקגעפאָרן קיין מאָסקווע. ער האָט געלעבט פון געבן דאַרט העברעאישע שטונדן און האָט זיך פאַרפולקאָמט אין דער רוסישער שפּראַך, וועלכע ער האָט געלערנט נאָך אין דער היים. אָבער וועדער קיסרס אָנקל, דער אַנטיסעמיטישער גרויס־פירשט סערגיי אַלעקסאַנדראָוויטש, האָט ווי דער גענעראַל־גובערנאַטאָר פון מאָסקווע אַרויסגעטריבן די יידן פון מאָסקווע, האָט ענטין אויך געמוזט צוריקפאָרן אַהיים און ער איז באַלד אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. דאָ האָט ער די ערשטע צייט געאַרבעט אין אַ שאָפּ. דערנאָך איז ער געוואָרן אַ פּעדלער. ער האָט באַזוכט די אָוונט־שולן, האָט זיך אויסגעלערנט ענגליש און איז אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. אין די יאָרן 1895—1898 האָט ער ווי אַ פרייער צוהערער שטודירט אין קאָלאָמביאַ אוניווערסיטעט ענגליש, ליטעראַטור, פסיכאָלאָגיע און אַנטראָפּאָלאָגיע. גלייכצייטיק האָט ער אויך גרינדלעך שטודירט די רוסישע ליטעראַטור. ער אַליין האָט שפּעטער געשריבן, אַז אויף אים האָט געהאָט אַ גרויסע ווירקונג יעקב גאָרדין מיט זיינע רוסישע לעקציעס בייַ די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און מיט זיינע אַרטיקלען און פעליעטאָנען אין די יידישע און רוסישע צייטונגען. אינגיכן איז ענטין געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון „אָבענד־בלאַט" אונטער פיליפּ קראַנצס רעדאַקציע.

אין 1896 האָט ענטין צוזאַמען מיט יעקב גאָרדינען געגרינדעט „די פרייע אידישע פאָלקס־בינע". נאָך דער גרינדונג פון „פאָרווערטס" אין 1897, איז ענטין, פונקט ווי יעקב גאָרדין, געוואָרן אַ מיטאַרבעטער אין „פאָרווערטס". ער האָט אין „פאָרווערטס" דעמאָלט געדרוקט סקיצן, האָט איבערזעצט ראָמאַנען פון רוסיש און פון ענגליש און האָט אויך געשריבן ליטעראַרישע אָפּהאַנדלונגען. אַ פאָר יאָר איז ער געווען אַוועק פון „פאָרווערטס", אָבער אין 1904, וועדער איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק, איז ענטין שוין זייט עטלעכע יאָר געווען אַן אָנגעזעענער אינעווייניקסטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס".

געווינלעך פלעגט אין יענע יאָרן און אויך שפּעטער דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" אַב. קאַהאַן רעצענזירן אַלע נייע פּיעסן, וואָס פלעגן געשפּילט ווערן אין יידישן טעאַטער. אָבער וועדער קאַהאַן איז ניט געווען אין ניו־יאָרק אַדער וועדער ער האָט ניט געוואָלט און ניט געקענט שרייבן וועגן אַ נייער פּיעסע אַדער אָפּערעטע, פלעגט ער שיקן ענטינען אין טעאַטער זען די נייע פּיעסע און שרייבן וועגן איר אין „פאָרווערטס". דעם גרויסן עולם אָבער איז ענטין געווען באַקאַנט ווי אַ לעקטאָר, ניט וויניקער ווי אַ שרייבער. זייגע לעקציעס זיינען געווען כּמעט אויסשליסלעך וועגן ליטעראַטור, הויפּטזעך-

לעך וועגן דער יידישער ליטעראַטור, וועלכע ער האָט גרינדלעך געקאָנט. איך אַליין האָב דעמאָלט באַזוכט אַ צאָל פון זייגע לעקציעס און בין טאָקע דורך אים בעסער באַקאַנט געוואָרן מיט דער נייער יידישער ליטעראַטור.

ענטין האָט אויך שטענדיק געקעמפט פאַר אַ בעסערן יידישן טעאַטער. אינגיכן נאָכדעם ווי די „פרייע יידישע פאָלקס־בינע", וועלכע ער האָט גע־גרינדעט צוזאַמען מיט יעקב גאָרדינען איז אונטערגעגאַנגען, איז ענטין געוואָרן דער אָנפירער פון דעם „פראָגרעסיוו דראַמאַטיק קלוב", וועלכער פלעגט אויפפירן אין־אַקטערס פון פאָרשיידענע אייראָפּעאישע שריפטשטע־לער און דראַמאַטורגן. דער דאָזיקער קלוב האָט אַרויסגעגעבן אַ צאָל שפּע־טער באַרימט־געוואָרענע יידישע אַקטיאָרן.

וועז איך האָב אין זומער 1905 פֿאַרלאָזן אַמעריקע, האָט ענטין נאָך גע־אַרבעט אין „פֿאָרווערטס". שפּעטער איז ער אַריבער אין דער „וואָרהייט", די צייטונג וואָס לואי מילער האָט סוף 1905 געגרינדעט אין אָפּאָזיציע צום „פֿאָרווערטס". אָבער וועגן דעם אויספירלעך — שפּעטער.

אַ גוטער לעקטאָר אין יידיש און אין רוסיש איז אויך געווען דער דראַמאַטורג יעקב גאָרדין. ער איז געווען אַ העכסט אינטעליגענטער מענטש. ער איז געקומען קיין אַמעריקע פון יעליסאַוועטגראַד, וואו ער איז געווען באַקאַנט ווי אַ רוסישער זשורנאַליסט און דער גרינדער און פירער פון דער אַזוי גערופענער „גייסטלעך־ביבלישער ברודערשאַפט". אין אַמעריקע האָט ער אַ געוויסע צייט אַרויסגעגעבן אַ רוסישע צייטונג „נאָוואָסטי" (נייעס). ער האָט אויך מיטגעאַרבעט אין דער רוסישער צייטונג „זנאַמיאַ" (די פאָן), וועלכע לואי מילער האָט אַרויסגעגעבן, און שפּעטער אין דעם זשורנאַל „פֿראָגרעס", וועלכן יצחק אייזיק הורוויטש האָט אַרויסגעגעבן פריער אין ניו־יאָרק און דערנאָך אין שיקאָגאָ. שפּעטער האָט גאָרדין אָנגעהויבן שרייבן סקיצן אין די יידישע צייטונגען. גאָרדין איז ניט געווען קיין פֿאַרטיי־מאַן, אָבער ער איז געשטאַנען נאָענט צו די סאָציאַליסטן און האָט זיך געריכט פאַר אַ סאָציאַליסט.

אין די ערשטע יאָרן פון „פֿאָרווערטס" איז גאָרדין געווען אַן אינע־וויניקסטער מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס". אָבער אין די יאָרן 1904—1905 האָט ער געשריבן אַרטיקלען נאָר אין דער „צוקונפט" און שפּעטער האָט ער אַרויסגעגעבן אַן אייגענע מאָנאָטשריפט „די דראַמאַטישע וועלט". אָבער גאָרדין פלעגט אויך אָפט האַלטן לעקציעס אין יידיש און אין רוסיש איבער ליטעראַטור און דראַמע. ער איז געווען דער ערשטער יידישער לעקטאָר, וועמען איך האָב געהערט אין פילאַדעלפיע באַלד ווי איך בין אָנגעקומען פון אייראָפּע, און אַ צווייטן מאָל האָב איך אים געהערט אין פרילינג 1904 ביי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וואָן ער האָט געריידט וועגן מאַקסים גאָרקיס לעצטע ווערק. ער איז געווען אַ גוטער לעקטאָר. ער האָט, אָגב, אָפּילו נאָך דאָן געריידט רוסיש בעסער ווי יידיש.

אַ גרויסן דערפאָלג ווי לעקטאָרס האָבן דעמאָלט אויך געהאָט דער אָנאַרכיסט ש. יאָנאָווסקי, רעדאַקטאָר פון דער „פרייער אַרבייטער שטימע", און די בארימטע אָנאַרכיסטקע עמאָ גאָלדמאַן. זי פלעגט ריידן אָדער אין

ענגליש אָדער אין אַ דייטשמעריש־יידיש. אויך ש. יאַנאָווסקי איז געווען אַ בעסערער רעדנער ווי אַ שרייבער. ער פלעגט האַלטן לעקציעס ניט נאָר וועגן אַנאַרכיזם און סאָציאַלע פראָגן, נאָר אויך וועגן ליטעראַטור, טעאַטער, ליבע און פאַמיליע־לעבן און וועגן וואָס ניט? יאַנאָווסקי איז געווען דער לעקטאָר פאַר די ברייטע מאַסן. אינטעליגענטע מענטשן האָבן די מערסטע לעקציעס זייער ניט געקענט צופרידנשטעלן.

אייגער פון די סאַמע פאָפולערסטע יידישע סאָציאַליסטן אין אַמעריקע אין יענע יאָרן איז געווען מאָריס ווינטשעווסקי. ער איז דעם ברייטן יידישן עולם געווען מער באַקאַנט דורך זיינע לידער, אַרטיקלען און פעליעטאָנען „צעשלאָגענע גדעדאַנקען פון אַ משוגענעם פילאָסאָף", וועלכע ער פלעגט אָפט פאַרלייענען אויף סאָציאַליסטישע מאַסן־פאַרזאַמלונגען און ליטעראַרישע אָוונטן. ווינטשעווסקי איז געבאָרן געווארן אין יאָר 1856 אין אַ קליין שטעטל לעבן קאָווענע. זיין אמתער נאָמען איז געווען בן־ציון נאָוואָכאָוויטש. ווען ער איז געווארן 7 יאָר אַלט האָבן זיינע עלטערן זיך אַריבערגעקליבן קיין קאָווענע. דאָרט האָט ער געלערנט תנ"ך און גמרא און האָט אויך באַזוכט אַ רוסישע פאָלקס־שול. אין יאָר 1870 איז ער אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע. ער האָט שוין דעמאָלט אַ סך געליינט און געשריבן שירים אין רוסיש. אין אַפּריל 1873 האָט ער אָפּגעדרוקט זיין ערשטן אַרטיקל אין העברעאישן זשורנאַל „המגיד". אין יאָר 1874 איז ער ווי אַן אָנגעשטעלטער פון אַ רוסישן קאָנטאָר פון קאָווענע געפאָרן קיין אָריאָל, וואו ער איז דורך אַ רוסישן שילער פון אַ סעמינאַר פאַר פּראָוואָסלאָווענע גלחים באַקאַנט געווארן מיט דער דעמאָלטדיקער רעדיקאַלער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור. אונטער דער ווירקונג פון אהרן ליבערמאַנס העברעאישן סאָציאַליסטישן אויפרוף צו דער יידישער יוגנט, האָט ווינטשעווסקי צוזאַמען מיט אַ פּאָר חברים אָרגאַניזירט אַ קרייזל אויף צו פאָרשפּרייטן מלאכה צווישן די יידישע אָרעמע קינדער. אין 1877 איז ער אָוועקגעפאָרן קיין קעניגסבערג, וואו עס איז דעמאָלט געווען אַ גרויסע קאָלאָניע פון סאָציאַליסטיש־געשטימטע יידיש־רוסישע סטודענטן. נאָכן אָרעסט פון אהרן ליבערמאַן, מיט וועמען ווינטשעווסקי געגרינדעט האָט זיך געטראָפן אין קעניגסבערג, האָט ווינטשעווסקי געגרינדעט אַ העברעאישע צייטשריפט, וואו ער האָט פאָרעפנטלעכט לידער, דערציילונגען און אָרטיקלען, אין וועלכע ער האָט אויסגעדריקט סאָציאַליסטישע געדאַנקען. אין 1878, וועו עס איז אין דייטשלאַנד אייגעפירט געווארן דער אַנטי־סאָציאַליסטן־געזעץ, איז ווינטשעווסקי אָרעסטירט געווארן, איז אָפּגעזעסן אַ פּאָר מאָנאַטן אין אַ פּריסישער טורמע און דערנאָך אָרויסגעשיקט געווארן פון פּריסן. ער איז אָוועקגעפאָרן קיין דענמאָרק, אָבער דאָרט איז ער ווידער אָרעסטירט געווארן. וועו ער איז אָרויס פון געפענגעניש, איז ער אָווק קיין פּאַריז און דערנאָך קיין לאָנדאָן. אין לאָנדאָן איז ער געווארן אַ מיטגליד פון דעם „קאָמוניסטן־פּאַראַין", וועלכן קאַרל מאַרקס האָט דאָרט געהאָט געגרינדעט. ווינטשעווסקי האָט באַלד אָנגעהויבן צו פירן אַ סאָציאַליסטישע פראָפּאַגאַנדע אין יידיש צווישן די דאָרטיקע יידישע אָרבעטער. אין יוני 1884 האָט ער געגרינדעט אין לאָנדאָן די ערשטע יידי־

שע צייטשריפט, „דער פּוילישער אידעל", און האָט אויך פֿאַרעפֿנטלעכט די ערשטע יידישע סאָציאַליסטישע בראָשור „יהי אור" (זאָל זיין ליכט). אין אַ יאָר אַרום איז ער געווען אײנער פון די גרינדער און הויפּט־מיטאַרבעטער פון לאָנדאָנער „אַרבייטער פרײַנד". (דער רעדאַקטאָר איז דעמאָלט געווען פֿיליפּ קראַנץ). ווינטשעווסקי איז פון אָנהייב געווען געניגט צום אַנאַרכיזם און האָט אין „אַרבייטער פרײַנד" געפֿירט אַ פּאָלעמיק מיטן סאָציאַל־דעמאָקראַט מ. באַראַנאָוו.

סוף 1894 איז ווינטשעווסקי געקומען קיין אַמעריקע, האָט באַלד איבערגענומען די רעדאַקציע פון „אמת", אַ וועכנטלעכע פאַמיליע־בלאַט פאַר לי־טעראַטור און אויפקלערונג, וואָס די אָפּאָזיציע אין דער ס. ל. פּ. (סאָשעליסט לעיבאָר פּאַרטי) האָט אַרויסגעגעבן אין באָסטאָן. אין „אמת" האָט ווינטשעווסקי אָנגעפֿירט אַ קאַמף פאַר דער דעמאָקראַטיזאַציע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג. שפּעטער איז ער געווען אײנער פון די גרינדער און נאָענטער מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס". ווינטשעווסקי איז אויך געווען עטלעכע מאָל רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט". זײַנע רעוואָלוציאָנערע לידער זײַנען געזונגען געוואָרן פון יידישע סאָציאַליסטן אין דער גאַנצער וועלט.

ווינטשעווסקי איז קיינמאָל נית געווען קיין פֿראָפעסיאָנעלער שרייבער. ער איז ביזן טיפֿסטן עלטער געווען אַן אַקאָונטענט. זיין פאַמיליע־נאָמען האָט ער נאָך געענדערט אין לאָנדאָן פון בן־ציון נאָוואַכאָוויטש אויף לעאָפּאָלד בענעדיקט. אונטער דעם נאָמען האָט ער אויך געשריבן אַרטיקלען אין ענגלישע און אַמעריקאַנער צייטונגען און זשורנאַלן. אין 1904 — 1905 האָט ער, אונטער אָט דעם נאָמען, פון צייט צו צייט געשריבן אַרטיקלען אין ווילנאַם רעגדאָלף הוירסטס „דזשוירנאַל" וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ ראַדיקאַלע צייטונג.

זעקסטער קאַפּיטל

די ערשטע דעלעגאַציע פון „בונד" אין אַמעריקע. — „אַלעקסאַנדער" און „בערג". — די פּינק באַוואוסטע שרייבער־בונדיסטן. — די „פריינט פון בונד". — מאיר לאַנדאַן. — די יידישע אַנאַרכיסטן, זייערע פירער און זייער פּרעסע. — מיינע אַנאַרכיסטישע פריינד. — מיינע נייע „פּראָפּעסיעס".

אין 1904 איז ווינטשעווסקי געווען אַ הייסער בונדיסט. איך געדענק אַז ווען אייגער האָט אים אויף זיינער אַ לעקציע פאַרגעוואָרפן זיין בונדיסטישן „נאַציאָנאַליזם", האָט ווינטשעווסקי געענטפערט: „אַזוי לאַנג ווי אויגוסט בעבעל איז אַ דייטש און זשאַן זשאָרעס אַ פראַנצויז, איז מאַריס ווינטשעווסקי אַ ייִד".

בונדיסטן זיינען דעמאָלט אויך געווען א. ליעסין און דוד פּינסקי. ליעסין האָט זיך באַטראַכט פאַר אייגעם פון די פאָטערס פון „בונד" און דוד פּינסקי איז יאָרן לאַנג געווען אַ געטרייער פרייַנד און אַנהענגער פון „בונד". זיין באַרימטע דראַמע „די פאַמיליע צבי" האָט ער, געדענק איך, אין 1905, פאַרגעלייענט אויף אַ בונדישן אָוונט אין עדיוקעישאַנאַל עלייענס, און דער „בונד" האָט די דראַמע באַלד אַרויסגעגעבן אין אויסלאַנד. שפּעטער האָט דער בונדישער פאַרלאַג „די וועלט" אַרויסגעגעבן די דאָזיקע דראַמע לעגאַל. אַ פּועלי־ציוניסט איז פּינסקי געוואָרן אַ סך שפּעטער, ערשט מיט אַ יאָר אַדער צוויי פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה.

ליעסין איז פאַרבליבן אַ בונדיסט, כאָטש ער איז אין די לעצטע יאָרן געוואָרן מער יידיש־נאַציאָנאַליסטיש און האָט שטאַרק סימפּאַטיזירט מיט דער יידישער פאַלעסטינע.

די צאָלרייכסטע פון אַלע רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס אין ניו־יאָרק אין 1904 איז געווען דער „בונד". אָחוץ דער צענטראַלער אָרגאַניזאַציע פון „בונד", זיינען דעמאָלט געווען אויך אַ סך בונדיסטישע לאַנדסמאַנשאַפטן, ווי „ווילנער בונדיסטן", „מינסקער בונדיסטן", „ווייטעב־סקער בונדיסטן" א. א. יעדע בונדיסטישע לאַנדסמאַנשאַפט האָט פאַרמאָגט עטלעכע צענדליק מיטגלידער. די הויפּט־אויפגאַבע פון די דאָזיקע לאַנדסמאַנשאַפטן איז פון אָנהויב געווען צו זאַמלען הילף פאַר דער בונדישער באָוועגונג אין זייערע היים־שטעט און אין דער זעלבער צייט פאַרברענגען צוזאַמען. די בונדיסטישע לאַנדסמאַנשאַפטן פלעגן אויך פאַראַנשטאַלטן לעקציעס, דיסקוסיעס און שפּעטער אויך ליטעראַריש־מוזיקאַלישע אָוונטן

און בעלער, צו וועלכע עס פלעגן קומען אויך אַ סך לאַנדסלייט, וואָס האָבן אין דער היים ניט געהערט צום „בונד".

וועז איך בין אין מערץ 1904 געקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך דאָ געטראָפן צוויי דעלעגאַטן פון צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד": אַלעקסאַנדערן (זיין אמתער נאָמען איז געווען אַרקאַדי קרעמער) און בערגן (אַ פסעודאָנים, זיין פאַרטיי־נאָמען איז געווען עזרא). זיי זיינען געווען די ערשטע שלוחים פון „בונד" אין אַמעריקע. זיי פלעגן אַרויסטרעטן אויף פאַרזאַמלונגען פון לאַנדסמאַנשאַפטן און פון אַנדערע ארגאַניזאַציעס און רעדן וועגן דער פראָגראַם און טעטיקייט פון „בונד" אין ליטע, פוילן און רוסלאַנד. אַרקאַדי קרעמער איז ניט געווען קיין רעדנער. די רעדעס אויף די גרויסע פאַרזאַמלונגען פלעגט געווינלעך האַלטן בערג, וועלכער איז געווען אַ גוטער רעדנער. אַרקאַדי פלעגט נאָר אַ מאָל ענטפערן אויף פראָגעס. אויף אינטימע צוזאַמענקונפטן, אָבער, פון דער יידישער אינטעליגענץ, פלעגט אַרקאַדי זיין דער הויפט־רעדנער.

אין רוסלאַנד איז דער „בונד" דעמאָלט געווען די אייניקע רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע מאַסן־אָרגאַניזאַציע אויף דער יידישער גאָס. אין מינסק און אין עטלעכע אַנדערע יידישע שטעט פון דער ליטע זיינען שוין געווען אויך פֿועלי־ציוניסטישע גרופּעס. אָבער אין ניו־יאָרק האָט מען אין אַנהייב 1904 פון די פֿועלי־ציון וווייניק געהערט. נאָר זייער דעמאָלט־דיקער פירער אַב. גאָלדבערג, שפּעטער אַ באַוואוסטער פובליציסט און אַ פירער פון די אַלגעמיינע ציוניסטן, פלעגט אָפט אַרויסטרעטן וויז אַן אָפּאָנענט אויף די לעקציעס פון בונדיסטן און אַנדערע סאָציאַליסטן.

דער „בונד" האָט דעמאָלט פאַרמאָגט אין ניו־יאָרק אויך אַ באַדייטנדע אינטעליגענץ. דריי וויכטיקסטע שרייבער פון „פאָרווערטס" — א. ליעסין, ד"ר קאַרל פארנבערג און ד"ר ש. פעסקין זיינען געווען בונדיסטן, דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", אַב. קאַהאַן, האָט אויך שטאַרק סימ־פּאַטיזירט מיטן „בונד". אויך מאָריס ווינטשעווסקי און דוד פינסקי זיי־נען געווען בונדיסטן.

ליעסין, פעסקין און דוד פינסקי זיינען נאָך אין אַנהויב פון די 90קער יאָרן געווען פאַרבונדן מיט דער ווילנער גרופּע „יידישע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטן", פון וועלכער עס איז שפּעטער אַרויסגעוואַקסן דער „בונד".

די פירער פון דער בונדישער ארגאַניזאַציע אין ניו־יאָרק זיינען אין אַנהייב 1904 געווען: משה לעווינסאָן, פון ווילנע; מאיר ווינשטיין, פון ווילנע, סינאי, פון וואַרשע, וועלכער האָט פריער געאַרבעט ווי אַ שריפטזעצער אין לאַנדאָן אין דער דרוקערייַ פון אויסלענדישן קאָמיטעט פון „בונד"; זונדעל שפּייער, פון דווינסק; מאָטקע פערלשטיין און מעטליצקי, פון מינסק; פאַרסאָנס, שאָכעס און אַנדערע, וועמענס נעמען איך האָב שוין פאַרגעסן. שפּעטער איז צוגעקומען יאָקאָוו מינדעל, אַן אָנגעזעענער טוער פון „בונד" אין מינסק, וועלכער איז אַרעסטירט געוואָרן אין גראָדנע און פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. אין 1904 איז ער אַנטלאָפן פון סיביר קיין זשענעוע

און סוף 1904 געקומען קיין ניו־יאָרק. ער איז געווען אַ קלוגער, פּעאיקער און ענערגישער יונגערמאַן. איך פֿלעג אים אָפּט טרעפֿן אין קלוב פון „בונד" און שמועסן מיט אים. איך בין אויך אַ פֿאָר מאָל געווען ביי אים אין הויז. ער האָט געוואוינט ביי זיין מאַמען. וועז איך בין אַוועקגעפֿאָרן פון אַמעריקע, איז מיר־דעל שוין געווען איינער פון די וויכטיקסטע און טעטיקסטע מיט־גלידער פון דער צענטראַלער בונדישער אָרגאַניזאַציע. ער האָט דעמאָלט געאָרבעט, דאָכט זיך, אין אָפּיס פון דער „צוקונפט".

שוין נאָך מיין אָוועקפֿאָרן פון אַמעריקע איז ער געוואָרן אַן אָנגעזעע־נער מיטגליד פון דער „פֿאָרווערטס" אַסאָסיאַציע.

וועז איך בין צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק, סוף 1908, האָט זיין צו־קונפֿטיקע פּרוי, מיינע אַן אָלטע באַקאַנטע באַקאַנטע (אויך אַ בונדיסטקע), מיר דערציילט, אַז יאָקאָוו מינדעל אַרבעט אָלס אַ פּעיפּער־הענגער, אָבער שטודירט און האָפּט צו ווערן אַ דענטיסט. וועז עס איז שפּעטער געגרינדעט געוואָרן די יידישע סאָציאָליסטישע פּעדעראַציע, איז מינדעל, ווי כמעט אָלע אַנדערע אָנגעזעענע בונדיסטן, געוואָרן אַ מיטגליד פון דער פּעדעראַציע. איך געדענק ניט, אַז איך זאָל זיך האָבן ווען געטראָפֿן מיט אים נאָך מיין צוריקקער קיין ניו־יאָרק. איך האָב אָבער געוואוסט, אַז ער איז אַ „רעכטער" סאָציאָליסט, אַ „פּראַקטישער פּאָליטישן", ווי מען האָט דאָס דעמאָלט גע־רופֿן, און איך געדענק, אַז איך בין אין 1919 אָדער 1920 געווען שטאַרק איבערראַשט, ווען איך האָב געהערט, אַז יאָקאָוו מינדעל איז געוואָרן אַ קאָמוניסט.

דורך דער צייט, וואָס די צווי שלוחים פון „בונד", אָלעקסאַנדער און בערג, זיינען געווען אין אַמעריקע, איז זיי געלונגען ניט נאָר צו זאַמלען דאָ אַ באָדייטנדע סומע געלט פֿאַרן „בונד", נאָר אויך צו אָרגאַניזירן אַ גרו־פּע „פֿריינד פון בונד", אין וועלכער עס זיינען אַריין פּיל יידישע סאָציאָליס־טיש געזאָנענע אינטעליגענטן: דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, לערער און אַנדערע. איינער פון די טעטיקסטע צווישן זיי איז געווען מאיר לאַנדאָן. מאיר לאַנדאָן איז געווען אַ רעוואָלוציאָנער און אַ סאָציאָליסט נאָך אין דער אָלטער היים. ער איז געבאָרן געוואָרן אין יאָר 1877 אין קאָלוואַריי, סוואַלקער גובערניע. ער האָט דערנאָך שטודירט אין פּאָלטאַווע, וואו ער האָט געענ־דיקט די דאָרטיקע רוסישע גימנאַזיע. נאָך זייענדיק אין גימנאַזיע, האָט ער זיך פֿאַראינטערעסירט מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, איז געוואָרן אַ סאָציאָליסט און אָלס סטודענט האָט ער זיך מיטן גאַנצן פּייער פון זיין נשמה אַריינגעוואָרפֿן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. די צאַרישע שפּיאָנען האָבן אויף אים געוואָרפֿן אַן אויג און האָבן אים אָנגעהויבן פֿאָר־פֿאָלגן. ער האָט דעריבער געמוזט אָנטלויפֿן פון רוסלאַנד.

אין יאָר 1891 איז ער אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק. זיין פֿאָטער, אפֿרים לאַנדאָן, איז נאָך אין די אַכציקער יאָרן געקומען קיין אַמעריקע און איז אין ניו־יאָרק אויך געווען אַ מיטגליד פון פֿאַרשיידענע סאָציאָליסטישע פֿאַראיי־נען. מאיר לאַנדאָן האָט פּריער שווער געאַרבעט אויף פֿאַרשיידענע פֿאַבריקן. ער פֿלעגט אָפּט האָלטן לעקציעס אין רוסיש. יידיש האָט ער אין אָנהויב

כמעט ניט געקענט. אָבער ער האָט אינגיכן זיך אויסגעלערנט צו האַלטן רעדעס אויך אין יידיש. ער האָט פלייסיק שטודירט די ענגלישע שפּראַך און אין אַ פּאָר יאָר אַרום נאָך זיין קומען קיין אַמעריקע האָט ער שוין געהאַלטן סאָציאַליסטישע רעדעס און לעקציעס פאַר דער יוגנט אין אַ פּליסיקן ענגליש. אין אַ פּאָר יאָר אַרום האָט ער שוין געשמט פאַר אַ גלענצנדן רעדנער און דעבאַטאַנט. ער האָט געענדיקט פריער סיטי קאַלעדזש, האָט דערנאָך שטודירט יוריספרודענץ און אין 1899 איז ער שוין געווען אַדוואָקאַט.

לאָנדאָן איז געווען אַ גלענצנדער רעדנער און ער פלעגט אַרויסטרעטן אויף אַלע מאַסן־פאַרזאַמלונגען וואָס דער „בונד" פלעגט דעמאָלט אָפּט אָרגאַניזירן. אויף די דאָזיקע מאַסן־פאַרזאַמלונגען פלעגן זייער אָפּט אויך אַרויסטרעטן אַלס רעדנער אַב. קאַהאַן, יוסף באַראָנדעס, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַן אָנגעזעענער סאָציאַליסט (שפּעטער איז ער געווארן אַן אַלגעמיינער ציוניסט) און זייער אָפּט אויך מ. קאַטץ, אַ געווען אַנאַרכיסט, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" און האָט שטאַרק סימפּאַטיזירט מיט די רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ער איז אָבער גלייכצייטיק אויך געווען אַ הייסער פרייַנד פון „בונד".

מיט אַראַקאַדי קרעמערן בין איך באַקאַנט געווארן אויף אַ פאַרזאַמלונג באַלד וויי איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק און איך האָב אים דערנאָך פיל מאָל געטראָפן אויף אַנדערע פאַרזאַמלונגען און געשמועסט מיט אים. דערנאָך זיינען אַלעקסאַנדער און בערג שטילערהייט פאַרשוואונדן פון ניו־יאָרק און זיינען אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד.

די רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָבן אין אָנהויב 1904 אין ניו־יאָרק מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ קלייניע גרופּע. זייער פירער איז געווען ד״ר טשאַרלז רַאיעווסקי, אַן אַלטער אימיגראַנט, וועלכער איז געקומען קיין אַמעריקע נאָך אין אָנהויב פון די 80קער יאָרן צוזאַמען מיט אַב. קאַהאַנען. ער האָט נאָך אין רוסלאַנד געהערט צו אַ רעוואָלוציאָנערן קרייזל פון דער „נאַראָדנאַיַא וואָליַא" און ער איז זיין גאַנץ לעבן פאַרבליבן אַ רוסישער „נאַראָדניק" (פאָלקסטימלעכער סאָציאַליסט). צו דער ניו־יאָרקער גרופּע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט שוין דעמאָלט געהערט אויך ד״ר פּאָול קאַפּלאַן, אויך אייניער פון די אַלטע רעוואָלוציאָנערע אימיגראַנטן, אַב. קאַהאַנס אַ נאָענטער פרייַנד.

אין פרילינג 1904 איז קיין ניו־יאָרק אָנגעקומען אַן אַלטער רוסישער „נאַראָדאָוואָליעץ", ניקאָלייַעוו (זיין אמתער נאָמען איז געווען קאָטשוריכין). ער איז נאָר וואָס אָנטלאָפן פון סיבירער קאַטאָרגע און ער איז, פאַרשטייט זיך, באַלד צוגעשטאַנען צו דער ניו־יאָרקער גרופּע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ער פלעגט דערנאָך אָפּט אַרויסטרעטן אויף פאַרזאַמלונגען.

ווען איך בין אין 1903 אַוועק פון ווילנע, זיינען אין ווילנע קיין אַנאַרכיסטן ניט געווען. אויסער דעם „בונד" זיינען אין ווילנע געווען טעטיק די פּ. פּ. ס. (פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי) און די ליטווישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. קיין אַנאַרכיסטישע ליטעראַטור אין רוסיש איז דעמאָלט נאָך אויך

ניט געווען. אָלץ וואָס איך האָב געוואוסט פון אַנאַרכיזם איז, אַז דער אָלטער רוסישער רעוואָלוציאָנער פירשט פּיאָטר קראָפּאָטקין איז דער הויפּט־טעאָרעטיקער פון אַנאַרכיזם. אָבער וועגן דער אַנאַרכיסטישער לערע האָב איך געהאַט אַ זייער שוואַכן באַגריף. אין ניו־יאָרק האָב איך זיך באַלד באַקענט מיט אַנאַרכיסטן און מיט זייער לערע.

אין די 90קער יאָרן האָט די יידישע אַנאַרכיסטישע באַוועגונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן פאַרמאָגט אַ באַדייטנדע צאָל אינטעלעקטואַלע קרעפטן ווי ד״ר הלל זאָלאָטאַראָוו, מ. לעאָנטיעוו־מאיסעיעוו, מ. קאָטץ, ד״ר א. מעריסאָן, ד״ר אַ. גינזבורג, מאָקס מייזעל און אַנדערע. צווישן פון די אַנגעזעענסטע אַרבעטער־פאָעטן פון יענע יאָרן דוד עדעלשטאַדט און יוסף באַוושאָווער זיינען ביידע געווען אַנאַרכיסטן. עדעלשטאַדט איז אויך געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם אַנאַרכיסטישן וואָכנבלאַט — „וואַרהייט״ און שפּעטער פון דער „פרייַ אַרבייטער שטימע״ און זאָלאָטאַראָוו און לעאָנטיעוו זיינען געווען די רעדאַקטאָרן פון דעם ערנסטן ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכן מאָנאַטשורנאַל — „די פרייַע געזעלשאַפט״.

די אַלע אויסגערעכנטע אַנאַרכיסטישע אינטעלעקטואַלן האָבן מיטגעאַרבעט אין דעם דאָזיקן זשורנאַל. ווען איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק אין 1904 האָט שוין „די פרייַע געזעלשאַפט״ מער ניט עקזיסטירט. ערשט מיט פיל יאָרן שפּעטער האָט ש. יאָנאָווסקי, דער רעדאַקטאָר פון דער אַנאַרכיסטישער „פרייַ אַרבייטער שטימע״, אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אַ מאָנאַטלעכן זשורנאַל „די פרייַע געזעלשאַפט״, אָבער יענער זשורנאַל האָט לאָנג ניט עקזיסטירט.

אין 1904 האָבן די מערסטע פון די אַמאָליקע אַנאַרכיסטישע אינטעלעקטואַלן שוין אָנגעהויבן צו אָנטוישן זיך אין אַנאַרכיזם. אָנדערע זיינען נישט אינשטימיק געווען מיט דעם ווי אַזוי יאָנאָווסקי פירט די „פרייַ אַרבייטער שטימע״. זיי האָבן געהאַלטן, אַז ער פאַרוואָסערט די אַנאַרכיסטישע אידעע. די אַזוי־גערופענע אַרטאָדאָקסאַלע אַנאַרכיסטן, וועלכע האָבן נאָך געגלויבט אין „פראָפּאָגאַנדע דער טהאַט״, האָבן יאָנאָווסקין ביטער באַקעמפט. זיי האָבן זיך גרופירט אַרום דעם דייטשן אַנאַרכיסט יאָהאַן מאָסט, וועלכער האָט אַרויסגעגעבן אין ניו־יאָרק אַ קלייַנעם רעוואָלוציאָנערן וואָכנבלאַט אין דייטש — „די פרייהייט״. די „פרייַ אַרבייטער שטימע״ האָבן די דאָזיקע אַנאַרכיסטן באַטראַכט פאַר אַן אָנטי־אַנאַרכיסטישע צייטונג.

אין די ווינטער מאָנאַטן פלעגן די אַנאַרכיסטן זונטאָג אָוונט אָפּהאַלטן לעקציעס. די טעמעס פון די לעקציעס זיינען מערסנס געווען: „גאָט און דער שטאַט״, „פרייַ ליבע און הייראַט״, „ליבע און פליכט״, „דער אינצלנער און די געזעלשאַפט״.

אין די 90קער יאָרן פלעגן די אַנאַרכיסטן יעדן יום־כיפּור האָבן אַ באַל. דער איניציאָטאָר פון יענע יום־כיפּור־בעלער איז געווען דער יונגער הלל זאָלאָטאַראָוו, אין 1904 אָבער זיינען שוין קיין אַנאַרכיסטישע יום־כיפּור־בעלער ניט געווען. די אַנאַרכיסטן פלעגן נאָר יעדן יום־כיפּור צו כל נדרי אַרגאַניזירן אַן אַנטי־רעליגיעזע מאַסן־פאַרזאַמלונג. דער הויפּט־רעדנער אויף

יענע פֿאַרזאַמלונגען פֿלעגט זיין ש. יאַנאָווסקי. קיינער פון די באַקאַנטע יידישע סאָציאַליסטן, אָחוץ ל. ראָזענצווייגן, וועלכער איז ניט געווען באַקאַנט ווי אַ סאָציאַליסטישער שרייבער, איז קיינמאָל ניט אַרויסגעטראָטן ווי אַ רעדנער אויף די אַנארכיסטישע יום־כיפור־פֿאַרזאַמלונגען. איך שטרייך עס אונטער, ווייל מיר איז ניט איינמאָל אויסגעקומען צו הערן פון שלעכט אינפֿאָרמירטע מענטשן, אַז דער „פֿאָרווערטס" אָדער די סאָציאַליסטן אָדער „און אַנטי־רעליגיעזע" פֿאַרזאַמלונגען יום־כיפור צו כל נדרי. דאָס איז כזב ושקר!

נאָר וועגן די דעמאָלטדיקע יידישע אַנארכיסטן אין ניו־יאָרק שפּעטער. דאָ וויל איך דערציילן ווי אַזוי איך בין דעמאָלט באַקאַנט געוואָרן מיט פיל אַנארכיסטן פון די פֿאַרשיידענע ריכטונגען. אַנהייב 1903 בין איך אַ קורצע צייט געווען אַ לערער אין דעם שטעטל דונילאָוויץ, ווילנער גובערניע. דאָרט האָט שוין דעמאָלט עקזיסטירט אַ געהיימע סאָציאַליסטישע אַרגאַניזאַציע פון אַ 10־12 יידישע בחורים און מיידלעך. איך בין געווען אויך זייער סאָציאַליסטישער לערער. שפּעטער, ווען איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק האָבן איך דאָ געטראָפֿן מיינע אַ געוועזענע תלמידה פון דונילאָוויץ. זי האָט מיך באַקאַנט געמאַכט מיט אַ פֿאָר פון אירע לאַנדסלייט, וועלכע זיינען שוין געווען לאַנג אין אַמעריקע און כמעט אַלע זיינען זיי געווען אַנארכיסטן. איך פלעג אָפט אַריינקומען צו זיי. זיי האָבן געוואוסט ווער איך בין און זיי האָבן מיך שטאַרק מקרב געווען. די מערסטע פון זיי זיינען געווען סקוירט־מיקער (נייער פון פרויען־קליידלעך) און ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַרבעטסלאָז און קען ניט קריגן קיין אַרבעט ווי אַ הויז־פֿעינטער, האָט איינער פון זיי מיר געזאָגט: „וואָס דאַרפט איר זיין אַ פֿעינטער, איך וועל איך בעסער אַרויפּנעמען צו מיר אין שאָפּ און וועל איך אויסלערנען נייען סקוירטס. דאָס איז ניט קיין שוערע אַרבעט, איר וועט זיך שנעל אויסלערנען די מלאכה און מאַכן דערנאָך אַ בעסער לעבן ווי ביי פֿעינטעריי. ביי אונדז אין שאָפּ איז איצט ניטאָ קיין סך אַרבעט, עס איז דאָ אַ פּרייַ מאַשין און דער פֿאָרמאַן, וועלכער איז אונדזערער אַ פּרייַנד, וועט זיכער גאָרניט האָבן קעגן דעם, אַז איך זאָל אייך לערנען די מלאכה".

מיינע נייַע פּרייַנד, די אַנדערע אַנארכיסטן האָבן מיך שטאַרק צוגעריידט, אַז איך זאָל אָננעמען זייער פֿאָרשלאָג. אָזוי ווי איך האָב סיי ווי ניט געהאַט וואָס צו פֿאַרלירן בין איך טאַקע אין אַ פֿאָר טעג אַרום אָוועק אין דעם סקוירט־שאָפּ און האָב אָנגעהויבן לערנען זיך נייַען פרויען־קליידלעך. דער שאָפּ איז געווען אייגנער פון די בעסטע. ער האָט זיך געפונען אויף בראָדווייַ, נעבן דער 15טער אָדער 16טער גאַס, און די מערסטע אַרבעטער דאָרט זיינען געווען ניט קיין פֿראָסטאַקעס. פיל זיינען אין דער אָלטער היים געווען קלויזניקעס אָדער פּריקאָזטשיקעס. כמעט אַלע האָבן דאָ געלייענט דעם „פֿאָרווערטס". אָזוי ווי קיין אייגענעם צימער האָב איך דעמאָלט שוין ניט געהאַט פלעג איך נעכטיקן ביי אַ גרופּע אַנארכיסטן, וועלכע האָבן צוזאַמען אָנגעהאַלטן אַ פלעט אויף סעקאָנד עווניו. די גרופּע איז באַשטאַנען פון צוויי ברידער, צוויי שוועסטער און אַ מאַן, וואָס האָט אין דער היים

איבערגעלאָזט אַ פרוי מיט צוויי קינדער. ער איז טאַקע געווען דער אינטע־ליגענטסטער פון זיי. אָבער זיי אַלע זיינען געווען איידעלע אידעאַליסטן און זיי האָבן מיר אַרויסגעוויזן אויפריכטיקע פריינדשאַפט. קיין איבעריקע בעט אָדער סאָפע איז דאָרט ניט געווען האָב איך געמוזט שלאָפן אויפן דיל. אָבער איך האָב זיך ביי זיי געפילט זייער גוט. זיי האָבן זיך שטאַרק באַמיט מיך צו באַקערן צום אַנאַרכיזם. זיי פלעגן מיך מיטנעמען צו אַלע אַנאַרכיס־טישע לעקציעס, פאַרזאַמלונגען און פּיקניקס. אַזוי אַרום בין איך באַקאַנט געוואָרן מיט צענדליקער אַנאַרכיסטן און אַנאַרכיסטקעס. זיי האָבן מיך אויך אַוועקגעפירט אין דער אַנאַרכיסטישער ראַדיקאַל לייברערי, וועלכע האָט זיך געפונען אויף אַטוירני סטריט און זיי האָבן מיר אָנגעוויזן וועלכע ביכער און אַלטע אַנאַרכיסטישע צייטונגען און זשורנאַלן איך זאָל לייענען און איך האָב טאַקע דאָרט פלייסיק שטודירט די אַנאַרכיסטישע ליטעראַטור. קיין אַנאַרכיסט בין איך אָבער ניט געוואָרן און אויך קיין סקוירט מאַכער איז מיר ניט באַשערט געווען צו ווערן.

אין דעם סקוירט־שאַפּ האָב איך אָפּגעאַרבעט אַ וואָך 4־5 און האָב געמאַכט גרויס פּראָגרעס. געאַרבעט האָב איך אויף אַן עלעקטרישער ניי־מאַשין. האָט איין פרימאָרגן די מאַשין־נאָדל דורכגעלעכערט דעם מיטלסטן פינגער פון מיין רעכטער האַנט. דער פינגער איז מיר געשוואָלן געוואָרן און איך האָב צוויי וואָכן ניט געקענט אַרבעטן מיט דער רעכטער האַנט. אין די צוויי וואָכן איז דערווייל געוואָרן שטאַרק ביזי אין שאַפּ, און ווען איך בין צוריקגעקומען אין שאַפּ, איז מיין מאַשין שוין געווען פאַרנומען פון אַ גע־ניטן סקוירט־מאַכער. דער פאָרמאַן האָט זיך פאַר מיר שטאַרק אַנטשולדיקט און צוגעזאָגט ביי דער ערשטער בעסטער געלעגנהייט מיך צוריק אַרויפ־נעמען. אָבער איך בין שוין געוואָרן אויס סקוירט־מאַכער.

באַלד ווי איך בין געוואָרן אויס סקוירט־מאַכער, האָב איך זיך אויך אַרויסגעצויגן פון מיין „וואוינונג" אין דער אַנאַרכיסטישער „קאָמונע", אויף סעקאָנד עוועניו. אין אַ וואָך צוויי אַרום האָט משה לעווינסאָן, איינער פון די דעמאָלטדיקע הויפּט־פירער פון דער ניו־יאָרקער בונדישער אָרגאַניזאַציע, וועלכער איז געווען אַ פאָרמאַן אין אַ פּאַקעטבוק שאַפּ, מיר צוגעזאָגט אַרויפ־צונעמען מיך אין זיין שאַפּ און אויסלערנען מאַכן פּאַקעטבוקס (פרויען האַנט־בייטלס). דאָרט האָבן געאַרבעט אַ צאָל אָנגעזעענע בונדיסטן (זונדל שפּייער, ס. וואָלאס א. אַ.). ווען איך בין איין מאָנטאָג פרי געקומען אין יענעם שאַפּ, געדענק איך ניט צי לעווינסאָן אָדער דער באַלעבאָס, אַ גע־וועזענער רוסישער סטודענט, האָט מיר געזאָגט, אַז דערווייל וועל איך מוזן קלעפּן גרויסע וואַנט־קאַלענדאַרן און וועל גלייך באַקומען פאַר דעם 5 דאָלאַר אַ וואָך. שפּעטער וועט מען מיך אויסלערנען מאַכן פּאַקעטבוקס.

איך האָב אַזוי אָפּגעאַרבעט דאָרטן אַ 3—4 וואָכן. די אַרבעט איז ניט געווען קיין לייכטע. דער שאַפּ איז געווען אַ האַלב פינצטערער, מען האָט געמוזט שטיין אויף די פיס די גאַנצע 9 שטונדן, וואָס מען האָט געאַרבעט און פון די גרויסע ציפערן אויף די קאַלענדאַרן־בלעטער האָט שטאַרק גע־שווינדלט אין די אויגן. איינמאָל ווען די פיס האָבן מיר שטאַרק וויי געטאָן

און איך האָב באַמערקט ניט וויט פון מיר אַ פּוסטן קאַסטן, האָב איך צו־
געטראָגן דעם קאַסטן צו מיין טיש און האָב געאַרבעט זיצנדיק. צופעליק
איז גראָד דער באַלעבאָס פאַרבייגעגאַנגען מיין טיש. ער האָט אַ קוק געטאָן
אויף מיר מיט אַ דורכדרינגלעכן בליק און האָט גאָרניט געזאָגט. אָבער שבת
האָב איך אין דעם קאָנטוערט מיט די 5 דאָלאָר, וואָס כ׳האָב געקראָגן פאַר
מיין וואָך אַרבעט, אויך געפונען אַ צעטעלע, אַז איך דאַרף מער ניט קומען
צו דער אַרבעט. קיין גרויס עגמת־נפש האָב איך ניט געהאַט פון דעם, וואָס
איך האָב פאַרלאָרן אָזאַ טייערן דזשאָב...

אַ וואָך־צוויי בין איך ווידער געווען אַרבעטסלאָז. איך האָב זיך אַריין־
געצויגן צו מיינעם אַ חבר אַן אָנאַרכיסט, וועלכער האָט געהאַט אַ גרויסן
צימער אויף טשערי סטריט אין די באַרימטע „קאָזאַרמעס". דאָס איז געווען
אַן אָלטע 4־שטאָקיקע געבויעדע מיט אַ סך צימערן. דאָס איז טאַקע אַמאָל
געווען אַ קאָזאַרמע. די צימערן זיינען געווען פוסטע. קיין וואַסער־לייטונג
איז דאָרט ניט געווען. קיין גאַז אויך ניט. מען האָט געמוזט אַרונטערגיין
אויפן ערשטן שטאָק כדי אייגצוואוואַשן זיך און באַלייכטן די צימערן מיט
קעראָסין־לעמפּלעך.

עס פאַרשטייט זיך, אַז קיין סטים איז דאָרט אויך ניט געווען. יעדער
איינוואוינער האָט געמוזט אַליין באַהייצן זיין צימער (די דאָזיקע „קאָזאַרמעס"
האָט, אַגב, דער שריפטשטעלער ז. ליבין באַשריבן אין אייגער פון זיינע
בעסטע דערציילונגען). מיין פרייַנד דער אָנאַרכיסט האָט געצאָלט דריי דאָלאָר
אַ מאָנאַט פאַר די „הוילע 4 וועגט". מיר האָט ער אַריינגענומען צו זיך פאַר
אַ דאָלאָר מיט אַ האַלב אַ מאָנאַט. אין די „קאָזאַרמעס" האָבן דעמאָלט גע־
וואוינט אויך אָנדערע אָנאַרכיסטן און בונדיסטן, צווישן זיי הער באָוואוסטער
וואַרשעווער בונדיסט סינאַי. דאָרט האָבן אויך געוואוינט פאַרשיידענע אונ־
טערוועלט־מענטשן, און ניט אייגמאָל פלעגט מען אין מיטן נאַכט הערהערן
געשרייַען פון שיכורע מענער און פרויען. אונדזו אָבער האָבן זיי ניט גע־
טשעפּט. מיר האָבן געוואוינט אויפן 3טן און 4טן שטאָק. די מערסטע
אונטערוועלט־מענטשן האָבן געוואוינט אויף די ערשטע צוויי שטאָק.

ניט מיין ברודער אין פילאָדעלפיע, ניט מיין קוזין אין ניו־יאָרק, ניט
קיינער פון מיינע חברים פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גע־
זעלשאַפט" האָבן געוואוסט אין וואָס פאַר אַ לאָגע איך געפין זיך. עס האָט
שוין געהאַלטן ביי דעם, אַז מיין „לענדלאָרד", דער אָנאַרכיסט, זאָל מיך
אַרויסזעצן פון דער דירה, וויייל איך האָב שוין ניט געקאָנט אים צאָלן אין
צייט די „רענט". אָבער איין אָוונט, וועז איך בין אַרויס פון אַ פאַרזאַמלונג
פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט", וואָס איז אָפּגע־
האַלטן געוואָרן אויף איסט בראָדוויי, האָט אייגער פון די מיטגלידער, וועל־
כער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר און אויך ניט לאַנג אין לאַנד, ביי מיר
געפרעגט, וואו איך אַרבעט. און וועז איך האָב אים דערציילט, אַז איך בין
איצט אַרבעטסלאָז, האָט ער מיר געזאָגט: „פאַרוואָס רעדט איר ניט מיט
קאַרפּ, ער וועט אייך זיכער אַרויפנעמען צו דער אַרבעט".

קאַרפּ איז געווען אַן אָלטער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַט און אויך

אַ מיטגליד פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. איך האָב געהערט, אַז ער האָט ערגעץ אין ברוקלין בשותפות מיט אַן ס. ל. פּ.־ניק (אַ מיטגליד פון דער אַלטער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־פּאַרטיי) אַ מעבל־פאַבריק. איך האָב אַבער ניט געוואוסט, אַז אויף קאַרפּס פאַבריק אַרבעטן אַ צאָל פון די ניט־לאַנג אַריבערגעקומענע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, מיטגלידער פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט", פון וועלכער איך בין געווען אַ מיטגליד. אויך דער יונגערמאַן, וואָס האָט מיר געראַטן צו וועגדן זיך צו קאַרפּן און בעטן, אַז ער זאָל מיך אַרויפנעמען אין זיין שאָפּ, האָט דאָרט געאַרבעט. איך געדענק שוין ניט צי איך אַליין האָב טאָקע דירעקט זיך געוועגדעט צו קאַרפּן, אָדער עמעצער פון מיינע חברים האָט גערעדט מיט קאַרפּן וועגן מיר. אָבער אין אַ וואָך אַרום האָב איך שוין דאָרט געאַרבעט ווי אַן אַרויסהעלפער ביי פּאָליրן די מעבל.

דאָרט האָב איך געטראָפן די מיטגלידער פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט": דעם כעמיקער גאָניקבערג, דעם געוועזענעם סטודענט פון מאָסקווער און פון היידלבערגער אוניווערסיטעטן קאָשיץ, וועלכער האָט דאָ אין ניו־יאָרק געלערנט מיט אַ גרופּע פון יונגע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און בונדיסטן, בחורים און מיידלעך, קאַרל מאַרקסעס „קאַפּיטאַל", און איך בין געווען אייניער פון די תלמידים.

ביי קאַרפּן אין דער מעבל־פאַבריק האָבן דעמאָלט אויך געאַרבעט דער באַוואוסטער גרוזיניישער סאָציאַל־דעמאָקראַט „דעיוויי", וועמענס אמתער נאָמען איז געווען סאַנטאָ דעוודאַריאַני. ער איז פונקט ווי קאָשין געווען אַ געבילדעטער מאַרקסיסט און דערצו אַ גלענצנדער רעדנער. ער פלעגט אָפט אַרויסטרעטן ווי אַ רעדנער אויף די פּאַרשיידענע סאָציאַליסטישע מאַסן־פאַרזאַמלונגען. און געראַדט האָט ער, פאַרשטייט זיך, נאָר רוסיש. קיין גרוזינער זיינען דעמאָלט אין ניו־יאָרק ניט געווען. קאָשין איז שוין דעמאָלט געווען אַ באָלשעוויק. „דעיוויי", אָבער, איז געווען אַ פייערדיקער מענשעוויק. ביי קאַרפּן אין דער מעבל־פאַבריק בין איך געווען זיין אַרויסהעלפער ביים פּאָלירן די מעבל. מיר האָבן אַ סך געשמועסט און איך קען זאָגן, אַז אים האָב איך מער ווי עמעצן אַנדערש געהאָט צו פאַרדאַנקען וואָס איך בין שוין אין 1904 געווארן אַן אויסגעהאַלטענער קעגנער פון באָלשעוויזם.

די אַרבעט אויף דער מעבל־פאַבריק איז געווען ניט קיין שווערע. מען האָט געאַרבעט 9 שעה אַ טאָג און שבת נאָר ביז 1. איך האָב גלייך פון אָנהויב אָן באַקומען 7 דאָלאַר אַ וואָך. דאָס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט, ווען איך וואָלט ניט באַדאַרפט פאַרשווענדן יעדן טאָג 4 שעה אויף צו פאָרן פון ניו־יאָרק קיין ברוקלין צו דער אַרבעט און דערנאָך פון דער אַרבעט. די מאַנהעטן־בריק האָט נאָך דעמאָלט ניט עקזיסטירט. קיין סאָבוועיס זיינען אין ניו־יאָרק אויך נישט געווען. פלעגט מען דאָרפן פריער אַריבערפאָרן דעם איסט ריווער מיט אַ פערי און דערנאָך שלעפּן זיך איבער אַ שטונדע צייט מיט צווי טראַמווייען ביז איך פלעג אָנקומען אין שאָפּ. איך האָב געמוזט אויפשטיין 5 אַזייגער פאַרטאָג צו קענען קומען אין צייט צו דער אַרבעט. אָבער ניט איינמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז די פערי האָט זיך פאַר־

שפעטיקט אדער חער טראמווי האט זיך פארהאלטן, בין איך צוליב דעם אנגעקומען אין שאפ ווען די ארבעט איז שוין געווען אין פולן גאנג. די אנדערע חברים מיינע האבן געוואוינט אין ברוקלין. איך האב ניט געהאט די מעגלעכקייט אריבערצוקלייבן זיך קיין ברוקלין און איך האב אויך קיין גרויס חשק ניט געהאט דאס צו טאן. האב איך, נאכדעם ווי כ׳האב אפגע־ארבעט א 3—4 וואכן ביי קארפן פארלאזן זיין פאבריק. איך האב געהאפט באלד צו קריגן ארבעט אין ניו־יארק. אבער אויסגעלאזט האט זיך, אז איך בין ארום צוויי מאנאטן ווידער געווען ארבעטסלאז. געווען טעג, ווען איך האב פשוט צוגעהונגערט און אויך ניט געהאט וואו צו נעכטיקן. און איך בין ניט געווען דער אייניציקער פון די ניי־אריבערגעקומענע היימישע אינ־טעליגענטן, וועלכער האט זיך אפט געפונען אין אזא לאגע.

זיבעטער קאַפּיטל

דער סענסאַציאָנעלער „געשוני־פּראָצעס" אין פּע־ טערבורג און די דערמאָרדונג פון דעם צאַרישן צורר, פּאָן פּלעווע. — זייער אָפּקלאַנג אין ניו־יאָרק. — די „כאַבושקאַ" ברעשקאָווסקאַיאַ און ד"ר חיים זשיט־ לאָווסקי קומען קיין אַמעריקע ווי אַ דעלעגאַציע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. — פּרעזי־ דענט טאָפֿראָר רוזוועלט אַדרעסירט אַ יידישע גאַס־ פּאַרזאַמלונג לעבן „פּאָרווערטס". — דער באַרימטער באַראָנדעס־קאַמפּיין. — זשיטלאָווסקים לעקציעס אין רוסיש אין ניו־יאָרק. — זיינע דעבאַטעס מיט אַב. קאַהאַנען וועגן מאַרקסיזם און מיט יעקב גאָרדינען וועגן נאַציאָנאַליזם און אינטערנאַציאָנאַליזם.

אין יאָר 1904 איז דער פּרעסטיזש פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן אין דער גאַנצער וועלט שטאַרק געשטיגן אַ דאַנק דעם סענסאַציאָנעלן פּראָ־ צעס אין פּעטערבורג פון דעם באַרימטן פירער פון דער פּאַרטיי סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן גריגאָרי גערשוני. גערשוני איז געווען ניט נאָר איינער פון די גרינדער פון דער פּאַרטיי עס־ער, נאָר אויך דער הויפּט־ פּירער פון איר „באָיעווּאיע אָרגאַניזאַציאַ" (טעראָריסטישע אָרגאַניזאַציע). גערשוני האָט אָרגאַניזירט די הערמאָרדונג פון דעם רעאַקציאָנערן צאַרישן מיניסטער פון איבערן סיפּיאָגין און פון אַ פּאָר רעאַקציאָנערע גובערנאַטאָרן. גערשונין האָט אויפן פּראָצעס פּאַרטייִדיקט איינער פון די באַרימטסטע רו־ סישע אַדוואָקאַטן. גערשוניס רעדע אין געריכט האָט געמאַכט אַ טיפן אייִנ־ דרוק. זי איז פּאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דער רוסישער אומלעגאַלער פּרעסע און זי איז געלייענט געוואָרן פון צענדליקער טויזנטער מענטשן אין רוס־ לאַנד און אין אויסלאַנד. דאָס צאַרישע געריכט האָט גערשונין פּאַראורטיילט צום טויט. אָבער די רעגירונג האָט זיך ניט געאיילט אים אויפצוהענגען. ער איז עטלעכע וואָכן געזעסן אין טורמע, וואָרטנדיק יעדן טאָג אויפן טויט. ער האָט זיך אָבער געהאַלטן מוטיק און מיט גרויס ווירדע. וועג דער צאַרישער מיניסטער איז געקומען צו אים אין טורמע און אים פּאַרגעשלאָגן, אַז ער זאָל זיך וועגדן מיט אַ ביטע צום צאַר, אַז ער זאָל אים באַגנעדיקן, וואָס מען אים שענקען דאָס לעבן, האָט גערשוני מיט פּאַראַכטונג צוריק־ געווויזן דעם פּאַרשלאָג. דער צאַר האָט אָבער דאָך, סוף כל סוף, אים פּאַר־ ביטן די טויט־שטראָף אויף אייביקער קאַטאָרגע אין דער באַרימטער שליסל־ בורגער פעסטונג.

די גאַנצע וועלט האָט דעמאָלט געקלונגען מיט דעם גערשוני־פּראָצעס און, עס פאַרשטייט זיך, אַז מער פון אַלעמען האָבן זיך אינטערעסירט מיט גערשונין די יידישע רעוואָלוציאָנערן, סאָציאַליסטן און אַלע די וואָס זיינען געווען אין סימפּאַטיע מיט דער רוסישער פרייהייט־באַוועגונג.

אין פאַרלויף פון דעם גערשוני־פּראָצעס זיינען אין ניו־יאָרק אָפּגע־האַלטן געוואָרן גרויסע מאַסן־פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכע עס זיינען אַרויס־געטראָטן די באַרימטסטע ראַדיקאַלע יידישע, רוסישע, דייטשע און ענגלי־שע רעדנער פון יענער צייט. אויף איינער פון די דאָזיקע מאַסן־פאַרזאַמ־לונגען, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין אַ גרויסן זאַל אין ניו־יאָרק, געדענק איך, איז איינער פון די רעדנער געווען דער באַרימטער דייטשער אַנאַרכיסט יאָהאַן מאָסט. ער איז שוין דעמאָלט געווען אַן אַלטער מאַן, אָבער ער האָט נאָך פאַרמאָגט אַ פייערדיקן טעמפּעראַמענט, און איך געדענק ווי היינט, ווי ער האָט מיט גרויס פּאַטאָס אויסגערופן: „גיט מיר טויזנט גער־שוניס און איך וועל אייך מאַכן די סאָציאַלע רעוואָלוציע". דער יונגער ענטוזיאַסטישער עולם האָט אים שטורמיש אַפּלאָדירט...

נאָך דעם גערשוני־פּראָצעס זיינען אַ טייל אַנאַרכיסטן צווישן דער רו־סיש־יידישער אינטעליגענץ געוואָרן הייסע אָנהענגער פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

דער „בונד" ווי אַלע אַנדערע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטייען פון רוסלאַנד, ליטע און פּוילן, האָט באַקעמפט די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ערשטנס דערפאַר, וואָס די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן זיינען געווען אַנטי־מאַרקסיסטן און צווייטנס דערפאַר, ווייל די סאָציאַל־דעמאָקראַטן זיינען געווען קעגנער פון אינדיווידועלן טעראָר.

אין זומער 1904, ווען איך בין איינמאָל געזעסן אין אַסטאָר־לייברערי (די דעמאָלטיקע הויפּט־ביבליאָטעק פון ניו־יאָרק) איז אַריינגעקומען מיינער אַ חבר און האָט מיר רואיק אַ זאָג געטאָן: „אַ־נו טרעף, וואָס פאַר אַ גרויסע וועלט־סענסאַציע עס האָט היינט פּאַסירט?"

איך האָב אַ טראַכט געטאָן: די גרעסטע סענסאַציע וואָלט געווען, ווען די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן וואָלטן דערהרגעט דעם צאַרישן הויפּט־מיניסטער, דעם באַרימטן צורר, פאָן פּלעווען. די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט דאָך אים אָפיציעל שוין לאַנג געהאַט פאַראורטיילט צום טויט. אָבער ערשט מיט אַ וואָך פריער האָב איך געלייענט אין דער רוסישער אומלעגאַלער פּרעסע אַ בריוו פון פּעטערבורג, אין וועלכן עס איז דערציילט געוואָרן, אַז די רעגירונג גיט אויס 900 טויזנט רובל אַ יאָר אויף צו באַשיצן פאָן פּלעווען פון אַן אַטענטאַט אויף אים. איז דאָך ניט מעגלעך, אַז פּלעווע איז דערהרגעט געוואָרן. האָב איך געפּרובירט טרעפן:

„פּאָביעדאָנאָסצעוו האָט איינגענומען אַ מיתה משונה?" (פּאָביעדאָנאָס־צעוו איז געווען איינער פון די הויפּט־זיילן פון דער צאַרישער פינצטערער רעאַקציע).

„ניין, דו האָסט ניט געטראָפן, — האָט מיין חבר רואיק געזאָגט, —

פאָן פּלעווע איז צעריסן געוואָרן פון אַ באָמבע, וואָס עס האָט אויף אים געוואָרפן אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער".

איך האָב געדענקט, אַז מיין חבר בלאָפּט מיר. פונדעסטוועגן האָב איך באַשלאָסן אַרויסצוגיין אין גאַס און אַ קוק טאָן אין די ענגלישע צייטונגען. גלייך ווי איך בין אַרויס אין גאַס האָב איך דערזען אין די ענגלישע צייטונגען ריזיקע „קעפּ" מיט דער אויפשריפט „פּלעווע קילד ביי אַ באָמב" (פּלעווע דערהרגעט פון אַ באָמבע). איך האָב זיך גלייך אַוועקגעלאָזט גיין אויף איסט ברעאָדווי, וואו עס האָט זיך דעמאָלט געפונען דער הויפּט־צענטער פון דער רוסיש־יידישער רעוואָלוציאָנערער אימיגראַציע. ווען איך בין צוגעקומען צו סעקאָנד עוועניו און האָוסטאָן סטריט, האָט מען שוין דאָרט געטיילט „העכדבילס" פון „בונד" וועגן אַ מאַסן־פאַרזאַמלונג, וואָס דער „בונד" רופט איין אויף דעם זעלבן אָוונט צו פייערן די דערמאָרדונג פון דעם צורר היהודים פאָן פּלעווע. פאָן פּלעווע איז געווען גוט באַוואוסט צו אַלע יידן אין ניו־יאָרק, ווי דער הויפּט־אַרגאַניזאַטאָר פון דעם קישענעווער פּאָגראָם און זיין דערמאָרדונג האָט, דעריבער, אַרויסגערופן גרויס פּרייד ביי אַלע יידן פון ניו־יאָרק, ווי אויך ביי אַלע ליבעראַלע ניט־יידן.

צווישן די רעדנער, וועלכע האָבן געזאָלט אַרויסטרעטן אויף דער פאַרזאַמלונג, וואָס איז אײנבאַרופן געוואָרן פון „בונד", איז געווען אַנאַנסירט אויך אַב. קאַהאַן. אָבער קאַהאַן האָט זיך אַנטזאָגט צו קומען צו דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג. ער האָט דערקלערט, אַז דער „בונד" האָט ניט קיין מאַראַלישע רעכט צו פייערן די דערמאָרדונג פון פּלעווען דורך אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, ווייל דער „בונד" איז דאָך קעגן טעראָר און האָט שארף קריטיקירט די אַלע יאָרן די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן פאַר דעם וואָס זיי באַנוצן זיך מיט טעראָר ווי אַ קאַמפּס־מיטל קעגן דער צאַרישער זעלבסטהערשונג.

קאַהאַן איז, פאַרשטייט זיך, געווען גערעכט. אָבער צו דער מאַסן־פאַרזאַמלונג, וואָס דער „בונד" האָט אײנבאַרופן, איז געקומען אַ ריזיקער עולם. ווער עס זיינען געווען די רעדנער אויף יענער פאַרזאַמלונג, געדענק איך ניט. אָבער אין אַ פאַר טעג אַרום איז פאַרגעקומען אַ מאַסן־פאַרזאַמלונג, וואָס איז אײנבאַרופן געוואָרן פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און קאַהאַן איז דאָרט געווען אײנער פון די רעדנער.

מיט אַ פאַר טעג שפּעטער האָט דער „פאַרווערטס" אײנבאַרופן אַ פאַרזאַמלונג אין קופּער יוניאָן צו פייערן די דערמאָרדונג פון פאָן פּלעווען. צו יענער פאַרזאַמלונג איז געקומען נאָך אַ פיל גרעסערער עולם. די רעדנער אויף יענער פאַרזאַמלונג זיינען געווען לואי מילער, אַב. קאַהאַן, יוסף באַראַנדעס, מאָריס ווינטשעווסקי און אַלעקסאַנדער יאָנאַס, אײנער פון די רעדאַקטאָרן פון דער דייטשער טעגלעכער סאָציאַליסטישער צייטונג, „ניו־יאָרקער פאָלקס־צייטונג". די בעסטע רעדע האָט געהאַלטן לואי מילער. מילער איז געווען אַ גוטער רעדנער, און ער האָט אַלעמאָל געהאַט וואָס צו זאָגן. מילער איז העמאָלט געווען אײנער פון די הויפּט־פירער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע. ער איז געווען אײנער

פון די גרינדער פון „פאַרווערטס", אַ געוויסע צייט דער רעדאַקטאָר פון „פאַרווערטס" און פאַר פיל יאָרן איינער פון די הויפט־לייט־אַרטיקלען־שרייבער פון „פאַרווערטס". מילער איז יאָרן לאַנג געווען אַב. קאַהאַנס אינ־טימער פרייַנד.

די דערמאָרדונג פון פאַן פלעווען דורך דעם סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָ־נער יעגאָר סאָזאָנאָוו האָט שטאַרק אויפגעהויבן דעם פרעסטיזש פון די רו־סישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן אין ניו־יאָרק און אין אַנדערע אַמעריקא־נער שטעט.

אין אַ פאַר מאָנאַטן ארום, נאָך דער דערמאָרדונג פון פאַן פלעווען, איז קיין אַמעריקע געקומען אַן אָפיציעלע דעלעגאַציע פון דער פאַרטיי סאָציא־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן. די דעלעגאַציע איז באַשטאַנען פון דער בארימטער רוסישער רעוואָלוציאָנערקע נאָך פון די 70קער יאָרן, די „באַבושקאַ" יע־קאַטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ, וועלכע איז געווען אייניע פון די גרינדער פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, און פון ד״ר חיים זשיטלאָווסקי. זשיטלאָווסקים נאָמען איז דעמאָלט געווען באָוואוסט נאָר צו אַ פאָר געצייטלטע רוסיש־יידישע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן וואָס זיינען אין סוף פון די 90קער יאָרן און שפעטער געווען אין דער שווייץ. זשיטלאָווסקי האָט יאָרן לאַנג גלעבט אין בערן און ער פלעגט אין די שווייצאַרישע אוניווער־סיטעט־שטעט אָפט אַרויסטרעטן אַלס לעקטאָר און דעבאַטאַנט אויף פאַר־זאַמלונגען פון רוסישע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן. זשיטלאָווסקי איז געווען אייניער פון די ערשטע רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ער האָט דעמאָלט געשריבן אין רוסישע און דייטשע זשורנאַלן. זייער וויניק מענטשן האָבן דעמאָלט געוואוסט, אַז זשיטלאָווסקי האָט אויך געהאַט פאַר־עפנטלעכט עטלעכע אַרטיקלען אין יידיש.

ווי איך האָב זיך דערוואוסט מיט צענדליקער יאָרן שפעטער פון וויק־טאָר טשערנאָוון, דעם הויפט־טעאָרעטיקער פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וועלכער איז געווען באַפרייַנדעט מיט זשיטלאָווסקין, ווען זיי ביידע האָבן געלעבט אין דער שווייץ, איז זשיטלאָווסקי ניט געווען קיין אָפיציעלער דעלעגאַט פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ער איז געשיקט געוואָרן צו באַגליטן קיין אַמעריקע די ברעשקאָווסקאַיאַ, וועלכע איז געווען דער אָפיציעלער שליח פון דער פאַרטיי. אָזוי ווי ניו־יאָרק איז פון די פירער פון די עס־ערן פאַררעכנט געוואָרן פאַר אַ „יידי־שער" שטאָט, און אין די אַנדערע אַמעריקאַנער שטעט, וואו די „באַבושקאַ" ברעשקאָווסקאַיאַ האָט געזאָלט אַרויסטרעטן, האָבן זיי געדענקט, וועט איר אויך אויסקומען צו באַגעגענען זיך הויפטזעכלעך מיט יידן, האָבן די פירער פון דער פאַרטיי באַשלאָסן צו שיקן צוזאַמען מיט איר אַ יידן און אַ גוטן לעקטאָר. דער אויסוואָל איז געפאַלן אויף זשיטלאָווסקין.

עס איז געווען נאָך אַן אורזאַך, פאַרוואָס מען האָט אויסגעקליבן זשיט־לאָווסקין צו פאָרן מיט דער „באַבושקאַ" קיין אַמעריקע. צוליב אַ פאַמיליע־טראַגעדיע האָט זשיטלאָווסקי געליטן אַ נערוון־צוזאַמענברוך. זיין פרייַנד דער שריפטשטעלער ש. אַנ־סקי, דער צוקונפטיקער פאַרפאַסער פון „דיבוק",

וועלכער איז אויך געווען אַן אָנגעזעענער מיטגליד פון דער פּאַרטיי סאָציאַ־
ליסטן־רעוואָלוציאָנערן, האָט אים אָבער אַוועקגעפירט אין אַ סאַניטאָריום אין דער
שווייץ, וואו ער איז אינגיכן צוריקגעקומען צו זיך, אָבער פאַרבלייבן וויַיטער
אין בערן האָט ער, אונטער די אומשטענדן וואָס האָבן זיך געשאַפן, מער
ניט געקאָנט. האָט אַ־סקי פאַרגעשלאָגן, אַז מען זאָל זשיטלאָווסקין שיקן
צו באַגלייטן די „באָבושקאַ" קיין אַמעריקע. אַ־סקיס פּלאַן איז געווען, אַז
זשיטלאָווסקי זאָל טאָקע פאַרבלייבן אין אַמעריקע.

באַלד וויַ זשיטלאָווסקי איז געקומען קיין אַמעריקע, איז ער באַרימט
געוואָרן ווי אַ גלענצנדער לעקטאָר און שפּעטער אויך ווי אַ יידישער שרייַ־
בער. זייַנע ערשטע לעקציעס האָט ער געהאַלטן אין רוסיש און זיי זייַנען
באַזוכט געוואָרן פון דער גאַנצער אינטעליגענטער רוסיש־יידישער קאָלאָניע
פון ניו־יאָרק, פון אלע וואָס האָבן פאַרשטאַנען רוסיש.

די „באָבושקאַ" יעקאַטעריַנאַ ברעשקאָווסקאַיאַ און ד"ר חיים זשיטלאָווסקי
זייַנען אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק סוף זומער 1904. דער „פאָרווערטס" האָט,
פאַרשטייט זיך, געהאַט מיט זיי אַ לענגערן אינטערוויו און האָט זיי רעדאַק־
ציאָנעל האַרציק באַגריסט. דער „פאָרווערטס" איז דעמאָלט געווען דער
אַרגאַן פון „בונד", ד. ה. ער איז געווען די אייניציקע צייטונג אין ניו־יאָרק,
וואָס האָט אַגיטירט פאַרן „בונד", האָט געדרוקט נייַעס און אַרטיקלען וועגן
„בונד", געשריבן פון בונדיסטן און האָט רעקלאַמירט אלע אונטערנעמונגען
פון „בונד". אָבער דער „פאָרווערטס" איז קיינמאָל ניט געווען קיין אויס־
שליסלעך בונדיסטישע צייטונג. דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" אַב.
קאַהאַן האָט געהאַט די וואַרעמסטע געפילן פאַרן „בונד", אָבער ער האָט
גלייכצייטיק אויך סימפּאַטיזירט מיט די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און
סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און די שפּאַלטן פון „פאָרווערטס" זייַנען גע־
וען אָפן פאַר די רוסלענדישע סאָציאַליסטן פון אלע ריכטונגען.

ברעשקאָווסקאַיאַ איז געווען אייַנע פון די עלטסטע און העלדישסטע
רוסישע רעוואָלוציאָנערן. נאָך אין די 70קער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט
איז זי געווען אייַנע פון די ערשטע רעוואָלוציאָנערן, וואָס האָבן פאַרלאָזן
די הייַמען פון זייַערע אַריסטאָקראַטישע עלטערן און זייַנען אַוועק „אין
פאָלק", ד. ה. פּרעדיקן צווישן די פויערים די אידעען פון סאָציאַליזם. ברעש־
קאָווסקאַיאַ איז אינגיכן אַרעסטירט געוואָרן און באַכּטעם ווי זי איז אָפּגע־
זעסן עטלעכע יאָר אין טורמע, איז זי פאַרשיקט געוואָרן אויף קאַטאָרגע
אין סיביר, וואו זי האָט אָפּגעשמאַכט כמעט צוויי צענדליק יאָר. וען זי איז
באַפרייט געוואָרן פון סיביר, האָט זי זיך פאַרזאָרגט מיט אַ פּאָלשן פּאָס־
פּאָרט און פאַרשטעלט ווי אַ פּשוטע רוסישע פרוי, האָט זי ווידער געגנומען
אַרומפאָרן איבער די רוסישע שטעט און זאַמלען די נויטיקע רעוואָלוציאָנערע
קרעפטן אויף צו גרינדן אויפדאָסניי אַ רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, וואָס זאָל
פאַרזעצן דעם קאַמף פאַר די אידעאַלן פון פרייהייט און סאָציאַלער גערעכטי־
קייט אין די טראַדיציעס פון דער באַרימטער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי
„נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" פון סוף פון די 70קער און אָנהויב פון די 80קער יאָרן.
סוף פון די 90קער יאָרן איז דער „באָבושקאַ" געלונגען אַרייַנצוציען אין

דער דאָזיקער באַוועגונג דעם יונגן יידישן רעוואָלוציאָנער פון מינסק גריגאָרי גערשוני, און זיי ביידע צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע אַלטע רעוואָ־לוציאָנערן האָבן אין 1900 געגרינדעט די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רע־וואָלוציאָנערן. די „באַבושקאַ" ברעשקאָווסקאַיאַ האָט שוין אין 1904 געהאַט אַ סך דורכגעמאַכט אין לעבן און דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" האָט ביי איר געפּועלט, אַז זי זאָל אים דיקטירן פאַרן „פאָרווערטס" אירע מעמו־אַרן. קאַהאַן פלעגט יעדן טאָג קומען צו איר און זי פלעגט אים דיקטירן אויף רוסיש און ער פלעגט עס גלייך איבערזעצן אויף יידיש. דער באַבושקאַס מעמואַרן האָבן זיך געדרוקט אין „פאָרווערטס" עטלעכע מאָל אַ וואָך און זיי זיינען געלייענט געוואָרן מיט גרויס אינטערעס פון אַלע קלאַסן לייענער.

די דעלעגאַציע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן איז אָנ־געקומען קיין ניו־יאָרק ערב דער וואַל־קאַמפּאַניע פאַר פּרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן. פּרעזידענט טעאָדאָר רוזוועלט איז דעמאָלט „געלאָפן" פאַר אַ צווייטן טערמין. אין יאָר 1900 איז אַלס פּרעזידענט דערוויילט גע־וואָרן מעקינלי און רוזוועלט איז דערוויילט געוואָרן ווי דער ווייס־פּרעזידענט. אָבער, ווען מעקינלי איז אין יאָר 1900 דערשאָסן געוואָרן, איז רוזוועלט געוואָרן פּרעזידענט. איצט איז ער געווען דער קאַנדידאַט פון דער רעפּוב־ליקאַנער פּאַרטיי פאַר פּרעזידענט און ער האָט אָנגעפירט אַ זייער ענערגישע קאַמפּאַניע. דעמאָלט זיינען נאָך קיין ראַדיאָס ניט געווען און די קאַנדידאַטן האָבן גערעדט ניט פון מאַנוסקריפּטן, וואָס אַנדערע האָבן פאַר זיי אויפגע־שריבן. רוזוועלט איז געווען אַ קלוגער, פעאיקער, געבילדעטער און זייער ענערגישער מענטש און אויך אַ גוטער רעדנער. דעמאָלט פלעגן די קאַנ־דידאַטן אַפילו פאַר פּרעזידענט אַדרעסירן אויך גאַסן־פאַרזאַמלונגען, ד. ה. ריידן צו דעם עולם אויף די ראָג־גאַסן.

איך געדענק ווי איינמאָל אין אַ שבת בייטאָג איז פּרעזידענט טעאָדאָר רוזוועלט אַראָפּגעקומען אויף דער איסט סייד און האָט אַדרעסירט אַ גרויסע פאַרזאַמלונג אויפן סקווער אַנטקעגן דער „פאָרווערטס"־געביידע. דער גאַנצער אַרומיקער געגענט איז דעמאָלט געווען באַפעלקערט אויסשליסלעך פון יידן און רוזוועלטס צוהערער זיינען געווען דורכאויס יידן. וואָס רוזוועלט האָט אין זיין רעדע געזאָגט געדענק איך ניט. אָבער איך געדענק זייער גוט, אַז דער יידישער עולם האָט אים שטאַרק אַפּלאָדירט און אַז איינער אַ ייד, וואָס איז געשטאַנען לעבן מיר, האָט שאָקלענדיק מיטן קאָפּ זיך געווענדעט צו מיר: „אַמעריטשקע — דאָס איז שוין איינמאָל אַ לאַנד! אינדערהיים האָבן מיר מורא געהאַט אַפילו פאַרן 'פּאָטשטאַליאָן' (בריוו־טרעגער), ווייל ער האָט געטראָגן אַ קאָקאַרדע, און דאָ קומט דער קיסר אַליין אָן אַ קאָקאַרדע און אָן עפּאָלעטן און ער בעט זיך ביי מיר, אַז איך זאָל פאַר אים שטימען"...

איך געדענק ניט, צי נאָך דעם זעלבן אָוונט, אָדער מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער, האָט פּרעזידענט רוזוועלט גערעדט אין אַ גרויסן זאַל אויף איסט בראָדוויי, דאָרט וואו עס געפינט זיך איצט די ביבליאָטעק. איך האָב אין זאַל ניט געקענט אַריינקומען, בין איך געשטאַנען אין דרויסן און געוואַרט, ווען דער פּרעזידענט וועט אַרויסקומען. אַרום זאַל האָבן זיך פאַרזאַמלט

אַ פּאָר הונדערט יידישע שול־קינדער פון פּאָרשיידענעם עלטער. וועז רוז־וועלט איז אַרויסגעקומען פון זאָל, האָבן זיי אַלע אים אַרומגערינגלט אוז געשריען „העלאָו, טעדי!", „העלאָו, טעדי!" רוזוועלט האָט זיי געקלאַפּט אין די פּלייצעס אוז אויסגערופן: „העלאָו באַיעס! העלאָו גוירלס!" אוז אַ פּריילעכער, אַ לוסטיקער האָט ער זיך קוים דורכגעשטופּט דורך דעם גע־דיכטן עולם. די סצענע האָט זיך אויף אייביק אייגנגעקריצט אין מיין זכרון. טאָקע נאָר אין די פּאָראיניקטע שטאַטן האָט אַזוינס נאָך אין 1904 געקענט פּאָרקומען.

אויך די סאָציאַליסטן האָבן יענעם יאָר אָנגעפּירט אַ שטאַרקע קאַמ־פּאַניע. דער קאַנדידאַט פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי פּאַר פּרעזידענט איז געווען דער באַליבטער סאָציאַליסטישער פּירער — יודזשין וויקטאָר דעבס. ער איז געווען אַ גוטער רעדנער אוז אַ שיינע פּערזענלעכקייט. ער איז אַרומגעפּאָרן איבערן גאַנצן לאַנד אוז האָט אומעטום באַגייסטערט מיט זייע רעדעס טויזנטער מענטשן. אין ניו־יאָרק האָט ער אָדרעסירט אַ גרויסע פּאַר־זאַמלונג אין דעם אַמאָליקן היפּאָדראָם. אויך דעבס איז אַרונטערגעקומען אויף איסט בראָדוויי צו האַלטן אַ רעדע פּאַר די יידישע מאַסן פון דער איסט סייד. אין ניו־יאָרק האָט זיך דעמאָלט אויך געפונען דער באַרימטער פּירער פון די בעלגישע סאָציאַליסטן עמיל וואַנדערוועלדע, וועלכער איז שפּעטער געווען פּרעזידענט פון סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל אוז אייגער פון די באַדייטנדסטע שטאַטסלייט אין אירופּע. ער איז געקומען צוזאַמען מיט דעבסן צו דער פּאַרזאַמלונג אויף איסט בראָדוויי אוז האָט אָדרעסירט דעם פּאַרזאַמלטן עולם. ער האָט געריידט אויף פּראַנציזיש אוז אַב. קאַהאַן האָט זיין רעדע איבערזעצט אויף יידיש. צו דער דאָזיקער פּאַרזאַמלונג זיינען געקומען מער מענטשן, ווי צו דער פּאַרזאַמלונג, וועלכע פּרעזידענט רוז־וועלט האָט אָדרעסירט. צוזאַמען מיט דעבסן אוז וואַנדערוועלדען האָט אויף יענער פּאַרזאַמלונג אויך געריידט יאָזעף באַראַנדעס, וועלכער איז געווען דער קאַנדידאַט פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי פּאַר קאָנגרעסמאַן פון דעם 9טן קאָנגרעשאָנעל דיסטריקט פון ניו־יאָרק.

באַראַנדעס איז מיט יאָרן פּריער געווען אַ פּירער פון די קלאָוקמאַכער. ער איז געווען אַ שיינער יונג, מיט אַן אימפּאָזאַנטער פיגור אוז מיט אַן אָנגענעמער באַריטאָן שטימע. ער איז געווען אַ גוטער פּאָלקס־רעדנער אוז איז געווען שטאַרק פּאָפולער ביי די אַרבעטער. ער פלעגט זיין אייגער פון די רעדנער אויף אַלע וויכטיקע סאָציאַליסטישע אוז אַרבעטער־פּאַרזאַמלונ־גען. באַראַנדעס איז דעמאָלט געווען דער אינציקער פון די יידישע סאָציא־ליסטן, וואָס האָט געהאַט אַ שאַנס דערווייל צו ווערן אין קאָנגרעס פון דער איסט סייד, ווייל פּאַר אים, האָט מען בעדענקט, וועלן שטימען אויך אַ סך ניט־סאָציאַליסטן. די סאָציאַליסטן האָבן אָנגעפּירט אַ שטאַרקע קאַמ־פּאַניע פּאַר באַראַנדעסן. באַראַנדעס אַליין פלעגט יעדן אָוונט רעדן אויף עטלעכע פּאַרזאַמלונגען אוז צו זייער פּאַרזאַמלונגען פלעגט קומען אַ גרויסער עולם. איך געדענק, אַז אייגער פון די פּאָפולערסטע סאָציאַליסטישע רעדנער אין יענער וואַל־קאַמפּאַניע, וועלכער פלעגט כמעט יעדן אָוונט רעדן אויף

די גאַסן פון דער איסט סייד, איז געווען אַ שיינער יונגערמאַן מיט שוואַרצע באַקנבאָרדן, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ שאַפּ־אַרבעטער. ער פלעגט ריידן אין ענגליש. דאָס איז געווען דער שפּעטערדיקער סאָציאַליסטישער ריכטער דזשעיקאָב פּענקין.

איין קאָמישע געשיכטע איז מיר געבליבן אין זכרון פון דער באַראָנ־דעס־קאָמפּאַניע. אויף איסט בראָדוויי פלעגט מען אָפט זען אַ יידן מיט אַ לאַנגער באָרד, וועלכער פלעגט פאַרקויפן פּרעצלעך. איינמאָל, ווען באַ־ראָנדעס האָט געענדיקט ריידן און דער ייד האָט אָנגעהויבן צו רעקלאַמירן זיינע פּרעצלעך, האָט מיינען אַ חבר ביי אים אַ פרעג געטאָן:

„ר' ייד, איר זייט אַ סיטיזען?"

„שוין ברוך השם דאָס צווייטע יאָר", האָט דער ייד געענטפערט.

„טאָ פאַר וועמען וועט איר היי־יאָר שטימען?" — האָט מיין חבר גע־פרעגט.

„איך טענה מיין טענה — האָט דער ייד געענטפערט — אַז אַמעריקע דאַרף האָבן אַ קיסר. האָט איר אַמאָל געזען אין רוסלאַנד, אַז איירישע „באָמס" זאָלן זיך רייסן צופּן בערד ביי עלטערע יידן? דאָ אָבער אויף טשערי סטריט קען מען די גאַס ניט דורכגיין צוליב די איירישע „באָמס" און דאָס איז נאָר דערפאַר, וואָס דאָ איז ניטאָ קיין קיסר".

„איז פאַר וועמען וועט איר שטימען?" — איז מיין חבר שוין געוואָרן שטאַרק נייגעריק צו וויסן.

„נאָר פאַר באַראָנדעסן!" — האָט דער ייד געענטפערט.

אַזוינע „באַוואוסטזיניקע" יידן זיינען דעמאָלט געווען ניט ווייניק אויף דער איסט סייד.

דעם לעצטן שבת פאַר די וואַלן איז אויף דער איסט סייד פאָרגעקומען אַ ריזיקער פּאַראַד פאַר באַראָנדעסן. טויזנטער יידישע מענער און פרויען האָבן שטונדנלאַנג מאַרשירט מיט פּלאַקאַטן און פאַקלען איבער אַלע גאַסן פון דעם 9טן קאָנגרעשאָנעל דיסטריקט און האָבן גערופן דעם עולם צו שטימען פאַר באַראָנדעסן. אין פיל פענצטער פון די הייזער זיינען געווען אויסגעשטעלט באַראָנדעסעס בילדער. פאָראויס פון די דעמאָנסטראַנטן זיינען געגאַנגען די מיטגלידער פון די דעמאָלטדיקע צוויי גרעסטע יידישע יוניאָנס: די היטל־מאַכערס און די בעקער אַרבעטער. נאָך זיי האָבן נאָכ־געפאָלגט די מיטגלידער פון די אַנדערע קלענערע יוניאָנס, די ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג און די מיטגלידער פון די פאַרשיידענע סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס.

נאָך יענער דעמאָנסטראַציע האָבן ניט נאָר מיר, די „גרינע" רעוואָ־לוציאָנערן, נאָר אויך פיל פון די עלטערע סאָציאַליסטן, וואָס זיינען שוין אין אַמעריקע געווען אַ סך לענגער פון אונדז, געדענקט, אַז באַראָנדעס האָט אַ גוטן שאַנס דערוויילט צו ווערן. אָבער דערוויילט געוואָרן איז דער טעמע־ני־קאַנדידאַט און מיט אַ גרויסער מאַיאָריטעט, צוליב דער איינפאַכער סיבה, וואָס דער גרעסטער טייל פון דעם עולם, וואָס האָט אָנגעפילט אַלע סאָציאַ־

ליסטישע פאַרזאַמלונגען און האָט מיט גרויס באַגייסטערונג דעמאָנסטרירט פאַר באַראָנדסען און פאַר די אַנדערע סאָציאָליסטישע קאָנדידאַטן, איז בא־שטאַנען פון ניט־בירגער.

באַלד נאָך די פּרעזידענט־וואָלן פון 1904 האָט די גרופּע פון די רוסי־שע סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן אָנאָנסירט אַ סעריע פון 10 לעקציעס אין רוסיש פון ד״ר חיים זשיטלאָווסקי אויף דער טעמע: „מאַטעריאָליזם און סינטעטישער מאַניזם". כאָטש גאָר וויניק מענטשן האָבן פאַרשטאַנען די באַדייטונג פון די ווערטער „סינטעטישער מאַניזם", זיינען פובדעסטוועגן צו די לעקציעס, וועלכע זיינען פאַרגעקומען אין גרויסן קלינטאָן האָל, גע־קומען אַ מאַסע מענטשן. מען האָט דאָרט געקענט זען די גאַנצע יידיש־רוסי־שע און רוסישע ראַדיקאַלע אינטעליגענץ; אָנגעזעענע סאָציאָליסטן, אַנאַר־כיסטן, ציוניסטן און סתם אינטעליגענטע מענטשן, וועלכע האָבן פאַרשטאַנען רוסיש. איך האָב בייגעוואוינט אַלע 10 לעקציעס זשיטלאָווסקיס.

זשיטלאָווסקי איז דעמאָלט געווען אַ מיטליאָריקער מאַן, מיט אַ שיין פּנים און מיט אַ זייער אָנגענעמער שטים. ער האָט גערעדט אַ שיינעם ליטעראַרישן רוסיש אָן שום אַקצענט און ער איז געווען אַ גלענצנדער לעקטאָר — דער בעסטער לעקטאָר, וואָס איך האָב בין דאָן ווען געהערט. אָבער איך בין זיכער ניט געווען דער אייניציקער, וואָס האָט אַ העלפט פון זיינע לעקציעס ניט פאַרשטאַנען. ער האָט זיך געשטעלט די אויפגאָבע צו באַווייזן, אַז דער מאַרקסיזם איז ניט וויסנשאַפטלעך, אַז די גאַנצע טעאָריע און פּראַקטיק פון די רוסישע סאָציאָל־דעמאָקראַטן זיינען פאַלש. אָבער די ערשטע העלפט פון יעדער לעקציע זיינער איז באַשטאַנען פון אַ קריטיק פון פילאָזאָפישן מאַטעריאָליזם. ער פלעגט שיטן מיט ציטאַטן פון אַלטע און נייע פילאָזאָפן, וועגן וועלכע די ריזיקע מערהייט פון די פאַרזאַמלטע האָט קיין שום באַגריף ניט געהאַט, און ערשט אין דער צווייטער העלפט פון יעדער לעקציע פלעגט ער זיך אַרונטערלאָזן פון די אַבסטראַקטע פילאָ־זאָפישע הימלען און פלעגט אָנהויבן קריטיקירן פלעכאַנאָוון און די אַנדערע טעאָרעטיקער פון מאַרקסיזם.

דעם אמת זאָגנדיק, האָב איך ניט געוואוסט צי זיין קריטיק פון דעם פילאָזאָפישן מאַטעריאָליזם איז אַ ריכטיקע, אָדער ניט. אָבער מיר איז שטאַרק ניט געפעלן געוואָרן דער אופן וויי אַזוי ער האָט פאַלעמיזירט קעגן זיינע קעגנער. זשיטלאָווסקי האָט דעמאָלט אַטאַקירט די רוסישע סאָציאָל־דעמאָקראַטישע פירער ניט פון „רעכטס", נאָר פון „לינקס", ד. ה. ער האָט זיך באַמיט צו באַווייזן, אַז זיי זיינען ניט רעוואָלוציאָנער גענוג. זייער אָפּט פלעגט ער אַ זאָג טאָן: „און אין דעם זיינען מיר מסכים מיט די אַנאַר־כיסטן". און די אַנאַרכיסטן פלעגן אים דאָן שטורמיט אַפּלאָדירן. אַלס אָפּא־נענטן פלעגן קעגן זשיטלאָווסקין אַרויסטרעטן סאָציאָל־דעמאָקראַטן און בונדיסטן. אָבער צווישן די ניו־יאָרקער סאָציאָל־דעמאָקראַטן און בונדיסטן איז דעמאָלט ניט געווען קיינער, וועלכער האָט געקענט זיך פאַרמעסטן אין אַ דעבאַטע מיט זשיטלאָווסקין איבער פילאָזאָפישע פראַגן. זשיטלאָווסקי איז דעריבער שטענדיק אַרויסגעקומען דער זיגער פון די אַלע דעבאַטן. אָבער

אַ סך פון אונדז האָבן געפילט, אַז ער ספּעקולירט אויף דער אומוויסנהייט פון אַ גרויסן טייל פון זייַנע צוהערער אין פּראָגן פון סאָציאַליסטישער טעאָריע.

אין אין לעקציע האָט ער זיך באַמיט צו „שלאָגן" פּלעכאַנאָוון, דעם הויפּט־טעאָרעטיקער פון די רוסישע מאַרקסיסטן מיט ציטאַטן פון דעם „יונגן מאַרקסיסטישן פילאָסאָף בעלטאָוו". אונטערן נאָמען בעלטאָוו האָט פּלעכאַנאָוו אין יאָר 1895 פאַרעפנטלעכט לעגאַל אין פּעטערבורג אַ בוך „דער מאַנישטישער בליק אויף געשיכטע", וואָס איז געווען אַ געשיכטע פון מאַטעריאַליזם און אַ פּאָלעמיק קעגן די רוסישע נאַראָדניקעס. בעלטאָווס בוך האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג. אָבער די רעגירונג האָט זיך באַלד דערוואוסט, אַז בעלטאָוו איז ניט קיין אַנדערער ווי פּלעכאַנאָוו און זי האָט דעם בוך פאַרבאָטן. איך האָב דעם בוך אין יאָר 1903 געלייענט אין ווילנע און האָב געוואוסט, אַז בעלטאָוו איז פּלעכאַנאָוו. זשיטלאָווסקי האָט זיכער נאָך מיט יאָרן פריער געוואוסט ווער בעלטאָוו איז. ער האָט אָבער געדענקט, אַז אין ניו־יאָרק וויס קיינער ניט ווער בעלטאָוס בוך און ווער זיין פאַר־פאָסער איז, האָט ער דעריבער ציטירט פון בעלטאָוס בוך צו באָווייזן, אַז פּלעכאַנאָוו קלייבט זיך ניט פונאַנדער אין פילאָזאָפּישע פראָגן אָדער ער טייטשט פאַלש אויס דעם מאַרקסיזם. נאָך זשיטלאָווסקיס לעקציע איז אויף דער טריבונע אַרויף ד"ר ס. איינגערמאַן, דער פירער פון די ניו־יאָרקער רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און פּלעכאַנאָוס אַן אַלטער פריינד, און ער האָט וועגדיק זיך צו זשיטלאָווסקין, געזאָגט: „פאַר קיין אינטעליגענטן רוסישן סאָציאַליסט איז שוין לאָנג קיין סוד ניט, אַז בעלטאָוו איז פּלעכאַנאָוו און איר וויסט דאָס געווויס שוין פאַר די לעצטע 10 יאָר. דאָך אַטאַקירט איר פּלע־כאַנאָוון מיט ציטאַטן פון דעם 'פילאָזאָפּיש געבילדעטן רוסישן מאַרקסיסט בעלטאָוו'. ווי רופט מען אַן אַזא מעטאָדע פון פּאָלעמיק?"...

זשיטלאָווסקי איז געווארן רויט און האָט זיך פאַרענטפערט מיט דעם, אַז ער איז „נישט געווואוינט אויפצודעקן פּסעוודאָנימען פון רעוואָלוציאָנערע שריפטשטעלער"...

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום אָבער האָט ער אין אַ לעקציע ווידער אַמאָל קריטיקירט פּלעכאַנאָווס דיאָלעקטישן און היסטאָרישן מאַטעריאַליזם און האָט פאַרעגדיקט מיט דעם, אַז „פון דעם דיאָלעקטישן מאַטעריאַליזם הויבן זיך שוין אָן אָפּצוזאָגן דער איטאַליענישער מארקסיסט פּראָפּ. אַנטאָניאָ לאַבריאָלאַ און דער יונגער רוסישער מאַרקסיסט קאַמענסקי". ער האָט צי־טירט קאַמענסקיס אַן אַרטיקל, וואָס איז דערשינען מיט יאָרן פריער אין איינעם פון די פּעטערבורגער לעגאַלע מאַרקסיסטישע זשורנאַלן, וואָס איז שפּעטער פאַרבאָטן געוואָרן פון דער רעגירונג. זשיטלאָווסקי האָט גוט גע־וואוסט, אַז קאַמענסקי איז פּלעכאַנאָווס אַ נייער פּסעוודאָנים. ער האָט אָבער ספּעקולירט אויף דעם, וואָס דער דאָזיקער מאַרקסיסטישער זשורנאַל איז מסתמא ניט דערגאַנגען קיין ניו־יאָרק און אויב עמעצער האָט אַפילו גע־לייענט קאַמענסקיס אַרטיקלען, האָט ער געווויס ניט געוואוסט ווער קאַמענסקי

איז. זשיטלאָווסקי האָט אַבער אויך דאָס מאָל אַ טעות געהאַט. איך בין ניט געווען דער אייניציקער פון די רוסישע סאָציאַליסטן, וואָס האָבן געלייענט קאַמענסקיס אַרטיקלען אין די אַלטע נומערן פון דעם דאָזיקן מאַרקסיסטישן זשורנאַל אין דער ניו־יאָרקער אַסטאָר לייבערי, און איך האָב שוין לאַנג געוואוסט, אַז קאַמענסקי איז פּלעכאַנאָוו. און איך בין אויך ניט געווען דער אייניציקער, וואָס האָב צוליב דעם פּאַרלאָרן דעם צוטרוי צו זשיטלאָווסקין...

אויף דער ראַדיקאַלער רוסיש־יידישער אינטעליגענץ אַבער פון ניו־יאָרק, וואָס האָט העמאָלט געבלאָנדזשעט צווישן אַנאַרכיזם און סאָציאַל־דעמאָקראַטיזם, האָט זשיטלאָווסקי געהאַט אַ קאָלאָסאַלן איינפלוס. אויך אַ טייל פון דער אַלטער אַנאַרכיסטישער יידישער אינטעליגענץ איז שטאַרק באַאייַנפלוסט געוואָרן פון זיינע לעקציעס און די מערסטע פון זיי זיינען צוגעשטאַנען צו די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

דעם גאַנצן ווינטער פון 1904־1905 האָט זשיטלאָווסקי געהאַלטן זיינע לעקציעס אין רוסיש. נאָך דער ערשטער סעריע פון 10 לעקציעס איז געקומען אַ צווייטע סעריע, דאָבט זיך פון זעקס לעקציעס. יענע לעקציעס האָב איך שוין ניט באַזוכט. דערנאָך האָט אַב. קאַהאַן געהאַלטן אַ לעקציע אויך אין רוסיש אויף דער טעמע: „איז דער מאַרקסיזם וויסנשאַפטלעך?" דאָס האָט געזאָלט זיין אַן ענטפער זשיטלאָווסקין. זשיטלאָווסקי איז געקומען צו קאַהאַנס לעקציע און האָט אים אַפּאָנירט.

אַב. קאַהאַן איז אין יענע יאָרן געווען מער פאַרקאָכט אין ליטעראַטור ווי אין סאָציאַליסטישער טעאָריע. ער האָט שוין דעמאָלט געהאַט פאַרעפּנט־לעכט אין אַמעריקאַנער זשורנאַלן אַ רייַ הערציילונגען און נאָוועלן, ווי אויך אַרטיקלען וועגן ליטעראַטור, איבערהויפּט וועגן די נייַע רוסישע שריפטשטעלער. די אייראָפּאַישע סאָציאַליסטישע פּרעסע האָט ער העמאָלט ניט נאָכגעפאָלגט. איז ער דעריבער מיט די נייַעסטע אַנטוויקלונגען פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק ניט געווען באַקאַנט. זשיטלאָווסקי ווידער איז געווען זייער גוט באַהאַוונט סיי אין דער מאַרקסיסטישער און סיי אין דער אַנטי־מאַרקסיסטישער ליטעראַטור.

קאַהאַן האָט אין זיין לעקציע זיך באַמיט צו באַווייזן, אַז די גאַנצע פילאָזאָפישע געבוידע, וואָס זשיטלאָווסקי האָט אויפגעבויט אין זיינע לעקציעס, האָט קיין שום שייכות ניט צום מאַרקסיזם. קאַרל מאַרקס, האָט ער געזאָגט, איז געווען אַן עקאָנאָמיסט, ניט קיין פילאָזאָף און דער מאַרקסיזם איז אַן עקאָנאָמישע לערע, ניט קיין פילאָזאָפישע. די עקאָנאָמישע לערע פון קאַרל מאַרקס — האָט קאַהאַן באַהויפּטעט — האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי אַ ריכטיקע.

זשיטלאָווסקין איז ניט שווער אָנגעקומען צו צוקלאַפּן קאַהאַנס הויפּט־אַרגומענטן. אין זיין רעדע האָט זשיטלאָווסקי באַמערקט, אַז קאַהאַן האָט אייגנפאַך ניט פאַרשטאַנען יענע לעקציע זיינע, וועלכע קאַהאַן האָט דערמאָנט. וועגן וואָס עס האָט זיך העמאָלט געהאַנדלט געדענק איך איצט ניט. אָבער איך געדענק ווי קאַהאַן האָט זשיטלאָווסקין אונטערבראָכן מיט דעם אויס־

רוף: „אויב קאַהאַן האָט ניט פאַרשטאַנען זשיטלאָווסקיס לעקציעס איז אַז־אָך־און־וויי צו זשיטלאָווסקיס לעקציעס!"

מיינע סימפּאַטיעס זיינען לכתחילה געווען דורכאויס אויף קאַהאַנס זייט, אָבער איך בין אַוועק פון דער דעבאַטע מיט דעם איינדרוק, אַז קאַהאַנען איז ניט געלונגען צו באַווייזן, אַז דער מאַרקסיזם איז וויסנשאַפטלעך. מיט עטלעכע צענדליק יאָר שפּעטער האָט קאַהאַן אין געשפּרעכן מיט מיר דאָס אַליין צוגעגעבן.

צו פאַרענדיקן מיט זשיטלאָווסקין, וויל איך דאָ צוגעבן, אַז דעם גאַנצן ווינטער פון 1904—1905 איז זשיטלאָווסקי אַרויסגעטראָטן נאָר ווי אַ רוסישער לעקטאָר. סוף ווינטער אָבער האָט אַ יידישע גרופּע (איך געדענק ניט פון וועמען די דאָזיקע גרופּע איז באַשטאַנען), אים איינגעלאַדן צו האַלטן אַ לעקציע אין יידיש, דאַכט זיך וועגן דער נאַציאָנאַלער פראַגע. איך בין אויף יענער לעקציע ניט געווען, אָבער מיינע באַקאַנטע, וואָס זיינען דאָרט יאָ געווען, האָבן דערציילט, אַז זשיטלאָווסקי „רעדט אויף יידיש פּונקט אַזוי גוט ווי אויף רוסיש", און זיי האָבן שטאַרק געלויבט זיין לעקציע.

אין אַ קורצער צייט אַרום, ווען די באַבושקאַ ברעשקאָווסקאַיאַ איז שוין שטילערהייט פאַרשוואונדן פון אַמעריקע, איז אין דעם דעמאָלט גרויסן יידישן טהאַליאַ טעאַטער אויף דער באַוערי פאָרגעקומען אַ דעבאַטע אין יידיש צווישן זשיטלאָווסקין און יעקב גאָרדינען אויף דער טעמע: „נאַציאָנאַ־ליזם און אינטערנאַציאָנאַליזם". יעקב גאָרדין איז געווען ניט נאָר דער קעניג פון יידישן טעאַטער, דער פון אַלעמען אָנערקענטער בעסטער יידישער דראַמאַטורג. ער האָט אויך געשריבן אַרטיקלען איבער פאַרשיידענע ליטע־ראַרישע און ליטעראַריש־פילאָזאָפישע פראַגן. גאָרדין איז געווען אַ געביל־דעטער מענטש, וואָס האָט זיין גאַנץ לעבן געלייענט ביכער אין פאַרשיידענע שפּראַכן און כסדר באַרייכערט זיין וויסן. ער איז אויך געווען אַ צימלעך גוטער לעקטאָר. מיט דער ליטעראַטור אָבער וועגן דער נאַציאָנאַלער פראַגע, מיט וועלכער עס האָט זיך דעמאָלט געטומלט אין עסטרייך־אונגאַרן און טיילווייז אויך אין רוסלאַנד, איז גאָרדין ניט געווען באַקאַנט. זשיטלאָווסקי אָבער האָט שוין פון לאַנג זיך אינטערעסירט מיט דער נאַציאָנאַלער פראַגע. ער האָט געלייענט אַלץ, וואָס עס איז אויף דער טעמע געשריבן געוואָרן אין פאַרשיידענע שפּראַכן, און כאָטש איך בין ניט געווען איינשטימיק מיט זשיטלאָווסקיס נאַציאָנאַליזם, האָב איך דאָך געמוזט צוגעבן, אַז זשיטלאָווסקיס אַרגומענטן זיינען געווען אַ סך מער איבערצייגנד ווי יעקב גאָרדינס. שפּע־טער איז זשיטלאָווסקי געוואָרן אַ יידישיסט און ער האָט אַלע זיינע לעקציעס געהאַלטן נאָר אין יידיש. אונטער זיין איינפלוס זיינען פיל יידישע ראַדיקאַלן, וואָס זיינען פריער געווען אַסימילאַטאָרן, געוואָרן יידישע נאַציאָנאַליסטן, ציוניסטן, טעריטאָריאַליסטן אָדער „סיימיסטן". אָבער איך בין שוין דעמאָלט ניט געווען אין אַמעריקע. ווען איך האָב פאַרלאָזן ניו־יאָרק, אין זומער 1905, איז זשיטלאָווסקי נאָך געווען דער פאַרטרעטער פון דער רוסישער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

אַכטער קאַפּיטל

אַ „רעוואָלוציע אין רוסלאַנד". — דער „רויטער זונטיק" אין פּעטערבורג און זיין אָפּקלאַנג אין אַמע־ריקע. — מיר רייניקן דעם שניי אין ניו־יאָרקער גאַסן און איך שטאַרב שיער ניט אונטער אַן אַנדער נאָמען אין אַ באַוערי־האָטעל. — מיינע נייע חברים. — אַ ווינטער־נאַכט אין אַ צוגעמאַכטער אַנאַרכיסטישער ביבליאָטעק. — אַן אַנאַרכיסט וואָס מאַכט אַ לעבן פון גנבענען טליתים אין די שולן און זיי פאַרקויפן. — „גענאָסע מאָטיע" און לעאָפּאָלד בערגמאַן.

נאָך דער דערמאָרדונג פון דעם צאַרישן הויפּט־מיניסטער פאָן פּלעווע, איז אויף זיין פּלאַץ באַשטימט געוואָרן דער פירשט סוויאַטאָפּאָלק־מירסקי, דער געוועזענער גענעראַל־גובערנאַטאָר פון ווילנע, וועלכער האָט געשמט פאַר אַ שטיקל ליבעראַל. אונטער סוויאַטאָפּאָלק־מירסקין איז די רוסישע פּרעסע געוואָרן פרייער. די מאַסן־אַרעסטן זיינען אָפּגעשטעלט געוואָרן און די רוסישע ליבעראַלן האָבן אָנגעפאַנגען צו ריידן הויך וועגן דער נויטווענדי־קייט צו פאַרוואַנדלען רוסלאַנד אין אַ קאָנסטיטוציאָנעלער מאָנאַרכיע. אין דער זעלבער צייט האָט די רעגירונג, כדי אָפּצוציען די אַרבעטער פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, דערלויבט אייניקע פון אירע אַגענטן צו אָר־גאַניזירן לעגאַלע אַרבעטער־פאַראיינען פאַר דעם צוועק צו דערשלאָגן זיך דורך לעגאַלע מיטלען בעסערע אַרבעטס־באַדינגונגען אויף די פאַבריקן. די דאָזיקע פאַראיינען האָבן געזאָלט שטיין אונטער דער השגחה פון אַגענטן פון דער צאַרישער אָכראַנע (פּאָליטישע געהיים־פּאָליציי), וועלכע האָבן געדאַרפט אַכטונג געבן, אַז די אַרבעטער זאָלן זיך ניט פאַרנעמען מיט פּאָליטיק, אַז זיי זאָלן בלייבן געטריי דער רעגירונג. דער פירער פון די דאָזיקע פּעטערבורגער „אַרבעטער־פאַראיינען" איז געווען דער גלח געאָרגי גאַפּאָן, וועלכער איז געווען אַ גוטער רעדנער און ער האָט געהאַט אַ גרויסן איינפלוס אויף די אַרבעטער. וואָס ווייטער זיינען די גאַפּאָנישע אַרבעטער־פאַראיינען אין פּעטערבורג אַלץ מער געוואַקסן. צו זייערע פאַרזאַמלונגען פלעגן קומען ניט נאָר די אַרבעטער אַליין, נאָר אויך זייערע פרויען און קינדער. אַזוי ווי די פאַרזאַמלונגען זיינען געווען אָפענע און יעדער איינער האָט דאָרט געקענט נעמען אַ וואָרט, זיינען אויך פיל רעוואָלוציאָנערן, סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן אַריינגעדרונגען אין די דאָזיקע פאַראיינען און זיי האָבן אָנגעפירט דאָרט אַ רעוואָלוציאָנערע פּראָ־פּאַגאַנדע. גאַפּאָן אַליין איז אויך וואָס ווייטער אַלץ מער אַרונטערגעפאַלן

אונטער דעם איינפלוס פון דער ראַדיקאַלער פּעטערבורגער אינטעליגענץ. עס איז עד היום ניט באַוואוסט געוואָרן עס איז געווען דער איניציאַטאָר פון דעם פּלאַן, אַז די אַרבעטער־פּאַראיינען זאָלן אויסאַרבעטן אַ פּעטיציע, אין וועלכער עס זאָלן אויסגערעכנט ווערן די רעפּאַרמען, וואָס די אַרבעטער האַלטן פאַר נויטיק אַז זיי זאָלן תיכף אינגעפירט ווערן, כדי צו פאַרמיידן אַ קאַטאַסטראָפע אין לאַנד. איצט איז באַוואוסט, אַז די פירער פון דעם ראַדיקאַלן אומלעגאַלן פאַרבאַנד פון דער רוסישער אינטעליגענץ — „סאַיוז אָסוואָבאָזשדעניא“ (פאַרבאַנד פון באַפרייאונג) — האָבן געהאַלפן גאַפּאָנען אויסאַרבעטן די פּעטיציע און גאַפּאָן האָט באַשלאָסן, אַז זונטאָג, דעם 9טן יאַנואַר, 1905 (דעם 22סטן יאַנואַר לויט דער נייער צייט־רעכענונג), זאָלן אַלע פּעטערבורגער אַרבעטער צוזאַמען מיט זייערע פרויען מיט דעם קיסרס בילדער און מיט פּאַטריאָטישע אויפשריפטן מאַרשירן צום ווינטער־פּאַלאַץ (דעם צאַרס דעמאָלטדיקע רעזידענץ) און אַ דעלעגאַציע פון די דעמאָנסטראַנטן זאָל איבערגעבן דעם צאַר אַליין די פּעטיציע.

אין די אַמעריקאַנער צייטונגען זיינען דעם 19טן און 20סטן יאַנואַר געווען געדרוקט קורצע טעלעגראַמעס פון פּעטערבורג, אין וועלכע עס איז דערציילט געוואָרן, אַז די פּאַטריאָטישע אַרבעטער, אונטער דער אָנפירונג פון אַ מאָנאַרכיסטישן גלח, קלייבן זיך צו דערלאַנגען דעם צאַר אַ פּעטיציע. אין ניו־יאָרק האָבן אַלע רוסישע רעוואָלוציאָנערן געקוקט אויף דעם ווי אויף אַ נייער פּראָוואָקאַציע מצד די אָגענטן פון דער צאַרישער אָכראַנע כדי אַריינצוציען אין איר נעץ די פּעטערבורגער אַרבעטער.

אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל האָב איך שוין דערציילט, אַז אין 1904 איז די שטאַרקסטע און צאָלרייכסטע אָרגאָניזאַציע פון רוסישע רעוואָלוציאָנערן אין אַמעריקע געווען דער „בונד“. אָבוין דער צענטראַלער אָרגאָניזאַציע פון „בונד“ און פון „די פריינד פון בונד“, זיינען אין ניו־יאָרק דעמאָלט אויך געווען פיל בונדישטישע לאָנדסמאַנשאַפטן, אין זומער 1904 איז אָרגאָניזירט געוואָרן אַ „באָארד אָוו דעלעגעיטס“, אַ מין פּאַרלאַמענט פון פּאַרטרעטער פון אַלע בונדישע אָרגאָניזאַציעס פון ניו־יאָרק.

שבת אָוונט, דעם 21סטן יאַנואַר, 1905 (דעם 8טן יאַנואַר לויט דעם אַלטן רוסישן קאַלענדאַר), איז אין קלינטאָן־האָטעל פאַרגעקומען אַ קאָנפערענץ פון דער „באָארד אָוו דעלעגעיטס“, פון דעם בונדישן פּאַרלאַמענט, הייסט עס.

צו די דאָזיקע קאָנפערענצן פלעגן געווינלעך קומען אויך אַ סך ניט־דעלעגאַטן, בונדיסטן, סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און זיך צוהערן צו די באַריכטן און דעבאַטן. איך געדענק שוין איצט ניט איבער וואָס עס איז ביי דער דאָזיקער קאָנפערענץ פאַרגעקומען אַ היציקע דיסקוסיע. איך געדענק נאָר, אַז דער פאַרזיצער פון דער קאָנפערענץ, משה לעווינסאָן, האָט כסדר געהאַלטן אין איין קלאַפּן מיטן האַמער און געשריען: „זעצט זיך אַוועק, איר האָט איצט ניט דאָס וואָרט“.

דער זאַל איז געווען געפּאָקט און שוואַך באַלויכטן. אינמיטן פון די דעלעגאַטן איז אַריינגעקומען מאָריס ווינטשעווסקי און האָט זיך געלאָזט גלייך גיין

צו דער פּלאַטפאָרמע מיט די ווערטער: „געגאָסע פּאַרזיצער, איך וויל אַ וואָרט!" לעווינסאָן האָט אים איבערגעשלאָגן: „געגאָסע ווינטשעווסקי, זעצט זיך אַוועק, איר האָט איצט ניט דאָס וואָרט". אָבער ווינטשעווסקי איז באַשטאַנען אויף דאָס זייניקע: „איך האָב אייך עטוואָס וויכטיקעס איבערצוגעבן", האָט ער געזאָגט. לעווינסאָן האָט ווייטער געקלאָפּט מיטן האַמער און געשריען: „געגאָסע ווינטשעווסקי, איר האָט איצט ניט דאָס וואָרט". דער עולם איז געוואָרן אומגעדולדיק און האָט געגומען שרייען צום פּאַרזיצער: „גיט אים דאָס וואָרט, גיט אים דאָס וואָרט!" לעווינסאָן האָט זיך סוף־כל־סוף אונטערגעגעבן: „געגאָסע ווינטשעווסקי, איר האָט דאָס וואָרט!" איך גע־דענק ווי הייַנט ווי ווינטשעווסקי איז אַ בלאָסער אַרויף אויף דער פּלאַט־פאָרמע און האָט מיט אַ פּאַרשטיקטער שטים אַ זאָג געטאָן:

„איר רייסט זיך דאָ אַרום וועגן נאַריישקייטן און אין פּעטערבורג קומט איצט פּאָר אַ רעוואָלוציע מיט באַריקאַדן. מען האָט מיר וועגן דעם נאָר וואָס טעלעפאָנירט פון רעדאַקציע פון „ניו־יאָרק דזשוירנאַל" (דער אַרויס־געבער פון דעם „ניו־יאָרק דזשוירנאַל", וויליאָם הוירסט, איז אין יענע יאָרן געווען אַ ראַדיקאַל און זיין הויפּט־לייט־אַרטיקל שרייבער, אַרטור בריסבעין, איז געווען כמעט אַ סאָציאַליסט. ווינטשעווסקי פלעגט דעמאָלט פון צייט צו צייט שרייבן קורצע אַרטיקלען אין „דזשוירנאַל" אונטערגעשריבן מיט זיין פאָמיליע־נאָמען ל. בענעדיקט).

נאָך ווינטשעווסקיס פּאָר ווערטער איז אין זאַל פּאָר אַ רגע געווען טויט־שטיל. דערנאָך איז אויסגעבראָכן אַ דונערנדער „הורא"־געשריי. עט־לעכע פרויען זייַנען געוואָרן היסטעריש און פיל האָבן געווויינט. די קאָנ־פערענץ איז גלייך פון אָפּגעבראָכן געוואָרן. עס איז געווען אַרום 11 אין אָוונט, און אַ גרויסער טייל פון די פאַרזאַמלטע האָט זיך אַוועקגעלאָזט מאַרשירן פון קלינטן־האָל צו דער רעדאַקציע פון דער דעמאָלט פאָפולערסטער און פאָר־שפּרייטסטער ענגלישער מאָרגן־צייטונג „דהי וואָרלד", וועלכע האָט זיך געפונען אַנטקעגן סיטי־האָל, לעבן ברוקלין־בריק. מיר האָבן געוואָרט אויף דעם זונטאָג־נומער, וואָס פלעגט אַרויס פון דרוק נאָך האַלבער נאַכט. אונדז איז אויסגעקומען צו וואָרטן כמעט צוויי שטונדן ביז די צייטונג איז אַרויס. מיר האָבן געקויפט אַ פּאָר נומערן פון דער „וואָירלד" און זייַנען אַוועק אין אַ קאָפע אויף דער באָוערי, וועלכע איז געווען אָפן אַ גאַנצע נאַכט. די וואָס האָבן געקענט ענגליש, האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן לייענען די טעלעגראַמעס פון פּעטערבורג וועגן דער „רעוואָלוציע". דער קאָרעספּאָנדענט פון פּעטער־בורג האָט טעלעגראַפירט, אַז הונדערטער טויזנטער אַרבעטער, מענער און פרויען, אָנגעפירט פון דעם גלח גאַפּאָן, מאַרשירן צום צאַרס פּאַלאַץ און פאָדערן ברויט און פרייהייט און אַז אין פּעטערבורג איז שוין געשאָפן געוואָרן אַ רעוואָלוציאָנערע רעגירונג מיט דעם דעמאָלט פּאָפולערסטן שריפט־שטעלער מאַקסים גאָרקי אין דער שפּיץ און אַז די דאָזיקע רעגירונג פּאָר־האַנדלט מיט דעם צאַרס מיניסטאָרן וועגן איבערנעמען די מאַכט. פיל פון אונדז זייַנען יענע נאַכט ניט געשלאָפן. מען האָט געוואָרט אויף וויטערדיקע נייעס.

זונטאג בייטאג פלעגן אין ניו־יארק קיין צייטונגען ניט ארויסגיין. אבער יענעם זונטאג, דעם 22סטן יאנואר, 1905, האט דער „ניו יארק דזשוירנאל" ארויסגעלאזט אן „עקסטרא" מיט א גרויסער איבערשריפט אין רויטן טינט איבער דער גאנצער ערשטער זייט: „רעוואלושאן אין סאנקט פעטערסבורג" (א רעוואלוציע אין סט. פעטערסבורג). דארט איז שוין געווען באשריבן דער גראנדיעזער מארש פון די פעטערבורגער ארבעטער צום ווינטער־פאלאץ און ווי אזוי סאלדאטן האבן אויפן באפעל פון צאר געשאסן אין די דעמאנסטראנטן און געטויט און פארוואונדעט עטלעכע טויזנט מענער, פרויען און קינדער.

דער קארעספאנדענט פון פעטערבורג האט אויך געמעלדעט, אז דעם גלח גאפאן איז געלונגען צו אנטלויפן.

אויף מארגן אין דער פרי האבן די צייטונגען באריכטעט, אז די מיט־גלידער פון דער רעוואלוציאנערער רעגירונג מיט מאקסים גארקין אין דער שפיץ זיינען ארעסטירט געווארן און זיינען איינגעשפארט געווארן אין דער באריממטער פעטראפאוולאווסקער פעסטונג.

אין דער אמתן איז דעמאלט גאר קיין רעוואלוציאנערע רעגירונג ניט געשאפן געווארן. א גרופע אנגעזעענע פעטערבורגער כלל־טוער און האדי־קאלע שריפטשטעלער מיט מאקסים גארקין אין דער שפיץ האט ערב דער דעמאנסטראציע באזוכט אייניקע מיניסטארן און פרובירט ווירקן אויף דער רעגירונג, אז מען זאל אין די פרידלעכע דעמאנסטראנטן ניט שיסן. נאך דעם ווי די פרידלעכע דעמאנסטראציע איז דערטרונקען געווארן אין בלוט, האט די רעגירונג באשולדיקט די גרופע שריפטשטעלער און כלל־טוער, אז זיי האבן עס אינספירירט די דעמאנסטראציע און זיך געקליבן איבערצו־נעמען די מאכט, נאכדעם ווי די געזעצלעכע רעגירונג וועט ארונטערגע־ווארפן ווערן. גארקין האט מען נאך באשולדיקט אין דעם, אז ער איז געווען דער פארפאסער פון די רעוואלוציאנערע אויפרופן, מיט וועלכע גאפאן האט נאך דער צושיסונג פון דער דעמאנסטראציע זיך געווענדעט צום פאלק.

מאנטאג, דעם 23סטן יאנואר, איז דער „ניו־יארק דזשוירנאל" ארויס־געקומען אויף דער ערשטער זייט מיט א פייערדיקן לייט־ארטיקל אויף יידיש: — „עס לעבע די רוסישע רעוואלוציאן!" אין דעם לייט־ארטיקל האט די צייטונג באגריסט די רוסיש־יידישע אימיגראנטן מיט דעם אנפאנג פון דער רעוואלוציע אין רוסלאנד. מען האט דעמאלט געשמועסט, אז דעם לייט־ארטיקל האט געשריבן בריסבעין און ווינטשעווסקי האט געמאכט די יידישע איבערזעצונג.

יענעם טאג איז אין ניו־יארק געווען א גרויסער שניי־שטורעם. ניט געקוקט אויף דעם איז די מאסן־פארזאמלונג, וואס איז געפונען געווארן אויף דעם זעלבן אוונט פון „בונד" און פון די סאציאל־דעמאקראטן אין א גרויסן זאל אויף ברום סטריט, געווען איבערגעפאקט. איך געדענק, אז פיל פרויען זיינען געקומען צו דער פארזאמלונג אין היימישע פאטשיללעס אויף די קעפ, אנשטאט היט. אויף דער פארזאמלונג איז געשאפן געווארן א באדייטנדע

סומע געלט פאַר אַנגיין ווייטער מיט דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט אין רוסלאַנד.

אין אַ פאַר טעג אַרום זיינען אין פּעטערבורג, אין מאָסקווע, אין ווארשע, אין לאָדזש, אין קיעוו, אין טיפליס און אין פיל אַנדערע רוסישע שטעט אויסגעבראַכן גרויסע פּראָטעסט־סטרייקס קעגן דער מאַסן־הריגה אין פּעטערבורג. דער 22טער יאַנואַר, איז אַריין אין דער געשיכטע אַלס דער „רויטער זונטאָג" אָדער דער „בלוטיקער זונטאָג" און דער אָנהויב פון דער רוסישער רעוואָלוציע.

אין ניו־יאָרק האָב איך געהאַט אַ באַנטן פריינד, מיט וועמען איך בין נאָך גענוען באַקאַנט אין ווילנע. ער איז דעמאָלט אויך געווען אַן עקסטערן, פונקט ווי איך. זיין באַמען איז געווען נאַטאַוויטש. קיין אַמעריקע איז ער געקומען אַנהויב 1904. און אין ניו־יאָרק האָט ער זיך גערופן ווילענסקי. ער איז געווען אַן איבערצייגטער בונדאָוויץ. אַן אינטעליגענטער, באַלע־זענער יונגערמאַן מיט אַ קאָפּ אויף די פּלייצעס.

אין פרימאָרגן איז אין בונדישן קלוב געקומען מיינער אַ גוטער באַקאַנטער אינטעליגענטער יונגערמאַן און האָט אונדז, די אַרבעטסלאָזע, אַנגעזאָגט די פריילעכע בשורה, אַז מען קען פאַרדינען צוויי דאָלאָר אַ טאָג פון דאַמען שניי. ער האָט שוין דאָרט אין מאָל געאַרבעט און האָט טאָקע פאַרדינט צוויי דאָלאָר. דער באַמען פון יענעם יונגענמאַן איז געווען ל. ד. לאָקסאַן (ער איז שפּעטער געווען אַ באַוואוסטער יידישער זשורנאַליסט, האָט יאָרן לאַנג געאַרבעט אין לואי מילערס „וואָרהייט" און אין אַנדערע צייטונגען). לאָקסאַן איז אין זיין היים־שטאָט קאָוונע געווען אייגער פון די ערשטע בונדיסטן. ער האָט דערנאָך געלעבט אַ געוויסע צייט אין פּעטערבורג און דאָרט שטודירט. ער איז שוין דעמאָלט געווען גוט באַקאַנט מיט דער רוסישער און איראָפּעאישער ליטעראַטור. ער האָט דאָ געאַרבעט אין פאַרשידענע שפּעפער, אָבער ער האָט קיין פאַך ניט אויסגעלערנט. איצט איז ער, פונקט ווי איך, געווען אַרבעטסלאָז און האָט אויך ניט געהאַט קיין שטענדיקע קוואַרטיר. ניט איינמאָל זיינען מיר פאַר 5 סענט אַרומגעפאָרן אויף דער דריטער עוועניו עלעוועיטעד אַ גאַנצע נאַכט אַהין און צוריק פון אײַן עק ביזן צווייטן און אַזוי צוגעדרימלט אַ פּאָר שעה. אַמאָל האָט מען איבערגענעכטיקט ביי באַקאַנטע.

וועג מיר האָבן זיך דערוואוסט, אַז אויף דער 23סטער גאַס איז פאַראַן אַן אָפּיס, וואו מען דינגט אַן מענטשן אויף צו ראַמען דעם שניי, אַז מען אַרבעט 8 שטונדן און מען באַקומט פאַר דער אַרבעט 25 סענט אַ שטונדע, זיינען מיר אַוועק אַהין אַזייגער 2 פאַרטאָג. די רידלען מיט די „פּיקעס" צו ראַמען דעם שניי פלעגט מען אָנהויבן אַרויסגעבן ערשט 7 אַזייגער אין דער פרי. אָבער כדי צו באַקומען דעם רידל אָדער די פּיקע מיטן בילעט פלעגט מען דאַרפן אָפּשטיין אין דער ריי אַמאָל אַ גאַנצע באַכט, ווייל עס פלעגן שטענדיק קומען צוויי־דריי מאָל אַזוי פיל אַרבעטער וויפל מען האָט נויטיק געהאַט. די אַרבעט גופא איז ניט געווען קיין זייער שווערע, אָבער שניי האָט מען געווייגלעך געראַמט אויף בראַדווי, אויף דער פינפטער עוועניו און

אויף די אַנדערע רייכערע גאַסן. דאָרט פלעגט מען איינעם מיט אַ רידל אָדער מיט אַ „פיקע" ניט אַריינלאָזן אין קיין רעסטאָראַן און אַפילו ניט אין אַן אָנשטענדיקן ביר־סאַלון. נאָר אַן עפּל אָדער אַ פּאָר באַנאַנעס האָט מען געקענט קריגן צו קויפן ביי אַ פּעדלער, אָבער אויך ניט אויף אַלע גאַסן. פלעגט זייער אָפט אויסקומען צו הונגערן אַ גאַנצע טאָג (אָדער אַ גאַנצע נאַכט. אַ טייל אַרבעטער האָבן גערייניקט דעם שניי פון 9 אין אָוונט ביז 6 פאַרטאָג). דערנאָך ווען מען פלעגט באַקומען די צוויי דאָלאַר, פלעגט מען הונגעריקע, מידע און פאַרפראָרענע אַוועקלויפן אויף איסט בראָדוויי, אָפּעסן שנעל אַ מאָלצייט פאַר 15 אָדער 25 סענט און דערנאָך שנעל אַוועקגיין נעכטיקן אין אַ האָטעל אויף דער באַוערי, וואו מען פלעגט פאַר 25 סענט באַקומען אַ ציכטיקן געלעגער אין אַ קליין צימערל. אַהין האָט מיך אויך דעם ערשטן מאָל אַוועקגעפירט לאַקסאָן.

גיין רייניקן שניי איין טאָג נאָך אַ צווייטן איז געווען שווער. מען פלעגט מוזן „אויסרוען די ביינער" אַ פּאָר טעג. ניט איינמאָל האָט פּאַסירט, אַז אין די פּאָר טעג איז דער שניי זיך צעגאַנגען און עס איז געוואָרן אויס אַרבעט. אַזוי לאַנג אָבער ווי עס איז געווען שניי, האָבן מיר ניט געהונגערט און געשלאָפן רואיק אין דעם האָטעל אויף דער באַוערי. דער קלוירק אין האָטעל האָט שוין אונדז געקענט. ער האָט געזען, אַז מיר זיינען ניט קיין שיכורים און אויך ניט קיין טרעמפּס, נאָר אָנשטענדיקע יונגעלייט, וואָס זיינען מסתמא צייטווייליק אַרבעטסלאָז.

איין מאָל בין איך אין יענעם האָטעל שיער ניט געשטאָרבן. איך האָב אַ גאַנצן טאָג גערייניקט דעם שניי. מיט אַ פּיקע האָב איך געהאַקט דעם פאַרפראָרענעם שניי 8 שעה נאָכאַנאַנד. פאַרנאַכט בין איך געקומען אויף איסט בראָדוויי אַ מידער און אַ הונגעריקער. עס האָט זיך מיר פאַרוואָלט גראַדע עסן אַ סטעיק. איך האָב אַ פאַרשלאָפענער אָפּגעגעסן און בין אַוועק אין האָטעל. אין מיטן נאַכט האָב איך זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ שרעקלעכן ווייטאָג אין בויך. איך בין אַוועק אין אָפּטריט, וועלכער האָט זיך געפונען ביים סאַמע ענד פון דעם לאַנגן קאָרידאָר. נאָכדעם ווי איך האָב „פאַרבראַכט" דאָרט 10 מינוט, האָב איך זיך געלאָזט צוריקגיין צו מיין צימער, אָבער עס האָט זיך מיר פאַרדרייט דער קאָפּ און איך בין געפאַלן אין חלשות. איך וואָלט מסתמא שוין ניט אויפגעשטאַנען אַ לעבעדיקער, ווייל אויף יענעם שטאָק איז גראָד ניט געווען קיין נאַכט־וועכטער. מיין גליק איז געווען, וואָס איך בין געפאַלן ביי דער טיר פון אַן אַנדער צימער, אין וועלכן עס איז געשלאָפן אַ געזונטער איירישמאַן. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָט אַן עפן געטאָן זיין טיר און דערזען, אַז עס ליגט אַ יונגערמאַן. ער האָט געמיינט, אַז דאָס איז אַ שיכור, האָט ער מיט זיין טיר מיר געגעבן אַזאַ זעץ אין קאָפּ, אַז איך האָב פון דעם שרעקלעכן ווייטאָג זיך אויפגעכאַפּט און בין ביסלעכווייז געקומען צו זיך. איך האָב קוים־קוים צוגעפּויזעט צו מיין צי־מער, בין אַריין אין צימער און בין ביז אין דער פרי געזעסן אויפן בעט, האָב געביסן די צונג און מורא געהאַט טאָמער חלש איך ווידער.

ווען איך שטאַרב יענע נאַכט אין האָטעל, וואָלט קיינער אַפילו גאָר ניט

געוואוסט פון דעם, ווייל אין האָטעל בין איך געווען רעגיסטרירט אונטער דעם נאָמען „וויליאָם בלאָק" און קיינער פון מיינע פרייַנד האָט יענע נאַכט גראָד ניט געגעבטיקט אין דעם האָטעל.

אינדערפרי בין איך אַוועק צו מיין קוזין אויף מעדיסאַן סטריט. איך האָב געזאָגט זיין פרוי, אַז איך בין געגאַנגען צו דער אַרבעט און מיר איז ניט גוט געווארן. זי איז אַרונטער אין אַפּטייק, האָט מיר געבראַכט אַן אַפּפּירונג און איך האָב זיך דאָרט צוגעלייגט. איך בין שוין יענע נאַכט געבליבן דאָרט נעכטיקן. אויף מאָרגן בין איך אַוועק צו מיין פרייַנד ד"ר מיכאַיל לאַנדאַ, וועלכער האָט געהאַט זיין אָפּיס אויף העברי סטריט. ער האָט מיך אונטערזוכט, האָט מיר פאַרשריבן אַ מעדיצין און געהייסן אַ פּאָר טעג ניט גיין צו דער אַרבעט, נאָר רוען אין דער היים. אַז איך האָב ניט קיין היים האָט ער ניט געוואוסט.

אַ פרייַנד מיינער, אַ מיטגליד פון דער גרופּע רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן (אַ ייִד) האָט מיר געזאָגט צו זיך אַהיים. איך האָב בייַ אים פאָרברַאכט באַלד אַ וואָך צייט, ביז איך בין געקומען צו זיך און בין ווידער געווען אימשטאַנד צו רייניקן שניי, וועָן עס איז נאָר געווען שניי.

איינער פון מיינע חברים דעמאָלט איז געווען אַ געוויסער בלאָך. ער איז געקומען אַהער פון מינסק. ער איז געווען אַ זון פון רייכע עלטערן. ער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר. ער האָט שוין דעמאָלט ניט געהאַט קיין האָר אויפן קאָפּ. אין דער היים האָט ער שטודירט און איז געווען פאָרבונדן מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. ער איז געווען גוט באַלעזן אין דער רוסישער ליטעראַטור. אָבער מער פון אַלץ האָט ער ליב געהאַט מאַטעמאַטיק און ער איז טאַקע געווען אַ גוטער מאַטעמאַטיקער. ווי אַזוי ער איז געקומען קיין אַמעריקע, געדענק איך ניט. איך האָב אים שוין דאָ געטראָפן און האָב זיך באַקאַנט מיט אים אויף אַ רוסישער לעקציע. ער איז געווען ניט גאָר קיין גאָרמאַלער מענטש. ער האָט זעלטן געאָרבעט, האָט מערסטנס געהונגערט און האָט קיינמאָל ניט געהאַט קיין היים. ער פלעגט אויך גיין רייניקן דעם שניי. ניט אינמאָל איז אים אויסגעקומען צו אַרבעטן זייט־בייַ־זייט מיט מיר. פלעגט ער אַלע וויילע צוגיין צו מיר און אויסרופן אין רוסיש: „גאָם קאָ־פעדרי זאָנימאַט, אַ ניע עטים זאָנימאַטסיאַ" (מיר דאַרפן פאָרנעמען קאָטעד־רעס, ד. ה. זיין פראָפעסאָרן אין די אוניווערסיטעטן, און ניט פאָרגעמען זיך מיט דעם, ד. ה. רייניקן שניי).

דער דיכטער און פּובליציסט א. ליעסין, וועלכער איז געווען זייַנער אַ לאָנדסמאַן און האָט אים גוט געקאָנט נאָך פון מינסק, פלעגט אים פון צייט־צו־צייט אַרויסהעלפן. ער האָט אויך געשריבן קיין מינסק צו בלאָכס משפּחה, אַז זיי זאָלן אים שיקן געלט אויף צוריקצופאָרן אַהיים. זיי האָבן אים צוגע־שיקט דאָס געלט. אָבער בלאָך האָט דאָס געלט שנעל אויסגעגעבן און איז געבליבן וווינען אין ניו־יאָרק.

בלאָך האָט זיך געהאַלטן פאָר אַן אַנאַרכיסט־אינדיווידואַליסט. ער האָט פון די ניו־יאָרקער יידישע אַנאַרכיסטן וויניק געהאַלטן. ער האָט זיך גע־חברט מערסטנס מיט די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציאַליסטן־רעוואָ־

לוציאָנערן און בונדיסטן. פון ליעסינען האָט ער זייער שטאַרק געהאַלטן סיי ווי אַ דיכטער און פּובליציסט און סיי ווי אַ מענטש. בלאָך איז געווען אַ גרויסער „ספּאָרט". ווען ער פלעגט אַריינקריגן אַ פּאָר דאָלאַר, פלעגט ער די ערשטע זאַך גיין אויף בראָדוויי (ניט אַנדערש ווי אויף בראָדוויי!) אָפּ־שערן זיך און פלעגט געבן דעם מאַן, וועלכער האָט אים געשאָרן אָדער ראַזירט, אַ דאָלאַר אַ „טיפּ". דערנאָך פלעגט ער קויפן עטלעכע קעסטלעך פון די בעסטע שאָקאָלאַדן און אונטערטראָגן עס זיינע באַקאַנטע מיידלעך און צולעצט פלעגט ער טראַקטירן זיינע חברים מיט אַ גוטן מאָלצייט אין איינעם פון די „אָנשטענדיקע רעסטאָראַנען" און פלעגט גיין נעכטיקן אין אַ גוטן האָטעל. אין אַ וואָך אַרום האָט ער שוין ניט געהאַט מיט וואָס אַ טאָג איבערצולעבן.

בלאָך פלעגט אָפט חוזק מאַכן פון די היגע אַנאַרכיסטן. אָבער זיי האָבן אים געהאַלטן פאַר זייערן אַ חבר און פלעגן אים מקרב זיין. צו מיר האָט ער זיך באַצויגן זייער גוט און ווען איך האָב געאַרבעט פלעג איך אים שטענדיק אַרויסהעלפן מיט וואָס נאָר איך האָב געקענט.

איין מאָל בין איך און מיין חבר ווילענסקי געזעסן ביי גרינבערגן אין רעסטאָראַן אויף פּאַיק סטריט. גרינבערג איז געקומען אַהער פון באָברויסק און איז אינגיכן דאָ געוואָרן אַן אַנאַרכיסט. ער האָט פריער געאַרבעט אין אַ שאַפּ, דערנאָך האָט ער געהייראַט און געעפנט אַ רעסטאָראַן אין אַ קעלער אויף פּאַיק און מעדיסאָן סטריט. פון אָנהויב פלעגן צו אים אין רעסטאָראַן קומען נאָר אַנאַרכיסטן; דערנאָך האָבן גענומען אַהין קומען אויך בונדיסטן, סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, און אַמאָל אויך יידן פון אַ גאַנץ יאָר. איך, לאַקסאָן, ווילענסקי און אַנדערע פון אונדזער „גרופּע" פלעגן קומען אַהין כמעט יעדן טאָג. ווען מיר האָבן געהאַט געלט, פלעגן מיר דאָרט עסן צוויי מאָל אַ טאָג, אינדערפרי און פאַרנאַכט. ווען קיין געלט איז ניט געווען, פלעגן מיר נעמען נאָר קאַווע מיט בולקעלעך פאַר 5 סענט און אָפּזיצן דאָרט אַמאָל אַ פּאָר שעה. גרינבערג האָט אונדז גערן געהאַט. עס פאַרשטייט זיך, אַז דער אַנאַרכיסט־אינדיווידואַליסט בלאָך איז דאָרט אויך געווען אַ שטענדיקער אַריינגייער. בלאָך האָט געוואוסט, אַז איך און מיין חבר ווילענסקי האָבן ניט וואו צו נעכטיקן. איז ער איינמאָל צוגעקומען צו מיר און האָט מיר פאַרטרויט דעם סוד, אַז די אַנאַרכיסטישע ראַדיקאַל לייב־רערי (ביבליאָטעק), וועלכע האָט זיך יאָרן לאַנג געפונען אויף אַטוירני סטריט, האָט זיך געמוזט צומאַכן, ווייל עס איז ניט געווען מיט וואָס צו צאָלן רענט. האָט איינער פון די אַנאַרכיסטן, אַ רומענישער יידישער יונגער־מאַן, אַריבערגעפירט די ביבליאָטעק אין אַ צימער אויפן פערטן שטאָק אין אַן אַלטער הויז אויפ פאָרסאַיט סטריט. דאָרט, האָט בלאָך דערציילט, איז דאָ אַ טיש מיט אַ דריי־פיר בענק און עס איז אויך דאָ אַן אייזערנער אויווע־לע. בלאָך האָט שוין דאָרט איין נאַכט גענעכטיקט און ער האָט דערציילט, אַז ער האָט שוין גערעדט מיט דעם רומענישן „ביבליאָטעקאַר", אַז ער זאָל אויך אונדז (ד. ה. מיר און ווילענסקין), לאָזן נעכטיקן ביי אים. דער רומעני־שער אַנאַרכיסט האָט אַפילו שטאַרק ניט ליב געהאַט סאָציאַל־דעמאָקראַטן,

אַבער פאַר אונדז, האָט בלאָך מיר פאַרזיכערט, וועט ער מאַכן אַן אויסנאַם. ער וועט אונדז לאָזן נעכטיקן אויב מיר וועלן נאָר ברענגען הילצערנע קעסטלעך אויף צו הייצן דאָס אייוועלע (די לייַדיקע קעסטלעך פלעגט מען אָפט בייַנאַכט געפינען לעבן די רעסטאָראַנען). ער האָט אונדז אָבער געהייסן קומען מיט די קעסטלעך ניט פריער ווי 11 אין אָוונט. בלאָך האָט ניט געדענקט געוויס דעם נומער פון דעם הויז. האָט ער אונדז צוגעפירט צו דער הויז אויף פאַרסאַיט סטריט און אַנגעוויזן ווי אַזוי אַרויפצוקומען אויפן 4טן שטאָק. מיר זיינען אים געווען זייער דאַנקבאַר.

ביז עלף אַזייגער אין אָוונט זיינען מיר געזעסן אין גרינבערגס רעסטאָראַן. דערנאָך זיינען מיר, ד. ה. איך און ווילענסקי, אַוועק אויף פאַרסאַיט סטריט. מיר האָבן געהאַט אָפּגעמאַכט, אַז 11 אַזייגער וועלן מיר אָנקלאָפן אונטן אין טיר. קיין גלעקל איז דאָרט ניט געווען. דער „ביבליאָטעקאַר" וועט אַרונטערגיין אונטן און אונדז אַרייַנלאָזן. אויפן וועג האָבן מיר אויפגעהויבן אַ פּאָר קעסטלעך, זיינען צוגעקומען צו דער הויז און אָנגעהויבן קלאָפן אין טיר. קיינער איז ניט אַרונטערגעקומען. דרויסן האָט געשנייט. וועדן מיר האָבן אַזוי געהאַלטן אין איין קלאָפן אין טיר, איז פאַר אונדזערע אויגן אויסגעוואַקסן פלוצלינג אַ דעטעקטיוו און האָט שטרענג אַ פרעג געטאָן: „וואָס קלאָפט איר? צו וועמען גייט איר?"

„מיר גייען אין דער לייברערי", האָט מיין חבר זיך אָפּגערופן.

„אַ לייברערי עלף ביינאַכט? דאָ איז ניטאָ קיין לייברערי. דאָ זיינען פאַראַן שעפער. איר גייט געוויס באַגנבענען אַ שאַפּ", האָט דער דעטעקטיוו געזאָגט.

מיר האָבן זיך גענומען מיט אים אויסטענהן. ער האָט ענדלעך אייַנגעזען, אַז מיר זיינען ניט קיין גנבים. האָט ער אונדז אָפּגעלאָזט, זאָגנדיק:

„גייט אַהיים און איך זאָל אייך דאָ מער ניט זען; אַ צוויי־טן מאָל, וועדן איך וועל אייך דאָ נאָך אַמאָל טרעפן, וועל איך אייך אַרעסטירן"...

מיר זיינען אַוועק. אויף מאָרגן האָבן מיר אויסגעפונען, אַז מיר האָבן געקלאָפט ניט אין דער ריכטיקער טיר. דאָס איז גאָר ניט געווען די הויז, וואו די לייברערי האָט זיך געפונען.

דעם נעקסטן אָוונט זיינען מיר שוין געקומען מיט די קעסטלעך אַ זייגער 10 אין אָוונט. בלאָך האָט אונדז אונטן געפּונט די טיר און אַרויפגעפירט אונדז אין דער לייברערי. דאָרט איז געווען קעלטער ווי אין דרויסן. מיר האָבן גלייך צובראָכן די קעסטלעך און אייַנגעהייצט דאָס אויוועלע. איך און מיין חבר האָבן זיך אַ ביסל געוואָרעמט בייַם אייוועלע און אַזוי ווי מיר זיינען די פריערדיקע באַכט כמעט אינגאַנצן ניט געשלאָפן, האָבן מיר זיך אויסגעצויגן אויף די בענק, אונטערגעלייגט צוקאָפּנס אונדזערע מאַנטלען און זיינען באַלד אייַנגעשלאָפן. בלאָך און דער „ביבליאָטעקאַר" האָבן געהייצט דעם אויוועלע. דורכן שלאָף האָב איך געהערט ווי בלאָך האָט מיט אים אייַנגעטענהט: „אַן אַטאַרכיסטישע ביבליאָטעק און האַלט מאַנארכיסטישע רוסישע זשורנאַלן, איז עס ניט אַ שאַנדע? די דאָזיקע זשורנאַלן האָט מען שוין לאַנג באַדאַרפט פאַרברענען"...

וועו עס איז ווידער קאַלט געוואָרן און איך האָב זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָט איך געזען ווי בלאָך רייסט די רוסישע זשורנאַלן און שפּאַרט זיי אין ברענענדיקן אויוועלע. די זשורנאַלן זיינען געווען געבונדענע אַלטע יאַרגאַנגן פון דעם באַרימטן פּעטערבורגער מעסיק־ליבעראַלן זשורנאַל „וועסטניק יעוראָפּי" (אין דעם זשורנאַל האָבן געשריבן ניט נאָר מעסיקע ליבעראַלן, נאָר אויך מאַנכע באַוואוסטע דעמאָקראַטן און ראַדיקאַלן).

עס איז ווידער געוואָרן וואַרעם אין צימער און איך בין צוריק אײַנגעשלאָפן. ווי לאַנג איך בין אַזוי געשלאָפן, געדענק איך ניט, אָבער איך געדענק גוט, אַז וועו איך האָב זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָב איך געהערט ווי בלאָך טענהט ווידער אַריין מיט דעם אַנאַרכיסטישן ביבליאָטעקאָר: „יאַנאַוואסקי — אויך אַן אַנאַרכיסט? אַן אמתער אַנאַרכיסט טאָר זיין „פרייַע אַרבייטער שטימע" אַפילו אין האַנט ניט אַריינגענעמען". ער האָט אַרויסגעשלעפּט אַ געבונדענעם יאַרגאַנג „פרייַע אַרבייטער שטימע" און האָט שוין געגומען אַרונטערריסן פון אים די טאָוולען, כדי צו קענען אַנהויבן הייצן דעם איוועלע מיט דער „פרייַע אַרבייטער שטימע". דאָ האָב איך שוין ניט געקענט אויסהאַלטן און האָב זיך געוועהעט צום „ביבליאָטעקאָר": „גענאָג־סע... (זיין באַמען האָב איך פאַרגעסן), איר, דער רעוואָלוציאָנערער אַנאַרכיסט, דערלאָזט עס אים?"

ער האָט זיך, קענטיק, פאַרשעמט פאַר מיר, איז שנעל צוגעגאַנגען צו בלאָכן, האָט אַרויסגעריסן פון זיינע הענט דעם יאַרגאַנג „פרייַע אַרבייטער שטימע" און האָט אויסגערופן: „זאָלסט אויפהערן ברענען די ביכער, אַניט וואַרף איך דיך גלייך אַרויס פון דאָנען"...

בלאָך האָט זיך אויך באַלד אויסגעצויגן אויף אַ באַנק און האָט אַזוי אַפּגעדרימלט ביז עס איז געוואָרן ליכטיק אין צימער און מיר (ד. ה. איך, ווילענסקי און בלאָך) האָבן פאַרלאָזן די „קאַלטע אַנאַרכיסטישע ביבליאָטעק". אויפן וועג האָב איך געפרעגט ביי בלאָכן פון וואַנען מאָכט דער „ביבליאָטעקאָר" אַ לעבן. ער אַרבעט דאָך קיינמאָל ניט?"

„וואָס, דו וויסט ניט? — האָט בלאָך מיט אַ געלעכטער מיר געענטפּערט — ער גנבעט ביינאַכט אין די שולן טליתים און פאַרקויפט זיי"...

איך האָב געמיינט, אַז בלאָך שפּאַסט, אָבער דערנאָך האָב איך דאָס אויך געהערט פון אַנדערע אַנאַרכיסטן. אייניער פון זיי, אַ לץ, האָט דערביי סאַרקאַסטיש באַמערקט: „וואָס וואונדערסטו זיך אַזוי? ער איז מקיים די אַנאַרכיסטישע 'מצווה' צו באַקעמפן רעליגיאָן"...

אייניער פון די שטענדיקע אַרייַנגייער אין גרינבערגס רעסטאָראַן אויף פּאַיק סטריט איז געווען גרינבערגס אַ באַברויסקער לאַנדסמאַן, אויך אַן אַנאַרכיסט. ער איז געווען אַ קלוגער חברהמאַן, אַ ווייניק אַנטוויקלטער. אין באַברויסק איז ער, דאָכט זיך, געווען אַ בונדיסט. זיין נאָמען געדענק איך ניט. אויך ער האָט קיינמאָל ניט געאַרבעט און פון וואַנען ער מאָכט אַ לעבן האָט אויך קיינער פון אונז ניט געוואוסט. אייניאָל, וועו איך בין געזעסן אין אַסטאָר לייבערערי און געלייענט, איז געקומען מיין חבר ווילענ־

סקי און מיר געזאָגט, אַז דער דאָזיקער באָברויסקער אַנאַרכיסט האָט ערגעץ פאַרדינט „אַ שיינע פּאָר דאָלאָר" און ער לאָדעט אין אונדזער גאַנצע כאַפּטע צו קומען מאָרגן אין דער פרי אויף פרישטיק אין גרינבערגס רעסטאָראַן. איך האָב לכתחילה געדענקט, אַז דאָס וויל ער זיך מסתמא רייצן מיט אונדז. דאָך בין איך אויף מאָרגן אין דער פרי אַוועק אין רעסטאָראַן. איך האָב שוין דאָרט געטראָפן דעם באָברויסקער אַנאַרכיסט, ווי אויך מיין פריינד ווילענסקין, לאַקסאַנען, בלאָכן און 4—5 אַנדערע פון אונדזערע חברים. זיי האָבן שוין געגעסן פרישטיק. דער באָברויסקער אַנאַרכיסט איז צוגע־קומען צו מיר און געזאָגט: „דו קענסט באַשטעלן וואָס דו ווילסט, איך צאָל היינט פאַר אַלעמען".

ווען מיר האָבן געענדיקט עסן, איז ער צוגעקומען צו אונדז און גע־זאָגט: „קומט אַלע אַזייגער אייניק פאַר דינער (מיטאָג)". מיר אַלע זיינען, נאַטירלעך, געקומען. ער האָט ווידער געזאָגט יעדן אייניעם: „באַשטעל וואָס דו ווילסט, איך צאָל היינט פאַר אַלעמען". יעדער אייניער האָט, נאַטירלעך, זיך געלאָזט וואויל־גיין אויף זיין חשבון. נאָכן דינער, האָט ער אונדז געהייסן קומען אויף סאַפּער (אָוונט־ברויט). מיר זיינען, פאַרשטייט זיך, געקומען און זיך אָנגעגעסן צו־זאָמען פון די בעסטע מאכלים. פאַרן אָוועקגיין האָט ער אונדז איינגעלאָדן אויף מאָרגן אויף פרישטיק; דער־נאָך אויף דינער און אויף סאַפּער. אַזוי דריי טעג נאָכאַנאַנד.

מיר אַלע האָבן זיך געבראָכן די קעפּ: פון וואַנען איז ער דאָס מיט אַמאָל געוואָרן אַזוי רייך און אַזוי גוטהאַרציק? פריער האָט ער דאָך קיינעם פון אונדז קיינמאָל ניט מכבד געווען אפילו מיט אַ גלאָז קאָוו? אייניער פון אונדזערע חברים האָט דערציילט, אַז ער האָט געהערט, אַז ער האָט מיט אַ שותף אָפּגעקויפט ביליק אַ הויז אין בראָנזוויל, האָט באַלד זי פאַרקויפט און געמאַכט דערביי אַ פאָר טויזנט דאָלאָר פראָפיט. בלאָך האָט באַמערקט, אַז מסתמא האָט ער מיט אַ חברה אונטערוועלט־מענטשן באַגנבעט אַ רייכן קלויסטער. אָלע האָבן געלאַכט. אויפן פערטן טאָג איז ער שוין אין רעסטאָראַן ניט געקומען.

נאָך אין די פריערדיקע דריי טעג האָב איך באַמערקט, אַז צוזאַמען מיט גרינבערגן, דעם אייגנטימער פון רעסטאָראַן, שטייט ביי דער קאַסע עפּעס נאָך אַ מאַן. איך האָב געדענקט, אַז דאָס מוז זיין גרינבערגס אַ פריינד, וועלכער העלפט אים אַרויס אין די שטונדן ווען עס איז שטאַרק „ביזי" אין רעסטאָראַן. דעם אינדערפרי, ווען מיר זיינען געקומען אין רעסטאָראַן, איז דאָרט ניט קאַסע געשטאַנען נאָר גרינבערגס „פריינד". גרינבערג אַליין איז דאָרט ניט געווען.

נאָך דעם זעלבן טאָג האָבן מיר אויסגעפונען, אַז גרינבערג האָט דעם רעסטאָראַן פאַרקויפט צו אָט דעם מאַן וואָס איז געשטאַנען ביי דער קאַסע. אידער דער מאַן האָט אָפּגעקויפט דעם רעסטאָראַן, האָט ער גע־וואָלט זיך איבערצייגן צי דער רעסטאָראַן ברענגט טאַקע אַריין אַזוי פיל וויפל גרינבערג האָט אים פאַרזיכערט אַז ער ברענגט אַריין, האָט גרינ־בערג אָפּגעמאַכט מיט זיין פריינד, דעם באָברויסקער אַנאַרכיסט, אַז ער

זאל ברענגען יעדן טאג אין רעסטאראן א געוויסע צאל „קאסטימערס" און ער זאל באצאלן פאר אלעמען. דאס געלט איז געווען גרינבערגס, ניט זיינע. און אזוי שנעל ווי דער נייער רעסטאראטאר האט גרינבערגן באצאלט די סומע, וועלכע ער האט פארלאנגט, איז געווארן אויס „ביזי" אין רעסטאראן און איך האב מער ניט געזען ניט גרינבערגן און ניט זיין באברויסקער פרייניד דעם אנארכיסט...

די מערסטע יידישע אנארכיסטן פון יענע יארן, וועלכע איך האב געקענט, זיינען געווען אידעאליסטן. געווען צווישן זיי ניט ווייניק אזוינע וועלכע זיינען געווען גרייט מקריב צו זיין פאר דעם „אנארכיסטישן אי־דעאל" ניט נאר זייער פרייהייט, נאר אפילו זייערע לעבנס. א סך פון זיי זיינען געווען בליינדע פאנאטיקער. עס זיינען אבער געווען צווישן זיי אויך ניט ווייניק הפקר־יונגען, וועלכע האבן געהאלטן, אז אן אנארכיסט איז אלץ דערלויבט. ער טאר נאר ניט גלויבן אין גאט און אין דעם „קאפיטא־ליסטישן שטאט".

איינער פון מיינע באקאנטע אנארכיסטן איז געווען „גענאסע מאטיע" (זיין פאמיליע־נאמען האב איך פארגעסן). ער איז געווען שוין א בחור אין די יארן, א הויז־מאלער, א גוטער בעל־מלאכה. אים פלעגט מען טרעפן ניט נאר אויף אלע אנארכיסטישע פארזאמלונגען, נאר זייער אפט אויך אויף סאציאליסטישע לעקציעס. ער פלעגט שטענדיק „נעמען א וואָרט" אין דעבאטן מיטן סאציאליסטישן לעקטאר. איך געדענק זייער גוט, ווי איינמאל אויף ב. פייגענבוימס א לעקציע וועגן אנארכיזם, האט „גענאסע מאטיע" געזומען דאס וואָרט און האט זיין „רעדע" פארענדיקט מיט די ווערטער: „יעדער סאציאל־דעמאקראט, אנהויבנדיק פון קארל קאוטסקין און ענדיקנדיק מיט בנימין פייגענבוים, איז ענטוועדער א אידיאט אדער א שווינדלער!" דער „גענאסע מאטיע" האט שפעטער גלעבט אין פרייהער ליבע מיט א שיינער קליין־שטעטלדיקער מיידל, וואס איז נאר־וואס ge־האט געקומען פון רוסלאנד. זי האט אים געבוירן א קינד און אין 1908, אין יאר פון גרויסן קריזיס, וען ער איז א לאנגע צייט געווען ארבעטס־לאז, האט ער אין נאכט געעפנט די געז פון זיין קיך און אויף מארגן אין דער פרי האט מען אים מיט דער פרוי און דעם קינד געפונען טויט.

א צווייטער פאנאטישער אנארכיסט פון דעם שניט, הגם א סך אינטע־ליגענטער פון דעם „גענאסע מאטיע" איז געווען לעאפאלד בערגמאן. ער האט געשטאמט דאכט זיך פון באלטישער געגנט, פון ריגע, האט געלעבט אין לאנדאן און אין בעלגיע, וואו ער האט געארבעט אין א קוילן־גרוב און האט גלייכצייטיק פלייסיק געשטודירט די אנארכיסטישע ליטעראטור. ער האט געריידט דייטש און פראנצויזיש. אין באק זיינע איז געווען א קרומע, ווי א געשוואלענע. „גענאסע מאטיע" איז געווען א „פרייע ארבייטער שטי־מע" אנארכיסט. לעאפאלד בערגמאן האט געהאלטן, אז יאנאווסקי איז ניט קיין אמתער אנארכיסט און די „פרייע ארבייטער שטימע" איז ניט קיין אנארכיסטישע צייטונג. ער איז געווען א חסיד פון יאהאן מאסט. איך האב

ביי אים אַ פּאָר מאָל גענעכטיקט. ער האָט געאַרבעט ערגעץ אויף אַ פּאַב־ריק און ווען ער איז אַוועק צו דער אַרבעט, האָט די באַלעבאָסטע פון הויז מיר איינמאָל געזאָגט: „ער איז אַ וואוילער שטילער מענטש אָבער אין מיטן נאַכט שרייט ער אָפט פון שלאָף „רעוואָלוסיאָן!" „זשערמינאַל!" און נאָך אַזוינע מאָדנע ווערטער וועלכע קיינער פון אונדז פאַרשטייט ניט. און ווען איך זאָג עס אים, לאַכט ער".

ווען איך בין צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק אין יאָר 1908, האָב איך לעאָפּאָלד בערגמאַנען שוין דאָ ניט געטראָפן. ערשט אין אַ 15־16 יאָר אַרום, ווען איך בין איינמאָל ערב קריסטמעס געגאַנגען אויף דער 14טער סטריט, האָב איך אים דערזען, שטייענדיק דאָרט און פאַרקויפנדיק קריסטמעס־קאַרדס. איך האָב איך גלייך דערקענט, בין צוגעגאַנגען צו אים און זיך באַגריסט מיט אים. ער האָט מיך אויך דערקענט. ער האָט מיר דערציילט, אַז נאָך דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד איז ער געוואָרן אַ פייערדיקער באָלשעוויק און איז ביי דער ערשטער געלעגנהייט, פאַרשטייט זיך אַוועק־געפאָרן קיין רוסלאַנד. ער האָט דאָרט אָפּגעלעבט אַ פּאָר יאָר צייט און האָט זיך שרעקלעך ענטוישט אין באָלשעוויזם און אין סאָוועט־רוסלאַנד. „בעסער פּעדלען אויף די גאַסן מיט קריסטמעס־קאַרדס אין דער קאַפּיטאַליסטישער אַמעריקע, איידער לעבן אין קאָמוניסטישן גן־עדן" — האָט ער פאַרענדיקט און האָט מיר שטאַרק געדריקט די האַנט. מער האָב איך אים קיינמאָל ניט געטראָפן...

ניינטער קאַפּיטל

מיין פריינד ד"ר מיכאַאיל לאַנדאַ. — אַ סקאַנדאַל אויף אַ טשיקאַווער אַנאַרכיסטישער דעבאַטע. — איך הער אויף גיין צו אַנאַרכיסטישע לעקציעס. — די באַוועגונג צווישן די יונגע רעוואָלוציאָנערע אימי־גראַנטן וואָס שנעלער זיך צוריקצוקערן קיין רוס־לאַנד, כדי אָנטייל נעמען אין דער רעוואָלוציע. — איך העלף אַברהם רייזענען ווערן אַ מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". — דער „אַרבייטער". — חיים אַלעקסאַנדראָוו, דוד פינסקי און יוסף שלאָסבערג.

איינער פון די ערשטע רוסיש־יידישע אינטעליגענטן, מיט וועמען איך האָב זיך באַקענט באַלד נאָך מיין אָנקומען קיין ניו־יאָרק אין מערץ 1904, איז געווען ד"ר מיכאַאיל לאַנדאַ. לאַנדאַ האָט שטודירט אין קיעווער אוני־ווערסיטעט און געענדיקט דעם מעדיצינישן פאַקולטעט. אָבער מיר דאַכט, אַז קיין דיפּלאָם צו קענען פּראַקטיצירן מעדיצין האָט ער ניט געקענט קריגן צוליב דעם, וואָס ער האָט זיך געהאַט באַטייליקט אין די סטודענטישע אומרוען, וואָס זיינען דעמאָלט פאָרגעקומען אין אַלע רוסישע אוניווערסי־טעטן. איז ער אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע און דאָ האָט ער באַלד אויסגע־האַלטן דעם עקזאַמען און האָט באַקומען דאָס רעכט צו פּראַקטיצירן אַלס דאָקטאָר. ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק מיט אַ יאָר אָדער צוויי פאַר מיר. באַקענט האָב איך זיך מיט אים אויף איינער פון די זוטאָגדיקע רוסישע לעקציעס ביי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן.

נישט געקוקט אויף דעם, וואָס ער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר, זיינען מיר דאָך באַלד באַפריינדעט געוואָרן. ער האָט דעמאָלט געהאַט זיין אָפיס אויף הענרי סטריט און איך האָב געוואוינט אויף מעדיסאָן סטריט. פלעג איך אָפט אַריינקומען צו אים און מיר פלעגן אָפט שפּאַצירן אין אָוונט און שמועסן וועגן ליטעראַטור, וועגן סאָציאַליזם, אַנאַרכיזם און אַנדערע פראַגן. ער איז געווען גוט באַלעזן אין דער רוסישער ליטעראַטור. אין רוסלאַנד האָט ער ניט געהערט צו קיין פּאַרטיי. דאָ איז ער אין 1904, ווען איך האָב אים צוערשט געטראָפן, געווען גענייגט צו אַנאַרכיזם און ער פלעגט מיך שלעפּן צו אַנאַרכיסטישע לעקציעס. איך האָב געהערט אייניקע מאָל יאַנאָווסקין, עמאַ גאָלדמאַן, יאָהאַן מאָסטן און אַנדערע אַנאַרכיסטישע לעקטאָרס.

צוויי אַנאַרכיסטישע פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכע איך בין געווען צוזאַ־

מען מיט ד״ר לאַנדאַ, האָבן זיך באַזונדערס אינגעקריצט אין מיין זכרון. ביידע זייַנען געווען אין פּאַרשיידענע זאַלן אויף איסט בראָדווי. איינע איז געווען אַ דעבאַטע צווישן יאַנאָווסקין און איזיקסן אויף דער טעמע: ״מאַנאַ־גאַמיע אַדער פּאָליגאַמיע?״. דאָס הייסט, צי איז אַ מאַנספּערזאָן פון נאַטור באַשאַפן געוואָרן צו לעבן נאָר מיט אײַן וויַיב אַדער צו האָבן פיל וויַיבער, ווי עס איז געווען אין די גאָר אַלטע צייַטן. אייזיקס איז געווען אַ רוסיפי־צירטער דייטש פון די באַלטישע געגנטן, וועלכער האָט יאָרן לאַנג געלעבט צווישן יידן און האָט זיך גוט אויסגעלערנט ריידן און, דאָכט זיך, אויך לייענען יידיש. דער זאָל, אין וועלכן די דעבאַטע איז פּאָרגעקומען, איז געווען גיפּאַקט מיט יונגע בחורים און מיידלעך. איך געדענק שוין ניט ווער פון די צוויי דעבאַטאַנטן איז געווען דער פּאַרטיידיקער פון מאַנאַגאַמיע און ווער עס איז געווען דער פּאַרטיידיקער פון פּאָליגאַמיע. ביידע האָבן געבראַכט ביישפּילן פון געשיכטע פון אַלטערטום און פון דעם לעבן פון די מענטשן, וועלכע זייַנען ״נאָך ניט איבערגעפירט געוואָרן פון דער זאָגענאַנטער ציווי־ליזאַציע״ (אַן אויסדרוק פון איינעם פון די דעבאַטאַנטן). וועָן דער ״מאַנאַ־גאַמיסט״ האָט אַנגעוויזן, אַז ביי טויבן, באַטשאַנעס און אַנדערע פויגלען הערשט מאַנאַגאַמיע, האָט דער צווייטער רעדנער אַנגעוויזן, אַז הענער, אַקסן אַדער פערד וויסן ניט פון קיין מאַנאַגאַמיע.

וועָן די רעדנער האָבן געענדיקט, האָט מען דערלויבט דעם עולם צו שטעלן פראַגן ביידע דעבאַטאַנטן. האָט זיך באַלד אויפגעשטעלט אַ יונגער־מאַן און געזאָגט: ״איך בין ערשט אַ פּאָר וואָכן אין אַמעריקע. איך קום פון ביאַליסטאָק. איך בין געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון דער ביאַליסטאָקער אַנארכיסטישער אַרגאַניזאַציע. פון ביאַליסטאָק בין איך אַוועקגעפּאָרן קיין פּאַריז און דאָרט בין איך אויך געווען טעטיק אין אַן אַנאַרכיסטישער גרופּע און געגאַנגען צו אַלע אַנארכיסטישע לעקציעס און פּאַרזאַמלונגען. אין פּא־ריז, ווי אין ביאַליסטאָק, אויף די אַנארכיסטישע לעקציעס און פּאַרזאַמלונגען, האָט מען גערעדט וועגן רעוואָלוציע, וועגן דירעקטער אַקציאָן אַדער פּאַר־לאַמענטאַריזם, וועגן גענעראַל־סטרייק און סאַבאָטאַזש און ענלעכע פראַגן. דאָ, אָבער, הער איך אַפילו קיין וואָרט ניט וועגן דעם, נאָר מען רעדט וועגן הענער, אַקסן און פערד. אָט דאָס הייסט ביי אייך אַנארכיזם?״...

אַ מיידל שוין אין די יאָרן, וועלכע איז געזעסן לעבן דער רעדנער־פלאַטפאָרמע, האָט אים מיט כעס אונטערבראָכן: ״זעצט זיך אַניידער, איר האָט ניט פּאַרשטאַנען די רעדנער״.

עס האָבן זיך דערהערט אַפּלאָדיסמענטן. פיל אָבער האָבן געשריען: ״לאָזט אים רייַדן״, ״לאָזט אים ענדיקן״. אויך יאַנאָווסקי האָט אַפּעלירט צו די פּאַרזאַמלטע, אַז זיי זאָלן דעם רעדנער לאָזן רייַדן. אָבער דער טומל איז געוואָרן וואָס וווייטער אַלץ גרעסער און עס איז שיער ניט געקומען צו אַ געשלעג צווישן בייַדע צדדים, און די פּאַרזאַמלונג איז געשלאָסן געוואָרן.

אין אַ וואָך אַדער צווי ארום האָט מיר ד״ר לאַנדאַ אַוועקגעפירט צו אַן אַנארכיסטישער לעקציע, וואָס איז פּאַרגעקומען אין אַ מיטן וואָך אויף אויף איסט בראָדווי, נאָר אין אַ קליינעם לאָקאַל. דאָרט איז, דאָכט זיך,

געווען אַן אַנאַרכיסטישער קלוב. די טעמע פון דער לעקציע געדענק איך ניט, אָבער איך געדענק זייער גוט דעם לעקטאָר. זיין נאָמען איז געווען סייעט. אַנאַרכיסטן האָבן ניט געגלויבט אין אויטאָריטעטן. פלעגט דעמאָלט אויף די מערסטע אַנאַרכיסטישע לעקציעס ניט זיין קיין פאָרזיצער. אָבער דער לעקטאָר פלעגט ריידן שטייענדיק און, פאַרשטייט זיך, אָן אַ הוט אויפן קאָפּ. דאָ אָבער איז סייעט געזעסן אין אַ קעפּקע אויפן קאָפּ. ווען ער האָט אָנגעהויבן זיין לעקציע, האָט איינער פון די צוהערער, טאַקע אַן אַנאַרכיסט, אַ זאָג געטאָן צו אים: „טו אויס די קעפּקע און שטעל זיך אויף!"

„דאָס איז ניט דיין עסק — האָט סייעט געענטפערט — דיר געפעלט ניט, קאָנסטו גיין אַהיים".

נאָכדעם ווי סייעט האָט געענדיקט זיין „לעקציע", האָט מען אים גע־שטעלט פראַגן. סייעט האָט געגעבן דאָס וואָרט נאָר דעם, וועמען ער האָט געוואָלט. ווען איין אַנאַרכיסט האָט זיך אויפגעשטעלט און געוואָלט ריידן, האָט סייעט אים געזאָגט: „דו זעץ זיך אַנידער, דו האָסט ניט דאָס וואָרט!" אויך דאָ איז געוואָרן אַ טומל און די פאַרזאַמלונג האָט זיך געמוזט שליסן.

נאָך סייעטס „לעקציע" האָב איך אויפגעהערט גיין צו אַנאַרכיסטישע לעקציעס און מיר דוכט, אַז אויך ד"ר לאַנדאַ האָט פאַרלאָרן דעם אינטערעס אין די אַנאַרכיסטישע לעקציעס. ער איז שפּעטער געוואָרן אַ מיטגליד פון דער אָרגאַניזאַציע „פריינד פון בונד".

שוין אין הערבסט 1904 האָב איך ביי זיך באַשלאָסן אין אַ יאָר אָדער צוויי אַרום אומצוקערן זיך קיין רוסלאַנד און דאָרט זיך אַקטיוו באַטייליקן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. איך פלעג דעמאָלט כמעט יעדן טאָג וואָס איך האָב ניט געאַרבעט, שטונדן לאַנג אָפּזיצן אין אַסטאָר לייב־רערי און לייענען דער עיקר די אַלטע רוסישע לעגאַלע מאַרקסיסטישע זשורנאַלן, וואָס זיינען צוגעמאַכט געוואָרן פון דער צאַרישער רעגירונג („באַוואָיע סלאָוואָ", „באַטשאַלאָ", „זשיזן", „באַאוטשנאָיע אָבאָזרעניע"). איך פלעג אויך לייענען די אַלטע אומלעגאַלע ליטעראַטור פון אַלע פּאַרטייען. איך האָב עס געטאָן, כדי איך זאָל שפּעטער אין רוסלאַנד ניט דאַרפן לייענען די דאָזיקע פאַרבאָטענע ליטעראַטור און ניט דאַרפן ריזיקירן צוליב דעם מיט מיין פרייהייט. איך האָב, פאַרשטייט זיך, אויך געלייענט די נייע נומערן פון די רוסישע ראַדיקאַלע זשורנאַלן, וואָס פלעגן אָנקומען אַהער פון פּע־טערבורג און מאָסקווע אין אַסטאָר לייברערי, אין לעזע־זאַל פון עדיוקעישאָ־נאַל עלאַיענס און אין בונדישן קלוב. איך האָב אויך איבערגעלייענט אַלע יאָרגאַנגען פון דער ניו־יאָרקער „אַרבייטער־צייטונג", דאָס ערשטע יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע וואָכנבלאַט, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אין ניו־יאָרק אין די 90קער יאָרן.

באַלד נאָך דעם „רויטן זונטאָג" פון יאַנואַר 1905 אין פּעטערבורג האָט צווישן די יונגע רעוואָלוציאָנערע אימיגראַנטן אין ניו־יאָרק זיך אָנ־געהויבן אַ באַוועגונג פאַר צוריקקערן זיך וואָס שנעלער קיין רוסלאַנד, כדי אָנטיילצונעמען אין דער רעוואָלוציע.

אַ טייל פון די געוועזענע אַקטיווע פּאַרטיי־טוער זיינען פון זייערע

פּאַרטייען אַוועקגעשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד. אַנדערע זיינען געפאָרן אויף זייערע אייגענע הוצאות, און די יעניקע וואָס האָבן ניט געהאַט קיין געלט אַפילו אויף אַ שיפס־קאַרט פון דריטן קלאַס, זיינען געפאָרן אויף אָקסן־שיפן קיין לאָנדאָן און פון דאָרטן קיין זשענעווע, שווייץ, וואו עס האָבן זיך דעמאָלט געפונען די גענעראַל־שטאַבן פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן און פון „בונד". פון זשענעווע פלעגן שוין די פּאַר־טייען אַוועקשיקן זייערע מיטגלידער קיין רוסלאַנד.

אַ סך פון די אָנגעזעענע מיטגלידער פון די דריי רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען אין ניו־יאָרק זיינען אַוועקגעפאָרן קיין זשענעווע און פון זשענעווע קיין רוסלאַנד נאָך אין די מאָנאַטן פעברואַר־מערץ. אַנדערע זיינען געפאָרן שפּעטער.

די דריי באַוואוסטע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן קאַשין, גאָניקבערג און דעיווי (דעוודאַריאַני), וועלכע האָבן געאַרבעט צוזאַמען מיט מיר אויף קאַרפּס מעבל־פאַבריק אין ברוקלין, זיינען אַוועקגעפאָרן נאָך אין פעברואַר און אַלע דריי האָבן דערנאָך געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אין דער פּאַרטיי. קאַשין איז אַ לענגערע צייט געווען אַ באָלשעוויק. שפּעטער איז ער אַוועק פון דער פּאַרטיי. גאָניקבערג און דעוודאַריאַני זיינען יאָרן לאַנג געווען אַקטיוו אין דער מענשעוויסטישער פּאַרטיי. אויך נאָך דער באָלשעוויסטי־שער איבערקערעניש איז גאָניקבערג געווען אַ פּאָר יאָר טעטיק אין דער מענשעוויסטישער פּאַרטיי. שפּעטער איז ער אַרעסטירט געוואָרן, איז געזעסן אַ לענגערע צייט אין די פאַרשיידענע באָלשעוויסטישע טורמעס, איז דערנאָך פאַרשיקט געוואָרן אין די ווייטע מקומות און איז דאָרט אומגעקומען.

דעוודאַריאַני איז שפּעטער געווען איינער פון די אָנגעזעענסטע טוער פון דער גרוזינישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. אים האָבן די באָלשעוויקעס נאָך אין אָנהייב פון די 20קער יאָרן דערשאָסן.

איך האָב ניט געקאָנט חלומען אַפילו וועגן פאָרן גלייך קיין רוסלאַנד. איך האָב געהאָפט מיט דער צייט צו קריגן אַרבעט אַלס הויז־פּעינטער און אָנזאַמלען גענוג געלט אויף צו קאָנען שפּעטער פאָרן, אויב ניט מיטן דריטן קלאַס, איז מיט אַן אָקסן־שיף, קיין לאָנדאָן און פון דאָרט קיין זשענעווע.

אַ פינף־זעקס וואָכן פאַר פּסח האָב איך טאַקע געקראָגן אַזאַ דזשאַב און האָב אָנגעהויבן אַרבעטן פאַר אַ געהאַלט פון 10 דאָלאַר אַ וואָך. איך האָב באַשלאָסן ניט צו פאָדערן מער קיין לוין־העכערונגען. אָבער אין אַ וואָך 4 אַרום האָט מיינער אַ באַקאַנטער הויז־פּעינטער מיך רעקאָמענדירט צו זיין באַלעבאָס און דאָרט האָב איך שוין געקראָגן 12 דאָלאַר אַ וואָך.

איך האָב דאַן פּשוט אויפגעלעבט. כ׳האָב גענומען אַ צימער אויף דזשע־פערסאָן סטריט און אַזוי ווי אין מיין צימער איז געשטאַנען אַ ברייט בעט פלעג איך אָפט מוזן, ווילנדיק־ניט־ווילנדיק, אַרויפנעמען צו זיך נעכטיקן דעם אָדער יענעם חבר מיינעם.

אַן אָפטער גאַסט ביי מיר איז געווען אַ מינסקער פּועלי־ציוניסט מיטן נאָמען הירש קאַהאַן. ער איז געווען אַן אינטעליגענטער בחור, וועלכער איז אַנטלאָפן קיין אַמעריקע פון מיליטער־דינסט. דאָ פלעגט ער זעלטן אַרבעטן.

ער פלעגט אָדער זיצן אין ביבליאָטעק און לייענען, אָדער דעבאַטירן מיט חברים וועגן ציוניזם, סאָציאָליזם, בונדיזם, אַנארכיזם א. א. וו. ער איז, אַגב, געווען אַ גוטער דעבאַטאַנט. וועגן ער איז געווען הונגעריק, פלעגט ער מיר שוין פֿאַרנאַכט אָפּוואַרטן, וועגן איך פלעג קומען פון דער אַרבעט. איך פלעג אים דעמאָלט געבן אַ 10 סענט און ער פלעגט גיין צובייסן. דערנאָך פלעגט ער קומען צו מיר נעכטיקן. ער איז געווען אַ קוזין פון דעם שרייבער א. ליטווין, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס" און ער האָט מיך טאָקע באַקענט מיט ליטווינען, ליטווין האָט, פֿאַרשטייט זיך, אים אַרויסגעהאָלפן.

דער דאָזיקער הירש קאָהאַן האָט אויך באַזוכט זשיטלאָווסקיס אַלע לעקציעס און ער איז געווארן אַן איבערצייגטער סאָציאָליסט־רעוואָלוציאָנער.

„אויב איר זייט אַן איבערצייגטער עס־ער", האָב איך איינמאָל אים געזאָגט, „פֿאַרוואָס טרעט איר ניט אַריין אין דער ניו־יאָרקער גרופּע פון עס־ערן און פֿאָרט ניט קיין רוסלאַנד, זיי שיקן דאָך איצט אַ סך מענטשן קיין רוסלאַנד ?"

ער האָט מיר געענטפערט, אַז ער קאָן פֿערזענלעך קיינעם ניט פון די עס־ערן. איך האָב אים פֿאַרגעלייגט, אַז איך בין גרייט צו רעדן וועגן אים מיטן סעקרעטאַר פון דער ניו־יאָרקער גרופּע סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן, סטאָלאָוו, אַ יידישער יונגערמאַן, מיט וועמען איך בין געווען באַפרייַנדעט.

אויף הירש קאָהאַנס פֿאַרלאַנג האָב איך טאָקע געריידט וועגן אים מיט סטאָלאָוון און האָב אים שטאַרק רעקאָמענדירט וויַ אַ פּעאיקן און אינטעליגענטן יונגמאַן, וועלכער איז פריער געווען אַ פּועלי־ציוניסט און איצט איז ער אַן איבערצייגטער סאָציאָליסט־רעוואָלוציאָנער.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט סטאָלאָוו זיך מיט אים געטראָפן און סטאָלאָוו האָט אים אין אַ געוויסן טאָג געהייסן אַרויפקומען צו זשיטלאָווסקין, וועלכער האָט דעמאָלט געהאַט זיין אָפּיס טאָקע אויף דזשעפערסאָן סטריט, ניט ווייט פון דער הויז, וואו איך האָב געוואוינט. ער האָט פֿאַרבראַכט ביי זשיטלאָווסקין אַ פּאָר שעה און ער האָט אויף זשיטלאָווסקין געמאַכט אַ גוטן אייַנדרוק.

זשיטלאָווסקי האָט אים פֿאַרגעלייגט, אַז ער זאָל דערווייל ווערן זיין סעקרעטאַר, דערנאָך וועט מען אים אַוועקשיקן אין זשענעווע פֿאַר זעקס וואָכן צייט אין דער פֿאַרטיי־שולע, וואָס די עס־ערן האָבן דעמאָלט דאָרט געהאַט, און נאָכדעם ווי ער וועט דאָרט פֿאַרענדיקן דעם קורס, וועט מען אים אַוועקשיקן קיין רוסלאַנד אויף פֿאַרטיי־אַרבעט. זשיטלאָווסקי האָט אים באַשטימט אַ וועכנטלעכן געהאַלט פֿאַר דער צייט וואָס ער וועט זיין דאָ זיין סעקרעטאַר. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, 25 דאָלאָר אַ וואָך.

הירש קאָהאַן איז געווארן גאָר אַן אַנדער מענטש. ער האָט שוין צו קיינעם ניט געדאַרפט מער אַנקומען און ער האָט טעג און נעכט שטודירט די עס־ערישע ליטעראַטור, וועלכע זשיטלאָווסקי האָט אים רעקאָמענדירט צו לייענען. אין אַ וואָך 5־6 אַרום איז ער טאָקע פֿאַרשוואונדן פון ניו־יאָרק. אין אויגוסט 1905, וועו איך בין געווען אין זשענעווע, האָב איך דאָרט

געטראָפן אַ יונגע עס־ערקע, וועלכער איך האָב גוט געקענט אין ניו־יאָרק. ווען איך האָב בייַ איר געפרעגט, וואו הירש קאַהאַן איז, האָט זי מיר געזאָגט, אַז ער האָט פאַרענדיקט דעם קורס אין דער פאַרטיי־שולע און ער איז מיט אַ וואַך אָדער צען טעג צוריק אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד.

אין 1905 האָב איך געהאַלפן אברהם רייזענען וועלן אַ מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס".

נאָך אין 1904, האָב איך באַמערקט אין „טאַגעבלאַט" אַ פּאָר מאָל אַברהם רייזענס לידער און דערציילונגען. איך בין געווען זיכער, אַז דאָס „טאַגעבלאַט" דרוקט זיי איבער פון אַ וועלכער עס איז אייראָפּעאישער יידישער צייטונג אָדער זשורנאַל. אָבער ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז רייזען געפינט זיך אין גאַליציע און אַז ער שיקט פון דאָרט אַליין צו דעם „טאַגעבלאַט" זיינע לידער און דערציילונגען, בין איך געווען שטאַרק איבערראַשט. דאָס „טאַגעבלאַט" איז אין יענע יאָרן געווען ניט נאָר אַן עקסטרעם־אָרטאָדאָקסישע צייטונג, נאָר אויך אַ העכסט־רעאַקציאָנערע צייטונג. זי האָט ניט נאָר כסדר געגאָסן פּעך און שוועבל אויף די יידישע סאָציאַליסטן און אַנדערע ראַדיקאַלן, זי האָט אויך באַקעמפט די יוניאָנס און אין יעדן קאַמף צווישן קאַפּיטאַל און אַרבעט האָט דאָס „טאַגעבלאַט" געווינלעך געשטיצט די באַלעבאָטים קעגן די אַרבעטער. זי פלעגט דרוקן די אַנאָנסן פון די באַלעבאָטים פאַר סטרייק־ברעכער. דאָס „טאַגעבלאַט" האָט אויך אָנגעפירט אַ קאַמף קעגן דער אויפּפירונג פון מאַדערנע פּיעסן אויף דער יידישער ביניע און האָט אין נאָמען פון „טהרת המשפּחה" גערופן אירע לייענער צו באַיקאָטירן אַזוינע פּיעסן. אין די פּאָליטישע וואַל־קאַמפּאַניעס פלעגט דאָס „טאַגעבלאַט" אָפּטמאָל שטיצן די קאַרופּטסטע און פאַרדאָרבענע פּאָליטישע.

אין די לעצטע יאָרן, אַידער דאָס „טאַגעבלאַט" האָט זיך פאַראיניקט מיטן „מאָרגען זשורנאַל", איז זי אונטער דער רעדאַקציע פון לעאָן זאַלאַט־קאַף געוואָרן אַ סך אַנשטענדיקער און פראָגרעסיווער. אָבער אין די יאָרן 5-1904 איז דאָס „טאַגעבלאַט" געווען דער שטאַרקסטער זייל פון פּאָליטישער, סאָציאַלער און קולטורעלער רעאַקציע אויף דער יידישער גאַס. אויף דער „מאָרגען זשורנאַל" איז אין יענע יאָרן געווען אַן ארטאָדאָקסישע צייטונג, אָבער ניט אַזוי קריגעריש, ווי דאָס „טאַגעבלאַט". דער „מאָרגען זשורנאַל" איז געווען אַ קאָנסערוואַטיוע צייטונג, אָבער ניט קיין רעאַקציאָנערע. האָב איך גלייך אָנגעשריבן רייזענען אַ בריוו, אין וועלכן איך האָב אים דערציילט וואָס דאָס „טאַגעבלאַט" שטעלט מיט זיך אַזוינס פּאָר, און געפרעגט בייַ אים, ווי אַזוי ער, דער פאַרפאַסער פון די לידער און דערציילונגען, דער סאָציאַליסט און פרייַנד פון „בונד", קען שרייבן אין אַזאַ רעאַקציאָנערער צייטונג? צו מיין בריוו האָט אויך צוגעשריבן אַ פּאָר ווערטער אין רוסיש מיינע אַ פרייַנדין, אויך אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטקע, וועלכע האָט גוט געקענט רייזענען פון וואַרשע. אין אַ פּאָר וואָכן אָרום האָב איך באַקומען פון רייזענען אַ לאַנגן בריוו, אין וועלכן ער האָט מיר געשריבן, אַז דעם אַדרעס פון „טאַגעבלאַט" האָט אים געגעבן יעקב דינעזאָן אין וואַרשע. דינעזאָן האָט אים געזאָגט, אַז ער קען שיקן אַהין זיינע דערציילונגען און לידער און קריגן

באצאלט פאר זיי. וואס פאר א סארט צייטונג דאס „טאגעבלאט" איז, ווייסט ער ניט, ווייל ער באקומט ניט די צייטונג. געווייס וואלט ער געווען העכסט צופריידן צו דרוקן זיך בעסער אין א סאציאליסטישער צייטונג, אבער סא־ציאליסטישע צייטונגען זיינען דאך ארעם און זיי קענען ניט צאלן קיין האנאראר פאר דערציילונגען און לידער, און אן די פאר דאלאר, וואס ער באקומט פון „טאגעבלאט", קען ער פשוט ניט אויסקומען. בכלל, וואלט ער געוואלט קומען קיין אמעריקע, וועט ער וואלט געהאט אויף הוצאות.

באלד ווי איך האב באקומען רייזענס בריוו, בין איך צוזאמען מיט מיין פריינדין, אווועק צו אב. קאהאנען, דעם רעדאקטאר פון „פארווערטס". קאהאן האט אונדז זייער פריינדלעך אויפגענומען. מיר ביידע זיינען מיט אים נאך פריער באקאנט געווארן. מיר האבן אים דערציילט, אז רייזען וואלט וועלן זיינע דערציילונגען און לידער דרוקן אין „פארווערטס". מיר האבן אים אויך דערציילט, אז רייזען בויטיקט זיך שטארק מאטעריעל און אז ער וואלט וועלן קומען קיין אמעריקע, וועט מען זאל אים שיקן א שיפס־קארטע און רייזע־הוצאות.

„איך האלט זייער שטארק פון אברהם רייזענען, האט קאהאן אויסגערופן. ער איז דער טאלאנטפולסטער סקיצן־שרייבער, וואס די יידישע ליטעראטור פארמאגט. איר קאנט אים שרייבן, אז דער „פארווערטס" וועט גערן דרוקן אלע זיינע דערציילונגען. קיין סך קאן דער „פארווערטס" ניט צאלן. געווייג־לעך צאלן מיר 3 און 5 דאלאר פאר א סקיצע. אים וועלן מיר צאלן 10 דאלאר פאר א דערציילונג. לידער האבן מיר גענוג פון אונדזערע אייגע־נע פאעטן".

„קיין שיפס־קארטע רייזענען קאן דער „פארווערטס" איצט ניט אפארדן צו שיקן, האט קאהאן ווייטער געזאגט. נאר מען קאן פאראנשטאלטן פאר דעם צוועק א טעאטער־בענעפיט און שאפן די נויטיקע סומע פאר רייזענען, אז ער זאל קענען קומען אהער".

קאהאן האט טאקע באלד אויפן ארט ארייגערופן צו זיך אין צימער יואל ענטינען, וועלכער האט דאן געארבעט אין „פארווערטס". ער האט אים דערציילט וועגן וואס עס האנדלט זיך. אויך ענטין איז געווען רייזענס א גרויסער פארערער. און קאהאן האט אים געבעטן, אז ער זאל זיך פארנעמען מיט אראנזשירן דעם טעאטער־בענעפיט פאר רייזענען.

איך האב גלייך אנגעזאגט רייזענען די גוטע בשורה, אז ער וועט א שטענדיקער מיטארבעטער פון „פארווערטס" און אז ער וועט אינגיכן אויך באקומען א שיפס־קארטע מיט אלע נויטיקע הוצאות פאר דער רייזע קיין אמעריקע. איך האב באלד נאכדעם פארלאזן ניו־יארק. אין א פאר מאנאטן ארום האב איך אין זשענעווע, אין ארכיוו פון „בונד" געזען דעם ערשטן נומער „צייט־גייסט", דאס וואכנבלאט, וואס דער „פארווערטס" האט ארויסגעגעבן אין די יארן 1905־1908. דארט איז געווען אפגעדרוקט אברהם רייזענס דערציילונג „די נייע שאלה".

אינגיכן האב איך באקומען א בריוו פון מיינעם א חבר אין ניו־יארק, אז רייזען שרייבט שוין רעגלמעסיק אין „פארווערטס", אז מען האט

רייזענען שוין אַרויסגעשיקט אַ שיפס־קאָרטע און אַז ער קומט קיין אַמעריקע.

**
*

אין ווינטער 1904, ווען איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק, איז נאָך דאָ אַרויסגעגאַנגען דער ליטעראַרישער מאַנאַט־זשורנאַל „די פרייע שטונדע", אין וועלכן עס האָבן זיך געדרוקט די יידישע סקיצן־שרייבער און פּאָעטן. דער רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל איז געווען חיים אַלעקסאַנדראָוו, וועמענס אמתער נאָמען איז געווען וויליאַם מילער. ער איז געבוירן געווארן אין פּעטערבורג אין יאָר 1869, האָט שטודירט אין ווילנער לערער־אינסטיטוט, פון וואַנען ער איז אויסגעשלאָסן געווארן פאַר לייענען אומלעגאַלע ליטעראַטור און ער איז אַרויסגעשיקט געווארן אונטער פּאָליציי־אויפזיכט קיין קראַנ־שטאָט. אין די 90קער יאָרן איז ער געקומען קיין אַמעריקע. ער איז באַלד געווארן אַ מיטגליד פון דער דעמאָלטדיקער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־פּאַרטיי (ס. ל. פּ.) און איינער פון די נאָענטסטע מיטאַרבעטער פון דעם טעג־לעבן „אבענד־בלאַט", אַרגאַן פון דער ס. ל. פּ.

איך האָב דעם „אַבענד־בלאַט" שוין ניט געטראָפן (ער האָט זיך צוגע־מאַכט אין 1902), אָבער די „פרייע שטונדע" האָב איך געלייענט יעדן נומער. דער זשורנאַל איז אָבער אינגיכן אונטערגעגאַנגען.

באַלד וווי „דער פרײַנד", די ערשטע יידישע טעגלעכע צייטונג אין רוס־לאַנד, האָט אַנגעהויבן צו דערשיינען אין פּעטערבורג, איז אַלעקסאַנדראָוו געווארן זיין אַמעריקאַנער קאָרעספּאָנדענט. ער איז געווען אַ גרויסער פאַר־ערער פון „בונד". ער פלעגט אָפט קומען אין דער בונדישער ביבליאָטעק אויף איסט בראָדווי צו לייענען דאָרט די רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן. דאָרט בין איך מיט אים באַקאַנט געווארן. ער איז געווען אַ העכסט אינטע־ליגענטער מענטש. איידער ער איז געווארן אַ יידישער זשורנאַליסט, האָט ער געשריבן רוסיש. ער איז שוין דעמאָלט געווען דער פאָרפאָסער פון עט־לעכע ביכער. אַלעקסאַנדראָוו איז געווען אַ גרויסער שווייגער. אַנקוקנדיק אים וואָלט קיינעם ניט געקענט אינפאַלן, אַז דאָ שטייט אַדער זיצט פאַר אייך אַ טאַלאַנטפולער סאַטיריקער, וועלכער שרייבט אויך לידער. אין ליד זיינס „ברידער, מיר האָבן געשלאָסן אויף לעבן און טויט אַ פאַרבאַנד" איז אין די יאָרן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע געווארן אינג פון די פּאָפולערסטע לידער פון „בונד" אין רוסלאַנד.

סוף זומער 1904 האָט אין ניו־יאָרק אַנגעהויבן צו דערשיינען „דער אַרבייטער", אַ וואָכנבלאַט, אַרויסגעגעבן פון דער יידישער סעקציע פון דער ס. ל. פּ. אונטער דער רעדאַקציע פון דוד פּינסקי און יוסף שלאָסבערג. פּינסקי איז שוין דעמאָלט געווען אַ באַרימטער יידישער שריפטשטעלער. זיין ערשטע דערציילונג „דער גרויסער מענטשן־פרײַנד" איז געווען געדרוקט נאָך אין 1894 אין מ. ספּעקטאָרס „הויז־פרײַנד". ער האָט דערנאָך פאַר־עפנטלעכט אַ רייע דערציילונגען אין י. ל. פּרצעס „אידישע ביבליאָטעק" און שפּעטער אין פּרצעס זאַמלבוך „ליטעראַטור און לעבן" און אין די יום־

טוב בלעטלעך. פּינסקי איז שוין דעמאָלט געווען אַ סאָציאַליסט. נאָך פּאַר דער גרינדונג פון „בונד" איז פּינסקי געווען פֿאַרבונדן מיט די קאָנספּיראַטיוועּ יידישע אַרבעטער־קרייזלעך, מיט די „זשאַרגאָנישע קאָמיטעטן" און מיט די יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פון ווילנע, וועלכע האָבן שפּעטער געגרינדעט דעם „בונד". פּינסקי האָט שטודירט אין די אוניווערסיטעטן פון ווין און בערלין און גלייכצייטיק געשריבן דערציילונגען און אויך אַרטיקלען אונטער דעם פּסעוודאָנים ד. פּולס.

אין יאָר 1899 איז ער אויף דער אינלאַדונג פון „אַבענד־בלאַט" געקומען קיין אַמעריקע, וואו ער איז געוואָרן אַ נאָענטער מיטאַרבעטער און ליטעראַרישער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, וועלכע איז שטאַרק באַקאַמפט געוואָרן פון „פֿאָרווערטס" (דער „פֿאָרווערטס" איז אין יאָר 1897 געגרינדעט געוואָרן ווי אַן אָפּאָזיציע־צייטונג צו דעם „אַבענד־בלאַט").

יוסף שלאָסבערג, דער צווייטער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער", איז אויך פריער געווען אַ רעדאַקטאָר פון „אַבענד־בלאַט". ער איז אַלס 13־יאָריקער יינגל געקומען קיין אַמעריקע מיט זיין פֿאַמיליע פון אַ קליין שטעטעלע אין מינסקער גובערניע (דאָס שטעטעלע קוידענאָוו, וואו אויך אברהם רייזען איז געבאָרן געוואָרן). שלאָסבערגס טאַטע, אַן אַרעמער שניידער, האָט געלאָזט זיין זון נאָר אין יאָר באַזוכן דאָ אַ פֿאַלקס־שולע. צו 14 יאָר האָט ער אים אָפּגענעבן אין אַ שוויץ־שאָפּ לערנען זיך שניידעריי. 10 יאָר האָט יוסף שלאָסבערג אָפּגעפּינצטערט אין די שוויץ־שעפּער. אָבער אין אַוונט האָט ער זיך געלערנט. ער איז געוואָרן אַ בוכהאַלטער און האָט דערנאָך אַ פּאָר יאָר שטודירט אַלס פרייער צוהערער אין קאָלאָמביאַ קאָלעדזש. צו 15 יאָר איז שלאָסבערג געוואָרן אַ סאָציאַליסט און אַ יוניאַן־מאַן. שפּעטער האָט ער געהאָלפן דעניעל דעליאָנען באַקעמפן די אָפּאָזיציע, וועלכע האָט געשאַפן דעם „פֿאָרווערטס". אַלס סעקרעטאַר פון דער אַסאָסיאַציע, וועלכע האָט אָרויסגעגעבן די וועכנטלעכע „אַרבייטער־צייטונג" און דעם טעגלעכן „אַבענד־בלאַט", איז שלאָסבערג, נאָכדעם ווי פּילִיפּ קראָנץ, ב. פּיגענבוים, מ. באַראָנאָוו און די איבעריקע אָנגעזעענע מיטאַרבעטער זיינען אַוועק פון „אַבענד־בלאַט", באַשטימט געוואָרן פון דער אַסאָסיאַציע אַלס רעדאַקטאָר פון „אַבענד־בלאַט" און ער איז געווען רעדאַקטאָר ביז 1902.

באַלד ווי דער „אַרבייטער" האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין, איז אויך חיים אַלעקסאַנדראָוו געוואָרן אַ שטענדיקער נאָענטער מיטאַרבעטער פון דער צייטונג. ער האָט געשריבן אונטער דעם פּסעוודאָנים „דאָן־קיכאָט". דער „אַרבייטער" האָט אָפּגענעבן אַ סך פּלאַץ צו באַקעמפן דעם „פֿאָרווערטס" און די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי. אָבער אונטער דוד פּינסקיס רעדאַקציע איז דער „אַרבייטער" אויך געוואָרן אַ ליטעראַרישע צייטונג אין אמתן זין פון וואָרט. אַ סך פון די שפּעטער באַרימט־געוואָרענע יידישע בעלעטריסטן, פּאָעטן און פּעליעטאָניסטן האָבן זייערע ערשטע דערציילונגען, לידער אוז פּעליעטאָנען געהאָט געדרוקט אין „אַרבייטער" אונטער דוד פּינסקיס רעדאַקציע. אַ גרויסן דערפּאָלג ביי די אינטעליגענטערע יידישע לייענער האָבן

אויך געהאַט דאָן־קיכאַטש וועכנטלעכע פעליעטאָנען. איך בין געוואָרן אַ לייענער פון דעם „אַרבייטער" פון דעם ערשטן נומער אָן אָן האָב אים ניט אויפגעהערט לייענען ביז דעם לעצטן טאָג וואָס איך בין געווען אין אַמעריקע. אַ סך פון די אָנגעזעענסטע בונדיסטן זיינען געווען שטענדיקע לייענער פון דעם „אַרבייטער" און מאַנכע פון זיי, ווי צ. ב. דער וואַרשעווער בונדיסט סינאַי, זיינען געווען גרויסע פּאַרערער פון „אַרבייטער". פּינסקי און דאָן־קיכאַט (אַלעקסאַנדראָוו) זיינען דאָך אַליין געווען בונדיסטן און אַחוץ זיי האָבן אין „אַרבייטער" אויך געשריבן אַנדערע בונדיסטן ווי בן־יקיר (פרענק ראָזענבלאָט) א. א.. פּינסקי אַליין האָט אין „אַרבייטער" פּאַרעפנט־לעכט אַ רייע דערציילונגען און אויך אייניקע דראַמעס זיינע. ער האָט אויך געשריבן די טעאַטער־רעצענזיעס. דער „אַרבייטער" איז דער ניט לאַנג אַריבערגעקומענער רעוואָלוציאָנער־געשטימטער און באַוואוסטזיניקער יוגנט געווען מער צום הארצן ווי דער „פּאַרווערטס".

אין 1905 האָט אין ניו־יאָרק אויך אָנגעהויבן אַרויסגיין אַ וועכנטלעכע סאָציאַליסטישע צייטונג אין ענגליש „דהי וואָירקער", אַרגאָן פון דער סאָ־ציאַליסטישער פּאַרטיי. אייגער פון די רעדאַקטאָרן פון „וואָירקער" איז געווען אַלדזשערנאָן לי, וועלכער האָט דערנאָך געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. ער איז שפּעטער יאָרן לאַנג געווען דער דירעקטאָר פון דער סאָציאַליסטישער רענד סקול און אַ געוויסע צייט רעדאַקטאָר פון „ניו לידער". די פון אונדז, וועלכע האָבן אָפּילו נאָר אַ ביסל פּאַרשטאַנען ענגליש, האָבן געלייענט דעם „וואָירקער". אין דעם „וואָירקער", געדענק איך, האָב איך צום ערשטן מאָל געזען אַרטיקלען אונטערגעשריבן „העררי ראָגאָף". איך געדענק, אז ווען איך האָב אַמאָל געפרעגט ביי אַ טע־טיקן מיטגליד פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וועלכער איז, דאָכט זיך, געווען אַ מיטגליד פון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט אַרויסגעגעבן דעם „וואָירקער", וואָר איז דער דאָזיקער העררי ראָגאָף? האָט ער מיר געזאָגט, אז דאָס איז אַ יונגער יידישער סטודענט פון ניו־יאָרקער סיטי־קאָלעדזש. דאָס איז טאַקע געווען הלל ראָגאָף, וועלכער איז אין 1906 געווארן אַ מיט־אַרבעטער פון „פּאַרווערטס" און איז דערנאָך אין משך פון צענדליקער יאָרן געווען, פריער דער פּאַרוואַלטונגס־רעדאַקטאָר פון „פּאַרווערטס", און נאָך אַב. קאַהאַנס טויט — דער הויפּט־רעדאַקטאָר פון „פּאַרווערטס".

צענטער קאַפּיטל

זשעניע הורוויטש און איר ברודער, פּראָפ. יצחק־אייזיק הורוויטש. — פּאַרוואָס זי איז מיר געווען באַזונדערס סימפּאַטיש. — דער סקאַנדאַל אויף אַ לעקציע פון אַ יונגן רוסישן סאָציאַל־דעמאָקראַט און אַ געשלעג צווישן סאָציאַליסטן און אַנאַרכיסטן. — דער באַרימטער רוסישער אַקטיאָר פּאַוועל אָרליענעוו קומט מיט זיין טרופּע קיין ניריאָרק. — איך ווער אַ רוסי־שער „אַקטיאָר".

נאָך אין יאָר 1904 בין איך אין דעם ניו־יאָרקער בונדישן קלוב אויף איסט בראָדווי באַקאַנט געוואָרן מיט זשעניאַ הורוויטש. זי איז געווען אַ שוועסטער פון דעם באַוואוסטן עקאָנאָמיסט, סטאַטיסטיקער און סאָציאַליס־טישן פּובליציסט פּראָפ. יצחק־אייזיק הורוויטש. אין די יאָרן 1904־1905 האָט הורוויטש געשריבן אין דער „פּרייַ אַרבייטער שטימע" און אין דער „צוקונפט" אונטערן פּסעוודאָנים יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי (ער האָט דעמאָלט געאַרבעט אין וואַשינגטאָן פּאַר דער רעגירונג, האָט ער ניט געקענט שרייבן אונטער זיין אייגענעם נאָמען אַרטיקלען אין סאָציאַליסטישע צייט־שריפטן). פּונקט ווי איר ברודער יצחק אייזיק אַדער איסאַק הורוויטש, ווי מען האָט אים גערופן אין דער רוסישער קאָלאָניע, איז אויך זשעניאַ אין אירע סטודענטן־יאָרן געווען אַן אָנהענגערין פון דער באַרימטער רוסישער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאיַא וואָליאַ". שפּעטער איז זי געוואָרן אַ מאַרקסיסטקע און זי איז דערנאָך צוגעשטאַנען צום „בונד".

אין סוף פון די 90־קער יאָרן, ווען זי איז געזעסן אין טורמע, האָט זי דאָרט איבערזעצט פון דייטש אין רוסיש כמעט דעם גאַנצן ערשטן באַנד פון קאַרל מאַרקסעס „קאַפּיטאַל", וועלכער איז דערנאָך לעגאַל אַרויס אין פּעטערבורג אונטער דער רעדאַקציע פון דעם דעמאָלט באַרימטן רוסישן מאַרקסיסט פּיאָטר סטרוואוע (ער איז שפּעטער געוואָרן אויס מאַרקסיסט און אַ פּירער פון די רוסישע ליבעראַלן).

נאָכדעם ווי זשעניאַ הורוויטש איז אָפּגעזעסן אַ לענגערע צייט אין טור־מע, איז זי פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. אין יאָר 1902 איז זי אַנטלאָפן פון דאָרט און 1904 געקומען קיין אַמעריקע. איר ברודער איסאַק האָט דעמאָלט געוואוינט אין וואַשינגטאָן. ער פלעגט אַבער אָפט קומען קיין ניו־יאָרק און זי האָט מיך אין פרילינג פון יאָר 1905 אויף זיינער אַ לעקציע אין ניו־יאָרק טאַקע באַקאַנט געמאַכט מיט אים.

זשענייא הורוויטש איז געווען אַ העכסט געבילדעטע סאָציאַליסטקע און אַ גרויסע אידעאַליסטקע. זי איז מיר געווען באַזונדערס סימפּאַטיש צוליב דעם, וואָס זי איז געווען זייער טאַלעראַנט צו די סאָציאַליסטן און רעוואָלוציאָנערן פון אַלע אַנדערע פּאַרטייען און האָט ניט געקענט פאַרטראָגן קיין שום דעמאָגאָגיע אַפילו פון אירע נאָענטסטע חברים און פרייַנד.

איין עפּיזאָד פון יענע יאָרן האָט מיר שטאַרק אייַנגעקריצט אין זכרון. דאָס איז געשען אויף אַ לעקציע פון דעם מענשעוויק יוריעוו. ווען יוריעוו האָט אין זיין לעקציע, פּאָלעמיזירנדיק מיט די רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אַ זאָג געטאָן: „ווען אַ ווילכער עס איז סאָזאַנאָוו וואַרפט אַ באָמבע אויף אַ מיניסטער", איז זשענייא הורוויטש אַ שטאַרק אויפגעגעטע אויפגעשפרונגען פון איר שטול און מיט כעס אויסגעשריען: „איר זאָלט ניט וואָגן צו רייַדן אַזוי וועגן דעם גרויסן רעוואָלוציאָנערן העלד און מאַרטירער יעגאָר סאָזאַנאָוו, ווילכער האָט מיט אַ באָמבע דערהרגעט דעם טיראַן פּאָן פּלעווע און ווילכער איז איצט אייַנגעמויערט אויפן נאָנצן לעבן אין דער שרעקלעכער שליסלבורגער פעסטונג".

אין זאָל איז געווארן אַ מוראדיקער טומל און עס איז געקומען צו אַן אמתן געשלעג צווישן אַ פּאָר סאָציאַל־דעמאָקראַטן מיט אַ פּאָר אַנאַרכיסטן. די פּאַרזאַמלונג איז אָפּגעבראָכן געווארן.

איך בין געווען אייַנער פון די וויניקע סאָציאַל־דעמאָקראַטן אויף יענער פּאַרזאַמלונג, ווילכער האָט זיך אָפּן סאָלידאַריזירט מיט זשענייא הורוויטש. פונקט ווי זי האָב איך אויך ניט געקענט פאַרטראָגן די שארפע אַטאַקעס פון דער „איסקרא" אויפן „בונד", אויף די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און אָפּילו אויף די פירער פון רוסישן ליבעראַליזם, ווילכע האָבן אין יענע יאָרן אויף זייער שטייגער געקעמפט קעגן דער צאַרישער זעלבסטהערשונג פּאָר אַ פרייַער רוסלאַנד. און זשענייא הורוויטש האָט דערפאָר זיך באַצויגן זייער גוט צו מיר. זי האָט מיך, אָגב, אויך באַקאַנט מיט דעם דעמאָלט שוין באַרימטן פּאָעט און פּובליציסט א. ליעסין. זי און ליעסין האָבן זיך גוט געקאַנט נאָך פון מינסק און זיי זיינען אויך דאָ געווען נאָענט באַפרייַנדעט.

ווען איך בין אַוועקגעפאָרן פון ניו־יאָרק, האָט זשענייא הורוויטש זיך נאָך ניט געקליבן אינגיכן צוריקצוקערן זיך קיין רוסלאַנד. אָבער נאָך דער אַמנעסטיע פון 1905 איז זי צוזאַמען מיט איר ברודער אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד. מער האָב איך קיינמאָל זי ניט געטראָפן. אויף ווי וויַיט איך וויס, איז זי פאַרבליבן אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטקע און אַ בונדיסטקע אויך אונטערן באַלשעוויזם. איר ברודער יצחק אייזיק הורוויטש האָט שפּעטער זיך צוריק־געקערט פון רוסלאַנד קיין ניו־יאָרק. און ווען איך בין סוף 1908 דעם צוויַיטן מאָל געקומען קיין ניו־יאָרק, פלעג איך זיך מיט אים אָפט באַגעגענען (וועגן מיינע באַגעגענישן און באַציאונגען מיט יצחק אייזיק הורוויטשן אויספיר־לעך — שפּעטער).

אַנהויב 1905 איז קיין אַמעריקע געקומען מיט זיין טרופּע דער באַרימ־טער רוסישער אַקטיאָר פּאָוועל אַרליענעוו. קיין גרויסער טעאַטראַל בין איך קיינמאָל ניט געווען. אין ווילנע, אין די יאָרן 1902־1903, פלעג איך אָפט

גיין אין רוסישן טעאַטער. אין ווילנע זיינען דעמאָלט געווען צוויי רוסישע טעאַטערס און דורך ווילנע פלעגן אויפן וועג פון מאָסקווע און פעטערבורג קיין ווארשע און קיין אויסלאַנד זיך אָפשטעלן אויף אַ פאָר טעג די בעסטע רוסישע טעאַטער־טרופּעס און אָפערע־קאָמפּאַניס אַן געבן דאָרט אַ פאָר פאָרשטעלונגען. איך האָב אַזוי געהאַט די געלעגנהייט צו זען פיל פון די דעמאָלט באָרימטסטע רוסישע אַקטיאָרן און אַקטריסעס אין מאַנכע פון די בעסטע ראָלן זייערע.

קיין יידיש טעאַטער אין רוסלאַנד האָב איך ניט געזען שפּילן.

ווען איך בין געקומען קיין אַמעריקע, האָב איך די ערשטע פאָר מאָנאַטן געוואוינט אין פילאַדעלפיע ביי מיין ברודער. אויף דער צווייטער וואָך פון מיין זיין אין פילאַדעלפיע האָט מיין ברודער מיך געפרעגט אין טעאַטער צו אַ פאָרשטעלונג פון יעקב גאָרדינס „מירעלע אפרת", אויפגעפירט פון אַ ניו־יאָרקער טרופּע מיט קעני ליפּצין אין דער הויפּט־ראָלע. אַחוץ איר האָבן אין דער פיעסע אַנטיילגענומען אויך אַנדערע באַוואוסטע אַקטיאָרן און אַקטריסעס. די פאָרשטעלונג איז מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. שפּעטער, אין ניו־יאָרק, האָב איך געזען גאָרדינס אַנדערע פיעסן, ווי אויך אַ פאָר פיעסן פון ז. ליבין און פון לעאָן קאַבאַרין, אין וועלכע עס זיינען אויפגעטראָטן דזשעיקאָב פּ. אַדלער, דוד קעסלער, ז. מאַגולעסקאָ, בערטאַ קאַליש, מאָשקאָ־וויטש און די אַנדערע דעמאָלטדיקע „שטערן" פון דער יידישער בינע.

אַרליינגיעווען האָב איך אין רוסלאַנד קיינמאָל ניט געזען. איך האָב אָבער געוואוסט וועגן אים פון די רוסישע צייטונגען. ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק מיט אלא נאַזימאָווא, וועלכע איז שפּעטער געוואָרן אַ באַרימטע אמעריקאַנער אַקטריסע. זי האָט געשפּילט די הויפּט־פרויען־ראָלן אין אַלע פיעסן, וועלכע אַרליינגיעוו האָט דאָ אויפגעפירט. אַרליינגיעוו איז געקומען אַהער מיט יעווגעני טשיריקאָווס פיעסע, „יעוורעיאי" (יידן). טשיריקאָוו, אַן עכטער רוס, איז געווען אַ באַוואוסטער יונגער שריפטשטעלער, אַ ראַדיקאַל, אַ פריינד פון מאַקסים גאָרקי. ער האָט עטלעכע יאָר געוואוינט אין מינסק, איז געווען באַפרייַנדעט מיט די יידישע ראַדיקאַלן פון יענער צייט, מיט בונדיסטן, ציוניסטן און אַנדערע. אין דער פיעסע „יעוורעיאי" האָט דער מחבר געשילדערט אַ פאָגראָם און אַ יידישע פאַמיליע, אין וועלכער עס זיינען פאָראַן סאַציאַליסטן און ציוניסטן, און די דעבאַטעס וואָס קומען פאָר צווישן זיי. די פיעסע איז געווען געדרוקט אין אייגעם פון די זאַמלביכער „זנאַניע", וואָס מאַקסים גאָרקי האָט דעמאָלט אַרויסגעגעבן אין פעטערבורג, און די פיעסע האָט שטאַרק אויסגענומען, אָבער אויפפירן זי אויף דער רוסישער בינע האָט די צאָרישע רעגירונג אין אַנהויב געהאַט פאַרבאָטן.

זיין ערשטן דעביו אין ניו־יאָרק האָט אַרליינגיעוו געמאַכט אין אָט דער פיעסע. ער האָט געשפּילט די הויפּט־ראָלע, דעם יונגן ציוניסט, נחמן. און ער האָט געהאַט אַ ריזיקן דערפאָלג.

פיל יידן, וועלכע האָבן אים געזען אין דער ראָלע, האָבן ניט געגלויבט, אַז ער איז ניט קיין ייד. „ער איז מסתמא אַ געשמדטער ייד", האָב איך

איינמאָל ביים אַרויסגיין פון טעאַטער געהערט ווי איין ייד האָט געזאָגט צו אַ צווייטן יידן. „וואָס, דו צווייפלסט נאָך?", האָט דער צווייטער אויסגערופן.

אָבער אָרליעניעוו איז ניט געווען קיין ייד און ער האָט אַפילו ניט געלעבט צווישן יידן. ער איז געווען אַן עכטער רוס, אָבער אַ געניאַלער אַקטיאָר. אין יעדער ראָלע, וואָס ער האָט געשפּילט, האָט איר געזען פאַר זיך אַ גאַנץ אַנדערן מענטשן. ווען ער האָט געשפּילט די ראָלע פון דעם דעגענערירטן אָסוואַלד, אין איבסענס „גייסטער", האָט איר זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלן, אַז דאָס איז דער זעלבער אַקטיאָר, וואָס האָט מיט אַ טאָג אָדער צוויי פריער געשפּילט דעם צאַר פיאָדאָר אין אַלעקסיי טאָלסטאָיס דראַמע „צאַר פיאָדאָר יאָאַנאָוויטש", און ווען ער האָט געשפּילט דמיטרי קאַראַמאַזאָוון אין דאָסטאָיעווסקיס „די ברידער קאַראַמאַזאָוו", האָט מען ניט געקאָנט פאָרשטעלן זיך, אַז דאָס איז דער אַקטיאָר וואָס האָט פריער געשפּילט כלעסטאַקאָוון אין גאָגאָלס „רעוויזאָר".

די פּיעסע „יעוורעיאי" האָט אין ניו־יאָרק געהאַט דעם גרעסטן דערפאָלג ביי יידן, פאַרשטייט זיך. עס זיינען געקומען זען די פּיעסע אַפילו אַזוינע יידן, וועלכע האָבן ווייניק פאַרשטאַנען רוסיש. אין דער דאָזיקער פּיעסע האָט מען געדאַרפט האָבן „פּאָגראָמשטשיקעס", האָבן אַ פּאָר פון מיינע חברים אָנטיילגענומען אין דעם „פּאָגראָם" און האָבן באַקומען אַ דאָלאַר פאַר יעדן „אַרויסטריט". מען האָט מיר אויך אָנגעבאָטן צו באַטייליקן זיך אין דעם „פּאָגראָם", אָבער איך האָב זיך אָפּגעזאָגט. דערפאַר, אָבער, האָב איך גערן אָנגענומען די איינלאַדונג צו „שפּילן" די ראָלע פון אַ „באָיאַר" אין דער פּיעסע „צאַר פיאָדאָר יאָאַנאָוויטש". די באָיאַרן זיינען אין דער גאָר אַלטער מאָסקווער רוסלאַנד געווען די פאָרשטייער פון דער דעמאָלטדיקער העכסטער אַריסטאָקראַטיע. אין דער פּיעסע „צאַר פיאָדאָר יאָאַנאָוויטש" איז דאָ אַ מאַסן־סצענע, וואו די באָיאַרן פאַרזאַמלען זיך אַרום קרעמל, ווען מען דאַרף אויסקלייבן אַ נייעם קיסר, און זיי שרייען „ניע כאָטים באָריסאַ!" (מיר ווילן ניט באָריס גאָדונאָוון פאַר אַ קיסר!). מען האָט פאַר דעם באַדאַרפט האָבן אַ צוואַנציק סטאַטיסטן. בין איך געוואָרן איינער פון זיי.

איך האָב שוין דעמאָלט ניט גענויטיקט זיך אין דעם דאָלאַר, וואָס מען פלעגט באַקומען פאַר לאָזן זיך פאַרגרימירן ווי אַ באָיאַר און דערנאָך אויסשרייען „ניע כאָטים באָריסאַ!" אָבער אַלס „אַקטיאָר" האָב איך געקאָנט זען נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל די פּיעסע און איבערהויפּט פּאַוועל אָרליעניעוון אין דער ראָלע פון דעם צאַר פיאָדאָר.

מיט יאָרן שפּעטער האָב איך אין דער זעלבער ראָלע געזען די צוויי גרעסטע אַקטיאָרן פון דעם באַרימטן מאָסקווער קונסט־טעאַטער, איוואַן מאָסקווינען און איוואַן קאַטשאַלאָוון. קאַטשאַלאָוו איז מיר אין דער ראָלע גאָרניט געפעלן געוואָרן. מאָסקווין איז געווען אַ סך בעסער, אָבער אָרליעניעוו איז געווען אַן אומפאַרגלייכלעכער צאַר פיאָדאָר.

מער ווי אַ האַלבער יאָרהונדערט איז אַוועק זינט איך האָב אָרליעניעוון געזען דאָס לעצטע מאָל אין דער דאָזיקער ראָלע און איך זע אים נאָך אַלץ פאַר מיינע אויגן ווי אַ לעבעדיקן און זיין שטים קלינגט מיר אין מיינע

אויערן. מיט יאָרן שפּעטער האָב איך געלייענט אין דער רוסישער פּרעסע, אַז די זעלביקע מיינונג וועגן אַרליעניעוון בכלל און וועגן זיין צאָר פּיאָדאָר בפרט האָבן אַרויסגעזאָגט די אויטאָריטעטסטע רוסישע טעאָטער־קריטיקער.

נאָזימאָוא איז געווען אַ חנעוודיקע יונגע דאָמע, מיט אַ שיינער, שלאַנקער פיגור און אַן אָנגענעמער שטימע. אָבער קיין ערשטקלאַסיקע אַקטריסע איז זי דעמאָלט ניט געווען. אַרליעניעוו איז געווען אַ העכסט־סימפּאַטישער פּראָגרעסיווער מענטש. ער האָט אָבער שטאַרק ליב געהאַט דעם בי־טערן טראָפן און וועג ער פלעגט זיין שיכור, פלעגט ער אָפטמאָל סקאַנדאָלעווען און נאָזימאָוא האָט פון דעם שטאַרק געליטן.

אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל האָב איך שוין דערציילט, אַז אייגער פון די בעסטע יידישע סאָציאָליסטישע רעדנער און פובליציסטן אין ניו־יאָרק איז אין די יאָרן 1904־1905 געווען לואי מילער. ער האָט געשטאָמט פון גרויס־ווייליקע, ווילנער גובערניע. ער האָט שטודירט פריער אין ווילנע, דערנאָך אין אויסלאַנד. זיין אמתער נאָמען איז געווען באַנדעס. זייגער אַן עלטערער ברודער איז נאָך אין ווילנע אין אָנהויב פון די אַכציקער יאָרן געווען אַן אָנגעזעענער מיטגליד פון דעם רעוואָלוציאָנערן קרייזל, צו וועלכן עס האָט אויך געהערט אָב. קאַהאַן. אין אָנהויב פון די 90קער יאָרן זיינען די ברידער באַנדעס געקומען קיין אַמעריקע. דער יינגערער ברודער האָט נאָך אין דער שוויץ זיך אַ נאָמען געגעבן „מילער". ביידע ברידער זיינען אַריבערקומענדיק קיין אַמעריקע, געווארן באַלד טעטיק אין דער יידישער און רוסישער סאָציאָליסטישער באַוועגונג.

אָב. קאַהאַן דערציילט אין זיינע מעמוארן, אַז מילער האָט אין די 90־קער יאָרן און שפּעטער געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער סאָציאָליסטישער באַוועגונג. „ער איז געווען, שרייבט קאַהאַן, אַ גלענצנדער רעדנער. ער האָט אין דער 'אַרבייטער צייטונג' געשריבן ערנסטע אַרטיקלען און ער האָט זיך הויפּטזעכלעך אויסגעצייכנט מיט זיינע בייסנדע פּאָליטישע אַרטיקלען. אַ גרויסן דערפּאָלג האָט ער אויך געהאַט אויף דער פּלאַטפאָרמע. גלענצנדע אינפאָלן האָט ער געהאַט געגוג און טעמפּעראַמענט האָט אים אויך ניט געפעלט".

קאַהאַן און מילער זיינען אין פּאָרלויף פון פיל יאָרן געווען אינטימע פרייַנד. לואי מילער איז געווען אייגער פון די גרינדער פון „פּאָרווערטס", און ווען קאַהאַן איז פּאָר אַ פּאָר יאָר געווען אָוועק פון „פּאָרווערטס", איז לואי מילער געווען דער רעדאַקטאָר. און אַפילו ווען עמעצער אַנדערש האָט צייטווייליק פּאָרנומען דעם פּאָסטן פון רעדאַקטאָר, האָט דעם טאָן אין דער צייטונג אַלץ געגעבן לואי מילער.

וועג איך בין געקומען קיין אַמעריקע, איז שוין אָב. קאַהאַן אַ פּאָר יאָר ווידער געווען דער רעדאַקטאָר פון „פּאָרווערטס". אָבער זייער אָפט פלעגט מען אין „פּאָרווערטס" זען לייט־אַרטיקלען אונטערגעשריבן מיטן ענגלישן M. און אַלע האָבן געוואוסט, אַז דער שרייבער פון דעם אַרטיקל איז לואי מילער. שפּעטער האָט קאַהאַן אָפּגעשאָפט די אונטערשריפטן אונטער די

לייט־אַרטיקלען. פלעגן אין „פאָרווערטס" דערשיינען מילערס אַרטיקלען אונטער זיין אייגענעם נאָמען.

איך בין אין די יאָרן 1904־1905 געווען אויף פאַרשיידענע מאַסן־פאַר־זאַמלונגען, וואו קאַהאַן און מילער זיינען געווען צווישן די הויפּט־רעדנער און מיר איז קיינמאָל גאָר ניט איינגעפאַלן, אַז די באַציאונגען צווישן זיי זיינען שוין דעמאָלט געווען אָנגעשטרענגטע. דער ברייטער עולם אָבער האָט עס ניט געוואוסט. נאָר אין זומער 1905 איז אויסגעבראָכן אַן אָפענער קריג צווישן קאַהאַנען און מילערן, און געשען איז עס צוליב אַ ניט־גינסטיקער רעצענזיע אויף יעקב גאָרדינס אַ פּיעסע, וואָס קאַהאַן האָט אָפּגעדרוקט אין „פאָרווערטס". דער נאָמען פון דער פּיעסע איז געווען „טהרת המשפּחה". די דאָזיקע צוויי ווערטער האָט דאָס קאָנסערוואַטיווע אָרטאָדאָקסישע „טאַ־געבלאַט" אָפט געברויכט אין אירע אַטאַקעס אויף גאָרדינען. זי האָט גאָרדי־נען כסדר באַשולדיקט אַז ער פּרעדיקט אויסגעלאַסנקייט און גראָבט אונטער דעם פונדאַמענט פון פאַמיליע־ריינקייט. דער „פאָרווערטס" האָט שטענדיק פאַרטיידיקט יעקב גאָרדינען קעגן די אַטאַקעס אויף אים מצד דעם „טאַגע־בלאַט". די פּיעסע „טהרת המשפּחה" איז צוערשט אויפגעפירט געוואָרן אין טהאַליאַ טעאַטער דעם 2טן סעפּטעמבער 1904. ווי קאַהאַן דערציילט אין זיינע מעמואַרן, איז ער געגאַנגען זען די פּיעסע מיט דער אויפריכטיקער האָפענונג, אַז די נייע פּיעסע וועט זיין אַ געלונגענע און ער וועט זי קענען לויבן. אָבער צום באַדויערן איז דאָס געווען איינע פון די שוואַכסטע פּיעסן, וואָס גאָרדין האָט ביז דאַן אויפגעשריבן. קאַהאַנען האָט פאַרדראָסן פאַרוואָס ער איז אַליין געגאַנגען זען די דאָזיקע פּיעסע און ניט געשיקט עמעצן אַנדערש. אָבער ניט שרייבן וועגן דער פּיעסע, נאָכדעם ווי אַלע האָבן אים געזען אין טעאַטער, וואָלט געווען אַזוי שלעכט ווי זאָגן דעם אמת. האָט קאַ־האַן באַשלאָסן צו שרייבן אַן אָפנהאַרציק־אויפריכטיקע קריטיק אין אַ פריינד־לעכן טאָן; אויפווייזן, אַז דעם מאָל איז גאָרדינען ניט געלונגען, אַז ער האָט פריער געשריבן פיל בעסערע ווערק און אויסדריקן אַ האָפענונג, אַז קומענ־דיקן מאָל וועט זיך אים בעסער איינגעבן.

צווישן גאָרדינס פאַרערער האָט קאַהאַנס קריטיק אַרויסגערופן אַ שטו־רעם. מילער איז געווען איינער פון די, וואָס האָט אויסגעדריקט אַ שטאַרקע אַנטריסטונג קעגן קאַהאַנס אַרטיקל. ער האָט אויפגעשריבן אַ „קריטיק אויף אַ קריטיק" און האָט צוגעשיקט דעם מאַנוסקריפּט צו קאַהאַנען מיט דעם פאַרלאַנג, אַז דאָס זאָל געדרוקט ווערן אין „פאָרווערטס". קאַהאַן האָט זיך אַנטזאַגט צו דרוקן מילערס אַרטיקל דערקלערנדיק, אַז דער „פאָרווערטס" האָט אַ כלל ניט צו דרוקן קריטיקן אויף טעאַטער־קריטיקן. דעם דאָזיקן כלל האָט קאַהאַן איינגעפירט נאָך מיט אַ צייט פריער, ווען אַנדערע, ניט נאָר ער, האָבן געשריבן קריטיקן אויף פּיעסן.

פיל אָנגעזעענע מיטגלידער פון דער „פאָרווערטס" אַסאָסיאַציע האָבן צוליב שלום־בית געזוכט צו ווירקן אויף קאַהאַנען, אַז ער זאָל דעם מאָל מאַכן אַן אויסנאַם און אָפּדרוקן מילערס אַרטיקל. קאַהאַן האָט אויף דעם געענטפערט, אַז ווען ער זאָל מאַכן אַן אויסנאַם און דרוקן מילערס אַרטיקל,

וואלט מיט דעם די געשיכטע זיך ניט געענדיקט. איבערלאזן מילערס קעגן־קריטיק אן אן ענטפער, וואלט ער, קאהאן, דאך ניט געקענט און די פארבי־טערונג וואלט נאך מער פארגרעסערט געווארן.

יעקב גארדין האט דעמאלט רעדאקטירט א מאנאטלעכע צייטונג „די דראמאטישע וועלט", וואס איר אריסגעבער איז געווען מאיקל מינץ, דער מאן פון דער שוישפילערין קעני ליפצין. האט מילער זיין „קריטיק אויף א קריטיק" אפגעדרוקט אין דער „דראמאטישער וועלט" אין נומער פון 15טן סעפטעמבער 1904. אב. קאהאן האט אין 4טן באנד פון זייע מעמוארן אי־בערגעדרוקט דעם גאנצן ארטיקל מילערס צוזאמען מיט יעקב גארדינס אינלייטונג צו אים. פון דער „דראמאטישער וועלט" האט דער בריטער עולם זיך דערוואוסט ווען קאנפליקט צווישן קאהאנען און מילערן. קאהאן האט אויף מילערס ארטיקל ניט געענטפערט. אינגיכן זיינען אין דער „פארווערטס" אסאסיאציע פארגעקומען וואלן פאר רעדאקטאר. דער מיטינג איז געווען זייער א שטורמישער. מילער האט אטאקירט קאהאנען און האט פארגעשלאגן פאר רעדאקטאר מארים ווינטשעווסקין, אבער ווינטשעווסקי האט זיך אנטזאגט צו „לויפן" פאר דעם אמט. האט מילער באמינירט זאמעט־קינען, אבער אויך זאמעטקין האט דערקלערט, אז ער איז ניט קיין קאנדי־דאט און אז דער „פארווערטס" האט שוין א רעדאקטאר — אב. קאהאן. וועג עס איז געקומען צו די וואלן פאר רעדאקטאר, האבן נאר צווי מיטגלידער פון דער אסאסיאציע געשטימט קעגן קאהאנען. א פאר האבן זיך אפגע־האלטן פון שטימען; אלע אנדערע האבן געשטימט פאר קאהאנען אלס רע־דאקטאר.

אין א פאר טעג ארום איז דערשינען א נייער נומער פון דער „דרא־מאטישער וועלט". כמעט דער גאנצער נומער איז געווען פארנומען מיט קאהאנען. איך האב געלייענט אלע נומערן פון דער „דראמאטישער וועלט" און האב דעמאלט ניט געקענט פונאנדערקלייבן זיך ווער עס איז געריכט — קאהאן צי מילער. איך געדענק זייער גוט, אז קאהאנס קריטיק האט אויף מיר געמאכט א גוטן אייндרוק. פון דער אנדער זייט אבער האב איך שטארק געהאלטן פון מילערן און האב געדענקט, אז פאר אים האט מען באדארפט מאכן אן אויסנאם און אפדרוקן זיין „קריטיק אויף א קריטיק", ווי „א שטימע פון פאלק". מילער איז דאך ניט געווען אבי־ווער, נאר איינער פון די צווי שטארקסטע זיילן פון „פארווערטס". און ווען עס איז אין א קורצער צייט ארום אנאנסירט געווארן א מאסן־מיטינג וועגן „פארווערטס" מיט מילערן ווי דער הויפט־רעדנער, בין איך, פארשטייט זיך, געגאנגען צו דער פאר־זאמלונג, וועלכע איז פארגעקומען אין דעם „אמעריקען האל" אויף דער 2טער עוועניו (איצט איז דארט, דאכט זיך, א באפטיסטישע קירך).

אויף ווי וויט איך קען זיך דעראינערן, איז מילער געווען דער אייני־ציקער רעדנער אויף יענער פארזאמלונג. ער האט וועגן זיין קאנפליקט מיט קאהאנען איבער יעקב גארדינס פיעסע גאר ניט דערמאנט. ער האט נאר געערדט וועגן דעם, וואס קאהאן פארוואנדלט דעם „פארווערטס" אלץ מער אין א כל־ישראל צייטונג. „עס איז דאך שוין דערגאנגען דערצו — האט

מילער אויסגערופן — אַז פאַר אַ פריידענקער איז איצט איינפאַך אַ געפאַר אַרויסצוגיין יום־כיפור בייטאָג אויף איסט בראָדווייַ מיט אַ סיגאָרעט אין מויל אָדער אין האַנט!" דעם דאָזיקן אויסרוף זייגעם געדענק איך זייער גוט און ער האָט אויף מיר געמאַכט ניט קיין גוטן אייגדרוק. קעגן מילערן איז אַרויסגעטראָטן שיינבערג, אַ באַוואוסטער „פאָרווערטסיסט" און קאָהאַנס אַ גרויסער חסיד. ער האָט באַשולדיקט מילערן, אַז ער דעמאַגאָגעווועט איינפאַך.

מער האָב איך דעמאָלט מילערן ניט געזען און ניט געהערט. ערשט אין יאָר 1906 האָב איך, שוין זייענדיק אין רוסלאַנד, אויסגעפונען, אַז מילער האָט געגרינדעט אַן אייגענע טעגלעכע צייטונג אין ניו־יאָרק — די „וואַרהייט" — אין אָפּאָזיציע צום „פאָרווערטס", און אַז יעקב גאָרדין, מאָריס ווינטשעווסקי, ד"ר קאַרל פאַרנבערג, יואל ענטין און מ. קאַטץ, ווועלכע האָבן פריער געאַרבעט אין „פאָרווערטס", זיינען אַריבער אין לואי מילערס „וואַרהייט".

עלפטער קאַפּיטל

מיינע נייע פריינד ניקאָליי אַפּאַנאַסיעוו, פּיאָטר קאַ־גאַן און מ. שענק. — איך פאַרלאָז ניו־יאָרק. — אויף אַן אָקסן־שיף פון באָסטאָן קיין לאָנדאָן.

סוף 1904 אָדער אָנהויב 1905 בין איך אין בונדישן קלוב באַקאַנט געוואָרן מיט צוויי רוסישע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע זיינען נאָר וואָס געהאַט געקומען פון פּאַריז. איינער פון זיי איז געווען אַ רוס מיטן נאָמען ניקאָליי איוואַנאָוויטש אַפּאַנאַסיעוו, אַ פּעטערבורגער מעטאַל־אַרבעטער, און דער צווייטער — פּיאָטר קאַגאַן — אַ ייד, פאַרשטייט זיך, אַ רבס אַ זון פון קיעוו. אַפּאַנאַסיעוו, וועלכער האָט געשטאַמט פון דער שטאָט ראָסטאָוו אויפן דאָן, איז געווען איינער פון די עלטסטע און אינטעליגענטסטע אַרבעטער, וועלכער איז אין 1892 געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון דעם באַ־רימטן פּעטערבורגער „קאַמפס־פאַרבאַנד פאַר דער באַפרייאונג פון אַרבע־טער־קלאַס אין רוסלאַנד". אין יאָר 1903 איז ער אַרעסטירט געוואָרן אין ראָסטאָוו, איז דערנאָך געזעסן אין די טורמעס פון פּעטערבורג און וויטעבסק. אין אָקטאָבער 1903 איז ער פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר, פון וואַנען ער איז סוף 1903 אַנטלאָפן קיין פּאַריז. ווען אַפּאַנאַסיעוו איז נאָך געווען אין סיביר, האָבן זיך פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז ער האָט אַרויסגעגעבן אייניקע פון זיינע חברים צו דער פּאָליציי. ווען ער איז געקומען קיין פּאַריז, האָט ער גלייך געפאָדערט, אַז אַ פּאַרטיי־געריכט זאָל אונטערזוכן די גאַנצע אָנגע־לעגנהייט. אַזאַ פּאַרטיי־געריכט איז טאַקע באַלד געשאַפן געוואָרן. דער פאָר־זיצער פון דעם געריכט איז געווען דער אַלטער באַרימטער רעוואָלוציאָנער, לעוו דייטש. נאָכדעם ווי דער געריכט האָט אויסגעהערט אַפּאַנאַסיעווס באַ־שולדיקער און פיל עדות, איז אַפּאַנאַסיעוו ריינגעוואַשן געוואָרן און דער באַשלוס פון געריכט איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין דער סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישער צייטונג „איסקראַ". ערשט דעמאָלט איז אַפּאַנאַסיעוו אַוועקגע־פאָרן קיין אַמעריקע.

פּיאָטר קאַגאַן האָט שטודירט אין קיעוו. האָט אַ קורצע צייט געלעבט אין פּאַריז, דערנאָך האָט ער זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד אַלס סאָציאַ־ליסט־רעוואָלוציאָנער. ער איז אויך אַרעסטירט געוואָרן אַרום דער זעלבער צייט וואָס אַפּאַנאַסיעוו און איז אויך געזעסן פריער אין פאַרשיידענע טורמעס און דערנאָך פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר און איז פון דאָרט אינגיכן אַנט־לאָפן. איך ווייס ניט צי אין סיביר, צי אין פּאַריז, האָט קאַגאַן זיך געטראָפן מיט אַפּאַנאַסיעוון און זיי זיינען שטאַרק באַפריינדעט געוואָרן.

אַפּאַנאַסיעוו איז געווען אַ קעגנער פון דער פּאָליטישער ליניע פון דער „איסקראַ". ער האָט געהערט צו דער ריכטונג אין דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע וועלכע האָט געפּרעדיקט, אַז מען דאַרף קאָנצענטרירן אַלע כוחות אויף דעם עקאָנאָמישן קאַמף פון אַרבעטער קלאַס און זען קודם כל דערשלאָגן זיך געוויסע פּאָליטישע רעכט. די פירער פון אָט דער ריכטונג זיינען אויך געווען קעגנער פון צענטראַליזם. זיי האָבן פאַרלאַנגט, אַז די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס זאָלן זיך פירן מער דעמאָקראַטיש, כדי צו דערנעענטערן די אָרגאַניזאַציעס צו די מאַסן. דאָס איז געווען דער היפּוך פון דעם, וואָס עס האָט געפּרעדיקט די „איסקראַ", דער עיקר אונטער לענינס איינפלוס.

מיט אַפּאַנאַסיעוון און זיין חבר פּיאָטר קאַגאַנען בין איך באַלד באַפריינ־דעט געוואָרן און אַפּאַנאַסיעוו האָט זיך שטאַרק באַמיט מיר צו איבערצייגן, אַז די „איסקראַ" האָט די גאַנצע צייט געפירט אַ פאַלשע פּאָליטיק און אַז אַפילו נאָך דער שפּאַלטונג אין דער פּאַרטיי, ווען די מענשעוויקעס האָבן איבערגענומען די „איסקראַ", הערשט נאָך אַלץ אַפילו אין די מענשעוויס־טישע פּאַרטיי אָרגאַניזאַציעס דער באָלשעוויסטישער גייסט. אַפּאַנאַסיעוו האָט עטלעכע מאָל אַנטוויקלט די זעלבע געדאַנקען אויך אויף די עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק. די פירער פון דער דאָזיקער אָרגאַניזאַציע זיינען אַלע געווען מענשעוויקעס און זיי האָבן זיך שטאַרק באַמיט צו צעקלאַפּן אַפּאַנאַסיעווס אַרגומענטן. אָבער איך מוז זאָגן, אַז אויף מיר האָבן אַפּאַנאַסיעווס רייד גע־מאַכט אַן איינדרוק.

אַפּאַנאַסיעוו און קאַגאַן האָבן געאַרבעט אויף אַ מעטאַל־פאַבריק אין אַ שטעטל פון ניו־דזשוירזי, ניט ווייט פון ניו־יאָרק. אַ גאַנצע וואָך האָבן זיי געוואוינט דאָרט, אָבער יעדן זונטאָג פלעגן זיי קומען קיין ניו־יאָרק און איך האָב געמוזט גיין מיט זיי מיטאָג־עסן און דערביי אויסטרינקען אַ פּאָר גלעזלעך משקה. ביידע, אַפּאַנאַסיעוו און קאַגאַן, פלעגן געוויינלעך אויס־טרינקען מער ווי „אַ פּאָר גלעזלעך".

איידער איך בין אַוועקגעפאָרן פון ניו־יאָרק האָט אַפּאַנאַסיעוו מיר גע־געבן בריוו מיט רעקאָמענדאַציעס צו אַ פּאָר אָנגעזעענע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פון זיין ריכטונג אין פּאַריז און אין זשענעווע. ווען איך האָב פאַרלאָזן אַמעריקע, סוף יוני, 1905, האָב איך אַפּאַנאַסיעוון און קאַגאַנען אי־בערגעלאָזט אין ניו־יאָרק, אָבער ווען איך האָב אין דריי יאָר אַרום זיך צוריקגעקערט קיין ניו־יאָרק, האָב איך זיי שוין דאָ ניט געטראָפן. אַפּאַנאַס־יעוו מיט זיין פרוי און קינד זיינען נאָך אין נאָוועמבער, 1905, ווען דער צאַר האָט דערקלערט אַן אַמענסטיע פאַר אַלע פּאָליטישע פאַרברעכער, זיך צו־ריקגעקערט קיין פּעטערבורג. ער איז דאָרט יאָרן לאַנג געווען טעטיק אין דער פּראָפעסיאָנעלער (טרעיד־יוניאָן) באַוועגונג. אין 1911 איז ער געווען אַ מיטגליד פון דער אומלעגאַלער צענטראַלער ביוראָ פון די פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען. ער האָט דעמאָלט געהערט צו אַ גרופּע סינדיקאַליסטן און האָט

שטאַרק באַקעמפט די באָלשעוויקעס. אין 1918 האָבן די באָלשעוויקעס אים אַרעסטירט אין פּעטראָגראַד און דערשאָסן.

פּיאָטר קאָגאַן איז אין 1906 אַוועקגעפאָרן פון ניו־יאָרק קיין לאָס אַנדזשעלעס און איז דאָרט געוואָרן אַ פּאָרמער, דערנאָך אַ סוחר און אַ באַוואוסטער יידישער כלל־טוער און קולטור־טוער, וועלכער איז שפּעטער געוואָרן באַקאַנט אין גאַנץ אַמעריקע אונטערן נאָמען „פּיט קאָהאַן". אין 1915, וען ער איז געקומען אויף אַ וויזיט קיין ניו־יאָרק, האָט ער מיך אויפגעזוכט און מיר האָבן פאָרבראַכט אַ פּאָר שעה אין זיין האָטעל, דערמאָנענדיק די „אַמאָליקע יאָרן" און אונדזערע דעמאָלטדיקע פרייַנד און באַקאַנטע. ער האָט מיך געפרופן קיין לאָס אַנדזשעלעס, אָבער איך האָב דעמאָלט ניט געקאָנט פאָרלאָזן ניו־יאָרק. שפּעטער פלעגט ער יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט קומען קיין ניו־יאָרק, מיר טעלעפאָנירן און מיר פלעגן זיך טרעפן בייַ מיר אין הויז אָדער אין זיין האָטעל. דאָס לעצטע מאָל האָב איך אים געזען און פאָרבראַכט מיט אים אַ גאַנצן אָוונט, אַ האַלב יאָר פאָר זיין טויט. ער איז געווען אַ קלוגער, אינטעליגענטער און זעלטן גוטהאַרציקער מענטש.

אין יוני 1905, וועו איך האָב שוין געהאַט אָפּגעשפּאַרט אַרום 70 דאָלאַר, האָב איך באַשלאָסן צו פאָרן אויף אַן אָקסן־שיף קיין לאָנדאָן און פון דאָרט קיין זשענעוע. אין ניו־יאָרק האָב איך דעמאָלט געהאַט אַ פרייַנד, אַ מיטגליד פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט מיטן נאָמען מ. שענק. ער איז געקומען קיין אַמעריקע אין 1904 פון מינסקן, דייטשלאַנד, וואו ער האָט שטודירט אַלס כעמיקער. ער האָט אַ געוויסע צייט אויך גערעכט אין דער שוויץ און איז געווען באַפרייַנדעט מיטן באָוואוסטן רוסיש־דייטשן סאָציאַליסטישן פובליציסט פאָרוואוס (זיין אמתער נאָמען איז געווען ד"ר אַלעקסאַנדער העלפאַנד) און מיט דער רוסיש־יידישער סאָציאַל־דעמאָקראַטקע אַנזשעליקאַ באַלאַבאַנאָוו, וועלכע האָט דעמאָלט געוואינט אין איטאַליע און איז געווען טעטיק אין דער דאָרטיקער סאָציאַליסטישער באָוועגונג. באַלאַבאַנאָוו האָט געקענט גוט אַ סך שפּראַכן און זי פלעגט זיין די איבערזעצערין אויף די קאָנגרעסן פון סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל.

שענק איז געווען אַ סך עלטער פון מיר. ער איז שטענדיק געווען נעט געקליידעט, האָט געטראָגן אַ פראַק און האָט אויסגעזען ווי אַן אייראָפּעאישער פּראָפעסאָר. איך פלעג זיך מיט אים זייער אָפט טרעפן אין בונדישן קלוב, אין אַסטאָר לייבערערי און אויף פאָרשיידענע סאָציאַליסטישע פאָרזאַמלונגען. מיך האָט שטאַרק אינטערעסירט פון וואַנען מאָכט ער אַ לעבן, אַז אַרבעטן אַרבעט ער דאָך ניט? ער האָט געזוכט אַ שטעלע אַלס כעמיקער. אָבער אַזוי ווי ער האָט קיין ענגליש נאָך ניט געקענט, איז ער געווען אַרבעטסלאָז.

איין פאָרנאַכט, וועו איך און מיין חבר ווילענסקי האָבן זיך צוריקגעקערט פון ראַמען אַ גאַנצן טאָג דעם שניי און זיינען געקומען אויף דער 23סטער גאַס אָפּגעבן די רידלס, וואָס מיר האָבן געקראָגן פון דער קאָמפּאַניי אויף צו ראַמען דעם שניי און באַקומען אונדזערע צווויי דאָלאַר פאָר דעם

טאָג אַרבעט, זיינען מיר פֿאַרבייגעגאַנגען די גרויסע רייע מענטשן, וואָס האָבן געוואָרט צו קריגן זייערע רידלס אָדער פּיקעס אויף צו ראַמען דעם שניי ביינאַכט. מיט אַמאָל האָט מיין חבר כמעט אויסגעשריען: „זע נאָר וואָר דאָרט שטייט!" איך האָב מיינע אויגן ניט געגלויבט, ווען איך האָב דערזען שטייענדיק אין דער רייע צווישן צוויי יונגע אייריש־לייט מיין פרײַנד שענק. מיר האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט אונדז באַמערקט און האָט אַרונטערגעלאָזט דעם קאָפּ. אָבער מיר האָבן קיינמאָל וועגן דעם מיט אים ניט גערעדט.

שענק האָט געלייגט אויף מיר גאָר גרויסע האָפענונגען. און ווען איך האָב אים געזאָגט, אַז איך האָב באַשלאָסן אין עטלעכע וואָכן אַרום צו פֿאָרן אויף אַן אָקסן־שיף קיין לאָנדאָן און פון לאָנדאָן קיין זשענעווע, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער וועט גלייך שרייבן אַ בריוו צו דער באַלאָבאַנאָוואַ, אַז זי זאָל שרייבן צו לעוו דייטשן, דעם אַלטן רוסישן רעוואָלוציאָנער און „פּינאַנץ־מיניסטער" פון דער מענשעוויסטישער פֿאַרטיי אין זשענעווע, אַז איך פֿאָר דורך זשענעווע קיין רוסלאַנד „אויף רעוואָלוציאָנערער אַרבעט", אַז איך האָב בדעה צו זיין עטלעכע מאָנאַטן אין זשענעווע און ער זאָל דאָרט אויף מיר אויפֿפּאַסן, „נעמען קער", ווי מען זאָגט אויף אונדזער אַמעריקאַנישן יידישן לשון. די באַלאָבאַנאָוואַ איז דעמאָלט געווען אַ מענשעוויטשקע און זי איז געווען זייער נאָענט באַפֿרײַנדעט מיט דייטשן. שענקן האָט אויך לעוו דייטש גוט געקענט.

פֿאַר מיין אַוועקפֿאָרן פון ניו־יאָרק, האָט ד"ר סערגעי אינגערמאַן, דער פירער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק, מיך באַפּולמעכטיקט, אַז קומענדיק קיין זשענעווע זאָל איך ריידן מיט לעוו דייטשן, אַז די פֿאַרטיי זאָל שיקן אויף אַ לעקציע־טור קיין אַמעריקע דעם פֿאָטער פון רוסישן מאַרקסיזם פּלעכאַנאָוון אָדער טראָצקין (טראָצקי איז דעמאָלט נאָך געווען אַ מענשעוויק). אין ניו־יאָרק זיינען דעמאָלט, ווי עס איז שוין פריער דערציילט געוואָרן, געווען ד"ר חיים זשיטלאָווסקי און די „באָבושקא" ברעשקאָווסקאַיאַ ווי דעלעגאַטן פון דער פֿאַרטיי סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן. זיי האָבן דאָ געזאָמלט אַ היפּשע סומע געלט פֿאַר זייער פֿאַרטיי און האָבן אריבערגעוואונען אויף זייער זייט אַ טייל פון דער יידישער סאָציאַליסטישער און אַנאַרכיסטישער אינטעליגענץ, ווי אויך פיל ליבעראַלע אַמעריקאַנער, וועלכע האָבן סימפּאַטיזירט מיט דער רוסישער רע־וואָלוציאָנערער באַוועגונג. זשיטלאָווסקי און די „באָבושקא" האָבן מיט זייערע אַרויסטרעטונגען אין ניו־יאָרק און אין אַנדערע שטעט אינפּאַך פֿאַר־טונקלט די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע אין אַמעריקע. דעריבער האָט די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק געהאַלטן פֿאַר נויטיק, אַז די פֿאַרטיי זאָל שיקן קיין אַמעריקע פֿלעכאַנאָוון אָדער טראָצ־קין „צו ראַטעווען, אַזוי צו זאָגן, די סיטואַציע".

דער סעקרעטאַר פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעל־שאַפט אין ניו־יאָרק האָט מיר פֿאַרן אַוועקפֿאָרן געגעבן אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו אין זשענעווע צו א. מאַרטינאָוון, וועלכער איז דעמאָלט געווען אייניער

פון די רעדאקטאָרן פון דער „איסקראַ" און איינער פון די הויפט־טעאָרעטיקער פון די מענשעוויקעס. ער איז געווען אַ ייִד, אַ זון פון אַ רייכן יידישן סוחר אין פּינסק מיטן נאָמען פּיקער. ער האָט שטודירט אין פּעטערבורגער אוניווערסיטעט און איז גלייכצייטיק געווען אַ מיטגליד פון דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאיא וואָליא". אין די 80קער יאָרן איז ער אַרעסטירט געוואָרן און פאַרשיקט געוואָרן אין וויטן סיביר, וואו ער האָט פאַרבראַכט יאָרן. שפּעטער, וועו ער האָט זיך צוריקגעקערט פון סיביר, איז ער געוואָרן אַ מאַרקסיסט און האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באַוועגונג (אין יאָר 1919 איז ער אַריבער צו די באָלשעוויקעס און איז געשטאָרבן אַ קאָמוניסט).

מיין פּריינד, דער פּעטערבורגער אַרבעטער ניקאָליי אַפּאַנאַסיעוו האָט מיר אויך געגעבן אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו צו מאַרטינאָוון צוואַמען מיט אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו צו מאַרטינאָוס אָלטן פרייַנד אין פּאַריז, אַ רוסישן קונסט־מאָלער, וועלכער איז געווען באַקאַנט אין די פּאַרטיי־קרייַזן אונטער דעם נאָמען אָלכין. אָלכין איז פריער געווען אין פּעטערבורג דער רעדאַקטאָר פון דער אומלעגאַלער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער צייטונג „ראַבאָטשאיא מיסל", וועלכע איז שטאַרק קריטיקירט געוואָרן ניט נאָר פון לענינען און מאַרטאָוון, נאָר אויך פון פלעכאַנאָוון און פאָוועל אַקסעלראָדן. אַפּאַנאַסיעוו איז געווען אַ מיטגליד פון דער גרופּע, וואָס האָט אַרויסגעגעבן די „ראַבאָטשאיא מיסל" (דאָס איז, אַגב, געווען די ערשטע אומלעגאַלע סאָציאַליסטישע צייטונג, וועלכע איך האָב געלייענט אין ווילנע אין יאָר 1902).

דעם 27סטן יוני 1905 האָבן מיר, אַ גרופּע פון אַ 10־12 בונדיסטן, סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און אַנאַרכיסטן אין אַן אָפּיס אויף קאָנעל סטריט איינגעצאָלט צו דריי מיט אַ האַלב דאָלאַר יעדע־רער און האָבן באַקומען דערפאַר אַ בילעט אויף צו פאָרן מיט אַ שיף פריער קיין באָסטאָן און דערנאָך פון באָסטאָן מיט אַן אָקסן־שיף קיין לאָנדאָן. צוזאַמען מיט מיר איז אויף דער אָקסן־שיף געפאָרן מיינער אַ חבר נאָך פון ווילנע, אַ בונדאָוועץ מיטן נאָמען לופּעץ. ער האָט אין ווילנע שטודירט אין דער קאָמערץ־שולע און ער האָט געערעדט פריי ענגליש און פראַנצויזיש, אַ צווייטער בונדאָוועץ איז געווען מאיר לונין, פון מינסק. אייַנער פון די אַנאַרכיסטן איז געווען גרישאַ גאָלדשטיין, מיט וועמען איך בין אויך געווען באַפרייַנדעט אין ניו־יאָרק. ער איז געווען אַ שיינער בחור מיט אַ קאָפּ בלאָנדע האָר און ער האָט פיין געזונגען. די נעמען פון די איבעריקע מיטגלידער פון אונדזער גרופּע געדענק איך ניט (מיט אַ פּאָר צענדליק יאָר שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז גרישאַ גאָלדשטיין איז געווען אַ לייב־לעכער ברודער פון דעם באָוואָסטן יידישן אַקטיאָר לעאָניד סניעגאָוו).

די רייזע אונדזערע אויף דער אָקסן־שיף איז געווען אַן אמתער קאָשמאָר. 4 אַזייגער פאָרטאָג פלעגט אין אונדזער „קאַיוטע", וואו מיר זיינען געשלאָפן, אַרייַנקומען אַ שטענדיק שיכורער איירישמאַן מיט אַ לאָנגן שטעקן און פלעגט אונדז אויפוועקן, אַז מיר זאָלן זיך גלייך אָנטאָן און גיין צו דער אַרבעט קאָרמענען די אָקסן. און ערשט אַזייגער 9 פלעגט מען אונדז געבן

פרישטיק און מיר פלעגן דערנאָך דאַרפן שלעפּן פולע עמערס וואַסער אַנ־
צוטרינקען די שטענדיק דורשטיקע אָקסן. 12 אַזייגער בייטאָג פלעגט מען
אונדז געבן ברויט מיט קאָלטע פעטע פלייש און, משטיינסגעזאָגט, קאָפע,
וועלכע מען האָט אין מויל ניט געקענט נעמען. אַ שטובדע פלעגן מיר רופן.
דערנאָך פלעגן מיר דאַרפן אַרויפשלעפּן פון דעק אויף שטריק גרויסע אָנגע־
פאָקטע זעק מיט קוקורוזע אָדער קאָרן, ווי מען רופט עס דאָ אין אַמעריקע,
אויף צו קאָרמענען די אָקסן און די אָקסטן האָבן גראָד געהאַט אַן אָקסענעם
אָפּעטיט. זיי האָבן געגעסן אַ סך און וויפל וואַסער מען האָט זיי ניט געגעבן
טרינקען, זיינען זיי אַלץ געבליבן דורשטיק.

ערשט שפּעט אין אָוונט פלעגט מען אונדז באַפרייען פון דער אַרבעט
און מיר פלעגן קענען גיין שלאָפן. די אָפּעלסינען און ציטרינען, וועלכער
יעדער איינער פון אונדז האָט אויף דער עצה פון פרייַנד מיטגענומען
מיט זיך, ווי אויך די פּעקלעך סיגאַרעטן, וואָס מיר האָבן געהאַט, האָבן די
מאַטראָזן באַלד דעם ערשטן טאָג, וועו מיר האָבן פאַרלאָזן די קאָיוטע און
אָוועק אַרבעטן, צוגעגנבעט ביי אונדז. די ערשטע פּאָר נעכט האָבן מיר
אויך ניט געקענט שלאָפן, ווייל די גרויסע כוואַליעס האָבן געוואַרפן די
קלייַנע שיף אַהין און אַהער. אַ פּאָר פון אונדזערע האָבן אַ פּאָר מאָל געכאָפּט
גוטע קלעפּ פון די אייריש מאַטראָזן דערפאַר, וואָס זיי האָבן אַזוי שנעל
ניט אויסגעפאַלגט זייערע באָפעלן. ערשט אויפן צוועלפטן טאָג זיינען מיר
אויסגעמאַטערט, האַלב־הונגעריקע און דורשטיקע אָנגעקומען קיין לאָנדאָן.
די סאָציאַליסטן פון אונדזער גרופּע זיינען גלייך אָוועק אין דער יידישער
סאָציאַליסטישער פאָלקס־הויז און די אָנאַרכיסטן — אין אָנאַרכיסטישן
קלוב.

צוועלפטער קאַפּיטל

די יידישע ראַדיקאַלן אין לאָנדאָן אין 1905. — צוויי יידישע וואָכן־בלעטער, דער אַנאַרכיסטישער „אַרבייטער פרוינד" און די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע „נייע צייט" און זייערע רעדאַקטאָרן, רודאָלף ראָקער, טעאָדאָר ראָטשטיין און בעק. — צוויי וואָכן אין פּאַריז. — דער רופישער מאַלער ניקאָליי לאָכאָוו. — אין זשענעווע. — מיין ערשטע באַגעגעניש און באַקאַנטשאַפט מיט לעווי דייטשן און אַנדערע בארימטע פירער פון דער רופישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. — אין דער הויפּט־קוואַרטיר פון „בונד". — וויקטאָר טשערנאָוו.

וועז מיר האָבן אונדזערע לאָנדאָנער חברים דערציילט וואָס מיר זיינען אויסגעשטאַנען אויף דער אָקסן־שיף, האָבן זיי אַלע אונדז געוואָגט: „איר האָט נאָך גוט אָפּגעשניטן; איר דאַרפט גאָט דאַנקען, וואָס איר זיינט געקומען לעבעדיקע און געזונטע". און זיי האָבן אונדז דערציילט, אַז מיט אייניקע מאָנאַטן פריער האָט פּאַסירט אַזאַ געשיכטע: אַ יונגער רוס, אַ רעוואָלוציאָנער, איז געפאָרן אויף אַן אָקסן־שיף פונקט אַזוי ווי מיר — פון באָסטאָן קיין לאָנדאָן. אויפן וועג האָבן די מאַטראָזן ביי אים אַלץ צוגענבעט און אין מאַטראָז איז אים די גאַנצע צייט דערנאָנגען די יאָרן. איין מאָל, וועז דער דאָזיקער מאַטראָז איז אים באַפאַלן און געגומען שלאָגן, האָט דער רוס ניט אויסגעהאַלטן, האָט געכאַפּט אַ ברעט און געגעבן דעם מאַטראָז איבערן קאָפּ. דער מאַטראָז איז געפאַלן טויט. וועז דאָס וואָלט פּאַסירט אין מיטן ים, וואָלטן די אַנדערע מאַטראָזן אים גלייך אַרײַנגעוואָרפן דערפאַר אין ים. אָבער אַזוי ווי די שיף איז שוין געווען ביי די ברעגן פון אירלאַנד, נאָענט פון לאָנדאָן, האָט דער קאַפּיטאַן געהייסן שמידן דעם רוס אין קייטן און ברענגען אים אַ לעבעדיקן קיין לאָנדאָן. אין לאָנדאָן האָבן זיך פון דעם דערוואוסט די ענגלישע סאָציאַליסטן. זיי האָבן גלייך אָנגעשטעלט אייניעם פון די בעסטע לאָנדאָנער אַדוואָקאַטן צו פאַרטיידיקן דעם רוס. די סאָציאַליסטן האָבן אויך געמאַכט אַ גרויסן טומל וועגן דעם אין דער ענגלישער פּרעסע און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז דאָס געריכט האָט דעם רוס באַפרייט.

ניט אייניעם פון די „פאַסאַזשירן" אויף די דאָזיקע אָקסן־שיפן האָבן די מאַטראָזן טאָקע אַרײַנגעוואָרפן אין ים און קיינער האָט קיינמאָל ניט אויסגעפונען, וואו זיי זיינען אַהינגעקומען.

אין לאָנדאָן איז דעמאָלט די יידישע אַנאַרכיסטישע באַוועגונג געווען פיל שטאַרקער פון דער סאָציאַליסטישער. די אַנאַרכיסטן האָבן אין לאָנדאָן שוין יאָרן לאַנג געהאַט אַן איגענע יידישע וואָכנבלאַט, דעם „אַרבייטער־פרייַנד". דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער־פרייַנד", רודאָלף ראָקער, אַ דייטש וועלכער האָט זיך אויסגעלערנט יידיש און איז אין לאָנדאָן כמעט „פאָר־יידישט" געוואָרן, איז געווען אַן אויסגעצייכנטער לעקטאָר און אַגיטאַטאָר. פיל פון די וויניקער אַנטווויקלטע רעוואָלוציאָנער־געשטימטע בונדיסטן און בונדיסטקעס פלעגן, קומענדיק קיין לאָנדאָן, אונטער דעם אינפלוס פון דעם „אַרבייטער־פרייַנד" און פון ראָקערס לעקציעס באַקערט ווערן צום אַנאַרכיזם.

מיט אַ דריי פערטל יאָר פריער איידער איך האָב פאַרלאָזן ניו־יאָרק, האָט אין לאָנדאָן אָנגעהויבן אַרויסגיין אַ יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע וואָכנבלאַט — „די נייַע צייט". איר ערשטער רעדאַקטאָר איז געווען טעאָדאָר ראָטשטיין, אַ רוסישער זשורנאַליסט, וועלכער האָט אויך געשריבן אין דער ענגלישער פרעסע. שפעטער איז ער געוואָרן אַ ליט־אַרטיקל שרייבער אין דעם לאָנדאָנער „דעילי טעלעגראַף". נאָך דער באַלשעוויסטישער איבערקע־רעניש אין רוסלאַנד, איז ער אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, איז פריער געווען אַ וויכטיקער באַאַמטער אין סאָוועטישן אויסלאַנדס־קאָמיסאַריאָט. שפעטער איז ער געווען אינער פון די רעדאַקטאָרן פון דער גרויסער סאָוועטישער ענציקלאָפּעדיע און דער פאַרפאַסער פון אַ רייַע ביכער. ער איז געשטאַרבן אין מאָסקווע אַ קאָמוניסט.

נאָך ראָטשטיינען איז דער רעדאַקטאָר פון דער „נייַע צייט" געווען אַ געוויסער בעק. ווער דער בעק איז, האָב איך ניט געוואוסט. ווען איך האָב אין דער לאָנדאָנער סאָציאַליסטישער פאַלקס־הויז זיך באַקענט מיט אים, האָב איך אויסגעפונען, אַז ער איז אַן אַלטער רוסישער רעוואָלוציאָנער, וועלכער האָט געראַטעוועט יידיש מיט אַ גויאישן אַקצענט. אַזוינע רוסיפיצירטע יידן האָב איך געטראָפן אויך אין ניו־יאָרק. בעק פלעגט יעדן פרייטאָג אַוונט האַלטן אַ לעקציע וועגן די פאַסירונגען פון דער וואָך. דעם ערשטן פרייטאָג וואָס איך בין געווען אין לאָנדאָן, בין איך, פאַרשטייט זיך, אַוועק צו בעקס לעקציע. דער גרויסער זאַל פון פאַלקס־הויז איז געווען געפאַקט. ער האָט געראַטעוועט וועגן דעם לעצטן אַרויסטריט פון אַ געוויסן ציוניסטישן פירער. און קריטיקירנדיק די ציוניסטן, האָט ער אויסגערופן: „איר, ציוניסטן, רופט דאָס יידישע פאָלק אין דער פאַרווויסטער פאַלעסטינע"—און אַרייננעמענדיק אין האָנט זיין גרויסע באַרד — האָט ער פאַרענדיקט: „און מיר יידישע אַרבעטער זאָגן, אַז אונדזער פאָטערלאַנד איז...". אין זאַל איז אויסגע־בראָכן אַ הילכיקער געלעכטער. איך האָב געמיינט, אַז דער עולם לאָכט פון דעם, וואָס ער האָט געזאָגט „מיר יידישע אַרבעטער". ער איז דאָך קיינמאָל אין זיין לעבן קיין אַרבעטער ניט געווען. אַ מיידל, וועלכע איז געזעסן לעבן מיר, האָט אויך שטאַרק געלאַכט. האָב איך איר אַ זאָג געטאָן: „וואָס לאָכט איר אַזוי? ער קעמפט דאָך זיין גאַנצן לעבן פאַר די אַרבעטער".

„יע, אָבער ער איז דאָך ניט קיין ייד, ער איז דאָך גאָר אַ רוסישער

קאָאַק!" — האָט דאָס מיידל געזאָגט. און דאָס איז טאַקע געווען אמת. ער האָט אין לאָנדאָן זיך אויסגעלערנט ריידן און שרייבן ייִדיש. ער איז, אַגב, פונקט ווי ראָטשטיין, נאָך דעמאָלט געווען מער ענויגט צום באָלשעוויזם און, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז ער נאָך דער רעוואָלוציע טאַקע אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד און איז דאָרט געווען אַ מיטגליד פון דער באָל־שעוויסטישער פּאַרטיי.

אין לאָנדאָן זיינען מיר, ד. ה. איך און מיין ווילנער חבר לופּען, וועלכער האָט זיך דעמאָלט גערופן „אַמעריקאַנעץ", פאַרבליבן נאָר ביי אַ צווייי וואָכן. אַ וויטעבסקער בונדיסט, וועלכער האָט געלעבט אין לאָנדאָן שוין אַ פּאָר יאָר, האָט מיך און מיין חבר עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד אַרומגעפירט צייגן אונדז די וואונדער פון לאָנדאָן. מיר זיינען געווען אין ענגלישן פּאַרלאַמענט, אין בריטישן מוזעאום, אין דער ביבליאָטעק פון בריטישן מוזעאום. ער האָט אונדז אָנגעוויזן אויף דעם דעסק, ביי וועלכן קאַרל מאַרקס איז געזעסן און געאַרבעט אויף זיין גרויס ווערק „דאָס קאַפּיטאַל". מיר האָבן אויך געזען דעם בוקינגהעם פּאַלאַץ, וואו קעניג עדוואַרד האָט דעמאָלט געוואוינט, און אַנדערע באַרימטע געביידעס אין לאָנדאָן.

פון לאָנדאָן זיינען מיר אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז. מיר זיינען געפאָרן מיט אַ שיף ביז האָוור און פון האָוור מיטן צוג קיין פּאַריז. קיין פּאַריז זיינען מיר אָנגעקומען אַזייגער 9 אין דער פרי. איך האָב געהאַט דעם אַדרעס פון דעם רוסישן סטודענטישן רעסטאָראַן, וואו מיין פרייַנד אַפּאַנאַסיעוו האָט מיר געזאָגט אַז איך וועל קענען אויסגעפינען דעם אַדרעס פון דעם מאַלער אַלכין, צו וועמען ער האָט מיר געגעבן אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו.

מיר האָבן אַרומגעוואַנדערט אַ 3—4 שטונדן איבער די גאַסן פון פּאַריז און קיינער האָט אונדז ניט געקענט אָנוויייזן וואו דאָס דאָזיקע געסל מיט דעם רוסישן סטודענטישן רעסטאָראַן געפינט זיך. יעדער פּאָליציסט, וועמען מיר פלעגן וויייזן דעם אַדרעס, פלעגט אַרויסנעמען פון קעשענע אַן אַדרעס־ביכל, פלעגט זוכן און זוכן און האָט ניט געקענט געפינען דאָס דאָזיקע געסל. נאָכדעם וווי מיר האָבן ביי אַ שעה צייט זיך אָפּגערוט אין אַ קליינעם פּאַרק, האָבן מיר זיך ווייטער געלאָזט גיין אין דער האָפענונג אָנצוטרעפן אַזאַ פּאָליציסט, וועלכער וועט יאָ וויסן וואו דאָס געסל געפינט זיך. און אַזוי וואַנדערנדיק, האָבן מיר באַמערקט אַ גרופּע סטודענטן גייענדיק אונדז אָנט־קעגן מיט ביכער אונטער זייערע אַרעמס. אַיין סטודענט האָט מיר אויסגעזען צו זיין אַ רוס אָדער אַ רוסישער ייִד. איך בין צוגעגאַנגען צו אים און אַ פרעג געטאָן ביי אים: „איר זייט אַ רוסישער?" „יאָ" — האָט ער געענט־פערט.

„קענט איר אונדז פילייכט זאָגן וואו געפינט זיך דער רוסישער סטו־דענטישער רעסטאָראַן אויף דער און דער גאַס?" — האָב איך וויייטער געפרעגט.

„קומט מיט מיר, איך גיי טאַקע אויך אַהין — האָט דער סטודענט גע־זאָגט — עס איז ניט וויייט פון דאָנען".

אין א מינוט 10 ארום זיינען מיר שוין געווען אין סטודענטישן רעסטא־ראן און ווען איך האב ביי דעם פארוואלטער, א רוסישער יונגערמאן, א פרעג געטאן, צי וויסט ער וואו אלכין וואוינט איצט, האט ער מיר געענט־פערט: „ניט וויים פון דאנען. איר זייט דאך מסתמא הונגעריק, טא עסט פריער אפ און אזוי שנעל ווי איך וועל דא פארטיק ווערן, וועל איך אייך צופירן צו אים. ער איז איצט געווים אין דער היים".

אומגעפער אין א שעה ארום האט דער פארוואלטער פון סטודענטישן רעסטאראן אונדז ביידן אוועקגעפירט פריער צו אלכינען און דערנאך האט ער לופענן אוועקגעפירט צו א פארשטייער פון „בונד", וועלכער האט גע־וואוינט ניט וויים פון אלכינען.

איך האב אלכינען איבערגעגעבן אפאנאסיעווס בריוו און ער האט מיך זייער פריינדלעך אויפגענומען. ער האט, דאכט זיך, מיר געזאגט, אז זיין פרוי איז מיט א וואך צוריק אוועקגעפארן פון פאריז אויף וואקאציע, וואו זי וועט פארברענגען א 6־7 וואכן. „קענט איר דעריבער זיין דא ביי מיר אזוי לאנג ווי איר וועט ווילן", האט ער געזאגט.

ער האט אויף מיר געמאכט א וואונדערבארן אינדרוק. ער איז געווען א הויכער שיינער ברונעט מיט א פנים, אויף ווילכן עס איז געווען אויסגע־גאסן די אידלקייט אליין. גערעדט האט ער שטיל, לאנגזאם און זיין שטים איז געווען א זייער אנגענעמע. איך האב געוואוסט ווען דער גרויסער ראלע וואס ער האט מיט א פיר־פינף יאר פריער געשפילט אין דער פעטערבור־גער סאציאל־דעמאקראטישער ארגאניזאציע. איך האב געוואוסט, אז ער האט גוט געקענט לענינען און מארטאוון, פלעכאנאוון און פאטרעסאוון. ער האט מיר דערציילט, אז ער איז איצט אויך א מיטגליד פון דעם רוסישן סאציאל־דעמאקראטישן קלוב אין פאריז, אבער ער איז א קעגנער פון דער „איסקרא"־ריכטונג. ער איז געווען דער ערשטער רוסישער סאציאליסט, ווילכער האט מיר געזאגט, אז לויט זיין מיינונג, זיינען מארטאוו און די אנדערע פירער פון די מענשעוויקעס ניט וויים פון לענינען און זיי זיינען אייגנטלעך אויך „אויף דריי פערטל באלשעוויקעס".

צוויי טעג נאכאנאנד האט ער מיר געגנומען אין דעם בארימטן לואור־מוזאום און אויך אינעם לוקסעמבורג־מוזאום (דער דאזיקער מוזאום עק־זיסטירט, דאכט זיך, שוין מער ניט). ער האט מיר געצייגט די וואונדערבארע בילדער און סקולפטורן פון די גרעסטע קינסטלער פון דער וועלט, וועלכע האבן זיך געפונגען אין די דאזיקע צווי בארימטע קונסט־מוזאומס. דערנאך האט ער געבעטן זיינעם א פריינד, א רוסישן סטודענט, אויך א סאציאל־דעמאקראט מיטן נאמען סאקאלאוו, אז ער זאל מיר צייגן די אנדערע „וואונ־דער" פון פאריז. סאקאלאוו האט מיך געבראכט צום אייפל טורעם און איז צוזאמען מיט מיר ארויפגעקראכן אויפן סאמע שפיץ (דעמאלט איז נאך קיין עלעוועיטאר דארט ניט געווען). ער האט מיר געצייגט דעם בארימטן „פער־לאשעז" בית־עולם, וואו עס געפינט זיך דער קבר פון הייניריך היינען און פון אנדערע בארימטע שריפטשטעלער, און אויך דעם ברודער־קבר פון די דערשאסענע פאריזער קאמונארן פון יאר 1871. ער האט מיר געצייגט אויך

די באַרימטע פּאַריזער פּאַלאַצן און די פּלעצער, וואו עס זיינען פּאַרגעקומען די וויכטיקסטע געשעענישן פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע.

ביי אַלכינען האָב איך געוואויינט ביי אַ צווי וואָכן. ערשט אין עטלעכע צענדליק יאָר אַרום האָב איך זיך דערוואוסט, אַז זיין אמתער נאָמען איז געווען ניקאָלייי ניקאָלייעוויטש לאָכאָוו. ער איז געווען אַ קונסט־מאָלער און ער האָט גראָד דעמאָלט געאַרבעט מערסטנס ביי זיך אין הויז. יעדן טאָג פלעגן מיר שפּאַצירן צוזאַמען אַ שעה אָדער צווי. אין אָוונט פלעגן אָפּט קומען צו אים געסט און מען פלעגט פּאַרברענגען צוזאַמען ביי אַ גלעזל טיי. געלעבט האָט ער זייער באַשיידן. מיט מיר האָט ער אַ סך געשמועסט וועגן רוסלאַנד און וועגן דער צוקונפטיקער רעוואָלוציע. ער איז געווען דער שאַרפסטער קעגנער פון באָלשעוויזם, וואָס איך האָב ביז דאָן וועט געטראָפן. ער איז שוין דעמאָלט געווען מער אַן עטישער סאָציאַליסט, ווי אַ מאַרקסיסט. איך האָב פון אים זייער פיל געלערנט.

אַז ער האָט שפּעטער זיך צוריקגעצויגן פון דער באָוועגונג און האָט זיך אינגאַנצן געווידמעט דער קונסט, האָב איך זיך דערוואוסט ערשט אין די 40־קער יאָרן פון אַרטיקל פון דער פּאַרשטאַרבענער באַרימטער רוסישער פּובליציסטקע יעקאַטערינאַ קוסקאָווא אין דער ניו־יאָרקער רוסישער צייטונג „נאָוואָיע רוסקאָיע סלאָווא". קוסקאָווא האָט שפּעטער מיר געשריבן, אַז לאָכאָוו לעבט שוין יאָרן לאַנג אין פלאָרענץ, איטאַליע, וואו ער פאַרנעמט זיך מיט קאָפּירן די באַרימטע בילדער פון די גרעסטע איטאַליענישע מאָלער, וועלכע געפינען זיך אין די איטאַליענישע מוזעאומס און קלויסטערס, און אַז זייער קאָפּיעס האָבן אַ גרויסן דערפאָלג.

שפּעטער האָב איך אין דעם ניו־יאָרקער רוסישן „נאָוויי זשורנאַל" אי־בערגעלייענט אַן אַרטיקל וועגן לאָכאָוון וויי אַ מענטש און ווי אַ קינסטלער פון דעם רוסישן קונסט־קריטיקער און קונסט־היסטאָריקער פירשט ס. סטשערבאַטאָוו. סטשערבאַטאָוו איז געווען נאָענט באַפרייַנדעט מיט לאָכאָוון נאָר אין רוסלאַנד און מיט יאָרן שפּעטער אויך אין פלאָרענץ. לאָכאָוו, שרייבט סטשערבאַטאָוו, האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ קאָמבינאַציע פון אַ דעזערט, אַ גזעלשאַפטלעכן טויער (אַן אידעאַליסט־נאַראַדניק) און פון אַ טיפן אין זיין פּאַך געלערנטן און פראַקטיקער, אַ באַוואונדערער און אַ גרויסער קענער פון קונסט, אַ פּאָעט אין דער נשמה, אַן אומרואיקער פאַנאַטישער קעמפּער פאַר זייַנע סאָציאַלע אידייען און פון דער אַנדערער זייט אַ גוטהאַרציקער, פרידנסליבנדער מענטש, אַן אַסקעט, וועלכער איז פונקט אַזוי איבער־געגעבן זיין אידייע און זיין אַרבעט ווי אַן ערשט־קלאַסיקער מייסטער און אומדערמידלעכער האַרעפאַשניק. לאָכאָוו איז געווען וואָס מען האָט אין די זעכציקער יאָרן אין רוסלאַנד גערופן אַ „ליכטיקע פערזענלעכקייט". ער איז ווי אַ קינסטלער שטאַרק אָפּגעשאַצט געווארן ניט נאָר אין איטאַליע. נאָר אויך אין אַמעריקע, וואו די געביל־דעטע קענער פון דער איראָפּעאישער מאָלעריי האָבן געקויפט ביי אים אַ רייע פון זייַנע קאָפּיעס פון די באַרימטע איטאַליענישע בילדער.

אַזאַ איז לאָכאָוו געווען אויף דער עלטער און אַזאַ איז ער אויך געווען

אין דער יוגנט אין 1905, וועו איך האָב פאַרבראַכט אין זיין געזעלשאַפט אַרום צווי וואָכן צייט. ער האָט דעמאָלט אויף מיר געמאַכט אַן אומפאַר־געסלעכן אייגדרוק.

ער האָט מיר געגעבן אַ בריוו צו זיין אַמאָליקן פּאַרטיי־חבר א. מאַר־טינאָוו אין זשענעווע און אויך אַ בריוו צו אַ צווייטן רוסישן סאָציאַל־דעמא־קראַט, אַ פרייַנד זיינעם אין זשענעווע, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַן אָנגעזעענער מענשעוויק. אין זשענעווע האָט ער זיך געראָפן סאָקאָלאָוו. ער האָט געהאַט אַ טיפּיש יידישן פּנים און האָט אויסגעקוקט ווי אַ יידישער יונגערמאַן, וואָס איז נאָר וואָס אַרויסגעקומען פון דער ישיבה. זיין אמתער נאָמען איז אויך געווען אַ טיפּיש־יידישער: פּייקעס (דאָס האָב איך אויך אויסגעפונען מיט פיל יאָרן שפּעטער).

מיט אָט די צווי בריוו פון לאָכאָוון און דעם בריוו צו מאַרטינאָוון פון מיין פרייַנד אַפאַנאַסיעוו פון ניו־יאָרק, בין איך אַוועקגעפאָרן קיין זשענעווע. לאָכאָוו האָט מיך באַגלייט אויפן וואָקזאַל.

קיין זשענעווע בין איך „פאַרפאָרן" צו סאָקאָלאָוו־פּייקעסן. קיין אַנדער אַדרעס האָב איך ניט געהאַט און פראַנצויזיש רעדן האָב איך ניט געקענט. איך בין אַנגעקומען קיין זשענעווע אין אַ זונטאָג בייטאָג. וועו איך בין אַרויף אויפן דריטן שטאָק און אַנגעקלונגען אין דעם אַפּאַרטמענט, וואו סאָקאָלאָוו־פּייקעס האָט געהאַט אַ צימער, האָט מיר אַ דיקע שווייצאַרישע פראַנצויזקע געעפנט די טיר און וועו איך האָב איר געזאָגט, אַז איך וויל זען סאָקאָלאָוון, האָט זי מיר געזאָגט, אַז ער וועט קומען ערשט אין אָוונט און זי האָט גלייך פאַרמאַכט די טיר און מיר איבערגעלאָזט אין קאָרידאָר. איך בין אַרונטער אין גאַס.

פונקט אַנטקעגן סאָקאָלאָוס צימער איז געווען אַ קליין פּאַרקל. האָב איך זיך אַוועקגעזעצט דאָרט אויף אַ באַנק וואָרטן ביז וואָנען איך וועל דערזען ליכט אין סאָקאָלאָוס צימער. איך האָב אַזוי געוואָרט אַ דריי־פיר שטונדן. ענדלעך האָב איך זיך דערוואָרט. איך בין גלייך צוריק אַרויף. די זעלבע באַלעבאָסטע האָט מיר וויידער געעפנט די טיר, וועו איך האָב אַנגעקלונגען. דעם מאָל האָט זי מיר גלייך אַריינגעפירט צו סאָקאָלאָוו־פּייקעסן אין צימער. איך האָב זיך פאָר אים פאַרגעשטעלט און האָב אים איבערגעגעבן לאָכאָוס בריוו. ער האָט מיר גלייך געזאָגט: „איר מוזט דאָך זיין הונגעריק, קומט אַרונטער אונטן, און מיר וועלן עפּעס צובייסן".

ער האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ דערבייאיקן סאַלון אַדער קאָפע, האָט מיר טראַקטירט מיט ביר און אַ פּאָר וואורשטלעך און געזומען אויספרעגן מיך וועגן מיינע באַציִונגען פּלענער. איך האָב אים דערציילט, אַז איך האָב אויך צווי בריוו צו מאַרטינאָוון און אַז אַנזשעליקע באַלאַבאַנאָוא האָט וועגן מיר געשריבן צו לעוו דייטשן. סאָקאָלאָוו האָט מיר געזאָגט, אַז דייטש איז איצט ניטאָ אין זשענעווע — ער איז אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז און וועט צוריקקומען וואַרשיינלעך אין אַ פּאָר וואָכן אַרום. ער האָט מיר געראָטן מאָרגן טאָקע גיין צו מאַרטינאָוון, וויל מאַרטינאָוו קלייבט זיך די טעג צו פאַרלאָזן זשענעווע און זיך באַזעצן אין ווין, וואו די רעדאַקציע פון דער

„איסקרא" קלייבט זיך אַריבער. ער האָט מיר אויך געזאָגט, אַז ביי אים קען איך איבערנעכטיקן נאָר אין נאַכט אָדער צוויי, מער וועט זיין באַלעבאַסטע ניט דערלויבן.

איך בין געבליבן נעכטיקן ביי אים און אויף מאָרגן בין איך אַוועק צו מאַרטינאָוון. קיין טעלעפאָן האָט מאַרטינאָו ניט געהאַט, האָב איך ניט געקענט שטעלן זיך מיט אים אין פֿאַרבינדונג און אויסגעפינען ווען עס איז באַקוועם פֿאַר אים מיך אויפצונעמען.

ווען איך בין געקומען צו אים, האָט ער גראָד געהאַלטן אין דיקטירן זיין סעקרעטאַרשע אַ בריוו אָדער אַן אַרטיקל. ער האָט איבערגעלייענט די בריוו, וואָס איך האָב אים איבערגעגעבן פון לאָכאָוון און פון אפאנאסיעוון און האָט מיר געזאָגט, אַז ער קען ליידער פֿאַר מיר גאָר ניט טאָן, ווייל אין אַ פֿאַר טעג אַרום פֿאַרט ער אַוועק קיין ווין.

„פֿאַרט צו אַקסעלראָדן קיין צירידְ" — האָט ער מיר געזאָגט — „ער וועט אידְ שוין העלפן אינאַרדענען זידְ" (פֿאַוועל אַקסעלראָד איז געווען דער, וועלכער האָט אין יאָר 1883 צוזאַמען מיט פלעכאַנאָוון, וועראַ זאָסוליטש און לעוו דייטשן געגרינדעט די ערשטע גרופּע אויף צו פֿרעדיקן מאַרקסיזם און פֿאַרשפֿרייטן מאַרקסיסטישע אידעען אין רוסלאַנד. שפּעטער איז אַקסעל־ראָד געווען אייגער פון די גרינדער פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישער אַרבעטער־פּאַרטיי. אין 1903 איז ער געווארן אייגער פון די הויפּט־פירער פון די מענשעוויקעס).

ווען איך האָב מאַרטינאָוון געזאָגט, אַז איך האָב אַפֿילו ניט גענוג געלט אויף אַ בילעט קיין צירידְ און צו קענען פֿאַרברענגען דאָרט כאָטש אַ פֿאַר טעג צייט, האָט ער מיר גערָאטן זיך צו וועגדן צו אַ געוויסער פֿערזאָן אין זשע־נעווע, וועלכער וועט מיר זיכער אַרויסהעלפן. איך האָב געפּילט ווי מאַרטי־נאָוו וואָלט מיך אָפּגעגאָסן מיט אַז עמער קאַלט וואַסער. איך בין געווען שטאַרק דערשלאָגן און אַזוי ווי איך בין געווען זייער אַ שעמעוודיקער, בין איך שוין צו דעם מענטשן, צו וועלכן מאַרטינאָוו האָט מיך געשיקט, ניט געגאַנגען.

איך בין אַוועק צו מיין פֿרייַנד לופּעצן, מיט וועמען איך בין צוזאַמען געפֿאָרן פון ניו־יאָרק קיין לאָנדאָן אויף דער אָקסן־שיף און פון לאָנדאָן דערנאָך קיין פּאַריז. לופּעץ איז אַוועקגעפֿאָרן פון פּאַריז קיין זשענעווע מיט אַ וואָך אָדער 10 טעג פריער פֿאַר מיר. אַזוי ווי ער איז געווען אַ בונדיסט. איז ער גלייך פֿאַרפֿאָרן אין דער הויפּט־קוואַרטיר פון „בונד", אויף 81 רי קאַרוזש, וואו עס האָט זיך געדרוקט די רוסישע צייטונג פון „בונד", „פּאָס־ליעדניא איזוועסטיא", ווי אויך יידישע בראָשורן און וואו עס האָט זיך אויך געפונען דער אַרכיוו פון „בונד". לופּעץ האָט מיך גלייך באַקענט מיט גליעבן (מוטניקן), וועלכער איז דעמאָלט געווען דער פֿאַרוואַלטער פון דער דרוקעריי און פון דעם אַרכיוו פון „בונד". ער האָט מיך אויך באַקענט מיט אַנדערע בונדיסטן. אַ פּאָר נעכט האָב איך געענעכטיקט ביי אַ זעצער פון דער בונדי־שער דרוקעריי. זיין נאָמען איז, אויב איך מאָך ניט קיין טעות, געווען ראַפֿאַפּאָרט. איך האָב אים מיט יאָרן שפּעטער געטראָפן אין ניו־יאָרק. ער

איז דעמאָלט געווען אַ מיטגליד פון דער יידישער סאָציאָליסטישער פּעדע־
ראַציע. נאָך דער שפּאָלטונג איז ער אַריבער צו די קאָמוניסטן. ער איז
אָבער, דאָכט זיך, אין דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי לאַנג ניט פאַרבליבן.

אויפן דריטן אָדער פערטן טאָג פון מיין זיין אין זשענעווע האָב איך
אין דער דאָרטיקער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער ביבליאָטעק גע־
טראָפן מיינעם אַ געווען תלמיד פון ווילנע, וועמען איך האָב ניט געזען
אַ 3־4 יאָר. איך אים האָב גלייך דערקענט. ער מיך—ניט. אָבער וועג איך
האָב אים געזאָגט וואָר איך בין, האָט ער זיך שטאַרק דערפרייט און וועג
איך האָב אים דערציילט, אַז איך האָב נאָך ניט קיין שטענדיקע וואוינונג,
האָט ער מיר געזאָגט: „קום צו מיר, איך האָב אַ גרויסן צימער און אָחוץ
אַ בעט אויך אַ ברייטע סאָפע". עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער איז אויך
אַ מענשעוויק און אַז ער אַרבעט אין דער עקספּעדיציע פון דער „איסקרא".
איך האָב אים דערציילט וועגן מיין באַוך ביי מאַרטינאָוון און אַז מיינער
אַ פריינד האָט געשריבן וועגן מיר צו דייטשן. ער האָט מיר אויך געזאָגט,
אַז דייטש איז איצט ניטאָ אין זשענעוע און אַז ער וועט צוריקקומען אין
אַ וואָך אַרום. איך האָב זיך אַריבערגעקליבן צו מיין געווען תלמיד אין
צימער און מיר האָט ביי אים שוין קיין זאָך ניט געפעלט.

אין אַ וואָך אַרום וועג לעוו דייטש איז צוריקגעקומען פון פּאַריז, האָב
איך זיך שטאַרק געשלאָגן מיט דער דעה, צי זאָל איך גיין צו אים, אָדער
ניט. אויב מאַרטינאָוו, צו וועמען איך האָב געהאַט צווויי רעקאָמענדאַציעס,
האָט מיך אַזוי אויפגענומען, האָב איך זיך געטראַכט, איז וואָס קען איך שוין
דערוואַרטן פון לעוו דייטשן, וועלכער קאָן מיך ניט און אָפילו די באַלאַבא־
נאָוואַ, וועלכע האָט צוגעזאָגט מיין פריינד שענקן, דעם כעמיקער פון ניו־
יאָרק, צו שרייבן דייטשן וועגן מיר, האָט דאָך מיך אויך קיינמאָל אין די
אויגן ניט אָנגעזען. דערצו נאָך איז דייטש אַן אָלטער מאַן, וועלכער האָט
16 יאָר פאַרבראַכט אויף קאַטאָרגע און אין סיביר, וואָלט דאָס פון מיין זייט
פּשוט געווען אַ חוצפּה צו דרייען אים אַ מוח וועגן מיר. ווער בין איך און
ווער איז דייטש?

אַזוי האָב איך געטראַכט און עס געזאָגט מיין פריינד. ער האָט מיך
אויסגעהערט שמייכלענדיק און דערנאָך געזאָגט: „מאַך זיך ניט נאַריש,
דייטש איז ניט מאַרטינאָוו. ער איז זייער אַ פריינדלעכער מענטש, וועלכער
איז גרייט אויסצוהערן און העלפן יעדן אייגעם, וועלכער נויטיקט זיך אין
זיין הילף. גיי, גיי צו דייטשן".

איך געדענק, אַז דאָס איז געווען אַ פרייטאָג אין דער פרי. איך בין
עטלעכע מאָל צוגעגאַנגען צו דער הויז, וואו דייטש האָט געוואוינט און האָב
ניט געהאַט דעם מוט אַריינצוגיין. דייטש האָט אין דער שוויץ דעמאָלט
געלעבט אויף אַ פאַלשן פּאַספּאָרט אונטערן נאָמען „קאָגאַן". ענדלעך האָב
איך זיך אָנגענומען מיט מוט און האָב אָנגעקלונגען אין טיר. די טיר האָט
זיך געעפנט און עס איז מיר אָנטקעגן געקומען אַ הויכער, ברייטפלייציקער,
געזונטער מאַן מיט אַ געלבלעכער באָרד, וועלכע איז ערטערוויז שוין
געווען אַ ביסל גראָלעך.

„דאָ וואוינט מאָסיע קאַגאַן?" — האָב איך געפרעגט.

„זאַידיאָמטיע, פּאָדשאָלוסטאַ, יאָ קאַגאַן" (קומט אַריין, ביטע, איך בין קאַגאַן).

איך האָב אים געזאָגט ווער איך בין. ער האָט בריידט פונאַנדערגעפירט מיט די הענט און האָט הויך אויסגערופן:

„וואו זייט איר פֿאַרפֿאַלן געוואָרן? באַלאַבאַנאָוואָ האָט מיר געשריבן מיט אַ וואָך זעקס צוריק, אַז איר זייט אַרויסגעפֿאָרן קיין זשענעווע. אַזוי לאַנג האָט געדויערט אייער רייזע?"

איך האָב אים דערציילט, אַז איך האָב פֿאַרברענגט אייניקע וואָכן אין לאָנדאָן און אין פּאַריז און שוין באַלד צווישן וואָכן ווי איך בין אין זשענעווע. ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי מיר אויף זייניע פרייַנד און באַקאַנטע אין ניו־יאָרק, וועגן דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג, וועגן די שטימונגען אין די רוסישע רעוואָלוציאָנערע קרייזן, און צום סוף האָט ער געזאָגט:

„קיין געלט האָט איר דאָך מסתמא ניט. טאָ נאָט אייך דערווייל 200 פראַנק, ווען איר וועט דאַרפן נאָך, שעמט זיך ניט, קומט צו גיין".

אין פֿאַרלויף פון דעם געשפּרעך האָב איך אים אויך געזאָגט, אַז די ניו־יאָרקער רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט האַלט, אַז ניט אַנדערש ווי פֿלעכאַנאָוו אַדער טראָצקי מוז קומען אויף אַ לעקציע־טור קיין אַמעריקע. ער האָט מיר געזאָגט, אַז פֿלעכאַנאָוו קען ניט פֿאָרן דערפֿאַר, וואָס ער ליידט שטאַרק פון ים־קראַנקייט און ער איז בכלל אַ קראַנקער מענטש. טראָצקי, ווידער, איז נאָך מיט אייניקע מאַנאַטן צוריק אַוועקגעפֿאָרן אומלעגאַל קיין רוסלאַנד און ער געפינט זיך דאָרט איצט.

דייטש האָט מיר אויך געגעבן אַ צעטעלע, אַז מען זאָל מיך אַרייַנלאָזן אין דער פֿאַרמאַכטער ביבליאָטעק פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכע די באַלשעוויקעס האָבן נאָך דער שפּאַלטונג אין דער פֿאַרטיי פֿאַר־כאַפּט. אין יענער ביבליאָטעק האָט מען געקאָנט לייענען אַלע וויכטיקע רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן פון פּעטערבורג, מאָסקווע און אַנדערע שטעט, ווי אויך די וויכטיקסטע סאָציאַליסטישע צייטונגען פון דייטשלאַנד און פראַנקרייך, און איך פלעג דאָרט פֿאַרברענגען גאַנצע טעג.

דער הויפּט־פֿאַרוואַלטער פון דער ביבליאָטעק איז געווען וולאַדימיר באַנטש־ברויעוויטש, אַן אָנגעזעענער באַלשעוויק און אַ געטרייער לעניניסט (ער האָט דערנאָך געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער באַלשעוויסטישער רעוואָלוציע און אין דער באַלשעוויסטישער רעגירונג). ער איז געווען ניט קיין סימפּאַטישער מענטש. ער האָט געוואוסט, אַז איך בין אַ מענשעוויק און די מענשעוויקעס פלעגט ער קיינמאָל ניט דערלויבן אַרויסגעבן צו לייע־נען די נייעסטע נומערן פון די פּעטערבורגער און מאָסקווער זשורנאַלן. איך האָב געהאַט אַ באַקאַנטע באַלשעוויטשקע, אַ סטודענטין פון זשענעווער אוניווערסיטעט, וועלכע האָט זיך צו מיר זייער גוט באַצויגן. פלעגט זי אַרויסנעמען דעם זשורנאַל, וועלכן איך האָב געוואָלט לייענען און מיר אים איבערגעבן. אייניקמאָל אַבער, ווען זי האָט מיר איבערגעלאָזט דעם זשורנאַל, האָט באַנטש־ברויעוויטש דאָס באַמערקט און ווי נאָר זי איז אַרויס איז ער

צוגעגאַנגען צו מיר און האָט פשוט אַרויסגעריסן דעם זשורנאַל פון מיינע הענט מיט די ווערטער: „עטאָ טאָלקאָ דליא וויזניך באָלשעוויקאָוו!" (דאָס איז נאָר פאַר די אָנגעזעענע באָלשעוויקעס!).

יעדעס מאָל, ווען איך דערזע זיין נאָמען אין א בוך אָדער אין אַן אַרטיקל, דערמאָן איך זיך גלייך אַן יענער סצענע און איך הער זיין אומסימפּאַטישע שטים. ער פלעגט, אַגב, דעמאָלט זיין דער פאַרזיצער אויף לענינס רעפעראַטן אין זשענעווע.

דייטש האָט מיך שפּעטער באַקאַנט מיט פלעכאַנאָוון און מיט פלעכאַנאָוס יידישער פרוי ראָזאַליע מאַרקאָווונאַ; מיט מאַרטאָוון, מיט פאָטרעסאָוון און אויך מיט פאַרוואוסן (ד"ר אַלעקסאַנדער העלפאַנד). איך פלעג אָפט באַזוכן דייטשן און ער האָט מיר א סך דערציילט וועגן זיינע אייגענע איבערלעבונגען און וועגן זיינע פרייַנד און חברים.

איך געדענק איצט ניט ווי אַזוי, שפּאַצירנדיק אייַנמאָל אין זשענעווע מיט דייטשן, האָב איך ווידער אים דערמאָנט, אַז מען מוז שיקן קיין אַמעריקע אויף א לעקציע־טור עמעצן פון די בעסטע סאָציאַל־דעמאָקראָטישע לעקטאָרס. דייטש האָט אַזוי ווי פאַרבייגייענדיק א זאָג געטאָן: „איך אַליין וואָלט גערן געפאָרן"...

„איר זייט דאָך אָבער ניט קיין רעדנער און דאָרט מוז מען האָבן א גוטן רעדנער, וועלכער זאָל זיך קענען פאַרמעסטן מיט ד"ר חיים זשיטלאָווסקין, דעם דעלעגאַט פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וועלכער איז א גלענצנדער לעקטאָר", האָב איך געזאָגט.

„וואו האָב איך זיך געקענט אַנטוויקלען אַלס א רעדנער — האָט דייטש באַמערקט — אויף קאָטאָרגע אָדער אין סיביר?"

מיר האָבן דעמאָלט וויייטער געשמועסט וועגן פאַרשיידענע ענינים. ער האָט מיך אייַנגעלאָדן אַריינצוקומען צו אים אָפטער. איך פלעג קומען צו אים ניט זייער אָפט, ווייל איך האָב פשוט מורא געהאַט, אַז איך קען אים שטערן אין זיין אַרבעט. ער האָט מיך אייַנגעאָרדנט אין דער עקספּעדיציע פון דער „איסקראַ", ווו איך האָב געאַרבעט און באַקומען א רעגולערן וועכנטלעכן געהאַלט. אין דער פרייַער צייט פלעג איך זיצן אין ביבליאָטעק און לייענען אין אַוונט פלעג איך גיין צו די לעקציעס פון די פירער פון די פאַרשיידענע פאַרטייען און ריכטונגען. איך האָב דאָרט געהערט לעקציעס כמעט פון אַלע פירער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פאַרטיי, פון מענשעוויקעס און באָלשעוויקעס, פון פלעכאַנאָוון, מאַרטאָוון, לענינען, לונאַטשאַרסקין און פון אַנדערע וויניקער באַוואוסטע, ווי אויך פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און אַנאַרכיסטן. דער פאָפולערסטער לעקטאָר פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן איז דעמאָלט געווען ויקטאָר טשערנאָוו. איך האָב באַזוכט עטלעכע פון זיינע לעקציעס און בין דעמאָלט טאַקע צום ערשטן מאָל באַקאַנט געוואָרן מיט אים. דער בעסטער לעקטאָר פון די אַנאַרכיסטן איז געווען א גרוזין מיטן נאָמען אַרגיאני, א געוועזענער סאָציאַל־דעמאָקראַט. ער איז געווען א געבילדעטער אַנאַרכיסט און א גוטער רעדנער, און איך האָב עטלעכע מאָל באַזוכט זיינע לעקציעס.

דרייצנטער קאַפּיטל

מיין באַקאַנטשאַפט מיט לענינען אויף אַ באַלשעוויסטישער וועטשערינקע. — לענינס לעקציעס און דער אייגנרוק וואָס לענין האָט דעמאָלט אויף מיר געמאַכט. — אַ געשפּרעך מיט וועראַ זאַסוליטש צוליב וועלכן איך האָב דערנאָך עטלעכע נעכט ניט געקענט אויפשלאָפן. — ד"ר יאָכעלמאַן קומט צו מיר פון בערן מיט אַ ספּעציעלער „מיסיע" פון מיין פאָטער. — ש. אַנ־סקי און זיין געהיימספּולער „רייכער קרוב". — אַ שליח פון די מינסקער פּועלי־ציון אין זשענעוע און מיינע שפּעטערדיקע באַגעגענישן מיט אים אין ניו־יאָרק. — צוויי קורצע געשפּרעכן מיט פּלעכאַנאָוון.

מיט לענינען בין איך צום ערשטן מאָל באַקאַנט געוואָרן אויף אַ „וועטשעריקע" אין זשענעוע. געבומען מיך צו דער „וועטשערינקע" האָט מיין באַקאַנטע באַלשעוויטשקע, די רוסישע סטודענטין פון זשענעווער אוניווערסיטעט, און זי האָט מיך באַקענט מיט לענינען. לענין איז געווען אַ צוגעלאָזענער מענטש. ווי געווינלעך, האָט מען אויף דער „וועטשערינקע" געטרונקען ביר, פֿאַרבייסן מיט סענדוויטשעס און געזונגען רעוואָלוציאָנערע לידער. לענין האָט אויך געטרונקען מיט אַלעמען. איך וויס ניט וואָס מיין באַקאַנטע סטודענטין האָט געזאָגט לענינען וועגן מיר. אָבער וען איך בין געשטאַנען לעבן אים, האָט ער צו מיר אַ זאָג געטאָן: „פֿאַרוואָס טרעט איר ניט אַריין אין אונדזער גרופּע, איר זייט דאָך אַ יונגערמאַן; ביי די מענשעוויקעס זיינען איצט נאָר די אַלטע לייט"...

איך האָב זיך שטאַרק פֿאַרשעמט און אים געזאָגט, אַז איך בין קײַן דער טאַקטיק פון די באַלשעוויקעס. ער האָט זיך מיט מיר ניט אַרייגעלאָזן אין קײַן וויכוחים. ער האָט זיך נאָר צעלאַכט. מיין אייגדרוק איז געווען, אַז ער איז געווען אַ ביסל שיכורלעך.

אין אַ פּאָר טעג אַרום נאָך מיין ערשטער באַגעגעניש מיט לענינען אויף דער וועטשערינקע אין זשענעוע, בין איך געווען אויף זיינער אַ לעקציע. דער זאַל איז געווען געפּאַקט. די טעמע איז געווען „די נייע אַגראַר־פראַגראַם פון דער פּ. פּ. ס." (פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי). לענין איז ניט געווען קײַן אַראַטאָר אין דעם געווינלעכן זין פון וואָרט. ער איז געווען מער אַ לעקטאָר און ער האָט זייַנע געדאַנקען אַזוי ווי אַריינגעהאַמערט אין די מוחות פון זייַנע צוהערער. זיין ערשטע לעקציע האָט געמאַכט אויף מיר

אַ זייער שטאַרקן איינדרוק. אַזאַ רעדנער האָב איך ביז דאַן קיינמאָל ניט געהערט. ווען ער האָט געענדיקט ריידן, האָבן כמעט אַלע אים שטאַרק אַפּלאָדירט. איך האָב, פאַרשטייט זיך, אויך אַפּלאָדירט. דערנאָך זיינען גע־קומען פראַגן, מינדלעכע און שריפטלעכע. און לענין האָט אויף זיי געענט־פערט. איין צעטעלע מיט אַ פראַגע, געדענק איך, איז געווען פון אַן אַנאַר־כיסט. ער האָט געפרעגט: „ווי קומט עס וואָס די פּויערים־באַוועגונג אין רוסלאַנד, וועלכע איז אַן אמתע פאָלקס־באַוועגונג, טראָגט אַן אַנאַרכיסטישן כאַראַקטער, ניט אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישן?" לענין האָט הויך איבערגע־לייענט דאָס צעטעלע און געענטפערט: „וואָס איז דאָ דער וואונדער? ווען ביי די פּויערים אין די קעפּ איז אַ פולשטענדיקע אַנאַרכיע, טראָגט זייער באַוועגונג אַן אַנאַרכיסטישן כאַראַקטער".

אַלע האָבן זיך צעלאַכט און האָבן אים שטורמיש אַפּלאָדירט.

אין אַ וואָך אַרום האָט לענין געהאַלטן אַ צווייטע לעקציע. די טעמע פון יענער לעקציע איז געווען: די קומענדיקע וואַלן צו דער דומע (דעם משטיינסגעזאָגט „פּאַרלאַמענט", וואָס דער צאַר ניקאָליי האָט זיך געקליבן איינצובאַרופן). די לעקציע לענינס האָט געזאָלט זיין אַן ענטפער אויף אַן אַרטיקל אין דער מענשעוויסטישער „איסקראַ" פון דעם באַוואוסטן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן פּובליציסט פּאַרוואוס. לענין האָט די ערשטע העלפט פון דער לעקציע געלייענט פון אַ פּאַפּיר. ער האָט געזאָגט, אַז דאָס איז די ערשטע העלפט פון אַן אַרטיקל, וואָס ער האָט באַוויזן אויפצושרייבן פאַר זיין צייטונג „פּראָלעטאַרי". ווען לענין האָט געלייענט פון פּאַפּיר, האָט דער גרעסטער טייל פון די צוהערער זיך געלאַנגווייליקט. אָבער ווען ער האָט דערנאָך אָנגעהויבן ריידן, אונטערשפּרינגענדיק און אויסשטרעקנדיק זיין רעכטע האַנט מיט אַ פאַרמאַכטן פויסט, האָט מען דערזען פאַר זיך גאָר אַן אַנדערן לענין. ער האָט מיט זיין רעדע באַלד אַריבערגעוואונען אויף זיין זייט דעם גרעסטן טייל פון דעם עולם, וואָס איז באַשטאַנען פון יונגעלייט, וועלכע האָבן זיך ניט איבעריקס שטאַרק פונאַנדערגעקליבן אין פּאָליטישע פראַגן. יענע לעקציע לענינס האָט זיך באַזונדערס איינגעקריצט אין מיין זכרון. לענין האָט געקאַרטאַוועט. ער פלעגט אָפט אַ „ר" אַרויסרעדן ווי אַ „ג" און אַזוי ווי די לעקציע איז געווען וועגן פּאַרוואוסעס אַן אַרטיקל, האָט ער כסדר ווידערהאָלט פּאגוואוס אָנשטאָט פּאַרוואוס. אויך דעם מאָל האָט מען אים נאָך דער לעקציע געשטעלט פראַגן. אין זיינע ענטפערס איז לענין שטענדיק געווען זייער שאַרף. אָפט אויך שאַרפזיניק. ער פלעגט פון זיינע אָפּאָנענטן שטאַרק חוזק מאַכן, פאַרשטעלן זיי ווי אומוויסנדע מענטשן אָדער פּשוט ווי טעמפּע קעפּ. דעריבער פלעגן נאָר איינצלנע מענטשן וואַגן אים שטעלן אָפן אַ פראַגע אָדער אַרויסטרעטן קעגן אים. די מערסטע פלעגן אים צושיקן צעטעלעך.

אויף יענער לעקציע, געדענק איך, איז אַרויסגעטראָטן קעגן אים אַ גרוזינער מענשעוויק, שוין ניט קיין יונגערמאַן. ער האָט אָנגעהויבן זיין רעדע מיט די ווערטער: „הגם איך ריזיקיר אַרונטערצופאַלן אונטער חבר לענינס שאַרפזיניקע פיילן, האָב איך דאָך באַשלאָסן צו זאָגן וואָס איך דענק

וועגן זיין טאַקטיק". דעם אינהאַלט פון דעם גרוזינס רעדע געדענק איך ניט. איך געדענק אָבער זייער גוט, אַז ווען עס איז געקומען אים צו ענטפערן, האָט לענין אָנגעהויבן: „נו, און פאַר דעם חבר (ער האָט אָנגערופן דעם פּאַרטיי־נאָמען פון דעם גרוזין) האָב איך ניט קיין פיילן. איך האָב זיי אַלע אַרויסגעוואָרפן פון מיין קעשענע". און ער האָט דערביי אַ פיר געטאָן מיט דער האַנט איבער זיין קעשענע. אים האָט לענין טאַקע ניט באַליידיקט.

אַ דריטן מאָל בין איך געגאַנגען צו לענינס אַ לעקציע אין אַ גרעסערן זאַל, וואו מען האָט באַדאַרפט צאָלן עטלעכע פראַנק איינטריט־געלט. אַרבעטסלאָזע פלעגט מען אַריינלאָזן פריי, און אַזוי ווי איך האָב ביי זיך דעמאָלט געהאַט ניט מער ווי איין פראַנק, האָב איך באַשלאָסן צו זאָגן, אַז איך האָב נאָר דעם איין פראַנק און באַצאָלן דעם פראַנק. איך בין זיכער געווען, אַז מען וועט מיר אַריינלאָזן אין זאַל. איז אָבער ביי דער „קאַסע" געזעסן אַ פאַרביסענע יידישע באָלשעוויטשקע מיט אַ זויערן פּנים. זי האָט מיך געקענט אַלס מענשעוויק, האָט זי מיך ניט געוואָלט אַריינלאָזן אין זאַל. איך האָב באַשלאָסן צו וואַרטן ביי דער טיר, ביז וואַנען לענין וועט אָנקומען. ווען לענין איז אָנגעקומען, האָב איך זיך צו אים געווענדעט: „טאָוואַרישטש לענין, זי וויל מיך ניט אַריינלאָזן צו אייער לעקציע".

„פּאָטשעמו?" (פאַרוואָס?) — האָט לענין מיט פאַרוואונדערונג אויס־גערופן.

דער „זויערער פּנים" ביי דער קאַסע, דערהערנדיק לענינס „פּאָטשעמו?" האָט זיך שטאַרק פאַרלאָרן און מיך גענומען רופן: „זאַידיטיע פּאָזשאַלויס־טאַ, זאַידיטיע" (גייט אַריין, ביטע, גייט אַריין). לענין האָט מיט זיינע שטע־כיקע, שמייכלענדיקע אויגן אויף איר אַ קוק געטאָן און איז אַריין אין זאַל און איך — גלייך נאָך אים. זי האָט מיט כעס אָפּגעקערט דעם קאָפּ און האָט אַפילו ניט געוואָלט מיך אָנקוקן (מיט פיל יאָרן שפּעטער, שוין נאָך דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע, האָב איך געהערט, אַז די דאָזיקע פרוי איז שפּעטער געווען אַ וויכטיקע „טוערין" אין דער „טשעקאַ").

איך דערמאָן זיך ווי שטאַרק שאָקירט איך בין געווען, ווען אויף יענעם לענינס רעפעראַט האָט איינער פון די צוהערער אים געשטעלט די פראַגע: „פאַרוואָס פאַלט איר אַזוי כסדר אָן אויף פּיאָטר סטרואווען, אָנשטאָט צו אַטאַקירן די רעאַקציאָנערן?" און לענין האָט אים געענטפערט: „דערפאַר וואָס סטרואווע איז דער קליגסטער, דער געבילדעטסטער און דער ערלעכ־סטער פון אַלע רוסישע ליבעראַלן".

סטרואווע, אַ געוועזענער מאַרקסיסט און סאָציאַל־דעמאָקראַט, איז דע־מאָלט געווען איינער פון די גייסטיקע פירער פון רוסישן סאָציאַלן ליבע־ראַליזם און דער רעדאַקטאָר פון דעם אומלעגאַלן זשורנאַל „אָסוואָבאָזש־דעניע", אין וועלכן עס האָבן געשריבן די אָנגעזעענסטע מעסיקע ליבעראַלן צוזאַמען מיט די אָנגעזעענסטע רעפאָרמיסטישע סאָציאַליסטן. איך האָב ניט געקענט פאַרטראָגן ווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט פלעגט אַטאַקירן סטרואוון און זיין זשורנאַל „אָסוואָבאָזשדעניע".

די לעצטע לעקציע לענינס, וואָס איך האָב באַזוכט, איז געווען אין דעם

אוונט, ווען איך האב באדארפט אפפארן פון זשענעווע קיין רוסלאנד. דער צוג פון זשענעווע קיין ווין האט באדארפט אפפארן 11:30 אין אוונט. די לעקציע לעניגס איז פארגעקומען אין א זאל ניט וויט פון וואקזאל. בין איך געזעסן אין זאל ביז אזייגער האלב נאך צען. וואס די טעמע פון יענער לעקציע איז געווען, געדענק איך ניט. אבער אין עפיזאד פון יענער לעקציע האט אויף אייביק זיך איינגעקריצט אין מיין זכרון. אין די דעבאטן נאך דער לעקציע האט איינער פון די פארזאמלטע געזאגט צו לעניגען: "איר זאגט אזוי און אזוי, אבער פלעכאנאוו באוויזט, אז דאס איז פאלש".

ווען עס איז געקומען אים צו ענטפערן, האבן לעניגס גראע אויגן זיך אנגעצונדן מיט א מאדנעם פייערל, וועלכן מען זעט געווינלעך ביי א קאץ, ווען זי צילעווט א וואך צו טאן זיך אויף א פייגעלע כדי עס צו דער־שטיקן, און ער האט מיט א ביזן טאן אויסגערופן: "וער אזוינס איז פלעכא־נאוו? א פאליטישער אוואנטוריסט און ניט מער"...

אויף מיר האט די דאזיקע סצענע געמאכט א שוידערלעכן אייגדרוק. ביז דאן האב איך געדענקט, אז לענין איז נאר א מוראדיקער פאנאטיקער, אבער איצט האב איך פאר זיך דערזען א געפערלעכן דעמאגאג, וועלכער איז גרייט אויסצוטראכטן אויף א קעגנער, מעג ער אפילו זיין א מיטגליד פון זיין אייגענער פארטיי, דעם ערגסטן בלבול, כדי אים צו דיסקרעדיטירן אין די אויגן פון זיינע וויניק אינפארמירטע צוהערער.

איך בין דעמאלט געווען פלעכאנאווס א גרויסער פארערער. אבער לענינען האב איך פון דעמאלט אן פארהאסט ניט דערפאר, וואס ער האט באליידיקט פלעכאנאוון, נאר דערפאר וואס איך האב גוט געוואוסט, אז ער אליין גלויבט ניט אין דעם, וואס ער האט געזאגט. ער האט פון פלעכאנאוון זייער שטארק געהאלטן ניט נאר דעמאלט, נאר אויך מיט פיל יארן שפעטער. א פאקט איז, אז מיט א פאר מאנאטן נאך יענער לעקציע, ווען אין פעטער־בורג האט באדארפט איינגיכן ארויסגיין לעגאל א טעגלעכע באלשעוויסטישע צייטונג, האט לענין געשריבן א בריוו צו פלעכאנאוון, פארשאטן אים מיט קאמפלימענטן און ממש געבעטן זיך ביי אים, אז ער זאל ווערן איינער פון די רעדאקטארן פון דער צייטונג (דער דאזיקער בריוו איז איבערגעדרוקט אין לענינס געזאמלטע ווערק, וואס זיינען נאך דער באלשעוויסטישער רע־וואלוציע ארויס אין מאסקווע).

שטענדיק ווען איך טראכט וועגן לענינען זע איך אים פאר זיך אין יענער פאזע מיט די פייערלעך אין זיינע בייזע אויגן און הער זיין שטים: "קטא טאקאי פלעכאנאוו? פאליטישטעסקי אוואנטוגיסט, ניע באלעיע"...

***

איין טאג, שפאצירנדיק אין זשענעווע אויף רי דע־קארוזש, די גאס וואו עס האבן געוואוינט א סך רוסישע סטודענטן און רעוואלוציאנערע עמיגראנטן, האב איך באגעגנט מיין פריינד גאניקבערגן, דעם מענשעוויק, דעם כעמיקער, מיט וועמען איך האב אין ניו־יארק געארבעט א געוויסע צייט אויף קארפס מעבל פאבריק אין ברוקלין. ווי איך האב שוין דערציילט

אין אַ פּריערדיקן קאַפּיטל, איז גאָניקבערג צוזאַמען מיט דעם גרוזין „דעיוויי" אַדער דעוודאַריאַני נאָך אין פּעברואַר 1905 אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד. ער האָט מיר דערציילט, אַז ער צוזאַמען מיט דעוודאַריאַנין האָבן קומענדיק קיין רוסלאַנד, זיך באַזעצט אין באַקו, וואו זיי אַרבעטן ביידע אין דער דאַרטיקער מענשעוויסטישער פּאַרטיי־אַרגאַניזאַציע. דעוודאַריאַני איז אויך דער רעדאַקטאָר פון אַ דאַרטיקער לעגאַלער טעגלעכער רוסישער צייטונג פון אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישער ריכטונג. איצט איז ער, גאָניקבערג, געקומען צוליב פּאַרטיי־ענינים אויף אַ פּאָר וואָכן קיין זשענעווע. רייַדנדיק מיט אים, האָב איך אים דערציילט ווי אַזוי באַנטש־ברויעוויטש האָט אין דער ביב־ליאָטעק ביי מיר אַרויסגעריסן פון האַנט אַ פרישן נומער פון אַ פּעטער־בורגער דיקן זשורנאַל און איך האָב איצט מער ניט די מעגלעכקייט צו לייענען די נייעסטע נומערן פון די רוסישע זשורנאַלן.

„איר קענט דאָך די דאָזיקע זשורנאַלן באַקומען ביי וועראַ איוואַנאָוונאַ" — האָט גאָניקבערג געזאָגט — זי באַקומט אַלע וויכטיקע פּעטערבורגער און מאָסקווער זשורנאַלן"...

וועראַ איוואַנאָוונאַ — דאָס איז געווען וועראַ זאָסולישטש, די באַרימטע העלדין פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באָוועגונג נאָך פון די 70קער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט. זי האָט אין יאָר 1877 געשאָסן אין דעם פּעטערבורגער גראַדאָנאַטשאַלניק געניראַל טרעפּאָוו דערפאָר, וואָס ער האָט באַפוילן אָפּצושמייסן אַ פּאָליטישן געפֿאַנגענעם, וועלכער איז געזעסן אין אַ פּעטערבורגער טורמע. זי איז געווען זיכער, אַז מען וועט זי דערפאָר אויפהענגען, אָבער זי האָט אין גאָריכט געמאַכט אַזאַ שטאַרקן אינדרוק אויף די ריכטער און אויף די דזשורי־לייט, וואָס האָבן זי געמשפּט, אַז זיי האָבן זי פרייגעשפּראָכן. שפּעטער איז זי געווארן אַ מאַרקסיסטקע און האָט צוזאַמען מיט פּלעכאַנאָוון, אַקסעלראָדן און לעוו דייטשן געגרינדעט די ערשטע גרופּע צו פּרעדיקן מאַרקסיזם אין רוסלאַנד. זי איז געווען אַ טאַלאַנטפולע שרייבערין. אין די יאָרן 1900־1905 איז זי געווען אַ מיטגליד פון דער רעדאַקציע פון „איסקרא" און האָט פריער געלעבט אין לאָנדאָן און דערנאָך איז זשענעווע. זי איז געווען באַקאַנט מיט קאַרל מאַרקסן און נאָענט באַפרייַנדעט מיט פרידריך ענגעלסן.

„ווי אַזוי קען איך ביי איר קריגן די רוסישע זשורנאַלן, האָב איך גע־זאָגט גאָניקבערגן, אַז זי קאָן דאָך מיך גאָר ניט און איך וויס אָפילו ניט וואו זי וואוינט".

„איך וועל די טעג זיין ביי איר, האָט גאָניקבערג געזאָגט, וועל איך נעמען ביי איר אייגעם אָדער צווי נומערן פון די זשורנאַלן, וועלכע זי האָט שוין באַווייזן איבערצולייענען און איך וועל אייך ברענגען".

מיר האָבן ביידע כמעט יעדן טאָג געגעסן מיטאָג אין זעלבן פּלאַץ. איך האָב גאָניקבערגן אַ פּאָר מאָל דערמאָנט וועגן זיין צוזאָג צו נעמען ביי וועראַ איוואַנאָוונאַ די זשורנאַלן, אָבער ער פלעגט פאַרגעסן וועגן דעם. איינמאָל, וועט איך האָב אים געטראָפן און מיר האָבן שפּאַציירט ניט וויט פון דעם הויז, וואו די רעדאַקציע פון דער „איסקרא" האָט זיך נאָך געפונען,

זיינען פון דאָרט אַרויס צוויי מענער און אַן אַלטע פרוי. איין מאַן האָב איך געקאָנט. דאָס איז געווען בלומענפעלד, אַן אַלטער סאָציאַל־דעמאָקראַט, וואָס איז געווען דער סעקרעטאַר אָדער דער פאַרוואַלטער פון דער „איסקראַ". דעם צווייטן מאַן און די פרוי האָב איך ניט געקענט. גאָניקבערג האָט ניט געפונען פאַר נויטיק מיך פאָרצושטעלן פאַר זיי, ווייל ער איז געווען זיכער, אַז מיר זיינען באַקאַנט. ווי עס פּאַסירט געוויינלעך, ווען אַ גרופּע באַקאַנטע מענטשן טרעפן זיך, פאַנגט מען צוערשט אָן אַן אַלגעמיינעם שמועס, דער־נאָך צעטיילט זיך די גרופּע. גאָניקבערג האָט גערעדט מיט בלומענפעלדן און מיט דעם אַנדערן מאַן און איך האָב געשמועסט מיט דער פרוי. לויט איר פיגור האָט מען געקענט מיינען, אַז פאַר אייך שטייט אַ יונגע רוסישע סטודענטקע. דער פּנים אירער אָבער איז געווען אַן אַלטער, פול מיט קנייטשן און אין מויל האָבן געפעלט אַ פּאָר פאָדערשטע ציינער.

אין זשענעווע, איבערהויפּט ביי די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן זיינען דעמאָלט געווען אַ היפּשע צאָל אַלטע רעוואָלוציאָנערקעס נאָך פון דער אַמאָליקער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ". אייניקע פון זיי זיינען טאַקע געווען באַ־רימטע רעוואָלוציאָנערקעס, וואָס האָבן פיל יאָרן פאַרבראַכט אויף קאַטאָרגע און אין סיביר און ווען זיי זיינען באַפרייט געוואָרן, זיינען זיי צוגעשטאַנען צו דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. אַנדערע, ווידער, האָבן זיך אויסגעצייכנט נאָר דערמיט, וואָס זיי האָבן אין די יונגע יאָרן געהערט צו אַ געוויסן רעוואָלוציאָנערן קרייזל. איך האָב יענע אַמאָליקע רעוואָלוציאָ־נערקעס אָנגערופן „די אַרכיוו־רעוואָלוציאָנערקעס". די איראָפּעאישע פּרעסע איז אין יענער צייט געווען פול מיט די באַריכטן וועגן די פּאָגראָמען, וואָס די טאָטערן אויף קאַווקאַז האָבן געמאַכט אויף די אַרמענער און די פרוי, מיט וועלכער איך האָב געשמועסט, האָט זיך געוואונדערט: פאַרוואָס עפּעס האָט די צאַרישע רעגירונג אָנגערייצט די טאָטערן אויף די אַרמענער און ניט די אַרמענער אויף די טאָטערן? „די אַרמענער זיינען דאָך פּראַוואָסלאַוו־נע, האָט זי געזאָגט, בעת די טאָטערן זיינען מוסולמענער".

„דאָס איז גאַנץ פאַרשטענדלעך, האָב איך איר געענטפערט — די אַרמענער זיינען דאָך די מער באַוואוסטזיניקע. צווישן זיי זיינען פאַראַן אַ סך רעוואָלוציאָנערן, בעת די טאָטערן זיינען אומוויסנד". און איך האָב איר געגעבן אַ גאַנצע לעקציע וועגן דעם.

„דאָס דערקלערט גאָרנישט", האָט זי מיר געענטפערט. איך בין געווען זיכער, אַז פאַר מיר שטייט דאָ אַן „אַרכיוו־סאָציאַל־דעמאָקראַטקע" און איך האָב זיך אַפילו ניט אינטערעסירט צו פרעגן דערנאָך, ביי גאָניקבערגן, ווען זיי זיינען אַוועק, ווער די דאָזיקע „אַרכיוו־סאָציאַל־דעמאָקראַטקע" איז? אַז זי איז אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטקע האָב איך פאַרשטאַנען פון דעם, וואָס זי איז געגאַנגען מיט בלומענפעלדן און וואָס גאָניקבערג האָט זיך מיט איר פריינדלעך באַגריסט און אויך פון דעם, וואָס זי האָט לאַכנדיק אַ זאָג געטאָן, אַז אין פּעטערבורג טראָגן זיך אַרום קלאַנגען, אַז טראָצקי קלייבט זיך דאָרט צוזאַמען מיט דעם גלח גאַפּאָן און זיינע אָנהענגער צו גרינדן אַ נייע אַרבע־

טער־פֿאַרטיי (טראַצקי האָט דעמאָלט געהאַט זיך צעקריגט מיט די פירער פון דער פּעטערבורגער מענשעוויסטישער אַרגאַניזאַציע).

שפּאַצירנדיק ווייטער מיט גאַניקבערגן, איז מיר פלוצלונג אייngעפֿאַלן אַ פרעג צו טאַן ביי אים: „וועלן וועט איר ענדלעך שוין קריגן פֿאַר מיר די זשורנאַלן ביי וועראַ איוואַנאָוונאַן?"

„פֿאַרוואָס האָט איר מיר דאָס פריער ניט דערמאָנט?" — האָט ער אויסgערופן.

„איך האָב דאָך שוין אייך דאָס פיל מאָל דערמאָנט", האָב איך געזאָגט.

„אָבער איצט פֿאַרוואָס האָט איר דאָס מיר ניט דערמאָנט?"

„וואָס וואָלט געווען וועלן איך וואָלט אייך דערמאָנט?", האָב איך געפרעגט.

„וואָלט איך מיט איר אָפּגעמאַכט, אַז איר זאָלט קומען צו איר זיי נעמען" — האָט ער geענטפֿערט.

„וואו זייט איר, וואו בין איך און וואו איז זי?" — האָב איך נאָך אַלץ ניט פֿאַרשטאַנען וואָס ער מיינט.

„איר זייט דאָך אָקאַרשט געשטאַנען און geרעדט מיט איר!" — האָט ער געזאָגט.

„וואָס? דאָס איז געווען וועראַ זאַסוליטש?" — האָב איך כמעט אויסgeשריען און עס איז מיר פינצטער geוואָרן אין די אויגן. איך האָב זיך געשעמט וואָס איך האָב geהאַלטן פֿאַר איר אַזאַ לעקציע. די אורזאַך פֿאַרוואָס ס'איז מיר אָפּילו גאָר ניט אייngעפֿאַלן צו פֿאַרהאַלטן, אַז דאָס קען זיין וועראַ זאַסוליטש, איז וואָס ערשטנס, איז זי ניט געווען עלף אויף דער פּאָליטיק, וואָס איר geוואָר, וועלכע איז פיל מאָל geווען geדרוקט אין פֿאַרשיידענע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אויסגאָבן. און צווייטנס, וואָס גראָד מיט אַ קורצער צייט פֿאַר אונדזער באַגעגעניש האָב איך איבערgeלייענט סטעפּניאַק־קראַווטשינסקיס בארימטע בוך „דאָס אונטערערדישע רוסלאַנד". דאָרט האָט דער פֿאַרפֿאַסער אַ ספּעציעלן קאַפּיטל וועגן וועראַ זאַסוליטש און פון סטעפּניאַקס אַרטיקל האָט אויף מיר באַזונדערס geמאַכט אַן איינדרוק די שטעלע, וואו er שרייבט, אַז „אויף איר פֿאַלט צייטנווייז אַן, ווי אויף שאול המלך, אַ מרה־שחורה, וועלכע לאָזט זי ניט אַף טעג נאָכאַנאַנד. קיין זאַך איז ניט אימשטאַנד אָט די מרה־שחורה צו פֿאַרטרייבן"...

דאָ אָבער האָב איך פֿאַר זיך geזאָגן אַ פרוי, אַ לוסטיקע, וועלכע רעדט זייער פיל און geרן, און שיינט צו זיין אַן אָפענער מענטש.

עס וועט ניט זיין אַ האַר איבערטריבן, ווען איך וועל זאָגן, אַז איך האָב צוליב יענער „לעקציע" מיינער עטלעכע נעכט ניט geשלאָפן. ווען איך האָב זי אין אַ פֿאַר וואָכן אַרום דערזען אויף אַ פֿאַרזאַמלונג, האָב איך זיך geמאַכט ניט זעענדיק. זי אָבער האָט מיך דערקענט און שפּעטער ביים אַרויסגאַנג, האָט זי מיר geגעבן די האַנט און geפרעגט, וואָס איך מאַך. וואַרשיינלעך האָט איר גאַניקבערג דערציילט די גאַנצע geשיכטע און זי האָט פֿאַרשטאַנען, אַז איך שעם זיך פילייכט צוצוגיין צו איר.

יאָרן לאַנג, ווען איך פלעג זיך דערמאָנען וועגן דער לעקציע, וואָס איך

האָבן געהאַלטן פאַר ווערא זאַסוליטש, פלעג איך זיך פילן אַ ביסל פאַרשעמט.

מיט אַ 4־5 וואָכן אייַדער איך בין אַוועקגעפאָרן פון זשענעווע, האָב איך באַקומען אַ טעלעגראַמע פון בערן: „איך קום מאָרגן צוויי אַזייגער קיין זשענעווע, וועל זיך אָפּשטעלן אין דעם האָטעל און וועל וואַרטן אויף אייך". אונטערגעשריבן איז געווען: יאָכעלמאַן.

דאָוויד יאָכעלמאַן, דער שפּעטערדיקער פירער פון די טעריטאָריאַליסטן אין רוסלאַנד, איז געווען מיינער אַ גלידּ־שוועסטער־קינד. זיין מאַמע איז געווען מיין מאַמעס אַ קוזינע און איר אינטימסטע חברטע. נאָך אַלס קליינער יינגל האָב איך געהערט ביי אונדז אין הויז רעידן, אַז דוד שלמה האָט פאַר־לאָזן זיין פרוי מיט די קינדער (צוויי אָדער דריי) און איז אַוועקגעפאָרן שטו־דירן אין דער שווייץ. שפּעטער האָט מיין טאַטע מיר דערציילט, אַז דוד שלמה איז געווען אַ לערנער און אַ משכיל. ער האָט חתונה געהאַט אין אַ קליין שטעטל מיט אַ טאַכטער פון אַ דאָרטיקן גביר. אין דער פרוי איז ער מסתמא פון אָנהויב אָן ניט געווען פאַרליבט און אויסלעבן זייַנע יאָרן ווי אַ קליינשטעטלדיקער קרעמער אָדער העכדלער האָט ער ניט געהאַט קיין חשק. האָט ער זיך אין פרימאַרגן אָדער אין פאַרנאַכט אויפגעהויבן און איז אַוועקגעפאָרן קיין בערן, שווייץ (די פרוי האָט ער שפּעטער אָפּגעגעבן). אין יאָר 1905 האָט ער שוין געהאַט געענדיקט דעם אוניווערסיטעט און האָט געאַרבעט אויף זיין דאָקטאָראַט.

אין 1903, איידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, איז ער גראָד געקומען פון דער שווייץ צו זייַנע עלטערן צוגאַסט אין זיין געבורט־שטעטל פּאָסטאָוו, ווילנער גובערניע, וואָס איז אויך געווען מיין געבורט־שטעטל און וואו מיין פאָטער האָט נאָך דעמאָלט געוואוינט. איך בין גראָד דעמאָלט אויך געקומען פון ווילנע קיין פּאָסטאָוו. מיין טאַטע האָט שטאַרק געהאַלטן פון דוד שלמהן (אַזוי האָט מען יאָכעלמאַנען געפונפן אין דער היים) און ער, שוין ווי אַ סטודענט פון בערנער אוניווערסיטעט, האָט שטאַרק געהאַלטן פון מיין פאָטער און האָט ליב געהאַט מיט אים צו שמועסן. איך אַליין האָב דעמאָלט יאָכעלמאַנען נאָר געזען פון דער ווייטן, אָבער ניט געהאַט קיין מעגלעכקייט צו טרעפן זיך מיט אים. אָבער מיין טאַטע האָט מיר דערציילט, אַז יאָכעלמאַן האָט אים דערציילט, אַז אין דער שווייץ געפינען זיך איצט די פירער פון אַלע רוסישע און רוסיש־יידישע רעוואָלוציאָנערע און סאָציא־ליסטישע פּאַרטייען: „פלעכאַנאָוו, ווערא זאַסוליטש, פּאָסעלראָד און אַנדערע". ער אַליין אָבער איז ניט קיין סאָציאַליסט און ניט קיין רעוואָלוציאָ־נער — ער איז אַ טעטיקער ציוניסט.

דאָס איז אַלץ, וואָס איך האָב דעמאָלט, זייענדיק אין זשענעווע, גע־וואוסט וועגן יאָכעלמאַנען. נאָטירלעך בין איך אויף מאָרגן, דריי אַזייגער בייטאָג, אַוועקגעגאַנגען אין דעם האָטעל, וואו יאָכעלמאַן האָט זיך אָפּגע־שטעלט. ער האָט שוין געוואַרט אויף מיר. ער האָט מיר דערציילט, אַז מיין טאַטע האָט אים געשריבן, אַז איך גפּין זיך אין זשענעווע און ער האָט אים געשיקט מיין אַדרעס. מיר זיינען באַלד אַריין אין אַ דערבייאיקן קאָפע.

ער האָט מיר מכבד געווען מיט אַ מיטאָג. מיר האָבן געטרונקען וויין און געשמועסט. ער האָט ביי מיר געפרעגט וואָס איך טו דאָ און וואָס עס זייגען מיינע פֿלענער אויף וויטער? איך האָב אים אַלץ דערציילט. אין פֿאַרלויף פון דעם געשפּרעך האָט ער איינמאָל לאַכנדיק באַמערקט: „גיי וויס, אַז נתנס אַ זון זאָל גאָר זיין אַזאַ געפערלעכער רעוואָלוציאָנער און נאָך דווקא אַ רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַט". און דערנאָך האָט ער מיט אַ זייער ערנסטן טאָן געזאָגט: „וועג דו פֿאַלגסט מיר, וואָלסטו איצט קיין רוסלאַנד ניט געפֿאָרן, נאָר בעסער פֿאַרבליבן אין דער שווייץ. אין רוסלאַנד וועט מען דיך דאָך באַלד אַרעסטירן, מען וועט דיך פֿאַרשיקן קיין סיביר און וואָס וועסטו דערמיט דערגרייכן? גאָרניט! דאָ אָבער, אין דער שווייץ, קענסטו אין בערן אָנקומען אין אוניווערסיטעט פּרייער ווי אַ פּרייער צוהערער, דייטש קענסטו דאָך און די מערסטע קעגנשטאַנדן, וואָס מען דאַרף קענען אויף אָנצוקומען אין אוניווערסיטעט, האָסטו דאָך אין דער היים שטודירט, וועסטו באַזוכן דעם אוניווערסיטעט ווי אַ פּרייער צוהערער, אָביסל צוהאָרעווען און ביים סוף פון צווייטן סעמעסטער וועסטו אויסהאַלטן דעם עקזאַמען און אין אַ יאָר אַרום וועסטו שוין זיין אויפן צווייטן קורס ווי אַ פולבאַרעכטיקטער סטודענט. איך האָב שוין גערעדט וועגן דעם מיט אַ פֿאָר פון מיינע באַקאַנטע פֿראָפעסאָרן און זיי האָבן מיר צוגעזאָגט דיר צו העלפן אָנקומען אין אוניווערסיטעט און אויך קריגן פֿאַר דיר געוויסע אַרבעט אַז דו זאָלסט האָבן פון וואָנען צו לעבן. וועג דו וועסט פֿאַרענדיקן דעם אוניווערסיטעט, וועסטו דעמאָלט קענען פֿאָרן קיין רוסלאַנד און דעמאָלט, קען זיין, וועסטו אויף אַלץ אָנהויבן קוקן מיט אַנדערע אויגן", האָט ער פֿאַרענדיקט.

איך האָב אים שטאַרק באַדאַנקט פֿאַר זיין פרייַנדלעכע עצה און פֿאַר די באַמיאונגען זייַנע צו העלפן מיר אייַנאַרדענען זיך אין דער שווייץ. איך האָב אָבער אים דערקלערט, אַז איך האָב שוין לאַנג אָפּגעמאַכט מיין מיינונג וואָס צו טאָן און איך וועל מיינע פֿלענער ניט ענדערן. ער האָט אויפגעהערט מיר אייַנצורעדן צו פֿאַרבלייבן אין דער שווייץ, וויל ער האָט זיך איבערצייגט, אַז איך וועל אים ניט פֿאַלגן. וועג מיר האָבן שוין געהאַלטן כמעט ביים אָוועקגיין, איז אין דער קאָפּע, וואו מיר זיינען געזעסן אַרייַנגעקומען אַ הויכער מאַן, שוין ניט קיין יונגער, מיט אַ גראָלעכער בערדל. יאָכעלמאַן האָט זיך מיט אים פרייַנדלעך באַגריסט און מיר אים פֿאַרגעשטעלט. „באַקענט זיך, דאָס איז אַנ־סקי און דאָס איז מיינער אַ קרוב, וועלכער קומט איצט פון אַמעריקע און וועלכער פֿאָרט אינגיכן קיין רוסלאַנד, אַ רוסישער מענשעוויק".

דער נאָמען ש. אַנ־סקי איז מיר געווען באַקאַנט פון דער רוסישער פּרעסע. איך האָב געלייענט אייניקע זאַכן זייַנע אין דעם פּעטערבורגער רוסישן זשורנאַל פון די נאָראָדניקעס (פֿאָלקסטימלעכע סאָציאַליסטן) „רוסקאַיע באָגאַטסטוואָ". איך האָב געוואוסט, אַז אַנ־סקי איז אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, אָבער אויך אַ פרייַנד פון „בונד", דער פֿאַרפֿאַסער פון דער בונדישער „שבועה" און פון דעם ליד „אין זאַלציקן ים פון מענטשלעכע טרערן", וואָס איז אין יענע יאָרן געווען צווישן בונדיסטן כמעט פּונקט אַזוי

פאָפולער ווי די „שבועה". אַנ־סקי האָט זיך ביי מיר באַקוגעפרעגט אויף זיין פרייַנד חיים זשיטלאָווסקין, ווי מאַכט ער עפּעס אויס אין אַמעריקע מיט זיינע לעקציעס א. אַז. וו.

אין אַ דריי־פּיר טעג אַרום האָבן מיר זיך וויידער געטראָפן אין דער זעלבער קאַפע. איך האָב זיך געהאַט אַביסל פאַרשפּעטיקט און בין געקומען אין קאַפע וועז דאָרט זיינען שוין געזעסן יאָכעלמאַן, אַנ־סקי און אַ דריטער מאַן איז געזעסן לעבן אַנ־סקין. איך האָב אַ טראַכט געטאָן, אַז דאָס מוז זיין אַנ־סקיס אַ קרוב אָדער אַ רייכער יידל, ביי וועמען אַנ־סקי האָפט צו קריגן אַ גרויסע סומע געלט פאַר דער פאַרטיי סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן אָדער פאַרן יידישן עס־ערישן זשורנאַלכל, וואָס ער האָט דעמאָלט אָנגעהויבן אַרויסגעבן אין זשענעווע. אָבּיט, וואָס וואָלט ער זיך אַזוי געפרייַנדלט מיט אים? די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געזעסן ביים טיש, האָט דער „רייכער יידל" געטרונקען וויין און ער האָט כמעט קיין אין וואָרט ניט אַרויסגערעדט. וועז איך און יאָכעלמאַן זייַנען אַרויס פון קאַפע, האָב איך ביי אים אַ פרעג געטאָן: „ווער איז אָט דער יד און וואָס פאַר אַ שייכות האָט ער צו אַנ־סקין?"

יאָכעלמאַן האָט שטיל אַ זאָג געטאָן: „ער איז אַ וויכטיקער עס־ער".

אין אַ צען יאָר אַרום, וועז יאָכעלמאַן איז געווען אין ניו־יאָרק, האָט ער מיר אַנטפלעקט דעם סוד, אַז יענער יד, וואָס איז געזעסן צוזאַמען מיט אונדז און אַנ־סקין אין זשענעווער קאַפע איז געווען יונה אַזעף, דער באַרימטער פראָוואָקאַטאָר פון דער פאַרטיי סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן. יאָכעלמאַן איז דורך אַנ־סקין נאָך פריער באַקאַנט געוואָרן מיט אָזעפן. דעם מאָל האָבן זיי זיך געטראָפן צוליב דעם פאַלגענדן ענין:

קיין זשענעווע איז דעמאָלט אָנגעקומען פון מינסק אַ שליח פון דער פּועלי ציון פאַרטיי. אין מינסק און אין אַנדערע שטעט און שטעטלעך אַרום מינסק האָט מען זיך געריכט אויף פאַגראָמען. האָבן די פּועלי ציון, פונקט ווי דער „בונד", אַרגאַניזירט אַ „סאַמאָבאַראָנאַ", אָדער זעלבסטשוץ. אָבער קיין געווער האָבן זיי אין רוסלאַנד ניט געקענט קריגן. האָבן זיי געשיקט דעם שליח קיין זשענעווע, אַז ער זאָל דורך די סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן קענען באַקומען די נויטיקע געווער פאַר דעם זעלבסטשוץ. יאָכעלמאַן, דער ציוניסט, האָט עס דעמאָלט קאַנפּעריירט וועגן דעם מיט אַנ־סקין און אָזעפן.

אויף מאָרגן האָט יאָכעלמאַן מיך באַקאַנט מיט דעם מינסקער שליח פון די פּועלי ציון. דאָס איז געווען נאָך גאָר אַ יונגער בחורל. אייַדער יאָכעלמאַן איז צוריק אַוועקגעפאָרן קיין בערן, האָט ער מיך געבעטן, אַז איך זאָל דעם יונגנמאַן מקרב זיין. „נעם אים צו די רוסישע לעקציעס, ער קאָן דאָ קיינעם ניט", האָט ער מיר געזאָגט.

גראָד אויף מאָרגן איז געווען לענינס אַ לעקציע. איך האָב אים געזאָגט צו דער לעקציע, צו וועלכער עס האָבן געקענט אַריינקומען נאָר סאָציאָל־דעמאָקראַטן. אָבער יעדער סאָציאָל־דעמאָקראַט האָט געקענט ברענגען מיט זיך איינעם אַ באַקאַנטן, פאַר וועמען ער האָט געקענט גאַראַנטירן, אַז ער איז אַ פאָליטיש־כשרער מענטש. לענינס לעקציע האָט אויף מיין נייעם

באַקאַנטן געמאַכט אַ שטאַרקן אייַנדרוק. ער האָט לענינען שטאַרק אַפּלאָ־דירט.

גייַענדיק אַהיים פון דער לעקציע, האָט ער זיך אַלץ ניט געקענט באַ־רואיקן: „אָט דאָס הייסט אַ רעדנער!", „אָט דאָס איז אַ רעדנער!" — האָט ער עטלעכע מאָל אויסגערופן. און ער האָט מיך געבעטן, אַז איך זאָל למען השם ניט פאַרגעסן אים צו נעמען צו לענינס צווייטער לעקציע. איך האָב טאַקע ניט פאַרגעסן און די צווייטע לעקציע איז אים נאָך מער געפעלן געוואָרן ווי די ערשטע.

וועג איך בין אַוועקגעפאָרן פון זשענעווע האָב איך אים נאָך דאַרט איבערגעלאָזט און האָב מיט דער צייט אינגאַנצן פאַרגעסן אַן אים. מיט אַן 8-10 יאָר שפּעטער האָט מיך אויף דילענסי סטריט אין ניו־יאָרק אָפּגע־שטעלט אַ מאַן, וועלכער איז געגאַנגען מיט אַ דאַמע, און געזאָגט: „מר. שוב, וואָס מאַכט איר? איר דערקענט מיך ניט?"

איך האָב לכתחילה אים טאַקע ניט דערקענט, אָבער וועג ער האָט אַנגעהויבן רייַדן האָב איך אים דערקענט לויט זיין שטימע. איך האָב ביי אים געפרעגט ווי לאַנג ער איז אין אַמעריקע און מיט וואָס ער באַשעפ־טיקט זיך דאָ. ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז שוין עטלעכע יאָר אין אַמע־ריקע, אַז ער האָט אין אַנהויב זיך אַביסל געפלאָגט, פונקט ווי אַלע, אָבער איצט איז ער אַ „באָס פּעינטער" און האָט זיך ניט וואָס צו באַקלאָגן אויף אַמעריקע. און אַ קוק טוענדיק אויף דעם פּאַק צייטונגען, וואָס איך האָב געהאַלטן אונטערן אַרעם, האָט ער מיט אַ שמייכל אַ זאָג געטאָן: „און איר, זע איך, פאַרנעמט זיך נאָך אַלץ מיט די זעלבע נאַרישקייטן?"

איך האָב גאָרניט געענטפערט, האָב אים געגעבן די האַנט, געזאָגט „גוד־באַי" און בין אַוועק.

מיט אַ 7-8 יאָר שפּעטער בין איך, אין אַ הייסן זומער־טאָג, אַרויף אין קאַני איילאַנד אויפן ביטש פון דער 36סטער גאַס. דאָרט האָב איך געטראָפן זיצן באַקאַנטע מיידלעך און וויבלעך, וואָס אַ טייל פון זיי זיינען דעמאָלט געווען געוואָלדיקע פאַרערער פון די באָלשעוויקעס. וועג איך בין אַזוי גע־זעסן און זיך דורכגעוואָרפן מיט ווערטער מיט אייניקע פון די באַקאַנטע מיידלעך, וואָס זיינען דאָרט געזעסן, איז פלוצלונג אַרויסגעלאָפן פון ים מיין אַלטע באַקאַנטער פּועלי ציוניק פון זשענעווע און האָט, ווענדנדיק זיך צו די וויבלעך און מיידלעך, אויסגערופן: „אָט שוב קען באַשטעטיקן, אַז איך בין נאָך אין 1905 געווען אַ באָלשעוויק!"

„איר אַ באָלשעוויק"? — האָב איך אויסגערופן מיט פאַרוואונדערונג — וועג זייט איר געווען אַ באָלשעוויק?"

„איר געדענקט דען ניט ווי שטאַרק איך האָב אַפּלאָדירט לענינען נאָך אין 1905, נאָך פאַר דער רעוואָלוציע?" — האָט ער געזאָגט.

„יע, דאָס געדענק איך זייער גוט — האָב איך געענטפערט — אָבער וואָס האָט איר מיר געזאָגט מיט יאָרן שפּעטער, וועג איר האָט מיך אָנגע־טראָפן אויף דילענסי סטריט?"

ער האָט גאָרניט געענטפערט און איז שבעל צוריק אַרײַנגעשפרונגען אין ים...

אַזוינע „באָלשעוויקעס" זײַנען אין יענע יאָרן אין ניו־יאָרק, און ניט נאָר אין ניו־יאָרק אַליין, געווען זייער פיל. נאָר וועגן דעם שפּעטער, וועט איך וועל קומען צו יענער פּעריאָדע.

אין זשענעווע בין איך צווישן מאָל געווען בײַ פּלעכאַנאָוון, דעם פּאָטער פון רוסישן מאַרקסיזם און פּירער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, אין הויז. דורך די צווייַ און אַ האַלב מאָנאַטן, וואָס איך האָב פּאַרבראַכט אין זשענעווע, פּלעג איך פון צייט־צו־צייט באַזוכן סאָקאָלאָוו־פּייקעסן, דעם סאָציאַל־דעמאָקראַט, צו וועמען איך בין פּאַרפּאַלן קומענדיק פון פּאַריז קיין זשענעווע. פּלעכאַנאָוו האָט דעמאָלט געהאַלטן אין אַרויסגעבן זײַנע געזאַמלטע ווערק און אויך ענגעלסעס בוך „לודוויג פּייערבאַך", מיט פּלעכאַנאָוס אַ לאַנגער פּאַרעדע. סאָקאָלאָוו האָט געלייענט די קאָרעקטור פון פּלעכאַנאָוס ווערק און איך האָב אים אָפט אַרויסגעהאָלפן. ער פּלעגט מיר געבן זיי לייענען און דערנאָך פּלעגט ער עס נאָך אַמאָל איבערלייענען. אָבער די לעצטע קאָרעקטור האָט פּלעכאַנאָוו אַליין געמוזט לייענען. צוויי מאָל, ווען סאָקאָלאָוו האָט ניט געקענט גיין צו פּלעכאַנאָוון, האָט ער מיט מיר געשיקט אים די קאָרעקטור.

מיט פּלעכאַנאָוון האָט, ווי איך האָב שוין דערציילט, נאָך מיט וואָכן פריער לעוו דייטש מיך באַקאַנט און פּלעכאַנאָוו האָט געוואָוסט ווער איך בין.

אַנהויב 1905 איז אין פּעטערבורג אַרויס לעגאַל פּלעכאַנאָוס אַ גרויסע זאַמלונג פון זייַנע אַרטיקלען אונטערן טיטל „זאַ דוואָצאַט ליעט" (פּאַר 20 יאָר). אין דעם מאַסקווער לעגאַלן מאַרקסיסטישן זשורנאַל „פּראָוודאַ" איז גראָד מיט אַ פּאָר וואָכן פריער, אַיידער איך בין געקומען צו פּלעכאַנאָוון, דערשינען אַ גרויסע רעצענזיע אויף פּלעכאַנאָוס בוך, אונטערגעשריבן נ. וואָלענטינאָוו. אונטער דעם פּסעוודאָנים וואָלענטינאָוו האָט גראָד פּלעכאַנאָוו מיט יאָרן פריער געהאַט פּאַרפּנטלעכט אַ בוך אין פּעטערבורג. דער רעצענזענט פון פּלעכאַנאָוס בוך „זאַ דוואָצאַט ליעט", נ. וואָלענטינאָוו, האָט שטאַרק געלויבט דעם בוך. אָבער צום סוף פון זיין רעצענזיע האָט ער געמאַכט אַ פּאָר קריטישע באַמערקונגען וועגן פּלעכאַנאָוס פּאָלעמישע מעטאָדן.

וועגן איך בין געווען בײַ פּלעכאַנאָוון, האָב איך בײַ אים געפרעגט, צי ער האָט שוין געלייענט די רעצענזיע אין „פּראָוודאַ" אויף זיין בוך? ער האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ אויף יאָ.

„וואָר איז דער דאָזיקער וואָלענטינאָוו?" — האָב איך אַ פּרעג געטאָן.

„עפּעס אַ סטודענטל" — האָט פּלעכאַנאָוו כמעט מיט אַ טאָן פון פּאָר־אַכטונג אַ זאָג געטאָן. דער דאָזיקער וואָלענטינאָוו איז מיט יאָרן שפּעטער געווארן אַ באָרימטער זשורנאַליסט און פּובליציסט. ער האָט פּאַרעפנטלעכט עטלעכע פילאָזאָפישע ביכער און איז דערנאָך געווארן אויך אַן אָנגעזעענער עקאָנאָמיסט. אין 1928 האָט ער פּאַרלאָזן רוסלאַנד און האָט פון פּאַריז

אונטערן נאָמען יורישווסקי שפּעטער געשריבן פּיל אַרטיקלען אויך אין „פּאָרווערטס". שוין נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט ער פּאַרעפנטלעכט אַ בוך „וווסטרעטשי ס'לעניגים" (באַגעגעניש מיט לענינען), וועלכער ווערט איצט ציטירט פון אַלע, וועלכע שרייבן וועגן לענינען. דאָס בוך איז אין 1968 אַרויס אויך אויף ענגליש. אין דעם בוך דערציילט ער, אַגב, אויך וועגן זיינע באַגעגענישן און דיסקוסיעס מיט פּלעכאַנאָוון נאָך אין 1904, טאָקע אין זשענעווע. פּלעכאַנאָוו האָט אין 1905 גוט געוווסט, אַז וואַלענטינאָוו איז ניט „עפּעס אַ סטודענטל". ער האָט אים אָבער ניט געקענט מוחל זיין וואָס ער איז אַרויסגעטראָטן קעגן זיין פּילאָזאָפּישן מאַטעריאַליזם.

דעם צווייטן מאָל, וועלן איך בין געקומען צו פּלעכאַנאָוון מיט די קאָרעקטורן, האָט ער לאַכנדיק ביי מיר אַ פרעג געטאָן: „ווי גייט עפּעלט אייך די פּאַררעדע צו 'לודוויג פּייערבאַך'?"

איך האָב אים געזאָגט, אַז מיר גייט עס זייער שטאַרק, אָבער פּאַרוואָס רופט איר לונאַטשאַרסקין „גאָספּאָדין (הער) לונאַטשאַרסקי" און ניט „חבר לונאַטשאַרסקי?" אַלע וויסן דאָך, אַז „וואָינאָוו" איז לונאַטשאַרסקי און וואָינאָוו איז דאָך ניט סתם אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, נאָר דער מיטרעדאַקטאָר פון לעניגס צייטונג „פּראָלעטאַרי" און וואָינאָוו־לונאַטשאַרסקי איז אינגער פון די באָליבטסטע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע רעדנער און לונאַטשאַרסקין קענען אַלע פון די לעגאַלע מאַרקסיסטישע דיקע זשורנאַלן „אָבראַזאָוואַניע" און „פּראָוודאַ" ווי אַ גלענצנדן ליטעראַטור־קריטיקער".

„לונאַטשאַרסקי — האָט פּלעכאַנאָוו מיר געענטפּערט — איז פּאָר מיר ניט קיין חבר דערפּאָר וואָס ער איז ניט קיין מאַרקסיסט און אַ קריטיקער איז ער אַן אָפּערעטאָטשני"... (דאָס האָט געקענט מיינען, אַז לונאַטשאַרסקי איז אַ קריטיקער ניט פון ליטעראַטור, נאָר פון אָפּערעטקעס און עס האָט אויך געקענט מיינען, אַז ער איז אַ קריטיקער פון דעם טיפּ, וועלכע פּיגורירן אַלס קאָמישע העלדן אין ביליקע אָפּערעטקעס. פּלעכאַנאָוו האָט וואַרשייַנלעך געמייַנט דאָס לעצטע).

איך בין דעמאָלט געווען לונאַטשאַרסקיס אַ גרויסער פּאַרערער. וועלן איך פּלעג עפּענען אַ נייעם נומער פון אינעם פון די צווויי דערמאָנטע לעגאַלע מאַרקסיסטישע זשורנאַלן און פּלעג דערזען דאָרט לונאַטשאַרסקיס אַן אַרטיקל, פּלעג איך זיך גלייך אַ וואַרף טאָן לייענען אים. שפּעטער איז לונאַטשאַרסקי געווען דער ערשטער קאָמיסאַר פון פּאָלקס־בילדונג אין דער באָלשעוויסטישער רעגירונג. אָבער נאָך מיט יאָרן פּריער פּאַר דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע האָב איך געענדערט מיין מיינונג וועגן לונאַטשאַרסקין ווי אַ ליטעראַטור־קריטיקער. דאָך דענק איך, אַז פּלעכאַנאָוו איז דעמאָלט ניט געווען געראַטן צו לונאַטשאַרסקין.

פערצנטער קאַפּיטל

איך פאָר קיין רוסלאַנד דורך ווין און גאַליציע. — אַן ערב־שבת צווישן קאַלאָמויער חסידים. — אַ וואָך אויף אַ געהיימער קוואַרטיר אין לעמבערג. — מיכאַ־אילאָוו און „קאַרליק". — איך דאַרף אַריבערפירן רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור קיין רוסלאַנד און מען פאַרהאַלט מיך אין בראָד אויפן וואָקזאַל. — דער יידי־שער זשאַנדאַר אין בראָד. — איך „גנבע" די גרענעץ און קום אָן בשלום קיין רוסלאַנד. — פון לוצק קיין ווילנע.

פון זשענעווע בין איך געפאָרן קיין רוסלאַנד דורך ווין. דאָרט האָט דעמאָלט זיך געפונען די רעדאַקציע פון דער „איסקרא". איך האָב דאָרט פאַרבראַכט עטלעכע טעג און בין אַוועקגעפאָרן קיין לעמבערג. מען האָט מיר געגעבן דעם אַדרעס וואוהין איך דאַרף פאַרפאָרן אין לעמבערג און דאָרט זאָל איך זיך נאָכפרעגן אויף מיכאַאילאָוון. מיכאַאילאָוון האָט מען שוין געלאָזט וויסן, אַז איך קום. איך האָב צוזאַמען מיט נאָך אַ חבר באַ־דאַרפט העלפן אַריבערשמוגלען איבער דער עסטרייכישער גרענעץ קיין רוסלאַנד עטלעכע קאָסטנס מיט דער „איסקרא" און אַנדערע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישע ליטעראַטור און דערנאָך קומענדיק קיין רוסלאַנד זיי אַריבערשיקן אויף די אַנגעגעבענע אַדרעסן.

אויפן וועג קיין לעמבערג, בין איך דורכגעפאָרן דאָס שטעטל קאַלאָמיי. איך האָב דאָרט באַדאַרפט בייטן דעם צוג און האָב ביי אַ שטונדע צייט פאַר־ברענט אויפן וואָקזאַל אין קאַלאָמיי. דאָס איז געווען אין אַ פרייטאָג. דער וואָקזאַל איז יענעם פרימאָרגן געווען געפאָקט מיט יידן און ייִנגלעך אין לאַנגע קאַפאָטעס מיט כמעט פונקט אַזוינע לאַנגע פיאות. אין אונדזערע ליטווישע, וויים־רוסישע און פוילישע שטעטלעך האָב איך קיינמאָל אַזוינע יידן ניט געזען. זיי האָבן אַלע געראַדט מיט אַ זינגענדיקן קול און געמאַכט מיט די הענט. איך האָב זיך קוים דערוואָרט אויף מיין צוג און בין אַוועק־געפאָרן ווייטער.

קיין לעמבערג בין איך אַנגעקומען מיט דער באַן גראָד שבת בייטאָג און פאַרפאָרן בין איך, לויט דער אַנווייזונג פון ווין, אין אַ יידיש הויז פון אַן אַרטאַדאָקסישער פאַרפאַלק. איך האָב זיך דאָרט געפילט ניט זייער גוט. אָבער באַלד איז געקומען מיכאַאילאָוו, דער פאַרשטייער פון די מענשעוויקעס אין לעמבערג. ער איז געווען אַ ייִד, וועמענס פאַרטיי־נאָמען איז געווען

מיכאילאוו (וואס עס איז געווען זיין אמתער נאמען ווייס איך עד־היום ניט). ער האָט געבעטן די באלעבאסטע, אז זי זאל מיר געבן עסן און נאכדעם ווי איך האָב אפגעגעסן, האָט ער מיך אוועקגעפירט אויף דער אומלעגאלער קוואַרטיר, וואו איך האָב געטראפן נאך 5—6 מענשעוויקעס, וועלכע זיינען געפארן קיין רוסלאנד. אויפן צווייטן טאג איז אנגעקומען א הויכער יונגער־מאן, א ריז. זיין פארטיי־נאמען איז געווען „קארליק" טאקע דערפאר וואס ער איז געווען א ריז. ער איז געקומען פון וואַרשע, וואו ער איז געווען דער פירער פון דער וואַרשעווער רעוואָלוציאנערער מיליטעריש־ארגאניזאציע פון די רוסישע סאציאל־דעמאקראטן. ער איז געקומען קיין לעמבערג עפעס וועגן א וויכטיקן פארטיי־ענין און פלעגט א גאנצן טאג זיין מיט אונדז אין צימער. נאר אין אוונט פלעגט ער אוועק און פלעגט אין א פאר שעה ארום זיך צוריקקערן. ער איז געווען א לעבעדיקער, א פריילעכער און א וויצלינג. געשטאמט האָט ער, דאכט זיך, פון אהעס, אבער ער האָט געריידט פויליש ווי א וואַרשעווער פאליאק. איך בין געווען זיכער, אז ער איז טאקע א פאליאק אדער אן אוקראינער. אבער פאר זיין אפפארן קיין ווין האָט ער מיר געזאגט, אז ער איז א ייד. ערשט נאך דער באלשעוויסטישער רע־וואלוציע אין רוסלאנד האָב איך אויסגעפונען, אז „קארליקס" נאמען איז געווען אאוסעם און ער איז א געוויסע צייט געווען דער סאוועטישער אמבא־סאדאר אין ווין.

אין לעמבערג אויף דער אומלעגאלער קוואַרטיר האָב איך פארבראכט א וואך צייט. מיכאילאוו, דער פארשטייער פון דער מענשעוויסטישער פאר־טיי אין לעמבערג, האָט אונדז, די 6-7 מענשעוויקעס, וואס האָבן דעמאלט געוואוינט אויף דער קוואַרטיר, פארבאטן ארויסצוגיין אין גאס בייטאג. נאר אין אוונט פלעגן מיר פארווייז ארויס פאר א שפאציר, נאר איין טאג האָט דער באלעבאסטע א ברודער, א יונגער אוקראינער, מיך אוועקגעפירט אין א פארק און מיר האָבן דארט פארבראכט א פאר שעה. ער האָט רוסיש גוט פארשטאנען. איך האָב זיין אוקראיניש ניט איינגאנצן פארשטאנען. ער האָט מיר געזאגט, אז ער איז א פאטריאט פון רוסלאנד און האָפט, אז גאליציע וועט אמאל ווערן א טייל פון א העמאקראטישער אוקראינע.

אין לעמבערג האָב איך געזאלט וואַרטן ביז עס וועלן אנקומען די קאסטנס מיט דער „אייסקרא" און מיט די פארשיידענע רעוואלוציאנערע בראשורן. איך האָב די קאסטנס געזאלט איבערנעמען שוין אין רוסלאנד, אין לוצק, וואַלינער גובערניע, פון דעם פויער, וואס וועט זיי ברענגען אויפן לוצקער וואקזאל און פון דארט זיי אוועקשיקן אלס באגאזש אויף די אנגע־געבענע אדרעסן קיין אדעס און קיעוו.

וועגן מיכאילאוו האָט באקומען די ידיעה, אז די קאסטנס געפינען זיך שוין אין בראד, האָט ער מיר געגעבן א בריוו צו א יידן אין בראד, אז ער זאל מיר אויסריכטן קיין רוסלאנד און געבן מיר אלע נויטיקע אינסטרוק־ציעס, ווי אזוי צו געפינען דעם פויער מיט די קאסטנס אומלעגאלער ליטע־ראטור אויפן וואקזאל אין לוצק. קיין אדרעס איז אויפן קאנווערט פון דעם בריוו, וואס מיכאילאוו האָט מיר געגעבן צו דעם יידן אין בראד, ניט געווען.

עס איז נאָר געווען אַנגעשריבן אין פויליש דאָס וואָרט „פּראָפּינאַציע" און מיכאַאילאָוו האָט מיר דערקלערט, אַז דאָס מיינט בירשענק. מיכאַאילאָוו האָט מיר אַנגעזאָגט, אַז ווען איך וועל אַנקומען קיין בראָד און אַרויסגיין פון וואָקזאַל, זאָל איך גיין 4 קוואַרטאַלן און פֿאַרקירהעווען זיך דערנאָך אויף רעכטס און ווען איך וועל דערזען אַ שילד מיט דער אויפֿשריפֿט „פּראָפּינאַציע" זאָל איך אַריין אַהין און פֿרעגן אויפֿן באַלעבאָס אין ייִדיש און איבער־געבן אים דעם בריוו. מיכאַאילאָוו האָט אויך אויסגעביטן מיינע שווייצאַרישע פּראָנקן און די עסטרייכישע קראָנען, וואָס איך האָב געהאַט ביי זיך, אויף רוסישע רובלס, כדי אַז ווען איך וועל אַריבער די גרענעץ, זאָל איך האָבן ביי זיך נאָר רוסיש געלט.

אַ רוסישן פּאַספּאָרט האָב איך געהאַט ביי זיך אַן אייגענעם. מיין פּאָטער האָט מיר צוגעשיקט דעם פּאַספּאָרט, ווען איך בין נאָך געווען אין זשענעוע.

קיין בראָד בין איך אַנגעקומען אין מיטן טאָג. דאָרטן פלעגט מען דעמאָלט די באַן־בילעטן ביי די פּאַסאָזשירן צונעמען ניט אין צוג גופא, נאָר ביים אַרויסגאַנג פון צוג אין וואָקזאַל. ווען איך בין אַרויס פון וואָגאָן און בין צוגעקומען צו דער טיר פון וואָקזאַל, האָט מען מיך בילעט ביי מיר צוגענומען. אָבער לעבן דעם באַן־באַאַמטן איז געשטאַנען אַ מאַן אין ציווילע קליידער, וועלכער האָט מיר אויסגעקוקט צו זיין אַ דייטש, און ער האָט מיך פֿאַרהאַלטן. „וואוהין פֿאָרען זי?" — האָט ער זיך צו מיר געוועגדעט אין דייטש. „נאָך בראָד", האָב איך געענטפֿערט. „נאָכוואָס פֿאָרען זי קיין בראָד?" — האָט ער ווידער געפֿרעגט. „זוכען אַרבעט", האָב איך געענט־פֿערט. „וואָס איסט אירע באַשעפֿטיגונג?" — האָט ער ווייטער געפֿרעגט. „איך בין אין שומאַכער", איז מיר אייגנעפֿאַלן אים צו זאָגן.

„צייגען זי אייער האַנט", האָט ער געזאָגט. איך האָב אים געצייגט. „זי זינט קיין שומאַכער", האָט ער אַנטשיידן געזאָגט און האָט מיך גלייך אַרײַנגעפֿירט אין אַ צימער, וואו עס איז געזעסן ביי אַ טיש אַ מאַן, וועלכער האָט אויסגעזען צו זיין אַ פֿאַליאַק אדער אַ רוטענער. יענער האָט מיך אויס־געפֿרעגט: „וואָס איז אייער נאָמען?" איך האָב אים געענטפֿערט „דאָוויד שולץ".

פֿאַרוואָס עפּעס שולץ? מיינע עלטערע בריידער האָבן אין אַמעריקע געביטן זייער פֿאַמיליע־נאָמען פון שוב אויף שולץ און אַזוי ווי איך האָב ניט פֿאַראויסגעזען אַז מען וועט מיר דאָ הייסן צייגן מיין רוסישן פּאַספּאָרט און איך האָב מורא געהאַט טאָמער איז דער מאַן וואָס איז געזעסן ביים טיש אַ רוסישער שפּיאָן, האָב איך אים ניט געוואָלט אַנגעבן מיין ריכטיקן נאָמען. ער האָט מיך דאָן געפֿרעגט, צי איך האָב אַן אויסלענדישן פּאַספּאָרט. איך האָב אים געזאָגט, אַז איך האָב ניט. „טאָ ווי אַזוי זייט איר אַריבער די גרענעץ?" — האָט ער געפֿרעגט. איך האָב אים געענטפֿערט, אַז די גרענעץ בין איך אַריבער אין פֿרייסען. איך האָב דאָרטן געאַרבעט אַ געוויסע צייט אין בערלין. פון בערלין בין איך געקומען קיין ווין. פון ווין קיין לעמבערג, פון לעמבערג קיין בראָד. ער האָט אַלץ פֿאַרשריבן און איך האָב געמיינט, אַז איך בין שוין פֿאַרטיק מיט אים, ער וועט מיך באַלד אָפּלאָזן און איך

וועל קענען גיין זוכן די „פּראָפּינאַציע". ער האָט אָבער מיר געהייסן וואַרטן. עטלעכע מאָל איז ער אַרויסגעגאַנגען פון צימער און מיך איבערגעלאָזן מיט דעם מאַן, וועלכער האָט מיך פֿאַרהאַלטן ביים אַרייַנגאַנג פון וואָקזאַל. אומ־געפֿער אין אַ האַלבער שעה אַרום איז ער אַרייַנגעקומען צוזאַמען מיט אַן עסטרייכישן זשאַנדאַר מיט גרויסע וואָנצעס. דער זשאַנדאַר האָט מיך גלייך געהייסן אויסטאָן זיך נאַקעט. איך האָב געמוזט פֿאָלגן. אַ ברירה האָב איך געהאַט? דער זשאַנדאַר האָט מיך אַזוי גראָב באַהאַנדלט, ווי קיין זשאַנדאַר אין רוסלאַנד האָט עס קיינמאָל ניט געטאָן. דערנאָך האָט ער אויסגעלייַדיקט אַלע מייַנע קעשענעס און אַוועקגעלייגט אויפן טיש אַלץ, וואָס ער האָט דאָרט געפֿונען. דער אויספֿאָרשער האָט די ערשטע זאַך געזוכט אין מיין רוסישן פּאַספּאָרט.

„וואָס איז אייער נאָמען?" — האָט ער, ניט קוקנדיק אויף מיר, נאָך אַמאָל אַ פּרעג געטאָן.

„אויף רוסיש איז מיין נאָמען דאָוויד שוב און אויף דייטש דאָוויד שולץ" — האָב איך געענטפֿערט.

— „פֿאַמיליען־נעמען בייטן זיך ניט" — האָט ער געזאָגט.

„אין בערלין און ווין האָב איך זיך געוויפן מיט אַ דייטשן נאָמען, כדי צו קענען דאָרט לייכטער קריגן אַרבעט", האָב איך געענטפֿערט.

ער האָט אַ שמייכל געטאָן און האָט געזונטען אין האָנט דעם בריוו צו דער „פּראָפּינאַציע". עס איז מיר פּינצטער געוואָרן אין די אויגן. איך בין געווען זיכער, אַז ער וועט באַלד עפֿענען דעם בריוו און וועט אויסגעפֿינען צו וועמען דער בריוו איז אַדרעסירט און וועגן וואָס דאָרט האַנדלט זיך. איך האָב מורא געהאַט, אַז ניט נאָר וועט ער מיך אַליין איבערגעבן צו די רוסישע זשאַנדאַרן ביי דער גרענעץ, נאָר אַז דער טראַנספּאָרט מיט רעוואָ־לוציאָנערער ליטעראַטור וועט אויך פֿאַרהאַלטן ווערן. ער האָט ביי מיר געפֿרעגט:

„צו וועמען איז דער בריוו אַדרעסירט?"

איך האָב אים געזאָגט, אַז דאָס איז אַ בריוו צו אַ ייִדן אין בראָד, אַז ער זאָל מיר העלפֿן געפֿינען דאָ אַרבעט.

„וואָו געפֿינט זיך די דאָזיקע פּראָפּינאַציע?" — האָט ער געפֿרעגט.

איך האָב געזאָגט, אַז מען האָט מיר געהייסן גיין לינקס אַן 8־10 קוואַרטאַלן און ווען איך וועל דערזען אַ שילד „פּראָפּינאַציע", זאָל איך אַהין אַריין.

דעם בריוו אָבער האָט ער ניט געעפֿנט. עס איז פֿאַרט געווען עסטרייך, ניט די צאַרישע רוסלאַנד...

נאָך אַ קורצער באַראַטונג מיט עמעצן האָט דער אויספֿאָרשער מיר געזאָגט: „איר מוזט אין 24 שטונדן צייט פֿאַרלאָזן בראָד, אַניט וועלן מיר אייך ברענגען צו דער רוסישער גרענעץ און איבערגעבן צו די רוסישע זשאַנדאַרן".

איך האָב צוגעזאָגט צו פֿאַרלאָזן בראָד אין פֿאַרלויף פון די קומענדיקע 24 שעה. איך האָב איבערגעלאָזן מיין קליינעם טשעמאָדאַנטשיק אויפן וואָק־

זאַל און בין אַוועק צו דעם יידן אין דער „פּראָפּינאַציע". איך האָב אים אי־בערגעגעבן מיכאַאילאָווס בריוו און האָב אים דערציילט וואָס עס איז מיט מיר געשען. „דאַנקען גאָט — האָט דער ייד געזאָגט — איר האָט גוט אָפּ־געשניטן. מיט אַ וואָך צוריק האָט מען איינעם פון אייערע פאַרהאַלטן פּונקט אַזוי ווי אייך און אים טאַקע איבערגעגעבן צו די רוסישע זשאַנדאַרן. גייט גלייך צום וואָקזאַל און ברענגט אייערע זאַכן, אָבער גיט גוט אַכטונג, צי עמעצער שפּיאָנירט אייך ניט נאָך".

איך בין אַוועק צום וואָקזאַל. אויפן וועג האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף דעם זשאַנדאַר, וועלכער האָט ערשט מיט אַ האַלבער שטונדע צוריק מיך אַזוי גראָב באַהאַנדלט.

„עטץ זענט דאָך אַ ייד?" — האָט ער מיר געזאָגט אין עכטן גאַליצישן יידיש — „איר ווילט דאָ פאַרבלאַבן, וועט עס אייך קאָסטן צען גולדען. זאָגט מיר ווי מען קען אַך געפינען, וועל איך אַך שאַין באַזורגען".

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך ווייס נאָך ניט וואו איך וועל זיין. „זאָגט מיר וואו איך קען אייך געפינען, וועל איך אין אָוונט קומען צו אייך", האָב איך געזאָגט. ער האָט מיר געגעבן זיין אַדרעס. איך בין אַוועק אין דער „פּראָפּינאַציע", האָב דאָרט אָפּגעגעסן מיטאָג, האָב זיך אויף אַ שטונדע צייט צוגעלייגט. דערנאָך האָט די באַלעבאָסטע מיך מכבד געווען מיט טיי און קיכלעך. פאַרנאַכט איז געקומען אַ פּויער מיט אַ פּור. איך האָב זיך אַריינ־געזעצט אין וואָגן און מיר זיינען אַזוי געפאָרן אַ פּאָר שעה, ביז מיר זיינען געקומען צו אַ קליין דערפל, וואו עס זיינען געווען נאָר אַ פּאָר הייזער. דער רוטענישער פּויער האָט מיך אַריינגעפירט אין זיין הויז. דאָרט האָב איך געטראָפן איינעם פון די מענשעוויקעס, מיט וועמען איך בין אַ פּאָר טעג געווען צוזאַמען אין לעמבערג. ער איז געווען אַן עכטער רוס. ער איז אויך געקומען קיין בראָד אַזוי ווי איך, נאָר אים האָט מען ניט פאַרהאַלטן און אים האָט דער זעלבער פּויער גלייך פון וואָקזאַל אַוועקגעפירט אַהער אין דערפל, וואָס האָט זיך געפונען עטלעכע וויאָרסט פון דער רוסישער גרענעץ. מיר האָבן געמוזט וואַרטן דאָ אין דאָרף ביז עס וועט ווערן שפּעט. דערנאָך האָט דער פּויער אונדז ביידע, צוזאַמען מיט זיינער אַ יונגער מיידל פון אַ יאָר זעכצן, צוגעפירט צו אַ וועלדל און געהייסן זיין טאָכטער אונדז פירן. מיר זיי־נען געגאַנגען אַזוי אין וואַלד ביי אַ האַלבער שעה. דערנאָך האָט זי אונדז גע־הייסן זיצן און וואַרטן. זי וועט גיין צו די סאָלדאַטן פון דער גרענעץ־וואַך און זיי וועלן איר זאָגן ווי אַזוי זי זאָל אונדז אַריבערפירן איבער דער גרע־נעץ. זי האָט געקענט אויך אַ ביסל רוסיש. מיר זיינען געזעסן אין וואַלד. אַרום איז געווען פינצטער. מיטאַמאָל האָט אָנגעהויבן דונערן און בליצן און עס איז אויסגעבראָכן אַ שלאַקס־רעגן. מיר זיינען אויסגעווייקט געוואָרן און דאָס מיידל איז אַנטרונען געוואָרן. מיר זיינען וואָס ווייטער געוואָרן אַלץ מע־רער פאַרצווייפלט. ווער ווייסט? האָב איך געטראַכט, אפשר איז עס גאָר אַ פּאַסטקע פון די רוסישע זשאַנדאַרן און מען וועט באַלד קומען אונדז אַרעס־טירן? אָדער אפשר איז דאָס מיידל פאַרהאַלטן געוואָרן אָדער זי האָט פאַר־בלאָנדזשעט און זי קען אונדז ניט געפינען. מיר האָבן ניט געוואוסט וואָס

איבערצוטראכטן. אבער באלד ווי עס האט אויפגעהערט רעגענען, איז דאס מיידל געקומען און האט אונדז געזאגט: „ווסיא וו׳פאריאדקע (אלץ איז אין אָרדענונג), קומט".

מיר זיינען געגאנגען אזוי מער ווי א שטונדע צייט. וועז מיר זיינען ארויס פון וואלד, איז שוין געווען ליכטיק. מיר זיינען ווייטער געגאנגען און זיינען צוגעקומען צו א דארף אדער א קליין שטעטל און געזען פון דער ווייטנס ווי א פאסטוך טרייבט שוין א סטאדע קי. אונדזער באגלייטערין האט אונדז געהייסן אריין אין דעם קארן־פעלד, זיך אוועקזעצן און ווארטן ביז זי וועט שיקן פאר אונדז א פור. מיר האבן אזוי געוואלט אין דעם קארן ביי א האלבער שטונדע. א פויער איז צוגעפארן באענט צו אונדז און האט אונדז געהייסן אריינזעצן זיך צו אים אין וואגן. ער האט אונדז בוידע אויך געגעבן אנטאן פויערשע סערמיאגעס (מאנטלען) און היטלען, כדי מיר זאלן זיך קיינעם ניט ווארפן אין די אויגן, און מיר זיינען אוועקגעפארן. דאס מיידל האבן מיר שוין מער ניט געזען.

דער פויער האט אונדז געבראכט צו זיין הויז, האט אונדז אריינגעפירט אין א גרויסן שייער, וואו עס איז געווען א סך פרישע היי. דעם פויערס וויב האט אונדז באלד געבראכט אייער, מילך און שוואַרץ ברויט. מיר האבן זיך גוט אָנגעגעסן. די פויערטע האט אויך געזומען אונדזערע זאכן אויסצוטריקענען. און מיר זיינען דערווייל א פאר שעה געשלאפן אויף דעם היי. דערנאך האט דער פויער אריינגעשפאנט פינף פערדלעך און האט אונדז אוועקגעפירט קיין לוצק. פון אנהויב האב איך שטארק געחידושט: צו וואס דארף מען פינף פערד? אבער באלד ווי מיר זיינען ארויסגעפארן פון דארף, האב איך דערזען, אז דער וועג איז א שרעקלעכער. די פינף פערד האבן אפט ניט געקענט ארויסקריכן פון די טיפע בלאטעס. מיר האבן צייטנווייז מורא געהאט, אז די פערד זאלן ניט בלייבן שטיין אין מיטן וועג און ווייטער ניט גיין. ניט אומזיסט האט דער פויער אריינגעשפאנט פינף פערד. ער האט גוט געוואוסט וואו ער פארט. ענדלעך, שפעט פארנאכט, וועז עס איז שוין געווען גוט פינצטער, האט ער אונדז געבראכט קיין לוצק אין אוועקגעפירט גלייך צום וואקזאל. א צווייטער פויער מיט די קאסטנס האט שוין געוואַרט אויף אונדז. מיר האבן אוועקגעגעבן די קאסטנס אין באגאזש. מיין חבר איז אוועקגעפארן מיט די קוויטאנציעס (רעסיטס) קיין קיעוו און איך קיין ברעסט־ליטאווסק. קיין ברעסט־ליטאווסק בין איך אנגעקומען שוין אויף מארגן אין דער פרי. איך האב זיך דארט לאנג ניט פארהאלטן. כ׳האב געקויפט א בילעט קיין ווילנע און בין מיט דעם נעקסטן צוג אוועקגעפארן פריער קיין ביאליסטאק און פון ביאליסטאק קיין ווילנע. אין ברעסט־ליטאווסק איז אין מיין וואגאן אריינגעקומען א יידישער סטודענט פון פע־טערבורגער אוניווערסיטעט. ער האט זיך אוועקגעזעצט לעבן מיר. מיר זיינען באלד באקאנט געוואָרן און האבן געשמועסט וועגן פארשיידענע ענינים. איך האב אים ניט דערציילט, אז איך קום ערשט פון אויסלאנד. איך האב אים נאר געזאגט, אז איך בין געווען אין דער שווייץ. שוין באלד ווי איך האב

זיך אַריינגעזעצט אין צוג אין לוצק, האָב איך דערפילט די גרויסע ענדערונג, וואָס איז פאָרגעקומען אין רוסלאַנד אין די צוויי יאָר, וואָס איך בין געווען אין אויסלאַנד. ווען איך האָב מיט צוויי יאָר פריער פאַרלאָזן ווילנע, האָט אין רוסלאַנד נאָך געוועלטיקט דער צורר פאָן־פּלעווע, דער צאַרישער מי־ניסטער פון אינערן. אין גאַנץ רוסלאַנד האָט דעמאָלט געהערשט אַ רעאַקציע. איצט אָבער, ווען איך בין צוריקגעקומען קיין רוסלאַנד (דאָס איז געווען אָנהויב אָקטאָבער, 1905), איז געווען אַ סך פרייער. אין פּעטערבורג, אין מאָסקווע און אין פיל אַנדערע שטעט זיינען אַרויסגעגאַנגען ראַדיקאַלע צייטונגען, וועלכע האָבן אָפן און שאַרף קריטיקירט די רעגירונג און גע־פאָדערט די איינפירונג פון אַ קאָנסטיטוציאָנעלער אָרדענונג אין לאַנד. עס זיינען אויך פאָרגעקומען אַלערליי צוזאַמענפאָרן פון פאַרשיידענע פּראָפעסיאָ־נאַלן (דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, אינזשיניערן, לערער א. אַ.), ווי אויך פּאָלי־טישע באַנקעטן, אויף וועלכע עס פלעגן אָנגענומען ווערן רעזאָלוציעס, וואָס האָבן געפאָדערט די איינפירונג פון פּאָליטישע און סאָציאַלע רעפאָרמעס אין לאַנד און אין דער ערשטער רייע די איינבאַרופונג פון אַ דעמאָקראַטיש־דערוויילטן פּאַרלאַמענט, וואָס זאָל אויסאַרבעטן אַ קאָנסטיטוציע פאַרן לאַנד. עס זיינען אויך איבערגעדרוקט געוואָרן לעגאַל די מערסטע רעוואָלוציאָנערע און סאָציאַליסטישע ביכער און בראָשורן, וואָס זיינען צענדליקער יאָרן געווען שטרענג פאַרבאָטן און ווען מען פלעגט דעמאָלט ביי איינעם געפינען אַזאַ בראָשור, פלעגט מען אים גלייך אַרעסטירן און אָפטמאָל פאַרשיקן אויף עטלעכע יאָר קיין סיביר.

אין דער לופט האָט זיך געפילט דאָס אָנקומען פון אַ רעוואָלוציאָנערן שטורעם. און דער עולם אין די באַנען האָט אָפן גערעדט וועגן דעם.

רעדנדיק וועגן דעם אַלעם מיטן ברעסט־ליטאָווסקער יידישן סטודענט, האָט דער סטודענט מיר פאַרטרויט, אַז ער פירט מיט זיך אייניקע בראָשורן, וועלכע ער האָט באַקומען פאַרן אַוועקפאָרן, בראָשורן, וואָס זיינען ביז ניט לאַנג צוריק געווען פאַרבאָטן; איצט אָבער זיינען זיי דערשינען לעגאַל אין אָדעס. און ער ווייסט ניט וואָס ער זאָל טאָן: אַרויסוואַרפן זיי, לאָזט אים ניט דאָס האַרץ. אייניקע פון זיי האָט ער נאָך אַפילו ניט באַוויזן איבערצו־לייענען, אָבער טאָמער באַזוכט מען אים און מען געפינט זיי ביי אים, וועט מען אים ביז וואַנען וואָס ווען אַרעסטירן. „וואָס וואָלט איר געטאָן?" — האָט ער ביי מיר געפרעגט. איך האָב אים געענטפערט, אַז איך וואָלט די בראָשורן ניט אַרויסגעוואָרפן. אַן אַרבעטער וואָלט מען אפשר יאָ אַרעסטירט, ווען מען געפינט ביי אים אַזוינע בראָשורן, אָבער אַ סטודענט וועט מען צורו־לאָזן. ער האָט מיר געפאָלגט. אַזוי זיינען מיר אָנגעקומען קיין ביאַליס־טאָק. דאָרט האָבן מיר געדאַרפט בייטן דעם צוג. מיר זיינען ביידע אַרויס פון וואַגאָן. איך מיט מיין קליינעם טשעמאָדאַנטשיק אין האַנט און ער מיט זיין גרויסן לעדערנעם טשעמאָדאַן און האָבן זיך געלאָזט גיין צום וואָקזאַל. מיט אַמאָל איז צו מיר צוגעקומען אַ זשאַנדאַר און געזאָגט „אידיאָמטיע סאָמנאי פּאָזשאַלויסטאַ" (קומט מיט מיר, ביטע). דער סטודענט, זעענדיק,

אַז אים באַדערט ער ניט, האָט ער זיך געווענדעט צום זשאַנדאַר מיט דער פראַגע: „אַ גדיע זדיעס בופעט פּערוואָוואָ קלאַסאַ?" (וואו איז דאָ דער בופעט פון ערשטן קלאַס?) דער זשאַנדאַר האָט אים געוויזן וואו צו גיין. מיך האָט ער אַריינגעפירט אין אַ צימער, האָט מיר געהייסן עפענען מיין טשעמאָדאַנ־טשיק. און ווען ער האָט דערזען, אַז איך האָב דאָרטן גאָרניט, אויסער אַ פּאָר וועש, אַן אויבערהעמד און אַנדערע קליידער, האָט ער זיך פאַר מיר אַנטשולדיקט און מיר געהייסן גיין. איך בין שוין אויך אַוועק אין בופעט פון ערשטן קלאַס. מיר האָבן אויסגעטרונקען צו גלעזלעך משקה און האָבן זיך ביידע גוט אָנגעלאַכט. אין ווילנע האָב איך זיך מיט אים האַרציק גע־זעגנט. איך בין אַרונטער אין ווילנע און ער איז אַוועקגעפאָרן ווייטער קיין פּעטערבורג.

פופצנטער קאַפּיטל

אין ווילנע ערב דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע. — שוין גאָר אַן אַנדער רוסלאַנד. — באַגעגענישן מיט מיינע אַלטע חברים. — נייע באַקאַנטשאַפטן אויף דער גיהיימער קוואַרטיר פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע. — אין מיין געבורט־שטאָט פּאָסטאָוו. — די גרויסע איבערראַשונג.

קיין ווילנע בין איך אָנגעקומען אין די ערשטע טעג פון אָקטאָבער 1905. עס איז שוין געווען שפּעט אין אָוונט. איך בין פּאַרפּאָרן אין א קליינעם האָטעל אויף פּלאָסטשאַדקע, ניט וויט פון וואָקזאַל. אויף מאָרגן אין דער פרי, גלייך נאָך פרישטיק, בין איך אַוועק זוכן מיינע אַמאָליקע חברים, וועלכע איך האָב ניט געזען מער ווי צוויי יאָר. איך האָב מיט קיינעם פון זיי ניט דורכגעשריבן זיך דורך דער צייט, וואָס איך בין געווען אין אַמעריקע און דערנאָך אין מערב־אייראָפּע און איך האָב דעריבער ניט געוואוסט ווער פון זיי עס געפינט זיך נאָך אין ווילנע און ווער עס איז אַוועקגעפּאָרן אין אַנדערע שטעט אָדער גאָר קיין אויסלאַנד. די מערסטע פון מיינע חברים זיינען ניט געווען קיין ווילנער געבאָרענע. זיי זיינען געקומען קיין ווילנע פון אַנדערע שטעט און שטעטלעך צו שטודירן אין ווילנע. זיי פלעגן דעריבער אָפט בייטן זייערע קוואַרטירן. איך האָב צווישן מיינע חברים אין ווילנע אויך געהאַט א פּאָר ווילנער, וועלכע האָבן געווואוינט מיט זייערע עלטערן. בין איך צוערשט אַוועק זוכן זיי. אָבער די עלטערן זייערע האָבן דורך דער צייט זיך אַרויסגעקליבן פון זייערע וואוינונגען און איך האָב ניט געקענט אויסגעפינען וואו זיי וואוינען איצט. בין איך אַוועק אין „אַדרעסנאָי סטאָל" (שטאָטישע אַדרעסן ביורא), האָב אָנגעגעבן די נעמען פון 4 פון מיינע פריינד, וואָס וועגן זיי האָבן איך געוואוסט, אַז זיי געפינען זיך נאָך אין ווילנע. אָבער זייערע אַדרעסן האָב איך אויך ניט געקענט אויסגעפינען. דעם אייניציקן אַדרעס, וואָס איך האָב געהאַט איז געווען פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי — „יאָוקא" (די קאָנספּיראַטיווע קוואַרטיר פון דער פּאַרטיי, וואו מען האָט זיך געקענט טרעפן מיט די אָפּיציעלע פּאַרטרעטער פון דער ווילנער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע). דעם אַדרעס האָט מען מיר געגעבן אין זשענעווע פּאָר מיין אָפּפּאָר קיין רוסלאַנד.

איך האָב פּאַרלאָזנדיק זשענעווע, געהאַט בדעה צו באַזוכן זיך אין קיעוו און איך האָב געהאַט דעם אַדרעס פון דער קיעווער „יאָוקא". אָבער אַזוי ווי

איך האָב פריער געזאָלט פֿאָרן אין מיין געבורטס־שטעטל פֿאָסטאָוו, ווילנער גובערניע, צו זען זיך מיט מיין פֿאָטער, מיט מיין שוועסטער און די איבערי־קע מיטגלידער פון מיין פֿאַמיליע, אַיידער איך פֿאָר אַוועק קיין קיעוו, האָב איך פֿאַרנדיק קיין פֿאָסטאָוו געמוזט דורכפֿאָרן ווילנע און האָב געפֿלאָגן צו פֿאַרבענגען דאָרט אַ פֿאָר טעג. האָב איך פון זשענעווע מיטגענומען אויך אַ „יאָוקע" קיין ווילנע. גיין גלייך אינדערפרי אויף דער „יאָוקע" האָב איך ניט געקענט. האָב איך אַרומגעשפּאַצירט אויף יענע ווילנער גאַסן, וואו מען האָט געקענט גיכער טרעפן אַ באַקאַנטן. איך האָב קיין אײַן באַקאַנטן מיינעם ניט געטראָפן. בין איך אַזייגער 12 אַוועק אין די צווי רעסטאָראַנען, וואו איך אַליין און אייניקע פון מיינע חברים פלעגן אָפט עסן מיטאָג. אינעם ערשטן רעסטאָראַן האָב איך פֿאַרבראַכט כמעט אַ שטונדע צייט און געגעסן דאָרט מיטאָג. אָבער ווי אויף צו־להכעיס איז קיינער פון מיינע באַקאַנטע דעם נאָכמיטאָג ניט געקומען אין דעם דאָזיקן רעסטאָראַן. בין איך אַוועק אין צווייטן רעסטאָראַן און אויך דאָרט האָב איך קיין אײַן באַקאַנטן פֿנים ניט באַמערקט. האָב איך שוין געהאַט באַשלאָסן פֿאַרנאַכט צו גיין אויף דער „יאָוקע" ניט וויט פון גרינעם בריק און דערנאָך אַוועקפֿאָרן קיין פֿאָסטאָוו.

אַזוי טראַכטנדיק וועגן דעם, האָב איך פלוצלונג פון דערוויטנס דער־זען צווי יונגע בחורים, וואָס איינער פון זיי האָט מיר אויסגעקוקט צו זיין מיין טייערער חבר סאַלאָמאָן וואָלאָוויטש. איך בין אָבער ניט געווען זיכער, צי דאָס איז טאַקע ער. בין איך זיי נאָכגעגאַנגען פון היטנט און וועג איך האָב דערהערט זיין קול, האָב איך זיך איבערצייגט, אַז דאָס איז טאַקע ער און ניט אײַנער וואָס קוקט אויס ווי ער. איך האָב אים אָפּגעשטעלט און וועג ער האָט מיך דערזען, האָט ער שיער ניט געחלשט פון איבערראַשונג און האָט הויך אויסגערופן: „ווי קומסטו אַהער? דו ביזט דאָך גאָר אין אַמעריקע"!

„נו בין איך טאַקע געקומען פון אַמעריקע" — האָב איך אים גע־ענטפֿערט.

„וועג ביזטו געקומען?" — האָט ער געפֿרעגט.

„נעכטן ביינאַכט" — האָב איך אים געזאָגט.

„האָסטו דאָך מסתמא קיינעם פון אונדזערע חברים נאָך ניט געזען?" — האָט ער געפֿרעגט.

„טאַקע קיינעם ניט" — האָב איך געענטפֿערט.

„וואָרט אָקאָרשט", האָט ער געזאָגט, „איך האָב אין דעם מאָמענט גראָד קיין צייט ניט. אָבער דאָ ניט וויט אויף קליין סטעפּאַן גאַס וואוינט „גרי־גאָרי", גיי צו אים און איך וועל אויך קומען אַהין אין אַ שטונדע אָדער אין אַ שטונדע און אַ האַלבע אַרום".

דער „גריגאָרי", צו וועמען וואָלאָוויטש האָט מיר איצט געשיקט, איז אויך געווען מיט אַ 4—5 יאָר עלטער פון מיר. ער איז אויך געווען אַ סמאָר־גאָנער. זיין אמתער נאָמען איז געווען סאַמואיל אַלפּעראָוויטש, אײַנער פון מיינע נאָענטסטע חברים אין די יאָרן 1902 — 1903 אין ווילנע.

וועג איך בין אַרײַנגעקומען צו גריגאָריז אויף קליין־סטעפאַן גאַס, האָב איך געהערט ווי ער גייט אַרום איבערן צימער און לייענט הויך אויפן קול עפּעס אַ בוך. איך האָב אַנגעקלאַפּט אין טיר פון זיין צימער. ער האָט מיר געעפנט די טיר און האָט מיך אַנגעקוקט פֿאַרוואונדערט. ער האָט מיך ניט דערקענט, ערשטנס דערפֿאַר, וואָס איך האָב פֿאַר די צוויי און אַ האַלב יאָר וואָס ער האָט מיך ניט געזען אַ היפּש ביסל זיך געענדערט; אָבער דער־הויפּט דערפֿאַר, וואָס ער איז געווען זייער קורצזיכטיק. ווי נאָר אָבער איך האָב אים באַגריסט, האָט ער מיך דערקענט און האָט זיך שטאַרק דערפֿרייט מיט מיר, און נאָך מער האָט ער זיך דערפֿרייט וועז איך האָב אים דערציילט, אַז איך האָב נאָענט פון דריי מאָנאַטן פֿאַרבראַכט אין זשענעווע, אַז איך בין אַ מענשעוויק, האָב געאַרבעט אין דער עקספּעדיציע פון דער „איסקראַ“ און זיך געטראָפֿן מיט פֿלעכאַנאָוון, לעוו דייטשן, מאַרטינאָוון, מאַרטאָוון, דאַנען, פֿאָטרעסאָוון און ווערא זאָסוליטש (דאָס זיינען דעמאָלט געווען כּמעט הייליקע נעמען פֿאַר יעדן סאָציאַל־דעמאָקראַט אין רוסלאַנד). איך האָב אים אויך דערציילט, אַז איך בין אין זשענעווע אויך באַקאַנט געווארן מיט לענין־נען און האָב באַזוכט אַ צאָל פון זייַנע לעקציעס.

ער, גריגאָריז, איז וועג איך האָב אין 1903 פֿאַרלאָזן ווילנע, געווען אַ בונדאָוויץ. אָבער נאָך דעם ווי דער „בונד“ איז אַרויס פון דער פֿאַרטיי, איז ער אַרויס פון „בונד“ און איז געוואָרן אַ מיטגליד פון דער רוס־לענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און מענשעוויק. איצט האָט ער עטלעכע טעג באַקאַנאַנד געהאַלטן אין אַרומפירן מיך צו זיינע באַקאַנטע מיידלעך און יונגעלייט, וואָס זיינען געווען מיטגלידער אָדער סימפּאַטיקער פון „בונד“ אָדער פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע און ער האָט געהאַלטן אין איין „באַרימען“ זיך מיט מיר און איבערדערציילן זיי אַלץ, וואָס איך האָב אים דערציילט וועגן אַמעריקע, לאַנדאָן, פֿאַריז, זשענעווע און וועגן די פּירער פון די פֿאַרשיידענע פֿאַרטייען.

סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש האָט זיך מיט מיין צוריקקומען קיין רוסלאַנד נאָך מער געפֿרייט ווי גריגאָריז, כאָטש איך בין ניט געווען קיין מיטגליד פון „בונד“. ער האָט מיר אויך דערציילט וואו עס געפֿינען זיך איצט אַלע אונ־דזערע געמיינזאַמע חברים און באַענטע באַקאַנטע און צו וועלכער פֿאַרטיי זיי גהערן. ער האָט מיך אויך צוזאַמענגעפֿירט מיט מיינעם אַ חבר פון קיִנדהייט אָן, מאָיסעי יאָגעל, מיט וועמען איך האָב נאָך אַלס יונגער ייִנגל אין פֿאַסטאָוו זיך געלערנט אין דער רוסישער פֿאָלקס־שולע. ער איז געווען אַ שיינער בחור מיט אַ שוואַרצער באָרד, ממש אַ „קראַסאָוויץ“ און אַ מיט־גליד פון „בונד“. ער איז אויך געווען אַן עקסטערן. ער האָט מיך גלייך אַרײַנגענומען צו זיך אין צימער און ער איז שוין פון מיר ניט אָפּגעטראָטן די גאַנצע 4—5 טעג, וואָס איך האָב דעמאָלט פֿאַרבראַכט אין ווילנע. שפּע־טער, וועג איך פֿלעג קומען קיין ווילנע, פֿלעג איך אויך שטענדיק, „אייִנ־שטייִן“ בייַ אים.

אין אַ פֿאָר טעג אַרום בין איך אין פֿאַרנאַכט אַוועק אויף דער פֿאַרטיי „יאָוקאַ“. דאָרט האָט מיך באַגעגנט אַ יידישע אַקושערקע, וואָס איר נאָמען

האָב איך קיינמאָל ניט געוואוסט. איך וויס נאָר, אַז זי איז געווען אַ טעטי־
קער מיטגליד פון דער ווילנער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַני־
זאַציע. זי האָט מיך באַקאַנט מיט אַ יונגן סטודענט, אַ קריסט, וועלכער איז
אין אַ פּאָר וואָכן אָרום געווארן זייער פּאָפולער אין ווילנע ווי אַ רעדנער
אונטערן נאָמען סטעפּאַן. זיין אמתן נאָמען געדענק איך ניט, אָבער ער איז
געווען אַ מענשעוויק. דאָקעגען איז אַ צווייטער סטודענט, פּאָר וועמען סטע־
פּאַן האָט מיך דעמאָלט פּאָרגעשטעלט, געווען דער שפּעטער באַקאַנט גע־
וואָרענער באָלשעוויק ניקאָלייַ קרעסטינסקי, וועלכער איז נאָך דער רעווא־
לוציע פון 1917 אין צייט געווען דער סעקרעטאָר פון צענטראָל־קאָמיטעט
פון דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי, דערנאָך דער סאָוועטישער אַמבאַסאַדאָר
אין בערלין און וועמען סטאָלין האָט שפּעטער דערשאָסן. קרעסטינסקיס
פּאַרטיי־נאָמען אין דעמאָלט, דאָכט זיך, געווען „וואָלענטין". זיין אמתן נאָמען
האָב איך זיך דערוואוסט ערשט מיט יאָרן שפּעטער, ווען איך בין שוין ווידער
געווען אין אַמעריקע.

וואָס פון „סטעפּאַנען" איז שפּעטער געווארן, וויס איך ניט. איך וויס
נאָר, אַז ווען די רעאַקציע האָט געזיגט אין רוסלאַנד, האָט סטעפּאַן זיך
אינגאַנצן צוריקגעצויגן פון דער באַוועגונג.

אין ווילנע בין איך דעמאָלט געווען ניט מער ווי אַ 4—5 טעג און בין
פון דאָרט אַוועקגעפּאָרן קיין פּאָסטאָוו. איך האָב געזאָלט דאָרט פּאָרבלייבן
נאָר אַ 2-3 וואָכן און דערנאָך פּאָרן קיין קיעוו. מיין טאָטע און די אַנדערע
מיטגלידער פון מיין פּאַמיליע, וואָס האָבן נאָך ניט באַוויזן צו עמיגרירן קיין
אַמעריקע, האָבן באַטירלעך זיך שטאַרק דערפרייט מיט מיר. אָבער די אַנגע־
נעמסטע איבערראַשונג פּאָר מיר איז געווען, וואָס איך האָב געטראָפן מיין
באַליבטסטן קוזין זיסל שוביטש, מיט וועמען איך האָב זיך געשפּילט נאָך
אַלס קינד, דערנאָך געלערנט מיט אים אין אין חדר און מיט עטלעכע יאָר
שפּעטער האָבן מיר אין ווילנע געוואוינט אויף אין קוואַרטיר ביי אונדזע־
רער אַ וויייטער קרובֿה און געלערנט זיך ביי דעם זעלבן לערער. ער איז
געווען מיט צווי יאָר עלטער פון מיר. אָבער איך בין פּריער ווי ער אָנגעקו־
מען אין דער רוסישער פּאַלקס־שולע אין פּאָסטאָוו און האָב געקענט רוסיש
בעסער פון אים. אין יאָר 1898 אָבער האָבן מיר זיך צעשיידט — ער איז
אַוועקגעפּאָרן קיין אָדעס, וואו זיין עלטערער ברודער האָט געאַרבעט אין
אַ באַרימטן יידישן אָפּטייק־געשעפט. איך האָב אים ניט געהאָט געזען גאָנצע
6 יאָר און האָב זיך מיט אים קיינמאָל ניט דורכגעשריבן. וועג ער איז אַוועק־
געפּאָרן קיין אָדעס איז ער אויך נאָך געווען אַ ייִנגל. איצט איז ער שוין
געווען אַ דערוואַקסענער בחור מיט אַ שיין בלאָנד בערדל, און האָט שוין
געהאָט „אָפּגעפּטרט" דעם פּריזיוו.

ביי דער ערשטער באַגעגעניש אונדזערער האָב איך אויסגעפונען, אַז
ער איז אין אָדעס עטלעכע יאָר געווען אַ מיטגליד פון „בונד" און אַז ער
איז אַ גאָנץ אינטעליגענטער און באַוואוסטזיניקער בונדאָווץ, וועלכער
האָט גערעדט סיי אַ גוטן יידיש און סיי אַ גוטן רוסיש. אים האָט פון אָנהייב
שטאַרק פּאַרדראָסן וואָס איך בין אַ רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַט, ניט קיין

בונדאָוועץ. אָבער וועז איך האָב אים דערקלערט, אַז איך בין ניט קיין פייגט פון „בונד" און בין אַלע מאָל געווען קעגן די „אַטאַקעס" פון דער „איסקראַ" אויפן „בונד" און קעגן יענע „איסקראָווצעס", וועלכע זוכן אָפּ־צורייסן מיטגלידער פון „בונד" און אַז איך בין אין דער פּאַרטיי נאָר דער־פּאַר, ווייל איך פערזענלעך פיל, אַז איך קען מער אויפטאָן פּאַר דער רעווא־לוציע אַרבעטנדיק צווישן די רוסישע אַרבעטער, פּויערים און סאָלדאַטן ווי צווישן די יידישע אַרבעטער (אַזוי האָב איך דעמאָלט געגלויבט), האָט ער צו מיר מער קיין טענות ניט געהאַט. אָגב, האָט ער מיר דערציילט, אַז אין פּאָסטאָוו איז פּאַראַן אַ געהיימע יידישע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציע, וועל־כע פאַרמאָגט שוין עטלעכע און צוואַנציק מיטגלידער.

וועז איך בין מיט צוויי און אַ האַלב יאָר פריער געקומען פון ווילנע קיין פּאָסטאָוו אויף אַ פּאָר וואָכן צייט איידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, האָב איך דאָרט אויך געטראָפן אַ רעוואָלוציאָנערן קרייזל פון 8—10 יונגע באַלמעלאָכעס, וועלכע פלעגן באַקומען פון ווילנע צוגעשיקט אומלעגאַלע ליטעראַטור און לייענען עס אויף זייערע געהיימע פאַרזאַמלונגען. איינער פון יענע מיטגלידער פון דער אַרגאַניזאַציע איז געווען דער שפּעטער באַקאַנטער טויער פון אַרבעטער־רינג און פון יידישן סאָציאַליסטישן פאָר־באַנד, נעיטן אַלפּערט, וועלכער איז מיט אייניקע יאָר צוריק געשטאָרבן אין סאָן פראַנציסקא. דער דאָזיקער אַלפּערט, וועלכער האָט אין ווילנע געאַרבעט ווי אַ טאָקער, האָט מיך טאָקע אינגעלאַדן אויף זייערער אַ פאַרזאַמלונג אין פּאָסטאָוו און איך האָב געערעדט פאָר זיי. איצט, אָבער, אין 1905, איז פון יענע מיטגלידער פון פּאָסטאָווער רעוואָלוציאָנערן קרייזל קיינער ניט פאָר־בליבן. די מערסטע פון זיי זיינען אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע און אַ פּאָר האָבן געאַרבעט אין ווילנע. איצט האָב מיין קרוין זיסל מיך אינגעלאַדן צו אַ געהיימער פאַרזאַמלונג פון דער נייער אַרגאַניזאַציע.

די פאַרזאַמלונג איז פאָרגעקומען אין אַוונט אויף אַ פעלד און איך האָב ניט געקענט זען די פּנימער פון די פאַרזאַמלטע. איך האָב געהאַלטן פאָר זיי אַ סאָציאַליסטישע דרשה. איך געדענק, אַז איך האָב זיי געזאָגט, אַז איך האַלט די סאָציאַליסטישע יידישע אַרגאַניזאַציעס פון די קליינע שטעטלעך פאָר אַ וויכטיקע צוגרייטונגס־שולע. „די מערסטע פון אייך, האָב איך גע־זאָגט, וועלן דאָך דאָ לאַנג ניט פאַרבלייבן. איך וועט מיט דער צייט אַוועק־פאָרן אַדער אין די גרויסע שטעט אַדער קיין אַמעריקע; איז דערפאָר זייער וויכטיק, אַז איר זאָלט קומען אַהין וווּ באַוואוסטזיניקע סאָציאַליסטן און ניט וווּ אומווויסנדע סטרייק־ברעכער".

אין אַ וואָך אַרום נאָך מיין קומען קיין פּאָסטאָוו, איז געקומען צו מיר אַ „דעלעגאַציע" פון דער יידישער רעוואָלוציאָנערער אַרגאַניזאַציע פון דעם נאָענטן שטעטל דונילאָוויץ, וווּאו איך בין אַנהייב 1903 אין פאַרלויף פון עטלעכע מאָנאַטן געווען אַ לערער. די דעלעגאַציע האָט מיר דערציילט, אַז פריער איז דאָרט געווען אַ גאַנץ שטאַרקע אַרגאַניזאַציע, אָבער אומגעפער מיט אַ דריי פערטל יאָר צוריק איז אַהין געקומען פון אַמעריקע אַן אָנאַר־כיסט און ער האָט אַריבערגעוואונגען אויף זיין זייט אַ באַדייטנדע צאָל מיט־

גלידער פון דער אַרגאַניזאַציע. איך האָב דעם דאָזיקן דונילאָוויצער אַנאַר־
כיסט גוט געקאַנט אין ניו־יאָרק. איך בין אין ניו־יאָרק געווען אַן אָפּטער
אַריינגייער צו זיין ברודער אין הויז. ביידע ברידער זיינען געווען סקווירט־
מאַכער. דער עלטערער ברודער און זיין פרוי זיינען געווען געשטימט מער
סאָציאַליסטיש ווי אַנאַרכיסטיש, אָבער איך פלעג מיט דעם אַנאַרכיסט אויך
אָפט פאַרברענגען אין פריינדלעכע דיסקוסיעס וועגן סאָציאַליזם און אַנאַר־
כיזם.

אַזוי ווי די פירער פון דער דונילאָוויצער אַרגאַניזאַציע האָבן געהערט,
אַז איך בין אַן „עקספערט" איבער אַנאַרכיזם, האָבן זיי געבעטן, אַז איך זאָל
קומען צו זיי אויף שבת אויף אַ דעבאַטע מיט זייער לאָנדסמאַן דעם אַנאַר־
כיסט. איך האָב פון אַנהייב זיך אָפּגעזאָגט צו פאָרן, אָבער זיי זיינען צוגע־
שטאַנען צו מיר און געמאַכט אויף מיר אַזאַ גוטן אינדרוק, אַז איך האָב ענד־
לעך צוגעשטימט צו קומען. זיי האָבן געשיקט אַ פור נאָך מיר און געבראַכט
מיך אין פרייטאָג פאָרנאַכט קיין דונילאָוויץ. די דעבאַטע איז פאָרגעקומען
אויף מאָרגן, שבת בייטאָג, אויף אַ פעלד צווישן קוסטעס. עס זיינען געקומען
עטלעכע און צוואַנציק פון די דאָרטיקע בחורים און מיידלעך, און די וועלכע
האָבן מיך אייגנטלעך צו קומען, זיינען געווען העכסט צופרידן פון דער
דעבאַטע.

נאָך דער דעבאַטע האָט אַ יונגער קריסט, וועלכער האָט גערעדט גוט
יידיש און איז אויך געווען אַ מיטגליד פון דער רעוואָלוציאָנערער יידישער
אַרגאַניזאַציע, דערציילט אַז ער האָט אויפן וואָקזאַל פון דער נאָענטסטער
אייזנבאַן־סטאַנציע (אין דונילאָוויץ גופא איז נאָך דעמאָלט קיין באַן ניט
געווען) געטראָפן אַ רוסישן פּאָפּ, וועלכער איז אָנגעקומען פון ווילנע מיטן
לעצטן צוג און ער האָט אים דערציילט, אַז ער האָט געהערט, אַז אַלע באַנען
אין רוסלאַנד האָבן זיך אָפּגעשטעלט און אַז אין פעטערבורג קומען פאַר
ערנסטע אומרוען.

אין אַ טאָג אַרום האָט אַן אַנדער קריסט, וועלכער איז געקומען אויף
אַ פור פון דווינסק אָדער פון ווילנע, געבראַכט קיין פאָסטאָוו דעם יונגן
פויילישן דאָקטאָר אַ קאָפּיע פון צאָר ניקאָלייס „מאַניפעסט", וועלכער האָט
פאַרשפּראָכן דעם פאָלק אַ קאָנסטיטוציע מיט אַלע פּאָליטישע פרייהייטן. דער
פויילישער דאָקטאָר האָט 12 אַזייגער ביינאַכט אויפגעוועקט מיין טאַטן פון
שלאָף און אים געוויזן דעם „מאַניפעסט". איך בין דעמאָלט נאָך געווען אין
דונילאָוויץ. וועגן איך בין אויף מאָרגן אינדערפרי געקומען אהיים, האָט
דער טאַטע מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז דער צאָר האָט באַוויליקט
אַ קאָנסטיטוציע מיט אַלע פרייהייטן.

„האָסטו אַליין געלייענט דעם מאַניפעסט?" — האָב איך געפרעגט.

„זיכער!" — האָט ער געענטפערט.

„פאָנגט זיך דער מאַניפעסט אָן מיט די ווערטער: „איך, ניקאָלי דער
2טער, דער זעלבסטהערשער פון רוסלאַנד?" — האָב איך געפרעגט.

„יע!" — האָט מיין פאָטער געענטפערט.

„אויב אַזוי, האָב איך געזאָגט, איז די גאַנצע געשיכטע ניט מער ווי

אַ שווינדל. וואָס פאַר קאָנסטיטוציע איז דאָס, וועָן דער צאַר בלייבט ווי פריער דער זעלבסטהערשער?"

אויף מאָרגן האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז אין ווילנע האָבן אויפן באַפעל פון גובערנאַטאָר די סאָלדאַטן געשאָסן אויף פרידלעכע דעמאָנסטראַנטן און דערביי זייַנען עטלעכע מענטשן דערשאָסן געוואָרן אויף טויט. צווישן זיי איז געווען מיינער אַ חבר און אַ גלייד־שוועסטער־קינד, מאָקס קיזבער, דאָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט אין מיר די איבערצייגונג, אַז די קאָנסטיטוציע איז אַ בלאָף. אָבער וועָן די באַנען האָבן צוריק אָנגעהויבן לויפן, בין איך גלייך אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע און דאָרט האָב איך זיך איבערצייגט, אַז דער צאַר האָט טאַקע באַוויליקט אַ קאָנסטיטוציע און אַז אין גאַנץ רוסלאַנד הערשט שוין פולע פרייהייט פון וואָרט, פון דער פרעסע און פון פאַר־זאַמלונגען.

זעכצנטער קאַפּיטל

אין די פּריע טעג אין ווילנע. — די פּאָגראָמען אויף יידן אין דרום־רוסלאַנד. — די ערשטע לעגאַלע טעג־לעכע סאָציאַליסטישע צייטונג אין פּעטערבורג. — דער פּעטערבורגער סאָוועט פון אַרבעטער־דעפּוטאַטן. — טראָצקי און פּאַרוואוס און זייער „פּערמאַנענטע רעוואָלוציע".

באַלד ווי איך בין אַרומגעטער פון וואָקזאַל אין ווילנע, האָב איך אויף שאָפּען גאַס דערזען אַ רויטן אָפּיש אָנגעקלעפּט אויף אַ טויער פון אַ גרויס הויז. דאָס איז געווען אַן אָנאָנס פון ווילנער קאָמיטעט פון „בונד", אַז שבת בייטאָג וועט אין גרויסן זאַל פון דער יידישער ביליקער קיך אויף נאָוואָגאָראָדער גאַס פּאַרקומען אַ מאַסן־פּאַראַמלונג פון „בונד", צו וועלכער אַלע זייענען אייגעלאָדן.

אויפן וואָקזאַל האָב איך געקויפט אַ נומער פון דער פּעטערבורגער ראַדיקאַלער רוסישער צייטונג „סין אָטיעטשעסטוואָ", וועלכע איך האָב נאָך גאָליינט אין ניו־יאָרק און שפּעטער אין זשענעוע. די דאָזיקע צייטונג האָט געהאַט אַ גרויסע צירקולאַציע איבער גאַנץ רוסלאַנד. פון דעם נומער, וואָס איך האָב געקויפט אין ווילנע אויפן וואָקזאַל, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די צייטונג איז געווארן דער אָפיציעלער אָרגאַן פון דער פּאַרטיי סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן און וויקטאָר טשערנאָוו, דער פירער פון דער דאָזי־קער פּאַרטיי, וועמען איך האָב ערשט מיט אייניקע וואָכן פריער געזען און גהערט אין זשענעוע, איז שוין איצט אייגער פון די רעדאַקטאָרן פון „סין אָטיעטשעסטוואָ".

פון דער דאָזיקער צייטונג האָב איך זיך אויך דערוואוסט, אַז דער צאָר האָט דערקלערט אַן אַמנעסטיע פאַר אַלע פּאָליטישע געפאַנגענע, וועלכע זיינען געזעסן אין די טורמעס אָדער זיינען געווען פּאַרשיקט אין סיביר, אויסער פאַר די יעניקע, וואָס זיינען געווען פּאַרמשפּט פאַר באַטייליקן זיך אין טעראָריסטישע אַקטן. אַלע אַרעסטירטע און פּאַרשיקטע פּאָליטישע געפאַנגענע זיינען טאַקע באַפרייט געווארן. אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מען אויך באַפרייט די געווען העלדישע קעמפער פון דער אַמאָליקער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאיא וואָליא", וועלכע זיינען יאָרן־לאַנג געזעסן אייגעמויערט אין דער שרעקלעכער שליסלבורגער פעסטונג. מען האָט אויך פּאַרלייכטערט די שטראָף פון די פּאַראורטיילטע טעראָריסטן און זיי אַריבערגעפירט פון שליסלבורג קיין סיביר.

די באַרימטסטע צווישן זיי זיינען געווען דער גרויסער יידישער רעוואָ־לוציאָנערער העלד גריגאָרי גערשוני, איינער פון די גרינדער פון דער פּאַר־טיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און דער פירער פון איר „באָיעוואַיאַ אָר־גאַניזאַציאַ" (טעראָריסטישע קאַמפס־אָרגאַניזאַציע) און יעגאָר סאַזאָנאָוו, דער מיטגליד פון דער „באָיעוואַיאַ אָרגאַניזאַציאַ", וועלכער האָט אין יאָר 1904 מיט אַ באָמבע צעריסן אויף שטיקער דעם צאַרישן הויפּט־מיניסטער, דעם צורר פאָן פּלעווע, וועלכער איז געווען דער הויפּט־אָרגאַניזאַטאָר פון דעם קישענעווער פּאָגראָם.

כמעט יעדן טאָג זיינען אין ווילנע פאָרגעקומען לעקציעס און מאַסן־פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכע עס זיינען אַרויסגעטראָטן אַלס רעדנער פאָר־שטייער פון די פאַרשיידענע רעוואָלוציאָנערע און סאָציאַליסטישע פּאַרטייען. אויף דער מאַסן־פאַרזאַמלונג אין דער שטאָטישער יידישער ביליקער קיך אויף נאָוואָגאָראָדער גאַס האָבן גערעדט אַ סך רעדנער, וועמען איך האָב ניט געקאָנט. איין יונגער רעדנער, אַ ברונעט מיט אַ ניט ראַזירטן פּנים, האָט געהאַלטן אַ שטאַרקע רעוואָלוציאָנערע רעדע. זיין שטים האָט מיר געקלונגען זייער באַקאַנט. אָבער איך האָב ניט געקענט דערמאָנען זיך וואו איך האָב אים געהערט און ווער ער איז. האָב איך ביי מיינער אַ באַקאַנטער בונדיסט־קע, מיט וועלכער איך בין געקומען צו דער פאַרזאַמלונג, געפרעגט ווער דער רעדנער איז. האָט זי מיר געענטפערט: „דאָס איז מאַקס שטערן".

„איז דאָס מאַקס שטערן, דער געוועזענער שילער פון ווילנער יידישן לערער־אינסטיטוט?" — האָב איך געפרעגט.

„יע!" — האָט זי געענטפערט.

איך בין געווען שטאַרק איבערראַשט. שטערן איז געווען מיט אַ 4—5 יאָר עלטער פון מיר. ווען איך האָב פאַרלאָזן ווילנע, איז ער נאָך געווען אַן „אינסטיטוטשיק" (אַ שילער פון לערער־אינסטיטוט), אַ שיינער בחור, אַ גרוי־סער פראַנט, וועלכער האָט מיט דער רעוואָלוציע דעמאָלט קיין שום שייכות ניט געהאַט. ער פלעגט אָפט אַריינקומען צו זיינעם אַ חבר אין הויז, וואו איך האָב געוואוינט אויף קיעווער גאַס. פערזענלעך באַקאַנט בין איך מיט אים ניט געווען. אָבער איך פלעג אים אָפט זען אין ווילנער פּאַרק, לעבן דעם פּושקין־דענקמאָל, נאָכלויפן נאָך די שיינע גימנאַזיסטקעס אָדער אפשר זיינען די גימנאַזיסטקעס נאָכגעלאָפן נאָך אים. איצט האָב איך פאַר זיך דערזען גאָר אַן אַנדער מענטשן און איך האָב פּשוט מיינע אויגן און אויערן ניט געגלויבט, אַז דאָס איז דער מאַקס שטערן פון מיט דריי יאָר צוריק. אַזוינע איבערראַשונגען האָב איך דעמאָלט געהאַט אַ סך. דורך די קאַרגע צוויי און אַ האַלב יאָר, וואָס איך בין ניט געווען אין ווילנע, איז אין דעם רוסישן און אויך אין יידישן לעבן אין רוסלאַנד פאָרגעקומען אַן אמתע רע־וואָלוציע, און די מענטשן האָבן זיך שטאַרק געענדערט. איך האָב אויך אויס־געפונען, אַז שטערן שרייבט אויך פון צייט־צו־צייט קורצינקע אַרטיקלען אין דער ווילנער טעגלעכער רוסישער צייטונג „סעוועראַ־זאַפּאַדנאָיע סלאָווא". נאָך דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג האָב איך אים מער ניט געטראָפן. איך האָב שפּעטער געהערט, אַז ער איז געווען טעטיק אין „בונד". נאָך דער צווייטער

רעוואָלוציע, אין די יאָרן 1917—1919 האָב איך אַ פּאָר מאָל געזען זיין נאָמען דערמאָנט אין דער בונדישער פּרעסע.

אין יאָר 1947 בעת מען האָט אין ניו־יאָרק געפייערט דעם 50סטן יובילעי פון „בונד", בין איך געקומען צו דער פאַרזאַמלונג און האָב, ווי געווינלעך, זיך אַוועקגעזעצט אין די הינטערשטע רייען. אָבער דער פאַרשטאַרבענער טוער פון פוילישן „בונד", שלמה מענדעלסאָן, האָט מיך דערזען פון ווייטן. איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און האָט מיך ממש אַוועקגעשלעפּט צו דער ערשטער רייע און אַוועקגעזעצט לעבן גריגאָרי אַראָנסאָנען. פון דער צווייטער זייט איז געזעסן אַ דיקלעכער מאַן אָן האָר אויפן קאָפּ.

„איר קענט זיך ניט? — האָט אַראָנסאָן געפרעגט — זייט באַקאַנט, דאָס איז חבר שוב און דאָס איז חבר שטערן, וועלכער קומט איצט פון בראָזיל".

אַז מאָקס שטערן לעבט אין בראָזיל, האָב איך געהערט מיט אַ צייט פריער.

„זייט איר דער ווילנער מאָקס שטערן?" — האָב איך אַ שטאַרק פאַרוואונדערטער ביי אים אַ פרעג געטאָן.

„נו, געווים!" — האָט ער געענטפערט.

„איר האָט אים געקענט אין ווילנע?" — האָט אַראָנסאָן ביי מיר געפרעגט.

„זיכער!" — האָב איך געענטפערט — „איך האָב אים געקאָנט ווען ער איז געווען אַ שיינער „אינסטיטוטשיק" אין ווילנע, נאָך וועמען אַלע שיינע גימנאַזיסטקעס זיינען באַכגעלאָפן און איך האָב אין דריי יאָר אַרום אים געזען און געהערט רעדן אויף אַ גרויסער בונדישער מאַסן־פאַרזאַמלונג אין ווילנע און האָב ניט געוואָלט גלויבן, אַז דאָס איז דער זעלבער שטערן".

שטערן האָט זיך צעלאַכט און איז קענטיק געווען שטאַרק גערירט. דערווייל האָט דער פאַרזיצער געעפנט די פאַרזאַמלונג. מיר האָבן מער ניט געקענט שמועסן און ביים סוף פון דער פאַרזאַמלונג האָב איך אים פאַרלאָרן. מער האָב איך אים קיינמאָל ניט געטראָפן. ער איז געשטאָרבן אין בראָזיל מיט עטלעכע יאָר שפּעטער.

אויף אַ צווייטער מאַסן־פאַרזאַמלונג, וועלכע איז מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער פאַרגעקומען אין דער געבוידע פון ווילנער צירק, האָב איך צום ערשטן מאָל געהערט די רעדנער פון „בונד" וולאַדימיר מעדעמען און ב. וולאַדקן, וועמען מען האָט העמאָלט גערופן „דער יונגער לאַסאַל". דאָרט האָט אויך גערעדט דער רוסישער סאָציאַל־העמאָקראַט „סטעפאַן", דער פאָפּולערסטער דעמאָלטדיקער רעדנער אין ווילנע, מיט וועמען איך בין מיט אַ פּאָר וואָכן פריער באַקאַנט געוואָרן אויף דער פאַרטיי־„יאַווקאַ" אין אַ הויז לעבן דער גרינער בריק. עס האָט אויך גערעדט אַ פּוילישער רעדנער. זיין באָמען געדענק איך ניט. דעם ענטוזיאַזם, וואָס האָט געהערשט אויף יענע צוויי פאַרזאַמלונגען, איז אוממעגלעך צו באַשרייבן. יעדעס מאָל, וועז איך הער זינגען די בונדישע „שבועה", שטייט פאַר מיינע אויגן יענע בונדישע

פאַרזאַמלונג אין דער ווילנער יידישער ביליקער קיך אויף נאָוואָגאָראָדער גאַס און די פּנימער פון די יונגע בחורים און מיידלעך, וועלכע האָבן מיט אַזאַ פלאַם־פייערדיקער באַגייסטערונג געזונגען די „שבועה".

פון דער צייטונג „סין אָטיעטשעסטוואַ" האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אין פּעטערבורג האָט זיך געגרינדעט אַ „סאָוועט פון אַרבעטער־דעפּוטאַטן", וועלכער שפּילט אַ גרויסע ראָלע אין שטאָט און אַז דער פאָרזיצער פון סאָוועט איז אַ געוויסער כרוסטאַליאָוו, אַ נאָמען וועלכער איז מיר געווען אינגאַנצן אומבאַקאַנט און אַז איינער פון די הויפּט־פירער פון סאָוועט איז אַ געוויסער יאַנאָווסקי, אויך אַן אומבאַקאַנטער נאָמען. אָבער אין אַ פּאָר טעג אַרום האָב איך פון איינעם, וועלכער איז געקומען פון פּעטערבורג, זיך דערוואוסט, אַז יאַנאָווסקי איז ניט קיין אַנדערער ווי טראָצקי. טראָצקיס נאָמען איז מיר געווען גוט באַקאַנט נאָך פון אָנהויב 1904, ווען איך האָב געלייענט זיינעם אַן אַרטיקל אין דער „איסקראַ". איך האָב דעמאָלט געמיינט, אַז דעם שרייבערס נאָמען איז טאַקע טראָצקי, מחמת די עלטסטע און פּאָ־פּולערסטע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע שרייבער אין דער „איסקראַ" זיינען געווען פּלעכאַנאָוו, אַקסעלראָד און וועראַ זאַסוליטש און זיי פלעגן זייערע אַרטיקלען אונטערשרייבן טאַקע מיט זייערע אמתע נעמען. ווען איך האָב געזען אין דער „איסקראַ" טראָצקיס נאָמען, האָב איך אַ טראַכט געטאָן: איז דער טראָצקי אַ ייד אָדער אַ קריסט? אין ווילנע זיינען דעמאָלט געווען צוויי באַוואוסטע טראָצקיס: איינער איז געווען דער יידישער „עקאָנאָם" פון ווילנער יידישן לערער־אינסטיטוט און אַ צווייטער איז געווען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון די רוסישע אַרמייען פון ווילנער מיליטערישן קרייז, דער גענעראַל־לויטענאַנט טראָצקי — אַ קריסט, נאַטירלעך.

ווען איך האָב שפּעטער אין ניו־יאָרק געפרעגט ביי אַ יונגן בונדיסט, וועלכער איז געקומען פון בערלין, צי האָט ער דאָרט געזען טראָצקין און צי טראָצקי איז אַ ייד אָדער אַ קריסט, האָט ער זיך צעלאַכט און האָט מיר געענטפערט: „נאָך וואָס פאַר אַ ייד? זיין אמתער נאָמען איז גאָר ניט טראָצקי, נאָר, דאַכט זיך, „באָרענשטיין" (טראָצקיס אמתער נאָמען איז גע־ווען בראָנשטיין). ער האָט מיר אויך דערציילט, אַז טראָצקי איז אַ גלענצנדער רעדנער.

איצט, אין אָקטאָבער 1905, האָב איך שוין זייער גוט געוואוסט ווער טראָצקי איז.

באַלד אין אַ פּאָר טעג אַרום, נאָך מיין קומען קיין ווילנע, איז אין „סין אָטיעטשעסטווא" אויף דער ערשטער זייט דערשינען דער פאָלגענדער אַנאָנס: „מאָרגן ערשיינט אין פּעטערבורג אַ גרויסע טעגלעכע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג „נאָוואַיאַ זשיזן" (דאָס נייע לעבן) מיט דער באַ־טייליקונג פון מאַקסים גאָרקי, א. באָגדאַנאָוו, א. לונאַטשאַרסקי, פּ. אָר־לאָווסקי א. אַ.".

וועגן גאָרקין האָב איך אין זשענעווע געהערט פון לעוו דייטשן, אַז ער שטיצט די באָלשעוויקעס און באָגדאַנאָוון, לונאַטשאַרסקין און אָרלאָווסקין

האָב איך אין זשענעווע געקאָנט ווי די מיט־רעדאַקטאָרן פון לענינס צייטונג (פריער „וו׳פּעריאָד" און דערנאָך „פּראָלעטאַרי").

אויף מאָרגן אינדערפרי בין איך מיט אַ פּאָר חברים אַוועק צום וואָקזאַל וואַרטן אויף דעם אָנקום פון דער פּעטערבורגער פּאָסט. מיר האָבן אָבער פאַרשפּעטיקט. די עטלעכע הונדערט עקזעמפּלאַרן „נאָוואַיאַ זשיזן", וואָס זיינען אָנגעקומען פון פּעטערבורג, זיינען באַלד צוכאַפּט געוואָרן. קוים מיט צרות האָט זיך אונדז איינגעגעבן ביי אַ צייטונגס־פאַרקויפער צו קריגן אַ נומער „נאָוואַיאַ זשיזן", פאַר וועלכן מיר האָבן אים באַצאָלט אַ גאַנצן רובל (דער פּרייז פון דער צייטונג איז געווען 5 קאָפּיקעס). מיר זיינען אַלע באַלד אַריין אין אַ הויז, וואו עס האָט געוואוינט אונדזערער אַ באַקאַנטער, און האָבן איבערגעלייענט די צייטונג פון דער ערשטער שורה ביז דער לעצטער (אין דער צייטונג איז געווען אַריינגעלייגט ווי אַ ביילאַגע די „פּראָגראַם פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי). אין דער צייטונג איז צווישן די מיטאַרבעטער געווען אָנגעגעבן אויך לענין. מיר האָבן, פאַרשטייט זיך, גלייך געזען, אַז דאָס איז אַ באָלשעוויסטישער אָרגאַן. אָבער אין דער צייטונג איז ניט געווען קיין איין פּאָלעמישער אַרטיקל. עס איז געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג.

אין אַ וואָך אַרום אָדער שפּעטער איז אין דער „נאָוואַיאַ זשיזן" און אין „סין אָטיעטשעסטוואַ" דערשינען אויף דער ערשטער זייט אַ גרויסער אַנאָנס: „מאָרגן דערשיינט אין פּעטערבורג אַ נייע רוסישע גרויסע טעגלעכע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג „נאַטשאַלאָ" (דער אָנהייב). אַלס אירע נאָ־ענטסטע מיטאַרבעטער זיינען אָנגעגעבן געוואָרן: פּלעכאַנאָוו, אַקסעלראָד, ווערא זאַסוליטש, מאַרטאָוו, טראָצקי, פּאַרוואוס און אַלע אַנדערע מיטאַרבע־טער פון דער מענשעוויסטישער „איסקראַ".

איך געדענק ביז היינט וואָס פאַר אַ שטאַרקן איינדרוק עס האָבן אין ערשטן נומער „נאַטשאַלאָ" אויף מיר געמאַכט דער לייט־אַרטיקל „אונדזערע אויפגאַבן" (איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, אַז דער פאַרפאַסער פון דעם דאָזיקן לייט־אַרטיקל איז געווען פּארוואוס) און טראָצקיס פעליעטאָן ווי אַזוי פון אַ סטרייק פון שריפטזעצער אין אַ מאָסקווער דרוקעריי איבער עפּעס אַ קלייניקייט, האָט זיך אָנגעהויבן אַ באַוועגונג, וואָס האָט געפירט צו אַ גענעראַל־סטרייק אין גאַנץ רוסלאַנד, אין וועלכן עס האָבן זיך באַטייליקט ניט נאָר די אַרבעטער און אָנגעשטעלטע פון אַלע אייזנבאַנען, נאָר אויך פון אַלע פאַבריקן און פּריוואַטע און רעגירונגס־אונטערנעמונגען און וועל־כער איז געשטיצט געוואָרן אויך פון אַלע ליבעראַלע עלעמענטן אין גאַנצן לאַנד. דער דאָזיקער גענעראַל־סטרייק האָט געצוואונגען דעם צאַר ניקאָליי צו בויגן זיך פאַרן ווילן פון פאָלק און נאָכגעבן די פאָדערונגען פון דער אָפּאָזיציע. ניט נאָר דער „סין אָטיעטשעסטווא", דער אָרגאַן פון די סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן, נאָר אויך די באָלשעוויסטישע „נאָוואַיאַ זשיזן" און די מענשעוויסטישע „נאַטשאַלאָ" האָבן געהאַט אַ גרויסע צירקולאַציע, וועלכע איז געוואַקסן פון טאָג־צו־טאָג. די צייטונגס־פאַרקויפער פלעגן אויף די גאַסן אויסשרייען: „סין אָטיעטשעסטווא", „נאָוואַיאַ זשיזן". אַנדערע

צייטונגס־פאַרקויפער פלעגן אויסשרייען די נעמען אויך פון די אַנדערע צייטונגען און דער עולם פלעגט קויפן עטלעכע צייטונגען מיט אַמאָל. איך געדענק ווי איינמאָל איז אַ רוסישער געזעראַל צוגעקומען צו אַ צייטונגס־פאַרקויפער און געקויפט ביי אים אַ „סין אָטיעטשעסטוואָ" און אַ „נאַוואָיאַ זשיזן". אַ צווייטער צייטונגס־פאַרקויפער איז צו אים צוגעלאָפן און פאַרגעלייגט אַ נומער „נאַטשאַלאָ" (דער אָנהייב). דער גענעראַל האָט אים אַ זאָג געטאָן: „או טיעביא יאַ קופליו, קאָגדאַ קאַניץ בודיעט" (ביי דיר וועל איך קויפן ווען עס וועט שוין זיין דער סוף).

אין די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע זיינען אין פיל שטעט, דער עיקר פון דרום־רוסלאַנד פאַרגעקומען פאָגראָמען אויף יידן. מיר האָבן געהערט ווענן דעם, אָבער ערשט פון „סין אָטיעטשעסטוואָ" האָט דער בריי־טער עולם זיך דערוואוסט די שרעקלעכע אייגנצלהייטן ווענן די פאָגראָמען אויף יידן אין דרום־רוסלאַנד און פון די פאָגראָמען אויף פאַרשטייער פון דער רוסישער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ אין אַ רייַ שטעט פון צענטראַל־רוסלאַנד און פון סיביר. די יידן פון אָדעס, קיעוו און אַנדערע שטעט האָבן שטאַרק געליטן פון די דאָזיקע פאָגראָמען. אָבער יעדן טאָג זיינען דעמאָלט פאַרגעקומען נייַע גרויסע פאַסירונגען: געזעראַל־סטרייקס, אויפשטאַנדן אין דער אַרמיי און אין פלאָט, און די צייטונגען, ניט נאָר די סאָציאַליסטישע, נאָר אפילו די ליבעראַלע, האָבן געלעבט, אַזוי צו זאָגן, „מיטן מאָרגנדיקן טאָג".

נאָך די פאָגראָמען אין דרום־רוסלאַנד האָב איך באַשלאָסן קיין קיעוו דערווייל ניט צו פאָרן, נאָר אויסוואַרטן ביז עס וועט זיך דאָרט צוריק אייַ־נשטעלן אַ נאָרמאַל לעבן.

טראָצקי און פאַרוואוס האָבן כמעט יעדן טאָג געשריבן אין דער „נא־טשאַלאָ". אין זייערע הענט איז אויך אַריבער אַ קליין פּעטערבורגער צייטונגל „רוסקאַיאַ זשיזן", וואָס האָט געהאַט אַ מאַסן־צירקולאַציע. אין בייַדע צייטונגען האָבן טראָצקי און פאַרוואוס געפּרעדיקט די אידעע פון דער אַזוי גערופענער „פּערמאַנענטער רעוואָלוציע".

דער פאָטער פון דער דאָזיקער טעאָריע איז געווען פאַרוואוס. ער האָט געהאַט אַ נאָמען ניט נאָר אין רוסלאַנד, נאָר אויך אין דייטשלאַנד — אין דייטשלאַנד נאָך אַ פיל גרעסערען ווי אין רוסלאַנד — ווי אַ זייער טאַלאַנט־פולער פובליציסט און פּאָליטיקער. אָנהויב 1904 האָט ער געהאַט פאַרעפּנ־טלעכט אין דער „איסקרא" אַ סעריע אַרטיקלען אונטערן טיטל „מלחמה און רעוואָלוציע". אין יענע אַרטיקלען האָט ער באַווייזן פאַרוואָס רוסלאַנד מוז פאָרלירן די מלחמה מיט יאַפּאַן און ער האָט פאַראויסגעזאָגט, אַז די נידערלאָגעס פון די צאַרישע אַרמייען אין דער מלחמה וועלן אומפאַרמייד־לעך פירן צו אַ רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. פאַרוואוסעס אַרטיקלען האָבן דעמאָלט געמאַכט אַ שטאַרקן אייַנדרוק ניט נאָר אויף די רוסישע סאָציא־ליסטן, נאָר אויך אויף פיל ליבעראַלן.

נאָך יענע אַרטיקלען האָט פאַרוואוס אָנגעהויבן אָפּט שרייבן אין דער „איסקרא". פונקט ווי טראָצקי איז אויך פאַרוואוס דעמאָלט געווען אַ קעג־

נער פון לענינס טאַקטיק און פֿאַליטיק און לענין האָט מיט אים אָפט פֿאַ־
לעמיזירט. אין 1904, וועז טראָצקי איז געווען אין אויסלאַנד, איז ער בא־
פרייַנדעט געוואָרן מיט פֿאַרוואוסן און פֿאַרוואוס האָט אויף אים געהאַט
אַ גרויסן אייַנפלוס.

נאָך דעם „רויטן זונטאָג" פון יאָנואַר 1905, וועז הונדערט טויזנט פֿע־
טערבורגער אַרבעטער מיט זייערע פֿרויען און קינדער האָבן אונטער דער
אָנפֿירערשאַפֿט פון דעם גלח גאַפּאָן מארשירט צום קייזערלעכן פּאַלאַץ צו
דערלאַנגען אים אַ פּעטיציע און די סאָלדאַטן האָבן געשאָסן אויף די דע־
מאָנסטראַנטן און געטויטעט און פֿאַרוואונדעט העכער פון טויזנט מענער
און פֿרויען, זייַנען כמעט אין אַלע גרויסע שטעט און אינדוסטריעלע צענ־
טערס פון רוסלאַנד פֿאָרגעקומען מאַסן־סטרייקס אַלס פֿראָטעסט קעגן דער
מאַסן־הריגה אין פּעטערבורג. פֿאַרוואוס האָט דעמאָלט אין אַ פֿאַרוואָרט צו
טראָצקיס אַ בראָשור, וואָס די מענשעוויקעס האָבן אַרויסגעגעבן אין זשע־
נעווע, זיך באַמיט צו באַווייזן, אַז אַזוי ווי אין רוסלאַנד איז די בורזשואַזיע
נאָך שוואַך, די פּויערים זייַנען אומוויסנד און ניט אָרגאַניזירט, און די
אַרבעטער זייַנען דער אייַניציקער קלאַס, וועלכער איז פֿאַליטיש פֿאָרהעלט־
ניסמעסיק באַוואוסטזיניק און טיילוויז אויך אָרגאַניזירט, וועט דער זיג פון
פֿאָלק איבערן צאָריזם זיך פֿאַרענדיקן מיט דעם, וואָס די מאַכט וועט אָריבער
אין די הענט פון פֿראָלעטאַריאַט אונטער דער אָנפירונג פון די סאָציאַליסטן.

נאָך פֿאַרוואוסן האָט אויך טראָצקי אָנגעהויבן אָנטוויקלען די דאָזיקע
אידעע און ביידע האָבן שפּעטער זיך דערערעדט צו דעם, אַז נאָך דער שטיר־
צונג פון דער צאָרישער זעלבסטהערשונג וועט דער פֿראָלעטאַריאַט אויסנוצן
זיין מאַכט אויף צו פֿאַרוואַנדלען די פֿאַליטישע רעוואָלוציע אין אַ פֿראָלאָג
צו אַ סאָציאַלער רעוואָלוציע און די דאָזיקע רעוואָלוציע וועט ניט אָפּגע־
שטעלט ווערן ביז וואָנען עס וועט ניט אייַנגעפֿירט ווערן אַ דיקטאַטור פון
פֿראָלעטאַריאַט. אָט די אידעע, וועלכע האָט באַקומען דעם נאָמען „פּערמא־
נענטע רעוואָלוציע", איז געווען אין פולשטענדיקן ווידערשפּרוך צו דעם,
וואָס עס האָבן ביז דאַן געפֿרעדיקט די מענשעוויקעס, מיט פֿלעכאַנאָוון און
אַקסעלראָדן אין דער שפּיץ, נעמלעך, אַז די קומענדיקע רעוואָלוציע אין
רוסלאַנד וועט זיין אַ בורזשואַזע רעוואָלוציע, וועלכע וועט זיך פֿאַרענדיקן
מיט דעם, וואָס רוסלאַנד וועט ווערן אַ דעמאָקראַטישע רעפּובליק אָדער אַ
קאָנסטיטוציאָנעלע מאָנאַרכיע אויפן ענגלישן שטייגער און די „דיקטאַטור
פון פֿראָלעטאַריאַט" איז אַ זאַך פּאַר דער ווייטער צוקונפט.

נאָכדעם ווי דער צאָר האָט אין אָקטאָבער 1905 דערקלערט די אַמ־
נעסטיע פֿאַר פֿאָליטישע פֿאַרברעכער, האָבן זיך קיין רוסלאַנד צוריקגעקערט
פון אויסלאַנד אויך אַלע פירער און אָנגעזעענע שריפטשטעלער פון די
באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס, צווישן זיי אויך פֿאַרוואוס. טראָצקי איז
שוין דעמאָלט געווען אייַנער פון די הויפּט־פירער פון פּעטערבורגער סאָ־
וועט פון אַרבעטער־דעפּוטאַטן. פֿאַרוואוס איז אויך גלייך אַריין אין סאָוועט
און ער האָט הינטער די קוליסן געשפּילט דאָרט אַ גרויסע ראָלע. ביידע,

טראָצקי און פאַרוואוס, האָבן אין די צווי מענשעוויסטישע צייטונגען פראָ־פאַגאַנדירט די אידעע פון „פערמאַנענטער רעוואָלוציע" און אונטער זייער אייגפלוס האָט דער סאָוועט געפירט אַזאַ עקסטרעם־לינקע פאָליטיק וואָס האָט געבראַכט צו דער איזאָלאַציע פון די סאָציאָליסטישע פאַרטייען און צו דעם, אַז די צאַרישע רעגירונג זאָל צוריק באַקומען די אויבערהאַנט. טראָצקי האָט אַפגעוואָרפן יעדן פאַרשלאָג וועגן מיטאַרבעטערשאַפט פון דעם סאָוועט מיט די ליבעראַלן, כדי צוזאַמען מיט זיי צו פאַרפעסטיקן די געוואונענע פרייהייט. אין אייגער פון זיינע דעמאָלטדיקע רעדעס אין סאָוועט האָט טראָצקי פייערלעך אויסגערופן, אַז „דער אַרבעטער־קלאַס וועט אויף די בלוטיק־רויטע וועגט פון ווינטער־פאַלאַץ (דעם צאַרס דעמאָלטדיקע רעזידענץ. — ד. ש.) מיטן שפּיץ פון אַ באַיאָנעט אַנשרייבן זיין אייגענעם מאַניפעסט".

דאָס האָט געקלונגען זייער רעוואָלוציאָנער. אָבער אינגיכן האָט די רעגירונג אַרעסטירט פריער כרוסטאַליאָוון, דעם פאָרזיצער פון סאָוועט, דערנאָך טראָצקין מיט די מערסטע אַנדערע פירער פון סאָוועט און האָט צוגעמאַכט אַלע סאָציאַליסטישע צייטונגען. נאָר טראָצקין איז פאַרוואוס געוואָרן דער פירער פון דעם אומלעגאַלן סאָוועט, אָבער אויך ער איז באַלד אַרעסטירט געוואָרן און אייגעשפאַרט געוואָרן אין טורמע.

אייגער פון מיינע אַלטע באַקאַנטע אין ווילנע נאָך אידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, איז געווען משה טייטש. איצט אין ווילנע האָב איך אויסגעפונען, אַז משה טייטש מאַמע האָט אַ גאַרקיך (אַ רעסטאָראַן) אויף אייגער פון די געדיכט־באַפעלקערטע יידישע גאַסן. בין איך אַוועק אַהין זוכן משה טייטשן. טייטש מאַמע האָט מיך גלייך דערקענט און האָט מיר דערציילט, אַז משה איז אַוועקגעפאָרן, דאָכט זיך, קיין וואַרשע.

„איר ווייסט, זאָגט זי, ניט לאַנג צוריק איז דאָ געווען אַברהם רייזען. ער איז אַוועקגעפאָרן קיין וואַרשע".

„אַברהם רייזען?! — האָב איך אויסגערופן מיט גרויס פאַרוואונדערונג — ער איז דאָך געפאָרן קיין אַמעריקע; מען האָט דאָך אים פון אַמעריקע געשיקט אַ שיפס־קאָרטע"...

„ער האָט די שיפס־קאָרטע צוריקגעשיקט. וואָס מיינט איר, אַ רעוואָ־לוציע אין רוסלאַנד, וועט רייזען פאָרן קיין אַמעריקע?" — האָט טייטש מאַמע מיט אַ שמייכל געזאָגט.

אין רוסלאַנד האָב איך רייזענען דעמאָלט ניט געזען. איך האָב אים ווידער באַגעגנט, ערשט מיט יאָרן שפּעטער, ווען ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק.

באַלד נאָך מיין באַזוך ביי טייטש מאַמע, בין איך צוריק אַוועקגעפאָרן אין מיין היים־שטעטל פאָסטאָוו.

זיבנצנטער קאַפּיטל

רעוואָלוציאָנערע אַנימאַציע צווישן די פּויערים. — ווידער אַמאָל אין ווילנע. — אויף אַ לעקציע פון דעם באַוואוסטן רוסישן ראַדיקאַלן פּובליציסט ו. וואַדאַ־וואָזאוו. — יודין־אייזנשטאַדט און הערמאַן לאָפּאַ־טין. — אַ קאָלירפולע פּערזענלעכקייט. — דער פּירער פון „בונד", מאַרק ליבער, און זיינע צוויי ברידער, אויך באַוואוסטע רעוואָלוציאָנערן.

ווען איך האָב פון ווילנע זיך צוריקגעקערט אין מיין געבורטס־שטעטל פּאָסטאַוו, איז דער קאַמף צווישן דעם פּעטערבורגער סאָוועט און דער רע־גירונג נאָך ניט געווען פאַרענדיקט. גראָף וויטע, דער דעמאָלטדיקער פּרע־מיער־מיניסטער פון רוסלאַנד, ווועלכער האָט רעקאָמענדירט דעם צאַר צו געבן דעם פּאָלק אַ קאָנסטיטוציע מיט אַלע פּאָליטישע פרייהייטן, האָט געפירט פּאַראַנדלונגען מיטן פּעטערבורגער סאָוועט און די בּאָלשעוויקי אַקציאָנערע צייטונג „נאָוואָיע וורעמיא" האָט דעמאָלט געשריבן, אַז עס איז נאָך אַ גרויסע פראָגע ווער וועמען וועט אַרעסטירן — די רעגירונג דעם סאָוועט אָדער דער סאָוועט די צאַרישע רעגירונג.

אָבער דער באַוואָפנטער אויפשטאַנד אין מאָסקווע, אויף ווועלכן די רעוואָלוציאָנערן פון גאַנצן לאַנד האָבן געלייגט גרויסע האָפענונגען, איז סוף־כל־סוף אונטערדריקט געוואָרן.

איך האָב דעמאָלט זיך געפונען אין פּאָסטאַוו. מיין קוזין זיסל שוביטש, ווועלכער האָט מיט צווי מאָנאַטן פריער געפלאָנעוועט צוריקצופאָרן קיין אָדעס, האָט נאָכן פּאָגראָם אין אָדעס, באַשלאָסן דערווייל צו פאַרבלייבן אין דער היים און ער האָט מיר שטאַרק צוגערעדט, אַז איך זאָל אויך פאָר־בלייבן דערווייל אין פּאָסטאַוו. גראָד מיט אַ פּאָר טעג פריער ווי איך בין געקומען פון ווילנע, איז אין פּאָסטאַוו פאָרגעקומען אַ מין „בונט" פון די שטעטלדיקע פּויערים קעגן דעם פאָרוואָלטער פון דעם גראָפס הויף. דער אָנפירער פון דעם „בונט" איז געווען אַ שטעטלדיקער קריסט, ווועלכער איז עטלעכע יאָר געווען אַ פּאָבריק־אַרבעטער אין יעקאַטעריגאָסלאַוו און ער איז דאָרט אָנגעשטעקט געוואָרן פון רעוואָלוציאָנערע אידעען. האָט ער אייגעלאָדן מיין קוזין און אונדזער ביידנס אַ חבר, זלמן שניידער, אַ ייִדי־שער לערער, צו אָדרעסירן די פאָרזאַמלונג פון די „צעבונטעוועטע" פּויע־רים. בייִדע האָבן פון קינדווייז אָן געקענט גוט רייִדן ווייס־רוסיש אָדער „גויאיש", ווי מען האָט עס דעמאָלט גערופן. און זייערע רעדעס האָבן גע־מאַכט אַן אינדרוק.

ווען איך בין צוריקגעקומען פון ווילנע האָט מען מיך אויך איינגעלאָדן צו רייַדן פאַר זיי. איך האָב וויס־רוסיש דעמאָלט געקענט נאָך בעסער ווי מיין קוזין און מיין רעדע האָט שטאַרק אויסגענומען ביי די קריסטן. אַזוי איז ביי אונדז געבאָרן געוואָרן דער געדאַנק אַנצוהויבן אַ סיסטעמאַטישע רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע צווישן די פויערים פון די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער און אויסנוצן די יידישע געהיימע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציע פון די אָלע שטעטלעך ווי אַ באַזע, פון וואָנען די אַגיטאַציע און פּראָפּאַגאַנדע צווישן די פויערים זאָל געפירט ווערן.

נאָך דער אונטערדריקונג פונעם מאָסקווער אויפשטאַנד, האָבן אין אָלע גרויסע שטעט און פאַבריק־צענטערס זיך אָנגעהויבן מאַסן־אַרעסטן פון די אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך אַקטיוו געהאַט באַטייליקט אין די אַנטי־רעגירונג דעמאָנסטראַציעס און אויפשטאַנדן אין די מאָנאַטן אָקטאָבער־נאָוועמבער. אַ טייל פון די אַרעסטירטע זיינען אָפּגעזעסן אַ פּאָר וואָכן אָדער אַ פּאָר מאָנאַטן אין די טורמעס און זיינען דערנאָך באָפרייט געוואָרן. אַנדערע אָבער האָט מען אַרעסטירט און אַרויסגעשיקט מיטן עטאַפּ „נאָ ראַדינו", דאָס הייסט, אין די דערפער, וואו זיי זיינען געבאָרן געוואָרן און אויסגעוואַקסן. אויף אָנאָ אופן זיינען אין פיל דערפער אָנגעקומען רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַטאָרן, ניט קיין פרעמדע, נאָר אייגענע מענטשן, צו וועלכע די פויערים האָבן געהאַט פולשטענדיקן צוטרוי.

באַלד ווי איך האָב זיך צוריקגעקערט פון ווילנע, איז אין אַ מאַרק־טאָג אין פּאָסטאָוו גענקומען צו מיר אייניער אָנאָ רוסישער אַרבעטער, וועמען מען האָט אַרויסגעשיקט פון פּעטערבורג אין אַ דאָרף, וואָס האָט זיך געפונען בייַ אַ 20־25 ווייַרסט פון פּאָסטאָוו. איך געדענק שוין ניט ווי אָנוי ער האָט געקראָגן מיין אַדרעס. אָבער ער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט שוין אָרגאַניזירט אַ קרייַז פון יונגע פויערים פון זיין דאָרף און פון אַ צווייטן נאָענטן דאָרף, צווישן וועלכע ער פירט אָן אַ סיסטעמאַטישע פּראָפּאַגאַנדע. ער האָט מיך געבעטן קריגן די נויטיקע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור פאַר זיין אָרגאַניזאַציע. אין אַ וואָך אָדער צווי אַרום האָט מען מיר פון דעם שטעטל דונילאָוויץ, וואו איך בין אַמאָל געווען אַ לערער, גענאָמט וויסן, אַז אין איין מאַרק־טאָג, ווען אין שטעטל זיינען זיך צוזאַמענגעפאָרן אַ סך פויערים, האָט אַ יונגער קריסט זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ וואָגן און האָט געהאַלטן פאַר די פויערים אַ פייערדיקע רעוואָלוציאָנערע רעדע וואָס האָט אויף די פויערים געמאַכט אַ שטאַרקן אייַנדרוק. די פּאָרשטייער פון דער דונילאָוויצער יידישער אָרגאַניזאַציע האָבן זיך גלייך געשטעלט אין פאָר־בינדונג מיטן יונגן רוסישן אַגיטאַטאָר. ער האָט זיי דערציילט, אַז ער איז אַן אַרבעטער פון יעקאַטערינאָסלאָוו, אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, וועמען דער יע־קאַטערינאָסלאָווער גובערנאָטאָר האָט אַרויסגעשיקט „נאָ ראַדינו" אינעם דאָרף, וואו זיין מאַמע און שוועסטער לעבן נאָך. ער האָט זיי אויך דערציילט, אַז ער פירט אָן אַן אַגיטאַציע צווישן די פויערים פון זיין דאָרף און פון אַרומיקע דערפער. איך און מיין קוזין זיינען באַלד אַוועקגעפאָרן קיין דונילאָוויץ און פון דאָרט זיינען מיר אין אָוונט אַוועקגעפאָרן אין דעם דאָרף

צו באַקענען זיך מיטן נייעם אַגיטאַטאָר. זיין נאָמען איז געווען פּיאַדאָר אַדער „פּעדיאַ", ווי מען פלעגט אים רופן פֿאַרצויגן.

פּעדיאַ האָט זיך זייער דערפרייט מיט אונדזער קומען. ער האָט אונדז דערציילט וועגן זיין אַרבעט אין יעקאַטערינאָסלאָוו. ער איז געווען אַ סך אינטעליגענטער פון דעם פּעטערבורגער אַרבעטער, וועלכער האָט מיר מיט אַ וואָך פריער באַזוכט. פּעדיאַ איז געווען אַ באָלשעוויק.

מיר האָבן אים אינגעלאַדן צו קומען קיין פֿאַסטאָוו און דאָרט האַלטן אַ רעדע אויפן מאַרק. ער האָט צוגעשטימט און אין אַ וואָך פֿאַרום איז ער טאַקע געקומען. אויפן מאַרק האָט ער קיין רעדע ניט געהאַלטן, אָבער ער האָט אַדרעסירט צווויי פֿאַרזאַמלונגען, וועלכע מיר האָבן פֿאַר אים אָרגאַניזירט. אייגע איז געווען פֿאַר די שטעטלדיקע קריסטן, וועלכע זייגען געווען אין סימפּאַטיע מיט דער רעוואָלוציאָנערער באָוועגונג. דאָרט זייגען געווען אַ 10־15 מאַן און ער האָט געהאַט אַ גרויסן דערפֿאָלג דאָרט. אַ צווייטע פֿאַרזאַמלונג איז געווען פון דער שטעטלדיקער אינטעליגענץ, יידישער און ניט־יידישער. דאָרט זייגען געווען: דער יונגער פּוילישער דאָקטאָר, אַ לערער פון דער רוסישער פֿאָלקס־שולע, צווויי פֿאָליאַקן, אָנגעשטעלטע פון דעם גראַפֿס הויף, אַ יידישער לערער פון דער רוסישער פֿאָלקס־שולע פֿאַר יידן, אַ רוסישער סטודענט און אַ פֿאַר פון די אינטעליגענטערע יידישע באָלע־באָטים פון שטעטל, וועלכע האָבן געלייענט רוסישע צייטונגען און האָבן, פֿאַרשטייט זיך, סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציע.

פּעדיאַ האָט פֿאַר זיי גראָד געהאַלטן אַן „עכט־באָלשעוויסטישע" רעדע. ער האָט געגאָסן פּעך און שוועבל אויף דער „בורזשואָזיע", וואָס דאָס האָט אונדז, מיך און מיין קוזין, אַוועקגעשטעלט אין אַ גרויסער פֿאַרלעגנהייט. אָבער פריער מיין קוזין און דערנאָך איך האָבן גערעדט נאָך אים. מיר האָבן אים אויף אַן אייַדעלן אופן „קאָרעגירט" און האָבן פֿאַרגלעט דעם ענין. ווי אַ רעזולטאַט פון דער פֿאַרזאַמלונג איז אונדז אין אַ פֿאַר טעג אַרום געלונגען צו זאַמלען צוויישן די אַלע, וואָס זייגען געווען אויף דער פֿאַרזאַמלונג און צווישן אַנדערע רייכע יידן, וועלכע זייגען ניט געווען אויף דער פֿאַרזאַמלונג, נאָר זייגען געווען אין סימפּאַטיע מיט אונדזער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט, אַ באַדייטנדיקע סומע געלט אויף צו באַרייכערן אונדזער ביבליאָטעק מיט די נייעסטע סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע ביכער און בראָשורן אין ייִדיש און אין רוסיש, וואָס זייגען דעמאָלט דערשינען לעגאַל אין פּעטערבורג, אין מאָסקווע, אין אָדעס, אין וואַרשע און אין ווילנע און אויך צו ברענגען פון ווילנע די נויטיקע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור פֿאַר דער אַרבעט צווישן די פּויערים.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז איך זאָל פֿאָר דעם צווייק צוריקפֿאָרן קיין ווילנע. איך האָב דעמאָלט אין ווילנע פֿאַרבראַכט ביי אַ צווויי וואָכן צייט. אויף מאָרגן נאָך מיין אָנקומען קיין ווילנע, האָב איך אין דער דאָרטיקער רוסישער צייטונג איבערגעלייענט אַ באַטיק, אַז מאָרגן וועט אין דעם ווילנער שטאָטישן זאָל דער באָוואָסטער פּעטערבורגער רוסישע פּובליציסט, ו. ו. וואָדאָוואָזאָוו, האַלטן אַ רעפֿעראַט אויף דער טעמע: „דער איצטיקער

פּאָליטישער מאָמענט און די צוקונפטיקע גאָסודאַרסטווענאַיאַ דומאַ" (דער פּאַרלאַמענט, וועלכן דער צאַר האָט אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום געזאָלט צו־זאַמענרופן).

וואָדאָוואָזאָוו איז געווען אַ באַרימטער ראַדיקאַלער פּובליציסט. ער איז פריער געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט. דערנאָך איז ער געוואָרן אַ „רעוויז־יאָניסטישער מאַרקסיסט" און איז געשטאַנען אויסער דער פּאַרטיי. די רוסי־שע סאָציאַליסטן האָבן, הויפּטזעכלעך אונטער לענינס איינפלוס, באַשלאָסן צו באָיקאָטירן די וואַלן צו דער דומע. וואָדאָוואָזאָוו אָבער האָט אין זיין רעפעראַט זיך באַמיט צו באַווייזן פאַרוואָס עס איז זייער נויטיק, אַז די סאָציאַליסטן זאָלן זיך יאָ באַטייליקן אין די וואַלן. „איך, — האָט ער גע־זאָגט — שטיי צווישן די ס. ד. (סאָציאַל־דעמאָקראַטן) און די ק. ד. (קאָנסטי־טוציאָנעלע דעמאָקראַטן אָדער ליבעראַלן). איך סימפּאַטיזיר מער מיט די צילן פון די ס. ד. אָבער איך האַלט, אַז די טאַקטיק פון די ק. ד. איז אַ מער רעאַליסטישע און אַ ריכטיקערע".

דער גרויסער זאַל, אין וועלכן דער רעפעראַט איז פאָרגעקומען, איז געווען איבערגעפּאַקט, מען איז ממש געשטאַנען קאָפּ אויף קאָפּ. ניט ווייט פון מיר איז געזעסן אַ דיקלעכער מאַן, ניט קיין הויכער, מיט אַ לאַנגער שוואַרצער באָרד. ער האָט מיר אויסגעזען צו זיין באַקאַנט, אָבער איך האָב זיך ניט געקאָנט דערמאָנען וואו איך האָב אים געזען. ווען איך האָב געפרעגט ביי מיינעם אַ חבר, אַ ווילנער תושב, ווער אָט דער מאַן איז, האָט ער מיר געענטפערט: „וואָס? איר ווייסט ניט? דאָס איז דאָך איסאַי אייזענשטאַט, איינער פון די גרינדער און פירער פון 'בונד'". אייזענשטאַט איז גראָד מיט אַ פּאָר מאָנאַטן פריער, איידער איך בין אַוועקגעפאָרן פון אַמעריקע, געווען אין ניו־יאָרק. ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק צוליב אַ פּריוואַטן ענין און ער איז דאָ געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען פין, אָדער פיין, איך געדענק ניט גענוי. זשעניאַ הורוויטש האָט מיך דעמאָלט באַקאַנט געמאַכט מיט אים. ער האָט דעמאָלט קיין גרויסע באָרד ניט געהאַט. איך האָב אים דערנאָך אַ פּאָר מאָל געטראָפן אויף איסט בראָדוויי. שפּעטער, ווען ער איז שוין אַוועקגעפאָרן, האָט מיר א. ליעסין דערציילט, אַז פיינס אמתער נאָמען איז אייזענשטאַט און אַז ער איז איינער פון די גרינדער און גייסטיקע פירער פון „בונד", מיט וועמען ער, ליעסין, פלעגט זיך אָפט טרעפן אין ווילנע, נאָך איידער דער „בונד" איז געגרינדעט געוואָרן.

איך בין, פאַרשטייט זיך, צו אים גלייך צוגעגאַנגען און האָב אים באַ־גריסט. ער האָט לכתחילה מיך ניט דערקענט, אָבער ווען איך האָב אים געזאָגט, וואו מיר האָבן זיך געטראָפן, האָט ער זיך דערמאָנט און האָט מיר פריינדלעך געדריקט די האַנט און געפרעגט, ווען איך בין געקומען א. אַ. וו. אָבער אויף דעם דאָזיקן רעפעראַט וואָדאָוואָזאָווס האָב איך געהאַט אַ פיל גרעסערע איבערראַשונג. אין דער ערשטער רייע האָב איך באַמערקט זיצנ־דיק אַן עלטערן מאַן, אַ הדרת פּנים מיט אַ גרוילעכער באָרד. פון ווייטן האָט ער מיר אויסגעקוקט ווי לעוו דייטש, וועמען איך האָב ערשט מיט אַ פּאָר מאָנאַטן פריער איבערגעלאָזט אין זשענעווע. איך האָב געוואוסט, אַז

דייטש האָט זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד. אָבער ווי קומט ער אַהער? האָב איך געטראַכט. ווען איך בין צוגעקומען נענטער צו אים, האָב איך געזען, אַז דאָס איז ניט דייטש. אָבער ווער איז ער פאָרט? איך בין געווען זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ באַרימטע פּערזענלעכקייט, בין איך צוגעגאַנגען צו אייזענשטאַטן און געפרעגט ביי אים, ווער יענער מאַן איז. „דאָס איז דאָך הערמאַן לאָפּאַטין!" — האָט ער געענטפערט.

איך האָב מיינע אויערן ניט געגלויבט. אַ קלייניקייט עפּעס, הערמאַן לאָפּאַטין! ער איז געווען איינער פון די דריי־פיר גרעסטע און העלדישסטע פּערזענלעכקייטן אין דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג פון אַלע צייטן. ער איז געווען אַ נאָענטער פריינד פון קאַרל מאַרקס און פרידריך ענגעלסן. ער איז אין די 70קער יאָרן עטלעכע מאָל געווען פאַרשיקט אין סיביר און איז אויף אַ קונציקן אופן פון דאָרט אַנטלאָפן. אין יאָר 1884 איז ער פון פּאַריז אַוועקגעפאָרן אומלעגאַל קיין רוסלאַנד צוריק אויפשטעלן די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ", וועלכע איז געווען פאַר־ניכטעט. כמעט אַ יאָר צייט איז ער געווען טעטיק אין רוסלאַנד און אים איז געלונגען צו שאַפן אַ נייע אָרגאַניזאַציע און אַרויסגעבן אַ נייעם נומער פון דעם זשורנאַל „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ". אָבער שוין אין אָקטאָבער 1884 איז ער אַרעסטירט געוואָרן. און נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעזעסן דריי יאָר אין פּעט־ראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג, האָט מען אים געמשפּט און דער געריכט האָט אים פאַראורטיילט צום טויט. אָבער שפּעטער האָט דער צאַר אים פאַרביטן די טויט־שטראָף אויף אייביקער קאַטאָרגע אין דער שרעקלעכער שליסל־בורגער פעסטונג. ערשט נאָך דער אַמנעסטיע וואָס דער צאַר האָט דערקלערט אין אָקטאָבער 1905, האָט מען אים, צוזאַמען מיט אַלע געפאַנגענע פון שליסלבורג, באַפרייט. איך האָב דעמאָלט געלייענט וועגן דעם אין די ציי־טונגען. אָבער איך האָב ניט געוואוסט, אַז לאָפּאַטינען האָט מען דערלויבט צו באַזעצן זיך אין ווילנע, וואו זיינער אַ ברודער האָט געוואוינט (אין צווייטן באַנד פון מיין בוך „סאָציאַלע דענקער און קעמפער", וואָס איז אַרויס אין 1968, האָב איך אויספירלעך באַשריבן זיין גאַנצע לעבנס־געשיכטע). באַקאַנט געוואָרן מיט לאָפּאַטינען בין איך דעמאָלט אין ווילנע ניט, אָבער זיין פּנים שטייט מיר עד היום פאַר די אויגן.

נאָך דעם ווי וואָדאָוואָזאָוו האָט פאַרענדיקט זיין רעפעראַט, האָב איך געזען ווי עטלעכע מענטשן האָבן זיך פאַרשריבן „צום וואָרט". אויך לאָפּאַטין האָט פאַרלאַנגט אַ „וואָרט", אָבער דער פּאָליציי־פּריסטאַוו, וואָס איז אָנ־וועזנד געווען אויף דער פאַרזאַמלונג, האָט פאַרבאָטן די דעבאַטן און דער עולם אַ שטאַרק אומצופרידענער האָט פאַרלאָזן דעם זאַל. מער האָב איך שוין קיינמאָל ניט געזען ניט לאָפּאַטינען ניט וואָדאָוואָזאָוון און ניט אייזענ־שטאַטן.

איינמאָל, ווען איך בין אין ווילנע געגאַנגען מיט מיין חבר גריגאָרי (סאַמואיל אַלפּעראָוויטש) אויף סאַדאָווע גאַס (איך געדענק ניט גענוי צי דאָס איז געווען סוף דעצעמבער 1905 אָדער אָנהויב יאַנואַר 1906), האָבן מיר דערזען לעבן אַ טויער שטיין און שמועסן איינעם אַ שיינעם מאַן העכער

פון מיטעלן וואוקס אין אַן עלעגאַנטן אוניפאָרם מיט גאָלדענע עפּאָלעטן און דעם 2טן, אַ דאָרן ייד מיט אַ שוואַרץ בערדל, וועלכער האָט געהאַלטן אין האַנט אַ בלעכענעם טשיניק מיט הייס וואַסער. איך האָב זיי ביידע דערקענט: דער ערשטער איז געווען דער באָרימטער „אוטשאַני יעוורעי" (געלערנטער ייד) בייַם ווילנער גובערנאַטאָר (דאָס איז געווען אַ רעגירונגס־אַמט) פּיוול גענץ, און דער צווייטער איז געווען ראַטנער, דער באַוואוסטער ווילנער מאַטעמאַטיקער. מיט געצן בין איך ניט געווען באַקאַנט. אָבער איך האָב אים פיל מאָל געזען אין ווילנע שפּאַצירנדיק. איך האָב געוואוסט, אַז ער איז אַ גרויסער למדן, אַז ער האָט געענדיקט דעם פּעטערבורגער אוניווערסיטעט, אַז ער איז געווען באַענט באַפּריינדעט מיט דעם באָרימטן רוסישן רעליגיעזן פילאָזאָף וולאַדימיר סאָלאָוויאָוו, אַז סאָלאָוויאָוו האָט אָנגעשריבן אַ פּאַרעדע צו גצצס אַ בראָשורע וועגן דער ייִדן־פראַגע. איך האָב אויך געוואוסט, אַז גצץ שרייבט זיך דורך מיט לעוו טאָלסטאָי, אַז גצץ איז דער פאַרפאַסער פון אַ רייַע ביכער אין העברעאיש, רוסיש און דייטש וועגן ייִדישע ענינים און אַז ער איז געווען אַ מיטאַרבעטער כמעט פון אַלע רוסיש־ייִדישע זשורנאַלן. אַ פּאָר פון זיינע אַרטיקלען און בראָשורן האָב איך געהאַט געלייענט נאָך אייִדער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע.

איצט, ווען מיר זיינען פאַרבייגעגאַנגען אויף סאַדאָוע גאַס, ווען ראַטנער איז געשטאַנען און געשמועסט מיט גצצן און ער האָט אונדז דערזען, ריכטיקער געזאָגט, גריגאָריען, האָט ער געגעבן די האַנט גצצן און איז צוגעקומען צו אונדז און געזאָגט אין רוסיש: „אַ ביידנאוואָ סאַמסאַנאַ ניצט באַלשע" (און דער אַרעמער סאַמסאָן איז מער ניטאָ אויף דער וועלט) און ער האָט זיך צעווייַנט. דאָס איז געווען אין אַ פּאָר וואָכן נאָרום נאָכדעם ווי סאַמסאָן וואָלאָוויטש איז אין סמאָרגאָן באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. ראַטנער האָט אים שטאַרק ליב געהאַט און האָט אים פּאָראויסגעזאָגט אַ גרויסע צוקונפט ווי אַ מאַטעמאַטיקער.

„דאָס זייט איר שולדיק אין זיין טויט" — האָט ער קוקנדיק אויף מיר און שאָקלענדיק מיטן קאָפּ אַ זאָג געטאָן.

„איך?" — האָב איך מיט פּאַרוואונדערונג געפרעגט.

„יאָ, איר, איר אַלע מיט אייער רעוואָלוציע. ווען איר לאָזט אים צורו און שלעפּט אים ניט אין דער רעוואָלוציע, וואָלט ער ניט באַגאַנגען זעלבסטמאָרד".

אַזוי ווי דעבאַטירן מיט אים וועגן דעם איז געווען צוועקלאָז, האָבן מיר זיך באַלד געזעגנט מיט אים און מער האָב איך אים שוין קיינמאָל ניט געזען. איך מוז זאָגן, אַז ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס ער איז געווען אַ מענטש פון גאָר אַן אַנדער וועלט, איז ער מיר געווען זייער סימפּאַטיש און איך האָב אַלע מאָל געהאַט אַ וואַרעמען געפיל פאָר אים אַלס מענטש.

מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער ווען איך בין אייַנמאָל געגאַנגען אויף גרויסטעפּאַן גאַס מיט מיין לאַנדסמאַן און חבר דעם בונדיסט מאַיסעי יאָגעל און עס זיינען אונדז אַנטקעגן געקומען דריי אימפּאָזאַנטע יונגע ייִדן מיט איבטעליגענטע פּנימער, האָט מיין חבר מיר אַ זאָג געטאָן: דו זעסט דאָ גייַן

דריי פירער פון „בונד" און וועז מיר האבן זיך אויסגעמיטן, האט מיין חבר געזאגט: אט דער בלאנדער איז וולאדימיר מעדעם, דער נידערייקער ברונעט איז מארק ליבער און דער צווייטער ברונעט איז אבראמאוויטש. ליבערס און מעדעמס נעמען זיינען שוין מיר געווען גוט באקאנט. מעדעמען האב איך שוין געזען און געהערט ריידן אויף א גרויסער מאסן־פארזאמלונג אין ווילנער צירק אין די ערשטע וואכן פון דער רעוואלוציע. אבער אבראמאוויטשעס נאמען האב איך צום ערשטן מאל דעמאלט געהערט, וויל איך בין דאך מער ווי צווייי יאר צייט ניט געווען אין רוסלאנד. מיין חבר האט מיר דערציילט, אז אבראמאוויטש איז א גלענצנדער רעפערענט (לעקטאר, ווי מען רופט עס ביי אונדז אין אמעריקע) און א זייער פעאיקער דעבאטאנט, אין בערהויפט, וועגן דער נאציאנאלער פראגע. ליבערן האב איך טאקע אינגיכן געהערט אין ווילנע צווישן מאל, אבער אבראמאוויטשן האב איך אין רוסלאנד קיינמאל ניט געהערט. איך האב אבער זיין נאמען געזען אין די רוסישע זשורנאלן „נאשא טריבונא" און „נאשע סלאוא", וואס דער „בונד" האט אין די יארן 1906־1907 ארויסגעגעבן לעגאל אין ווילנע. קיין פראפעסיאנעלער שרייבער און זשורנאליסט איז אבראמאוויטש, פונקט ווי ליבער, דעמאלט ניט געווען. אבער ווי איך האב זיך מיט יארן שפעטער דערוואוסט, איז ער געווען איינער פון די רעדאקטארן פון דעם זשורנאל „נאשע סלאוא". מארק ליבער, וועמענס אמתער נאמען איז עזעזון מיכאל גאלדמאן האט געהאט צווי ברידער און בידע זיינען געווען באוואוסטע רעוואלוציאנערן, דער עלטערער בארים גאלדמאן איז אין 1905 געווען א באלשעוויק און דער יינגערער לעאן איז געווען א מענשעוויק. בארים איז געווען באוואוסט אין דער פארטיי אונטערן נאמען „איגאר" און שפעטער ב. גארינער. לעאן איז געווען איינער פון די פיאנערן פון „בונד", שפעטער איז ער אריבער צו די מענשעוויקעס און איז געווען באקאנט אונטערן נאמען לעאנטיעוו. לעאנטיעוון האב איך קיינמאל ניט געטראפן, אבער מיט בארים גאלדמאנען בין איך באקאנט געווארן טאקע אין יאנואר, 1906, אין ווילנע. ער איז דעמאלט געקומען פון פעטערבורג און האט אין א גרויסן זאל געלייענט א רעפעראט וועגן פראפעסיאנעלע פאראיינען. ער איז געווען א גוטער רעדנער. אז ער איז ליבערס א ברודער האב איך דעמאלט ניט געוואוסט. ער האט געהאלטן אין אויפווייזן פארוואס די לעגאלע פראפעסיאנעלע פאראיינען (טרייד־יוניאנס), וואס האבן זיך דעמאלט געהאלטן אין גרינדן, דארפן זיין פאר־טייאישע, דאס הייסט, זיי דארפן שטיין אונטער דער השגחה פון דער סא־ציאל־דעמאקראטישער פארטיי. ליבער איז אנטוועזנד געווען אויף זיין ברו־דערס רעפעראט און ער איז דעמאלט געווען מיט אים אייניש־טימיק. מיר האט עס געקלונגען ווילד. איך בין געווען צווי יאר אין אמעריקע, און האב דא געזען א סך יוניאנס און קיינע פון זיי איז ניט געשטאנען אונטער דער השגחה פון א וועלכער עס איז פארטיי. די אמאליקע יוניאנס פון דעניעל דעליאנס „סאשעליסט טרייד־ענד לייבאר אלייענס" זיינען אין 1905 שוין אלע אונטערגעגאנגען און די יוניאנס פון דער אי־דאבליו־דאבליו (אינדוס־טריעל וואירקערס אוו דהי וואלד) וועלכער דעניעל דעליאן און יודושין

וו. דעבס צוזאַמען מיט נאָך אייניקע רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטן האָבן אין 1905 געגרינדעט, זיינען אויך ניט געווען קיין פּאַרטייאישע.

מיר האָט זיך נאָך איגאַרס רעדע שטאַרק געווואָלט נעמען אַ וואַרט און ענטפערן אים, אָבער איך האָב ניט געוואָגט. נאָכן רעפעראַט אָבער האָב איך מיט אים יאָ דיסקוטירט און האָב זיך טאַקע פאַרופן אויף דעם, וואָס איך האָב געזען אין אַמעריקע. אָבער ער האָט מיר קורץ איבערגעשלאָגן: „די קאַפּיטאָליסטישע טרייד־יוניאָנס פון אַמעריקע און ענגלאַנד זיינען פאַר אונדז ניט קיין ביישפּיל". און די פּאָר רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און בונדיסטן, וועלכע זיינען געשטאַנען לעבן אונדז און זיך צוגעהערט צו אונדזער געשפּרעך, האָבן, פאַרשטייט זיך, אַלע געהאַלטן מיטן לעקטאָר. די פּראָפּעסיאָנעלע פאַראיינען, וועלכע דער „בונד" האָט אין די יאָרן 1906־1907 געשאַפן, זיינען טאַקע אָלע געווען פאַרטייאישע, דאָס הייסט, זיי זיינען געשטאַנען אונטער דער קאָנטראָל פון „בונד". וואָס עס איז שפּעטער געווען, וויס איך ניט, וויל איך האָב סוף 1907 פאַרלאָזן רוסלאַנד.

נאָר די מענשעוויקעס זיינען געווען פאָר אומפאַרטייאישע פּראָפּעסיאָנעלע פאַראיינען און וועגן דעם איז אָנגעגאַנגען אַ דעבאַטע צווישן די בּאָלשעוויקעס אוּן מענשעוויקעס אין 1905, נאָך פאָר דער רעוואָלוציע, וועָן איך בין געווען אין זשענעווע.

אַבצנטער קאָפּיטל

אויף אַ געהיימער קאָנפֿערענץ פון „צפון־מערבדיקן קאָמיטעט". — די חברים „מינאַי" און „קיריל". — איך קום צוריק קיין פֿאָסטאָוו און פֿאַל מיאוס אַריין. — אַ יונגע העלדישע מיידל ראַטעוועט מיך פון אַרעסט. — די וואַלן צו דער ערשטער דומע און די ווילנער ייִדן. — די ווילנער בונדישע „פֿאָלקס־ציטונג". — אויף אַן אומלעגאַלער מאַי־פֿאַרזאַמלונג. — איך זע דעם טויט פֿאַר מיינע אויגן.

דורך די פֿענצטער וואָכן צייט, וואָס איך האָב דעם מאָל פֿאַרברַאַכט אין ווילנע, בין איך געווען אין שטענדיקן קאָנטאַקט מיט די פֿאַרשטייער פון ווילנער קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי און מיט די פֿאַרטרעטער פון צפון־מערבדיקן קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי. דער פֿאַרטרעטער פון דעם צפון־מערבדיקן קאָמיטעט אין ווילנע איז דעמאָלט געווען „מינאַי" (זיין אמתער נאָמען איז געווען פרומקין). ער איז דעמאָלט געווען אַ מענשעוויק. שפּעטער אָבער איז ער אַריבער צו די באָלשעוויקעס און האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע. ער איז געווען אייניער פון די וויכטיקסטע קאָמיסאָרן אונטער לענינען און שפּעטער איז ער געווען אייניער פון די ערשטע אַלטע באָלשעוויקעס, וועמען סטאַלין האָט אַן אַ משפּט ליקווידירט).

אין ווילנע, אין יאָנואַר, 1906, האָב איך זיך מיט אים אַ פּאָר מאָל געטראָפֿן אויף דער פּאַרטיי־„יאָוקע" — אויף גרויס־פֿאַהולאַנקע. איך האָב אים, ערשטנס, איבערגעגעבן 50 רובל פון דער פּאָסטאָווער אַרגאַניזאַציע פּאָר דעם פּאָנד, וואָס איז געוואָרן אויף אַרויסצוגעבן ספּעציעלע ליטעראַטור פּאָר די פּויערים. ער איז געווען אייניער פון די וויניקע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וואָס האָט אָנערקענט די נויטוועניקייט צו פּירן אַ סיסטעמאַטישע רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע און פּראָפּאַגאַנדע צווישן די פּויערים. און ער האָט אָפּילו אייניגעשטימט מיט מיר, אַז די פּויערים־אָרגאַניזאַציעס, וואָס וועלן געשאַפֿן ווערן, דאַרפֿן ניט טראָגן קיין רײַן־סאָציאַל־דעמאָקראַטישן כאַראַקטער. פּאָר מיין אָפּפּאָרן פון ווילנע האָט ער צוזאַמענגערופֿן אַ מין קאָנפֿערענץ פון סאָציאַל־דעמאָקראַטן פון דער צפון־מערבדיקער געגנט, וואָס האָבן געאַרבעט צווישן די פּויערים און דאָרט זיינען אָנגענומען געוואָרן רעזאָלוציעס אין דעם זין. איך האָב זיך באַטייליקט אין יענער קאָנפֿערענץ, וועלכע איז פֿאַרגעקומען אויף לוקישקעס אין אַ פּאָר־וואָרפֿן געסל.

פון די דעלעגאַטן צו יענער קאָנפערענץ געדענק איך גוט נאָר איינעם. זיין פּאַרטיי־נאָמען איז געווען „קיריל" (זיין אמתער נאָמען איז געווען בינאַסיק. דאָס האָב איך ערשט מיט אַ פּאָר צענדליק יאָר שפּעטער זיך דערוואוסט). ער איז געווען אַ דעלעגאַט צו דעם שטאָקהאָלמער צוזאַמענפאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ער איז, דאַכט זיך, געווען אַ זון פון אַ רייכן פּויער אָדער פון אַן אָרעמען גוט־באַזיצער פון אַ קליין שטעטל לעבן פּאָסטאַוו.

ווען איך בין באַקאַנט געוואָרן מיט אים אין ווילנע, איז ער געווען אַ סטודענט פון יורידישן פאַקולטעט פון יוריעווער אוניווערסיטעט. מיט אים איז מיר אויסגעקומען דערנאָך אַ לענגערע צייט צוזאַמען צו אַרבעטן. אין אַ פּאָר טעג אַרום נאָך דער קאָנפערענץ, האָב איך באַקומען פון מינאַין אַ קוויטאַנציע (רעסיט) פאַר די 50 רובל, וואָס איך האָב אים איבערגעגעבן. די קוויטאַנציע האָט זיך געלייענט: „באַקומען פון דעם חבר פּאָסטאַווסקי 50 רובל פאַר דער אָרגאַניזאַציע". און אויף דער קוויטאַנציע איז געווען דער שטעמפּל „צפון־מערבדיקער קאָמיטעט פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער פּאַרטיי". מינאַי האָט מיר אויך איבערגעגעבן אַ צאָל העקטאָגראַפירטע באַריכטן פון דער קאָנפערענץ און די רעזאָלוציעס, וואָס זיינען דאָרט אָנגענומען געוואָרן.

איידער איך האָב דעמאָלט פאַרלאָזן ווילנע, האָב איך זיך אַבאָנירט אויף דער טעגלעכער יידישער צייטונג פון „בונד" — „דער וועקער", וואָס האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין לעגאַל אין ווילנע. דאָרט האָב איך אויך באַקומען אַ קוויטאַנציע פאַר די עטלעכע רובל, וואָס איך האָב איינגעצאָלט. און נאָך דעם ווי איך האָב איינגעקויפט די אַלע ביכער, יידישע און רוסישע פאַר דער אומלעגאַלער ביבליאָטעק אונדזערער אין פּאָסטאַוו, בין איך אַוועקגע־פאָרן קיין פּאָסטאַוו.

די ביבליאָטעק האָט זיך געפונען אין אַ פאַרוואָרפן שטיבעלע ביי איינעם אַ חבר אונדזערן. דאָרט האָט קיינער אויסער דעם חבר ניט געוואוינט און מיר פלעגן דאָרט אויך אָפט אָפּהאַלטן אונדזערע באַראַטונגען. אין ביבליאָ־טעק פלעגט מען נאָר האַלטע די ביכער, לייענען דאָרט פלעגט מען ניט קענען. מען האָט נאָר צוויי מאָל אין וואָך אַרויסגעגעבן ביכער צו די מיט־גלידער פון דער אָרגאַניזאַציע און צו די סימפּאַטיקער.

מיר האָבן אויך געהאַט אומלעגאַלע ביכער און בראָשורן, אָבער זיי האָבן מיר געהאַלטן ניט אין ביבליאָטעק, נאָר ערגעץ אַנדערשוואו, ביי אַן אַנדער חבר אין אַן אַנדער גאַס, אין אַ קעלער. וואו דער פּלאַץ געפינט זיך האָבן געוואוסט נאָר אַ פּאָר געציילטע חברים. די פּאָליציי אָבער האָט, קענטיק, באַמערקט, אַז צופיל פאַרדעכטיקטע פּערזאָנען גייען אָפט אין דעם פאַר־וואָרפענעם שטיבעלע, האָבן זיי גענומען שפּיאָנירן. מיך און מיין קוזין האָבן זיי גוט געקענט און האָבן פאַרדעכטיקט, אַז מיר זיינען די פירער פון דער אָרגאַניזאַציע, וואָס פירט אָן אַ רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע אויך צווישן די פּויערים. האָבן זיי אויסגעקליבן אַ מאָמענט, ווען איך און אונדזערער אַ חבר,

דער לערער זלמן שניידער זיינען געווען אין שטיבעלע, וואו די ביבליאָטעק האָט זיך געפונען, און זיינען געקומען מאַכן דאָרט אַן „אָביסק" (אַ רעוויזיע).

וועז מיר האָבן געהאַלטן אין סאָרטירן די נייע לעגאַלע ביכער, וועלכע איך האָב אינגעקויפט אין ווילנע, האָט זיך האַסטיק אַן עפן געטאָן די טיר און עס זיינען אַן „אַ גוטן אָוונט" אַריינגעקומען אַ פּאָליציי־פּריסטאָוו, אַ זשאַנדאַר און הינטער זיי אַ גרופּע סטראַזשניקעס (אינספּאָכע פּאָליציסטן). זיי האָבן זיך גלייך אַ וואָרף געטאָן אויף די ביכער.

פּאַר דער רעוואָלוציע פון 1905 פלעגט יעדער בוך אין רוסלאַנד מוזן דורכגיין דורך דער צענזור און אויף דער צווייטער זייטל פון יעדן בוך, אַפילו פון אַ סידור אָדער אַ תנ"ך, האָט זיך געמוזט געפינען די אויפ־שריפט: „דערלויבט פון דער צענזור" פון דער און דער שטאָט.

אָבער באַלד נאָך דעם, ווי עס איז אין אָקטאָבער 1905 פאַרעפנטלעכט געוואָרן דער „מאַניפעסט" פון צאַר, אין וועלכן ער האָט געגעבן דעם פּאָלק אַ קאָנסטיטוציע מיט אַלע פרייהייטן, האָבן די צייטונגס־אַרויסגעבער און די ביכער־פאַרלעגער באַשלאָסן ניט צו שיקן מער זייערע צייטונגען און ביכער אין דער צענזור און אויף די אַלע ביכער, וואָס האָבן דעמאָלט אַנ־געהויבן אַרויסגיין, איז שוין מער ניט געווען די אויפשריפט „דערלויבט פון דער צענזור". די פּראָווינציעלע פּאָליציי אָבער האָט פון דעם נאָך ניט געוואָוסט, ווייל די רעגירונג האָט די צענזור אָפיציעל קיינמאָל ניט אָפּגע־שאַפט. וועז דער פּריסטאָוו און דער זשאַנדאַר, וועלכע זיינען געקומען צו אונדז מאַכן דעם „אָביסק" (רעוויזיע), האָבן דערזען אין נייעם בוך אַן דער אויפשריפט „דערלויבט פון דער צענזור", זיינען זיי געווען זיכער, אַז דאָס איז אַ פאַרבאָטענער רעוואָלוציאָנערער בוך. אומזיסט האָב איך זיך באַמיט אויפצוקלערן דעם פּריסטאָוו, אַז אויף קיין נייעם בוך, וואָס גייט איצט אַרויס, איז מער ניטאָ די דאָזיקע אויפשריפט. ער האָט ניט געגלויבט און האָט גע־הייסן דורכקוקן אַלע ביכער און קאָנפיסקירן יעדן „פאַרבאָטענעם" בוך. דאָס האָט געדויערט אַ היפּשע צייט, ווייל אין דער ביבליאָטעק זיינען געווען אויך פיל אַלטע ביכער, יידישע און רוסישע, אויף וועלכע ס'איז יאָ געווען די אויפשריפט פון דער צענזור. אַזוי ווי איך האָב געוואוסט, אַז איך האָב געהאָט ביי זיך אין פּאַקעט־בוך די קוויטאַנציע, וואָס איך האָב אין ווילנע באַקומען פון דעם „חבר מיבאי" פאַר די 50 רובל, וואָס איך האָב אים איבערגעגעבן פון דער פאַסטאָווער אַרגאַניזאַציע פאַר דעם צפון־מערבדיקן קאָמיטעט פון דער רוסלאַנדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי און אויף דער קוויטאַנציע האָט זיך געפונען דער שטעמפּל פון קאָמיטעט, האָב איך געבעטן ביים פּריסטאָוו אַ דערלויבענישׂ אַרויסצוגיין אויפן הויף פאַר אַ פּאָר מינוט אין דער באַגלייטונג פון אַ סטראַזשניק, פאַרשטייט זיך. ער האָט עס מיר דערלויבט. איך בין אַוועק אין אַ ווינקל. דער סטראַזשניק איז געבליבן שטיין פון דער ווייטן אוז האָט אַכטונג געגעבן, אַז איך זאָל ניט אַנטלויפן.

עס איז געווען פינצטער, טראָץ דעם טיפן שניי אַרום. איך האָב אַרויס־געגנומען פון מיין פּאַקעט־בוך די קוויטאַנציע, האָב זי מיטן פוס באַגראָבן אין דעם טיפן שניי אוז בין צוריק אַריין אין דעם שטיבעלע. ביי מיין אַריין־

קומען, האָב איך דערזען ווי אַ סטראָשניק אָדער דער זשאָנדאַר, האָלט אין האַנט מיין מאַנטל, וועלכער איז פריער געהאַנגען אויפן וואַנט און ער פרעגט: „וועמענס מאַנטל איז דאָס?" ער האָט פון קעשענע פון מיין מאַנטל אַרויסגענומען אַ קאָפּיע פון דעם העקטאָגראַפירטן באַריכט וועגן דער וויל־נער גענהיימער באַראַטונג פון צפון־מערבדיקן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קא־מיטעט, אין וועלכער איך האָב זיך געהאָט באָטייליקט. איך האָב זיך ניט געקענט העלפן און האָב געמוזט אים זאָגן, אַז דער מאַנטל איז מיינער און מען האָט גלייך פאַרשריבן, אַז ביי מיר אין מאַנטל האָט מען געפונען עפעס אַ העקטאָגראָפישן באַריכט. לייענען דעם באַריכט האָבן זיי קיין צייט ניט געהאַט.

דער פריסטאָוו האָט באָפוילן איינעם פון די סטראָשניקעס, אַז ער זאָל מיך באָזוכן. איך האָב געמוזט ארויסלייגן אויפן טיש אַלץ וואָס איך האָב געהאַט ביי זיך, צווישן זיי אויך מיין פּאַקעט־בוך. זיי האָבן געעפנט דעם פּאַקעט־בוך און אַרויסגענומען פון דאָרט אַלע פּאַפּירן און זיי אַוועקגעלייגט אויפן טיש. צווישן די דאָזיקע פּאַפּירן האָב איך, צו מיין גרעסטן שוידער דערזען די קוויטאַנציע פונעם צפון־מערבדיקן קאָמיטעט פאַר די 50 רובל מיט דעם שטעמפּל פון קאָמיטעט. דרויסן, אין דער פינצטער, האָב איך פון מיין פּאַקעט־בוך אַרויסגענומען און באַגראָבן אין שניי ניט אָט דעם גע־פערלעכן דאָקומענט, נאָר די קוויטאַנציע, וואָס איך האָב באַקומען פון דעם אָפּיס פון דער ווילנער לעגאַלער בונדישער צייטונג „דער וועקער" פאַר די 4 רובל, וואָס איך האָב איינגעצאָלט פאַרן אַבאָנאַמענט.

איך בין געווען זיכער, אַז זיי וועלן מיך גלייך אַרעסטירן און מיך אַוועק־שיקן אין דער אויעזדנער טורמע אין דיסנע אָדער אין אַ ווילנער טורמע. אָבער זיי האָט אינטערעסירט נאָר די ביכער. די „פּאָפּירלעך", האָט דער פריסטאָוו געדענקט, וועט ער צייט האָבן איבערצולייענען שפּעטער ביי זיך אין האָטעל. זיי האָבן איינגעפּאַקט אין אַ זאַק אַלע „טריפּהנע" ביכער און זיינען אַוועק, זייענדיק זיכער אַז אויב עס וועט נויטיק זיין מיך צו אַרעס־טירן, וועלן זיי מיך קענען אויך מאָרגן געפינען. איך אָבער האָב גוט גע־וואוסט, וואָס מיר דערוואַרט. האָט נאָך דעם זעלבן אָוונט מיין קוזין זיסל געדונגען אַ פור און ער האָט מיך אַוועקגעפירט צו אַ באַן־סטאַנציע נאָך פאָסטאָוו. דאָרט האָב איך איבערגענעכטיקט ביי אַ באַקאַנטער פאַמיליע און אויף מאָרגן אין דער פרי בין איך מיט דער באַן אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע.

אַ וואָך־צווי האָב איך אין ווילנע אויסגעמיטן צו גיין אויף גרויסע פאַרזאַמלונגען. איך בין געווען זיכער, אַז די פאָליציי זוכט מיך אַרום צו אַרעסטירן. אָבער אינגיכן האָב איך זיך דערוואוסט וואָס עס איז געשען אין פּאָסטאָוו נאָכדעם ווי איך בין אַוועקגעפאָרן פון דאָרט. אויף מאָרגן אין דער פרי איז אַ סטראָשניק געקומען רופן מיך צום פריסטאָוו. מיין פאָטער האָט אים געזאָגט, אַז איך בין ערגעצווואו אַוועק און ער ווייסט ניט ווּאוהין. דעם זעלבן אָוונט האָט אַ העלדישע מיידל, אַ מיטגליד פון אונדזער אַרגאַניזאַציע, ניט באַראָטנדיק זיך מיט קיינעם, באַשלאָסן צו גיין אין האָטעל, וואו דער פריסטאָוו איז איינגעשטאַנען, און פאַרלאַנגען פון אים, אַז ער זאָל איר אָפּ־

געבן די „פאַפירלעך", וועלכע מען האָט ביי מיר געפונען. ארעסטירן מיך קען ער דאָך שוין סיי־ווי־סיי ניט, ווייל איך בין דאָך אַנטלאָפן.

וועגן זי האָט אַנגעקלאַפט אין טיר פון דעם צימער וואו דער פריסטאָו איז אינגעשטאַנען און דער פריסטאָו האָט איר געעפנט די טיר, האָט ער זיך דערשראָקן אויף טויט. ער האָט געמיינט, אַז זי איז אים געקומען דערשיסן. אָבער זי האָט אים גלייך באַרואיקט און געזאָגט, וואָס זי פאַרלאַנגט פון אים. זי האָט אים פאַרזיכערט, אַז איך בין איר חתן און דערפאַר איז זי אַזוי פאַראינטערעסירט אין דעם ענין. דער פריסטאָו האָט איר געענטפערט, אַז דערווייל וועט ער וועגן די „קאָמפראָמיטירנדיקע דאָקומענטן", וועלכע מען האָט געפונען ביי מיר, ניט מעלדן צו דער העכערער באַטשאַלסטוואָ און אויב דער זשאַנדאַר וועט וועגן דעם ניט מעלדן צו דער ווילנער זשאַנדאַרמ־סקער פאַרוואַלטונג, וועט ער אויך שווייגן. מיין קוזין איז באַלד אויף מאָרגן אין דער פרי אַוועק צו דעם זשאַנדאַר און פאַרלאַנגט פון אים, אַז ער זאָל ניט מעלדן וועגן די „פאַפירן", וואָס מען האָט ביי מיר געפונען. מיין קוזין האָט אים פאַרגעליגט אַ מתנה פאַר דעם. דער זשאַנדאַר האָט אים געענט־פערט, אַז ער וועט שווייגן, אויב דער פריסטאָו וועט שווייגן. דער פריסטאָו האָט ניט געוואויבט אין פאָסטאָוו, נאָר אין אַן אַנדער שטעטל (פאָסטאָו האָט נאָך דעמאָלט ניט געהאָט קיין אייגענעם פריסטאָו, אינגיכן האָט מען טאָקע אַרײַנגעשיקט קיין פאָסטאָו אַ פריסטאָו אויף שטענדיק).

אונדזער חברטע איז אין אַ וואַך־צווי אַרום אַוועקגעפאָרן אין דעם שטעטל, וואו דער פריסטאָו האָט געוואויבט. זי האָט זיך מיט אים געטראָפן און פאַרהאַנדלט וועגן דעם זעלבן ענין און עס איז געבליבן, אַז זי זאָל איינלייגן אַ געוויסע סומע געלט ביי אַ יידישן באַלעבאָס פון שטעטל, צו וועמען דער פריסטאָו האָט געהאָט פולן צוטרוי, און אויב עס וועט אין פאַרלויף פון אַ מאָנאַט צייט קלאָר ווערן, אַז דער זשאַנדאַר האָט געהאַלטן וואָרט און טאָקע ניט געמעלדעט צו דער זשאַנדאַרמעריע וועגן די „פאַפירן", וואָס מען האָט גענפונען ביי מיר, וועט ער איר צוריקגעבן די „פאַפירן", ווי אויך די אַלע ביכער פון ביבליאָטעק, וואָס זיי האָבן בעת דער רעוויזיע פאַר־נומען. דער פריסטאָו און דער זשאַנדאַר האָבן טאָקע ביידע געהאַלטן וואָרט. און איך האָב באַקומען די מעגלעכקייט צוריקצוקערן זיך קיין פאָסטאָו און ניט מורא האָבן, אַז מען וועט מיך ארעסטירן.

דורך די וואָכן, וואָס איך בין דעמאָלט געווען אין ווילנע, בין איך עטלעכע מאָל געווען אויף דער פאַרטיי „יאַווקע", בין דאָרט באַקאַנט גע־וואָרן מיט נאָך וויכטיקע פאַרטיי־טוער. די יידן און ניט־יידן פון ווילנע האָבן דעמאָלט זיך געגרייט צו די וואַלן פאַר דעפוטאַטן צו דער ערשטער גאָסו־דאַרסטוועניאַ דומאַ, דעם פאַרלאַמענט, וואָס דער צאַר האָט צוגעזאָגט אייגצובאַרופן. דער „בונד" און די רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, סאָציאַל־דעמאָקראָטן, ווי אויך די פוילישע און ליטווישע סאָציאַליסטן פון ווילנע, האָבן באַיקאָטירט די וואַלן צו דער דומע, ווי לענין האָט עס די גאַנ־צע צייט געפרעדיקט. פון די סאָציאַל־דעמאָקראָטישע פירער האָט נאָר איין פלעכאַנאָוו אַגיטירט פאַר דעם, אַז די סאָציאַליסטן זאָלן זיך יאָ באַטייליקן

אין די וואָלן. אָבער פּלעכאַנאָוו איז פֿאַרבליבן אין דער מינדערהייט און די מערסטע סאָציאַליסטן האָבן אים ניט געפֿאָלגט. די דעבאַטן וועגן די צו־קונפֿטיקע וואָלן צו דער דומע זיינען נאָך אָנגעגאַנגען אין זשענעוע, וועו איך בין דאָרט געווען. איך האָב געהאַלטן מיט פּלעכאַנאָוון. צווישן דיווילנער פֿאַרטיי־טוער האָב איך ניט געפונען קיין איינציקן, וואָס איז דעמאָלט געווען קעגן דעם באַיקאָט און איך האָב מיט פיל פון זיי כסדר דיסקוטירט וועגן דעם.

די רוסישע ליבעראַלן אָבער, זענדיק, אַז די רעוואָלוציע איז פֿאַקטיש אונטערדריקט, האָבן אָלע זייערע האָפענונגען געלייגט אויף דער דומע. זיי האָבן געדענקט, אַז דורך דער דומע וועט זיי געלינגען אויף אַ קאָנסטי־טוציאָנעלן וועג זיך צו דערשלאָגן פון דער רעגירונג יענע בריטע פֿאָליטישע און סאָציאָלע רעפֿאָרמען, אין וועלכע דאָס לאָבד האָט זיך אַזוי שטאַרק גע־נויטיקט. די ליבעראַלן האָבן דעריבער נאָך אין יאָנואַר, 1906 אָנגעהויבן ענערגיש זיך גרייטן פֿאַר די דומע־וואָלן. די אַגיטאַציע פון די סאָציאַליסטן פֿאַר דעם באַיקאָט פון די וואָלן צו דער דומע האָט ניט געהאָט קיין דער־פֿאָלג. אויך אין ווילנע האָט די גרויסע מערהייט פון די יידן זיך אַקטיוו באַטייליקט אין די וואָלן, און ווי איך האָב שפּעטער אויסגעפונען, האָבן אויך אַ סך ראַדיקאַל־געשטימטע האָנטוועדקער און אָנגעשטעלטע, וועלכע האָבן געהאָט וואָל־רעכט, זיך באַטייליקט אין די וואָלן און אַ דאָנק דעם איז די ווילנער יידן געלונגען צו דערווייל אָלס דעפּוטאַט פון ווילנע דעם באָוואוסטן ד״ר שמריהו לעווין, דעמאָלט אַ ראָבינער און אַ ליבעראַל.

די וואָלן צו דער ערשטע דומע האָבן זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ גרויסן זיג פֿאַר די ליבעראַלן. די דערווייל־טע דומע איז ניט נאָר ניט געווען קיין שוואַרץ־מאהדיקע, ווי לענין האָט פֿאַראויסגעזאָגט, נאָר אין דער ערשטער דומע איז קיין איין־אייניציקער שוואַרץ־מאהניק ניט דערווייל־ט געווארן. עס זיינען נאָר געווען אַ פּאָר צענדליק מעסיק־קאָנסערוואַטיוון דעפּוטאַטן. די איבעריקע זיינען געווען ליבעראַלן, ראַדיקאַלע פּויערים און סאָציאַל־דע־מאָקראַטן־מענשעוויקעס.

די בונדישע יידישע צייטונג אין ווילנע, דער „וועקער״ איז נאָך פריער צוגעמאַכט געווארן פון דער רעגירונג, אָבער באַלד האָט אויפן אָרט פון צוגעמאַכטן „וועקער״ אָנגעהויבן צו דערשיינען די „פֿאָלקס־צייטונג״. די „פֿאָלקס־צייטונג״ איז, פונקט ווי דער „וועקער״, פון אָנהויב געווען באַל־שעוויסטיש. אָבער באַלד ווי עס איז באַקאַנט געווארן דער רעזולטאַט פון די וואָלן צו דער דומע, האָט די „פֿאָלקס־צייטונג״ אָנגענומען אַ נייע ליניע. זי איז געווארן מענשעוויסטיש. איך פלעג, זייענדיק אין ווילנע אָפט אַרייַנקומען אין דער רעדאַקציע פון דער „פֿאָלקס־צייטונג״. דער קאָסירער דאָרט איז געווען מיינער אַ גוטער באַקאַנטער פון זשענעוע. זיין נאָמען גערענק איך ניט. ער איז, דאָכט זיך, געווען אַ בערדיטשעווער.

איינמאָל, וועו איך בין געשטאַנען בייַ זיין טישל, איז פון אַ זייטיקער טיר אַרויסגעקומען אַן עלעגאַנט־געקליידעטער מיטליאָריקער מאַן מיט אַ שוואַרץ בערדל, מיט אַ האָרטן הוט אויפן קאָפּ און אַ בריייטער גאָלדענער קייט אויפן

זשילעט. וועך ער איז פֿאַרביגעגאַנגען אונדז, האָב איך שטיל אַ פּרעג געטאָן ביי מיין חבר:

„וואָס טוט דאָ אָט דער „בורזשוי?"

„דאָס איז דאָך אַלעקסאַנדער, איר דערקענט אים ניט?" — האָט ער מיר שטיל געזאָגט.

אַלעקסאַנדער איז געווען דער פֿסעודאָנים פון אַרקאַדי קרעמער, וועל־כער איז געווען איינער פון די גרינדער און יאָרנלאַנג דער פּירער פון „בונד", וועמען איך האָב געקענט אין ניו־יאָרק. מיר האָט שטאַרק פֿאַר־דראָסן, וואָס איך האָב אים ניט דערקענט און ניט געהאָט די מעגלעכקייט צו באַגריסן אים און רעדן מיט אים אַ פּאָר ווערטער.

וועך איך האָב סוף מערץ 1906 זיך צוריקגעקערט פון ווילנע קיין פּאָס־טאָוו, איז אין פּאָסטאָוו שוין געווען אַ פּאָליציי־פּריסטאָוו און אין אַ פּאָר טעג אַרום ווי מען האָט דעם פּריסטאָוו אָנגעווויזן אויף מיר, האָט ער געשיקט רופן מיין טאַטן און האָט אים געוואָרנט, אַז אויב איך וועל ווייטער פֿאָר־זעצן מיין רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע און „העצן די פּויערים צו בונטן", וועט ער מיך אַרעסטירן און פֿאַרשיקן אין די וויטע מקומות. מיין פּאָטער האָט, פֿאַרשטייט זיך, געלייקנט אַז איך פּיר אַן אַ רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע און העץ די פּויערים צו בונטן.

איך האָב אָבער ווייטער פֿאָרגעזעצט מיין טעטיקייט. איך האָב אויס־געקליבן פון צווישן די מיטגלידער פון אונדזער יידישער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע די פּעאיקסטע און מער אַנטוויקלטע און פלעג אײַנמאָל אַ וואָך מיט זיי לייענען פֿאַרשיידענע סאָציאַליסטישע בראָשורן און אויך ענטפערן אויף פֿאַרשיידענע פֿראָגן, וואָס זיי פלעגן מיר שטעלן. איך פלעג זיי אויך אָנווייזן וועלכע ביכער זיי זאָלן לייענען. אין דער זעלבער צייט פלעג איך זיך איינמאָל אַ וואָך טרעפֿן מיט אַ גרופּע שטעטלדיקע קריסטן, וואָס האָבן געקענט גוט לייענען רוסיש און האָבן סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציאָ־נערער באַוועגונג. איך פלעג פֿאָר זיי פֿאַרלייענען רוסישע רעוואָלוציאָנערע בראָשורן און דערנאָך דיסקוטירן מיט זיי וועגן דאָס איבערגעלייענטע. איך האָב ספּעציעל געזוכט צו באַאײַנפלוסן צווישי מיטגלידער פון דער גרופּע, אויף וועלכע איך האָב געלייגט גרויסע האָפענונגען, אַז זיי וועלן אינגיכן קענען אַליין אַרויסטרעטן אויף פֿאַרזאַמלונגען פון פּויערים און האַלטן פֿאָר זיי רעוואָלוציאָנערע רעדעס. אַ פּאָר מאָל איז מיר ביי פֿאַרשיידענע געלעגֿ־הייטן אויסגעקומען צו האַלטן רעדעס פֿאָר די מיטגלידער פון דער יידישער אָרגאַניזאַציע און פֿאָר דער קריסטלעכער גרופּע.

דעם 18טן אַפּריל (דעם 1טן מאַי לויט דער נייער צייט־רעכענונג), האָט די יידישע אָרגאַניזאַציע באַשלאָסן דורכצופירן אַן ערשטע מאַי־פּייערונג אין וואַלד און איינלאַדן אויך אייניקע מיטגלידער פון דער קריסטלעכער גרופּע. דער באַשלוס איז אָנגענומען געוואָרן אין מיין אָפּוועזנהייט, און וועך אַ פֿאַרשטייער פון דער אָרגאַניזאַציע איז געקומען מיך רופן צו דער פֿאָר־זאַמלונג, האָב איך, דעם אמת געזאָגט, קיין גרויס חשק ניט געהאַט צו גיין.

אָבער איך האָב זיך ניט געקענט אָפזאָגן. דער ערשטער מאַי איז דעמאָלט אויסגעפאַלן דינסטאָג.

וועז איך בין געקומען אין זואַלד, האָב איך דאָרט געטראָפן ביי אַ 25 יונגע בחורים און מיידלעך. איך האָב, נאַטירלעך, געמוזט האַלטן דאָרט אַ קורצע רעדע. דערנאָך האָט מען פאָרגעלייענט אַ פּאָר אַרטיקלען פון דער ווילנער בונדישער „פאָלקס־צייטונג". איך האָב אויך געזאָגט אַ פּאָר ווער־טער אין רוסיש צו די פּאָר קריסטלעכע מיטגלידער אונדזערע, וועלכע זיינען דאָרט געווען.

פּלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ שיסערי פון ביקסן. דער עולם האָט זיך געמומען צעלויפן אין אַלע זייטן. מיר האָבן פון דערווייטנס געזען ווי עס טראָגן זיך צו אונדז שנעל אַ מחנה רייטנדע סטראַזשניקעס. איך בין פון אַנהויב אויך געלאָפן און איך האָב לייכט געקענט אַנטלויפן. אָבער ווי וואָלט עס אויסגעזען וועז איך אַנטלויף אין די ייִנגערע אין שוואַכערע מיידלעך אין בחורים כאָפט מען אין מען אַרעסטירט זיי?

האָב איך באַשלאָסן אָפצושטעלן זיך אין צוזאַמען מיט מיר האָבן זיך אויך אָפגעשטעלט אַ פּאָר אַנדערע פּירער פון דער אַרגאַניזאַציע אין אויך דאָס מיידל, וועלכע האָט מיט אַ פּאָר מאַנאַטן פריער מיך געראַטעוועט פון אַ זיכערן אַרעסט.

באַלד איז די פּאָליציי מיטן פּריסטאָו אין דער שפּיץ צוגעקומען אין די באָואָפנטע רייטנדע סטראַזשניקעס האָבן אונדז אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן. דער פּריסטאָו מיטן זשאַנדאַר אין מיט אַ פּאָר סטראַזשניקעס זיינען אַרונטערגעקראָכן פון זייערע פערד אין דער פּריסטאָו האָט מיך אין צוויי פון די אָקטיוויסט מיטגלידער פון דער אַרגאַניזאַציע באַפוילן אַרויסקומען אין פּאַרנט. ער האָט אַרויסגענומען אַ רעוואָלווער אין איז צוגעקומען באַענט צו מיר. איך בין אין יענעם מאָמענט געווען זיכער, אַז ער וועט מיך גלייך דערשיסן. דעמאָלט האָט כמעט אין גאַנץ רוסלאַנד געהערשט קריגס־צושטאַנד אין דער מיניסטער פון אינערן האָט פונאַנדערגעשיקט אַ געהיימען צירקו־לאַר צו אַלע פּאַרשטייער פון דער פּאָליציי, אַז וועז זיי באַפאַלן אַ רעוואָ־לוציאָנערע פּאַרטיי אין די פּירער פון די רעוואָלוציאָנערן ווילן אָנט־לויפן, דאַרפן זיי שיסן אויף זיי אין אויב זיי ווילן זיך ניט אָפשטעלן, מעג מען זיי טאָקע דערשיסן.

איך האָב געזען דעם טויט פּאָר מיינע אויגן, אָבער איך בין געבליבן רואיק. ניט דערפּאָר וואָס איך בין דעמאָלט געווען אַזאַ גרויסער העלד, נאָר איינפאַך דערפּאָר, וואָס איך האָב אַ טראָכט געטאָן: אין אַ מינוט אָרום וועל איך דאָך ניט ווייסן אַז איך האָב געלעבט, טאָ צו וואָס שרעקן זיך? איך האָב נאָר געטראָכט וועגן מיין אַלטן טאַטן: ווי אַזוי וועט ער עס אַריבער־לעבן?...

„איך קען אייך דאָ גלייך אויף אַן אָרט דערשיסן אויף טויט — האָט דער פּריסטאָו צילעוועדיק זיך מיטן רעוואָלווער אין מיר, אויסגערופן — איך קען זאָגן, אַז איר האָט געוואָלט אַנטלויפן און איך וואָלט נאָך באַקומען אַ „באַגראָדאַ" (אַ מתנה, אַן אויסצייכענונג) פּאָר מיין טאַט. אָבער איך וועל

עס ניט טאָן. איך וועל עס איבערלאָזן צו דער יוסטיץ, אַז זי זאָל אייך באַ־
שטראָפן". און ער האָט אַ קאָמאַנדעוט געטאָן צו די סטראָשניקעס, אַז זיי
זאָלן אונדז פירן אין זייַן הויפט־קוואַרטיר. אָרום און אָרום זיינען אַרעסטירט
געוואָרן ביי אַ 15—18 בחורים און מיידלעך. מען האָט דערנאָך יעדן אייגעם
גענומען אויף אַ פאַרהער, פאַרשריבן אונדזערע רעקאָרדס און גענייסן יעדן
אונטערשרייבן זיך. דער פּריסטאָוו האָט מסתמא זיך אָנגעפרעגט טעלעפאָ־
ניש ביי דער העכערער אָטשאָלסטוואָ וואָס ער זאָל טאָן מיט אונדז און פון
דאָרט איז אָנגעקומען אַן ענטפער, אַז דערוויל זאָל מען אונדז באַפרייען.
איך געדענק איצט ניט צי האָט מען אונדז נאָך דעם זעלבן אָוונט באַפרייט,
אָדער אויף מאָרגן אין דער פרי.

דאָס איז געווען מיט 9 טעג איידער די ערשטע גאָסודאַרסטוועניאַ דומא
האָט זיך געעפנט אין פּעטערבורג.

ניינצנטער קאַפּיטל

דער ערשטער פּאַרלאַמענט אין רוסלאַנד. — די ער־שטע גאָסודאַרסטווענאַיאַ דומאַ. — דער צאַר און דאָס פאָלק. — ווען רוסלאַנד איז שיער ניט געוואָרן אַן אמת פריי לאַנד. — מיין ערשטער אַרטיקל אין רוסיש.

די ערשטע דומע איז געווען איינער פון די ראַדיקאַלסטע פּאַרלאַמענטן וואָס די וועלט האָט ביז דעמאָלט געזען. צווישן די ליבעראַלע דעפּוטאַטן זיינען געווען אַ צאָל פון די גרעסטע געלערנטע פון רוסלאַנד — מענטשן וואָס זיינען געווען באַוואוסט אין דער גאַנצער וועלט. די אויגן פון גאַנצן פאָלק זיינען געווען געריכטעט צו דער דומע. די ראַדיקאַלע רעדעס פון די דומע־דעפּוטאַטן פלעגן געדרוקט ווערן יעדן טאָג אין אַלע צייטונגען און פלעגן געלייענט ווערן מיטן גרעסטן אינטערעס אַפילו אין די סאַמע פאַר־וואָרפנסטע ווינקעלעך פון לאַנד. ס׳פאָלק האָט איינפאַך פאַרגעטערט די ערשטע דומע.

ווען די דומע האָט זיך געעפנט, האָבן אין פּעטערבורג, אין מאָסקווע און אין אַנדערע שטעט צוריק אָנגעהויבן צו דערשיינען אונטער אַנדערע נעמען די סאָציאַליסטישע צייטונגען, וועלכע זיינען נאָך דער אונטערדריקונג פון דעם מאָסקווער אויפשטאַנד צוגעמאַכט געוואָרן. אין פּעטערבורג האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין אַ טעגלעכע צייטונגע פון די מענשעוויקעס אונטערן נאָמען „נעווסקאַיאַ גאַזעטאַ" און ווען מען האָט די „נעווסקאַיאַ גאַזעטאַ" צוגעמאַכט, איז אויף מאָרגן אויף איר אָרט דערשינען דער „נעווסקי גאָלאָס". שפּעטער איז די צייטונג דערשינען אונטער אַנדערע נעמען. אין איינער פון די דאָזיקע צייטונגען האָב איך טאַקע אָפּגעדרוקט מיין ערשטן אַרטיקל אין רוסיש. איך האָב דערנאָך אַוועקגעשיקט אַ צווייטן אַרטיקל, אָבער צי ער איז יע געווען געדרוקט אָדער ניט, האָב איך קיינמאָל ניט געקענט אויסגע־פינען, ווייל אַ פּאָר נומערן פון די דאָזיקע צייטונגען זיינען קאָנפיסקירט געוואָרן פון דער רעגירונג און איך האָב יענע נומערן ניט באַקומען. איך האָב זיי אויך ניט געקענט געפינען אין קיינער פון די ביבליאָטעקן.

די סאָציאַליסטישע צייטונגען פלעגן איבערגעבן נאָר אין קורצן די רעדעס פון די ניט־סאָציאַליסטישע דומע־דעפּוטאַטן, אָבער די רעדעס פון די סאָציאַליסטישע דעפּוטאַטן פלעגן זיי דרוקן אין פול, וואָרט אין וואָרט, און די דאָזיקע רעדעס פלעגן דערנאָך דינען ווי דער בעסטער מאַטעריאַל פאַר רעוואָלוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדע. זיי פלעגן פאָרגעלייענט ווערן אויף גרויסע פאַרזאַמלונגען פון אַרבעטער און פּויערים און זיי האָבן שטאַרק געהאָלפן צו רעוואָלוציאָניזירן די מאַסן פון שטאָט און דאָרף.

אין דער ערשטער דומע זיינען געווען אויך 12 יידישע דעפּוטאַטן. 10 פון זיי זיינען צוגעשטאַנען צו דער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַר־טיי (מאַקסים ווינאַווער איז געווען איינער פון די גרינדער און פון די הויפּט־פירער פון דער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי), און צוויי פון די יידישע דעפּוטאַטן ל. מ. בראַמסאָן און יאַקובסאָן זיינען צוגעשטאַנען צו דער ראַדיקאַלער אַרבעטס־גרופּע (טרודאָוואַיאַ גרופּאַ), וואָס איז באַשטאַנען מערסטנס פון פּויערים. די דומע האָט כמעט איינשטימיק אָנגענומען אַן „אַדרעס" צום צאַר ווי אַן ענטפער אויף זיין טראָן־רעדע ביי דער דערעפע־נונג פון דער דומע. אין דעם „אַדרעס" האָט די דומע געפאָדערט פּאָליטישע פרייהייט, ערד פאַר די פּויערים, גלייכבאַרעכטיקונג פאַר אַלע באַציאָנאַלי־טעטן, פאַרשיידענע סאָציאַלע רעפאָרמען און די הויפּט־זאַך: אַ מיניסטאָרן־קאַבינעט וואָס זאָל זיין פאַראַנטוואָרטלעך צו דער דומע. דער צאַר האָט פון אָנהויב אויף אַן אמת זיך דערשראָקן פאַר דער דומע און ער האָט אַ געוויסע צייט דורך זיינע אַן אינטימען פריינד און ראַטגעבער, דעם גענעראַל דמיטרי טרעפּאָוו, געפירט געהיימע פאַרהאַנדלונגען מיט דעם פּראָפעסאָר פּאַוועל מיליוקאָוו, דעם פירער פון די ליבעראַלן וועגן צוזאַמענשטעלן אַ ליבעראַלן מיניסטאָרן־קאַבינעט, וועלכער זאָל זיין פאַראַנטוואָרטלעך צו דער דומע, דאָס הייסט, צו די דערוויילטע פאַרטרעטער פון פאָלק.

טרעפּאָוו איז ניט געווען קיין פּאָליטיקער. ער איז פריער געווען באַ־קאַנט ווי אַ פינצטערער רעאַקציאָנער. אָבער אין 1906 האָט ער איינגעזען, אַז סדי צו באַרואיקן דאָס לאַנד און פאַרמיידן אַ נייע בלוטיקע רעוואָלוציע איז נויטיק נאָכצוגעבן די פאָדערונג פון דער דומע, אַז אויף דעם אָרט פון דער עקזיסטירנדיקער רעאַקציאָנערער רעגירונג זאָל צוזאַמענגעשטעלט ווערן אַ פאַראַנטוואָרטלעכער מיניסטאָרן־קאַבינעט, וואָס זאָל האָבן דעם צוטרוי פון פאָלק און ער האָט דורך אַן ענגלישן קאָרעספּאָנדענט אין פּע־טערבורג זיך געווענדעט צו מיליוקאָוון, אַז ער וויל זיך מיט אים באַגעגענען.

מיליוקאָוו האָט שפּעטער דערציילט אין זיינע מעמואַרן, אַז ער האָט זיך געטראָפן מיט טרעפּאָוון אין אַ באַוואוסטן פּעטערבורגער רעסטאָראַן, אין אַ באַזונדערן קאַבינעט. טרעפּאָוו האָט גלייך פאָרגעשלאָגן מיליוקאָוון צו באַטייליקן זיך אין צוזאַמענשטעלן אַ „מיניסטעריום פון צוטרוי". מיליוקאָוו האָט אים געענטפערט, אַז עס האַנדלט זיך איצט ניט וועגן פּערזאָנען; מען מוז פריער זיך פאַרשטענדיקן וועגן דער פּראָגראַם פון דער צוקונפטיקער רעגירונג.

טרעפּאָוו האָט לאַנג ניט געטראַכט. ער האָט אַרויסגענומען פון קעשענע אַ נאָטיץ־ביכל און ער האָט מיט אַ זאַכלעכן טאָן אים געפרעגט: וועלכע באַדינגונגען שטעלט די „קאַדעטישע" (קאָנסטיטוציאָנעל דעמאָקראַטישע) פּאַרטיי אַרויס פאַר איר אַריינטריט אין מיניסטעריום? טרעפּאָוו האָט זיך ניט באַנוגנט בלויז מיט פאַרשרייבן די פּונקטן פון דער פּראָגראַם, וואָס זיינען אים שוין געווען באַוואוסט פון דעם „אַדרעס" פון דער דומע צום צאַר. ער האָט אויספירלעך אַרומגערעדט מיט מיליוקאָוון יעדן פּונקט באַ־זונדער. פון די 7 פּונקטן, וואָס מיליוקאָוו האָט אים אויסגערעכנט, האָט

טרעפאָוו פינף אינגאַנצן אָנגענומען. ער איז אויך אייגעגאַנגען אויף דעם, מען זאָל צווינגען די רייכע פריצים, די גוט־באַזיצער פאַר אַ גערעכטער באַלוינונג אָפצוגעבן אַ טייל פון זייער ערד, וואָס זאָל פאַרטיילט ווערן צווישן די פויערים, ווי דאָס האָט געפאָדערט די קאָדעטישע פאַרטיי. אָלע אַנדערע ראַטגעבערס פון צאָר זיינען געווען אַנטשיידן קעגן דעם, אַז מען זאָל נאָכגעבן אָט די פאָדערונג.

טרעפאָוו און מיליוקאָוו האָבן זיך פריינדלעך געזעגנט און פאַרן אַוועק־גיין האָט טרעפאָוו געגעבן מיליוקאָוון זיין טעלעפאָן נומער אין קייזערלעכן הויף (טרעפאָוו איז דעמאָלט געווען דער קאָמענדאַנט פון קייזערלעכן הויף) און אים געזאָגט, אַז ער קאָן אים אָנקלינגען ווען נאָר ער וועט געפינען פאַר נויטיק.

טרעפאָוו האָט גלייכצייטיק אונטערהאַנדלט אויך מיטן פאָרזיצער פון דער דומע, פראָפ. סערגיי מוראָמצעוו, אויך אַ באַוואוסטער געלערנטער און ליבעראַל, און אַ מיטגליד פון דער קאָדעטישער פאַרטיי. צום סוף האָט טרעפאָוו שוין געהאַט צוזאַמענגעשטעלט אַ צעטל פון די צוקונפטיקע מיט־גלידער פון מיניסטאַרן־קאַבינעט. פרעמיער האָט געזאָלט זיין מוראָמצעוו; מיליוקאָוו, מיניסטער פון אינערן אָדער אויסלאַנדס־מיניסטער. אָלע אַנדערע מיניסטאָרן, אויסער דעם קריגס־ און פלאָט־מיניסטאָרן און דער מיניסטער פון צאַרישן הויף האָבן געזאָלט זיין באַוואוסטע דעפוטאַטן פון דער דומע אָדער אַנדערע באַקאַנטע ליבעראַלן. פינאַנץ־מיניסטער האָט געזאָלט זיין פראָפ. גערצענשטיין (אַ געטויפטער ייד), אייניער פון די פירער פון דער קאָדעטישער פאַרטיי, וועמען די שוואַרצע מאהניקעס האָבן שפּעטער דער־הרגעט.

די נעמען פון דעם צאַרס דעמאָלטדיקע מיניסטאָרן פון אינערן, פיאָטר סטאָליפין און פון דעם פינאַנץ־מיניסטער, קאָקאָוצעוו, זיינען אין צעטל ניט אַריין און דאָס האָט פאַרשטאַרקט זייער קעגנערשאַפט צו טרעפאָוס פלאַן. קאָקאָווצעוו האָט גערעדט דעם צאָר, אַז מען זאָל אויפלייזן די דומע, ענדערן דעם וואַל־געזעץ און מאַכן וואַלן פאַר אַ נייער דומע, אין וועלכער די קאָנ־סערוואַטיוון זאָלן האָבן אַ מערהייט.

מיט אַ פאַר טעג שפּעטער האָט מיליוקאָוו באַקומען אַן אינלאַדונג פון סטאָליפינען צו טרעפן זיך מיט אים. סטאָליפין האָט אים דערקלערט, אַז דער קיסר האָט אים באַפוילמעכטיקט איבערצורעדן מיט אים. סטאָליפין האָט באַלד אויסגעפינען, אַז וועגן זיין אָנטייל אין דער נייער רעגירונג קאָן גאָר קיין רייד ניט זיין, ווייל דאָס פאָלק האָט קיין צוטרוי ניט צו אים. סטאָליפין האָט תיכף נאָכן גשפּרעך מיט מיליוקאָוון צוגעשטעלט דעם צאָר אַ מעמאָ־ראַנדום, אין וועלכן ער האָט זיך באַמיט צו איבערצייגן דעם צאָר, אַז נאָכ־געבן די פאָדערונגען פון דער קאָדעטישער פאַרטיי, וואָלט געמיינט שטעלן אין געפאָר די אינטערעסן פון רוסלאַנד. דער צאָר האָט זיך אַ געוויסע צייט געקוועלט, צי ער זאָל פאָלגן טרעפאָוון, אָדער די רעאַקציאָנערן.

פאַר די ליבעראַלן און מעסיקע סאָציאָליסטן איז געווען קלאָר, אַז דער צאָר וועט נאָר דאַן נאָכגעבן די פאָדערונגען פון דער דומע, ווען די דומע

וועט אַקטיוו אונטערשטיצט ווערן פון די ברייטע פּאָלקס־מאַסן און פריער פאַר אַלץ פון די אַרבעטער. די פירער פון די מענשעוויקעס, מיט פּלעכאַנאָוו אין דער שפּיץ, זיינען געווען פאַר דעם, אַז די אַרבעטער זאָלן אויף אַ ווייַלע אַוועקלייגן אַן אַ זייט זייערע מיינונגס־פאַרשיידנהייטן מיט די ליבעראַלן און זאָלן אַקטיוו אונטערשטיצן די פּאָדערונגען פון דער ליבעראַלער דומע. לענין אָבער און זיינע אַרויסהעלפער האָבן געהאַלטן, אַז די וויכטיק־סטע אויפגאָבע פון רעוואָלוציאָנערן און סאָציאָליסטן איז, „אַרונטערצורייסן די מאָסקע פון די קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע ליבעראַלן", וועלכע פאַרשפּרייטן אין פאָלק דעם גלויבן, אַז מען קאָן אַ באַוואָפנטן אויפשטאַנד איינפירן די רעפאָרמען, אין וועלכע דאָס פאָלק נויטיקט זיך.

אין דער צייט, וואָס די דומע האָט געקעמפט אויף לעבן און טויט מיט דער רעגירונג, האָבן די באָלשעוויקעס אונטער לענינס פירערשאַפט אָרגאַניזירט אין פּעטערבורג מאַסן־פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכע די ליבעראַלן צוזאַמען מיט דער דומע זיינען פאַרדאַמט געוואָרן מיט די שארפסטע ווערטער. בשעת מעשה איז קיינעם ניט אייגנעפאַלן צו וואונדערן זיך, וואָס די רעגירונג איז מיט אַמאָל געוואָרן אַזוי ליבעראַל און דערלויבט באָלשעוויסטישע פאַרזאַמלונגען, אויף וועלכע די אַרבעטער ווערן געוروפן ניט אומקוקן זיך אויף דער דומע און גרייטן זיך צו אַ באַוואָפנטן אויפשטאַנד. אין עלף יאָר אַרום אָבער, נאָך דער זיגרייכער רעוואָלוציע אין 1917, האָט מען אויסגעפונען פון די דאָקומענטן פון דער צאַרישער פּאָליטישער געהיים־פּאָליציי, אַז די „אַכראַנע" (די פּאָליטישע געהיים־פּאָליציי) האָט געהאַט אַ האַנט אין די אַלע באָלשעוויסטישע מאַסן־פאַרזאַמלונגען. די פירער פון דער אַכראַנע האָבן געגעבן אַן אָרדער צו אַלע זייערע געהיימע אַגענטן אונ פּראָוואָקאַטאָרן, וועלכע האָבן געאַרבעט אין די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען, אַז זיי זאָלן מיט אַלע זייערע כוחות זען צו דיסקרעדיטירן אין די אויגן פון די ברייטע פּאָלקס־מאַסן די דומע און די פירער פון די ליבעראַלן. די אַלע גרויסע מאַסן־פאַרזאַמלונגען אויף וועלכע לענין און אַנדערע באָלשעוויסטישע רעדנער האָבן „אַרונטערגעריסן" די דומע, זיינען אָרגאַניזירט געוואָרן, מיטן וויסן און מיט דער צושטימונג פון דעם פּאָליציי־דעפּאַרטאַמענט. פאַר לענינס „באַוואָפנטן אויפשטאַנד" האָט די רעגירונג שוין מער זיך ניט געשראָקן, וויל די רעוואָלוציע אין לאַנד איז שוין געווען אונטערדריקט, אָבער לענינס סיסטעמאַטישער קאַמף קעגן די רוסישע ליבעראַלן און מעסיקע סאָציאָליסטן איז אין יענעם מאָמענט געווען אַ גרויסע שטיצע פאַר די רעאַקציאָנערן, וועלכע האָבן געראָטן דעם צאָר, אַז ער זאָל צוטרייבן די דומע.

אין מיטן מאַי איז אויף דער איניציאַטיוו פון דעם „חבר קירילי" (בינאַסיק) פון ווילנע, וועלכער איז געווען אַן אויסגעהאַלטענער מענשעוויק, אין פּאָסטאָוו, אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ געהיימע קאָנפערענץ פון סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וועלכע האָבן אָנגעפירט אַ רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע אין די אַרומיקע הערפער צווישן די פויערים. דער צוועק פון דער קאָנפערענץ איז געווען צו באַטראַכטן וועגן און מיטלען ווי

אַזוי צו מאַביליזירן די פויערים, אַז זיי זאָלן אונטערשטיצן די פאָדערונגען פון דער דומע. אין דער קאָנפערענץ האָבן זיך באַטייליקט אַ 10־12 פערזאָן, אָלע קריסטן, אויסער מיר, מיין קרוין זיסל און אַ פּאָרטרעטער פון צפון־מערבדיקן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קאָמיטעט, באַרים לעווין, פון סוועניציאַן, דעמאָלט אַ סטודענט פון טאָמסקער טעכנאָלאָגישן אינסטיטוט. ער איז געווען אַן איבערצייגטער מענשעוויק. אַ צוויטער סטודענט פון כארקאָווער טעכנאָלאָגישן אינסטיטוט, סאָלנצעוו איז געווען אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער. די קאָנפערענץ האָט באַשלאָסן איבערצודרוקן אַ רייַ רעדעס פון געוויסע דעפוטאַטן פון דער דומע און זיי פאַרשפרייטן אין די דערפער. עס איז אויך באַשלאָסן געווארן אַרויסצוגעבן אַ ספּעציעלע קליינע בראָשורע וועגן דער דומע און אירע פאָדערונגען, געשריבן ספּעציעל פאַר די פויערים. אויך איז באַשלאָסן געווארן אין די נאָענטסטע פאָר וואָכן צו אָרגאַניזירן מיטינגען אין אַ רייַ דערפער אָדער שטעטלעך, וואו עס האָבן עקזיסטירט רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבן געהאָט פאַרבינדונגען אין די אַרומיקע דערפער און זען, אַז צו די פאַרזאַמלונגען זאָלן קומען וואָס מער פויערים. און עס זיינען אַנגעמערקט געווארן די רעדנער, וואָס וועלן דאַרפן אַרויסטרעטן אויף די דאָזיקע פאַרזאַמלונגען. איך האָב געזאָלט זיין אַיינער פון זיי.

אין אַ וואָך אַרום נאָך אונדזער קאָנפערענץ, האָט דער צאַר באַשלאָסן צו פאַלגן די עצה פון די רעאַקציאָנערן און אויפלייזן די דומע. וועגן דער קאָמענדאַנט פון צאַרישן הויף, גענעראַל דמיטרי טרעפּאָוו, וועלכער איז געווען פאַר נאָכגעבן די פאָדערונגען פון דער דומע, האָט זיך דערוואוסט וועגן דעם צאַרס באַשלוס, האָט ער אויסגערופן: „דאָס איז שרעקלעך. מאָרגן וועלן מיר דאָ (לעבן דעם קייזערלעכן פאַלאַץ. — ד. ש.) זען גאַנץ פּעטערבורג". אויף דעם האָט אים דער רעאַקציאָנערער פּרעמיער־מיניסטער גאָרעמיקין געענטפערט: „די יעניקע וואָס וועלן קומען אַהער, וועלן זיך צוריק ניט אומקערן" (דאָס הייסט, אַז מען וועט זיי אויסשיסן פונקט ווי מען האָט עס געטאָן מיט די אַרבעטער, וועלכע האָבן דעם 9טן (22סטן) יאַנואַר 1905 אין דעם „רויטן זונטאָג" מארשירט צום צאַרס פאַלאַץ און געוואָלט אים איבערגעבן אַ פּעטיציע).

אַנהייב יוני האָט דער צאַר אויפגעלייזט די דומע. דאָס האָט געמאַכט זייער אַ שווערן אייַנדרוק ניט נאָר אויף די ליבעראַלן, נאָר אויף אַלע אַנדערע שטענדיקע מענטשן, וועלכע האָבן דערוואַרט, אַז די דומע וועט אַרויספירן רוסלאַנד אויפן וועג פון פרייַער, פרידלעכער אַנטוויקלונג צו אַן אמתער קאָנסטיטוציאָנעלער אָרדענונג. דער גרעסטער רוסישער היסטאָריקער פּראָפ. וואַסילי קליוטשעווסקי, וועלכער איז גראָד געווען מאַנאַרכיסטיש געשטימט, האָט, וועג ער האָט דערהערט אַז די דומע איז אויפגעלייזט געווארן, אויסגערופן: „די צאַרישע דינאַסטיע וועט אונטערגיין, אַלעקסעי (ניקאָלייס יורש — ד. ש.) וועט שוין ניט קענען".

„עס איז געווען שווער דעמאָלט צו גלויבן אין דער ריכטיקייט פון דער

דאָזיקער נביאות פון דעם היסטאָריקער — שרייבט מיליוקאָוו אין זיינע מעמואַרן — אָבער די נבואה איז טאַקע מקוים געוואָרן אין 11—12 יאָר אַרום נאָך דער צוטרייבונג פון דער ערשטער דומע".

מיר האָבן אויסגענוצט די צוטרייבונג פון דער דומע צו פאַרשטאַרקן אונדזער רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע צווישן די פּויערים. אין אַ וואָך אַרום נאָך דער אויפלייזונג פון דער דומע, האָבן מיר באַקומען פון ווילנע ניט קיין שלעכטע רוסישע פּראָקלאַמאַציע וועגן דעם און האָבן ברייט פאַר־שפּרייט די דאָזיקע פּראָקלאַמאַציע אין די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער.

צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איך אַדרעסיר אַ גרויסע פּויערים־פאַרזאַמלונג אין דעם שטעטל מיאַדלע און ווער באַלד נאָך דער פאַרזאַמלונג אַרעסטירט. — גרויסע מחנה פּויערים קומט אויף מאָרגן אינדערפרי צו באַפרייען מיך מיט גוואַלד פון אַרעסט־הויז. — צוויי פון די אָנפירער ווערן אַרעס־טירט און ווערן צוזאַמען מיט מיר אַוועקגעשיקט אין גרויס־וויליקער טורמע. — מיין עטאַפּ פון ווי־לייקער טורמע דורך קורעניץ קיין פּאָסטאַוו.

אין אַ וואָך־צוויי אַרום זיינען אין אַ מאַרק־טאָג געקומען צו מיר קיין פּאָסטאַוו פון דעם שטעטל מיאַדלע צוויי קריסטן. איינער איז געווען דער אַרויסגעשיקטער אַרבעטער פון פּעטערבורג, וועלכער האָט זיך באַטייליקט אין אונדזער קאָנפערענץ מיט אַ וואָך פאַר דער אויפלייזונג פון דער דומע, און אַ צווייטער איז געווען אַ דעמאָביליזירטער סאָלדאַט, וועלכער האָט אָנ־טייל גענומען אין דער רוסיש־יאַפּאַנישער מלחמה און איז דאָרט אָנגעשטעקט געוואָרן מיט רעוואָלוציאָנערע אידעען. זיי האָבן מיר דערציילט, אַז זיי איז געלונגען צו אָרגאַניזירן רעוואָלוציאָנערע גרופּעס אין אַ צאָל דערפער אַרום מיאַדלע; אַז זיי פאַרשפּרייטן צווישן די פּויערים אַ סך רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור און אַז צו די געהיימע פאַרזאַמלונגען, וועלכע זיי אָרגאַניזירן, קומען וואָס ווייטער אַלץ מער און מער פּויערים. אויף אַ קומענדיקן שבת אַוונט אָרגאַניזירן זיי אין מיאַדלע אַ ספּעציעלע פאַרזאַמלונג וועגן דער צעטרייבונג פון דער דומע. זיי דערוואַרטן, אַז צו דער פאַרזאַמלונג וועלן קומען אַ סך פּויערים פון די אַרומיקע דערפער און זיי ווילן, אַז איך זאָל קומען ריידן אויף דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג. זיי האָבן פון אָנהויב געפּלאַ־נעוועט איינצולאַדן צו דער פאַרזאַמלונג דעם געוועזענעם יעקאַטערינאָסלאַ־ווער אַרבעטער, דעם באָלשעוויק פעדיאַן (וועגן אים האָב איך געשריבן אין אַ פאָריקן קאַפּיטל), אָבער זיי האָבן אויסגעפונען, אַז פעדיאַ איז נאָך מיט אַ צייט פריער אַרעסטירט געוואָרן און אַז ער זיצט אין טורמע אין גרויס־וויליקע. דעריבער מוז איך קומען. זיי זיינען אַזוי שטאַרק צוגעשטאַנען צו מיר, אַז איך האָב זיי צוגעזאָגט קומען.

איך האָב זיך צוזאַמענגערעדט מיט איינעם אַ פּאָסטאַווער קריסט אַ מיטגליד פון אונדזער אָרגאַניזאַציע, אַז ער זאָל מיט מיר מיטפאָרן ווי דער פורמאַן קיין מיאַדלע און אַז מיר זאָלן אַרויספאָרן פרייטאָג בייטאָג. איך האָב מיין טאַטן געזאָגט, אַז איך פאָר אַוועק פאַר אַ פּאָר טעג און אַז מאָנטאָג אין דער פרי וועל איך צוריקקומען.

„זע אקאדשט, אז מען זאל דיך דאָרט ניט ארעסטירן" — האָט ער אַ זאָג געטאָן צו מיר — און איך בין אוועקגעפאָרן.

קיין מיאדלע זיינען מיר אַנגעקומען שוין פרייטאָג פאָרנאַכט, און פאָר־פאָרן זיינען מיר צו דעם געוועזענעם פעטערבורגער אייזנבאַן־ארבעטער. אַזוי האָבן מיר געהאָט אָפגערעדט. איך האָב לכתחילה געפלאַנעוועט שבת אַ גאַנצן טאָג צו זיין אין הויז און ניט ארויסגיין אין גאַס, כדי קיינער פון דיזער פאָליציי זאָל מיך ניט באמערקן. אָבער שבת בייטאָג זיינען צו מיר געקומען צוויי מיטגלידער פון דער מיאָדלער יידישער ארגאַניזאַציע (פון וואַנען זי׳ האָבן זיך דערוואוסט, אַז איך בין דאָ אין שטעטל און וואו איך געפין זיך, האָב איך קיינמאָל ניט אויסגעפונען). זיי האָבן מיך געבעטן, אַז איך זאָל קומען רייַדן אויף אַ פאַרזאַמלונג פון זייערע מיטגלידער, וואָס וועט אין אַ שטונדע־צווי אָרום פאַרקומען אין אַ דערבייאיקן וועלדל. דער פעטער־בורגער אייזנבאַן־ארבעטער האָט מיך אויך שטאַרק צוגערעדט, אַז איך זאָל גיין צו דער פאַרזאַמלונג. „צווישן זיי זיינען דאָ אייניקע זייער וואויל־חברים, האָט ער מיר געזאָגט, גייט, גייט און רעדט פאָר זיי".

איך בין אַוועק צו דער פאַרזאַמלונג, אויף וועלכער עס זיינען געווען אַ 12—15 בחורים און מיידלעך. וואָס איך האָב זיי דאָרט געזאָגט, אין מיין רעדע, געדענק איך ניט. אָבער די פירער פון דער אַרגאַניזאַציע זיינען געווען שטאַרק צופרידן. אויפן וועג, צוריקגייענדיק פון דער פאַרזאַמלונג, האָב איך באַמערקט אַ גרופּע סטראַזשניקעס. זיי האָבן זיך גוט איינגעקוקט אין מיר. אָבער מיך האָט ניט באַאומרואיקט די דאָזיקע צופעליקע באַגעגענישן. ווען עס איז פינצטער געוואָרן, האָט דער פעטערבורגער ארבעטער, בייַ וועמען איך בין איינגעשטאַנען, מיך געמומען אין אַ גרויסן פרוכט־סאַד, וועלכער האָט זיך געפונען ניט וויַיט פון זיין הויז. דאָרט האָב איך שוין געטראָפן פאַרזאַמלט אַ גרויסע צאָל פויערים פון די ארומיקע דערפער. וויפל מענטשן עס זיינען דאָרט געווען, האָב איך ניט געקענט וויסן. אָבער פאַר אַזאַ גרויסער פויערים־פאַרזאַמלונג האָב איך פריער קיינמאָל נאָך ניט גערעדט. די פאַרזאַמלונג האָט געעפנט דער געוועזענער סאָלדאַט. ער האָט גערעדט גאַנץ גלאַט. נאָך אים האָט גערעדט דער פעטערבורגער ארבעטער און ער האָט מיך פאַרגעשטעלט. ווער איך בין האָט ער, פאַרשטייט זיך, זיי ניט געזאָגט. ער האָט נאָר געבעטן, אַז עס זאָל זיין שטיל, כדי טאָמער דרייַען זיך דאָ אָרום סטראַזשניקעס זאָלן זיי ניט דערהערן אַז דאָ קומט פאָר אַ פאָלקס־פאַרזאַמלונג און זיי קענען נאָך וועלן אונדז ארעסטירן.

איך האָב גערעדט אָרום אַ האַלבע שטונדע, דער עיקר וועגן דער דומע. איך האָב זיי דערציילט ווער די דעפוטאַטן פון דער דומע זיינען געווען, וואָס זיי האָבן געפאָדערט פון צאָר, פאַרוואָס דער צאָר האָט צעטריבן די דומע און וואָס דאָס פאָלק דאַרף איצט טאָן. מיינע צווי באַגלייטער האָבן מיר געזאָגט, אַז מיין רעדע האָט אויף די פאַרזאַמלטע געמאַכט אַ שטאַרקן אייַנדרוק.

איך האָב, קומענדיק פון דער פאַרזאַמלונג, געזאָגט מיין „פורמאַן", אַז ער זאָל גלייך אייַנשפּאַנען דעם פערד און מיר זאָלן פאָרן אַהיים קיין פאָס־

טאָמ. אָבער מיין פרייַנד, דער פּעטערבורגער אַרבעטער האָט געזאָגט, אַז ער האָט געהייסן זיין שוועסטער שטעלן דעם סאַמאָוואַר און אַז ער וועט מיר ניט לאָזן פֿאָרן ביז מיר וועלן פריער ניט אויסטרינקען כאַטש אַ גלעזל טיי. איך האָב זיך ניט געקענט העלפן און בין געבליבן וואַרטן אויף דער טיי און דערווייל האָבן מיר געשמועסט וועגן דער פאַרזאַמלונג, וועגן דער וויי־טערדיקער אַרבעט צווישן די פויערים, וועגן דעם סאָרט ליטעראַטור, וואָס עס איז פאַר דעם נויטיק א. א. וו. איך געדענק ניט ווי אַזוי עס איז געשען, אַז איך בין אַרויס פון הויז אויפן הויף און דאָרט איז פאַר מיינע אויגן גלייך אויסגעוואַקסן אַן אוריאַדניק (אַ מין פאָליציי־ליוטענאַנט) מיט אַ גרופּע סטראַזשניקעס. דער אוריאַדניק האָט ביי מיר גלייך געפרעגט, ווער איך בין און מיר געהייסן צייגן אים מיין פאַספּאָרט. דערנאָך איז ער צוזאַמען מיט מיר אַריין אין הויז, האָט איבערגעלייענט מיין פאַספּאָרט און געפרעגט, וואָס טו איך דאָ אין מיאַדלע? איך האָב אים געזאָגט, אַז איך בין געווען צוגאַסט ביי מיין טאַנטע אין דעם שטעטל קורענץ און אויפן וועג פון קורע־ניץ קיין פּאָסטאָוו האָב איך זיך אָפּגעשטעלט דאָ אין מיאַדלע און בין פאָר־פאָרן צו דעם געוועזענעם פּעטערבורגער אַרבעטער, מיט וועמען איך בין מיט אייניקע מאָנאַטן פריער באַקענט געוואָרן אין פאָסטאָוו (אין קורענץ האָב איך טאָקע געהאַט אַ טאַנטע און פון קורענץ קיין פאָסטאָוו פלעגט מען טאָקע פאָרן דורך מיאַדלע). דער אוריאַדניק האָט מיר געהייסן אַרויסגיין אויפן הויף און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער קען מיך ניט פריילאָזן. ער האָט אַ באָפעל פון פריסטאָוו, אַז ער מוז אונדז ברענגען צו אים.

מיאַדלע איז באַשטאַנען פון צוויי שטעטלעך, וואָס זיינען געווען אָפּגע־טיילט אייניע פון דער אַנדערער מיט אַן אָזיערע — גרויס־מיאַדלע און קליין־מיאַדלע. מיך האָט מען אַרעסטירט אין גרויס־מיאַדלע. דער פריסטאָוו אָבער האָט זיך דעמאָלט געפונען אין קליין־מיאַדלע און דאָרט איז אויך געווען די קאַזאַרמע אין וועלכער עס האָבן געווויינט די סטראַזשניקעס. אין מיין פור, מיט וועלכער איך בין געקומען קיין מיאַדלע, האָט דער אוריאַדניק אַריינגע־זעצט צוויי סטראַזשניקעס און אַליין איז ער מיט נאָך אַ פאָר סטראַזשניקעס געפאָרן מיט אַ צווייטער פור.

באַלד ווי מיר זיינען אַרויסגעפאָרן פון גרויס־מיאַדלע האָבן די סטראַזש־ניקעס געזאָגט, אַז מען האָט מיך אַרעסטירט פאַר דער רעוואָלוציאָנערער רעדע, וואָס איך האָב מיט אַ פאָר שעה צוריק געהאַלטן פאַר די פויערים אין דעם גרויסן סאָד. איך האָב, באַטירלעך, געזאָגט, אַז איך בין ניט געווען אין קיין סאָד און וויס גאָרניט וועגן אַ רעוואָלוציאָנערער פאַרזאַמלונג, וואָס איז ערגעץ־וואו פאָרגעקומען. מיט אַיין וואָרט, איך וויס ניט פון וואָס צו זאָגן. אָבער די סטראַזשניקעס האָבן מיר געזאָגט: „זנאַיעם, זנאַיעם" (מיר וויסן, מיר וויסן).

מיר זיינען אָפּגעפאָרן ביי אַ 20 מינוט און האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי אַ געבייַדע. אַ סטראַזשניק איז אַרונטערגעשפרונגען פון וואָגן און איז אַריין אין הויז און באַלד איז ער אַרויסגעקומען און געזאָגט: „דער פריסטאָוו האָט געהייסן פירן אים אין דער קאַזאַרמע, מאָרגן אינדערפרי וועט ער קומען

אין קאַזאַרמע און נעמען אים אויף אַ פאַרהער". מען האָט מיך געבראַכט אין קאַזאַרמע. די סטראַזשניקעס האָבן ניט אויפגעהערט צו ריידן וועגן דער פּויערים־פאַרזאַמלונג און וועגן דער רעדע, וואָס איך האָב דאָרט געהאַלטן. איך האָב, פאַרשטייט זיך, געלייקנט שטיין און ביין. זיי האָבן מיר געגעבן אַ בעטל און געזאָגט, אַז איך קען זיך לייגן שלאָפן. שלאָפן האָב איך, נאַ־טירלעך, שוין ניט געקענט, אָבער איך האָב זיך געמאַכט, אַז איך שלאָף. מיין „פורמאַן" האָט זיך אויך געמאַכט פאַר אַ נעבעכל, אַז ער ווייס ניט פון וואָס צו זאָגן, „ווי מיינט איר, האָט ער זיי געזאָגט, ווען ער וואָלט גערופן די פּויערים צו אַ בונט קעגן צאַר־באַטיושקאַ, וואָלט איך אים פאַרטיידיקט, וואָס בין איך, ניט קיין פּראַוואָסלאַוונער?"

ווען מיין פורמאַן איז „אַנטשלאָפן געוואָרן", האָב איך געהערט ווי איין סטראַזשניק האָט שטילערהייט אַ זאָג געטאָן צום צווייטן: „טשאָרט יעוואָ זנייעט, מאָזשעט ו'סאַמאָם דיעליע ניע טאָט?" (דער טייוול ווייס אים אפשר איז עס טאַקע ניט יענער?), דאָס הייסט, אַז זיי ווייסן ניט אויף זיכער, צי איך בין דאָס טאַקע דער יעניקער, וועלכער האָט גערעדט אויף דער פּויע־רים־פאַרזאַמלונג אין סאָד.

אויף מאָרגן אינדערפרי איז געקומען דער פּריסטאַוו. איך האָב אים געקאָנט פון ווייטן. אין פּאָסטאַוו איז יענעם זומער געווען אויף דאַטשע אַ רוסישע דאַמע מיט צוויי זין, סטודענטן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט. ביי־דע האָבן סימפּאַטיזירט מיט דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באַוועגונג, האָבן געלייענט סאָציאַל־דעמאָקראַטישע ליטעראַטור און איך פלעג צו זיי אָפט אַריינקומען און פאַרברענגען מיט זיי. זיי האָבן מיר אויך באַקענט מיט זייער מוטער און איך האָב זיך עטלעכע מאָל דורכגעוואָרפן מיט איר מיט אַ פּאָר ווערטער. צי זי האָט געוואוסט, אַז איך בין אַ רעוואָלוציאָנער, ווייס איך ניט, אָבער זי האָט געוואוסט, אַז אירע זין באַציען זיך צו מיר זייער גוט. פלעגט אָט דער פּריסטאַוו, יעדעס מאָל ווען ער פלעגט קומען קיין פּאָסטאַוו, אָפּשטאַטן אַ וויזיט דער דאַמע און איך האָב אים דאָרט אַ פּאָר מאָל געזען. ער מיך האָט געוויס קיינמאָל ניט באַמערקט.

איידער דער אוריאַדניק האָט אין גרויס־מיאַדלע מיך אַרעסטירט, האָט ער מיך באַזוכט און געפונען ביי מיר אַ נומער פון לעגאַלן פּעטערבור־גער באָלשעוויסטישן זשורנאַל „וויעסטניק זשיזני" און אַ בראָשורע פון קאַרל מאַרקס, וואָס איז אויך אַרויסגעגעבן געוואָרן לעגאַל אין פּעטערבורג.

דער פּריסטאַוו האָט מיך גענומען אויספרעגן, ווי אַזוי איך קום אין מיאַדלע, וואָס איך האָב דאָרטן געטאָן. פּלוצלונג איז אַריינגעלאָפן אַ סטראַזשניק און אַ זאָג געטאָן עפּעס דעם פּריסטאַוו שטיל, אַז איך זאָל ניט הערן. דער פּריסטאַוו האָט זיך גלייך אויפגעשטעלט און אַ קאָמאַנדעווע גע־טאָן צו די סטראַזשניקעס: „וו'רוזשיאַ!", דאָס הייסט, „נעמט זיך צו די ביקסן!" די סטראַזשניקעס האָבן גלייך גענומען די ביקסן און זיינען אַרויס־געלאָפן אויפן גאַס. איך האָב געהערט אַ גרויסן טומל. דער פּריסטאַוו האָט מיר געהייסן אַוועקגיין פון פענצטער, כדי איך זאָל ניט קענען זען, וואָס

דאָרט קומט פאָר. איך האָב אָבער דאָך געזען מאָרשירנדיק אַ גרויסע מאַסע פויערים, פיל פון זיי מיט דובינקעס אין זייערע הענט. אין אַ 10־15 מינוט אַרום האָבן די סטראָשניקעס אַריינגעפירט דעם פּעטערבורגער אַרבעטער צוזאַמען מיטן געוועזענעם סאָלדאָט פון דעם רוסיש־יאַפּאַנישן קריג. ביידע זיינען געווען גוט צעשלאָגן. פון זיי האָב איך זיך דערוואוסט, וואָס עס איז געשען. באַלד וווי כ׳בין אַרעסטירט געוואָרן, האָבן די 2 פירער, דער פּעטערבורגער אַרבעטער און דער געוועזענער סאָלדאָט, באַשלאָסן זונטאָג פרי פאָרטאָג, אַנצאָגן אין די נאַענטסטע דערפער וועגן מיין אַרעסט און רופן די מער באַוואוסטזיניקע פויערים, אַז זיי זאָלן גלייך קומען קיין מיאַדלע, זיך באַוואָפּענען מיט וואָס נאָר איינער קען און מארשירן קיין קליין־מיאַדלע באַפרייען דעם אַרעסטירטן „פאָלקס־פרייַנד", וועלכער האָט נעכטן ביינאַכט אַזוי גוט געראַטעוועט.

אַ מאַן 40—50 זיינען אונטער דער אָנפירונג פון דעם פּעטערבורגער אַרבעטער און פון דעם סאָלדאָט געקומען צו דער קאַזאַרמע און געפאָדערט, אַז מען זאָל תיכף באַפרייען דעם אומשולדיק־אַרעסטירטן. עס איז אויסגעבראָכן אַ געשלעג. די אָנפירער פון דעם מאַרש זיינען אַרעסטירט געוואָרן און די מאַרשירער זיינען צעטריבן געוואָרן. אָבער אַ פּאָר סטראָזשניקס האָבן אויך געכאַפּט קלעפ. דערווייל וואָס־ווען האָט מיין „פּורמאַן" אייגנגעשפּאַנט זיין פערד און איז אָנטלאָפן קיין פּאָסטאָוו.

וועג מען האָט די צוויי אַרעסטירטע אַריינגעפירט אין קאַזאַרמע, בין איך אויפגעשידערט געוואָרן. זיי האָבן ניט פאַרשטאַנען, אַז באַפרייען מיך וועלן זיי ניט קענען און מיט זייער אָנגעמען זיך פּאָר מיר, וועלן זיי נאָר פאַרערגערן מיין לאָגע. וועג ניט אָט דער פאַרזוך פון די פויערים מיך צו באַפרייען איז ער געצוואונגען געווען מיך אַוועקצושיקן אין טורמע צוזאַמען מיט די צוויי אָנפירער פון דער „באַוואָפּנטער" דעמאָנסטראַציע. אַזוי האָט דער פריסטאָוו אין מיין אָנוועזנהייט זיי טאָקע געזאָגט.

וועג דער פריסטאָוו האָט פאַרענדיקט שרייבן דעם פּראָטאָקאָל, האָט ער מיר געגעבן אים איבערלייענען און דערנאָך חתמענען זיך. אין דעם פּראָטאָקאָל האָט דער פריסטאָוו אויך פאַרשריבן, אַז מען האָטביי מיר געפונען אַ נומער פון דעם זשורנאַל „וויאָסטניק זשיזני" און אַ בראָשורע פון קאַרל מאַרקס.

— דאָס זיינען דאָך לעגאַלע אויסגאַבן, — האָב איך געזאָגט צום פריסטאָוו.

„דאָ — האָט דער פריסטאָוו מיר געענטפערט — נאָ עטאָ כאַראָקטעריזירט אייער וועלט־אָנשויאונג).

פון דעם האָב איך געזען, אַז דער פריסטאָוו איז אַ צימלעך אינטעליגענטער מענטש. האָב איך וויייטער אים אַ זאָג געטאָן: די דאָזיקע בראָשורן האָב איך אין פּאָסטאָוו געבאַרגט ביי די בריידער פּאָמין (די צוויי סטודענטן, וואָס זיינען געווען צוזאַמען מיט זייער מוטער אויף דאָטשע אין פּאָסטאָוו),

איך האָב געוואוסט, אַז די סטודענטן וועט גאָרניט שאַטן, וואָס זיי האָבן מיר אויסגעבאָרגט אַ זשורנאַל, וועלכער גייט אַרויס לעגאַל אין פּעטערבורג און אַ לעגאַלע בראָשורע.

— אַזוי? — האָט דער פּריסטאָוו אויסגערופן — איר זייט מיט זיי אויך באַקאַנט?

— געווויס, מיט זיי און אויך מיט זייער מאַמען, מיר וואוינען ניט וויט אייניע פון די אַנדערע — האָב איך געזאָגט. איך האָב אויסגערעכנט, אַז אַזוי ווי דער פּריסטאָוו קומט אַריין צו די פּאַמינס אין הויז און ער „אוכאַזשעוועט" נאָך זייער מאַמען, וועט ער געווויס וועלן זיי צייגן, אַז ער איז אַ ליבעראַל און ער וועט צושטעלן וועגן מיין אַרעסט אַזאַ באַריכט צו דער העכערער גאַטשאַלסטוואָ, אַז מען זאָל מיך באַפרייען, און אַזוי איז טאַקע געשען.

מען האָט אונדז אַלע דריי אַרעסטירטע, טאַקע נאָך דעם זעלבן טאָג, אין דער באַגליטונג פון אַ גרויסן קאָנוואָי אַוועקגעפירט קיין גרויס־ווילייקע צום איספּראַווניק, דעם הויפּט פון דער פּאָליציי פון גאַנצן אויעזד. אין קאָנוואָי זיינען אויסער דעם פּריסטאָוו און אַ זשאַנדאַר געווען 10־12 סטראַזשניקעס. דער פּריסטאָוו האָט מורא געהאַט, אַז די פּויערים פון די אַרומיקע דערפער זאָלן ניט מאַכן נאָך אַ פּאַרזוך צו באַפרייען שוין ניט מיך אַליין, נאָר אויך זייערע צווויי הויפּט־פּירער. אָבער זיין שרעק איז געווען אומזיסט.

אויפן וועג קיין וויליייקע האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט אין אַ דאָרף אַדער קליין שטעטל אין אַ יידישער אַכסניה. דאָרט האָבן מיר געטרונקען טיי און צוגעביסן. און איך האָב דערווייל דעם באַלעבאָס געבעטן, אַז ער זאָל אָנזאָגן אין קורעניץ מיין טאַנטע, אַז זי זאָל זאָגן דער פּאָליציי, אויב מען וועט זי קומען אויספרעגן, אַז איך בין טאַקע מיט אַ וואָך צוריק געווען צוגאַסט בייַ איר און אַז איך בין פרייטאָג אַוועקגעפאָרן אַהיים קיין פּאָסטאָוו. דער ייד האָט מיר צוגעזאָגט אויף מאָרגן צוצופאָרן קיין קורעניץ און זאָגן עס מיין טאַנטע. איך האָב אים, דאָכט זיך, געגעבן אַ רובל אויף אַ פּור פּאָר אַהין און צוריק.

שפּעט אין אָוונט האָט מען אונדז געבראַכט קיין גרויס־ווילייקע און אַרייַנגעזעצט דערווייל אין דער געפּענגעניש בייַ דער פּאָליציי־פּאַרוואַלטונג, וואָס האָט זיך געפּונען אויף אַ הויף אין מיטן שטאָט. דאָרט זיינען מיר אָפּגעזעסן אַ פּאָר טעג און דערנאָך האָט מען אונדז אַלע דריי אַריבערגע־פּירט אין דער גרויסער אויעזדנער טורמע.

די גרויסע טורמע אין גרויס־ווילייקע איז פון דרויסן מיר געווען גוט באַקאַנט פון אַמאָל.

איצט, אין 1906, ווען מען האָט מיך ביינאַכט געבראַכט אין דער זעל־בער טורמע, זוי אַ „מלוכה־פּאַרבעכער", האָט מען מיך אָפּגעזונדערט פון די צווויי חברים מיינע, דעם פּעטערבורגער אַרבעטער און דעם געווען סאָלדאַט פון רוסיש־יאַפּאַנישן קריג. זיי האָט מען אַרייַנגעזעצט אין איין קאַמער און מיך — אין אַ צווייטער. אין מיין קאַמער זיינען געווען אַ 15־20 פּויערים, וועלכע זיינען געזעסן פּאַר באַטייליקן זיך אין אַגראַר־אומרוען.

די לופט אין דער קאַמער איז געווען אַ שרעקלעכע. קיין ספּעציעלע נאַרע פאַר מיר איז דאָרט ניט געווען. אַלע נאַרעס זיינען שוין געווען פאַרנומען און איך מיט אַ פּאָר פּויערים האָבן געמוזט שלאָפן אויפן אַספאַלטענעם דיל. איך האָב, פאַרשטייט זיך, די גאַנצע נאַכט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. אויף מאָרגן אינדערפרי, ווען דער נאַטשאַלניק (וואָרדען) פון טורמע איז אַריינגעקומען, האָב איך אים געבעטן, אַז ער זאָל מיך בעסער אַריבערפירן אין אַן אייַנצל־נער קאַמער. ער האָט אַ שמייכל געטאָן און געהייסן אייַנעם פון די וועכטער מיך אַריבערפירן אין אַן אייַנצלנער קאַמער. מיין אייַנדרוק איז געווען, אַז דאָס איז געווען אייַנע פון די קאַמערן, אין וועלכע די צוויי יידישע סאָציאַליסטן זיינען מיט 6־7 יאָר פריער געזעסן. פון אַנהייב האָב איך זיך דערפרייט וואָס מען האָט מיך אַריבערגעפירט אין דער אייַנצלנער קאַמער. עס איז געווען שטיל, ליכטיק און לופטיק. אָבען שוין אויף מאָרגן האָב איך געדענקט, אַז איך וועל פון זיינען אַרונטער אויב איך וועל דאָ לאַנג פאַרבלייבן. קיין ביכער צו לייענען האָט מען מיר ניט געגעבן; מיט וועמען אויסצוריידן אַ וואָרט איז אויך ניט געווען. אַ גליק איז געווען וואָס דער וועטער אין דרויסן איז געווען זייער אַ גוטער; פלעג איך זיצן ביים אָפענעם פענצטער און קוקן אויף די אַרומיקע פעלדער, וועלכע זיינען מיר געווען גוט באַקאַנט פון די ציַיטן, ווען איך בין נאָך אַלס יונגער יינגל געווען אין וויי־לייקע. די אייַנציקע צווייַ געסט, וועלכע פלעגן יעדן טאָג מיך קומען באַזוכן, זיינען געווען אַ פּאָר שייַנע טויבן. איך האָב פון קינדווייז אַן שטאַרק ליב געהאַט טויבן און אַפילו מיט פיל יאָרן שפּעטער, ווען איך בין שוין געווען אַ טאַטע פון גרויסע קינדער, האָב איך אויך ליב געהאַט טויבן און געהאַט אין סי־־געיט אַ גאַנץ פייַנעם טויבנשלאָק. אין דער וויילייקער טורמע פלעגן אַ פּאָר טויבן קומען צו מיין פענצטער און איך פלעג זיי קאַרמענען מיט דעם ברויט, וואָס איך פלעג באַקומען פאַר זיך. די טויבן זיינען מיר געווען אַזוי דאַנקבאַר פאַר דעם, אַז זיי זיינען איינמאָל טאַקע אַריַינגעפלויגן צו מיר אין קאַמער. דער וועכטער האָט עס גלייך באַמערקט, איז אַריַינגעקומען אין קאַמער און האָט זיי אַרויסגעטריבן און מיר אָנגעזאָגט, אַז איך זאָל זיי אויפהערן קאַרמענען. איך האָב אים, פאַרשטייט זיך, ניט געפאָלגט.

אויפן דריטן אָדער פערטן טאָג, נאָכדעם ווי איך בין שטאַרק צוגע־שטאָנען צום נאַטשאַלניק, אַז מען זאָל מיר געבן אַ בוך צום לייענען, האָט ער מיר אַריַינגעשיקט אַ בוך וועגן נערון־קראָנקייטן. איך בין אַזוי אויך געווען גוט נערוועז און פון לייענען דעם בוך בין איך נאָך נערוועזער גע־ווָארן. איך ווייס ניט צי האָט דער נאַטשאַלניק בכיוון מיר געגעבן גראָד דעם בוך, כדי צו צעטרייסלען מיינע נערוון, אָדער דאָס איז פשוט געווען דער ערשטער בוך, וואָס איז געלעגן אים צו דער האַנט און ער האָט אים געגעבן דעם וועכטער, אַז ער זאָל מיר איבערגעבן.

אויף מאָרגן אָדער אין צוויי טעג אַרום, ווען איך האָב ווידער דערזען דעם נאַטשאַלניק און האָב פראָטעסטירט קעגן דעם, וואָס ער האָט מיר צו־געשיקט גראָד אָט דעם בוך, האָט ער מיר געענטפערט: „אויב אייך געפעלט ניט דער בוך, וועל איך אייך שיקן אַ ביבל". „גוט, האָב איך געזאָגט, גיט

מיר טאַקע אַ ביבל". דעם תנ"ך האָב איך שוין געהאַט כמעט פאַרגעסן, און איך האָב געוואָלט נאָך אַמאָל לייענען די נביאים אין רוסיש. אַריינגעשיקט האָט דער נאַטשאַלניק אָבער מיר ניט קיין ביבל, נאָר אַ „פסאַלטיר", אַ תהילים. די ביבל, האָט מיר דער וועכטער געזאָגט, לייענט איצט עמעצער אַנדערש. האָב איך שטונדן לאַנג געלייענט דעם תהילים. וועז איך בין שפּעטער באַפרייט געוואָרן פון טורמע און בין געקומען אַהיים, האָט מיין טאַטע געזונט אויספרעגן מיך וואָס איך האָט געטאָן גאַנצענע טעג אין טורמע און איך האָב אים אַלץ דערציילט. האָט ער מיט אַ שמייכל אַ זאָג געטאָן:

„גיי וויס, אַז דו האָסט דאָרט גאָר געזאָגט תהילים!" איך האָב זיך צעלאַכט.

יעדן טאָג פלעגט מען מיך אויף אַ שטונדע צייט אַרויספירן אין טורמע הויף אויף אַ שפּאַציר. דאָרט האָב איך איינמאָל געטראָפן מיינע צוויי חברים. אָבער ריידן מיט זיי האָט מען מיר ניט דערלויבט. דער וועכטער אין דרויסן איז נאָך אַלץ געווען זייער אַ גוטער. די שפּיזן, וואָס איך פלעג באַקומען, איז געווען ניט קיין געהויבענע, אָבער בעסער ווי איך האָט דערוואַרטעט. נאָכדעם ווי איך בין אַזוי אָפּגעזעסן צווישן אַן אַלטע וואָכן, איז אַריינגעקומען אַ וועכטער. ער האָט מיר געהייסן נעמען מיינע זאַכן און ער האָט מיך אַוועקגעפירט אין קאַנטאָר (אָפּיס) פון דער טורמע. דאָרט האָב איך שוין געטראָפן אויך מיינע צוויי חברים. דער נאַטשאַלניק האָט פאַרגעלייענט פריער פאָר זיי אַ פאַפּיר (איך געדענק ניט צי דאָס איז געווען פון ווילנער גובערנאַטאָר אָדער פון גענעראַל־גובערנאַטאָר), אין וועלכן עס איז געווען געזאָגט, אַז די און די זיינען „פאָר דעם פאַרזוך צו באַפרייען דורך גוואַלד אַ מאַן, וועלכער איז אַרעסטירט געוואָרן אויף דעם פאַרדאַכט, אַז ער האָט געפירט אַ רעוואָלוציאָנערע אַגיטאַציע צווישן די פויערים, פאַראורטיילט אויף דריי מאָנאַטן טורמע יעדערער". דערנאָך האָט ער פאַרגעלייענט פאָר מיר אַ צווייטן פאַפּיר, אין וועלכן עס איז געזאָגט געוואָרן, אַז „דאָוויד שוב, וועלכער איז אַרעסטירט געוואָרן אויף דעם פאַרדאַכט, אַז ער לעבט אויף אַ פאַלשן פאַספּאָרט, זאָל אַרויסגעשיקט ווערן קיין פאָסטאָוו פעסטצושטעלן צי זיין פאַספּאָרט איז טאַקע אַ ריכטיקער".

מיינע צוויי חברים האָבן געפרעגט ביים נאַטשאַלניק ווי אַזוי פאָרט זיך איינס מיט דאָס צווייטע? אויב שוב ווערט באַשולדיקט נאָר אויפן פאַרדאַכט, אַז ער לעבט אויף אַ פאַלשן פאַספּאָרט, טאָ פאָרוואָס באַשולדיקט מען זיי, אַז זיי האָבן געוואָלט באַפרייען אַ רעוואָלוציאָנערן אַגיטאַטאָר? דער נאַטשאַלניק האָט זיי גאָרניט געענטפערט און געהייסן זיי גלייך אַוועקפירן צוריק אין זייערע קאַמערן.

דאָן האָב איך זיך געוועדעט צום נאַטשאַלניק און געזאָגט: „אויב עס איז נויטיק נאָר אַ באַשטעטיקונג, אַז איך בין טאַקע איך און אַז מיין פאַספּאָרט איז ניט קיין פאַלשער, איז דאָ אין ווילייקע פאָראַן אַן אַנגעזעענער פערזאָן, דער דירעקטאָר פון דער שטאָטישער שולע, קליניצקי, וועלכער קען מיך זייער גוט. איך האָב דאָ מיט זעקס יאָר צוריק געענדיקט זיין שולע".

„אַזוי? — האָט דער נאַטשאַלניק מיט אַ כיטרען שמייכל געזאָגט —

דאָס האָט מען איך דאָ אויסגעלערנט אָט די וויסנשאַפטן? איך מוז אייך שיקן מיטן עטאַפּ קיין פּאָסטאָוו, אַזוי שטייט געשריבן אין דעם באַפעל, וועלכן איך האָב באַקומען און איך קען עס ניט ענדערן". און ער האָט געהייסן דעם וועכטער מיך אַרויספירן אויפן הויף. דאָרט זיינען שוין געווען אַ צענדליק אַנדערע אַרעסטאַנטן, וועלכע מ'האָט געפירט מיטן עטאַפּ אין פאַרשיידענע שטעטלעך און דערפער. איך בין געווען דער אייניקער ייד צווישן זיי.

פון וויליקע קיין פּאָסטאָוו האָט מען מיך געפירט מיטן עטאַפּ דורך קורענין. זעקס באָוואָפנטע רייטנדע סטראָזשניקעס האָבן געפירט די זעקס־אָכט אַרעסטאַנטן. אידער איך בין געפאָרן קיין מיאָדלע האָלטן די רעדע אויף דער גרויסער פּויערים־פאַרזאַמלונג, האָט עטלעכע טעג גערעגנט; אין דרויסן איז געווען בלאָטיק. האָב איך מיטגענומען מיט זיך אַ פּאָר קאַלאָשן און אַ ווארעמע טוזשורקע (אַ קורצן מאַנטל אויף וואַטע). איצט אָבער, וען מען האָט אונדז געטריבן מיטן עטאַפּ פון וויליקע קיין קורענין, איז געווען אַ זייער הייסער טאָג. אייניער פון די רייטנדע סטראָזשניקעס האָט באַמערקט, אַז ס'איז מיר שוער צו גיין אין דעם ווארעמען מאַנטל און אין די קאַלאָשן. איז ער צוגעריטן צו מיר, האָט זיך אייגעבויגן און מיר שטילערהייט אַ זאָג געטאָן: „זיי (זיינע חברים סטראָזשניקעס — ד. ש.) פּאַרשטייען גאָרנישט און פילן אייך ניט מיט, אָבער אין פיל אייך שטאַרק מיט; איך בין געווען אויף מלחמה און וויס אַלץ; גיט מיר אייער מאַנטל און די קאַלאָשן, איך וועל זיי פירן, און וען מיר וועלן קומען קיין קורענין וועל איך זיי אייך אָפּגעבן; איך בין אייך גאָר ניט מקנא וואָס איר וועט דאַרפן אויסשטיין פון דעם קורעניצער פּריסטאָוו, וועלכער איז אַ משוגענער כוליגאַן".

איך האָב אים געגעבן מיין מאַנטל און די קאַלאָשן און אין קורענין האָט ער מיר זיי צוריקגעגעבן און געוואונטשן מיר אינגיכן באַפרייט צו ווערן...

קורענין האָב איך גוט געקענט און אין קורענין האָבן מיר אַ סך מענטשן געקענט, וויייל איך האָב פיל מאָל וואָכן לאַנג דאָרט געוואוינט פריער ביי מיין ברודער און שפּעטער, וען מיין ברודער מיט זיין פרוי האָבן זיך איבערגעקליבן קיין פּאָסטאָוו, פלעג איך אָפט קומען צו מיין טאַנטע, וועלכע האָט מיך זייער ליב געהאַט.

אין זומער 1906 האָבן אין קורענין שוין מער ניט געהערשט די רעליגיעזע פאַנאַטיקער, אָבער די שיינע מיידלעך זיינען פאַרבליבן. מאַנכע פון זיי זיינען שוין איצט געווען יונגע וויבלעך, עס זיינען אָבער אין די 6 יאָר אונטערגעוואקסן אַנדערע און אַ צאָל פון זיי זיינען געווען מיטגלידער פון דער געהיימער יידישער רעוואָלוציאָנערער אַרגאַניזאַציע.

וען מען האָט מיך אין אַ שיינעם זומערדיקן בייטאָג דורכגעפירט דורך דער קורעניצער הויפּט־גאַס און דורכן מאַרק, אַרומגערינגלט פון אַ מחנה באַוואָפנטע סטראָזשניקעס, האָבן אַ צאָל מיידלעך מיך דערקענט און אַ פּאָר פון זיי האָב איך אויך דערקענט און געזען וואָס פאַר אַ סומאַטאָכע עס איז געווארן צווישן זיי. אויפן וועג צו דער שטעטלדיקער אַרעסט־הויז האָט

מען מיך פֿאַרבייגעפירט די הויז, וואו מיין שוועגערינס מאַמע און ברודער מיט זייַנע טעכטער האָבן געוואוינט. איך האָב דאָרט קיינעם ניט באַמערקט. אָבער אינדערפרי, וועז איך האָב איבערגענעכטיקט אין אַרעסט־הויז, איז מיין שוועגערינס אַלטע מאַמע מיט אַן אייניקל, אַ דערוואַקסענע שיינע מיידל, וועלכע איך האָב גוט געקענט וועז זי איז געווען אַלט אַ יאָר 12־13, געקומען און מיר געבראַכט עסן. מען האָט זיי דערלויבט צו פֿאַרבריגען מיט מיר ביי אַ האַלבער שעה צייט. דערנאָך האָט מען מיר אויפן באַפֿעל פון דעם משוגענעם פֿריסטאָו, וועמען איך האָב ניט געזען, אַרויסגעפירט אויפן גאַס און צוגעשמידט צו אַן אַנדער אַרעסטאַנט, וואָס איז אויך געגאַנגען מיטן עטאַפּ אין אַן אַנדער שטעטל. אין דער באַגלייטונג פון צווי באַוואַפנטע סטראַזשניקעס האָט מען אונדז אַוועקגעפירט צופוס וויטער.

דער דערשראַקענער פּנים פון מיין ברודערס אַלטער שוויגער שטייט מיר ביז היינט צו טאָג פֿאַר די אויגן. איך האָב זי באַרואיקט און געזאָגט, אַז מען וועט מיך אין אַ פּאָר טעג אַרום ברענגען קיין פּאָסטאָוו און אַרויסלאָזן, אָבער זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ און איך האָב געזען וויי די טרערן זיינען גערונען פון אירע אויגן. נאָכדעם האָב איך זי שוין קיינמאָל מער ניט געזען.

אַ וויאַרסט 20־25 זיינען מיר געגאַנגען צופוס. אין דער נעקסטער שטעטל האָט מען אונדז איבערגעגעבן צו אַנדערע סטראַזשניקעס. זיי האָבן אַרונטערגענומען די קייטן פון אונדזערע הענט, און מיר האָט דער נייער פּריסטאָו דערלויבט צו דינגען אַ פּור און אין דער באַגלייטונג פון אַין סטראַזשניק צו פֿאָרן וויטער קיין פּאָסטאָו. אָט דער סטראַזשניק האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין זייער אַן אַנשטענדיקער פּויער. ער איז אויך געווען אויף דער מלחמה און איז אויך געווען רעוואָלוציאָנער געשטימט. אָבער קיין אייגענע ערד פֿאַרמאָגט ער ניט און קיין מלאכה קען ער ניט, „איז וואָס האָב איך געזאָלט טאָן?" — האָט ער פֿאַרענדיקט זיין לעבנס־געשיכטע, — „בין איך געווארן אַ סטראַזשניק. וועז עס וועט זיך מאַכן שפּעטער עטוואָס בעסערס, וועל איך פֿאַרשטייט זיך ווערן אויס סטראַזשניק".

נאָך האַלבער נאַכט בין איך אַנגעקומען קיין פּאָסטאָו. באַפֿרייט האָט מען מיך אויף מאָרגן אינדערפרי.

דער פּאָסטאָווער פּריסטאָו, און נאָך מער דער אוריאַדניק, וועלכער איז געווען אַ גרויסער כוליגאַן זיינען געווען שטאַרק דערצאָרנט פון דעם, וואָס מען האָט מיך באַפֿרייט פון ווילייקער טורמע און איך בין צוריק אויף דער פּריי אין פּאָסטאָו און וועל „וויטער בונטעווען די פּויערים". וועז זיי האָבן דערהערט וויי אַזוי מען האָט מיך אַרעסטירט אין מיאַדלע, ווי אַזוי די פּויערים פון די דערפֿער אַרום מיאַדלע זיינען געקומען באַפֿרייען מיך מיט גוואַלד פון אַרעסט און ווי אַזוי זייערע אַנפּירער האָט מען גוט צושלאָגן און צוזאַמען מיט מיר אַוועקגעשיקט אין ווילייקער טורמע, זיינען זיי געווען זיכער, אַז איך וועל שוין קיין פּאָסטאָו ניט צוריקקומען און זיי האָבן זיך שטאַרק געפּרייט. ערשט אין דריי וואָכן אַרום — איך בין ווידער דאָ.

אין פּאָסטאָוו האָב איך פון די צוויי ברידער סטודענטן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט, זיך דערוואוסט, אַז אין אַ דריי־פיר טעג אַרום, נאָכ־דעם ווי איך בין אַרעסטירט געוואָרן אין מיאָדלע, איז דער פּריסטאָוו, וועל־כער האָט מיך דאָרט אַרעסטירט, געווען צוגאָסט ביי זייער מאַמען. די מאַמע האָט שוין געוואוסט די גאַנצע געשיכטע וועגן מיין אַרעסט, האָט זי אויסגערעדט דעם פּריסטאָוו פאַרוואָס ער האָט אַרעסטירט און אַוועקגעפירט אין וויליקער טורמע „אַזאַ שטילן, אומשולדיקן און איינטעליגענטן יונגגמאַן ווי שוב, וועלכער איז זיכער ניט באַגאַנגען קיין שום פאַרברעכן".

וואָס דער פּריסטאָוו האָט איר געענטפערט, וויס איך ניט, אָבער די סטודענטן זיינען געווען איבערצייגט, אַז די אורזאַך פאַרוואָס מען האָט מיך אַזוי שנעל באַפרייט פון טורמע, איז געווען וואָס דער פּריסטאָוו האָט צוגע־שטעלט אַ באריכט, אַז מען האָט מיך אַרעסטירט ניט אויף דעם פאַרדאַכט, אַז איך האָב געהאַלטן אַ רעוואָלוציאָנערע רעדע אויף אַ גרויסער פּויערים־פאַרזאַמלונג, נאָר אויפן פאַרדאַכט, אַז מיין פאַספּאָרט איז אַ פאַלשער, און דער פּריסטאָוו האָט גוט געוואוסט, אַז ווען מען וועט מיך ברענגען קיין פּאָסטאָוו פעסטצושטעלן צי דער פאַספּאָרט איז טאַקע מיינער, וועט מען מיך גלייך באַפרייען.

אין אַ פאָר וואָכן אַרום איז צו מיר געקומען אַ שליח פון דער סמאָרגאָ־נער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע מיך אייגלאַדן, אַז איך זאָל קו־מען אַהין דעבאַטירן מיט אַן אַנאַרכיסטישן רעדנער, וועלכער איז מיט אַ פאָר וואָכן פריער געקומען אַהין פון ביאַליסטאָק און ער האָט אַריבערגע־וואויגן אויף זיין זייט אַ צאָל בחורים און מיידלעך, וועלכע האָבן פריער געהערט צום „בונד" און צו דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגא־ניזאַציע. דאָס מאָל האָב איך זיך אַנטזאָגט צו פאָרן.

נאָך איידער איך בין אַרעסטירט געוואָרן אין מיאָדלע, האָב איך אָפּ־געמאַכט מיין מיינונג צו שטעלן זיך נאָך דעם יאָר צום פריזיוו. לויט מיין עלטער האָב איך געדאַרפט ערשט אין אַ יאָר שפּעטער שטיין צום פריזיוו, אָבער אַזוי ווי קיין מעטריקע (געבורט־סערטיפיקאַט) האָב איך ניט געהאַט (זי איז פאַרברענט געוואָרן ווען אונדזער הויז האָט אָפּגעברענט, ווען איך בין נאָך געווען אַ קינד), האָב איך געקענט זיך פאַרשרייבן מיט אַ יאָר עלטער און שטעלן זיך צום פריזיוו אין 1906, אַנשטאָט אין 1907.

איך האָב אויסגערעכנט אַזוי: אַנטלויפן פון רוסלאַנד וועל איך בשום אופן ניט, אָפילו ווען איך וועל מוזן דינען אין דער אַרמיי צווישן יאָר מיט אַכט מאָנאַטן — וועל איך שוין בעסער אָפּפּטרן דעם פריזיוו מיט אַ יאָר פריער און ווי אַ סאָלדאַט וועל איך דאָך קענען פירן אַ רעוואָלוציאָנערע פּראָפּאַגאַנדע אין דער אַרמיי, וואָס דאָס האָט מיר געשיינט צו זיין פיל וויכ־טיקער פאָר דער רעוואָלוציע ווי די סאָציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע צווישן די אַרבעטער און פּויערים.

אין אַ פאָר וואָכן נאָך מיין באַפרייאונג פון וויליקער טורמע, בין איך ווידער אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע. איך געדענק שוין ניט וואָס דער צוועק פון מיין דעמאָלטדיקער רייזע איז געווען. דעם מאָל האָב איך אין ווילנע אָפּ־

געדרוקט אין דער בונדישער „פאלקס־צייטונג" מיין ערשטן יידישן ארטיקל. די טעמע פון דעם ארטיקל געדענק איך ניט. איך געדענק נאר, אז די רע־דאקציע האט געענדערט דאס „קעפל" פון ארטיקל און אריסגעווארפן פון ארטיקל א פאר שורות, וואס צוליב זיי האט דער נומער פון דער צייטונג געקענט קאנפיסקירט ווערן פון דער פאליציי.

מיט א פאר וואכן שפעטער האב איך, שוין זייענדיק צוריק אין פאסטאוו, צוגעשיקט צו דער „פאלקס־צייטונג" א קארעספאנדענץ וועגן דעם פריזיוו און זי איז געווען געדרוקט ווארט־אין־ווארט אזוי ווי איך האב געשריבן.

איך געדענק אויך, אז אויף מארגן אדער אין צווי טעג ארום האט די באוואוסטע „אסתר" (פרומקינא) געשריבן וועגן מיין קארעספאנדענץ א ספעציעלן ארטיקל אין דער „פאלקס־צייטונג".

דעם מאל, וען איך האב איןווילנע אין א בייטאג שפאצירט מיט מיינער א פילמעניצע אין פארק (דאס איז, דאכט זיך, געווען ראש השנה), איז אונדז אנטקעגן געקומען מיין פרייַנד פון ניו־יארק הירש קאהאן, דער געווען מינסקער פועלי ציוניסט, וועלכער איז אונטער דעם אינפלוס פון זשיטלאווסקיס רוסישע לעקציעס אין ניו־יארק אין 1905 געווארן א סאציאליסט־רעוואלוציאנער און א דאנק מיר האט מען אים אריינגענומען אין דער פארטיי סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן. זשיטלאווסקי האט אים גע־מאכט פאר זיין סעקרעטאר און דערנאך האט אים די פארטיי אוועקגעשיקט אויף „רעוואלוציאנערער ארבעט" קיין רוסלאנד (איך האב וועגן אים גע־שריבן אויספירלעך אין א פריערדיקן קאפיטל). מיר האבן זיך ביידע שטארק דערפרייט. איך האב געוואוסט, אז ער איז אומלעגאל, ד. ה. אז ער לעבט אויף א פאלשן פאספארט, ווייל ער איז אנטלאפן פון מיליטער אין צייט פון דעם רוסיש־יאפאנעזישן קריג און פאר דעם איז אים געקומען א שווערע שטראף. האב איך קיין סך מיט אים ניט געשמועסט דא אין פארק. איך האב נאר ביי אים געבעטן זיין אדרעס און אים צוגעזאגט אויף מארגן אינדערפרי צו קומען צו אים. ער האט געוואוינט ערגעץ אין א קליין געסל אויף לוקישקעס, ביי א קריסטלעכער פרוי.

אויף מארגן אינדערפרי בין איך אוועק צו אים. אזוי שנעל ווי איך בין אריין צו אים אין צימער האב איך באמערקט ביי אים אויפן טיש א סך רוסישע לער־ביכער. וען מיר האבן זיך צערעדט, האט ער מיר דערציילט, אז ער האט, קומענדיק אין זומער 1905 קיין רוסלאנד, געארבעט פריער אין א געהיימער דרוקערייַ פון דער פארטיי סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן, דאכט זיך אין פעטערבורג. דערנאך האט ער געארבעט אין דער פארטיי אין א רייַ אנדערע שטעט. אבער נאכדעם ווי די גאסודארסטוועניא דומא איז צעטריבן געווארן, האט ער באשלאסן זיך צוריקציען פון פאליטישער טעטיקייט, און

געמען זיך שטודירן און צוגרייטן זיך אַנצוקומען אין אַן אוניווערסיטעט, אויב ניט אין רוסלאַנד, איז אין אויסלאַנד.

איך האָב געזען פאַר זיך אַ מענטשן, וועלכער איז אַנטוישט אין אַלץ און אין אַלעמען. ער האָט געמאַכט אויף מיר אַ שלעכטן אייndרוק און איך האָב שוין ניט געהאַלטן פאַר מעגלעך אים צו דערציילן אַ סך וועגן זיך. כ׳האָב באַלד זיך געזעגנט מיט אים און פאַרלאָזן זיין צימער מיטן געדאַנק קיינמאָל מער ניט צו באַגעגענען זיך מיט אים. אָבער עס איז מיר באַשערט געווען צו טרעפן זיך מיט אים אין אַ פאַר צענדליק יאָר אַרום אין ניו־יאָרק.

איין און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

מען „גיט מיך אָפּ" פּאַר אַ סאָלדאַט און אין אַ וואָך אַרום אַרעסטירט מען מיך און מען שיקט מיך אַוועק אין טורמע. — צוויי מאָנאַטן אין דיסנער טורמע. — מען פּאַרשיקט מיך דינען אין דער אַרמיי אין סיביר. — אַ רייזע אין אַ מילימערישן פּראַכט־וואַגאָן פון סמאָלענסק קיין אירקוטסק וואָס האָט גערויערט כמעט אַ מאָנאַט צייט. — מיין גרויסע אַנטוישונג.

אַנהויב אָקטאָבער 1906 בין איך אין דעם שטעטל גלובאָקע געשטאַנען צום פּריזיוו און מען האָט מיך אָפּגעגעבן פּאַר אַ סאָלדאַט. אין יענע צייטן וועט מען פּלעגט אייגעם אָפּגעבן פּאַר אַ סאָלדאַט, פּלעגט מען אים אָפּלאָזן אויף 4 וואָכן צייט אַהיים, איידער ער האָט געדאַרפט קומען אין אויפּזד צום מיליטערישן באַטשאַלניק און דער באַטשאַלניק פּלעגט באַשטימען אין וועל־כער שטאָט און אין וועלכן פּאָלק (רעגימענט) ער זאָל דינען און מען פּלעגט אים אַהין גלייך אַוועקשיקן.

מיך האָט מען, פּאַרשטייט זיך, אויך אָפּגעלאָזט אַהיים אויף די 4 וואָכן. אָבער באַלד אויף דער צווייטער וואָך האָט מיך אַ סטראָשניק אָפּגעשטעלט אין מיטן גאַס און געזאָגט, אַז דער פּריסטאָו וויל מיך זען אין איך זאָל גלייך גיין מיט אים צום פּריסטאָו. וועז איך בין אַריין צום פּריסטאָו, האָט ער מיך העפּלעך באַגריסט און גלייך פּאַרגעלייענט אַ פּאַפּיר (איך געדענק איצט ניט, צי דאָס איז געווען פון ווילנער גובערנאַטאָר, אָדער פון דעם גענעראַל־גובערנאַטאָר), אין וועלכן עס איז געזאָגט געווארן, אַז פּאַר פּאַר־לעצן דעם און דעם צייטווייליקן געזעץ (נומער אָזאַ און אָזאַ) בין איך פּאַר־אורטיילט אָפּצוזיצן דריי מאָנאַטן אין טורמע און דערנאָך אַדמיניסטראַטיוו אַרויסגעשיקט צו וווינען אויף צווי יאָר אין איינער פון די צפונדיקע גובערניעס.

איך בין, פּאַרשטייט זיך, שטאַרק איבערראַשט געווארן. „מען האָט דאָך מיך ערשט מיט אַ וואָך צוריק אָפּגעגעבן פּאַר אַ סאָלדאַט און אין דריי וואָכן אַרום מוז איך זיך מעלדן אין דער אויפזדנער שטאָט דיסנע צום מיליטערישן באַטשאַלניק" — האָב איך געזאָגט דעם פּריסטאָוו.

„דאָס וועט מען שוין דאָרט זיך פּאַנאַנדערקלייבן" — האָט דער פּריסטאָוו מיר געענטפּערט.

„קען איך גיין אַהיים און ברענגען מייגע זאכן?" — האָב איך געפרעגט.

„ניין, איר זענט אַרעסטירט — האָט דער פּריסטאָוו געזאָגט — די זאכן וועט מען שוין אייך ברענגען אַהער".

„קענט איר אָנזאָגן מיך פּאָטער, אַז איך בין אַרעסטירט און אַז מען פּאַרשיקט מיך?“ — האָב איך געפרעגט.

„געווים, איך שיק גלייך אַוועק אַ סטראָשניק צו אייער פּאָטער“ — האָט ער געענטפערט.

אין אַ שטונדע אַרום איז טאַקע געקומען מיין פּאָטער. איך האָב אים געזאָגט וואָס ער זאָל איינפּאַקן אין מיין הילצערנער קעסטל, וואָס איך האָב פריער געהאַט צוגעגרייט צו נעמען מיט זיך אין דער אַרמיי. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט מען מיר געבראַכט דאָס קעסטל מיט מיינע זאַכן, ווי אויך מיינע ווינטערדיקע קליידער. אָפּזיצן די דריי מאָנאַטן האָב איך באַדאַרפט טאַקע אין דער דיסנער טורמע.

פון אָנהויב האָב איך ניט געקענט פּאַרשטיין ווי קומט עס וואָס פריער האָט מען מיך אַרעסטירט אויפן פּאַרדאַכט, אַז איך וואַוין אויף אַ פּאַלשן פּאַספּאָרט און מען האָט מיך באַפרייט פון דער וויילייקער טורמע און אַרויס־געשיקט מיטן עטאַפּ קיין פּאָסטאָוו, כדי פעסטצושטעלן דאָרט צי דער פּאָס־פּאָרט מיינער איז ניט קיין פּאַלשער, און איצט, מיט אַ פּאָר מאָנאַטן שפּעטער, באַשטראָפט מען שוין מיך מיט טורמע און פּאַרשיקונג פּאַר פירן אַ רע־וואָלוציאָנערע אַגיטאַציע צווישן די פּויערים? שפּעטער אָבער האָב איך אויסגעפונען וואָס עס איז אין די פּאָר מאָנאַטן געשען.

וועג מען האָט מיך געבראַכט פון וויילייקע קיין פּאָסטאָוו און מיך באַ־פרייט, זיינען דער פּאָרוואָלטער פון דעם גראָפס הויף און נאָך עמעצער פון די אַרומיקע פּריצים, וועלכע האָבן געליטן פון די פּויערים־אומרועג, אַוועק־געפּאָרן קיין ווילנע און צוגעשטעלט דעם גובערנאַטאָר אַ מעמאָראַנדום, אין וועלכן עס איז אָנגעוויזן געוואָרן, אַז אין דער הויפּט־אָנפּירער פון דער רעוואָלוציאָנערער פּראָפּאַגאַנדע וואָס וועלט אָנגעפּירט אין דעם געגנט און ווי אַ רעזולטאַט פון אָט דער פּראָפּאַגאַנדע פּאַרמערן זיך אַלץ מער די פּויערישע אומרועג. דעם מעמאָראַנדום האָב איך אַליין ניט געלייענט, אָבער אייגער וואָס האָט אים יאָ געלייענט, האָט עס דערציילט די ברידער פּאָמין און זיי האָבן עס דערנאָך דערציילט מיינעם אַ חבר. דער גו־בערנאַטאָר האָט דעריבער גלייך מיך געמאַכט אומשעדלעך...

קיין דיסנע פון פּאָסטאָוו האָט מען באַדאַרפט פּאָרן דורך דער שטעטל גלובאָקע, וואו איך בין מיט עטלעכע וואָכן פריער געשטאַנען צום פריזיוו. פון פּאָסטאָוו קיין גלובאָקע האָט דער פּאָסטאָווער פּריסטאָוו מיר דערלויבט צו פּאָרן אין דער באַגלייטונג פון אַ סטראָשניק מיטן באַן. עס פּאַרשטייט זיך, אַז אָלע מיטגלידער פון דער אָרגאַניזאַציע און אָלע פרייַנד מיינע זיינען געקומען אויפן וואָקזאַל מיך דורכלאָזן און נעמען אָפּשייד. דער סטראָשניק וועלכער האָט מיך געפירט האָט קיינעם ניט געשטערט אַריינצוקומען אין מיין וואַגאָן און זיך געזעגענען מיט מיר.

קיין גלובאָקע זיינען מיר אָנגעקומען שוין פּאַרנאַכט און דער סטראָש־ניק האָט מיר איבערגעגעבן צו דער דאָרטיקער פּאָליציי. מען האָט מיך אָוועקגעפירט אין דאָרטיקן אַרעסט־הויז און אַריינגעזעצט אין אַ האַלב־פּינצ־טערן צימער, אין וועלכן עס איז געווען זייער קאַלט. וועג איך האָב געבעטן

דעם דאָרטיקן סטראָזשניק צו ברענגען מיר עפּעס עסן, האָט ער מיר געבראַכט אַ הערינג מיט ברויט און אַן אוגערקע. שפּעטער, וען איך בין געוואָרן שטאַרק דורשטיק און האָב געבעטן, אַז ער זאָל מיר ברענגען אַ טרונק וואַסער, האָט ער מיר געענטפערט: „נישקשה, דו וועסט ניט פֿגרן, אויב דו וועסט ביז אינדערפרי ניט טרינקען". אַ טרונק וואַסער האָט ער מיר געבראַכט ערשט אין 2-3 שעה אַרום.

פון גלובאָקע קיין דיסנע האָט מען געדאַרפט פֿאָרן מיט אַ פור, ווייל קיין באַן איז דאָרט נאָך ניט געווען. בין איך אין דער באַגלייטונג פון צוויי סטראָזשניקעס געפֿאָרן ביי אַ 10-12 שעה און כמעט דעם גאַנצן וועג האָט גערעגנט. איך בין אויסגעוויקט געוואָרן. וועג מען האָט מיך שפּעט אין אַוונט געבראַכט אין דיסנער פֿאַליציי-הויז, האָב איך געפּילט ווי מען וואַלט מיך אַרײַנגעפֿירט אין אַ פֿאַלאַץ. דאָרט איז געווען וואַרעם, ליכטיק און אַנגענעם, טראָץ דעם, וואָס דאָרט זיינען געזעסן אַ מאַן 10-15 אַרעסטירטע, מערסטנס פּויערים. עס זיינען אויך געווען אַ פּאָר געוועזענע אַרבעטער, וועלכע זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרן פון די גרעסערע שטעט „נאַ ראַדינו" (אין זייערע געבורט-פלעצער), פּאָר באַטיילקן זיך אין רעוואָלוציאָנערע אַרויסטרעטונגען.

עס איז דאָרט אויך געזעסן אַ ייִדישער יונגערמאַן פון דיסנע, אַ גאַנץ אינטעליגענטער בונדאָווץ. אים פלעגט מען כמעט יעדן טאָג ברענגען עסן פון זיין היים און ער פלעגט מיטן עסן זיך טיילן מיט מיר און מיט די פּאָר אַנדערע פּאָליטישע, וואָס זיינען דאָ געזעסן צוזאַמען מיט אונדז. מען פלעגט אים אויך ברענגען זשורנאַלן און מאַנכעסמאָל אויך נומערן פון דער ווילנער בונדישער „פֿאָלקס-צייטונג" און איך האָב, באַטירלעך, אַלץ וואָס ער פלעגט באַקומען צוגעשיקט, לייענען. שלאָפֿן האָט מען דאָרט געמוזט אויף הוילע גאָרעס בלויז מיטן מאַנטל צוקאָפּנס.

באַלד אין דער ערשטער וואָך, וואָס איך בין אַנגעקומען אין דער דיסנער טורמע, האָב איך אַנגעשריבן אַ קלאָגע צום ווילנער גובערנאַטאָר, פֿאַרוואָס מען באַשטראָפט מיך פֿאָר „פֿאַרברעכנס", וועלכע איך בין ניט באַגאַנגען. מען האָט דאָך מיך ניט געכאַפּט האַלטנדיק רעוואָלוציאָנערע רעדעס פֿאָר די פּויערים און ניט געפונען ביי מיר קיין שום פֿאַרבאָטענע ליטעראַטור. איך האָב אויך דערמאָנט, אַז מען האָט מיך אָפּגעגעבן פֿאָר אַ סאָלדאָט און אַז איך דאַרף אַנהויב באַוועמבער זיך מעלדן צום מיליטערישן באַטשאַלניק אין דיסנע און פֿאָר דאַרף באַשטימען, וואוהין מיך אַוועקצושיקן דינען. קיין ענטפֿער אויף מיין קלאָגע צום גובערנאַטאָר האָב איך ניט באַקומען. אָבער נאָכדעם ווי איך בין אָפּגעזעסן אין דיסנער טורמע זעקס וואָכן, האָט מען מיך אַרויסגערופן צום איספּראַווניק און זיין סעקרעטאָר האָט מיר געזאָגט, אַז מען באַפרייט מיך פון טורמע. אָבער אַזוי ווי דער מיליטערישער נאָטשאַלניק, ניט וויסנדיק, אַז איך בין אונטער אַרעסט, האָט מיך באַשטימט צו דינען אין אַ פֿאַלק (רעגימענט), וואָס שטייט אין דער שטאָט וויאַזמאַ, ניט ווייט פון מאָסקווע און דער גובערנאַטאָר אָדער דער געהילפֿן-גובער-

נאַטאָר האָט, ניט וויסנדיק אַז מען האָט מיך אָפּגעגעבן פאַר אַ סאָלדאַט און איך דאַרף גיין דינען, מיך אַרייַנגעזעצט אויף דריי מאָנאַטן אין טורמע און דערנאָך מיך געזאָלט פאַרשיקן קיין וואָלאָגדאַ אויף 2 יאָר, האָבן זיך איצט די מיליטעריסטן און ציווילע מאַכט צוזאַמענגעראַטעוועט און זיי האָבן באַשלאָסן, מיך באַלד צו באַפרייַען פון טורמע און אַוועקשיקן מיך דינען אין אייַנעם פון די „סאַמע וויַיטסטע פונקטן פון דער אימפּעריע". דער וויַיטסטער פונקט איז געווען כאַבאַראָווסק, ניט וויַיט פון דער כינעזישער גרענעץ. עס איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן. אַ רייַזע פון מאָסקווע קיין כאַבאַראָווסק מיט אַ פּאַסט־צוג פלעגט דויערן כמעט אַ מאָנאַט צייַט.

אַ יידישער אַדוואָקאַט אין דיסנע האָט זיך פאַר מיר אייַנגעשטעלט און אַזוי ווי דער מיליטעריסטער נאַטשאַלניק איז גראָד דעמאָלט געווען אַוועקגעפאָרן קיין ווילנע אויף עטלעכע וואָכן, האָט דער אַדוואָקאַט פאַר 25 רובל געפּרובירט ביים הויפּט־סעקרעטאַר פון מיליטעריסטן נאַטשאַלניק, אַז מען זאָל מיך אַנשטאָט קיין כאַבאַראָווסק שיקן דינען אין דעם צוויַיטן „וויַיטסטן פונקט פון דער אימפּעריע" — אין אירקוטסק, מזרח־סיביר.

אירקוטסק איז געווען אַ צענטער פון פּאָליטישע פאַרשיקטע. אין אירקוטסק, האָב איך געוואוסט, גייַען אַרויס פראָגרעסיווע צייַטונגען און עס זיַינען דאָרט פאָראַן אומלעגאַלע אַרגאַניזאַציעס פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, און עס איז בכלל אַ קולטורעלער צענטער. אין ווילנע האָב איך יענעם יאָר געהאַט געטראָפן אַ צאָל סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וועלכע זיַינען געווען פאַרשיקט אין אירקוטסק און זיי זיַינען נאָך דער אַמנעסטיע פון נאָוועמבער 1905 באַפרייַט געוואָרן און זיך צוריקגעקערט אַהיים.

איך קען ניט זאָגן, אַז איך בין געווען שטאַרק צופרידן פון דעם, וואָס איך וועל דאָרפן כמעט דריי יאָר צייַט דינען ניט אין וויַיאַזמאַ, לעבן מאָסקוע, נאָר אין וויַיטן סיביר, אָבער איך האָב זיך אויך שטאַרק ניט געערגערט פון דעם.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מען מיך צוזאַמען מיט נאָך אַ צענדליק „נאָוואַבראַנצעס" (קומענדיקע סאָלדאַטן) געבראַכט מיטן פּור צו אַן אייַזנבאַנסטאַנציע לעבן דיסנע, און פון דאָרט האָט מען אונדז, אין דער באַגלייַטונג פון אַ מיליטעריסטן קאָנווּאי, אַרייַנגעזעצט אין אַ ספּעציעלן וואַגאָן און מיר זיַינען אַזוי געפאָרן ביז סמאָלענסק. כמעט אַזוי ווי אַרעסטאַנטן. אין סמאָלענסק האָט מען אונדז אַרייַנגעזעצט אין אַ פראַכט־וואַגאָן אַן פענצטער צוזאַמען מיט נאָך אַ 20־25 אַזוינע „נאָוואַבראַנצעס", וואָס זיַינען פונקט אַזוי ווי איך, געזעסן אין פאַרשיידענע טורמעס און אונדז געפירט אין פאַרשיידענע שטעט.. ניט געקוקט אויף דעם, וואָס עס איז נאָך געווען דער מאָנאַט נאָוועמבער, זיַינען שוין דאָ געווען שנייַען און פרעסט און וואָס בעסטער מיר זיַינען צוגעקומען צו מאָסקווע, זיַינען די פרעסט געוואָרן גרעסער. דער וואָגאָן אונדזערער פלעגט באַהייצט ווערן פון אַן אייַזערנעם אייוועלע. אין וואָגאָן זיַינען געווען צוויי רייַען נאַרעס — אויבערשטע און אונטערשטע — אויף צו שלאָפן. די טיר פון וואָגאָן איז שטענדיק געווען אַ ביסל אָפן און

דאָס איז־וועלע האָט כסדר געברענט. איז אויף די אויבערשטע באַרעס געווען שרעקלעך הייס און אויף די אונטערשטע אַזוי קאַלט, אַז מען האָט געמוזט שלאָפן אין די זאַכן. כמעט אַלע פּאַסאַזשירן זיינען געווען פּאַרקילט.

געשפּייזט האָט מען אונדז ניט שלעכט, ד. ה. בעסער ווי אין די טורמעס, וואו איך בין געזעסן. אויף די גרויסע סטאַנציעס, וואו דער צוג פלעגט שטיין אַ שטונדע אָדער לענגער, פלעגט מען מאַנכע פון די, וועלכע זיינען ניט באַטראַכט געווארן פאַר אַרעסטירטע, דערלויבן אַרונטערצוגיין אויפן וואָקזאַל און קויפן „קיפּיאַטאָק" (הייסע געקאָכטע וואַסער) און מאָכן זיך דערנאָך אין וואַגאָן טיי. מיר אָבער און אַ פּאָר אַנדערע „געווינענע פּאָליטישע" האָט מען ביז סיביר ניט דערלויבט אַליין אַרונטערצוגיין אויפן וואָקזאַל. צייטונגען האָט מען אונדז אויך ניט דערלויבט צו קויפן און לייענען. קיין ביכער האָט קיינער ניט געהאַט און אַפילו וועג מען וואָלט יאָ געהאַט וואָלט מען אויך ניט געקענט לייענען צוליב דעם טומל, וואָס האָט געהערשט אין וואָגאָן פון פּרימאַרגן ביז אַזייגער 10 אין אָוונט, וועג אַלע פלעגן מוזן גיין שלאָפן. די מיליטעריש וואַך האָט שוין אויף דעם שטרענג אויפגעפאָסט.

די רייזע אין דעם פּראָכט־וואָגאָן פון סמאָלענסק ביז אירקוטסק האָט מיר שטאַרק דערמאָנט אָן מיין רייזע מיט אַנדערהאַלבן יאָר פריער אויף דער אָקסן־שיף פון באָסטאָן קיין לאָנדאָן. דאָרט האָט מען טאָקע אויך שווער געארבעט, אָבער עס איז געווען אָ סך פריילעכער, ווי אין דעם פּראָכט־וואָגאָן. אָזוי ווי לייענען האָט מען ניט געקענט, האָט מען פון אין דער פרי ביז אַזייגער 8—9 אין אָוונט געשפּילט אין קאַרטן. געשפּילט האָבן אַלע. אויך איך. מיר זיינען אָזוי אָפגעפאָרן, ניט אָפּשטעלנדיק זיך אויף קיין סטאַנציע, ביז מאָסקווע.

אין מאָסקווע האָט מען קיינעם פון אונדז ניט אַרויסגעלאָזט. דער צוג איז דאָרט געשטאַנען אָ 3—4 שעה. אַלץ וואָס איך האָב געזען פון וואָגאָן זיינען געווען די קופּאַלן פון די פיל קלויסטערס און מאַנכע פון די מאָסקווער פּאַרשטעט, וואָס האָבן אויסגעקוקט ווי גרויסער דערפער. קיין מויערן האָט מען דאָרט כמעט ניט געזען — אַלץ הילצערנע הייזער, אייגנשטאָקיקע און וואו ניט וואו אויך צווי־שטאָקיקע.

אונדזער צוג האָט זיך געשלעפּט זייער לאַנגזאַם. פאַרוואָס — ווייס איך ניט. אָבער עס האָט ענגומען אָ פּאָר טעג צייט אידער מיר זיינען פון מאָסקווע אַנגעקומען קיין פּענזאַ. דאָ האָט מען שוין אונדז געהייסן אַרונטערגיין מיט די זאַכן. דער צוג אונדזערער איז אַוועק וויטער. אונדז אָבער, אָ מאַן 40־50 פון אונדזער וואָגאָן אין פון די אַנדערע וואָגאָנען אויך אַזוינע פאַסאַזשירן ווי מיר, האָט מען אַוועקגעפירט אין דער באַגלייטונג פון אָ מיליטעריש וואַך אין אָ גרויסן „פּאַסטאַיאַלי דוואָר", אָ מין גרויסע אכסניה, וואו עס פלעגן איינשטיין די פויערים פון די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער, וועלכע פלעגן קומען קיין פּענזאַ פאַר פאַרשיידענע צוועקן. דאָרט איז גראָד געווען באַקוועם און ציכטיק. מען האָט פאַר יעדערן פון אונדז צוגעגרייט אָ באַקוועמען גלעזעגער. מיר האָבן דאָרט געקענט טרינקען טיי וויפל מיר האָבן געוואָלט און אויך צובייסן. אין די 3־4 טעג, וואָס מיר האָבן געדרוט אין

פּענזאַ, האָט מען מיר אין דער באַגלייטונג פון אַ סאָלדאַט צווישן מאָל דער־לויבט אויף אַ פּאָר שעה צו גיין באַקוקן די שטאָט און אייגקויפן אין די דאָרטיקע קראָמען וואָס דאָס האָרץ האָט געגלוסט.

פּענזאַ איז אַן עכט רוסישע שטאָט. דעמאָלט האָב איך קיין אין נייע געבוידע דאָרט ניט געזען — בלויז אַלטע הייזער. עס איז דאָרט געווען גאַנץ לאַנגווייליק (מיינער אַ גוטער פריינד, אַ רוס, וועלכער איז געבוירן און אויפגעהאָדעוועט געוואָרן אין פּענזאַ האָט מיר מיט יאָרן שפּעטער פאָרזי־כערט, אַז פּענזאַ איז זייער אַ שיינע שטאָט, נאָר איך האָב „די אמתע פּענזאַ" ניט געזען). יעדנפאַלס, אויף אייגער פון די הויפּט־גאַסן פון פּענזאַ האָב איך באַמערקט אַ שילד פון אַ שניידער מיט אַ ייִדישן פאָמיליע־נאָמען. האָב איך זיך ניט געפוילט און בין צוזאָמען מיט מיין באַגלייטער אַריין צום שניידער. ער האָט גלייך דערקענט, אַז איך בין אַ ייִד און ער האָט טאָקע אויף ייִדיש געפרעגט פון וואַנען איך קום און וואוהין מען פירט מיך (אַז מען „פירט" מיך, האָט ער זיך באַלד אָנגעשטויסן). איך האָב אים געזאָגט. דער דאָזיקער שניידער האָט געשטאָמט פון אַ ליטוויש שטעטל. ער האָט מיר דערציילט, אַז ער וואויינט דאָ שוין 10 יאָר. ער האָט מיך באַקענט מיט זיין פרוי. זי האָט אונדז (מיך און מיין באַגלייטער) מכבד געווען מיט טיי און געוואונטשן מיר „דאָס וואָס איר וויינטשט זיך אַליין". זי האָט געזעדט ניט קיין שלעכטן רוסיש.

איך געדענק ניט צי דאָס איז געווען אויף מאָרגן אָדער אין 2—3 טעג אָרום וווי מיר זיינען געקומען קיין פּענזאַ, האָט מען אונדז אַלעמען אָוועקגע־פירט אין אַ גרויסער קאַזאַרמע עסן אַ הייסן מאָלצייט. דאָרט זיינען געווען עטלעכע הונדערט רעקרוטן. מען האָט יעדערן פון אונדז געגעבן אַ געשמאַקן ברויט און אַ פּאָרציע קאַלטע פלייש. איך האָב זיך געוואונדערט וואָס דאָס פלייש איז געווען וויים. ס׳האָט אויסגעזען וווי אינדיק־פלייש. איך האָב פאָרזוכט דאָס פלייש און עס איז געווען פריקרע זיס. האָב איך עס ניט געגעסן. דערנאָך האָט מען געגעבן אַ הייסן באָרשטש. דעם באָרשטש האָב איך גראָד אָנגעהויבן עסן. מיט אַ מאָל האָט זיך דערהערט אַ געשריי און עס איז געוואָרן אַ שרעקלעכער טומל. ביידע קעסלען מיטן הייסן באָרשטש האָבן די „נאַוואָכראַנצעס" אויסגעגאָסן אויפן דיל, וווייל זיי האָבן זיך דער־וואוסט, אַז ער איז געקאָכט געוואָרן מיט פערדן־פלייש און דאָס פלייש איז אויך געווען פערדישע. עס איז אויסגעבראָכן אַן אמתער בונט. אַן אפּיצער איז געקומען אײַנשטילן דעם עולם. האָט מען פון אַלע זייטן געשריען: „דאָלאָי!" (אַרונטער!). עס זיינען אָנגעקומען נאָך צווי אפּיצערן און האָבן געזומען סטראָשענען, אַז אויב עס וועט ניט גלייך שטיל ווערן, וועט מען אונדז אַלעמען באַלד אַרייגזעצן אין דער מיליטערישער טורמע. מיט וואָס דאָס האָט זיך געענדיקט, צי מען האָט אונדז געגעבן אָנדערע שפּייז — גע־דענק איך ניט. אָבער נאָך דעם זעלבן פאַרנאַכט האָט מען אונדז אַוועקגע־פירט אויפן וואָקזאַל, אַרייגעזעצט אין נייע פראַכט־וואָגענען און אַוועקגע־פירט אונדז וויטער. אין אופן האָבן מיר זיך ווידער אָפּגעשטעלט אויף אַ

טאָג צייט. דאָרט האָט מען שוין אונדז געגעבן אַ געשמאַקן הייסן באָרשטש מיט קאָלטע, רינדערנע פלייש.

אין דעם וואָגאָן, וואו מען האָט מיך אַריינגעזעצט, האָב איך שוין כמעט קיינעם פון די, וועלכע זיינען צוזאַמען מיט מיר געפאָרן ביז פּענזאַ, ניט געזען. עס זיינען שוין אַחוץ רוסן דאָ געווען אויך טאַטערן, טשאַוואַשן, קירגיזן, וואָס אַ טייל פון זיי האָבן ניט געקענט ריידן קיין רוסיש.

אין פּענזאַ, אויפן וואָקזאַל נאָך, איז צו אונדז צוגעקומען אַ רוסישער אָפּבעטער און האָט אונדז אָנגעהויבן אָפּגיטירן. „געדענקט, האָט ער געזאָגט, אַז אויב עס וועט דאָרט וואו איר וועט דינען אויסברעכן אַן אויפשטאַנד פון פּאָלק, זאָלט איר ניט שיסן אין פּאָלק ווען מען וועט אייך הייסן, נאָר איר זאָלט צושטיין צום פּאָלק". דער עלטסטער פון דער וואָך, וואָס האָט אונדז געפירט און האָט גוט געהערט וואָס דער אָפּבעטער האָט געזאָגט, האָט אים אָוועקגעטריבן מיט די ווערטער: „גיי, גיי, אויב דו ווילסט ניט אַז איך זאָל דיך איבערגעבן צו די זשאַנדאַרן". אין דער אָכסניה, וואו מיר זיינען אין פּענזאַ אייngעשטאַנען, האָט זיך צו מיר צוגעזעצט אַ מיטליעריקער פויער מיט אַ לאַנגער באָרד און האָט אויך מיך און נאָך אַ פּאָר פון אונדז אָנגעהויבן אָפּגיטירן: „איר פּאָרט דען פּאַרטיידיקן דאָס פּאָטערלאַנד? — האָט ער געזאָגט — די מלחמה איז דאָך שוין געענדיקט. איצט רופט מען אייך צו פּאַרטיידיקן די פּריצים און די אָנדערע, וואָס זויגן דאָס בלוט פון פּאָלק... האָט עס שטענדיק גוט אין זינען". איך האָב אים געזאָגט, אַז מיר ווייסן עס. האָט ער פון בוזעם הינטער זיין פּעלץ אַרויסגענומען אַ בלאַט פון אַ צייטונג און געזאָגט: „נעם דאָס מיט אויפן וועג: לייען עס אַליין גוט דורך און דערנאָך גיב עס אָנדערע צו לייענען". איך האָב געמוזט ביי אים די מתנה, האָב אים באַדאַנקט און האָב עס אַריינגעלייגט אין קעשענע. ער האָט זיך מיט מיר וואַרעם געזעגנט און איז אַוועק. דאָס בלאַט פון דער צייטונג איז געווען דער סטענאָגראַפישער באַריכט פון דער רעדע, וואָס דער באַוואוסטער ליבעראַלער דעפוטאַט פּראָפ. הערצענשטיין האָט געהאַלטן אין דער דומע וועגן דער אָגראַר־פראָגע אין רוסלאַנד. אין יענער רעדע האָט ער געפאָדערט, אַז מען זאָל ביי די פּריצים צונעמען אַ טייל פון זייער ערד און פּאַרטיילן עס צווישן די פויערים. פּאַר זיין רעדע האָבן די שוואַרצע מאַהניקעס אים דערהרגעט באַלד נאָכדעם ווי די דומע איז אויפגעלייזט געוואָרן.

פון אופּא זיינען מיר עטלעכע טעג געפאָרן דורך די אוראַלער בערג קיין טשעליאַבינסק, די גרענעץ־שטאָט צווישן איראָפּעאישן רוסלאַנד און סיביר. אין יעדער גרויסער שטאָט פלעגן אַ טייל פון אונדזערע פּאַסאָזשירע אָרוועטער און אויף זייער פּלאַץ פלעגן אַרויפקומען אָנדערע. אין פּאַרלויף פון דעם גאַנצן וועג פון סמאָלענסק ביז טשעליאַבינסק זיינען אין מיין וואָגאָן געווען נאָר אַ צוויי־דריי יידן. צווישן די רוסן זיינען געווען אַ סך רעוואָלוציאָנערגעשטימטע. אין פּענזאַ האָב איך אָפּילו געטראָפן אַ פּאָר, וועלכע האָבן געאַלייענט די ליטעראַטור פון דער פּאַרטיי סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן און האָבן געוואוסט אַלץ וועגן דער דומע און וועגן די פּאַרשיידענע פּאַרטייען.

אין טשעליאַבינסק איז אונדזער צוג אַ מעת־לעת צייט געשטאַנען אויפן וואָקזאַל. דער וואָקזאַל האָט זיך געפונען וויט פון שטאָט. האָט מען קיינעם ניט אַרונטערגעלאָזט גיין אין שטאָט אַריין און דער בופעט פון וואָקזאַל איז שנעל אויסגעליידיקט געוואָרן. אָבער וואָס וויטער מיר זיינען געפאָרן קיין סיביר, אַלץ מער האָט מען אויף די וואָקזאַלן געטראָפן פויערים און פויער־טעס, וועלכע האָבן געהאָט צו פאַרקויפן הייסע מילך, וויסן ברויט, גאַנצע אָדער האַלבע געבראָטענע הינער און אַפילו אייגנגעפרוירענעם לאַקס. די פרייזן זיינען געווען אַ סך ביליקער ווי אויף די וואָקזאַלן אין איראָפעאישן רוסלאַנד.

אין דער שטאָט קראַסנאָיאַרסק האָבן מיר ווידער זיך אָפגעשטעלט אויף צוויי־דריי טעג. מען האָט אונדז געפירט אין באָד אַריין און געגעבן אונדז הייסע מאָלצייטן. אויף אירן סטאַנציע, דאָכט זיך אַז דאָס איז געווען אויף דער סטאַנציע זימאַ, איז ביים וואָקזאַל געשטאַנען אַן עלטערער פאָגיע מיט אַ לאַנגער גראָלעכער באָרד און נעבן אים אַ שיינע יונגע טאָכטער, אַנגע־טאָן אין אַ פּעלץ און מיט אַ גרויסער פאַטשיילע אויפן קאָפּ. גראָד בין איך דעם מאָל אַרונטער אויפן וואָקזאַל מיט דעם אין־אייניקן יידן, וועלכער איז געפאָרן מיט מיר צוזאַמען פון פּענזאַ אַן. ער איז אויך געווען אַ ליטוואַק, פּונקט ווי איך, און איז אויך געזעסן אין טורמע מאַנאַטן לאַנג אַיידער מען האָט אים אַוועקגעשיקט אין דער אַרמיי. איך געדענק שוין ניט וואָס מיר האָבן געקויפט ביי דעם „פאָגיע". אָבער די מיידל איז מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. האָב איך אַ זאָג געטאָן צו מיין חבר אין יידיש: „זע, אַ גאַנץ שיינע שיקסע". האָט זי זיך צעלאַכט און געענטפערט אויף רוסיש „טי סאָם טאָשש ניע דורנאָי" (דו אַליין ביזט אויך ניט קיין מיאוסער).

„דו פאַרשטייסט יידיש?" — האָב איך ביי איר געפרעגט.

„געוויס" — האָט זי געענטפערט — „איך בין דאָך אַ יידישע".

וועז דער פאָטער, דער „פאָגיע", האָט דערהערט, אַז מיר זיינען יידן, האָט ער אונדז געגעבן אַ ברייטן שלום־עליכם, געפרעגט שוין אין יידיש פון וואַנען מיר קומען און וואוהין מען פירט אונדז? מיר האָבן אים געזאָגט. ער האָט אונדז דערציילט, אַז ער שטאַמט פון פוילן, אָבער ער איז שוין דאָ כמעט 30 יאָר. איך האָב פאַרשטאַנען פון זיינע רייד, אַז ער איז מיט דרייסיק יאָר פריער פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר פאַר עפּעס אַ קרימינעלן פאַר־ברעכן. ער איז פריער געווען ערגעץ אַנדערשוואו (מסתמא געווען אויף קאַ־טאָרגע). די לעצטע צוואַנציק יאָר לעבט ער דאָ און איז שטאַרק צופרידן.

דאָ אין סיביר האָבן מיר שוין געהאָט מער פרייהייט. מיר פלעגן אַרויס־גיין אויף יעדער סטאַנציע, וועז דער צוג פלעגט זיך אָפּשטעלן, און קיינער האָט אונדז אין קיין זאַך נישט געשטערט. נאָר די קעלט איז געווען אומדערטרעגלעך, איבערהויפט אין די נעכט.

איך האָב אַלץ געוואָרט אויף דעם גליקלעכן מאָמענט, וועז מיר וועלן שוין אָנקומען קיין אירקוטסק און דאָרט אָנהויבן פירן אַ ניי לעבן. איין טאָג, געדענק איך, האָט דער עלטסטער פון דער וואָך, וואָס האָט אונדז געפירט, אונדז אָנגעזאָגט די גוטע בשורה אַז מאָרגן וועלן מיר שוין זיין אין איר־

קוטסק. יעדער איינער פון אונדז איז געווען אין אַ גוטער שטימונג. איך האָב געהאַט דעם זעלבן געפיל ווי ווען איך האָב אין זומער 1905, פאָרנדיק אויף דער אָקסן־שיף פון באָסטאָן קיין לאָנדאָן, אויפן צענטן טאָג פון אונדזער רייזע דערזען די ברעגן פון איירלאַנד.

דעם פאַרטאָג, ווען אונדזער צוג האָט שוין באַדאַרפט זיך דערנענטערן צו אירקוטסק, האָב איך שוין ניט געקענט שלאָפן. איך בין געזעסן מיט נאָך אַ פּאָר פון מיינע מיט־פּאַסאַזשירן ביים ברענענדיקן אייוועלע און פלעג פון צייט־צו־צייט אַרויסקוקן פון דער אָפענער טיר, צי זעט זיך שוין אירקוטסק. מיר זיינען אַזוי געפאָרן און געפאָרן שטונדן לאַנג און אויסער וואַלד און שניי האָט מען גאָר ניט געזען. דער זייגער איז שוין געווען עלף, צוועלף, איינס און קיין אירקוטסק זעט זיך נאָך אַלץ ניט.

אַזייגער צוויי בייטאָג האָט זיך דער צוג אָפּגעשטעלט און באַלד האָט מען אַלעמען געהייסן אַרויסשטייגן מיט די זאַכן. „די רייזע איז געענדיקט", האָט מען אונדז געזאָגט.

„אָבער וואו איז אירקוטסק?" — האָבן אַלע געפרעגט.

„אָט דאָס איז אירקוטסק" — האָט מען אונדז געענטפערט — „עס איז ניט די שטאָט אירקוטסק; די שטאָט געפינט זיך אַ וויאָרסט 5־6 פון דאַנען. דאָס איז „וואָיעני גאָראָדאָק" (אַ מיליטעריש שטעטל), וואו עס שטייען עט־לעכע רעגימענטן סאָלדאַטן".

ווען מיר זיינען אַזוי אָפּגעגאַנגען ביי 15־20 מינוט, האָבן מיר דערזען אַ סך כמעט נייע גרויסע הילצערנע באַראַקן. דאָס זיינען געווען די קאַזאַר־מעס. מ'האָט אונדז אַלעמען אויסגעשטעלט לעבן איינעם אַזאַ גרויסן באַראַק און אַ קאָמיסיע פון אַ פּאָר אָפיצערן האָט באַשטימט אין וועלכער ראָטע יעדער איינער וועט דינען. דעם נאָמען פון דעם פּאָלק (רעגימענט) האָב איך שוין געוואוסט — "125סטער סיבירער שיסער רעגימענט (סטאָ דוואַטצאַט פּיאַטי סטרעלקאָווי פּאָלק). מיך האָט די קאָמיסיע אַוועקגעשיקט אין דער עלפטער ראָטע.

שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אָט דער פּאָלק מיינער האָט אין די רעוואָלוציאָנערע טעג פון 1905—1906 רעוואָלטירט און איז צוגעשטאַנען צו די רעוואָלוציאָנערן. האָט מען דעריבער שפּעטער, ווען די רעוואָלוציע איז אונטערדריקט געוואָרן, דעם דאָזיקן פּאָלק אויפגעלייזט. אַ צאָל פון די סאָלדאַטן, וואָס זיינען געווען אַקטיוו אין דעם אויפשטאַנד, האָט מען פאַרשיקט אויף קאַטאָרגע, אַנדערע אין אַרעסטאַנטסקע ראָטעס און די ווייניקער שולדיקע האָט מען צעשיקט דינען ווייטער אין פאַרשיידענע פאַר־וואָרפענע פּלעצער. דער נאָמען פון פּאָלק איז פאַרבליבן דער זעלבער און מען האָט אים אָנגעפילט מיט נייע רעקרוטן, מערסטנס פון די אָפּגעשטאַנע־נע פעלקער פון אוראַלער געגנט (טאָטערן, טשואוואַשן, קירגיזן א. אַנד.), וואָס די מערסטע פון זיי האָבן ניט געקענט קיין רוסיש. אַ סך פון זיי זיינען דעמאָלט נאָך געווען געצנדינער. מען האָט אין דעם פּאָלק אויך אַריינגע־שיקט פּויערשע זין פון די פאַרוואָרפנסטע סיבירער דערפער, וועלכע זיינען געווען פּונקט אַזוי אומוויסנד ווי די טאָטערן און טשואוואַשן. און אַהער האָט

מען פאַרשיקט דינען אויך אַ צאָל געוועזענע פּאָליטישע פאַרשיקטע אָדער רעוואָלוציאָנערן, וואָס זיינען פריער געזעסן אין די טורמעס. דאָ, איז די מיליטעריש מאַכט געווען זיכער, וועלן זיי ניט קענען פירן קיין רעוואָלוציאָנערע פראָפּאַגאַנדע.

באַלד האָט מען מיך צוזאַמען מיט נאָך אייניקע אַוועקגעפירט אין דער קאַזאַרמע פון דער 11טער ראָטע. און נאָכדעם ווי מען האָט אונדז מכבד געווען מיט אַ הייסן מאָלצייט, האָט אַן אַלטער סאָלדאָט מיך געהייסן זעצן זיך און ער האָט מיט אַ מאָשינקע כמעט אָפּגעגאָלט מיר דעם קאָפּ. דערנאָך האָט מען אונדז אַוועקגעפירט אין באָד און ווען מיר זיינען צוריקגעקומען, האָט מען אונדז אַלעמען אַרויסגעגעבן סאָלדאָטסקע קליידער.

ווען איך האָב צום ערשטן מאָל זיך דערזען אין שפּיגל, איז מיר פינצטער געוואָרן אין די אויגן. „און דאָ ווען איך עס מוזן אָפּפּינצטערן גאָנצע צוויי יאָר מיט אַכט מאָנאַטן" — האָב איך אַ טראַכט געטאָן.

דאָס איז געווען אייניע פון די גרעסטע אָנטוישונגען אין מיין לעבן. אָבער איך האָב באָלד פאַרטריבן פון זיך די אומעטיקע פּעסימיסטישע געדאַנקען.

צוויי און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

די ערשטע שוועָרע דריי מאָנאַטן אין קאָזאַרמע. — די באַציאונג צו מיר פון מיינע נאַטשאַלניקעס. — ראָטנער קאָמאַנדיר ראַט מיר פאַר דער צייט פון „פלוזשבע" פארגעסן מיינע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען און באַשטימט מיך צו לערנען די אומוויסנדע סאָלדאַטן לייענען און שרייבן. — מיין באַקאַנטשאַפט מיטן אירקוטסקער ראַבינער. — אין אַ טעאַטער צווישן ליבעראַלע אָפיצערן.

די ערשטע דריי טעג, וועלן מיר זיינען אָנגעקומען אין קאָזאַרמע, האָט מען אונדז געלאָזט אויסרוען זיך פון דער לאַנגער רייזע. דערנאָך האָט מען אונדז „אַרייַנגענומען אין דער לערע". די ערשטע וואָך האָבן מיר אין דער קאָזאַרמע גופא אַ פּאָר שטונדן אין טאָג געמאַכט פאַרשיידענע גימנאַסטישע און מיליטעריש איבונגען. נאָכדעם פלעגט מען אַ שטונדע־אַנדערהאַלבן רוען און וויטער אונדז מושטירן. אין אָוונט פלעגט מען דאַרפן שייערן די פּאָדלאָגע פון קאָזאַרמע און נאָכדעם פלעגט מען אונדז לערנען זינגען אין כאָר צום טאַקט פאַרשיידענע סאָלדאַטסקע לידער. דאָס אַלץ איז נאָך געווען צו דערליידן.

אינגיכן אָבער האָט מען אונדז געמומען מושטירן אין דרויסן. מען פלעגט אונדז אויפוועקן זעקס אַזייגער פאַרטאָג. מיר האָבן געמוזט זיך שנעל אייגוואָשן, זיך אָנטאָן וואָרעם און אַרויסגיין אין דרויסן. דאָרט פלעגט מען אין די גרעסטע פרעסט אונדז צווינגען אַרומלויפן אַ שעה און אַ מאָל אָנדערהאַלבן, ביז מען פלעגט וועלן שטאַרק מיד. דאָס האָט מען אונדז אַלץ געלערנט די מיליטעריש תורה. צום גליק איז מיין וווזאָדנער (סאָר־דושענט), אַן אוקראַיִנער, אַדער אַ כאָכאָל ווי מען פלעגט עס דעמאָלט רופן, געווען אַ סימפּאַטישער יונג. ער האָט געענדיקט אַ פּאָלקס־שולע און האָט געהאַט גרויס דרך־ארץ פאַר אַן אינטעליגענטן מענטשן. וועלן ער האָט זיך מיט מיר פאָנאַנדערגערעדט און האָט אויסגעפונען, אַז איך בין אַ „געלערנטער", איז ער איין אָוונט, וועלן איך האָב שטייענדיק אויף די קני צוזאַמען מיט די אַנדערע סאָלדאַטן געשייערט די פּאָדלאָגע, צוגעקומען צו מיר און האָט שטיל אַ זאָג געטאָן: „קום אַרויס, דאָס איז ניט פאַר דיר, לייג זיך אין בעטל און רו זיך אָפּ".

איך האָב אים באַדאַנקט און מער בין איך שוין ניט געגאַנגען שייערן דעם דיל. אַמאָל, וועלן מען פלעגט מאָטערן דעם גאַנצן וווזאָד (קאָמפּאַני)

מיט די לידער־זינגען, פלעגט ער אויך צוגיין צו מיר און זאָגן: „דו קענסט דאָך שוין די לידער, קענסטו גיין אָפּרופן זיך".

אַ פּאָר מאָל האָט ער זיך צוגעזעצט אויף מיין בעטל און געשמועסט מיט מיר און וועט איך האָב אים דערציילט, אַז איך בין געווען אין אַמעריקע, בין איך אים נאָך מער געפעלן געווארן און ער פלעגט, אויף ווי וויט עס האָט זיך געווענדעט פון אים, מיך באַפרייען פון שווערער אַרבעט.

איין טאָג אַבער האָט ער מיך דאָך מיט נאָך אַ פּאָר סאָלדאַטן געשיקט ברענגען אַ וואָגן האָלץ אויף צו באַהייצן די קאַזאַרמע. דאָס האָלץ האָט זיך געפונען אויף אַ פּעלד אומגעפער אַ האַלבער מייל פון דער קאַזאַרמע. עס איז גראָד געווען אַ זוניקער טאָג, אַבער אַ ברענענדיקער פראָסט. מיר זיינען געווען אין דרויסן ביי אַ צוויי שעה. נאָך די זעלבע נאַכט האָב איך דערפילט אַ שטאַרקן קאָפּ־וויי־טאָג און דערנאָך אַ וויי־טאָג אין האָלדז. גלייך אין דער פרי בין איך אַוועק אין דעם מיליטערישן „אַקאָלאָדאָק" (קליניק). דאָרט האָב איך שוין געטראָפן אַ סך סאָלדאַטן. אַלע האָבן געווארט אויפן דאָקטאָר. דער מיליטערישער דאָקטאָר אונדזערער איז געווען אַ גרויסער שיכור און דערצו נאָך אַ גרויסער פויליאַק. פלעגט ער געווייגלעך ביי יעדן סאָלדאַט פרעגן: „וואָס טוט דיר וויי?" און אויף וואָס אייבער זאָל זיך ניט געווען באַקלאָגן, פלעגט ער אים הייסן צייגן די צונג און דערנאָך אַ זאָג טאָן צו זיין געהילף, דעם פעלדשער: „דאי יעמו קאַסטאַרקו!" (גיב אים ריצנאייל).

מיר האָט ער אויך געהייסן געבן ריצנאייל. עס האָט ניט געהאָלפן מיין טענה, אַז איך לייד ניט פון מאָגן און אַז מיר טוט וויי אין האָלדז. איך האָב געמוזט אייננעמען די ריצנאייל און גיין צוריק אין קאַזאַרמע. איך האָב אַבער וואָס וויטער געפילט אַלץ ערגער. מיין וחזואָדבער האָט געזען, אַז איך בין קראַנק, האָט ער מיך באַפרייט פון יעדער אַרבעט און האָט מיר געראַטן, אַז מאָרגן פרי, ווען איך וועל צוריק קומען אין אַקאָלאָדאָק, זאָל איך בעטן דעם פעלדשער, אַז ער זאָל נעמען מיין טעמפּעראַטור. איך האָב אַזוי געטאָן. דער פעלדשער אַבער האָט געזאָגט, אַז ער קען עס ניט טאָן אַן דער דער־לויבעניש פון דאָקטאָר. איך האָב אים געבעטן, אַז ער זאָל זאָגן דעם דאָק־טאָר, אַז אים שייגט, אַז איך האָב אַ הויכע טעמפּעראַטור. ער האָט אַזוי גע־טאָן. דער דאָקטאָר האָט אים געהייסן נעמען מיין טעמפּעראַטור און ווען דער פעלדשער האָט אים אָפּגעגעבן דעם באַריכט, האָט דער דאָקטאָר אַ זאָג געטאָן: „לייג אים גלייך אַוועק אין אַקאָלאָדאָק און איך וועל אים שפּעטער אונטערזוכן".

מען האָט מיך אַוועקגעלייגט אין דעם קליינעם „שפּיטאָל". דער דאָקטאָר האָט אין אַ פּאָר שטונדן אַרום מיך עקזאַמינירט און פּאַרשריבן אַ מעדיצין. אַבער וואָס וויטער איז מיר געווארן אַלץ ערגער. איך האָב געפּיבערט און האָב געפילט, אַז דער פּנים ווערט מיר געשוואָלן. אויף מאָרגן אין דער פרי, ווען דער דאָקטאָר האָט מיך אין דער אַנווועזנהייט פון פעלדשער נאָך אַמאָל אונטערזוכט, האָט ער אַ זאָג געטאָן: „סיבירסקאַיא סווינקאַ", „יאַסנאַיע דיעלאַ", „אַטפּראַוו יעווא סעיטשאַס זשע וו׳אירקוטסקי גאַספּיטאַל" (סיבי־

רער „מאמפס", קלאר ווי דער טאג, שיק אים גלייך אוועק אין אירקוטסקער שפיטאל).

אין א שטונדע צוויי אהרום האט מען מיך אויף א פויערשן שליטל אוועק־געפירט אין אירקוטסקער מיליטערישן שפיטאל. איך בין געווען אזוי קראנק, אז איך האב ניט געוואוסט אויף וואס'ער וועלט איך בין. דער אירקוטסקער מיליטערישער שפיטאל איז גראד געווען זייער א גוטער. עס זיינען דארט געווען גוטע דאקטוירים, די אויפזעער גוטע; עס איז געווען ציכטיק און ריין און דאס עסן איז אויך געווען זייער א גוטער.

אין מיין פאלאטע (ווארד) זיינען געווען נאך א 10־12 קראנקע סאלדאטן. כמעט אלע האבן געליטן פון דעם, וואס זיי האבן אפגעפראָרן א וועלכן עס איז אבער. די ערשטע טעג בין איך געווען אזוי קראנק, אז איך האב ניט באמערקט וואס עס טוט זיך ארום מיר און האב מיט קיינעם קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. אבער אין א פאר טעג ארום, נאך די פארשידענע מעדיצינישע באהאנדלונגען איז מיר געווארן פיל לייכטער. די געשווילעכץ פון פנים האט אנגעהויבן פארשווינדן. פלעג איך שמועסן מיט מיינע שכנים פאציענטן.

איינער א סאלדאט, א געבארענער אין סיביר, וועלכער איז געלעגן לעבן מיר, האט מיך איינמאל א פרעג געטאן: „טי טשטא איז גרעקאָוו בו־דיעש?" (דו שטאמסט פון גרעקן?). „ניין", זאג איך. פרעגט ער מיך ווייטער, צי איך בין ניט א גרוזינער, אן ארמענישער אדער אפשר גאר א כאכאל (אן אוקראינער). „ניעט", זאג איך, „א איז זשידאוו" (ניין, איך שטאם פון די „זשידעס").

„דאס קען ניט זיין!" — זאגט ער.

„פארוואס"? — פרעג איך.

„די זשידעס זיינען גאר ניט אזוינע" — זאגט ער.

„האסטו ווען געזען א זשיד?" — פרעג איך ביי אים.

„ניין" — זאגט ער — „אבער מיין זיידע פלעגט דערציילן, אז היגטער מאסקווע וואוינען א סך זשידעס און זיי זיינען גאר ניט אזוינע ווי מיר".

דאס וואָרט זשיד איז ביי אים ניט געווען קיין זידל־וואָרט, און ער האט ניט געדענקט, אז די זשידעס זיינען שלעכטע מענטשן. ער האט זיך גאר פארגעשטעלט, אז די זשידעס זעען אויס גאנץ אנדערש ווי די רוסן. ער איז מיט מיר באלד אזוי באפרייַנדעט געוואָרן, אז ווען איך האב באדארפט ארויס פון שפיטאל, האט ער מיר געדריקט די האנט און געזאגט: „איך בין צופריידן וואס דו ביזט געזונט געוואָרן, אבער א שאד וואס דו גייסט אוועק פון דאנען. איך וועל נאך דא דארפן ליגן גאט וויסט ווי לאנג".

אין די צוויי וואכן, וואס איך בין געלעגן אין שפיטאל, האב איך אינ־גאנצן פארגעסן אן דער קאזארמע און אן דעם שווערן לעבן, וואס מיר שטייט פאר.

מיין וווואדנער האט זיך פשוט דערפרייט, וועט ער האט מיך דערזען. אבער מיר איז ניט געווען פריילעך אויפן הארצן. איך האב שטארק געליטן פון דעם, וואס איך בין אפגעריסן פון דער גאנצער וועלט. ניט נאר האב איך ניט געהאט מיט וועמען א וואָרט אויסצוריידן, נאר איך האב אויך ניט גע־

וואוסט וואָס עס קומט פאַר אויף דער וועלט. פון דעם טאָג אָן וואָס איך בין אַרויסגעפאָרן פון פּענזאַ האָב איך קיין צייטונג אין די אויגן ניט אָנגעזען.

אייִדער איך בין געקומען קיין אירקוטסק האָב איך זיך פאַרגעשטעלט, אַז גלייך ווי איך וועל קומען אין קאַזאַרמע, וועלן דער פעלדפעבל און דער וווואָדנער און אַנדערע מיר אָנהויבן אויספרעגן פאַרוואָס מען האָט מיך געברַאכט מיט אַ מאָנאָט שפּעטער ווי די אַנדערע רעקרוטן; פאַרוואָס בין איך געזעסן אין טורמע א. אַז. וו. אָבער עס זיינען אַוועק וואָכן און וואָכן און קיינער האָט ביי מיר גאָרניט געפרעגט וועגן מיין פאַרגאַנגענהייט.

אין פרימאָרגן ווען אונדזער ראָטנער קאָמאַנדיר, שוין ניט קיין יונגער אָפּיצער, איז געקומען אין קאַזאַרמע און איז אַריין אין דער קאַנצעלייאַריע (אָפּיס), וואו עס האָט זיך שטענדיק געפונען דער פעלדפעבל און אַ שרייבער, אַן אונטער־אָפּיצער, זיינען דער פעלדפעבל מיטן אונטער־אָפּיצער אַרויסגעקומען. דער פעלדפעבל איז צוגעקומען צו מיר און האָט מיר געזאָגט, אַז דער ראָטנער קאָמאַנדיר בעט מיך אַרייַנצוקומען, ער וויל מיט מיר רייַדן.

ווען איך בין אַרייַנגעקומען, האָט ער ביי מיר גלייך אַ פרעג געטאָן: „טי זאָ טשטאָ סידעל וו׳טורמיע ור׳אָסיאי?" (פאַרוואָס ביזטו געזעסן אין טורמע אין אייראָפּעאישן רוסלאַנד?). איך האָב ניט דערוואַרט אַזאַ פראַגע. אָבער אַזוי ווי איך האָב געוואוסט, אַז אין מיינע פאַפּירן איז געוועזן געזאָגט, אַז איך בין פאַראורטיילט געוואָרן צו דריי מאָנאָטן טורמע און פאַרשיקונג לויט דעם און דעם נומער פון שטראָף־געזעץ (דעם נומער געדענק איך שוין ניט), וואָס זאָגט „פאַר אויפהעצן פויערים צו פאַרכאַפּן פרעמדן אייגנטום", האָב איך דעם אָפּיצער געענטפערט, אַז ביי אונדז אין שטעטל האָבן פויערים געהאַקט דעם גראָפס וואַלד; האָט מען זיי דערפאַר אַרעסטירט און ווען מען האָט זיי געפירט אַרעסטירטע, האָב איך אַ זאָג געטאָן: „איך זע ניט וואָס פאַר אַ פאַרברעכן זיי זיינען דאָרט באַגאַנגען, עס וועט נאָר זיין ביליקער האַלץ פאַר די אַרעמעלייט". האָט מען מיך פאַר דעם אַרעסטירט און אַרײַנגעזעצט אין טורמע.

דער אָפּיצער, וועלכער האָט מיר געקוקט גלייך אין די אויגן, האָט מיט אַ שמייכל מיר געזאָגט:

„איך וויס אַז דו ביסט אַ רעוואָלוציאָנער. ווען דו וועסט ענדיקן די מיליטער־דינסט וועסטו קענען דענקען און טאָן וואָס דו וועסט וועלן. אָבער איצט, ווען דו ביסט אַ סאָלדאַט פון 125טן סיבירסקער סטרעלקאָווי פּאָלק, פאַרגעס דיינע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען, געדענק נאָר אַז דו ביסט אַ סאָלדאַט, וועט דיר זיין בעסער. אויב ניט, אויב דו וועסט אויך דאָ פרובירן פירן אַ רעוואָלוציאָנערע פראָפּאַגאַנדע, וועסטו זיך אומגליקלעך מאַכן, וועסט מיר אַנטאָן צרות און זיי די אידיאָטן (די סאָלדאַטן הייסט עס), וועלן דיך סיי־ווי ניט פאַרשטיין".

איך האָב זיך געזונמען פאַרענטפערן. אָבער ער האָט מיר גלייך איבער־געשלאָגן מיט דער באַמערקונג: „איך וויס, איך וויס, גיי און נעם זיך אַריין גוט אין קאָפּ וואָס איך האָב דיר געזאָגט".

איך האָב אים באַדאַנקט און צוגעזאָגט צו פאָלגן אים. פון דעם וואָס עס איז ווייטער געשען האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ער האָט דעם פעלדפעבל און דעם אונטער־אָפיצער ניט דערציילט וועגן וואָס ער האָט מיט מיר גע־רעדט. אין אַ פּאָר שטונדן אַרום איז דער פעלדפעבל צוגעקומען צו מיר און געזאָגט, אַז דער ראָטנער קאָמאַנדיר האָט מיך באַשטימט צו לערנען לייענען און שרייבן די סאָלדאַטן, וועלכע זיינען געווען בעזגראַמאָטנע (אַנאַלפאַבעטן). אַזוינע זיינען אין מיין ראָטע געווען ביי 20־25. יעדן נאָכמיטאָג פלעגט מען זיי אַלע אויסזעצן אין אַ רייע און איך בין אין פאַרלויף פון אַ פּאָר מאָנאַטן געווען דער לערער פון זייער קלאַס. דער ראָטנער קאָמאַנדיר איז אַ פּאָר מאָל אַריינגעקומען און מיך געפרעגט ווי גייט עס מיט דער לערע און ווען איך האָב אים אָפּגעגעבן אַ גענויען באַריכט, איז ער געווען צופרידן. בלויז מיט די פּאָר טאָטערן, וועלכע האָבן ניט פאַרשטאַנען קיין איין וואָרט רוסיש, האָב איך גאָרניט געקענט מאַכן. האָט דער וווזוואָדנער מיך באַרואיקט:

„וועט מען זיי נאָך דער לערע אַוועקשיקן 'נאַ קוכניו', אין קיך אַריין; „קאָכן קאַשע וועלן זיי קענען אויך אין זייער שפּראַך", האָט ער לאַכנדיק באַמערקט.

פון דער צייט אָן וואָס איך בין געוואָרן דער לערער פון דער ראָטע, האָב איך אויך באַקומען מער פרייהייט. מען האָט מיר דערלויבט צו גיין אָפטער אין קראָם פון פּאָלק, וואו מען האָט זיך געקענט טרעפן מיט סאָל־דאַטן פון די אַנדערע ראָטעס, טרינקען דאָרט טיי און שמועסן מיט זיי.

אין „וואָיעני גאָראָדאָק" זיינען אויך געשטאַנען אַ פּאָר באַטאַליאָנען סאַפּיאָרן. זיי זיינען כמעט אַלע געווען טעכניקער, וואָס זיינען דורכגעגאַנגען אַ טעכנישע שולע, און פיל פון זיי זיינען געווען רעוואָלוציאָנערן. ווען איי־נער פון זיי, גראָד אַ ייד, איז געוואָרן אַ פּראָוואָקאַטאָר און זיינע חברים האָבן זיך דערוואוסט פון דעם, האָבן זיי אים דערהרגעט און זיין טויטן קערפּער אַריינגעוואָרפן אין דעם טייך אַנגאַראַ. אַ פּאָר סאַפּיאָרן זיינען דערנאָך אַרעסטירט געוואָרן אויף דעם פאַרדאַכט, אַז זיי זיינען געווען די מערדער פון דעם פּראָוואָקאַטאָר. אָבער נאָכדעם ווי זיי זיינען אָפּגעזעסן אַ פּאָר מאָנאַטן אין טורמע, האָט מען זיי באַפרייט, ווייל מען האָט ניט געקענט באַקומען קיין באַווייזן, אַז זיי זיינען טאַקע די שולדיקע. מיט איינעם פון זיי בין איך שפּע־טער באַקאַנט געוואָרן. ער איז געווען איינער פון די פירער פון דער געהיי־מער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע אין „וואָיעני גאָראָדאָק", צו וועלכער איך בין אויך אינגיכן צוגעשטאַנען.

די קאַרגע דריי מאָנאַטן צייט וואָס מיר זיינען געווען „אין דער לערע", האָט מען אונדז גאַנץ שטאַרק געמאַטערט. אָבער ווען די לערע האָט זיך געענדיקט, האָט מען אַלע סאָלדאַטן פון אונדזער פּאָלק אַרויסגעפירט אויף אַ גרויסן פּלאַץ „צו נעמען די שבועה". מען האָט די סאָלדאַטן פון גאַנצן פּאָלק, איבער טויזנט מאַן, איינגעטיילט אין 6 באַזונדערע גרופּן: פּראַוואָ־סלאַוונע, קאַטאָליקן, יידן, מאַכמעדאַנער, בודיסטן און געצנדינער (אַזוינע זיינען געווען אַ היפּשע צאָל צווישן די אוראַל־פעלקער). לעבן יעדער גרופּע

האָט זיך געפונען אַ גייסטלעכער פון דער באַשטימטער רעליגיע און ער האָט אייגנגעשוואוירן די סאָלדאַטן פון זיין רעליגיע.

די יידן האָט אייגנגעשוואוירן דער אירקוטסקער ראַבינער, אַ קלוגער אינטעליגענטער מאַן, צו וועמען איך פלעג שפּעטער אַריינקומען אין אירקוטסק. זיין באַמען געדענק איך ניט, אָבער איך געדענק, אַז זיין פרוי, אויך אַ אינטעליגענטע, איז געווען אַ ווילנערין, אַ פּלימעניצע פון דעם באַוואוסטן אייגנטימער פון דעם רוסישן בוך־גענשעפט און ביבליאָטעק סירקין.

דער ראַבינער האָט יעדן פון די יידישער סאָלדאַטן אויסגעפרעגט פון וואַנען ער קומט, מיט וואָס ער האָט זיך פריער באַשעפטיקט. אַזוי ווי איך בין געווען דער אייניקער אינטעליגענט צווישן די יידישע סאָלדאַטן פון מיין פּאָלק און דערצו נאָך אַ ווילנער, האָט ער זיך מיט מיר ספּעציעל פאַראינטערעסירט און געשמועסט מיט מיר אַ מינוט 10־15. דערנאָך האָט ער זיך מיט מיר זייער פריינדלעך געזעגנט און אויסגעדריקט די האָפענונג צו טרעפן זיך מיט מיר פּסח אין אירקוטסק.

אַרום יענער צייט האָט מען אונדז געמעלדעט, אַז קיין אירקוטסק איז געקומען געווארן אַ פּאָליוואַנאָוו, דער הויפּט איבער די מיליטערישע שולן פון גאַנץ רוסלאַנד, רעווידירן די אירקוטסקער שולן און אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום קומט ער קיין „וואַיעני גאַראָדאָק" צו „פאַרהערן" אונדזערע סאָלדאַטן. מען האָט אונדז אַלעמען געהייסן גרייטן זיך.

אויף מאָרגן, וען פּאָליוואַנאָוו האָט געזאָלט אָנקומען, האָט מען אַלע ראָטעס אויסגעשטעלט אויף אַ גרויסן פּלאַץ. די אינטעליגענטע סאָלדאַטן האָט מען אַוועקגעשטעלט אין די פּאָדערשטע רייען און מיך, פּאָרשטייט זיך, צווישן זיי. באָכדעם ווי פּאָליוואַנאָוו האָט אונדז אַלעמען באַגריסט, איז ער צוגעגאַנגען גראָד צו מיר און האָט געשטעלט אַ פראַגע. איך געדענק שוין איצט ניט וואָס ער האָט געפרעגט. אָבער נאָכדעם ווי איך האָב אים געענטפערט, האָט ער מיך געלויבט און געפרעגט פון וועלכער גובערניע איך קום. וען איך האָב אים געענטפערט, אַז איך קום פון ווילנער גובערניע, האָט ער געזאָגט: „די ווילנער זייענען אַלע קלוגע".

פּאָליוואַנאָוו, וועלכער איז שוין דעמאָלט געווען ניט קיין יונגערמאַן, מיט אַ גרויסער גראָער באָרד, איז טאַקע געווען אַ ליבעראַל. ער איז שפּעטער געווען אַ ליבעראַלער קריגס־מיניסטער, וועמען דער צאָר האָט אַרונטערגעזעצט פאַר זיין ליבעראַליזם.

„וואַיעני גאַראָדאָק", דאָס שטעטל וואו מיין פּאָלק (רעגימענט) איז געשטאַנען, האָט זיך געפונען בייַ אַ 5־6 וויאָרסט פון אירקוטסק. קיין ציווילע אינוואוינער זייענען דאָרט ניט געווען. אין די ערשטע דריי מאָנאַטן, וואָס איך בין דאָרט געווען, האָב איך נאָר איינמאָל געזען אַ פרוי אַ וועשערין און אַ פּאָר פרויען פון די אָפּיצערן. איז איינקע אָפּיצערן אינגעפאַלן דער געדאַנק צו אַרגאַניזירן אַ טעאַטער דאָרט און צוזאַמענצושטעלן אַ טרופּע פון אַמאַטאָרן־סאָלדאַטן צו שפּילן פאַרשיידענע איין־אַקטערס.

איך געדענק ניט ווי אַזוי דאָס איז געווען, אַז איך בין געוואָרן איינער

פון די ערשטע „אַקטיאָרן" פון דער טרופּע, וועלכע איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן. דער טעאַטער האָט זיך געפונען אין אַ ספּעציעלן באַראַק, וואָס איז פאַר דעם צוועק אויפגעבויט געוואָרן. דער רעזשיסאָר פון טעאַטער איז גע־ווען אַן אָפיצער, שטאַבס־קאַפּיטאַן רעדיגער (זיין אָנקל איז דעמאָלט געווען דער פלאָט־מיניסטער אין פּעטערבורג). רעדיגער איז געווען אַ קלוגער, געבילדעטער און טאַלאַנטפולער מענטש. צוזאַמענגעשטעלט די טרופּע האָט אַן אַנדער אָפיצער, רעדיגערס אַ פריינד. ער און רעדיגער האָבן באַשלאָסן וועלכע איין־אַקטערס מען זאָל שטעלן און רעדיגער האָט אויך געמאָלן די דעקאָראַציעס.

אַ פּאָר וואָכן צייט פלעג איך גיין יעדן טאָג פאַר אַ פּאָר שעה אין טעאַטער צו די רעפּעטיציעס. אין איין איין־אַקטער האָב איך געשפּילט די ראָלע פון אַ דאָקטאָר, אַ דייטש. איך בין געווען דער איינציקער פון די אַקטיאָרן, וועלכער האָט געקענט דייטש. דערפאַר טאַקע האָט מען מיר גע־געבן די דאָזיקע ראָלע. איך בין, אַגב, געווען דער איינציקער ייד אין דער טרופּע. אין אַ צווייטן איין־אַקטער האָב איך געשפּילט די ראָלע פון אַ לערער, אַ גרויסן פּעדאַנט. די נעמען פון די איין־אַקטערס האָב איך שוין פאַרגעסן. קיין גרויסע אַרטיסטישע פעאיקייטן האָב איך ניט אַרויסגעוויזן. אָבער איך האָב ליב געהאַט צו פאַרברענגען יעדן טאָג אַ פּאָר שטונדן אין טעאַטער אין דער געזעלשאַפט פון אינטעליגענטע ליבעראַלע אָפיצערן און סאָלדאַטן, די לעצטע זיינען אַלע געווען רעוואָלוציאָנער־געשטימט. די מערסטע פון די אַקטיאָרן זיינען געווען סאַפּיאָרן. אין טעאַטער פלעג איך ברענגען מיט זיך די אומלעגאַלע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור, וואָס איך פלעג באַקומען פון די סאַפּיאָרן און פלעג זי דאָרט לייענען.

שטאַבס־קאַפּיטאַן רעדיגער האָט קענטיק געוואוסט, אַז איך בין אַ רע־וואָלוציאָנער. איין מאָל, ווען איך בין געזעסן און געלייענט די רעוואָלוציאָ־נערע צייטונג „וואָיעני גאָלאָס", אויף וועלכער עס איז געווען אויפגעשריבן „אָרגאַן פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי", האָב איך ניט באַמערקט ווי שטאַבס־קאַפּיטאַן רעדיגער איז צוגעקומען צו מיר פון הינטן און האָט אַ פרעג געטאָן ביי מיר: „וואָס לייענט איר?" איך האָב זיך אַביסל פאַרלאָרן און האָב אים געענטפערט „גאַזעטו ראַבאָטשעי פּאַרטיי" (אַ צייטונג פון דער אַרבעטער־פּאַרטיי). ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און איז אַוועק.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, ווען אַ גרופּע יונגע אָפיצערן, אַ 6־7 מאַן, האָבן נאָך אונדזער פאָרשטעלונג אין טעאַטער אָרגאַניזירט פאַר אונדז אַ ווע־טשערינקע, וואו מען האָט געטרונקען שנאַפּס און צוגעביסן, האָט איינער פון די יונגע אָפיצערן אונדז פאָרגעלייגט צו זינגען דאָס באַוואוסטע רעוואָלוציאָ־נערע ליד „דובינושקאַ". געזונגען האָבן די סאָלדאַטן. אָבער די מערסטע אָפיצערן האָבן אויך צוגעברומט. איך בין גראָד געזעסן לעבן רעדיגערן. האָט ער פּלוצלונג מיר אַ זאָג געטאָן: „לויט מיין מיינונג, דאַרף אַ סאָלדאַט ניט זיין ניט קיין רעכטער און ניט קיין לינקער".

„פאַרוואָס?" — האָב איך אַ פרעג געטאָן.

„דערפאַר — האָט ער געענטפערט, — וואָס די לינקע זיינען פונקט אַזוינע כוליגאַנעס ווי די רעכטע".

איך האָב אויף אים אויסגעשטעלט אַ פּאָר פאַרוואונדערטע אויגן. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז מיך וואונדערט שטאַרק אויף זיינע רייד, האָט ער גלייך אַ זאָג געטאָן:

„נו, זאָג אַליין, איז אַלעקסינסקי דען ניט פונקט אַזאַ כוליגאַן ווי פּוריקעוויטש?" (גריגאָרי אַלעקסינסקי איז דעמאָלט געווען דער פירער פון די באָלשעוויקעס אין דער צווייטער גאָסודאַרסטוועניאַ דומע און פּוריקעוויטש איז געווען דער פירער פון די שוואַרצע מאהדיקע דעפוטאַטן אין דער דומע — ד. ש.).

„פאַרוואָס דענקט איר אַזוי?" — האָב איך געפרעגט.

„ווען דער דעפוטאַט געסטן (אייגער פון די אַנגעזעענסטע ליבעראַלן און דער רעדאַקטאָר פון דער פּעטערבורגער ליבעראַלער צייטונג „ריעטש" — ד. ש.) האָט אַלעקסינסקין געוואָלט געבן די האַנט — האָט רעדיגער גע־זאָגט — האָט אַלעקסינסקי זיך אָפּגעזאָגט צו באַגריסן זיך מיט אים. איז דאָס דען ניט קיין כוליגאַנסטוואָ?"

מיר האָט זיך געוואָלט אים ענטפערן, אַז ניט אַלע לינקע זיינען אַזוינע פאַנאַטיקער ווי דער באָלשעוויק אַלעקסינסקי, אָבער איך האָב זיך איינגע־האַלטן ניט אַריינצולאָזן זיך אין אַ דיסקוסיע מיט אים. האָב איך נאָר אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ.

נאָך אייניער פון די וועטשערינקעס אין טעאַטער, האָט מען אייניעם פון אונדזערע אַקטיאָרן, אַ סאָפיאָר, אַרעסטירט און זיינע חברים האָבן פאַר־דעכטיקט, אַז אייניער פון די יונגע אָפיצערן, וואָס איז געווען אויף אונדזער ערשטער וועטשערינקע האָט אים געמסרט, אַז ער איז אַ רעוואָלוציאָנער און זיי האָבן עס אָפן געזאָגט די אַנדערע אָפיצערן. אַלע אָפיצערן האָבן שטאַרק פאַרטיידיקט דעם דאָזיקן אָפיצער:

„וואָס דענקט איר — האָבן זיי געטענהט — אונדזער פריינד איז אַ זשאַנדאַר, וועלכער איז פעאיק אויף אַזוינע זאַכן? ער איז אַן אינטעליגענטער און זייער אָנשטענדיקער אָפיצער. ער איז פשוט ניט געזונט, דערפאַר איז ער הייַנט ניט געקומען צו דער פאַרשטעלונג".

זייער אויפריכטיקער ענטפער האָט צופריידנגעשטעלט אָפילו די סאָפיאָרן.

דריי און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

די פּסח־וואָך אין אירקוטסק צווישן יידן. — ביי דער פֿאַמיליע ווינער. — מאַדאַם מאַריע צוקאַסאָווא, אַן אָנגענעמע איבערראַשונג. — איך טרעף אַריין אין דער געהיימער מיליטעריישער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע. — יידישער סאָלדאַט שלאָגט פֿאָר די אַנדערע יידישע סאָלדאַטן, אַז מען זאָל מיך מסרן. — מיין חבר בוטאַקאָוו, אַ צווייטע איבערראַשונג. — איך ווער אַ „מוזיקאַנט". — דער יידישער קאַפּעל־מייסטער. — מיינע אַרטיקלען אין דער אירקוטסקער רופישער צייטונג.

בעת מיר האָבן נאָך געזומען די שבועה, האָט דער ראַבינער אונדז געזאָגט, אַז אַלע יידישע סאָלדאַטן וועט מען אָפּלאָזן אויף פּסח קיין אירקוטסק און יעדער אייניקער פון אונדז וועט באַזאָרגט ווערן מיט אַ געהעריקער „יידישער היים" אין אירקוטסק. מיר האָט דער ראַבינער געזאָגט, אַז אין אירקוטסק זיינען פֿאַראַן איבער 500 יידישע פֿאַמיליעס און אַז קיין אָרעמע־לייט זיינען צווישן די אירקוטסקער יידן ניטאָ. די מערהייט פון אירקוטסקער יידן באַשטייט פון סוחרים, געשעפטס־לייט און פֿראָפעסיאָנאַלן — דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, דענטיסטן, אינזשיניערן, לערערס. עס זיינען אויך דאָ אַ צאָל באַלמעלאָכעס: שמידן, שוסטער, קירזשנער, סטאָלאָרעס און די מערסטע פון זיי זיינען אויך רייך.

ערב פּסח האָט יעדער פון די יידישע סאָלדאַטן פון מיין פּאָלק באַקומען אַ בילעט, אין וועלכן עס איז געווען געשריבן, אַז מען באַפרייט אים פֿאַר דער וואָך פון פּסח צו גיין קיין אירקוטסק, און עס איז אָנגעגעבן געווארן אַן אַדרעס פון דער יידישער פֿאַמיליע, צו וועלכער יעדער אייניער פון אונדז ווערט געשיקט אויף דער וואָך צייט. דער ראַבינער, וועלכער האָט מיט אַ פֿאָר וואָכן פריער זיך באַקענט מיט יעדן אייניקן פון די נייע סאָלדאַטן (די אַלטע יידישע סאָלדאַטן האָט ער שוין געקענט פון פריער) האָט באַשטימט וואוהין יעדער אייניער פון אונדז זאָל געשיקט ווערן, ד. ה. צו וועלכער יידישער פֿאַמיליע. מיך האָט ער געשיקט צו דער פֿאַמיליע ווינער.

דאָס איז געווען אַ זייער פֿראָמינענטע פֿאַמיליע. ווינער איז געווען אַ יידישער אַדוואָקאַט, וועלכער האָט געשטאַמט פון זשיטאָמיר. ער איז אַבער שוין געווען אַ תושב אין אירקוטסק. זיין פרוי האָט, דאָכט זיך, אויך געשטאַמט פון זשיטאָמיר. ביידע זיינען געווען אינטעליגענטע מענטשן, אַבער

זי איז געווען קליגער און אינטעליגענטער פון אים. זיי זיינען ביידע אויך געווען שיינע, אָבער זיי זיינען געווען זייער פאַרטרויערט, איבערהויפּט די פרוי. מיט אַנדערטהאַלבן יאָר פריער, איידער איך בין געקומען צו זיי אויף פּסח, האָבן זיי איבערגעלעבט אַ שרעקלעכע טראַגעדיע. זיי האָבן געהאַט צוויי דערוואַקסענע זין, וועלכע האָבן שטודירט אין טאָמסקער אוניווערסי־טעט, און אַ יינגל פון אַ יאָר 7—8. אין די פרייע טעג פון אָקטאָבער־נאָוועמ־בער 1905 זיינען, בעת אַ רעוואָלוציאָנערער דעמאָנסטראַציע שוואַרץ־מאהניקעס באַפאַלן דעם עלטערן זון ווינערס און האָבן אים גענומען שלאָגן, האָט דער יונגערער ברודער זיך איינגעשטעלט פאַר אים, האָבן די כוליגאַ־נעס ביידע ברידער דערהרגעט. די קאַמפס־אָרגאַניזאַציע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט דערנאָך דערפאַר דערשאָסן די הויפּט־אָנפירער פון דער שוואַרץ־מאהדיקער מערדער־באַנדע. אָבער די פרוי ווינער איז געוואָרן גראָ און אַלט און, ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, האָט זי געבעטן דעם ראַבינער, אַז ער זאָל שיקן צו זיי אויף פּסח אַן אינטעלי־גענטן יידישן סאָלדאַט. דער ראַבינער האָט אויסגעקליבן מיך און די ווינערס זיינען געווען העכסט צופרידן פון דעם ראַבינערס אויסוואַל און איך בין אַוודאי און אַוודאי געווען צופרידן, וואָס דער ראַבינער האָט מיך געשיקט אין אַזאַ הויז.

פאַר פּסח בין איך פריער קיינמאָל אין אירקוטסק ניט געווען. איך בין נאָך אַלץ געווען אַ „פּאָליטיש־פאַרדעכטיקטער" און מען האָט מיך ביז דאַן ניט אָפּגעלאָזט אַליין גיין אין שטאָט אַריין. איצט בין איך מיט נאָך יידישע סאָלדאַטן געגאַנגען אָן באַגלייטער קיין אירקוטסק. דער טאָג איז גראָד געווען אַ זוניקער, כאָטש עס איז נאָך געווען גוט קאַלט. גלייך ווי מיר זיינען אָנגעקומען קיין אירקוטסק, זיינען אונדז אַנטקעגנגעקומען יונגע שילערינס פון דער אירקוטסקער פרויען־גימנאַזיע. ווען איך האָב זיי דערזען, האָב איך זיך באַלד דערמאָנט אָן מיינע באַקאַנטע מיידלעך אין ניו־יאָרק, אין זשע־נעווע, אין ווילנע און עס האָבן זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן...

די ווינערס האָבן מיך זייער פריינדלעך אויפגענומען און איך האָב גלייך זיך דערפילט היימיש ביי זיי אין הויז. איך האָב זיי דערציילט פון וואַנען איך קום, ווער איך בין און די פרוי ווינער האָט מיר דערציילט וועגן זייער טראַגעדיע און האָט מיך באַקענט מיט איר יינגל, וועלכער איז געווען ניט נאָר אַ קראַסאַוועץ, נאָר אויך זייער אַ קלוג און איידל קינד. ער האָט שוין געשפּילט פּיאַנאָ און גאָר ניט שלעכט. מען האָט גלייך געקענט זען, אַז דאָס וואַקסט אַ טאַלאַנטפולער מענטש, אַ צוקונפטיקע שיינע פּערזענלעכקייט.

איך געדענק ניט, צי ווינער האָט געזאָגט די הגדה אָדער ניט, אָבער אַ סדר האָט ער געפּראַוועט און צום סדר האָבן די ווינערס איינגעלאַדן געסט, עטלעכע מענער און פרויען, יידן און רוסן. איך געדענק, אַז ביים צווייטן סדר, איז צווישן די געסט געווען אַ יונגע דאַמע, וואָס איך ווייס ביז היינט ניט, צי זי איז אַליין געווען אַ יידישע אָדער זי איז געווען אַ קריסטין און דער מאַן אירער איז געווען אַ ייד. מען האָט זי פאַר מיר פאָרגעשטעלט אַלס מאַדאַם מאַריאַ אַבראַמאָוונאַ צוקאַסאָוואַ. מיר האָבן געשמועסט און פאַרן

אַוועקגיין האָט זי מיר שטיל אַ זאָג געטאָן אין רוסיש, פֿאַרשטייט זיך: „קומט אַריבער צו מיר, אין אַ טאָג וועלן איר וועט זיין פֿריי", און זי האָט מיר געגעבן איר אַדרעס.

איך האָב שוין דערציילט, אַז זינט איך בין אַרויסגעפֿאָרן פֿון פֿענזאַ, האָב איך קיין צייטונג ניט געזען און וואָס עס איז פֿאָר די 4־5 מאָנאַטן געשען אויף דער וועלט האָב איך ניט געוואוסט. האָט דער אַדוואָקאַט וויינער זיך ניט געפּוילט, איז אַוועק אין רעדאַקציע פון דער אירקוטסקער ליבעראַלער רוסישער צייטונג און געבאָרגט דאָרט פֿאָר מיר אַ סעט צייטונגען פֿאָר די לעצטע דריי־פֿיר חדשים. בין איך אַ פֿאָר טעג געזעסן אין הויז און גע־לייענט די אַלטע צייטונגען. פֿון זיי האָב איך זיך דערוואוסט אַלץ וועגן דער צוויטער דומע, וועלכע איז דעמאָלט געווען אין סעסיע. איך האָב זיך אויך דערוואוסט, אַז דער בּאָרימטער ייִדישער רעוואָלוציאָנערער העלד, דער גרינ־דער פֿון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, גריגאָרי גערשוני, איז אַנטלאָפן פֿון קאַטאָרגע און אַז ער געפֿינט זיך איצט אין אַמעריקע. דאָס איז דעמאָלט געווען אַ וועלט־סענסאַציע.

ערשט אין אַ פֿאָר טעג אַרום בין איך אַוועק צו דער מאַדאַם צוקאַסאַווא. איך וויס ניט צי זי איז דעמאָלט געווען אַן אַלמנה צי אַ גרושה, אָבער קיין מאַן האָט זי ניט געהאַט, נאָר אַ זון, אַ גימנאַזיסט, פֿון אַ יאָר 14־15. זי האָט זיך מיט מיר שטאַרק דערפֿרייט און זי האָט מיר דערציילט, אַז זי איז אַ פּאַרטיעטערין פֿון דעם אירקוטסקער סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קאָמיטעט און אַז דער קאָמיטעט האָט נאָך מיט אַ דריי מאָנאַטן צוריק באַקומען אַ בריוו פֿון ווילנע, פֿון דעם צפֿון־מערבדיקן קאָמיטעט פֿון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, אַז איך בין ערגעץ אין אַ פּאָלק, וועלכער שטייט אין אירקוטסק און אַז זיי זאָלן מיך אויסגעפינען און שטעלן זיך מיט מיר אין פֿאַרבינדונג. דעם נאָמען פֿון פּאָלק, האָבן זיי ניט אָנגעגעבן. אָבער זי אַליין אָדער עמעצער פֿון אירע חברים האָט זיך דערוואוסט פֿון דעם ראָבי־נער, אַז איך וועל זיין די פּסח־וואָך בייַ די ווינערס, איז זי געקומען אַהין און האָט טאָקע מיך געטראָפֿן.

זי האָט מיר געזאָגט, אַז דער שרייבער פֿון דער קאָנצעלאַריע פֿון מיין פּאָלק איז אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער און זיין אַרויסהעלפער אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט. זי האָט מיר אויך געזאָגט, אַז אין אַ צוויטער ראָטע זיינען פֿאַראַן אַ פּאָר סאָלדאַטן סאָציאַל־דעמאָקראַטן. זי האָט מיר געגעבן זייערע נעמען און גראַטן צו טרעפֿן זיך מיט זיי. אייניקע האָב איך גראַד גוט גע־קענט. ער איז געווען איינער פֿון אונדזערע „אַקטיאַרן", וועלכער האָט גע־שפּילט די הויפּט־ראָלע אין אייניקע פֿון די איין־אַקטערס. מיר איז אָבער קיינמאָל נאָר ניט אייניקע פֿאַלן, אַז ער איז אַ באַוווסטזיניקער סאָציאַל־דעמאָ־קראַט, כאָטש ער איז געווען דער יעניקער, וועלכער האָט מיר געגעבן די רעוואָלוציאָנערע צייטונג „וואָיענני־גאַלאַס", אַ זאָג־טוענדיק: „נאָ, לייען וואָס זיי שרייבן דאָרט".

אין דער וואָך צייט, וואָס איך בין געווען בייַ די ווינערס, בין איך

באַקאַנט געוואָרן מיט דעם ראָבינערס פרוי, דעם ווילנער סירקינס פּלימע־ניצע, אַ קלוגע, אינטעליגענטע, סימפּאַטישע פרוי, און מיט נאָך ייִדן.

איך בין דעם ערשטן טאָג פּסח געגאַנגען אין שול און האָב דאָרטן געטראָפן אַ פּאָר צענדליק ייִדישע סאָלדאַטן. מיט אַ פּאָר פון זיי בין איך באַקאַנט געוואָרן. די מערסטע פון זיי זיינען געווען פון וואָלינער און פּאָ־דאָליער גובערניעס.

אין מיין ראָטע זיינען אויך געווען אַ 5־6 ייִדישע סאָלדאַטן פון וואָלינער און פּאָדאָליער גובערניע, אָבער זייער אומוויסנדע. ווען זיי האָבן באַמערקט, אַז איך פיר „רעוואָלוציאָנערע געשפּרעכן" מיט די „גויאישע" סאָלדאַטן, האָט איינער פון די ייִדישע סאָלדאַטן אָפּילו פּאָרגעשלאָגן די אַנדערע ייִדי־שע סאָלדאַטן, אַז מען זאָל ווענן דעם מעלדן דעם פעלדפּעבל, וויל איך קאָן דאָך אומגליקלעך מאַכן אָבער איינער פון די ייִדישע סאָל־דאַטן האָט אים געזאָגט: „ער איז דאָך באַפרייַנדעט מיט די סאָפּיאָרן, ווילסטו האָבן דעם זעלבן סוף וואָס שאָפּראָן האָט געהאַט?" (שאָפּראָן איז געווען דער ייִדישער סאָלדאַט וואָס איז געוואָרן אַ פּראָוואָקאַטאָר, און די סאָפּיאָרן האָבן אים דערפּאָר דערהרגעט און אַריינגעוואָרפן זיין טויטן קערפּער אין דעם אַנגאַראַ־טייך). די אַנדערע ייִדישע סאָלדאַטן האָבן מיט אים אייניג־שטימט.

אין אירקוטסק זיינען די וואָלן פּאָר אַ דעפּוטאַט צו דער צווייטע דומע פּאַרגעקומען אַ סך שפּעטער ווי אין די מערסטע אַנדערע שטעט. מען האָט פּריער געשטימט פּאָר „אויסקלייבער" — „וויבאָרשטשיקעס" אָדער „עלעק־טאָרס", ווי מען רופט עס בייַ אונדז אין אַמעריקע. עס האָבן קאָנקורירט צווישן זיך עטלעכע פּאַרטייַען: ליבעראַלן, סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציַא־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן און אַ רעכטע פּאַרטיי. די נאָציאָנאַל־געזאָנגענע ייִדן האָבן אַרויסגעשטעלט אייגענע קאַנדידאַטן און האָבן דערווייל אַ צאָל „אויסקלייבער". קיין פּאַרטיי האָט ניט געהאַט קיין אייגענע מערהייט. דעם פּאָפּולערן קאַנדידאַט פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט די פּאָליצייַ באַצייטנס אַרעסטירט, כדי מען זאָל פּאָר אים ניט קאָנען שטימען. דער סאָציַאַל־דעמאָקראַטישער קאַנדידאַט איז געווען דער יידישער דאָקטאָר ווייקטאָר מאַנדעלבערג. עס איז פּאַרגעקומען אַ קאָמף צווישן ד"ר מאַנדעל־בערגן און דעם קאַנדידאַט פון דער ליבעראַלער קאָדעטישער פּאַרטיי — אַ קריסט. אָבער קיינער פון זיי האָט ניט געהאַט קיין מערהייט. דערווייל ווערן ווי אַ דעפּוטאַט אין דער דומע האָט געקענט נאָר דער פון זיי פּאָר וועמען עס וועלן שטימען אויך די יידישע „אויסקלייבער". איז ביי די ווינערס אין הויז פּסח־צייט, גראָד דעמאָלט ווען איך בין דאָרט געווען, פּאַרגעקומען אַ בא־ראַטונג פון די יידישע אויסקלייבער פּאָר וועמען זיי זאָלן שטימען. נאָך לאַנגע דעבאַטן איז מיט אַ מאַיאָריטעט שטימען באַשלאָסן געוואָרן, אַז די יידן זאָלן שטימען פּאָר ד"ר מאַנדעלבערגן. מאַנדעלבערג האָט די גאַנצע צייט זיך אויסבאַהאַלטן, כדי די פּאָליצייַ זאָל אים ניט אַרעסטירן, ווי זי האָט אַרעסטירט דעם קאַנדידאַט פון די סאָציַאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. די וואָלן זיינען פּאַרגעקומען דעם לעצטן טאָג פּסח און עס האָט זיך גראָד אָזוי גע־

מאַכט, אַז וועג איך בין געגאַנגען פון אירקוטסק צוריק אין קאַזאַרמע אין וואַיעני גראַדאַק און בין פאַרבייגעגאַנגען די געבוידע פון שטאַט־ראַט, זיינען פון דאַרט אַרויסגעלאָפן מענטשן און האָבן אָנגעזאָגט די פריילעכע נייעס, אַז ד״ר וויקטאָר מאַנדעלבערג איז נאָר וואָס דערווויילט געוואָרן אַלס דעפוטאַט אין דער דומע. אים אַליין האָב איך ניט געזען, אָבער אַנדערע סאָלדאַטן, וואָס זיינען שפּעטער פאַרבייגעגאַנגען האָבן געזען וווי ד״ר מאַנדעלבערג איז פֿלוצלונג אַרויסגעקומען פון זיין באַהעלטעניש און האָט זיך געווויזן פֿאַרן עולם (ער האָט נאָך דער צעטרייבונג פון דער צווייטער דומע יאָרן לאַנג געלעבט אין אויסלאַנד. נאָך דער רעוואָלוציע האָט ער זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד, אָבער וועג די באַלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט, איז ער אַוועקגעפאָרן קיין פֿאַלעסטינע און איז דאָרט אין אַ פֿאָר יאָר אַרום געשטאָרבן).

פון פּסח אָן פֿלעג איך יעדן זונטאָג גיין קיין אירקוטסק און איך פֿלעג ווי געווייגלעך באַזוכן די ווינערס און אויך די פּרוי צוקאַסאָווא. ביי איר פֿלעג איך קריגן די פּעטערבורגער און מאָסקווער חשורנאַלן און פֿלעג יעדן מאָל מיטנעמען אין קאַזאַרמע אַ נומער פון חשורנאַל און פֿלעג דורך דער וואַך צייט אים איבערלייענען. אייגנטלעך האָב איך ביי איר געזומען אַ נומער פון דעם פּעטערבורגער דיקן מאַרקסיסטישן חשורנאַל „סאָווריעמעני מיר״.

ניט וויט פון מיין געלעגער אין קאַזאַרמע איז געווען דער געלעגער פון אַ סאַלדאַט, אַ רוס פון סיביר. ער האָט שטענדיק זיך געמאַכט, אַז ער איז קראַנק און פֿלעגט כסדר גיין אין „אַקאַלאַדאַק״ צום דאָקטאָר. איך האָב אים דערפאָר ניט געקענט פאַרטראָגן. איך האָב געהאַלטן, אַז אויב דו ביזט אַ סאַלדאַט, דאַרפסטו זיך באַמיען צו זיין אַ גוטער סאַלדאַט, ניט קיין פּויליאַק.

איין פּרימאַרגן האָב איך געפּילט ניט גוט און בין פאַרבליבן אין קאַזאַרמע. וועג מען האָט אַלע אַנדערע סאַלדאַטן אַרויסגעטריבן אויפֿן גאַס מושטירן זיך, איז אָט דער שכן מייגער, דער פּויליאַק, וועלכער איז אויך דעם טאָג געווען קראַנק אָדער האָט זיך געמאַכט קראַנק, צוגעקומען צו מיר און דער־זענדיק, אַז איך לייגן דעם „סאָווריעמעני מיר״, האָט ער אַ זאָג געטאָן: „דו ביזט אַן אָנהענגער פון דעם חשורנאַל? איך האָב בעסער ליב די „רוסקאָיע באַגאַטסטוואָ״ (דער חשורנאַל פון די „נאַראָדניקעס״ — פֿאָלקס־סאָציאַליסטן. דער רעדאַקטאָר פון יענעם חשורנאַל איז געווען דער באַרימטער שריפט־שטעלער וולאַדימיר קאָראָלענקאָ, און אין אים האָבן מיטגעאַרבעט אויך די וויכטיקסטע טעאָרעטיקער פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן).

„דו ביזט אָן עס־ער?״, האָב איך ביי אים אַ פּרעג געטאָן.

„כמעט״, האָט ער מיר געענטפֿערט מיט אַ האַלבן מויל.

„פֿאַרוואָס־זשע מאַכסטו זיך נאָריש, און לויפסט אַלע טאָג צום דאָקטאָר?״

„דערפאָר, ווייל איך וויל ניט דינען״, האָט ער מיר געענטפֿערט.

קורץ, מיר האָבן זיך אויפגעריידט און איך האָב אויסגעפונען, אַז ער איז אַ טעכניקער, איז טאָקע אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָ־

לוציאָנערן, איז געזעסן פריער אין טורמע, פונקט אַזוי ווי איך און מען האָט אים דערנאָך פֿאַרשיקט דינען אין מין פֿאַלק. מיר זיינען באַלד געוואָרן די בעסטע פרייַנד. איך האָב אים געברַאַכט צו דער צוקאַסאָווּאַ און זי האָט אים צוזאַמענגעפֿירט מיט די פּירער פון די אירקוטסקער סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און ער איז געוואָרן אַ מיטגליד פון אונדזער מיליטעריישער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע.

איין נאַכמיטאָג, ווען איך בין געווען אין אונדזער טעאַטער אויף אַ רעפּעטיציע, איז צו מיר צוגעקומען אַ סאָלדאַט און האָט מיר געזאָגט, אַז דער קאַפּעלמייסטער פון אָרקעסטער פון אונדזער פֿאַלק וויל מיך זען און אַז איך זאָל גלייך קומען צו אים. דער אַדיוטאַנט פון פֿאַלק האָט שוין אַנגעזאָגט מיין באַטשאָלסטוע, אַז מען זאָל מיר דערלויבן גיין.

איך האָב דעם קאַפּעלמייסטער פריער נאָר געזען פון דער ווייטן און האָב ניט געוואוסט, אַז ער איז אַ ייִד. ווען איך בין געקומען צו אים, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער שטעלט איצט צוזאַמען אַ נייעם אָרקעסטער און ער ווייל, אַז איך זאָל אַנקומען אין דער מוזיקאַנטסקע קאַמאַנדע, ד. ה. ווערן אַ מוזיקאַנט.

„אָבער איך שפּיל דאָך ניט אויף קיין אינסטרומענט" — האָב איך אים געזאָגט.

„איך ווייס — האָט ער מיר געענטפֿערט — אָבער שטאַבס־קאַפּיטאַן רעדיגער האָט מיר געזאָגט, אַז דו ביסט אינטעליגענט און זייער מוזיקאַליש, וועסטו זיך גיך אויסלערנען שפּילן. איך מוז האָבן אין מיין אָרקעסטער כאָטש אַ פּאָר אַזויגע ווי דו. איך וועל דיר לאָזן אויסקלייבן דעם אינסטרומענט, וועלכן דו וועסט ווילן".

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך וועל אים געבן אַן ענטפֿער אין אַ טאָג־צוויי אָרום. ווען איך בין צוריקגעקומען אין טעאַטער, האָב איך געפרעגט ביים שטאַבס־קאַפּיטאַן רעדיגער: „פון וואַנען האָט איר געוואוסט, אַז איך בין זייער מוזיקאַליש?"

„איך שטעל זיך כּאָר — האָט ער געענטפֿערט, לאַכנדיק — אַלע יידן זיינען מוזיקאַליש. איך ראַט דיר צו גיין אין מוזיקאַנטסקע קאַמאַנדע. פֿאַר אַזאַ ווי דו איז דאָרט דער בעסטער פּלאַץ".

איך האָב אים געפֿאָלגט און, נאָכדעם ווי איך האָב געלאָזט וויסן וועגן דעם קאַפּעלמייסטער, האָט מיך דער קאַפּעלמייסטער געלאָזט אויספֿרובירן אַלע מוזיקאַלישע אינסטרומענטן און אויסקלייבן דעם וועלכן איך ווייל. איך האָב אויסגעקליבן דעם לייכטסטן אינסטרומענט — דעם באַריטאָן.

אויף מאָרגן האָב איך זיך שוין אַריבערגעקליבן פון מיין ראָטע אין דעם באַראַק פון דער מוזיקאַנטסקער קאַמאַנדע. צווישן די מוזיקאַנטן זיינען געווען אויך דריי יידן. זיי האָבן געדינט שוין דעם לעצטן יאָר. צוויי פון זיי האָבן געשטאַמט פון וויניצע. זיי זיינען ביידע געווען גאָנץ פֿייַנע מוזיקאַנטן, קאָרנעטיסטן. דער דריטער ייד האָט געשטאַמט פון ערגעץ אַ שטעטל לעבן וויניצע. ער איז געווען דער באַראַבאַנשטשיק. אייגנער פון די קאָרנעטיסטן, גימפּעלמאַן איז געווען זיין נאָמען, האָט מיך שטאַרק מקרב געווען. איך בין

מיט אים באַקאַנט געוואָרן נאָך אידער איך בין אָנגעקומען אין מוזיקאַנטס־קע קאַמאַנדע. ער איז געווען דער יעניקער, וועלכער האָט דער ערשטער געראָטן דעם קאַפּעלמייסטער, אז ער זאָל מיך אַרייננעמען אין אַרקעסטער.

אין דער מוזיקאַנטסקע קאַמאַנדע האָב איך זיך דערפילט אָ סך בעסער ווי אין מיין ראָטע. צווישן די מוזיקאַנטן זיינען געווען אָ פּאָר אינטעליגענטע קריסטן, וועלכע זיינען טאָקע געווען מוזיקאַליש. אייגער פון זיי האָט אין דער הויפּ געשפּילט פידל, אָ צווייטער איז געווען אָן אויסגעצייכנטער אַקאָר־דיאָניסט. דאָ אין אַרקעסטער האָט אייגער פון זיי געשפּילט קלאַרנעט און דער צווייטער איז געווען אָ פלייטיסט. אייגער פון די, וואָס האָט געשפּילט באַריטאָן, איז אויך געווען אָ גוטער מוזיקאַנט און ער איז געוואָרן מיין לע־רער. ער איז געווען, דאָכט זיך, פון פּאָלטאָווער גובערניע, אָ פּריילעכער און גוטמוטיקער אוקראַינער מיט אָ חוש פאַר הומאָר. איך האָב יעדן טאָג שטונדן לאַנג פּראַקטיצירט אויף מיין באַריטאָן און געמאַכט פאָרטשריט. אין אַלגע־מיין איז מיר דאָ געווען אָ סך לייכטער ווי אין דער ראָטע. דער עלטסטער פון דער מוזיקאַנטסקער קאַמאַנדע איז אויך געווען אָ גוטמוטיקער אוקראַי־נער און קיינער האָט זיך אויף אים ניט געקענט באַקלאָגן, אז ער באַהאַנדלט אים ניט גוט.

צוזאַמען מיט מיר איז אין מוזיקאַנטסקער קאַמאַנדע אויך אָנגעקומען מיין חבר בוטאָקאָוו, דער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, דער טעכניקער, וועל־כער פלעגט אין די ערשטע מאָנאַטן פון זיין אָנקומען אין קאָזאַרמע זיך יעדן טאָג מאַכן קראַנק און פלעגט כסדר לויפן צום דאָקטאָר אין אָקאָלאָדאָק, און איך האָב אים דעמאָלט דערפאָר ניט געקענט פאַרטראָגן.

עס זיינען אויך אָנגעקומען אין דער מוזיקאַנטסקער קאָזאַרמע אָ פּאָר יידן, ניט פון מיין ראָטע.

דאָ אין מוזיקאַנטסקער קאַמאַנדע האָב איך געהאַט מער צייט צו לייענען. איך פלעגט יעדן זונטאָג גיין קיין אירקוטסק, פלעג דאָרט פאַרברענגען אָ פּאָר שעה בייַ די ווינערס און בייַ דער מאַדאַם צוקאָסאָווא. זי פלעגט מיך באָזאָרגן מיט אַלע זשורנאַלן און ביכער, וועלכע איך האָב געוואָלט לייענען. איך פלעג אין אירקוטסק אויך קויפן די לעצטע צייטונגען פון פּעטערבורג און מאָסקווע, וועלכע פלעגן אָנקומען קיין אירקוטסק אויפן עלפטן־צוועלפטן טאָג. די פּעטערבורגער צייטונגען פלעגן אָנקומען מיט אָ טאָג שפּעטער ווי די מאָסקווער — און ניט נאָר אין אירקוטסק, נאָר אויפן גאַנצן וועג קיין אירקוטסק — זיינען די מאָסקווער צייטונגען מער געלייענט געוואָרן ווי די פּעטערבורגער.

אין אירקוטסק גופא זיינען אַרויסגעגאַנגען עטלעכע צייטונגען, אייגע פון זיי, די „וואָסטאָטשנאיע אָבאָזרעניע", איז געווען אָ דעמאָקראַטישע צייטונג, אין וועלכער עס האָבן יאָרן לאַנג מיטגעאַרבעט פיל פון די פאָרשיקטע שריפטשטעלער און זשורנאַליסטן. וולאָדימיר קאָראָלענקאָ איז יאָרן לאַנג געווען אָ מיטאַרבעטער פון דער דאָזיקער צייטונג. אויך לעוו טראָצקי האָט געשריבן אין דער צייטונג וועו ער איז דעם ערשטן מאָל געווען פאָרשיקט אין סיביר. מיט אָ קורצער צייט אַיידער איך בין אָנגעקומען קיין אירקוטסק,

האט די רעגירונג צוגעמאכט די „וואסטאטשניע אבאזרעניע" פאר איר „שעדלעכער ריכטונג". אבער אין א פאר טעג ארום האט די צייטונג ווידער אנגעהויבן ארויסגיין אונטער אן אנדער נאמען (איך געדענק איצט ניט ווי די נייע צייטונג האט געהייסן: „סיבירסקי גאלאס", „סיבירסקאיא זשיזן" אדער „סיבירסקאיע אבאזרעניע"). אבער נאך פסח בין איך געווארן א שטענדיקער לייענער פון דער דאזיקער צייטונג און שפעטער אפילו א מיטארבעטער פון דער צייטונג.

איינמאל, ווען איך בין געווען ביי דער צוקאסאווא אין הויז, איז דארט אויך געווען צוגאסט א זשורנאליסט פון דער צייטונג. איך געדענק ניט צי ער איז געווען דער סעקרעטאר פון דער רעדאקציע אדער דער געהילף פון דעם הויפט־רעדאקטאר. ווען מיר זיינען געזעסן ביים טיש און געטרונקען טיי, האט די מאדאם צוקאסאווא דערציילט, אז אירער א פרייַנד פון איר־קוטסק איז מיט א האלב יאר צוריק אוועקגעפארן קיין אמעריקע און זי האט מיט א פאר וואכן צוריק באקומען פון אים א בריוו, אין וועלכן ער שרייבט, אז „ער וואוינט אין ברוקלין און אז אין די אוונטן פארט ער קיין ניו־יארק צו גערשונים לעקציעס".

איך האב ניט ווילנדיק א שמייכל געטאן.

„וואס שמייכלט איר?" — האט די מאדאם צוקאסאווא ביי מיר געפרעגט.

איך האב איר דערקלערט, אז ברוקלין איז ניט קיין באזונדערע שטאט, אז ברוקלין איז אפגעטיילט פון ניו־יארק דורך א טייך, וואס איז ניט בריי־טער נאר שמעלער פון דעם אנגאראַ טייך, וואס שניידט דורך די שטאט אירקוטסק. איך האב איר אויך געזאגט, אז גערשוני איז ניט קיין שטענדיקער איינוואוינער פון ניו־יארק, אז ער האט מסתמא פארבראכט דארט א פאר וואכן צייט און איז דערנאך אוועקגעפארן קיין איראפע און ער איז מסתמא אין די פאר וואכן, וואס ער האט פארבראכט אין ניו־יארק, ארויסגעטראטן אויף עטלעכע פארזאמלונגען און דער באקאנטער אירער איז, ווי טויזנטער אנדערע ניו־יארקער, געקומען אים הערן.

„פון וואנען ווייסט איר דאס?" — האט דער רוסישער זשורנאליסט ביי מיר געפרעגט.

„איך שטעל זיך מיר דאס פאר, וויל איך האב מיט צווי יאר צוריק געלעבט אנדערהאלבן יאר אין ניו־יארק און איך האב בייגעווואוינט אזוינע לעקציעס און פארזאמלונגען פון פראמינענטע רוסישע רעוואלוציאנערן, וואס זיינען געקומען אויף א קורצן באזוך קיין אמעריקע".

ביידע האבן מיך געמוטשעט אויספרעגן וועגן מיינע דערפארונגען אין אמעריקע. איך האב זיי דערציילט זאכן וועגן וועלכע זיי האבן פריער קיין אנונג ניט געהאט.

„פארוואס זאלט איר עס ניט אנשרייבן פאר אונדזער צייטונג? דאס איז דאך גוואלטיק אינטערעסאנט" — האט דער פארשטייער פון דער אירקוטס־קער צייטונג מיר געזאגט. איך האב אים צוגעזאגט, אז ווען איך וועל האבן פרייַע צייט, וועל איך פרובירן אנשרייבן עפעס און צושיקן אים. אין א פאר וואכן ארום האב איך טאקע אנגעשריבן א לענגערן ארטיקל וועגן דער

רוסישער קאָלאָניע אין ניו־יאָרק און אין די אָנדערע גרויסע אָמעריקאָנער שטעט. איך האָב דעם אָרטיקל איבערגעגעבן דער מאָדאָם צוקאָסאָווא און זי האָט עס איבערגעגעבן אין דער רעדאַקציע און דער אָרטיקל איז באַלד געווען געדרוקט אין דער צייטונג אין 2 פאָרזעצונגען.

איך האָב דערנאָך געדרוקט עטלעכע אָנדערע אָרטיקלען אין דער זעלבער צייטונג אונטער פאַרשיידענע פּסעוודאָנימען, ניט וועגן אָמעריקע, נאָר וועגן רוסישע ענינים. איך האָב פאַר יעדן אָרטיקל געקראָגן באַצאָלט. אין רעדאַקציע האָב איך מורא געהאַט צו גיין, אָבער מיט אַ פּאָר פון די מיטאָרבעטער בין איך שפּעטער באַקאַנט געוואָרן. זיי אָלע זיינען געווען רוסן.

אָנהויב מאַי מאָנאַט האָט אונדזער גאַנצער פּאָלק זיך אָריבערגעקליבן אין לאָגער, וואָס האָט זיך געפונען אויף אַ גרויסן פעלד, אָרומגערינגלט פון אָלע זייטן מיט וואָלד. דאָס איז געווען אויף דער צווייטער זייט, אַ 3־4 וויאָרסט פון אירקוטסק און בייַ אַ 10 וויאָרסט פון אונדזער ווינטער־הויז אין „וואָיעני גאָראָדאָק". די מערסטע זאָכן אונדזערע האָבן מיר איבערגעלאָזט אין די קאָזאָרמעס אין „וואָיעני גאָראָדאָק". אין לאָגער האָבן מיר מיטגענומען נאָר דאָס נויטיקסטע. אין לאָגער האָבן מיר געווואוינט אין פּאַלאַטקעס (טענטס), נאָר די אָפּיצערן האָבן געווואוינט אין הילצערנע באַראַקן, וועלכע מען האָט פּאָר זיי ספּעציעל אויפגעבויט.

די ערשטע צייט האָב איך אויף מיין באַריטאָן געשפּילט נאָר גאָמען, דערנאָך האָב איך געשפּילט דעם רוסישן הימן „באָזשע צאַריאַ כראַני" (גאָט באַהיט דעם צאָר). געשפּילט האָבן מיר עס ניט צוליב פּאַטריאָטישע מאָטיוון, נאָר דערפאַר, וואָס דאָס איז געווען לייכט אויסצולערנען זיך שפּילן. דערנאָך האָב איך געשפּילט אָנדערע זאכן. דער קאָפּעלמייסטער פלעגט פון צייט צו צייט קומען אונדז פאַרהערן און ווען מען האָט שוין גוט געקאָנט איין קאָמפּאָזיציע, פלעגט ער אונדז געבן שפּילן און פראַקטיצירן אַ צווייטע.

אין לאָגער האָט דער טעאָטער ניט פונקציאָנירט. אָבער די גרופּע אפּיצערן, וואָס האָבן זיך געעסקט ביים טעאָטער האָבן יעדן פון די געווועזענע „אַקטיאָרן" גוט געקענט.

איינמאָל, וועו איך בין אין לאָגער פאַרבייגעגאַנגען צווי אָפּיצערן, וואָס איינער פון זיי האָט מיך גוט געקענט און איך האָב זיי באַגריסט, האָט דער אָפּיצער הויך געזאָגט צום צווייטן אָפּיצער: „טי זנאַיעש, שוב אוזשע איגראַיעט באָזשע צאַריאַ כראַני" (דו ווייסט, שוב שפּילט שוין „באָזשע צאַריאַ כראַני"). דער צווייטער אָפּיצער האָט אויף דעם באַמערקט הויך, כדי איך זאָל הערן: „ניע באַיסיא, מאַרסילעזו אָן ראַנשע נאַאוטשילסיא" (שרעק זיך ניט, די „מאַרסילעזיע" האָט ער פריער אויסגעלערנט). די „מאַרסילעזיע" איז אין יענע יאָרן געווען די פּאָפּולערסטע לידע, וועלכע רעוואָלוציאָנערן אין רוסלאַנד האָבן געזונגען.

אָט אזא רעפּוטאַציע האָב איך געהאַט בייַ אַ טייל אָפּיצערן, וועלכע זיינען אַליין ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנערן. צווישן די אָפּיצערן פון מיין פּאָלק וועלכע איך האָב געקענט, און איך האָב געקענט אַ היפּשע צאָל פון זיי, איז ניט געווען קיין איין שוואַרץ־מאהניק. בלויז דער קאָמאַנדיר פון

פּאָלק איז געווען אַ פאַרביסענער רעאַקציאָנער און אַלע אָפיצערן האָבן אים דערפאַר געהאַסט. דאָס האָב איך געהערט פון די אָפיצערן, וועלכע פלעגן פאַרברענגען מיט אונדז אין טעאַטער נאָך יעדער פאָרשטעלונג אונדזערע.

די מערסטע אָפיצערן פלעגן לייענען די ליבעראַלע מאָסקווער צייטונג „רוסקאָיע סלאָוואָ" און אַפילו די יעניקע, וואָס פלעגן לייענען די „נאָוואָיע וורעמיאַ" זיינען אויך ניט געווען קיין פאַרביסענע אַנטיסעמיטן. זיי האָבן געלייענט די „נאָוואָיע וורעמיאַ" ניט ווייל די צייטונג איז געווען אַנטיסעמי־טיש, נאָר דערפאַר, וואָס זי איז געווען אַ גוטע צייטונג, וועלכע האָט פאַר־מאָגט צווישן אירע מיטאַרבעטער אַ פּאָר זייער טאַלאַנטפולע שריפטשטעלער און זשורנאַליסטן.

ווען איך בין נאָך געזעסן אין דיסנע אין טורמע איז פאָרגעקומען דער פּראָצעס פון אַלע די, וועלכע מען האָט דעם 1טן מאַי 1906 אַרעסטירט אין פּאָסטאַוו אויף דער אומלעגאַלער פאַרזאַמלונג אין וואַלד. די מערסטע פון די אָנגעקלאָגטע האָט מען באַפרייט, אַ פּאָר האָט מען פאַראורטיילט צו צוויי טעג אַרעסט און מיך מיט נאָך אַ פּאָר האָט מען פאַראורטיילט צו 4 טעג טורמע. אַזוי ווי איך בין דאָך סיי־ווי געזעסן אין טורמע, האָב איך געזאָלט די 4 טעג אָפּזיצן נאָכדעם, ווי איך וועל פאַרענדיקן די דריי מאָנאַטן טורמע, צו וועלכע דער ווילנער גובערנאַטאָר אָדער גענעראַל־גובערנאַטאָר האָט מיך געהאַט פאַראורטיילט. אָבער ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל, האָט מען מיך באַפרייט פון טורמע איידער איך האָב פאַרענדיקט דעם טערמין און מען האָט מיך אַוועקגעשיקט דינען אין איינעם פון די „ווייטסטע פּונקטן פון דער אימפּעריע". אָבער די 4 טעג טורמע, וואָס איך בין שולדיק געווען דער רעגירונג, האָט מען מיר ניט געשענקט.

ווען איך בין שוין געווען אין אירקוטסק האָט דער קאָמאַנדיר פון מיין פּאָלק באַקומען פון ווילנער גענעראַל־גובערנאַטאָר אַ פּאַפּיר, אַז איך בין „שולדיק" דער רעגירונג 4 טעג אַרעסט. מיליטערישע טורמע האָט זיך גערעכנט פאַר אַ שווערערע שטראָף, האָט דער קאָמאַנדיר פון פּאָלק מיר פאַרביטן די 4 טעג ציווילע טורמע אויף צוויי מעת־לעת מיליטערישע הויפּט־וואַכטע. אין איין פרימאָרגן האָט מען געהייסן דעם ווזוואָדני פון מיין ראָטע מיך אַוועקפירן אין דער מיליטערישער טורמע אָפּזיצן די 2 מעת־לעת, וואָס איך בין שולדיק דער רעגירונג. ווען מיר זיינען געקומען אין טורמע האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָרט איז דעמאָלט קיין פּלאַץ ניט געווען פאַר מיר, האָט דער הויפּט פון דער מיליטערישער טורמע געזאָגט מיין ווזוואָדנעם, אַז ער זאָל מיך ברענגען אַן אַנדערש מאָל (איך דערצייל די אַלע איינצל־הייטן, ווייל ווי די לעזער וועלן שפּעטער זען, האָב איך אַ דאַנק דעם „חוב" מיינעם דער רעגירונג שפּעטער זיך געראַטעוועט פילייכט פון 10־15 יאָר קאַטאָרגע).

דאָ אין לאַגער איז געווען לייכטער אָפּצוהאַלטן די פאַרזאַמלונגען פון אונדזער רעוואָלוציאָנערער מיליטערישער אָרגאַניזאַציע. מיר פלעגן אין דער פרייער צייט אַוועקגיין אין וואַלד, וואו קיינער האָט אונדז ניט געקענט שטערן און אין אַ האַלבער שעה צייט אַרומריידן אונדזערע ענינים. אין די

פֿאַרזאַמלונגען פון דער צענטראַלער מיליטעריישער אַרגאַניזאַציע, פון וועל־כער איך בין געווען אַ מיטגליד, פֿלעגן זיך באַטייליקן ניט מער ווי אַ 10־12 סאָלדאַטן. אָפּיצערן האָבן געהאַט אַן אייגענע שטאַרק פֿאַרקאָנספּירירטע אַרגאַניזאַציע. איך האָב נאָר איינעם פון זיי געקאָנט פון דער וויטנס פון האָב קיינמאָל מיט אים ניט געריידט, הגם איך בין געווען זיכער, אַז ער וויס, אַז איך בין אַ רעוואָלוציאָנער.

איך האָב שוין דערציילט, אַז אין אירקוטסק איז אין מאָמאַט מערץ דער־ווייל געווארן דער סאָציאַל־דעמאָקראַט ד״ר וויקטאָר מאַנדעלבערג ווי אַ דעפוטאַט אין דער צווייטער דומע. די צווייטע דומע איז געווען אַ סך רא־דיקאַלער פון דער ערשטער דומע. אין דער צווייטער דומע זיינען געווען איבער 100 סאָציאַליסטישע דעפוטאַטן (סאָציאַל־דעמאָקראַטן, סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און פֿאָלקס־סאָציאַליסטן).

נאָך בעת די ערשטע דומע האָט עקסיסטירט, פלעגן אַרבעטער־אַרגא־ניזאַציעס און פּויערים־גרופּעס אָפֿהאַלטן פֿאַרזאַמלונגען און די פֿאַרזאַמלונ־גען פלעגן אָננעמען רעזאָלוציעס און שיקן „נאָקאַזן״ (אינסטרוקציעס) צו די דעפוטאַטן פון זייער גובערניע, וואָס זיי זאָלן פֿאָדערן אין דומע. די „נאָקאַזן״ פלעגן אָפט פֿאַרגעלייענט ווערן פון דער דומע־טריבונע פון די דעפוטאַטן, וואָס האָבן זיי באַקומען, און זיי פלעגן דערנאָך פֿאַרעפנטלעכט ווערן אין די לעגאַלע סאָציאַליסטישע צייטונגען, וואָס זיינען דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען אין פּעטערבורג און אין אַנדערע שטעט.

באַלד נאָכדעם ווי ד״ר מאַנדעלבערג איז דערווילט געווארן ווי אַ דע־פוטאַט פון דער צווייטער דומע און איז אַוועקגעפֿאָרן קיין פּעטערבורג, האָט אונדזער מיליטעריש רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציע פון אירקוטסק אָפּגע־האַלטן אַ פֿאַרזאַמלונג און באַשלאָסן צו שיקן, אין נאָמען פון „אירקוטסקער מיליטעריש גאַרניזאָן״ אַ „נאָקאַז״ צו ד״ר מאַנדעלבערגן. איך האָב זיך באַטייליקט אין דער פֿאַרזאַמלונג, וואו דער דאָזיקער באַשלוס איז אָנגענומען געווארן. דעם טעקסט פון דעם „נאָקאַז״ האָב איך ניט געזען, אָבער דער אינהאַלט איז מיר געווען גוט באַקאַנט.

דורך דער צייט, וואָס די צווייטע דומע האָט עקסיסטירט, זיינען די צייטונגען ניט נאָר פון פּעטערבורג און מאָסקווע, נאָר אָפּילו די מערסטע פּראָווינציעלע צייטונגען געווען פול מיט דער דומע. די שאַרפסטע רעדעס אין דער צווייטער דומע זיינען געהאַלטן געווארן פון די סאָציאַליסטישע דעפוטאַטן. צווישן זיי זיינען געווען אַ צאָל גוטע רעדנער. דער בעסטער רעדנער איז געווען דער גרוזין איראַקלי צערעטעלי. ער איז נאָך דעמאָלט קיין 27 יאָר ניט אַלט געווען און ער האָט באַלד מיט זיין ערשטער רעדע געצוואונגען אָפּילו די רעכטע דעפוטאַטן צוצוהערן זיך צו אים. די פּראָ־וינציעלע צייטונגען פלעגן געווייגלעך דרוקן נאָר קורצע אויסצוגן פון די רעדעס פון די סאָציאַליסטישע דעפוטאַטן, וואָס די מערסטע פון זיי זיינען געווען וויניק באַקאַנט אָפּילו צו דעם אינטעליגענטן לייענער. אָבער פון צערעטעלים רעדעס האָבן כמעט אַלע סיבירער צייטונגען געדרוקט לענ־

נערע אויסצוגן צערעטעליס רעדעס אוּן די רעדעס פון די אַנדערע לינקע דעפוטאַטן האָבן רעוואָלוציאָנירט דעם עולם.

איך פלעג יעדן זונטאָג אין אירקוטסק קויפן אַ פּאַק פּעטערבורגער אוּן מאָסקווער צייטונגען, אין וועלכע כמעט אַלע רעדעס פון די פּראָגרעסיווע דעפוטאַטן פלעגן געדרוקט ווערן אוּן איך פלעג אַ גאַנצע וואָך זיי לייענען. איך געדענק ניט פון וואַנען דער קאַפּעלמייסטער האָט זיך דערוואוסט, אַז איך האָב שטענדיק די לעצטע פּעטערבורגער אוּן מאָסקווער צייטונגען, פלעגט ער אָפט שיקן צו מיר זיין „דענשטשיק" (אַ סאָלדאָט וואָס האָט אים באַדינט) אוּן בעטן, אַז איך זאָל אים אויסבאָרגן די איבערגעלייענטע צייטונגען אוּן איך האָב עס גערן געטאָן.

דער קאַפּעלמייסטער פלעגט אָפט אַרייַנקומען צום ראַבינער אוּן איך שטעל מיר פאָר, אַז פון דעם ראַבינער אוּן זיין פרוי האָט ער מסתמא זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַ רעוואָלוציאָנער, כאָטש מיט מיר האָט ער וועגן דעם קיינמאָל ניט גערעדט.

די שטאָט אירקוטסק האָט מיר שטאַרק דערמאָנט אַן אַמעריקאַנער פּראָווינץ־שטאָט. שוין דעמאָלט איז אין גאַנץ אירקוטסק געווען איינגעפירט עלעקטרישע באַלייכטונג. אוּן די מענטשן, די ייִדן אוּן די קריסטן, זייַנען דאָרט אַלע געווען דאָס, וואָס מ׳רופט ביי אונדז אין אַמעריקע „סעלף מעיד מען". קיין פריצים, גוט־באַזיצער זייַנען דאָרט קיינמאָל ניט געווען, ניט אין שטאָט אוּן ניט אין די אַרומיקע דערפער. עס זייַנען געווען רייכע אוּן אַרעמע, אָבער קיין אמתע אַרעמעלייט, אַזוינע ווי מען פלעגט זען אין די שטעט אוּן שטעטלעך פון איראָפּעאישן רוסלאַנד, זייַנען אין אירקוטסק ניט געווען. אוּן אויב עס זייַנען געווען אייניקע האָבן זיי זיך ניט אָנגעזען. אוּן די רייכע זייַנען געווען מענטשן, וואָס האָבן זיך אַליין אַרויפגעאַרבעט.

די באַציאונגען צווישן די ייִדן מיט די ניט־ייִדן זייַנען געווען פריינדלעכע. מען פלעגט אייַנע צו די אַנדערע גיין אויף שמחות אוּן פאַרברענגען צוזאַמען. מיר איז אירקוטסק אַזוי שטאַרק געפעלן געווארן, אַז איך האָב אַפילו געדענקט, אַז ווען איך וועל פאַרענדיקן דינען אוּן וועל באַפרייט ווערן פון מיליטער וועל איך פאַרבלייבן אין אירקוטסק.

אָבער עס איז מיר ניט באַשערט געווען צו פאַרבלייבן דאָרט לאָנג.

פיר און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איך בלייב „שולדיק" דער רעגירונג צווישן טעג מילי־
טעריש טורמע און דאָס דאָטעוועט מיך שפּעטער. —
ווינערס שנור, אַ סטודענטין פון טאָמסקער אוניווער־
זיטעט און דער פּעטערבורגער ציוניסטישער „ראַזס־
וויעט". — מיר דראָט קאַטאָרגע און איך מוז גלייך
נעלם ווערן. — די ווינערס העלפן מיר אַנטלויפן.

אין דער זעלבער צייט וואָס מיר, די סאָלדאַטן פון „125סטן סיבירער שיסער־פּאָלק", האָבן זיך אַריבערגעקליבן פון אונדזערע ווינטער־קאַזאַרמעס אין „וואַיעני גאָראָדאָק" אין זומער־לאַגער אויף דער צווייטער זייט פון אירקוטסק, זיינען מיינע פרייַנד, די ווינערס, אַריבערגעפאָרן אויף אַ דאַטשע אין אַ וועלדל אויפן וועג פון אירקוטסק קיין וואַיעני גאָראָדאָק.

מיט אַ וואָך פריער אידער זיי האָבן זיך אַריבערגעקליבן אויף דער דאַטשע, האָבן זיי מיר געגעבן דעם אַדרעס פון דער דאַטשע, מיר דער־קלערט ווי אַזוי מען קען קומען אהין און האָבן מיך פאַרבעטן טאָקע צו קומען צו זיי אַזוי שנעל ווי איך וועל נאָר האָבן די מעגלעכקייט.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום האָב איך טאַקע זיי אָפּגעשטאַט אַ וויזיט. זיי האָבן, ווי געווייגלעך, מיך זייער פרייַנדלעך אויפגענומען און האָבן מיך באַ־קענט מיט זייער יונגער שנור, די אלמנה פון זייער עלטערן זון, וועמען די שוואַרצע מאהניקעס האָבן סוף 1905 דערמאָרדערט אין אירקוטסק. די שנור זייערע איז געווען אַ יונגע שיינע, אידעלע און אינטעליגענטע פרוי פון אַ יאָר 28, זי האָט שטודירט מעדיצין אין טאָמסקער אוניווערזיטעט. זי איז ניט געווען קיין אירקוטסקער, אָבער אויך אַ געבאָרענע אין סיביר און די ווינערס האָבן זי שטאַרק ליב געהאַט, פונקט ווי זי זיי.

זי האָט מיר דערציילט, אַז איידער איר מאַן איז דערהרגעט געוואָרן פון רוסישע שוואַרצע מאהניקעס, האָט זי זיך וויניק אינטערעסירט מיט יידישע ענינים, כאָטש איר פאָטער איז געווען ניט קיין אַסימילירטער ייד. זי איז, ווי איר מאַן, געווען אַ סימפּאַטיקערין פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, אָבער לעצטן יאָר אין טאָמסקער אוניווערזיטעט האָט זי זיך פאַראינטערעסירט מיט דער יידישער נאַציאָנאַלער באַוועגונג. זי איז גע־ווארן אַ שטענדיקע לייענערין פון דעם פּעטערבורגער ציוניסטישן וואָכן־זשורנאַל „ראַזסוויעט".

„איך בין ניט קיין ציוניסטקע, האָט זי מיר געזאָגט, אָבער איך גלויב, אַז דאָס בעסטע פאַר אונדז יידן וואָלט געווען, ווען מיר וואָלטן געקענט האָבן ערגעצוואו אַן אייגן לאַנד".

זי האָט מיר אויך דערציילט, אַז דער „ראַזסוויעט" ווערט אין סאַמסק געלייענט פון פיל יידן.

אין פּעטערבורג זיינען דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען צוויי רוסיש־יידישע וואָכן־זשורנאַלן — דער „ראַזסוויעט" און דער „וואָסכאָד". דער „ראַזסוויעט" איז געווען דער אָרגאַן פון די ציוניסטן; דער „וואָסכאָד", וואָס איז געווען אַ סך עלטער פון דעם „ראַזסוויעט", איז געווען דער אָרגאַן פון די יידישע ליבעראַלן, דעמאָקראַטן און „פאָלקיסטן". אייגנער פון זייגע הויפט־מיטאַרבעטער איז געווען דער היסטאָריקער ש. דובנאָוו.

אין אייראָפּאָישן רוסלאַנד האָט דער „וואָסכאָד" געהאַט אַ סך אַ גרעסערע צאָל לייענער ווי דער ציוניסטישער „ראַזסוויעט", אָבער ניט נאָר אין טאָמסק, נאָר אויך אין יעדער סיבירער שטאָט, האָט דער „ראַזסוויעט" אין יאָר 1907 געהאַט אַ סך מער לייענער ווי דער „וואָסכאָד". ווינערס יונגע שנור האָט דעם „וואָסכאָד" אַפילו קיינמאָל פריער ניט געזען. איך פלעג אין „ראַזסוויעט" זייער זעלטן אַרייַנקוקן. דעם „וואָסכאָד" אָבער האָב איך געלייענט נאָך אין ווילנע, אידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. אויך אין דער ניו־יאָרקער אַסטאָר לייברערי פלעג איך לייענען דעם „וואָסכאָד", כאָטש ווי אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט בין איך זייער אָפט ניט אייגנשטימיק געווען מיט דער פּאָליטישער ליניע פון דעם זשורנאַל.

אַ באַקאַנטער ייד מיינער אין אירקוטסק האָט מיר געזאָגט, אַז דער דערפאָלג פון דעם ציוניסטישן „ראַזסוויעט" אין די סיבירער שטעט דערקלערט זיך נאָר מיט דעם, וואָס מיט אַ יאָר צוריק איז פון פּעטערבורג אַראָפּגעקומען קיין סיביר אַ פּראָקלאַמירטער אַגענט פון „ראַזסוויעט" און ער האָט פיל סיבירער יידן, וועלכע האָבן פריער קיין אַנונג ניט געהאַט וועגן די פאַרשיידענע ריכטונגען אין דער יידישער נאַציאָנאַלער באַוועגונג, געמאַכט פאַר אַבאָנענטן פון „ראַזסוויעט".

פון דעם געשפּרעך, וואָס איך האָב געהאַט מיט ווינערס שנור, דער סטודענטין פון טאָמסקער אוניווערזיטעט, האָב איך געזען, אַז זי איז יידיש נאָכאַנאַל־געשטימט, אָבער האָט פאַקטיש קיין באַגריף ניט ווען די פאַרשיידענע שטרעמונגען אין רוסישן יידנטום. זי האָט, למשל, גאָרניט געוואוסט ווען „בונד". און זי האָט זיך זייער שטאַרק פאַראינטערעסירט אין דעם, וואָס איך האָב איר דערציילט ווען דער פּראָגראַם און דער טעטיקייט פון „בונד". יידיש האָט זי פאַרשטאַנען, אָבער רייַדן און לייענען יידיש האָט זי ניט געקענט און פון דעם ציוניסטישן „ראַזסוויעט" האָט זי, פאַרשטייט זיך, כּמעט גאָרניט געקענט זיך דערוויסן ווען דער „זשאַרגאָנישער ליטעראַטור".

אין אַ פּאָר וואָכן בין איך ווידער געווען ביי די ווינערס און האָב ווידער פאַרברענגט מיט דער שנור.

ווען מען האָט מיך אַרעסטירט אין פאָסטאָוו און אויף מאָרגן אַוועקגעשיקט אין דיסנער טורמע, האָב איך ניט געהאַט די מעגלעכקייט איבערצוגעבן די פאַרבליבענע חברים, וואו עס געפינט זיך אונדזער אומלעגאַלע ליטעראַטור, ווי אויך אַנדערע סודות פון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס נאָר איך האָב געוואוסט. האָב איך שפּעטער פון אירקוטסק אַנגעשריבן אַ בריוול אין

יידיש צו אַ פֿאַסטאָווער מיידל, אַ מיטגליד פֿון דער אַרגאַניזאַציע און האָב איר אין אַ פֿאַרשטעלטער שפּראַך אַנגעוויזן וואָס זי זאָל טאָן וועגן דעם אַלעם. אין דעם בריוו האָב איך אויך געשריבן, אַז די ערשטע צייט איז מיר דאָ געווען זייער שווער, אָבער איצט איז מיר אַ סך בעסער. איך האָב באַקומען אַ מעגלעכקייט צו לייענען צייטונגען און זשורנאַלן און אין דער פרייַער צייט לייען איך און טרעף זיך אויך דאָ מיט חברים.

אין אַ 5־6 וואָכן אַרום האָב איך באַקומען אַ בריוו פון מיין פאָטער פון פֿאַסטאָוו, אין וועלכן ער האָט מיר געשריבן, אַז ביי דער מיידל, צו וועלכער איך האָב געשריבן דעם בריוו, האָט די פֿאַליציי געמאַכט אַן אָביסק (רעוויזיע) און געפונען ביי איר מיין בריוו מיט מיין אַדרעס, און אַזוי ווי דער פֿריסטאָוו און דער זשאַנדאַרם האָבן גוט געוואוסט ווער איך בין, האָט מען מיין בריוו אַוועקגעשיקט אין ווילנע צו דער זשאַנדאַרמעריע און זיי זאָלן אויסגעפינען וואָס איך שרייב דאָרט.

מיין פאָטער האָט פֿאַרענדיקט זיין בריוו צו מיר מיט די ווערטער: „איך בין שטאַרק אומרואיק, וויל דו האָסט דאָך מסתמא דאָרט געשריבן נאָריש־קייטן. לאָז מיר גלייך וויסן".

איך האָב פון אָנהויב זיך ניט שטאַרק באַאומרואיקט וועגן דעם, עס זיינען אַוועק אַ פּאָר וואָכן און קיינער האָט ביי מיר גאָרניט געפרעגט. אָבער אין איין טאָג — דאָס איז גראָד געווען אין אַ שבת, ערב אַ קריסטלעכן יום־טוב — האָט דער שרייבער פון דער קאַנצעלאַריע פון פֿאלק, דער סאַציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, מיך אַרויסגערופן צו טרעפן זיך מיט אים אין וועלדל און ער האָט מיר דערציילט, אַז היינט איז פון פּעטערבורג אַנגעקומען אַ באָפעל, אַז מען זאָל מיך תיכף באַזוכן און אַרעסטירן. אין וואָס מען באַשולדיקט מיך, האָט ער גענוי ניט געוואוסט. ער האָט מיר נאָר געזאָגט, אַז עס איז דאָ אַ באָפעל צו אַרעסטירן נאָך אַ פּינף סאָלדאָטן וואָס זיינען אַלע געווען מיטגלידער פון אונדזער מיליטעריש־רעוואָלוציאָנערער אַרגאַניזאַציע.

ערשט שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט די סיבה פון דעם אַרעסט. אין פּעטערבורג האָט די זשאַנדאַרמעריע געמאַכט אַ רעוויזיע ביי דעם סאַציאַל־דעמאָקראַטישן דעפּוטאַט פון דער צווייטער דומע יאָהאַן אָזאָל און דאָרט האָט מען צווישן די פיל דאָקומענטן פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער דומע־פראַקציע געפונען אויך דעם „נאַקאַז" צו ד"ר וויקטאָר מאַנדעלבערג פון „דעם אירקוטסקער גאַרניזאָן", צו וועלכן איך און די אַנדערע 5 סאָלדאָטן האָבן געהאַט אַ נאָענטע שייכות. איך וויס עד־היום ניט, צי האָט אַ פֿראָווָאָקאַטאָר אונדז אַרויסגעגבן אָדער די זשאַנדאַרמעריע האָט פֿאַרדעכטיקט מיך און די אַנדערע 5 סאָלדאָטן, אַז מיר זיינען די פֿאַרפֿאַסער פון דעם „נאַקאַז", וויל מיר אַלע זיינען פריער געזעסן אין די טורמעס ווי „פּאָליטישע פֿאַרברעכער". איך האָב באַשלאָסן גלייך צו אַנטלויפן, וויל פֿאַר אַזאַ פֿאַרברעכן, אין וועלכן מען האָט אונדז באַשולדיקט, האָט אַ סאָלדאָט דעמאָלט געקענט באַקומען פון 10 ביז 15 יאָר קאַטאָרגע. אָבער ווי אַזוי אַנטלויפט מען? פֿאַר מיינע קריסטלעכע חברים איז די זאַך געווען פיל לייכטער. זיי

האָבן געהאַט באַקאַנטע צווישן די אירקוטסקער אייזנבאַן־אַרבעטער און אַנ־
געשטעלטע. די באַן־אַנגעשטעלטע זיינען געווען באַרעכטיקט צו באַקומען
פריַיע בילעטן צו פאָרן אויף וואַקאַציע. פלעגן זייער אָפט פאָליטישע פאָר־
שיקטע קריגן אַזאַ בילעט ביי אַן אייזנבאַן־אַרבעטער און זיך אַוועקלאָזן אין
וועג אַריין. איך אָבער האָב ניט געהאַט קיין באַקאַנטע אייזנבאַן־אַנגעשטעל־
טע און האָב אויך ניט געקענט פאַזירן וווּ אַן אייזנבאַן־אַנגעשטעלטער, ווייל
קיין יידישע באַן־אַנגעשטעלטע זיינען דעמאָלט ניט געווען אין רוסלאַנד.
אַזוי ווי זונטאָג און מאָנטאָג איז געווען אַ קריסטלעכער יום־טוב האָב איך
אויסגערעכנט, אַז דער אַדיוטאַנט פון פאָלק וועט מסתמא די צוויי טעג פאָר־
ברענגען אין שטאָט ביז דינסטאָג פרי, און אויב ער וועט אין קאַנצעלאַריע
ניט קומען וועט ער דאָך דעם באַפעל מיך און די אַנדערע 5 סאָלדאַטן צו
ארעסטירן ניט זען. האָב איך באַשלאָסן זונטאָג גאַנץ פרי גיין צום אַדיוטאַנט
און בעטן ביי אים אַ דערלויבעניש צו גיין אין וואַיעני גאַראַדאָק אין קא־
זאַרמע נעמען דאָרט מיינע וועש, וועלכע איך האָב נויטיק געהאַט. איך האָב
געטראַכט: אויב ער איז שבת פאַרנאַכט געווען אין קאַנצעלאַריע און האָט
גאָלייענט דעם באַפעל פון פעטערבורג, וועט מען דאָך מיך סיי־ווי באַלד
ארעסטירן. אַנטלויפן אָן אַן „אוואָלניטעלני זנאַק" (אַזאַ קיילעכדיקער מע־
שענער דערלויבעניש־צייכן, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ מטבע) קען מען
ניט, ווייל אויפן וועג קיין אירקוטסק זיינען געווען פיל קאָזאַרמעס, עס פלעגן
דאָרט כסדר מאַרשירן מיליטערישע פאָטרולן און אָפיצערן פלעגן אָפט אָפ־
שטעלן יעדן סאָלדאַט, וואָס איז געגאַנגען אין שטאָט אַריין, אַז ער זאָל צייגן
די דערלויבעניש. אויב, ווידער, דער אַדיוטאַנט איז אין קאַנצעלאַריע נאָך
ניט געווען, וועט ער מיר געבן די דערלויבעניש. און אַזוי איז טאַקע געשען.
ער האָט מיר אַרויסגעגעבן דעם „אוואָלניטעלני זנאַק" און איך בין גלייך
אַוועק אין שטאָט אַריין.

צוערשט בין איך געגאַנגען צו דער מאַדאַם צוקאַסאָוואַ. איך האָב גע־
האָפט, אַז זי וועט מיך באַאַרגן מיט אַ פאַלשן פאַספאָרט און מיט געלט
אויף אַ באַן־בילעט פון אירקוטסק ביז ווילנע. אָבער איך האָב זי ניט גע־
טראָפן. זי איז מיט איר זון אַוועקגעפאָרן אויף די פאָר טעג ערגעץ אויסערן
שטאָט. בין איך אַוועק צו דעם פאָרשטייער פון דעם אירקוטסקער סאָציאַל־
דעמאָקראַטישן קאָמיטעט. אָבער אים האָב איך אויך ניט געטראָפן. האָב
איך באַשלאָסן צו גיין צו די ווינערס אויף דער דאָטשע. אָבער צוערשט האָב
איך געוואָלט פאָרניכטן די קאָמפראָמיטירנדיקע דאָקומענטן, וואָס איך האָב
געהאַט ביי מיר אין קעסטל אין וואַיעני גאַראַדאָק. בין איך אַוועק אַהין,
האָב אַרויסגענומען פון קעסטל אַלץ וואָס איז נויטיק געווען, וווּ איך מיינע
פאַטאָגראַפיעס, וואָס איך האָב דאָרט געהאַט, און האָב אויפן וועג צו די
ווינערס זיי פאַרניכטעט, כדי אויב מיר וועט זיך אייגעבן צו אַנטלויפן, זאָל
די מיליטעריש מאַכט ניט קענען פונאַנדערשיקן קאָפיעס פון מיינע פא־
טאָגראַפיעס אויף אַלע וויכטיקע אייזנבאַן־סטאַנציעס צו די זשאַנדאַרן און
זיי זאָלן קענען מיך דערקאַנען און ארעסטירן.

צו די ווינערס אויף דאָטשע בין איך אַנגעקומען שוין אַזייגער צווי

בייטאג. גראד איז דאָרט פאַרגעקומען עפּעס אַ זיצונג פון געוויסע אירקוטסקער כלל־טוער. אַ פּאָר פון זיי האָב איך געקאָנט. ווינער איז אַרויסגעקומען צו מיר, האָט מיך באַגריסט און געבעטן אַנטשולדיקונג, וואָס ער מוז צוריקגיין צו דער זיצונג. „אומגעפער אין אַ שטונדע אַרום וועל איך ווערן פריי, וועלן מיר דעמאָלט שמועסן און דערווייל פאַרברענגט מיט“... (ער האָט אַנגערופן דעם נאָמען פון זייער שנור. איר נאָמען האָב איך פאַרגעסן).

עס איז אַריבער שוין מער ווי אַ שעה און איך בין געזעסן, ווי מען זאָגט, אין „געהאַקטע וואונדן“. אונדזער געשפּרעך האָט זיך דעם מאָל ניט געקלייבט, ווייל איך בין געווען שטאַרק צערודערט. ענדלעך האָב איך ניט אויסגעהאַלטן און האָב זי געבעטן, אַז זי זאָל זאָגן ווינערן, אַז איך קען לענגער ניט וואַרטן און איך מוז אים זען וועגן אַ זייער וויכטיקן ענין. ער איז תיכף אַרויסגעקומען און איך האָב אים שטילערהייט דערקלערט, אַז איך מוז גלייך אַנטלויפן און ער איז דער אייניציקער מענטש, וואָס קען מיר אין דעם העלפן.

„פאַרוואָס־זשע האָט איר דאָס מיר גלייך ניט געזאָגט? — האָט ער אויסגערופן,—כדי צו קריגן פאָר אייך אַ פּאַספּאָרט, קליידער און די נויטיקע סומע געלט, מוז איך פאָרן אין שטאָט אַריין און זען „אייערע מענטשן“. איצט קען זיין איז שוין קיינער פון זיי אין הויז ניטא, אָבער איך וועל דאָך גלייך אינשפּאַנען דאָס פערד און פאָרן אין שטאָט אַריין און מאָרגן פרי קומט צו גיין און אַלץ וועט זיין צוגעגרייט פאָר אייך“.

„אָבער איך מוז דאָך האָבן אַ פּלאַץ וואו איבערצונעכטיקן, ווייל ווען איך וועל צוריקקומען אין לאָגער, קען מען מיך אַרעסטירן“, האָב איך געזאָגט.

„דאָ ביי אונדז קענט איר דאָך ניט בלייבן, האָט ווינער מיר געזאָגט, ווייל די דינסט און מאַנכע שכנים אונדזערע קענען דאָך אייך. נעמען אייך איצט אין שטאָט אַריין קען איך אויך ניט. איז מיין עצה, איר זאָלט גיין צוריק אין לאָגער אַריין. קומט אַהין מיט אַ 10־15 מינוט פאָר דער „פאַוועקע“ (דער „ראָל קאָל“ וועלן מען רופט אויס דעם נאָמען פון יעדן סאָלדאָט און ער מוז ענטפערן אַז ער איז דאָ), און פאַרטאָג וועט איר אַרויס אין וועלדל און וועט אַוועקשפּאַצירן אין שטאָט אַריין. דערנאָך וועט איר קומען צו אונדז און פון אונדזער הויז וועט איר קענען מאָרגן פאַרנאַכט אַוועקגיין אַן איבערגעטאָענער צום וואָקזאַל און דער צוג וועט אייך אַוועקפירן אין אירקאָפּאיש רוסלאַנד“.

איך האָב ניט געהאַט קיין אַנדערע ברירה, האָב איך געפּאָלגט זיין עצה. אויפן וועג אין לאָגער אַריין האָב איך באַשלאָסן דעם „אוואַלניטעלני זנאַק“, וועלן איך וועל קומען, ניט אָפּגעבן דעם עלטסטן אונטער־אָפיצער פון דער מויזקאַנטסקער קאָמאַנדע, ווי דאָס האָט זיך געפּאָדערט, נאָר פּרואווען אים פאַרריידן די ציין, און אויב ער וועט מיר ניט דערמאָנען, זאָל איך האַלטן דעם „אוואוואלניטעלני זנאַק“ אויף מאָרגן אינדערפרי, כדי צו קענען אַנטלויפן און ניט מורא האָבן, אַז אַן אָפיצער אַדער אַ מיליטערישער פּאַטרול זאָל מיך פאַרהאַלטן.

אין לאַגער בין איך אָנגעקומען מיט אַ 15 מינוט פאַר דער „פּאווערקע". נאָך איידער איך בין צוגעקומען צו מיין פּאַלאַטקע (טענט), איז צו מיר צו־געגאַנגען אַ יידישער סאָלדאַט, אַ ברונעט אַזאַ ווי איך, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז מיט אַ פּאָר שעה פריער האָט אים אָפּגעשטעלט דער אַדיוטאַנט פון פּאָלק און געפרעגט ביי אים: „טי שוב?" (דו ביסט שוב?). ער האָט אים געענטפערט, אַז ניט און דער אַדיוטאַנט איז אַוועק ווייטער. דעם יידישן סאָלדאַט איז, פאַרשטייט זיך, גאָרניט איינגעפאַלן אין קאָפּ אויף וואָס דער אַדיוטאַנט דאַרף מיך האָבן.

ווען איך בין צוגעקומען צו מיין פּאַלאַטקע, האָט איינער פון די אונטער־אָפיצערן אויסגערופן: „וואָט אידיאָט אַרעסטאַנט!" (אָט גייט דער אַרעס־טאַנט). איך האָב אַ טראַכט געטאָן, אַז איך בין שוין אַ פאַרפאַלענער. אָבער דער עלטסטער פון דער מוזיקאַנטסקער קאָמאַנדע האָט מיר שטילערהייט אַ זאָג געטאָן: „דער אַדיוטאַנט איז אויך אַ גוטער נאַר. ער האָט מיר אָנ־געזאָגט, אַז אַזוי שנעל ווי דו וועסט קומען, זאָל איך דיך אַרעסטירן און האַלטן אויף דיר אַן אויג די גאַנצע נאַכט און מאָרגן אינדערפרי דיך גלייך ברענגען אין דער הויפּט־וואַכטע. פון צוויי טעג טורמע מאַכן זיי עס אַזאַ וועזן. איך בין אַמאָל געזעסן 10 טעג און קיינער האָט זיך אויף מיר אַפילו ניט אומגעקוקט".

איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, אַז מיין עלטסטער מיינט, אַז דער אַדיו־טאַנט האָט עס אים געהייסן פירן מיך מאָרגן אינדערפרי אָפּזיצן די צוויי טעג טורמע, וואָס איך בין געווען „שולדיק" דער רעגירונג פאַר דער באַ־טייליקונג אין דער 1טער מאַי פאַרזאַמלונג אין 1906 אין פּאָסטאַוו. האָב איך אים אויך עפּעס געענטפערט אין זעלבן טאָן און אים מכבד געווען מיט אַ גוטן ציגאַרעט, וואָס איך האָב געבראַכט פון שטאָט.

היטן אונדז ביינאַכט האָט באַדאַרפט דער עלטסטער און דער „דניע־וואַלני", אַ סאָלדאַט אַ וועכטער. דער „דניעוואַלני" פלעגט יעדן טאָג זיין אַן אַנדער סאָלדאַט, נאָך דער ריי נאָך. אַמאָל פלעגט מען זיך בייטן. יענע נאַכט האָט מיין חבר בוטאַקאָוו, וועלכער האָט אויך דערוואַרט אַרעסטירט צו ווערן, זיך געביטן מיט אַן אַנדער סאָלדאַט און האָט פאַרנומען זיין פּלאַץ אַלס דניעוואַלני. מיר האָבן אָפּגעמאַכט, אַז ווי נאָר עס וועט ווערן ליכטיק און דער עלטסטער וועט נאָך שלאָפן, זאָלן מיר ביידע אַרויס אין וועלדל און פון דאָרט אַנטלויפן אין שטאָט אַריין. איך בין, פאַרשטייט זיך, ניט גע־שלאָפן די גאַנצע נאַכט און אַזוי שנעל ווי עס איז געוואָרן ליכטיק, האָט מיך בוטאַקאָוו „אויפגעוועקט". איך האָב זיך שנעל אָנגעטאָן און בין אַרויס אין וועלדל און ער באַלד נאָך מיר. ער האָט באַדאַרפט גיין ניט ווייט צו זיין באַקאַנטן אייזנבאַן־אַרבעטער, אָבער איך האָב געהאַט אַ לאַנגן וועג.

ווען איך בין אָנגעקומען קיין אירקוטסק האָט שוין די זון געשיינט און עס זיינען שוין געווען אָפן די געוועלבער. עס איז מיר געווען זייער טרוקן אין האַלדז האָב איך באַשלאָסן אויסטרינקען אַ גלאָז לימאָנאַד, כדי איינצו־שטילן דעם דורשט. אין אַ 10 מינוט אַרום אָבער, נאָכדעם ווי איך האָב אויסגעטרונקען דעם לימאָנאַד, האָב איך באַקומען שרעקלעכע קראַמפן אין

בויך. איך האָב געמיינט, אַז איך בין שוין אַ פֿאַרפֿאַלענער. איך האָב ווייטער ניט געקענט גיין. גראָד איז דאָס געשען לעבן אַ טייך, האָב איך זיך אַוועק־געלייגט אויפן גראָז בייס ברעג טייך און בין געלעגן ביי אַ 10 מינוט און די קראָמפן זיינען פֿאַרשוואונדן.

צו די ווינערס אויף דאָטשע בין איך אָנגעקומען אַזייגער 10 אינדערפרי. זיי זיינען שוין אַלע געווען אויף. ווינער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט נאָך נעכטן באָזוכט עטלעכע מענטשן און זיי האָבן אים צוגעזאָגט צו זען קריגן פֿאַר מיר אַ גוטן פֿאַספֿאָרט ווי אויך געלט און קליידער. וועט ער באַלד פֿאָרן אין שטאָט אַריין און ברענגען אַלץ. נאָך פֿרישטיק האָט ער ווי־דער איינגעשפּאַנט זיין פֿערד און איז אַוועקגעפֿאָרן אין שטאָט אַריין.

אַזייגער 2 בייטאָג איז ער צוריקגעקומען. קיין גוטן פֿאַספֿאָרט האָט ער אין איילעניש ניט געקענט קריגן, האָט ער מיר געבראַכט אַ פֿאַספֿאָרט פון אַ 35־יאָריקן יידישן פֿאַרמאַצעווט. איך בין דעמאָלט נאָך קיין פּולע 20 יאָר ניט אַלט געווען. איז וואָס האָט מיר געקענט טויגן דער דאָזיקער פֿאַספֿאָרט? פּונדעסטוועגן האָב איך זיך מיט אים ניט געוואָלט שיידן, אַלץ בעסער ווי גאָרניט, האָב איך זיך געטראַכט, אַנטלויפן האָב איך געמוזט נאָך דעם זעלבן אָוונט. געלט און קליידער האָב איך שוין געהאַט. אָבער ווי קומט מען צום וואָקזאַל? און וואו טוט מען זיך איבער? דאָ, אויף דאָטשע קען איך עס ניט טאָן. פון דאָנען מוז איך אַרויס ווי אַ סאָלדאַט און אַן דעם טשעמאָדאַן מיט די זאַכן. האָבן מיר ניט געווואוסט וואָס צו טאָן. גראָד איז צו ווינערן געקו־מען זיינער אַ קליינט, אַ יונגער יידּ פון אַ גאַנץ יאָר, דאָכט זיך אויך אַ זשיטאָמירער, פונקט ווי די ווינערס. ער איז געווען אין אירקוטסק ניט לאַנג און איז געווען פֿאַרבונדן עפּעס מיט אַ יידישער האָנדלס־פירמע פון איר־קוטסק. איז מיר איינגעפֿאַלן, אַז ווינער זאָל אים זאָגן, אַז איך בין געצוואונ־גען צו אַנטלויפן פון „סלוזשבע" (מיליטער־דינסט) און ער זאָל מיר העלפן. ער זאָל נעמען מיין טשעמאָדאַן, אַוועקגיין צום וואָקזאַל און קויפן דאָרט אַ בילעט פֿאַר מיר ביז ווייטעבסק און דערנאָך, ווען ער וועט מיך זען אַרוֹם־שפּאַצירנדיק אויף דער פּלאַטפֿאָרמע פון וואָקזאַל, זאָל ער פֿאַרבייגיין און אַריין אין דעם נאָענטסטן וואַגאָן און אַוועקלייגן דאָרט אויבן אויף דער ערשטער באַנק דעם טשעמאָדאַן און ווען איך וועל אַריין אין וואַגאָן, זאָל ער מיר איבערגעבן דעם בילעט, אַז קיינער זאָל עס ניט באַמערקן, זאָל תיכף אַרויס פון וואַגאָן און איך וועל שוין דאָרט פֿאַרבלייבן.

„איר דענקט אַז מען קען אים געטרויען?" — האָט ווינער געפֿרעגט.

„איך בין זיכער אין דעם, וויל ער וויסן דאָך ניט פֿאַרוואָס איך אַנט־לויף. ער וועט מיינען, אַז עס האָנדלט זיך וועגן העלפן אַ יידישן יונגענמאַן אַרויסראַטעווען פון „פֿאַניעס הענט", וועט ער עס גערן טאָן". און אַזוי איז טאַקע געשעען. ווען ווינער האָט אים פֿאַרגעלייגט מיר צו העלפן, האָט ער געענטפֿערט:

„פֿאַר אַזאַ פֿיינעם בחור, וועל איך עס מיט פֿאַרגעניגן טאָן".

דורך די פֿאַר מאָנאַטן וואָס איך בין געווען אין לאָגער, בין איך שטאַרק אָפּגעבראָכענע געוואָרן פון דער זון. קיין האָר אויפן קאָפּ האָב איך אויך כמעט

ניט געהאַט, ווייל איך בין געווען קורץ געשאָרן. האָב איך מורא געהאַט, אַז אויך אין ציווילע קליידער וועל איך אויסקוקן ווי אַן אַנטלאָפענער סאָלדאַט אדער גאָר ווי אַן אַנטלאָפענער אַרעסטאַנט. האָט ווינערס שנור, די סטו־דענטין פון טאָמסקער אוניווערסיטעט, מיך גוט אָנגעפודרעוועט כדי איך זאָל אויסקוקן אַ ביסל לייטישער. זי האָט מיר אויך אָנגעזאָגט, אַז איך זאָל אין צוג אַ 5—6 טעג ניט זיצן בייַם פענצטער אַנטקעגן דער זון, וועט דער דונקל־ברוינער קאָליר פון מיין פּנים פאַרשווינדן. זי האָט מיר אויך געראָטן, אַז איך זאָל ניט אַרומטערנעמען דאָס היטל פון קאָפּ, ביז וואָנען מיינע האָר וועלן אָביסל אונטערוואַקסן. און איך האָב איר טאָקע געפאָלגט.

זי האָט מיר אויסגעפאָקט אין מיין טשעמאָדאַן צווישן פּאָר וועש, אַן אויס־בער־העמד, אַ בריטווע (ראַזיר־מעסער), זייף, אָדעקאָלאָן, אַ קעמעלע און נאָך זאַכן, וואָס מען דאַרף האָבן אין וועג, ווי אויך עטלעכע סענדוויי־טשעס, עפּל, באָרן און אַנדערע עסנוואָרג.

דעם יידן האָב איך געגעבן די נויטיקע סומע געלט אויף צו קויפן פאַר מיר אויפן וואָקזאַל אַ באַן־בילעט פון דריטן קלאַס ביז וויטעבסק, פאַרוואָס עפּעס ביז וויטעבסק און ניט ביז ווילנע? ווייל איך בין געווען זיכער, אַז אַזוי שנעל ווי מען וועט זיך כאַפּן, אַז איך בין אַנטלאָפן, וועט מען פונאַנ־דערשיקן אויף אַלע סטאַנציעס פון דער סיבירער אייזנבאַן־ליניע אַ באַפעל צו די זשאַנדאַרן, אַז אויב זיי וועלן אויסגעפינען פון די קאָנדוקטאָרן, אַז אין זייער צוג געפינט זיך אַ יונגער פּאַסאַזשיר וואָס פּאַרט פון אירקוטסק קיין ווילנע, זאָלן זיי אים תיכף פאַרהאַלטן. האָב איך דעריבער באַשלאָסן דעם בילעט צו נעמען ביז וויטעבסק. מיין רעטער, דער יידּ, וואָס האָט גע־נומען מיין טשעמאָדאַן, איז אַוועק צום וואָקזאַל.

איך האָב פאַרלאָזן ווינערס דאַטשע מיט אַ שטונדע שפּעטער. די שנור האָט מיר איינגעפאָקט אין אַ זעקל אַ לייכטן זומערדיקן קאָסטיום מיט אַ זו־מערדיקן לייכטן מאַנטל, און איך בין אַרויס פונעם הויז מיטן זעקל אַן קיינער זאָל מיך ניט באַמערקן. צום וואָקזאַל בין איך געגאַנגען דורך אַ וועלדל. אין מיטן וועלדל האָב איך זיך איבערגעטאָן. מיינע סאָלדאַטסקע קליידער האָב איך צעשניטן מיט אַ מעסערל און צעווארפן אין עטלעכע פּלעצער.

פינף און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אַ פּאָר שרעקלעכע מינוטן אויפן אירקוטסקער וואָק־זאַל. — אין טשעליאַבינסק שפּיל איך די ראָלע פון אַ טאַטן מיט דריי קינדערלעך. — צוויי מאָל אין גרויס געפּאַר. — אַן אומאַנגענעמע איבעררַשונג אויפן סכומאָלענסקער וואָקזאַל. — פּאַליציי קומט אַנזאָגן מיין פּאָטער, אַז מען האָט מיך באַראַפּט אויפהענגען, נאָר איך בין אַנטלאָפן.

דעם וועג צום וואָקזאַל האָב איך ניט גוט געוואוסט, האָב איך אַ מינוט 10—15 מסתמא געבלאָנדזשעט און איך האָב זיך שטאַרק געשראָקן, אַז איך וועל פאַרשפּעטיקן דעם צוג און אַז מען קען נאָר מיך כאַפּן אידער איך וועל דערגיין צום וואָקזאַל. יעדע מינוט האָט מיר אויסגעקוקט ווי אַ שעה. ענדלעך בין איך אָנגעקומען אויפן וואָקזאַל.

אין אירקוטסק, ווי אין די אַרומיקע גובערניעס, האָט דעמאָלט געהערשט קריגס־צושטאַנד. דאָס איז געווען באַכדעם ווי די רעגירונג האָט צעטריבן די צווייטע גאַסודאַרסטוועניאַ דומע. אויף אַלע וואָקזאַלן האָבן זיך דעריבער געפונען מיליטעריש פּאַטרולן. איך האָב פון אָנהויב געדענקט אַריינצוגיין אין וואָקזאַל. אָבער ביים אַריינגאַנג פון וואָקזאַל איז געווען אַ מיליטערישער פּאַטרול, וואָס איז באַשטאַנען פון סאָלדאַטן גראָד פון מיין פּאָלק. האָב איך, פּאַרשטייט זיך, באַלד זיך אָפּגערוקט אָן אַ זייט.

אויפן וואָקזאַל זיינען געווען אַ סך מענטשן. עס איז געווען אַ יום־טוב פאַרנאַכט. אַרומגיין איבער דער פלאַטפאָרמע האָב איך מורא געהאַט, טאָמער שטויס איך זיך אָן אויף אַ סאָלדאַט אָדער אָפיצער פון מיין ראָטע אָדער פון דער מחזיקאַנטסקער קאָמאַנדע, וועלכער קאָן מיך דערקאָנען.

עס האָט זיך שוין דערהערט דער ערשטער קלונג, וואָס דאָס האָט גע־מיינט, אַז אין 15 מינוט אַרום וועט דער צוג אָפּגיין און מיין רעטער, דער ייד מיט מיין טשעמאָדאַן און מיטן בילעט, זעט זיך ניט. איך האָב שוין אַנ־געהויבן טראַכטן, אַז אפשר בין איך דאָ טאָקע אַרייַנגעפאַלן אין אַ פּאַסטקע אָדער אפשר האָט מען דעם יידן געזען אַרויסקומענדיק פון ווינערס דאָטשע מיטן טשעמאָדאַן און פּאַליציי האָט אים פאַרהאַלטן ווי אַ פאַרדעכטיקע פּערזאָן.

די צייט האָט זיך לאַנגזאַם געצויגן. מיט יעדער מינוט בין איך געווארן אַלץ אומרואיקער און נערוועזער. ענדלעך האָב איך דערזען דעם יידן מיטן טשעמאָדאַן אַרייַנגייענדיק אין אַ וואַגאַן ניט ווייט פון מיר. ער האָט מיך די גאַנצע צייט אַרומגעזוכט און האָט מסתמא מיך ניט געקענט דערקענען אין

די ציווילע קליידער. אָבער ענדלעך האָט ער מיך דאָך דערקענט. איך האָב געזען ווי ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר אידער ער איז אַריין אין וואַגאָן און איך האָב זיך גלייך געלאָזט גיין צו זיין וואַגאָן. ער האָט מיר אין וואַגאָן דערלאַנגט דעם בילעט און איז אַוועק. איך האָב זיך שנעל אַרויפגעכאַפט אויף דער אויבערשטער באַנק, וואו מיין טשעמאָדאַן איז געשטאַנען און האָב געמוען רויכערן אין פּאַפּיראָס נאָכן צווייטן. עס האָט זיך דערהערט דער צווייטער קלונג און דאָס האָט געמיינט, אַז אין 5 מינוט אַרום גייט אָפּ דער צוג און איך זועל אַרויס פון געפּאַר. אָבער עס איז מיר באַשערט געווען אין דער קורצער צייט איבערצולעבן אַ פּאָר שרעקלעכע מינוטן. אין וואַגאָן איז נאָך געווען פינצטער. באַלד נאָכן צווייטן קלונג זיינען אַריינגעקומען צוויי זשאַנדאַרן מיט אַן אָנגעצונדענער ליכט און אָזוי וויי איך בין געלעגן אויף דער ערשטער באַנק, האָבן זיי מיט זייער ליכט באַלויכטן מיין פּנים און איך האָב געמיינט, אַז איך בין שוין אַ פּאַרפּאַלענער. זיי האָבן זיך גאָנץ גוט אינגעקוקט אין מיר און אייגער פון זיי האָט אַ זאָג געטאָן: „ניעט, ניע טאָט!" (ניין, דאָס איז ניט יענער). זיי האָבן געזוכט עמעצן אַנדערש און זיינען אַוועק ווייטער. עס איז מיר אַרונטער אַ שטיין פון האַרצן. אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט זיך דערהערט דער דריטער קלונג און דער צוג האָט פּאָר־לאָזן אירקוטסק.

דעם גאַנצן וועג פון אירקוטסק ביז טשעליאַבינסק האָט קיינער מיך ניט באַאומרואיקט. איך בין, אמת, דעם גאַנצן וועג איבער סיביר ניט אַרויסגעגאַנגען פון וואַגאָן. אָבער זשאַנדאַרן פלעגן אָפט דורכגיין דורך אונדזער וואַגאָן און קיינער פון זיי האָט זיך אויף מיר ניט אומגעקוקט. זיי האָבן געזוכט וויכטיקערע „פּאַרברעכער" ווי איך. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, זיינען מיט עטלעכע וואָכן פּאָר מיר אַנטלאָפן פון סיביר טראַצקי און אַנדערע געוועזענע פירער פון דעם פּעטערבורגער סאָוועט פון אַרבעטער־דעפוטאַטן, וואָס זיינען צוזאַמען מיט אים געזעסן פּאַרשיקט. האָט די זשאַנ־דאַרמעריע אויף אַלע סטאַנציעס זיי אַרומגעזוכט.

דער צוג אויף דער סיבירער אייזנבאַן־ליניע האָט זיך געשלעפּט זייער לאַנגזאַם, וויל דעמאָלט איז נאָך דאָרט געווען נאָר איין ליניע רעלסן און אויף פיל סטאַנציעס פלעגט כמעט יעדער צוג זיך מוזן אָפּט אָפּשטעלן אויף עטלעכע שעה כדי אויסצומיידן דעם אַנקום פון אַ צווייטן אַנטקעגן קומענדיקן צוג.

די ערשטע 4—5 טעג האָב איך געזרוט. אָבער אויפן 5טן אָדער 6טן טאָג האָב איך זיך דערוואוסט, אַז קיין טשעליאַבינסק ווען דער צוג אַנקומען אין מיטן טאָג. טשעליאַבינסק איז געווען די גרענעץ־שטאָט צווישן אייראָפּע און אַזיע. יעדער אייגער וואָס איז געפּאָרן פון סיביר קיין אייראָפּאישן רוסלאַנד, האָט געמוזט דורכפאָרן טשעליאַבינסק און קיין פּאָליטישער פּאַרשיקטער, וואָס פלעגט אַנטלויפן פון סיביר, האָט ניט געקענט אויסמיידן טשעליא־בינסק. דער וואָקזאַל אין טשעליאַבינסק האָט זיך דעמאָלט געפונען אַ פּאָר וויאָרסט פון שטאָט. אין טשעליאַבינסק פלעגט מען דאַרפן בייטן דעם צוג און אָפּטמאָל פלעגט מען אויפן נייעם צוג דאַרפן וואַרטן אַ פּאָר שטונדן

צייט. אויפן טשעליאַבינסקער וואָקזאַל האָבן שטענדיק זיך אַרומגעדרייט אַ סך שפּיאָנען און זשאַנדאַרן.

אין מיין וואָגאָן איז געפֿאָרן אַ יונגע רוסישע פרוי מיט דריי קליינע קינדער. איר מאַן איז געווען עפּעס אַ באַאַמטער אין אַ סיבירער שטעטל און זי איז געפֿאָרן אויף קאַווקאַז צו אירע עלטערן. האָב איך זיך צוגעזעצט לעבן איר, און עס האָט ניט גענומען לאַנג און איך בין באַפֿרייַנדעט געוואָרן מיט איר און מיט אירע קינדערלעך. איך האָב זיי מכבד געווען מיט מאַמ־פֿאַסן, וואָס ווינערס שנור האָט מיר אינגעפֿאָקט אין טשעמאַדאַן. די יונגע פרוי איז געווען ניט קיין אינטעליגענטע, אָבער ניט קיין נאַרישע און אַן איידעלע. איך האָב יעדן טאָג געשמועסט מיט איר און מיט אירע צווי על־טערע קינדער, אַ מיידעלע פון אַ יאָר 5 און אַ יינגל פון אַ יאָר 3. דאָס דריטע קינד, אַ מיידעלע, האָט נאָך ניט געקענט גוט אַרומגיין. האָב איך באַשלאָסן, אַז ביים אַרונטערגיין פון צוג אין טשעליאַבינסק, זאָל זי נעמען אין קינד אויפן האַנט, די אַנדערע צווי קינדער פֿאָר די הענט און איך וועל אַרויסטראָגן אירע זאַכן און מיין טשעמאַדאַן; מיר וועלן זיך אַוועקזעצן אייַנע לעבן די אַנדערע אויף דער פּלאַטפֿאָרמע וווּ איין פֿאַמיליע. און אַזוי האָב איך טאַקע געטאָן. מיר זיינען אַזוי אַ פֿאָר שטונדן געזעסן צוזאַמען אויף דער פּלאַטפֿאָרמע און געמיטלעך געשמועסט. זשאַנדאַרן זיינען פיל מאָל פֿאָר־בייגעגאַנגען פֿאָר אונדז און האָבן זיך אַפֿילו אויף אונדז ניט אומגעקוקט.

פון קראַסנאָיאַרסק אָן איז מיט אונדז אין וואָגאָן געזעסן אַ בלייכער פּאָליאַק מיט אַ היטל פון אַן איינבאַן־אַנגעשטעלטן אויפן קאָפּ. איך האָב גלייך פֿאַרדעכטיקט, אַז דאָס מוז זיין אַן אַנטלאָפענער פּאָליטישער פֿאַרשיק־טער. ער איז אין וואָגאָן געזעסן פונקט אַנטקעגן מיר, אָבער ער האָט אויס־געמיטן מיט מיר צו רעדן. איך האָב נאָר באַמערקט, אַז יעדעס מאָל ווען דער צוג פלעגט זיך אָפּשטעלן ביי אַ גרויסער סטאַנציע, פלעגט ער פון קעשענע אַרויסנעמען אַן אַלטן נומער פון אַ פּוילישער רעאַקציאָנערער צייטונג (דאָכט זיך, אַז דאָס איז געווען „דזשענניק וואַרשאַווסקי“) און ער פלעגט לייענען, און ווי נאָר דער צוג פלעגט וויטער אָוועק, פלעגט ער די צייטונג גלייך צוריק אַרײַנלייגן אין קעשענע.

אין טשעליאַבינסק אויפן וואָקזאַל האָב איך באַמערקט ווי ער האָט זיך פֿאַרקוקט ערגעץ אין אַ ווינקל און רויכערט כסדר. אַ סימן, אַז ער איז גע־ווען נערוועז. מען האָט אָבער אויך אים ניט אַרעסטירט, ווייל אויף מאָרגן אינדערפרי האָב איך אים באַגעגנט אין דעם צווייטן צוג, אין וועלכן איך בין געפֿאָרן. די פרוי מיט די קינדער זיינען אַוועקגעפֿאָרן מיט אַן אַנדער צוג.

איצט, אין אייראָפּאַישן רוסלאַנד, האָב איך שוין אַזוי ניט מורא געהאַט אַרויסצוגיין אין די גרויסע שטעט אויפן וואָקזאַל קויפן עפּעס אין בופּעט אויף צוצובייסן און קויפן אויך אַ צייטונג. איך האָב כמעט יעדן טאָג געקויפט די מאָסקווער „רוסקאָיע סלאָווע“, אַ מעסיק־ליבעראַלע צייטונג. עטלעכע מאָל האָט מיין שכן, דער פּאָליאַק, וועלכער האָט זיך אַריבערגעקליבן צו מיר אין וואָגאָן, ביי מיר געבעטן אויסבאָרגן אים מיין „רוסקאָיע סלאָווע“.

איך האָב באַמערקט, אַז ער קוקט שנעל דורך די נייעס און לייענט דערנאָך אויפמערקזאַם דעם לייט־אַרטיקל. די לייט־אַרטיקלען אין די רוסישע צייטונגען פלעגן געוויינלעך לייענען נאָר די אינטעליגענטע לייענער. דאָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט מיין איבערצייגונג, אַז ער מוז זיין אַן אַנטלאָפענער פּאָליטישער פאַרשיקטער. וואוהין ער פאָרט האָב איך ניט געוואוסט. אָבער נאָכדעם ווי מיר זיינען געקומען צו אַ גרויסער שטאָט (איך געדענק ניט צי דאָס איז געווען סאַמאַראַ אָדער פּענזאַ) און ער האָט דאָרט געדאַרפט אַרונטערגיין, איז ער צוגעקומען צו מיר, האָט מיר שטאַרק געדריקט די האַנט און שטילערהייט אַ זאָג געטאָן אין רוסיש מיט אַ שטאַרק פּוילישן אַקצענט: „איך ווינטש אייך אָנצוקומען בשלום אַהין וואוהין איר פאָרט".

איך האָב אים צוגעוואונטשן דאָס זעלבע. ער האָט קענטיק, אויך פאַרשטאַנען, אַז איך מוז זיין אַ רעוואָלוציאָנער, וואָס איז אַנטלאָפן פון סיביר.

מאָסקווע האָב איך באַשלאָסן אומבאַדינגט אויסצומיידן, ווייל אין מאָסקווע פלעגט דער צוג אויך שטיין אַ פּאָר שטונדן צייט. אַ יונגערמאַן מיט אַ יידישן פּנים און מיט אַ פאַלשן פּאַספּאָרט וואָס האָט געטויגט אויף צען טויזנט כפּרות, האָט דאָרט געקענט זייער לייכט אַרעסטירט ווערן. האָב איך אין טולאַ געביטן דעם צוג און בין אַוועקגעפאָרן אויף אַן אַנדער ליניע (דאַכט זיך, אַז די דאָזיקע ליניע האָט געהייסן באָגאָיאַוולענסק־סמאָלענסקאַיאַ זשעלעזנאַיאַ דאָראָגאַ). דאָרט האָב איך איין נאַכט געמוזט נעכטיקן אויפן וואָקזאַל אויף דער סטאַנציע וואָלאָוואָ. דאָס איז, דאַכט זיך, געווען אין טולער גובערניע.

נאָך מיט אַ צוויי־דריי טעג פריער בין איך אין צוג באַקאַנט געוואָרן מיט צוויי דעמאָביליזירטע סאָלדאַטן — איינער אַ רוסישער אונטער־אָפיצער און דער צווייטער אַ יידישער סאָלדאַט. ביידע זיינען געווען אין דעם רוסישיאַפּאַנעזישן קריג, האָבן דערנאָך אַ יאָר צייט געדינט אויפן ווייטן מזרח און איצט זיינען זיי געפאָרן אַהיים קיין סמאָלענסק אָדער קיין סמאָלענסקער גובערניע. איך האָב מיט זיי פאַרבראַכט אין צוג, בין עטלעכע מאָל אַרונטער מיט זיי אויף אַ וואָקזאַל צו מאַכן אַ לחיים און בין געוואָרן ווי זייערער אַ קאָמפּאַניאָן. איידער מיר זיינען געקומען קיין וואָלאָוואָ האָב איך זיי דערציילט, אַז איך בין געווען אין אירקוטסק אַן אָנגעשטעלטער ביי אַ ציגלפאַבריקאַנט. אָבער ווי אַ ייד האָב איך דאָרט ניט געהאַט קיין וואוין־רעכט. אַזוי לאַנג ווי עס איז געווען דער פריערדיקער גובערנאַטאָר, האָט מען מיך צורוגעלאָזט. אָבער מיט צוויי מאָנאַטן צוריק איז קיין אירקוטסק אָנגעקומען אַ נייער גובערנאַטאָר, אַ רעאַקציאָנער און אַן אַנטיסעמיט, און ער האָט גלייך ביי זיין אָנקומען אַרויסגעגעבן אַ באַפעל, אַז מען זאָל אַלע יידן וואָס האָבן ניט קיין וואוין־רעכט, אַרעסטירן און תיכף אַרויסשיקן מיטן עטאַפּ „נאַ ראָדינו" (אין געבורטס־פּלאַץ). האָב איך ניט געוואַרט ביז מען וועט מיך קומען אַרעסטירן און איך בין אַליין אָן אַ פּאַספּאָרט און אָן אַ דערלויבעניש אַוועקגעפאָרן.

„אויב עס זאָל זיך מאַכן, אַז אַ זשאַנדאַר אין וואָלאָוואָ זאָל זיך נעמען טשעפּענען צו מיר און וועלן מיך אַרעסטירן — האָב איך זיי געבעטן —

טאָ מישט איר זיך אַריין, לייגט אים פּאָר שטילערהייט אַ 25קער, אַז ער זאָל מיך צורולאָזן".

„זיי רואיק, מיר וועלן עס זיכער טאָן" — האָבן ביידע מיט אַמאָל מיר געענטפערט.

איך בין די גאַנצע צייט געווען מיט זיי צוזאַמען. אין וואָלאָווּ אויפן וואָקזאַל זיינען געווען נאָך אַ מאַן צוואַנציק. מיד און ניט אויסגעשלאָפן בין איך געווען. האָב איך זיך אַוועקגעזעצט אויף מיין טשעמאָדאַן לעבן אַ טיש און בין באַלד אײַנגעשלאָפן. ווי לאַנג איך בין געשלאָפן, האָב איך ניט געוואוסט. אָבער פֿלוצלונג האָב איך דערפילט ווי אײַנער וועקט מיך. איך האָב געעפנט די אויגן און דערזען פּאָר זיך אַ הויכן זשאַנדאַר.

„טי קטאָ טאַקאָי?" (ווער ביזטו?) — האָט ער זיך צו מיר געוונדעט מיט אַ שטרענגן קול. איך האָב זיך גאַנץ שטאַרק דערשראָקן. אָבער איידער נאָך איך האָב באַוויזן אים צו ענטפערן האָב איך דערזען, ווי אַ סאָלדאָט קומט צו צום זשאַנדאַר און זאָגט אים: „ניעט, ניע עטאָט, אַ טאָט" (ניין, ניט דער, נאָר יענער). און ער האָט אָנגעוויזן מיטן פינגער אויף אַ מאַן, וואָס איז געזעסן לעבן מיר. דער זשאַנדאַר האָט זיך גלייך פּאַרנייגט פּאָר מיר און זיך אַנטשולדיקט, וואָס ער האָט מיך גראָב באַהאַנדלט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער סאָלדאָט האָט זיך צעוועכטלט מיט אַן אַרבעטסלאָזן אַרבעטער און דער אַרבעטער האָט געשאָלטן די פּירער פון דער אַרמיי, די רעגירונג און אַפילו דעם צאַר אַליין. מיט וואָס דער סקאַנדאַל האָט זיך געענדיקט, וויס איך ניט, וויל באַלד נאָר ווי דער זשאַנדאַר האָט זיך פּאָר מיר אַנטשולדיקט, בין איך גלייך אַוועק מיט מיין טשעמאָדאַן אין וואַרט־צימער פון צווייטן קלאַס און בין דאָרט שוין רואיק אַפּגעשלאָפן ביז אין דער פרי, ווען עס איז אָנגעקומען דער צוג וואָס האָט מיך געדאַרפט פירן קיין סמאָלענסק. אין סמאָלענסק האָב איך ווידער געדאַרפט בייטן דעם צוג, וואָס גייט קיין וויטעבסק.

איך געדענק ניט צי דאָס איז געווען נאָך מיין אָנקום קיין סמאָלענסק אָדער קיין וויטעבסק, האָב איך אין אַוונט באַמערקט אין מיין וואָגאָן אַ גרופּע מענטשן, וועלכע האָבן געשפּילט אין קאָרטן. צווישן זיי איז אויך געווען אַ סאָלדאָט פון דער „קאַנוואָינע קאָמאַנדע". איך בין באַלד אײַנגע־שלאָפן און האָב זיך אויפגעכאַפּט שוין אין דער פרי, ווען דער צוג האָט געזאָלט אינגיכן זיך אָפּשטעלן ביי אַ גרויסער סטאַנציע. נאָך איידער דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט האָט אַ יד געעפנט דאָס פענצטער און האָט הויך אַ געשריי געטאָן: „זשאַנדאַרמי!" ער האָט געראָפן די זשאַנדאַרן גלייך אַרײַי־צוקומען אין וואָגאָן.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די קאָרטן־שפּילער זיינען געווען פּרא־פעסיאָנעלע גענבלער, וועלכע האָבן געשפּילט מיט געמאַרקירטע קאָרטן. דער סאָלדאָט האָט געפירט מיט זיך קאַזיאָנע גענלט, דאָכט זיך עטלעכע און צוואַנציק רובל, האָבן זיי אים פּאַרנאַרט, געלאָזט אים צוערשט געווינען אַ צען רובל און דערנאָך האָט ער ביי זיי פּאַרשפּילט זיין גאַנץ געלט. די שפּיל האָט זיך געענדיקט און דער סאָלדאָט האָט זיך צעווינט אויפן קול. פּאָר

אזא פארברעכן האט א סאלדאט געקענט באקומען א שטראף פון צוויי יאר „דיסציפלינארני באטאליאן". א יד, וואס האט עס צוגעזען, האט רחמנות געהאט אויפן סאלדאט און האט אריינגערופן די זשאנדארן.

וען איך האב דערזען אין וואגאן אריינקומען צוויי זשאנדארן, האב איך זיך גענומען אפרוקן אלץ וויטער פון דער טיר. זיי האבן די ערשטע זאך ביי יעדן אייגעם געפאדערט צו צייגן דעם פאספארט. און וען איך בין שוין געווען אין מיטן וואגאן, האב איך באמערקט אויך פון דער צווייטער זייט צוויי זשאנדארן. איך האב ווידער איבערגעלעבט א פאר שרעקלעכע מינוטן. אבער אייגער פון די געמבלערס איז אליין צוגעגאנגען צו א זשאנדאר און האט אים דערלאנגט די 10 אדער 12 רובל, וואס ער האט באקומען אויף זיין חלק פון דעם גלט, וואס זיי האבן „אפגעוואונען" ביים סאלדאט און ער האט געזאגט די זשאנדארן, אז זיין חבר, דער צווייטער געמבלער, געפינט זיך אין צווייטן וואגאן. אלע 3 אדער 4 זשאנדארן זיינען גלייך אוועקגעלאפן אין צווייטן וואגאן און איך האב פריי אפגעאטעמט.

קיין סמאלענסק בין איך אנגעקומען אין א פרייטאג אינדערפרי. אויף אלע אייזנבאן־סטאנציעס פון טשעליאבינסק ביז סמאלענסק האב איך געזען די אייזנבאן־ארבעטער און אנגעשטעלטע לייענען די מאסקווער ליבעראלע צייטונג „רוסקאיע סלאווא" אדער אן ארטיקע ליבעראלע רוסישע צייטונג. די אייזנבאן־ארבעטער האבן דאך אין אקטאבער 1905 זיך באטייליקט אין דעם גענעראל־סטרייק, וואס האט געצוואונגען דעם צאר צו געבן דעם פאלק א קאנסטיטוציע, פאליטישע פרייהייט און אמנעסטיע פאר אלע פאליטישע ארעסטירטע און פארשיקטע. איצט, נאך דער צעטרייבונג פון דער צווייטער דומע, האט אין לאנד געהערשט א רעאקציע. אבער די אייזנבאן־ארבעטער זיינען ניט געווארן רעאקציאנער. זיי האבן אלע געלייענט די ליבעראלע צייטונגען. סמאלענסק אבער איז געווען אן אויסנאם. דא אויפן וואקזאל האבן פיל ארבעטער געלייענט די ערגסטע שווארצע מאהדיקע מאסקווער צייטונג „וועטשע", אין וועלכער מען האט כסדר געגאסן פעך און שוועבל אויף די „זשידעס".

איך האב באדארפט ווארטן אויף א צוג ביי א 2—3 שטונדן. פון אלע זייטן האב איך געהערט נאר „זשידי", „זשידי" און „זשידי". נאך מיטאג זיינען שוין אויפן וואקזאל מער קיין יידן ניט געווען. איך בין, דאכט זיך, דארט געווען דער איין־איינציקער ייד. א זשאנדאר פלעגט פון צייט־צו־צייט דורכגיין פארבי מיר, אבער ער האט מיך ניט באאומרואיקט. איך האב זיך שוין געהאט בארואיקט. אבער א צייטונג לייענען דארט האב איך מורא געהאט. בין איך געזעסן אויף א באנק אין ווארט־צימער און געווארט אויף מיין צוג.

פלוצלונג האט זיך אן עפן געטאן א טיר פון דרויסן און עס איז אריינ־געקומען אין דער באגלייטונג פון א רוסישן פעלדפעבל א סאלדאט אין ציווילע קלייד, נאר מיט א סאלדאטסקער היטל אויפן קאפ. ווי נאר דער סאלדאט האט מיך דערזען, האט ער הויך זיך געוועגדעט צו מיר אין יידיש:

„דאוויד, דו ביזט דא און וואו איז מאטקע?"

איך בין געוואָרן אַ פּאַרציטערטער, אָבער איך האָב אים באַלד דערקאַנט. דאָס איז געווען מיינער אַ פּאָסטאָווער לאַנדסמאַן, אַ יתום, וועלכער האָט זייט יאָרן געאַרבעט אין ווילנע, האָכט זיך, ווי אַ שניידער. ער איז געווען אַ קוזין פון מיין חבר פון קינדהייט אָן, מרדכי רייכעל (דער שפּעטערדיקער גוט־באַקאַנטער רעפּאָרם־ראַבּיי אין ניו־יאָרק, ד״ר לעאָ (מרדכי) רייכעל, וועלכער איז אין די 50קער יאָרן געשטאָרבן אין ניו־יאָרק).

אין די יאָרן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע איז מרדכי רייכעל געווען אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי „עס־עס״ (ציוניסטן־סאָציאָליסטן). דעם זומער 1906 האָט ער געוואוינט אין פּאָסטאָוו און ער פלעגט אָפט קומען צו אונדזערע אומלעגאַלע פּאַרזאַמלונגען, אַנטייל נעמען אין אונדזערע דיסקוסיעס און האָט אונדז אַרויסגעהאָלפן מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט.

זיין קוזין דער סאָלדאָט איז אין ווילנע אויך געווען אַן עס־עסאָוויץ, און איך האָב אים געזען אין פּאָסטאָוו און גערעדט מיט אים מיט אַ פּאָר וואָכן פּאָר דעם ווי איך בין אַרעסטירט געוואָרן. ער האָט פון זיין קוזין מרדכי רייכעל גאַנץ גוט געוואוסט, אַז איך בין פּאַרשיקט אין סיביר און אַז איך דין דאָרט אין דער אַרמיי, און דער פּאָקט וואָס ער האָט מיך הויך אויפן קול גערופן ביי מיין נאָמען און ניט געפרעגט ביי מיר פון וואָנען איך קום איצט און וואוהין איך פּאָר, האָט מיך שטאַרק געוואונדערט און איך האָב אַ טראָכט געטאָן: אפשר איז ער ניט ביים זינען? איך האָב אָפּגערופן אַן אַ זייט זיין באַגלייטער, דעם פעלדפעבל, און געפרעגט ביי אים וואוהין ער פירט אים, און ער האָט מיר שטילערהייט געענטפערט, אַז ער איז אין סאָמאַראַ, וואו מען האָט אים געשיקט דינען אין דער אַרמיי, אַרונטער פון זינען. מ׳האָט אים דאָרט געהאַלטן אַ פּאָר מאָנאַטן אין אַ שפּיטאָל פּאָר גייסטיק־קראַנקע און איצט פירט ער אים קיין נאָוואָוילעיסק, אין סטאַנציע פון ווילנע, אַריינצוגעבן אים אין דעם דאָרטיקן גרויסן שפּיטאָל פּאָר גייסטיק־קראַנקע.

אַזוי ווי איך האָב שטאַרק מורא געהאַט, אַז מיין לאַנדסמאַן זאָל ניט אַנהויבן אויספרעגן מיך פון וואָנען איך קום איצט און ער קען זיך נאָך דערמאָנען, אַז איך בין געווען פּאַרשיקט אין סיביר, האָב איך געזאָגט דעם פעלדפעבל, אַז איך בין זייער נערוועז, האָב שטאַרק מורא פּאָר משוגעים, זאָל ער דעריבער בלייבן זיצן דאָ מיט אים, ביז וואָנען זיין צוג וועט אָנקומען און איך וועל אַרויס אין דרויסן וואָרטן אויף מיין צוג. דער פעלדפעבל האָט מיר געטאָן די דאָזיקע געפעליקייט און איך האָב זיך אויף אַזאַ אופן אַרויסגעדרייט ניט צו טרעפן זיך נאָך אַמאָל מיט מיין משוגע־געווארענעם לאַנדסמאַן. וואָס זיין סוף איז געווען, וויס איך ניט.

מיין טאָטן האָב איך ניט געשריבן, אַז איך בין אַנטלאָפן פון אירקוטסק, וויל איך בין געווען כמעט זיכער, אַז אַן אַ גוטן פּאָספּאָרט וועל איך ניט קענען דערפאָרן ביז ווילנע. מען וועט אויפן וועג מיך אַרעסטירן און איך האָב געהאַט באַשלאָסן אַז אויב איך וועל ערגעצוואו אַרעסטירט ווערן אויף דעם פּאַרדאָכט, אַז מיין פּאָספּאָרט איז אַ פאַלשער, וועל איך אָנגעבן אַ פאַלשן נאָמען און זאָגן, אַז איך שטאַם פון פּאָסטאָוו, ווילנער גובערניע,

וועט מען מיך אַוועקשיקן מיטן עטאַפּ קיין פּאָסטאָוו. דאָרט וועט מען טאָקע גלייך אויסגעפינען וער איך בין און מען וועט מיך צוריקשיקן קיין סיביר אָדער משפּטן מיך אין אַ ווילנער מיליטעריש־גע־ריכט און פּאַראורטיילן מיך צו 10—15 יאָר קאַטאָרגע. אָבער איך וועל דערווייל האָבן אַ מעגלעכ־קייט צו זען מיין פּאָטער און אָפּגעזעגענען זיך מיט אים.

טאָמער, ווידער, וועט מען מיך אויפן וועג ניט אַרעסטירן, האָב איך באַשלאָסן, וועל איך פון אַ סטאַנציע, ניט וויט פון ווילנע, דורך אַ פּאָסט־קאָרטל לאָזן וויסן מיין פּאָטער, אַז איך בין אַנטלאָפן און וואו איך האָף צו זיין אינגיכן. אָבער מיין פּאָטער האָט שוין אין אַ 10 טעג אַרום, ווי איך האָב פּאַרלאָזן אירקוטסק, זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַנטלאָפן און דער־וואוסט האָט ער זיך דאָס אויף דעם פּאָלגענדן אופן.

מיינע ביידע ברידער און ביידע שוועסטער מיט זייערע פּאָמיליעס זיינען שוין אַלע געווען אין אַמעריקע. מיין פּאָטער האָט אין רוסלאַנד, אויסער מיר, שוין קיינעם פון אונדזער פּאָמיליע ניט געהאַט. אין איין פּרימאַרגן האָבן זיך אַריינגעלאָזט צו אים אין הויז אַ גאַנצע כאַפּטע פּאָליציסטן און זשאַנ־דאַרן. ווען ער האָט זיי דערזען, האָט ער אַ פּרעג געטאָן: „נאָך וואָס זייט איר איצט געקומען?"

דער פּריסטאָוו אָדער דער הויפּט פון די זשאַנדאַרן האָט אים געענט־פערט: „סינאַ פּאָווועסילי" (מען האָט אייער זון אויפגעהאַנגען).

מיין פּאָטער האָט זיך ניט פאַרלוירן און האָט געפערגט ביי זיי: „טאָ וואָס־זשע ווילט איר איצט פון מיר?"

אויף דעם האָט אים דער זעלבער הויפּט פון דער פּאָליציי געענטפערט: „נאָדאַ בילאָ פּאָווועסיט, טאָלקאָ סוקין סין אודראָל" (מען האָט אים באַדאַרפט אויפהענגען, אָבער דער הינטישער זון איז אַנטלאָפן).

„זענט איר, הייסט עס, איצט געקומען אים זוכן דאָ?", האָט מיין פּאָטער אויסגערופן — „זוכט אים אונטער די בעטן" און דערנאָך האָט ער צוגעגעבן: „נאָראַנים וואָס איר זייט, ער איז דאָך שוין לאַנג אין לאָנדאָן". (דאָס האָט מיין פּאָטער זיי געזאָגט, כדי זיי זאָלן מיך אויפהערן זוכן אין רוסלאַנד). דערווייל אָבער האָט ער אויסגעפונען, אַז איך בין אַנטלאָפן פון אַרעסט און ער האָט נאָר געוואָרט אויף אַ ידיעה פון מיר.

זעקס און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

איבער שבת אין באָרקאָוויטשי. — מיט אַ „ביליקן בילעט" קיין ווילנע. — אַ פאַרטאָג אויפן סמאָרגאָ־נער וואָקזאַל. — דער גרויסער נס.

ווען איך בין אַרויסגעפאָרן פון אירקוטסק, האָב איך געהאַט באַשלאָסן צו פאָרן קיין סמאָרגאָן, ווילנער גובערניע, און דאָרט זיך אויסבאַהאַלטן ביז וואַנען איך וועל קריגן פון צפון־מערבדיקן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קאָמי־טעט אין ווילנע אַ גוטן פאַלשן פּאַספּאָרט און די נויטיקע הוצאות אויף צו פאָרן ערגעץ אין אַ שטאָט אין טיף־רוסלאַנד, דאָרט קריגן ערגעץ אַ שטעלע און קענען ווייטער פאָרטזעצן מיין רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט.

אין אָקטאָבער 1906, ווען מען האָט מיך אַרעסטירט דעם לעצטן מאָל, איז סמאָרגאָן נאָך געווען אַ „פרייע רעפּובליק". דאָרט האָבן זיך אויסבאַ־האַלטן פיל אומלעגאַלע רעוואָלוציאָנערן און קיינער האָט זיי ניט באַאומ־רואיקט. אויפן וועג קיין אייראָפּעאישן רוסלאַנד האָב איך זיך דערמאָנט, אַז איידער מען האָט מיך אַרעסטירט אין פּאָסטאַוו, איז צו מיר געקומען אַ פאָרשטייער פון דער סמאָרגאָנער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזאַציע און האָט מיך איינגעלאַדן צו פאָרן אַהין דעבאַטירן מיט אַן אַנאַרכיסט, וועל־כער איז געקומען אַהין פון ביאַליסטאָק און ער האָט אַריבערגעוואונען אויף זיין זייט אַ טייל בחורים און מיידלעך פון „בונד" און פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. פון דערפאַרונג האָב איך געוואוסט, אַז אַזוי שנעל ווי אַנאַרכיסטן באַפעסטיקן זיך אין אַ געוויסער שטאָט אָדער שטעטל פאַנגען זיי דאָרט גלייך אָן „עקספּראָפּריאַציעס" (באַוואָפנטע האָלד־אָפּס), מען וואַרפט באָמבעס אויף דער פּאָליציי און ווי אַ רעזולטאַט פון דעם דערקלערט די רעגירונג דאָרט קריגס־צושטאַנד און עס קומען פאָר מאַסן־אַרעסטן. האָב איך דעריבען געטראַכט, אַז אפשר איז דאָס שוין אויך געשען אין סמאָרגאָן און עס איז פאַר מיר אַ געפאַר צו פאָרן אַהין. האָב איך באַשלאָסן צו פאָרן קיין ווילנע. דאָרט אויסבאַהאַלטן זיך אַ פּאָר טעג, ביז איך וועל קריגן אַ פּאַספּאָרט און פון ווילנע צו פאָרן טאַקע קיין סמאָרגאָן, אויב איך וועל אויסגעפינען, אַז סמאָרגאָן איז נאָך אַ „פרייע רעפּובליק", ווי זי איז געווען מיט אַ יאָר פריער.

פון וויטעבסק האָב איך געזאָלט פאָרן דורך דווינסק קיין ווילנע. איך האָב אָבער אויסגעפונען, אַז קיין דווינסק וועל איך אָנקומען פרייטאָג צו נאַכט און וועל דאַרפן דאָרט וואַרטן אַ שטונדע אָדער צוויי אויפן וואָקזאַל פאַר דעם צוג, וואָס גייט קיין ווילנע. איך האָב געוואוסט, אַז פאַר אַ יידישן יונגנמאַן צו זיין פרייטאָג צו נאַכט אויפן וואָקזאַל, איז געווען אַ געפאַר. אַ

יונגער ייד, וואָס פֿאָרט אום שבת מיט דער באַן, האָבן די דווינסקער זשאַנ־
דאַרן געוואוסט, איז מסתמא אַ רעוואָלוציאָנער. פּלוצעם מען דעריבער אים
גלייך פֿאַרהאַלטן און דורכקוקן זיין פּאַספּאָרט. האָב איך דעריבער באַשלאָסן
ניט צו פֿאָרן קיין דווינסק, נאָר פּרייטאָג פֿאַרנאַכט אָפּשטעלן זיך אויף דער
סטאַנציע בּאַרקאָוויטשי און פֿאַרבלייבן דאָרט איבער שבת. אין בּאַרקא־
וויטשי בין איך פּריער קיינמאָל ניט געווען. דעם נאָמען פון דער שטעטל
האָב איך געהערט פון מיין טאַטן, ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל. מיין
טאַטע איז דאָרט עטלעכע מאָל געווען.

קיין בּאַרקאָוויטשי בין איך אָנגעקומען שוין פֿאַרנאַכט, אומגעפּער אַ
שעה פֿאַר ליכט־בענטשן. אויף דער פּלאַטפֿאָרמע פון וואָקזאַל האָב איך דער־
זען אַ יידישן פּורמאַן. האָב איך געפֿרעגט ביי אים, צי קען מען זיך דאָ
ערגעץ אָפּשטעלן אויף שבת. „געוויס, האָט ער געענטפֿערט, איך וועל אייך
גלייך אַוועקפֿירן אין אַ פּיינער יידישער הויז". און ער האָט מיר באַלד גע־
براַכט אין אַ באַלעבאַטישער יידישער הויז. איך געדענק ניט, צי דאָס איז
געווען אַ יידיש אָכסניה, צי סתם אַ באַלעבאַטישן הויז. איך געדענק נאָר,
אַז אויסער דעם באַלעבאָס און דער באַלעבאָסטע, שוין ניט קיין יונגע
מענטשן, איז דאָרט דעמאָלט קיינער ניט געווען. ווי געווינלעך, האָט דער
באַלעבאָס מיר באַלד געגומען אויספֿרעגן פון וואַנען איך קום, און וואוהין
איך פֿאָר און מיט וואָס איך האַנדל, אַז איך בין אַ סוחר אַדער אַ זון פון אַ
סוחר איז ער געווען זיכער. איך האָב אים געזאָגט, אַז איך קום פון סמא־
לענסק און פֿאָר קיין דווינסק. נאָר אַזוי ווי איך וויל ניט פֿאָרן אום שבת,
האָב איך זיך דאָ אָפּגעשטעלט אויף אויבער שבת, און האַנדלען האַנדל איך
מיט ראַקעס. פֿאַרוואָס עפּעס ראַקעס? איך האָב מורא געהאַט אים צו זאָגן, אַז
איך בין אַ תּבואה־העגדלער אַדער אַ וואַלד־סוחר, ווייל טאָמער גיט ער
ביי מיר אַ פּרעג וועגן פּריייז, וועל איך ניט וויסן, וואָס אים צו ענטפֿערן.
אַ זאָק מיט ראַקעס האָב איך גראָד געזען אין מיין צוג לעבן טולאַ און איך
בין געווען זיכער, אַז דער ייד וווייסט גאָר ניט וועגן דעם. און איך האָב טאָקע
געטראָפֿן.

אין שול צו קבלת־שבת בין איך, פֿאַרשטייט זיך, ניט געגאַנגען. איך
האָב דעם באַלעבאָס געזאָגט, אַז איך בין זייער מיד פון וועג. וועג מען האָט
זיך דערנאָך געזעצט צום טיש עסן, האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז איך וועל
דאָרפן מאַכן קידוש, האָב איך געפֿרוביירט זיך דערמאָנען די ווערטער, אָבער
צו מיין גרויס באַדויערן, האָב איך מער ווי דעם ערשטן פּסוק פון קידוש
ניט געדענקט. איז נאָכדעם, ווי דער באַלעבאָס האָט געמאַכט קידוש און
עס איז געקומען מיין רייע, האָב איך געפּונען עפּעס אַ תּירוץ ניט צו מאַכן
קיין קידוש, כאָטש דאָס איז מיר געווען זייער ניט אָנגענעם. אויף מאָרגן
האָב איך געזאָגט דעם באַלעבאָס, אַז איך מוז שבת באַלד נאָך הבדלה אַוועק־
פֿאָרן. איך מוז ניט פֿאַרשפּעטיקן דעם צוג, וואָס גייט אָפּ פון דער נאָענט־
סטער סטאַנציע פון דער נייער אייזנבאַן־ליניע (באַלאָגאָיע־סעדלעצקאָיע
זשעלעזנאָיע דאָראָגע), וואָס האָט מיך געזאָלט אַוועקפֿירן קיין מאָלאָדעטש־
נע און פון דאָרט האָב איך געוואָלט פֿאָרן דורך סמאָרגאָן קיין ווילנע. איך

האָב אויסגערעכנט אָנצוקומען קיין ווילנע מאָנטאָג אינדערפרי. איך האָב געבעטן דעם באַלעבאָס, אַז ער זאָל מיר באַזאָרגן מיט אַ פור שבת אָוונט צו ברענגען מיך צו דער באַטרעפנדער סטאַנציע פון דער באַלאָגאָיע־סעדלעצ־קאָיע זשעלעזנאיע דאָראָגע (דעם נאָמען פון דער סטאַנציע געדענק איך ניט). דער באַלעבאָס האָט מיר געקראָגן אַ פורמאָן, וועלכער איז אומגעפער אין אַ שעה־צוויי נאָך הבדלה געקומען מיך נעמען. געפאָרן זיינען מיר אַ גאַנצע נאַכט. פאַרטאָג זיינען מיר אָנגעקומען קיין דיסנע. עס איז שוין געווען גוט ליכטיק, וועט מיר זיינען פאַרבייגעפאָרן די טורמע, וואו איך בין מיט עלף מאָנאַטן פריער געזעסן. איך האָב ניט געוואוסט, אַז מיר וועלן פאַרבייפאָרן די טורמע. ביים טויער פון טורמע איז, צו מיין גליק, געשטאַנען אַ באַ־וואָפנטער פאָליציסט, וועמענס פנים עס איז מיר ניט געווען באַקאַנט. אין אַ שטונדע צוויי אָרום האָט מיך דער פורמאָן געבראַכט צום וואָקזאַל. דאָרט האָב איך ווידער געמוזט וואַרטן פאַרן צוג, וואָס גייט קיין מאָלאָדעטשנע כמעט אַ גאַנצן טאָג, אָבער דאָ האָב איך זיך געפילט אַביסל היימלעכער. איך האָב אָרומגעשפאַצירט אָרום וואָקזאַל און האָב זיך ענדלעך הערוואָרט אויף מיין צוג. פון זינט איך האָב פאַרלאָזן אירקוטסק איז שוין פאַראיבער באַלד 4 וואָכן צייט. איך האָב זיך געדרייט אויף פאַרשיידענע וועגן, כדי אויסצו־מיידן מאָסקווע און אָנדערע „געפערלעכע" פונקטן און די רייזע האָט מיר אָפּגעקאָסט באַלד צוויי מאָל אַזוי פיל, וויפל עס וואָלט געקאָסט, וועט איך פאָר דירעקט פון אירקוטסק קיין ווילנע דורך מאָסקווע. קיין מאָלאָדעטשנע בין איך אָנגעקומען שוין שפּעט בייאָכט. איך האָב געהאָט באַשלאָסן מיין טשעמאָדאַן אָוועקצובן אין באַגאַזש, כדי קומענדיק קיין ווילנע, זאָל איך קענען אַרויס פון וואָגאָן אָן מיינע זאָכן און אָוועקשפאַצירן מיט די רעלסן צו דער רוזשעלע דאָטשע, וואו עס האָבן געוואוינט די עלטערן פון מיינעם אַ חבר. דאָרט האָב איך געהאָפט צו קענען פאַרבלייבן אַ פאָר טעג, ביז איך וועל אויסגעפינען צי איך קען פאָרן קיין סמאָרגאָן אָדער קריגן אַ גוטן פאַספאָרט און אָוועקפאָרן ערגעץ אַנדערשוואו.

וועט איך בין אויפן מאָלאָדעטשנער וואָקזאַל צוגעקומען צו דער קאַסע און געוואָלט אָוועקשיקן מיין טשעמאָדאָן מיטן באַגאַזש און קויפן פאָר זיך אַ בילעט ביז ווילנע, האָט דער קאַסירער מיר שנעל אַ זאָג געטאָן: „דריי רובל מיט 65 קאָפּיקעס". איך אָבער האָב געהאָט מיט אַ פאָר קאָפּיקעס וויי־ניקער, וויפל ער האָט געבעטן. איך האָב אים דערלאָזגט דאָס געלט און געזאָגט, אַז איך האָב מער ניט, האָט ער אָפּגעשטופט דאָס געלט, זאָגנדיק: „עטאָ ניע מאָיא דיעלאָ" (דאָס איז ניט מיין זאַך).

גראָד איז אויפן וואָקזאַל אין יענעם מאָמענט, אויסער מיר, קיינער ניט געווען, ביי וועמען איך וואָלט געקענט בעטן שענקען מיר אַ פאָר קאָפּיקעס. איך בין געווען אין גרויס פאַרצוויפלונג. מיט אַ מאָל איז צו מיר צוגעקומען אַ ייד און געפרעגט ביי מיר אין יידיש: „וואהין פאָרט איר?" „קיין ווילנע", האָב איך געענטפערט. איך האָב שוין געוואָלט בעטן ביי אים די פאָר קאָפּי־קעס, וועט ער האָט זיך צו מיר געוועגדעט: „איר ווילט קויפן אַ ביליקן בי־לעט ביז ווילנע פאָר אַיין רובל?"

„וואָס הייסט אַ בילקער בילעט?" האָב איך געפרעגט. האָט ער מיר געוויזן, וואָס מען רופט בייַ אונדז אין אַמעריקע אַ „מאַילעדזש טיקעט". דער בילעט איז געקויפט געוואָרן אין קרעמענטשוג און מען האָט נאָך געקענט פאָרן מיט אים ביז ווילנע. איך אָבער האָב פאַרדעכטיקט, אַז דאָ שטעקט עפּעס אַ שווינדל. דער ייד האָט עס פאַרשטאַנען, האָט ער מיר געזאָגט: „איר דאַרפט מיר איצט דעם רובל ניט געבן, ווען דער קאָנטראָליאָר וועט פאָר סמאָרגאָן דורכגיין און ער וועט אַוועקנעמען דעם בילעט, וועט איר נאָך סמאָרגאָן מיר באַצאָלן דעם רובל".

איך האָב באַשלאָסן צו נעמען דעם בילעט און דעם טשעמאָדאַן מיינעם האָב איך שוין אין באַגאַזש ניט אַוועקגעגעבן. פאָר סמאָרגאָן איז דער קאָנטראָליאָר דורכגעגאַנגען. ער האָט דורכגעקוקט מיין בילעט און איז אַוועק וויטער. אין סמאָרגאָן אויפן וואָקזאַל בין איך אַנגעקומען ווען עס האָט שוין אַנגעהויבן טאָגן. איך האָב באַשלאָסן ארונטערצוגיין אויפן וואָקזאַל און זען, צי עס שטייען דאָרט ניט מיליטעריש פּאַטרולן. אַנשטאָט מיליטעריש פּאַטרולן האָב איך דערזען שטייענדיק אַ פּאָר יידישע איזוואַשטשיקעס (פּורלייט). אייַנער פון זיי איז געווען אַ יונגער בחור, האָב איך געטראַכט אפשר קען ער מיין באַקאַנטן צו וועלכן איך האָב געפּלאַנעווען צו קומען אין סמאָרגאָן און צי וויסט ער, אויב ער געפינט זיך איצט אין סמאָרגאָן.

„קענט איר קלמן דעם וואַלקער?" האָב איך ביי אים אַ פּרעג געטאָן.

„יע, איך קען אים גאָנץ גוט", האָט ער געענטפערט.

„איר וויסט ניט, ער איז איצט אין סמאָרגאָן?", האָב איך געפרעגט.

„קענען קען איך אים, האָט ער געענטפערט, אָבער צי ער איז אין סמאָרגאָן איצט וויס איך ניט" און אין אַ רגע אַרום, האָט ער צו מיר פלוצלונג אַ זאָג געטאָן: „אָט איז ער!" און איך האָב טאָקע אים דערזען שטייענדיק ניט וויט פון אונדז מיט נאָך אַ בחור. איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז אַ חלום. איך האָב ניט געגלויבט מיינע אויגן און האָב געביסן מיינע ליפּן צו אויבערציִגן זיך, אַז דאָס איז ניט קיין חלום. איך בין גלייך צוגעגאַנגען צו אים און געפרעגט, צי קען איך דאָ אַרונטער און פאַרבלייבן.

„ווי קומסטו אַהער? דו ביזט דאָך גאָר אין סיביר?", האָט ער אַ שטאַרק פאַרוואונדערטער מיר געפרעגט.

„פרעג ניט קיין קשיות, האָב איך אים געענטפערט, זאָג מיר, צי איך קען אַרונטער אין סמאָרגאָן און דאָ פאַרבלייבן אַ פּאָר וואָכן צייט?"

„וואָס פאָר אַ פראָגע? האָט ער געענטפערט, נעם גלייך דיינע זאַכן און קום מיט אונדז", האָט ער מיר געזאָגט.

איך האָב שוין ניט געהאַט קיין מעגלעכקייט דעם יידן צו באַצאָלן דעם רובל פאַרן בילעט. איך האָב גלייך געגומען מיין טשעמאָדאַן און בין אַרונטער צו זיי. מיר האָבן זיך אַריינגעזעצט אין אַ דראָשקע און דער פורמאַן האָט אונדז אַוועקגעפירט אין שטאָט אַריין.

וען איך וואָלט געווען אַ רעליגיעזער ייד וואָלט איך געזאָגט, אַז דאָ איז אייַנפאַך געשען אַ נס. מיין פריינד „קלמן דער וואָלקער" האָט דעמאָלט געוואוינט אויף דאָטשע ניט וויט פון וואָקזאָל. מיט אַ טאָג פריער איז צו

אים געקומען צו גאַסט אַ חבר פון ווילנע. קלמן פלעגט קיינמאָל ניט גיין פאַרטאָג צום וואָקזאַל. אָבער יענע נאַכט וועז איך בין אָנגעקומען, איז גראָד געווען זייער אַ הייסע און ער און זיין חבר האָבן ניט געקענט איינשלאָפן, האָט זיין חבר אים פאַרגעלייגט: „וויסטו וואָס, האָט ער געזאָגט, לאָמיר גיין צום וואָקזאַל באַגעגענען דעם מינסקער „פאַיעזד" (צוג). דאָ האָבן מיר מיך געטראָפן.

מיין רייזע האָט זיך געענדיקט, איך בין אָנגעקומען בשלום צו „אַ ברעג".

מיט פיל, פיל יאָרן שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז מיין מיליטעריש נאַטשאַלסטוואָ איז געווען זיכער, אַז איך בין אָנטלאָפן ניט קיין אייראָפּאישן רוסלאַנד, נאָר קיין כינע אָדער יאַפּאַן, כדי פון דאָרט צוריקצוקערן זיך קיין אַמעריקע, וואו איך האָב פריער געלעבט. פון אירקוטסק איז געווען אַ סך לייכטער צו דערגרייכן כינע אָדער יאַפּאַן, ווי ווילנע.

אין די 30קער יאָרן איז קיין ניו־יאָרק געקומען אויף אַ קורצן באַזוך דער רעדאַקטאָר פון שיקאָגער „פאָרווערטס", יעקב סיגעל. איך האָב פריער זיך אַ פּאָר מאָל געטראָפן מיט אים אויף צוזאַמענפאָרן פון יידישן סאָציאַליסטישן פאַרבאַנד. אָבער נאָענט באַקאַנט געווארן זיינען מיר קיינמאָל ניט. דעם לעצטן מאָל, וועז מיר האָבן זיך געטראָפן, זאָגט ער צו מיר: „איר ווילט הערן אַ טשיקאַווע געשיכטע? מיט אַ יאָר אָדער צוויי צוריק איז צו אונדז אין „פאָרווערטס"־רעדאַקציע אין שיקאָגאָ געקומען אַן עלטערער, שיינער, הויכער מאַן און געזאָגט, אַז ער וויל זען דעם שרייבער ד. שוב. איך האָב אים דערקלערט, אַז שוב וואוינט ניט אין שיקאָגאָ, נאָר אין ניו־יאָרק. צו וואָס דאַרפט איר שובן", האָב איך אים געפרעגט.

„מיט פיל יאָרן צוריק — האָט ער מיר געענטפערט — בין איך געווען אַ קאָפּעלמייסטער אין אַ מיליטערישן אַרקעסטער אין אירקוטסק און דאָרט איז צווישן מיינע מוזיקאַנטן געווען אייגער אַ שוב „אַ געפערלעכער רעוואָלוציאָנער". ער איז אָנטלאָפן דורך יאַפּאַן קיין אַמעריקע. איך בין זיכער, אַז דאָס איז דער שוב, וועלכער שרייבט ביי אייך אין „פאָרווערטס".

„איך האָב אים דערקלערט — האָט סיגעל וויטער פאָרטגעזעצט — אַז ער מאַכט אַ טעות. דער שרייבער ד. שוב איז קיינמאָל אין סיביר ניט געווען און איז אויך קיינמאָל קיין מוזיקאַנט ניט געווען".

„פון וואַנען וויסט איר דאָס?" — האָב איך ביי אים אַ פרעג געטאָן.

„איך האָב קיינמאָל ניט געהערט וועגן דעם" — האָט סיגעל מיר געענטפערט.

דעם אמת זאָגנדיק האָב איך געפילט ווי צו „צעריסן אים אויף שטיקער". וועז איך וויס, אַז מיין קאָפּעלמייסטער איז אין שיקאָגאָ, וואָלט איך זיך גלייך געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט אים און וואָלט פילייכט אַפילו געפאָרן קיין שיקאָגאָ צו טרעפן זיך מיט אים. איך האָב זיך איינגעהאַלטן און האָב סיגעלן נאָר אַ זאָג געטאָן: „האָט איר טאַקע ניט געטראָפן. דאָס בין איך געווען דער „געפערלעכער רעוואָלוציאָנער שוב", וואָס איז אין 1907 אָנטלאָפן פון אירקוטסקער מוזיקאַנטסקער קאַמאַנדע נאָר ניט גלייך קיין אַמעריקע און ניט דורך יאַפּאַן, נאָר קיין אייראָפּאישן רוסלאַנד".

מיין פרייַנד „קלמן דער וואַלקער", איז אַליין ניט געווען קיין סמאָרגאָנער. ער האָט געשטאַמט פון אַ שטעטל לעבן פּאָסטאָוו. ער איז געווען, דוכט זיך, אַ קוזין פון מיין יוגנט־חבר אין פּאָסטאָוו, זלמן שנייַדער, און ער פלעגט אָפט קומען צו־גאַסט צו זיין אָנקל אין פּאָסטאָוו. אין די יאָרן 1905—1906 בין איך מיט אים באַקאַנט געוואָרן, ווען ער איז געקומען פון סמאָרגאָן. ער איז אין סמאָרגאָן געווען אַ מיטגליד פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי, אַ „איסקראָווץ", ווי מען האָט דעמאָלט גערופן די יידישע מיטגלידער פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי. זיין ווילנער חבר, וועלכער איז געקומען צו אים צו גאַסט מיט אַ טאָג פריער, איידער איך בין אָנגעקומען קיין סמאָרגאָן, איז אויך געווען אַן „איסקראָווץ". זיין נאָמען געדענק איך ניט. פון סמאָרגאָנער וואָקאַל האָבן זיי מיך, נאָטירלעך, אָוועקגעפירט אויך צו אַ מיטגליד פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע, ביי וועמען איך זאָל קענען זיך אויסבאַהאַלטן אַ פּאָר טעג ביז זיי וועלן מיך אינאָרדענען אויף אַ דאָטשע הינטערן שטאָט.

איך געדענק איצט ניט צי קלמן האָט מיר געזאָגט צו וועמען ער פירט מיך. אָבער איך געדענק זייער גוט ווי מיר זיינען צוגעקומען ערגעץ אויף אַ הויף צו אַ קליינער הויז. קלמן האָט אָנגעקלאָפּט אין טיר און געזאָגט ווער ער איז, און ווי שטאַרק איבערראַשט בין איך געוואָרן ווען איך האָב דערזען פּאַר זיך אָשרן און מלכהן, מיינע גוטע באַקאַנטע, וועלכע איך האָב מיט אַ יאָר פריער איבערגעלאָזט אין ווילנע.

מלכה איז געווען מער ווי אַ לאַנדספרוי מיינע. זי איז געווען אַן אייניקל פון מיין מאַמעס שטיף־מוטער, וועמען מיר אַלע האָבן ליב געהאַט. מלכה איז געווען אַ לייבלעכע שוועסטער פון נעיטן אַלפּערט, דעם באַקאַנטן טוער פון אַרבעטער־רינג און פון דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, וועלכער איז מיט עטלעכע יאָר צוריק געשטאָרבן אין סאָן פראַנציסקא.

מלכה איז יונגערהייט געווען זייער אַ שיינע. זי איז געווען אייניע פון די ערשטע בונדיסטקעס אין ווילנע. זי איז אַרעסטירט געוואָרן און פּאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר, ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל. זי איז געווען אַ נייַטאַרקע. איר מאַן, אשר לעווין, איז אויך פריער געווען אַ בונדאָוועץ. ער איז געווען אַ סטאַליאַר. אויך ער איז פּאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. איך געדענק ניט צי זיי האָבן געהייראַט נאָך אַיידער זיי זיינען אַרעסטירט געוואָרן אַדער שפּעטער, ווען מען האָט זיי ביידן פּאַרשיקט קיין סיביר. אים האָב איך דעמאָלט אינגאַנצן ניט געקאָנט און איך האָב אויך מלכהן קוים געדענקט, וויל זי איז אַוועקגעפאָרן פון פּאָסטאָוו קיין ווילנע, ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל.

ווען איך בין סוף 1905 געקומען קיין ווילנע פון אַמעריקע, האָט אייניע פון מיינע פּאַרטיי־חברים מיר געזאָגט, אַז מלכה און איר מאַן אשר האָבן מיט אַ יאָר צוריק זיך צוריקגעקערט פון סיביר. זיי זיינען „איסקראָווצעס" און זיי מאַכן אַ לעבן פון דעם, וואָס זי גיט מיטאָגן צו באַקאַנטע סאָציאַל־

דעמאָקראַטן און בונדיסטן. אין אַ פּאָר טעג אַרום בין איך שוין ביי זיי געווען. ביידע זיינען געווען שטאַרק צופרידן צו באַקענען זיך מיט מיר. ער איז באַזונדערס געווען צופרידן וואָס איך בין אַ רוסישער סאָציאַל־דעמאָ־קראַט. אים האָט נאָך אַביסל פאַרדראָסן וואָס איך בין אַ מענשעוויק. ער איז געווען אַ באָלשעוויק (אין ווילנע זיינען דעמאָלט די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס געווען אין איין אָרגאַניזאַציע).

אשר און מלכה האָבן געהאַט צוויי שיינע געראָטענע קינדערלעך, אַ יינגעלע פון אַ יאָר 5 און אַ מיידעלע פון אַ 3 יאָר (די מיידעלע איז פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה געווען אַ פּראָפעסאָר פון מאַטעמאַטיק אין מאָסקווער אָדער לענינגראַדער אוניווערזיטעט. דאָס יינגעלע איז אויך אויס־געוואַקסן אַ לייט).

אין זומער 1906 איז אשר ווידער געזעסן אין טורמע אין ווילנע עטלעכע מאָנאַטן. מען האָט אים אָבער שפּעטער אַרויסגעלאָזט. סוף 1906 אָדער אָנהויב 1907 האָבן זיי זיך אַריבערגעקליבן פון ווילנע קיין סמאָרגאָן. אין סמאָרגאָן איז דעמאָלט געווען רואיקער ווי אין ווילנע. זיי האָבן, נאַטירלעך, מיך אויפגענומען ווי אַן אייגענעם. אָבער בלייבן ביי זיי לענגער ווי אַ פּאָר טעג האָב איך, נאַטירלעך, ניט געקענט, ווייל זיי זיינען געווען „פּאָליטיש־פאַרדעכטיקטע" און אויף זיי און זייער וואוינונג האָט די פּאָליציי געהאַלטן אַן אויג מער ווי אויף עמעצן אַנדערש. האָב איך נאָר איין מעת־לעת פאַר־בראַכט ביי זיי. דערנאָך האָט מען מיך אַריבערגעפירט אויף אַ דאַטשע וועלכע האָט זיך געפונען אומגעפער ביי אַ צוויי וויאָרסט הינטערן שטאָט.

זיבן און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אין סמאַרגאָן „אויף דאַטשע". — אומדערוואַרטעטע באַגעגנישן מיט אַלטע פרײַנד און באַקאַנטע. — מײַן ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט ב. וולאַדקן. — פאַרוואָס איך האָב באַשלאָסן צו כאַרלאָזן רוסלאַנד. — מײַן קוזין זיפל שוביטש און מײַן אַלטער חבר סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש קומען קיין סמאַרגאָן צו העלפן מיר אַנטלויפן קיין אויסלאַנד. — די באַגעגנעניש אויף אַ גיהיימער קוואַרטיר מיט מײַן פאָטער.

אין סמאַרגאָן זײַנען געווען צוויי דאַטשעס, איינע ניט וויַיט פון וואָקזאַל, וואו מײַן פרײַנד קלמן האָט געוואוינט. דער נאָמען פון יענער דאַטשע איז געווען פּערעוואָז. דעם נאָמען פון דער צווייטער דאַטשע ביים עק שטאָט, וואו מען האָט מיך אײַנגעאַרדנט, געדענק איך ניט.

געוואוינט האָב איך אין אַ הויז, וואָס עס האָבן אָפּגעדונגען פאַרן זומער צוויי עלטערע בחורים, געווען בונדאָווצעס אָדער פרײַנד פון „בונד" — דער סקיצן־שרייבער דן קאַפּלאַנאָוויטש וועמען איך האָב גוט געקענט נאָך פון ווילנע אײדער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, און דער צווייטער זלמן פידלער — האָט זיך „געשניטן" אויף אַ שרייבער. ער איז געווען מײַן קוזין זיסלס אַ קוזין. אים האָב איך געקענט נאָך פון קורעניץ, ווען איך האָב זיך געלערנט אין גרויס־ווילייקע. זיין פאָטער איז דעמאָלט געווען אין אַמעריקע. אין אַמעריקע איז ער געוואָרן אַ פריזירער (אַ שערער), און ווען ער האָט זיך שפּעטער צוריקגעקערט פון אַמעריקע, האָט די גאַנצע פאַמיליע זיך אַריבערגעקליבן פון קורעניץ קיין סמאַרגאָן. ער האָט געעפנט דאָרט אַ בארבער־שאָפּ און צווי פון זיינע זין, די יונגערע נאָך זלמענען, זיינען אויך געוואָרן פאַריקמאַכערס (פריזירערס). דער יונגערער נח איז געווען אַ גאַנץ אינטעליגענטער בחור און אַ מיטגליד פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ער און זיין עלטסטער ברודער זלמן האָבן גוט געוואוסט ווער איך בין און פון וואַנען איך קום. דן קאַפּלאַנאָוויטש האָט מסתמא אויך געוואוסט, אַז איך בין אַן אַנטלאָפענער פון סיביר, אָבער מיר האָבן קיינמאָל ניט גערעדט וועגן דעם (קאַפּלאַנאָוויטש אַליין איז פאַר דער ערשטער רעוואָלוציע אויך אַ פאַר יאָר געווען פאַרשיקט אין סיביר).

אויף דער זעלבער דאַטשע אין אַ צווייטער הויז האָט געוואוינט זיערער אַ חבר נח קאַטליאַר, אויך אַ געווען בונדאָווץ. דער קאַטליאַר איז מיט 9 יאָר פריער געווען מיין לערער אין גרויס־ווילייקע. ער פלעגט אָפט אַריינ־קומען צו אונדז אויף דער דאַטשע. איך ווייס ניט צי ער האָט מיך טאַקע

ניט דערקענט אָדער ער האָט זיך געמאַכט, אַז ער טרעפט מיך צום ערשטן מאָל. מיר פלעגן אָפט שמועסן, אָבער ער האָט מיר קיינמאָל ניט געגעבן די מינדסטע אָנצוהערעניש, אַז ער וויסט וואָר איך בין.

נאָך אויפן וועג קיין מאָלאָדעטשנע האָב איך דורך אַ פּאָסט־קאָרטל געלאָזט וויסן מיין פּאָטער, אַז איך וועל שפּעטסטנס אין אַ וואָך אָרום זיין ביי „זיסלס אָנקל" (ד. ה. אין סמאָרגאָן) און אַז זיסל זאָל קומען קיין סמאָרגאָן, זאָל מיר ברענגען מיינע ציווילע קליידער, אַ ביסל געלט און אויב מעגלעך אַ צייטווייליקן פּאַלשן פּאַספּאָרט.

זיסל איז אין זומער 1906 געווען אַוועקגעפּאָרן קיין דייטשלאַנד, אָבער אָנהייב 1907 איז ער צוריקגעקומען קיין פּאָסטאָוו.

אין אַ וואָך אָרום, ווי מיין פּאָטער האָט באַקומען מיין פּאָסט־קאָרטל, איז זיסל געקומען קיין סמאָרגאָן. ער האָט מיר געבראַכט מיינע זאַכן, אָביסל געלט. אַ פּאַספּאָרט פּאַר מיר האָט ער אין פּאָסטאָוו ניט געקענט קריגן. אָבער ער האָט געהאָפט אויפן וועג צוריק קיין פּאָסטאָוו צו פּאָרן דורך ווילנע און דאָרט קריגן פּאַר מיר אַ גוטן פּאַספּאָרט. זיסל האָט דעמאָלט פּאַרבראַכט אין סמאָרגאָן אַ פּאָר וואָכן. ער האָט געוואויזנט ביי זיין אָנקל אין שטאָט, אָבער ער פלעגט יעדן טאָג קומען צו מיר אויף דאָטשע און פּאַרברענגען מיט מיר און מיט אָנדערע באַקאַנטע.

אַ פּאָר מאָל זיינען מיר געגאַנגען אויף דער אָנדער דאָטשע הינטערן וואָקזאַל, וואו קלמן מיט זיין חבר האָבן געוואויזנט. פון קלמענען האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דאָרט וואויזנט איצט אויך דעם שרייבער משה טייטשעס פרוי וועראַ, וועלכע איז, איידער זי האָט געהיראַט מיט טייטשען, געווען אין ווילנע אַ מיטגליד פון דער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע פון דער שטוּדירנדיקער יוגנט, צו וועלכער איך האָב אויך באַלאַנגט. איך האָב זי ניט געזען זינט איך האָב סוף 1903 פּאַרלאָזן ווילנע. איצט בין איך, פּאַרשטייט זיך, גלייך אַוועק צו איר. זי איז שוין געווען אַ פּאָר יאָר פּאַרהיראַט. דער מאַן אירער, משה טייטש, איז דעמאָלט געווען, דאָכט זיך, אין וואַרשע, און זי מיט זייער ייִנגעלע פון אַ צווויי יאָר איז געקומען קיין סמאָרגאָן צו־גאַסט צו אירע עלטערן און האָט דעם זומער פּאַרבראַכט אויף דער דאַטשע.

זי האָט, פּאַרשטייט זיך, מיך גלייך דערקאַנט. זי האָט ניט געוואוסט, אַז איך בין געווען אין סיביר און איך האָב, נאָטירלעך, איר גאָרניט דערציילט. זי האָט מיר דערציילט וועגן איר לעבן אין וואַרשע. איך האָב געזען, אַז זי איז שוין אַנטוישט אין דער רעוואָלוציע. זי האָט דעמאָלט געהאַלטן אין לייענען מיכאַאיל אַרציבאַשעווס ראַמאַן „סאַנין", וועלכער האָט זיך דעמאָלט געדרוקט אין דעם פּעטערבורגער מאַרקסיסטישן זשורנאַל „סאָווּרע־מעני מיר". זי האָט מיר שטאַרק רעקאָמענדירט צו לייענען דעם דאָזיקן ראַמאַן.

ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל, האָב איך אַנטלויפנדיק פון סיביר, בדעה געהאַט צו קריגן אַ גוטן פּאַלשן פּאַספּאָרט, אָוועק־פּאָרן אין אַ גרויסער שטאָט פון צענטראַל־רוסלאַנד, וואו קיינער קען מיך ניט און דאָרט קריגן עפּעס אַ שטעלע און גלייכצייטיק אַרבעטן אין דער

פֿאַרטיי. וועגן פֿאָרן צוריק קיין אַמעריקע האָב איך אָפּילו ניט געוואָלט טראָכטן. אַמעריקע האָב איך דעמאָלט געהאַסט. אָבער פון מיין קוזין זיסל און פון אַנדערע האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציעס אין אַלע שטעט צעפֿאַלן זיך. די יוגנט פֿאַרלאָזט מאַסנווייז די רעוואָלוציאָנערע ריייען און וויל מער ניט הערן פון רעוואָלוציע.

אין סמאָרגאָן האָבן נאָך פונקציאָנירט די אַרגאַניזאַציעס פון „בונד" און פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פֿאַרטיי, אָבער רעוואָלוציאָנערע פֿאַרזאַמלונגען פלעגן אויך דאָרט פֿאַרקומען זעלטן און צו די פֿאַרזאַמלונגען פלעגט וואָס וויטער קומען אַלץ אַ קלענערער עולם, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס אין סמאָרגאָן איז געווען אַ סך פרייער ווי אין אַנדערע שטעט.

דער הויפּט־פֿאַרטרעטער, דער „פֿראָפּעסיאָנאַל", פון דער בונדישער אַרגאַניזאַציע אין סמאָרגאָן איז דעמאָלט געווען דער באַקאַנטער בונדיסט עטקין, וועמען איך האָט געקאָנט נאָך פון אַמאָליקע יאָרן פון ווילנע. זיין טאָטע איז געווען אַ רב, דאָכט זיך אין דער שטאָט אָסטראָוו, פּסקאָווער גובערניע, און איך געדענק ווי ער איז געקומען קיין ווילנע זען זיך מיטן זון, וועלכער איז דעמאָלט געזעסן אין ווילנער טורמע.

דער „פֿראָפּעסיאָנאַל" פון דער סמאָרגאָנער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראָטישער אַרגאַניזאַציע איז, וועג איך בין אָנגעקומען קיין סמאָרגאָן, געווען ש. ראָבינאָוויטש, וועלכער האָט געהיראָט מיט אַ. ליעסינס שוועסטער, איז שפּעטער געקומען קיין אַמעריקע און איז אין פֿאַרלויף פון אַ פּאָר צענדליק יאָר דערנאָך געווען אַ קאָרעקטאָר פון „פֿאָרווערטס". ער האָט אויך גערבן אַרטיקלען אין „פֿאָרווערטס", אין „וועקער" און אין „צוקונפט". אין סמאָרגאָן האָט ער געלעבט האַלב־לעגאַל און איך האָב אויסגעמיטן צו טרעפן זיך מיט די פירער און טעטיקע טוער פון דער אומלעגאַלער באָוועגונג.

אין שבת נאָכמיטאָג איז קיין סמאָרגאָן פון ווילנע געקומען ב. וולאָדעק צו אָדרעסירן דאָרט אַ פֿאַרזאַמלונג פון „בונד". איך האָב געוואוסט וועגן דער פֿאַרזאַמלונג, אָבער בין, פֿאַרשטייט זיך, ניט געגאַנגען אויס מורא ניט אַרייַנצופֿאַלן. אָבער נאָך דער פֿאַרזאַמלונג איז וולאָדעק געקומען צו דן קאָפּלאַנאָוויטשן און צו זיין פֿאַרהיראָטער שוועסטער, וועלכע האָט געוואוינט אין אַ צווייטער הויז אויף דער זעלבער דאָטשע. וולאָדעק האָב איך עטלעכע מאָל געהערט רעדן אויף די גרויסע מאַסן־פֿאַרזאַמלונגען אין ווילנע אין די פרייַ טעג, אָבער איך בין מיט אים ניט געווען באַקאַנט. דאָ אויף דער דאָטשע זיינען מיר צום ערשטן מאָל באַקאַנט געוואָרן.

די פֿאַרזאַמלונג זיינע אין סמאָרגאָן איז, דאָכט זיך, געווען אַ דערפֿאָלג. אים הערן זיינען געקומען אויך אַזוינע בונדיסטן, וואָס האָבן שוין אויפגעהערט צו גיין צו פֿאַרטיי־פֿאַרזאַמלונגען.

אין סמאָרגאָן האָב איך געטראָפן אַ סך גוטע באַקאַנטע. צווישן זיי אַ פּאָר וועלכע האָבן צוזאַמען מיט מיר זיך געלערנט אין גרויס־ווילייקע, ווען איך בין נאָך געווען אַ ייִנגל.

איך האָב דאָרט אויך געטראָפן דעם רוסישן אַרבעטער „פּעדיאָן", וועגן

וועלכן איך האָב דערציילט אין די ערשטע קאַפּיטלען פון מיינע דעראינע־רונגען. ער האָט אָנגעפירט אַ רעוואָלוציאָנערע אָגיטאַציע צווישן די פּויערים אַרום פּאָסטאָוו, איז דערנאָך אַרעסטירט געוואָרן און איז געזעסן אַ 5־6 מאָנאַטן אין דער ווילייקער טורמע. איצט האָב איך אים געטראָפן אין סמאָר־גאָן, וואו ער האָט געאַרבעט אויף אַ לעדער־פאַבריק. איך האָב זיך מיט אים באַגריסט, אָבער איך האָב אויך אים אויסגעמיטן, ווייל איך האָב ניט גע־וואוסט צי ער איז אַ מיטגליד פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַניזא־ציע, אָדער ניט.

וועג מיין קוזין זיסל איז געווען אין ווילנע, האָט ער דאָרט געטראָפן מיין אַלטן פרייַנד פון ווילנע סאַלאַמאָן וואָלאָוויטש און וועג ער האָט אים דער־ציילט, אַז איך בין אַנטלאָפן פון אירקוטסק און געפין זיך איצט אין סמאָר־גאָן, איז ער באַלד געקומען קיין סמאָרגאָן זען זיך מיט מיר. איך גלויב, אַז זיינע עלטערן האָבן נאָך דעמאָלט געלעבט. ער איז דעמאָלט געווען אין סמאָרגאָן באַלד אַ וואָך צייט און ער פלעגט כמעט יעדן טאָג קומען צו מיר אויף דאַטשע און מיר פלעגן שטונדן־לאַנג פאַרברענגען צוזאַמען. איך האָב אים דערציילט אַלץ וואָס מיט מיר איז געשען דורך דער צייט וואָס מיר האָבן זיך ניט געזען, און ער האָט מיר אָפּגעגעבן אַ פרישן גרוס פון אַלע מיינע ווילנער חברים און פרייַנד און מיר דערציילט וואו יעדער איינער אָדער יעדע איינע פון זיי געפינט זיך איצט. ער האָט מיר אויך צוגעזאָגט צו באַ־מיען זיך צו קריגן אין ווילנע פאַר מיר אַ גוטן פּאַספּאָרט.

פון אים האָב איך זיך אויך דערוואוסט, אַז די סמאָרגאָנער אָרגאַניזאַציעס פון „בונד" און פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן האָבן אין דער ווילנער זשאַנדאַרמעריסקער פאַרוואַלטונג זייערן אַ מענטשן, וועלכער לאָזט זיי שטענ־דיק באַצייטנס וויסן וועגן יעדער געפאַלענער רעוויזיע (אָביסק) אין סמאָר־גאָן ביי וועמען עס איז פון די רעוואָלוציאָנערן און וועגן יעדן געפאַלענען אָרעסט אין סמאָרגאָן. אַ דאַנק דעם איז דער זשאַנדאַרמעריע ניט געלונגען צו געפינען ביי עמעצן „טריפהנע" ליטעראַטור אָדער וואָפן צו קענען אים דערפאָר אָרעסטירן.

אין סמאָרגאָן האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אַ צאָל רעוואָלוציאָנערן, וועמען עס האָט געדראָט סיביר און קאַטאָרגע. צווישן פון זיי, ביידע מאַטראָזן פון סעוואַסטאָפּאָל, האָב איך געטראָפן. זיי וואָלט מען אויפגעהאָנגען וען מען כאָפּט זיי. זיי זיינען געווען צווישן די פּאָליטישע אַנטיילנעמער פון דעם אויפשטאַנד פון די מאַטראָזן אין סעוואַסטאָפּאָל אין 1906. איין טאָג, וען די פירער פון „בונד" און פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אר־גאַניזאַציע פון סמאָרגאָן האָבן פון זייער „מענטשן" אין ווילנע באַקומען די ידיעה, אַז די זשאַנדאַרמעריע קלייבט זיך צו קומען אין אַ געוויסן אָוונט קיין סמאָרגאָן און דורכפירן דאָרט אַ רייע רעוויזיעס, האָט מען מיר און נאָך אַ 5—6 מענטשן געלאָזט וויסן, אַז מיר זאָלן יענע נאַכט ניט נעכטיקן אויף אונדזער געווינלעכע קוואַרטירן, נאָר אויסבאַהאַלטן זיך אין וואַלד ביז מען וועט אונדז אָנזאָגן, אַז די זשאַנדאַרן זיינען שוין צוריק אָוועקגעפאָרן קיין ווילנע. יענע נאַכט האָב איך טאַקע פאַרבראַכט ביז אַ זייגער 8 אינדערפרי

אין אַ וואַלד ניט ווייט פון מיין דאַטשע צוזאַמען מיט אָט די צוויי סעוואַס־טאָפּאָלער מאַטראָזן. איינער פון זיי איז שפּעטער אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע און איז דאָ געווען טעטיק אין די רוסישע אַנאַרכיסטישע אָרגאַניזאַציעס.

אין סמאָרגאָן אויף דער דאַטשע, וואו מיין פריינד „קלמן דער וואלקער" האָט געוואוינט, האָב איך עטלעכע מאָל באַמערקט ווי קלמנס ווילנער פריינד און אַנדערע בחורים, מיטגלידער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אָרגאַ־ניזאַציע, האַלטן אָפּ פאַרזאַמלונגען אין וואַלד. איך בין געווען זיכער, אַז דאָס זיינען רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי־פאַרזאַמלונגען. האָב איך אויסגעמיטן צוצו־קומען נאָענט צו די דאָזיקע פאַרזאַמלונגען. איינמאָל אָבער בין איך צופעליק יאָ צוגעקומען. אַזוי שנעל ווי די פאַרזאַמלטע האָבן מיך דערזען, האָבן זיי אויפגעהערט ריידן. אַ צווייטן מאָל האָב איך פון דערווייטן געזען ווי אויף דער פאַרזאַמלונג קומט פאָר אַ היציקע דעבאַטע. בין איך געווען נייגעריק אויסצוגעפינען וועגן וואָס אַמפּערן זיי זיך אַזוי שטאַרק. בין איך ווידער צוגעקומען נאָענט און ווי נאָר זיי האָבן מיך באַמערקט, איז ווידער געוואָרן שאַ־שטיל. קיינער האָט אַ וואָרט ניט אויסגערעדט. איך האָב געפילט, אַז זיי ווילן אַז איך זאָל וואָס שנעלער אַוועקגיין. איך האָב ניט געקענט פאַר־שטיין פאַרוואָס זיי היטן זיך אַזוי פאַר מיר, פּונקט ווי זיי וואָלטן פאַר־דעכטיקט, אַז איך בין געוואָרן אַ שפּיאָן אָדער אַ פּראָוואָקאַטאָר.

ווען מיין קוזין זיסל איז נאָך אַמאָל געקומען קיין סמאָרגאָן, האָב איך עס אים דערציילט. האָט ער מיר פאַרשוואָרן, אַז איך זאָל זיך מאַכן אַז איך ווייס גאָרניט און ער האָט מיר פאַרטרויט דעם סוד, אַז דאָס זיינען ניט קיין רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי־פאַרזאַמלונגען, נאָר פאַרזאַמלונגען פון אַ גרופּע מיטגלידער פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס, פון ווילנע און פון סמאָרגאָן, וועלכע גרייטן זיך צו מאַכן אַן „עקספּראָפּריאַציע" (אַ באַוואָ־פנטן האָלד־אָפּ) אויף אַ פּאָסט־צוג, וואָס גייט פון מינסק קיין ווילנע און דאָס געלט וואָס זיי וועלן דאָרט פאַרכאַפּן, וועלן זיי ניט אַוועקגעבן דער פּאַרטיי, נאָר צונעמען פאַר זיך אַליין.

די „עקספּראָפּריאַציעס" אָדער „עקסען", ווי מען האָט זיי שפּעטער אָנ־גערופן, זיינען אַריין אין דער מאָדע נאָך אין 1905. אָנגעהויבן האָבן זיי די אַנאַרכיסטן און די באָלשעוויקעס. זיי האָבן געשאַפן ספּעציעלע גרופּעס פון „עקספּראָפּריאַטאָרס", וועלכע האָבן פון אָנהויב ראַבירט נאָר קאַזיאָנע (רע־גירונגס) קאַסעס. דערנאָך האָבן די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן נאָכגעטאָן די באָלשעוויקעס און האָבן אויך געמאַכט באַוואָפנטע אָנפאַלן אויף רעגי־רונגס־קאַסעס און פּאָסט־פאַרוואַלטונגען. אָבער יעדער סענט פון די אָנגע־ראַבירטע געלטער פלעגט אַוועקגעגעבן ווערן דער פּאַרטיי אָדער דער אַנאַר־כיסטישע אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָבן גענומען אויף זיך די פאַראַנטוואָרט־לעכקייט פאַר די „עקסען".

די אַנאַרכיסטן האָבן אינגיכן אָנגעהויבן מאַכן „עקסען" אויך ביי פּרי־וואַטע בירגער, אָבער אַלץ פאַר פּאַרטיי־צוועקן. מיט דער צייט האָבן מאַנכע לאָקאַלע אָרגאַניזאַציעס פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און פון די באָלשעוויקעס נאָכגעפאָלגט דעם ביישפּיל פון די אַנאַרכיסטן. די פּאַרטיי

סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן אָבער האָט דאָן פּאַרבאָטן אירע מיטגלידער צו באַטייליקן זיך אין „עקספּראָפּריאַציעס" ביי פּריוואַטע בירגער און שפּעטער האָט זי אירע מיטגלידער פּאַרבאָטן צו מאַכן וועלכע עס איז „עקספּראָפּריאַציעס". דאָס זעלבע האָט געטאָן אויך די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. אויפן לאָנדאָנער צוזאַמענפּאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי פון 1907, אין וועלכן עס האָבן אָנטייל גענומען ניט נאָר די באָלשעוויקעס און מענשעוויקעס, נאָר אויך דער „בונד", די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי פון פּוילן און ליטע, ווי אויך די לעטישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, איז אָנגענומען געוואָרן אַ רעזאָלוציע קעגן אַלערליי „עקספּראָפּריאַציעס" און די מיטגלידער פון די אַלע פּאַרטייען איז שטרענג פּאַרבאָטן געוואָרן צו באַטייליקן זיך אין זיי.

איצט וויסן מיר, אַז לענין און זיינע נאָענטסטע מיטאַרבעטער האָבן באַשלאָסן צו איגנאָרירן דעם באַשלוס פון לאָנדאָנער צוזאַמענפּאָר. זיי האָבן אויפגעפּאָדערט די מיטגלידער פון זייער „קאָמפּס־גרופּע" כלומרשט אַרויסצוטרעטן פון דער פּאַרטיי און ווי „אומפּאַרטייאישע" וויטער זיך פּאַרנעמען מיט „עקספּראָפּריאַציעס" און דאָס אָנגעזאַמלטע געלט אַריבערשיקן צום „באָלשעוויסטישן צענטער", אין שפּיץ פון וועלכן עס איז געשטאַנען לענין.

אין 1907 האָבן שוין פיל גרופּעס אָנגעהויבן מאַכן „עקספּראָפּריאַציעס" ניט פאַר דער אָדער יענער פּאַרטיי, נאָר פאַר זיך אַליין.

די סמאָרגאָנער גרופּע, וועלכע פלעגט סוף זומער 1907 אָפּהאַלטן אירע באַראַטונגען אין וואַלד אַרום דער פּערעוואָז־דאַטשע, האָט אויך געפּלאַנעוועט אַן עקספּראָפּריאַציע ניט פאַר דער פּאַרטיי, נאָר פאַר זיך אַליין. זיי האָבן זיך אַזוי שטאַרק געהיט פאַר מיר, וויל זיי האָבן גוט געוואוסט, אַז איך וועל זיי זיכער שטאַרק טאַדלען פאַר דעם און אַז איך קען אָפּילו נאָך ווירקן, אַז מען זאָל זיי אויסשליסן דערפאַר פון דער פּאַרטיי.

פון וואָנען מיין קוזין זיסל האָט זיך דערוואוסט וועגן דעם, געדענק איך ניט. ער האָט זיך טאַקע באָמיט צו ווירקן אויף אַ פּאָר פון זיי, וועמען ער האָט גוט געקאָנט, אַז זיי זאָלן אויפגעבן זייער פּלאַן, אָבער זיינע רייד האָבן ניט געהאָט קיין שום ווירקונג. אין פיל מאָנאָטן אַרום, וען איך בין שוין געווען אין לאָנדאָן אָדער אין פילאָדעלפיע, האָב איך געלייענט אין א רוסישער צייטונג, אַז אַ גרופּע „עקספּראָפּריאַטאָרן" האָב ניט וויט פון סמאָרגאָן געמאַכט אַ באַוואָפנטן אָנפאַל אויף אַ פּאָסט־צוג, וואָס איז געגאַנגען פון מינסק קיין ווילנע און אַז אין דעם צוזאַמענשטויס, וואָס איז פּאָרגעקומען צווישן די „עקספּראָפּריאַטאָרן" און דער מיליטעריישער וואַך פון דעם פּאָסט־וואָגאָן, איז אייגער פון די וועכטער און, דוכט זיך, אויך אַ פּאָסאָזשיר דערשאָסן געוואָרן. די קאָסע האָבן זיי ניט באַווייזן צו בּאָרויבן, וויל זיי זיינען געצוואונגען געווען שנעל צו אָנטלויפן.

אַזוי איז געווען געשריבן אין דעם באָריכט וואָס איז דערשינען אין די צייטונגען. שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז אַ פּאָר פון די אָנטיילנעמער פון יענער ניט־גאָלונגענער „עקספּראָפּריאַציע" זיינען אָנטלאָפן קיין אַמעריקע און אַז זיי האָבן זיך באַזעצט ערגעץ ווייט פון ניו־יאָרק, וויל די רוסישע

רעגירונג האָט געוואוסט זייערע נעמען און זיי וואָלטן אין ניו־יאָרק לייכט דערקענט געוואָרן און אַמעריקע וואָלט זיי געקענט אַרויסגעבן דער רוסישער רעגירונג ווי פּשוטע קרימינעלע פֿאַרברעכער. וואָס עס איז מיט זיי געשען דאָ אין אַמעריקע, האָב איך קיינמאָל ניט געקענט אויסגעפינען, וויל זיי זיינען געקומען אַהער און געלעבט די גאַנצע צייט אונטער פֿאַרשטעלטע נעמען.

איך דערצייל דאָס דאָ אַזוי אויספירלעך דערפֿאַר, וויל דאָס וואָס עס איז אין זומער און הערבסט 1907 פֿאָרגעקומען אין די ווילנער און סמאָרגאָנער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס, איז פֿאָרגעקומען אויך אין פיל אַנדערע שטעט און שטעטלעך פון דער גרויסער רוסישער אימפּעריע. די רעאַקציע אין לאַנד האָט זיך מיט יעדן טאָג אַלץ מער פֿאַרשטאַרקט; די אומלעגאַלע רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס זיינען כמעט אומעטום זיך צעפֿאַלן. יעדער מיטגליד פון אַ טעראָריסטישער גרופּע און יעדער „עקספּראָפּריאַטאָר", וואָס פלעגט אָריינפֿאַלן אין די הענט פון דער פּאָליציי, פלעגט איבערגעגעבן ווערן צו אַ קריגס־געריכט, פלעגט פֿאַרמשפּט ווערן צום טויט און מען פלעגט אים אויפֿהענגען. אַ סך אָבער פון די צום טויט־פֿאַראורטייל־טע פלעגן מוזן זיצן אין די טורמעס וואָכן און אַמאָל מאָנאַטן און וואָרטן יעדע נאַכט, אַז מען זאָל זיי קומען נעמען צו דער תליה. וועגן אָט די פֿאָראורטיילטע צום טויט, די אַזוי־גערופענע „סמערטניקעס", זיינען דערשינען אַרטיקלען אין די דיקע רוסישע זשורנאַלן. דער גרויסער רוסישער שריפּט־שטעלער לעאָניד אַנדרעיעוו האָט ווען זיי אָנגעשריבן אַ באַרימטע נאָוועלע („די זיבן געהאָנגענע"). אַ סך פון די געוועזענע יונגע רעוואָלוציאָנערן זיינען אויס פֿאַרצווייפלונג באַגאַנגען זעלבסטמאָרד, אַנדערע האָבן זיך אַריינגעלאָזן אין שיכרות און זנות. אַ סך האָבן זיך אַ נעם געטאָן וועיטער שטודירן און פיל פון זיי זיינען שפּעטער געוואָרן פּשוטע קאָריעריסטן. אָבער אַ היפּש צאָל פון די געוועזענע רעוואָלוציאָנערן זיינען אַוועקגעפֿאָרן אָדער זיינען אַנטלאָפן קיין אויסלאַנד, קיין פּאַריז, זשענעווע, לאָנדאָן אָדער גאָר קיין ניו־יאָרק.

צוזאַמענדיק דאָס אַלץ, האָב איך אויך באַשלאָסן צו אַנטלויפן אויף אַ פּאָר יאָר פון רוסלאַנד, ביז וואָלטן „די רעאַקציע וועט פֿאַריבער". אַז די רעאַקציע וועט מער ווי אַ פּאָר יאָר ניט אָנהאַלטן, בין איך געווען זיכער. קיין אַמעריקע האָב איך בשום אופן ניט געוואָלט פֿאָרן. האָב איך געטראַכט און געטראַכט און האָב ענדלעך באַשלאָסן צו פֿאָרן פֿריער קיין לאָנדאָן, פון לאָנדאָן דערנאָך קיין פּאַריז אָדער קיין בערן, שווייץ, וואו איך האָב געהאַט אַ פּאָר נאָענטע פֿריינד און חברים.

אָבער כדי צו פֿאָרן קיין לאָנדאָן האָב איך געמוזט פֿריער פון אַלץ קריגן אַ גוטן פּאַספּאָרט און אַ „זיכערע גרענעץ", ד. ה. אַזאַ גרענעץ, וועלכע איך זאָל קענען אַריבערגיין ווי איבער אַן אייזערנער בריק. און דאָ איז מיר געקומען צוהילף מיין אַלטער חבר סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש. ער האָט אין ווילנע דורך די צווויי אָנגעזעענע בונדישע שריפּטשטעלער א. ליטוואַק און דאָויד זאַסלאָווסקי, וועלכער האָט אין דער בונדישער פּרעסע געשריבן אונ־

טערן פּסעוודאָנים פ. באָגראַוו, געקראָגן פאַר מיר די מעגלעכקייט אַריבער־צוגיין די גרענעץ, וועלכע איז געווען רעזערווירט נאָר פאַר די וויכטיקסטע טוער פון „בונד". וואָלאָוויטש האָט פאַר מיר געקראָגן אויך אַ גוטן פּאַס־פּאָרט.

איידער איך האָב פאַרלאָזן סמאָרגאָן, איז סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש געקומען נאָך אַמאָל קיין סמאָרגאָן געזעגענען זיך מיט מיר. איך האָב געזאָלט דורכ־פאָרן ווילנע אויפן וועג קיין אויסלאַנד און אין ווילנע איז דער צוג געוויינ־לעך געשטאַנען אַ האַלבע שטונדע. אָבער טרעפן זיך מיט וועמען עס איז פון מיינע פריינד און חברים אין ווילנע איז געווען פאַר מיר אַ געפאַר. וואָלאָוויטשן האָב איך מער ניט געזען און איך האָב זיך מיט אים אויך ניט דורכגעשריבן, נאָר אין אַ יאָר 18—20 אַרום, ווען איך בין אין ניו־יאָרק געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם סאָציאַליסטישן וואָכן־זשורנאַל „דער ווע־קער", האָב איך אויפן אַדרעס פון „וועקער" באַקומען די פאָלגענדע פּאָסט־קאַרטל פון מאָסקווע:

„אין שקלאַרסקיס 'דאָס אידישע בוך' האָב איך געזען אַ מעלדונג: 'דער וועקער' — רעדאַקטאָר ד. שוב'. ווער 'דער וועקער' איז, ווייס איך ניט, נאָר ד. שוב איז מיר באַקאַנט: כ'האָב געהאַט נאָך אין 1902 אין ווילנע אַ יונגן, פעאיקן גוטן חבר דאַוויד שוב, פון פּאָסטאַוו. ביסטו דאָס?! אויב יאָ, גיב זיך אַ קלאַפּ אין שטערן און דערמאָן זיך: סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש. געדענקסט? ענטפער. דאָס בין איך און שרייב אַ וואָרט, וועל איך דיר שרייבן א. אַ. וו.

אויב איך האָב אַ טעות, האָט חשובער רעדאַקטאָר, טויזנט מאָל קיין פאַראיבל ניט. נאָר אויב יאָ, שרייב ניט אַנדערש אָן אַ וואָרט. האָסטו נויטיק אַ בוך פון ראַטן־פאַרבאַנד?"

איך האָב, פאַרשטייט זיך אים גלייך געענטפערט. איך האָב אים דער־ציילט אַלץ וועגן זיך און צום סוף האָב איך צוגעגעבן, אַז „דער וועקער" איז אַ דעמאָקראַטיש־סאָציאַליסטישער וואָכן־זשורנאַל, וועלכער ציילט צווישן זיינע מיטאַרבעטער אַזוינע „סאָציאַל־פאַררעטער" (אויף דער יעווסעקישער שפּראַך) ווי: קאַרל קאַוטסקי, עדואַרד בערנשטיין, אַלעקסאַנדער פּאָטרעסאָוו, ס. איוואַנאָוויטש און א. ליטוואַק (נעמען, וועלכע זיינען אין רוסלאַנד געווען גוט באַקאַנט יעדן סאָציאַליסט). דאָס איז געווען אַ גרויסע נאַרישקייט פון מיין זייט. איך האָב ניט אויסגערעכנט, אַז מיין בריוו קען פאַרהאַלטן ווערן פון דער סאָוועטישער צענזור אָדער אַז סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש קען ליידן פון דעם, וואָס דער „קאָנטר־רעוואָלוציאָנער ד. שוב" איז זיינער אַן אַמאָליקער נאָענטער חבר, מיט וועמען ער זוכט צו באַנייען די פריינדשאַפט און קאָ־רעספּאָנדירן מיט אים.

וואָלאָוויטש האָט אין יענע יאָרן געאַרבעט אין דעם מאָסקווער יידישן פאַרלאַג „שול און בוך" (דאָס האָב איך זיך שפּעטער דערוואוסט). אויף מיין בריוו האָב איך יעדנפאַלס קיינמאָל ניט באַקומען קיין ענטפער. וואָלאָוויטש האָט אָדער מיין בריוו ניט באַקומען אָדער ער האָט, איבערלייענענדיק מיין בריוו באַשלאָסן אַז עס איז אַ געפאַר פאַר אים צו קאָרעספּאָנדירן מיט מיר.

דאָס לעצטע מאָל, וועַן מיין קוזין זיסל איז געקומען קיין סאַראַגאָן, האָט ער מיר דערציילט, אַז אונדזער באַקאַנטע, די מיידל, וועלכע האָט אין אָנהייב 1906 מיך אין פאָסטאָוו געראָטעוועט פון אַן אַרעסט און פון טורמע, שטייט צו אים צו, אַז ער זאָל איר אויסזאָגן וואו איך געפין זיך איצט און זי וויל פאָרן זען זיך מיט מיר. ער האָט איר צוגעזאָגט צו פרעגן ביי מיר, צי איך האָב גאָרניט קעגן דעם. איך האָב אים געענטפערט, אַז ער קען איר אויסזאָגן וואו איך בין און אַז איך וועל זיין צופריידן צו טרעפן זיך מיט איר. איז זי באַלד געקומען קיין סאַראַגאָן און האָט דאָרט פאַרבראַכט ביי אירער אַ פרייַנדין כמעט אַ וואָך צייט און זי פלעגט כמעט יעדן טאָג קומען צו מיר אויף דאָטשע. זי האָט געוואוסט, אַז איך וויל פאָרן אַוועקפאָרן אומבאַדינגט זען מיין טאַטן. זי האָט אים גוט געקענט און ער זי אויך. קומען קיין סאַראַגאָן אַדער קיין ווילנע האָט מיין טאַטע ניט געקאָנט. האָט זי אַראָנזשירט, אַז ער זאָל קומען קיין נאָוואָ־ווילעיסק אַדער קליין־ווילייקע, אַ סטאַנציע ניט וויַיט פון ווילנע. זי האָט דאָרט געהאָט אַ באַנטן קרוב. זי האָט מיין טאַטן באַגעגנט אין קליין־ווילייקע אויפן וואָקזאָל און געבראַכט אים צו איר קרוב און מיר האָט זי אויך געלאָזט וויסן, אַז איך זאָל אין סאַראַגאָן נעמען אַ בילעט נאָר ביז קליין־ווילייקע. אין קליין־ווילייקע וועט זי מיך ברענגען צו איר קרוב. און אַזוי איז טאַקע געשען.

איך האָב דאָרט געטראָפן מיין טאַטן און מיין שטיף־מוטער. מיר האָבן דאָרט פאַרבראַכט אַ פאָר שטונדן. דערנאָך בין איך מיט מיין באַקאַנטע מיידל אַוועקגעפאָרן צום וואָקזאָל, איך האָב געקויפט אַ בילעט ביז דער סטאַנציע, פון וואַנען איך האָב מיט אַ פור געזאָלט צופאָרן צו דעם פלאָץ, וואו איך האָב באַדאַרפט אַריבער די רוסיש־פרייסישע גרענעץ. איך האָב אויף דעם וויליייקער וואָקזאָל גאַנץ געמיטלעך אַרומגעשפאַצירט מיט איר, פונקט ווי מיר וואָלטן געווען אַ פאַרליבטע פּאָרל, ביז עס איז אַנגעקומען דער צוג. מיר האָבן זיך זייער האַרציק געזעגנט דווקא פאַר די אויגן פון די זשאַנדאַרן, וועלכע האָבן זיך דאָרט אַרומגעדרייט, און איך בין אַוועקגעפאָרן קיין גראַיעווע, אַ שטעטל וועלכע האָט זיך געפונען ניט וויַיט פון דער גרענעץ.

אַכט און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

אויף יענער זייט גרענעץ אין אַ דייטשישן קאַראַנטין אין פּראָסקען. — איך פאָר קיין לאָנדאָן און לאָז איבער דורך אַ טעות מיין גאַנצן פאַרמעגן אין האַמבורג. — אַ פּאָר טעג אין לאָנדאָנער „היברו שעלטער". — איך טרעף אַן אַלטן חבר מיינעם און ער נעמט מיר אַריין צו זיך.

אויף דער סטאַנציע גראַיעווע בין איך אָנגעקומען אין אַן אינדערפרי. אַ ייד האָט מיך באַגעגנט אויפן וואָקזאַל און האָט מיך אַוועקגעפירט אין אַ הויז און אין אַ שטונדע־צוויי אַרום בין איך אויף אַ פור צוגעפאָרן ניט ווייט צו דער רוסיש־פּרייסישער גרענעץ. איך געדענק שוין ניט, צי איך בין געגאַנגען איבער דער גרענעץ אין דער באַגלייטונג פון דעם יידן, צי פון אַ פּויער. איך געדענק נאָר, אַז איך האָב פון דער ווייטן געזען אַ סאָלדאַט פון דער רוסישער גרענעץ־וואַך, וואָס האָט זיך געמאַכט, אַז ער זעט מיך ניט. מיין באַגלייטער האָט מיך צוגעפירט צו אַ געוויסן פּונקט און אָנגעוויזן, וואוהין צו גיין ווייטער און אין וועלכער הויז אַריינצוגיין. דאָס איז שוין געווען אַ דייטשער שענק. דאָרט האָט אַ דיקער דייטש מיר געגעבן אַ פריינד־לעכן שלום עליכם, האָט מיר מכבד געווען מיט אַ גלעזל משקה. אין אַ 15 מינוט אַרום זיינען אַריינגעקומען נאָך אַ פּאָר פּאַסאַזשירן אַזוינע ווי איך און דער דייטש האָט אונדז אַלעמען אַוועקגעפירט צו דער נאָענטסטער באַן־סטאַנציע און פון דאָרט זיינען מיר געפאָרן, דאַכט זיך, מיט דער באַן, ביז דעם פּרייסישן שטעטל פּראָסקען. דאָרט האָט יעדער איינער, וואָס אין גע־קומען פון רוסלאַנד, געמוזט דורכגיין אַ קאַראַנטין אָדער די „באָד", ווי די יידן האָבן עס דעמאָלט גערופן.

דאָס איז געווען אַ גרויסע געביידע אויף אַ הויף, אַרומגערינגלט מיט אַ הויכער וואַנט און שטעכיקע דראָטן, אַזוי ווי אַ געפענגעניש. די הויז איז באַשטאַנען פון דריי ריזיקע צימערן. דער ערשטער צימער האָט זיך געפונען גלייך ביים אַריינגאַנג פון טויער. דאָרט האָבן זיך אויפגעהאַלטן די נאָר־וואָס אָנגעקומענע עמיגראַנטן. דער מיטלסטער צימער איז געווען די „באָד", וואו מען פלעגט מוזן נעמען אַ „שאַוער" (אַ שפּריץ) און „דעזינפעקצירן" די קליידער. נאָכדעם ווי מען פלעגט פאַרטיק ווערן מיט דעם אַלעמען, פלעגט מען יעדן איינעם אַריינפירן אין דעם גרויסן דריטן צימער, וואו מען פלעגט שוין פאַרבלייבן ביזן אַוועקפאָרן פון דאָרט ווייטער קיין דייטשלאַנד. די מערסטע עמיגראַנטן פלעגן נאָך דעם זעלבן טאָג אַוועקפאָרן ווייטער. אַנדערע

האָבן צוליב פאַרשידענע אורזאַכן געמוזט פאַרבלייבן טעג אדן אַ מאָל אויך אַ גאַנצע וואָך אָדער נאָך לענגער. איך בין געווען איינער פון זיי.

ביים אריבערגיין די גרענעץ האָב איך ניט געטאָרט מיטנעמען מיט זיך קיין שום באַגאַזש. איך האָב געמוזט איבערלאָזן מיין טשעמאָדאַן מיט די זאַכן אין גראַיעווע ביים דעם יידן אוז ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז איך וועל אין אַ פּאָר טעג אַרום זיי באַקומען אין פּראַסקען. איך האָב אָבער אין פּראַסקען געמוזט וואַרטן אויף מיין טשעמאָדאַן מיט די זאַכן אַ גאַנצע וואָך. אוז מיר איז אין דעם לעצטן צימער, וואוהין מען האָט מיך אַריבערגעפירט נאָך דער „באָד" געווען שרעקלעך לאַנגווייליק. אַזוי ווי די וועכטערינס זייענען געווען דייטשקעס, האָב איך ביי דער עלטסטער פון זיי געפּועלט, אַז זי זאָל מיר יעדן טאָג דערלויבן אַרייַנצוכאַפּן זיך אויף אַ פּאָר שעה אין דעם ערשטן צימער, וואוהין עס פלעגן כסדר אַנקומען אַלץ נייע און נייע עמיגראַנטן, צווישן וועלכע עס זייַנען שטענדיק געווען יונגע בחורים אוז מיידלעך מיט וועלכע מען האָט געקענט פּאַרברענגען.

אַידער איך האָב פּאַרלאָזן פּראַסקען, האָט די דייטשע מאַכט מיך געצוואונגען צו קויפן אַ שיפס־קאַרטע אויף צו פאָרן פון האַמבורג קיין לאָנדאָן אוז אויך אייַנלייגן אַ געוויסע סומע געלט וויַ אַ משכון, אַז איך וועל טאָקע פון האַמבורג אַוועקפאָרן קיין לאָנדאָן אוז ניט פאַרבלייבן אין דייטשלאַנד. די סומע האָט באַטראָפן כמעט צוויי דריטל פון מיין גאַנצן פאַרמעגן. מען האָט מיר פאַרזיכערט, אַז אין האַמבורג, וועז איך וועל זיך זעצן אויף דער שיף, וועט מען מיר מיין געלט צוריקגעבן (אין דער אמתן האָט מען מיר געזאָגט, אַז איידער איך וועל זיך זעצן אויף דער שיף, וועט מען מיר דאָס געלט אָפּגעבן, אָבער איך האָב דאָס וואַרט איידער פאַרהערט).

באַלד ווי איך בין אַנגעקומען קיין האַמבורג, בין איך אַוועק אין אָפּיס פון דער שיפס־געזעלשאַפט אוז האָב באַקומען מיין שיפס־קאַרטע פאַר אַ צימער אין צווייטן קלאַס אויף אַ שיף, וואָס האָט אין אַוונט געזאָלט פאַרלאָזן האַמבורג פאַר לאָנדאָן. איך בין תיכף אַוועקגעפאָרן צו דער שיף. דער צימער איז געווען אַ גאַנץ באַקוועמער אוז נאָכדעם ווי איך האָב דאַרט צוגעבייסן, בין איך אַרויס אויפן דעק כאָפּן אַ שפּאַציר. די שיף האָט געזאָלט אָפּגיין אין אַ צוויי שעה אַרום. וועז איך האָב אַזוי שפּאַצירט אויפן דעק איז אויף דער שיף אַרויפגעקומען אַ דיקער דייטש; ער איז גלייך צוגעקומען צו מיר אוז געפרעגט ביי מיר וואוהין איך פאָר? איך האָב אים געזאָגט, אַז איך פאָר קיין לאָנדאָן. ער האָט ביי מיר געפרעגט פון וואַנען איך קום אוז וועז איך האָב אים געזאָגט, אַז איך קום פון רוסלאַנד, האָט ער מיר געהייסן צייגן אים מיין אויסלענדישן פּאַספּאָרט, כדי צו איבערצייגן זיך, צי איך בין טאָקע לעגאַל אַרויסגעפאָרן פון רוסלאַנד. איך האָב גלייך פאַרשטאַנען, אַז ער מוז זיין אַ שפּיאָן, אָדער אַ באַאַמטער פון דער דייטשער געהיים־פּאָליצייַ. איך האָב אים געענטפערט, אַז איך פאָר קיין לאָנדאָן אוז האָב אים געוויזן מיין שיפס־קאַרטע. אָבער ער האָט געזאָגט, אַז אַזוי ווי איך האָב ניט קיין אויס־לענדישן פּאַספּאָרט, מוז איך צוזאַמען מיט אים אַרונטער פון דער שיף. איך האָב זיך אַנטזאָגט צו גיין. האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער גייט רופן פּאָליצייַ

און מען וועט מיך מיט גוואלד ארונטערנעמען פון דער שיף. איך האב ניט געוואוסט וואס צו טאן. צום גליק איז פארביי אונדז דורכגעגאנגען, איך געדענק שוין ניט ווער דאס איז געווען, דער קאפיטאן פון דער שיף אדער זיין געהילף, האב איך זיך געוועדעט צו אים און אים געזאגט, אז איך האב געקויפט א שיפס־קארטע פאר אט דער שיף, וואס גייט קיין לאנדאן און אט דער מאן וויל מיך ארונטערנעמען פון דער שיף און ארעסטירן, איך וויס ניט פארוואס. דער קאפיטאן אדער זיין געהילף האט אפגערופן דעם דייטש אן א זייט, האט ביי אים עפעס געפרעגט און נאכדעם וויי יענער האט געענט־פערט, האבן זיי זיך א פאר מינוט עפעס געאמפערט און ענדלעך איז דער מאן ארונטער פון שיף. דער קאפיטאן איז נאכדעם צו מיר צוגעגאנגען און האט מיט א שמייכל געזאגט, אז „זיי" האבן קיין שום רעכט ניט ארונטערצו־נעמען עמעצן פון דער שיף, סיידן זיי קענען באווייזן, אז דער פאסאזשיר איז באגאנגען עפעס א שוורען קרימינעלן פארברעכן.

מיט דער שיף קיין לאנדאן בין איך געפארן א 3־4 טעג. עס איז געווען זייער אנגענעם. עס זיינען געווען וויניק פאסאזשירן און דער עסן פאר די פאסאזשירן פון צווייטן קלאס איז געווען גאנץ געשמאק.

קיין לאנדאן בין איך אנגעקומען אין א אונט. ווען איך האב פאר ארונ־טערגיין פון דער שיף געפאדערט דאס געלט, וואס איך האב אין פראסקען אייגעלייגט וויי א משכון, אז איך וועל ניט פארבלייבן אין דייטשלאנד, האבן זיי מיר אנגעקוקט מיט פארוואונדערונג און האבן ניט פארשטאנען, וואס איך פארלאנג פון זיי. נאכדעם וויי איך האב זיי דערציילט די גאנצע געשיכטע, האבן זיי מיר געזאגט, אז איך האב באדארפט דאס געלט פאדערן אין האמ־בורג ביי דער שיפס־געזעלשאפט, וואו איך האב געקויפט די שיפס־קארטע און זיי וואלטן מיר גלייך דאס געלט ארויסגעגעבן. „אבער איר מעגט זיין רואיק, האבן זיי געזאגט. איר וועט אייער געלט צוריקבאקומען, אזוי שנעל ווי איר וועט פון לאנדאן זיי לאזן וויסן וועגן דעם און צושיקן זיי אייער דארטיקן אדרעס".

אין לאנדאן פלעגט מען דעמאלט אויך ביי יעדן פאסאזשיר, וואס פלעגט קומען פון רוסלאנד, פאדערן, אז ער זאל צייגן, אז ער האט א געוויסע סומע געלט אדער ער זאל אנגעבן א געניגעם אדרעס צו וועמען ער פארט (די איינצלהייטן געדענק איך ניט). איך געדענק נאר, אז מען האט מיך ניט גע־לאזט ארונטער פון שיף, ווייל כמעט מיין גאנצן קאפיטאל האב איך דאך איבערגעלאזט אין האמבורג און קיין אדרעסן פון באקאנטע האב איך אויך ניט געהאט (אידער איך בין אריבער די גרענעץ, האב איך אויף דעם ראט פון מיין ווילנער חבר סאלאמאן וואלאוויטש, אלע מיינע פאפירן און אדרעסן אוועקגעשיקט דורך פאסט קיין לאנדאן אויפן אדרעס פון ד"ר מאקס נארדעל, דעם לאנדאנער פארשטייער פון „בונד". מיט ד"ר נארדלען בין איך באקאנט געווארן נאך אין 1905, וועו איך בין געווען אין לאנדאן און איך בין געווען זיכער, אז איך געדענק גוט וואו ער וואוינט. אבער דעם נאמען פון דער גאס האב איך פארגעסן).

איך בין ווידער געווען אין א גרויסער פארלעגנהייט, אבער באלד איז

צו מיר צוגעקומען אַן ענגלישער באַאַמטער אין דער באַגלייטונג פון אַ יידן, וועלכער האָט זיך פאַרגעשטעלט פאַר מיר ווי דער פאַרטרעטער פון דער לאַנדאַנער „הכנסת אורחים" און ער האָט דערקלערט דעם באַאַמטן, אַז ער נעמט מיך אַרונטער פון דער שיף. און ער האָט מיך גלייך טאַקע אַוועקגע־פירט אין הכנסת אורחים, האָט מיר איבערגעגעבן צום פאַרוואַלטער אַדער דער פאַרוואַלטערין, איך געדענק שוין ניט, און יענע האָבן מיר דאָרט איינ־געאָרדנט. איך האָב דאָרט באַקומען אַ באַקוועמען פּלאַץ צו שלאָפן, מיט דריי געשמאַקע מאָלצייטן אַ טאָג. דאָרט איז אויך געווען אַ געראָמער צימער, וואו מען האָט געקענט לייענען און פאַרברענגען מיט די אַנדערע דאָרטיקע צייטווייליקע איינוואוינער. מען האָט אַבער געמוזט דריי מאָל אַ טאָג קומען אין דער דאָרטיקער שול דאַוונען...

גלייך אויף מאָרגן אין דער פרי, ווי איך בין אַנגעקומען אַהין, בין איך אַוועק זוכן ד״ר נאַדעלס אָפּיס (ער איז געווען אַ ציין־דאָקטאָר). אָבער איך האָב ניט געקענט געפינען און דעם באַמען פון דער גאַס האָב איך פאַר־געסן. איך האָב נאָר געדענקט, אַז דאָס איז געווען אויף אַ קליינער געסל אין ווייטשעפל. דאָרט זיינען געווען אַ סך אַזוינע אַלטע געסלעך. בין איך דריי טעג נאָכאַנאַנד אַרומגעגאַנגען פון איין געסל צו דער צווייטער און געזוכט דעם שילד פון ד״ר נאַדעלס אָפּיס, ביז איך האָב אים טאַקע דערזען. איך האָב אַנגעקלונגען און בין גלייך אַרויף אויפן צווייטן שטאָק. ד״ר נאַדעל אַליין האָט מיר געעפנט די טיר. איך האָב אים גלייך דערקענט. ער מיר, פאַרשטייט זיך, ניט. אָבער, וועו איך האָב אים געזאָגט ווער איך בין (ער איז, אַגב, אויך געווען אַ ווילנער), האָט ער מיר פריינדלעך אויפגענומען. איך געדענק ניט, צי איך האָב אים דערציילט, אַז איך געפין זיך אין הכנסת אורחים אַדער ניט, אָבער ער האָט מיר געגעבן דעם אַדרעס פון דער יידי־שער סאָציאַליסטישער פאַלקס־הויז, וואָס האָט זיך געפונען אויף טאָמאָס סטריט און ער האָט מיר געראָטן גיין אַהין, וועל איך דאָרט זיכער טרעפן באַקאַנטע. בין איך טאַקע באַלד אַוועק אַהין. דאָס איז געווען 11 בייטאָג, זיינען דעמאָלט דאָרט געווען נאָר אַ פּאָר מענטשן, וואָס האָבן געטרונקען טיי. איך האָב קיינעם פון זיי ניט געקאָנט.

איך האָב געוואוסט, אַז אין לאַנדאָן געפינט זיך מיין לאַנדסמאַן און חבר, נייטען אַלפּערָאוויטש, אַ ברודער פון דער מלכה, צו וועלכער איך בין פאַרפאַרן קיין סמאַרגאָן. ווי איך האָב שוין פריער דערציילט, איז מלכהס באַ־בע געווען מיין מאָמעס שטיף־מאָמע און אירע איינציקלעך האָבן זיך געהאַלטן כמעט פאַר אונדזערע קרובים. נאַטעל אַלפּעראָוויטש איז געווען אַ בונדיסט אין ווילנע. ער איז נאָך געווען אַ מיטגליד פון דער פאָסטאָוער רעוואָלוציאָ־נערער גרופּע סוף 1903, איידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. אָבער איצט האָב איך ניט געוואוסט, צי ער איז אין לאַנדאָן נאָך אַלץ אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, צי ער איז געוואָרן אַן אַנאַרכיסט, ווי פיל געוועזענע אַרבעטער־בונדיסטן אַדער אפשר האָט ער זיך אינגאַנצן צוריקגעצויגן פון יעדער באַ־וועגונג און איז געוואָרן אַ „באַלעבאַטישער יהד", ווי פיל לאַנדאַנער יידישע עמיגראַנטן, געוועזענע ראַדיקאַלן. האָב איך אַ פרעג געטאָן ביי דעם פאַר־

וואָלטער פון דער פּאָלקס־הויז, צי קען ער איינעם נייטען אַלפּערָאוויטש, אָ טאָקער? „ער איז דאָך דער סעקרעטאַר פון אונדזער פּאָלקס־הויז", האָט ער מיר געענטפערט. איך האָב זיך שטאַרק דערפרייט.

„קענט איר מיר געבן זיין אַדרעס", האָב איך געבעטן ביים פּאַרוואָלטער.

„ער קומט יעדן אָוונט אַהער, האָט ער מיר געענטפערט. איר קענט דאָ פּאַרבלייבן און אים זען אַזייגער 6־7". איך אָבער האָב געמוזט לויפן אין הכנסת אורחים צו מנחה־מעריב, בין איך אָוועק. אָבער באַלד נאָכן אָוונט־ברויט, בין איך צוריקגעקומען אין פּאָלקס־הויז. אין אָ 10־15 מינוט אַרום איז נייטען געקומען. ער האָט זיך, נאָטירלעך, שטאַרק דערפרייט מיט מיר. ער האָט מיר געפרעגט, ווען איך בין געקומען קיין לאָנדאָן און צו וועמען איך בין פּאַרפאָרן? ווען איך האָב אים געזאָגט, אז איך געפּין זיך אין הכנסת אורחים, האָט ער זיך צעלאַכט און געזאָגט: „קום גלייך אַהין, נעם צו דיינע זאַכן און וועסט זיין ביי מיר. איך האָב אָ גרויסן באַקוועמען צימער, מיט אָ בעט און אָ ווייכן דיוואָן און דו וועסט קענען זיין ביי מיר אַזוי לאָנג ווי דו וועסט ווען". מיר זיינען טאָקע באַלד אָוועק אַהין. איך האָב צוגענומען מיינע זאַכן, האָב באַדאַנקט דעם פּאַרוואָלטער אַדער זיין סעקרעטאַרשע פּאַר דער אויפמערקזאַמקייט, וואָס זיי האָבן מיר געשענקט. זיי האָבן, אַגב, באַלד אויף מאָרגן, ווי איך בין אַהין געקומען און האָב זיי דערציילט וועגן מיין פּאַרמעגן, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט אין האַמבורג, אָווועקגעשיקט אין מיין נאָמען אָ בריוו צו דער האַמבורגער שיפס־געזעלשאַפט און פּאַרלאַנגט, אז מען זאָל דאָס געלט מיר צושיקן אויפן אַדרעס פון הכנסת אורחים און איך פלעג אָ פּאָר טעג אין וואָך אַרויפקומען אַהין אויסצוגעפינען, צי דאָס געלט איז שוין אָנגעקומען. עס האָט געדויערט אָ 5־6 וואָכן ביז איך האָב דאָס געלט באַקומען.

דערווייל האָב איך געוואוינט ביי מיין חבר נייטען אַלפּערָאוויטש און מיר האָט קיין זאַך ניט געפעלט. ער פלעגט אינדערפרי אָוועק צו דער אַרבעט און איך פלעג אָוועק אין ביבליאָטעק אַדער זוכן אַנדערע באַקאַנטע, וועלכע איך האָב איבערגעלאָזט אין לאָנדאָן אין 1905. איך האָב אָבער קיינעם פון זיי ניט געטראָפן. אָ טייל זיינען באַך דער רעוואָלוציע פון אָקטאָבער 1905 אָוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, אַנדערע זיינען אָוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. די לאָנדאָנער ראַדיקאַלע יידישע גאָס האָט אין הערבסט, 1907, געהאט אָ גאַנץ אַנדער אויסזען, ווי אין זומער, 1905. דעמאָלט האָבן די יידישע סאָציאַ־ליסטן געהאט אָ גרויסע פּאָלקס־הויז, וואו עס האָט זיך אויף געפונען אָ רייכע ביבליאָטעק און עס האָט זיך אויך געדרוקט דאָס גרויסע יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע וואָכנבלאַט די „נייע צייט". דער רעדאַקטאָר איז דעמאָלט געווען דער רוס בעק. אין פּאָלקס־הויז פלעגן דעמאָלט כמעט יעדן אָוונט פּאַרקומען פּאַרזאַמלונגען, לעקציעס און קאָנצערטן און די פּאַרזאַמלונגען זיינען שטענדיק געווען געפּאָקט מיט אָ יונגן ענטוזיאַסטיזם עולם. איצט איז פון דעם כמעט קיין זכר ניט געבליבן. די „נייע צייט" איז שוין לאָנג געווען אונטערגעגאַנגען. בעק איז שוין מיט אָ צייט צוריק אָווועקגעפאָרן קיין רוס־לאַנד. דער אַלטער רוסישער רעוואָלוציאָנער טעפלאָוו מיט זיין ביבליאָטעק

האָט זיך אַריבערגעקליבן ערגעץ אַנדערשוואו און די איצטיקע נייע קליינע פאָלקס־הויז אויף טאַמאָס סטריט האָט אין די וואָכן־טעג כמעט געפוסטע־וועט. שבת און זונטאָג פלעגן דאָרט פאַרקומען לעקציעס און טעאַטער־פאָרשטעלונגען פון אַ גרופּע אַמאַטאָרן. די צוויי „סטאַרס" פון דער אַמאַ־טאָרן־גרופּע זיינען געווען סאמואיל גאָלדשטיין און זיין יונגע פרוי גוטא (דאָס איז געווען דער שפּעטער באָרימט געוואָרענער יידישער שוישפּילער אין ניו־יאָרק סעמואיל גאָלדענבערג). אין לאָנדאָן, אין 1907, האָט ער נאָך געאַרבעט, דאָכט זיך, ווי אַ סיגאָרן־מאַכער. אָבער ער איז שוין דעמאָלט געווען שטאַרק פאַרקאָכט אין טעאַטער. מיט די גאָלדשטיינס בין איך באַלד באַקאַנט געוואָרן. אין פאָלקס־הויז האָב איך זיך שנעל באַקאַנט אויך מיט אַנדערע מענטשן, יידן און ניט־יידן, וואָס מאַנכע פון זיי זיינען שפּעטער באָרימט געוואָרן.

גלייך אויף מאָרגן ווי איך בין אָנגעקומען קיין לאָנדאָן, האָב איך אָנגע־שריבן אַ לאָנגן בריוו צו מיין פאָטער און דרייַ פאָסט־קאָרטלעך: אייניע צו מיין חבר סאָלאָמאָן וואָלאָוויטש, אַ צווייטע צו די ווינערס אין אירקוטסק און אַ דריטע צו דער מיידל, וועלכע האָט מיך דורכגעלאָזט אויפן וואָקזאָל אין נאָווא־ווילייסק אויף מיין וועג קיין לאָנדאָן.

איך האָב זיי גלאָזט וויסן, אַז איך בין בשלום אָנגעקומען קיין לאָנדאָן און בין שוין אַ פולקאָם פרייַער מענטש. קיין אַדרעס האָב איך אין די פאָסט־קאָרטלעך ניט אָנגעגעבן און איך האָב אויבערהויפּט צו זיי מער ניט געשריבן, ניט פון לאָנדאָן און ניט שפּעטער פון אַמעריקע.

ניין און צוואַנציקסטער קאַפּיטל

דאָס יידישע לעבן אין לאָנדאָן אין 1907. — ד"ר מאַקס נאָרדעל און מאָריס מייער. — דער צוקונפטיקער באַ־ריכטער טשעקיסט פּעטערס. — מיין באַקאַנטשאַפט מיט אַהרן זונדעלעוויטשן. — זיינע נביאות וואָס זיי־נען מקוים געוואָרן. — אויף אַ לעקציע פון דעם אַנאַרכיסט זוּאַרלאַאַם טשערקעזאָוו. — טעאַדאָר ראָמשטיין.

דאָס יידישע געזעלשאַפטלעכע לעבן אין לאָנדאָן אין יאָר 1907 איז געווען זייער אָרעם. אין זומער 1905, ווען איך בין דאָס ערשטע מאָל געווען אין לאָנדאָן, איז דאָרט געווען אַ צימלעך שטאַרקע יידישע סאָציאַליסטישע באָוועגונג, וועלכע איז באַשטאַנען דער עיקר פון יונגע, ניט לאַנג־אָריבער־געקומענע פון רוסלאַנד, בונדיסטן און בונדיסטקעס. די יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן אין לאָנדאָן האָבן דאָן אָרויסגעגעבן אַ גרויסע יידישע וואָכנ־בלאַט, „די נייע צייט".

נאָך שטאַרקער ווי די יידישע סאָציאַליסטישע באָוועגונג איז אין לאָנ־דאָן אין 1905 געווען די יידישע אָנאַרכיסטישע באָוועגונג, וואָס האָט שוין פון לאַנג געהאַט אַן אייגן וואָכנבלאַט — „דער אַרבייטער פרייַנד" — פון וועלכן רודאָלף ראָקער איז געווען דער רעדאַקטאָר. עס איז אויך געווען אַ צימלעך גרויסע גרופּע פון רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, אין שפּיץ פון וועלכער עס איז דעמאָלט געשטאַנען ניקאָלייַ אָלעקסייעוו, אַ באָלשעוויק, לענינס אַ נאָענטער פרייַנד.

אין 1906 זיינען די מערסטע סאָציאַליסטן און אָנאַרכיסטן פון לאָנדאָן (יידן און ניט־יידן) זיך צעפאָרן. אַ טייל האָבן נאָך דער אָמנעסטיע פון 1905 זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד, אָבדערע זיינען אַוועקגעפאָרן קיין אָמעריקע.

ווען איך בין סוף זומער 1907 געקומען קיין לאָנדאָן, איז די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע „נייע צייט" שוין געווען אונטערגעגאַנגען. דער אָנאַרכיס־טישער „אַרבייטער פרייַנד" איז נאָך אָרויסגעגאַנגען, אָבער ער איז געלייענט געוואָרן נאָר פון אָנאַרכיסטן. קיין אָבדערע יידישע צייטונג איז אין לאָנדאָן דעמאָלט ניט געווען.

פון די יידישע טרעיד־יוניאָנס, וועלכע זיינען געשאַפן געוואָרן אין די יאָרן 1903־1905, איז אין 1907 פאָרבליבן נאָר די שניידער־יוניאָן אָדער די „מענטל־מאָכערס יוניאָן", ווי זי האָט עהייסן אין לאָנדאָן.

קיין שטענדיקער יידישער טעאַטער איז אין לאָנדאָן אויך ניט געווען.

עס איז געווען אַן אַקטיאָרן־טרופּע, וועלכע פלעגט פון צייט צו צייט שפּילן אין לאָנדאָן מערסטנס שונד־פּיעסן און אַמאָל אויך אַ פּיעסע פון יעקב גאָרדין.

דער יידישער עולם פון יענע יאָרן אין לאָנדאָן איז געווען אַ ווייניק קולטורעלער. איך קען ביז הייַנט ניט פאַרגעסן ווי אַזוי דער עולם האָט ביי אַ פאָרשטעלונג פון יעקב גאָרדינס פּיעסע „די שחיטה", „געבוקעט" און אויסגעפּייפט דעם אַקטיאָר, וועלכער האָט געשפּילט די הויפּט־ראָלע אין דער פּיעסע דערפאָר, וויל דער טיפּ איז געווען אַן אומסימפּאַטישער. אַזוינס האָב איך אין אַ ניו־יאָרקער יידישן טעאַטער קיינמאָל ניט געזען.

פאָר דער צייט וואָס איך בין געווען אין לאָנדאָן, זיינען אין דעם סאָציאַליסטישן פאָלקס־הויז פאָרגעקומען אַ רייַע לעקציעס, אָבער צו די לעקציעס פלעגט איצט קומען שוין אַ פּיל קלענערער עולם ווי אין 1905. ניט מער מענטשן פלעגן קומען צו די אַנאַרכיסטישע לעקציעס. דער פאָפולער־סטער יידישער לעקטאָר און רעדנער, אויסער דעם אַנאַרכיסט רודאָלף ראָקער (אַ דייטש, וועלכער האָט זיך אויסגעלערנט די יידישע שפּראָך און איז דערנאָך כמעט אינגאַנצן „פאַריידישט" געוואָרן), איז אין 1907 געווען מאָריס מייער.

ער איז געקומען קיין ענגלאַנד פון רומעניע נאָך ווי אַ יונגער בחור, האָט יאָרן לאַנג געאַרבעט אַלס פּשוטער אַרבעטער. אָבער ער האָט זיך מיט דער צייט שטאַרק אָנטוויקלט. ער איז אין אָנהייב געווען אַ ציוניסט, האָט געשריבן לידער און אַרטיקלען אין ציוניסטישע און פּועלי ציוניסטישע צייטשריפטן. דערנאָך איז ער געוואָרן אַן אַנאַרכיסט און האָט זיך אויסגעצייכנט אַלס אַנאַרכיסטישער רעדנער און שרייבער. אָבער אין יאָר 1905 איז ער געוואָרן אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט און אין 1906 איז ער שוין געווען דער רעדאַקטאָר פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער „נייַע צייט" און דער גייסטיקער פירער, אַזוי צו זאָגן, פון די יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן אין ענגלאַנד.

אין 1907 איז די „נייַע צייט", ווי געזאָגט, שוין געווען אונטערגעגאַנגען. אָבער מאָריס מייער פלעגט אָפט אַרויסטרעטן אויף סאָציאַליסטישע פאָרזאַמלונגען אין לאָנדאָן, אין לידז און אין מאַנטשעסטער. ער האָט אויסער יידיש און רומעניש אויך געקענט אַנדערע שפּראַכן און ער איז געווען צימלעך גוט באַלעזן.

איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן אין דעם סאָציאַליסטישן פאָלקס־הויז באַלד ווי איך בין געקומען קיין לאָנדאָן און איך בין דערנאָך עטלעכע מאָל אויך געווען ביי אים אין הויז. איך האָב פאָר אים איבערגעשריבן זיינע אַ פּיעסע, וועלכע ער האָט אַוועקגעשיקט צו מאָריס ווינטשעווסקין אין ניו־יאָרק און אים געבעטן, אַז ער זאָל זיך באַמיען איבערגעבן די פּיעסע צו איינעם פון די יידישע טעאַטער־אייגנטימער אין ניו־יאָרק. ווינטשעווסקי איז דעמאָלט געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט" און מאָריס מייער האָט געהאָט פאַרעפנטלעכט אין דער „צוקונפט" איינעם אָדער צוויי אַרטיקלען, וועלכע זיינען ווינטשעווסקין געפעלן געוואָרן.

צווישן מיינע נאָענטע באַקאַנטע אין לאָנדאָן איז דעמאָלט געווען אויך

אַ יונגער לאַטיש („פּיאָטר" האָט ער זיך גערופן). אויך ער איז געווען אַ באָלשעוויק. ער האָט געשטאַמט פון ריגע אָדער פון לעבן ריגע, און איז געווען איינער פון די אָנפירער פון די באַרימטע „וואַלד־ברידער" (אַזוינע רעוואָלוציאָנערע קאַמפס־גרופּעס, וועלכע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין די וועלדער). ווען מען כאַפּט אים דעמאָלט, וואָלט מען אים זיכער דערשאָסן אָדער אויפגעהאָנגען. אים איז אָבער געלונגען צו אַנטלויפן קיין אַמעריקע. אין ניו־יאָרק אויף עליס איילענד האָט מען אים פאַרהאַלטן און עס האָט געהאַלטן ביי דעם, אַז מען זאָל אים אַרויסגעבן צו דער צאַרישער רעגירונג ווי אַ קרימינעלן פאַרברעכער. אָבער דער רוסישער קאָמיטעט אין ניו־יאָרק, וועלכער האָט זיך פאַרנומען מיט באַשיצן די רעכט פון די רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן וואָס זיינען אַנטלאָפן פון רוסלאַנד, האָט זיך אַריינגעמישט און האָט געפּועלט, אַז מען זאָל אים צוריקשיקן קיין לאָנדאָן.

אין לאָנדאָן האָט ער געאַרבעט ביי פאַרשיידענע אַרבעטן. ער האָט גע־רעדט רוסיש ווי אַן עכטער רוס. ער איז געווען אַ גוטער חבר און האָט מיר כסדר איינגערעדט, אַז מיר זאָלן פאָרן צוזאַמען קיין פּאַריז, „וואו עס איז אַ סך לעבעדיקער ווי אין לאָנדאָן".

איך האָב זיך אָבער געקווענקלט.

ווען איך בין סוף 1907 אַוועקגעפאָרן פון לאָנדאָן קיין אַמעריקע, האָב איך אים איבערגעלאָזט אין לאָנדאָן. וואָס ער האָט געטאָן די גאַנצע צייט אין לאָנדאָן, געדענק איך ניט. איך האָב געהערט, אַז ער איז געווען פאַרמישט דאָרט עפּעס אין אַן „עקספּראָפּריאַציע". אָבער נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש אין רוסלאַנד האָב איך אויסגעפונען, אַז איינער פון די באַרימטסטע ערשטע אָנפירער פון דער באָלשעוויסטישער „טשעקאַ", דער לאַטיש פּעטערס, איז ניט קיין אַנדערער ווי מיין געוועזענער לאָנדאָנער „חבר פּיאָטר" (מיט פיל יאָרן שפּעטער איז ער אונטער סטאַלינען „ליקווי־דירט" געוואָרן צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע אַלטע באָלשעוויקעס).

צו ד"ר מאַקס נאַדעל, דעם פאָרשטייער פון „בונד" אין לאָנדאָן, בין איך אַ פּאָר מאָל אַריינגעקומען. אויף זיין אַדרעס האָב איך באַקומען די אַלע דאָקומענטן און אַדרעסן פון מיינע פריינד און באַקאַנטע, וועלכע איך האָב ביים אַריבערגיין די גרענעץ מורא געהאַט מיטצונעמען מיט זיך, טאָמער ווער איך אויף דער גרענעץ אַרעסטירט. מיין קוזין זיסל האָט דעם גאַנצן פּאַקעט אַוועקגעשיקט רעגיסטרירט קיין לאָנדאָן אויף ד"ר נאַדעלס אַדרעס. ד"ר נאַדעלס אַדרעס האָט ער געקראָגן אין ווילנע. איך געדענק שוין ניט פון וועמען — פון סאָלאָמאָן וואָלאָוויטשן אָדער פון א. ליטוואַקן.

קיין לאָנדאָן בין איך אָנגעקומען אין עטלעכע מאָנאַטן אַרום נאָכדעם ווי דאָרט האָט זיך געשלאָסן דער קאָנגרעס פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי, אין וועלכן עס האָבן זיך באַ־טייליקט ניט נאָר די מענשעוויקעס און באָלשעוויקעס, נאָר אויך דער „בונד", די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי פון פּוילן און ליטע און די לעטישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. דאָס איז געווען דער גרעסטער קאָנגרעס פון דער „פאַראייניקטער" רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־

פֿאַרטיי, וואָס איז וועָן אָפּגעהאַלטן געוואָרן. דאָרט זייַנען אָנוועזנד געווען ווי דעלעגאַטן אָלע בּאָרימטע פּירער פון אָלע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטייַן און פון אָלע פּראָקציעס: פּלעכאַנאָוו, לענין, מאָרטאָוו, אָקסעלראָד, דאַן, טראָצקי, באָגדאַנאָוו, ראָזע לוקסעמבורג, צערעטעלי, מאָרטינאָוו, זינאָוויעוו, לעָניד קראַסין, קאָמענייעוו, די פּראָפעסאָרן ראָזשקאָוו און פּאָקראָווסקי, מאָסקים גאָרקי, לעוו דייטש, ר. אַבראָמאָוויטש, וולאָדימיר מעדעם, מאָרק ליבער, ד. זאָסלאָווסקי, א. ליטוואַק, צביון, וולאָדעק און פיל אַנדערע. דער קאָנגרעס האָט געדויערט אַ מאָנאַט צייט און געענדיקט האָט ער זיך פאָקטיש מיט אַ זיג פּאַר די באָלשעוויקעס, מיט לענינען אין דער שפּיץ.

ד״ר מאָקס נאָדעל איז אָנוועזנד געווען ווי אַ גאָסט אויף פיל זיצונגען פון צוזאָמענפּאָר און איך בין געווען זייער נייגעריק אויסצוגעפינען פון אים אָלע אייַנצלהייטן וועגן דעם צוזאָמענפּאָר. ער האָט מיר אַ סך דערציילט. איך געדענק, אַז ער האָט שטאַרק קריטיקירט לענינען און זיין טאַקטיק.

ד״ר מאָקס נאָדעל איז געווען אַ ווילנער. ער האָט געשטאָמט פון אַ באָלעבאָטישער פאָמיליע. ער איז אָבער געווען געצוואונגען צו ווערן אַן אַרבעטער, אַ קאָמאָשן־מאָכער. ער איז געווען אייַנער פון די ערשטע אַרבעטער סאָציאַל־דעמאָקראַטן אין ווילנע. אין אָנהויב פון די 90קער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט האָט אין ווילנע געלעבט ווי אַ פּאָליטישער פּאַרשיקטער יולי מאָרטאָוו־צעדערבוים, דער שפּעטערדיקער פירער פון די רוסישע מענשעוויקעס. מאָרטאָוו איז אין ווילנע געווען אַ מיטגליד פון דער „גרופּע יידישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן״, אייַנער פון אירע הויפּט־פּראָפּאַגאַנדיסטן. מאָקס נאָדעל איז געווען מאָרטאָווס אַ תּלמיד. נאָדעל האָט געקענט העברעאיש און רוסיש. ער איז געווען אייַנער פון אָנטוויקלטסטע, פילייכט דער אָנטוויקלטסטער, יידישער אַרבעטער אין ווילנע.

נאָר אייַדער דער „בונד״ איז געגרינדעט געוואָרן, איז ער געווען צווישן די טעטיקסטע מיטגלידער פון דער ווילנער אַרגאַניזאַציע. ער איז דערנאָך אַוועקגעפאָרן קיין פּעטערבורג מיטן געדאַנק צו באַטייליקן זיך אין דער דאָרטיקער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באָוועגונג. אָבער ער איז דאָרט באַלד אַרעסטירט געוואָרן, איז געזעסן פריער אין דער בּאָרימטער פּעטראָפּאָוולאָווסקער פעסטונג, דערנאָך אין אַנדער פּעטערבורגער טורמע און ענדלעך האָט מען אים אַרויסגעשיקט קיין קאָווונע. אין טורמע איז ער קראַנק געוואָרן. פון קאָווונע איז ער אינגיכן אַוועקגעפאָרן קיין לאָנדאָן. זיין פרוי, אויך אַ בונדיסטקע, איז אין קאָווונע געווען אַ דענטיסטין. אין לאָנדאָן האָט זי אויך אינגיכן אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען אויף צו קענען פּראַקטיצירן ווי אַ דענטיסטין. אין אַ פּאָר יאָר אַרום האָט מאָקס נאָדעל אויך אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען ווי אַ דענטיסט און האָט געעפנט אַן אייגענעם קאַבינעט.

וועָן די אויסלענדישע דרוקעריי פון „בונד״ האָט זיך געפונען אין לאָנדאָן, האָט מאָקס נאָדעל זיך געעסקט אַרום דער דרוקעריי און אַרום דער ליטעראַטור פון „בונד״, וואָס האָט זיך דאָרט געדרוקט. שפּעטער וועָן די דרוקעריי איז אַריבערגעפירט געוואָרן קיין זשענעוע, איז מאָקס נאָדעל פּאַרבליבן אין לאָנדאָן ווי דער דאָרטיקער פּאַרטרעטער פון „בונד״.

אויך די בארימטע רוסישע סאציאל־דעמאקראטישע צייטונג „איסקרא", פון וועלכער לענין איז פאקטיש געווען דער הויפט־רעדאקטאר, האט זיך דעמאלט געדרוקט אין לאנדאן. לענין און זיין פרוי האבן דעמאלט אפ פאר יאר געלעבט אין לאנדאן און מאקס באדעל האט, נאטירלעך, זיי גוט געקענט און ער האט זיך פיל מאל געטראפן מיט לענינען.

מאקס באדעל האט מיר אפ סך דערציילט וועגן דעם וואס עס איז פאר־געקומען אויפן בארימטן צוזאמענפאר פון דער רוסלענדער סאציאל־דעמא־קראטישער ארבעטער־פארטיי אין לאנדאן אין פרילינג און אנהויב זומער 1907. באדעל איז געווען שטארק אנטוישט פון צוזאמענפאר און האט וייער שארף קריטיקירט לענינען און זיינע באענטסטע ליוטענאנטן.

אין די מעמוארן פון לעאן בערנשטיין, א פיאנער פון דער יידישער סאציאל־דעמאקראטישער באוועגונג אין רוסלאנד און פון „בונד", וואס זיינען ארויס אין 1956 אין ארגענטינע, האב איך געפונען די פאלגענדע שטעלע:

„מאקס (באדעל) האט מיר דערציילט וועגן לענינס ארויסטרעטונגען אין לאנדאן, וועגן זיין עקשנותדיקן קאמף מיט די מענשעוויקעס, זיין טאקטיק ארומצורינגלען זיך מיט בלינדע נאכפאלגער, בכלל וועגן לענינס נאטור פון א הערשער. ‚ער האלט אלע לייצעס אין זיינע הענט', האט מאקס זיך אויסגעדריקט, ‚לענין וועט זיך פאר קיינעם ניט בויגן'. מאקס האט כסדר איבערגעחזרט: ‚אזא איז ער'."

בערנשטיין איז געווען מאקס באדעלס א חבר באך פוןווילנע און פון קאונע און באדעל האט מיט אים געדעדט אפנהארציקער ווי מיט עמעצן אנדערש וועגן דער באוועגונג און אירע פירער. וועגן לענינען האט מאקס אים געזאגט: „אויב אט דעם מענטשן זאל אמאל געלינגען איבערצו־נעמען די מאכט, וועט די גאנצע וועלט אויפגעציטערט ווערן", האט מאקס פארענדיקט.

איבערלייענדיק בערנשטיינס בוך, האב איך זיך דערמאנט, אז אויך מיר האט מאקס באדעל וועגן לענינען געזאגט כמעט די זעלבע ווערטער.

דורך מאקס באדעלן בין איך באקאנט געווארן מיט דעם בארימטן אלטן רוסישן רעוואלוציאנער פון דער „בארבאנאיא וואליא". אהרן זונדע־לעוויטש, וועלכער איז פונקט ווי מאקס באדעל געווען א ווילנער לאנדסמאן. אויף א לעקציע אין פאלקס־הויז, צו וועלכער עס זיינען געקומען אויך מאקס באדעל און אהרן זונדעלעוויטש, האט באדעל מיך צוגעפירט צו זונדעלע־ויטשן און געזאגט אין רוסיש: „זייט באקאנט, אונדזערער א ווילנער לאנדס־מאן, געקומען ניט לאנג צוריק פון רוסלאנד". מיר האבן דעמאלט נאר דורכ־געווארפן זיך מיט א פאר ווערטער. שפעטער אבער האב איך מיט זונדע־לעוויטשן זיך עטלעכע מאל געטראפן אין דעם אזוי גערופענעם „קאמוניסטן־קלוב", פון וועלכן קארל מארקס איז געווען איינער פון די גרינדער און איך האב מיט זונדעלעוויטשן דארט געשמועסט וועגן דער אמאליקער ווילנע און איבערהויפט וועגן פארשיידענע באוועגונגס־ענינים. איינמאל האב איך אויך באזוכט זיין קווארטיר, וועלכע איז באשטאנען פון א קליין צימערל

אין דער הויז פון אַן אָלטער ענגלענדערין. אין צימערל האָט זיך געפונען אַ בעט, אַ שטול און אַ קליין טישל. ער פלעגט אַליין קאָכן ניט נאָר טיי, נאָר אויך אַנדערע מאכלים. ער האָט געפירט זייער אַן אינפאָכן לעבן.

זונדעלעוויטש איז צוגעשטאַנען צו דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג כמעט מיט אַ הונדערט יאָר צוריק, ווען פאַר אייגעם צו זיין אַ סאָציאָליסט אין רוסלאַנד האָט געמיינט ניט נאָר אָפגעזעגענען זיך אויף אייביק מיט זיין משפחה און מיט זיינע פריינד, נאָר זייער אָפט אָפילו מיטן לעבן. הונדערטער פון זונדעלעוויטשעס חברים זיינען אומגעקומען אויפן עשאָפאָט אָדער האָבן אויסגעהויכט זייער לעצטן אָטעם אין די פינצטערע קאָזעמאָטן אויף קאָטאָרגע און אין סיביר (אין צוויטן באַנד פון מיין בוך „סאָציאָלע דענקער און קעמפער", ווו אָס איז אַרויס אין יאָר 1968, האָב איך אַן אויספירלעכע ביאָגראָפיע פון זונדעלעוויטשן).

איך האָב געוואוסט, אַז זונדעלעוויטש האָט בייגעוואוינט ווי אַ גאָסט די מערסטע זיצונגען פון דעם רוסישן סאָציאָל־דעמאָקראָטישן צוזאַמענפאָר און איך האָב אים, פונקט ווי פריער מאָקס נאָדלען, אויסגעפרעגט וועגן די אַלע אייגנצלהייטן פון צוזאַמענפאָר.

כאָטש ער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ סאָציאָל־דעמאָקראָט, האָט ער אָבער זיך באַמיט מיך צו איבערצייגן, אַז די טאַקטיק פון די רוסישע סאָציאָל־דעמאָקראָטן איז אַ פאַלשע. ער האָט קריטיקירט ניט נאָר לענינען, נאָר אויך די פירער פון די מענשעוויקעס — מאַרטאָוון, אַקסעלראָדן און פּלעכאַנאָוון.

זונדעלעוויטש האָט געקענט יידיש. ער האָט אין דער יוגנט שטודירט אין ווילנער ראַבינער־שול. ער פלעגט אַמאָל אויך לייענען אַ יידישע ציי־טונג און פלעגט אָפט באַזוכן יידישע פאַרזאַמלונגען. ער פלעגט אָבער קיין־מאָל ניט נעמען קיין וואָרט. קוקנדיק אויף אים, וואָלט קיינעם גאָר ניט אײַנגעפאַלן צו דענקען, אַז אָט דער באַשיידענער שטילער מענטש איז אַן אָריגינעלער דענקער, וועלכער פאַרשטייט גרינדלעך ניט נאָר די סאָציאָלי־טישע אַרבעטער־באַוועגונג, נאָר אויך מענטשן.

זונדעלעוויטש איז ניט געווען קיין טעאָרעטיקער. ער האָט אָבער פאַר־מאָגט אַ שאַרפן פּאָליטישן חוש. נאָך אין די 70קער יאָרן פון פאָריקן יאָר־הונדערט האָט ער אין געשפּרעכן מיט פריינד און חברים געהאַלטן אין איין טענהן, אַז סאָציאָליזם קען ניט אייגעפירט ווערן דורך אַ באַוואָפנטן אויפ־שטאַנד מיט איין קלאַפּ. שפּעטער אין לאַנדאָן פלעגט ער שטענדיק טענהן, אַז אַ סאָציאָלע רעוואָלוציע אַזאַ ווי לענין אָדער אָפילו ווי די רוסישע מענ־שעוויקעס פּרעדיקן, וואָלט געווען דער גרעסטער אומגליק פאַר דער וועלט. שוין דעמאָלט, אין יאָר 1907, איז ער געווען ניט אייגנשטימיק מיט דער באָלשעוויסטישער טאַקטיק פון דער רוסלענדער סאָציאָל־דעמאָקראָטיע. ער האָט געדענקט, אַז די רוסישע סאָציאָליסטן דאַרפן אַרבעטן האַנט־אין־האַנט מיט די רוסישע ליבעראַלן צו דערשלאָגן זיך קודם־כל פאָליטישע פרייהייט און קעמפן נאָר פאַר אַזוינע סאָציאָלע רעפאָרמען, וועלכע קענען דורכגע־פירט ווערן אין דעם אַז רוסלאַנד זאָל דורך דעם רואינירט ווערן.

אין זיין בליק אויף דער רעוואלוציע פון 1917 איז זונדעלעוויטש געווען נאענט צו פלעכאנאוון, ריבטיקער געזאגט, פלעכאנאוו האט זיך אין די יאָרן 1914-1917 דערנענטערט צו אים, מחמת זונדעלעוויטש האט נאך מיט צען יאָר פאר דער רעוואלוציע ארויסגעזאגט פיל פון די „אפיקורסישע" גע־דאנקען, וועלכע פלעכאנאוו האט אין 1917 געפרעדיקט.

ווי יעדער אמתער רעוואלוציאנער און סאציאליסט האט זונדעלעוויטש געהאסט דעם באלשעוויסטישן טעראר און די דיקטאטור ניט ווייניקער ווי דעם צאריזם. א ביטערער קעגנער פון יעדער סארט טיראניי, האט ער די באלשעוויקעס ספעציעל ניט געקאנט מוחל זיין דאס וואס זיי האבן אזוי געשענדעט די הייליקע אידעאלן פון פרייהייט, גלייכהייט און ברידערלעכ־קייט, פאר וועלכע גאנצע דורות רעוואלוציאנערן האבן זיך מקריב געווען.

זונדעלעוויטש אין געשטארבן אין לאנדאן, דעם 20סטן אויגוסט 1923.

צווישן די לאנדאנער אנארכיסטן האט זיך ארומגעדרייט אייניער א גע־וויסער ג. ער פלעגט קומען צו אלע סאציאל־דעמאקראטישע פארזאמלונגען און מאכן דארט סקאנדאלן. האט די פארוואלטונג פון דער סאציאליסטישער פאלקס־הויז דעריבער באשלאסן אים ניט ארייצולאזן אויף די לעקציעס, וואס די סאציאל־דעמאקראטן פלעגן אראנזשירן. וואס־זשע טוט ער? וועו מען האט אים אייגמאל ניט געלאזט ארייגגיין אין זאל, וואו די לעקציע איז פארגעקומען, האט ער אין קארידאר ארונטערגעריסן דעם גאז־מיטער. א נס איז געווען, וואס אייגער פון די סאציאל־דעמאקראטן האט עס באמערקט און ער האט גלייך געלאזט וויסן דעם פובליקום אין זאל, אז מען זאל אויסלעשן די סיגארעטן און ניט אנצינדן קיין שוועבעלעך, וויל עס קען פארקומען א שרעקלעכע אויפרייסונג. און דער עולם האט גלייך פארלאזן דעם זאל. דער אנארכיסט ג. איז אנטלאפן קיין פאריז.

דאס איז געשען מיט א וואך פאר דעם ווי איך בין אנגעקומען קיין לאנדאן און אלע האבן נאך געערעדט וועגן דעם. איניקע אנארכיסטן האבן פארדעכטיקט דעם „חבר ג.", אז ער איז א פראוואקאטאר פון דער צארישער רעגירונג.

מיט יאָרן שפעטער האב איך דעם „חבר ג." געזען דא אין ניו־יארק. קיין אנארכיסט איז ער דעמאלט, דאכט זיך, שוין ניט געווען. ער איז דערנאך געווען אן ארגאניזיער אדער א סעקרעטאר פון א יידישער טרעיד־יוניאן און ער האט פון זיך ווייניק געלאזט הערן.

אויף דער צווייטער וואך, נאך דעם סקאנדאל מיט דעם אנארכיסט ג. איז אין פאלקס־הויז פארגעקומען א לעקציע פון דעם באוואוסטן אנארכיסט וואלאם טשערקעזאוו, א נאענטער פרייַנד פון דעם אנארכיסטישן דענקער פיאטר קראפאטקין.

טשערקעזאוו איז געווען א גרוזין. ער איז שוין אין יאָר 1907 געווען ניט קיין יונגער מאן. ער איז אין רוסלאנד נאך אין אנהויב פון די 70קער יאָרן געווען א מיטגליד פון סערגעי ניעטשאיעווס ארגאניזאציע, איז געווען ארעסטירט און פארשיקט און איז שפעטער אנטלאפן קיין לאנדאן.

די טעמע פון טשערקעזאָוס לעקציע, וועלכע איך האָב בייגעוווינט, איז געווען: „פון וואָנען האָבן קאַרל מאַרקס און פרידריך ענגעלס געגנבעט זייער ‚קאָמוניסטישן מאַניפעסט'?" איך גלויב, אַז איך האָב שוין פריער גענהאַט געלייענט זיינעם אַן אַרטיקל אויף דער זעלבער טעמע אין דעם רוסישן אַנאַרכיסטישן זשורנאַל „כליעב אי וואָליא" (ברויט און פרייהייט).

איידער טשערקעזאָוו האָט אָנגעהויבן זיין לעקציע, האָט ער פאָרגעמט די האַנדלונג פון דעם „חבר ג". „מיט אַזוינע מעטאָדן, האָט ער געזאָגט, קעמפט מען ניט קעגן מאַרקסיזם און סאָציאַל־דעמאָקראַטיע".

טשערקעזאָוו איז געווען אַ גוטער רעדנער און אַ גרויסער פאַנאַטיקער, וועלכער האָט טיף געגלויבט אין דעם, וואָס ער האָט געפרעדיקט. ער האָט ציטירט שטעלן פון „קאָמוניסטישן מאַניפעסט" און געבראַכט ציטאַטן פון די שריפטן פון דעם פראַנצויזישן סאָציאַליסט קאַנסידעראַן, וועלכער האָט געלעבט פאַר מאַרקסן, צו באַווייזן, אַז מאַרקס האָט אַ סך „געגנבעט" ביי קאַנסידעראַנען. אויף די וואָס זיינען ניט געווען באַקאַנט מיט דער געשיכטע פון סאָציאַליזם — און איך בין געווען איינער פון זיי — האָט טשערקעזאָוס לעקציע געמוזט מאַכן אַן אייndרוק. שפּעטער אַבער האָב איך אויסגעפונען, אַז קאַנסידעראַן איז אויך ניט געווען אַריגינעל. די געדאַנקען, וועלכע ער האָט אַרויסגעזאָגט, האָבן פאַר אים אַרויסגעזאָגט אַנדערע פראַנצויזישע דענקער און שריפטשטעלער. די דאָזיקע געדאַנקען האָבן דעמאָלט זיך פשוט „אַרומגעטראָגן אין דער לופט" און מאַרקס און ענגעלס פונקט ווי קאַנסידעראַן, האָבן נאָר איבערגעחזרט דאָס וואָס זיי האָבן געלייענט אין די פראַנצויזישע סאָציאַליסטישע און ראַדיקאַלע זשורנאַלן פון די צוואַנציקער, דרייסיקער און פערציקער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט.

טשערקעזאָוו, פונקט ווי זיין רבי און פרייַנד פּיאָטר קראָפּאָטקין, און נאָך פאַר זיי דער פאָטער פון אַנאַרכיזם מיכאַיל באַקונין, האָט שרעקלעך געהאַסט דעם דייטשן מיליטאַריזם און אימפּעריאַליזם, און ווען עס איז אויסגעבראַכן די ערשטע וועלט־מלחמה, האָט אויך טשערקעזאָוו, פונקט ווי קראָפּאָטקין, געהאַלטן, אַז עס איז די פליכט פון אַלע סאָציאַליסטן און רעוואָלוציאָנערן פון דער גאַנצער וועלט צו העלפן די עלאַיס געווינען די מלחמה.

נאָכדעם ווי אין רוסלאַנד איז אויסגעבראָכן די רעוואָלוציע, איז טשערקעזאָוו אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד און ער האָט זיך באַזעצט אויף קאָוקאַז. די גאַנצע צייט וואָס גרוזיע איז געווען אַ זעלבשטענדיקע דעמאָקראַטישע רעפובליק, אין שפּיץ פון וועלכער עס זיינען געשטאַנען סאָציאַל־דעמאָקראַטן־מענשעוויקעס, האָט טשערקעזאָוו געלעבט דאָרט.

דער פאַרשטאַרבענער איראַקלי צערעטעלי, וועלכער איז געווען איינער פון די פירער פון דער גרוזינישער רעפובליק, האָט מיר דערציילט, אַז ער פלעגט אין טיפליס זיך אָפט טרעפן מיט טשערקעזאָוון און פאַרברענגען מיט אים. „אַ וואויליער אַלטיטשקער געווען", האָט צערעטעלי ניט אויסגעמאָל מיר געזאָגט וועגן אים. טשערקעזאָוו איז נאַטירלעך געווען אַ הייסער פרייַנד פון דער גרוזינישער רעפובליק און אַ ביטערער פיינט פון די באָלשעוויקעס.

נאָך דעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט גרוזיע און איינגעפירט זייער דיקטאַטור, איז טשערקעזאָוו, פונקט ווי די מערסטע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פירער אַנטלאָפן קיין אויסלאַנד, וואו ער איז איינגיכן געשטאָרבן.

איינער פון די פּראָמינענטע מיטגלידער פון דער רוסיש־יידישער קאָלאָניע אין לאָנדאָן אין יאָר 1907, מיט ווועמען ד״ר מאַקס נאָדעל האָט מיך באַקאַנט געמאַכט, איז געווען טעאָדאָר ראָטשטיין. ער איז געווען, דאַכט זיך, דער ערשטער רעדאַקטאָר פון דער לאָנדאָנער יידישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער צייטונג „די נייע צייט״. ער איז אויך געווען דער לאָנדאָנער קאָרעספּאָנדענט פון דער ווילנער בונדישער „פּאָלקס־צייטונג״. ער פלעגט זיך דאָרט אונטערשרייבן „ת. ראָטשטיין״. איך בין נאָטירלעך געווען זיינער א שטענדיקער לייענער.

ווען איך בין אין 1907 מיט אים באַקאַנט געוואָרן, האָט מיר ד״ר נאָדעל געזאָגט, אַז ער איז דער לייט־אַרטיקל שרייבער איבער פּראָגן פון אויסלענדישער פּאָליטיק פון לאָנדאָנער „דעילי טעלעגראַף״ (אַן ערנסטע קאָנסערוואַטיווע צייטונג). אין די דעראינערונגען פון דעם געווען סאָווטישן אַמבאַסאַדאָר אין לאָנדאָן, איוואַן מאַיסקי, ווועלכע זיינען אַרויס מיט עטלעכע יאָר צוריק אין מאָסקווע, ווערט אָנגענעבן, אַז ראָטשטיין איז געווען דער לייט־אַרטיקל שרייבער פון דער לאָנדאָנער צייטונג „דעילי ניוס״, א ליבעראַלע צייטונג. דאָס איז ניט אמת. איך געדענק זייער גוט, אַז מיך האָט דעמאָלט אַביסל שאָקירט וואָס דער סאָציאַליסט ראָטשטיין שרייבט לייט־אַרטיקלען אין א קאָנסערוואַטיווער צייטונג. אָבער מאַיסקי האָט עס געזוכט צו פאַרגלעטן, ווייל ראָטשטיין איז נאָכדעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט אין רוסלאַנד, געוואָרן א באָלשעוויק. ער איז מיט זיין פאַמיליע אַוועקגעפאָרן קיין מאָסקוע און האָט באַלד דאָרט פאַרנומען פאַרשיידענע הויכע פּאָסטנס אין קאָמיסאַריאַט פאַר אויסלענדישע אָנגעלעגנהייטן. ער האָט לעגיטימען גוט געקענט נאָך פון לאָנדאָן און ער איז אויך געווען באַפריינדעט מיט געוואָרג טשיטשערין, דער ערשטער באָלשעוויסטישער קאָמיסאַר פון אויסלענדישע אָנגעלעגנהייטן, אויך א געוועזענער מענשעוויק, ווועלכער האָט געוואוינט אין לאָנדאָן און איז געוואָרן א מיטגליד פון דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי ערשט נאָכדעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן איבערגענומען די מאַכט.

טעאָדאָר ראָטשטיין איז שפּעטער געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן פון דער גרויסער סאָוועטישער ענציקלאָפּעדיע. ער איז געשטאָרבן אין רוסלאַנד. זיין זון ענדריו ראָטשטיין איז געוואָרן איינער פון די טעאָרעטיקער פון די ענגלישע קאָמוניסטן.

דרייסיקסטער קאַפּיטל

די לאַנדאַנער משפּחה קאַהאַן. — דער רופישער ביבליאָטעקאַר טעפּלאָוו. — דער אַלטער קאַהאַן און לענין. — וואָס וולאַדימיר לעבעדיעוו האָט מיר דער־ציילט. — איך הויב אָן שרייבן אַרטיקלען אין ניו־יאָרקער „צייט־גייסט". — אַ יום־כיפור „פּאָגראָם" פון דער יידישער אָרטאָדאָקסישער יוגנט אויף יידישע אפּיקורסים. — איך פּאָר צוריק קיין אַמעריקע.

ראָטשטיין איז געווען אָן איידעם פון אַ גאַנץ פּראָמינענטן אינטעליגענטן רוסישן יידן, קאַהאַן, וועלכער האָט געהאַט אַ קליינע באַנק אויף קאַמוירשל ראָוד. דאָרט פלעגט מען אויך פאַרקויפן שיפס־קאַרטן. מיט דעם קאַהאַנען בין איך באַקאַנט געוואָרן. זיין זון „באָטשקע" און טאָכטער זעלדע זיינען דעמאָלט געווען טעטיק אין דער ענגלישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּעדע־ראַציע, אין שפּיץ פון וועלכער עס איז דעמאָלט געשטאַנען דער באַרימטער ענגלישער מאַרקסיסטישער סאָציאַליסט הענרי מ. היינדמאַן.

זעלדע קאַהאַן האָט דערנאָך געהיראַט מיט אַן ענגלענדער און איז יאָרן לאַנג געווען אַן אַקטיווע קאַמוניסטישע און פּראָ־סאָוועטישע פּראָפּאַגאַ־דיסטקע אין ענגלאַנד. דער אַלטער קאַהאַן איז שוין דעמאָלט געווען טויט. ער וואָלט עס זיכער ניט געקענט פאַרטראָגן. ער איז געווען לענינס אַ ביטע־רער קעגנער, נאָר מיט 15 יאָר פּאָר דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש.

מיט דעם אַלטן קאַהאַנען בין איך באַקאַנט געוואָרן באַלד ווי איך בין געקומען קיין לאָנדאָן. ער איז געווען אַן אינטעליגענטער יידּ, אויב איך מאָג ניט קיין טעות, אַ געוועזענער משכיל און אַ סאָציאַליסט.

אין 1905, ווען איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין לאָנדאָן, איז אין דער דעמאָלטדיקער גרויסער סאָציאַליסטישער פּאָלקס־הויז אויך געווען אַ רוסישע ביבליאָטעק פון די אַלטע „נאַראָדאָוואָלצעס". דער ביבליאָטעקאַר איז געווען אַ רוס מיטן נאָמען טעפּלאָוו. ער איז אויך געווען אַן אַלטער „נאַראָדאָוואָלעץ", אָבער אין 1905 אָר, ווי די מערסטע געוועזענע „נא־ראָדאָוואָלצעס", סימפּאַטיזירט מיט דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציא־נערן אָדער איז אפשר געווען אַ מיטגליד פון דער דאָזיקער פּאַרטיי. ער איז געווען אַ שיינער הויכער מאַן מיט אַ גרויסער שוואַרצער באָרד און אַ סימ־פּאַטישער מענטש. איך האָב דעמאָלט אַ פּאָר מאָל באַזוכט זיין ביבליאָטעק און בין אַזוי מיט אים באַקאַנט געוואָרן.

ווען דאָס גרויסע סאָציאַליסטישע פּאָלקס־הויז האָט זיך צוגעמאַכט, האָט טעפּלאָוו מיט זיין ביבליאָטעק זיך אַריבערגעקליבן אויף אַן אויבערשטן

שטאק אין דער הויז, וואו עס האט זיך געפונען קאהאנס באנק. איך האב ביי אים עטלעכע מאל געגומען ביכער און זשורנאלן צו לייענען און איך גלויב, אז טעפלאוו טאקע האט מיר באקענט מיט דעם אלטן קאהאנען. איך האב אבער מיט אים קיינמאל ניט געשמועסט. מיט פיל יארן שפעטער האט מיר אין ניו־יארק דער פארשטארבענער באוואוסטער רוסישער סאציאליסט־רעוואלוציאנער וולאדימיר לעבעדיעוו דערציילט וועגן דעם אלטן קאהאנען א זייער אינטערעסאנטע געשיכטע.

וולאדימיר לעבעדיעוו איז געווען א רוס, א זון פון א מיליטעריסן דאקטאר אויף קאווקאז. ער האט זיך געלערנט פריער אין א רוסישער גימנאזיע. דערנאך האט ער געענדיקט א מיליטערישע שולע און אין יאר 1904 האט מען אים אין צייט פון דעם רוסיש־יאפאנעזישן קריג, אוועקגעשיקט אויפן פראנט. ער האט ווי אן אפיצער זיך באטייליקט אין פיל שלאכטן און האט זיך שטארק אויסגעצייכנט. וועו די מלחמה האט זיך געענדיקט, האט ער פארלאזן די ארמיי און איז אריינגעטראטן אין דער פארטיי סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן. אין יאר 1907 האט ער זיך באטייליקט אין דעם באוואפנטן אויפשטאנד פון די מאטראזן און סאלדאטן אין סעוואסטאפאל. אין יאר 1908 האט דער צענטראל־קאמיטעט פון דער פארטיי אים אוועקגעשיקט קיין ענגלאנד. די טעאריסטישע קאמפס־ארגאניזאציע פון דער פארטיי, וועלכע איז געגרינדעט געווארן מיט א 7־8 יאר פריער פון דעם בארימטן יידישן רעוואלוציאנער גריגארי גערשוני, האט אין 1908 געגרייט אן אטענטאט אויפן צאר ניקאליי דעם צווייטן. א מאטראז, א מיטגליד פון דער פארטיי סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן, האט געזאלט דעם צאר דערשיסן וועו ער וועט זיך געפינען אויף דעם צארס יאכט־שיף „שטאנדארד". לעבעדיעוו האט געזאלט אין אייגער פון די ענגלישע האפן־שטעט, וואו עס האבן זיך דעמאלט אפגעשטעלט רוסישע קריגס־שיפן, זיך טרעפן דארט מיט מאטראזן פון דער דאזיקער רוסישער שיף. לעבעדיעוו איז פריער קיינמאל ניט געווען אין אויסלאנד. אין אויסלאנד האט דער צ. ק. פון דער פארטיי אים געזאלט פון לאנדאן טעפלאוס לאנדאנער אדרעס און טעפלאוו האט אים געזאלט פון לאנדאן אפפירן אין דער באשטימטער האפן־שטאט. וועו לעבעדיעוו איז אנגעקומען קיין לאנדאן און איז אווענק זען טעפלאוון אין הויז פון קאהאנס באנק, איז טעפלאוו גראד ניט געווען אין הויז. דער אלטער קאהאן האט געוואוסט, אז צו טעפלאוון קומען פון אויסלאנד נאר סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן. האט ער ביי לעבעדיעוון א פרעג געטאן: „איר זייט א סאציאליסט־רעוואלוציאנער?" לעבעדיעוו האט פארשטאנען, אז דער אלטער איז ניט קיין פרעמדער מענטש, האט ער אים געענטפערט: „יא".

זיי האבן זיך צערעדט. לעבעדיעוו האט, פארשטייט זיך, וועגן זיין מיסיע קאהאנען גארניט דערציילט, אבער קאהאן האט אים דערציילט, אז ער האט אין אנהויב וועו די „איסקרא" האט אנגעהויבן ארויסגיין, שטארק סימפאטיזירט מיט דער רוסלענדער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי און האט די ערשטע צייט, וועו לענין איז געקומען קיין לאנדאן ווי דער רעדאקטאר פון דער „איסקרא", אים געהאלפן. אבער נאכדעם ווי ער איז נעענטער

באַקאַנט געוואָרן מיט לענינען, האָט ער אינגעזען, אַז לענין איז זייער אַ שעדלעכער מענטש און ער האָט זיך פון אים אָפּגעקערט. קאַהאַן האָט געראַדט וועגן לענינען מיט גרויס פּאַרביטערונג. „אויב ער זאָל אַרײַנקריגן די פּאַרטיי אין זיינע הענט, האָט קאַהאַן געזאָגט, וועט עס זיין דער גרעסטער אומגליק ניט נאָר פּאַר דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, נאָר פּאַר דער גאַנצער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד. איר קענט אים ניטן" אַזוי אומגעפּער האָט דער אַלטער קאַהאַן דעמאָלט געראַדט וועגן לענינען. לעבעדיקע איז דעמאָלט געווען אַ פּייערדיקער רעוואָלוציאָנער און כאָטש ער איז געווען אַ מיטגליד פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנער און אַ קעגנער פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן, האָט ער אָבער הויך געשעצט לענינען ווי אַ רעוואָלוציאָנער און ער האָט וועגן דעם זיך שטאַרק געאַמפּערט מיט קאַהאַנען. ער האָט דעמאָלט, ווי ער האָט מיר שפּעטער דערציילט, געטראַכט, אַז אין קאַהאַנען רעדט „דער אינטעליגענטער קליין־בירגער".

עס זיינען אַוועק יאָרן. אין 1914, וועלן עס איז אויסגעבראַכן די ערשטע וועלט־מלחמה, האָט לעבעדיקע געלעבט אין פּאַריז. ער האָט גלייך ביים אויסברוך פון קריג אָרגאַניזירט „אַ רעפּובליקאַנער אָפּטיילונג פון רוסישע עמיגראַנטן אין דער פּראַנצויזישער אַרמיי". און אַליין איז ער אַרײַנגעטראָטן ווי אַ פּרייוויליקער אין דעם אויסלענדישן לעגיאָן פון דער פּראַנצויזישער אַרמיי. ער האָט זיך באַטייליקט אין פיל שלאַכטן, איז געווען פּאַרוואונדעט און איז דערהויבן געוואָרן צום ראַנג פון לויטענאַנט פון דער פּראַנצויזישער אַרמיי. אין דער זעלבער צייט האָט ער וויייטער מיטגעאַרבעט אין דער פּרעסע פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, האָט אויך געשריבן אַרטיקלען אין דער פּראַנצויזישער און אין דער רוסישער לעגאַלער פּרעסע. ווען עס איז אין מערץ 1917 אויסגעבראַכן די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, האָט לעבעדיקע גלייך דורך לאָנדאָן און שטאָקהאָלם זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד. שוין אין אַפּריל 1917 איז ער געוואָרן אינער פון די רעדאַקטאָרן פון דער פּעטער־בורגער טעגלעכער צייטונג „וואָליע נאָראָדא", וואָס איז געווען דער אָרגאַן פון די רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. פון אַפּריל ביז אויגוסט 1917 איז ער געווען דער פּאַרוואַלטער פון פּלאַט־מיניסטעריום אין דער צייטווייליקער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג. אין אויגוסט 1917 האָט ער רעזיגנירט פון זיין אַמט. ער איז געווען אינער פון די אָקטיוויסטע און אויסגעהאַלטנסטע קעגנער פון די באָלשעוויקעס.

אין טאָג פון דעם באָלשעוויסטישן אויפשטאַנד דעם 25סטן אָקטאָבער, לויט דער אַלטער רוסישער צייט־רעכענונג, איז לעבעדיקע נאָך ניט געווען אין פּעטראָגראַד. די באָלשעוויקעס האָבן שוין געהאַט פּאַרכאַפּט אַלע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונגען. די „וואָליע נאָראָדא" אָבער, לעבעדיקעס צייטונג, האָבן זיי פון אָנהויב ניט געקענט פּאַרכאַפּן, וויל דער אָפּיס פון דער צייטונג איז באַוואַכט געוואָרן פון אַ שטאַרקער אָפּטיילונג פון סאָלדאַטן, באַוואוסטזיניקע אַנטי־באָלשעוויקעס, אָנהענגער פון די רעכטע עס־ערן.

אויפן צווייטן אָדער דריטן טאָג נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקע־

רעניש, האָט לעבעדיעוו זיך צוריקגעקערט קיין פעטראָגראַד און ער האָט די ערשטע צייט טאָג און נאַכט זיך געפונען אין דער רעדאַקציע פון דער „וואָליא נאַראָדא". עס פאַרשטייט זיך, אַז קיין פרעמדע מענטשן האָט מען דעמאָלט אַהין ניט אַרייַנגעלאָזט. איין טאָג האָט מען לעבעדיעוון געלאָזט וויסן, אַז עס איז אָנגעקומען אַ גרופּע פון געווען רוסישע עמיגראַנטן פון לאָנדאָן, וועלכע וויל אים זען. לעבעדיעוו האָט געהייסן זיי אַרייַנפירן און צו זיין גרויסער איבעררַשונג האָט ער פּאַר זיך דערזען דעם אַלטן קאַהאַן מיט נאָך אַ פּאָר מענטשן, דאָכט זיך מיטגלידער פון קאַהאַנס פאַמיליע, וועלכע זיינען אַרויסגעפאָרן פון לאָנדאָן וועגן די קערענסקי־רעגירונג איז נאָך געווען אין מאַכט. נאָך אַיידער זיי האָבן זיך באַגריסט, איז קאַהאַן צוגעקומען צו לעבעדיעוון און האָט הויך אויסגערופן: „נו, וואָס האָב איך אייך געזאָגט?"

„וען, וואו?" — האָט לעבעדיעוו געפרעגט.

„אין 1908, וועט איר זייט דעם ערשטן מאָל געקומען קיין לאָנדאָן און גיזוכט טעפלאָוון. גיעדענקט איר וואָס איך האָב דעמאָלט גיזאָגט וועגן לענינען און איר האָט זיך דעמאָלט שטאַרק געאַמפּערט מיט מיר? איצט זעט איר, אַז איך בין געווען גערעכט".

לעבעדיעוו האָט גוט גיעדענקט יענע „דעבאַטע" זיינע מיט קאַהאַנען וועגן לענינען. ער האָט שטאַרק גיעדריקט דעם אַלטנס האַנט און מער האָבן זיי זיך שוין קיינמאָל ניט געטראָפן...

און איצט צוריק צו לאָנדאָן פון 1907.

איך ווייס ניט ווי אַזוי די יידישע סאָציאַליסטן און אַנאַרכיסטן, וועלכע האָבן גיעלעבט אין לאָנדאָן סוף פון די 80קער און 90קער יאָרן, האָבן געקאָמפּט קעגן רעליגיע. אָבער אין 1907, וועט איך בין געווען אין לאָנדאָן, האָבן די יידישע סאָציאַליסטן ניט געפירט קיין שום קאַמף קעגן רעליגיע. צווישן די ענגלישע סאָציאַליסטן, ווידער, זיינען געווען אַ סך פרומע קריסטן און אַפילו גייסטלעכע. אָבער צווישן די יידישע סאָציאַליסטן האָב איך דעמאָלט ניט געטראָפן קיין אײַן פרומען ייִד. די יידישע סאָציאַליסטן זיינען געווען ניט־רעליגיעז. זיי האָבן אָבער ניט דעמאָנסטרירט זייער פריזיניקייט. דאָס סאָציאַליסטישע פאָלקס־הויז אויף טאָמאָס סטריט איז אויך יום־כיפּור געווען אָפן, פונקט אַזוי ווי יעדן אַנדערן טאָג. יום־כיפּור האָבן די יידישע אַרבעטער, וועלכע האָבן געאַרבעט בייַ יידן, פאַרשטייט זיך, ניט געאַרבעט. זיינען אין פאָלקס־הויז דעמאָלט געווען מער מענטשן ווי אין אַ וואַכנדיקן טאָג. אין דעם פאָלקס־הויז האָט מען יעדן טאָג געקענט ניט נאָר אויסטרינ־קען אַ גלאָז טיי, נאָר אויך צובייסן. קיין ספּעציעלע מאָלצייטן האָט מען צוליב יום־כיפּור ניט געמאַכט. אָבער געווייסע עלעמענטן פון דער יידישער אַרטאַדאָקסיע האָבן ניט געקענט דאָווענען רואיק, ווייסנדיק, אַז אין דער סאָ־ציאַליסטישער פאָלקס־הויז אויף טאָמאָס סטריט זיצן יידישע אַפּיקורסים און עסן און טרינקען דאָרט. האָבן אַ פּאָר הונדערט „אַרטאַדאָקסישע" יידן, אויפגעהעצט פון די ווילדע פאַנאַטיקער צווישן זיי, נאָכן לייענען, זיך אָוועק־געלאָזט צו טאָמאָס סטריט און זיי האָבן פון ביידע זייטן באַלאָגערט דאָס

פאָלקס־הויז און זיך געגרייט „אָנצולערנען" די אַפּיקורסים וואָס וועלן אַרויסקומען פון פאָלקס־הויז. דער פאַרוואַלטער פון פאָלקס־הויז האָט אָבער אַרויסגערופן פּאָליציי צו באַשיצן די „אַפּיקורסים" קעגן די אָרטאָדאָקסישע פאַנאַטיקער. נאָך איידער די פּאָליציי איז אָנגעקומען, האָבן אַ פּאָר מענטשן, יידן און אויך ניט־יידן, וואָס זיינען אַרויס פון פאָלקס־הויז און זיך געלאָזט גיין ווייטער, טאַקע באַקומען קלעפּ פון דער „אָרטאָדאָקסישער" יוגנט. איי־נער פון די וואָס האָט געכאַפּט אַ פּאָר קלעפּ איז געווען דער „חבר פּיאָטר", דער לאַטיש, וועלכער איז מיט 10 יאָר שפּעטער, נאָך דער באָלשעוויסטי־שער איבערקערעניש אין רוסלאַנד אונטערן נאָמען „פּעטערס", געוואָרן איינער פון די הויפּט־פירער פון דער שרעקלעכער באָלשעוויסטישער טשעקאַ. די יידישע סאָציאַליסטן האָבן אים געוואָרנט, אַז ער זאָל ניט גיין, נאָר וואַרטן ביז די פּאָליציי וועט אָנקומען, אָבער ער האָט זיך אויסגעלאַכט פון דער וואָרענונג.

איך געדענק זייער גוט ווי ער האָט געזאָגט: „יאַ זשע ניע יעוורעי טאַק טשעוואָ מניע באָיאַטסיאַ עטיך פאַנאַטיקאָוו" (איך בין דאָך ניט קיין ייד, טאָ וואָס האָב איך מורא צו האָבן פאַר די דאָזיקע פאַנאַטיקער). אָבער די אָרטאָדאָקסישע יוגנט האָט אים געזען אַרויסקומען פון פאָלקס־הויז, איז דאָס געווען גענוג, אַז ער זאָל באַקומען אַ פּאָר קלעפּ. פּיאָטר איז צוליב דעם ניט געוואָרן קיין אַנטיסעמיט, אָבער קיין גרויסער פאַרערער פון דער יידי־שער רעליגיע איז ער זיכער אויך ניט געוואָרן...

אויף מיר האָט דער געפּלאַנטער יום־כיפּור „פּאָגראָם" פון געוויסע עלעמענטן פון אָרטאָדאָקסישן יידנטום אויף די אַפּיקורסים פון טאָמאַס סטריט געמאַכט אַ שווערן איינדרוק. עס איז מיר נאָר שטאַרק געפעלן געווען וואָס די לאָנדאָנער פּאָליציי, וועלכע איז דעמאָלט געווען אונטער דעם קאָנ־טראָל פון העכסט־קאָנסערוואַטיווע, מערסטנס רעליגיעזע ענגלענדער, האָט זיך אַזוי איינגעשטעלט פאַר די אַפּיקורסים־סאָציאַליסטן, באַשיצנדיק זייערע רעכט ווי פרייע בירגער. דאָס האָט געקענט פּאַסירן נאָר אין אַזאַ פריי לאַנד ווי ענגלאַנד, וועלכע איז אַפילו נאָך אין 1907 אונטער די טאָריס געווען העכסט ליבעראַל און טאָלעראַנט צו אַנדערש גלויביקע.

אינעם קליינעם פאָלקס־הויז אויף טאָמאַס סטריט, אין לאָנדאָן, איז אויך געווען אויף צווייטן אָדער דריטן שטאָק אַ לעזע־זאַל. עס פלעגן אָנקו־מען פאַרשיידענע אויסלענדישע צייטונגען, צווישן זיי דער ניו־יאָרקער „פאָרווערטס" און דער „צייט־גייסט", דאָס גרויסע וואָכנבלאַט וואָס איז אין די יאָרן 1905־1908 אַרויסגעגעבן געוואָרן פון דער „פאָרווערטס"־אַסאָסיאַציע, פריער אונטער דער רעדאַקציע פון אַב. קאַהאַן און שפּעטער אונטער דער רעדאַקציע פון ד"ר ש. פּעסקין.

דעם ערשטן נומער „צייט־גייסט" האָב איך געזען נאָך אין סעפּטעמבער 1905 אין זשענעווע אין דעם אַרכיוו פון „בונד" און ער איז מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. אין רוסלאַנד האָב איך מער ניט געזען ניט דעם „צייט־גייסט" און ניט דעם „פאָרווערטס". דער „פאָרווערטס" האָט פאַר די צוויי יאָר זיך באַדייטנד געענדערט. אַ צאָל פון זיינע וויכטיקע מיטאַרבעטער פון

1905 זיינען אַוועק צו דער „וואַרהייט", די טעגלעכע צייטונג, וועלכע לואי מילער האָט געגרינדעט סוף 1905 אין אָפּאָזיציע צום „פֿאָרווערטס". אויף זיין אָרט האָט דער „פֿאָרווערטס" אַרייַנגענומען ווי שטענדיקע מיטאַרבעטער דעם טאַלאַנטפולן פּובליציסט און פּעליעטאָניסט מ. באַראַנאָוו, דעם באַרימטן פֿאָעט און פּעליעטאָניסט מאָריס ראָזענפעלד. עס איז אויך צוגעקומען הלל ראָגאָף, וועלכער האָט פריער געשריבן נאָר ענגליש אין דעם „וואָירקער". און פון רוסלאַנד האָבן אין „פֿאָרווערטס" אָפט געשריבן מ. אָלגין און ב. צבּיון.

איך האָב מיט גרויס אינטערעס געלייענט אין לאָנדאָן דעם „פֿאָרווערטס" און דעם „צייט־גייסט". אָזוי ווי צייט האָב איך געהאַט ענגוג, האָב איך אַנגעשריבן אַ פּאָר קורצע אַרטיקלען פֿאַרן „צייט־גייסט" און אַוועקגעשיקט זיי צום רעדאַקטאָר ד"ר שמואל פּעסקין. די אַרטיקלען זיינען באַלד אָן שום ענדערונגען געווען געדרוקט אין „צייט־גייסט". אָזוי ווי קיין האָנאָראָר פֿאַר די אַרטיקלען האָב איך ניט געבעטן, האָט מען, פֿאַרשטייט זיך, מיר ניט געצאָלט. אונטערגעשריבן מיינע אַרטיקלען מיט מיין אמתן נאָמען האָב איך ניט געוואָגט. איך געדענק ניט וואָס פֿאַר אַ פּסעוודאָנים איך האָב באַנוצט פֿאַר מיינע ערשטע צוויי אַרטיקלען אין „צייט־גייסט", אָבער די וויטערדיקע אַרטיקלען האָבן איך אונטערגעשריבן מיטן נאָמען דאָוויד. (אויף דעם גרונט האָבן מיך מאָנכע לייענער פון „צייט־גייסט" גאָר אָנגענומען פֿאַר אַ דייטש).

דער דעמאָלטדיקער פירער פון די יידישע סאָציאַליסטן אין ענגלאַנד, מאָריס מייער, האָט געהאַט אַ דרוקערייַ, וואָס איז געווען דאָס סאָציאַל־דעמאָקראָטישע וואָכנבלאַט, די „נייַע צייט", פון וועלכער מאָריס מייער איז געווען דער לעצטער רעדאַקטאָר. אַ געוויסע צייט האָט מאָריס מייער געטרוימט וועגן עמיגרירן קיין אַמעריקע. אָבער אין 1907 האָט ער זיך איבערצייגט, אַז מען וועט אים קיין אַמעריקע ניט אַרייַנלאָזן, וויייל ער האָט געליטן פון טראַכאָמע (אָזאַ אויגן־קראַנקייט) און אַזוינע האָט מען ניט אַרייַנגעלאָזט אין אַמעריקע. וועג ער האָט איבערגעלייענט מיינע „ווערק", וואָס איך האָב געשריבן פֿאַרן „צייט־גייסט", האָט ער מיר געזאָגט אַז איך זאָל אומבאַדינגט פֿאַרבלייבן אין לאָנדאָן. ער וועט אָנהויבן אַרויסגעבן אַ נייַ וואָכנבלאַט אָדער אַ מאָנאַטלעכן זשורנאַל און איך וועל זיין זיין הויפּט־אַסיסטענט. מיר איז זיין פּלאַן פון אָנהויב שטאַרק געפֿעלן געוואָרן און איך האָב שוין געהאַט אָפּגעמאַכט ביי זיך צו פֿאַרבלייבן אין לאָנדאָן, וויייל קיין אַמעריקע האָב איך בשום אופן ניט געוואָלט פֿאָרן. אָבער אין מאָנאַט אָקטאָבער, וועג עס האָבן זיך אָנגעהויבן אין לאָנדאָן די רעגנס און די פּינצטערע טעג מיט די באַרימטע „פֿאָגס" (געדיכטע טומאָנען), וועג מען זעט פֿאַר זיך קיין זאַך ניט, האָב איך באַשלאָסן ניט צו פֿאַרבלייבן אין לאָנדאָן נאָר אַוועק־פֿאָרן ערגעץ אַנדערשוואו. וואוהין פֿאָרט מען? קיין פּאַריז, וואוהין „חבר פּיאָטר" האָט מיך כסדר געדרופן צו פֿאָרן, האָב איך ניט געהאַט קיין חשק צו פֿאָרן. וואָס וועל איך דאָרטן טאָן אָן אַ פּראָפּעסיע און אָן אַ שפּראַך?

האָב איך צוערשט געהאַט באַשלאָסן צו פאָרן קיין בערן, אין דער שוויץ. דאָרטן איז דעמאָלט געווען מיינע אַ קוזינע און אַ פּאָר פון מיינע חברים, וועלכע האָבן שטודירט אין אוניווערזיטעט. וואָלט מיין גלידשוועסטערקינד, דאָוויד יאָכעלמאַן, נאָך געווען אין בערן, וואָלט איך טאָקע אַוועקגעפאָרן קיין בערן און וואָלט זיך באַמיט אַנצוקומען אין אוניווערזיטעט, ווי ער האָט מיר גערעטן ביי אונדזערע באַגעגענישן אין זשענעוע אין הערבסט 1905. אָבער ד"ר יאָכעלמאַן האָט שוין באַקומען זיין דאָקטאָר־דיפּלאָם נאָך אין סוף 1905. ער האָט געהיירט און האָט אין 1907 געווואוינט אין קיעוו. האָב איך דערי־ בער באַשלאָסן אויך קיין בערן ניט צו פאָרן.

איין טאָג האָב איך אין לאָנדאָנער פאָלקס־הויז געטראָפן דעם בונדיסט זונדל שפּייער. אים האָב איך גוט געקענט אין ניו־יאָרק נאָך אין 1904. ער האָט געשטאַמט פון דווינסק, און איז אין 1904 געווען איינער פון די טעטיק־ סטע מיטגלידער פון דער ניו־יאָרקער אָרגאַניזאַציע פון „בונד". איך פלעג אים אָפט טרעפן אין בונדישן קלוב און האָב אין צייט אויך געאַרבעט מיט אים אין אײַן שאָפּ, וואו דער דעמאָלטדיקער באַוואוסטער בונדיסט משה לעווינסאָן איז געווען דער פאָרמאַן.

נאָך דעם „רויטן זונטאָג" אין יאָנואַר 1905, וועלן עס האָט זיך פאַקטיש אָנגעהויבן די ערשטע רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, איז שפּייער מיט אַ גרופּע אַנדערע בונדיסטן און רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן צוריק אַוועקגעפאָרן אויף „רעוואָלוציאָנערער אַרבעט" קיין רוסלאַנד. ער האָט פאָר אַ משך פון צוויי און אַ האַלב יאָר געאַרבעט אין „בונד" אין פּאַרשיידענע שטעט. אָבער ענדע זומער 1907, וועלן די רעאַקציע האָט געזיגט אין רוסלאַנד, האָט ער פאָרלאָזן רוסלאַנד. ער איז פריער געווען אין אַנדערע שטעט און איצט איז ער געקומען קיין לאָנדאָן. אין לאָנדאָן האָט ער געאַרבעט אין פּאַרשיידענע שעפּער.

אײַנמאָל, וועלן מיר זיינען אַזוי געזעסן ביי אַ גלעזל טיי אין פאָלקס־הויז, רופט זיך שפּייער אָפּ צו מיר: „איר ווייסט, שוב, וואָס איך וועל אייך זאָגן: איך בין געקומען צום שלוס, אַז אויב ניט אין רוסלאַנד, איז דער בעסטער פּלאַץ פאָר מיר און אויך פאָר אייך ניו־יאָרק. דאָרט פילט מען זיך היימיש".

לכתחילה האָבן זיינע רייד אויף מיר ניט געמאַכט קיין אײַנדרוק. אָבער עס איז אַוועק אַ וואָך אָדער צוויי און איך האָב זיך דערמאָנט אַן שפּייערס באַמערקונג און האָב אַ טראַכט געטאָן: אפשר טאָקע בעסער פאָרן קיין אַמעריקע? דאָרט געפינט זיך דאָך שוין איצט אונדזער גאַנצע פאַמיליע, מיינע ביידע ברידער און ביידע שוועסטער מיט זייערע קינדער. אין רוס־ לאַנד איז פאַרבליבן נאָר מיין פאָטער און ער האָט מיר געשריבן, אַז ער קלייבט זיך אויך צו פאָרן קיין אַמעריקע. אויב אין רוסלאַנד זאָל אין אַ יאָר־ צוויי די רעאַקציע זיך אײַנשטילן און עס זאָל זיך אָנהויבן אַ נייע רעוואָלו־ ציאָנערע אויפלעבונג, האָב איך געטראַכט, וועל איך דאָך אויך פון אַמעריקע קענען צוריקקערן זיך קיין רוסלאַנד. אויב, ווידער, די רעאַקציע אין רוס־ לאַנד זאָל אָנהאַלטן לענגער ווי אַ פּאָר יאָר, וועל איך אין אַמעריקע זיך

קענען אַ סך לייכטער און בעסער אײנאַרדענען, ווי אין וועלכן עס איז איראָפּאישן לאַנד.

האָב איך ענדלעך באַשלאָסן צו פאָרן קיין אַמעריקע. מיינע ביידע ברידער און מיין עלטסטע שוועסטער מיט זייערע פאַמיליעס האָבן אַלע געוואוינט אין פילאַדעלפיע. האָב איך געקויפט אַ שיפס־קאָרטע קיין פילאַדעלפיע און אין אַ וואָך־צווי אַרום האָב איך זיך אָפּגעזעגנט מיט מיינע פרייַנד אין לאָנדאָן, בין אַוועקגעפאָרן קיין סאָוטהעמפטאָן און דאָרט זיך באַלד געזעצט אויף דער שיף „האַווערפאָרד", וואָס איז געגאַנגען קיין פילאַדעלפיע. שוין אויפן שיף האָב איך זיך דערמאָנט, אַז מיט פיר יאָר פריער, סוף 1903, בין איך טאַקע אויך מיט דער זעלבער שיף געקומען קיין פילאַדעלפיע.

מיין שיפס־קאָרטע איז געווען פאָרן דריטן קלאַס. דעם ערשטן מאָל בין איך אויך געפאָרן מיטן דריטן קלאַס און האָב גוט געדענקט ווי „אויס־גערייסן" איך בין דעמאָלט געוואָרן. האָב איך אײַבערגעריידט מיט אַ מאַטראָז, אַז ער זאָל מיך אַריבערפירן אין דער פרויען־אָפּטיילונג, וואו עס זיינען געווען עטלעכע לייַדיקע קאָיוטעס און ער האָט מיך טאַקע פאָר אַ פּאָר דאָלאָר גוט אײַנגעאָרדנט און מיר האָט אויפן שיף קיין זאַך ניט געפעלט.

איין און דרייסיקסטער קאַפּיטל

איך הויב אָן אַרבעטן אין אַ שאַפּ אין פילאַדעלפיע. — די קאָנצערטן פון פילאַדעלפיער סימפאָנישן אָרקעסטער. — קאָמיפארזשעוסקאַיאַ מיט איר טרופּע אין אַמעריקע. — די רוסישע מאָציאַל־דעמאָקראַטישע גרופּע אין פילאַדעלפיע.

קיין פילאַדעלפיע בין איך אָנגעקומען סוף יאָר 1907. צו דער שיף זיינען מיך געקומען באַגלעזענען מיין ברודער, דער קונסט־מאָלער און מיין עלטסטע שוועסטערס קינדער. זיי האָבן איך ניט געזען כמעט צוויי און אַ האַלב יאָר. אָלע האָבן, פֿאַרשטייט זיך, שטאַרק זיך געפרייט וואָס איך בין צוריק אין אַמעריקע. פֿאַרפֿאָרן בין איך צו מיין ברודער, אָבער לאַנג דאָרט האָב איך ניט געוואָלט און ניט געקענט פֿאַרבלייבן. האָב איך זיך אַריבער־געקליבן צו מיין שוועסטער. אָבער דאָרט איז מיר אויך געווען ניט זייער באַקוועם. בין איך אַריבער צו מיין עלטסטן ברודער, דעם משכיל, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ העברעאישער לערער און איז אינגיכן געוואָרן אַן אָפּטאָמעטריסט. ער האָט שוין דעמאָלט געהאַט 4 קינדער און שפּעטער זיינען צוגעקומען נאָך דריי. קיין גרויסער גביר איז ער, נאָטירלעך, ניט געווען. אָבער מיין שוועגערין איז געווען אַ זייער שיינע, איידעלע, גוטהאַרציקע פרוי. איך האָב זי געקענט נאָך פון קורעניק, ווען זי איז נאָך געווען מיין ברודערס כלה. איך האָב זי זייער ליב געהאַט און זי מיך אויך. האָב איך זיך ביי איר אין הויז געפילט זייער גוט. געפינען אָבער אַרבעט אין פילאַדעלפיע, איבערהויפט פאַר איינעם וואָס האָט ניט קיין באַשטימטע פּראָפעסיע, איז דעמאָלט געווען זייער שווער.

אין ניו־יאָרק איז געווען נאָך ערגער. עס איז דעמאָלט אין לאַנד געווען אַ גרויסער קריזיס. פיל פאַבריקן האָבן זיך צוגעמאַכט און די צאָל אַרבעטס־לאָזע אין לאַנד איז מיט יעדן טאָג געוואָרן אַלץ גרעסער. קיין נייע הייזער האָט מען ניט געבויט און די אַלטע האָט מען אויך ניט רעמאָנטירט.

אויף דער שיף, פאַרנדיק קיין פילאַדעלפיע, האָב איך געטראַכט, אַז אין ערגסטן פאַל, אויב איך וועל ניט קענען קריגן עפּעס בעסערס, וועל איך צוריק ווערן אַ הויז־מאָלער, ווי איך בין געווען מיט צוויי און אַ האַלב יאָר פריער אַידער איך האָב פאַרלאָזן ניו־יאָרק.

אין פילאַדעלפיע האָט מיין ברודער געהאַט אַ גוטן פרייַנד, אַ הויז־מאָלער, וועלכער איז געווען סאָציאַליסטיש געשטימט און אַ געטרייער לייענער פון „פאָרווערטס". האָב איך געהאָפּט ביי אים צו קריגן אַרבעט. אָבער

וועז איך בין געקומען קיין פילאַדעלפיע, האָב איך אויסגעפונען, אַז ער אַליין איז אויך אַרבעטסלאָז.

אין ניו־יאָרק איז די אַרבעטסלאָזיקייט געווען נאָך פיל גרעסער ווי אין פילאַדעלפיע. פון קיין אַרבעטסלאָזיער פאַרזיכערונג האָט מען דעמאָלט אין אַמעריקע נאָך ניט געוואוסט. פיל אַרבעטסלאָזע האָבן פשוט געהונגערט. אַ סך אַרבעטסלאָזע מענער און פרויען זיינען אויס פֿאַרצווייפלונג באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. אייגנער פון זיי איז געווען דער באַקאַנטער יידישער אַנאַרכיסט „גענאָסע מאָטיע", וועמען איך האָב באַשריבן אין די ערשטע קאַפּיטלען פון מיינע דעראינערונגען. ער איז אַ לאַנגע צייט געווען אַרבעטסלאָז, האָט ער אין נאַכט אויפגעעפנט אַלע געז־רערן אין קיך און איז אומגעקומען צו־זאַמען מיט זיין יונגער פרוי און קינד.

אַזוי ווי צייט האָב איך געהאַט גענוג, האָב איך געשריבן אַרטיקלען פאַרן „צייט־גייסט". דער „צייט־גייסט" האָט אפילו „געפיטשורט" מיינע אַרטיקלען און האָט אַ פּאָר מאָל זיי רעקלאַמירט אין „פֿאַרווערטס", אָבער קיין האָנאָראַר פאַר זיי האָב איך ניט באַקומען. אינגיכן האָט ד"ר ש. פּעסקין רעזיגנירט ווי דער רעדאַקטאָר פון „צייט־גייסט" און דער במקום רעדאַקטאָר איז אַ פּאָר מאָנאַטן צייט געווען הערץ בורגין, אַ לייט־אַרטיקל שרייבער פון „פֿאַרווערטס", אַ מיטגליד פון דער רוסלענדישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, וועמען איך האָב גוט געקענט נאָך אין די יאָרן 1904־1905, וועז מיר האָבן ביידע באַלאַנגט צו דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גע־זעלשאפט אין ניו־יאָרק. אינגיכן איז דער „צייט־גייסט" אונטערגעגאַנגען און איך בין געווארן אויס „שרייבער".

מיין ברודער, דער קונסט־מאָלער, האָט געהאַט אַ פריינד, וועלכער האָט געהאַט אַ שאָפּ, וואו מען האָט געניט ביליקע זומערדיקע פרויען־קליידלעך (סקוירטס). דער פּאַרמאַן פון שאָפּ איז אויך געווען מיין ברודערס אַ גוטער באַקאַנטער נאָך פון דער אַלטער היים. אַזוי ווי איך האָב דאָך מיט דריי יאָר פריער געאַרבעט אין ניו־יאָרק אַ געוויסע צייט ווי אַ סקוירטמאַכער, האָט מיין ברודער געפּועלט ביים פּאַרמאַן פון דעם סקוירט־שאָפּ, אַז ער זאָל מיך אַרויפנעמען אין שאָפּ. נייען אויף דער מאַשין האָט איך גוט געקענט, איז מיר ניט שווער געווען אין אַ פּאָר וואָכן צייט אויסצולערנען זיך אויפנייען אַ צוגעשניטענע בילידקע זומערדיקע פרויען־קליידל.

די ערשטע צווי וואָכן, זען איך בין געווען אין „דער לערע", האָב איך געאַרבעט אומזיסט. אויף דער דריטער וואָך האָב איך אַנגעהויבן אַרבעטן פון שטיק און האָב שוין פאַרדינט 8 דאָלאָר אַ וואָך און שפּעטער שוין 10־12 דאָלאָר אַ וואָך. די אַרבעט איז ניט געווען קיין שווערע. שבת פלעגט מען אַרבעטן נאָר ביז 1 אַזייגער בייטאָג און די אַרבעטער אין שאָפּ האָבן זיך צו מיר גוט באַצויגן.

איין אָוונט אין דער וואָך פלעג איך צוזאַמען מיט מיינע צווי עלטסטע פֿלימעניצעס, מיין שוועסטערס טעכטער, גיין אין דער אַקאַדעמי אָוו מוזיק צו די פילהאַרמאָנישע קאָנצערטן. דער קאָנדאָקטאָר אַדער דיריגענט פון דעם פילאַדעלפיער סימפאָנישן אָרקעסטער איז דעמאָלט געווען דער יונגער

לעאָפאָלד סטאָקאָווסקי. אים האָב איך צום ערשטן מאָל געהערט שפּילן יאָהאָן סעבאַסטיאַן באַכס קאָמפּאָזיציעס, וועלכע ער אַליין האָט טאָקע אַר־קעסטרירט און באַך איז זינט דעמאָלט געוואָרן מיין באַליבטסטער קאָמפּא־זיטאָר.

אין ווינטער פון 1908 איז קיין אַמעריקע געקומען פון פּעטערבורג די באַרימטע רוסישע אַקטריסע וואַרע קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ מיט איר טרופּע. זי האָט געשפּילט עטלעכע מאָנאַטן צייט אין ניו־יאָרק און די אמתע ליבהאָבער פון טעאַטער־קונסט האָבן באַוואונדערט איר שפּילן. אין „פּאָרווערטס" האָט וועגן איר געשריבן באַגייסטערטע אַרטיקלען אַב. קאָהאַן און אין לואי מי־לערס „וואָרהייט" האָט מיט ניט קיין קלענערער באַגייסטערונג געשריבן וועגן יעדער פּיעסע וואָס זי האָט אויפגעפירט, דער באַרימטער יידישער שריפטשטעלער און דראַמאַטורג יעקב גאָרדין.

קיין פילאָדעלפיע איז קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ געקומען נאָר אויף 3 פאָר־שטעלונגען, אין וועלכע זי האָט געשפּילט די הויפּט־ראָלע: אין איבסענס „נאָראַ" און „בוימיסטער סאָלנעס" און אין אָסטראָווסקיס „דיקאַרקא" (די ווילדע). איך בין נאָטירלעך געווען ביי אַלע דריי פּאָרשטעלונגען און איך קען זאָגן, אַז זי איז געווען די טאָלאַנטפּולסטע אַקטריסע וואָס איך האָב ווען געזען אויף וועלכער עס איז ביינע (און געזען האָב איך אַ סך וועלט־באַרימ־טע אַקטריסעס). קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ שטייט מיר נאָך היינט פאָר די אויגן ווי אַ לעבעדיקע אין די אַלע דריי פּיעסן און איר שטימע קלינגט אין מיינע אויערן ווי איך וואָלט ערשט נעכטן זי געהערט. איך האָב שטאַרק באַדוי־ערט וואָס איך בין ניט אין ניו־יאָרק און קען זי ניט זען אין די אַלע אַנדערע פּיעסן, אין וועלכע זי איז אויפגעטראָטן. צווי פון מיינע באַקאַנטע זיינען פון פילאָדעלפיע טאָקע ספּעציעל געפאָרן קיין ניו־יאָרק צו זען אַלע פּיעסן, וועלכע קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ האָט דאָרט אויפגעפירט. איך האָב זיי שטאַרק מקנא געווען.

אַ פאָר מאָל בין איך אויך געווען אין יידישן טעאַטער. פילאָדעלפיע האָט דעמאָלט נאָך ניט געהאַט קיין שטענדיקן יידישן טעאַטער, אָבער אין מאָל אַ וואָך פלעגט אייגע פון די ניו־יאָרקער יידישע טרופּעס אויפפירן אין פילאָדעלפיע אַ פּיעסע, וועלכע איז יענעם סעזאָן געשפּילט געוואָרן מיט דערפאָלג אין ניו־יאָרק.

אויף זונטאָג בייטאָג פלעגן אייניקע ברענטשעס פון אָרבעטער־רינג אָרגאַניזירן לעקציעס מיט אַ פאָפולערן יידישן לעקטאָר פון ניו־יאָרק און איך פלעג אָפט גיין צו די דאָזיקע לעקציעס. ביי אייך לעקציע אין אַ זונטאָג בייטאָג האָב איך געטראָפן אַ יונגנמאַן, וועלכער האָט פאָרקויפט דאָרט דעם נייעסטן נומער פון דעם רוסישן סאָציאַל־דעמאָקראָטישן ליטעראָריש־פּאָלי־טישן מאָנאָט־זשורנאַל „ראָדוגאַ", וועלכער האָט זיך געדרוקט אין זשענעוע. פון דעם דאָזיקן יונגנמאַן האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אין פילאָדעלפיע עק־סיסטירט שוין כמעט אַ יאָר צייט אַ גרופּע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראָטן, וועלכע האַלט אָפּ יעדן זונטאָג אין דער פרי פּאָרזאַמלונגען, לעקציעס און דיסקוסיעס אין אַ זאַל ניט ווייט פון מיין ברודערס הויז וואו איך האָב גע־

וואוינט. איך האָב אים דערציילט ווער איך בין און ער האָט מיך איינגעלאָדן צו קומען צו זייער פאַרזאַמלונג.

דעם קומענדיקן זונטאָג בין איך טאַקע אַוועק אַהין. אין זאָל זיינען געווען ביי א 20-25 מענטשן, יונגע בחורים און מיידלעך. איך האָב קיינעם פון זיי ניט געקאָנט. אָבער דער יונגערמאַן, וועלכער האָט מיך איינגעלאָדן צו דער פאַרזאַמלונג, האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר אַלע חברים און איך בין מיט אייניקע פון זיי אינגיכן באַענט באַפרייַנדעט געוואָרן.

די מערסטע מיטגלידער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גרופּע זיינען געווען יידן, אָבער עס זיינען אויך געווען ביי א 10 רוסן, גרוזינער, עסטן און לאַטישן. א טייל פון די יידן זיינען געקומען פון אַוויגע רוסישע שטעט, וואו עס זיינען געווען זייער וויניק יידן און זיי האָבן קיין יידיש ניט געקענט. עס זיינען געווען צווויי ברידער, למשל, פון אירקוטסק און צווויי שוועסטער פון פאַוולאַגראַד, וואָס זייער פאַטער אַפילו האָט ניט געקענט קיין יידיש. ער פלעגט אויך אָפט קומען צו די לעקציעס פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן.

דער גייסטיקער פירער פון דער פילאַדעלפיער גרופּע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן איז געווען א געוויסער פאַנין, א ייד פון וויטעבסק. זיין אמתער נאָמען איז, דאָכט זיך, געווען פאַניקאָווסקי. ער איז געווען אַן אַלטער סאָציאַל־דעמאָקראַט, א מענשעוויק, א גוט באַלעזענער אין דער סאָציאַליסטישער און ספּעציעל אין דער מאַרקסיסטישער ליטעראַטור און ניט קיין שלעכטער לעקטאָר.

צווישן די רוסן זיינען געווען צווויי קאָזאַקן פון נאָווטשערקאַסק. זיי ביידע האָבן געדינט אין דער אַרמיי, האָבן אין 1906 זיך באַטיילקט אין א מיליטעריש אויפשטאַנד, זיינען געזעסן אין א מיליטערישער טורמע, וואָר־טנדיק אויף זייער משפּט. אָבער זיי זיינען צוזאַמען מיט נאָך א פּאָר אַרעס־טירטע אַנטלאָפן פון טורמע און מיט גרויסע שווערייקייטן אין זומער פון 1907 אַנגעקומען קיין אַמעריקע. אייניער פון זיי, סמאָלענסקי, איז געווען א גאַנץ אינטעליגענטער באַוואוסטזיניקער סאָציאַל־דעמאָקראַט. ער האָט דערנאָך אויסגעשטודירט אין אַמעריקע פאַר אינזשינער אין מינעסאָטאַ און האָט דאָרט געאַרבעט. נאָך דער רעוואָלוציע פון 1917 איז ער געקומען קיין ניו־יאָרק מיטן געדאַנק אומצוקערן זיך קיין רוסלאַנד. אָבער וען ער איז שוין געווען גרייט אַפּצופאָרן קיין רוסלאַנד, איז פאַרגעקומען די באַלשע־וויסטישע איבערקערעניש, און אַזוי וויי ער איז געווען א ביטערער קעגנער פון לענינען און פון זיין באַלשעוויזם, איז ער פאַרבליבן אין ניו־יאָרק. ער האָט דאָ געאַרבעט ווי א שטאָטישער אינזשינער. אין 1920 איז ער פלוצלונג געשטאָרבן. איך בין מיט אים די אַלע יאָרן געווען באַפרייַנדעט.

צווישן די מיטגלידער פון דער פילאַדעלפיער גרופּע זיינען אויך געווען א פּאָר באַלשעוויקעס. אייניער פון זיי, ניקאָליי יאַנסאָן, איז געווען אַן עסט אַדער עסטאַניער. ער איז געווען א שטאָל־אַרבעטער און האָט געאַרבעט אין א שטאָל־פאַבריק אין רעווטל. ער איז געווען א גאַנץ אינטעליגענטער אַר־בעטער און א פאַנאַטישער באַלשעוויק, אָבער זייער אַן ערלעכער און אויפ־

ריכטיקער. צו מיר האָט ער זיך באַזונדערס גוט באַצויגן און געהאַט צו מיר דעם גרעסטן צוטרוי. און איך קען זאָגן, אַז אונטער מיין איינפלוס איז ער געוואָרן כמעט אויס באָלשעוויק. יעדנפאַלס האָט ער אויף אונדזערע פאַר־זאַמלונגען מער ניט געפֿרעדיקט קיין באָלשעוויזם און ער האָט ניט פֿראָפּע־טירט וועגן מיר פֿלעגן שאַרף קריטיקירן לענינען און די באָלשעוויסטישע טאַקטיק.

וועגן איך האָב סוף זומער 1908 פֿאַרלאָזן פֿילאָדעלפֿיע, האָב איך אים נאָך דאָרט איבערגעלאָזט. ער איז אַ פֿאַר מאָל געווען אין ניו־יאָרק און יעדעס מאָל האָבן מיר זיך געטראָפֿן און פֿאַרבראַכט צוזאַמען אַ פֿאַר שטונדן. שפּעטער איז ער אַוועקגעפֿאָרן פון פֿילאָדעלפֿיע אין אַן אַנדער שטאָט פון פּענסילוועניע. אין צייט פון דער מלחמה איז ער געווען אַן „אינטערנאַציאָ־נאַליסט" און שפּעטער איז ער, אונטער בוכאַרינס און טראָצקיס איינפלוס, צוריק געוואָרן אַ באָלשעוויק.

באָלד נאָך דער רעוואָלוציע פון פעברואַר־מערץ 1917 האָט ער צוזאַמען מיט אַנדערע באָלשעוויקעס זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד און ער האָט געשפּילט אַ באַדייטנדע ראָלע אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע. ער איז פֿריער געווען עטלעכע יאָר אַ מיטגליד און דערנאָך, דאָכט זיך, דער פֿאַרזיצער פון דער וויכטיקער קאָנטראָל־קאָמיסיע פון דער באָלשעוויסטי־שער פּאַרטיי. דערנאָך איז ער געווען דער יוסטיץ־קאָמיסאַר פון דער רוסי־שער סאָוועטן־רעפּובליק. ער איז געשטאַרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט שוין אונטער סטאַלינען.

עטלעכע אַנדערע טעטיקע מיטגלידער פון אונדזער גרופּע זיינען אַוועק־געפֿאָרן קיין ניו־יאָרק און אין אַנדערע שטעט, אַזוי אַז סוף זומער 1908 איז די גרופּע זיך כמעט צעפֿאַלן.

אין דעם זעלבן זאָל אין פילאָדעלפֿיע, וואו עס פלעגן פֿאַרקומען די פֿאַרזאַמלונגען און לעקציעס פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גרופּע, פלעגן פֿאַרקומען אויך די פֿאַרזאַמלונגען פון דעם אָפּטאָונער יידישן ברענטש פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. איך בין אַ פֿאַר מאָל געווען ביי זייערע לעקציעס און פֿאַרזאַמלונגען. זיי האָבן אויך געהאַט אַן אייגענע ביבליאָטעק, וואו מען האָט געקענט ליינען יידישע און ענגלישע סאָציאַליסטישע צייטונגען און זשורנאַלן, ווי אויך ביכער. פלעג איך אין די אָונטן אָפּט באָזוכן די ביבליאָטעק. דאָרט בין איך באָקאַנט געוואָרן מיט אַן אַלטן מיטגליד פון דער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־פּאַרטיי („סאָשעליסט לעיבאָר פּאַרטי", אָדער ווי מען האָט זי גערופֿן פֿאַרקירצט ס. ל. פּ.). דאָס איז געווען די רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי פון אַמעריקע, וואָס איר פירער איז געווען דער באָרימטער דעניעל דעליאָן, וועמען פיל האָבן מיט יאָרן שפּעטער אָנגערופֿן „דער אַמעריקאַנער לענין". אין פילאָדעלפֿיע איז שוין דעמאָלט קיין יידישער ברענטש פון דער ס. ל. פּ. מער ניט געווען. אָבער עס זיינען געווען אַ פּאָר ס. ל. פּ.־ניקעס, וואָס פלעגן פֿאַרשפּרייטן אין

פילאַדעלפיע דעם „אַרבייטער", וואָס איז געווען דער ירישער אָרגאַן פון דער ס.ל.פ. דער „אַרבייטער" איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אין מאַל אין וואָך אין ניו־יאָרק, אונטער דער רעדאַקציע פון יוסף שלאָסבערג און דוד פינסקי. דעם „אַרבייטער" האָב איך געלייענט נאָך אין יאָר 1905, וועז איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע און איך האָב געשריבן וועגן זיינע רעדאַקטאָרן און מיטאַרבעטער אין די ערשטע קאַפּיטלען פון מיינע דערינערונגען. כאָטש איך בין קיין אַפּיציעלער מיטגליד פון דער ס. ל. פ. קיינמאָל ניט געווען, איז מיר די „רעוואָלוציאָנערע" ס. ל. פ. דעמאָלט געווען נאָענטער צום האַרצן ווי די „אַפּאָרטוניסטישע" ס. פ. (סאָציאַליסטישע פּאַרטיי), און דער אַרעמער, מאָגערער „אַרבייטער" סימפּאַטישער ווי דער „רייכער און פעטער" „פאָרווערטס" און איך פלעג אָפט מיט די מיטגלידער פון דער ס. פ. דיסקוטירן וועגן דעם. איך געדענק שוין ניט ווער עס האָט מיר פאַרגעשלאָגן, אַז איך זאָל האַלטן אַ רעפעראַט אויף דער טעמע: „ס. פ. אָדער ס. ל. פ. — אין וועלכער פּאַרטיי זאָלן מיר, רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטן ארבעטן?" איך האָב דעם פאַרשלאָג אָנגענומען און איך האָב דעם רעפעראַט אָנגעשריבן און אין אַ פּאָר וואָכן אַרום פאָר־געלייענט מיין מאַנוסקריפּט אויף אַ פאַרזאַמלונג אין פערמאָנט פּאַרק, וואו עס זיינען אָנוועזנד געווען ביי אַ 25־30 פערזאָן, מיטגלידער פון דער ס.ל.פ. און פון דער ס. פ. און אומפּאַרטייאישע. נאָכן רעפעראַט איז פאָרגעקומען אַ דיסקוסיע. איך וועל ניט זאָגן, אַז איך בין אַרויסגעקומען דער זיגער פון דער דיסקוסיע, קיין גוטער רעדנער בין איך קיינמאָל ניט געווען. אָבער אויף אייניקע פון די פאַרזאַמלטע האָט מיין רעפעראַט און מיינע ענטפערס צו די אָפּאָנענטן געמאַכט אַ שטאַרקן אינדרוק און איין באַקאַנטער ס.ל.פ.ניק האָט מיר געזומען אינרייד, אַז איך זאָל מיין מאַנוסקריפּט אָוועקשיקן צום „אַרבייטער". איך האָב פון אָנהייב זיך שטאַרק געקוועלט צי איך זאָל עס טאָן, אָבער סוף־כל־סוף האָב איך אים געפאָלגט און אין אַ 3־4 טעג אַרום האָב איך באַקומען אַ בריוו פון יוסף שלאָסבערגן, אַז כאָטש מיין מאַנוסקריפּט איז אַביסל צו לאַנג פאַר אַ וואָכנבלאַט, וועט ער אים דאָך ניט קירצן, נאָר וועט אים דרוקן אין די קומענדיקע דריי נומערן פון „אַרבייטער". שלאָסבערג האָט מיך אויך אינגעלאָדן צו שרייבן אָנדערע אַרטיקלען פאַרן „אַרבייטער". דאָס איז געווען דער ערשטער אַרטיקל מיינער, וואָס איז געווען געדרוקט אין אַ צייטונג אונטערגעשריבן ניט מיט אַ פסעוודאָנים, נאָר מיט מיין אמתן נאָמען.

איך וויס ניט וואָס פאַר אַן אינדרוק די אַרטיקלען האָבן געמאַכט אויף די לייענער פון „אַרבייטער", אָבער איך האָב שפּעטער אויסגעפונען, אַז זיי זיינען געלייענט געוואָרן אויך פון פיל מיטגלידער און סימפּאַטיקער פון דער ס. פ., וועלכע האָבן געווינלעך דעם „אַרבייטער" רעגלמעסיק ניט געלייענט.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, נאָך דעם ווי מיינע אַרטיקלען זיינען דערשינען אין „אַרבייטער", איז גראָד געוואָרן וויניק אַרבעט אין דעם סקוירט־שאָפּ, וואו איך האָב געאַרבעט, האָב איך באַשלאָסן צו פאַרלאָזן פילאַדעלפיע און פאָרן קיין ניו־יאָרק.

צוויי און דרייסיקסטער קאַפּיטל

ווידער אַמאָל אין ניו־יאָרק. — מיין קוזין זיסל און זיין טראַגישער סוף. — ניו־יאָרק אין 1905 און אין 1908. — די ניו־יאָרקער טעגלעכע יידישע צייטונגען. — פרייַנד און באַקאַנטע צווישן די מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" און „וואַרהייט".

קיין ניו־יאָרק פון פילאַדעלפיע בין איך אַנגעקומען אַנהויב סעפטעמבער 1908. פאַרפאַרן בין איך צו אַ חבר פון דער פילאַדעלפיער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גרופּע, מיט וועמען איך בין נאָענט באַפרייַנדעט געוואָרן באַלד ווי איך בין געקומען קיין פילאַדעלפיע און מיר זיינען דערנאָך געוואָרן נאָענטע פרייַנד אין משך פון אַ פּאָר צענדליק יאָר. ער איז אין ניו־יאָרק געווען אַ פּאָר מאָנאַטן און האָט געהאַט אַ געראַמען צימער אויף דער 18טער גאַס, צווישן צווייטער און דריטער עוועניו. ער האָט מיך אייַנגעלאַדן צו קומען צו אים און זיין ביי אים ביז וואַנען איך וועל אָנהויבן אַרבעטן און קענען דינגען אַ צימער פּאָר זיך אַליין.

ווען איך בין נאָך געווען אין לאָנדאָן, האָב איך באַקומען אַ בריוו פון מיין קוזין זיסל פון פּאָסטאָוו, אַז ער פּאָרט קיין אַמעריקע. אין ניו־יאָרק איז געווען זיין שוועסטער, וועלכע איז געקומען מיט אייניקע מאָנאַטן פּאָר אים צו איר חתן אַ צאָן־טעכניקער און זיי האָבן באַלד חתונה געהאַט. זיסל און זיין שוועסטער זיינען מיט אים באַקאַנט געוואָרן נאָך אין 1903 אין אָדעס. ער איז דעמאָלט געווען אָן עקסטערן אין אָדעס און זי האָט זיך אויך דעמאָלט געלערנט אין אָדעס. זיסל איז אין 1904 שוין געווען אַ מיטגליד פון „בונד" אין אָדעס. די שוועסטער איז געווען אַ סימפּאַטיקערין פון „בונד" און איר צוקונפטיקער מאַן איז אויך געווען אַ מיטגליד אָדער אַ סימפּאַטיקער פון „בונד". ער איז געווען שטאַרק פאַרליבט אין מיין קוזינע און זי צו אים איז אויך געווען ניט גלייכגילטיק. עס האָט זיך מיט דער צייט אַנטוויקלט צווישן זיי אַ ליבע און זיי האָבן זיך באַטראַכט ווי חתן־כלה. ער איז סוף 1904 אַוועקגעפאָרן שטודירן קיין בערלין. אָבער נאָכדעם ווי ער איז דאָרט אָפּגעווען אייניקע מאָנאַטן, איז ער אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. דאָ האָב איך אים אין זומער 1905 געטראָפן. ער האָט דעמאָלט געאַרבעט אין אַ שאָפּ ווי אַ העמדל־נייער. אָבער מיט אַ יאָר אָדער צווי שפּעטער איז ער געוואָרן אַ צאָן־טעכניקער. אין 1907 האָט ער שוין געהאַט אן אייגענע לאָבאָראַטאָריע און האָט גאַנץ גוט פאָרדינט.

מיין קוזינע, זיין כלה, איז סוף 1906 אַוועקגעפאָרן קיין דייטשלאַנד.

דערנאָך האָט זי אַ געוויסע צייט געלעבט אין דער שוויץ, אין בערן, האָט זיך געגרייט אָנצוקומען דאָרט אין אוניווערזיטעט. אָבער אין 1907 האָט זי באַשלאָסן צו פאָרן קיין אַמעריקע און הייראַטן דאָ. זי האָט געהאַט 7 ברידער, אָבער זיסל איז געווען איר באַליבטסטער ברודער. ער איז געווען ניט נאָר אַ ברודער, נאָר אויך אַ חבר אירער. איז ער קומענדיק קיין ניו־יאָרק, פאָרשטייט זיך, געווען ביי דער שוועסטער.

באַלד ווי איך בין געקומען קיין פילאַדעלפיע, האָב איך פון אים באַקומען אַ בריוו, אין וועלכן ער האָט מיר געשריבן, אַז ער פילט זיך ניט זייער גוט אין ניו־יאָרק. פאָרוואָס, האָט ער מיר ניט געשריבן. איך האָב געוואוסט, אַז ער אַרבעט אין ניו־יאָרק און איך בין געווען זיכער, אַז ער איז אויך געוואָרן אַ צאָן־טעכניקער. אָבער סוף זומער 1908 האָב איך באַקומען פון אים אַ בריוו, אַז ער איז קראַנק און אַז ער פאָרט צוריק אַהיים און ער האָט מיך געבעטן, אַז איך זאָל קומען זיך געזעגענען מיט אים פאַר זיין אָפּפאָרן. אָזוי ווי איך בין דעמאָלט גראָד געווען אַרבעטסלאָז, האָב איך באַשלאָסן טאָקע צו פאָרן קיין ניו־יאָרק.

קומענדיק קיין ניו־יאָרק, האָב איך, פאָרשטייט זיך, אים גלייך אויפּגעזוכט און ער האָט מיר דערציילט די פאַלגענדע געשיכטע: ער איז געפאָרן קיין אַמעריקע מיטן געדאַנק, אַז זיין שוואָגער וועט אים אַרייננעמען אין זיין לאָבאָראַטאָריע און ער וועט אינגיכן אויך ווערן אַ צאָן־טעכניקער. אָבער דער שוואָגער, זייענדיק אַ געוועזענער חבר נאָך פון אָדעס, האָט אים געהייסן גיין דערווייל זוכן אַרבעט אין אַ פאַבריק. „איך האָב געקענט כמעט צוויי יאָר צייט נייען העמדלעך אין אַ ניו־יאָרקער שוויץ־שאָפּ איידער איך בין געוואָרן אַ צאָן־טעכניקער, האָט ער אים געזאָגט, פאָרוואָס קענסטו עס אויך ניט טאָן?"

קורץ, זיסל איז געצוואונגען צו גיין אַרבעטן אין אַ שוויץ־שאָפּ פון פאַפּירענע קעסטלעך (פּעיפּער באַקסעס). פון דעם שרעקלעכן שטויב דאָרט האָט ער אָנגעהויבן ליידן אויף שווינדזוכט. ער האָט געמוזט אויפּגעבן די אַרבעט און די דאָקטוירים האָבן אים געזאָגט, אַז ער מוז פאָרלאָזן ניו־יאָרק. האָט ער באַשלאָסן צו פאָרן צוריק אַהיים. די שוועסטער האָט שרעקלעך געליטן פון דעם און זי האָט איר מאָן קיינמאָל ניט מוחל געווען. ווען זייער אייניציקער יינגל איז אויפגעוואקסן, איז זי טאָקע זיך צוגעגאַנגען מיטן מאָן.

די פאָר וואָכן פאָר זיסלס אָפּפאָרן פון אַמעריקע האָב איך די גאַנצע צייט פאַרבראַכט מיט אים. ער האָט מיך אַרומגעפירט צו זיינע אַלטע און נייע פרײַנד און באַקאַנטע, וואָס מאַנכע פון זיי זיינען אין דער היים געווען אויך מיינע פרײַנד. מיר זיינען אַ פאָר מאָל געווען צוזאַמען אין יידישע טעטערס און אויף פאַרשיידענע פאַרזאַמלונגען.

אין רוסלאַנד איז ער שפּעטער קומענדיק צוריק פון אַמעריקע, געווען צווישן מאָל פאַרהיראָט. ער האָט געלעבט אין פאַרשיידענע שטעט. אין 1917־1918 האָט ער געוואוינט אין קרים און איז דאָרט געווען טעטיק אין „בונד".

דערנאָך האָט ער געלעבט אין פּאָסטאָוו. אין 1942 האָבן די נאַציס אים און זיין גאַנצע פאַמיליע אומגעבראַכט.

פּאָר די דריי יאָר מיט דריי מאָנאַטן, וואָס זיינען אַריבער זינט איך האָב פֿאַרלאָזן ניו־יאָרק (אין יוני, 1905), האָט ניו־יאָרק קיין סאָבוועי נאָך ניט געווען. אויטאָמאָבילן האָט מען געקענט זען נאָר וואו־ניט־וואו אויף דער פּינפטער עוועניו און אויף בראָדוויי אָפּטאָון. בראָנקס האָט דעמאָלט זיך ערשט אָנגעהויבן בויען. נאָך דער 149סטער גאַס זיינען געווען וויניק הייזער און צווישן אין הויז און אַ צווייטער בין יאָנקערס האָבן זיך געצויגן לאַנגע פעלדער. אין בראָנקס פֿאַרק צום זאָאָלאָגישן גאָרטן פלעגט מען פון דאָון טאָון דאַרפן פֿאָרן מיטן עלעווייטעד פון דער דריטער עוועניו ביז 180סטער גאַס און דאָרט נעמען אַ קראָסטאָון טראַמווי ביזן הויפּט־אַרייַנגאַנג אין זאָאָלאָגישן גאָרטן. די גרויסע מערהייט פון די יידישע עמיגראַנטן האָט געוואוינט אויף דער איסט סייד פון טשערי סטריט ביז דער 4טער גאַס און פון פּיט סטריט ביז דער דריטער עוועניו. די מערסטע יידישע דאָקטוירים האָבן אויך געוואוינט דאָון־טאָון, אויף איסט בראָדוויי, אויף הענרי סטריט אָדער אויף דער 2טער עוועניו. פון דער 4טער גאַס און צווייטער עוועניו האָט זיך שוין אָנגעהויבן דער דייטשער קוואַרטאָל. דאָרט זיינען געווען דייטשע און אונגאַרישע רעסטאָראַנען און עס האָבן דאָרט אויך געוואוינט דייטשע און אונגאַרישע דאָקטוירים, צווישן וועלכע עס זיינען געווען פיל יידן. נאָר אַ פּאָר פון די יידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבן פריער געוואוינט אויף דער איסט סייד, האָבן זיך שוין געהאָט אַריבערגעקליבן קיין האַרלעם, אויף מעדיסאָן עוועניו, אויף דער 5טער און 7טער עוועניוס.

אָלע יידישע קולטורעלע און געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס זיינען געווען אויף דער איסט סייד. אויך אָלע יידישע טעאַטערס זיינען געווען אויף דער איסט סייד. אָבער אַ באַדייטנדע צאָל יידן האָבן שוין דעמאָלט געוואוינט אין ברוקלין, הויפּטזעכלעך אין וויליאַמסבורג. בראָנזוויל האָט זיך דעמאָלט ערשט נאָר וואָס אָנגעהויבן בויען.

אין משך פון די אָנדערהאַלבן יאָר וואָס איך האָב דעם ערשטן מאָל פֿאַרבראַכט אין ניו־יאָרק, בין איך נאָר אין מאָל געווען אין בראָנזוויל און אַ צוויי־דריי מאָל אין האַרלעם ביי באַקאַנטע דאָקטוירים.

איצט אָבער, אין סעפּטעמבער 1908, האָבן שוין אַ מאָסע יידן, ניט נאָר פֿראָפעסיאָנאַלן און רייכע געשעפּטסלייט, נאָר אויך אייגנפאַכע אַרבעטער, זיך אַריבערגעקליבן פון דער איסט סייד קיין האַרלעם. די יידן האָבן אויך אינגאַנצן „אַרויסגעשטויסן" די דייטשן פון דער צוויייטער עוועניו און פֿאַרנומען זייערע פּלעצער. סעקאָנד עוועניו ביז די צוואַנציקער גאַסן איז שוין דעמאָלט געווען באַוואוינט דורכאויס פון יידן. דער דייטשער אויסרוינג־טעאַטער, לעבן דער 14טער גאַס, האָט זיך צוגעמאַכט, וויל די דייטשן האָבן זיך אַריבער־געקליבן קיין האַרלעם.

די באַרימטע אַסטאָר לייברערי, וואָס האָט זיך געפונען אויף אַסטאָר־פּלעיס לעבן דער 8טער גאַס, האָט זיך צוגעמאַכט און אָלע ביכער פון דאָרט

זיינען אַריבערגעפירט געוואָרן אין דער נייער גרויסער שטאָטישער ביבליאָטעק אויף 5טער עוועניו און 42סטער גאַס. די געביידע פון דער אַסטאָר־לייברערי האָט אָפּגעקויפט דער יידישער הכנסת אורחים, וואָס האָט זיך פריער געפונען אויף איסט בראָדוויי, און איצט האָט ער שוין באַקומען אויך אַ נייעם נאָמען: „האַיאַס".

אויף די גאַסן פון גאַנץ ניו־יאָרק האָט מען שוין געזען אַ סך אויטאָמאָבילן. אַרום די סאָבוועי־סטאַנציעס אין ניו־יאָרק, ברוקלין און בראָנקס האָבן זיך שנעל געמומען בויען נייע גאַסן אוּן עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ גרויסע איבערוואָנדערונג פון גאַנצע פעלקער. פאַרסאָיט סטריט, קריסטיע סטריט אוּן עלדרידזש סטריט, וואָס זיינען אין 1904 געווען באַוואויינט כמעט אויסשליסלעך פון יידן, זיינען אין 1908 שוין געווען באַזעצט פון איטאַליענער. דער גאַנצער געגנט אַרום דעם פּאַרק אין דער 7טער גאַס, וואו עס האָבן אין 1904 געוואויינט כמעט נאָר יידן, איז אין 1908 שוין „קאָלאָניזירט" געוואָרן פון גאַליציאַנער אוקראַינער אוּן פון וויס־רוסן. אין טשערי סטריט אוּן אין מאָנראָ סטריט, וועלכע זיינען נאָך אין 1905 געווען יידישע גאַסן, זיינען אין 1908 שוין פאַרבליבן וויניק יידן.

יידישע טעגלעכע צייטונגען זיינען אין 1908 געווען 4: דער „פאָר־ווערטס", די „וואָרהייט", דאָס „טאָגעבלאַט" אוּן דער „מאָרגען זשורנאַל". די רעדאַקציעס פון די ערשטע דריי צייטונגען זיינען געווען אויף איסט בראָדוויי. די רעדאַקציע פון „מאָרגען זשורנאַל" איז דעמאָלט געווען אויף אייניער פון די זייטיקע גאַסן אַרום דזשעפערסאָן סטריט. דער לעזע־זאַל פון עדיסקעשאָנאל אלייענס אויף איסט בראָדוויי, וואו מען פלעגט פריער קריגן צו לייענען ענגלישע, יידישע, דייטשע אוּן רוסישע צייטונגען, ווי אויך מאַנכע פון די בעסטע פּעטערבורגער רוסישע זשורנאַלן, האָט זיך שוין אויך געהאַט צוגעמאַכט. אויך דער קלוב אוּן די ביבליאָטעק פון „בונד", וואָס האָט זיך געפונען אויף איסט בראָדוויי, לעבן קלינטאָן סטריט, האָט אין 1908 שוין מער ניט עקסיסטירט.

כמעט פון דער ערשטער וואָך אָן, וואָס איך בין אין 1904 געקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך אין לעזע־זאַל פון עדיוקעישאָנאל אַלייענס יעדן טאָג געלייענט ניט נאָר די רוסישע צייטונגען, וואָס פלעגן אָנקומען פון פּעטערבורג אוּן מאָסקווע, נאָר אויך די דייטשע „ניו־יאָרקער פאָלקס־צייטונג", אַ טעגלעכע סאָציאַליסטישע צייטונג, וואָס האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין נאָך אין די 70קער יאָרן. אין די יאָרן 1904־1905 איז אין הויפּט־רעדאַקטאָר געווען אַלעקסאַנדער יאָנאָס, אייניער פון די פּיאָנערן פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע, וועלכער פלעגט אָפט אַרויסטרעטן אויך אויף יידישע סאָציאַליסטישע און אַרבעטער־פאַרזאַמלונגען. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, האָט יאָנאָס אַליין געשטאָמט פון דייטשע יידן. ער איז יעדנפאַלס געווען זייער באַליבט ביי די יידישע סאָציאַליסטן.

פאַר די דריי יאָר, וואָס איך בין ניט געווען אין ניו־יאָרק, האָב איך קיין דייטשע צייטונגען ניט גלייענט. אין פילאַדעלפיע איז אין 1908 אַרויסגעגאַנגען אַ דייטשע סאָציאַליסטישע, ריכטיקער געזאָגט, טרעיד־

יוניאָניסטישע צייטונג „פילאָדעלפיער טאָגעבלאָט". איך האָב אַ פּאָר מאָל געקוקט די דאָזיקע צייטונג, אָבער עס איז פּאָר מיר דאָרט ניט געווען וואָס צו לייענען. דאָקעגן איז די דייטשע „ניו־יאָרקער פּאָלקס־צייטונג" געווען אַן אינטעליגענטע און אינטערעסאַנטע סאָציאָליסטישע צייטונג, וועלכע אָלע יידישע סאָציאָליסטן, וואָס האָבן נאָר געקענט אַ ביסל דייטש, האָבן געלייענט.

אין 1908 איז דער רעדאַקטאָר פון דער „ניו־יאָרקער פּאָלקס־צייטונג" שוין געווען הערמאַן שליטער. די „פּאָלקס־צייטונג" פלעגט איבערדרוקן אַ סך אַרטיקלען, ראָמאַנען און דערציילונגען פון די בעסטע צייטונגען און זשורנאָלן פון דייטשלאַנד און עסטרייך, אָבער אירע אייגענע לייט־אַרטיקלען האָט מען אויך ניט געקענט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט. איך בין געווען אַ געטרייער לייענער פון דער „פּאָלקס־צייטונג" ביז סוף 1917, ווען זי איז שוין אונטער לודוויק לאָרעס רעדאַקציע געווארן שטאַרק פּראָ־באָלשעוויסטיש, דעמאָלט האָב איך זי אויפגעהערט לייענען. איך האָב, נאָטירלעך, יעדן טאָג אויך געלייענט דעם „פּאָרווערטס" און די „וואָרהייט" (אַ יידישע צייטונג האָט דערמאָלט געקאָסט ניט מער ווי 2 סענט).

פון מיינע אָלטע חברים האָב איך כמעט שוין קיינעם ניט געטראָפן אין ניו־יאָרק. אַ טייל זיינען אין 1905־1906 אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, אַנדערע האָבן זיך אַריבערגעקליבן אין אַנדערע אַמעריקאַנער שטעט און אַ פּאָר זיינען סתם שפּורלאָז פאַרשוואונדן און איך האָב קיינמאָל ניט אויסגעפונען וואו זיי זיינען אַהינגעקומען. אייגנער פון זיי איז געווען מיין אינטימסטער פרייַנד און חבר נאַטאַוויטש, פון ווילנע, וועלכער האָט זיך אין אַמעריקע גערופן ווילענסקי.

נאָר אין פילאָדעלפיע האָב איך אין דער „וואָרהייט" עטלעכע מאָל באַגעגנט אַרטיקלען פון ל. ד. לאַקסאַן. איך האָב פאַרדעכטיקט, אַז דאָס מוז זיין מיין פרייַנד און חבר פון די יאָרן 1904־1905 אין ניו־יאָרק. אָבער זיכער אין דעם בין איך ניט געווען, ווייל איך האָב ניט געדענקט זיין ערשטן נאָמען. אָבער ווען איך בין סוף 1908 אייגנמאָל אַריינגעקומען אין שלומס קאָפּע אויף דיוויזשאַן סטריט, האָב איך דאָרט געטראָפן מיין געוועזענעם חבר לאַקסאַנען, און ער האָט מיר דערציילט, אַז ער אַרבעט שוין באַלד צווי און אַ האַלב יאָר ווי אַן אינעווייניקסטער מיטאַרבעטער אין דער „וואָרהייט".

כאָטש דער „פּאָרווערטס" האָט מיך דעמאָלט שטאַרק ניט צופרידנגעשטעלט און כאָטש אין דער „וואָרהייט" האָבן דעמאָלט געאַרבעט יואל ענטין, מ. קאַטץ און ד"ר קאַרל פאָרנבערג, מיט וועמען איך בין געווען באַקאַנט נאָך אין 1905, ווען זיי זיינען געווען צווישן די וויכטיקסטע אינעווייניקסטע מיטאַרבעטער פון „פּאָרווערטס", האָב איך אָבער אין דעם קאַמף צווישן „פּאָרווערטס" און דער „וואָרהייט" מערסטנס געהאַלטן מיטן „פּאָרווערטס", וויל דער „פּאָרווערטס" איז דאָך געווען אַ סאָציאָליסטישע צייטונג בעת די „וואָרהייט" איז וואָס וויטער געווארן אַלץ מער אַנטי־סאָציאָליסטיש און זי האָט אין צייט פון די וואַלן אָפן געשטיצט די קאַנדידאַטן פון דער קאָרופּטער טעמעני האַל.

אין „פּאָרווערטס" האָבן דעמאָלט געאַרבעט צווי פון מיינע גוטע באַ־

קאַנטע: הלל וויכנין, וועמען איך האָב גום געקענט נאָך פון חילנע, און הערץ בורגין, וועלכער האָט אין די יאָרן 1904-1905 צוזאַמען מיט מיר באַלאַנגט צו דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט" פון ניו־יאָרק. בורגין איז געווען אַ סך עלטער פון מיר. ער איז געווען אַיינער פון די פּיאָנערן פון „בונד" אין באַלטישן געגנט. ער האָט שטודירט אין ריגער פּאָליטעכנישן אינסטיטוט, פון וואַנען ער איז, דאָכט זיך, אויסגעשלאָסן געוואָרן פאַר באַטייליקן זיך אין די סטודענטישע אומרועס. ער איז דערנאָך אַ קורצע צייט געווען אַ קאָזיאָנער רב. נאָך דעם ווי דער „בונד" איז אַרויס פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, איז בורגין אַרויס פון „בונד" און איז געוואָרן טעטיק אין דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. קיין אַמעריקע איז ער געקומען, דאָכט זיך, סוף 1903. וועג איך האָב פאַרלאָזן ניו־יאָרק, האָט ער צוזאַמען מיט אַ שותף געהאַט אַ „פּעיפּער ראָוט" (ד. ה. זיי פלעגן פאַנאַנדערטראָגן צייטונגען צו באַשטימטע קונדן), זיין שותף איז געווען ד"ר יוסף ראָזען, דער שפּעטערדיקער פאַרטרעטער פון „דושאָינט" אין רוסלאַנד. ראָזען איז פריער אויך געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט. ער איז אַבער געווען אַ קעגנער פון דעם פילאָסאָפישן מאַטעריאַליזם, וואָס איז געפּרעדיקט געוואָרן פון פלעכאַנאָוון און די אַנדערע אָרטאָדאָקסאַלע רוסישע מאַרקסיסטן. ראָזען האָט סימפּאַטיזירט מיט די מאַרקסיסטישע „רעוויזיאָניסטן", וועלכע האָבן שפּעטער פאַרלאָזן די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. ער פלעגט אַבער לייענען רעפעראַטן ביי די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און אַ לעקטאָר איז ער געווען אַ גוטער.

ראָזען האָט שפּעטער שטודירט, דאָכט זיך, אין אַן אָגריקולטור קאָלעדזש און בורגין איז סוף 1906, וועג אַ טייל פון די אָנגעזעענע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" זיינען אַוועק אין לואי מילערס „וואָרהייט", אָנגעקומען אין „פאָרווערטס" ווי אַ מיטאַרבעטער (ער איז שפּעטער געוואָרן אַ קאָמוניסט, איז אין די צוואַנציקער יאָרן אויסגעשלאָסן געוואָרן פון „פאָרווערטס". ביזן טויט האָט ער געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אין דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי).

ניט ווייט פון „פאָרווערטס", אויף איסט בראָדווי, האָט זיך געפונען אַ קלוב פון דער ס. פּ. (סאָציאַליסטישער פּאַרטיי) און מיט עטלעכע הייזער ווייטער אַ קלוב פון דער ס. ל. פּ. (סאָציאַליסט לעיבאָר פּאַרטיי). די מיטגלידער פון ביידע קלובן זיינען געווען ייִדן, מערסטנס „אמעריקאַניזירטע", דאָס הייסט אַזוינע, וואָס האָבן געריידט אַ גוטן ענגליש. אַבער עס פלעגן אַהין אַרייַנקומען אויך מאַנכע „גרינע" יידישע סאָציאַליסטן. אין דעם קלוב פון דער ס. פּ. בין איך דעמאָלט געווען נאָר אַיינמאָל, אַבער אין קלוב פון דער ס. ל. פּ. פלעג איך אַרייַנקומען כמעט יעדן טאָג. די ס. ל. פּ. איז מיר דעמאָלט געווען נאָענטער צום האַרצן ווי די ס. פּ. אין אָט דעם קלוב בין איך באַלד נאָך מיין קומען קיין ניו־יאָרק באַקאַנט געוואָרן מיט יוסף שלאָסבערגן און דוד פינסקין, די צוויי רעדאַקטאָרן פון דעם „אַרבייטער". ביידע האָבן געלויבט מיין אַרטיקל, און שלאָסבערג האָט מיך אינגעלאָדן צו שרייבן אָפטער אין „אַרבייטער". איך האָב אים צוגעזאָגט, אָבער פריער האָב איך געדאַרפט זאַרגן ווענען אַ לעבן מאָכן.

דריי און דרייסיקסטער קאפיטל

איך וועל צוריק אַ הויז־מאַלער אין ניו־יאָרק און פֿאַרדין שוין ווידער 12 דאָלאַר אַ וואָך. — אָבער אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום וועל איך, אויף דוד פּינסקים רעקאָמענדאַציע, דערווייטלט אַלס געהילפֿ־רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער". — דוד פּינסקי דער שריפֿטשטעלער, דראַמאַטורג און רעדאַקטאָר. — ב. וולאַדעק, צביון און י. ב. סאַלוצקי אין „אַרבייטער".

די ערשטע צוויי־דריי וואָכן נאָך מיין קומען קיין ניו־יאָרק בין איך געווען אינגאַנצן פֿאַרנומען מיט מיין קרוין זיסעל, וועלכער האָט גע־זאָלט אינגיכן פֿאַרלאָזן אַמעריקע און צוריקפֿאָרן אַהיים. איך האָב גע־טראַכט וואָס איך זאָל טאָן: פֿאָרן צוריק קיין פילאַדעלפֿיע, וואו מיינע ברידער און מיין שוועסטער מיט זייערע פֿאַמיליעס האָבן געוואוינט, אָדער פֿאַרבלייבן אין ניו־יאָרק און קריגן דאָ אַ וועלכע־עס־איז אַרבעט? נאָך אַ לאַנגן ישוב־הדעת האָב איך באַשלאָסן צו פֿאַרבלייבן אין ניו־יאָרק און צוריק ווערן אַ הויז־מאָלער. אַ דונילאָוויצער לאַנדסמאַן, אַ מיט־גליד פון אַרבעטער רינג, וועלכער האָט מיך גוט געקענט און איז גע־ווען אַ גוטער הויז־מאָלער, האָט פֿאַר מיר געקראָגן אַ פּאָסטן ביי דעם רייכן מאָלער ביי וועמען ער אַליין האָט געאַרבעט. זיין פֿאַרב־געשעפט האָט זיך געפונען אין האַרלעם אויף אייגער פון די 120קער גאַסן לעבן לעקסינגטאָן עוועניו. געאַרבעט האָט מען מערסטנס אין די דעמאָלט נאָך נייע אַפּאַרטאַמענט־הייזער, אין וועלכע עס האָבן געוואוינט פֿאַר־מעגלעכע דייטשע, עסטרייכישע און אונגאַרישע יידן.

אַלע אַרבעטער, וואָס האָבן געאַרבעט ביי מיין באַלעבאָס, אויסער מיר, זיינען געווען גוטע באַלמלאָכעס. איך בין אָפילו אין יאָר 1905 אויך ניט געווען קיין גרויסער קינסטלער און אין די דריי אָדער אַ האַלב יאָר וואָס איך האָב נישט געאַרבעט, האָב איך כמעט „פֿאַרגעסן" די מלאכה. די ערשטע צייט האָב איך אין די רייכע אַפּאַרטמענטס נאָר געוואָשן די דילס און די סופיטן און איך פלעג שטאַרק אויסגעמאַטערט ווערן. אָבער אין אַ צווי וואָכן אַרום האָב איך שוין „געשמירט" וועמענ ווי אַ גוטער באַלמלאָכע. די ערשטע צווי וואָכן האָב איך געקראָגן 10 דאָלאָר אַ וואָך, דערנאָך האָב איך זיך אַרויפגעאַרבעט אויף 12 דאָלאָר אַ וואָך.

געאַרבעט האָט מען 5 טעג אין וואָך, 8 שטונדן אַ טאָג און שבת נאָר ביז 12 אַזייגער. איך האָב דאָ געהאַט די געלעגנהייט צו באַקענען

זיך אַ ביסל מיטן לעבן אויך פון די „יאַהודים", וואָס די מערסטע פון זיי זיינען נאָך מיט פיל יאָרן פריער געקומען קיין אַמעריקע פון דייטש־לאַנד און עסטרייך־אונגאַרן.

געוואוינט האָב איך דעמאָלט ערגעץ אין די בראָנקס אין אַ ניי הויז (איך געדענק שוין ניט וואו), פלעג איך אין מיטן וואָך אין די אָוונטן אָדער זיצן אין דער היים און לייענען, אָדער איך פלעג צופּאָרן אין דער ביבליאָטעק אויף דער פּינפטער עוועניו און 42טער גאַס. שבת נאָכמיטאָג און זונטאָג פלעג איך כמעט די גאַנצע צייט פאַרברענגען דאָרט טאָרן. איך פלעג גיין צו קאָנצערטן, אַמאָל אין טעאַטער אָדער אויף פאַרזאַמלונגען און אויך באַזוכן פריינט און באַקאַנטע. איך בין, פאַר־שטייט זיך, געווען אַ שטענדיקער אַרייַנגייער אין דעם קלוב פון דער „ס.ל.פּ." אויף איסט בראָדוויי.

דורך דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב געאַרבעט אַלס מאָלער, האָב איך אָפּגעשריבן נאָר אַ פּאָר אַרטיקלען אין „אַרבייטער", וועלכע זיינען געווען געדרוקט אונטער מיין אייגענעם נאָמען אָדער אונטער אַ פּסעוודאָנים, מערסטנס אונטערן נאָמען א. ד. נאַטאַנסאָן.

פון די שטענדיקע דעמאָלטדיקע שרייבער פון „אַרבייטער" בין איך דעמאָלט באַקאַנט געווארן ניט נאָר מיט די רעדאַקטאָרן יוסף שלאָס־בערג און דוד פּינסקי, נאָר אויך מיטן פּאָעט יוסף יפה, וועלכער האָט געוואוינט ביי פּינסקין אין הויז און מיטן בונדיסט לילפּוט (הערמאַן קרעטשמאַר), וועלכער איז געקומען קיין אַמעריקע אין 1907. לילפּוט איז מיר געווען גוט באַקאַנט נאָך פון דער ווילנער בונדישער „פּאָלקס־צייטונג", וואו ער האָט זיך אין 1906 אָפּט געדרוקט. אין „אַרבייטער" האָט ער אַ לענגערע צייט געשריבן צוויי אַרטיקלען יעדע וואָך: איינעם אונטערן נאָמען „לילפּוט" און אַ צווייטן אונטערן נאָמען „הערמאַן ק—ר". ער האָט פאַרמאָגט אַ לעבעדיקע שפּראַך, האָט געקענט גוט דייטש און ער איז פון דעם ערשטן טאָג אָן וואָס ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק געווארן אַ שטענדיקער לייענער פון דער דייטשער סאָציאַליסטישער „ניו יאָרקער פּאָלקס־צייטונג". ער פלעגט אויך אָפּט אַרייַנקוקן אין דער ניו־יאָרקער דייטשער „שטאָטס־צייטונג", וועלכע איז דעמאָלט געווען אַ גרויסע אינטערעסאַנטע טעגלעכע צייטונג, און פון אָט די ביידע צייטונגען פלעגט לילפּוט הויפּטזעכלעך שעפּן דעם מאַטעריאַל פאַר זיינע אַרטיקלען. ענגליש האָט ער דעמאָלט נאָך ניט געקענט.

פון צייט־צו־צייט פלעגט אויך דער בונדיסט בן־יקיר (פרענק רא־זענבלאָט), וועלכער האָט דעמאָלט שטודירט אין קאָלאָמביאַ אוניווערזי־טעט און האָט אָנגעהויבן שרייבן אין „אַרבייטער" נאָך אין 1905, צושיקן אַן אַרטיקל אָדער אַ רעצענזיע וועגן אַ נייעם יידישן בוך.

יוסף טונקעל (דער טונקעלער) האָט דעמאָלט אין „אַרבייטער" גע־דרוקט, אויב איך מאָך ניט קיין טעות, זיינע ערשטע סאַטיריש לידער (אידער עס איז דערשינען דער „קיבעצער").

דוד פּינסקי האָט געדרוקט אין „אַרבייטער" זיינע אייגענע איין־אַק־טערס, ליטעראַרישע אַרטיקלען און טעאַטער־רעצענזיעס.

פּינסקי איז, נאָך זייענדיק אַ סטודענט אין בערלינער אוניווערזי־טעט, געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון ניו־יאָרקער „אַבענד־בלאַט", אָרגאַן פון דער יידישער סעקציע פון דער ס.ל.פּ. אין יאָר 1899 איז פּינסקי איינגעלאַדן געוואָרן קיין ניו־יאָרק צו זיין דער ליטעראַרישער רעדאַק־טאָר פון „אַבענד־בלאַט" און פון דער וועכנטלעכער „אַרבייטער־צייטונג". ווען די ביידע צייטונגען זיינען אונטערגעגאַנגען, איז פּינסקי אַ פּאָר יאָר ניט געווען פאַרבונדן מיט קיין צייטונג. ער האָט אַ סך געלייענט, שטו־דירט און געשריבן מערסטנס דראַמעס, וועלכע זיינען ערשט מיט יאָרן שפּעטער אויפגעפירט געוואָרן אויף דער יידישער, און מאַנכע פון זיי אויך אויף דער דייטשער בינע און דורך זיי איז ער שפּעטער באַרימט געוואָרן אויך ווי אַ דראַמאַטורג.

פּינסקי האָט קיין לעבן דעמאָלט און אויך שפּעטער נישט געמאַכט פון שרייבעריי. זיין שיינע אינטעליגענטע פרוי איז געווען אַ גוטע מאַ־סאַזשיסטין. אירע קליענטן זיינען געווען רייכע דייטשע יידן און זי האָט גוט פאַרדינט. אין 1908 איז דוד פּינסקי געווען, דוכט מיר, דער איינציקער יידישער שרייבער אין אַמעריקע, וועלכער האָט געוואוינט אין אַן אייגן צוויי־שטאָקיק הויז אין בראָנקס.

ווי דער ליטעראַרישער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער" האָט פּינסקי אַרויסגעפירט און דערמוטיקט נייע טאַלאַנטן. אַ גאַנצע רייע פון די שפּעטער באַרימט־געוואָרענע יידישע דיכטער און בעלעטריסטן האָבן זייערע ערשטע ליטעראַרישע שריט געמאַכט אין „אַרבייטער" אונטער פּינסקיס רעדאַקציע.

ניט ווייניקער ווי אַ העלפט פון דער צייטונג האָט דעמאָלט אויס־געפילט איר פּאָליטישער רעדאַקטאָר יוסף שלאָסבערג. ער האָט געשריבן ניט נאָר רעדאַקציאָנעלע נאָטיצן (דאָס הייסט, קורצע לייט־אַרטיקלען), נאָר אויך די פּאָליטישע איבערזיכטן און די וויכטיקסטע נייעס פון דער וואָך אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג.

ווען איך האָב אין זומער 1905 פאַרלאָזן ניו־יאָרק, איז איינער פון די פּאָפּולערסטע, דער אַממייסטן געלייענטער פעליעטאָניסט־פּובלי־ציסט פון „אַרבייטער" געווען חיים אַלעקסאַנדראָוו, וועלכער איז געווען פריער דער אַמעריקאַנער קאָרעספּאָנדענט פונעם פּעטערבורגער „פריינד" און דערנאָך פון דער ווילנער „פאָלקס־צייטונג". ער איז געווען אַ מיט־אַרבעטער נאָך פון דעם „אַבענד־בלאַט". אין „אַרבייטער" האָט ער געשריבן אונטערן פּסעוודאָנים „דאָן־קיכאָט". ער איז געווען אַ פעאיקער און געבילדעטער זשורנאַליסט און האָט פאַרמאָגט אַ שאַרפע פעדער. איך בין געווען ניט דער איינציקער, וועלכער פלעגט, אַריינגעמענדיק אַ פרישן נומער „אַרבייטער", קודם־כל איבערלייענען דאָן־קיכאָטס סאַטי־רישן פעליעטאָן.

אין 1908 איז דאָן־קיכאָט שוין ניט געווען מער אין „אַרבייטער".

וועז איך האָב זיך נאָכגעפרעגט אויף אים ביי אייניקע ס. ל. פ.'ניקעס, האָט מען מיר געזאָגט, אַז ער איז פֿאַראַליזירט און גייט ניט אַרויס פון הויז און קען ניט שרייבן. שפּעטער האָט זיך זיין געזונט־צושטאַנד אַ ביסל פֿאַרבעסערט און ער איז געווארן אַרבעטספּעאיק, אָבער אין „אַר־בייטער" האָט ער ניט געשריבן. די אמתע אורזאַך פון דעם האָב איך קיינמאָל ניט געקענט אויסגעפינען.

סוף 1908 איז אין ניו־יאָרק אָפּגעהאַלטן געווארן אַ קאָנפערענץ פון די יידישע ברענטשעס פון דער ס. ל. פּ. פון אַ רייע שטעט און פון פריינט פון „אַרבייטער", אויף וועלכער עס איז באַשלאָסן געווארן צו גרינדן אַ נאַציאָנאַלע יידישע פעדעראַציע. איך בין דערוויילט גע־ווארן סעקרעטאַר פון דער צוקונפטיקער פעדעראַציע.

מיט אַ פּאָר וואָכן שפּעטער, וועז דוד פּינסקי האָט געזאָלט פּאָר אַ לענגערער צייט אָפּפּאָרן קיין דייטשלאַנד, איז ביי פּינסקין אין הויז אין אַ זונטאָג אָוונט פֿאַרגעקומען אַ פֿאַרזאַמלונג פון די טעטיקסטע מיט־גלידער פון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט אַרויסגעגעבן דעם „אַרבייטער" צו באַטראַכטן די פּראָגע וועגן דער וויטערדיקער עקזיסטענץ פון דעם „אַרבייטער", וועגן צוציען נייע ליטעראַרישע קרעפטן און קריגן עמיצן וואָס זאָל קענען אַרויסהעלפן שלאָסבערגן אין דער רעדאַקציאָנעלער אַרבעט. איך האָב פֿאַרגעשלאָגן, אַז מען זאָל זיך וועגדן צו אַלעקסאַנ־דראָווו, אַז ער זאָל ווידער אָנהויבן שרייבן רעגלמעסיק זיינע איבער־זיכטן און מען זאָל באַשטימען פּאָר אים אַ געוויסן וועכנטלעכן געהאַלט. (עס זיינען צווישן די מיטגלידער פון דער אַרגאַניזאַציע געווען אַ פּאָר וועלכע זיינען געווען גרייט אַליין צו שאָפן פּאָר דעם אַ ספּעציעלן פאָנד).

נאָכדעם ווי פּינסקי האָט אויסגעהערט אַלעמען, האָט ער געזאָגט: „איך האָב אַ בעסערן קאַנדידאַט ווי אַלעקסאַנדראָווו".

„ווער איז אייער קאַנדידאַט?" — האָב איך מיט אומגעדולד אים אונטערגעבראָכן.

„דוד שובי" — האָט פּינסקי אויסגערופן.

איך האָב זיך שטאַרק פֿאַרלאָרן און האָב דערקלערט, אַז מיך וואונ־דערט שטאַרק ווי אַזוי פּינסקין קען גאָר איינפאַלן צו מאַכן אַזאַ פּאָר־שלאָג. שלאָסבערג האָט אונטערשטיצט פּינסקין. אַנדערע האָבן געריידט פּאָר מיין פֿאַרשלאָג. באַשלאָסן האָט מען, אַז איך זאָל ווערן שלאָסבערגס אַרויסהעלפער און זאָל אָפּגעבן מיין גאַנצע צייט פּאָר דער פעדעראַציע און פֿאַרן „אַרבייטער" און זאָל באַקומען פּאָר דעם אַ געהאַלט דערווייל נאָר פון 6 ביז 7 דאָלער אַ וואָך (איך געדענק שוין ניט גענוי). דאָס האָט געמיינט, אַז איך מוז תיכף אויפגעבן מיין אַרבעט אַלס מאָלער. איך האָב זיך שטאַרק געקווייקלט צי איך זאָל אָננעמען דעם פֿאַרשלאָג, אָבער סוף־כל־סוף האָב איך זיך געלאָזט איבערריידן און איך בין גע־ווארן כמעט אַ פּראָפעסיאָנעלער זשורנאַליסט. די „פעדעראַציע" האָט זיך אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום פאַקטיש אויפגעלייזט און איך האָב מיין גאַנצע צייט אָפּגעגעבן פּאָרן „אַרבייטער".

פּובליציסטישע אַרטיקלען אונטער מיין אייגענעם נאָמען האָב איך אין „אַרבייטער" געשריבן ווייניק. אָבער איך פּלעג דאָרט יעדע וואָך שרייבן וועגן די וויכטיקסטע געשעענישן אין דער איראָפּעאישער סאָציאָליסטישער באַוועגונג; אַמאָל אויך נייעס פון דער ליטעראַרישער וועלט און אַנדערע ניט קיין אונטערגעשריבענע אַרטיקלען און נאָטיצן. איך האָב אויך געלייענט די קאָרעקטור און איך האָב אינגיכן אַרײַנגעצויגן ווי מיטאַרבעטער פון „אַרבייטער" א רייע פון די נײַ־אַריבערגעקומענע בונדיסטישע זשורנאָליסטן.

דעם „אַרבייטער" האָט מען געדרוקט אין דער געביידע פון ס. ל. פּ. אויף דוען סטריט לעבן סיטי האָל, וואו עס איז געווען די רעדאַקציע און די דרוקעריי פון דעם טעגלעכן אָרגאַן פון דער פּאַרטיי — „דעילי פּיפּל" און דער ביכער־פּאַרלאָג פון דער פּאַרטיי. דאָרט, אין דער רעדאַקציע פון „דעילי פּיפּל", וואו אין איין צימער איז געזעסן דער הויפּט־רעדאַקטאָר פון דער צייטונג דעניעל דע־לי־אָן און אין צוויי־טן צימער די צוויי וואָס האָבן געשריבן די נייעס און אויך אַרטיקלען פאַר דער צייטונג, זיידעל און דעליאַנס זון סאָלאָן, איז אין א דריטן חדרל געזעסן די רעדאַקציע פון „אַרבייטער".

דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער", יוסף שלאָסבערג, האָט געוואוינט אין די בראָנקס און ער פלעגט זיינע רעדאַקציאָנעלע נאָטיצן אָנשרייבן אין דער היים. אין רעדאַקציע פלעגט ער דעם לעצטן טאָג שרייבן די איבערזיכטן און נייעס פאַר דער ערשטער זייט. ער פלעגט אַליין צוזאַמענשטעלן די צייטונג און פאָרן אַהיים. זיין געהאַלט איז דעמאָלט געווען, דאָכט זיך, 20 דאָלער א וואָך און ניט יעדע וואָך פלעגט ער באַקומען דעם געהאַלט. מען איז אים שטענדיק שולדיק געווען הונדערטער דאָלער.

שלאָסבערג איז שוין דעמאָלט געווען פאָרהייראָט און האָט געהאָט אַיין קינד אָדער צוויי. ער האָט נאָטירלעך, מאָטעריעל, דעמאָלט זיך שטאַרק געניטיקט. פלעגט ער דעריבער זייער זעלטן קומען אין שלומ׳ס קאָפּע, וואו מען פלעגט קענען טרעפן כמעט אַלע יידישע שרייבער. איך אָבער האָב, נאָכדעם ווי איך בין געוואָרן אויס מאָלער, זיך צוריק אַריבערגעצויגן אויף דער איסט סאַיד, און איך פלעג כמעט יעדן טאָג זיך אַריינכאַפּן אויף א שטונדע־צוויי אין שלומ׳ס קאָפּע. איך בין אַזוי באַקאַנט געוואָרן כמעט מיט אַלע יידישע שרייבער, מיט די אַלטע און יונגע. א פּאָר פון די אַריבערגעקומענע שרייבער־בונדיסטן האָב איך געקאָנט נאָך פון רוסלאַנד, מיט אַנדערע בין איך נאָענט באַקאַנט געוואָרן אין שלומ׳ס קאָפּע. דער ערשטער, וועמען איך האָב געמאָכט פאָר א מיטאַרבעטער פון „אַרבייטער" איז געווען ב. וואַדעק. ער האָט אין דער ווילנער „פּאָלקס־צייטונג" (שפּעטער „האָפנונג") געהאָט פאַרעפנט־לעכט קורצע ליטעראַרישע אַרטיקלען אונטערן קעפּל „בלייפּעדער נאָ־טיצן" אונטער דעם פסעוודאָנים „באָניע בראָכעס". וועג איך האָב זיך מיט אים געטראָפן אין ניו־יאָרק (באַקאַנט געוואָרן מיט אים בין איך נאָך אין 1907 אין סמאָרגאָן), האָב איך, נאָטירלעך מיט שלאָסבערגס

צושטימונג אים פֿאַרגעלייגט צו שרייבן זיינע „בלייפעדער נאַטיצן" אין „אַרבייטער". אין אַ וואָך אַרום האָט ער מיר אין שלומס קאַפּע טאַקע געבראַכט זיין ערשטן אַרטיקל. מיר פלעגן אים צאָלן 5 דאָלער פֿאַר אַן אַרטיקל. מיט שלאָסבערגן איז וולאַדעק באַקאַנט געוואָרן ערשט שפּעטער, וועג ער איז שוין געווען אַ מיטאַרבעטער פון „אַרבייטער". וולאַדעק האָט דערנאָך אויך געדרוקט לידער אין „אַרבייטער" אונטער דעם פּסעוודאָנים ב. שוואַרץ.

אַרום דערזעלבער צייט, וואָס וולאַדעק האָט אָנגעהויבן שרייבן אין „אַרבייטער", איז אויך צביון געווארן אַ מיטאַרבעטער פון „אַרבייטער". צביונען ווי אַ שרייבער האָב איך געקאָנט נאָך פון דער ווילנער „פּאָלקס־צייטונג" אין יאָר 1906. ער און אַלגין זיינען דעמאָלט געווען די צוויי בעסטע און פּאָפּולערסטע זשורנאַליסטן פון דער בונדיסטישער „פּאָלקס־צייטונג". שפּעטער זיינען צוגעקומען פּ. באַגראָוו (דאָויד זאַסלאָווסקי) און א. ליטוואַק, וועלכער איז יאָרן לאַנג געווען באַקאַנט אין „בונד" ווי „חיים יאַנקל". צביון האָט געשריבן קאָרעספּאָנדענציעס אין ניו־יאָרקער „פֿאָרווערטס" נאָך אין אָנהייב פון הייַנטיקן יאָרהונדערט בעת ער האָט שטודירט אין דייטשלאַנד. נאָך דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, וועג ער איז געווארן אייגנער פון די פּאָפּולערסטע שרייבער פון דער ווילנער „פּאָלקס־צייטונג", האָט ער אויך פֿאַרעפנטלעכט אַרטיקלען אין „פֿאָרווערטס". און זיינע אַרטיקלען האָבן ביי דעם אינטעליגענטערן לייענער שטאַרק אויסגענומען. איך געדענק ניט, צי סוף 1908 אָדער אָנהויב 1909 איז צביון געקומען קיין אַמעריקע און איז גלייך געווארן אַ מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס". איך בין מיט אים באַקאַנט געווארן אין אַ פּאָר טעג אַרום, ווי ער איז אַרונטער פון שיף. מיר פלעגן זיך דערנאָך זייער אָפט טרעפן אין שלומ׳ס קאַפע. ער איז דעמאָלט געווען „אַן אויסגעהאַלטענער סאָציאַל־דעמאָקראַט", פונקט ווי איך. צביון איז געווען אַ זייער צוגעלאָזענער מענטש. ער האָט ליב געהאַט צו כאַפּן אַ שמועס און מיר פלעגן אָפט שמועסן. אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום, ווי צביון איז געקומען קיין אַמעריקע, איז אין „פֿאָרווערטס" אויסגעבראָכן אַ שרייבער־שטרייק. די מערסטע מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס" זיינען אַרונטער אין שטרייק. צביון האָט אויך אויפגעהערט שרייבן פּאָרן „פּאָרווערטס" און האָט אָפּן אויסגעדריקט זיין סאָלידאַריטעט מיט די שטרייקנדע שרייבער. אַ פּאָר וואָכן צייט האָט די איסט־סאַיד געקאָנט מיטן שרייבער־שטרייק. דער „אַרבייטער" האָט, נאָטירלעך, מאָראַליש געשטיצט די שטרייקנדע שרייבער פון „פֿאָרווערטס" און די שטרייקער זיינען געווען זייער דאַנקבאַר דעם „אַרבייטער" פּאָר דער שטיצע, וואָס ער האָט זיי געגעבן.

דער שטרייק איז פֿאַרלוירן געגאַנגען. אַ טייל פון די שטרייקער האָבן דערנאָך פֿאַרלוירן זייערע שטעלעס. צביון איז געווען אייגנער פון זיי. דער רעדאַקטאָר פון „פֿאָרווערטס" האָט ג׳עטענה׳עט, אַז צביון איז קיינמאָל גאָר ניט אָנגעשטעלט געווארן אַלס שטענדיקער אינעווייניק־

סטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". צביון, ווידער, האָט באַהויפטעט, אַז ווען ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק און האָט אָנגעהויבן שרייבן אין „פאָרווערטס" רעגלמעסיק, איז פאַרשטאַנען געוואָרן, אַז ער ווערט אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון דער צייטונג. ווער עס האָט געהאָט רעכט אין יענעם סכסוך צווישן דעם רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" און צביונען האָב איך קיינמאָל נישט אויסגעפונען. אָזוי צי אָזוי, צביון איז דערווייל געוואָרן אַרבעטסלאָז. ער האָט געשריבן אַ פאָר אַרטיקלען פאַר דער „צוקונפט", וואָס איז דעמאָלט רעדאַקטירט געוואָרן פון מאָריס ווינטשעווסקין. ער האָט אין צייט געאַרבעט, דאָכט זיך, פאַר אַ העברעאישן פאַרלאָג. איך האָב אים דעמאָלט פאַרגעשלאָגן, אַז ער זאָל שרייבן פאַרן „אַרבייטער" און ער האָט צוגעשטימט. איך געדענק, ווי ער האָט געפרעגט ביי מיר: „האָט איר עפּעס אַ פאַסענדן פּסוק פאַר מיר?" אַ „פּסוק" האָט ביי צביונען געמיינט אַ טעמע. איך האָב אים פאַרגעשלאָגן אַ טעמע און ער האָט טאַקע אין אַ צוויי טעג אַרום געבראַכט דעם אַרטיקל. דערנאָך פלעגט ער שוין מערסטנס אַליין געפינען „פּסוקים". צביון האָט פאַרמאָגט א זייער לייכטן, אָנגענעמען סטיל, אָבער זייער ווייניק מענטשן ווייסן, אַז ער פלעגט שווער אַרבעטן אויף יעדן אַרטיקל זיינעם. אָפילו אין די שפּעטערדיקע יאָרן אין „פאָרווערטס" פלעגט ער אויך אָמאָל אַרבעטן אַ גאַנצן טאָג אויף אַן אַרטיקל פון צוויי מיט אַ האַלב קאָלומס.

צביון איז געווען אַן אויסגעשטודירטער אינזשינער. ער האָט געפּידיקט דעם טעכנאָלאָגישן אינסטיטוט אין קאַרלסרוהע, דייטשלאַנד, אָבער אין רוסלאַנד האָט ער ניט געאַרבעט ווי אַן אינזשינער. ער איז באַלד געוואָרן אַ פראָפעסיאָנעלער זשורנאַליסט. ווען ער האָט פאַרלאָרן די שטעלע זיינע אין „פאָרווערטס", האָט ער פון די אַרטיקלען וואָס ער האָט געשריבן פאַר דער „צוקונפט", פאַרן „אַרבייטער" און שפּעטער אויך פאַר דער שיקאָגער „אידישע אַרבייטער וועלט", פאַרשטייט זיך קיין לעבן ניט געקענט מאַכן. האָט ער געקראָגן א שטעלע ווי אַן אינזשינער אויף אַן אויטאָמאָביל־פאַבריק אין טעריטאָון, ניט ווייט פון ניו־יאָרק. אינגאַנצן אויפגעגעבן דאָס שרייבעריי האָט ער אָבער ניט. ער פלעגט פון צייט צו צייט אויך דרוקן אַרטיקלען און פלעגט אויך האַלטן לעקציעס פאַר ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג. פאַר אַ לעקציע פלעגט מען דעמאָלט צאָלן אויך ניט קיין סך מער ווי פאַר אַן אַרטיקל אין „אַרבייטער" אָדער אין דער שיקאָגער „אידישע אַרבייטער וועלט".

צביון האָט געהאַט אַ חוש פאַר הומאָר, און ער פלעגט אָפט קענען זאָגן אַ גוטן וויץ. צביונס „קאָניאַק" איז געווען אָנטי־ציוניזם (אין „אַרבייטער" האָט ער גראָד ניט געשריבן קיין אָנטי־ציוניסטישע אַרטיקלען). איך געדענק ווי איינמאָל האָב איך מיט אים שפּאַצירט אויף קאָנאַל סטריט, איז ער צוגעגאַנגען צו אַ צייטונגס־סטענד און געוואָלט קויפן דאָס ציוניסטישע וואָכנבלאָט „דאָס פאָלק", וואָס איז דעמאָלט רעדאַקטירט געוואָרן פון דעם געוועזענעם פועלי־ציון־פירער אב. גאָלדבערג.

„אויף וואָס דאַרפט איר אַ „אידיש פאָלק"? האָב איך ביי אים ge־

פרעגט. „איך דאַרף זען וואָס גאָלדבערג שרייבט, וועל איך שרייבן פונקט פאַרקערט", האָט צביון מיר לאַכנדיק געענטפערט.

צביון האָט אין דער יוגנט פאַרמאָגט אַ פיינע שטימע און ער האָט ליב געהאַט צו זינגען, הויפטזעכלעך חזנישע תפילות. אויך דער דעמאָלטדיקער פאַרוואָלטער פון דער „צוקונפט", ה. זאַק, איז געווען אַ מנגן. דער אָפּיס פון דער „צוקונפט" איז דעמאָלט געווען אויפן צווייטן שטאָק, לעבן שלומס קאָפּע, פלעגן מיר אָפט אַרויפקומען אַהין און צביון מיט זאַקן פלעגן ביידע זינגען און פאַרהערן זיך אין חזנות.

צביון איז געווען אַ גרויסער תלמודיסט און אַ גלענצנדער העברעער. ער איז אויך דאָ אין ניו־יאָרק געווען אַ געוויסע צייט אַ נאָענטער מיטאַרבעטער אָדער אַ מיטרעדאַקטאָר פון דער דעמאָלטדיקער העברעאישער טעגלעכער צייטונג „היום" און אַלע העברעער האָבן צוגעגעבן, אַז צביון שרייבט העברעאיש פונקט אַזוי גוט און אַזוי לייכט ווי יידיש.

אַרום יענער צייט איז קיין ניו־יאָרק געקומען י. ב. סאַלוצקי, אַ ווילנער בונדיסט, וועלכער האָט שפּעטער געשפּילט אַ באַדייטנדע ראָלע אין דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. סאַלוצקי האָט געענדיקט גימנאַזיע אין ווילנע און האָט דערנאָך אַ געוויסע צייט שטודירט אין פּעטערבורגער אוניווערזיטעט אויפן יורידישן פאַקולטעט. אַ בונדיסט איז ער געוואָרן בעת ער איז נאָך געווען אַ גימנאַזיסט. ער איז דערנאָך געווען אַ מיטגליד פון ווילנער קאָמיטעט פון „בונד" און געאַרבעט אַ געוויסע צייט ווי אַ „פראָפעסיאָנאַל" אין די בונדישע אַרגאַניזאַציעס פון אַנדערע שטעט. אין 1907 איז סאַלוצקי געווען אַיינער פון די דעלעגאַטן פון „בונד" אויפן לאָנדאָנער צוזאַמענפאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער פּאַרטיי. אין 1908 האָט ער פאַרלאָזן רוסלאַנד, האָט געלעבט אַ קורצע צייט אין פּאַריז און איז דערנאָך געקומען קיין ניו־יאָרק.

סאַלוצקי איז אין רוסלאַנד ניט געווען קיין שרייבער. איך האָב אים אין ווילנע ניט געקאָנט. אָבער באַלד ווי ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק בין איך מיט אים באַפרייַנדעט געוואָרן. מיר פלעגן גיין צו די זעלבע פאַרזאַמלונגען, פלעגן עסן אין די זעלבע רעסטאָראַנען. אַ געוויסע צייט האָב איך געוואוינט אויף זיין קוואַרטיר און מיר האָבן אַפילו „אוכאַזשעוועט" נאָך דיזעלבע מיידלעך.

ער האָט אָנגעשריבן אַ פּאָר אַרטיקלען, קאָרעספּאָנדענציעס פאַר אַ מאָסקווער רוסישער ליבעראַלער צייטונג וועגן אַמעריקע. אָבער זיי זיינען, דוכט זיך, ניט געדרוקט געוואָרן. ער האָט מיר אַ סך דערציילט וועגן דער סינדיקאַליסטישער באַוועגונג אין פראַנקרייך, מיט וועלכער ער איז גוט באַקאַנט געוואָרן דורך דער צייט, וואָס ער האָט געלעבט אין פּאַריז. דער סינדיקאַליזם האָט דעמאָלט געמוען אַריינגיין אין דער מאָדע אין אַמעריקע. האָב איך פאַרגעשלאָגן סאַלוצקין, אַז ער זאָל אָנשרייבן פאַרן „אַרבייטער" דאָס, וואָס ער האָט מיר דערציילט וועגן דעם פראַנצויזישן סינדיקאַליזם. ער האָט מיר דערקלערט, אַז ער

האָט קיינמאָל ניט געשריבן קיין יידיש. אָבער ער האָט מיין פאָרשלאָג אָנגענומען און אין אַ וואָך אַרום האָט ער מיר געבראַכט, איך געדענק שוין נישט, צוויי אָדער דריי אַרטיקלען.

איך האָב אַ ביסל „פאַריידישט" זיין שפראַך, און כ׳האָב איבערגע־ געבן די אַרטיקלען שלאָסבערגן און זיי זיינען באַלד פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין „אַרבייטער". די אַרטיקלען האָבן שטאַרק אויסגענומען. האָט ער דערנאָך מיר געגעבן אַ פּאָר אַנדערע אַרטיקלען, וועלכע זיינען אויך געדרוקט געוואָרן אין „אַרבייטער". אינגיכן האָט דער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט", מאָריס ווינטשעווסקי, סאַלוצקין איינגעלאָדן צו שרייבן פאַר דער „צוקונפט" און אַזוי איז סאַלוצקי געוואָרן אַ יידישער סא־ ציאַליסטישער זשורנאַליסט.

פיר און דריסיקסטער קאַפּיטל

איך וויר אַ „בונד־העכדלער". — דר. מ. גורעוויטש, דער אַמבאַסאַדאָר פון רוסישן „בונד" אין אַמעריקע. — זיין באַרימטער רוסיש־יידישער בונד־געשעפט אין ניו־יאָרק. — שכנא עפֿשטיין, רעוועקע רובענטשיק און משה טעריאַן. — דער אָנהויב פון מיין פּריינד־שאַפֿט מיט אַ. ליעסינען.

פון די 6־7 דאָלאַר אַ וואָך, וואָס איך האָב געזאָלט באַקומען ווי דער געהילף־רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער" און האָב זיי אָפּט ניט באַקומען, האָב איך, פֿאַרשטייט זיך, קיין לעבן ניט געקאָנט מאַכן. האָב איך געזוכט צו קריגן ערגעץ אַרבעט אויף אַ פּאָר שטונדן אַ טאָג אַ פּאָר טעג אין דער וואָך.

עס האָט זיך אינגיכן גראָד געמאַכט, אַז דר. מאַיסעי (משה) גורע־וויטש, וועלכער איז סוף 1905 געשיקט געוואָרן פון צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד" קיין אַמעריקע, צו זיין דאָ דער אַמבאַסאַדאָר פון „בונד", האָט אין 1907 באַשלאָסן צו פֿאַרבלייבן אין אַמעריקע און ער האָט אין 1909, צוזאַמען מיט אַ שותף, געעפנט אין ניו־יאָרק אַ רוסיש־יידישן בוך־געשעפט.

מיט גורעוויטשן בין איך געווען גוט באַקאַנט. ער האָט געשטאַמט פון פּעטערבורג, האָט געענדיקט גימנאַזיע און דערנאָך אויך דעם נאַטור־וויסנשאַפֿטלעכן פאַקולטעט פון פּעטערבורגער אוניווערזיטעט.

נאָך אַלס סטודענט איז ער צוגעשטאַנען צום „בונד". אין יאָר 1902 איז ער געווען דער הויפּט־פֿאַרטרעטער פון צ. ק. פון „בונד" אין ווילנע. אין מערץ 1903 איז ער אַרעסטירט געוואָרן צוזאַמען מיט מיין געוועזענעם לערער, מאַיסעי ראַפּעס, וועלכער איז דערנאָך יאָרנלאַנג געווען אייי־נער פון די וויכטיקסטע טויער פון „בונד". אין 1904, ווען איך בין שוין געווען אין אַמעריקע, איז אין אַ ווילנער קרייז־גאַריכט פֿאַרגעקומען זייער פּראָצעס. גורעוויטש האָט אין גאַריכט געהאַלטן אַ שטאַרקע רע־וואָלוציאָנערע רעדע, וועלכע איז דערנאָך אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דעם רוסישן אַרגאַן פון „בונד", „פֿאַסליעדניא איזוויעסטיא". גורעוויטש איז פֿאַראורטיילט געוואָרן צו 5 יאָר פּעסטונג. אָבער זיין פּאָטער איז געלונגען אים אַרויסצונעמען אויף ערבות. האָט ער געלאָזט פּאַלן די „בעיל" און איז אין 1905 אַנטלאָפן קיין שווייץ. דאָרט האָב איך אים סוף סעפּטעמבער 1905 געטראָפן אין דער זשענעוואָר הויפּט־קוואַרטיר פון „בונד".

גורעוויטשעס שותף אין דעם ניו־יאָרקער בוך־געשעפט האָב איך

אויך געקענט. זיין נאָמען איז געווען מיכאָיל ראָזויטש. ער האָט געשטאָמט פון ווארשע, האָט שטודירט יוריספרודענץ אין יאַראָסלאָוער ליצעאום און איז געווארן אַ מיטגליד פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. ער איז געווען אַ קוזין פון דעם באַרימטן פירער פון „בונד" מאַרק ליבער.

מיט ראָזויטשן בין איך באַקאַנט געווארן אין ניו־יאָרק. ער האָט אין 1908 צוזאַמען מיט מיר באַלאַנגט צו דער ניו־יאָרקער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט". און איך פלעג זיך מיט אים אָפט טרעפן. ער האָט מיר פאָרגעשלאָגן אַנצוקומען אַרבעטן ווי אַ קלוירק אין זייער בוך־געשעפט. און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער רעדט ניט נאָר אין זיין אייגענעם נאָמען, נאָר אויך אין דר. גורעוויטשעס נאָמען.

פאָר אַן אָנהויב האָבן זיי מיר פאָרגעלייגט אַ געהאַלט פון 10 דאָלאָר אַ וואָך. איך האָב צוגעשטימט, אָבער מיט דעם תנאי, אַז איך זאָל דאָנערשטאָג, וועו איך בין געווען פאָרנומען אין דער דרוקעריי פון „אַרבייטער", ניט אַרבעטן, נאָר זאָל דערפאָר אָפּאַרבעטן עטלעכע אָוונטן דורך דער וואָך. און אַזוי בין איך געווארן אַ „בונד־העגדלער".

ראָזויטש איז אינגיכן אַרויס פון געשעפט. האָב איך דאָרט געמוזט אַרבעטן לאַנגע שטונדן. דערפאָר, אָבער, האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו לייענען דאָרט אַלע וויכטיקע רוסישע פראָגרעסיווע צייטונגען און זשורנאַלן, ווי אויך די נייעסטע רוסישע און יידישע ליטעראַטור, וואָס פלעגט אָנקומען פון רוסלאַנד.

גורעוויטשעס בוך־געשעפט איז געווען די „הויפּט־קוואַרטיר" אַזוי צו זאָגן פון „בונד" אין אַמעריקע. דאָס איז געווען דער אָפּיציעלער אָדרעס פון „בונד", וואוהין עס פלעגט זיך צוערשט „מעלדן" יעדער אָנגעזעענער טויער פון „בונד", וואָס פלעגט אָנקומען פון רוסלאַנד. עס פלעגן אויך קומען אַהין אַלע ניי־אַריבערגעקומענע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, ווי אויך כמעט אַלע פאָרשטייער פון דער רוסיש־יידישער אינטעליגענץ, וועלכע האָבן זיך אינטערעסירט מיט דער רוסישער און מיט דער יידישער ליטעראַטור. עס פלעגן אַהין אַריינקומען אויך די מערסטע יידישע שרייבער.

אַן אָפּטער אַריינגייער אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט אויף איסט בראָדוועי איז געווען דער פּאָעט און פּובליציסט אַברהם ליעסין. מיט אים בין איך באַקענט געווארן נאָך אין 1904, אויף אַ בונדישער מאָסן־פאַרזאַמלונג. דערנאָך האָב איך אים אַ פּאָר מאָל געטראָפן אין קלוב און ביבליאָטעק פון „בונד" אויף איסט בראָדוועי.

אין 1908, וועו איך בין צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך זיך ווידער געטראָפן מיט ליעסינען. כאָטש ליעסין איז געווען אַ קעגנער פון דער ס. ל. פּ., האָט ער, אָבער, גאָרנישט געהאָט קעגן דעם, וואָס איך שרייב אין „אַרבייטער". ליעסין איז דעמאָלט געווען באַפרייַנדעט מיט דוד פּינסקין. ביידע זיינען דעמאָלט געווען הייסע בונדיסטן און נאַציאָנאַל־געשטימט.

יעדעס מאָל, ווען ליעסין פלעגט קומען אין „פאָרווערטס" פלעגט ער אויך באַזוכן גורעוויטשעס בוך־געשעפט און ער פלעגט שמועסן מיט מיר. אַזוי זיינען מיר וואָס ווייטער אַלץ מער באַפריינדעט געוואָרן. ער האָט מיך איינגעלאַדן צו זיך אַהיים און איך פלעג אין די זונטאָגס אים אָפט באַזוכן און פאַרברענגען ביי אים אין הויז עטלעכע שעה. דעמאָלט האָט נאָך זיין פרוי ליבע געלעבט. זי איז געווען אַ קלוגע, אינטעלי־גענטע, איידעלע פרוי. זי איז געווען אַ טאָכטער פון סמאָרגאָנער רב און אַ בונדיסטקע נאָך פון דער היים. זי איז אָבער שטענדיק געווען אַ פאַראומערטע, ווייל זייער איינציק קינד, אַ מיידעלע — רחלע איז געווען איר נאָמען, — איז געבוירן געוואָרן אַ קריפּל (זי האָט געהאַט וואַסער אין קאָפּ). רחלע איז גראָד געווען זייער אַ קלוגע און אַ פעאיקע. אָבער איר קראַנקייט איז געווען אַן אומהיילבאַרע און דאָס האָט אירע טאַטע־מאַמען שטאַרק פאַרביטערט די יאָרן.

אין יאָר 1909 איז קיין ניו־יאָרק אָנגעקומען דער בונדיסט שכנא עפּשטיין. איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט אויף מאָרגן, נאָך זיין אָנקומען אַהער. ער האָט געאַרבעט אין „בונד" אין וואַרשע, איז דאָרט אַרעסטירט געוואָרן און, נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעזעסן אייניקע מאָנאַטן אין טורמע, האָט מען אים פאַרשיקט אויף עטלעכע יאָר קיין צפון־רוסלאַנד. פון דאָרט איז ער אין דריי מאָ־נאַטן אַרום אַנטלאָפן און האָט ווייטער געאַרבעט אַ געוויסע צייט ווי אַן אומלעגאַלער אין „בונד". דערנאָך איז ער אַוועקגעפאָרן קיין ווין און פון ווין שפּעטער קיין זשענעוואַ, וואו ער האָט אַ לענגערע צייט גע־אַרבעט אין בונדישן אַרכיוו אונטער פראַנץ קורסקין.

איך געדענק ניט, צי שכנא עפּשטיין האָט אין רוסלאַנד געדרוקט ערגעצוואו אַרטיקלען אָדער סקיצן. ער איז אָבער געווען ניט שלעכט באַהאַוונט אין דער רוסישער און טיילווייז אויך אין דער דייטשער לי־טעראַטור. ער האָט געקענט גוט די יידישע ליטעראַטור און האָט אויך געלייענט פריי העברעאיש.

עפּשטיין איז געקומען קיין ניו־יאָרק מיט אַ רעקאָמענדאַציע צו דוד פּינסקין פון פראַנץ קורסקין. אָבער פּינסקי איז דעמאָלט געווען אַוועק־געפאָרן קיין דייטשלאַנד. עפּשטיין האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אַן איבערזעצונג פון וו. ראָפּשינס רוסישער נאָ־וועלע „דער בלייכער פערד" (אַ טאָג־בוך פון אַ רוסישן טעראָריסט), וואָס האָט דעמאָלט געצויגן צו זיך גרויס אויפמערקזאַמקייט אין רוס־לאַנד (ראָפּשין איז געווען דער פּסעוודאָנים פון דעם באַרימטן רוסישן סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער באָרים סאַווינקאָוו). איך האָב איבערגעלייענט עפּשטיינס איבערזעצונג און זי איז מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. האָב איך אים באַקענט מיט שלאָסבערגן און רעקאָמענדירט שלאָסבערגן צו דרוקן עפּשטיינס נאָוועלע אין „אַרבייטער" און דער „בלייכער פערד" איז געדרוקט געוואָרן אין פאָרזעצונגען אין „אַרבייטער".

מיט אַ קורצער צייט שפּעטער האָב איך איבערגעלייענט אין דעם

פּעטערבורגער רוסישן זשורנאַל „ניוואָ" אַן אַרטיקל וועגן דעם נאָרוע־גישן שריפטשטעלער קנוט האַמסון, וועמעס ווערק עס זיינען דעמאָלט געווען שטאַרק פאָפולער אין רוסלאַנד. אין אַמעריקע האָבן נאָר גע־ציילטע מענטשן דעמאָלט געהערט וועגן אים. די פאַרפאַסערין פון דעם אַרטיקל אין דער „ניוואָ", פרוי בלאַגאָוועסטשענסקאַיאַ, איז געווען די יעניקע, וואָס האָט איבערזעצט האַמסונס ווערק פון נאָרוועגיש אין רוסיש. איר אַרטיקל איז מיר שטאַרק געפעלן געווארן. איך האָב שוין דעמאָלט געהאַט געלייענט האַמסונס ראָמאַנען און נאָוועלן — „פאַן" „וויקטאָריאַ", „הונגער" און אַנדערע.

שכנא עפשטיין, ווידער, האָט נאָך פריער פון מיר, זייענדיק אין דער שווייץ, זיי געלייענט, האָב איך פאַרגעשלאָגן עפשטיינען, אַז ער זאָל דעם אינהאַלט פון בלאַגאָוועסטשענסקאַיאַס אַרטיקל וועגן האַמסונען אי־בערגעבן אין צווי אַרטיקלען אין „אַרבייטער". ער האָט געמאַכט פון דעם דריי אָדער פיר אַרטיקלען. די אַרטיקלען האָבן שטאַרק אויסגע־נומען. מיר איז נאָר ניט געפעלן געווארן, וואָס ער האָט די פאַרפאַ־סערין פון דעם אַרטיקל אין „ניוואָ" דערמאָנט נאָר אין מאָל, פאַרבי־גייענדיק, און האָט געשריבן אַזוי, ווי דאָס וואָלט געווען זיין, שכנא עפשטיינס, אַן אַריגינעלע אַרבעט.

באַלד נאָך דעם איז אין אַ צווייטן פעטערבורגער זשורנאַל, אין „סאָוורעמעני מיר", דערשינען אַן אַרטיקל פון דעם דעמאָלט באַקאַנטן רוסישן שרייבער וועגן ליטעראַטור וו. לוואָוו־ראָגאַטשעווסקי וועגן דעם בעלגישן סאָציאָליסטישן דיכטער עמיל ווערהאַרן, וועלכער איז דעמאָלט געווען זייער פאָפולער אין רוסלאַנד.

האָב איך פאַרגעלייגט שכנא עפשטיינען איבערצוגעבן דעם אינ־האַלט פון לוואָוו־ראָגאַטשעווסקיס אַרטיקל אין אַ פאַר אַרטיקלען אין „אַרבייטער", און ער האָט ווידער אָנגעשריבן 3־4 אַרטיקלען, וועלכע האָבן שטאַרק אויסגענומען און ער האָט, ווידער, דעם נאָמען פון דעם פאַרפאַסער דערמאָנט נאָר אין מאָל, פאַרבייגייענדיק.

שפּעטער פלעגט ער שוין אַליין אויסגעפינען אַרטיקלען אין די רו־סישע זשורנאַלן און זיי „באַאַרבעטן" אין יידיש און אָזוי איז שכנא עפשטיין באַקאַנט געווארן צווישן אונדזער עולם ווי אַ ליטעראַטור־קרי־טיקער, אָדער ליטעראַטור־פאַרשער. מאָריס ווינטשעווסקי האָט אים באַלד איינגעלאדן שרייבן פאַר דער „צוקונפט".

איך בין מיט שכנא עפשטיינען גלייך פון אָנהויב אָן נאָענט בא־פריינדעט געווארן און מיר זיינען געווען אינטימע פריינד ביז זיין אָוועקפאָרן קיין רוסלאַנד אין יאָר 1917.

מיט אַ פאָר יאָר פאַר שכנאן איז קיין ניו־יאָרק געקומען רעוועקאַ רובענטשיק, אַ רוסיש־יידישע רעוואָלוציאָנערקע, אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטקע, וועלכע איז געווען פאַרשיקט אין סיביר. אין 1904 האָט זי זיך באַטיי־ליקט אין דעם באַרימטן אויפשטאַנד פון די פּאָליטישע פאַרשיקטע אין יאַקוטסק, איז דערפאַר פאַרמשפט געווארן אויף קאַטאָרגע און איז פון

דאָרט אַנטלאָפן. זי האָט פריער געלעבט אַ קורצע צייט אין דער שווייץ, דערנאָך איז זי געקומען קיין ניו־יאָרק. זי איז יונגערהייט געווען זייער אַ שיינע און אַן אינטעליגענטע.

אין ניו־יאָרק האָט זי געאַרבעט ווי אַ „פּראַקטיקעל נוירס" (ניט קיין גראַדואירטע קראַנקן־שוועסטער) און איז געווען אַ מיטגליד פון דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט", וואו איך בין מיט איר באַקענט געוואָרן באַלד ווי איך בין אין הערבסט 1908 געקומען קיין ניו־יאָרק. איך האָב איר באַקענט מיט שכנאן און זיי האָבן אינגיכן געהיירַט.

רעוועקאַ רובענטשיק, שכנא עפשטיינס צוקונפטיקע פרוי, האָט געשטאַמט פון מאָהילעוו אויפן דניעפּער. אין מאָהילעוו, דאָכט זיך, איז זי טאַקע אַרעסטירט געוואָרן, אידער זי איז פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. און דאָ, אין ניו־יאָרק, האָט זי מיך באַקענט מיט אירן אַ לאַנדסמאַן, אויך אַ מאָהילעווער, מיט וועמען זי איז געווען גוט באַקאַנט נאָך פון דער היים.

זיין נאָמען איז געווען משה טערמאַן. ער איז געווען אייניער פון די ערשטע פּראָפּאַגאַנדיסטן פון „בונד". ער האָט געאַרבעט ווי אַ בונדישער פּראָפּעסיאָנאַל אין קאָונע, אין וואַרשע און אין אַנדערע שטעט. דערנאָך איז ער אַוועקגעפאָרן קיין לאָנדאָן און האָט אַ לענגערע צייט דאָרט געלעבט. עטלעכע יאָר האָט ער אויך געלעבט אין פּאַריז. אין רוסלאַנד האָב איך אים קיינמאָל ניט געטראָפן.

אין יאָר 1906 האָט דער בונדישער לעגאַלער פאַרלאָג — „די וועלט" — אַרויסגעגעבן זיינעם אַ ביכל, „רעליגיע און קלאַסן־קעגנזאַצן". דאָס איז געווען אַן ערנסטע אַרבעט, וואָס איז דערנאָך איבערזעצט געוואָרן אויף רוסיש און איז שטאַרק געלויבט געוואָרן אין די ערנסטע רוסישע לעגאַלע מאַרקסיסטישע זשורנאַלן. איך האָב דאָס ביכל געלייענט באַלד ווי עס איז אַרויס און איך האָב דעם נאָמען מ. טערמאַן פאַרגעדענקט.

קיין אַמעריקע איז ער געקומען, דאָכט זיך, אין זעלבן יאָר וואָס שכנא עפשטיין. אויך מיט אים בין איך באַלד נאָענט באַפריינדעט געוואָרן. ער איז געווען אַ סך עלטער פון אונדז ביידן. ער איז געווען דער געביל־דעטסטער בונדיסט, וואָס איך האָב ביז דעמאָלט געטראָפן. ער האָט געלייענט פריי רוסיש, דייטש, פראַנצויזיש, ענגליש און העברעיש און האָט אַ סך געלייענט. ער איז געווען גוט באַקאַנט ניט נאָר מיט דער רוסישער ליטעראַטור, נאָר אויך מיט דער דייטשער און פראַנצויזישער.

ער איז געווען זייער אַ ליבלעכער מענטש, אַן אייראָפּעער און אַן אמתער דושענטלמאַן, וועלכער פלעגט זיך אָפט דערלויבן צו האָבן אַן אייגענע מיינונג וועגן פּאָליטישע, סאָציאַלע און ליטעראַרישע פראַגן, און האָט נישט מורא געהאַט אַרויסצוזאָגן „אָפּיקורסישע" געדאַנקען, וועלכע האָבן אָפט נישט געשטימט מיט דער אָנגענומענער ליניע פון

„בונד" און פון די אַנדערע סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע פאַר־
טייען.

ער איז געווען אַ זייער גוטער לעקטאָר. ער האָט אויך פאַרמאָגט אַ חוש פאַר הומאָר. שרייבן אַרטיקלען, אָבער, האָט ער זיך געפוילט. איך האָב אים דאָך כמעט געצוואונגען אָנצושרייבן פאַרן „אַרבייטער" אַ סעריע אַרטיקלען. דערנאָך האָט ער געשריבן אויך פאַר דער „צו־
קונפט" און אַמאָל אויך פאַרן „פאָרווערטס". ער האָט געשריבן נאָר דאָן, ווען ער האָט געהאַט וואָס צו זאָגן (שפּעטער איז ער געווארן אַ. ליעסינס געהילף־רעדאַקטאָר פון „צוקונפט").

מיט טערמאָגען פלעג איך די ערשטע צייט זיך טרעפן אין גורע־
וויטשעס בוך־געשעפט, וואוהין ער פלעגט אָפט אַריינקומען. ער האָט דעמאָלט געוואוינט אויף קלינטאָן סטריט, ניט וויים פון איסט בראָדווי.

פון די אַלע ניט־לאַנג אַריבערגעקומענע שרייבער־בונדיסטן, וועלכע איך האָב אַריינגעצויגן אַלס מיטאַרבעטער אין „אַרבייטער", איז קיי־
נער ניט געווארן קיין ס.ל.פּ.'ניק. זיי האָבן אין דער אמתן פון אָנהויב אָן סימפּאַטיזירט גיכער מיט דער ס. פּ. זיי האָבן געשריבן אין „אַרביי־
טער", וויייל דער „פאָרווערטס", דער אינציקער יידישער אַרגאַן פון דער ס. פּ. איז פאַר זיי דעמאָלט נאָך געווען געשלאָסן.

איך אַליין בין אויך ניט געווען קיין מיטגליד פון דער ס. ל. פּ. און איך בין אין פיל פראָגן ניט אינשטימיק געווען מיט דער ס. ל. פּ. אָבער די ס. פּ. און דער „פאָרווערטס" זיינען מיר דעמאָלט געווען שטאַרק ניט צום האַרצן. די שפּאַלטן פון דעם „אַרבייטער" ווידער, אונטער דער רעדאַקציע פון יוסף שלאָסבערג און דוד פּינסקין, זיינען געווען אָפן פאַר יעדן ערנסטן סאָציאַליסט און ליטעראַט, וואָס האָט געהאַט עפּעס וואָס צו זאָגן. אָחוץ דעם זיינען מיר די מערסטע פון די דעמאָלטדיקע יידישע ס.ל.פּ.'ניקעס געווען מער סימפּאַטיש דערמיט, וואָס זיי זיינען געווען אמתע אידעאַליסטן. קיין קאַריערע דורך געהערן צו דער ס.ל.פּ., אָדער דורך שטיצן דעם „אַרבייטער", האָט מען זיך ניט געקאָנט שאַפן.

אין האַרבסט 1909 איז אין פילאַדעלפיע אָפּגעהאַלטן געווארן אַ קאָנוועניאָן פון דער יידישער „אַגיטאַציאָנס־ביורא", אין וועלכער עס זיינען געווען אָנגעשלאָסן אַ צאָל ברענטשעס פון ס. פּ. (סאָציאַליסטישער פאַרטיי). איך האָב בייגעוואוינט יענע קאָנוועניאָן ווי דער קאָרעספּאָ־
דענט פון „אַרבייטער" און איך האָב דערנאָך אין „אַרבייטער" פאַר־
עפנטלעכט אַן אויספירלעכן קריטישן באריכט וועגן דער דאָזיקער קאָנ־
וועניאָן.

פון די פראָמינענטע ניט־לאַנג־אַריבערגעקומענע בונדיסטן זיינען דאָרט געווען ב. וולאַדעק ווי אַ גאַסט און א. ש. זאַקס ווי דער רעדאַקטאָר פון שיקאָגאָער סאָציאַליסטישן וואָכנבלאַט „אידישע אַרבייטער וועלט" און מיטגליד פון דער ס. פּ. וולאַדעק האָט געהאַלטן אַ באַגייס־
טערטע רעדע ביים שלוס פון דער קאָנוועניאָן און ער האָט פאַראויס־
געזאָגט דער צענטראַלער יידישער סאָציאַליסטישער אַרגאַניזאַציע, וואָס

איז דאָרט געשאַפן געוואָרן, אַ גרויסע צוקונפט. וולאַדעק האָט טאַקע באַלד נאָך דער קאָנווענשאָן זיך אָנגעשלאָסן אָן אײנעם פון די יידישע ברענטשעס פון דער ס. פּ. דאָס זעלבע האָט מיט אַ פּאָר וואָכן שפּעטער געטאָן אויך י. ב. סאַלוצקי און זייער ביישפּיל האָבן אינגיכן נאָכגעפאָלגט שכנא עפּשטיין און אָנדערע פון די ניט־לאָנג־אַריבערגעקומענע בונדיסטן.

אין „אַרבייטער" האָט כמעט קיינער פון זיי שוין מער ניט געשריבן, אָבער אונדזער פריינטשאַפט איז דורך דעם נישט צעשטערט געוואָרן.

אין אײניקע מאָנאַטן אַרום האָט יעקב סאַפּירשטיין, דער גרינדער און אַרויסגעבער פון דעם „מאָרגען זשורנאַל" באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ גרויסן יידישן ענציקלאָפּעדישן ווערטער־בוך און ער האָט אָנגעשטעלט פאָר דעם אַ סטאָף פון אַ 10־12 שרייבער. דער רעדאַקטאָר פון דעם ווערטער־בוך איז געווען ד"ר פּאָול אייבעלסאָן, אַ געוועזענער פרינסיפּאַל פון אַן אַמעריקאַנער מיטל־שולע, וועלכער האָט געקאָנט גוט ניט נאָר ענגליש, נאָר אויך יידיש.

מיט אַ פּאָר וואָכן, אידער מען האָט אָנגעהויבן אַרבעטן אויפן ווערטער־בוך, האָט צביון מיך באַגעגנט אין גאַס און דאָס ערשטע וואָס ער האָטביי מיר געפרעגט איז געווען: „פאַרוואָס גייט איר ניט צו סאַפּירשטיינען אַרבעטן אויפן ווערטער־בוך?" „ווייל איך קאָן נאָך ניט גענוג די ענגלישע שפּראַך", האָב איך אים געענטפערט. „איך קאָן נאָך וויניקער ווי איר און אַ. ש. זאָקס קאָן נאָך וויניקער ווי איך און דאָך זיינען מיר ביידע שוין דאָרט אָנגעשטעלט", האָט צביון געזאָגט מיט זיין באַקאַנטן ברייטן שמייכל. „וועל, איך בין אַן אָנדער מענטש", האָב איך אויף דעם געענטפערט. און איך בין טאַקע ניט געגאַנגען צו סאַפּירשטיינען. איך האָב אָבער געוואוסט וואָס דאָרט קומט פּאָר, וויל איך האָב שפּעטער געוואויניגט אויף איין קוואַרטיר מיט טערמאָנען און בין געווען באַפּריינדעט אויך מיט אַ פּאָר אָנדערע מיטאַרבעטער פון ווערטער־בוך. פון די אַלע מיטאַרבעטער פון ווערטער־בוך האָבן ענגליש גוט געקענט נאָר קאָנראַד בערקאָוויטשי, משה טערמאָן, א. וואַהלינער (לאָנדוי), קאַליע טעפּער און נאָך אײנער אָדער צוויי. די איבעריקע זיינען דעמאָלט געווען פונקט אַזוינע קענער פון דער ענגלישער שפּראַך ווי צביון און זאָקס.

וועגן צביונען פלעגט צווישן זיינע קאָלעגן פון דעם ענציקלאָפּעדישן ווערטער־בוך אָרומגיין אַ ווערטל, אַז ער „פּאָיט פּאָר זיינע מיסטעיקס" (ער קעמפּט, הייסט עס, פּאָר זיינע טעותן און גרייזן).

געזומען האָט זיך עס פון דעם: יעדן פרייטאָג פלעגט ד"ר אייבעלסאָן קומען דורכקוקן אין רעדאַקציע די קאָרטלעך, אויף וועלכע יעדער אייַנער פון די מיטאַרבעטער פלעגט פאָרטייטשן אַ געוויסע צאָל ענגלישע ווערטער. ווען אייבעלסאָן פלעגט געפינען, אַז אַ געוויס וואָרט איז ניט

ריכטיק פאַרטייטשט געוואָרן, פלעגט ער גלייך צורופן צו זיך דעם פאָר־פאַסער, אים אָנווייזן אויף דעם טעות, וואָס ער האָט געמאַכט און זיי פלעגן דאַן שנעל געפינען דעם ריכטיקן יידישן טייטש פון דעם ענגלישן וואָרט.

צביון, אָבער, פלעגט זיך לאַנג אַמפּערן מיט ד״ר אייבעלסאָנען וועגן יעדן וואָרט, זוכנדיק אים צו באַווייזן, אַז ער, צביון, איז גערעכט, כאָטש ער איז כמעט אַלע מאָל געווען אומגערעכט. פלעגן די איבעריקע מיט־גלידער פון סטעף, צוקוקנדיק ווי צביון אַמפּערט זיך לאַנג מיט אייבעלסאָנען וועגן דעם טייטש פון איין וואָרט, זיך אָפט קייכן פון גע־לעכטער.

ווען צביון האָט עס איינמאָל באַמערקט, איז ער צוגעקומען צו זיינע קאָלעגן און האָט הויך אויסגערופן:

„שקלאַפן וואָס איר זייט, איך פּאַיט כאָטש פּאָר מיינע מיסטעיקס!״. געזאָגט האָט ער עס האַלב אין שפּאַס, האַלב אין ערנסט. צוגעבן, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט, איז ניט געווען אין צביונס נאַטור.

פינף און דרייסיקסטער קאַפּיטל

דעניעל דעליאָן, דער באַרימטער אַמעריקאַנער סאָ־ציאַליסטישער פירער. — איז דעליאָן טאַקע געווען אַן „אַמעריקאַנער לענין?" — ב. לאַפּין, משה וואַר־שע און קאָליע טעפּער.

ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל, האָט די רעדאַקציע פון „ארבייטער" זיך געפונען אין דער געביידע, וואו עס האָט זיך געדרוקט די טעגלעכע ענגלישע צייטונג פון דער ס. ל. פּ. — די „דעילי פּיפּל". דאָרט איז אויך געווען די רעדאַקציע פון „דעילי פּיפּל" און דער ביכער־פאַרלאַג פון דער ס. ל. פּ. איך פלעג אַ פּאָר מאָל דורך דער וואָך קומען אַהין און איך בין אינגיכן באַקאַנט געוואָרן מיטן רעדאַקטאָר פון „דעילי פּיפּל" דעניעל דעליאָן און מיט זיינע גא־ענטסטע צוויי מיטאַרבעטער.

די „דעילי פּיפּל" איז געווען אַ 4־זייטיקע צייטונג (זונטאָג אַדער שבת פלעגט אַרויסגיין אַ פאַרגרעסערטער נומער). דאָס איז געווען די ערשטע טעגלעכע סאָציאַליסטישע צייטונג אין דער ענגלישער שפּראַך. אין יאָר 1908 האָט זי שוין געהאַט אַ גאַנץ קלייַנע צירקולאַציע. זי פלעגט דעמאָלט געלייענט ווערן נאָר פון די פּאַרטיי־מיטגלידער. נאָר וועגן ס׳פלעגט פּאַרקומען עפּעס אַ וויכטיקע פּאָליטישע אַדער געזעל־שאַפטלעכע געשעעניש פלעגן אויך מאַנכע אַנדערע סאָציאַליסטן און רא־דיקאַלן, קעגנער און אַפילו פיינד פון דער ס. ל. פּ. אַריינקוקן אין דעם „דעילי פּיפּל" צו זען וואָס זאָגט עפּעס וועגן דעם דעניעל דעליאָן אין זיין טעגלעכן לייט־אַרטיקל.

דעניעל דעליאָן איז, אָן צווייפל, געווען ניט נאָר דער גרעביידעסטסטער, דער פּאָפּיקסטער און אַריגינעלסטער סאָציאַליסט אין אַמעריקע — ער איז אויך געווען אייגער פון די גרעביידעסטסטע מענטשן אין די פאַר־אייניקטע שטאַטן. ער איז געבוירן געוואָרן אין 1852, אויף דעם קליי־נעם אינדזל אין דער האַלענדישער קאָלאָניע קוראַסאָאָ, וואָס געפינט זיך אַרום פערציק מייל פון די ברעגן פון וועניזועלאַ. זיין טאַטע, סאָלאָ־מאָן דעליאָן, איז געווען אַ דאָקטאָר און דער מאַמעס נאָמען איז געווען סאַראַ. ער האָט געהאַט אַ שיינעם יידישן פּנים און דערפאַר האָבן מאַנכע פון זיינע קעגנער באַהויפּטעט, אַז ער איז אַ ייד. ער אַליין האָט עס געלייקנט. ער האָט אַבער העכסט וואַרשיינלעך געהאַט אין זיך יידיש בלוט.

וועג ער איז אַלט געוואָרן 14 יאָר, האָבן זיינע עלטערן אים אַוועק־

געשיקט קיין אייראָפּע שטודירן. ער האָט געענדיקט גימנאַזיע אין דייטש־לאַנד און דערנאָך האָט ער אין האָלאַנד געענדיקט דעם האָלענדער אוניווערזיטעט. אין יאָר 1872 האָט ער זיך צוריקגעקערט פון האָלאַנד, אָבער ניט קיין לאַטיין־אַמעריקע, נאָר קיין ניו־יאָרק. דעניעל דעליאָן האָט געקענט דייטש און האָלענדיש, פונקט אַזוי גוט ווי שפּאַניש און פראַנצויזיש, פונקט אַזוי גוט ווי ענגליש. חוץ אין שפּראַכן און אין יוריספרודענץ איז ער אויך געווען געלערנט אין פּאָליטישער עקאָנאָמיע, געשיכטע, פילאָזאָפּיע און ליטעראַטור.

ער איז געווען אַ קרעפּטיקער רעדנער און שרייבער. אין יאָר 1878 האָט ער אין ניו־יאָרק געענדיקט קאָלאָמביאַ אוניווערזיטעט מיט אויס־צייכענונגען אַלס יוריסט און אין 1883 איז ער באַשטימט געווארן אין קאָלומביאַ אוניווערזיטעט ווי אַ לעקטאָר איבער אינטערנאַציאָנאַלן געזעץ.

די ערשטע יאָרן אין ניו־יאָרק האָט דעליאָן זיך אַקטיוו אינטערע־סירט כמעט אויסשליסלעך מיט די פּאָליטישע ענינים פון לאַטיין־אַמע־ריקע. ער האָט דעמאָלט שטאַרק געקעמפט פאַר דער אומאָפּהענגיקייט פון קיובאַ און האָט מיטגעאַרבעט אין דער צייטונג וואָס די רעוואָלוציאַ־נערע פליכטלינגע פון קיובאַ האָבן דעמאָלט אַרויסגעגעבן. אָבער אינ־גיכן האָט ער זיך פאַראינטערעסירט מיט אַמעריקאַנער פּאָליטיק און פון אַ קעמפער פאַר נאַציאָנאַלער אומאָפּהענגיקייט פון אונטערדריקטע פעל־קער, איז ער מיט דער צייט געווארן אַ קעמפער פאַר דער באַפרייאונג פון די אונטערדריקטע און עקספּלואָאטירטע אַרבעטער־מאַסן.

צום סאָציאָליזם איז ער געקומען דירעקט פון קאָלאָמביאַ אוניווער־זיטעט. אין 1886 האָט ער געאַרבעט אין דער וואָל־קאַמפּאַניע פון דעם באַרימטן ראָדיקאַל הענרי דזשאָרדזש פאַר מעיאָר פון ניו־יאָרק. אין 1888 איז דעליאָן געווארן אַ מיטגליד פון די „נאַיטס אָוו לעיבאָר" (די גרויסע טרעיד־יוניאָן פעדעראַציע, וואָס האָט עקזיסטירט פאַר דער **גרינדונג פון דער אַמעריקען פעדעראַציאָן אָוו לעיבאָר**). צוליב זיין אַנטייל אין דער הענרי דזשאָרדזש קאַמפּאַניע האָט די אַדמיניסטראַציע פון קאָלאָמביאַ אוניווערזיטעט זיך אַנטזאָגט אים צו דערהויבן צום ראַנג פון אַ פּולן פּראָפעסאָר. האָט ער רעזיגנירט פון קאָלאָמביאַ און האָט זיך אָנגעשלאָסן אַן דער סאָציאָליסטישער אַרבעטער פּאַרטיי (סאָשעליסט לעיבאָר פּאַרטי, אָדער ס. ל. פּ.).

אין משך פון 24 יאָר, פון 1890 ביז זיין טויט אין יאָר 1914, האָט דעליאָן געקעמפט צו פאַרוואַנדלען די ס.ל.פּ. אין אַ ווירקלעכער אַר־בעטער פּאַרטיי, וואָס זאָל קענען רעדן אין נאָמען, אויב ניט פון דעם גאַנצן אַמעריקאַנער אַרבעטער קלאַס, איז לכל הפּחות פון אַ מערהייט פון אַמעריקאַנער אַרבעטער קלאַס. דעליאָנס אַרייַנטריט אין דער ס.ל.פּ האָט פאַראורזאַכט אַ סענסאַציע אין גאַנץ אַמעריקע. די מיטגלידער און פירער פון דער ס.ל.פּ. האָבן אויף אים געלייגט גאָר גרויסע האַ־פענונגען. מ'האָט געדענקט, אַז מיט זיין גרויסער געלערזאַמקייט, מיט זיין גרויסן טאַלאַנט ווי אַ לעקטאָר, רעדנער און שרייבער און מיט זיין

אויסגעצייכנטן ענגליש, וועט ער זיין דער יעניקער, וואס וועט זיין אימ־
שטאנד „צו ברענגען דעם סאציאליזם צום אמעריקאנער ארבעטער אן
דעם אמעריקאנער ארבעטער צום סאציאליזם".

א רעוואלוציאנערע סאציאליסטישע פארטיי, האט דעליאן גע־
דיקט, קען ניט דערפילן איר מיסיע אויב זי דערלאזט די קאפיטאליס־
צו מאנאפאליזירן פאליטישע וואלן. די פארטיי מוז זיך באטייליקן אין
די פאליטישע וואלן, אבער דורך פאליטישן קאמף אליין קען מען גאר־
נישט דערגרייכן. אן דער שטיצע פון מיליטאנטישע קלאסנבאוואוסטע
יוניאנס קען א סאציאליסטישער זיג אין די פאליטישע וואלן זיך פאר־
וואנדלען אין א נידערלאגע פארן סאציאליזם. עס איז דעריבער נויטיק
צו האבן א קלאסן־באוואוסטע טרעיד־יוניאן באוועגונג.

אין יאר 1890 איז דעליאן געווארן דער רעדאקטאר פון דער „פיפל",
דאס ענגלישע וואכנבלאט פון דער ס.ל.פ. אין 1896 איז די „פיפל"
פארוואנדלט געווארן אין א טעגלעכער צייטונג. אין זעלבן יאר האט
דעליאן געגרינדעט די אזוי־גערופענע „סאשעליסט טרעיד ענד לעיבאר
אלאיענס", אן אפאיציאנעלע צענטראלע קערפערשאפט פון יוניאנס צו
די עקזיסטירנדע יוניאנס פון די „נאיטס אוו לעיבאר" און פון דער
אמעריקען פעדערעישאן אוו לעיבאר.

דער ערשטער רעזולטאט פון דעם איז געווען ניט די צעשטערונג
פון די עקזיסטירנדיקע קאנסערוואטיווע יוניאנס און ניט די דיסקרע־
דיטירונג פון סעמועל גאמפערסן און פון די אנדערע פירער פון די קאנ־
סערוואטיווע יוניאנס, נאר א רייע שפאלטונגען אין דער ס.ל.פ., וואס
האבן געפירט צו דער גרינדונג פון א נייער סאציאליסטישער פארטיי,
די ס.פ., וועלכע האט ביסלעכווייז אריבערגעוואונען אויף איר זייט די
מאיאריטעט מיטגלידער פון דער ס.ל.פ. אין די פרעזידענט־וואלן פון
1900 האבן די קאנדידאטן פון דער ס.ל.פ. באקומען סך הכל 33 טויזנט
מיט 382 שטימען, וויניקער ווי א העלפט פון דער צאל שטימען וואס
עס זענען אפגעגעבן געווארן פאר די קאנדידאטן פון דער נייער סאציא־
ליסטישער פארטיי.

אין 1900 האט די קאנווענשאן פון דער ס.ל.פ., אויף דעליאנס
פארשלאג, ארויסגעווארפן פון איר פראגראם די אלע פאדערונגען פאר
סאציאלע רעפארמען. א סאציאליסטישע פארטיי אין אמעריקע, האט דע־
ליאן געהאלטן, דארף קעמפן דירעקט פאר סאציאליזם און ניט פאר־
דרייען א מוח די ארבעטער מיט רופן זיי צו קעמפן פאר מינימאלע
סאציאלע רעפארמען. די אמעריקען פעדערעישאן אוו לעיבאר פלעגט
דעליאן אנרופן „די אמעריקען פעיקעריישאן אוו לעיבאר" און אירע פי־
רער האט ער באצייכנט ווי „לעיבאר פעיקערס" און „געדונגענע קנעכט
פון אמעריקאנער קאפיטאליזם".

דעליאן האט געגלויבט, אז נאר ער וויסט ווי אזוי צו ברענגען
סאציאליזם אין אמעריקע. יעדן איינעם, וואס איז ארויסגעטראטן קעגן
זיינע פלענער און קעגן זיין טאקטיק, האט ער באטראכט פאר א בא־

וואוסטזיניקן אָדער אומבאַוואוסטזיניקן שונא פון אַרבעטער־קלאַס און פון סאָציאַליזם.

איך האָב אין משך פון כמעט צוויי יאָר געהאַט די מעגלעכקייט צו הערן דעליאָנס לעקציעס, לייענען זיינע בראָשורן און צייטונגס־אַר־טיקלען און האָב אויך עטלעכע מאָל מיט אים געשמועסט. דעליאָן איז געווען אַן אמתער אידעאַליסט, אָבער אַ גרויסער פאַנאַטיקער. ער האָט זיך געהאַלטן פאַר דעם אינציקן אמתן מאַרקסיסט אין אַמעריקע. ער האָט טאַקע גרינטלעך דורכגעשטודירט קאַרל מאַרקסעס ווערק. ער איז אָבער געווען אַ סך אַ גרעסערער דאָגמאַטיקער און אוטאָפּיסט ווי קאַרל מאַרקס. דעליאָן האָט קיינמאָל ניט געקענט באַגרייפן קאַרל מאַרקסעס באַמערקונג, אַז „אַין וויכטיקער שריט פון אַ ווירקלעכער אַרבעטער־באַוועגונג איז פיל טייערער ווי אַ טוץ פּראָגראַמען".

דעליאָנען האָבן אין די לעצטע פאָר צענדליק יאָר מאָנכע אַמערי־קאַנער היסטאָריקער אָנגערופן „דער אַמעריקאַנער לענין". דעליאָן איז טאַקע געווען פונקט אַזאַ פאַנאַטיקער ווי לענין, אַזוי שטאַרק אייניג־גלויבט אין זיך, אַז נאָר ער וויסט ווי אַזוי צו ברענגען דעם טריאומף פון סאָציאַליזם. דעליאָן האָט אויך פונקט ווי לענין געגלויבט אין א צענטראַליסטישער אָרגאַניזאַציע און האָט יעדן איינעם, וועלכער איז אַריסגעטראַטן קעגן אים, באַטראַכט פאַר אַ שונא פון סאָציאַליזם און פון דעם אַרבעטער־קלאַס. אָבער דעליאָן איז אינטעלעקטועל געשטאַנען פיל העכער פון לענינען. ער איז אויך געווען אַ סך אַ בעסערער שרייבער ווי לענין און אַ פיל בעסערער לעקטאָר ווי לענין.

ווען איך האָב ביי אים איינמאָל געפרעגט: ווי קומט עס וואָס אויף די אַלע אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסן, אין וועלכע ער האָט זיך באַטייליקט, האָט ער כסדר געשטימט פאַר די רעזאָלוציעס, וואָס זענען פאַרגעשלאָגן געווארן פון אויגוסט בעבעלן, זשאָן זשאָרעסן, וויקטאָר אַדלערן און די אַנדערע מעסיקע סאָציאַליסטן און קעגן די רע־זאָלוציעס פון די „לינקע" (ראָזע לוקסעמבורג, לענין א. א.), האָט ער מיר געענטפערט, אַז סאָציאַליזם קען איינגעפירט ווערן נאָר אין אַ הויך־אַנטוויקלט קאַפּיטאַליסטיש לאַנד, וואו עס עקזיסטירט פולע פּאָליטישע פרייהייט און עס איז נישטאָ דאָרט מער קיין שפּור אָפילו פון דער אַל־טער פעאָדאַלער אָרדענונג. רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך־אונגאַרן און די מערסטע אַנדערע איראָפּעאישע מלוכות זיינען נאָך האַלב־פעאָדאַלע לענדער. דאָרט מוזן די סאָציאַליסטן פריער פון אַלץ אויסקעמפן פּא־ליטישע פרייהייט פאַר אַלעמען, אָפּשאָפן די פעאָדאַלע אָרדענונג, דעם פּריצים־קלאַס און דעמאָלט ערשט אָנהויבן טראַכטן וועגן אינפּירן סאָ־ציאַליזם. „וען איך וואָלט געלעבט אין דייטשלאַנד", האָט דעליאָן מיר איינמאָל געזאָגט, „וואָלט איך געשטאַנען מיט בעבעלן, אין עסטרייך וואָלט איך געשטאַנען מיט ויקטאָר אַדלערן און אין רוסלאַנד מיט פּלע־כאַנאָוון קעגן לענינען".

דעליאָן האָט ניט געגלויבט אין דער נויטוועניקייט פון אַ דיקטא־

טור פון פראָלעטאַריאַט אין אַמעריקע. ער איז אויך ניט געווען אַזאַ דעמאַגאָג און אַזאַ אָפּאָרטוניסט ווי לענין. אָבער לענין, שיינט מיר, איז געווען אַ סך קליגער פון דעליאָנען. אויך דעליאָנען, פונקט ווי לענינען, האָבן די מענטשן וועלכע האָבן אים אַרומגערינגלט, פאַרגעטערט. אָבער דעליאָן האָט ניט געדולדעט אַרום זיך קיין שאַרלאַטאַנעס, ווי דאָס האָט געטאָן לענין.

די „פּיפּל" פלעגט דעמאָלט איין מאָל אין יאָר האָבן אַ קאָנצערט און באַל אין איינעם פון די שענסטע זאַלן אין ניו־יאָרק. איך האָב צוויי מאָל באַזוכט די דאָזיקע אונטערנעמונגען. די קאָנצערטן זענען געווען ערשטקלאַסיקע. אַ קליינער סימפאָניישער אָרקעסטער פון געקליבענע מוזיקער פון דער ניו־יאָרקער סימפאָני האָט געשפּילט עטלעכע קלאַסישע נומערן. אַ זינגערין פון מעטראָפּאָליטען אָפּערע האָט געזונגען אַן אַריע פון אַ באַרימטער איטאַליענישער אָפּערע און עטלעכע דייטשע און פראַנצויזישע לידער, און דער דעמאָלט באַרימטער וויאָלאָנטשעליסט לעאָנאָרד האָט געשפּילט עטלעכע נומערן פון זיין רעפּערטואַר. נאָכן קאָנצערט איז געקומען דער באַל. דער זאַל איז געווען געפּאַקט מיט אַן אינטעליגענטן עולם. עס זענען דאָרט געווען מענטשן פון פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן. יידן זענען דאָרט געווען אין דער מינדערהייט.

אויף איינעם פון די דאָזיקע קאָנצערטן בין איך באַקאַנט געוואָרן אויך מיט דעליאָנס פרוי. דאָס איז געווען זיין צווייטע פרוי. זי איז, דאָכט זיך, געווען אַ לערערין און האָט אויסגעקוקט אַ סך יינגער פון אים. דאָרט זענען אויך געווען עטלעכע יונגע קינדער זייערע.

דעם 22טן פעברואַר, 1914, האָט די „דעילי פּיפּל" זיך געמוזט צומאַכן און דאָס איז געווען אַ גרויסער מאַראַלישער קלאַפּ פאַר דעליאָנען. אין פיר מאָנאַטן אַרום, דעם 14־טן מאַי, 1914, איז דעליאָן, אין עלטער פון 62 יאָר, געשטאָרבן. אין זיין לוויה האָבן זיך באַטייליקט אויך פיל סאָציאַליסטן און ראַדיקאַלן, וואָס זענען געווען קעגנער פון זיין פּאָליטיק און טאַקטיק.

מיט פיל יאָרן שפּעטער האָט דער באַוואוסטער יידישער סאָציאַליסטישער שרייבער יעקב מילך, געשריבן:

„מען זאָגט, דעליאָנס גרויסער חסרון איז געלעגן אין זיין פערזענלעכן אומגאַנג מיט מענטשן. ער איז געווען שטראַלק און באַליידיקנדיק. עס איז זייער שווער צו זיין איינזאָם צווישן אייגענע מענטשן, צו ווערן פאַרפאַלגט פון די אייגענע חברים פאַר דעם אינציקן חטא וואָס מען איז געבילדעטער און פרינציפּיעלער פון זיי — דאָס איז שווער צו פאַרטראָגן. דאָס איז די אמתע מאַרטירערי. דעליאָן איז געווען אַזאַ מאַרטירער. ער האָט געליטן, ווייל ער האָט מיט זיין גאַנצן ווען געשטרעבט צום סאָציאַליזם, ווי ער האָט עס פארשטאַנען. און פאַרשטאַנען דעם סאָציאַליזם האָט ער אַ סך גרינטלעכער פון די וואָס האָבן אים באַקעמפט און ער איז געווען פּעאיקער פון דעם פּעאיקסטן און אַזוי ערלעך ווי דער ערלעכסטער פון זיי".

דאָס האָט יעקב מילך געשריבן 22 יאָר נאָך דעליאָנס טויט, און ער איז אין אַלגעמיין געווען גערעכט. ער האָט נאָר פאַרפעלט צוצוגעבן, אַז מיט דער פּאָליטיק און טאַקטיק, וועלכע דעליאָן האָט געפּרעדיקט און פּראַקטיצירט, האָט מען ניט נאָר ניט געקענט פאַרווירקלעכן דעם סאָציאַליזם אין אַמעריקע, נאָר אָפילו ניט אויפבויען אַ שטאַרקע סאָ־ציאַליסטישע פּאַרטיי, וואָס זאָל האָבן אַן איינפלוס אין לאַנד.

* *

אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט האָב איך געטראָפן דעם דעמאָלט יונגן פּאָעט בערל לאַפּין. איך בין מיט אים באַקענט געוואָרן, דאָכט מיר, נאָך אין ווילנע אין יאָר 1906. יעדנפאַלס, זיינע ערשטע לידער האָב איך געלייענט אין דער טעגלעכער בונדישער „פּאָלקס־צייטונג", וואָס איז דע־מאָלט אַרויסגעגאַנגען אין ווילנע, און זיי זיינען מיר געפּעלן געווען.

וועג לאָפּין איז געקומען קיין אַמעריקע, איז דוד פּינסקי, דער ליטע־ראַרישער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער" געווען אין דייטשלאַנד און דער רעדאַקטאָר פון דער לידער־אָפּטיילונג אין „אַרבייטער" איז געווען דער פּאָעט יוסף יפה, פּינסקיס אַ פּערזענלעכער נאָענטער פריינד. איך האָב לאַ־פּינען פאַרגעשטעלט פאַר יפה'ן. יפה האָט גענומען ביי לאָפּינען עטלעכע לידער און האָט זיי גלייך אָפּגעדרוקט אין „אַרבייטער". דערנאָך האָט לאָפּין זיך רעגלמעסיק געדרוקט אין „אַרבייטער" אויך וועג פּינסקי איז צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק. שפּעטער האָט לאָפּין געדרוקט לידער אין דער „צוקונפט".

לאָפּין פלעגט עטלעכע מאָל דורך דער וואָך קומען אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט און מיר זיינען אַזוי נאָענט באַפריינדעט געוואָרן. ער פלעגט מיר פאָרלייענען זייע נאָך ניט געדרוקטע אַריגינעלע לידער, ווי אויך זיינע איבערזעצונגען פון לידער פון די באַוואוסטע רוסישע פּאָעטן. אייניקע פון זיי זענען מיר שטאַרק געפעלן געווען, אַנדערע האָב איך קריטיקירט, אָבער ער האָט פאַר דעם אויף מיר קיין פאַראיבל ניט געהאַט. לאָפּין איז מיר געווען סימפּאַטיש ניט נאָר ווי אַ פּאָעט, נאָר אויך ווי אַ מענטש, דער עיקר צוליב דעם וואָס איך האָב געוואוסט זיין גאַנצע ביאָגראַפּיע און די אינצלהייטן וועגן זיינע שרעקלעכע קינדער־יאָרן.

לאָפּין איז, אַגב, געווען נאָענט באַפריינדעט מיט ב. וולאַדעקן נאָך פון ווילנע. ער איז, דאָכט מיר, מיט אים געווען אויף „דו". איך געדענק, אַז ער פלעגט וולאַדעקן שטענדיק רופן מיטן ערשטן נאָמען ברוך.

לאָפּין פלעגט אָפט ברענגען זיינע באַקאַנטע און פריינט אין גורעווי־טשעס בוך־געשעפט צו באַקענען זיי מיט מיר. איך געדענק ווי איינמאָל איז ער געקומען מיט אַ יונג סימפּאַטיש מיידל און ער האָט גלייך געזאָגט: „זייט באַקאַנט!" דאָס מיידל האָט מיר געגעבן די האַנט און שטיל אַ זאָג געטאָן: „שוב".

„פון וואַנען ווייסט איר מיין נאָמען?" — האָב איך ביי איר אַ פרעג געטאָן.

„איך ווייס ניט אייער נאָמען" — האָט זי מיר געענטפערט.

„איר האָט דאָך נאָר וואָס געזאָגט „שוב" — האָב איך געזאָגט.
„שוב איז מיין נאָמען" —האָט זי מיר געענטפערט.
זי איז ניט געווען מייגע אַ קרובה...

איין טאָג איז לאָפּין געקומען מיט זיינעם אַ פרייַנט און ער האָט אים פאָרגעשטעלט פאָר מיר: „זייט באַקאַנט, דאָס איז מיין חבר משה וואַרשע, אַ וואויליער בחור, וואָס האָט ליב פאָעזיע און פאַרשטייט פאָעזיע".

וואַרשע האָט אויף מיר געמאַכט אַ גוטן אייַנדרוק. איך האָב שפּעטער אויסגעפונען פון לאָפּינען, אַז וואַרשע איז קיין אַמעריקע געקומען נאָך אין יאָר 1906, אַז אין דער אַלטער היים איז ער געווען אַ ציוניסט, איז דערנאָך אַריבער צום „בונד", איז עטלעכע יאָר געווען טעטיק ווי אַן אַרגאַניזאַטאָר און פראָפּאַגאַנדיסט, איז געווען אַרעסטירט, געזעסן אין פאָרשיידענע טורמעס און דאָ אין אַמעריקע אַרבעט ער ערגעץ אין אַ שאָפּ. אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג האָט ער שוין מער קיין אַנטייל ניט גענומען. ער איז געווען „פאָרקאָכט" אין דער מאָדערנער רעסיער און אייראָפּעאישער ליטעראַטור, וועלכע ער האָט פלייסיק געלייענט אין זיין פרייער צייט.

אַ פּאָר מאָל האָב איך וואַרשען אויך באַגעגנט אויף די רוסישע לעקציעס, וואָס די „רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט פון ניו־יאָרק" פלעגט יעדן זונטאָג בייטאָג אַראַנזשירן אין אַ זאַל אויף איסט בראָדוועי. אויף אייַנער פון די דאָזיקע לעקציעס, אין 1909, האָט וואַרשע מיך פאָרגעשטעלט פאָר קאָליאַ טעפּערן, וועלכער פלעגט אויך אָפּט קומען צו די רוסישע לעקציעס.

נאָך סוף זומער 1905, ווען איך בין געווען אין זשענעוואַ, האָב איך געהערט וועגן אים פון די בונדיסטן דאָרט, אַז טעפּער איז אַ גרויסער אַראַטאָר, אַז ער איז אין די 90ער יאָרן געווען אין זיין היימשטאָט אָדעס אייַנער פון די ערשטע ראַדיקאַלע ציוניסטן און איז געווען אַ דעלעגאַט צום צוויטן ציוניסטישן קאָנגרעס אין באַזעל. שפּעטער אָבער איז ער געוואָרן אַ בונדיסט און האָט זיך שטאַרק אויסגעצייכנט אין זיינע דעבאַטעס אין די סטודענטישע קאָלאָניעס פון די שווייצאַרישע אוניווערזיטעט־שטעט מיט די רוסישע ציוניסטן, ווי חיים ווייצמאַן, לעאָ מאָצקין און אַנדערע שפּעטער באַרימט־געוואָרענע ציוניסטישע פירער. דערנאָך איז טעפּער אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, וואו ער האָט געאַרבעט אין „בונד".

סוף 1907, ווען איך בין געווען אין לאָנדאָן, האָט אַ בונדיסט, וועלכער האָט גוט געקענט טעפּערן, מיר דערציילט, אַז טעפּער איז אין 1903 געווען אַרעסטירט אין פינסק און אַז זיינע חברים פון „בונד" האָבן זיך אַרייַנגערעדט אין פּאָליציי־צירקל און אים באַפרייט.

דער בונדיסט אין לאָנדאָן האָט מיר אויך דערציילט, אַז טעפּערס פרוי, גענעס, וועלכע איז, דאָכט זיך, געווען אַ מיטגליד פון דער פאָרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, איז געווען אַרעסטירט אין מינסק און איר האָט געדראָט קאַטאָרגע, נאָר טעפּערן מיט אַ גרופּע פון אירע חברים

איז אויף אַ קונציקן אופן געלונגען צו באַפרייַען זי פון טורמע און ביידע זענען זיי דערנאָך אַנטלאָפן קיין בערלין און פון בערלין זענען זיי געקומען קיין ניו־יאָרק.

דער לאָנדאָנער בונדיסט האָט מיר אויך דערציילט, אַז ער האָט געהערט, אַז ווען די טעפערס זייַנען געקומען קיין ניו־יאָרק, האָבן די מינסקער אָדער באָברויסקער בונדיסטן אָרגאַניזירט פאַר טעפערן אַ גרויסע פאַרזאַמלונג, וועלכע איז שטאַרק רעקלאַמירט געוואָרן אין „פאָרווערטס". אַ גרויסער עולם איז געקומען הערן דעם באַרימטן רעוואָלוציאָנערן אָראַטאָר. אָבער די רעדע, וואָס טעפער האָט געהאַלטן אויף יענער פאַרזאַמלונג, האָט גראָד ניט אויסגענומען ביים עולם. האָט טעפער זיך פון דעם אַזוי שטאַרק געערגערט, אַז ער האָט באַשלאָסן מער אויף קיינע עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען ניט אַרויסצוטרעטן.

איך האָב באַלד אויסגעפונען, אַז טעפער איז שוין לאַנג אויס בונדיסט, אַ קעגנער פון מאַרקסיזם און איז מער געניגט צום אַנאַרכיסטישן אינדיווידואַליזם.

טעפער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר און אַ סך געבילדעטער פון מיר. ער האָט אַ סך גלייַענט, איז געווען זייער גוט באַהאָוונט ניט נאָר אין ליטעראַטור, נאָר אויך אין געשיכטע און האָט אויך שטודירט פילאָזאָפיע. ער איז געווען וואָס מ׳פלעגט אין דער אַלטער הייַם רופן אַ חריף און האָט נאָך דערצו אויך פאַרמאָגט אַ גוטן זכרון.

ווען איך בין מיט אים באַקאָנט געוואָרן, איז ער שוין געווען זיך צעגאַנגען מיט זיין פרוי און ער האָט געוואוינט בייַ זיינער אַ שוועסטער אין די בראָנקס.

נאָך יעדער לעקציע בייַ די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פלעגן געווינלעך פאָרקומען דעבאַטן, אין וועלכע עס פלעגן זיך באַטייליקן מאַנכע פון די צוהערער. טעפער האָט כמעט יעדעס מאָל געהאָט וואָס אויסצוזעצן קעגן דער אָדער יענער באַהויפטונג פון דעם לעקטאָר. ער האָט אָבער קיינמאָל ניט געמוען דאָס וואָרט אין די דעבאַטן. ער האָט, קענטיק, זיך אַ נדר געטאָן ניט צו רעדן מער אויף קיין עפנטלעכער פאָרזאַמלונג. אין פריוואַטע געשפּרעכן אָבער, אָדער אין אַן ענגן קרייַז פון אַ פאָר חברים און פריינט זייַנע האָט ער גראָד ליב געהאַט צו רעדן און ער האָט זייער אָפט אַרויסגעזאָגט זייער אינטערעסאַנטע געדאַנקען, דער עיקר וועגן ליטעראַטור. ער איז דעמאָלט געווען אַ גרויסער פאָרערער פון די רוסישע סימבאָליסטן: מערעזשקאָווסקי, גיפיוס, וואָלערי בריוסאָוו, אַנדרעי ביעלי, פיאָדאָר סאָלאָגוב, אָלעקסאַנדער בלאָק, א. אַ.. טעפער האָט אויך גוט געקענט די פראַנצויזישע און סקאַנדינאַווישע ליטעראַטור, און ווען מיר פלעגן זיך באַגעגענען, פלעגן מיר אָפט רעדן וועגן די פאָרשידענע שרייבער.

אין 1910 איז טעפער אָנגעקומען אַרבעטן אין סאָפירשטיינס „אידישן ענציקלאָפּעדישן ווערטער־בוך". מיט וואָס טעפער האָט זיך פריער באַשעפטיקט אַיידער ער איז אָנגעקומען אַרבעטן אין דעם ווערטער־בוך,

געדענק איך ניט. אָבער אין ווערטער־בוך איז ער געווען פילייכט דער בעסטער מיטאַרבעטער, ווייל ער האָט געקענט ענגליש בעסער פון די מערסטע אַנדערע שרייבער, וועלכע האָבן דאָרט געאַרבעט. ער האָט אויך געקענט גוט יידיש און העברעאיש.

משה טערמאַן, מיט וועמען איך האָב דעמאָלט געוואוינט אויף איין קווארטיר, האָט הויך געשעצט טעפערס קענטענישן און פעאיקייטן. ער האָט אָבער אים געהאַלטן פאַר אַ „טומל־קאָפּ". איך האָב מיט טערמאַנען ניט איינגעשטימט און איך פלעג ליב האָבן צו שמועסן מיט טעפערן.

שפּעטער האָבן מיר ביידע געוואוינט אין דעם געגנט פון קראָטאָנאַ פאַרק אין די בראָנקס און מיר פלעגן אָפט זיצן צוזאַמען אין פאַרק און שמועסן. פון די „גדולים" האָט טעפער געווייגלעך געווארכט. ער איז געווען אַרומגערינגלט פון אינטעליגענטע יונגעלייט, וואָס זענען געווען אַ סך יינגער פון אים און זיי זענען געווען זייער גרויסע פאַרערער. משה וואַרשע איז געווען אייגער פון זיי. אַ צווייטער איז געווען דער פּאָעט זישע לאַנדוי; אַ דריטער איז געווען משה נאַדיר, וועלכער איז דעמאָלט נאָך געווען מער באַוואוסט אונטער זיין אמתן נאָמען יצחק ריין, און אַנדערע פון די יונגע פּאָעטן מיט וועלכע טעפער פלעגט זיך אָפט באַגעגענען און האָט אויף זיי אַלעמען געהאָט אַ גרויסן אייגפלוס.

ב. לאַפּין האָט נאָך מיט אַ פּאָר יאָר פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה געהייראָט און איז אינגיכן אַוועקגעפאָרן צוזאַמען מיט זיין פרוי קיין אַרגענטינע. וועג ער איז מיט יאָרן שפּעטער צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך זיך מיט אים אַ פּאָר מאָל געטראָפן. אָבער איך בין שוין דעמאָלט אויך געווען פאַרהיראָט און מיר ביידע האָבן געלעבט אין פאַר־שיידענע וועלטן און האָבן זיך אויפגעהערט באַגעגענען.

משה וואַרשע האָט געפירט אַ לעבן פון אַסקעט. וועג איך האָט פאַרלאָזן גורעוויטשעס בוך־געשעפט, האָב איך אים אַלץ זעלטענער געטראָפן. ער איז געווען אַ טיף אין זיך איינגעשלאָסענער מענטש. די לעצטע יאָרן האָט ער געמאַכט אַן אָרימען לעבן פון פאַרקויפן צייטונגען. דערנאָך האָב איך געהערט, אַז ער איז ערגעצוואו אַ הויז־וועכטער. סוף 1912, אָדער אָנהויב 1913, האָב איך איבערגעלייענט אין „פאַרווערטס" די שרעקלעכע נייעס, אַז משה וואַרשע איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. איך האָב אַ לאַנגע צייט אים ניט געקענט פאַרגעסן. זיין איידעלער פּנים מיט דעם נאָאיוון שמייכל שטייט עד־היום פאַר מיינע אויגן.

קאָליאַ טעפער און זישאַ לאַנדוי האָבן נאָך וואַרשע טויט פאַרעפנט־לעכט זיין טאָג־בוך, פערזן־בלעטלעך, איבערזעצונגען פון פסוקים פון עוואַנגעליום און פון פאַרשיידענע שריפטשטעלער. דאָס בוך איז אַרויס אין יאָר 1913 אונטער דעם טיטל „וועגן פון אַ נשמה", מיט אַ פאַרוואָרט פון די אַרויסגעבער. אויך וואַרשע האָט געהאַט אַן אייגפלוס אויף די דעמאָלטדיקע יונגע יידישע דיכטער.

זעקס און דרייסיקסטער קאַפּיטל

זישאַ לאַנדוי און זיינע ערשטע לידער אין „אַרבייטער". — מאיר בלינקין און זיינע „ווייבער". — ס. ק. שנייפאַל אין „צוקונפט" און אין „אַרבייטער". — ד"ר מיכאַאיל לאַנדאַ. — איך פאַרלאָז דעם „אַרבייטער". — מיין באַקאַנטשאַפט מיט מאיר לאָנדאָנען.

סוף 1909 אָדער אָנהייב 1910 איז דער מענעדזשער פון „אַרבייטער" געוואָרן דזשאָרדזש ווישניאַק, אַן אַלטער ס. ל. פּ.־ניק, אַ געוועזענער שניידער, וועלכער האָט גערעדט אַ גוטן ענגליש. ער איז פריער געווען טעטיק אין זיין יוניאָן. מען האָט געהאָפט, אַז ער וועט זיין אימשטאַנד אַוועקצושטעלן דעם „אַרבייטער" אויף אַ געזונטן פינאַנציעלן פונדאַמענט. ווישניאַק האָט באַלד געעפנט אַן אָפיס פון „אַרבייטער" אויף קאַנאַל סטריט, פּונקט אַנטקעגן שלומס קאַפע. איך פלעג נאַטירלעך אַריינקומען אַהין יעדן טאָג, פלעג זיך דאָרט טרעפן מיט די שרייבער, וואָס האָבן געשריבן פאַרן „אַרבייטער".

דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער", שלאָסבערג, פלעגט קומען אין אָפיס מערסטנס נאָר איין טאָג אין וואָך. איך פלעג אים איבערגעבן די אַר־טיקלען, סקיצן און לידער וואָס מיר פלעגן באַקומען דורך דער וואָך. ער פלעגט זיי דורכקוקן און אַוועקגעבן זיי אויפצוזעצן אין דרוקעריי.

איינמאָל, געדענק איך, איז אין אָפיס אָנגעקומען אַ סעריע לידער אונטער דעם קאָפּ „בלינדע נעכט" און דער נאָמען פון דיכטער איז מיר ניט געווען באַקאַנט, אָבער די לידער זענען מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. ווען איך האָב דערלאַנגט שלאָסבערגן די לידער, האָט ער מיט אַ שמייכל אַ זאָג געטאָן: „בלינדע נעכט" — ווי אַזוי קענען נעכט זיין בלינד?... אָבער ער האָט די לידער איבערגעגעבן דעם פּאָעט יוסף יפהן, וועלכער איז דעמאָלט געווען דער רעדאַקטאָר פון די לידער און די „בלינדע נעכט" זיינען גלייך אָפּגעדרוקט געוואָרן אין „אַרבייטער". איך האָב שטאַרק גע־וואָלט באַקענען זיך מיט דעם פאַרפאַסער פון די „בלינדע נעכט", האָב איך אין „בריוו־קאַסטן" פון „אַרבייטער" אַריינגעשטעלט אַ נאָטיץ: „דער פאַרפאַסער פון די „בלינדע נעכט" איז געבעטן צו קומען אין רעדאַקציע פון „אַרבייטער" אויף קאַנאַל סטריט אין דער און דער שעה".

אויף מאָרגן אין דער באַשטימטער שעה איז אַריינגעקומען אין רע־דאַקציע אַ שיינער יונגער בחורל מיט אַ קאָפּ גאָלדענע האָר און האָט זיך פאָרגעשטעלט פאַר מיר: „זישאַ לאַנדוי". אויב כ'מאַך קיין טעות

ניט, זענען די „בלינדע נעכט" געווען זיינע ערשטע געדרוקטע לידער. איך האָב זיך מיט אים צערעדט. ער האָט אַבער דעמאָלט גערעדט אַזאַ פאַרצויגענעם פוילישן יידיש, וועלכן איך, דער ליטוואַק, האָב פריער קיינמאָל ניט גהערט און האָב שלעכט פאַרשטאַנען. אין פראָזע זיינע האָב איך אים געבעטן אויפשרייבן, ווייל איך האָב פשוט ניט פאַרשטאַנען וואָס ער וויל זאָגן.

מיר האָבן זיך דערנאָך אַ סך מאָל געטראָפן און ער איז מיט דער צייט באַוואוסט געוואָרן ווי אייגער פון די טאַלאַנטפולסטע יונגע יידישע דיכטער. ער איז געווען ניט נאָר אַ טאַלאַנטירטער דיכטער, נאָר אויך אַן אינטעליגענטער קלוגער בחור מיט אַ חוש פאַר הומאָר. די ערשטע יאָרן האָט ער, פונקט ווי איך, געאַרבעט ווי אַ הויז־מאָלער. שפּעטער האָט ער געאַרבעט ווי אַן אָנגעשטעלטער אין אַ יידישער קהלהשער אינ־סטיטוציע און האָט געדרוקט לידער אין „צוקונפט" און אין אַנדערע ליטעראַרישע זשורנאַלן און זאַמלביכער.

אַרום יענער צייט בין איך אויך באַקאַנט געוואָרן מיטן סקיצן־שרייבער מאיר בלינקין. ער איז געווען אַ זייער אַריגינעלער טיפּ. ער האָט געשטאַמט פון אוקראַינע. אין דער היים האָט ער געלערנט און דאָ איז ער געוואָרן אַ מאַסאָזשיסט. ער איז געווען אַ זייער געזונטער יונג, וועמען מען האָט לויט זיין אויסזען געקענט אָנגעמען פאַר אַן אמתן „כאָכאָל" (אוקראַינער). ער האָט גערעדט אַ גוטן רוסיש און האָט גע־קענט די רוסישע ליטעראַטור. איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן באַלד נאָך דעם ווי עס איז אַרויס אין ניו־יאָרק זיין קורצע נאָוועלע „ווייבער". בלינקין איז געווען דער ערשטער, גלויב איך, וואָס האָט אַרײַנגעפירט „סעקס" אין דער אַמעריקאַנער יידישער ליטעראַטור. ער האָט אַן צווייפל געהאַט טאַלאַנט. אָבער זיין טאַלאַנט איז געווען אַ צעשוויבערטער און ער איז ניט געוואָקסן ווייטער. ער איז געווען שטאַרק אייגענגלויבט אין זיך און פלעגט זאָגן: „ווען שלום עליכמען וועט מען שוין לאַנג האָבן פאַרגעסן, וועט מען מאיר בלינקינס ווערק לערנען אין די אַמעריקאַנער אוניווערזיטעטן". ער האָט דערנאָך געדרוקט סקיצן אין „צוקונפט" און אין אַנדערע זשורנאַלן. ער פלעגט פשוט „טעראָריזירן" די רעדאַקטאָרן.

איך בין עטלעכע יאָר נאָכאַנאַנד געווען מיט אים נאָענט באַפרײַנדעט, ער איז געווען אַן איבערגעבענער חבר, ווען ער איז מיט עמיצן געווען באַפרײַנדעט, און מיר האָבן פיל אָונטן פאַרבראַכט צוזאַמען ביי אונדזערע געמיינזאַמע רוסיש־יידישע פרײַנט, וועלכע זיינען ניט געווען קיין באַווי־גונגס־מענטשן. בלינקין האָט געהאַט גרויס דערפאָלג ביי פרויען. צייַ־טנוויז פלעגט זיך מיר דוכטן, אַז ער איז ניט אינגאַנצן נארמאַל.

אין די יאָרן 1908־1909 בין איך אויך געהאַט באַפרײַנדעט געוואָרן מיט דעם שרייבער ס. ק. שנייפאַל. ער האָט געשטאַמט פון אוקראַינע. ער איז אין רוסלאַנד געווען אַן עקסטערן און האָט פריער דאָרט געלערנט אין אַ ישיבה. ער האָט יעדענפאַלס געקענט גוט העברעאיש און אויך רוסיש. איך געדענק ניט, צי ער האָט נאָך אין רוסלאַנד אָנגעהויבן

שרייבן, אָבער דאָ אין אַמעריקע איז ער אין 1909 געווען דער סעקרע־טאַר פון דער רעדאַקציע פון „צוקונפט". דער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט" איז דאָן געווען מאָרים ווינטשעווסקי.

שנייפאַל האָט אויך געדרוקט אַרטיקלען אויף ליטעראַרישע טעמעס אין „אַרבייטער". איך בין מיט אים באַקאַנט געווארן אַנהייב 1909, און ווען די רעדאַקציע פון „אַרבייטער" האָט זיך אַריבערגעקליבן אויף קאַנאַל סטריט, פלעגן מיר זיך טרעפן יעדן טאָג, ווייל די רעדאַקציע פון „צוקונפט" האָט זיך געפונען פונקט אַנטקעגן. שנייפאַל — זיין פאַמיליע־נאָמען איז געווען קאָזאַקעוויטש — איז געווען אַ קלוגער, פריילעכער יונ־גערמאַן, כאָטש אַ ביסל אַ לייכטזיניקער. עס איז געווען אַנגענעם מיט אים צו שמועסן און פאַרברענגען. ער איז אויך געווען באַפריינדעט מיט מאיר בלינקינען און מיר פלעגן געווינלעך פאַרקערן אין דער זעלבער גיזעלשאַפט. איך האָב פיל מאָל געגעכטיקט ביי אים, און ער ביי מיר.

ער האָט „אוכאַזשעווט" נאָך מיינער אַ באַקאַנטער מיידל, ווילכע איך האָב נאָך געקענט פון ווילנע. זי איז אין אים געווען שטאַרק פאַרליבט, אָבער איך האָב געקוקט קרום אויף דעם דאָזיקן ראָמאַן, ווייל איך האָב געדענקט, אַז שנייפאַל איז ניט אויפריכטיק אין זיין ליבע צו איר און ער ווען מיט איר ניט הייראַטן. מיר, דאָס הייסט, איך, שיינ־פאַל, זיין געליבטע, אירע אַ חברטע נאָך פון ווילנע און אַנדערע באַ־קאַנטע, פלעגן אין די הייסע שבת־אָוונטן אָפט פאַרברענגען אויפן גריינעם גראָז אין בראָנקס פּאַרק אָדער אין סענטראַל פּאַרק. איינע פון די מיידּ־לעך האָט געהאַט אַ זייער אַנגענעמע סאָפּראַנאָ־שטימע. זי האָט געקענט אַ סך רוסישע, אוקראַיניש און יידישע לידער, פלעגט זי זינגען און אַנדערע פלעגן איר אַרויסהעלפן.

אין 1910 האָט שיינפאַל פאַרלאָזן ניו־יאָרק און איז אַוועקגעפאָרן קיין וואַרשע. דאָרט איז ער געווארן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון יאָצ־קאַנס „הייַנט". שפּעטער האָט ער געלעבט אין פּעטערבורג און אין מאָסקווע.

ווען איך האָב אין 1905 פאַרלאָזן ניו־יאָרק איז ד״ר מיכאָיל לאַנדאַ, מיט וועמען איך בין דעמאָלט געווען באַפריינדעט, געווען אַן אומפאַרטיי־אישער סאָציאַליסט. ער האָט דעמאָלט געוואוינט אויף הענרי סטריט. אין 1908 האָט ער שוין געוואוינט אויף איסט בראָדוועי, אַ טיר צו אַ טיר צו דעם באַרימטן מאיר לאַנדאָן. אין 1908 איז ד״ר לאַנדאַ געווען אַ מיטגליד פון די „פרייַנד פון בונד" און אַן איבערצייגטער סאָציאַל־דעמאָקראַט. ער איז געווען באַפריינדעט מיט לאַנדאָנען און דורך אים טאָקע בין איך נענטער באַקאַנט געווארן מיט לאַנדאָנען. ביידע פלעגן אָפט אַריינקומען אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט, וואו איך האָב געאַרבעט. דר. לאַנדאַ האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט דער רוסישער ליטעראַטור. ער פלעגט קויפן כמעט יעדן נייעם ליטעראַרישן זאַמלבוך און יעדן בוך ווען פלעגט ליטעראַטור, וואָס פלעגט אָנקומען פון פּעטערבורג אָדער פון מאָס־קווע.

ער איז אויך געווען אַן אַבאַנענט פון דעם דיקן מאַרקסיסטישן מאַ־נאַטלעכן זשורנאַל „סאָוורעמעני מיר", און מיר פלעגן אָפט דיסקוטירן וועגן די פֿאַרשיידענע נייע ליטעראַרישע ווערק און וועגן די אינטערע־סאַנטע אַרטיקלען אין דעם זשורנאַל און אין אַנדערע זשורנאַלן. מיר פלעגן געווינלעך רעדן רוסיש, אָבער ד״ר לאַנדאַ האָט אויך געריידט יידיש און האָט געלייענט דעם „פֿאַרווערטס" און די „צוקונפט". שרייבן יידיש האָט ער קיינמאָל ניט געפֿרואווט. אָבער איינמאָל, נאָך אַ גע־שפּרעך מיט אים וועגן דער נייסטער רוסישער ליטעראַטור פון יענער צייט, האָב איך אים פאַרגעלייגט, אַז ער זאָל פֿרובירן אַנשרייבן אויף דער טעמע איינעם אָדער צוויי אַרטיקלען פאַרן „אַרבייטער". ער האָט מיר געפּאָלגט. איך האָב אָביסל פאַרריכט זיין יידיש, און די אַרטיקלען זענען אָפּגעדרוקט געוואָרן אין „אַרבייטער". דערנאָך האָט ער שוין געשריבן אַ פּאָר אַנדערע אַרטיקלען אין „אַרבייטער" און שפּעטער אויך אין דער „צוקונפט".

ד״ר לאַנדאַ האָט געהאַט אַ נאָענטן פרייַנד, ד״ר ס. קלאָרמאַן, וועלכער האָט געוואוינט אויף ריווינגטאָן סטריט. ער איז מיט יאָרן פריער געווען אַ ס. ל. פּ.׳ניק און האָט געשריבן אַרטיקלען אין „אַבענד־בלאַט", די טעגלעכע צייטונג פון דער ס. ל. פּ. דערנאָך האָט ער פאַרלאָזן די ס. ל. פּ. ער איז פאַרבליבן אַ סאָציאַליסט, אָבער, פונקט ווי זיין פרייַנד ד״ר לאַנדאַ, איז ער געווען אַ קעגנער פון „פֿאַרווערטס". דר. קלאָרמאַן האָט אויך גע־לייענט די רוסישע ליטעראַטור, אָבער ער האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט אויך מיט דער נייער יידישער ליטעראַטור, און וועגן זיין פרייַנד דר. לאַנ־דאַ האָט אָנגעהויבן שרייבן אין „אַרבייטער", האָט אויך ד״ר קלאָרמאַן אָנגעהויבן שרייבן אין „אַרבייטער". איך געדענק, אַז דעם ערשטן אַר־טיקל, וואָס ער האָט מיר געגעבן פאַרן „אַרבייטער", איז געווען וועגן דוד אינהאָרנס ביכל לידער „שטילע געזאַנגען", וואָס איז דעמאָלט נאָרוואָס אָרויס אין ווילנע, אָדער אין וואַרשע. דר. קלאָרמאַן האָט גע־רעדט מיט גרויס באַגייסטערונג וועגן דעם יונגן דוד אינהאָרן וויי דעם אויפגייענדיקן שטערן אין דער יידישער ליטעראַטור. אַזוי ווי איך האָב דעמאָלט געוואוינט אויף דזשעפערסאָן און הענרי סטריט און ד״ר לאַנדאַ איז דעמאָלט נאָך ניט געווען פאַרהייראַט, פלעגן מיר אין די הייסע שבת־אָונטן אָפט נעמען לאַנגע שפּאַצירן איבער דער וויליאַמסבורג־בריק. א פּאָר מאָל האָט מיט אונדז מיטגעשפּאַצירט אויך מאיר לאַנדאָן. איינמאָל, געדענק איך, האָבן מיר שפּאַצירט ביז עס איז שוין געוואָרן גוט ליכטיק. דעמאָלט האָט לאַנדאָן אונדז דערציילט, אַז ער איז לעצטנס שטאַרק פאַר־נומען מיט די צוגרייטונגען פאַר אַ געזעלשאַפֿט־שטרייק פון די ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער. דאָס איז געווען אין 1910.

אין 1910 איז מיין קעגנערשאַפט צו דער טאַקטיק פון דער ס. ל. פּ. געוואָרן וואָס ווייטער אָלץ שטאַרקער. די ס. ל. פּ. האָט דעמאָלט נאָך אָלץ אַטאַקירט די יוניאָנס פון דער אַמעריקען פעדעראַציאָן אָוו לעיבאָר און געפון די אַרבעטער צו גרינדן אָפּאָזיציאָנעלע אינדוסטריעלע יוניאָנס.

דער „אַרבייטער" איז געווען אַ סך אינגעהאַלטענער אין זיין באַציאונג צו די יוניאָנס פון דער א. פ. אָו לעיבאָר, ווי די „דעילי פיפּל". יוסף שלאָסבערג איז געווען געגנוג טאַלעראַנט צו פאַרעפנטלעכן אין „אַרבייטער", אַן שום קאָמענטאַרן, מיינעם אַן אַרטיקל, אין וועלכן איך האָב זיך באַמיט צו באַווייזן, אַז די אָפּאָזיציאָנעלע יוניאָנס פון דער ראַדיקאַלער אי־דאָבעליו־דאָבעליו (אינדאָסטריעל וואָירקערס אָוו דהי וואָירלד), וועלכע איז אין 1905 געגרינדעט געוואָרן פון דעניעל דעליאָנען און יודזשין וו. דעבסן, פאָר וועלכע די ס.ל.פּ. האָט נאָך אַלץ אַפּיטירט, האָבן ניט קיין צוקונפט, און איך האָב געזופן די סאָציאַליסטישע אַרבעטער אַריינצוטרעטן אין די עקזיסטירנדע ניט־סאָציאַליסטישע אָדער קאָנסערוואָטיוע יוניאָנס פון דער אַמעריקען פעדעראַציאָן אָוו לעיבאָר און ווערן דאָרט מיטגלידער.

אין אַ קורצער צייט אַרום איז וויקטאָר בערגער, אַ זייער מעסיגער פירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, דערווויילט געוואָרן אין מיל־וואָקי, וויסקאָנסין, אַלס קאָנגרעסמאַן. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס אַ סאָציאַליסט איז דערווויילט געוואָרן אַלס מיטגליד פון דעם וואַ־שינגטאָנער רעפּרעזענטאַנטן־הויז, און דאָס איז פון אַלעמען באַטראַכט געוואָרן ווי אַ גרויסער זיג פאַרן סאָציאַליזם אין אַמעריקע. דעניעל דע־ליאָן, אָבער, איז אין זיין „דעילי פיפּל" אַרויסגעקומען מיט אַ לייט־אַרטיקל אין וועלכן ער האָט געשריבן, אַז בערגערס דערווויילונג איז אין דער אמתן א נידערלאַגע פאַרן סאָציאַליזם, וויייל בערגער איז אַן אָפּאָר־טוניסט, אַ וואַסערדיקער, כלומרשטער סאָציאַליסט, וועמענס אָנווענדונגייט אין קאָנגרעס און זיינע רעדעס וועלן נאָר דיסקרעדיטירן דעם סאָציאַליזם.

שלאָסבערג האָט אין זיינע עדיטאָריעלע נאָטיצן אין „אַרבייטער" פאַקטיש געזאָגט דאָס זעלבע אין עטוואָס אַ מילדערער פאָרם. האָב איך, אונטער מיין אייגענעם נאָמען, אָפּגעדרוקט אין „אַרבייטער" אַן אַרטיקל, אין וועלכן איך האָב קריטיקירט דעליאָנס און שלאָסבערגס שטעלונג אין דער פראַגע. די אָלטע ס.ל.פּ.־ניקעס זענען געווען שטאַרק אומצופרידן פון דעם, וואָס שלאָסבערג האָט גדרוקט מיין אַרטיקל. אָבער צבֿיון, וועלכער איז דעמאָלט נאָך ניט געווען קיין מיטגליד פון דער ס. פּ. האָט אין צווישן אַרטיקלען אין „אַרבייטער" שטאַרק געלויבט מיין אַרטיקל.

אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך געהאָט אַן ערנסטן איבערריד מיט שלאָסבערגן און איך בין צוליב דעם אַוועק פון „אַרבייטער". אינ־גיכן נאָך מיין אַוועקגיין האָט אויך וויסניאַק רעזיגנירט אָלס מענעדזשער פון „אַרבייטער", און אין צווישן־דריי וואָכן אַרום איז דער „אַרבייטער" אונטערגעגאַנגען.

איין זונטאָג נאָכמיטאָג, מיט אַ קורצער צייט פאָר מיין אַוועקגיין פון „אַרבייטער", האָבן מ. טערמאַן, שכנה עפשטיין און איך פאַרברַכט אַ פאָר שטונדן בייַ ליעסינען אין די בראָנקס. צו קומען פון דאָרט דאָון־טאַון, וואו מיר אָלע דריי האָבן דעמאָלט געוואוינט, האָט מען געדאַרפט אויף דער 149טער גאַס אַרויס פון סאָבוועי און נעמען דעם עלעוועיטעד פון

דער דריטער עוועניו. וועז מיר זענען אַרויס פון סאַבוועי, איז דער הימל געווען שטאַרק פאַרוואָלקנט און עס האָט אויסגעקוקט, אַז אָט־אָט ברעכט אויס אַ גוס־רעגן. קיין שירעמס האָבן מיר ניט געהאַט און פון עלעוועיטעד סטאַנציע אויף דער באָוערי וואָלט אונדז אויסגקומען צו גיין אַרום 8־10 קוואַרטאַלן אונטערן גוס־רעגן. האָט טערמאַן פאַרגעשלאָגן, אַז מיר זאָלן אַרייגגיין צו אַ באַקאַנטער פרוי זייערער (טערמאַנס און שכנאס), וואָס האָט געוואוינט ביי אַ 4־5 קוואַרטאַלן פון דער 149טער גאַס. איך האָב לכתחילה ניט געהאַט קיין חשק צו גיין אַהין. איך בין דעמאָלט געווען אַ ביסל אין אַ געדריקטער שטימונג. אָבער ביידע האָבן מיר געזומען אײַנרעדן: „קומט, קומט, דאָרט איז אַגב, דאָ אַ שייגע, אינטעליגענטע און זייער סימפּאַטישע מיידל, אידאָטשקאַ, און אײַך וועט געווויס זײַן אָנגענעם מיט איר צו פאַרברענגען".

איך האָב זיך געלאָזט איינרעדן. מיר זענען אַוועק אַהין. די באַלע־באַסטע איז געווען אַ זייער אינטעליגענטע רוסיש־יידישע אַלמנה, פון יידישן אַריסטאָקראַטישן אָפּשטאַם. איר מאַן איז געווען אַ באַוואוסטער אַדוואָקאַט אין פּעטערבורג. ער איז געשטאָרבן אין ניו־יאָרק און האָט איר איבערגעלאָזט מיט זעקס קינדער אָן שום מיטלען. זי האָט געמוזט אַרבעטן שווער צו קענען ווי עס איז אויסקומען מיט די עלטערע דריי קינדער. די יינגערע דריי זענען געווען אין אַ יידיש יתומים־הויז. זי האָט געהאַלטן „באָרדערס". זי איז געווען אַ קלוגע, פרייליכע, אינטערעסאַנטע פרוי, מיט וועמען עס איז געווען אַ פאַרגעניגן צו פאַרברענגען. אָבער דעם איז זי געווען אַ זייער גאַסטפריינדלעכע. איך האָב שוין דעם זעלבן אָוונט זיך דערפילט דאָרט ווי אָן אייגענער און די אידאָטשקע איז מיר אויך געפעלן געוואָרן. זי האָט דאָרט געוואוינט צוזאַמען מיט איר צווילינג־ברודער. זי איז געווען דער באַלעבאַסטעס אַ חברטע, כאָטש זי איז געווען אַ סך יינגער פון דער באַלעבאַסטע. מיר האָבן דעמאָלט דאָרט אָנגענעם פאַרברענגט ביז שפּעט אין אָוונט, וועז דער רעגן איז פאַראיבער. די באַלעבאַסטע האָט אונדז איינגעלאָדן צו קומען וואָס אָפּ־טער און איך מיט טערמאַנען זענען טאַקע אין צוויי וואָכן אַרום ווידער געקומען אַהין און ווידער זייער גוט פאַרברענגט.

אין אַ וואָך־צוויי אַרום האָט טערמאַן זיך אַריבערגעקליבן אַהין אַלס אַ „באָרדערר", און מיט אַ פּאָר מאָנאַטן שפּעטער בין איך אויך דאָרט געוואָרן אַ „באָרדערר".

עס איז מיר אָפּילו געווען ווייט צו פאָרן זעקס טעג אין דער וואָך פון דער 150סטער גאַס ביז איסט־בראָדווי, וואו גורעוויטשעס בוך־געשעפט האָט זיך געפונען, דערפאַר אָבער האָב איך געהאַט אַ „היים".

דאָרט איז אויך געווען נאָך אַ קוואַרטיראַנט, אַן אינטעליגענטער בונדיסט, וועלכער איז אין אַמעריקע געוואָרן אַ פאַריער. ער איז געווען שטאַרק פאַרליבט אין אָט דער אידאָטשקען, און זי אים האָט אויך ליב געהאַט. אָבער וועז איך האָב זיך אַריבערגעקליבן אַהין אין האָב, וואָס ווייטער, איר געזומען שענקען אַלץ מער אויפמערקזאַמקייט, איז איר

ליבע צו אים ביסלעכווייז אָפּגעקילט געוואָרן און זי האָט אַלץ אָפּטער און אַלץ גערנער פאַרבראַכט מיט מיר.

זי איז געווען זייער מוזיקאַליש און האָט אויך ליב געהאַט שיינע ליטעראַטור. פלעגן מיר אָפט גיין צו קאָנצערטן און לייענען די נייעסטע רוסישע ליטעראַטור, וואָס פלעגט אָנקומען פון פּעטערבורג. זי האָט אויך ליב געהאַט אָפּערע. זי האָט געהאַט אַן עלטערן ברודער, וועלכער האָט ניט שלעכט פאַרדינט, און ער איז נאָך ניט געווען פאַרהייראַט, פלעגט ער איר אָפט נעמען אין דער אָפּערע. איך, ווידער, בין שוין דעמאָלט אויך געווען אַ גרויסער ליבהאָבער פון אָפּערע, פלעג איך מיט איר אָפט גיין אין דער אָפּערע.

אידאָטשקא (אידאַ געצעלסאָן) האָט געשטאַמט פון קאָווגע. זי האָט זיך גאָר נישט גערנט מיט גימנאַזיע און האָט די גימנאַזיע ניט פאַרענדיקט צוליב דעם, וואָס זי איז געווען שוואַך אין מאַטעמאַטיק (איר צווילינג־ברודער איז גראַד געווען אַ גוטער מאַטעמאַטיקער). זי איז אָבער געווען דורכאויס אינטעליגענט און גוט באַלעזן. מיט פּאָליטיק האָט זי זיך ניט אינטערעסירט. זי איז אָבער געווען אַן עטישע סאָציאַליסטקע. איר שפּראַך איז געווען רוסיש. יידיש האָט זי געקענט רעדן, אָבער ניט שרייבן. זי האָט זיך אָבער שנעל אויסגעלערנט ענגליש און זי פלעגט יעדן פרימאָרגן לייענען אַן ענגלישע צייטונג. זי איז געווען אַ נאָבעלע, טיף־פילנדע פרוי, זייער אַן אויפריכטיקע און באַשיידענע, און אַלע וועלכע האָבן זי גוט געקענט, האָבן זי ליב געהאַט. אין קאַרגע אָנדערע האָלבן יאָר אַרום נאָך אונדזער ערשטער באַקאַנטשאַפט האָבן מיר געהיראַט.

זיבן און דרייסיקסטער קאַפּיטל

יעקב מילך און זיין זשורנאַל „די נייע וועלט". — איך וועל זיין נעהילפֿ־רעדאַקטאָר. — ל. בודין. — די אינגערמאַנס אין רוסלאַנד. — ד"ר יאַקאָוו דזשעימס און דער אַמעריקאַנער מיליאָנער־סאָציאַליסט וויליאַם ענגליש וואַלינג אויף אַ רייזע אין רוסלאַנד. — מיינע אַרטיקלען אין די ערשטע דריי נומערן פון דעם אַרבעטער־ריינג זשורנאַל „דער פרייַנד". — מיין פּאָטער קומט קיין אַמעריקע. — א. ליעסין און מיין פּאָטער.

אין יאָר 1910 האָט יעקב מילך אָנגעהויבן אַרויסגעבן אַ דיקן דריי־מאָנאַטלעכן זשורנאַל „די נייע וועלט" און ער האָט מיך איינגעלאַדן צו ווערן זיין אַרויסהעלפער. מילך איז דעמאָלט געווען איינער פון די אָנגע־זעענסטע סאָציאַליסטישע שרייבער. אין די יאָרן 1906־1907 איז ער געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט" און, לויט מיין מיינונג, איז ער געווען איינער פון די בעסטע רעדאַקטאָרן פון דער „צוקונפט". מילך איז געווען אַן אַריגינעלער טיפּ. אין דער היים, אין וואַרשע, איז ער געווען אַן אַרבעטער, אַ סטאָליאַר, און ער איז שוין דאָרט געווען באַ־קאַנט מיט דעם שפּעטער באַוואוסטן סאָציאַליסטישן שרייבער ב. פּייגענ־בוים. אין אָנהויב פון די 90־ער יאָרן איז מילך געקומען קיין אַמעריקע. אויך דאָ איז ער די ערשטע יאָרן געווען אַן אַרבעטער. מיט דער צייט אָבער האָט ער זיך אַרויפגעאַרבעט, איז געוואָרן אַ פאַבריקאַנט פון קאַנ־פעקטן (קענדי) און איז רייך געוואָרן. מילך האָט אויך זייענדיק אַ פאַב־ריקאַנט אַ סך געלייענט. באַלד ווי ער איז געקומען קיין אַמעריקע, איז ער געוואָרן טעטיק אין דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. אַ געוויסע צייט איז ער געווען סעקרעטאַר פון די „פאַראייניקטע יידישע געווערקשאַפטן", וועלכע איז דעמאָלט געווען אַ סאָציאַליסטישע קערפּער־שאַפט. ער האָט אויך געשריבן אַרטיקלען אין דער „אַרבייטער־צייַ־טונג" און אין „אַבענד־בלאַט". כאָטש מילך האָט שפּעטער פאַרלאָזן די ס. ל. פּ. פון וועלכער דעניעל דעליאָן איז געווען דער פירער, און איז שפּעטער צוגעשטאַנען צו דער ס. פּ., איז ער אָבער קיינמאָל ניט גע־וואָרן קיין „פאַרוואַרטסיסט" און ער איז ביזן סוף פון זיין לעבן פאַר־בליבן אַ גרויסער פאַרערער פון דעניעל דעליאָנען. ער האָט אים הויך געשעצט ווי אַ סאָציאַליסטישן דענקער און ווי אַ מענטש.

יעקב מילך איז געווען איינער פון די געבילדעטע סאָציאַליסטן אין

אַמעריקע. ער איז ניט געווען קיין פלינקער זשורנאַליסט, ער איז אָבער געווען אַ דענקענדער מענטש, וועלכער האָט אָפט געהאַט זיין אייגענעם צוגאַנג צו פאַרשיידענע געזעלשאַפטלעכע פראַגן. איך בין אָפט ניט אייניג שטימיק געווען מיט מאַנכע געדאַנקען, וואָס ער פלעגט אַרויסזאָגן, אָבער איך האָב קיינמאָל ניט פאַרפעלט איבערצולייענען זיינעם אַן אַרטיקל.

איך דערמאָן זיך, אַז מילך איז געווען דער יעניקער, וועלכער האָט נאָך אין 1910, אין די רעדאַקציאָנעלע נאָטיצן אין ערשטן נומער פון דער „נייע וועלט" פאַראויסגעזאָגט, אַז די פאַראייניקטע שטאָטן וועט מיט דער צייט וועלן דער אמתער צענטער פון אַלוועלטלעכן יידנטום — אַ נבואה וואָס איז מקוים געוואָרן.

איך בין געווען שטאַרק צופרידן צו הערן, אַז ער גייט אַרויסגעבן אַן ערנסטן דריי־מאָנאַטלעכן זשורנאַל אין יידיש, און האָב גערן אָנגענומען זיין פאַרשלאָג צו ווערן זיין אַרויסהעלפער אין דעם זשורנאַל, כאָטש ער האָט מיר פאַרגעלייגט פאַר מיין אַרבעט אַ גהאַלט נאָר פון 6 דאָלאָר אַ וואָך.

מילך איז געווען זייער אַ פאַרנומענער מענטש און איך האָב באַדאַרפט טאָן די גאַנצע טעכנישע אַרבעט פאַר דעם זשורנאַל (אויסבעסערן די שפראַך פון מאַנכע אַרטיקלען, לייענען די קאָרעקטור, צוזאַמענשטעלן דעם נומער, פונאַנדערשיקן דעם זשורנאַל צו די אַבאָנענטן א. אַ. וו.). ער פלעגט זיך מיט מיר אויך באַראַטן ביי וועמען צו באַשטעלן געווייסע אַרטיקלען און אויף וועלכע טעמעס. איך האָב צוליב דעם פיל זונטאָגן פאַרברענגט ביי אים אין הויז, האָב אַ סך געשמועסט מיט אים וועגן פאַרשיידענע פראַגן און איך בין געווען העכסט צופרידן צו אַרבעטן פאַרן זשורנאַל און מילך, פון זיין זייט, איז געווען צופרידן מיט מיר.

דער זשורנאַל איז געווען אויסגערעכנט אויף דעם אינטעליגענטן סאָציאַליסטיש אַדער ראַדיקאַל געזאָנענעם יידישן לייענער. אַזוי ווי די הויפּט־מיטאַרבעטער פון זשורנאַל זענען געווען, אויסער מילכן, יצחק־איזיק הורוויטש, ל. ב. בודין און מאָריס ווינטשעווסקי — אַלע קעגנער פון „פאָרווערטס" — האָט דער „פאָרווערטס" אינגאַנצן פאַרשוויגן דעם זשורנאַל. מיט לואי מילערן, דעם רעדאַקטאָר־אַרויסגעבער פון דער צוויטער ראַדיקאַלער טעגלעכער צייטונג „די וואָרהייט", איז מילך דערמאָלט אויך געווען צעקריגט. איז דעריבער אויך אין דער „וואָרהייט" קיין איין וואָרט וועגן דער „נייע וועלט" ניט דערשינען. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז דער זשורנאַל איז ניט דערגאַנגען צום אינטעליגענטן סאָציאַליסטישן אַדער ראַדיקאַלן לייענער און ער האָט נאָכן צווייטן נומער זיך געמוזט צומאַכן.

מיט מילכן פלעג איך זיך אויך דערנאָך אָפט טרעפן אין שלומ׳ס קאָפע און מיר פלעגן שמועסן. ער האָט שפּעטער אַ געווייסע צייט געשריבן אין „פאָרווערטס" און אַ סך אָפּטער אין דער „פרייַע אַרבייטער שטימע" אונטער ש. יאַנאָווסקיס רעדאַקציע (דאָרט האָט ער געשריבן אונטערן פסעוודאָנים „דר. מ.").

מילך איז אַלע יאָרן געווען אַ פלייסיקער לייענער פון דער דייטשער „ניו־יאָרקער פאָלקס־צייטונג" און אויך זיין נאָענטסטער פרײַנד ל. בודין, אַן אַלטער סאָציאַליסט און שטרענגער מאַרקסיסט, האָט זיין גאַנץ לעבן געלייענט די „פאָלקס־צייטונג". אין 1917 איז די „פאָלקס־צייטונג", אונטער דער רעדאַקציע פון לודוויג לאָרע, געווארן שטאַרק פרא־באָלשעוויסטיש. אונטער דעם איינפלוס הויפטזעכלעך פון דער „פאָלקס־צייטונג" זענען אויך בודין, יעקב מילך, מאָריס ווינטשעווסקי, א. ש. זאַקס, צביון און אַנדערע יידישע סאָציאַליסטן געווארן פרא־באָלשעוויסטיש, נאָך אייער לענין און טראָצקי האָבן פאַרכאַפט די מאַכט און איינגעפירט די קאָמוניסטישע דיקטאַטור אין רוסלאַנד.

בודין איז שפעטער געווען אַ דעלעגאַט צו דער גרינדונגס־קאָנווענשאַן פון איינער פון די צוויי קאָמוניסטישע פאַרטייען אין אַמעריקע. ער האָט פאַרלאָזן די קאָנווענשאַן, ווען די קאָנווענשאַן האָט אין דער פרינציפן־דערקלערונג פון דער נייער פאַרטיי זיך אַרויסגעזאָגט פאַר אַ „דיקטאַטור פון פראָלעטאַריאַט" אין אַמעריקע. ער איז אַבער פאַרבליבן אַ גרויסער פאַרערער פון דעם באָלשעוויסטישן עקספערימענט אין רוסלאַנד.

יעקב מילך איז אויך קיינמאָל נישט געווארן קיין פאַרטיי־קאָמוניסט. ער האָט אַבער שפעטער געשריבן אין דער קאָמוניסטישער „פרייהייט". איך האָב מיט אים אויפגעהערט זיך צו באַגעגענען נאָך אין 1918, צוליב זיין פרא־באָלשעוויזם. ער האָט מיך דעמאָלט באַטראַכט פאַר אַ „קאָנטר־רעוואָלוציאָנער און מלחמה־פאַטריאָט". אַבער וועגן יענער עפאָכע שפעטער.

אין זעלבן יאָר 1910, ווען עס איז דערשינען מילכס „נייע וועלט", האָט דער אַרבעטער רינג באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ מאָנאָטלעכן זשורנאַל „דער פרײַנד" און צביון איז באַשטימט געווארן אלס רעדאַקטאָר פון זשורנאַל. באַלד ווי צביון איז דערווײַלט געווארן האָט ער ביי מיר באַשטעלט אַ סעריע אַרטיקלען אויף דער טעמע: „וואָס אַן אַרבעטער דאַרף לייענען". דאָס האָט געזאָלט זיין אַ פראָגראַם פאַר זעלבסטבילדונג פאַר אַזעלכע לייענער, וועלכע קענען ניט קיין אַנדער שפראַך אויסער יידיש.

איך האָב אַזאַ פראָגראַם צוזאַמענגעשטעלט און זי איז געווען גע־דרוקט אין די ערשטע דריי נומערן פון „פרײַנד". דר. ח. זשיטלאָווסקי, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ מיטגליד פון דעם בילדונגס־קאָמיטעט פון אַרבעטער רינג, האָט אויף אַ זיצונג פון קאָמיטעט פאַרגעליגט, אַז דער קאָמיטעט זאָל די דריי אַרטיקלען מיינע אַרויסגעבן אין אַ באַזונדער בראָשור און זיין פאַרשלאָג איז אונטערשטיצט געווארן אויך פון אַנדערע מיטגלידער. פאַרוואָס די געפלאַנטע בראָשור איז ניט אַרויסגעגעבן געווארן געדענק איך ניט.

באַלד ווי איך בין סוף זומער 1908 געקומען קיין ניו־יאָרק, בין איך צוריק געווארן אַ מיטגליד פון דער ניו־יאָרקער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט", צו וועלכער איך האָב געהערט נאָך אין די יאָרן 1904־1905. איך האָב איצט דאָרט געטראָפן אַ צאָל פון די אַל־

טע מיטגלידער. צווישן זיי, דר. מאַקסים ראָם און יאָקאָוו לופאַלאָוו, וועל־כער איז אין 1905 געווען דער סעקרעטאַר פון דער „געזעלשאַפט".

אין 1906 האָט ער געענדערט זיין נאָמען פון לופאַלאָוו אויף דזשעימס. געטאָן האָט ער דאָס נישט דערפאַר, ווייל אים איז ניט אָנגעשטאַנען זיין יידישער נאָמען, נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט זיך געקליבן צוריקצופאָרן קיין רוסלאַנד פֿאַרשטעלט ווי אַן „עכטער אַמעריקאַנער". לופאַלאָוו־דזשעימס איז געבאָרן און אויסגעוואַקסן אין דער רוסישער שטאָט פּערם. ער איז דאָרט פריער געווען אַ מאַשיניסט און דערנאָך איז ער געוואָרן אַ זשורנאַליסט. ער איז געווען אַ דורכאויס אָסימילירטער ייד, אָבער דאָך אַ ייד. ער איז פרי צוגעטראָטן צו דער רעוואָלוציאָנערער באָוועגונג און אין מיטן פון די 90ער יאָרן איז ער געקומען קיין אַמעריקע שוין ווי אַ רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַט. דאָ האָט ער אויך געאַרבעט ווי אַ טעכ־ניקער.

אין יאָר 1906 האָט דער אַמעריקאַנער מיליאָנער־סאָציאַליסט וויליאַם ענגליש וואָלינג באַשלאָסן צו מאַכן אַ רייזע איבער רוסלאַנד און ער האָט מיטגענומען דזשעימסן ווי זיין איבערזעצער און וועגווייזער. דזשעימס האָט אַרומגעפירט וואָלינגען איבער גאַנץ רוסלאַנד, האָט אים באַקאַנט געמאַכט מיט פיל פון די וויכטיקסטע פּערזענלעכקייטן אין רוסלאַנד. אין דער זעלבער צייט איז ער אַליין געווען טעטיק אין דער רוסלענדישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און האָט אַ סך געהאָלפן די מענשעווי־קעס.

איך געדענק, אַז ווען איך האָב אין 1907 אין אינעם פון די דע־מאָלטדיקע פּעטערבורגער מענשעוויסטישע זשורנאַלן איבערגעלייענט אַ זייער אינטערעסאַנטע סעריע אַרטיקלען וועגן דער סאָציאַליסטישער און טרעיד־יוניאָניסטישער באָוועגונג אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן אונטער־געשריבן „דזשעימס", האָב איך זיך געוואונדערט, ווער איז דאָס דער „דזשעימס"? אין אַמעריקע האָב איך קיינמאָל ניט געהערט דעם נאָמען. אַ רוסישער סאָציאַליסט, ווידער, וואָלט ניט געקענט אָנשרייבן אַזוינע אַרטיקלען וועגן דער אַמעריקאַנער אַרבעטער באָוועגונג.

אין זומער 1907 איז דזשעימס אַרעסטירט געוואָרן אויף אַ זיצונג פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פראַקציע פון דער צווייטער דומא. אַזוי ווי די פֿאָליציי האָט ניט געוואוסט, אַז ער איז ניט קיין אַמעריקאַנער, נאָר אַ ייד, אַ געוועזענער רוסישער בירגער, האָט מען אים באַלד באַ־פרייט. ער האָט אָבער געמוזט פֿאַרלאָזן רוסלאַנד. ער האָט דערנאָך גע־האַלפן וואָלינגען אָנשרייבן זיין אינטערעסאַנטן בוך „רַאשיאַס מעסעדזש" און שפּעטער האָט ער דעם בוך איבערגעזעצט אין רוסיש און עס איז דערשינען אין בערלין אונטערן טיטול „פּאָסלאַניע רַאסעי".

אין ניו־יאָרק האָט דזשעימס שפּעטער אויסגעשטודירט אויף דעע־טיסט און האָט געהייראָט מיט אַן אַלטער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטקע דר. עוואַ קאַצמאַן. זייער אָפּיס איז יאָרן־לאַנג געווען אויף איסט בראָדווי און אַלע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פלעגן אַהין אָפּט אַריינקומען און זענען

געווען ביי זיי אַנגעלייגטע געסט. שפּעטער האָבן זיי זיך אַריבערגעצויגן אין בראָנקס. ביי זיי אין הויז פלעגן מערסטנס פאַרקומען די פאַרזאַמלונגען פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער גרופּע.

דר. יאָקאָוו דזשעימס איז געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן און אַ מיטאַרבעטער פון עטלעכע פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס זענען אין יענע יאָרן אַרויסגעגעבן געווארן פון די מיט־גלידער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט. ער איז יאָרן־לאַנג אויך געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון דער אַמעריקאַנער ס. פּ.

(דר. קאַצמאַן איז געשטאָרבן פון אַ האַרץ־קראַנקהייט נאָך אין די 20ער יאָרן. דר. דזשעימס איז געשטאָרבן אין עלטער פון עטלעכע און נייניציק יאָר. ביז 85 יאָר האָט ער נאָך פּראַקטיצירט ווי אַ דענטיסט.)

דער גרינדער און אָנפירער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק, דר. סערגעי אינגערמאַן און זיין פרוי דר. אַנאַ אינגערמאַן, זענען אויך אין אָנהויב 1906 אָוועקגעפאָרן קיין רוס־לאַנד. זיי האָבן פאַרקויפט דאָס הויז, וואָס זיי האָבן געהאַט אויף מעדי־סאָן עוועניו, און האָבן פאַרלאָזן אַמעריקע מיטן געדאַנק צו פאַרבלייבן אין רוסלאַנד. ביידע האָבן אויפן וועג קיין פּעטערבורג זיך אָפּגעשטעלט אין שטאָקהאָלם, וואו עס איז דעמאָלט פאָרגעקומען דער פאַראיניקונגס צוזאַמענפאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער פּאַרטיי און זיי זענען אָנווועזנד געווען אויף אַלע זיצונגען פון צוזאַ־מענפאָר. די אינגערמאַנס זענען געווען נאָענט באַפרייַנדעט מיט פּלעכא־נאָוו און פּאָוועל אַקסעלראָדן, דעמאָלט די צוויי וויכטיקסטע פירער פון די מענשעוויקעס. נאָכן שטאָקהאָלמער צוזאַמענפאָר זיינען די אינגערמאַנס אָוועקגעפאָרן קיין פּעטערבורג. כדי צו קענען פראַקטיצירן מעדיצין האָט אינגערמאַן געמוזט אויסהאַלטן אַ מלוכה־עקזאַמען, ווייל געענדיקט דאָק־טאָר האָט ער אין דער שווייץ און שפּעטער אין ניו־יאָרק. ער האָט די ערשטע צייט געמוזט זיך גרייטן צום עקזאַמען, האָט ער אין פאַרטיי־אַרבעט זיך ניט געקענט באַטייליקן. אָבער נאָכדעם ווי ער האָט אויס־געהאַלטן דעם עקזאַמען און באַקומען די רעכט צו פראַקטיצירן מעדיצין אין רוסלאַנד, איז ער געווארן טעטיק אין דער פאַרטיי.

אין 1908 אָדער 1909 האָט ער, זייענדיק אין אָדעס, זיך דערוואוסט, אַז מען קלייבט זיך אים צו אַרעסטירן, האָט ער פאַרלאָזן רוסלאַנד און באַלד נאָך אים האָט אויך זיין פרוי, דר. אַנאַ אינגערמאַן, פאַרלאָזן רוס־לאַנד און ביידע זענען צוריקגעקומען קיין אַמעריקע.

אויך אינגערמאַן, ווי דזשעימס, איז געווען אַ דורכאויס אַסימיליר־טער ייִד. ייִדיש האָט ער פאַרשטאַנען, אָבער רעדן האָט ער ניט געקאָנט. ער האָט אָבער גוט געקענט דייטש. ער איז אין אַיין צייט געווען רעדאַק־טאָר פון דעם דייטשן סאָציאַליסטישן פאַרטיי־זשורנאַל אין ניו־יאָרק. ער האָט אויך געשריבן אַרטיקלען אין „צוקונפט", און אין די ערשטע יאָרן אויך אין „פאָרווערטס". די אַרטיקלען האָט ער געשריבן אין רו־

סיש אוֹן מען פֿלעגט זיי איבערזעצן אין יידיש. באַלד נאָך זייער צוריק־קער קיין ניו־יאָרק האָבן זיי צוריק אויפגעבויט אַ גאַנץ פיינע פּראַקטיק. ער איז געווען אַ האַלדז־נאָז־אויערן ספּעציאַליסט אוֹן אויך זי איז גע־ווען אַ גוטער דאָקטאָר. זייער אייניציקע טאָכטער זשעניאַ האָט אויך אויסשטודירט אויף דאָקטאָר. די אינגערמאַנס זענען אויך ביז דער רו־סישער רעוואָלוציע פון 1917 געווען מיטגלידער פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי.

דר. אַנאַ אינגערמאַן, וועלכע האָט געשטאַמט פון מאָהילעוו אויפן דניעפּער, האָט אויך שטודירט מעדיצין אין דער שווייץ. זי איז אין דער יוגנט געווען זייער אַ שיינע. זי איז אויך געווען אַ גוטע רעדנערין אוֹן אַ געבילדעטע פרוי. זי איז געווען די אייניציקע פרוי אין אַמעריקע וואָס האָט דורכשטודירט אַלע דריי בענדער פון קאַרל מאַרקסעס „קאַפּיטאַל".

איך בין מיט די אינגערמאַנס באַקאַנט געוואָרן נאָך אין 1904־1905, וועו איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע. שפּעטער פלעג איך זיי טרעפן ביי אַלע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פאַרזאַמלונגען.

זומער 1910 איז מיין פּאָטער אויך געקומען קיין אַמעריקע. ער איז שוין דעמאָלט אַלט געווען 67 יאָר. מיינע ביידע ברידער אוֹן ביידע שוועסטער מיט זייערע פאַמיליעס זענען שוין דעמאָלט אַלע געווען אין אַמעריקע. וועו איך וואָלט פאַרבליבן אין רוסלאַנד, וואָלט מיין פּאָטער, קען זיין, ניט געפאָרן קיין אַמעריקע. איך בין געווען זיין מיזיניק אוֹן דער ליבלינג זיינער, כאָטש מיין פּאָטער איז געווען אַ פרומער ייד אוֹן ער האָט גאַנץ גוט געווווסט, אַז איך בין ניט קיין גלויביקער.

קיין פילאָדעלפיאַ איז מיין פּאָטער געקומען אין 1910 צוזאַמען מיט זיין פרוי, מיין שטיף־מאַמע, מיט וועמען ער האָט חתונה געהאַט וועו איך בין נאָך קיין פוילע 12 יאָר ניט אַלט געווען. זי איז געווען אַ געבוירענע פון ווילנע. אירע ביידע זין זענען דעמאָלט שוין אויך געווען אין אַמע־ריקע.

אין פילאָדעלפיע האָבן דעמאָלט געוואוינט מיינע ביידע ברידער אוֹן די עלטסטע שוועסטער מיינע.

אין אַ פּאָר וואָכן נאָכדעם ווי מיין פּאָטער אוֹן מיין שטיף־מאַמע זיינען געקומען קיין פילאָדעלפיאַ, זענען זיי געקומען אויף אַ וויזיט קיין ניו־יאָרק. איך בין נאָך דעמאָלט ניט געווען פאַרהיראַט, האָבן זיי זיך אַפּ־געשטעלט ביין מיין שטיף־מוטערס זון. אָבער אַזוי ווי ביי אים איז גע־ווען ניט קיין כשרע קיך, האָבן זיי אַ פּאָר טעג זיך דאָרט געשפּייזט מיט פאַרעוע עסנס. דערנאָך האָבן זיי זיך אַריבערגעקליבן צו מיין קוזין דעם קלאָוקמאַכער, וועמענס פרוי מיין טאָטע האָט גוט געקענט נאָך פון דער היים. זי האָט אויך דאָ שטרענג אָפּגעהיט כשרות. מיין קוזין האָט אויך אַרומגעפירט מיין טאָטן צו אַנדערע קרובים אוֹן לאַנדסלייט אוֹנ־דזערע, מיט וועלכע מיין פּאָטער איז אין דער אַלטער היים געווען באַפרייַנדעט אוֹן וועלכע ער האָט ניט געזען 20—25 אוֹן 30 יאָר. ער איז ביי זיי אַלעמען געווען אַ זייער אַנגעלייגטער גאַסט.

איך האָב מיין פאָטער און שטיף־מאַמע נאָך באַגעגנט אויפן וואָקזאַל, וועו זיי זענען אָנגעקומען פון פילאַדעלפיאַ. און האָב זיי אַוועקגעפירט צו איר זון אין בראָנקס. שפּעטער בין איך אַ פּאָר מאָל געקומען צו מיין קוזין אין האַרלעם, וועו זיי זיינען דאָרט געווען. אָבער איין טאָג איז מיין פאָטער אַליין געקומען צו מיר אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט אויף איסט בראָדוועי. דעם אַדרעס האָט ער געוואוסט. און וועו איך האָב ביי אים געפרעגט וויי אַזוי ער האָט אַליין געטראָפן צו קומען אַזש פון האַרלעם אויף איסט בראָדוועי, האָט ער מיר געענטפערט מיטן באַקאַנטן רוסישן ווערטל: „יאָזיק דאָ קיעווּ דאָוויעדיאָט" (די צונג קען דערפירן אַפילו ביז קיעוו).

איך האָב אים באַקענט געמאַכט מיט מיין באַלעבאָס דר. גורעוויטש. אינגיכן איז גראָד אַהין אַריינגעקומען דער דיכטער און פובליציסט א. ליעסין, מיט וועמען איך בין דעמאָלט געוועזן נאָענט באַפרייַנדעט. איך האָב נאָטירלעך געזאָגט מיין פאָטער וועו ער איז און זיי האָבן גע־שמועסט ביי אַ שטונדע צייט. פאַרן אַוועקגיין האָט ליעסין מיר שטי־לערהייט אַ זאָג געטאָן: „אייער פאָטער איז אַ זייער אינטערעסאַנטער יידּ", און וועו ליעסין איז אַרויסגעגאַנגען, האָט מיין פאָטער מיר גע־זאָגט: „דו זעסט? אַזאָ קלוגער געבילדעטער סאָציאַליסט און אַזאָ יידּ".

אַזאָ יידישן סאָציאַליסט וויי אַ. ליעסין האָט מיין פאָטער פריער קיינ־מאָל ניט געטראָפן, און ער האָט אים ניט געקענט פאַרגעסן. יעדעס מאָל וועו איך פלעג שפּעטער קומען קיין פילאַדעלפיאַ, האָט ער ניט פאַרגעסן זיך נאָכפרעגן ביי מיר: „נו, און וואָס מאַכט עפּעס ליעסין?"...

ליעסין, ווידער, האָט ביי מיר אויך ניט איינמאָל געפרעגט: „וואָס טוט עפּעס אייער טאָטע אין פילאַדעלפיאַ?" און איך האָב אים דער־ציילט, אַז מיין טאָטע, וועלכער איז געווען אַ גרויסער למדן און האָט נאָך יונגערהייט געקאָנט ווערן אַ רב, נאָר האָט ניט געוואָלט, האָט אין פילאַדעלפיאַ ניט געוואָלט וואוינען ביי די קינדער. מיינע ביידע ברידער און מיין שוועסטער האָבן געוואוינט אין פאַרשיידענע געגנטן אַפּטאָון. מיין פאָטער אָבער האָט זיך באַזעצט אין דעם יידישן געגנט פון דאָון טאָון. ער איז שנעל באַפרייַנדעט געוואָרן מיט דעם אַלטן רב לעווענטהאַל און מיט אַנדערע רבנים און איז געוואָרן אַ רעווערענד. ער האָט געלעבט פון דעם, וואָס ער האָט געפּסקנט שאלות, געווען אַ מסדר קידושין און אַ משגיח און האָט געזאָגט פאַרן עולם אין אייגער פון די דאָון טאָו־נער שולן. ער האָט דערנאָך ניט איינמאָל באַזוכט ניו־יאָרק. שפּעטער, וועו ער איז שוין געוואָרן אַלט, האָבן אים, פאַרשטייט זיך, די קינדער אויסגעהאַלטן.

ריידנדיק וועגן מיין טאָטן, דערמאָן איך זיך דעם פאַלגנדיקן קוריאָז: אין 1911 איז אין ניו־יאָרק פאָרגעקומען אַ גרויסע סאָציאַליסטישע ערשטער מאַי דעמאָנסטראַציע, וועלכע האָט זיך געצויגן פון דאָון טאָון ביז יוניאָן סקווער. אויף יוניאָן סקווער האָט געזאָלט אָפּגעהאַלטן ווערן אַ גרויסער מאַסמיטינג. איך האָב אין דער דעמאָנסטראַציע זיך ניט בא־

טיילונג. איך בין אָבער אַזייגער 5 אָוועק צום מאָסמיטינג אויף יוניאָן סקוועיר. צוקומענדיק צו יוניאָן סקוועיר, אויף דער 17טער גאַס, האָב איך באַמערקט ווי אויף דער פּלאָטפאָרמע שטייט אַ סאָציאָליסטישער רעדנער און רעדט פאָר אַ גרויסן עולם, און לעבן אים, ביים זייט, שטייט... מיין טאָטע.

— ווי קומט אַהער, מיין טאָטע? — טראָכט איך זיך — ער איז דאָך גאָר אין פילאָדעלפיע... און איך באַשליס ביי זיך, אַז מסתמא איז ער היינט געקומען צו פאָרן קיין ניו־יאָרק און, ניט טרעפנדיק מיך אין הויז, האָט ער מסתמא איבערגעלייענט אין „פאָרווערטס" וועגן דעם סאָציאָליסטישן מאַסמיטינג אויף יוניאָן סקוועיר. איז ער עס געקומען אַהער מיך זען. אויף מיין טאָטן האָט מען עס געקענט גלויבן, כאָטש ער איז געווען אַ פרומער ייד, אַ למדן און אַ חסיד.

איך לאָז זיך מיט שנעלע טריט גיין צו דער פּלאָטפאָרמע. אָבער ווען איך קום צו נאָענט צו דער פּלאָטפאָרמע, דערזע איך אַז איך האָב געמאַכט אַ טעות. דער אָלטער מיט דער גרויסער בריילטער גראָער באָרד און מיטן פּנים פון אַ יידישן למדן, איז ניט מיין טאָטע, נאָר קענטיק אַ קריסט. אָבער וואָס מער איך קוק אויף אים, אַלץ מער זע איך ווי ענלעך ער איז צו מיין פאָטער.

דער אָלטער האָט מיך זייער שטאַרק פאַראינטערעסירט און איך געפין גלייך אויס, אַז דאָס איז לוסיען סעניעל. ווער סעניעל איז האָב איך גוט געוואוסט. ווען איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע, אין יאָר 1904, האָט נאָך סעניעל געשפילט אַן אָנגעזעענע ראָלע אין דער סאָציאָליסטישער באָוועגונג און זיין נאָמען איז שטענדיק דערמאָנט געוואָרן מיט די נעמען פון דעניעל דעליאָן, אָלעקסאַנדער יאָנאָס און די אַנדערע וועטעראָנען פון אַמעריקאַנער סאָציאָליזם. אַ פאָר מאָל האָב איך געטראָפן זייַנע קורצע אַרטיקלען אין דער היגער סאָציאָליסטישער פרעסע. אָבער ביז דאָן האָב איך אים קיינמאָל ניט געזען.

איך האָב געוואוסט, אַז ער איז אַ פראָנצויז און אַז ער איז געקומען קיין אַמעריקע נאָך אין די זעכציקער אָדער זיבעציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט. ער איז געווען אַ סאָציאָליסט, אַ שריפטשטעלער און אַ בריל־יאָנטענער רעדנער אין ענגליש. ער איז פיל מאָל געווען דער פאָרטרעטער פון דער אַמעריקאַנער סאָציאָליסטישער אַרבעטער פאָרטיי (ס. ל. פ.) אויף די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאָליסטישע קאָנגרעסן. ער איז אויך געווען דער רעדאַקטאָר פון פאָרשיידענע ענגלישע סאָציאָליסטישע צייטונגען און זשורנאַלן. אָב. קאָהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", איז געווען יאָרן־לאַנג נאָענט באַפריינדעט מיט אים און ער האָט געשריבן אַרטיקלען אין די סאָציאָליסטישע צייטונגען, וועלכע סעניעל האָט רעדאַקטירט. בעת דער לעצטער שפּאָלטונג אין דער ס. ל. פ. איז אויך סעניעל אַוועק פון דער ס. ל. פ. און ער איז שפּעטער אַריין אין דער ס. פ. (סאָציאָליסטישע פּאָרטיי). סעניעל האָט געראַדט ענגליש מיט אַ שטאַרקן פראַנצויזישן אַקצענט און מען פלעגט זיך וויצלען, אַז די אַמעריקאַנער אַרבעטער, וועו

זיי הערן אים רייַדן, וואונדערן זיי זיך ווי ענלעך פראַנצויזיש איז צו ענגליש.

צי דאָס איז געווען דערפאַר וואָס ער איז אין געזיכט געווען ענלעך אויף מיין טאַטן; צי דערפאַר, וואָס זיין אויסזען און זיין קורצע רעדע אויף יענעם מאָסנמיטינג האָבן אויף מיר געמאַכט אַן אינדרוק — אָבער פון דעמאָלט אָן איז סעניעלס נאָמען געוואָרן אייגנעבאָקן אין מיין האַרצן. איך האָב זיך מיט אים אינטערעסירט ווי מיט מיינעם אַן אַלטן טייערן חבר.

עס זענען אַריבער אַ פּאָר יאָר און איך האָב סעניעלן ניט געזען און ניט געהערט פון אים. בייַ וועמען איך האָב זיך נאָכגעפרעגט וואָס׳גען־פּינט זיך איצט סעניעל, האָט קיינער ניט געוואוסט. ערשט שפּעטער, וועַן עס איז אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מלחמה, האָב איך אים ווידער באַגעגנט אויף אַ גרויסער פּאַראַמלונג און האָב געהערט אים דאַרט רייַדן.

נאָר וועגן דעם און וועגן מיינע שפּעטערדיקע אָפּטע באַגעגנישן און זייער אינטערעסאַנטע געשפּרעכן מיט אים אויספירלעך שפּעטער.

אַכט און דרייסיקסטער קאַפּיטל

די יידישע פּרעסע אין די יאָרן 1907—1910. — דער „פּאָרווערטס" און לואי מילערס „ווּאַרהייט". — אַ יידישע אַנאַרכיסטישע טעגלעכע צייטונג אין ניו־יאָרק און די „מאָרגען־צייטונג" פון „פּאָרווערטס". — די יידישע שרייבער און דער יידישער לייענער פון יענע יאָרן. — מיין נאָענטע באַקאַנטשאַפט מיט מאָרים ווינטשעווסקי, מ. זאַמעטקין און לעאָן קאָברין.

אין די דריי יאָר צייט וואָס איך בין ניט געווען אין ניו־יאָרק (פון זומער 1905 ביז זומער 1908) איז פּאָרגעקומען אַ גאַנצע איבערקערעניש אין דער יידישער פּרעסע. ווען איך האָב אין 1905 פאַרלאָזן אַמעריקע, זיינען אין ניו־יאָרק געווען 4 טעגלעכע יידישע צייטונגען: „יידישעס טאָגעבלאַט", „מאָרגען זשורנאַל", דער „פּאָרווערטס" און „דער העראַלד". דער „פּאָרווערטס" איז געווען די אינציקע ראַדיקאַלע טעגלעכע צייטונג. די אַנדערע דריי זיינען געווען קאָנסערוואַטיווע. „יידישעס טאָגעבלאַט" האָט נאָר דעמאָלט געהאַט אַ גרויסע צירקולאַציע, איבערהויפּט אין דער פּראָווינץ, און דער „מאָרגען־זשורנאַל" נאָך אַ גרעסערע, ווייל דעם „מאָרגען־זשורנאַל" האָבן גלייַיענט אויך פיל לייענער פון „פּאָרווערטס". דער „פּאָרווערטס" איז דעמאָלט געווען אַ נאָכמיטאָג־צייטונג. דער „מאָרגען־זשורנאַל" איז געווען אַ צייטונג דער עיקר פון נייעס און ראָמאַנען. אַ חוץ דעם האָט דער „מאָרגען־זשורנאַל" געהאַט אַ סך אַנאַנסן. ווען אַ יידישער באַלעבאָס פון אַ שאָפּ האָט געזוכט אַרבעטער, האָט ער אַנאָנסירט אין „מאָרגען־זשורנאַל" און דורכן „מאָרגען־זשורנאַל" האָט אַן אַרבעטער געקענט לייכט געפינען אַ דזשאָב.

אָבער דעם „פּאָרווערטס" האָט עקזיסטירט אַ גרויסע יידישע וועכנטלעכע ראַדיקאַלע צייטונג, די אַנאַרכיסטישע „פרייַ אַרבייטער שטימע", וועלכע האָט דעמאָלט געהאַט אַ גאַנץ באַדייטענדן איינפלוס. זי האָט אַ געווייסע צייט געהאַט אַ צירקולאַציע פון 18 טויזנט. אין דער „פרייַ אַרבייטער שטימע" האָבן אויך דעמאָלט געשריבן ניט נאָר אַנאַרכיסטן, נאָר אויך סאָציאַליסטן, וועלכע זענען געווען קעגנער פון „פאָרווערטס" אָדער האָבן אויסגעדריקט „אָפּיקורסישע" געדאַנקען, וועלכע האָבן ניט געקענט געדרוקט ווערן אין „פּאָרווערטס".

סוף 1905 האָט לואי מילער, אייגער פון די גרינדער פון „פאָרווערטס", אַ געווייסע צייט דער רעדאַקטאָר פון „פּאָרווערטס" און פאָר יאָרן אייגער פון די וויכטיקסטע לייט־אַרטיקל־שרייבער פון „פּאָרווערטס",

זיך צעקריגט מיטן „פאַרווערטס" און ער האָט געשאָפן די „וואָרהייט", אַ טעגלעכע צייטונג אין אַפּאָזיציע צום „פאַרווערטס". מילער האָט אייגענטלעך ניט געשאָפן קיין נייע צייטונג — ער האָט איבערגענומען דעם „העראָלד", די טעגלעכע נאָכמיטאָג־צייטונג, וואָס האָט געהאָט די קלענסטע צירקולאַציע, און ער האָט די אַרויסגעבער פון „העראָלד" געמאַכט פאַר זיינע שותפים אין דער „וואָרהייט". ער האָט אָבער געהאָט די מאַיאָריטעט אַקציעס אין דער „וואָרהייט".

די „וואָרהייט" האָט לכתחילה געזאָלט זיין אַ פרייע סאָציאַליסטישע צייטונג. מילער איז דאָך יאָרן־לאַנג, ביז סוף 1905, געווען אייגער פון די זיילן פון דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, איר טאַלענט־פולער רעדנער און פּאָליטיקער. מילער האָט צוגענומען ביים „פאָרווערטס" אַ טייל פון זיינע וויכטיקסטע ערנסטע מיטאַרבעטער: ד"ר קאַרל פּאָרנבערגן, מ. קאַטצן, יואל ענטינען און אַנדערע. מאָריס ווינטשעווסקי, וועלכער איז געווען אייגער פון די גרינדער פון „פאָרווערטס", איז אויך אַוועק מיט מילערן. אויך יעקב גאָרדין, וועלכער איז אין די ערשטע יאָרן פון „פאָרווערטס" געווען זיינער אַ מיטאַרבעטער, איז געווארן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון דער „וואָרהייט". מילער האָט אויך צוגעציגן ווי אַ שטענדיקן מיטאַרבעטער ד"ר חיים זשיטלאָווסקין, וועלכער איז דעמאָלט געווען שטאַרק פאָפולער אויף דער יידישער ראַדיקאַלער גאַס.

די יידישע אַנאַרכיסטן, וועלכע זיינען אין יענע יאָרן געווען קעגנער פון „פאָרווערטס", זענען כמעט אַלע געווארן לייענער פון דער „וואָרהייט".

איך האָב פון די ערשטע יאָרן „וואָרהייט" געזען נאָר אַ פאָר נומערן, ווייל איך בין דאָך דעמאָלט ניט געווען אין אַמעריקע. מיין אייגענע דרוק פון די געציילטע נומערן „וואָרהייט", וואָס איך האָב געזען אין דער רעדאַקציע פון דער בונדישער „פאָלקסצייטונג" אין ווילנע אין יאָר 1906, איז געווען אַ גינסטיקער.

אין יאָר 1906 האָט די „פרייע אַרבייטער שטימע", אונטער ש. יאַנאָווסקים רעדאַקציע, אָנגעהויבן אַרויסגעבן אַ טעגלעכע צייטונג. זי האָט אָבער עקזיסטירט נאָר עטלעכע מאָנאַטן און איז אונטערגעגאַנגען. אין זעלבן יאָר האָט די „פאָרווערטס" אַסאָן אָנגעהויבן אַרויסגעבן אַ טעגלעכע „מאָרגן־צייטונג". די „מאָרגן־צייטונג" פון „פאָרווערטס" האָט עקזיסטירט לענגער ווי די אַנאַרכיסטישע טעגלעכע צייטונג, אָבער האָט זיך אויך געמוזט צומאַכן. איך האָב די ביידע צייטונגען קיינמאָל ניט געזען.

אין יאָר 1910 האָט מאָריס ווינטשעווסקי שוין ניט געשריבן אין דער „וואָרהייט", הגם ער איז ווי פריער געווען באַפרייַנדעט מיט לואי מילערן און צעקריגט מיטן „פאָרווערטס". ווינטשעווסקי איז דעמאָלט געווען דער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט". ער איז אויך געווען דער אַקאָונטענט פון דער „וואָרהייט". די „וואָרהייט" האָט שוין דעמאָלט באַקעמפט

די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי און אין צייט פון די וואַלן האָט זי אָפט אַגיטירט פאַר די טעמעני האָל קאַנדידאַטן. האָט ווינטשעווסקי אויפגערערט דאָרט שרייבן. אָבער ניט נאָר די מערסטע אַנאַרכיסטן, נאָר אויך אַ סך סאָציאַליסטן און די מערסטע ציוניסטן פון אַלערליי שאַטירונגען האָבן דעמאָלט געלייענט די „וואַרהייט". די „וואַרהייט" האָט געהאַט אַ גאַנץ גרויסע צירקולאַציע, כאָטש אַ פיל קלענערע ווי דער „פאָרווערטס". „לייכטע שטאָף" האָט די „וואַרהייט" געהאַט ניט ווי־ניקער און ניט פון אַן ערגערן סאָרט ווי די „לייכטע שטאָף" פון „פאָרווערטס". דער „פאָרווערטס" האָט געהאַט דעם „בינטעל בריף", האָט די „וואַרהייט" איינגעפירט די „טויבען־פאָסט". דער „פאָרווערטס" האָט אין יענע יאָרן כמעט יעדן טאָג געדרוקט אַ קורצע סקיצע פון אַ יידישן שרייבער, האָט די „וואַרהייט" געדרוקט סקיצן איבערזעצט פון אַנדערע שפראַכן. די „וואַרהייט" האָט איינגעפירט אַן אָפטיילונג „פערל פון דער וועלט־ליטעראַטור", אין וועלכער עס פלעגט עטלעכע מאָל אַ וואָך אין 4־5 קאָלומס איבערגעגעבן ווערן דער אינהאַלט פון די באַרימטע נאָוועלן פון דער וועלט־ליטעראַטור.

אין „וואַרהייט" האָט מ. קאַטץ אויך איבערזעצט וואָרט־אין־וואָרט לעוו טאָלסטאָיס ראָמאַן „אַננאַ קאַרענינאַ" און אַנדערע באַרימטע ליטעראַרישע ראָמאַנען.

די „וואַרהייט" האָט יעדן טאָג געהאַט אויף דער לעצטער זייט אַ „וויבערישען עדיטאָריעל", ווי מען פלעגט עס רופן, פון דעם שרייבער ה. ד. העראַלין, וועלכער פלעגט זיך אונטערשרייבן מיטן בוכשטאָב „ה". דאָס איז געווען אַ מין וועלטלעכע מגידות מיט אַ מאָראַלישן מוסר השכל. דער „ה" האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג ביי די וויבער און ביי די ניט־אינטעליגענטע מענער־לייענער.

די „וואַרהייט" האָט אויך געהאַט אַ פאַר זייער גוטע רעפּאָרטערס. אייגער פון זיי איז געווען דער פּאָעט יואל סלאָנים, וועלכער האָט טאָקע אין דער „וואַרהייט" זיך אַנטוויקלט אין אַן ערשט־קלאַסיקן צייטונגס־רעפּאָרטער.

דער „פאָרווערטס" אָבער איז געווען אַ פיל בעסערע ליטעראַרישע צייטונג ווי די „וואַרהייט". אין „פאָרווערטס" האָבן דעמאָלט פון צייט־צו־צייט זיך געדרוקט אַברהם רייזען, שלום אַש, ה. ד. נאָמבערג און אַנדערע שרייבער פון רוסלאַנד און ז. ליבין און אַנדערע אַמעריקאַנער סקיצן־שרייבער. דער „פאָרווערטס" האָט צווישן זיינע שטענדיקע מיטאַרבעטער געהאַט, אויסער אב. קאַהאַנען, וועלכער איז אַליין געווען אַ גוטער און פרוכטבאַרער שרייבער, אויך אַזוינע פּובליציסטן און זשורנאַליסטן ווי אַ. ליעסין, ב. פייגענבוים, מ. באַראַנאָוו און ש. פּעסקין, א. ליטווין איז אַרומגעפאָרן איבער די שטעט און שטעטלעך פון רוסלאַנד און געשריבן פון דאָרט רעגלמעסיק קאָרעספּאָנדענציעס אין „פאָרווערטס". מ. אָלגין האָט געשריבן פּאָליטישע קאָרעספּאָנדענציעס פון רוסלאַנד. ער האָט אויך איבערזעצט פאַרן „פאָרווערטס" די נייעסטע

ווערק פון די באַרימטע רוסישע שריפטשטעלער, ווי די „זיבן געהאַנגענע" פון לעאָניד אַנדרעיעוו א. אַנד. דער „פאַרווערטס" האָט אויך געמאַלט קאַרעספאַנדענטן אין פּאַריז און אין לאָנדאָן. עס זענען דעמאָלט אויך אַ חוץ דער „צוקונפט" געווען צוויי אַנדערע ליטעראַרישע געזעלשאַפטלעכע זשורנאַלן: דר. ח. זשיטלאָווסקיס „דאָס נייע לעבן" און ש. יאַנאָווסקיס „די פרייע געזעלשאַפט".

עס האָבן דעמאָלט אין ניו־יאָרק עקזיסטירט אויך אַ פּאָר יידישע פּאַרלאָגן, וועלכע האָבן אַרויסגעגעבן ביכער. גרויסע יידישע ביכער־פּאַרלאָגן האָבן דעמאָלט עקזיסטירט אין וואַרשע און זיי פלעגן ממש פּאַרפלייצן די אַמעריקאַנער יידישע בוך־האַנדלונגען מיט זייערע פּאַרשיידענע אויסגאַבעס.

אַ סך יידן אין אַמעריקע האָבן דעמאָלט געקויפט יידישע ביכער און זיי טאַקע געלייענט אויך. קיין „מאַוויס" און קיין ראַדיאָ און טעלעוויזיע זיינען דעמאָלט נאָך ניט געווען. פלעגן פיל יידן אין אַוונטן, נאָכדעם ווי זיי פלעגן פּאַרטיק ווערן מיט דער טעגלעכער צייטונג, לייענען אַ זשורנאַל אָדער אַ בוך. דער דורכשניטלעכער יידישער לייענער פון יענע יאָרן איז אָבער ניט געווען מער אַנטוויקלט פון דעם היינטיקן דורכשניטלעכן לייענער.

איך דערמאָן זיך צווישן קאָמישע עפּיזאָדן פון יענע יאָרן. איינמאָל איז אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט, וואו איך האָב געאַרבעט, אַריינגעקומען אַ מיטל־יאָריקער ייד און ער האָט פאַרלאַנגט שלום עליכמס געזאַמלטע ווערק, וועלכע זיינען דעמאָלט אָנגעקומען פון וואַרשע. אין בוך־געשעפט האָט זיך דעמאָלט גראָד געפונען דער יידישער סקיצן־שרייבער מאיר בלינקין. בלינקין האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט דעם יידן, האָט געפרעגט ביי אים פון וואַנען ער קומט. דער ייד האָט אים דערציילט, אַז ער קומט פון אַ שטעטל אין מאַסאַטשוסעטס און אַז ער האָט זייער ליב יידישע ליטעראַטור.

„אויב אַזוי", האָט בלינקין אים געזאָגט, „פאַרוואָס קויפט איר אויך ניט י. ל. פּרצעס געזאַמלטע שריפטן?" דער ייד האָט געבעטן אַ סעט פון פּרצעס געזאַמלטע שריפטן.

„אויב איר האָט שוין שלום עליכם און פּרצן" — האָט בלינקין אים ווייטער געזאָגט — „קויפט שוין אויך מענדעלע מוכר ספרימס געזאַמלטע ווערק, וואָס זענען ערשט אַרויס".

דער ייד האָט זיך געווענדעט צו מיר: „נו, גיט שוין אַהער אויך מענדעלע מוכר ספרימס ווערק".

דער ייד האָט זיך ניט געדונגען. ער האָט מיר באַצאָלט די גאַנצע סומע פאַר די דריי סעטס. ווען איך האָב געהאַלטן אין איינפאַקן די ביכער, איז גראָד אַריינגעקומען אַ. ליעסין. בלינקין האָט זיך באַגריסט מיט אים און האָט, אַנווייזנדיק אויף דעם יידן, געזאָגט: „איר זעט, חבר ליעסין, מען זאָגט, אַז אין אַמעריקע איז ניטאָ קיין מאַרק פאַר אמתער יידישער ליטעראַטור. אָט קומט אַ ייד פון דער פּראָווינץ און ער האָט

געקויפט די געזאַמלטע ווערק פון שלום עליכם, פּרץ און מענדעלע". און וועגדעגדיק זיך צו דעם יידן, האָט בלינקין געזאָגט: „זייט באַקאַנט, דאָס איז אַברהם ליעסין, דער גרויסער יידישער פּאָעט און פּובליציסט".

„איך ווייס, איך ווייס" — האָט דער ייד צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ געזאָגט — „איך לייען אים שוין זייט פּיל יאָרן יעדן פרייטאָג אין „טאָגעבלאַט"...

ליעסין איז געוואָרן רויט און דער שמייכל פון זיין פּנים איז פּאַר־שוואונדן. בלינקין האָט זיך אויך שטאַרק פּאַרלאָרן: „איר מוזט מיי־נען י. י. זעווינען פון „טאָגעבלאַט". חבר ליעסין שרייבט אין „פּאָר־וערטס", און באַלד זיינען ביידע, ליעסין און בלינקין, אָוועק...

א צווייטן מאָל בין איך אין א שבת אַדער זונטאָג אָוונט געזעסן אין שלומס קאָפּע צוזאַמען מיט ש. יאַנאָווסקין און מיט דעם דעמאָלט־דיקן סעקרעטאָר פון „צוקונפט" ס. ק. שנייפּאַל, און מיר האָבן גע־שמועסט. קומט אַריין א ייד, אויך פון דער פּראָווינץ, און גייט גלייך צו צו יאַנאָווסקין און זאָגט אים: „איך קום איצט פון אייער אָפּיס, פון דער „פּרייע אַרבייטער שטימע". מיין סובסקריפּשאָן ענדיקט זיך אין א מא־נאָט אַרום, האָב איך איינגעצאָלט פּאַרן קומענדיקן יאָר".

„נו, און פּאַר דער „פּרייער געזעלשאַפּט" האָט איר איינגעצאָלט?" — האָט יאַנאָווסקי אים געפרעגט.

„נאָטירלעך" — האָט דער איד געענטפערט.

נו, און אברהם רייזענס שריפטן האָט איר אויך געזאָמען?" — האָט יאַנאָווסקי אים געפרעגט. (די „פּרייע אַרבייטער שטימע" האָט דעמאָלט געגעבן א פּרעמיע רייזענס שריפטן).

„וואָס פרעגט איר? איך וועל ניט נעמען די „פּרייע אַרבייטער שטי־מע" פּרעמיע?" — האָט דער ייד געזאָגט.

„איר זעט, מיינע לעזער ווי אינטעליגענט זיי זיינען און ווי איבערגע־געבן זיי זייענען דער „פּרייע אַרבייטער שטימע" — האָט יאַנאָווסקי אויס־גערופן.

„איך בין א לעזער פון דער „פּרייע אַרבייטער שטימע" שוין פיל יאָרן, איך קען אָן איר ניט אויסקומען. אָבער איך בין אויף אייך צייטנווייז שטאַרק אָנגעשטויסן פּאַרוואָס איר האָלט לעצטנס נאָר אין אין אַטאַקירן די „וואָרהייט". די „וואָרהייט" איז א פיל בעסערע צייטונג ווי דער „פּאָרווערטס"...

שנייפּאַל איז עפּעס מיט א מאָל איינגעפּאַלן א פּרעג צו טאָן ביי דעם יידן: „נו, און ווי גלייכט איר עפּעס דעם „ה" אין דער „וואָרהייט"?

„וועלכער „ה"? — האָט דער ייד געפרעגט.

„אָט דער, וועלכער שרייבט די עדיטאָריעלס אויף דער לעצטער זייט פון דער „וואָרהייט"" — האָט שנייפּאַל אים געענטפערט.

„דער „ה" איז דער בעסטער יידישער שרייבער, א גרויסער פילא־זאָף. ער איז טאָקע מיין באַליבטסטער שרייבער. אים לייען איך באַלד ווי איך נעם נאָר אָריין די „וואָרהייט" אין האָנט!"

איך אוך שנייפאל האבן אויסגעשאסן אין אַ געלעכטער. יאנאווסקי איז רויט געוואָרן אוך האָט מיט אונדז מיטגעלאכט. דער ייד האָט ניט פאַרשטאַנען פאַרוואָס מיר לאכן...

עס איז אַבער דעמאָלט געווען אַ גאַנץ באַדייטענדע יידיש־לייענדע אינטעליגענץ. עס זענען אין דער יידישער פּרעסע געווען אַ רייע גע־בילדעטע טאַלאַנטפולע פּובליציסטן אוך זשורנאַליסטן אוך אַ גאַנץ באַ־דייטענדע צאָל לייענער, וועלכע האָבן געוואָרט אויף זייערע אַרטיקלען אוך געוואוסט ווי אַזוי אַפּצושאַצן יעדן איינעם פון זיי. אַ סך פון די דאָזיקע לייענער האָבן געקענט אויך ענגליש, אַבער זיי האָבן געלייענט די יידישע צייטונגען, ווייל אין זיי האָבן זיי געפונען זאַכן, וועלכע האָבן זיי שטאַרק אינטערעסירט אוך וועלכע זיי האָבן ניט געקענט געפינען ניט אין הוירסטס „דזשוירנאַל", ניט אין פּוליצערס „וואָירלד" אוך ניט אַפילו אין דער „ניו יאָרק טיימס".

מאָרים ווינטשעווסקין האָב איך פיל מאָל געזען אוך אים געהערט רעידן אויף פאַרשיידענע סאָציאַליסטישע פאַרזאַמלונגען אוך אויך פאַר־לייענען זיינע פעליעטאָנען אַדער „צושלאָגענע געדאַנקען פון אַ משוגע־נעם פילאָזאָף" אויף סאָציאַליסטישע קאָנצערטן אוך ליטעראַרישע אָוונטן נאָך אין די יאָרן 1904־1905, וועו איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע. איך בין דעמאָלט, דאָכט זיך, אויך באַקאַנט געוואָרן מיט אים. אַבער נאָענט באַקאַנט געוואָרן מיט אים בין איך ערשט אין יאָר 1909 אין שלומס קאַפע אויף דיוויזשאָן סטריט. ער איז דעמאָלט געווען דער אַקאָונטענט פון דער „וואָרהייט", פלעגט ער עטלעכע מאָל אַ וואָך קומען אויף איסט בראָדוועי אוך פון דאָרט אַרייַנקומען אין שלומ׳ס קאַפע.

ווינטשעווסקיס לידער האָב איך געלייענט נאָך אין רוסלאַנד איידער איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. מאַנכע פון זיינע לידער זיינען געווען זייער פאָפולער צווישן די יידישע סאָציאַליסטישע אַרבעטער פון רוסלאַנד, פונקט ווי פון לאָנדאָן אוך ניו־יאָרק. אין די יאָרן 1904־1905 האָב איך אין אַמעריקע אויך געלייענט זיינע אַרטיקלען אוך פעליעטאָנען אין „פאָר־וועטס" אוך אין דער „צוקונפט". איך בין אויך געווען באַקאַנט מער אַדער ווייניקער מיט זיין ביאָגראָפיע.

ווינטשעווסקי אַליין האָט מיר אין 1909 אַדער 1910 דערציילט, אַז ער איז באַקערט געוואָרן צום סאָציאַל־דעמאָקראָטיזם נאָכדעם ווי ער האָט זיך באַקענט מיט פערדינאַנד לאַסאַלס ווערק אוך איבערהויפּט נאָכ־דעם ווי ער האָט איבערגעלייענט געאָרג פלעכאַנאָוס בוך „נאָשי רא־נאָגלאָסיא" (אונדזערע מיינונגס־פאַרשיידענהייטן), וואָס איז אַרויס אין דער שוויץ נאָך אין יאָר 1883.

ווינטשעווסקי האָט געלעבט אין לאָנדאָן, וועו דאָרט האָבן נאָך גע־לעבט ניט נאָר פרידריך ענגעלס, נאָר אויך קאַרל מאַרקס, אַבער ער איז מיט קיינעם פון זיי ניט באַקאַנט געוואָרן. אין מאַרקסן איז ווינטשעווסקי אויך שפּעטער ניט געווען פאַרליבט. איך צוויפל צי ער האָט וועו גע־לייענט קאַרל מאַרקסעס „קאַפּיטאַל". ער האָט אַבער געלייענט אַלע

מארקסעס פאליטישע בראשורן און זיין קארעספאנדענץ, וואס איז מיט פיל יארן נאך זיין טויט פארעפנטלעכט געווארן. לאסאלס ווערק אבער האט ווינטשעווסקי כמעט אלע געלייענט. לאסאל איז געווען זיין ליבלינג. ער האט וועגן אים ניט איינמאל געשריבן און ער פלעגט אים אפט צי־טירן.

קיין אמעריקע איז ווינטשעווסקי געקומען אין יאר 1894, ווען ער איז שוין געווען אן איבערצייגטער סאציאל־דעמאקראט. ווינטשעווסקי איז געווען א געבילדעטער סאציאליסט. ער איז אלע יארן געווען אן אבאנענט פון קארל קאוטסקיס דייטשן זשורנאל „די נייע צייט" און, דוכט זיך, אויך פון דעם דייטשן זשורנאל „סאציאליסטישע מאנאט־העפטע", אין וועלכן עדוארד בערנשטיין, דער פאטער פון סאציאליס־טישן „רעוויזיאניזם" איז געווען איינער פון די הויפט־מיטארבעטער. ווינטשעווסקי איז אין יענע יארן געווען זייער געניגט צום „רעוויזיא־ניזם" און ער האט פון בערנשטיינען געהאלטן מער ווי פון בערנשטיינס הויפט־קעגנער קארל קאוטסקין. ווינטשעווסקי האט ניט ליב געהאט פלע־כאנאוון דערפאר, האט ער מיר געזאגט, וואס „ער שרייבט נאר פאלע־מישע ווערק". וען איך האב אים איינמאל אין א געשפרעך אנגעוויזן, אז קארל מארקס האט דאך אויך כסדר פאלעמיזירט מיט זיינע קעגנער און דאס „אונטערקעפל" אויף זיין גרויס ווערק „קאפיטאל" לייענט זיך: „א קריטיק פון דער פאליטישער עקאנאמיע", האט ער מיר געענטפערט עפעס מיט א וויץ, וועלכן איך געדענק שוין ניט.

ווינטשעווסקי איז געווען א קלוגער מענטש און ער האט אפט אויך געקענט זאגן א געלונגענעם וויץ. מיט אים שמועסן איז געווען א פאר־געניגן. ער האט א סך גע־לייענט, האט גוט געקענט די דייטשע ליטע־ראטור, די רוסישע, די ענגלישע און טיילווייז אויך די פראנצויזישע. זיינע צוויי באליבטע דייטשע שריפטשטעלער זענען געווען היינריך היינע און לודוויג בערנע (אגב, ביידע גע׳שמד׳טע יידן). זייערע ווערק האט ער געקענט כמעט אויף אויסנווייניק.

פון די ענגלישע סאציאליסטן האט ווינטשעווסקי ליב געהאט דעם שריפטשטעלער וויליאם מאריס, ווען ער האט פערזענלעך גוט געקענט. ער איז אויך געווען באקאנט מיט די ווערק פון אלע גרויסע ענגלישע שריפטשטעלער, דער עיקר פון די פאעטן. אין ווינטשעווסקיס ביבליא־טעק האבן זיך אויך געפונען די ווערק כמעט פון אלע רוסישע קלא־סיקער, וועלכע ער האט טאקע געלייענט אויך. ווינטשעווסקי איז אויך געווען צימליך גוט באקאנט מיט דער געשיכטע פון דער איראפעאישער סאציאליסטישער און אנארכיסטישער באוועגונגען. געשריבן האט ער ווייניק. ער האט פארמאגט א שיינעם סטיל און אויך א זייער שיינע האנט־שריפט.

אין די יארן ווען איך בין באקאנט געווארן מיט אים, האט ער שוין קיין לידער מער ניט געשריבן, נאר זייער אפט קורצע, מאנכעסמאל זייער געלונגענע אפאריזמען. ער האט אויך ליב געהאט צו „פארטייטשן" ווער־

טער. איך געדענק זיין פארטייטשן פון דעם וואָרט ליבע. „ליבע, האָט ער געשריבן, איז אַ זאַך וואָס מען זוכט ביי אַ מיידל, מען געפינט ביי אַ כלה, מען פֿאַרלירט ביי דער וויב און מען זוכט ווייטער".

ווינטשעווסקי איז געווען אַ זייער טאַקטפולער מענטש און אַן אמתער דזשענטעלמאַן. דאָס בעסטע וואָס איז פאַרבליבן פון אים, זענען זיינע זכרונות וועלכע ער האָט אין פֿאַרשיידענע צייטן געדרוקט אין דער „צוקונפט" און אין יעקב מילכס זשורנאַל „די נייע וועלט". אַ פּובליציסט איז ווינטשעווסקי, לויט מיין מיינונג, געווען אַ שוואַכער.

אין שלומס קאַפּע בין איך אין יענע יאָרן אויך נאָענט באַקאַנט געוואָרן מיט אַ צווייטן פֿיאָנער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג — מיט מיכאַיל זאַמעטקינען. אין 1904, וועו איך בין דעם ערשטן מאָל געקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך אַ סך געהערט וועגן אים. די עלטערע סאָציאַליסטן פלעגן רעדן וועגן אים ווי וועגן אַ פּלאָם־פייערדיקן סאָציאַליסטישן רעדנער, וועלכער איז אויך אַ גרויסער אידעאַליסט.

געזען און געהערט זאַמעטקינען האָב איך דאָס ערשטע מאָל אין 1905 אויף אַ גרויסער סאָציאַליסטישער מאַסן־פאַרזאַמלונג אין פאַרבינדונג מיט עפּעס אַ וויכטיקער רעוואָלוציאָנערער געשעעניש אין רוסלאַנד. די רעדע זיינע האָט אויף מיר דעמאָלט ניט געמאַכט קיין שטאַרקן אינדרוק, אָבער ער איז מיר דאָך געפעלן געוואָרן.

זאַמעטקין איז געווען איינער פון די גרינדער פון „פאַרווערטס" און אין די ערשטע יאָרן איינער פון די נאָענטסטע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". אין די יאָרן 1904־1905 האָב איך קיינמאָל ניט געזען זיינעם אַן אַרטיקל אין „פאָרווערטס". אָבער סוף 1907 האָב איך אין לאַנדאָן דורכגעבלעטערט די אַלטע נומערן פון „צייט־גייסט", דעם וואָכן־זשורנאַל, וואָס דער „פאָרווערטס" האָט דעמאָלט אַרויסגעגעבן אין ניו־יאָרק. דער רעדאַקטאָר פון „צייט־גייסט" איז דעמאָלט געווען דר. ש. פּעסקין, און אונטער פּעסקינס רעדאַקציע האָט זאַמעטקין געהאַט כמעט אין יעדן נומער צוויי אַרטיקלען — איינעם אונטערן נאָמען מ. זאַמעטקין און אַ צווייטן אונטער דעם נאָמען מערקמאַן (מערקמאַן איז, דאָכט זיך, געווען זיין אמתער פאָמיליען־נאָמען). זאַמעטקין איז געווען זיין פּסעוודאָנים).

אין 1909, וועו איך בין באַקאַנט געוואָרן מיט זאַמעטקינען אין שלומס קאַפּע, האָט ער שוין אין ערגעץ ניט געשריבן, און ער פלעגט אויך ניט אַרויסטרעטן מער אויף פֿאַרזאַמלונגען. פונקט ווי ווינטשעווסקי איז אויך זאַמעטקין אין יענע יאָרן געווען אַ קעגנער פון „פאָרווערטס", ריכטיקער געזאָגט, פון אב. קאַהאַנען. זאַמעטקין איז ניט אַוועק אין דער „וואָרהייט", ווי ווינטשעווסקי האָט עס געטאָן סוף 1905.

זאַמעטקין איז געקומען קיין אַמעריקע פון אָדעס אין אָנהייב פון די 80־ער יאָרן. אין אָדעס האָט ער שטודירט און איז געווען אַ מיטגליד פון אַ געהיימען קרייזל פון דער באַרימטער רעוואָלוציאָנערער פֿאַרטיי „נאַראָדנאַיא וואָליא". קומענדיק קיין אַמעריקע, האָט ער די ערשטע יאָרן געאַרבעט אין שאָפּ און ער האָט זיך באַלד טאַקע אַרויסגערוקט אין די

פאָדערשטע רייען פון דער יידישער סאָציאָליסטישער באַוועגונג ווי אַן אָגיטאַטאָר און פּראָפּאָגאַנדיסט. שפּעטער איז ער אויך, אונטער דעם איינפלוס פון פּלעכאַנאָוס מאַרקסיסטישע ווערק, געוואָרן אַ מאַרקסיסט און אַ סאָציאָל־דעמאָקראַט. פּסיכאָלאָגיש אָבער איז זאַמעטקין זיין גאַנץ לעבן פאַרבליבן אַ רוסישער „נאַראָדניק" (פאָלקסטימלעכער סאָציאָליסט). ער האָט זיין גאַנץ לעבן פאַרגעטערט דעם גרויסן רוסישן סאָציאָליסטישן דענקער ניקאָלאַי טשערנישעווסקין. טשערנישעווסקיס אוטאָפּיסטיש־סאָציאָליסטישער ראָמאַן „טשטאָ דעלאַט" (וואָס איז צו טאָן) האָט זאַ־מעטקין באַטראַכט פאַר דאָס גרעסטע ליטעראַרישע ווערק (ער האָט, אַגב, איבערזעצט דעם דאָזיקן ראָמאַן אין יידיש פאַר דעם ניו־יאָרקער „מאַקס מייזעל פאַרלאַג").

זאַמעטקין איז געווען אַן עטישער סאָציאָליסט. ער האָט געהאַלטן, אַז אַן אמתער סאָציאָליסט איז נאָר דער, וואָס פירט זיך אויף אויך אין פּריוואַטן לעבן ווי אַ סאָציאָליסט, אינער וועלכער פּראַקטיצירט דאָס וואָס ער פּרעדיקט. ער האָט כסדר קריטיקירט יענע סאָציאָליסטן, וועל־כע האָבן פאַרלאָזן די באַוועגונג כדי צו ווערן שפּעטער רייכע דאָקטו־רים, אַדוואָקאַטן, אינזשינערן. אַ סאָציאָליסט, וועלכער איז געוואָרן אַ לענדלאָרד אָדער אַ פאַבריקאַנט, האָט זאַמעטקין באַטראַכט פאָר אַ רע־געגאַט, פאָר אַ פאַררעטער.

איך געדענק ווי אויפמאָל, ווען זאַמעטקין האָט אין ליעסינס אָנווע־זענהייט אָטאַקירט די סאָציאָליסטישע „רייכע דאָקטוירימלעך און לאָ־יערלעך", האָט ליעסין אים אונטערגעבראָכן: „וואָס האָט איר צו זיי? וואָס פאָר אַ פאַרברעכן זענען זיי באַגאַנגען דערמיט, וואָס זיי זענען גע־וואָרן דאָקטוירים, לאָיערס און אינזשינערן? איך מיט אייך זענען ניט געוואָרן קיין דאָקטוירים אָדער אָדוואָקאַטן נאָר דערפאַר וואָס מיר האָבן זיך געפּוילט בייטאָג שווער צו אַרבעטן און אין די אָוונטן שטודירן".

זאַמעטקין איז אין יענע יאָרן, דאַכט זיך, געווען צעקריגט מיט לואי מילערן, דעם אַרויסגעבער און רעדאַקטאָר פון דער „וואָרהייט". אָבער ער האָט נישט געקענט פאַרטראָגן ווען מאַנכע „פאָרווערטסיסטן" פלעגן מילערן אָנרופן „דער זשוליק מיט די רויטע בעקעלעך". זאַמעטקין האָט ניט געקענט פאַרגעסן מילערס גרויסע פאַרדינסטן פאַר דער יידישער סאָציאָליסטישער אַרבעטער באַוועגונג, כאָטש מילערס „וואָרהייט" האָט ער קריטיקירט פונקט אָזוי ווי דעם „פאָרווערטס" און אַמאָל נאָך פיל שאַרפער. ער האָט די רעדאַקציעס פון ביידע צייטונגען אָנגערופן די „יידישע שרייבאַרניעס".

פון דער מאָדערנער ליטעראַטור האָט זאַמעטקין ניט געהאַלטן און ער האָט זי ניט געקענט. ער איז פאַרבליבן ביי טשערנישעווסקין און זיין „טשטאָ דעלאַט". איך פלעג מיט אים אָפט דעבאַטירן און מיין איינ־דרוק איז געווען, אַז ער האָט שוין דעמאָלט קיין ליטעראַטור ניט גע־לייענט. פון זיינע טעאָריעס האָב איך ניט געהאַלטן, אָבער ער איז מיר

געווען העכסט סימפאַטיש ווי אַ מענטש און ווי אַן ערלעכער אידעאַ־ליסט.

אַן אָפּטער אַריינגייער אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט, וואו איך האָב דעמאָלט געאַרבעט, איז אויך געווען דער באַוואוסטער בעלעטריסט און דראַמאַטורג לעאָן קאָבערינס בעסטע, נאָך מיין מיינונג, נאָוועלע „יאַנקל בוילע", וועלכע איז אַרויס אין ניו־יאָרק מיט אַ פאַררעדע פון יעקב גאָרדין אין אָנהויב פון דעם איצטיקן יאָרהונדערט, האָב איך געלייענט נאָך אין רוסלאַנד און זי איז מיר שטאַרק געפעלן געווארן. איך האָב אויך געלייענט אַ פאָר פון זיינע קורצע דערציילונגען אין דעם פּע־טערבורגער רוסיש־יידישן זשורנאַל „וואָסכאָד", איבערזעצט פון יעקב ראַמבראַ (פּיליפּ קראַנץ), און באַלד ווי איך בין אין 1904 געקומען קיין ניו־יאָרק בין איך מיט אים פּערזענלעך באַקאַנט געווארן אין קלוב פון „בונד", וואו ער פלעגט אָפט אַריינקומען. ער האָט אַ פּאָר מאָל דאָרט פאַרגעלייענט זיינע נייע דערציילונגען. אַ פּאָר פון זיינע פּיעסן זענען שוין אין יענע יאָרן אויפגעפירט געווארן אין די בעסערע יידישע טע־אַטערס.

קאָבערין האָט געשטאַמט פון וויטעבסק. אין דער היים האָט ער זיך געלערנט און ער האָט געקענט גוט רוסיש. אידער ער איז אין אַמעריקע געווארן אַ פּראָפעסיאָנעלער שרייבער, האָט ער געאַרבעט אין פאַרשידענע שעפּער און איז אַ לאַנגע צייט געווען אַ בעקער. קאָבערין האָט זייער גוט געקענט דאָס לעבן פון די אַמעריקאַנער יידישע אַרבע־טער־מאַסן. ער איז יאָרנלאַנג געווען אייניער פון זיי.

באַלד ווי איך בין דאָס צווייטע מאָל געקומען קיין אַמעריקע, האָב איך קאָבערנען איינמאָל געטראָפן אויף איסט בראָדווי. ער האָט מיך דערקענט און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז איצט פאַרנומען מיט אי־בערזעצן מאָפּאַסאַנס ווערק פאַר דעם „פאַרווערטס" פאַרלאָג. שפּעטער ווען איך בין אָנגעקומען אַרבעטן אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט, פלעגט ער זייער אָפט אַריינקומען אַהין און מיר פלעגן אַ סך שמועסן. ער האָט דעמאָלט ניט געאַרבעט אין קיין צייטונג. פון צייט־צו־צייט פלעגט ער אין דער „צוקונפט" פאַרעפנטלעכן אַ דערציילונג. אַ לעבן האָט ער גע־מאַכט פון דעם, וואָס ער האָט איבערזעצט פאַר דער „היברו פּאָבלישינג קאָמפּאַני" פיר בענדער פון טורגענייעווס ווערק און פיר בענדער פון אָנטאָן טשעכאָווס ווערק. זיין אינטעליגענטע פרוי, וועלכע האָט געקאָנט שפּראָכן, האָט אים אַ סך אַרויסגעהאָלפן אין די איבערזעצונגען. קאָבערין האָט זיך שטאַרק געריכטעט מיט זיין פרויס מיינונגען וועגן ליטעראָטור. פאַר אים איז זי געווען אַ גרויסער אויטאָריטעט. קאָבערין פלעגט מיך ממש צווינגען צו לייענען יעדע דערציילונג זיינע וואָס ער פלעגט אָפּ־דרוקן און ער האָט געוואָלט אַז איך זאָל אים זאָגן וואָס איך דענק וועגן איר. וועז אַ זאַך זיינע פלעגט מיר געפעלן, פלעג איך עס אים זאָגן און ער פלעגט זיין שטאַרק צופרידן. וועז אַ זאַך זיינע פלעגט מיר ניט געפעלן, פלעג איך אים זאָגן: „איר האָט בעסערע דערציילונגען ווי די".

פלעגט ער, פֿאַרשטייט זיך, זיין שטאַרק ניט צופֿרידן און אויסרופן: „איר זייט ניט קיין מבין אויף אמתער ליטעראַטור. דאָס איז די בעסטע דער־ציילונג וואָס איך האָב ביז איצט אָנגעשריבן. מיין פֿרוי דענקט אויך אַזוי".

יעדע דערציילונג זיינע איז ביי אים געווען די בעסטע. די זעלבע שוואַכקייט האָט אויך געהאַט אַברהם רייזען: אויך ער פלעגט פֿרעגן ביי מיר: „איר האָט געלייענט מיין לעצטע סקיצע? וואָס זאָגט איר? אַ שוואַכע זאַך, אמת?" און ווען איך פלעג אים זאָגן: „איר האָט אַ סך בעסערע סקיצן ווי די איצטיקע", פלעגט ער אָנטשוויגן וועלן פֿאַר אַ וויילע און דערנאָך אַ זאָג טאָן: „איך האָב געמיינט, אַז איר פֿאַר־שטייט בעסער ליטעראַטור. דאָס איז דאָך איינע פון די בעסטע סקיצן, וואָס איך האָב ווען אָנגעשריבן".

איינמאָל האָט קאָברין אָפּגעדרוקט אין דער „צוקונפט" אַ דערציי־לונג אונטערן נאָמען „אין אַ הייסער זומער־נאַכט". דאָס איז געווען אַ געשיכטע וועגן אַ יונגן יידישן פּאָעט, וועלכער האָט זיך אַרײַנגעקליבן ווי אַ בארדער צו אַ יידישער אַרבעטער־פֿאַמיליע. דער באַלעבאָסטע טאָכטער, אַ יונגע, שיינע, היגע־געבוירענע מיידל, איז דעם פּאָעט זייער שטאַרק געפֿעלן געוואָרן און ער האָט דערפֿילט אַ שטאַרקע ליידנשאַפט צו איר. האָט ער געמומען לייענען מיט איר אַזוינע דערציילונגען און ראָמאַנען, וואָס זאָלן דערוועקן אירע ליידנשאַפטן, און ער האָט זיין ציל דערגרייכט. דאָס מיידל איז טאַקע געוואָרן זייער ליידנשאַפטלעך. אָבער אײדער דער פּאָעט האָט באַווײַזן זי אַרײַנצונעמען אין זיינע אַרעמס, האָבן די „באָיס פון דאָון סטעריז" זיך „געספּראָוועט" מיט איר און אויף אים האָט זי זיך שוין אָפּילו ניט אומגעקוקט.

די דערציילונג האָט געמאַכט אַ שטאַרקן אײַנדרוק. אָבער איך האָב זיך געוואונדערט וואָס צום סוף פון דער דערציילונג איז געווען „שלוס אין קומענדיקן נומער".

ווען איך האָב געפֿרעגט ביי קאָברינען: „וואָס נאָך קענט איר אונדז דערציילן? די דערציילונג איז דאָך שוין געענדיקט?" האָט ער מיר געענטפֿערט: „איך וועל אײַך ניט זאָגן. אי״ט זען דעם סוף. אָבער זאָג איז נאָך אין דער יידישער ליטעראַטור ניט געווען".

אין אַ דריי וואָכן אַרום, ווען עס איז אַרויס דער נייער נומער „צו־קונפט" און איך האָב אײַבערגעלייענט דעם סוף פון דער דערציילונג, איז מיר פּינצטער געוואָרן אין די אויגן. עס איז געווען אַ ביליקע מע־לאָדראַמאַטישע געשיכטע ווי אַזוי דער פּאָעט האָט איינמאָל אין אַ הייי־סער זומער־נאַכט שפּאַצירט אויף דער באָוערי און ווען עס איז אויס־געבראָכן אַ שלאָקס־רעגן, איז ער אַריין אין אַ האַל פון אַ וואַדעוויל־טעאַטער און דאָרט האָט ער דערזען שטייענדיק אַ שטאַרק אָנגעשמירטע פֿראָסטיטוטקע מיט אַ פֿרעכן פֿאַרעלטערטן פּנים און אין דער פֿראָסטיטוט־קע האָט ער דערקענט יענע מיידל. וועמען ער האָט געגעבן „לעקציעס" אין „סעקס".

וועו קאָברין איז געקומען אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט און גע־
פרעגט ביי מיר, צי האָב איך געלייענט דעם שלוס פון זיין דערציילונג,
האָט איך אים געזאָגט: „איר האָט מיט דעם ביליקן מעלאָדראַמאַטישן סוף
איבערגעפירט איינע פון אייערע בעסטע דערציילונגען". ער איז געוואָרן
שטאַרק אין כעס. „ד"ר אַב. קאַספּע און ד"ר אַרטמאַן (צווישן באַוואוסטע
סאָציאַליסטן, זיינע אַלטע פריינט) — האָט ער מיר געזאָגט — זענען בא־
גייסטערט פאַר'ן סוף פון דער דערציילונג" און זיין ווייב דענקט אויך, אַז
דאָס איז דאָס בעסטע, וואָס ער האָט ביז איצט אָנגעשריבן.

עס זענען אַוועק אַ דריי־פיר וואָכן, קומט קאָברין אַריין אין גורע־
ווישעס בוך־געשעפט און דערלאַנגט מיר אַ בריוו, וואָס ער האָט נאָר־וואָס
באַקומען פון דער רעדאַקציע פון דעם דייטשן זשורנאַל „אַוס פרעמדע
צינגע" (פון פרעמדע שפּראַכן). „נאָט, לייענט!" — זאָגט ער צו מיר.

אין דעם בריוו האָט דער רעדאַקטאָר פון דעם דייטשן זשורנאַל גע־
בעטן ביי קאָברינען אַ דערלויבעניש איבערצוזעצן אין דעם זשורנאַל זיין
דערציילונג „אין אַ הייסער זומער־נאַכט".

„איר זעט וואָס אמתע מבינים דענקען וועגן מיין דערציילונג? —
האָט קאָברין אויסגערופן — און איר מיינט, אַז איר פּאַרשטייט ליטעראַ־
טור!"

איך געדענק שוין ניט וואָס איך האָב אים געענטפערט. אָבער עס
זענען אַוועק אַ צווייַ מאָנאַטן, קומט קאָברין ווידער אַריין אין גורעוויטשעס
בוך־ געשעפט און וועגדעט זיך גלייך צו מיר: „סאָן אַף עי גאָן, שטעקט
אַריין!" און ער האָט אויסגעשטרעקט צו מיר זיין שטאַרקע האַנט און
שטאַרק אַ דריק געטאָן מיין האַנט. דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען פון
קעשענע אַ נומער פון דעם זשורנאַל „אַוס פרעמדע צינגע" און מיר דער־
לאַנגט. דאָרט איז אויף אַן אָנגעזעענעם פּלאַץ געווען אָפּגעדרוקט קאָב־
רינס דערציילונג „אין אַ הייסער זומער־נאַכט", אָבער דעם סוף, די צווייטע
העלפט האָבן די רעדאַקטאָרן פון דעם דייטשן ליטעראַרישן זשורנאַל
אַרויסגעוואַרפן...

איך האָב אַן דער גאַנצער געשיכטע געהאַט פאַרגעסן, אָבער מיט אַ
פּאָר צענדליק יאָר שפּעטער האָט מיר יצחק באַשעוויס דערציילט, אַז קאָב־
רין אַליין האָט עס אים דערציילט גראָד אין די יאָרן, וועו איך פלעג זיך
מיט קאָברינען מער ניט באַגעגענען.

ניין און דרייסיקסטער קאַפּיטל

די באַרימטע „אַזעף־אַפּערע" און איר אָפּקלאַנג אין ניו־יאָרק. — וולאַדימיר בורצעוו און דער פּראָוואָקאַטאָר אַזעף. — דר. חיים זשיטלאָווסקי „פּאַרעמטפּערט" אַזעפּן. — מ. באַראַנאָוום פּעליעטאָן „אַזעף אין ניו־יאָרק". — בורצעוו קומט קיין אַמעריקע און איך וועל צייטווייליק זיין „סעקרעטאַר". — וואָס בורצעוו האָט מיר דעמאָלט דערציילט. — בורצעוו און אַב. קאַהאַן.

אין יאָר 1909 האָט זיך אין דער יידישער ראַדיקאַלער וועלט פון אַמעריקע שטאַרק געטומלט מיט דער אַזוי־גערופענער „אַזעף־אַפּערע". איין פּרימאַרגן איז אין דער „ניו יאָרק טאַימס" און אין די אַנדערע גרויסע אַמעריקאַנער צייטונגען דערשינען אַ טעלעגראַמע פון פּאַריז, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער רוסישער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט דערקלערט איינעם פון אירע הויפּט־פּירער, דעם אינזשינער יעוונאַ (יונה) אַזעף פּאַר אַן אַגענט פון דער צאַרישער „אָכראַנאַ" (פּאָליטישע געהיים־פּאָליציי).

די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן איז אין די יאָרן 1903—1907 געווען שטאַרק פּאָפולער צווישן די יידישע ראַדיקאַלע מאַסן, ווי אויך צווישן דער ניט־יידישער אַמעריקאַנער אינטעליגענץ. אין יאָר 1904 האָט די גאַנצע וועלט געקלונגען מיטן אַרעסט און פּראָצעס פון דעם באַרימטן יידישן רעוואָלוציאָנער גריגאָרי גערשוני, וועלכער איז געווען איינער פון די גרינדער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און דער גרינדער און פירער פון איר טעראָריסטישער „באיעוואיא אָרגאַניזאַציאַ" (קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע). אין 1904 איז די באַרימטע רעוואָלוציאָנערקע, די „באַבושקאַ" יעקאַטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ צוזאַמען מיט ד״ר חיים זשיטלאָווסקין געקומען ווי אַ דעלעגאַציע פון דער דאָזיקער פּאַרטיי צו באַקענען דעם אַמעריקאַנער עולם מיט דעם פּראָגראַם און טאַקטיק פון דער דאָזיקער פּאַרטיי און זאַמלען דאָ געלט פּאַר איר טעטיקייט אין רוסלאַנד. דר. זשיטלאָווסקי האָט אין ניו־יאָרק דעמאָלט געלייענט אַ קורס לעקציעס וועגן דער פּאַרטיי און צוזאַמען מיט דער „באַבושקאַ" האָט ער אַדרעסירט אַ רייע גרויסע פּאַרזאַמלונגען אין ניו־יאָרק, באָסטאָן, פּיטלאַדעלפיאַ און אַנדערע שטעט און געוואונען אומעטום פריינט און אַנהענגער פּאַר זיין פּאַרטיי.

אין 1906 איז ווי אַ דעלעגאַט פון דער פּאַרטיי געקומען מיט דער זעלבער מיסיע קיין אַמעריקע איינער פון די עלטסטע און געאַכטעטסטע רוסישע רעוואָלוציאָנערן — ניקאָלאַי טשייקאָווסקי — און אין 1907 איז דער לעגענדארער גערשוני אליין אַנטלאָפן פון דער צאַרישער קאַטאָרגע

אין סיביר און איז געקומען קיין אַמעריקע און האָט דאָ אַדרעסירט ריזיקע פאַרזאַמלונגען אין אַ רייע שטעט.

אויף דער יידישער גאַס איז די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן געווען באַזונדערס פּאָפּולער צוליב דעם, וואָס אַלע לייענער פון די יידישע צייטונגען האָבן געוואוסט, אַז דאָס האָט די „קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע" פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן אין יאָר 1904 דערהרגעט מיט אַ באָמבע דעם צאַרישן רעאַקציאָנערן מיניסטער, דעם אָרגאַניזאַטאָר פון דעם קישענעווער פּאָגראָם פאָן פּלעווען און אין 1905 האָט אַ צווייטער מיטגליד פון דער „קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע" פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן דערמאָרדעט מיט אַ באָמבע דעם צאַרס אָנקל, דעם גרויס־פירשט סערגעי אַלעקסאַנדראָוויטש, וועלכער האָט אין אָנהייב פון די 90ער יאָרן אַרויסגעטריבן די יידן פון מאָסקווע און איז שפּעטער געווען איינער פון דעם צאַרס רעאַקציאָנערע הויפּט־ראַטגעבער.

דער גרינדער און פירער פון דער „קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע" איז, ווי שוין געזאָגט, געווען גערשוני. אָבער נאָך גערשוניס אַרעסט האָט זיין אָרט פאַרנומען זיין פריערדיקער געהילף יונה אַזעף. דאָס האָבן געוואוסט נאָר די פירער פון דער פּאַרטיי און זיי האָבן אויך געוואוסט, אַז אַזעף האָט עס אָרגאַניזירט און דורכגעפירט אָט די צוויי גרויסע טעראָריסטישע אַקטן. זיי האָבן אויך געוואוסט, אַז אַזעף האָט אויך געהאַט צוגעגרייט אַן אַטענטאַט אויפן צאַר אַליין און ער איז ניט דורכגעפירט געוואָרן, ניט ווייל אַזעף האָט עס ניט געוואָלט, נאָר ווייל דער מאַטראָז, וועלכער האָט אויף דער צאַרישער יאַכט־שיף געזאָלט דערשיסן דעם צאַר, האָט אין דער לעצטער מינוט „געקראָגן קאַלטע פיס".

אויסגעפונען אַז אַזעף איז אַ באַצאָלטער אַגענט־פּראָוואָקאַטאָר פון דער צאַרישער אָכראַנאַ האָט דער אַלטער רעוואָלוציאָנער און היסטאָרי־קער פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג וולאַדימיר בורצעוו. בורצעוו איז נאָך אין די 80־ער יאָרן געווען אַ מיטגליד פון דער באַרימ־טער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ". ער איז געווען אַרעסטירט, איז געזעסן אין דער באַרימטער פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג, איז דערנאָך געווען פאַרשיקט קיין סיביר, און נאָכדעם ווי ער איז פון דאָרט אַנטלאָפן, האָט ער זיך באַזעצט אין לאָנדאָן און האָט דאָרט אַרויס־געגעבן פאַרשיידענע זשורנאַלן, וועלכע האָבן געפּרעדיקט די אידעען פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ". ווען עס האָט אין יאָר 1900 זיך געגרינדעט די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, איז בורצעוו צו איר ניט צוגע־שטאַנען, אָבער ער איז געווען אַ פריינט פון דער דאָזיקער פּאַרטיי און ער איז געווען נאָענט באַפריינדעט מיט די אַלע אַלטע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע זענען געוואָרן די פירער און אַקטיווע מיטגלידער פון דער נייער פּאַרטיי. בורצעוו האָט פּערזענלעך געקענט אַלע פירער פון דער פּאַרטיי און געוואוסט אַלץ וואָס עס קומט פאָר אין אירע רייען.

אין יאָר 1907 זיינען פאָרגעקומען מאַסן־אַרעסטן פון די פירער פון דער פּאַרטיי עס־ער, וואָס האָבן געלעבט אומלעגאַל אין רוסלאַנד, ווי

אויך פון די מיטגלידער פון דער „קאָמפּס־אַרגאַניזאַציע", וועלכע האָבן געהאַט צוגעגרייט אַטענטאַטן אויף עטלעכע פון די בלוט־דורשטיקע צאַרישע סאַטראַפֿן. די טעראָריסטן זענען אַלע אַרעסטירט געוואָרן אייַדער זיי האָבן באַוויזן דורכצופירן אַ וועלכן־עס־איז אַטענטאַט. די וויכטיקסטע פון זיי האָט מען אויפגעהאַנגען. עס איז געווען קלאָר, אַז צווישן די פּערער פון דער פּאַרטיי איז פּאַראַן אַ פראָוואָקאַטאָר, וועלכער גיט אַרויס דער רעגירונג אַלע סודות פון דער פּאַרטיי און אַלע אירע טעראָריסטן און „געפערלעכע" פּירער.

וולאַדימיר בורצעוו האָט דעמאָלט געלעבט אין פּעטערבורג, וואו ער איז געווען אייַנער פון די רעדאַקטאָרן פון דעם לעגאַלן זשורנאַל „בילאַיע", וואָס איז געווען געוויידמעט דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער און סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין רוסלאַנד. אין דעם זשורנאַל האָבן מיטגעאַרבעט פיל אַלטע רעוואָלוציאָנערן און היסטאָריקער. בורצעוו פלעגט זיך מיט זיי אַלעמען כסדר טרעפן. גלייכצייטיק האָט ער זיך אויך געטראָפן מיט אייניקע געווען הויכע באַאַמטע פון דער צאַרישער „אָכראַנאַ", וועלכע האָבן אים פאַרטרויט פאַרשיידענע סודות פון דער „אָכראַנאַ".

נאָך די מאַסן־אַרעסטן פון די וויכטיקסטע מיטגלידער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט בורצעוו זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט אויסצוגעפינען ווער איז דאָס דער פּראָוואָקאַטאָר אין דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וועלכער גיט אַרויס דער רעגירונג די „געפערלעכסטע" פּירער און אַקטיוווסטע מיטגלידער פון דער פּאַרטיי, וועלכע ווערן אייַנער נאָכן צווייטן פאַראורטיילט צום טויט און אויפגעהאַנגען, אַדער, אין בעסטן פאַל, פאַרשיקט אויף פיל יאָרן קאַטאָרגע.

נאָך לאַנגע פאַרשונגען און אונטערזוכונגען איז בורצעוו געקומען צום שלוס, אַז דער דאָזיקער פּראָוואָקאַטאָר איז ניט קיין אַנדערער ווי דער גרויסער לעגענדאַרישער העלד, דער הויפּט פון דער קאָמפּס־אַרגאַניזאַציע יונה אַזעף. און בורצעוו האָט עס געלאָזט וויסן צו אַ פּאָר מיטגלידער פון צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי, מיט וועמען ער איז געווען באַפרייַנדעט. אָבער דאָס האָט געקלונגען אַזוי ווילד און אומגלויבלעך, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט האָט אים אויפגעפאַדערט אַז ער זאָל גלייך אָפּשטעלן צו פאַרשפּרייטן דעם דאָזיקן שענדלעכן בלבול אויף אייַנעם פון די אומדערשראָקנסטע, איבערגעגעבנסטע און אומדערמידלעכסטע רעוואָלוציאָנערן, וועלכער ריזיקירט יעדע מינוט מיט זיין לעבן.

וען בורצעוו האָט זיך אָפּגעזאָגט צו פאַלגן דעם צענטראַל־קאָמיטעט און האָט פאַרגעזעצט זיין קאָמפּאַניע קעגן אַזעפן שוין ניט אין פּעטערבורג, נאָר אין פּאַריז, האָט דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי באַשלאָסן אָנצוקלאָגן בורצעוון פאַר אַ רעוואָלוציאָנערן געריכט. אַלס ריכטער זענען באַשטימט געוואָרן דריי פון די גרעסטע און באַרימטסטע אַלטע רעוואָלוציאָנערן: פּיאָטר קראָפּאָטקין, הערמאַן לאָפּאַטין און וואַרא פיגנער. זיי האָבן עס געזאָלט משפּטן בורצעוון.

דער פּראָצעס האָט געדויערט מאָנאַטן. די ריכטער האָבן אויסגע־
הערט פיל עדות און וואָס ווייטער די פּאַרטערן האָבן זיך געצויגן, אַלץ
מער איז דער משפט קעגן בורצעוון פּאַרוואָנדלט געוואָרן אין אַ משפט
איבער יונה אַזעפן. ענדלעך איז בורצעוון געלונגען צו א־בערצייגן די
ריכטער, אַז אַזעף איז טאַקע אַ פּראָוואָקאַטאָר פון דער צאַרישער „אָכ־
ראַנאַ". אַ טייל מיטגלידער פון צענטראַל־קאָמיטעט האָבן עס אַפילו נאָך
דעם אורטייל פון די ריכטער ניט געוואָלט גלויבן, ביז דער געוועזענער
הויפּט פון דער צאַרישער „אָכראַנאַ" האָט עס זיי פּערזענלעך באַשטעטיקט
און זיי האָבן באַקומען אַנדערע באַווייזן, אַז בורצעוו איז טאַקע געווען.
דער צענטראַל־קאָמיטעט האָט דאַן אייגנטימיק באַשלאָסן צו דערקלערן
אַזעפן פּאָר אַן אַגענט־פּראָוואָקאַטאָר און אים פּאַרמשפּט צו דערשיסן.
אָבער אַזעף האָט באַווייזן אין צייט צו אַנטלויפן פון פּאַריז.

דער נאָמען אַזעף איז דעמאָלט אין ניו־יאָרק געווען באַקאַנט נאָר
צו אַ דריי־פיר מענטשן, ניט מער. (איך אַליין האָב אַזעפן געזען אין יאָר
1905 אין זשענעווע אין אַ קאַפע, זיצנדיק מיט ש. אַנ־סקין און מיט ד"ר
דאָוויד יאָבעלמאַן. איך בין געזעסן ביים זעלבן טישל. איך האָב גע־
וואוסט, אַז דער מאַן וואָס איז געזעסן לעבן אַנ־סקין איז אַ וויכטיקער
טויער פון דער פּאַרטיי עס־ער, אָבער זיין נאָמען האָב איך ניט געוואוסט).

גוט געקענט אַזעפן און נאָענט באַפרייַנדעט מיט אים איז געווען
דר. חיים זשיטלאָווסקי. ער האָט אויך געוואוסט וועגן זיין טעטיקייט ווי
דער פירער פון דער „באָיעווּאיא אַרגאַניזאַציאַ". און ווען עס איז אַנגעקומען
די טעלעגראַמע פון פּאַריז, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי
סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט דערקלערט אַזעפן פּאָר אַ פּראָוואָקא־
טאָר, האָט זשיטלאָווסקי אָפּגעדרוקט אין זיין זשורנאַל „דאָס נייע לעבן"
אַן אַרטיקל, אין וועלכן ער האָט קריטיקירט די האַנדלונג פון צ. ק. און
פּאַרטיידיקט אַזעפן. אַזעף, האָט זשיטלאָווסקי געשריבן, האָט „צוגעוואָרפן
דער אכראַנאַ נאָר ביינדלעך", כדי צו קענען פּאַרווירקלעכן די גרויסע
רעוואָלוציאָנערע צילן פון דער פּאַרטיי. אַזוי אומגעפער האָט זשיטלאָווסקי
געשריבן. דאָס האָט אַרויסגערופן אַ שטאַרקע אַנטריסטונג קעגן זשיט־
לאָווסקין אַפילו צווישן אַ טייל פון זייַנע חסידים.

דער באָרימטער פּובליציסט און פּעליעטאָניסט פון „פּאָרווערטס",
מ. באָראָוו, האָט דעם 1טן אַפּריל אָפּגעדרוקט אין „פּאָרווערטס" אַ
פּעליעטאָן „אַזעף אין ניו־יאָרק", אין וועלכן ער האָט געשריבן, אַז אַזעף
איז געקומען קיין ניו־יאָרק און אַז פּאָר היינט אָוונט האָבן זשיטלאָווסקי
און זייַנע אַנהענגער אַרגאַניזירט אַ פייערלעכן קבלת־פּנים פּאָר דעם
גרויסן רעוואָלוציאָנערן העלד. די צייטונגען האָבן אויף מאָרגן דערציילט,
אַז עטלעכע הונדערט מענטשן זענען יענעם אָוונט געקומען אין קלינטאָן
האַל צו ערן אַדער אָנקומען אַזעפן. זיי האָבן זיך ניט געכאַפּט, אַז באָראַ־
נאָוס אַרטיקל איז געווען אַן „ערשטער אַפּריל ליגן".

שפּעטער זענען פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן פּאַרשיידענע דאָקומענטן, וואָס
האָבן פּעסטגעשטעלט, אַז אַזעף האָט אָנגעפּאַנגען זיין קאַריערע ווי אַ

שפּיאָן פון דער צאַרישער רעגירונג, נאָך אייִדער ער איז אַרײַנגעטראָטן אין דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן; אַז ער האָט אין יאָר 1907 אַרויסגעגעבן דער אָכראַנאַ די „באַבושקאַ" ברעשקאָווסקאַיאַ, וועלכע איז אַרעסטירט געוואָרן און פאַרשיקט געוואָרן אויף אייביק אין וויסטן סיביר. ער האָט אויך אַרויסגעגעבן בּאָריס סאָווינקאָוון, וועלכער איז פאַרמשפּט געוואָרן צום טויט, נאָר ער איז אויף אַ קונציקן אופן אַנטלאָפן פון סעוואָס־טאָפּאָלער פעסטונג, וואו ער איז געווען אַן אַרעסטאַנט. עס איז אויך פעסט־געשטעלט געוואָרן, אַז אַזעף האָט אַרויסגעגעבן די אַלע מיטגלידער און אַגענטן פון דער טעראָריסטישער קאָמפּס־אָרגאַניזאַציע, פון וועלכער ער איז געווען דער הויפּט־פירער און די אַלע אַרעסטירטע טעראָריסטן זענען אַדער אויפגעהאָנגען געוואָרן אַדער פאַרשיקט געוואָרן אויף קאַטאָרגע.

זשיטלאָווסקי האָט זיינע ווערטער וועגן אַזעפן, אויף ווי וויט איך געדענק, קיינמאָל נישט צוריקגעצויגן. זשיטלאָווסקי איז, אַגב, געווען דער יעניקער, וועלכער האָט אַזעפן אַרײַנגעפירט אין דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. וועגן איך האָב עס מיט פיל יאָרן שפּעטער דערמאָנט אין מיינעם אַן אַרטיקל אַדער אין אַ לייט־אַרטיקל אין „פּאָרווערטס", האָט זשיטלאָווסקי אָפּגערופן אָב. קאַהאַנען, דעם רעדאַקטאָר פון „פּאָרווערטס", געזאָגט אים אַז דאָס איז אַ ליגן און ער האָט געפּאַדערט, אַז דער „פּאָר־ווערטס" זאָל אָפּלייקענען מיין באַהויפּטונג. קאַהאַן האָט, רײַדנדיק אויפן טעלעפאָן מיט זשיטלאָווסקין, מיך אַרײַנגערופן צו זיך אין צימער און גע־פרעגט וואָס איך האָב צו זאָגן וועגן דעם. איך האָב אים געענטפערט, אַז וועגן דעם האָט מיט אַ דריי יאָר פריער אויספּירלעך געשריבן אין אַ רוסישן זשורנאַל איינער פון די גרינדער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אַנדרעי אַרגונאָוו, אין זיין אַרטיקל „אַזעף אין דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן". זשיטלאָווסקי קאָן זייער גוט אַרגונאָוון און ער האָט זיין אַרטיקל געוויס געלייענט. פּאַרוואָס האָט ער עס דעמאָלט ניט אָפּגעלייקנט? אַרגונאָוו לעבט נאָך אין פּראָג, האָב איך געזאָגט, איך קען געבן זשיטלאָווסקין זיין אַדרעס, זאָל ער האָבן טענות צו אַרגונאָוון, ניט צו מיר.

אַזוי ווי זשיטלאָווסקי איז באַשטאַנען, אַז דער „פּאָרווערטס" זאָל עס אָפּלייקענען, האָט קאַהאַן אים פּאַרגעלייגט: „שרייבט אַן אַ בריוו אין רע־דאַקציע וועגן דעם און מיר וועלן אים תיכף אָפּדרוקן".

זשיטלאָווסקי האָט אַזאַ בריף צום „פּאָרווערטס" קיינמאָל ניט צוגע־שיקט...

אין עטלעכע וואָכן אַרום נאָכדעם ווי דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט דערקלערט אַזעפן פאַר אַ פּראָוואָקאַטאָר, איז וולאַדימיר בורצעוו געקומען קיין ניו־יאָרק צו אַדרע־סירן דאָ אַ פּאָר פּאַרזאַמלונגען און פּאַרעפנטלעכן אין דער אַמעריקאַנער פּרעסע אַ רייַע אַרטיקלען מיט אַלע אייַנצלהייטן וועגן דער אַזעף־אָפּערע. אין פּאַריז האָט זיך צו בורצעוון געהאָט צוגעשאַרט אַ יידיש־רוסישער יונגערמאַן, וועלכער האָט יאָרן־לאַנג געלעבט אין אַמעריקע, איז דאָ גע־

וועז באַקאַנט ווי אַ „רוסישער אַקטיאָר", וועמען פיל פון אונדז האָבן פֿאַרדעכטיקט, אַז ער איז אַ שפּיאָן פון דער רוסישער רעגירונג. אַזוי ווי בורצעוו האָט קיין ענגליש ניט געוואַלט, האָט ער אָט דעם אַוואַנטוריסט מיטגענומען מיט זיך קיין אַמעריקע אַז ער זאָל זיין זיין סעקרעטאַר־איבערזעצער. וועז דער באַוואוסטער שרייבער מ. קאַטץ, אַן אַנהענגער פון דער פֿאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, איז געקומען צום שיף באַגעגענען בורצעוון אוז ער האָט דערזען זיין באַגלייטער, האָט ער גלייך אָפּגערופן בורצעוון אַן אַ זייט, האָט אים דערקלערט וועז דער פֿערזאָן איז אוז בור־צעוו האָט אים גלייך געלאָזט ווייסן, אַז ער נויטיקט זיך מער ניט אין זיין הילף.

בורצעוו האָט זיינע רעדעס געלייענט פון אַ מאַנוסקריפּט. ער האָט געהאַט אַ שרעקלעכע האַנטשריפּט. ער האָט אָפּט ניט געקענט איבערלייענען וואָס ער אַליין האָט געשריבן. האָט מיך מ. קאַטץ באַקענט מיט אים אוז געבעטן, אַז איך זאָל זיין זיין „סעקרעטאַר", ד. ה. איבערשרייבן אין עטלעכע עקזעמפּלאַרן אָלע זיינע רעדעס אוז אַרטיקלען, אוז איך האָב עס גערן געטאָן. (קיין רוסישע שרייב־מאַשינקעס זענען אין ניו־יאָרק דעמאָלט נאָך ניט געווען).

אַזוי האָב איך זיך אייניקע מאָל געטראָפן מיט בורצעוון אוז געדעדט מיט אים וועגן דער אַזעף־געשיכטע. מיך האָט באַזונדערס אינטערעסירט די פּראָגע, ווי אַזוי איז אים גאָר אײַנגעפֿאַלן צו פֿאַרדעכטיקן אַזעפֿן אין פֿראַוואָקאַציע, וועז ער האָט גוט געוואוסט, אַז אַזעף האָט אַרגאַניזירט די דערמאָרדונג פון פּאָן פּלעוון אוז פון דעם גרויספּירשט סערגעי אַלעק־סאַנדראָוויטש. אוז בורצעוו האָט מיר דערציילט דאָס פֿאַלגענדע:

נאָך אין 1907, אין פּעטערבורג, וועז ער איז געוועז אײַנער פון די רעדאַקטאָרן פון דעם היסטאָרישן זשורנאַל „בילאַיע", איז צו אים געקומען דער געוועזענער אַנגעשטעלטער פון דער „אָכראַנאַ" באַקאַי אוז האָט אים איבערגעגעבן עטלעכע וויכטיקע געהיימע דאָקומענטן. שפּעטער איז באַ־קאַי אַנטלאָפן קיין פּאַריז אוז ער האָט בורצעוון אַרויסגעגעבן פיל סודות פון דער „אָכראַנאַ". בורצעוו האָט געוואוסט די נעמען פון אַלע מיט־גלידער פון צענטראַל־קאָמיטעט אוז פון די אַנדערע וויכטיקסטע טוער פון דער פֿאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. האָט ער געזומען אויס־פֿרעגן ביי באַקאַי'ן וואָס ווייסט ער וועגן יעדן אײַנציקן פון זיי.

באַקאַי האָט טאָקע געוואוסט אַלץ וועגן יעדן אײַנציקן פּירער פון דער פֿאַרטיי „עס־ער", אָבער וועז בורצעוו האָט ביי באַקאַי'ן אַ פֿרעג געטאָן: „וואָס ווייסט איר וועגן אַזעפֿן?" — האָט באַקאַי אים געענטפֿערט אַז ער האָט קיינמאָל ניט געהערט אַזאַ נאָמען. בורצעוו האָט ביי זיך באַ־שלאָסן, אַז דאָס מוז טאָקע זיין דער פֿראַוואָקאַטאָר, דערפֿאַר באַהאַלט די „אָכראַנאַ" זיין נאָמען אָפּילו פון אירע אייגענע וויכטיקסטע באַאַמטע.

פון די ווייטערדיקע געשפּרעכן מיט באַקאַי'ן האָט בורצעוו אויסגע־פונען, אַז דער פֿראַוואָקאַטאָר „ראַסקין" האָט אַרויסגעגעבן דער „אָכראַנאַ" די באַבושקאַ ברעשקאָווסקאַיאַ אוז אַז פֿאַר דעם צוועק איז ער ספּעציעל

געפאָרן קיין סאַראַטאָוו, וואו זי האָט דעמאָלט געלעבט אומלעגאַל. פון אַנ־דערע קוואַלן האָט בורצעוו אויסגעפונען, אַז אַזעף איז דעמאָלט געפאָרן קיין סאַראַטאָוו און אַז „ראַסקין" איז טאַקע ניט קיין אַנדערער ווי אַזעף.

דאָס אַלץ האָט בורצעוו מיט אַלע איינצלהייטן שפּעטער באַשריבן אין זיינע מעמואַרן. און ווען ער איז אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז און האָט אָנגע־הויבן דאָרט אַרויסגעבן אַ רוסישע צייטונג, פלעגט ער מיר רעגלמעסיק צושיקן זיין צייטונג.

ווען די רעוואָלוציע פון 1917 איז אויסגעבראָכן, איז וולאַדימיר בור־צעוו געווען אין פּעטערבורג. ער איז מיט אייניקע מאָנאַטן פריער באַפרייט געוואָרן פון סיביר, וואו ער איז געווען פאַרשיקט. אין פּעטערבורג האָט ער, אין 1917, אַרויסגעגעבן אַן אייגענע טעגלעכע צייטונג, וועלכע האָט ביטער באַקעמפט די באָלשעוויקעס. ער האָט באַשולדיקט לענינען און טראָצקין מיט זייערע נאָענטע מיטאַרבעטער, אַז זיי אַרבעטן אין דער מלחמה פאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד און אַז זיי באַקומען פון דייטשלאַנד רי־זיקע סומעס געלט אויף אָנצופירן זייער פּראָפּאַגאַנדע מיטן צוועק צו דע־מאָראַליזירן די רוסישע אַרמיי, ארונטערצואוואַרפן די צייטווייליקע רעגי־רונג און שליסן אַ סעפּאַראַטן פרידן מיט דייטשלאַנד. בורצעוו האָט גע־פאָדערט, אַז די צייטווייליקע רעגירונג זאָל אַרעסטירן לענינען, טראָצקין און די אַנדערע באָלשעוויסטישע פירער און זיי משפּטן ווי פאַררעטער. ווען די צייטווייליקע רעגירונג האָט עס ניט געטאָן, האָט בורצעוו אין זיין צייטונג אַטאַקירט אויך די קערענסקי־רעגירונג. דעם זעלבן טאָג, ווען די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט אין פּעטערבורג, האָבן זיי אַרעסטירט בורצעוון און אַריינגעזעצט אים אין פּעטראָפּאַוולאָווסקי פעסטונג. זיי האָבן אויך קאָנפיסקירט זיין אַרכיוו. ער איז אָפּגעזעסן אַ דריי־פיר מאָנאַטן אין טורמע און ער איז אינגיכן אַנטלאָפן קיין פּאַריז, וואו ער האָט פאָרגעזעצט דעם קאַמף קעגן די באָלשעוויקעס. כ'האָב יאָרנלאַנג מיט אים קאָרעספּאָנדירט און ער פלעגט מיר צושיקן אַלע זיינע צייטונגען און בראָשורן. אין די צוואַנציקער יאָרן, ווען אַב. קאַהאַן איז געווען אין פּאַריז, האָט ער זיך ווידער געטראָפן מיט בורצעוון, ווי אַלטע פריינד, און בורצעוו האָט געהאַט פאַרעפנטלעכט אייניקע אַרטיקלען אין זונטאָג־„פאָרווערטס". שפּעטער, ווען בורצעוו האָט שוין ניט געהאַט קיין אייגענע צייטונג און אב. קאַהאַן האָט אויסגעפונען, אַז בורצעוו לעבט אין גרויס נויט, האָט ער אים צוגעשיקט קליידער און ער פלעגט יעדן חודש אים שיקן 15 דאָלער. אין די מלחמה־יאָרן, ווען פּאַריז איז אָקופּירט גע־וואָרן פון די נאַציס, האָט מען פון ניו־יאָרק קיין געלט ניט געקענט שיקן בורצעוון. דאָך האָט קאַהאַן דורך פאַרשיידענע קוואַלן אים געשיקט אַ פּאָר מאָל אַ געוויסע סומע. דעם לעצטן „גרוס" וואָס מיר האָבן געהאַט פון בורצעוון, איז געווען אַז ער האָט אין פּאַריז אונטער דער נאַצישער אָקופּאַציע פּשוט געהונגערט און איז אינגיכן געשטאָרבן.

בורצעוו איז געווען אַ באמת־גרויסער אידעאַליסט, איינע פון די איידל־סטע פּערזענלעכקייטן וואָס די רוסישע פרייהייט־באַוועגונג האָט אַרויסגעגעבן.

פערציקסטער קאַפּיטל

די נייע עפּאָכע אין דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג פון אַמעריקע. — דער אַרבעטער־רינג, די יידישע סאָ־ציאַליסטישע אָרגאַניזאַציע און די יידישע טרעיד־יוניאָנס פאַר 1909, און די קלאָוקמאַכער־רעוואָלוציע פון 1910. — די קלאָוקמאַכער־יוניאָן אין די ערשטע יאָרן נאָכן גרויסן סטרייק. — איך ווער מיט־רעדאַק־מאָר פון דער „נייע פּאָסט".

אין 1909 האָט אייניער פון די ניט־לאַנג אַריבערגעקומענע פון אייראָ־פע יידישע סאָציאַליסטישע שרייבער פאָרגעווארפן די אַמעריקאַנער יידי־שע סאָציאַליסטן וואָס זיי האָבן זייער גאַנצע טעטיקייט קאַנצענטרירט אויף צו באַזאָרגן די יידישע אַרבעטער מיט „סעמעטערי", מיט קרקע אויף נאָכן טויט. געמיינט האָט ער דערמיט צו זאָגן, אַז זיי באַמיען זיך נאָר צו בויען דעם אַרבעטער־רינג. דער דאָזיקער שרייבער איז געווען אומגערעכט נאָר אין דעם, וואָס ער האָט דעם אַרבעטער רינג באַצייכנט ווי אַן אָרגא־ניזאַציע, וואָס איר אויפגאַבע איז נאָר צו באַזאָרגן אירע מיטגלידער מיט „סעמעטערי" אויף נאָכן טויט. אין דער אמתן האָט דער אַרבעטער־רינג אויך דעמאָלט אָנגעפירט אַ ברייטע קולטורעלע סאָציאַליסטישע אויפקלע־רונג צווישן די יידישע אַרבעטער אין אַלע שטעט און שטעטלעך מיט אַ באַדייטענדער יידישער באַפעלקערונג. פאַר יאָרן און יאָרן זענען די ברענ־טשעס (צווייגן) פון אַרבעטער־רינג געווען די אייניציקע אָרגאַניזאַציעס, וועלכע האָבן אָרגאַניזירט יידישע לעקציעס, ליטעראַרישע אָוונטן און קאָנצערטן ניט נאָר פאַר זייערע אייגענע מיטגלידער, נאָר אויך פאַרן „בריטן פובליקום". די ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג האָבן אויך גע־שטיצט און פאַרשפרייט די יידישע סאָציאַליסטישע און ראַדיקאַלע פרעסע אין אַמעריקע און פיל ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג האָבן זיך אויך פאַר־נומען מיט זאַמלען שטיצע פאַרן „בונד" און פאַר די אָנדערע סאָציא־ליסטישע פאַרטייען פון רוסלאַנד, פוילן און גאַליציע. די ברענטשעס פון אַרבעטער־רינג פלעגן אויך אַרבעטן פאַר סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטן אין די פּאָליטישע וואַל־קאַמפּאַניעס אין די פאַראייניקטע שטאַטן. די ברענ־טשעס פון אַרבעטער־רינג פלעגן אויך שטיצן פאַרשיידענע סטרייקס פון די יידישע אַרבעטער און זיי האָבן שפּעטער אַ סך געהאָלפן אָרגאַניזירן די יידישע יוניאָנס.

עס איז אָבער אמת, אַז ביז 1909 איז ניט נאָר ניט געווען קיין שטאַרקע יידישע סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציע אין די פאַראייניקטע שטאַטן

ווי אַ טייל פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, נאָר עס איז אויך ניט געווען קיין שטאַרקע יידישע טרעיד־יוניאָן באַוועגונג. אַנהויב 1909 זענען אין ניו־יאָרק געווען נאָר צוויי שטאַרקע יידישע יוניאָנס — די בעקער אַרבעטער יוניאָן און די קאָפּענמאַכער יוניאָן. די אַנדערע יידישע יוניאָנס, וואָס האָבן דעמאָלט עקזיסטירט, האָבן קוים געזשיפּעט.

די נייע עפּאָכע אין דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג פון אַמעריקע האָט זיך אָנגעהויבן סוף 1909 מיטן אויסברוך פון דעם גענעראַל־סטרייק פון די ניו־יאָרקער וועיסט (בלוזען־) מאַכער, דעם 22־טן נאָוועמבער 1909. דאָס איז געווען אַ סטרייק, וואָס האָט געצויגן צו זיך די גרעסטע אויפּ־מערקזאַמקייט און די גרויסע אַמעריקאַנער צייטונגען זענען וואָכן־לאַנג געווען פול מיט דעם דאָזיקן סטרייק. דאָס איז געווען דער גרעסטער סטרייק פון פרויען־אַרבעטערינס אין דער געשיכטע פון אַמעריקע. לויט דער סטאַטיסטיק פון דעם לעיבאָר דעפּאַרטאַמענט האָבן זיך אין יענעם סטרייק באַטייליקט 15 טויזנט אַרבעטער: 11 טויזנט פרויען, מערסטנס יונגע מיידלעך, און 4 טויזנט מענער.

אין דעם סטרייק האָבן זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט פרויען פון דער הויכער געזעלשאַפט פון ניו־יאָרק און אַ סך פון זיי האָבן זיך אַקטיוו באַ־טיליקט אין אים, געזאַמלט שטיצע פאַר די סטרייקער און געוואָרפן אויף די פאַרזאַמלונגען פון די סטרייקער. אין יענעם סטרייק איז געווען באַ־זונדערס אַקטיוו די „ווימענס טרעיד יוניאָן ליג", אין שפּיץ פון וועלכער עס איז געשטאַנען ראָז שניידערמאַן, דעמאָלט אַ מיטגליד פון דער קאָפּענ־מאַכער יוניאָן. צו דער ליג האָבן דעמאָלט געהערט אויך די יונגע עלינאַר רוזוועלט, מיס פוירקינס, וועלכע איז מיט יאָרן שפּעטער געווען אַרבעטס־מיניסטער אין פרענקלין רוזוועלטס קאַבינעט, און אַנדערע פרויען וועלכע האָבן שפּעטער געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין עפּנטלעכן לעבן פון אַמעריקע.

דער סטרייק פון די וועיסטמאַכער איז אָרגאַניזירט געוואָרן פון דער אינטערנעשאַנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן מיט דער הילף פון די פאַראיניקטע יידישע געווערקשאַפטן. סאָציאַליסטן האָבן געגומען אַן אַקטיוון אַנטייל אין צוגרייטן דעם סטרייק און אין זאַמלען שטיצע פאַר די סטרייקער, און סאָציאַליסטן זענען אויך געווען די הויפּט־רעדנער אויף אַלע פאַרזאַמלונגען פון די סטרייקערס. איך געדענק, אַז ב. וולאַדעקס ערשטער אַרויסטריט אויף אַ גרויסער פאַרזאַמלונג פון יידישע אַרבעטער אין ניו־יאָרק איז געווען זיין רעדע אויף אַ גרויסן מיטינג פון די סטרייקענדע וועיסט־מאַכער. זיין „רעוואָלוציאָנערע" רעדע האָט שטאַרק אויסגענומען בייַ די סטרייקערס.

אַרום 75 פּראָצענט פון די סטרייקערס זענען געווען יונגע מיידלעך און בחורים אין עלטער פון 16 ביז 25 יאָר. פיל פון זיי זיינען געווען ניט לאַנג אַריבערגעקומענע פון רוסלאַנד, וואו זיי זענען געווען אונטערן אייַ־פלוס פון „בונד" און פון אַנדערע יידישע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייַען, ווי פּועלי־ציון, ס. ס. (ציוניסטן־סאָציאַליסטן) און אַ דאַנק דער עיקר טאַקע

זיי איז דער סטרייק געפירט געוואָרן מיט אַ וואונדערלעכער קאַמפּסלוס־טיקייט און העלדישקייט.

דער סטרייק האָט זיך געענדיקט מיט א טיילווייזן זיג. ניט אַלע פּאַ־דערונגען פון די סטרייקער זענען געוואונען געוואָרן, אָבער אין רעזול־טאַט פון דעם סטרייק איז ניט נאָר די לאַגע פון די וועיסטמאַכער באַ־דייטענד פאַרבעסערט געוואָרן, נאָר עס איז אויך געשאַפן געוואָרן אַ שטאַרקע יוניאָן, דער באַוואוסטער לאָקאַל 25 פון דער אינטערנעשאַנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן, וועלכער האָט דערנאָך יאָרנלאַנג גע־שפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער אינטערנעשאַנאַל און אין דער גאַנצער יידישער אַרבעטער באַוועגונג אין ניו־יאָרק.

דער סטרייק און דער זיג פון די וועיסטמאַכער האָט פיל דערמוטיקט די ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער, אַז זיי זאָלן אויך אָנהויבן זיך גרייטן פאַר אַזאַ געמעראַל־סטרייק.

די קלאָוקמאַכער האָבן שוין אין מיטן פון די 80ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט געהאַט יוניאָנס און געפירט סטרייקס. אָבער די יוניאָנס האָבן ניט געהאַט קיין לאַנגע יאָרן. אין 1908 זענען די קלאָוקמאַכער לאַ־קאַלס געווען גאַנץ שוואַך. עס זענען געווען צייטן ווען די יוניאָנס האָבן ניט געהאַט מיט וואָס צו באַצאָלן די רענט פאַר דעם יוניאָן־אָפיס.

אויף דער קאָנווענשאָן פון דער אינטערנעשאַנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן אין באָסטאָן, אין מאַי 1910, איז באַשלאָסן געוואָרן צו רופן אַ גענעראַל־סטרייק פון די קלאָוקמאַכערס. דער „פאָרווערטס" האָט געווידמעט אַ ספּעציעלן נומער דער קאָנווענשאָן און דער צוגרייטונג צום סטרייק. אַלע פרייַנד פון דער אַרבעטער־באַוועגונג האָבן אויסגעדריקט זייער פרייד און גרייטקייט צו העלפן דעם קומענדיקן סטרייק.

די אַגיטאַציע פאַר אַ גענעראַל־סטרייק איז געפירט געוואָרן מינדלעך און שריפטלעך דורכן „פאָרווערטס" און דורך דעם קליינעם צייטונגל „די נייע פּאָסט", וואָס די יוניאָן האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן מיט אַ קורצער צייט פאַרן סטרייק. „די נייע פּאָסט" איז אַרויסגעגאַנגען עטלעכע מאָל אַ וואָך.

דעם 8־טן יוני 1910 זענען די קלאָוקמאַכער געפוען געוואָרן צו אַ מאַסן־פאַרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער גאָרדען. די פאַרזאַמלונג האָט זיך געדאָרפט אָנהויבן 6 אַזייגער, אָבער שוין 3 בייטאָג איז די גאַנצע געגנט אַרום מעדיסאָן סקווער גאָרדען געווען פאַרפלייצט מיט קלאָוקמאַכער. פינף אַזייגער האָט מען געעפנט די טירן פון מעדיסאָן סקווער גאָרדען און אין אַ פערטל שעה אַרום האָט מען זיי געמוזט פאַרמאַכן, ווייל ער איז שוין געווען פאַרפולט פון אונטן ביז אַרויף ביזן לעצטן פּלאַץ און טויזנטער זענען געבליבן אין דרויסן. אַלע גאָסן אַרום מעדיסאָן סקווער גאָרדען זענען געווען פאַרבלאָקירט פון דער גרויסער מאַסע מענטשן, וואָס איז געקומען צו דער פאַרזאַמלונג און האָט ניט געקענט צוקומען. מען האָט דעריבער איינגעשטעלט פּלאַטפאָרמעס אין גאַס, פון וואָנען מען האָט געערעדט צו

די פאַרזאַמלטע. לויט דער אָפּשאַצונג פון די צייטונגען זענען געווען אַרום 40 טויזנט מענטשן פאַרזאַמלט אַרום מעדיסאָן סקווער גאַרדען.

די שטאַרקסטע רעדעס אויף דער פאַרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער גאַרדען האָבן געהאַלטן דער באַוואוסטער סאָציאַליסטישער רעדנער מאיר לאָנדאָן, וועלכער איז געווען דער געזעצלעכער ראָטגעבער פון דער קלאָק־מאַכער יוניאָן, און סעמועל גאָמפּערס, דער פּרעזידענט פון דער אַמעריקען פעדעריישאָן אָוו לעיבאָר. גאָמפּערס האָט אין זיין רעדע געזאָגט די פאָר־זאַמלטע, אַז אויב זיי ווילן ווירקלעך פאַרבעסערן זייער לאָגע און זענען גרייט צו סטרייקן, מוזן זיי אַלע תיכף ווערן מיטגלידער פון דער יוניאָן. מאיר לאָנדאָן האָט געהאַלטן איינע פון זיינע געלונגענסטע רעדעס און ער האָט שטאַרק באַגייסטערט די קלאָקמאַכער. עס איז אָנגענומען גע־ווארן אַ רעזאָלוציע צו רופן אַ גענעראַל־סטרייק, כדי אויסצוקעמפן בע־סערע באַדינגונגען.

די „נייע פאָסט" האָט געלאָזט וויסן אַלע קלאָקמאַכער פון גרויס ניו־יאָרק, אַז שבת, זונטאָג און מאָנטאָג, דעם 2טן, 3טן און 4טן יולי, וועט פאָרקומען אַן אָפּשטימונג ווענן גענעראַל־סטרייק און אַלע מיטגלידער פון דער יוניאָן זאָלן זיך אין דער דאָזיקער אָפּשטימונג באַטייליקן. יעדער אײ־נער, וואָס איז געווען באַרעכטיקט צו שטימען, האָט געקראָגן אַ שטים־צעטל פון צוויי העלפטן: אויף אײן העלפט זענען געווען געדרוקט אין ענגליש, יידיש און איטאַליעניש די ווערטער „יע סטרייקען" און אויף דער צווייטער העלפט „ניט סטרייקען". מען האָט נאָר געדאַרפט אָפּרייסן די העלפט וואָס מען וויל און אַריינוואַרפן אין שטים־קאַסטן.

דער רעזולטאַט פון דער אָפּשטימונג איז געווען: איבער נײַנצן טויזנט פאַר סטרייקן און אַרום זעקס הונדערט קעגן סטרייקן.

ווען דער רעזולטאַט פון דער אָפּשטימונג איז באַקאַנט געוואָרן, האָבן אַ סך אַרבעטער אָנגעהויבן פאַרלאָזן זייערע שעפּער. זיי האָבן געמיינט, אַז דער סטרייק איז שוין דערקלערט געוואָרן. אָבער די יוניאָן האָט זיי געלאָזט וויסן דורך אַן עקסטרע אויסגאַבע פון דער „נייע פאָסט", אַז אַלע מוזן בלייבן אַרבעטן אין די שעפּער, ביז עס וועט קומען דער רוף צום סטרייק און אַז דאָס וועט געטאָן ווערן דורך אַ ספּעציעלער אויסגאַבע פון דער „נייע פאָסט" אויף רויטן פאַפּיר, וואָס וועט הייסן די „רויטע פאָסט".

דעם 6טן יולי 1910, האָט מען אַלע אַקטיוויסטן טויער פון דער קלאָק־מאַכער יוניאָן געפרוּפן צו אַ מיטינג אין בעטהאָווען האַל אויף דער פינף־טער גאַס. מען האָט זיי געגעבן פּעקלעך פון דער „רויטע פאָסט", וואו עס איז געווען געמאַלדן, אַז דעם 7טן יולי, 2 בייטאָג, זאָלן די קלאָקמאַכער אַרויס אין סטרייק, פאַרלאָזן די שעפּער און קומען אין די צוגעגרייטע זאָלן, יעדער שאַפּ אין אַ באַשטימטן זאָל. די דערווויילטע אָנפירער פון סטרייק, די פאַרזיצערס, די סעקרעטאַרן און אַלע אָנדערע אַקטיוויסטן טויער זענען געזעסן אַ גאַנצע נאַכט אין בעטהאָווען האַל.

זעקס אָזייגער אינדערפרי זענען זיי אַלע אַוועק צו די שעפּער פונאַנ־

דערצוטיילן די „רויטע פאַסט". אויף יוניאַן סקוועד איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ פּלאַטפאָרמע, וואו עס זענען געשטאַנען די פירער פון דער יוניאַן מיט אב. ראַזענבערג און דזשאַן דייטש, פרעזידענט און גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאַנאַל לעידיס גאַרמענט וואָירקערס יוניאַן אין דער שפּיץ. דאָרט זיינען אויך געווען מאיר לאַנדאַן און דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" אב. קאַהאַן.

צוויי אַזייגער בייטאָג האָבן די אַרבעטער באַדאַרפט אַרונטער פון די שעפּער. מאיר קושנער, אַ פּיאָנער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאַן און אַק־טיווער אָנטיילנעמער פון יענעם סטרייק, האָט שפּעטער געשריבן אין זיינע דערינערונגען:

„עס איז פאַריבער אַ היפש ביסל צייט און די סטרייקער האָט מען נאָך אַלץ ניט געזען. מיר האָבן זיך זייער געשראָקן: אפשר זענען די קלאָוקמאַכער ניט אַרונטער פון די שעפּער. אַבער אַרום 4 בייטאָג האָבן די קלאָוקמאַכער אָנגעהויבן צו שטראָמען פון אַלע זייטן. אונדזערע הערצער זענען פול געוואָרן מיט פרייד. די אַרבעטער האָבן פאַרבייגאַרשירט פאַר דער פלאַטפאָרם מיט אויסגעשרייען און באַגריסונגען. אַלע זענען אַוועק אין די באַשטימטע זאַלן. דאָרטן האָבן מיר יעדן געגעבן אָנווייזונגען. מיר האָבן פון יעדן שאָפּ אָפּגעקליבן אַ שאָפּ־פאָרזיצער, אַ סעקרעטאַר און אַ קאָמיטעט, וואָס זאָל אָכטונג געבן אויף זייער שאָפּ, שיקן פּיקעטס צו היטן דעם שאָפּ, אַז עס זאָלן דאָרט ניט אַרבעטן קיין סקעבס".

אין פאַרלויף פון אַ וואָך צייט זענען ביז זעכציק טויזנט אַרבעטער געווען אין סטרייק. עס איז געווען אַן אמתע רעוואָלוציע. אַזוי האָבן אַלע באַצייכנט דעם סטרייק. דער סטרייק האָט פולשטענדיק אָפּגעשטעלט די גאַנצע קלאָוק־אינדוסטריע.

איך וועל דאָ ניט באַשרייבן ווי אַזוי דער סטרייק איז אָנגעפירט געוואָרן און וואָס עס האָט זיך אין ניו־יאָרק אָפּגעטאָן אין די עטלעכע מאָנאַטן, וואָס דער קלאָוקמאַכער־סטרייק האָט געדויערט. די וועלכע אינטערעסירן זיך מיט דעם, קענען געפינען די אַלע אייגצלהייטן אין אב. ראַזענבערגס „דערינערונגען פון אַ קלאָוקמאַכער", אין צביונס „50 יאָר קלאָוק־אָפּערעיטאָרס יוניאַן" און אין מאיר קושנערס „לעבן און קאַמף פון אַ קלאָוקמאַכער".

דער קלאָוקמאַכער־סטרייק איז פאַרענדיקט געוואָרן אַ פאָר טעג פאַר לעיבאָר דעי. אַ טייל פון די סטרייקערס זענען ניט געווען צופרידן מיט די קאָמפּראָמיסן, וואָס דער סטרייק־קאָמיטעט האָט געמאַכט און זיי האָבן געשריען, אַז די פירער האָבן פאַרראָטן. עס זענען געווען פּראָטעסט־דעמאָנסטראַציעס קעגן די פירער און קעגן „פאָרווערטס", וועלכער האָט פאַרטיידיקט דעם סעטעלמענט. ענדלעך האָט זיך דער טומל איינגעשטילט. עס איז געווען אַ גרויסער קאַמף און אַ גרויסער זיג, וואָס אין זיין רעזולטאַט איז באַשאַפן געוואָרן אַ גרויסע, שטאַרקע, שטענדיקע קלאָוקמאַכער יוניאַן, וואָס האָט געמאַכט געשיכטע ניט בלויז פון דער יידישער

אַרבעטער באַוועגונג אין אַמעריקע, נאָר פון דער אַמעריקאַנער אַרבעטער באַוועגונג אין אַלגעמיין.

ווי יעדער אייניציקער פריינד פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, האָב איך אויך נאָכגעפאָלגט מיט גרויס אינטערעס דעם גאַנג פון סטרייק. איך האָב אין פאַרלויף פון סטרייק אויך באַזוכט אייניקע גרויסע זאַלן, וואו עס האָבן זיך פאַרזאַמלט די סטרייקערס. איך האָב אויך געקענט אייניקע פון די אַקטיוויע טויער פון סטרייק.

געהאָלפן שליכטן דעם גרויסן סטרייק האָבן צוויי באַרימטע יידישע אַדוואָקאַטן — לואי מאַרשאַל פון ניו־יאָרק, וועלכער איז דעמאָלט געווען אינער פון די הויפט־פירער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן קאָמיטעט (אַמעריקען דזשואיש קאָמיטע), לויט זיינע פאָליטישע איבערצייגונגען אַ רעפובליקאַנער, און לואיס בראַנדייס, פון באָסטאָן. בראַנדייס איז אין דער יידישער וועלט דעמאָלט געווען זייער וויניק באַקאַנט. פיל האָבן גאָרניט געוואוסט אַז ער איז אַ ייד. ער איז אָבער געווען גוט באַקאַנט ווי אַ העכסט פּראָגרעסיוער דעמאָקראַט און אַ פריינד פון דער אַרבעטער־באַוועגונג (ער איז מיט יאָרן שפּעטער געוואָרן אַ פירער פון דער ציוניסטישער אַרגאַניזאַציע אין אַמעריקע).

בראַנדייס האָט געשפּילט די הויפט־ראָלע ביים שליכטן דעם קלאָוק־מאַכער סטרייק. אויף בראַנדייסעס פאָרשלאָג איז געשאַפן געוואָרן דער באָרימטער „פּראָטאָקאָל", אַ מין קאָלעקטיווער אָגרימענט צווישן דער יוניאָן און דער אָסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן, לויט וועלכן אָלע סכסוכים צווישן די אַרבעטער און די באָלעבאָטים פון דער אָסאָסיאַציע זאָלן אויסגעליכן ווערן דורך אַ טשיף קלוירק פון דער יוניאָן און אַ טשיף קלוירק פון דער אָסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן, און אויב די צדדים וועלן ניט קענען דורכקומען צווישן זיך, זאָלן די קאָנפליקטן איבערגעגעבן ווערן צו אַ שטענדיקן שידס־געריכט אָדער באָארד אָוו אַרביטרעישאָן. אויף דעם פאָרלאָג פון ביידע צדדים איז בראַנדייס אויסגעקליבן געוואָרן אָלס שטענדיקער פאָרזיצער פון דעם שידס־געריכט.

דער „פּראָטאָקאָל" איז געווען אין קראָפט זעקס יאָר, אָבער די טשיף קלוירקס, וועלכע האָבן באַדאַרפט אַכטונג געבן אַז די פאָרשריפטן פון „פּראָטאָקאָל" זאָלן דורכגעפירט ווערן, האָט די יוניאָן כסדר געדאַרפט בייטן, און עס זענען אין פאַרבינדונג מיט דעם אָפּט פאָרגעקומען אינערלעכע קאָמפן אין דער יוניאָן.

אין צייט פון סטרייק האָב איך געהערט, אַז מיין פריינד, דער בונד־דיסט ליליפוט (הערמאַן קרעטשמאַר), מיט וועמען איך האָב צוזאַמען געאַרבעט אין „אַרבייטער", שטעלט צוזאַמען די „נייע פּאָסט", דאָס צייטונגל פון די סטרייקענדע קלאָוקמאַכער. איך האָב ליליפוטן ניט געהאָט עזען אַ פּאָר מאָנאָט צייט. נאָכן סטרייק איז ער געקומען אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט וואו איך האָב געאַרבעט, און ער האָט מיך איינגעלאָדן צו גיין מיט אים אין אַ קאָפע. ער ווייל מיט מיר דורכשמועסן זיך וועגן אַ זייער וויכטיקן ענין.

ווען מיר זענען געקומען אין קאָפּע, האָט ער מיר געזאָגט, אַז דער דזשאָינט־באָארד פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן האָט באַשלאָסן צו פאַר־וואַנדלען די „נייע פּאָסט" אין אַ גרויסן וואָכנבלאַט און אַז ער איז באַ־שטימט געווארן אַלס רעדאַקטאָר פון דער צייטונג. עס איז אים געגעבן געווארן דאָס רעכט אַנצושטעלן אַ פּאָסענדן געהילף־רעדאַקטאָר און ער דענקט, אַז איך בין דער פּאָסענדסטער מענטש פאַר דעם.

ביי גורעוויטשן אין בוך־געשעפט האָב איך דעמאָלט געאַרבעט פאַר 15 דאָלאָר אַ וואָך. אַלס געהילף־רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", האָט ליליפוט געזאָגט, „וועט איר גלייך פון אָנהויב באַקומען צוויי מאָל אַזוי פיל, און איר וועט זיין ניט מיין געהילף, נאָר אַ מיטרעדאַקטאָר", האָט ער פאַרענדיקט.

איך האָב זיין פּאַרשלאָג אָנגענומען און איך געדענק איצט ניט, צי איך האָב אָנגעהויבן אַרבעטן אין דער גרויסער „נייער פּאָסט" גלייך פון ערשטן נומער אָן אָדער נאָכדעם ווי עס זענען שוין אַרויס אַ פּאָר נומערן. אָבער גלייך ווי איך בין אָנגעקומען אין דער צייטונג, האָט ליליפוט מיר איבערגעגעבן צו רעדאַקטירן די אַלגעמיין טרעיד־יוניאָ־ניסטישע אַרטיקלען און טעכניש צוזאַמענשטעלן די צייטונג. איך האָב בעסער ווי ער געקענט די אַמעריקאָנער טרעיד־יוניאָן באַוועגונג און האָב אויך געהאַט מער דערפאַרונג ווי ער אין צוזאַמענשטעלן אַ צייטונג. איך פלעג אויך לייענען די קאָרעקטור.

ליליפוט איז געווען אַ גוטער חבר און בכלל אַ „גוטער ברודער" און עס איז געווען אַ פאַרגעניגן מיט אים צו אַרבעטן. פאַר דער צייט וואָס מיר האָבן געאַרבעט צוזאַמען, האָבן מיר קיינמאָל ניט געהאַט קיין איבערריידט.

די „נייע פּאָסט" איז געווען דאָס ערשטע גרויסע יידישע טרעיד־יוניאָן וואָכנבלאַט, וואָס איז ווען אַרויסגעגעבן געווארן פון אַן אייני־צעלנער יוניאָן. יידישע טרעיד יוניאָן צייטונגען האָבן עקזיסטירט אויך פאַר 1910. אָבער דאָס זענען געווען אָדער קליינע ניט־פּעריאָדישע בלעטלעך, וואָס זענען אַרויסגעגעבן געווארן פון אייניצעלנע יידישע יוניאָנס, אָדער אַזאַ צייטונג ווי די „אַרבייטער וועלט", וואָס די פאַר־אייניקטע יידישע געווערקשאַפטן פון ניו־יאָרק האָט אין 1905 אַרויס־געגעבן אויף צו פּרעדיקן צווישן די אַרבעטער טרעיד־יוניאָניזם. די „אַרבייטער וועלט", וואָס איר רעדאַקטאָר איז געווען פיליפּ קראַנץ, האָט עקזיסטירט אַ קורצע צייט און האָט זיך צוגעמאַכט.

די „נייע פּאָסט" האָט באַלד נאָכן גרויסן קלאָוקמאַכער סטרייק פון 1910 אָנגעהויבן אַרויסגיין ווי אַן 8־זייטיק וואָכנבלאַט פון דעם זעלבן פאָרמאַט ווי דער „פאָרווערטס". די צייטונג איז אַרויסגעגעבן געווארן פון דעם דזשאָינט באָארד פון דער קלאָוק, סקוירט און ריפער מאַכערס יוניאָן פאַר אירע יידיש־רעידנדע און יידיש־לייענענדע מיטגלידער, וועל־כע האָבן דעמאָלט מיט זיך פאַרגעשטעלט די גרויסע מערהייט פון דער יוניאָן. פאַר די 12 טויזנט איטאַליענישע מיטגלידער האָט דער

דזשאָינט באָארד אַרויסגעגעבן אַ גרויס 4־זייטיק איטאַליעניש וואָכנ־בלאַט.

די ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן איז דעמאָלט געווען די גרעסטע איינצלנע טרעיד־יוניאָן אין ניו־יאָרק. זי האָט פאַרמאָגט העכער פון 50 טויזנט מיטגלידער, וואָס די גרויסע מערהייט פון זיי זענען געווען ייִדן. די איבעריקע — איטאַליענער, פּאָליאַקן און רוסן. זי איז פאַקטיש געבוירן געווארן אין דעם גרויסן גענעראַל־סטרייק פון די קלאָוקמא־כער, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן דעם 7טן יולי 1910 און זיך פאַרענדיקט דעם 2טן סעפּטעמבער פון זעלבן יאָר. דעמאָלט האָבן אויך די רייכע פאַבריקאַנטן פון דער קלאָוק אינדוסטריע זיך אָרגאַניזירט אין אַן אַסא־סיאַציע (פאַראַנד). די קלענערע פאַבריקאַנטן, וואָס זענען געווען פיל גרעסער אין צאָל, זענען ניט אַריינגעטראָטן אין דער אַסאָסיאַציע.

ווי שוין געזאָגט, האָט ליליפוט מיך גלייך געמאַכט פאר אַ מיט־רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט". ער אַליין פלעגט באָזוכן אַלע וויכ־טיקע פאַרזאַמלונגען פון דער יוניאָן און שרייבן אין דער צייטונג לענ־גערע באַריכטן וועגן זיי. ער פלעגט אויך שרייבן די לייט־אַרטיקלען און פלעגט רעדאַקטירן די באַריכטן פון די סעקרעטאָרן פון אַלע לא־קאַלס, וואָס האָבן זיך יעדע וואָך געדרוקט אין דער צייטונג. איך האָב רעדאַקטירט די אַלגעמיינע טרעיד־יוניאָן אַרטיקלען, די פעליעטאָנען, סקיצן, לידער, די קאָרעספּאָנדענציעס פון די אַנדערע שטעט און פון אַנדערע לענדער. איך האָב פון צייט־צו־צייט אויך אַליין געשריבן אָר־טיקלען, מאַנכעסמאָל אונטער מיין נאָמען און מערסטנס גאָר אָן אַ נאָמען, וועגן וויכטיקע געשעענישן אין דער אַמעריקאַנער און אין דער אייראָפּעאישער אַרבעטער וועלט.

די „נייע פּאָסט" האָט באַהאַנדלט ניט נאָר די פּראָבלעמען פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן אָון פון די אַנדערע לאָקאַל יוניאָנס פון דער אינטערנעשאַנאַל פון ניו־יאָרק און פון אַנדערע שטעט, נאָר אויך פון די יוניאָנס אין אַנדערע נאָדל־פאַכן, ווי מענער־שנייידער, פאָר־יערס און אַנדערע. דערפאַר טאָקע איז די „נייע פּאָסט" געלייענט גע־ווארן ניט נאָר פון קלאָוקמאַכער, נאָר אויך פון פיל יידישע אַרבע־טער פון פאַרשיידענע פאַכן.

אַ לענגערע צייט פלעגט די „נייע פּאָסט" פאַרקויפט ווערן אויף די צייטונגס־סטענדס פונקט ווי אַלע טעגלעכע יידישע צייטונגען. די יוניאָן האָט קיינעם ניט געצוואונגען צו קויפן די צייטונג. אַ צייטונג האָט געקאָסט 1 סענט און אַבאָנענטן (סובסקריַיבער) האָבן געצאָלט 50 סענט אַ יאָר. די פאַרוואַלטונג פון דער צייטונג האָט זיך באַמיט זי אויסצוהאַלטן דורך באַצאָלטע רעקלאַמעס (אַדווערטאַיזמענטס) פון פאַרשיידענע פּריוואַטע געשעפטס־פירמעס. (די רעקלאַמעס פון די פּרי־וואַטע פירמעס פלעגן געווײנלעך צושטעלן די צווייַ אָגענטן פון „פאָר־ווערטס": אב. שיינבערג און יוסף וויינבערג, צווייַ אָנגעזעענע מיטגלי־דער פון דער „פאָרווערטס" אַסס'ן). די צייטונג האָט דעמאָלט געהאַט

אַ צירקולאַציע פון 12 — 15 טויזנט. דאָס מיינט, אַז פילייכט נאָר אַ העלפט פון די יידיש־לייענדע קלאָוקמאַכער האָבן די צייטונג רעגלמעסיק געלייענט. האָט דער דזשאָינט באָארד נאָך לאָנגע דעבאַטן באַשלאָסן צו באַשטייערן יעדן מיטגליד אירן מיט א קליינער סומע (5 אָדער 10 סענט א מאָנאַט) פאַר דעם צייטונגס־פאָנד און אַלע יידישע און אי־טאַליענישע מיטגלידער פון דער יוניאַן האָבן באַקומען יעדע וואָך צו־געשיקט אַהיים דורך פאָסט זייער צייטונג, די יידן — די „נייע פאָסט" און די איטאַליענער — זייער „לאָטאָ די קלאָסע" (קלאָסן־קאָמף). די אַמעריקאַניזירטע ענגליש־רעדנדע קאַטערס פון לאָקאַל 10 האָבן גע־האָט אַן אייגן צייטונגל אין ענגליש אָדער האָבן באַקומען דעם ענגלישן „לעידיס גאַרמענט וואָרקער", וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פון דער אינ־טערנעשאָנאל.

די ריכטונג פון דער „נייע פאָסט" איז געווען אַ פרייע סאָציאַליס־טישע. צווישן אירע מיטאַרבעטער זענען אין פאַרשיידענע צייטן גע־ווען: אַ. ליעסין, דר. לואי לעווין (דער שפּעטערדיקער פראָפעסאָר לאָר־ווין), צביון, דר. קאַרל פאַרנבערג, יצחק אייזיק הורוויטש, הערץ בורגין, מאָריס קאַלטשין, שאול עלשטיין, אין פון די פאָעטן און בעלעטריסטן — מאָריס ראָזענפעלד, אַברהם רייזען, י. אַדלער, יצחק ריז (משה נאַדיר), ז. ליבין, יוסף אָפּאַטאָשו א. אַ.

די „נייע פאָסט" האָט באַלד ווי איך בין אָנגעקומען אין דער צייי־טונג אָנגעהויבן דרוקן מאַקסים גאָרקיס ראָמאַן „די מוטער", מיט דער ספּעציעלער דערלויבעניש פון דעם פראָפאָסטער. די ערשטע העלפט פון דעם ראָמאַן האָבן מיר ביידע, לילי‌פוט און איך, צוזאַמען איבערזעצט. די צווייטע העלפט האָב איך אַליין איבערזעצט, ווייל לילי‌פוט איז אין יולי 1912, וועלן מיר האָבן נאָך געהאַלטן אין מיטן פון דער איבערזע־צונג, געוואָרן אויס רעדאַקטאָר. זיין פלאַץ האָט פאַרנומען צביון.

לילי‌פוט איז געווען אַ פעאיקער און פילזייטיקער זשורנאַליסט. ער איז אויך געווען אַ ליבלעכער מענטש און א לעב־יונג. ער איז שנעל באַפרייַנדעט געוואָרן און געוואָרן אַ גוטער ברודער מיט אַ טייל באַ־אַמטע פון דער יוניאַן און האָט מאַנכע פון זיי געגעבן צופיל „פּובלי־סיטי" אין דער צייטונג. ער האָט איניקע פון זיי אַפילו געלויבט אין עדיטאָריעלס. די באַאַמטע, וועלכע ער האָט ניט געלויבט, זענען נא־טירלעך געווען אייפערזיכטיק. איך בין מיט לילי‌פוטן געווען באַפרייַ־דעט נאָך פון יאָר 1908, וועלן מיר ביידע האָבן מיטגעאַרבעט אין „אַר־בייטער". האָב איך אים פיל מאָל געוואָרנט, אַז דורך אַזוינע „פּובלי־סיטי"־עדיטאָריעלס דיסקרעדיטירט ער זיך אין די אויגן פון דעם איג־טעליגענטערן לייענער און ער שאַפט זיך דורך דעם מער קעגנער ווי פריינד. ער האָט אָבער צו מיר זיך ניט צוגעהערט און דער רעזול־טאַט איז געווען, אַז די פירער פון דזשאָינט באָארד האָבן באַשלאָסן ביי די קומענדיקע וואַלן פאַר רעדאַקטאָר צו נאָמינירן אַן אַנדערן אויף לי־

ליפּוטס פּלאַץ. זיי האָבן מיר פאָרגעשלאָגן, אַז איך זאָל ווערן דער רע־דאַקטאָר, אָבער איך האָב זיך אַנטשידן אָפּגעזאָגט. איך האָב זיי דער־קלערט, אַז ליליפּוט איז מיינער אַ נאָענטער פריינט, אַז ער האָט מיך אַריינגענומען אין דער „נייע פּאָסט", קען איך ניט העלפן אים אַרויס־שטויסן און פאַרנעמען זיין פּלאַץ.

„אָבער איר ווייסט דאָך, אַז ער וועט פאַר קיין פאַל מער ניט זיין דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" און אַ נייעם רעדאַקטאָר וועלן מיר דאָך מוזן דערוויילן. וועט איר דען העלפן ליליפּוטן דערמיט וואָס איר וועט זיך אָפּזאָגן צו „לויפן" פאַר דעם אַמט?" — האָט איינער פון דזשאָינט באָארד מיט מיר איינגעטענהט. אָבער איך האָב אים דער־קלערט, אַז פאַר מיר איז דאָס אַ מאָראַלישע פראַגע און איך קען אַנ־דערש ניט האַנדלען. האָבן די פירער פון דזשאָינט באָארד זיך גע־ווענדעט צו צביונען, אַז ער זאָל פאַרנעמען ליליפּוטס פּלאַץ.

צביון איז געווען ליליפּוטס כמעט אַ לאַנדסמאַן. זיי האָבן אויך גע־אַרבעט צוזאַמען אין „בונד" אין ריגע און אין אַנדערע באַלטישע שטעט און זיי זענען געווען נאָענט באַפריינדעט. צביון האָט דעמאָלט געהאַט צוויי שטעלעס: ער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון „פריינד", דעם מאָנאַטלעכן זשורנאַל וואָס דער אַרבעטער־רינג האָט אַרויסגעגעבן און ער האָט געאַרבעט ביי יעקב סאַפּירשטיינען, דעם אַרויסגעבער פון „מאָרגען זשורנאַל", אויף דעם יידישן ענציקלאָפּעדישן ווערטער־בוך. אָבער ווען מען האָט אים פאָרגעשלאָגן צו ווערן דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", האָט ער אָנגענומען דעם פאָרשלאַג. זיין אַרגומענט איז געווען דער זעלבער וואָס עס האָט מיר געגעבן דער פירער פון דזשאָינט באָארד: ליליפּוט וועט דאָך סיי־ווי ניט ווידערגעוויילט ווערן אַלס רע־דאַקטאָר. ליליפּוט אָבער האָט עס צביונען קיינמאָל ניט מוחל געווען.

צביון האָט ביז דאַן ניט געהאַט קיין שום דערפאַרונג אין רע־דאַקטירן אַ צייטונג און איבערהויפּט אַזאַ טרעיד־יוניאָן צייטונג ווי די „נייע פּאָסט". דערצו איז צביון געווען שטאַרק פאַרנומען. האָט ער די גאַנצע „מלאַכה" איבערגעלאָזט צו מיר. איך האָב ניט נאָר צוזאַ־מענגעשטעלט די צייטונג און רעדאַקטירט אַלע אַרטיקלען און אַלע באַ־ריכטן, נאָר איך האָב אויך געשריבן די מערסטע „נייעס" אויף דער ערשטער זייט. ער, צביון, פלעגט אָנשרייבן אַ גרויסן לייט־אַרטיקל. ער פלעגט אויך אָנוועזנד זיין ביי אַלע מיטינגען ניט נאָר פון דזשאָינט באָאַרד, נאָר אויך פון דעם באָאַרד אָוו דירעקטאָרס און פלעגט דערנאָך שרייבן וועגן זיי באַריכטן אין דער „נייע פּאָסט". פון צייט־צו־צייט פלעגט ער אויך שרייבן אונטער זיין אייגענעם נאָמען „צייט־נאָטיצן". פון „פריינד" האָט ער געמוזט רעזיגנירן (די לעצטע צוויי נומערן אונ־טער זיין רעדאַקציע האָט ער מיר איבערגעגעבן צוזאַמענצושטעלן און ער האָט מיר פאַר דעם נאַטירלעך גוט באַצאָלט...)

איך מוז זאָגן, אַז מיט צביונען איז מיר געווען פּונקט אַזוי אָנגע־

נעם צו אַרבעטן ווי מיט ליליפוטן. איך האָב געהאט די פולסטע פריי־
הייט אין דער צייטונג און עס האָט קיינמאָל ניט פּאַסירט, אַז ווען איך
האָב צוריקגעווויזן אַ וועלכן־עס־איז שרייבער זיינעם אַן אַרטיקל, אַ
סקיצע אָדער אַ ליד און דער שרייבער פלעגט קומען אָפּעלירן צו צביו־
נען, אַז צביון זאָל מיר ניט געבן געראָטן. דאָקעגן האָט ניט איינמאָל
פּאַסירט, אַז ווען צביון האָט אַנגענומען פון שרייבער אַרטיקלען, וועלכע
זיינען נאָך מיין מיינונג געווען שלעכט געשריבן אָדער האָבן ניט גע־
פּאַסט פּאַר אַזאַ צייטונג, ווי די „נייע פּאַסט", איז מיר ניט שווער געווען
צביונען צו איבערצייגן אין דעם און די אַרטיקלען, פעליעטאָנען, סקיצן
אָדער לידער זענען ניט געדרוקט געוואָרן.

איין און פערציקסטער קאַפּיטל

א. ראָזענבערג, דער פּרעזידענט און דזשאַן דייטש, דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאַנאַל לעיבאָר גאַרמענט וואָרקערס. — די הויפּט־באַאַמטע פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן דזש. האַל־פּערן, מ. פּערלשטיין, ה. קליינמאַן, מאָרים זיגמאַן און דזשאַרדזש ווישניאַק. — דער טומל אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן אַרום דעם „פּראָטאָקאָל". — סאָל פּאָליאַקאָף, דער אַלטמאָדישער יידישער יוניאָן־פּירער און אַב. ביזנאָ, דער אַריגינעלער דענקער צווישן די יידישע טרייד־יוניאָן־טוער.

דער אָפּיס פון דער „נייע פּאָסט" איז אין די ערשטע פּאָר יאָר געווען אין דער געבוידע פון דזשאָינט באָארד פון דער קלאָוק, סקווירט און ריפּער מאַכערס יוניאָן. אַ דאַנק דעם האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט נאָענט צו באַקענען זיך מיט די פּירער און הויפּט־באַאַמטע פון דזשאָינט באָארד, ווי אויך מיט דעם פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן, אַב. ראָזענבערג, וועלכער פלעגט אָפט קומען אין דזשאָינט באָארד און יעדעס מאָל פלעגט ער אַרייַנקומען אויך אין רעדאַקציע פון דער „נייע פּאָסט".

ראָזענבערג איז געווען אַן אַלטער קלאָוקמאַכער, אַן אַפּרעיטער און אַ מיטגליד פון אַלע קלאָוקמאַכער יוניאָנס וואָס האָבן עקזיסטירט אין ניו־יאָרק פון די 80־ער יאָרן אָן. ער איז געווען אַ קלוגער מענטש מיט אַ חוש פאַר הומאָר. איך האָב גלייך באַמערקט, אַז ער פאַרמאָגט אַ גוטן זכרון און אַז ער וויסט ווי אַזוי צו דערציילן אַ מעשה, אַז עס זאָל זיין אינטערעסאַנט פאַר יעדן אייגעם. איך האָב אויך געזען, אַז ער קען שרייבן. האָב איך אים אייגעלאַדן ער זאָל שרייבן אין דער „נייע פּאָסט" זיינע דעראינערונגען וועגן די אַמאָליקע קלאָוקמאַכער און זייערע יוניאָנס. ער האָט גערן אַנגענומען מיין פאָרשלאָג און פלעגט יעדע וואָך מיר ברענגען אַ נייעם קאַפּיטל פון זיינע דעראינערונגען, וועלכע איך פלעג רעדאַקטירן. די דעראינערונגען זיינע האָבן געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג ביי אַלע לייענער פון דער צייטונג (זיי זיינען שפּעטער דערשינען אין אַ באַזונדער ביכל).

דעם צוויייטן העכסטן באַאַמטן פון דער אינטערנעשאָנאַל, דעם גענעראַל־סעקרעטאַר און קאַסירער דזשאָן ל. דייטש, האָב איך אין דזשאָינט באָארד קיינמאָל ניט געזען. איך האָב אים פיל מאָל געזען

אויף יוניאן־פאַרזאַמלונגען און אַ פּאָר מאָל אים אויך געהערט רייַדן (ער האָט כמעט שטענדיק געריידט ענגליש, ניט יידיש). נאָענט באַקאַנט געווארן מיט אים בין איך ערשט אין יאָר 1919. אין די יאָרן 1911 — 1913 בין איך געווען זייַער אַ קעגנער. איך האָב אים געהאַלטן פאָר אַ ווייניק אינטעליגענטן קאָנסערוואַטאָר און סאָציאַליסטן־פּרעסער. אָבער וועַן איך בין שפּעטער מיט אים נאָענט באַקאַנט געווארן, האָב איך אויסגעפונען, אַז ער איז געווען אייַנער פון די אינטעליגענטסטע פירער, וואָס די אינטערנעשאָנאַל האָט וועַן געהאַט. ער האָט ניט נאָר געקענט גרינטלעך די געשיכטע פון דער טרעיד־יוניאַן באַוועגונג אין ענגלאַנד און אין אַמעריקע (ער האָט פריער יאָרנלאַנג געוואוינט אין ענגלאַנד). ער האָט אויך געקענט רוסיש און איז געווען צימלעך גוט באַלעזן אין דער רוסישער און ענגלישער ליטעראַטור.

אין זייַנע יונגע יאָרן איז דייטש געווען אַ ראַדיקאַל, איך געדענק שוין ניט — אַ סאָציאַליסט צי אַן אַנאַרכיסט. שפּעטער איז ער געווארן אַ „פיור ענד סימפּל" טרעיד־יוניאַניסט. ער האָט געהאַלטן, אַז זייַטיקע מענטשן — סאָציאַליסטן אָדער אַנאַרכיסטן — וועלכע זענען אַליין ניט קיין מיטגלידער פון די יוניאָנס, דאַרפן זיך ניט מישן אין די אינערלעכע ענינים פון די יוניאָנס און די יוניאָנס דאַרפן זיין פריי פון פּאָליטיק, ניט זיין פאַרבונדן מיט קיין פּאָליטישער פּאַרטיי. דייטש איז אָבער פאַרבליבן אַ ליבעראַל. ער איז געווען אַ גרויסער אַנהענגער פון פּרעזידענט וואודראָ ווילסאָן און אַן אויפריכטיקער פריינט פון די רוסישע סאָציאַליסטן און ליבעראַלן, וועלכע האָבן געקעמפט קעגן באַלשעוויזם. וועַן ער וואָלט געווען אַ ביסל מער בויגזאַם, ניט אַזוי אייגנגעשפּאַרט, און וואָלט זיך מער גערעכנט מיט די שטימונגען און דעם גייסטיקן צושטאַנד פון דעם יינגערן ניט־לאָנג אַריבערגעקומענעם פון רוסלאַנד עלעמענט פון די קלאָוקמאַכער, וואָלט ער ניט באַגאַנגען די אַלע פעלערן, וואָס האָבן געמאַכט אוממעגלעך פאַר אים צו פאַרבלייבן לענגער אַ הויפּט־באַאַמטער פון דער אינטערנעשאָנאַל.

די דריי הויפּט־באַאַמטע פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן זענען אין 1911־1912 געווען: דער פּרעזידענט פון דזשאַינט באָארד דזש. האַלפּערן (יאַנקעלע, ווי זייַנע נאָענטע חברים פלעגן אים רופן), דער רעקאָרדינג־סעקרעטאַר מאיר פּערלשטיין און דער פּינאַנץ־סעקרעטאַר פון דזשאַינט באָארד — הערי קליינמאַן.

האַלפּערן איז געווען אַ בונדיסט פון באָברויסק, אַן ענערגישער יונגערמאַן. אַ גאַנץ קלוגער און אַ גוטער רעדנער. פּערלשטיין האָט געשטאַמט, דאַכט זיך, פון אוקראַינע. אין דער אַלטער היים איז ער ניט געווען אין דער באַוועגונג. אָבער ער איז אַפילו דעמאָלט ניט געווען קיין פּראָסטאַק. ער איז געווען אַ גאַנץ קלוגער, ענערגישער יונגערמאַן, וועלכער האָט געקענט האַלטן אַ לאָגישע רעדע. האַלפּערן איז געווען אַ פּינישער, אַ מיטגליד פון לאָקאַל 9; פּערלשטיין איז געווען אַ סקוירט־מאַכער, א מיטגליד פון לאָקאַל 23.

אויך הערי קליינמאַן, דער פינאַנץ־סעקרעטאַר פון דזשאָינט בּאָרד, איז געווען אַ סקוירט־מאַכער, אַ מיטגליד פון זעלבן לאָקאַל 23. קליינמאַן איז געווען עלטער פון האַלפערנען און פערלשטיינען און לענגער פון זיי אין אַמעריקע. ער איז אויך געווען אינטעליגענטער פון זיי. אויך ער האָט געשטאַמט פון אוקראַינע. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, האָט ער אין דער אַלטער היים אַ געוויסע צייט געלערנט אין אַ ישיבה. צווישן די מיטגלידער פון לאָקאַל 23 זענען דעמאָלט געווען אַ סך געוועזענע ישיבה־בחורים און אַנדערע אינטעליגענטע יונגעלייט, וועלכע זענען אין דער היים ניט געווען קיין באַלמעלאָכעס. דזשאָן דייטש איז אויך געווען אַ מיטגליד פון לאָקאַל 23. איך אַליין בין, ווי די לייענער וועלן זיך דערמאָנען, אין 1904 שיער ניט געווארן אַ סקוירט־מאַכער און אין 1908 האָב איך אין פילאַדעלפיע אַ קורצע צייט געאַרבעט ביי סקוירטס.

קליינמאַן איז געווען אַ שטילער מענטש, ניט קיין ריידעוודיקער, אָבער מיט א גראָדן שכל און זייער אַ טאַקטפולער. מיט זיין מיינונג האָבן דעמאָלט סאַי האַלפערן און סאַי פערלשטיין זיך שטאַרק גערעכנט.

פערלשטיין איז געווען אָוועק פון דער יוניאָן אינגיכן נאָך דער באַרימטער „הורוויטש־אָפערע" אין 1912. ער האָט אַ סך געלייענט און האָט זיך מיט דער צייט שטאַרק אָנטוויקלט. מיט יאָרן שפּעטער האָט פרעזידענט שלעזינגער, אָדער פרעזידענט זיגמאַן, אָנגעשטעלט פערלשטיינען אלס אַרגאַניזירער פון דער יוניאָן אין דער וועסט און ער איז מיט דער צייט געווארן אייגער פון די פּאָפּולערסטע און אינטעליגענטסטע וויצע־פרעזידענטן פון דער אינטערנעשאָנאַל. ער איז געשטאָרבן יונגהייט.

קליינמאַן איז אויך אָוועק פון דער יוניאָן אינגיכן נאָך דער הורוויטש־אָפערע. ער האָט אַ געוויסע צייט געאַרבעט אין שאָפּ, דערנאָך האָט ער געעפנט אַ „סטאַרקע", ווי די קלאָוקמאַכער פלעגן זאָגן. ער האָט פון זיך וויניק געלאָזט הערן. ער איז אַ פּאָר מאָל אַרויפגעקומען צו מיר אין רעדאַקציע פון „פאָרווערטס" נאָך אין די יאָרן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה. איך האָב אַ פּאָר מאָל געדרוקט זיינע בריוו אין „פון פּאָלק צום פּאָלק". אינגיכן איז ער געשטאָרבן. האַלפערן האָט זיי אַלעמען אַריבערגעלעבט. ער איז געווען דער אייניציקער פון די אַקטיווער טוער פון דעם היסטאָרישן קלאָוקמאַכער סטרייק פון יאָר 1910, וואָס איז ביז זיין טויט, שוין אין די 60ער יאָרן, געווען אַ באַצאָלטער באַאַמטער פון דער אינטערנעשאָנאַל.

איך געדענק שוין ניט וועלכע אַמטן עס האָבן אין 1911 פאַרנומען אין דער יוניאָן דזשאָרדזש ווישניאַק און מאָריס זיגמאַן. מיט ווישניאַקן בין איך געווען באַפרייַנדעט נאָך פון יאָר 1908, ווען איך האָב געאַרבעט אין „אַרבייטער" און ער איז געווען אַן אַלטער טוער פון דער ס. ל. פּ. אין יאָר 1910 איז ער אַ געוויסע צייט געווען דער מענעדזשער פון „אַרבייטער". ער איז געווען אַ סך עלטער פון מיר. אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, נאָכדעם ווי איך האָב פאַרלאָזט דעם „אַרבייטער", האָט

אויך ווישניאַק רעזיגנירט אַלס מענעדזשער פון „אַרבייטער". שפּעטער האָט ער זיך באַטייליקט אין דעם קלאָוקמאַכער סטרייק. ער איז אויך געווען אַ מיטגליד פון דער סקוירט מאַכער יוניאָן לאָקאַל 23 און ער אין נאָכן סטרייק געוואָרן אַ באַאַמטער פון דזשאָינט באָארד פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן. ער איז געווען אַ קלוגער, פעאיקער מענטש און אין יענער צייט, אָן צווייפל, דער אינטעליגענטסטער פון אַלע באַאַמ־טע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן. ער האָט אויך גערעדט אַ בעסערן ענגליש ווי וועלכער עס איז אַנדער פירער פון דער יוניאָן. אַ דאַנק דעם אַלעמען האָט ער זיך אינגיכן טאַקע אַרויסגערוקט אין די פאָ־דערשטע רייען פון דער יוניאָן־פירערשאַפט.

מאָריס זיגמאַנען האָב איך, איידער איך בין געוואָרן דער מיטרע־דאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", ניט געקאָנט. איך האָב נאָר געוואוסט, אַז ער איז אין דעם גענעראַל־סטרייק געווען דער פאָרזיצער פון דער פּיקעט־קאָמיטע און אַז ער האָט געשפּילט אַ גאָר גרויסע ראָלע אין סטרייק און אין אָרגאַניזירן די יוניאָן. איך האָב אויך געוואוסט, אַז איידער ער איז געקומען קיין אַמעריקע האָט ער עטלעכע יאָר געלעבט אין לאָנדאָן און איז דאָרט באַקערט געוואָרן צום אַנאַרכיזם. קומענדיק קיין אַמעריקע, איז ער אַ פּאָר יאָר צייט געווען טעטיק אין דער „אַי־דאָבעליו־דאָבעליו" (אינדאָסטריעל וואָירקערס אָוו דהי וואָירלד), די רע־וואָלוציאָנערע טרעיד יוניאָן פעדעראַציע, וועלכע דעניעל דעליאָן און יודזשין וו. דעבס האָבן אין יאָר 1905 געגרינדעט. דערנאָך האָט זיג־מאַן פאַרלאָזן די „אַי־דאָבעליו־דאָבעליו" און איז געוואָרן אַ מיטגליד פון דער קלאָוק פּרעסערס יוניאָן לאָקאַל 35 פון דער אינטערנעשאָנאַל לעידיס גאַרמענט וואָירקערס יוניאָן.

ווען איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן אין 1911, איז ער, דאַכט זיך, שוין געווען דער גענעראַל־מענעדזשער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און איך האָב געהאַט די געלעגנהייט צו איבערצייגן זיך, אַז ער איז אַ מענטש מיט פעסטע מיינונגען און פּרינציפּן, אַן אמתער אידעאַליסט, וועלכער האָט געשאַפן געשיכטע. נאָר וועגן דעם שפּעטער.

אַחוץ דעם דזשאָינט באָארד פון דער קלאָוק, סקוירט און רי־פערמאַכער יוניאָן, איז דעמאָלט געווען אַ באָאַרד אָוו דירעקטאָרס, וואָס איז באַשטאַנען פון אַלע לאָקאַל מענעדזשערס פון דער יוניאָן, פון אַלע דיסטריקט מענעדזשערס און פון דעם מענעדזשער פון דעם דזשאָינט באָארד און דעם פּרעזידענט און סעקרעטאַר פון דזשאָינט באָארד.

מאיר לאָנדאָן, דער לאָיער פון דער יוניאָן, פלעגט אויך אָפט קומען צו די מיטינגען פון באָאַרד אָוו דירעקטאָרס און אַמאָל פלעגן אויך קומען דער פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל, אַב. ראָזענבערג, און דער גענעראַל־סעקרעטאַר און קאַסירער, דזשאַן דייטש.

דער באָאַרד אָוו דירעקטאָרס פלעגט אויסאַרבעטן די פּאָליסיס פון דער יוניאָן און נאָכדעם פאָרברענגען די רעקאָמענדאַציעס צו דעם דזשאָינט באָארד, וואו יעדע פראַגע פלעגט גרינטלעך דיסקוטירט ווערן,

און די מאַיאָריטעט מיטגלידער פונעם דזשאָינט באָארד פלעגט אָדער באַשטעטיקן אָדער צוריקווייזן די אָדער יענע רעקאָמענדאַציע פון דעם באָארד אָוו דירעקטאָרס.

שוין אין 1911 האָט זיך אָנגעהויבן שטאַרק טומלען אין דער יוניאָן וועגן דעם „פראָטאָקאָל", און דער טומל איז וואָס ווייטער געוואָרן אלץ גרעסער.

אין 1912 האָט פון די אַלע באַאַמטע פון דער ניו־יאָרקער קלאָוק־מאַכער יוניאָן די גרעסטע דערפאַרונג געהאַט סאָל פּאַליאַקאָף, וועלכער האָט געהאַט א רעפוטאַציע פון א קעמפער און פון אַן איבערגעגעבענעם יוניאָן־טויער.

פּאַליאַקאָף איז אין אַנהויב געווען דער טשיף קלוירק פון דער יוניאָן, וועלכער האָט, צוזאַמען מיט דעם טשיף קלוירק פון דער אַסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן, געדאַרפט שליכטן אַלע קאָנפליקטן צווישן דער יוניאָן און מיטגלידער פון פאַבריקאַנטן־אַסאָסיאַציע, וועלכע האָבן ניט געקאָנט אויסגעגליכן וועגן פון די געהילפן פון די טשיף קלוירקס. צווישן דער יוניאָן און דער אַסאָציאַציע פון די פאַבריקאַנטן זענען כסדר פאָרגעקומען רייסעריין איבער דעם אינהאַלט פון דעם „פראָטאָקאָל", אָדער קאָלעקטיוון אַגרימענט. יעדער צד האָט אַנדערש אויסגעטייטשט דעם אַגרימענט.

פּאַליאַקאָף האָט זיך אַרויסגעוויזן ניט פּאַסיק פאַר דעם אָמט פון טשיף קלוירק פון דער יוניאָן, איז אויף דעם פאַרשלאָג פון דעם סעקרעטאַר פון דער דזשאָינט באָארד, מאיר פּערלשטיין, באַשלאָסן געוואָרן אַראָפצוברענגען פון שיקאָגאָ אַברהם ביזנאָ, אַז ער זאָל פאַרנעמען פּאַליאַקאָוס פּלאַץ.

ביזנאָ איז דעמאָלט געווען דער אומפאַרטייאישער פאַרזיצער אין די באַרימטע האַרט־שעפּנער ענד מאַרקס קליידער פאַבריקן פון שיקאָגאָ. נאָך אין יאָר 1897 איז ביזנאָ אַראָפגעבראַכט געוואָרן פון שיקאָגאָ קיין ניו־יאָרק פאַר מענעדזשער פון דער דעמאָלטדיקער קלאָוקמאַכער יוניאָן.

ביזנאָ איז געווען א זון פון אַן אָרימען שניידער און ער האָט אין זיין קינדהייט ניט געקראָגן קיין שום בילדונג. ער איז געצוואונגען געוואָרן נאָך אַלס יונגער יינגל צו גיין אַרבעטן. אָבער ער האָט געהאַט גרויסע פּעאיקייטן. האָט ער זיך אויסגעלערנט גוט ענגליש, האָט א סך געלייענט און א סך געטראַכט וועגן דעם וואָס ער האָט געלייענט.

אין זיין געשיכטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן שרייבט וועגן אים צביון: „ביזנאָ האָט געהאַט די פעאיקייטן אַרייַנצוטראַכטן זיך אין א פראָגע טיף און גרינטלעך און איר אַרומנעמען פון אַלע זייטן און זיין נאַמען איז געוואָרן נאָך מער פאָפולער, וויַן ער איז אונטער דער אַדמיניסטראַציע פון מרס. פלאָרענס קעלי אין שיקאָגאָ באַשטימט געוואָרן פאַר א פאַבריק־אינספעקטאָר. ער האָט געווויזן וואָס א פאַבריק־אינספעקטאָר דאַרף זיין און וואָס ער דאַרף טאָן פאַר די אַרבעטער".

די זעלבע הויכע מיינונג וועגן ביזנאס פעאיקייטן האבן געהאט אלע אנדערע, וועלכע האבן אים געקענט.

וועז דער באַרימטער רוסישער שריפטשטעלער וולאדימיר קאָראָלענקא האט אין יאָר 1893 באזוכט די וועלט־אויסשטעלונג אין שיקאגא און האט דאָרט פאַרבראכט עטלעכע וואכן, האט ער זיך דאָרט געטראפן אויך מיט ביזנאן און ביזנא האט אויף אים געמאכט אזא שטאַרקן אייַנדרוק, אז ער האט מיט עטלעכע און צוואנציק יאָר שפעטער, אין זייַנע באַרימטע בריוו צו דעם באלשעוויסטישן קאמיסאר אנאטאלי לונאַטשארסקין, ציטירט ביזנאס קלוגע ווערטער וועגן סאציאליזם און דער ארבעטער באוועגונג.

קאָראָלענקא האט נאָר פאַרגעסן דעם נאמען. ער רופט אים דאָרט אן ניט ביזנא, נאָר סטאון. אבער דאס איז א טעות. סטאון איז קיינמאל ניט געווען קיין פאַבריק־אינספעקטאָר אין שיקאגא.

ביזנא איז געווארן טשיף קלוירק פון דער יוניאן גלייך אין אנהויב פון יאָר 1912. אויף ביזנאס פאַרשלאג איז עס געשאפן געווארן אין דער יוניאן די „באַארד אוו דירעקטאָרס" און ער איז געווייַלט געווארן אלס פאַרזיצער פון דעם „באַארד אוו דירעקטאָרס". ביזנא האט געזען, אז דער „פראַטאקאל" ארבעט ניט ווי געהעריק איז, האט ער פאַרגעשלאגן א רייע רעפאָרמען. ער איז געגאנגען צו די לאקאלס. ער האט אגיטירט צווישן די יוניאן באַאמטע פאר זיין פראגראם און ער האט געוואונען א סך אנהענגער פאר זיין פראגראם. אבער די קלאוק־פאברי־קאנטן זענען געווען קעגן ביזנאס פאַרשלאגן. וואס ווייטער זענען די באציאונגען צווישן ביזנאן און די פירער פון דער אסאציאציע פון די פאַבריקאַנטן געווארן אלץ מער אנגעצויגענע. וועז ביזנא האט זיך באַקלאגט וועגן דעם פאר דעם פאַרזיצער פון דער ארביטרעישאן באַארד, לואיס ד. בראַנדייס, האט בראַנדייס דערקלערט, אז לויט זיין מיינונג דאַרף מען אין אינדוסטריעלע סכסוכים זען ווי עס איז דורכקומען צווישן זיך און ניט זוכן שטענדיק די סכסוכים צו ארביטרירן. דאס הייסט, אז מען דאַרף זען די שטרייט־פראגן שליכטן אין דעם „באַארד אוו גרי־ווענסעס" און זיך ניט ווענדן צו דעם „באַארד אוו ארביטרעישאן".

דזשאן דייטש, דער געניראל־סעקרעטאר פון דער אינטערנעשאנאל, האט איינגעשטימט מיט בראַנדייסן. ביזנא, אבער, האט גע׳טענה׳ט, אז מיט דעם באַארד אוו גריוועגסעס קאן מען ווייט ניט גיין, ווייל דער דאזיקער באַארד באשטייט פון א העלפט פאַבריקאַנטן און א העלפט פאר־שטייער פון דער יוניאן, און אז ווען עס קומט צו א מער אדער ווייני־קער וויכטיקער שטרייט־פראגע, קאן מען ניט קומען צו אן אנטשיידונג. ביזנא האט דעריבער געוואלט, אז פאר דעם „באַארד אוו גריוועגסעס" זאל אנגעשטעלט ווערן אן אומפארטייאישער פאַרזיצער. דאס, אבער, האבן די פירער פון דער אסאציאציע פון די פאַבריקאַנטן ניט געוואלט.

עס האָבן זיך אויך אָנגעהויבן רייבונגען צווישן ביזנאָן און די פּי־רער פון דער אינטערנעשאָנאַל און שפּעטער אויך פון דעם דזשאָינט באָארד. זיי האָבן געהאַלטן, אַז ביזנאָס טעאָריעס שטעלן אין געפאָר דעם „פראָטאָקאָל" און פאָר דעם האָבן די מערסטע פירער פון דער יוניאָן דעמאָלט שטאַרק מורא געהאַט. זיי האָבן, פונקט ווי דזשאָן דייטש, געדענקט, אַז אָן דעם „פראָטאָקאָל" וועט קיין יוניאָן נישט זיין. אָלע פריערדיקע קלאָוקמאַכער יוניאָנס האָבן טאָקע געהאַט קורצע יאָרן. אויך מאיר לאָנדאָן איז געווען מיט דער זעלבער מיינונג.

נאָך לאָנגע רייסעררייען האָט מען זיך געאיניקט אויף דעם, אַז ביזנאָ זאָל זיין געזעראַל־מענעדזשער פון דער יוניאָן, אָבער אָלס טשיף קלוירק זאָל אויף ביזנאָס פּלאַץ באַשטימט ווערן דזשאָן דייטש.

אויך דייטש איז געווען אַ דורכפאַל, האָט מען אָנגעהויבן זוכן אַ נייעם טשיף קלוירק. און ביזנאָ איז אין איניקע מאָנאַטן שפּעטער געווען גע־צוואונגען צו פאַרלאָזן די קלאָוקמאַכער יוניאָן און זיך צוריקקערן קיין שיקאָגאָ.

צוויי און פערציקסטער קאַפּיטל

אויף אַ היסטאָרישער פאַרזאַמלונג וועגן יידן־רעכט אין קאַרנעגי־האַל. — וואודראָ ווילסאָן אין 1911. — די ערשטע רוסישע טעגלעכע כאָציאַליסטישע צייטונג אין אַמעריקע. — לעוו דייטש קומט קיין אַמעריקע. רעדאַקטירן די צייטונג.

נאָך אַיידער איך בין אָנגעקומען אין דער „נייע פֿאָסט" האָב איך זיך אַריבערגעקליבן פון מיין וואוינונג אויף דזשעפערסאָן און העגרי סט. אויף איסט 154טע גאַס אין די בראָנקס צו דער באַקאַנטער רוסיש־יידישער אינטעליגענטער אַלמנה, וואו עס האָט געוואוינט משה טערמאָן. דאָרט האָט אויך געוואוינט מיין צוקונפטיקע ערשטע פרוי אידאַ גע־צעלסאָן און איר צווילינג־ברודער דזשוליוס, וועלכער איז דעמאָלט בייטאָג געווען אַ קאָסטאָמער־פּעדלער און אין אָונט האָט ער שטודירט אין סיטי קאַלעדזש. ער האָט אויך געשפילט טשעלאָ. פּאַר די אָנדערהאַלבן יאָר וואָס איך האָב דאָרט געוואוינט בין איך אינטים באַפריינדעט גע־ווארן מיט טערמאָנען. מיר פלעגן אָפט צוזאַמען גיין צו פאַרשיי־דענע פאַרזאַמלונגען און אויך צו קאָנצערטן און אין דער אָפּערע. איצט, וועז איך האָב שוין פאַרדינט 30 דאָלאַר אַ וואָך, האָב איך זיך שוין גע־קענט דערלויבן צו גיין אָפט אַליין אָדער צוזאַמען מיט מיין פריינדין אָדער מיט טערמאָנען אין דער אָפּערע און אויף קאָנצערטן אויף פאַר־אויסגעקויפטע בילעטן.

אַ ליבהאָבער פון אָפּערע בין איך שוין לאַנג געווען, אָבער קויפן אַ געווײַנלעכן בילעט פאַר דער אָפּערע אַפילו אויף דער „גאַליאַרקע" האָב איך אין די יאָרן 1908, 1909 און 1910 ניט געקענט זיך פאַרגי־נען. אין שלומס קאָפּע אויף דיוויזשאָן סטריט, וואו אַלע שרייבערס פלעגן זיך טרעפן, פלעגט בייטאָג שטענדיק זיצן אַ געוויסער וואול, וועל־כער האָט זיך „געריבן" צווישן דער רוסישער און רוסיש־יידישער אינ־טעליגענץ. ער פלעגט פאַרקויפן בילעטן פאַר דער אָפּערע. אין מעטראָ־פאָליטען אָפּערע הויז איז דעמאָלט געווען אַזאַ „אינסטיטוציע" ווי „קלאַ־קערס". די נייע זינגער און זינגערינס, וואָס פלעגן אויפטרעטן אין אַ געוויסער אָפּערע, פלעגן קויפן אַ געוויסע צאָל בילעטן פאַר שטייענדע פלעצער אויף דער גאַליאַרקע און אויך אונטן הינטערן פּאַרטער (אַר־קעסטער). די דאָזיקע בילעטן פלעגן די זינגערס אָוועקגעבן אומזיסט וואולן און אָנדערע בילעטן־פאַרקויפער און יענע פלעגן אָט די בילעטן פאַרקויפן צו 25 סענט אַ בילעט אויף דער גאַליאַרקע און 50 סענט

אונטן. דערפאַר האָבן די קויפער זיך געמוזט פאַרפליכטן נאָך יעדן אַקט צו אַפּלאָדירן שטורמיש דעם באַשטימטן זינגער אָדער זינגערין און זיי „אַרויסרופן" עטלעכע מאָל.

וואול איז געווען מיינער אַ גוטער באַקאַנטער. פלעגט ער מיר שטענדיק צושטעלן איין בילעט אָדער צוויי פון די 25־סענטיקע אָדער פון די 50־סענטיקע פאַר יעדער אָפּערע, וועלכע איך האָב נאָר געוואָלט זען. און אַזוי בין איך געוואָרן אַ שטענדיקער באַזוכער פון דער אָפּערע. וואול האָט גאָנץ גוט געווואוסט אַז איך וועל אַפּלאָדירן נאָר יענע זינגער און זינגערינס וואָס וועלן מיר געפעלן, אָבער אים האָט עס ניט געאַרט — ער האָט געהאַט „קלאַקערס" אויך אַן מיר.

די מעטראָפּאָליטען אָפּערע קאָמפּאַני פלעגט דעמאָלט יעדן זונטאָג אָוונט אויך האָבן אַ פראַכטפולן קאָנצערט, אין וועלכן עס פלעגן אויפֿטרעטן ערשט־קלאַסיקע זינגער און שפּילער. דאָרט האָט מען שוין געמוזט שטיין אין דער רייע ביי דער קאַסע אַמאָל אַ שטונדע צייט צו קויפן אַ בילעט אויף צו קענען שטיין אונטן, און איך און מיין פריינדין פלעגן אָפט גיין צו די דאָזיקע קאָנצערטן.

אויף איינעם פון די דאָזיקע קאָנצערטן האָב איך צום ערשטן מאָל געהערט שפּילן דעם באַרימטן בעלגישן פידל־שפּילער יוזשין איסאַי און יענעם קאָנצערט קען איך עד־היום ניט פאַרגעסן. איך האָב געהערט כמעט אַלע וועלט־באַרימטע פידל־שפּילער און פילע פון זיי עטלעכע מאָל. אָבער איסאַי האָט אויף מיר געמאַכט דעם שטאַרקסטן אײַנדרוק. איך האָב אים שפּעטער געהערט שפּילן א פרייטאָג בייטאָג אין קאַרנעגי האָל אין אַ טריאָ צוזאַמען מיט דעם פּיאַניסט גאָדאָווסקי און דעם פראַנצויזישן וויאָלאָנטשעליסט זשעראַר. אויך יענעם קאָנצערט קען איך ניט פאַרגעסן.

אָפּערע האָט מיר אין די שפּעטערדיקע יאָרן זיך „צוגעגעסן". פון די אַלע אָפּערעס, וואָס איך האָב געזען און געהערט — און איך האָב געזען פילייכט 80 פראָצענט פון די אָפּערעס, וואָס זענען געשפּילט געוואָרן פון דער מעטראָפּאָליטען אָפּערא קאָמפּאַני און פון דער שיקאַגאָ אָפּערא קאָמפּאַני, וועלכע פלעגט אַמאָל יעדן ווינטער גאַסטראָלירן זעקס וואָכן צייט אין ניו־יאָרק — זענען פאָראַן נאָר א פאָר וועלכע כ׳קען נאָך הייַנט גערן אויסהערן. דאָס זענען: מוסאָרגסקיס „באָריס גאָדונאָוו", ווערדיס „טראָוויאַטאַ", וואַגנערס „טריסטאַן און איזאָלדע", ביזעס „קאַרמען" און נאָך אַ צוויי־דריי. אײַנצלנע אַריעס פון אַ סך אידטאַליענישע, רוסישע און פראַנצויזישע אָפּערעס האָב איך אויך איצט נאָך ליב, אָבער איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך בין אין דער אָפּערע שוין ניט געווען אַ לאַנגע צייט.

אין יאָר 1910 אָדער 1911 האָט איינער פון די באַרימטע שטראָוסעס געוואָלט באָזוכן פּיטערבורג, האָט די צאַרישע רעגירונג זיך אַנטזאָגט צו געבן אים אַ וויזע דערפאַר וואָס ער איז אַ ייד. האָט זיך אין די פאַראיניקטע שטאַטן אָנגעהויבן אַ באָוועגונג פאַר דעם, אַז אַמעריקע זאָל

אַלס פּראָטעסט קעגן דער האַנדלונג פון דער צאַרישער רעגירונג אַפּ־ ברעכן איר האַנדלס־אָפּמאַך מיט רוסלאַנד.

אָנהויב האַרבסט 1911 איז אין ניו־יאָרקער קאַרנעגי האַל אָפּגע־ האַלטן געוואָרן אַ פּראָטעסט־מיטינג קעגן דער האַנדלונג פון דער צאַ־ רישער רעגירונג. איך געדענק שוין ניט ווער עס זיינען געווען די אָפּי־ ציעלע אַראַנזשירער פון יענעם מיטינג. מיר שיינט, אַז דער אַמעריקאַ־ נער יידישער קאָמיטעט (אַמעריקען דזשואיש קאָמיטע), אין שפּיץ פון וועלכן עס זיינען געשטאַנען דער באַרימטער אַדוואָקאַט לואי מאַרשאַל און דער באַרימטער יידישער באַנקיר און פילאַנטראָפּ יעקב שיף.

איך בין געקומען צום מיטינג צוזאַמען מיט מיין פּריינד משה טערמאַן. איך געדענק ניט ווי אַזוי עס איז געשען, אַז מיר זענען גע־ זעסן אונטן אין דער דריטער רייע לעבן דער פּלאַטפֿאָרמע, אַזוי אַז מיר האָבן געהאַט די מעגלעכקייט גוט צו הערן אַלע רעדנער, וואָס זענען אַרויסגעטראָטן אויף דער פּאַרזאַמלונג און זען אַלע געסט, וואָס זענען געווען אויסגעזעצט אויף דער פּלאַטפֿאָרמע. דער זאַל איז געווען איבערגעפּאַקט. אויף דער פּלאַטפֿאָרמע זיינען געזעסן, אויסער די פּירער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן קאָמיטעט, אויך אַ סך קאָנגרעסליים, סע־ נאַטאָרן, גאָווערנאָרס פון פּאַרשיידענע סטעיטס און אַנדערע פּראָמינע־ נטע פערזענלעכקייטן. דאָס איז געווען דער אינטערעסאַנטסטער מיטינג, וואָס איך האָב ווען עס איז בייגעוואוינט.

דער פּאַרזיצער פון דער פּאַרזאַמלונג איז געווען דער גריז־גראָער אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַט ענדריו ווהייט, וועלכער איז אין די 70ער יאָרן אונטער אַלעקסאַנדער דעם 2טן געווען דער אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדאָר אין פּעטערבורג. ער איז געווען דער אייניציקער, וואָס האָט זיין רעדע געלייענט פון אַ פּאַפּיר. איך געדענק ווי ער האָט געזאָגט, אַז רוסלאַנד האָט אַרויסגעגעבן דריי גרויסע פּערזענלעכקייטן, וועלכע ער האָט גע־ קאָנט: לעוו טאָלסטאָי, מאַרק אַנטאָקאָלסקי (דער באַרימטער יידישער סקולפּטאָר) און דעם גראַף סערגעי וויטע (דעם געווען צאַרישן פּרעמיער־מיניסטער).

דעמאָלט האָט עס מיר געקלונגען נאַריש און ווילד צו באַצייכענען וויטען אַלס איינעם פון די דריי גרעסטע מענטשן, וואָס רוסלאַנד האָט אַרויסגעגעבן. שפּעטער אָבער האָב איך, ווי פיל רוסישע היסטאָרי־ קער, איינגעזען, אַז וויטע איז טאַקע געווען פילייכט דער פּאָזיטיוסטער שטאָטסמאַן וואָס רוסלאַנד האָט אין סוף פון 19טן און אין אַנהייב פון 20סטן יאָרהונדערט פּאַרמאָגט. אָבער דאָס איז נאָר פּאַרבייגייענדיק.

צווישן די רעדנער אויף יענער פּאַרזאַמלונג זענען געווען סענא־ טאָר סטאון, דער פּאָרזיצער פון דער סענאָט קאָמיטע איבער אויסלענ־ דישע אָנגעלעגנהייטן; טשעמפּ קלאַרק, דער „ספּיקער" (פּאָרזיצער) פון רעפּרעזענטאַנטן־הויז; דער ניו־יאָרקער קאָנגרעסמאַן סולצער, איינער פון די פּאָפּולערסטע קאָנגרעסליים און שפּעטער גובערנאָטאָר פון ניו־יאָרק, וויליאָם רענדאָלף הוירסט, דער באַרימטער צייטונגס־אַרויסגעבער און

אַ גלענצנדיקער רעדנער, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ ראַדיקאַל, און פיל אַנדערע שטאָטסלייט און אָנגעזעענע פּערזענלעכקייטן, וועמענס נעמען איך האָב שוין פֿאַרגעסן.

דעם שטאַרקסטן אײַנדרוק האָט אויף מיר געמאַכט וואודראָ ווילסאָן. ער איז דעמאָלט געווען דער גובערנאַטאָר פון ניו־דזשוירזי און איז פֿאַר דעם אָבער יאָר געווען פּרעזידענט פון פּרינסטאָן אוניווערזיטעט. אין 1910 האָט ער רעזיגנירט פון פּרינסטאָן אוניווערזיטעט צו „לויפן" פֿאַר גאָווערנאָר פון ניו דזשוירזי אויפן דעמאָקראַטישן טיקעט און ער איז טאַקע דערווײַלט געוואָרן. די דעמאָקראַטישע פֿאָליטישענס, וועלכע האָבן דורכגעפירט זײַן נאָמינאַציע און האָבן געהאָלפן אים דערווײַלן גאָווערנאָר, האָבן געהאָפט, אַז זיי וועלן אים קענען זאָגן אַ דעה וועמען ער זאָל באַשטימען פֿאַר דעם אָדער יענעם הויכן אַמט. אָבער ווילסאָן האָט באַלד ווי ער איז דערווײַלט געוואָרן גאָווערנאָר זיי געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז ער וועט באַשטימען פֿאַר די אָלע אַמטן מענטשן, וועלכע ער וועט גפּינען פֿאַר פֿאָסיק און ניט די, וועמען די באָסעס פון דער פֿאַרטיי וועלן אים רעקאָמענדירן. דאָס גאַנצע לאַנד האָט דעמאָלט געקאָכט מיט דעם קאָנפליקט צווישן גאָווערנאָר ווילסאָן און די באָסעס פון דער דעמאָקראַטישער פֿאַרטיי פון ניו־דזשוירזי.

ווילסאָנס רעדע אויף דער פֿאַרזאַמלונג אין קאַרנעגי האָל איז געווען די קירצסטע. ער האָט ניט דעמאָגאָגעוועט, האָט זיך ניט געחנפּעט צו די יידן, ווי דאָס האָבן געטאָן מאַנכע אַנדערע רעדנער. איך געדענק ווי ער האָט געזאָגט: „פֿאַר מיר איז דאָס ניט קיין יידן־פֿראָגע, נאָר אַן אָמעריקאָנער פֿראָגע. איך וויל, אַז יעדער אָמעריקאָנער בירגער זאָל קענען זאָגן ווי די אַלטע רוימער פּלעגן זאָגן: „סיוויס ראָמאָנוס סום" (איך בין אַ רוימישער בירגער) און דאָס איז געווען געווג, אַז אַלע טויערן פון אַלע לענדער זאָלן פֿאַר זיי זײַן אָפֿן". איך געדענק ווי עמיצער פון דער גאַליאַרקע האָט נאָך ווילסאָנס רעדע אויסגעשריען: „טהרי טשירס פֿאָר אָונר נעקסט פּרעזידענט וואודראָ ווילסאָן!" (אַ דרייפּאַכיקער הורא פֿאַר אונדזער קומענדיקן פּרעזידענט וואודראָ ווילסאָן!). אַ צאָל פון די אָנווועזנדע אין קאַרנעגי האָל האָבן אָפּלאָדירט און איך בין געווען אינער פון זיי, כאָטש זייער וויניק מענטשן האָבן דעמאָלט געגלויבט, אַז ווילסאָן קען אין 1912 טאַקע נאָמינירט ווערן אַלס קאַנדידאַט פֿאַר פּרעזידענט פון די פֿאַראייניקטע שטאַטן. די פֿאַרזאַמלונג אין קאַרנעגי האָל האָט אַזוי שטימיק אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, וואָס האָט געפֿאַדערט, אַז אָמעריקע זאָל אָפּברעכן דעם אָנדלס־אָפּמאַך מיט רוסלאַנד און דער אָפּמאַך איז טאַקע אינגיכן אָפּגעבראָכן געוואָרן. ווילסאָן איז זינט יענער פֿאַרזאַמלונג געווען מיין קאַנדידאַט פֿאַר פּרעזידענט. איך בין דערנאָך געוואָרן אַ הייסער אָנהענגער זייַנער דורך דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געווען פּרעזידענט און האָב קיין מאָל ניט חרטה געהאַט אויף דעם.

נאָך אין יאָר 1909 איז אין דער „רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפֿט" פון ניו־יאָרק, פון וועלכער איך בין געווען אַ מיט־

גליד, פֿאַרהאַנדלט געווארן די פּראָגע וועגן אַרויסגעבן אַ טעגלעכע רו־
סישע סאָציאַליסטישע צייטונג אין ניו־יאָרק. וועו איך בין סוף 1907
צוריקגעקומען קיין אַמעריקע, איז נאָך דאָ ניט געווען קיין רוסישע טעג־
לעכע צייטונג. אין 1909, גלויב איך, האָט אַנגעהויבן אַרויסגיין אין ניו־
יאָרק אַ טעגלעכע רוסישע צייטונג „רוסקאָיע סלאָווא". די גרינדער פון
דער צייטונג זענען געווען מיכאַיל פֿאַסוואַלסקי, אַ געווען רוסישער
לערער, דאָכט זיך, אַ געשמדטער יוד, און אַ ייד מיטן נאָמען וועננג־
ראָווסקי, וועלכער איז געקומען קיין פילאַדעלפיע, דאָכט זיך, אין יאָר
1907 מיט זיין פרוי און צוויי טעכטער פון פּאָולאָגראַד און האָט דאָ
געענדערט דעם נאָמען פון וועננגעראָווסקי אויף וועננגעראָוו. אין 1908
האָט די פאַמיליע זיך אַריבערגעקליבן קיין ניו־יאָרק און דאָ האָט ער
צוזאַמען מיט פֿאַסוואַלסקין געגרינדעט די ערשטע טעגלעכע רוסישע
צייטונג אין אַמעריקע. אינגיכן אָבער איז וועננגעראָוו־וועננגעראָווסקי
אַרויס פון דער צייטונג און ער האָט מיט זיין גאַנצער פאַמיליע זיך צו־
ריקגעקערט קיין רוסלאַנד.

די „רוסקאָיע סלאָווא" איז געווען אַן אָרעם צייטונגל, וואָס האָט
אין די ערשטע יאָרן קוים געזשיפֿעט. אירע לייענער זענען מערסטנס
געווען די ניט־אַנטוויקלטע געווענע פויערים פון מינסקער, גראָדנער
אין וואָלינער גובערניעס, וועלכע האָבן קיין ליטעראַרישן רוסיש גאָר ניט
פֿאַרשטאַנען. האָט די צייטונג זיך געמוזט צופֿאַסן צו זיי. די קליינע
צאָל אינטעליגענטע רוסן, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין אַמעריקע,
האָבן דעריבער אין דער „רוסקאָיע סלאָווא" זעלטן־וועו אַריינגעקוקט.

שפּעטער האָט אַנגעהויבן אַרויסגיין אַ צווייטע רוסישע צייטונג —
דער „רוסקי גאָלאָס", וואָס האָט אויך ניט געקענט באַפּרידיקן דעם מער
אַדער וויניקער אינטעליגענטן רוסישן לייענער. האָט דעריבער די רו־
סישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע געזעלשאַפט פון ניו־יאָרק אין 1910 באַ־
שלאָסן אַרויסצוגעבן אַ סאָציאַליסטישע טעגלעכע רוסישע צייטונג פּאַר
די אינטעליגענטערע רוסישע אַרבעטער און וועלכע זאָל אויך געלייענט
ווערן פון די יידן, וועלכע קענען רוסיש, און אַזוינע זענען דעמאָלט
אין ניו־יאָרק אין אין די אַנדערע גרעסערע שטעט פון אַמעריקע געווען
אַ גאַנץ היפּשע צאָל.

די „אַלטע גווארדיע" פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער
געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק (ד"ר ס. אינגערמאַן, יאַקאָוו לופּאַלאָוו־דזשעימס
און ד"ר מיכאַיל ראָם) האָבן פּאַרגעשלאָגן, אַז די צייטונג זאָל אַרויסגעגעבן
ווערן ניט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט, נאָר פון אַן
אָסאָציאַציע, אין וועלכער עס זאָלן אַריינטרעטן אַלע מיטגלידער פון דער
סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט, ווי אויך אַנדערע רוסישע סאָציא־
ליסטן, וואָס געהערן ניט צו דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער
געזעלשאַפט, ווי למשל, בונדיסטן, אוקראַיניש, לעטישע און פּינישע
סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכע לייענען רוסיש. די צייטונג זאָל זיין אַן
אָרגאַן פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, אַזוי ווי דער

„פּאָרווערטס", די „קאָל" און די ניו־יאָרקער דייטשע „פּאָלקס־צייטונג" זיינען דעמאָלט געווען. דער נאָמען פון דער צייטונג זאָל זיין „נאָווי מיר" (די נייע וועלט). פּאָר אַ רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, האָבן זיי רעקאָמענדירט, זאָל אַראָפּגעבראַכט ווערן קיין ניו־יאָרק פון פּאַריז דער באַרימטער אַלטער רעוואָלוציאָנער און סאָציאַליסט, איינער פון די גרינ־דער פון דער ערשטער גרופּע אויף צו פּרעדיקן מאַרקסיזם אין רוסלאַנד — לעוו דייטש.

איך האָב געריידט קיגן דער רעקאָמענדאַציע פון דער „אַלטער גוואַרדיע". איך בין געווען קיגן דעם, אַז די קומענדיקע צייטונג זאָל זיין אַן אָרגאַן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי (איך בין דעמאָלט נאָך געווען ביז אַ געוויסן גראַד גייסטיק פאַרבונדן מיט דער ס. ל. פּ. אויך אַ צאָל אַנדערע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן זיינען דעמאָלט געווען מער געניגט צו דער ס. ל. פּ. ווי צו דער ס. פּ.). איך בין אויך געווען קיגן דעם, אַז מען זאָל מאַכן לעוו דייטשן פּאַר דעם רעדאַקטאָר פון דער צייטונג. איך האָב דייטשן זייער גוט געקאָנט נאָך פון 1905טן יאָר אין זשענעווע. ער איז געווען איינער פון די ערשטע העלדישע יידן־רעוואָ־לוציאָנערן אין רוסלאַנד, איינער פון די פּיאָנערן פון דער סאָציאַליס־טישער באַוועגונג אין רוסלאַנד, וועלכער האָט אַ גרויסן טייל פון זיין לעבן אָפּגעשמאַכט אין די פּאַרשיידענע צאַרישע טורמעס, אויף קאַטאָרגע און אין סיביר. זיין בוך „16 יאָר אין סיביר" איז אַרויס אין אַנהייב פון איצטיקן יאָרהונדערט אויף רוסיש, איז איבערזעצט געוואָרן כמעט אויף אַלע קולטורעלע שפּראַכן און האָט זיך דעמאָלט אויך געדרוקט אין פּאָר־זעצונגען אין דער „צוקונפט" אונטער מאָריס ווינטשעווסקיס רעדאַקציע.

דייטש איז דערנאָך ווידער געווען אַ פּאָר צענדליק יאָר טעטיק אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. שפּעטער איז ער באַרימט געוואָרן ווי אַ טאַלאַנטפולער מעמואַריסט און היסטאָריקער פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. איך האָב אים אין זשענעווע, אין יאָר 1905, פיל מאָל באַזוכט, האָב אַ סך מאָל שפּאַצירט און געשמועסט מיט אים. איך האָב אים זייער הויך געשעצט, אָבער איך האָב קיינמאָל ניט געלייענט זיינס אַ פּאָליטישן אָדער פובליציסטישן אַרטיקל און איך בין געווען טיף איבערצייגט, אַז ער איז ניט דער פּאָסנדער קאָנדידאַט פּאָר אַ רעדאַקטאָר פון אַ נייער רוסישער טעגלעכער צייטונג אין ניו־יאָרק.

אַ פּאָר אַנדערע מיטגלידער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישער געזעלשאַפט האָבן איינגעשטימט מיט מיר, אָבער די מער־הייט האָט אַנגענומען די אַלע רעקאָמענדאַציעס פון דער „אַלטער גוואַר־דיע". בין איך דעריבער אין דער אָסאָציאַציע, וואָס איז באַלד נאָכן מיטינג געגרינדעט געוואָרן אויף אַרויסצוגעבן דעם „נאָווי מיר", ניט אַרייַנגעטראָטן.

לעוו דייטש איז נאָך אין 1901 געווען אין די פּאַראיניקטע שטאַטן, ווען ער איז דורך יאַפּאַן אַנטלאָפן פון סיביר. ער האָט דעמאָלט דאָ פּאָר־בראַכט נאָר אַ פּאָר וואָכן צייט און נאָר אַ פּאָר געצייטלטע מענטשן, צווישן

זיי אַב. קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פֿאָרווערטס", האָבן זיך מיט אים דע־
מאָלט דאָ געטראָפן און ער איז פון דאָנען אַוועקגעפֿאָרן קיין זשענעווע.

איצט, אין הערבסט 1910, איז ער ווידער געקומען קיין אַמעריקע צו
רעדאַקטירן דעם „נאַווי מיר". ביי זיין אָנקומען קיין ניו־יאָרק, האָט
מען פֿאָר אים אַראָנזשירט אַ פייערלעכן קבלת־פּנים אין קופּער יוניאָן
און ער אַליין האָט געהאַלטן אַ לענגערע רעדע, וואָס האָט אויסגענומען
ביי דעם עולם. דער זאַל איז געווען געפּאַקט. דער גאַסט איז באַגריסט
געוואָרן פון די אָנגעזעענסטע יידישע, רוסישע, דייטשע און אַמעריקאַנער
סאָציאַליסטן. איך האָב צו דער פֿאַרזאַמלונג אין קופּער־יוניאָן ניט גע־
קענט גיין. איך געדענק שוין ניט די אורזאַך פֿאַרוואָס. אָבער מיין פריינט
טערמאַן און מיין צוקונפטיקע פרוי זענען דאָרט געווען, און זיי האָבן מיר
אָפּגעגעבן אַ גענויעם באַריכט פון דער פֿאַרזאַמלונג.

נאָך אייַדער דער ערשטער נומער פון „נאַווי מיר" איז דערשינען,
בין איך אַוועק אין דער רעדאַקציע פון דער צייטונג אויף ברום סטריט
צו טרעפן זיך מיט דייטשן. איך בין געווען זיכער, אַז ער געדענקט מיך
געוויס און ער וועט מיך באַגעגענען פונקט אַזוי פריינטלעך ווי ער פלעגט
מיך באַגעגענען אין זשענעווע יעדעס מאָל, ווען איך פלעג קומען צו אים.
ווען איך בין געקומען אין רעדאַקציע, איז דייטש נאָך דאָרט ניט געווען.
אַ 3־4 מענטשן האָבן געוואָרט אויף אים. ווען דייטש איז אַריינגעקומען
און איך האָב זיך פֿאָרגעשטעלט פֿאָר אים, האָב איך באַמערקט, אַז ער
דערקענט מיך ניט. ווען איך האָב אים דערמאָנט וועגן אונדזערע באַגע־
גענישן אין זשענעווע, האָט ער מיר געענטפֿערט: „עס זיינען דעמאָלט
דאָרט געווען אַזוי פיל יונגעלייט, אַז מען קען ניט געדענקען יעדערן".

איך האָב זיך דורכגעוואָרפן מיט אים מיט אַ פֿאָר פֿראַזן און בין אַוועק
אַ שטאַרק אָנטוישטער און האָב באַשלאָסן מער ניט צו גיין אין „נאַווי
מיר".

די צייטונג האָט אין אַ פֿאָר טעג אַרום אָנגעהויבן אַרויסצוגיין, און
זי איז מיר ניט געפעלן געווען. עס איז געווען אַ טרוקענע, ניט־אינטע־
רעסאַנטע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג. אין די ערשטע נומערן זענען
געווען אָנאָנסירט ווי שטענדיקע מיטאַרבעטער פון דער צייטונג מאַרטאָוו,
טראָצקי, דאָן, מאַיסקי, פֿאָוולאָוויטש און אָנדערע באָוואוסטע סאָציאַל־
דעמאָקראַטישע זשורנאַליסטן און פּובליציסטן, אָבער עס זענען אַוועק וואָכן
און וואָכן און קיינער פון די דערמאָנטע מענשעוויסטישע זשורנאַליסטן און
פּובליציסטן האָט קיין אַרטיקל ניט צוגעשיקט צום „נאַווי מיר".

איינער פון די מיטאַרבעטער האָט מיר דערציילט, אַז די אַלע דער־
מאָנטע מענשעוויסטישע זשורנאַליסטן זענען גרויסע קבצנים. זיי קענען
זיך ניט דערלויבן צו שרייבן אַרטיקלען ניט קריגנדיק באַצאָלט פֿאָר זיי
און דער „נאַווי מיר" איז ניט בכוח צו צאָלן אָפּילו אַ מינימאַלן האָנאָראַר
פֿאָר צוגעשיקטע אַרטיקלען. ווי אַ סאָציאַליסט האָב איך, פֿאַרשטייט זיך,
געוואָלט, אַז דער „נאַווי מיר" זאָל האָבן דערפֿאָלג. איז מיר אייַנגעפֿאַלן
אַ געדאַנק, פֿאַרצושלאָגן דייטשן זיך צו וועגדן צו טראָצקין, מאַרטאָוון,

דאַנען און מאַיסקין, אַז זיי זאָלן שרייבן קאָרעספּאָנדענציעס פאַר דער „נייע פּאָסט" וועגן די וויכטיקסטע געשעענישן אין דער אַרבעטער־באַוועגונג פון די לענדער, וואו זיי געפינען זיך (מאַרטאָוו און דאַן האָבן דעמאָלט געוואוינט אין פּאַריז; טראָצקי — אין ווין און מאַיסקי — אין לאָנדאָן). זיי וועלן קריגן פינף אָדער צען דאָלאַר (איך געדענק שוין ניט גענוי וויפיל) פאַר יעדער קאָרעספּאָנדענץ, וואָס זיי וועלן צושיקן צו דער „נייע פּאָסט". זיי וועלן שרייבן אין רוסיש, פאַרשטייט זיך, איך וועל די אַרטיקלען איבערזעצן אין יידיש און וועל די רוסישע אָריגינאַלן תיכף אַוועקגעבן דעם „נאָווי מיר".

דעם מיטגליד פון דער „נאָווי מיר" אַסאָסיאַציע, מיט וועמען איך האָב גערעדט וועגן דעם, איז מיין פּלאַן שטאַרק געפעלן געוואָרן. ער האָט גערעדט וועגן דעם מיט דייטשן און אויך דייטשן איז דער פּלאַן געפעלן געוואָרן. עס איז געבליבן, אַז דער מיטגליד פון דער אַסאָסיאַציע זאָל מיך צוזאַמענפירן מיט דייטשן און מיר זאָלן זיך צונויפרעדן ווי אַזוי דעם פּלאַן וואָס שנעלער דורכצופירן אין לעבן. טרעפן זיך מיט דייטשן האָבן מיר געזאָלט אויף אַ וועטשערינקע פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכער האָט געדאַרפט פאָרקומען אין אַ וואָך אַרום.

איך האָב דעם אָוונט גראָד זיך אַ ביסל פאַרשפּעטיקט און ווען איך האָב געהאַלטן אין אויסטאָן מיין מאַנטל אונטן, האָב איך דערזען פון ווייטן ווי מיין פריינד און דייטש גייען מיר אַנטקעגן.

„אָט דאָס איז שוב?" — האָט דייטש אַ שטאַרק פאַרוואונדעטער אויסגערופן — איך געדענק אים דאָך ווען ער איז נאָך געווען כמעט אַ יינגל און ער האָט מיר אין זשענעווע געזאָגט „וואָס פאַר אַ לעקטאָר זייט איר?" — און ער האָט זיך שטאַרק און גוטמוטיק צעלאַכט. איצט האָט ער זיך אין מיר דערמאָנט.

ווי איך האָב שוין דערציילט אין איינעם פון די ערשטע קאַפּיטלען פון מיינע דעראינערונגען, האָט מיר דר. אינגערמאַן פאַר מיין אָפּפאָרן פון ניו־יאָרק אין יוני 1905, אָנגעזאָגט, אַז ווען איך וועל זיין אין זשענעווע זאָל איך רעדן מיט דייטשן, אַז די פּאַרטיי זאָל שיקן אויף אַ לעקציעטור אין אַמעריקע פּלעכאַנאָוון אָדער טראָצקין. ווען איך האָב עס דעמאָלט איבערגעגעבן דייטשן, האָט ער מיר געענטפערט, אַז פּלעכאַנאָוו קען ניט פאָרן קיין אַמעריקע, ווייל ער ליידט שטאַרק פון ים־קראַנקהייט, און טראָצקי געפינט זיך איצט אומלעגאַל אין פּעטערבורג. דערנאָך האָט ער אַ זאָג געטאָן: „איך אַליין וואָלט גערן געפאָרן קיין אַמעריקע".

„דאָרט מוז מען האָבן אַ גוטן רעדנער, וועלכער זאָל קענען אַרויסטרעטן קעגן ד"ר ח. זשיטלאָווסקי", האָב איך באַמערקט. (זשיטלאָווסקי איז דעמאָלט אין ניו־יאָרק געווען דער דעלעגאַט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און זיינע לעקציעס האָבן געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג). אויף דעם האָט דייטש דעמאָלט באַמערקט: „אַוודאי, וואו האָב איך

זיך געקענט אויסלערנען צו האַלטן לעקציעס און רעדן אויף גרויסע פאַר־זאַמלונגען, אויף קאַטאַרגע ?".

איך האָב דעמאָלט ניט באַמערקט, אַז דייטש זאָל זיך האָבן באַליי־דיקט פון מיין באַמערקונג. ער האָט זיך ווי פריער צו מיר זייער גוט באַצויגן און געטאָן אַלץ פאַר מיר, אָבער מיין דעמאָלטיקע באַמערקונג, איז אים, קענטיק, דאָך אַריין אין נאָז. און ער האָט עס ניט פאַרגעסן.

מיר האָבן זיך באַלד צוזאַמענגעערעדט וועגן מיין פאָרשלאָג און דייטש האָט טאָקע אויף מאָרגן אָנגעשריבן בריוו צו די דערמאָנטע רוסישע סא־ציאַל־דעמאָקראַטישע זשורנאַליסטן אין פּאַריז, ווין און לאָנדאָן. ער האָט זיי אויך געשיקט מיין אַדרעס. אין אַ דריי וואָכן אַרום האָב איך טאָקע באַקומען פּריער אַ בריוו פון טראָצקין, דערנאָך פון מאַרטאָוון. ביידע האָבן מיר געשריבן, אַז זיי זענען איצט גראָד זייער פאַרנומען מיט אָנ־דערע אַרבעטן, אָבער ביי דער ערשטער בעסטער געלעגנהייט וועלן זיי מיר צושיקן אַרטיקלען. מער האָב איך פון זיי ביידן ניט געהערט.

מאַיסקי האָט גאָרניט געענטפערט. אָבער פיאָדאָר דאָן האָט מיר באַלד טאָקע צוגעשיקט אַ בריוו מיט אַ לענגערער קאָרעספּאָנדענץ פון פּאַריז, וועלכע איך האָב גלייך אָפּגעדרוקט אין דער „נייע פּאָסט" און דערנאָך האָט ער אין דער „נייע פּאָסט" פּאַרעפנטלעכט פיל קאָרעספּאָנ־דענציעס און אַרטיקלען פּאָר וועלכע ער האָט, פּאַרשטייט זיך, געקראָגן אין צייט באַצאָלט. די רוסישע אַריגינאַלן פון זיינע קאָרעספּאָנדענציעס און אַרטיקלען, האָב איך, ווי עס איז געווען אָפּגעמאַכט, איבערגעשיקט צום „נאָווי מיר" און זיי זענען דאָרט אָפּגעדרוקט געוואָרן.

עס האָט זיך גראָד אַזוי געמאַכט, אַז דורך דער צייט וואָס דייטש איז געווען דער רעדאַקטאָר פון „נאָווי מיר", האָב איך ניט געהאַט קיין מעגלעכקייט אים צו באַזוכן. קיין מיטגליד פון דער „נאָווי מיר" אַסא־סיאַציע בין איך אויך ניט געווען. האָב איך ניט געוואוסט וועגן דעם קאַמף וואָס איז דאָרט אינגיכן אָנטשטאַנען צווישן דייטשן מיט די אָנ־דערע מיטגלידער פון דער רעדאַקציע (דר. אינגערמאַן, מ. ראָוויטש, דר. דושעימס א. אַ.). צוליב דער מיינונגס־פאַרשיידנקייט מיט די אָנדערע מיטגלידער פון דער רעדאַקציע און מיט דער מערהייט פון דער אַסא־סיאַציע איז דייטש אין אַ קורצער צייט אַרום געווען געצוואונגען צו פאַר־לאָזן דעם „נאָווי מיר".

ער האָט דאָן ווידער אָנגעהויבן שרייבן זיינע מעמואַרן.

דייטש איז ניט געווען קיין טעאָרעטיקער און אויך ניט קיין פּאָלי־טיקער. ער האָט אָבער אַ סך דורכגעלעבט, האָט פערזענלעך גוט גע־קענט כמעט אַלע וויכטיקע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן פון די 70־ער און 80־ער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט. ער האָט פאַרמאָגט אַ זעל־טענעם זכרון און דערצו נאָך אַ בעלעטריסטישן טאַלאַנט. דעריבער האָבן

די רעדאַקטאָרן פון די בעסטע פּעטערבורגער און מאָסקווער דיקע זשורנאַלן געדרוקט זייגע מעמוּארן, ביאָגראַפיעס און כאַראַקטער־פּאָרטרעטן פון די באַרימטע אַמאָליקע רעוואָלוציאָנערן.

דעם זעלבן יאָר ווען דייטש איז אַוועק פון „נאַווי מיר" האָב איך געהיראַט און האָב זיך באַזעצט אויף דער 116טער גאַס ביים ראָג פון לענאָקס עוועניו. דייטש ווידער האָט געוואוינט אין די בראָנקס. האָבן מיר זיך ניט געקענט אָפט זען. אָבער אין 1912 האָב איך זיך אויך אַריבערגעצויגן אין די בראָנקס, אויף וואָיז עוועניו, און דייטש האָט געוואוינט אויף דער זעלבער גאַס. האָט ער מיך אַ פּאָר מאָל באַזוכט און האָט מיך אינגעלאַדן צו קומען צו אים וואָס אָפטער. פלעג איך טאַקע אָפט אַרויפקומען צו אים און יעדעס מאָל פּאַרברענגען מיט אים און מיט זיין פרוי אַ פּאָר שטונדן. ער האָט מיר אַ סך דערציילט וועגן זיין לעבן און וועגן די מענטשן, מיט וועלכע ער האָט זיך אויף זיין לעבן געטראָפן. ביי אים אין הויז בין איך אויך באַקאַנט געוואָרן מיט אַנדערע פּערזענלעכקייטן, וועלכע פלעגן צו אים אַרויפקומען, און מיט אייניקע פון זיי בין איך שפּעטער באַפרייַנדעט געוואָרן.

דריי און פערציקסטער קאַפּיטל

די פּרעזידענט־וואַלן פון 1912. — וואודראָ ווילסאָן. — ד"ר יצחק אייזיק הורוויטש און די באַרימטע „הורוויטש אַפּער" אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן. — י. שיפּליאַקאָוו, יואל סלאַנים און נ. זאַלאָוויטש.

אין אַ פּריערדיקן קאַפּיטל האָב איך באַשריבן די באַרימטע פּאַרזאַמלונג אין ניו־יאָרקער קאַרגעני האַל סוף 1911, וועו עס איז אָנגענומען געוואָרן אַ רעזאָלוציע וואָס האָט געפּאָדערט, אַז די פּאַראיניקטע שטאַטן זאָלן אָפּברעכן דעם האַנדלס־אָפּמאַך מיט רוסלאַנד דערפּאַר, וואָס די צאַרישע רעגירונג האָט ניט דערלויבט אַ פּראָמינענטן אַמעריקאַנער בירגער אַריינצופּאָרן קיין פּעטערבורג צוליב דעם, וואָס ער איז אַ ייד. דאָרט האָב איך געזען און געהערט וואודראָ ווילסאָן. ווילסאָן איז דעמאָלט געווען דער גאָווערנאָר פון ניו־דזשוירזי, און זייער וויניק מענטשן האָבן דעמאָלט געדענקט, אַז ווילסאָן קען אויף דער קאַנווענשאָן פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, וואָס האָט געזאָלט פּאַרקומען אומגעפּער אין אַ האַלב יאָר אַרום, נאָמינירט ווערן פּאַר פּרעזידענט.

די צוויי פּאָפולערסטע קאַנדידאַטן פּאַר דער נאָמינאַציע זענען געווען טשעמפּ קלאַרק און וויליאָם דזשענינגס בריייַן. טשעמפּ קלאַרק איז עטלעכע טערמינען געווען אַ קאָנגרעסמאַן פון קענטאָקי. אין 1912 איז ער געווען דער „ספּיקער" פון דעם „האַוז", ד. ה. דער פּאַרזיצער פון דעם רעפּרעזענטאַנטן הויז. וויליאָם דזשענינגס בריייַן איז אויך עטלעכע טערמינען געווען אַ קאָנגרעסמאַן פון נעבראָסקאַ. ער איז פריער דריי מאָל געווען דער פּרעזידענט־קאַנדידאַט פון דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און איז אַלע דריי מאָל דורכגעפּאַלן. בריייַן איז געווען אַ גלענצענדער רעדנער, איז געווען פּאַררעכנט פּאַר אַ פּאַסיפיסט און כמעט פּאַר אַ ראַדיקאַל. איך געדענק, אַז אין 1908, וועו ער איז דעם דריטן מאָל געלאָפן פּאַר פּרעזידענט, האָט דער גרויסער רוסישער שריפטשטעלער לעוו טאָלסטאָי צוגעשיקט אַ טעלעגראַמע צו דער דעמאָלט וויכטיקסטער דעמאָקראַטישער צייטונג, „ניו יאָרק וואָירלד", אין וועלכער ער האָט געזאָגט, אַז ער איז אַ קעגנער פון יעדער סאָרט רעגירונג, אָבער אויב אים וואָלט אויסגעקומען אויסצוקלייבן פּאַר פּרעזידענט צווישן בריייַנען און טעפּטן, וועלכער איז דעמאָלט געווען דער רעפּובליקאַנער קאַנדידאַט, וואָלט ער געשטימט פּאַר בריייַנען. (בריייַן האָט, אַגב, באַזוכט טאָלסטאָיען, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, צוויי מאָל). אָבער טאָלסטאָיס ברכה האָט בריייַנען דעמאָלט וויניק

געהאַלטן. טעפּט איז דערווייטלט געוואָרן פֿרעזידענט מיט אַ גרויסער מאַ־
יאָריטעט.

אויף דער דעמאָקראַטישער קאָנוועניאָן פון 1912, וועלכע איז אָפּגע־
האַלטן געוואָרן אין באַלטימאָר, האָט ברייען נאָך אַלץ געהאַט אַ גרויסע
צאָל אָנהענגער. אין די ערשטע 14 אָפּשטימונגען, וואָס זענען פֿאַרגעקומען,
האָט קלאַרק געקראָגן די גרעסטע צאָל שטימען, אָבער ניט די נויטיקע
צוויי־דריטל שטימען וואָס האָט זיך געפּאָדערט כדי נאָמינירט צו ווערן. נאָך
קלאַרקן האָט די גרעסטע צאָל שטימען געקראָגן ברייען. עס זיינען געווען
אויך נאָך קאַנדידאַטן, וועלכע האָבן געקראָגן נאָר עטלעכע צענדליק שטי־
מען יעדער. וואודראָ ווילסאָן איז געווען אינער פון זיי. אין די ערשטע
אָפּשטימונגען האָט ער באָקומען, דאָכט זיך, נאָר עטלעכע און זעכציק
שטימען. קלאַרקן האָבן שטאַרק געשטיצט די רייכע לייט פון דער איסט.
ברייען האָט געהאָט די הויפּט־שטיצע פון די פאַרמער פון דער וועסט און
פון די מער ליבעראַלע עלעמענטן אין דער דעמאָקראַטישער פאַרטיי אי־
בערן גאַנצן לאַנד.

כמעט אַ וואָך צייט נאָכאַנאַנד האָט מען געהאַלטן אין שטימען און
קיינער פון די קאַנדידאַטן האָט ניט באַקומען די נויטיקע צאָל שטימען צו
קענען נאָמינירט ווערן. קיין ראַדיקאַל און טעלעוויזיע זענען דעמאָלט נאָך
ניט געווען; פלעגן די צוויי אָוונט־צייטונגען, פוליצערס „איוונינג וואָירלד"
און הוירסטס „איוונינג דזשוירנעל", אַרויסלאָזן אַלע פּאָר שטונדן אַן עקס־
טראַ אויסגאַבע.

„מיין" קאַנדידאַט איז געווען וואודראָ ווילסאָן, ד. ה. איך האָב שטאַרק
געוואָלט, אַז ער זאָל נאָמינירט ווערן. אָבער נאָך די ערשטע אָפּשטימונגען
האָב איך אויפגעגעבן די האָפענונג, אַז ווילסאָן זאָל אויף דער קאָנוועניאָן
געווינען די נאָמינאַציע פאַר פּרעזידענט.

איך האָב דעמאָלט געוואוינט אין האַרלעם אויף דער 116טער גאַס און
לענאָקס עוועניו, אויפן 4טן שטאָק, אין אַ הויז אָן אַן עלעוועיטאָר. גראָד
זענען בייַ מיר דעמאָלט געווען צוגאַסט מיינע צוויי יונגע פּלימעניקלעך פון
פּילאַדעלפיאַ, וועלכע האָבן נאָר־וואָס געהאָט פאַרענדיקט פּאָבליק סקול.
פּלעג איך זיי אַלע צוויי שעה אַרונטערשיקן קויפן אַן עקסטראַ „דזשוי־
נעל" אַדער „איוונינג וואָירלד". בייַ דער 12טער אַדער 13טער אָפּשטימונג
האָט פּלוצלינג ווילסאָן באָקומען מיט אַ הונדערט שטימען מער. דעמאָלט
האָב איך שוין אָנגעהויבן האָפן, אַז ער קען טאַקע נאָמינירט ווערן. אין
אַ פּאָר שעה אַרום, ווען ברייען האָט דערזען אַז ער אַליין האָט קיינע שאַנסן
ניט נאָמינירט צו ווערן, האָט ער אויפגעפּאָדערט אַלע זיינע אָנהענגער צו
שטימען פאַר ווילסאָנען און ווילסאָן האָט טאַקע באַלד באָקומען די נוי־
טיקע צאָל שטימען און איז נאָמינירט געוואָרן אַלס קאַנדידאַט פון דער
דעמאָקראַטישער פאַרטיי פאַר פּרעזידענט. ווילסאָן האָט אָנגעפירט אַ זייער
ענערגישע קאַמפּאַניע און ברייען האָט שטאַרק געאַרבעט פאַר אים. ווייל־
סאָן וואָלט אָבער ניט דערווייטלט געוואָרן פּרעזידענט ווען עס וואָלט נישט
פאַרגעקומען אַ שפּאָלטונג אין דער רעפּובליקאַנער פאַרטיי.

אין 1908 איז נאָך טעאַדאָר רוזוועלט געווען פּרעזידענט און ער האָט אויף דער רעפּובליקאַנער קאָנווענשאָן געשטיצט די קאַנדידאַטור פון וויליאַם טעפּטן פּאָר פּרעזידענט. אָבער טעפּט אַלס פּרעזידענט האָט געפירט אַ זייער קאָנסערוואַטיוון פּאָליטיק וואָס איז רוזוועלטן שטאַרק ניט געפעלן געווארן. אַ חוץ דעם האָט רוזוועלט וואַרשיינלעך טאָקע געוואָלט זיין פּרעזידענט נאָך אַ מאָל. האָט ער אויף דער נאַציאָנאַלער קאָנווענשאָן פון דער רעפּובליקאַנער פּאַרטיי, אין 1912, פּאָרגעשלאָגן אַ גאַנץ נייע ראַדיקאַלע פּלאַטפאָרם און ער האָט געגעבן אָנצוהערן, אַז ער איז גרייט ווידער צו זיין אַ קאַנדידאַט פּאָר פּרעזידענט. אָבער די קאָנסערוואַטיוון מערהייט פון דער רעפּובליקאַנער קאָנווענשאָן האָט צוריקגעווויזן רוזוועלטס פּראָגראַם. האָט רוזוועלט געשפּאָלטן די קאָנווענשאָן, ד. ה. ער האָט אויפגעפּאָדערט יענע דעלעגאַטן וואָס שטימען איין מיט אים צו פּאָרלאָזן די קאָנווענשאָן און זיך פּאָרזאַמלען אין אַן אַנדער זאַל, וואו עס איז געשאַפן געווארן אַ נייע פּראָגרעסיוון פּאַרטיי, וועלכע האָט פּאַקטיש אי־בערגענומען כמעט די גאַנצע פּראָגראַם־מינימום פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי.

די נייע פּאַרטיי האָט זיך אַ נאָמען געגעבן „בול מוז" פּאַרטיי און די קאָנווענשאָן האָט נאָמינירט טעאַדאָר רוזוועלטן אַלס איר קאַנדידאַט פּאָר פּרעזידענט. די נייע פּאַרטיי האָט אויך אַרויסגעשטעלט קאַנדידאַטן פּאָר פּאַרשיידענע עמטער אין אַ רייע סטעיטס. דר. יצחק אייזיק הורוויטש איז געווען קאַנדידאַט פּאָר קאָנגרעסמאַן אין איינעם פון די האַרלעמער דיסטריקטן. אין אַ צווייטן דיסטריקט איז ד"ר ה. מאַסקאָוויץ, אויך אַ באַקאַנטער יידישער ראַדיקאַל, געווען דער קאַנדידאַט פון דער „בול מוז" פּאַרטיי פּאָר קאָנגרעסמאַן.

רוזוועלט און טעפּט האָבן צוזאַמען באַקומען מיט אַ מיליאָן און 300 טויזנט שטימען מער ווי ווילסאָן, אָבער ווילסאָן האָט געקראָגן מער שטימען ווי רוזוועלט אַדער טעפּט און ער איז דערוויילט געווארן. די קאַנדידאַטן פון דער „בול מוז" פּאַרטיי פּאָר קאָנגרעס זענען אויך אַלע דורכגעפאַלן.

ווילסאָן איז אַריין אין מאַכט אין מערץ 1913 און ער האָט גלייך גענומען דורכפירן אַ רייע וויכטיקע רעפאָרמען. ער האָט דעם פּאַסיפיסט וויליאַם דזשענינגס בריייַן באַשטימט פּאָר זיין מיניסטער פון אויסלענדישע אַנגעלעגנהייטן, פּאָר סעקרעטערי אָוו סטעיט. בריייַן איז ניט געווען צוגעגרייט פּאָר אַזאַ הויכן אַמט און ער איז אַלס סעקרעטערי אָוו סטעיט געווען אַ דורכפאַל. ער האָט אין אַ פּאָר יאָר ארום רעזיגנירט און איז שפּעטער געווארן גאַנץ קאָנסערוואַטיוו. ווילסאָן אָבער, איז אַלס פּרעזידענט וואָס וויייטער אַלץ מער געוואַקסן. מען קען זאָגן אַן איבערטרייבונג, אַז דער פּאָטער פון פיל פון די רעפאָרמען, וואָס זענען שפּעטער באַקאַנט געווארן ווי דער „ניו דיל", איז געווען, ניט פרענקלין רוזוועלט, נאָר וואודראָ ווילסאָן. נאָר וועגן ווילסאָנען און זיין אַדמיניסטראַציע,

זיינע רעפֿאָרמען, זיין גרויסן טריאומף און זיין טראָגישן סוף, שפּעטער. דאָ ווייל איך זיך צוריק אומקערן צו דער קלאָוקמאַכער יוניאָן.

אין יאָנואַר 1912 איז דר. יצחק אייזיק הורוויטש, אַ באַרימטער פּוב־ליציסט און סטאַטיסטיקער, אָנגעשטעלט געוואָרן פֿאַר טשיף קלוירק פון דער יוניאָן. דר. הורוויטש איז באַטראַכט געוואָרן פֿאַר אַן אייגענעם מענטשן אין דער יידישער אַרבעטער באָוועגונג. אָבוץ דעם, וואָס ער איז געווען אַ געלערנטער עקאָנאָמיסט און סטאַטיסטיקער, איז ער, אין 1912, אויך געווען באַקאַנט ווי אַ רעפֿאָרמיסטישער סאָציאַליסט, ווי אַ קאָמפּראָמיסלער, און מען האָט געדענקט, אַז ער איז די פֿאַסענדסטע פּערזאָן צו זיין דער טשיף קלוירק פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן.

איך בין מיט דר. הורוויטשן באַקענט געוואָרן נאָך אין יאָר 1905, מיט אַ קורצער צייט פֿאַר דעם, אַיידער איך בין צוריק אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד. באַקענט מיט אים האָט מיך זיין שוועסטער זשעניאַ הורוויטש, וועלכע איז געווען איינע פון די פֿיאָנערן פון דער יידישער סאָציאַליסטישער באָוועגונג אין רוסלאַנד, אַ מיטגליד פון „בונד".

איר ברודער, יצחק אייזיק הורוויטש, איז נאָך מיט יאָרן פריער געווען פֿאַרשיקט אין סיביר ווי אַ סאָציאַליסט. אין יאָר 1886 האָט ער זיך צוריקגעקערט פון סיביר קיין מינסק און איז געווען דאָרט עטלעכע יאָר אינער פון די אָנפֿירער פון די געהיימע רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע קרייזלעך צווישן די יידישע אַרבעטער פון מינסק. אין יאָר 1890 איז ער געצוואונגען געווען צו אַנטלויפן פון רוסלאַנד. ער איז אַוועק קיין פֿאַריז אָבער פון דאָרט האָט ער אויך געמוזט אַנטלויפן קיין אַמעריקע.

אין די יאָרן 1891 — 1894 האָט הורוויטש רעדאַקטירט אַ רוסיש וואָכנבלאַט „פֿראָגרעס", וואָס איז אַרויסגעגאַנגען פריער אין ניו־יאָרק און דערנאָך אין שיקאָגאָ.

אין יאָר 1893 האָט הורוויטש באַקומען דעם טיטול „דאָקטאָר פון פילאָזאָפּיע" („פי־עיטש־די") פֿאַר זיין דיסערטאַציע „דהי עקאָנאָמישע אָוו דהי ראָשען ווילעדזש" (די עקאָנאָמישע לאָגע פון דעם רוסישן דאָרף). דאָס בוך איז באַלד איבערזעצט געוואָרן אין רוסיש און איז דערשינען אין מאָסקווע אין יאָר 1896.

ווען אין רוסלאַנד האָבן אָנגעהויבן דערשיינען לעגאַלע מאַרקסיסטישע זשורנאַלן, איז הורוויטש געוואָרן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון זיי. דאָ אין אַמעריקע, אָבער, איז ער געווען טעטיק ניט אין דער ס. ל. פּ., נאָר אין דער פֿאָפּולישטישער באָוועגונג, וואָס איז געווען אַ מין רוסישע „נאַראָדניטשעסטוואָ".

אין די יאָרן 1893־1894 איז דר. הורוויטש געווען אַסיסטענט פּראָפֿעסאָר פון סטאַטיסטיקס אין שיקאָגער אוניווערסיטעט. אָבער צוליב זיין אָנטייל אין דער ראַדיקאַלער פֿאָפּולישטישער באָוועגונג, האָט ער געמוזט פֿאַרלאָזן דעם שיקאָגאָער אוניווערזיטעט. ער איז צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק, וואו ער האָט זיך פֿאַרנומען מיט אַדוואָקאַטור. ער האָט אַ געוויסע צייט געהאַט אַ לאָ־אָפּיס בשותפות מיט לואי מילערן, וועלכער

איז דעמאָלט געווען איינער פון די הויפט־פירער פון דער יידישער סא־ציאַליסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע און שפּעטער איינער פון די גריב־דער און ערשטע רעדאַקטאָרן פון „פאָרווערטס".

אין יאָר 1900 איז הורוויטש אַוועקגעפאָרן קיין וואַשינגטאָן, וואו ער האָט פיל יאָרן געאַרבעט פאַר דער רעגירונג ווי אַ סטאַטיסטיקער.

אין די 90ער יאָרן איז הורוויטש אין טעאָריע געווען אַ שטרענגער מאַרקסיסט. ער האָט געשריבן אין פאַרשיידענע אַמעריקאַנער זשורנאַלן וועגן עקאָנאָמישע פראַגן. זיינע אַרטיקלען וועגן דעם קלאַסן־צוזאַמענשטעל פון דער אַמעריקאַנער באַפעלקערונג, וואָס זענען געדרוקט געווען אין דעם „דזשוירנעל אָוו פּאָליטיקעל עקאָנאָמיע", האָבן געצויגן צו זיך גרויס אויפמערקזאַמקייט פון די בריטע קרייזן פון די אַמעריקאַנער עקאָנא־מיסטן און פּאָליטיקער.

יידיש שרייבן האָט דר. הורוויטש אָנגעהויבן ערשט אין יאָר 1897, וועו דער „פאָרווערטס" איז דערשינען. זיינע אַרטיקלען אין „פאָרווערטס" האָט ער אַ לאַנגע צייט געשריבן מיט לאַטיינישע בוכשטאָבן, ווייל שרייבן יידיש האָט ער דעמאָלט נאָך ניט געקאָנט. ער האָט זיין גאַנץ לעבן געערעדט יידיש מיט אַ שאַרפן רוסישן אַקצענט. זיינע אַרטיקלען אין „פאָר־ווערטס" פלעגט ער אונטערשרייבן מיטן פּסעוודאָנים יצחק אייזיק בן אַריה צבי הלוי. ער האָט עס געטאָן דערפאַר, וואָס ער איז דעמאָלט געווען אַ רעגירונגס־באַאַמטער, און פאַר שרייבן אין אַ סאָציאַליסטישער צייטונג האָט ער געקאָנט פאַרלירן זיין שטעלע. פון שרייבן אַ פאַר אַרטיקלען אַ וואָך אין „פאָרווערטס" האָט מען דעמאָלט אַפילו קיין אָרעם לעבן אויך ניט געקאָנט מאַכן. מיט דער צייט האָט דר. הורוויטש זיך אויסגעלערנט גוט יידיש און איז געוואָרן איינער פון די וויכטיקסטע יידישע זשורנאַליסטן און פובליציסטן. וועו יודזשין וו. דעבס האָט, אין סוף פון די 90ער יאָרן געגרינדעט זיין „סאָשעל דעמאָקראַטיק פאַרטי אָוו אַמעריקע", איז הורוויטש געוואָרן אירער אַ מיטגליד. שפּעטער האָט ער געהאָלפן די „פאָרווערטס"־סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן זיך אָפּגעשפּאָלטן פון דער ס. ל. פּ. צוזאַמען־פירן מיט דעבסעס „סאָשעל דעמאָקראַטיק פאַרטי" און אין אַ פאַר יאָר אַרום האָבן זיי צוזאַמען מיט די אַנדערע סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן זיך אָפּגעשפּאָלטן פון דער ס. ל. פּ. געשאַפן די סאָציאַליסטישע פאַרטיי פון אַמעריקע (ס. פּ.), וועלכע האָט אָנגענומען אַ מאַרקסיסטישע פראָגראַם און טאַקטיק.

אַזוי ווי ד"ר הורוויטש איז שוין דעמאָלט געווען אַ מאַרקסיסטישער רעוויזיאָניסט — אַ „בערנשטיניאַנער" — איז ער צו דער ס. פּ. ניט צו־געשטאַנען און ער האָט דעמאָלט זיינע רעוויזיאָניסטישע אַרטיקלען גע־דרוקט הויפּטזעכלעך אין דער „פרייַע אַרבייטער שטימע" און פון צייט צו צייט אויך אין דער „צוקונפט". ער פלעגט דעמאָלט אָפט קומען פון וואַשינגטאָן קיין ניו־יאָרק און פלעגט פון צייט צו צייט דאָ האַלטן רוסישע לעקציעס. אויף איינער פון זיינע לעקציעס, אין 1905, האָט מיך זיין שוועסטער זשעניאַ באַקענט מיט אים.

איך בין דעמאָלסט געווען אַ „פרומער" מענשעוויק, דאָס הייסט, אַ „שטרענגער מאַרקסיסט", זיינען מיר יצחק אייזיקס „אַפּיקורסישע" (דאָס הייסט: רעוויזיאָניסטישע) געדאַנקען ניט געפעלן געווען. אָבער ער אַליין האָט אויף מיר געמאַכט אַ זייער גוטן אינדרוק.

נאָך דער פּאָליטישער אַמנעסטיע, וואָס צאָר ניקאָלאַי האָט דערקלערט סוף 1905, האָט דר. הורוויטש באַקומען די מעגלעכקייט זיך צוריקצוקערן קיין רוסלאַנד, און ער איז טאַקע אינגיכן אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד. אין די וואָלן צו דער צווייטער דומאַ, האָט דר. הורוויטש אַרויסגעשטעלט זיין קאַנדידאַטור אין מינסק. ער איז דערוויילט געווארן אָלס „וויבאָרשטשיק" („עלעקטאָר") און ער וואָלט העכסט וואַרשיינלעך דערווויילט געווארן אָלס דעפוטאַט, נאָר די צאַרישע רעגירונג האָט געפסלט זיין וואָל־רעכט.

נאָך דער צעטרייבונג פון דער צווייטער דומאַ, האָט דר. הורוויטש זיך צוריקגעקערט קיין אַמעריקע. פון רוסלאַנד האָט ער געשריבן קאָרעספּאָנדענציעס אין „פאָרווערטס" און אין „צייט־גייסט", דאָס גרויסע וואָכנבלאָט, וואָס די „פאָרווערטס" אַסאָציאַציע האָט אין יענע יאָרן אַרויסגעגעבן. באַלד נאָך זיין צוריקקער קיין ניו־יאָרק, איז ער צוריק אַוועקגעפאָרן קיין וואַשינגטאָן, וואו ער האָט וויידער געאַרבעט אָלס סטאַטיסטיקער. דורך דער צייט האָט ער געשריבן אין אַמעריקאַנער זשורנאָלן און האָט פאָרעפּנטלעכט זיין באַדייטנסטע ווערק „אימיגרעישאָן ענד לעיבאָר". אין דעם בוך האָט ער מיט ציפערן באַווויזן, אַז פרייַע אימיגראַציע שטעלט מיט זיך ניט נאָר ניט פאָר קיין געפערלעכע קאָנקורענץ פאָר די אַמעריקאַנער אַרבעטער, ווי עס האָבן שטענדיק באַהויפּטעט די שונאים פון אימיגראַציע, נאָר אַז די פרייַע אימיגראַציע איז געווען אַ וויכטיקער פאַקטאָר אין דער שנעלער אינדוסטריעלער אַנטוויקלונג פון די פאַראייניקטע שטאַטן, און אַז זי איז אין אַ גרויסער מאָס פאַראַנטוואָרטלעך פאָר דעם וואוקס פון אַן אַקטיוועך אַרבעטער באַוועגונג אין אַמעריקע.

יצחק אייזיק הורוויטש האָט פאַרמאַגט צוויי אייגנשאַפטן, וואָס גייען זעלטן צוזאַמען: אַ סקעפּטישן מוח און אַ טעמפּעראַמענטפולן כאַראַקטער. שטענדיק האָט ער געצווייפלט און קריטיקירט און דאָך האָט ער מיט אַ זעלטענעם פאַנאַטיזם זיין גאַנץ לעבן געקעמפט פאָר זייַנע פרינציפּן און זייַנע איבערצייגונגען.

ווען איך האָב אין 1908 זיך צוריקגעקערט קיין ניו־יאָרק, פלעג איך זיך אָפט מיט אים טרעפן אין שלומס קאַפע, וועו ער פלעגט קומען קיין ניו־יאָרק, און פלעג שמועסן מיט אים. דעמאָלט בין איך אין פיל פראַגן שוין געווען אייגנשטימיק מיט אים. וועו ער איז סוף 1912 אַנגעשטעלט געווארן אָלס טשיף קלוירק פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, און איך בין געווען דער מיט־רעדאַקטאָר פון דער „נייַע פאָלק", בין איך געווען שטאַרק צופרידן פון דעם. זיין אָפּיס האָט זיך געפונען אין דער זעלבער געביידע, וואו עס איז געווען דער אָפּיס פון דער „נייַע פאָלק". ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער איז שטענדיק געווען שטאַרק פאַרנומען, פלעג איך דאָך

פון צייט צו צייט כאַפּן מיט אים אַ שמועס. מיט מיר האָט ער שטענדיק גערעדט נאָר רוסיש.

דר. הורוויטש האָט געדאַרפט האַנדלען מיט די פאַבריקאַנטן פון דער אַסאָסיאַציע לויטן „פּראָטאָקאָל", אָבער אין אַ האַלב יאָר אַרום ווי ער איז אַריין אין אַמט, האָבן זיך אָנגעהויבן די רייבונגען אין דער יוניאָן בנוגע זיין טאַקטיק. די דעמאָלטדיקע הויפּט־באַאַמטע פון דער אינטערנעשאָנאַל, אב. ראָזענבערג און דזשאַן דייטש, ווי אויך דער אַדוואָקאַט פון דער יוניאָן מאיר לאָנדאָן און די פירער פון דזשאָינט באָאַרד פון דער יוניאָן האָבן געטענהט, אַז ד"ר הורוויטשעס פּלענער און טאַקטיק זיינען פון אַ טרעיד־יוניאָניסטישן שטאַנדפּונקט ניט פּראַקטיש. הורוויטש, דער רעאַל־פּאָליטי־קער און קאָמפּראָמיסלער אין פּאָליטיק, איז אין די פאַרהאַנדלונגען מיט די פאַבריקאַנטן געווען דאָגמאַטיש, ניט גענוג בויגזאַם. עס איז געווען אַ געפאַר, אַז אויב הורוויטש זאָל ווייטער פאַרבלייבן אין דער יוניאָן, זאָלן די פאַבריקאַנטן אָפּברעכן דעם „פּראָטאָקאָל" און עס וועט מוזן קומען צו אַ נייעם גענעראַל־סטרייק, וואָס וואָלט דעמאָלט זיך געקאָנט ענדיקן זייער טרויעריק פאַר דער יוניאָן און פאַר די אַרבעטער. אָבער אַ גרויסער טייל פון די קלאָוקמאַכער, פילייכט אַ מערהייט, האָבן דעמאָלט געהאַלטן מיט הורוויטשן. די פראַגע איז אויפגענומען געוואָרן פון דעם „באָאַרד אָוו אַרביטריישאָן" אונטער דעם פאָרזיץ פון לואיס ד. בראַנדייס, און דער „באָאַרד אָוו אַרביטריישאָן" האָט איינשטימיק געפּסקנט, אַז אין די אינ־טערעסן פון פרידן אין דער אינדוסטריע און אין דער יוניאָן זאָל דר. הורוויטש רעזיגנירן פון זיין אַמט און הורוויטש האָט קעגן זיין ווילן גע־מוזט רעזיגנירן. (דאָס איז געשען נאָכדעם ווי דר. הורוויטש האָט באַ־שלאָסן, אַז ווען אַ פאַבריקאַנט פון דער אַסאָסיאַציע שיקט אַרונטער פון שאַפּ אַן אַרבעטער און אַנטזאַגט זיך אים צוריק אַרויפצונעמען, זאָל מען דעם שאַפּ פּיקעטן. סטרייקס זיינען לויט דעם „פּראָטאָקאָל" געווען פאַר־באָטן).

אָבער דער „פּראָטאָקאָל" זאָגט ניט, האָט ד"ר הורוויטש געפּסקנט, אַז מען טאָר ניט פּיקעטן אַ שאַפּ און פּיקעטינג איז ניט קעגן דער קאָנסטי־טוציע פון די פאַראייניקטע שטאַטן. די אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע גיט יעדן איינעם די דאָזיקע רעכט. אויף דעם ראַט פון דר. הורוויטש, האָבן די אַרבעטער פון אַ רייע שעפּער טאַקע אָנגעהויבן דאָס צו טאָן. די אַסאָ־סיאַציע פון די פאַבריקאַנטן האָט גלייך אַריינגעשיקט אַ פּראָטעסט קעגן דעם צום דזשאָינט באָאַרד פון דער יוניאָן און צו דער אינטערנעשאָנאַל.

ראָזענבערג און דייטש, דער פּרעזידענט און דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאָנאַל, זענען געקומען צום דזשאָינט באָאַרד פאַרלאַנ־גען, אַז מען זאָל נעמען אַ שטעלונג קעגן דער פּיקעטינג פון שעפּער פון דער אַסאָסיעישאָן. האַלפּערן און פערלשטיין, דער פּרעזידענט און דער סעקרעטאַר פון דזשאָינט באָאַרד, האָבן דעמאָלט געהאַלטן מיט דר. הור־וויטשן. אין דער זעלבער צייט האָט ד"ר הורוויטש אָנגעהויבן דרוקן אַ סעריע אַרטיקלען אין לואי מילערס „וואַרהייט" וועגן די פּראָבלעמען און

שטרייט־פראַגן אין דער יוניאָן. ער האָט פאַרטיידיקט זיין שטעלונג אין דער פראַגע פון פּיקעטן. דער רעדאַקטאָר פון דער „וואַרהייט", לואי מילער, האָט אויסגענוצט הורוויטשעס אַרטיקלען אויף צו אַטאַקירן דעם אַדוואָקאַט פון דער יוניאָן, מאיר לאָנדאָן, און דעם „פאָרווערטס", וועלכער האָט גע־האַלטן מיט מאיר לאָנדאָנען און מיט די פירער פון דער יוניאָן.

דר. הורוויטש האָט אין דער „וואַרהייט" אַטאַקירט ניט נאָר די פי־רער פון דער פאַבריקאַנטן אַסאָסיאַציע, נאָר אויך די פירער פון דער אינ־טערנעשאָנאַל און פון דעם דזשאָינט באָאַרד, וועלכע האָבן פאַרלאַנגט פון אים, אַז ער זאָל איינגיין אויף אַ געוויסן קאָמפּראָמיס. זיי האָבן געזאָגט ד"ר הורוויטשן, אַז אויב ער גלויבט אַז מען מוז רופן אַ גענעראַל־סטרייק כדי אויסצובעסערן דעם „פּראָטאָקאָל", גיבן זיי אים אַ פרייע האַנט אין דעם. דר. הורוויטש האָט אָבער אַזאַ פאַראַנטוואָרטלעכקייט ניט געוואָלט נעמען אויף זיך.

דזשאָרדזש ווישניאָק, וועלכער איז דעמאָלט געווען דער גענעראַל־מענעדזשער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, האָט געענטפערט אין „פאָר־ווערטס" אויף דר. הורוויטשעס טענות און אַרגומענטן. אין גיכן האָט די אַסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן אַריינגעשיקט צום דזשאָינט באָאַרד אַן אול־טימאַטום, אַז זי וועט ניט אונטערהאַנדלען מער מיט דער יוניאָן אויב דר. הורוויטש וועט זיין איר פאַרטרעטער.

נאָכגעבן די פאָדערונג פון דער אַסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן האָט די יוניאָן ניט געקענט. איז געמאַכט געוואָרן אַ פאָרשלאַג, אַז מען זאָל בעטן ד"ר הורוויטשן אַז ער זאָל פרייוויליק רעזיגנירן. אָבער וועגן דעם האָט דר. הורוויטש פון אָנהויב אַפילו ניט געוואָלט הערן. ענדלעך האָט מען זיך געאייניקט אויף דעם, אַז עס זאָל אָנגעשטעלט ווערן אַן אומפּאַר־טייאישער פאָרזיצער פאַר דער קלאָוקס אינדוסטריע און צו אים זאָל מען צושטעלן אַלע טענות און שטרייט־פראַגן צווישן די פאַבריקאַנטן און דער יוניאָן. דער דזשאָינט באָארד האָט גערופן אַ ספּעציעלן מיטינג וועגן דעם און האָט פאָרגעשלאָגן אָנצונעמען דעם קאָמפּראָמיס. פיל דעלעגאַטן פון דזשאָינט באָאַרד האָבן אַפּעלירט צו דר. הורוויטש'ן אַז ער זאָל אָננעמען די רעקאָמענדאַציעס פון דער קאָמיטע. מען האָט אים פאַרזיכערט, אַז ער וועט באַקומען אַן אַנדער וויכטיקן פּאָסטן אין דער יוניאָן. ער האָט אָבער זיך אַנטשידן אָפּגעזאָגט אָנצונעמען דעם פאָרשלאַג. מאיר קושנער, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ דעלעגאַט פון לאָקאַל 9 אין דזשאָינט באָאַרד, שרייבט אין זיין בוך „לעבן און קאַמף פון אַ קלאָוקמאַכער", אַז הורוויטש האָט געזאָגט: „מיין נאָמען שטייט העכער ווי די אָרגאַניזאַציע, אַ מענטש שטעלט מיט זיך פאָר די אָרגאַניזאַציע און אַ מענטש בילדעט די אָרגאַניזאַציע". איך בין גראָד געווען אויף יענעם מיטינג פון דזשאָינט באָאַרד און איך געדענק, אַז הורוויטש האָט טאַקע עטוואָס ענלעכס גע־זאָגט. איך געדענק אויך די רעדע, וואָס מאיר לאָנדאָן האָט געהאַלטן ביי יענעם מיטינג און זיין אַפּיל צו ד"ר הורוויטשן, מיט וועמען ער איז יאָרנ־לאַנג געווען נאָענט באַפריינדעט, אַז ער זאָל אָננעמען דעם פאָרשלאַג, און

איך געדענק אויך ווי מאַנכע דעלעגאַטן פון דזשאָינט באָאַרד האָבן פּשוט געוויינט בעת מאיר לאָנדאָנס רעדע. די זיצונג פון דזשאָינט באָאַרד האָט געדויערט אַ גאַנצע נאַכט. ד״ר הורוויטש איז פאַרבליבן איינגעעקשנט ביזן סוף. ווען די רעקאָמענדאַציע איז גענומען געוואָרן צו אַן אָפּשטימונג, האָבן אַלע דעלעגאַטן פון דזשאָינט באָאַרד — אויסער די דעלעגאַטן פון אָפּערעיטאָרס לאָקאַל 1 און איין דעלעגאַט פון לאָקאַל 9, לואיס היימאַן — געשטימט פאַר דער רעקאָמענדאַציע.

דר. הורוויטש האָט שפּעטער דאָך געמוזט רעזיגנירן. דער טומל אין דער קלאָוקמאַכער יוניאָן האָט אָנגעהאַלטן עטלעכע מאָנאַטן און די גאַנצע יידישע אַמעריקע האָט געקאָכט מיט דעם, ווייל די דריי פאַרשפּרייטסטע יידישע צייטונגען — דער „פאָרווערטס״, די „וואַרהייט״ און דער „מאָרגען זשורנאַל״ — זענען יעדן טאָג געווען פול מיט לאַנגע באַריכטן וועגן דעם קאַמף צווישן דער אַסאָסיאַציע פון די פאַבריקאַנטן און דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און וועגן דעם אינערלעכן קאַמף אין דער יוניאָן גופא צווישן די אָנהענגער פון דר. הורוויטש און זיינע קעגנער. דער לעיבאָר־עדיטאָר פון „פאָרווערטס״ איז דעמאָלט געווען א. י. שיפּליאַקאָוו, אַן אינטעליגענטער יונגערמאַן, אַ געטרייער סאָציאַליסט, אַ גוטער רעדנער, אָבער אַ שרייבער איז ער געווען אַ גאַנץ שוואַכער און דערצו האָט ער דעמאָלט נאָך ניט שטאַרק פונאַנדערגעקליבן זיך אין די פּראָבלעמען פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און אין די שטרייט־פראַגן צווישן דר. הורוויטש און זיינע קעגנער פון דער אינטערנעשאָנאַל און פון דזשאָינט באָאַרד.

די באַריכטן אין דער „וואַרהייט״ און אין „מאָרגען זשורנאַל״ זיינען געווען אַ סך בעסער, מער אויספירלעך און אינטערעסאַנטער ווי די באַ־ריכטן אין „פאָרווערטס״. דער רעפּאָרטער פון דער „וואַרהייט״ איז געווען דער פּאָעט יואל סלאָנים, וועלכער איז דעמאָלט שוין געווען אַן אויסגע־צייכנטער רעפּאָרטער. די „וואַרהייט״ האָט, ווי שוין אויבן געזאָגט, גע־האַלטן מיט הורוויטשן און סלאָנים האָט אין זיינע באַריכטן, פאַרשטייט זיך, אָפּגעגעבן אַ סך פּלאַץ די פּראָטעסט־מיטינגען און דעמאָנסטראַציעס פון הורוויטשעס אָנהענגער אין דער יוניאָן.

אומפּאַרטייאיש, מער אויספירלעך און אינטערעסאַנט געשריבן זע־נען געווען די באַריכטן אין „מאָרגען זשורנאַל״. דער רעפּאָרטער פון „מאָרגען זשורנאַל״ איז דעמאָלט געווען דער יונגער זשורנאַליסט נעיטען זאַלאָוויץ, דער שפּעטערדיקער חשובער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס״ נ. זאַלאָוויץ. דעמאָלט בין איך טאַקע מיט אים צום ערשטן מאָל באַקענט געוואָרן. סלאָנים איז געווען עלטער פון אים און מיט סלאָנימען בין איך געווען באַפריינדעט נאָך אין די יאָרן 1904־1905, ווען ער איז געווען אַ סאָציאַליסט און פלעגט דרוקן לידער אין „פאָרווערטס״. אין 1913 האָב איך סלאָנימען ניט איינמאָל געטאַדלט פאַר זיינע טענדענציעזע באַריכטן וועגן דעם דעמאָלטדיקן ברודער־קאַמף אין דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און איך האָב שטענדיק אַרויסגעשטעלט פאַר אַ מוסטער פון ערלעכן ווירקלעך־

אומפאַרטייאישן רעפאָרטאַזש נ. זאַלאָוויצעס באַריכטן אין „מאָרגען זשורנאַל".

שיפליאַקאָוס באַריכטן האָבן, פאַרשטייט זיך, שטאַרק ניט צופרידנגעשטעלט ניט די פירער פון דער יוניאָן און ניט אַב. קאַהאַנען, דעם רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס". האָט אַב. קאַהאַן מיך איינמאָל אָפגערופן אין טעלעפאָן און געבעטן, אַז ווען שיפליאַקאָוו וועט קומען צום מיטינג פון דזשאָינט באָארד זאָל איך אים דערקלערן ווי עס האַלט אין דעם קאַמף אין דער יוניאָן און ראָטן אים וואָס פאָר אַ „קאָפּ" צו מאַכן איבער די נייעס. איך געדענק שוין ניט וועגן וואָס עס האָט זיך דעמאָלט געהאַנדלט, אָבער איך האָב קאַהאַנס בקשה דערפילט.

די פראָגע צי מען זאָל אַנגעמען הורוויטשעס „פרייוויליקע" רעזיגנאַציע אָדער ניט, איז פאַרהאַנדלט געוואָרן אויף אַ ספּעציעלן מיטינג פון דזשאָינט באָארד פון דער יוניאָן, וועלכער האָט געדויערט פון שפּעט נאָך מיטאָג ביז אויף מאָרגן אין דערפרי, ווען אַ מאַיאָריטעט פון דזשאָינט באָארד האָט באַשלאָסן די רעזיגנאַציע אָנצונעמען.

גלייכצייטיק מיט דר. הורוויטשן האָבן אָבער אויך געמוזט רעזיגנירן די צוויי הויפט־באַאַמטע פון דזשאָינט באָארד, דער פּרעזידענט דזש. האַלפערן און דער סעקרעטאָר מאיר פּערלשטיין, וועלכע האָבן אין די לעצטע פאָר וואָכן שטאַרק באַקעמפט הורוויטשן. דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", צבין, האָט געהאַלטן מיט הורוויטשן. איך אָבער בין נאָך מיט אַ צייט פריער געקומען צום שלוס, אַז הורוויטש איז ניט פּאַסענד פאַר דעם אָמט פון אַ טשיף־קלוירק פון דער יוניאָן אונטערן „פראָטאָקאָל" און אַז זיין טאַקטיק איז אַ פאַלשע און איך האָב ניט געמאַכט קיין סוד פון דעם. איך האָב עס „אויג־אויף־אויג" ניט איינמאָל געזאָגט הורוויטשן אַליין. שפּעטער, ווען ער האָט רעזיגנירט און ער האָט גערופן די קלאָוק־מאַכערס צו רעוואָלטירן קעגן די פירער פון דער יוניאָן, וואָס דאָס וואָלט געפירט צו דער פאַרניכטונג פון דער יוניאָן, בין איך אָפן אַרויסגעטראָטן קעגן אים.

די באַריכטן פון די דזשאָינט באָארד מיטינגען פלעגט אין דער „נייע פּאָסט" געווײַנלעך שרייבן צביון. אָבער דעם באַריכט פון דעם מיטינג, אויף וועלכן עס איז ענדלעך אָנגענומען געוואָרן ד״ר הורוויטשעס רעזיגנאַציע, האָב איך געשריבן, אויף דעם דרינגענדן פאַרלאַנג פון דזשאָרדזש ווישניאַק און די אַנדערע פירער פון דער יוניאָן. איך בין געווען טיף איבערצייגט, אַז אונטער די אומשטענדן וואָס האָבן זיך געשאַפן, איז ניט געווען קיין אָנדער אויסוועג פאַר דער יוניאָן ווי אָננעמען דר. הורוויטשעס רעזיגנאַציע. הורוויטש האָט אָבער ניט אויפגעהערט צו אַטאַקירן די פירער פון דער יוניאָן.

אין פאַרבינדונג מיט יענעם קאַמף דערמאָן איך זיך דעם פאַלגענדן

קוריאז: ווישניאק האט מיר דעמאלט דערציילט, אז איינמאל, ווען ער איז געקומען אין „פארווערטס", האט אדאלף העלד, אן איינפלוסרייכער מיטגליד פון „פארווערטס" אסאציאציע אים געזאגט: „איר ווייסט פון וועמען סלאנים און דער רעדאקטאר פון דער „וואהרהייט" באקומען די גאנצע געהיימע אינפארמאציע וועגן דעם וואס קומט פאר אין דער קלאוקמאכער יוניאן? דאס גיט זיי איבער ד. שוב. פארטרויענסווערטע מענטשן האבן די לעצטע צייט אים עטלעכע מאל געזען אריינקומען אין אפיס פון דער „וואהרהייט".

ווישניאק האט אים געענטפערט: „רעדט ניט קיין נאריישקייטן. ווען איר וואלט געקענט שובן, וואלט אזא אומזין אייך קיין מאל אין קאפ ניט איינגעפאלן".

אזוי האט מיר ווישניאק נאך דעם זעלבן טאג דערציילט.

אבער אין אפיס פון דער „וואהרהייט" בין איך אין יענער צייט טאקע עטלעכע מאל יא אריינגעקומען. געקומען בין איך צו טרעפן זיך דארט מיט מארים ווינטשעווסקין, וועלכער איז דעמאלט געווען דער אקאונטענט פון דער „וואהרהייט". ווינטשעווסקי איז אויך געווען דער אקאונטענט פון דזשאינט באארד פון דער קלאוקמאכער יוניאן. איך פלעג אים דארט אפט טרעפן און מיר זענען באפריינדעט געווארן. אין האדבסט 1912, איז מיין פרוי ערנסט קראנק געווארן. דר. יוליוס האלפערן, ווינטשעווסקיס א נאענטער פריינד, איז געווען א גוטער דיאגנאסטיקער און ער האט מיר רעקאמענדירט, אז איך זאל מיין פרוי אריינגעבן פאר א פאר מאנאט אין א סאנאטאריע. ער האט אנגערופן דעם נאמען פון דער בעסטער סאנא־טאריע און ער האט מיר געזאגט, אז אויב איך קען קריגן א רעקאמענ־דאציע פון א פילאנטראפ וועלכער שטיצט די דאזיקע סאנאטאריע, וועט מען מיין פרוי אריינענעמען און איך וועל דארפן צאלן א גאנץ קליינע סומע, אדער גאר אין גאנצן ניט. איך האב עס דערציילט ווינטשעווסקין, האט ער מיר געזאגט, אז ער וועט רעדן מיט לואי מילערן, אז ער זאל זען וועגן דעם דעם באוואוסטן יידישן פילאנטראפ און כלל־טוער דזשע־קאב שיף, מיט וועמען ער פלעגט אין יענע יארן זיך אפט טרעפן. איך האב זיך באצויגן זייער סקעפטיש צו ווינטשעווסקיס פלאן — „מילער קען דאך מיך אפילו ניט", האב איך געזאגט.

„קומט ארויס מארגן אין אפיס פון דער „וואהרהייט", וועל איך אייך ב־ קענען מיט אים און וועל אים דערציילן ווער איר זייט און פארוואס ער מוז אייך העלפן", האט ווינטשעווסקי געזאגט.

אזוי ווי פארלירן האב איך ניט געהאט וואס, בין איך אויף מארגן טאקע געקומען אין אפיס פון דער „וואהרהייט". ווינטשעווסקין האב איך געטראפן, אבער מילער איז יענעם טאג גראד ניט געקומען אין דער רע־ דאקציע, האט ווינטשעווסקי מיר געהייסן קומען אין א טאג אדער צווי ארום. ווען איך בין דעם צווייטן טאג געקומען אין דער „וואהרהייט",

האָט ווינטשעווסקי מיר געזאָגט, אַז ער האָט שוין געַרעדט מיט מילערן וועגן מיר און אַז אויך דער שרייבער מ. קאַטץ, וועלכער איז דעמאָלט געוען אַן אָנגעזעענער מיטאַרבעטער אין דער „וואַרהייט" און מיינער אַ גוטער פריינד, האָט אויך אַרײַנגעוואָרפן אַ גוט וואָרט פאַר מיר און מילער האָט זיי צוגעזאָגט, אַז טאַקע מאָרגן אינדערפרי וועט ער צופאָרן צו שיפן און בעטן ביי אים אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו פאַר מיר.

און טאַקע מאָרגן אינדערפרי האָט מילער איינגעשפּאַנט זיין פערד און וואָגן און איז אַוועקגעפאָרן צו שיפן, וועלכער האָט דעמאָלט געוואוינט אויף זיין „דאַטשע" ערגעץ אין לאַנג איילענד. דאָס איז געווען, דאַכט זיך, ערב ראש השנה אָדער ערב יום כפור. מילער האָט שיפן געזאָגט וואָס ער פאַרלאַנגט פון אים. אָבער שיף האָט אים דערקלערט, אַז ער קען די דאָזיקע בקשה זיינע ניט דערפילן, ווייל ער האָט קיינמאָל נאָר־נישט בייגעשטייערט פאַר דער דאָזיקער סאַנאַטאָריע. איך האָב זיך שפּעטער איבערצייגט, אַז דאָס איז געווען אמת. איך בין אָבער געווען שטאַרק דאָנקבאַר מילערן פאַר דעם, וואָס ער האָט געטאָן פאַר מיר, ניט קענענדיק אַפילו מיך פערזענלעך. זייער וויניק מענטשן זיינען פעאיק אויף אַזוינע מעשים...

פיר און פערציקסטער קאַפּיטל

סידני הילמאַן פאַרנעמט ד״ר הורוויטשעס פּלאַץ אין דער קלאָוקמאַכער־יוניאָן. — ער ווערט דערנאָך פּרעזידענט פון דער נייַ־געשאַפענער אַמאַלגאַמייטעד קלאָדהינג וואירקערס אָוו אַמעריקע. — די גרויסע איבערקערעניש אין דער אינטערנעשאָנאַל. — ב. שלעזינגער, מאָריס זיגמאַן און אַב. באַראָף. — אַב. קאַהאַן לאַדט מיך איין צו ווערן אַן אינעוויניקסטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס״. — א. ליעסין ווערט רעדאַקטאָר פון „צוקונפט״.

נאָך דער רעזיגנאַציע פון ד״ר יצחק־אייזיק הורוויטש פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, האָט דער טומל אין דער יוניאָן זיך ניט אייניגעשטילט פאַר אַ לאַנגער צייט. דער באַאַרד אָוו אַרביטרעישאָן, אונטערן פאָרזיץ פון לואיס ד. בראַנדייס, האָט אייניגעפירט געוויסע רעפאָרמען אין דעם „פראַטאַקאָל״. עס איז געשאַפן געוואָרן דער אַמט פון אַן אומפאַרטייישן פאָרזיצער אויף צו שליכטן די פאַרשיידענע קאָנפליקטן צווישן דער יוניאָן און די פאַבריקאַנטן. ב. שלעזינגער, וועלכער איז דעמאָלט געווען דער מענעדזשער פון „פאָרווערטס״, האָט צייטווייליק אָנגענומען צו זיין דער געהאַלפער־מענעדזשער פון דזשיאָנט־באַאַרד און סידני הילמאַן איז, אויף דער רעקאָמענדאַציע פון דעם שיקאָגער לאָיער וו. ב. טהאָמפסאָן, אַ געווען שותף פון באַרימטן שיקאָגער ראַדיקאַלן אַדוואָקאַט קלאַרענס דאַראָ, אָנגעשטעלט געוואָרן אַלס טשיף־קלוירק פון דער יוניאָן, אויף ד״ר הורוויטשעס פּלאַץ. טהאָמפסאָן איז געווען אַ יוניאָן־פרייַנד און אַ גרויסער אָנהענגער פון „קאָלעקטיוו באַרגענינג״. ער איז אַ געוויסע צייט דאָנט זיך געווען דער אומפאַרטייישער פאָרזיצער אין די פאַרהאַנדלונגען צווישן דער יוניאָן פון די מענער־שניידער און דער גרויסער שיקאָגער קליידער־פירמע „האַרט, שאַפנער און מאַרקס״. דאַרט האָט געאַרבעט סידני הילמאַן און שפּעטער נאָך דעם סטרייק האָט ער פאַרנומען אַ געוויסן אָמט אין דער יוניאָן. אָזוי איז ער באַקאָנט געוואָרן מיט וויליאָם טהאָמפסאָנען און טהאָמפסאָן האָט פון אים שטאַרק געהאַלטן.

טהאָמפסאָן איז געווען אין ניו־יאָרק, אין דער צייט ווען עס איז אָנגעגאַנגען דער קאַמף צווישן דער אַסאָציאַציע פון די פאַבריקאַנטן און דער קלאָוקמאַכער יוניאָן אָרום דער הורוויטש־פראַגע, און ווען דער באַאַרד אָוו אַרביטרעישאָן אונטער דעם פאָרזיץ פון לואיס ד. בראַנדייס האָט אייגנשטימיק באַשלאָסן, אַז ד״ר הור־

וויטש דאַרף רעזיגנירן פון דער יוניאָן, האָט טהאָמפסאָן צוזאַמען מיט פּיטער זוסמאַנען, אַ סאָציאַליסטישער לאָיער פון שיקאַגאָ און אַ נאָענטער פרייַנד פון אַב. קאַהאַן, זיך באַטייליקט אין די אַלע קאָנפערענצן פון די יוניאָן־באַאַמטע מיט פאַרטרעטער פון דער אַלגעמיינער אַרבעטער־באָוועגונג, אויף וועלכע עס איז באַטראַכט געוואָרן די פראָגע וווי אַזוי אָפּצושטעלן דעם כאַאָס אין דער יוניאָן און פאַרמיידן אַ שפּאַלטונג. וו. ב. טהאָמפסאָן האָט עס געבראַכט סידני הילמאַנען קיין ניו־יאָרק און נאָך אַ רייַ קאָנפערענצן צווישן הילמאַנען מיט די פירער פון דער אינטערנעשאָנעל און פון דעם דזשיאָנט באָאַרד איז הילמאַן אָנגעשטעלט געוואָרן אַלץ טשיף קלוירק פון דער יוניאָן.

איך האָב ביז דעמאָלט הילמאַנען ניט געקענט און אָפילו ניט געהערט פריער זיין נאָמען. איך האָב זיך דערוואוסט, אַז ער שטאַמט פון קאָווגע אָדער פון אַ שטעטל אין קאָווגער גובערניע; אַז ער האָט פריער געלערנט אין אַ ישיבה און האָט שפּעטער, שוין וווי אַ דערוואַקסענער, פאַרלאָזן די ישיבה און איז אַריינגעטראָטן אין „בונד". אין די יאָרן פון דער רעאַקציע, נאָך דעם דורכפאַל פון דער רעוואָלוציע פון 1905־1906, האָט ער פאַרלאָזן רוסלאַנד און איז אָוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, וואו ער האָט זיך באַזעצט אין שיקאָגאָ און איז דאָרט געוואָרן אַ צושנייַדער ביי מענער־קליידער.

איך בין גלייך ביי זיין ערשטן אַרויסטריט אין דזשאָינט באָאַרד פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן מיט אים באַקאַנט געוואָרן און ער האָט אויף מיר ניט געמאַכט קיין איבעריק שטאַרקן אייַנדרוק. איך האָב דערנאָך עטלעכע מאָל געהערט די באַריכטן וואָס ער האָט אָפּגעגעבן ביים דזשאָינט באָאַרד און איך האָב געזען, אַז ער איז אַ פּעאיקער יונגערמאַן. אָבער איך האָב געהאַט דעם געפיל, אַז ער וועט לאַנג ניט פאַרבלייבן אין דער יוניאָן. מיט דער זעלבער מיינונג זיינען געווען אויך אייניקע באַאַמטע פון דער יוניאָן און אַ פּאָר פון די אינטעליגענטסטע מיטגלידער פון דזשאָינט באָאַרד, די דעלעגאַטן פון לאָקאַל 1. אָבער אין גיכן איז אין ניו־יאָרק פּאָר־געקומען דער באַרימטער ענעראַל־סטרייק פון די מענער־שניידער. איך געדענק ניט, צי הילמאַן איז נאָך דעמאָלט אַוועקגעגאַנגען צו זיינע מענער־שניידער אָדער שפּעטער, וען די יוניאָן פון ניו־יאָרקער מענער־שניידער האָט זיך אָפּגעריסן פון זייער אינטערנעשאָנאַל, די „ונייטעד גאַרמענט וואָירקערס" און געגרינדעט די אַמאַלגאַמייטעד קלאָדינג וואָירקערס יוניאָן, און הילמאַן איז טאַקע אויף דער גרינדונג־קאָנווענשאָן פון דער אַמאַלגאַמייטעד דערווייל געוואָרן אַלס איר פרעזידענט, און יוסף שלאָסבערג, דער געוועזענער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער", אַלס דער ענעראַל־סעקרעטאַר. איך בין ניט געווען באַגייסטערט פאַר דער אַמאַלגאַמייטעד דערפאַר, וואָס איך בין געווען אַ קעגנער פון אָפּאָזיציע־יוניאָנס. איך בין געווען איבער־צייגט, אַז די ניו־יאָרקער שניידער יוניאָנס וואָלטן פריער אָדער שפּעטער געקאָנט באַקומען דעם קאָנטראָל איבער דער ונייטעד גאַרמענט וואָירקערס, אויף אַ געזעצלעכן אופן, אָן אַ שפּאַלטונג. אָבער עס האָט זיך אויסגעלאָזן גוט.

וועגן סידני הילמאַנען און זיין ראָלע אין דער אַרבעטער־באַוועגונג און אין פּאָליטישן לעבן פון אַמעריקע, וועט מיר אויסקומען צו שרייבן מער אויספירלעך שפּעטער. דאָ וויל איך נאָר זאָגן, אַז הילמאַן האָט פּאַקטיש אויפגעבויט און גרויס געמאַכט די אַמאַלגאַמייטעד און געשאַפן איר אַ נאַמען צווישן אַמעריקאַנער ליבעראַלן און ראַדיקאַלן אָלס שיער ניט די פּראָגרע־סיווסטע יוניאָן אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן, וואָס זי איז — לויט מיין מיינונג — אונטער הילמאַנען קיינמאָל ניט געווען.

אויף דער קאָנווענשאָן פון דער אינטערנעשאָנעל, וואָס איז פֿאָרגעקומען אין יוני 1913, אין קליוולאַנד, האָט זיך די „הורוויטש־אַפּערע" אָפּיציעל פֿאַרענדיקט. די קאָנווענשאָן האָט אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, וואָס האָט אויסגעדריקט אַנערקענונג דער געזעלשאַפֿט־עקזעקוטיווע פון דער אינטערנע־שאָנאַל פֿאַר דעם, וואָס זי האָט פֿאַרמיטן, אַז די קלאָוקמאַכער יוניאָן זאָל אַרייַנגעצויגן ווערן אין אַן אומגויטיקן קאַמף מיט דער אַסאָציאַציע פון די פֿאַבריקאַנטן. אָבער ווען ראָזענבערג און דייטש זיינען נאָמינירט געוואָרן פֿאַר פֿרעזידענט און סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאָנעל פֿאַר אַ נייעם טערמין, האָבן זיי ביידע דערקלערט, אַז זיי נעמען עס ניט אָן (דאָס איז געווען אָפּגעמאַכט פון פֿריער הינטער די קוליסן). אויך סאָל פּאָליאַקאָף האָט דערקלערט, אַז ער נעמט ניט אָן די נאָמינאַציע פֿאַר ערשטן וויס־פֿרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנעל.

פֿאַר פֿרעזידענט איז דעמאָלט דערוויילט געוואָרן בענדזשאָמין שלעזינ־גער, דער מענעדזשער פון „פֿאָרווערטס", און פֿאַר גענעראַל־סעקרעטאַר, מאָריס זיגמאַן.

שלעזינגער איז אין די יונגע יאָרן געווען אַ קלאָוקמאַכער, אָן אָפּערע־טער אין שיקאָגאָ. ער האָט אין דער היים ניט באַקומען קיין בילדונג. אָבער אין שיקאָגאָ האָט ער בייטאָג געאָרבעט אין אַ שאָפּ און אין די אָוונטן באַזוכט אַן אַמעריקאַנער שול און האָט זיך אויסגעלערנט ענגליש. שלעזינגער איז געווען אַ טעטיקער סאָציאַליסט און יוניאָן־מאַן. דערנאָך איז ער געקומען קיין ניו־יאָרק וואו ער איז עטלעכע יאָר געווען אַ באַאַמטער פון די קלאָוק־מאַכער יוניאָנס. גלייכצייטיק איז ער געווען אַ מיטגליד פון דער „פֿאָר־ווערטס"־אַסאָציאַציע. אין 1910, אין צייט פון דעם גרויסן קלאָוקמאַכער־סטרייק, איז ער געווען דער מענעדזשער פון „פֿאָרווערטס". ער האָט אָבער קיין מאָל ניט אויפגעגעבן זיין מיטגלידערשאַפט אין דעם קלאָוק־אָפּערע־טערס יוניאָן לאָקאַל 1. אין די יאָרן, ווען שלעזינגער איז געווען דער מע־דזשער פון „פֿאָרווערטס", האָט ער אַ סך געלייענט ניט נאָר יידישע ביכער, נאָר אויך ענגלישע, דער עיקר בעלעטריסטיק און ער האָט זיך גאָנץ פיין אַנטוויקלט. שלעזינגער איז געווען אַ זייער ענערגישער מענטש. ווען ער איז געווען דער מענעדזשער פון „פֿאָרווערטס", האָט ער שטענדיק געטראַכט און געארבעט מיט יעדן איינעם נאָר וועגן „פֿאָרווערטס". שפּעטער, ווען ער איז געוואָרן פֿרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנעל, האָט איר ניט געקענט ריידן מיט אים קיין 15 מינוט, אַז ער זאָל אייך ניט אָנהויבן דערציילן וועגן די פֿראָבלעמען פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און פון דער אינטערנעשאָנעל.

שלעזינגער איז געווען אַ מענטש מיט אַ שטאַרק דאָמינירנדיקן כאַראַקטער. אַזאַ איז אויך געווען מאָריס זיגמאַן. האָבן ביידע לאַנג ניט געקענט אַרבעטן צוזאַמען. זיגמאַן האָט רעזיגנירט אַלס סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאָנעל און אויף זיין פּלאַץ איז דערווײַלט געוואָרן אַב. באַראַף, אַ ווייסט־מאַכער, וואָס פלעגט פון צייט צו צייט אויך שרייבן סקיצן. באַראַף איז געווען אַ ווייכער, האַרציקער מענטש, אַ געטרייער יוניאָן־מאַן און אַ סאָציאַליסט, אָבער ניט קיין פירער. די אינטערנעשאָנעל איז געווען שלעזינגער. אָבער שלעזינגער איז ניט געווען קיין דיקטאַטאָר. ער האָט זיך שטענדיק צוגעהערט צו דעם, וואָס דער עולם רעדט און ער האָט געקענט שעהן לאַנג דעבאַטירן מיט אַן אײַנפאַכן קלאָוקמאַכער אָדער סקוירט־מאַכער וועגן אַ געוויסער יוניאָן־פראָבלעם, אויב ער האָט געדענקט, אַז דער באַטרעפנדער אַרבעטער ווייס וואָס ער רעדט און איבערהויפּט, אַז ער האָט, אָדער קען האָבן, אַן אײַנפלוס אויף געוויסע עלעמענטן אין דער יוניאָן. אויך אונטער שלעזינגערס פירערשאַפט איז אין דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און אין דער אינטערנעשאָנאַל געווען מער דעמאָקראַטיע ווי אין די מערסטע אַנדערע אַמעריקאַנער יוניאָנס.

באַלד נאָכדעם ווי עס האָט זיך געענדיקט דער טומל אין דער קלאָוק־מאַכער יוניאָן אַרום דער „הורוויטש־אַפּערע", אין ווינטער פון 1913, האָט י. אַדלער (ב. קאָוונער), וועלכער איז דעמאָלט געווען דער סעקרעטאַר פון דעם „פאַרווערטס"־רעדאַקטאָר, אַב. קאַהאַן, מיר אָנגעקלונגען אין טעלעפאָן און געזאָגט, אַז אַב. קאַהאַן בעט מיך, איך זאָל אים קומען זען אין „פאָר־ווערטס"־רעדאַקציע. אַדלער איז געווען מיינער אַן אַלטער גוטער באַקאַנטער. איך האָב אים געקאָנט נאָך פון „אַרבייטער". אַיידער ער איז אָנגעקומען אין „פאָרווערטס", פלעגט ער שרייבן יעדע וואָך אַ פעליעטאָן אין דער „נייע פּאָסט". ווען אַדלער האָט מיר געזאָגט, אַז קאַהאַן וויל מיך זען, האָב איך גערמיינט, אַז ער וויל מיט מיר ווידער רעדן וועגן דער לאָגע אין דער קלאָוק־מאַכער יוניאָן, האָב איך געענטפערט אַדלערן, אַז איך האָב איצט גראָד קיין צייט ניט. אַדלער האָט מיר דאָן גזאָגט: „וואַרט, געאַסע קאַהאַן וויל מיט אייך רעדן", און איך האָב גלייך דערהערט קאַהאַנס שטימע: „העלאָ! וואָס האָט איר מורא אַרויפצוקומען? איך וויל מיט אייך רעדן ניט וועגן די קלאָוק־מאַכער, נאָר וועגן אַ גאַנץ אַנדער ענין. קומט אַריין, איך וועל זיין אין אָפּיס ביז דריי אַזייגער".

מיט קאַהאַנען בין איך באַקאַנט געוואָרן נאָך אין די יאָרן 1904־1905, ווען איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע. איך האָב אים געטראָפן איינמאָל אויף אַ רוסישער וועטשערינקע און געשמועסט מיט אים. דערנאָך האָב איך אים באַגעגנט אויף זיינער אַ רוסישער לעקציע ביי די ניו־יאָרקער רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און פאַר מיין אָפּפאָר פון אַמעריקע האָב איך אים באַזוכט אין „פאָרווערטס"־רעדאַקציע און אים דערציילט, אַז איך האָב באַקומען אַ בריוו פון קראָקע פון אַברהם רייזען, אַז ער וואָלט געווואָלט שרייבן פאָרן „פאָרווערטס". קאַהאַן האָט דעמאָלט מיך געבעטן גלייך צו לאָזן וויסן רייזענען, אַז דער „פאָרווערטס" וועט מיט פאַרגעניגן דרוקן זיינע

דערציילונגען און רייזען איז טאקע באלד נאך דעם געווארן א שטענדיקער מיטארבעטער פון „פארווערטס".

וען איך בין אין יאר 1908 ווידער געקומען קיין ניו־יארק, האב איך אנגעהויבן שרייבן אין „ארבייטער", א סאציאליסטישע וואכנבלאט, וואס האט שטארק געקעמפט קעגן „פארווערטס". ערשט שפעטער, וען איך בין שוין געווען אין דער „נייע פאסט", האב איך זיך א פאר מאל געטראפן מיט קאהאנען און דורכגעווארפן זיך מיט אים נאר מיט א פאר ווערטער.

איצט, וען קאהאן האט מיך איינגעלאדן קומען צו אים אין רעדאקציע, בין איך טאקע אין א שעה ארום אריבערגעקומען. ער האט מיר געגעבן א זייער פריינדלעכן שלום עליכם און גלייך געזאגט:

„איך וויס, אז איר געהערט צו דער גרופע קיבעצער, וועמען דער ‚פארווערטס' געפעלט ניט, אבער איך ווייל, אז איר זאלט אנקומען ארבעטן אין ‚פארווערטס'. איך ווייל, אז איר זאלט קומען יעדן פארטאג און שרייבן צוויי קאלומס סאציאל־פאליטישע נייעס, וועלכע איר דענקט, אז זיי דארפן זיין געדרוקט אין ‚פארווערטס'. און איר וועט קריגן מיט 10 דאלאר א וואך מער וויפל איר קריגט אין דער „נייע פאסט" (60 דאלאר א וואך). איר וועט אויך קאנען שרייבן פאפולער־ווייסנשאפטלעכע ארטיקלען פאר אונ־דזער ‚פאלקס־קאלעדזש' (עס איז דעמאלט געווען אזא אפטיילונג אין ‚פארווערטס') און קריגן עקסטרא באצאלט פאר יעדן ארטיקל".

(דער נייעס־רעדאקטאר פון „פארווערטס" איז דעמאלט געווען הלל ראגאף, וועמען איך האב געקענט נאר פון דער ווייטנס).

איך האב דעמאלט פארבראכט מיט קאהאנען איבער א שעה צייט. ער האט געוואלט, אז איך זאל אים גלייך געבן אן ענטפער. איך האב אים אבער דערקלערט, אז איך מוז זיך פריער באראטן מיט מיין פרוי און אז איך וועל אין א פאר טעג ארום אים געבן אן ענטפער. פון יענעם געשפרעך מיט אב. קאהאנען איז ביי מיר פארבליבן אין זכרון נאר איין עפיזאד. קאהאן האט ביי מיר געפרעגט:

„זאגט מיר, וואס געפעלט אייך ניט אין ‚פארווערטס'?"

איך האב אים אויסגערעכנט א גאנצן צעטל פון חסרונות, וואס איך געפין אין „פארווערטס". קאהאן האט זייער אויפמערקזאם זיך צוגעהערט צו מיינע רייד און האט מיר ניט אונטערגעבראכן. איך האב פארענדיקט מיט דעם, אז דער „פארווערטס" האט, לויט מיין מיינונג, נאר איין גרויסע מעלה.

„וואס איז די מעלה?" — האט קאהאן געפרעגט.

„די גרויסע מעלה פון ‚פארווערטס', האב איך געענטפערט, איז וואס די ‚וואההייט' איז נאר ערגער" (די „וואההייט" איז געווען די צייטונג, וואס לואי מילער האט אין יאר 1905 געשאפן אלס אן אפאזיציע־צייטונג צום „פארווערטס", און זי האט שטארק קאנקורירט מיטן „פארווערטס").

קאהאן האט זיך שטארק צעלאכט און האט דערנאך געזאגט: „איך זע, אז איר זייט נאך א גרינער, איך קענט ניט אמעריקע. וען איר וועט עלטער ווערן און אפזיין לענגער אין אמעריקע, וועט איר ענדערן אייערע מיי־נונגען".

מיר האָבן זיך פריינדלעך געזעגנט און איך האָב צוגעזאָגט אין אַ פּאָר טעג אַרום געבן אים אַן ענטפער. באַלד ווי איך בין אַרויס פון קאָהאַנס אָפיס, האָב איך אָפּגערופן ליעסינען און געפרעגט ביי אים אַן עצה, וואָס איך זאָל טאָן, אַנקומען אין „פּאָרווערטס" אָדער ניט? ליעסין האָט אַפילו ניט אַ טראָכט טוענדיק מיר באַלד געזאָגט: „איך ראַט אייך, אַז איר זאָלט ניט גיין אין 'פּאָרווערטס'. דאָ (אין דער 'נייע פּאָסט') זייט איר אַ פרייער, אומ־אָפּהענגיקער מענטש; אין 'פּאָרווערטס', אָבער, וועט איר פּאַרלירן אייער אומאָפּהענגיקייט. קאָהאַן זאָגט אייך איצט צו אַלערליי גליקן, אָבער שפּעטער, וען איר וועט שוין זיין זיינער אַ מענטש, וועט ער פון אייך פּאַרלאַנגען, אַז איר זאָלט שרייבן ניט וועגן דעם, וואָס איר געפינט פּאַר נייטיק צו שרייבן, נאָר אַרטיקלען 'ווי אַזוי מען מאַכט מאַטראַצן', איר קענט ניט קאָהאַנען..."

איך האָב געפּאָלגט ליעסינס עצה און האָב אָנגעשריבן קאָהאַנען אַ בריוו, אַז צוליב געוויסע פּערזענלעכע אורזאַכן קאָן איך ניט אָננעמען זיין אָנבאָט. דאָס איז געווען אין 1912.

אין יאָר 1912, האָט דער „פּאָרווערטס" איבערגענומען די „צוקונפט" און א. ליעסין איז דערווייל געוואָרן אַלס רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט". מיט ליעסינען בין איך דעמאָלט געווען נאָענט באַפריינדעט און ער האָט מיר פּאָרגעלייגט, אַז איך זאָל פּאָרלאָזן די „נייע פּאָסט" און ווערן דער סעק־רעטאָר פון דער „צוקונפט"־רעדאַקציע. איך האָב ליעסינס אָנבאָט צוריק־געוויזן און האָב אים רעקאָמענדירט, אַז ער זאָל אָנשטעלן שכנא עפשטיינען פּאָר זיין סעקרעטאָר און ער האָט מיר געפּאָלגט.

פינף און פערציקסטער קאַפּיטל

איך וויר רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט". — מיין פּאָלעמיק מיט יצחק אייזיק הורוויטשן. — לואים ד. בראַנדייס קען ניט פּאַרשטיין כּאַרוואַם איך בין ניט קיין ציוניסט. — ד"ר נחמן סירקין, מיינע באַגעגנישן און געשפּרעכן מיט אים.

אין 1914 איז צביון נאָך אַלץ געווען רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט". ער האָט זיך אָבער געפּילט ניט גאָר היימיש און די באַמטע פון דער יוניאָן זיינען אויך ניט געווען אינבעריקס באַגייסטערט פּאַר אים. אַזוי ווי די אויס־גאַבן פון דער יוניאָן זיינען דעמאָלט געווען גרעסער ווי די איינקונפטן, האָט מען באַשלאָסן די „נייע פּאָסט" צו פּאַרקלענערן. אַנשטאָט וואָס זי איז ביז דאַן אַרויסגעגאַנגען אין אַכט זייטן, אין דעם זעלבן גרויסן פּאָרמאַט ווי דער „פּאָרווערטס", איז באַשלאָסן געווארן אַרויסצוגעבן די „נייע פּאָסט" אין טאַבלאָיד פּאָרמאַט, מיט אַ קלענערער צאָל זייטן. פּאַר אַזאַ פּאַרקלענער־טער צייטונג האָט מען, נאַטירלעך, ניט געדאַרפט האָבן קיין צווויי מענטשן אַ רעדאַקטאָר מיט אַ מיט־רעדאַקטאָר.

איך געדענק שוין איצט ניט, צי מען האָט מיט מיר פריער גערעדט און מיר צוגעזאָגט, אַז איך וועל שפּעטער ווערן דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", ווען צביון וועט זיין געצוואונגען צו רעזיגנירן אָדער עס איז באַשלאָסן געווארן, אַז מען זאָל מיך פריער אַוועקשיקן און נאָכדעם ווי צביון וועט רעזיגנירן, אָדער וועט ניט ווידערגעוויילט ווערן אַלס רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", זאָל איך פּאַרנעמען זיין פּלאַץ אַלס רעדאַקטאָר פון דער צייטונג. איך געדענק נאָר, אַז מען האָט מיר באַצאָלט, דאָכט זיך, פּאַר אַ מאָנאַט געהאַלט און איך בין געווארן אַרבעטסלאָז.

אַרום יענער צייט איז באַקאַנט געווארן, אַז אַ גרופּע רייכע יידן קלייבן זיך אַרויסצוגעבן אַ נייע פּראָגרעסיווע יידישע טעגלעכע צייטונג אין ניו־יאָרק און אַז דער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג וועט זיין הערמאַן בערנשטיין, אַ יידיש־אַמעריקאַנער זשורנאַליסט, וואָס האָט פריער קיין מאָל קיין יידיש ניט געשריבן. ווען איך בין מיט אַ צווויי־דריי יאָר פריער מיט אים באַקאַנט געווארן אין גורעוויטשעס בוך־געשעפט, בין איך געווען זיכער, אַז ער קאָן אַפּילו ניט רעדן גוט יידיש. ער פלעגט קומען אין דעם בוך־געשעפט קויפן רוסישע צייטונגען און זשורנאַלן. אָבער ליעסין, וועלכער איז געווען גוט באַקאַנט מיט בערנשטיינען, האָט מיר דערציילט, אַז באַלד נאָך די וואַלן פון 1914 וועט טאַקע אַנהויבן אַרויסגיין אַ נייע טעגלעכע צייטונג „דער טאָג", אונטער דער רעדאַקציע פון הערמאַן בערנשטיינען. ליעסין האָט מיר

אויך דערציילט, אַז בערנשטיין האָט אים פֿאַרגעשלאָגן אָנצוקומען אין „טאָג" און ווערן דאָרט אייגער פון די הויפּט־מיטאַרבעטער מיט אַ געהאַלט כמעט צוויי מאָל אַזוי גרויס ווי ער האָט דעמאָלט באַקומען אין „פֿאָרווערטס" ווי דער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט". אָבער ליעסין האָט בערנשטיינען געזאָגט, אַז ער האָט ניט בחצה אַוועקצוגיין פון דער „צוקונפט" און איבערריסן מיטן „פֿאָרווערטס". אַזוי ווי איך בין דעמאָלט געווען צייטווייליק אַרבעטס־לאָז, האָט ליעסין מיר געזאָגט: „איך זע ניט אין פֿאָרוואָס איר זאָלט ניט אָנקומען אין „טאָג". אויב איר ווילט וועל איך רעדן וועגן אייך מיט בערנ־שטיינען". איך גענדענק ניט וואָס איך האָב אים געענטפֿערט. וואַרשיינלעך האָב איך צוגעשטימט צו דעם. איך גענדענק, אָבער, ווי אין טאָג האָט מיר ליעסין אָפּגערופן אין טעלעפֿאָן און מיר געזאָגט, אַז ער האָט גערעדט מיט בערנשטיינען ווענן מיר און בערנשטיין האָט מיר אייגעלאָדן צו קומען צו אים. איך בין צו בערנשטיינען ניט געגאַנגען, פֿאַרוואָס גענדענק איך איצט ניט. אָבער איך גענדענק, אַז ליעסין איז געווען שטאַרק ברוגז אויף מיר פֿאַר דעם.

„איך בין אין אַ הייסן זומער־טאָג געפֿאָרן צו בערנשטיינען אויסער ניו־יאָרק, האָב אייך געגעבן די בעסטע רעקאָמענדאַציעס און איר האָט אַפֿילו ניט געפֿונען פֿאַר נויטיק צו זעען זיך מיט אים", האָט ליעסין מיט כעס מיר געזאָגט, און ער איז טאַקע געווען גערעכט. אָבער מיר זיינען אויך אויף ווייטער פֿאַרבליבן גוטע פריינד.

צביון האָט דערווייל געקראָגן אַ שטעלע אין בערנשטיינס צוקונפֿטיקער צייטונג און ער האָט געוואָלט גלייך רעזיגנירן פון דער „נייע פֿאָסט". דזשאָרדזש ווישניאַק און די אַנדערע פּירער פון דער יוניאָן, האָבן געוואָלט אָננעמען צביונס רעזיגנאַציע און פֿאַרשלאָגן דעם דזשאָינט באָארד פון דער יוניאָן צו דערווייַלן מיך אַלס רעדאַקטאָר. אָבער איך האָב זיי געזאָגט, אַז צוליב „געוויסע פּערזענלעכע אורזאַכן קאָן איך גלייך ניט איבערנעמען די רעדאַקציע פון דער „נייע פֿאָסט". דער „טאָג" גייט דאָך נאָך פֿאַרלויפיק ניט אַרויס, האָב איך געזאָגט, טא זאָל צביון זיין דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פֿאָסט" נאָך אַ פּאָר וואָכן". איך האָב געוואָלט, אַז צביון זאָל אַ פּאָר וואָכן רעדאַקטירן די פֿאַרקלענערטע „נייע פֿאָסט". דער בריי־טער עולם האָט דאָך ניט געוואוסט, אַז די גרויסע „נייע פֿאָסט" האָב איך פֿאַקטיש רע־דאַקטירט, ניט צביון. צביון פלעגט נאָר שרייבן דעם לייט־אַרטיקל און דעם באַריכט פון דזשאָינט באָארד און אַמאָל „צייט־נאָטיצן" אונטער זיין אייגע־נעם נאָמען. צוזאַמענגעשטעלט די גאַנצע צייטונג האָב איך. ווען איך פלעג אַוועקפֿאָרן פּאָר אַ וואָך אָדער צווי אויף וואַקאַציע, פלעג איך מוזן אין פֿאָרויס צוגרייטן דעם גאַנצן קומענדיקן נומער פון דער צייטונג אָדער אין ניו־יאָרק, אָדער אין דעם זומער־פּלאַץ, וואו איך בין געווען אויף וואַקאַציע.

די פֿאַרקלענערטע „נייע פֿאָסט" האָט געמוזט זיין אַ וויניקער אינטע־רעסאַנטע, אַרעמערע צייטונג, ווי די פריערדיקע גרויסע „נייע פֿאָסט". ווען איך וואָלט גלייך געוואָרן דער רעדאַקטאָר פון דער פֿאַרקלענערטער צייטונג, וואָלטן אַלע געזאָגט: „איר זעט, ווען צביון איז געווען דער רעדאַקטאָר,

האָבן מיר געהאַט אַן אינטערעסאַנטע „נייע פּאָסט", איצט וועלן שוב איז געווארן דער רעדאַקטאָר, איז די צייטונג געווארן ניט אינטערעסאַנט".

כ'האָב דעריבער געלאָזט צביונען אַרויסגעבן אַן מיר אַ דריי־פּיר נומערן פון דער פֿאַרקלענערטער „נייע פּאָסט", און וועלן איך האָב דערנאָך איבערגענומען די רעדאַקציע, האָב איך זיך שטאַרק באַמיט אַרויסצוגעבן אַ בעסערע און אינטערעסאַנטערע צייטונג, ווי די קלענערע „נייע פּאָסט" איז געווען אונטער צביונס רעדאַקציע, און דאָס איז מיר אויך געלונגען.

איינע פון די נייעסן וואָס איך האָב אינגעפּירט אין דער „נייע פּאָסט" איז געווען די פּרייַ טריבונע, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „טרעיד און אַרגאַניזאַציאָנס פּראָגען". אין יענער אָפּטיילונג האָב איך געגעבן אַ מעגלעכקייט די איינפּאָכע מיטגלידער אַרויסצוזאָגן זייערע מיינונגען וועגן פּאָר־שיידענע פּראָגעס, וואָס זיינען דיסקוטירט געווארן אין דער יוניאָן, אַדער אַפילו אין „קלאָוק־מאַרקעט".

איך האָב געדרוקט אַפילו אַזוינע בריוו, אין וועלכע דער אַדער יענער באַשלוס פון דער יוניאָן, אַדער די אַדער יענע האַנדלונג פון די יוניאָן־באַאַמטע איז אויף אַ מילדן אופן קריטיקירט געווארן. ב. שלעזינגער, וועלכער איז דעמאָלט געווען דער פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל, איז אָפט געווען אומצופרידן פון דעם, וואָס איך דרוק אַזוינע בריוו, אָבער איך האָב אים געענטפערט: „בעסער זאָלן אַזוינע בריוו זיין געדרוקט אין דער 'נייע פּאָסט', אַיידער אין דער 'וואַרהייט', וואו מען 'פּעפּערט' זיי נאָך שטאַרק צו און מען גיט נאָך צו אַ באַמערקונג פון דער רעדאַקציע, אַז דער בריוו איז געשיקט געווארן צו דער צייטונג פון דער יוניאָן, צו דער „נייע פּאָסט", אָבער דאַרט לאָזט מען רעדן נאָר די באַאַלטע באַאַמטע, די „דושאָב־האַל־דערס". די מיטגלידער, וואָס צאָלן די דיוס אין דער יוניאָן, לאָזט מען דאָרטן ניט אַרויסזאָגן זייערע אַ מיינונג".

די „וואַרהייט" האָט דעמאָלט ניט אויפגעהערט צו אַטאַקירן די יוניאָן. יצחק אייזיק הורוויטש האָט אויך אין 1914 געשריבן אַרטיקלען, אין וועלכע ער האָט אַטאַקירט די יוניאָן־באַאַמטע. מיך האָט ער פון אַנהויב געשאָנען וועט, אָבען ווען ער האָט אין נאָמען פון דעמאָקראַטיע גערופן די קלאָוק־מאַכער צו דעוואָלטירן קעגן די באַאַמטע פון דער יוניאָן, וואָס דאָס האָט געקאָנט פירן נאָר צו דער פֿאַרניכטונג פון דער יוניאָן, בין איך אָפן אַרויס־געטראָטן אין דער „נייע פּאָסט" קעגן אים.

ער איז שטאַרק אין כעס געווארן אויף מיר איבערהויפּט פּאַר מיין אַרטיקל „דעמאָקראַטיע אָדער מאַבאַקראַטיע?", וואָס איך האָב אָפּגעדרוקט אין דער „נייע פּאָסט" אונטער מיין אונטערשריפּט. ער האָט קעגן מיר אָנגעשריבן פיל אַרטיקלען אין דער „וואַרהייט", אין דער „פּרייַ אַרבייטער שטימע" און אָפילו אין די אַרטיקלען, וואָס ער האָט געדרוקט אין די יידישע זשורנאַלן וועגן אָנדערע פראָגן, פלעגט ער אויך ניט אויסלאָזן די געלעגנהייט מיר אַ שטאָך צו טאָן. איך האָב, דאָכט זיך, נאָר איין מאָל אים געענטפערט.

שפּעטער האָט ער געשריבן, אַז איך בין קעגן אים און פאַרטיידיק די

יוניאָן־באַאַמטע דערפאַר, וואָס איך בין אַליין אַ באַצאָלטער באַאַמטער פון דער יוניאָן. „אין וועמעס שליטעלע דו זיצטסט, יענעמס לידעלע זינגסטו", האָט ער איבערגעחזרט דאָס באַקאַנטע רוסישע ווערטל וועגן מיר. אויף דעם האָב איך שוין ניט געענטפערט, ווייל ער האָט גאָנץ גוט געוואוסט, אַז איך בין פון אַנהויב אָן געווען קעגן זיין טאַקטיק אין דער יוניאָן און אַז קיינער האָט מיך ניט געצוואונגען, אַפילו ניט געבעטן, אַז איך זאָל אין דער „נייע פאָסט" אַרויסטרעטן קעגן אים. אָבער זיין גאַנצן כעס האָט יצחק אייזיק הורוויטש אויסגעלאָזט צו לואיס ד. בראַנדייסן. פון אים האָט ער געמאַכט אַש און בלאָטע. שפּעטער, ווען ער איז געוואָרן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון „טאָג", האָט ער אין אַרטיקל דאָרט געשריבן, אַז בראַנדייס איז גאָר ניט קיין גרויסער אַדוואָקאַט, אַז ער איז אין דער אמתן אַ „שייסטער לאָיער" און אויך ניט קיין פריינד פון די אַרבעטער.

איך האָב פריער דערמאָנט, אַז יצחק אייזיק הורוויטש איז אין 1912 געווען אַ קאַנדידאַט פאַר קאָנגרעסמאַן אין איינעם פון די האַרלעמער דיסטריקטן פון טעאַדאָר רוזוועלטס פּראָגרעסיווער פּאַרטיי. יענעם יאָר איז אָלס פרעזידענט פון די פאַראיניקטע שטאַטן דערווילט געוואָרן דער דעמאָקראַטישער קאַנדידאַט וואודראָ ווילסאָן. טעאַדאָר רוזוועלטס פּאַרטיי איז גלייך נאָך די וואָלן אונטערגעגאַנגען.

ווילסאָן האָט גלייך נאָך זיין דערווילונג זיך אַרויסגעוויזן אָלס איינער פון די גרעסטע ליבעראָלע פרעזידענטן, וואָס די פאַראייניקטע שטאַטן האָט ווען געהאַט. ער האָט דורכגעפירט אַ רייע וויכטיקע פּראָגרעסיוועּ רעפאָרמען און עס איז געווען גאָנץ נאַטירלעך, אַז יצחק אייזיק הורוויטש זאָל, פונקט ווי אָלע אַמעריקאַנער ראַדיקאָלן און רעפאָרמיסטישע סאָציאָליסטן, וועלכע זיינען ניט געווען קיין מיטגלידער פון דער סאָציאָליסטישער פּאַרטיי, ווערן פרעזידענט ווילסאָנס אַ גרויסער פאַרערער.

יצחק אייזיק הורוויטש איז טאַקע געווען אַ פאַרברענטער ווילסאָניסט ביז 1916, ווען ווילסאָן האָט באַשטימט בראַנדייסן פאַר אַ ריכטער פון יונייטעד סטעיטס סופרים קאָורט, פון דעם העכסטן גערעכט פון די פאַראייניקטע שטאַטן.

בראַנדייס איז דעמאָלט שוין געווען גוט באַקאַנט ניט נאָר ווי אַ גרויסער לאָיער און גרויסער אַמעריקאַנער ליבעראָל, נאָר אויך ווי אַ גרויסער ייד און ציוניסט. בראַנדייס אַליין האָט דערציילט, אַז אַ באַוואוסטזיניקער ייד איז ער געוואָרן אַ דאַנק דער באַקאַנטשאַפט זיינער מיט די יידישע קלאָוקמאַכער און זייערע פירער, דורך דער צייט פון דעם גרויסן סטרייק אין יאָר 1910 און אין די שפּעטערדיקע יאָרן, ווען ער איז געווען דער פאָרזיצער פון דער באָארד אָוו אַרביטרעישן, אונטער דעם „פראָטאָקאָל".

צום ציוניזם איז בראַנדייס באַקערט געוואָרן הויפּטזעכלעך אונטער דעם איינפלוס פון דעם ציוניסטישן פירער ד"ר שמריהו לעווין.

פון דעם טאָג אָן אָבער וואָס ווילסאָן האָט באַשטימט בראַנדייסן פאַר אַ סופרים קאָורט ריכטער, איז ד"ר יצחק אייזיק הורוויטש געוואָרן ווילסאָנס אַ קעגנער. ווילסאָן איז שטאַרק געפאַלן אין זיינע אויגן אָן ער

האָט אין „טאָג" כסדר אַטאַקירט ווילסאָנס פאָליטיק. צוליב דעם איז ער שפּעטער אויך געוואָרן אַ קעגנער פון דער מלחמה, כאָטש ער האָט פריער געהאַסט דעם דייטשן מיליטאַריזם און איז אַפילו אין דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע אויך קיין מאָל ניט געווען פאַרליבט.

ווי דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" פלעג איך אָנווענדן זיין ביי אַלע זיצונגען פון דעם באָארד אָוו אַרביטרעישאָן און דאָרט האָט מיר מאָרים הילקוויט, דער אַדוואָקאַט פון דער יוניאָן, אויך פאָרגעשטעלט פאָר בראַנדייסן. איך וויס ניט וואָס הילקוויט האָט געזאָגט בראַנדייסן וועגן מיר, אָבער איין מאָל, בעת אַן איבעררייס פון אַ זיצונג פון דער באָארד אָוו אַרביטרעישאָן האָט בראַנדייס מיך באַגעגנט אין קאָרידאָר, איז צוגעקומען צו מיר, האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף מיין פלייצע און מיך געפרעגט: „איר זייט אַ ציוניסט?"

איך האָב אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ אויף ניט.

„מיך וואונדערט עס, האָט בראַנדייס געזאָגט, אַז איר, אַ געוועזענער רוסישער רעוואָלוציאָנער און אַז. וו., זאָלט ניט זיין קיין ציוניסט".

איך האָב אים אָנגעהויבן דערקלערן, אַז איך גלויב ניט, אַז דער ציוניסטישער אידעאַל קאָן פאַרווירקלעכט ווערן און אַז ציוניזם קאָן לייגן די יידן־פראָגע, אָבער אַזוי רעדנדיק האָב איך אַ טראַכט געטאָן: פאַרוואָס רעד איך פאָר אים קעגן ציוניזם? אדרבא, זאָל ער טאָקע זיין אַ ציוניסט, אידער אַן אַסימילאַטאָר, וואָס ער איז זיין גאַנץ לעבן פריער געווען, און איך האָב באַלד אָפּגעשטעלט די „דעבאַטע" מיט דער באַמערקונג, אַז איך ווינטש מיטן גאַנצן האַרצן דערפאָלג די ציוניסטן אין זייער אַרבעט.

וועגן ציוניזם האָב איך אין יענע יאָרן אַ סך דיסקוטירט מיט ד"ר נחמן סירקינען — דעם הויפּט־אידעאָלאָג פון סאָציאַליסטישן ציוניזם, אָדער ציוניסטישן סאָציאַליזם.

באַקאַנט געוואָרן מיט ד"ר סירקינען בין איך נאָך מיט אַ פאָר יאָר פאָר דער ערשטער וועלט־מלחמה, ביי ליעסינען אין הויז. נאָך אין 1906 האָב איך אין ווילנע איבערגעלייענט אין דעם זשורנאַל פון די „עס־עס" (ציוניסטן־סאָציאַליסטן), „אונדזער וועג", זיינעם אַן אַרטיקל, „ימים נוראים", וועלכער האָט אויף מיר געמאַכט אַן אײַנדרוק. שפּעטער האָב איך סירקינען אַ פאָר מאָל געטראָפן אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק און מיר האָבן זיך דורכגעוואָרפן מיט אַ פאָר ווערטער.

אין 1914, האָט סירקין אָנגעהויבן אָפּט אַרויפקומען צו לעזן דייטשן אין די בראָנקס, וואו איך פלעג זיין אַן אָפּטער גאַסט און מיר פלעגן שעהן־לאַנג פאַרברענגען צוזאַמען.

איך געדענק ניט, אַז מיר זאָלן ביי דייטשן אין הויז האָבן וועט עס איז דיסקוטירט וועגן ציוניזם. אָבער וועט איך פלעג זיך טרעפן מיט סירקינען אין ביבליאָטעק אויף דער 42סטער גאַס און מיר פלעגן דערנאָך אָפּט אַרונטער אין דער קאַפעטעריע פון דער זעקסטער עוועניו, צווישן דער 42סטער און 43סטער גאַס, פלעגן מיר רעדן אויך וועגן ריין־יידישע ענינים און אויך וועגן ציוניזם. סירקין האָט זיך שטאַרק באַמיט צו בא־

קערן מיך צום ציוניזם. איך האָב ניט איין מאָל אים דערקלערט, אַז איך בין ניט קיין ציוניסט און ניט קיין אַנטי־ציוניסט. איך בין ניט קיין ציוניסט, ערשטנס, דערפאַר, וואָס איך גלויב ניט, אַז דער ציוניסטישער אידעאַל קאָן פאַרווירקלעכט ווערן און, צווייטנס, אַז ווען די ציוניסטן זאָל אַפילו געלינגען צו באַקומען פאַלעסטינע, וועט פאַלעסטינע ניט לייזן די יידן־פראַגע. די קליינע, אַרעמע פאַלעסטינע וועט ניט קאָנען אַרייננעמען אַפילו נאָר אַ דריטל פון דעם וועלט־יידנטום. די גרויסע מערהייט פון יידישן פאָלק וועט ניט פאָרן קיין פאַלעסטינע דאָרט צו באַזעצן זיך אויף שטענדיק.

סירקין האָט זיך באַמיט צו צעשלאָגן מיינע ארגומענטן.

איך געדענק, ווי ער האָט מיר אין מאָל געזאָגט: „ווער האָט אייך געזאָגט, אַז פאַלעסטינע קאָן ניט אַריינגענעמען די ריזיקע מערהייט פון יידישן פאָלק?" און ער האָט ציטירט די מיינונג עפעס פון א גרויסן דייטשן אויטאָריטעט, וועלכער האָט געזאָגט, אַז מען קאָן באַוואָסערן דעם נגב און מאַכן פון די פאַלעסטינער וויסטענישן א בליענדיק לאַנד, וואָס וועט קאָנען אַריינגענעמען ניט 5 נאָר 10 מיליאָן יידן און אפשר מער.

„אָבער דאָס דאַרף דאָך קאָסטן עטלעכע הונדערט מיליאָן דאָלאָר", האָב איך געזאָגט, „וואו וועט איר נעמען די הונדערטער מיליאָנען דאָלאָר?"

„דאָס איז א ריין־טעכנישע פראָגע", האָט ער מיר געענטפערט. „וועגן דעם וועלן זיך זאָרגן די פינאַנסיסטן. איך רעד מיט אייך וועגן דער מעגלעכקייט צו פאַרוואַנדלען פאַלעסטינע אין א בליענדיק לאַנד".

איך האָב דעמאָלט אים באַטראַכט פאַר א גרויסן פאַנטאַזיאָר, פאַר אַן אוטאָפיסט, און ר׳איז טאַקע געווען א גרויסער פאַנטאַזיאָר, אָבער זיין ציוניסטישע אוטאָפּיע איז טיילווייז, וויניקסטנס, טאַקע פאַרווירקלעכט געווארן...

ווען סירקין איז געקומען קיין אַמעריקע, איז ער נאָך געווען אַן „עס־עס־אָווץ" (א סאָציאַליסט־טעריטאָריאַליסט), אָבער שפעטער איז ער צוריק אַריינגעטראָטן אין דער פּועלי ציון פאַרטיי. און, אויף ווי וויייט איך געדענק, איז ער שטענדיק געווען א גרויסער אַרעמאַן. א דאַנק ליעסינען, האָב אַב. קאַהאַן געהאַט געדרוקט עטלעכע אַרטיקלען סירקינס אין „פאָרווערטס". ליעסין האָט, פון צייט צו צייט, אים אויך געדרוקט אין „צוקונפט". שפעטער איז ער געווארן א מיטאַרבעטער אין „טאָג". אָבער אַפילו פון די אַרטיקלען אין „טאָג" האָט ער אויך ניט געקאָנט מאַכן א מער־אָדער־ווייניקער אָנשטענדיקן לעבן.

ד״ר סירקין איז געווען אַן אמתער גרויסער אידעאַליסט. ער האָט קיין מאָל פאַר קיינעם זיך ניט באַקלאָגט אויף זיין מאַטעריעלער לאָגע. ער פלעגט גאָנצע טעג פאַרברענגען אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק אויפן דריטן שטאָק. אָפטמאָל פלעג איך אים טרעפן דאָרט דרעמלענדיק איבער א בוך. ער האָט א סך געלייענט און זיין קאָפּ האָט שטענדיק געארבעט. ער פלעגט אין געשפרעכן אָפט אַרויסזאָגן זייער אָריגינעלע און מאָנכעס מאָל טיפע געדאַנקען. עס איז געווען א פאַרגניגן מיט אים צו שמועסן.

זעקס און פערציקסטער קאַפּיטל

דער אָנהויב פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. — מאַס־מיטינג אין האַרלעם מיט עמיל וואַנדער־ווֹעלדן. — די רעדעם פון לעוו דייטש און פון מאַריס הילקוויט. — לוסיען סעניעלס רעדע. — די שטעלונג פון „פּאַרווערטס" צו דער מלחמה. — אַ לאַנגע דעבאַטע צווישן מ. באַראַנאָוון און אַב. קאַהאַנען. — לואי מילער וועלט אַן אָרעמאַן צוליב זיין שטעלונג קעגן דייטשלאַנד. — ד"ר נחמן סירקין און די פּראָ־דייטשן אויף דער יידישער גאַס.

באַלד ווי עס איז אין אויגוסט, 1914, אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מלחמה און די דייטשן האָבן פאַרנומען בעלגיע און זיך אַריינגעריסן קיין פראַנקרייך, איז קיין ניו־יאָרק געקומען עמיל וואַנדערוועלדע, דער פירער פון דער בעלגישער אַרבעטער־פּאַרטיי און אייגער פון די פירער פון סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל. אַ גרופּע פרייַנד און אַנהענגער זייַנע האָבן פאַר אים אַרגאַניזירט אַ פאַרזאַמלונג אין אייגעם פון די דע־מאָלטדיקע גרעסטע זאַלן אין האַרלעם. דער זאַל איז געווען געפּאַקט. דער פאַרזיצער פון דער פאַרזאַמלונג איז געווען דער באַרימטער אַלטער רוסיש־יידישער רעוואָלוציאָנער און סאָציאַליסט לעוו דייטש.

איך בין, פאַרשטייט זיך, געקומען צו דער פאַרזאַמלונג. איך האָב קיין מאָל ניט ליב געהאַט צו זיצן אויבן־אָן און האָב דעם מאָל זיך אויך אַוועקגעזעצט אין די מיטלסטע רייען. אָבער דייטש האָט פונדערווייטנס מיך דערזען — האָט ער מיך צוגערופן און מיך אייגעלאַדן אויף דער פּלאַטפאָרמע. דאָס איז געווען נאָך אייַדער די פאַרזאַמלונג האָט זיך געעפנט.

מיט אַ פּאָר טעג פאַר דער פאַרזאַמלונג, האָב איך מיט דייטשן זיך גע־טראָפן אין דער רוסישער אָפּטיילונג פון דער שטאָטישער ביבליאָטעק אויף דער 42סטער גאַס, און מיר האָבן געהאַט וועגן דער מלחמה. דייטש איז גע־ווען אַ ביטערער קעגנער פון דעם דייטשישן מיליטאַריזם. ער האָט געהאַלטן, אַז די מלחמה האָבן אַרויסגערופן די דייטשן מיטן צוועק צו דערָאָבערן די גאַנצע וועלט, און ער האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אַז די רעווא־לוציאָנערן און סאָציאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט דאַרפן אין דער מלחמה העלפן די עלאַיס — פראַנקרייך, ענגלאַנד און רוסלאַנד — וואָס שנעלער צו באַזיגן די דייטשע מיליטאַריסטן און אימפּעריאַליסטן. דאָס איז געווען נאָך אייַדער עס איז אָנגעקומען פון אייראָפּע דער באַריכט, אַז אויך

געאָרג פּלעכאַנאָוו, זשול געד, הענרי היינדמאַן, די אָנפירנדיקע מאַרק־סיסטן פון רוסלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד, שטייען אויך אויפן זעלבן שטאַנדפּונקט. איך האָב דאַן נאָך ניט געהאַט קיין באַשטימטע מיינונג וועגן דער פראַגע.

איצט, אויף דער פאַרזאַמלונג לכבוד עמיל וואַנדערוועלדן, האָט דייטש מיך פאָרגעשטעלט פאַר וואַנדערוועלדן. איך האָב וואַנדערוועלדן געזען און געהערט מיט צען יאָר פריער, אין 1904, אויף אַ גרויסער גאַסן־פאַרזאַמלונג, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן לעבן דער „פאָרווערטס"־געביידע. ער האָט גערעדט פראַנצויזיש און אַב. קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", האָט זיין רעדע איבערזעצט אין יידיש. דעמאָלט האָט וואַנדערוועלדע אויסגעקוקט יונג און זיין רעדע איז געווען אַ העכסט־אָפּטימיסטישע. דעם מאָל, אָבער, איז ער געווען שטאַרק פאַרחושכט און עס איז געווען קענטיק, אַז ער איז אין אַ זייער געדריקטער שטימונג. לעוו דייטש האָט אים באַגריסט אין פראַנצויזיש. דערנאָך האָט ער גע־האַלטן אַ קורצע רעדע אין רוסיש און אין דייטש און האָט פאָרגעשטעלט וואַנדערוועלדן, וועלכער איז פון דעם גרויסן עולם אויפגענומען געוואָרן מיט רוישיקע אַפּלאָדיסמענטן.

וואַנדערוועלדע האָט גערעדט אין פראַנצויזיש און זיין רעדע איז איבער־זעצט געוואָרן אויף ענגליש פון מאָריס הילקוויטן, דעם פירער פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וועלכער האָט גוט געקענט וואַנ־דערוועלדן, פון די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסן. וואַנדער־וועלדע האָט וועגן דער מלחמה געזאָגט כמעט דאָס זעלביקע וואָס עס האָבן געזאָגט דייטש, פּלעכאַנאָוו, זשול געד און היינדמאַן. הילקוויט האָט ניט געטיילט זייער מיינונג. ער האָט אָבער דערקלערט, אַז וואָס איז שייך בעלגיע, זיינען אַלע סאָציאַליסטן, ליבעראַלן און דעמאָקראַטן איינשטימיק אין דעם, אַז די דייטשן זיינען באַגאַנגען אַ פאַרברעכן מיט דעם, וואָס זיי זיינען אָנ־געפאַלן אויף דער פרידלעכער און נייטראַלער מדינה. מיר אַלע פילן די טיפסטע סימפּאַטיע צום בעלגישן פאָלק און האָפן, אַז די בעלגיער וועלן אין גיכן צוריקגעווינען זייער פרייהייט און אומאָפּהענגיקייט. צום סוף פון דער פאַרזאַמלונג איז איינשטימיק אָנגענומען געוואָרן אַ רעזאָלוציע אומגע־פער אין דעם זין.

צווישן די אָנגעזעענסטע אַמעריקאַנער סאָציאַליסטן זיינען געווען אַ צאָל וואָס זיינען ניט איינשטימיק געווען מיט דער שטעלונג פון דער סאָ־ציאַליסטישער פּאַרטיי צו דער מלחמה. איינער פון זיי איז געווען לוסיען סעניעל, איינער פון די פּיאָנערן פון אַמעריקאַנער סאָציאַליזם, וועלכער איז אין די 90קער יאָרן געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם ענגלישן סאָציאַליס־טישן זשורנאַל, אין וועלכן אַב. קאַהאַן איז געווען אַ מיטאַרבעטער. סעניעל איז אויך שטענדיק געווען אַ דעלעגאַט, פריער פון דער ס. ל. פּ. און דער־נאָך פון דער ס. פּ., אויף די אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסן.

איך האָב שוין אין אַ פאָריקן קאַפּיטל דערציילט, ווי אַזוי איך האָב פון דער ווייטנס איין מאָל אים געזען שטיין לעבן דער פּלאַטפאָרמע אויף אַ

סאָציאַליסטישער דעמאָנסטראַציע אויף יוניאָן־סקווער און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז מיין טאַטע, אַזוי ענלעך איז ער געווען אויף מיין טאַטן.

אין 1915 האָב איך געזען אין די צייטונגען אַ נאָטיץ, אַז די פּראָ־עלאַיס סאָציאַליסטן רופן איין אַ מיטינג אין די בראָנקס, וואו איינער פון די רעד־נער וועט זיין לוסיען סעניעל. איך בין, פאַרשטייט זיך, אַוועק צו דעם מיטינג. איך האָב געוואָלט הערן וואָס ער האָט צו זאָגן וועגן דער מלחמה. זיין רעדע איז פאַר מיר ניט געווען קיין גרויסע איבערראַשונג. ער איז געשטאַנען אויף דעם זעלבן שטאַנדפּונקט וואָס פּלעכאַנאָוו, זשול געד, וואַנ־דערוועלדע, היינדמאַן און אַנדערע, נעמלעך, אַז דעם קריג האָבן אָנגעהויבן די מיליטאַריסטישע דינאַסטיעס פון דייטשלאַנד און עסטרייך־אונגאַרן, און אַז עס איז די פליכט פון די סאָציאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט ניט צו דערלאָזן אַ זיג פון דער מאָנאַרכיסטישער מיליטאַריסטישער דייטשלאַנד איבער די פרייע דעמאָקראַטישע לענדער פון אייראָפּע, ווייל אַזאַ זיג וועט אויף לאַנג פאַרשטאַרקן דעם מיליטאַריזם און די רעאַקציע אין דער גאַנצער וועלט און וועט פירן צו נייע בלוטיקע מלחמות אין דער צוקונפט. סעניעל האָט אָנגעוויזן, אַז קאַרל מאַרקס איז קיין מאָל ניט געווען קיין פּרינציפּיע־לער קעגנער פון אַלע מלחמות. מאַרקס האָט שטענדיק געמאַכט אַן אונטער־שייד צווישן איין מלחמה און אַ צווייטער. אַזוי האָט ער, צ. ב. אין פאַרלויף פון יאָרן אַגיטירט פאַר אַ מלחמה פון ענגלאַנד קעגן רוסלאַנד, האָפנדיק, אַז אַזאַ מלחמה וועט פירן צו דעם צוזאַמענברוך פון דעם צאַרישן אַבסאָלוטיזם אין רוסלאַנד. קאַרל מאַרקס האָט אויך געשיקט אַ באַגריסונגס־טעלעגראַמע צו פּרעזידענט אייברעהעם לינקאָלן, ווען לינקאָלן האָט דערקלערט קריג דער סאַוט און ער האָט אים געוואונטשן אַ פולשטענדיקן זיג איבער די אַרמייען פון דער שקלאַפן־הענדלערישער סאַוט. „אין דעם מאָמענט", האָט סעניעל אויסגערופן מיט פּאַטאָס, „ווען ווילהעלמס ריזיקע מיליטאַריסטישע מאַשין האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף דער קליינער, אומשולדיקער און הילפלאָזער בעלגיע און האָט זי גענומען שטיקן, איז געווען די פליכט פון אַלע רעוואָ־לוציאָנערע סאָציאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט צו רופן די אַרבעטער צו וואַפן אום צו געבן אַ טויט־קלאַפּ דעם קייזערלעכן מיליטאַריזם". און צי מען איז געווען איינשטימיק מיט סעניעלן אָדער ניט, אָבער יעדער איינער, וואָס האָט געהערט זיין רעדע, האָט געפילט, אַז דאָס רעדט ניט סעניעל דער פראַנצויז, נאָר סעניעל דער רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליסט, וואָס פאַרשטייט אַנדערש די אויפגאַבן פון אַן אינטערנאַציאָנאַליסט ווי די, וואָס האָבן זיך דעמאָלט גערופן מיטן נאָמען „סאָציאַליסטן־אינטערנאַציאָנאַליסטן".

גאַנץ אַנדערש איז געווען די שטעלונג צו דער מלחמה פון די אַמע־ריקאַנער יידישע סאָציאַליסטן און פון די יידישע מאַסן בכלל.

ווען די ערשטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז פון אַלע יידישע צייטונגען אין ניו־יאָרק נאָר לואי מילערס „וואַרהייט" אַרויסגעטראָטן קעגן דער קייזערלעכער דייטשלאַנד און פאַר אַ זיג פון די עלאַיס (פראַנקרייך, ענגלאַנד און רוסלאַנד) אין דער מלחמה. לואי מילער אַליין האָט אין אַ רייע פון זיינע באַרימטע לייט־אַרטיקלען דערקלערט זיין שטאַנדפּונקט, אַז אַ זיג

פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה וועט זיין דער גרעסטער אומגליק פאַר דער גאַנצער דעמאָקראַטישער וועלט, פאַר דער פרייהייט און דעם פרידן אין דער וועלט. דער „פאָרווערטס" האָט פון אָנהויב ניט געגומען קיין באַשטימטע שטעלונג אין דער מלחמה. אָבּ. קאַהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", האָט מיט יאָרן שפּעטער געשריבן, אַז „מיר אין אַמעריקע האָבן די ערשטע פאָר מאָנאַטן געלעבט אין אַ געדאַנקען־טומל. מיר האָבן געפֿרעדיקט קאָרל ליבקנעכטס אידיין וועגן דער מלחמה, אָבער פֿיליפּ שיידעמאַנס שטעלונג האָבן מיר ניט פֿאַרדאַמט". פֿיליפּ שיידעמאַן איז געווען אייגנער פון די הויפּט־פֿירער פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, וועלכער האָט געשטיצט די מלחמה, ווייל, לויט זיין מיינונג, און לויט דער מיינונג פון דער גרויסער מאַיאָריטעט פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וואָלט אַ זיג פון רוסלאַנד אין דער מלחמה געפֿירט צו דער פֿאַרניכטונג פון דער פרייהייט, וואָס האָט עקסיסטירט אין דייטשלאַנד און צו דער פֿאַרשקלאַפונג פון דעם דייטשן פֿאָלק.

קאָרל ליבקנעכט, ווידער, האָט געהאַלטן, אַז די מלחמה איז אַן אימפּעריאַליסטישע, אַז די דייטשע מיליטאַריסטן זיינען די הויפּט־שולדיקע אין דער מלחמה, און אַז די דייטשע סאָציאַליסטן, וואָס שטיצן די מלחמה באַגיין אַ פאַראַט קעגן סאָציאַליזם.

אין 1913, אומגעפֿער מיט אַ יאָר פֿאַר דעם ווי די מלחמה אין איראָפּע איז אויסגעבראָכן, איז פֿיליפּ שיידעמאַן געווען אין אַמעריקע אויף אַ לעק־ציע־טור פֿאַר דייטשער פּעדעראַציע פון דער אַמעריקאַנער סאָציאַליס־טישער פּאַרטיי. שיידעמאַן איז דעמאָלט געווען דער וויצע־פּאַרזיצער פון דייטשן רייכסטאָג (פּאַרלאַמענט). ער איז געווען אַ גוטער רעדנער. איך בין געווען אויף זיינער אַ לעקציע אין ניו־יאָרק. די לעקציע איז מיר שטאַרק געפֿעלן געווארן. זייענדיק אין ניו־יאָרק, האָט שיידעמאַן אויך באַזוכט די רעדאַקציע פון „פאָרווערטס" און אָבּ. קאַהאַן האָט אים איינגעלאַדן צו שרייבן פון בערלין פאַרן „פאָרווערטס". עס פאַרשטייט זיך, אַז ווען די מלחמה איז אויסגעבראָכן, האָט שיידעמאַן אין זיינע בריוו פון בערלין צום „פאָרווערטס", זיך שטאַרק באָמיט צו שאָפן שטימונג פאַר דייטשלאַנד. די רעדאַקציע פון „פאָרווערטס" האָט אין אירע לייט־אַרטיקלען געפֿרעדיקט ליבקנעכטס אידייען, אָבער זי האָט ניט פאַרדאָמט שיידעמאַנס שטעלונג, ווי דאָס האָט געטאָן ליבקנעכט. קאַהאַן האָט שפּעטער געשריבן, אַז שיידע־מאַנס אַרטיקלען האָבן אים ניט שטאַרק צופֿרידנגעשטעלט, אָבער ער האָט זיי דאָך נעדרוקט, אַן וועלכע עס איז פֿירושים. „אונדזער שטעלונג איז גע־וען אַ ווידערשפּרעכיקע", האָט קאַהאַן געשריבן. „מיר האָבן זיך געסטאַרעט דאָס צו פאַרגלעטן, אָבער אַן דערפאַלג. אין אַלגעמיין זיינען מיר אין אונ־דזערע לייט־אַרטיקלען געבליבן טריי צו דער פרינציפּדיקער סאָציאַליסטישער פּראָגראַם און טאַקטיק, אָבער מיר האָבן געפילט, אַז מיר שטייען אויף אַ וואַקלדיקן באָדן". קיין סאָציאַליסט און קיין דעמאָקראַט האָט ניט געקאָנט גיין קעגן ענגלאַנד און פראַנקרייך — דעמאָלט די צוויי גרעסטע דעמאָקראַ־טישע לענדער פון איראָפּע, אָבער דער „פאָרווערטס", האָט קאַהאַן געשריבן,

האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן דעם פּאַקט, אַז זייער שותף אין דער מלחמה איז דער רוסישער צאַר ניקאָלייַ דער צווייטער „מיט זיינע פֿאָליטישע טורמעס און תליות, מיט די בלוטיקע פֿאָגראָמען אויף יידן און מיט דעם ביילים־פֿראָצעס", און דאָס האָט באַשטימט די באַציאונג פון פיל אינטעליגענטע יידן און פון פיל ניט־יידישע סאָציאָליסטן צו די עלאַיס. זיי האָבן מורא געהאַט פֿאַר אַ זיג פון דער צאַרישער רוסלאַנד אין דער מלחמה. דעריבער זיינען זיי געווען פֿרא־דייטשיש.

וואָס איז שייך די יידישע אימיגראַנטן פון גאַליציע, האָבן זיי ווי יידן קיין שלעכטע געפילן צו דעם עסטרייכישן טראָן קיין מאָל ניט געהאַט. אין גאַליציע האָט דער יידישער זיך געפילט ווי אַ מענטש מיט מענטשן צוגלייך און דער עסטרייכישער קייזער פראַנץ יאָזעף איז בייַ די גאַליציאַנער יידן אָפילו געווען שטאַרק פּאָפולער. די יידישע אימיגראַנטן פון גאַליציע האָבן דערי־בער ניט געקאָנט זיין פֿאַר אַ זיג פון די עלאַיס אין דער מלחמה.

צווישן די לייענער פון דער „וואַרהייט" זיינען געווען אַ סך גאַליציא־נער יידן, און גלייך אין די ערשטע פֿאָר וואָכן פון דער מלחמה, וועלן לואי מילער איז אין דער „וואַרהייט" אַרויסגעטראָטן אַזוי אַנטשיידן קעגן דייטש־לאַנד און עסטרייך און פֿאַר אַ זיג פון די עלאַיס, האָט די צירקולאַציע פון דער „וואַרהייט" געזונמען שטאַרק פּאַלן. אין די ערשטע דריי מאָנאַטן פון דער מלחמה האָט די „וואַרהייט" פֿאַרלוירן איבער דרייסיק טויזנט לייענער. און די מערסטע פון זיי זיינען געווארן לייענער פון „פֿאָרווערטס", אין וועלכן די דייטשע זיגן און די רוסישע נידערלאַגעס אין דער מלחמה זיינען טאָג־טעגלעך געמעלדעט געווארן מיט ריזיקע „קעפּ" אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג.

מילערס שותפים אין דער „וואַרהייט" האָבן געפֿאָדערט פון אים, אַז ער זאָל אויפגעבן זיין פיינטלעכע שטעלונג צו דייטשלאַנד און עסטרייך־אונגאַרן. אָבער ער האָט זיך אַנטזאָגט. האָבן זיי אים אַרויסגעצאָלט זיין חלק. ער איז אַוועק פון דער „וואַרהייט" און האָט מיט אַ פּאָר מאָנאַטן שפּעטער מיט אַנדערע שותפים געגרינדעט אַ טעגלעכע מאָרגן־צייטונג „דער פּירער", וואו ער האָט וויַטער פֿאַרטיידיקט זיין שטעלונג אין דער מלחמה. אָבער „דער פּירער" האָט לאַנג ניט עקסיסטירט. נאָך דעם אונטערגאַנג פון דעם „פּירער" האָט מילער געגרינדעט אַ וואָכן־צייטונג — „מילערס וואָכענבלאַט". אָבער אויך דאָס „וואָכענבלאַט" איז שנעל אונטערגעגאַנגען און מילער איז געבליבן אַן אָרעמאַן.

אַב. קאַהאַן האָט מיט פיל יאָרן שפּעטער מיר דערציילט, אַז ער, קאַהאַן, האָט אַ געוויסע צייט ביי זיך אין האָרצן געפילט אַ ווידערשפּרוך. ער האָט, אָבער, ביסלעכווייז דערזען די פּראָגע „אין אַ נייעם ליכט" און דערצו האָט פיל געהאָלפן די שטעלונג צו דעם וועלט־קריג פון אַזעלכע וועלט־באַרימטע רוסישע רעוואָלוציאָנערן, ווי געאָרג פּלעכאַנאָוו און פּיאָטר קראָפּאָטקין.

„אויב זיי מעגן זיך פילן פּאַטריאָטיש צו דעם צאַרס אַרמיי, דאַן מעגן מיר יידן געדענקען די פֿאָגראָמען און די ביילים־פּראָצעסן און זיין פאַר אַ נידערלאַגע פון דעם צאַרס אַרמיי, ד. ה. פאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד אין

דער מלחמה". אַווי האָט דעמאָלט אַרגומענטירט אַב. קאַהאַן. די מערסטע דעמאָלטדיקע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" זיינען געווען אינשטימיק מיט קאַהאַנען. אַן אויסנאַם איז געווען נאָר מ. באַראַנאָוו, דער טאַלאַנטפול־סטער פובליציסט און פאָליטישער פעליעטאָניסט פון „פאָרווערטס". צווישן אים און אַב. קאַהאַנען זיינען דעמאָלט פאָרגעקומען אין „פאָרווערטס" דע־באַטן וועגן דער פראָגע.

מ. באַראַנאָוו (זיין אמתער נאָמען איז געווען משה גאָרמידאָר) האָט גע־שטאָמט פון דרום־רוסלאַנד. ער איז געבוירן געווארן אין יאָר 1864 און האָט באַקומען אַ יידישע דערציאונג. ער האָט געענדיקט גימנאַזיע אין כארקאָוו און האָט דערנאָך שטודירט יוריספרודענץ אין פעטערבורג. נאָך אַלס גימנאַזיסט איז ער אַריינגעצויגן געווארן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. פאָר געהערן צו דער באַרימטער רעוואָלוציאָנערער פאַרטיי „נאַראָדנאַיא וואָליא", איז ער אַרעסטירט געווארן אין כארקאָוו און נאָך דעם ווי ער איז אָפגעזעסן זעקס מאָנאַטן אין טורמע, איז ער פאַרשיקט געווארן אויף דריי יאָר קיין סיביר. אין 1887 איז ער אַנטלאָפן פון סיביר קיין צירידי, שווייץ, פון דאָרט איז ער אין גיכן צוריקגעקומען אומלעגאַל קיין רוסלאַנד, האָט באַזוכט ווילנע, מינסק, פעטערבורג און אַנדערע שטעט, איינשטעלנדיק פאַרבינדונגען צווישן די אויסלענדישע און רוסלענדישע גרופעס פון דער „נאַראָדנאַיא וואָליא". דאָן האָט ער זיך צוריקגעקערט קיין פאַריז און האָט אַ געוויסע צייט שטודירט אין דער סאָרבאָנע.

אין יאָר 1888 איז ער אַוועקגעפאָרן קיין לאָנדאָן מיט אַ רעקאָמענדאַ־ציע צו דעם באַוואוסטן רוסישן רעוואָלוציאָנער ניקאָלייַ טשאַייקאָווסקין, וועלכער האָט אים איבערגעגעבן אַ פאָר פון זיינע רוסישע לעסאָנס פאַר ענגלישע אָפיצערן. אין לאָנדאָן האָט באַראָנאָוו זיך באַטייליקט אין דער יידי־שער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, און האָט געשריבן פאַרן לאָנדאָנער אָנאַר־כיסטיש־סאָציאַליסטישן „אַרבייטער פרייַנד". זיינע אַרטיקלען האָט ער גע־שריבן אין רוסיש. יידיש שרייבן האָט ער דעמאָלט נאָך ניט געקאָנט. שפּע־טער איז ער געווארן דער הויפּט־מיטאַרבעטער פון דעם יידישן סאָציאַליס־טישן חודש־זשורנאַל „די פרייַע וועלט", וואו ער האָט שוין אָנגעהויבן שרייבן יידיש. אין גיכן איז ער צוריק אַוועקגעפאָרן קיין פאַריז. אין יאָר 1893 האָט ער פאַרלאָזן פאַריז און איז אַוועקגעפאָרן קיין אַרגענטינע. פון דאָרט האָט ער פאַרעפנטלעכט אונטער זיין אייגענעם נאָמען אַ סעריע אַר־טיקלען אין דעם באַוואוסטן פּעטערבורגער רוסיש־יידישן זשורנאַל „וואָסכאָד" וועגן אַרגענטינע, וואָס האָבן געמאַכט אַ רושם. ער האָט אויך קאָרעספּאָנ־דירט פון דאָרט אין רוסישע צייטונגען און האָט אונטער דעם נאָמען אַלעקסאַנדראָוו פאַרעפנטלעכט ביאָגראָפיעס פון לאָרד באַיראָן און דעם ענגלישן שריפטשטעלער טעקערי פאָר פאָוולענקאָוס „ביאָגראָפיעס פון באַ־רימטע פערזענלעכקייטן" (אין רוסיש), וואָס זיינען אַרויס אין פעטערבורג. אין 1895 איז באַראָנאָוו געקומען קיין ניו־יאָרק, וואו ער האָט פאַרעפנטלעכט אַרטיקלען וועגן אַרגענטינע אין דער ערשטער יידישער טעגלעכער סאָציא־ליסטישער צייטונג „אַבענד־בלאַט". אין גיכן איז ער אַריין אין דער צייטונג

ווי אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער. ער האָט אויך געשריבן אין דער וועכנטלעכער סאָציאַליסטישער „אַרבייטער־צייטונג" היסטאָרישע און וויסנשאַפטלעכע אַפהאַנדלונגען, האָט איבערזעצט ראָמאַנען פון פראַנצויזיש און פון רוסיש און האָט אַליין אַפילו געשריבן דערציילונגען.

אין יאָר 1905, וועלן ער איז שוין געווען אַ ציין־דאָקטאָר, איז ער געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". ער האָט אויך געשריבן רעגלמעסיק אין „צייט־גייסט", דאָס גרויסע וואָכנבלאַט, וואָס דער „פאָרווערטס" האָט אַרויסגעגעבן אין די יאָרן 1905־1908.

באַראַנאָוו האָט זיך שטאַרק אויסגעצייכנט מיט זיין וויסן און שאַרפזיניקן סאַרקאַזם. ער איז קיין מאָל ניט אַרויסגעטראָטן ווי אַ רעדנער און מען האָט אים אויך קיין מאָל ניט געזען אין שלומס קאַפע. אַפילו אין „פאָרווערטס"־רעדאַקציע פלעגט ער זעלטן קומען.

איך בין געווען באַראַנאָווס אַ שטענדיקער לייענער און אַ גרויסער פאַרערער נאָך איידער ער איז אַגגעקומען אין „פאָרווערטס". איך האָב געלייענט זיינע אַרטיקלען אין די אַלטע סאָציאַליסטישע זשורנאַלן און אויך אין דער „צוקונפט" און שפעטער אין „פאָרווערטס" און אין „צייט־גייסט". אָבער ביז 1916 האָב איך אים אפילו קיין מאָל ניט געזען. ערשט מיט אַ קורצער צייט פאַר דעם אויסברוך פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד בין איך מיט אים באַקענט געוואָרן און געוועדט מיט אים נאָר אַ פאָר מינוט. נאָך דער באַלשעוויסטישער איבערקערעניש אין רוסלאַנד בין איך מיט אים נאָענט באַקענט געוואָרן און האָב ניט איין מאָל פאַרבראַכט ביי אים אין הויז.

באַראַנאָוו איז געווען דער אייניציקער פון די „פאָרווערטס"־מיטאַרבעטער, וועלכער איז נאָך אין אָקטאָבער 1914, אַרויסגעטראָטן מיט דריי אַרטיקלען קעגן דער שטעלונג פון „פאָרווערטס" אין דער מלחמה. באַראַנאָוו האָט שטאַרק פאַרטיידיקט די פאָזיציע פון די יענייקע סאָציאַליסטן, וועלכע זיינען געווען קעגן דייטשלאַנד און פאַר אַ זיג פון די עלאַיס אין דער מלחמה. אָב. קאַהאַן האָט אים געענטפערט מיט פיר אַרטיקלען (באַראַנאָווס אַרטיקלען זיינען געווען געדרוקט אין „פאָרווערטס" פון 6טן, 13טן און 17טן אָקטאָבער, 1914, און קאַהאַנס פיר אַרטיקלען — אין „פאָרווערטס" פון 21סטן, 22סטן, 23סטן און 25סטן אָקטאָבער, 1914. דער „פאָרווערטס" האָט אויך געדרוקט אַן איבערזעצונג פון פיאָטר קראָפאָטקינס אַן אַרטיקל, וועלכער האָט שטאַרק געהאַלטן מיט די עלאַיס און אָב. קאַהאַן האָט אויף קראָפאָטקינס אַרטיקל אויך געענטפערט. דערנאָך האָט באַראַנאָוו פאַרענטלעכט נייע דריי אַרטיקלען פאַר די עלאַיס און קאַהאַן האָט אים וויידער געענטפערט מיט פיר אַרטיקלען. יענע אַרטיקלען זיינען געווען געדרוקט אין „פאָרווערטס" אין נאָוועמבער און דעצעמבער 1914).

אַלע, וועלכע האָבן געהאַלטן מיט די עלאַיס האָבן שטאַרק אונטערגעשטראָכן די געפאָר פון דעם דייטשן מיליטאַריזם פאַר דעם פרידן און דער פרייהייט פון דער וועלט.

באַראַנאָוו האָט אין אייניעם פון זיינע אַרטיקלען געשריבן:

„ווי שעמען זיך ניט אונדזערע יידישע פּאָטריאָטן צו זיין אָזעלכע עגאָאיסטן? די גאַנצע וועלט מעג חרוב ווערן, אַבי צאָר ניקאָליי זאָל בא־שטראָפט ווערן פּאַר דעם קישינעווער פּאָגראָם; פּראַנקרייך זאָל צעטראָטן ווערן, ענגלאַנד זאָל רואיגירט ווערן, בעלגיע זאָל פּאַרוואַנדלט ווערן אין אַ דייטשער גובערניע; סערביע, מאָנטענעגראָ און אַלבאַניע זאָלן פּאַרוואַנדלט ווערן אין עסטרייכישע פּראָווינצן און דאָס אַלץ מיטן אייניציקן צוועק, אַז די יידן זאָלן נקמה נעמען פון דעם רוסישן צאַר".

קאַהאַן האָט אין זיין ענטפער געשריבן:

„יעדע נאַציאָן דאַגהט פּאַר זיך, נאָר יידן דאַרפן דאגהן ניט פּאַר יידן, נאָר פּאַר אַנדערע. אַלע זיינען נאַציאָנאַלע עגאָאיסטן, נאָר מיר טאָרן ניט זיין קיין נאַציאָנאַלע עגאָאיסטן; מיר דאַרפן פּאַרגעסן די קישינעווער שחיטות און די ביילים־פּראָצעסן און זיך זאָרגן בלויז פּאַר אַנדערע — פּאַר סערביע, פּאַר מאָנטענעגראָ און פּאַר אַלבאַניע".

אויך א. ליעסין, דער רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט", איז געווען פּאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה און ער פלעגט שטאָלצירן מיט דעם, וואָס אײדער די דייטשן האָבן פּאַרנומען וואַרשע האָבן זייערע עראָפּלאַנען כלומרשט אַראָפּגעוואָרפן איבער וואַרשע יידישע פּראָקלאַמאַציעס מיט גרויסע אויסצוגן פון ליעסינס ערשטן לייט־אַרטיקל אין „צוקונפט" וועגן דער מלחמה.

ד״ר נחמן סירקין, דער טעאָרעטיקער פון סאָציאַליסטישן ציוניזם איז, פונקט ווי לעוו דייטש, געווען אַ ביטערער קעגנער פון דער מיליטאַריסטישער דייטשלאַנד. אויך ער האָט געהאַלטן, אַז די מלחמה האָבן אַרויסגערופן די דייטשע מיליטאַריסטן און אימפּעריאַליסטן, מיטן צוועק צו דערָאָבערן פריער אייראָפּע און דערנאָך די איבעריקע וועלט. סירקין האָט אויך זייער שאַרף קריטיקירט די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פּאַרוואָס זיי האָבן געשטימט פּאַר דעם מלחמה־בודזשעט. איך געדענק, אַז ער האָט דער ערשטער מיר ציטירט באַקונינס שאַרפע ווערטער וועגן דעם דייטשן נאַציאָנאַליזם און מיליטאַריזם.

די מאַיאָריטעט מיטגלידער פון צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פּועלי־ציוניסטישער פּאַרטיי זיינען דעמאָלט, ווי די מערסטע אַנדערע ציוניסטן און יידישע סאָציאַליסטן געווען פּאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה. דאָס איז געווען ניט אַזוי מאהבת מרדכי, ווי משנאת המן. דאָס הייסט, זיי האָבן ניט געוואָלט, אַז די צאַרישע רוסלאַנד זאָל אַרויסקומען די זיגערין פון דער מלחמה. די מערסטע גאַליציאַנער יידן זיינען דערצו נאָך געווען פּאַטריאָטן פון פּראָנץ יאָזעפס מדינה, פון עסטרייך־אונגאַרן. ד״ר סירקין, אָבער, איז, ווי געזאָגט, געווען פּאַר אַ זיג פון די עלאַיס אין דער מלחמה און ער האָט זיך כסדר אַרומגעקריגט וועגן דעם מיט זייַנע חברים פון צענטראַל־קאָמיטעט פון די פּועלי־ציון און מיט די אַנדערע ציוניסטן. באַלד אין אָנהויב פון דער מלחמה איז פון דייטשלאַנד אַראָפּגעקומען קיין אַמעריקאַנער יידן. סירקין האָט געוואָוסט, אַז דער דאָזיקער ייד

איז אַן אַגענט פון ווילהעלמס רעגירונג. ער האָט געקראָגן אַ קאָפּיע פון אַן אָפּיציעלן דאָקומענט פון דער דייטשער רעגירונג וועגן דעם. דער דאָזיקער דייטשער ייד האָט געגרינדעט אין ניו־יאָרק אַן ענגליש־יידישן וואָכן־זשורנאַל און ער האָט צוגעצויגן אַלס מיטאַרבעטער פון דעם זשורנאַל אַ גאַנצע רייע פּראָמינענטע יידישע זשורנאַליסטן. ער האָט גוט געצאָלט פּאַר יעדן אַרטיקל. סירקין האָט ניט אויפגעהערט צו אַטאַקירן דעם אַרויסגעבער פון דעם זשורנאַל און די יידישע זשורנאַליסטן, וואָס האָבן מיטגעאַרבעט אין דעם דאָזיקן זשורנאַל. ער האָט דערנאָך אָנגעשריבן וועגן דעם אַ סעריע אַרטיקלען פּאַר דעם אַמעריקאַנער־יידישן זשורנאַל „דהי אַמעריקען היברו", אין וועלכן ער האָט מיט דאָקומענטן באַווּיזן, אַז דער פּראָמינענטער דייטשער ייד איז אַן אַגענט פון דער קייזערלעכער דייטשער רעגירונג. אָבער ווען סירקינס ערשטער אַרטיקל איז דערשינען אין דעם „אַמעריקען היברו", האָבן אַ פּאָר פון די פּראָמינענטסטע מיטגלידער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן קאָמיטעט („אַמעריקען דזשואיש קאָמיטע") אויפגעפאָדערט דעם רעדאַקטאָר פון „אַמעריקען היברו", אַז ער זאָל אָפּשטעלן ד״ר סירקינס אַרטיקלען, וויל זיי קאָנען שטאַרק שעדיקן די אַמעריקאַנער יידן און דער רעדאַקטאָר האָט זיי געפֿאָלגט. סירקין, אָבער, האָט ניט אויפגעהערט וועגן דעם צו רעדן. ער האָט זיך צעקריגט איבער דעם מיט ד״ר שמריהו לעווין, וועלכער איז געווען זיינער אַ יוגנט־חבר, און איינעם פון די דעמאָלטדיקע פּועלי־ציוניסטישע זשורנאַליסטן האָט סירקין זאָגאָר אויסגעפּאָטשט אין שלומס קאָפּע. סירקין האָט אים באַשולדיקט, אַז ער האָט זיך פּאַרקויפט צו די דייטשן.

די יידישע שרייבער, וועלכע זיינען געווען שטאַרקע אָנהענגער פון דייטשלאַנד, האָבן סירקינען אָנגערופן „מסור". אָבער סירקינען האָט עס ניט געאָרט. ער איז וואָס ווייטער געוואָרן אַלץ מער אַנטי־דייטש. ער פלעגט זיך באַקלאָגן פּאַר מיר, אַז ער האָט ניט וואו צו דרוקן זיינע אַרטיקלען. דער „טאָג" איז אָפּילו ניט געווען אָזוי פּראָ־דייטישיש, ווי די אָנדערע יידישע צייטונגען, אָבער אויך אין „טאָג" האָט ד״ר סירקין ניט געהאַט די מעג־לעכקייט צו זאָגן וועגן דער מלחמה און וועגן דער באַציאונג צו דער מלחמה פון די יידן אַלץ וואָס ער האָט געהאַלטן פּאַר נויטיק צו זאָגן.

דעם דייטשן אַרויסגעבער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן וואָכן־זשורנאַל האָט מען שפּעטער אינטערנירט. זיין זשורנאַל איז אָבער אַרויסגעגאַנגען און אַ סך אומפּאַרטייאישע אינטעליגענטע יידן האָבן ניט געוואָלט גלויבן, אַז דער זשורנאַל וועלט פינאַנסירט פון דער דייטשער רעגירונג. זיי האָבן גע־מיינט, אַז דער פּאַנאַטיקער ד״ר סירקין האָט פּשוט געמאַכט אַ בלבול אויפן זשורנאַל און אויף זיין אַרויסגעבער. אָבער גלייך אין דער זעלבער וואָך וואָס די מלחמה האָט זיך געענדיקט און עס איז געשלאָסן געוואָרן דער וואָפּן־שטילשטאַנד, איז דער זשורנאַל אָפּגעשטעלט געוואָרן. דייטשלאַנד האָט זיך מער ניט געניטיקט אין אים און האָט אים אויפגעהערט צו פינאַנסירן. דעמאָלט האָבן אַלע אייגנעזען, אַז ד״ר סירקין איז טאַקע געווען גערעכט.

איך שרייב ניט קיין געשיכטע, וועל איך זיך דעריבער דאָ ניט אַרייג־

לאָזן אין אַן אַנאַליז פון די דעמאָלטדיקע אָרגומענטן פון די פּראָ־דייטשן און די פּראָ־עלאָיס. איך וויל נאָר זאָגן, אַז איך האָב דעמאָלט געהאַלטן מיט לעוו דייטשן, באַראָנאָוון, מיט ד״ר סירקינען און מיט די אַנדערע סאָציאַ־ליסטן, וועלכע זיינען געווען פּאָר די עלאָיס און וועמען לענין און די אַזוי־גערופענע לינקע סאָציאַליסטן־„אינטערנאַציאָנאַליסטן״ האָבן אָנגערופן „סאָ־ציאַל־פּאַטריאָטן״.

די גאַנצע צייט, וואָס די מלחמה האָט אָנגעהאַלטן בין איך געווען אַ הייסער אָנהענגער פון די עלאָיס, ניט זייענדיק קיין פּאַטריאָט פון רוסלאַנד. איך בין געווען איבערצייגט, אַז אַ זיג פון דעם דייטשן מיליטאַריזם וועט זיין אַ גרויסער אומגליק פּאָר דער גאַנצער פרייַער וועלט. דער דייטשער מיליטאַריזם איז געווען אַ סך געפערלעכער ווי דער רוסישער און דער פּאָקט, וואָס רוסלאַנד איז פאַרבונדן אין דער מלחמה מיט פראַנקרייך און ענגלאַנד, וועט מוזן פירן דערצו, אַז נאָך דער מלחמה זאָל רוסלאַנד אויך ווערן פרייַער. ניט קיין אַנדער ווי קאַרל קאָוטסקי, וועלכער איז פּאָר דער מלחמה געווען דער וואָרטזאָגער פון די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, האָט אין זיין לעצטן בוך, „סאָציאַליסטן און קריג״, וועלכן ער האָט פאַרעפנטלעכט אין פּראָג, אין יאָר 1937, מיט אַ יאָר פּאָר זיין טויט, געשריבן, אַז פלעכא־נאָוו האָט געזומען אָזא שטעלונג אין דער מלחמה ניט דערפאַר, וואָס ער איז כלומרשט געווארן אַ רוסישער נאַציאָנאַליסט, נאָר דערפאַר וואָס ער איז פאַרבליבן אַן אמתער אינטערנאַציאָנאַליסט. ער האָט אינגעזען די נויטוועג־דיקייט צו פאַרטיידיקן די אייראָפּעאישע דעמאָקראַטיע.

„ווי אַן אינטערנאַציאָנאַלער דעמאָקראַט, שרייבט קאָוטסקי, האָט פלע־כאָנאָוו געהאַלטן פּאָר וויכטיק צו פאַרטיידיקן די אייראָפּעאישע דעמאָקרא־טיע, וועמען עס האָט געדראָט אַ גרעסערע געפאָר מצד דעם דייטשן אימ־פּעריאַליזם און מיליטאַריזם, ווי מצד דעם רוסישן אַבסאָלוטיזם״.

איך וויל נאָך צוגעבן, אַז אין די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן, אין היט־לערס צייט, האָט אויך אַב. קאָהאַן אין אינטימע געשפּרעכן צוגעגעבן, אַז די שטעלונג פון די פּראָ־עלאָיס סאָציאַליסטן אין דער מלחמה איז געווען אַ ריכטיקערע.

זיבן און פערציקסטער קאַפּיטל

מאיר לאַנדאַן, דער ערשטער סאָציאַליסטישער קאָנ־גרעסמאַן פון דער ניו־יאָרקער איסט סייד. — וויקטאָר בערגער, דער ערשטער סאָציאַליסט אין אַמעריקאַנער קאָנגרעס. — מאָריס הילקוויט, דער פירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. — א. ליטוואַק, בונדישער פּובליציסט קומט קיין אַמעריקע. — לעאָן כאַזאַנאָ־ווימש, בער באָראָכאָוו און אַנדערע פירער פון די פּועלי־ציון אין אַמעריקע.

אין נאָוועמבער 1914 האָבן די יידישע סאָציאַליסטן און די אָרגאַניזירטע יידישע אַרבעטער פון ניו־יאָרק געהאַט צו פּאַרטיכּענען אַ גרויסן זיג: די איסט סייד האָט צום ערשטן מאָל דערוויילט אַלס איר פאַרטרעטער אין קאָנגרעס דעם סאָציאַליסט מאיר לאַנדאַן. ער איז דערוויילט געוואָרן אַ דאַנק הויפּטזעכלעך דער גרויסער שטיצע, וואָס ער האָט באַקומען פון דער קלאָוק־מאַכער יוניאָן און פון די אַנדערע יידישע טרעיד־יוניאָנס.

לאַנדאָן איז ניט געווען דער ערשטער סאָציאַליסט, וואָס איז דערוויילט געוואָרן אַלס דעפוטאַט אין קאָנגרעס פון די פּאַראיניקטע שטאַטן. מיט 4 יאָר פריער, אין יאָר 1910, איז אין מילוואָקי, וויסקאָנסין, דערוויילט גע־וואָרן קאָנגרעסמאַן ווילקאָר בערגער, אייגער פון די דעמאָלטדיקע פירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. בערגער — אַ גאָנצער אָדער אַ האַלבער יד — איז געקומען קיין אַמעריקע פון אונגאַרן. מיט יידן און יידישקייט האָט ער קיין מאָל ניט געהאַט צו טאָן. זיין מוטער־שפּראָך איז געווען דייטש און ער איז אין מילוואָקי פריער געווען דער רעדאַקטאָר פון אַ דייטשער סאָציאַליסטישער צייטונג, דערנאָך פון אַן ענגלישן וואָכנבלאַט און שפּע־טער פון דעם טעגלעכן „מילוואָקי לידער". בערגער איז געווען אַ פּאָפּולערער, זייער פּראַקטישער פירער. ער איז געווען אייגער פון די ערשטע „בערג־שטייניאַנער" אָדער רעפאָרמיסטישע סאָציאַליסטן אין אַמעריקע און ער האָט געהאַט אַ סך אָנהענגער ניט נאָר אין וויסקאָנסין, נאָר אויך צווישן די סאָציאַליסטן פון אַנדערע סטעיטס. קיין גרויסער רעדנער איז בערגער ניט געווען. האָט ער אין די צוויי יאָר, וואָס ער איז געווען קאָנגרעסמאַן, ניט געקענט זיך שטאַרק אויסצייכענען. און ביי די נעקסטע וואָלן, אין 1912, איז ער דורכגעפאַלן.

לאַנדאָן איז אויך אין 1912 געווען דער קאַנדידאַט פון דער סאָציאַליס־טישער פּאַרטיי פאַר קאָנגרעסמאַן פון דעם דעמאָלטדיקן 9טן קאָנגרעשאָנעל דיסטריקט, וואָס איז געווען באַוואויזט הויפּטזעכלעך פון יידן. אויך אין 1912

איז לאָנדאָנס וואַל־קאָמפּאַניע אָנגעפירט געוואָרן דער עיקר פון דער קלאָוק־מאַכער יוניאָן. די „נייע פּאָסט", אַרגאַן פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, האָט פאַר די וואָלן אַרויסגעגעבן אַ ספּעציעלן נומער פאַר לאָנדאָנען און עס איז אַ סברה, אַז לאָנדאָן האָט נאָך אין די וואָלן פון 1912 באַקומען אַ מאַריטעט פון די אָפּגעגעבענע שטימען, נאָר ביים ציילן די שטימען האָבן די ענינטע טעמעני פאָליטישענס, וואָס האָבן דעמאָלט געהאַט די גאַנצע מאַכט אויף דער איסט סייד, ביי אים אַראָפּגענבעט אַ סך שטימען און דעריבער איז דערוויילט געוואָרן דער טעמעני־קאַנדידאַט. לאָנדאָן פלעגט שטענדיק זאָגן, אַז אַ סאָציאַליסט קען אין ניו־יאָרק דערוויילט ווערן נאָר ווען ער זאָל באַקומען מיט אַ צווי טויזנט שטימען מער ווי דער טעמעני־קאַנדידאַט, וויל אַ טויזנט שטימען און נאָך מער וועלן די דעמאָקראַטישע „ציילער" ביי אים אָוועקגענבענען.

אין 1914 האָט די קלאָוקמאַכער יוניאָן ווידער אַרויסגעגעבן אַ ספּעציעלן נומער „נייע פּאָסט" פאַר לאָנדאָנען און אין יעדן וואָל־פלאַץ האָט זיך גע־פונען אַ קאָמפּעטענטער „וואָטשער" פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, וועלכער איז אָנוועזנד געווען ביי ציילן די שטימען און איז ניט אָוועק פון פלאַץ איידער אַלע שטימען זיינען איבערגעציילט געוואָרן. נאָר אַ דאַנק דעם איז דעם מאָל לאָנדאָן דערוויילט געוואָרן. מאיר לאָנדאָן איז געווען דער גרעס־טער רעדנער פאַר די גרויסע פאָלקס־מאַסן, וואָס די יידישע סאָציאַליסטן האָבן אין יענע יאָרן פאַרמאָגט. וועט איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע איז דער פּאָפולערסטער יידישער סאָציאַליסטישער רעדנער געווען יאָזעף באַראָנדעס. ער האָט אָבער אין 1906 זיך צעקריגט מיטן רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" און האָט אין אַ קורצער צייט אַרום פאַרלאָזן די סאָציאַ־ליסטישע באַוועגונג און איז שפּעטער געוואָרן אַ ציוניסט און אַ שול־ייד. מאיר לאָנדאָנען האָב איך פיל מאָל געהערט אויף פאַרשיידענע סאָציאַליסטי־שע מאַסן־פאַרזאַמלונגען נאָך אין די יאָרן 1904־1905. ער פלעגט מיט זיינע רעדעס אָפט שטאַרק באַגייסטערן זיינע צוהערער. ניט זייענדיק קיין יידי־שיסט און אָפילו ניט קיין נאַציאָנאַל־געזאָנענער יייד, איז ער דאָך געווען אַ הייסער פרייַנד פון „בונד". ער פלעגט זיין איינער פון די רעדנער כמעט אויף יעדער מאַסן־פאַרזאַמלונג, וואָס דער „בונד" פלעגט רופן. ער איז אויך אַרומגעפאָרן אויף אַ טור איבערן לאַנד פאַרן „בונד" (דאָס איז שוין געווען שפּעטער, וועט איך האָב פאַרלאָזן ניו־יאָרק). לאָנדאָן איז ניט געווען קיין ביליקער אַגיטאַטאָר. ער איז געווען אַ פּאָליטיש און סאָציאַל־געבילדעטער רעדנער, וועלכער האָט געקענט האַלטן אַ פּאָליטישע רעדע אויף פאַר פּרא־פעסאָרן, פונקט אָזוי ווי פאַר וויניק אַנטוויקלטע אַרבעטער. אָחוץ דעם איז לאָנדאָן געווען אַן אויפּריכטיקער און אמתער אידעאַליסט, ניט קיין סנאָב און ניט קיין דעמאַגאָג. אין די יאָרן 1904־1905 האָב איך אים פיל מאָל געהערט רייַדן, אָבער פערזענלעך בין איך מיט אים באַקאַנט געוואָרן ערשט אין 1908 אָדער אין 1909, וועט איך בין דעם צווייטן מאָל געקומען קיין אַמעריקע. מיין אַלטער פרייַנד ד"ר מיכאָיל לאָנדאָ, וועלכער האָט אין 1905 געוואוינט אויף העגרי סטריט, האָט אין 1908 שוין געוואוינט אין אַן אייגע־

נער הויז אויף איסט בראָדווי לעבן לאָנדאָנען. אויך ד״ר לאַנדאָ איז דעמאָלט געווען אַ פרײַנד פון „בונד״. בין איך טאָקע דורך אים באַקאַנט געוואָרן מיט מאיר לאָנדאָנען. איך אַליין האָב דעמאָלט געוואוינט אויף דזשעפערסאָן און העגרי סטריט, פלעג איך אין די הייסע זומער־נעכט אָפט שפּאַצירן מיט ד״ר לאַנדאָ און ניט אין מאָל פלעגט מאיר לאָנדאָן אויך שפּאַצירן מיט אונדז. ער האָט געוואוסט, אַז איך בין אַ מיטאַרבעטער פון „ארבייטער״, פלעגט ער אָפט מיך גוטמוטיק קיבעצן און מאַכן חוזק פון דער ס. ל. פּ. אָבער איך פלעג זיך אויף אים דערפאָר קיין מאָל ניט באַלײדיקן. שפּעטער, וען איך בין אַנגעקומען אין דער „נייע פּאָסט״, האָב איך לאָנדאָנען נעענטער דער־קאַנט. ער איז געווען דער הויפּט געזעצלעכער ראַטגעבער פון דער קלאָק־מאַכער יוניאָן. ער איז, ווי געזאָגט, געווען אַ גלענצנדער רעדנער. אָבער אויפשרײַבן אַליין אָפּילו דעם קירצסטן אַרטיקל אין יידיש אָדער אָפּילו אין ענגליש האָט ער ניט געקאָנט. עמעצער האָט פֿאַר אים געמוזט שרײַבן זיינע אַרטיקלען. לאָנדאָן פלעגט ניט אַרויסלאָזן דעם סיגאָר פון מויל און זיינע פרײַנד פלעגן זיך וויצלען, אַז מאיר לאָנדאָן רויכערט ניט זיין סיגאָר, נאָר ער קײַט אים. לאָנדאָן איז געווען אַ זייער צוגעלאָזענער מענטש, וועלכער האָט קיין מאָל ניט געבלאָזן פון זיך. ער איז געווען אָן אמתער דעמאָקראַט ניט נאָר אין טעאָריע, נאָר אויך אין זיינע באַציאונגען צו מענטשן אין טאָג־טעגלעכן לעבן, און דעריבער איז ער אַזוי באַליבט געווען בײַ די אַרבעטער־מאַסן.

וועג די ערשטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, זיינען לאָנדאָנס סימפּאַטיעס געווען אויף דער זײַט פון די עלאַיס. ער האָט אָבער געהאַלטן, אַז אַמעריקע דאַרף בלײַבן נייטראַל. דאָס איז דעמאָלט אויך געווען פֿרעזי־דענט ווילסאָנס שטאַנדפּונקט. אין 1914, וען איך בין געוואָרן דער רעדאַק־טאָר פון דער „נייע פּאָסט״, בין איך אויך באַקאַנט געוואָרן מיט מאָריס הילקוויטן, דעם פירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וועלכער האָט באַלד נאָך דער „הורוויטש־אָפערע״ פאַרנומען לאָנדאָנס פּלאַץ ווי דער געזעצ־לעכער ראַטגעבער פון דער קלאָקמאַכער יוניאָן און דערנאָך אויך פון דער אינטערנעשאָנאל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן, וען ב. שלעזינגער איז דערווײַלט געוואָרן פּרעזידענט. שלעזינגער האָט מיך טאָקע פאָרגע־שטעלט פאָר הילקוויטן.

וען איך בין דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע האָב איך הילקוויטן קיין מאָל ניט געזען און ניט געהערט אים רעדן. אין די אַלטע נומערן פון דער סאָציאַליסטישער „אַרבייטער צייטונג״, וועלכע איך האָב מיט אַ קורצער צײַט פאָר מײַן אָפּפאָר פון אַמעריקע דורכגעבלעטערט אין דער אָסטאָר לאַיבערערי, האָב איך געטראָפן אַ סך אַרטיקלען אונטערגעשריבן מיטן נאָמען מ. הילקאָוויץ. איך האָב אויך געלייענט אין דער „אַרבייטער־צייטונג״, אַז דער דאָזיקער הילקאָוויץ איז אַ געוויסע צײַט געווען דער מענעדזשער אָדער גשעפטס־פאָרוואַלטער פון דער „אַרבייטער־צייטונג״. און וען איך האָב זיך נאָכגעפרעגט בײַ די עלטערע ייִדישע סאָציאַליסטן פון ניו־יאָרק וואו איז אהינגעקומען דער סאָציאַליסטישער שרייבער און רעדנער מ. הילקאָוויץ?

האָט מען מיר געזאָגט, אַז ער האָט זיך שוין לאַנג צוריקגעצויגן פון דער יידישער סאָציאָליסטישער באַוועגונג, האָט געביטן זיין נאָמען פון הילקאָוויץ אויף מאָריס הילקוויט און אַז ער איז איינער פון די פירער פון דער סאָציאָליסטישער פּאַרטיי.

מיט פיל יאָרן שפּעטער האָט אַב. קאַהאַן מיר דערציילט, אַז הילקוויט איז געקומען קיין אַמעריקע פון ריגע אין יאָר 1888. אין ריגע האָט ער געענדיקט אַ רוסישע גימנאַזיע. אין דער „אַרבייטער צייטונג" האָט ער געשריבן ניט נאָר אַרטיקלען, נאָר אויך לידער. אָבער נאָך דער שפּאַלטונג אין דער ס. ל. פּ. (סאָציאָליסטישע אַרבעטער־פּאַרטיי) איז ער פּאָר אַ געוויסע צייט אין גאַנצן אַוועק פון דער באַוועגונג, האָט שטודירט אין אוניווערסיטעט און ערשט נאָך דעם ווי ער האָט גראַדואירט פון דעם יורידישן פּאַקולטעט פון קאָלאָמביאַ און געוואָרן אַן אַדוואָקאַט, איז ער צוריק געוואָרן טעטיק אין דער סאָציאָליסטישער באַוועגונג. אָבער מיט דער איסט סייד האָט ער מער ניט געהאָט צו טאָן. כאָטש הילקוויט האָט גוט געקענט ניט נאָר יידיש און ענגליש, נאָר אויך דייטש און רוסיש, איז ער אין די יאָרן 1904־1905 קיין מאָל ניט אַרויסגעטראָטן ווי אַ רעדנער אויף אַ וועלכער עס איז מאַסן־פאַראַמלונג פון „בונד", פון די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן אָדער פון די סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן, וואָס פלעגן דעמאָלט אפט אפּהאַלטן ווערן אין ניו־יאָרק. אויך שפּעטער פאַר די אָלע יאָרן וואָס איך האָב געקענט הילקוויטן, האָב איך קיין מאָל אים ניט געהערט רעדן יידיש, און אויף ווי וויייט איך קען זיך דערויינערן, האָט ער מיט וועלכע עס איז יידישע ענינים קיין מאָל זיך ניט אינטערעסירט. ער האָט אויף אָלע פאַראַמלונגען גערעדט נאָר ענגליש, איז געווען דורכאויס אַסימילירט און האָט גערעדט אַזוי ווי ער וואָלט געווען אַ געבאָרענער עכטער „יענקי". דעם ערשטן מאָל האָב איך אים געזען און געהערט זייענ אַ רעדע אין פילאַדעלפיע אין זומער 1908. ער איז געווען אַ גלענצנדער פּאָליטישער רעדנער. זייענ אַ רעדע האָט מען געקענט סטענאָגראָפירן און אָפּדרוקן זי אין אַ בראָשור אָן וועלכע עס איז ענדערונגען. אַ רעדנער איז ער געווען אַ סך אַ בעסערער ווי אַ שרייבער. הילקוויט איז געווען מער אַ לעקטאָר ווי אַן אַראַטאָר. ער איז געווען אַ קלוגער, געבילדעטער מענטש מיט אַן אייזערנער לאָגיק, אָבער באַגייסטערן אַ גרויסן עולם מיט זיינער אַ רעדע האָט ער ניט געקענט, וויל זיין לאָגיק איז געווען אַ טרוקענע און די דאָזיקע טרוקנקייט פילט זיך באַזונדערס אין אַלע ביכער און בראָשורן זיינע, אָפילו אין זיין אויטאָביאָגראַפיע.

אַן אַדוואָקאַט איז הילקוויט געווען אַ גלענצנדער און ווען איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן, האָט ער געהאַט אַ רייכע פּראַקטיק. אידער ער איז געוואָרן דער געזעצלעכער ראַטגעבער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און פון דער אינטערנעשאָנאל, איז ער געווען דער געזעצלעכער ראַטגעבער פון אַ צאָל יוניאָנס, וואָס די מערסטע מיטגלידער זייערע זיינען געווען דייטשן. כאָטש הילקוויט איז געווען אין גאַנצן אַוועק פון דער איסט סייד, האָט די סאָציאָליסטישע פּאַרטיי אים דאָך אין 1906 אַרויסגעשטעלט אַלס איר קאַנדידאַט פאַר אַ מיטגליד פון קאָנגרעס אין דעם 9טן קאָנגרעסיאָנעל דיסטריקט.

מיט צוויי יאָר פריער, אין 1904, איז דער סאָציאַליסטישער קאָנדידאַט פאַר קאָנגרעס אין דעם דיסטריקט געווען יאָזעף באַראָנדעס און אין 1914 איז מאיר לאָנדאָן דאָרט טאַקע דערוויילט געוואָרן. אין 1906 האָט נאָך דער גרעסטער טייל פון דער יידישער פראָפעסיאָנעלער אינטעליגענץ (דאָקטוי־רים, לאָיערס, לערער א. א.) געוואוינט אויף דער איסט סיידּ און פיל פון זיי זיינען אין 1906 געווען טעטיק אין דער הילקוויט־וואַל־קאַמפאַניע. אָבער הילקוויט האָט דעמאָלט געקראָגן א סך א קלענערע צאָל שטימען ווי מען האָט דערוואָרט און דערוויילט געוואָרן קאָנגרעסמאַן איז ווידער א מאָל דער טעמעני קאָנדידאַט.

מיט א פאָר יאָר שפעטער איז הילקוויט ווידער געווען דער קאָנדידאָט פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי פאַר קאָנגרעסמאַן אין 20סטן דיסטריקט, אין האַרלעם. פאַר הילקוויטס דערוויילונג האָבן דעמאָלט שטאַרק געארבעט א רייַ באַוואוסטע ליבעראָלע פראָפעסאָרן פון קאָלאָמביא־אוניווערסיטעט און אַנדערע אינטעלעקטואַלן, יידן און ניט־יידן. יעדן אָוונט זיינען אויף די גאַסן פון 20סטן דיסטריקט אָפּגעהאַלטן געוואָרן גרויסן מאַסן־מיטינגען, אויף וועלכע פראָמינענטע פערזענלעכקייטן האָבן גערופן די בירגער צו שטימען אין די וואַלן פאַר הילקוויטן און עס האָט אויסגעזען, אַז הילקוויט וועט דעם מאָל טאַקע דערוויילט ווערן. אין אָוונט נאָך די וואַלן, ווען מען האָט אָנגעהויבן ציילן די שטימען, איז הילקוויט כסדר געגאַנגען פאָראויס, ד. ה. ער האָט געקראָגן א גרעסערע צאָל שטימען ווי זיין הויפּט־קאָנקורענט, דער רעפובליקאַנער קאָנדידאַט סיגעל. אָלע זיינען געווען זיכער, אַז הילקוויט איז דערוויילט געוואָרן, אָבער שפּעט ביינאַכט, שיער ניט פאַרטאָג, האָט מען געבראַכט די שטימען פון וואָרדס איילענד, וואָס איז דעמאָלט געווען א טייל פון 20סטן קאָנגרעשאָנעל דיסטריקט. אויפן וואָרדס אינדזל האָבן זיך געפונען די באַרימטע שפּיטאָלן פאַר גייסטיק קראַנקע. די פאַציענטן פון די דאָזיקע שפּיטאָלן האָבן, פאַרשטייט זיך, ניט געשטימט אין די וואָלן. אָבער דאָרט זיינען געווען א סך דאָקטוירים און פאַרשיידענע אָנגעשטעלטע פון די שפּיטאָלן, ווי אויך אַנדערע אינוואוינער, און אָט א דאָנק די הונ־דערטער שטימען, וואָס מען האָט געבראַכט פון וואָרדס איילענד, איז דער־ווייַלט געוואָרן ניט הילקוויט, נאָר סיגעל. מיט פיל יאָרן שפּעטער האָט א געוועזענער וויכטיקער רעפובליקאַנער פאָליטישן פון יענעם דיסטריקט מודה געווען, אַז דערווייַלט געוואָרן איז דעמאָלט טאַקע מאָריס הילקוויט, נאָר די רעפובליקאַנער פאָליטישנס האָבן געפעלשט די ציפערן וועגן דער צאָל שטימען, וואָס זיינען אָפּגעגעבן געוואָרן פאַר ביידע קאָנדידאַטן אויף וואָרדס איילענד צו גונסטן פון דעם העפובליקאַנער קאַנדידאַט סיגעל.

הילקוויט וואָלט אָן צווייפל געווען דער בעסטער קאָנגרעסמאַן, וואָס די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטן וואָלטן ווען געקענט האָבן.

אין גיכן נאָך דעם ווי די ערשטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן איז קיין אַמעריקע געקומען דער שוין דעמאָלט באַוואוסטער בונדישער פובלי־ציסט א. ליטוואַק און ער איז באַלד געוואָרן אייַנער פון די לייַטנדע גייסטער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע, וועלכע איז געגרינדעט

געווארן נאָך אין יאָר 1912. דער פירער פון דער פעדעראַציע איז די גאַנצע צייט פון איר עקסיסטענץ געווען י. ב. סאַלוצקי (וועגן אים האָב איך שוין געשריבן אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל).

ליטוואַקן האָב איך געזען איןווילנע וועו איך בין נאָך געווען אַ יונגער יינגל. איך אוז מיינער אַ קוזין, אַן עלטערער פון מיר, האָבן זיך ביידע געלערנט אין ווילנע ביי איין לערער אוז געוואויגט אויף איין קוואַרטיר אויף נאַוואַגאַראַד ביי אונדזערער אַ וויטער קרובה. דאָרט האָט אויך געוואויגט שוין אַ דערוואַקסענער יידישער אַרבעטער, אַ וואורשט־מאַכער. וועו איך אוז מיין קוזין פלעגן חזרן אונדזערע אוראָקן פון געאַגראַפּיע אָדער געשיכטע אוז פלעגן דערנאָך אייגער דעם צוויטן פאָרהערן, פלעגט דער וואורשט־מאַכער זיך אָפט אַריינמישן אוז שטעגדיק פלעגט ער פאַרענדיקן מיט די ווערטער: „חיים יאַנקל, ווייסט בעסער פון אייך די אַלע זאַכן". וועו איך האָב איין מאָל געפרעגט ביי אונדזער באַלעבאָסטע: „ווער איז דאָס דער חיים יאַנקל?" האָט זי מיר געענטפערט: „דאָס איז זיין רבי, דער רבי פון די פילאָסאָפן". ווער אַזוינס עס זיינען די פילאָסאָפן, האָב איך ניט געוואוסט. האָט זי מיר איין מאָל אויפגעקלערט, אַז די פילאָסאָפן זיינען קעגן דעם קיסר אוז קעגן די נגידים. איין מאָל, אין אַ זומער־טאָג, וועו איך בין געשטאַנען אויף דער גאַס אוז די באַלעבאָסטע איז אויך געווען אין דרויסן, האָט זי מיך צוגערופן אוז אַנגעווויזן: „דו זעסט אָט דעם הינקענדיקן בחור, וואָס גייט דאָרט אויף יענער זייט גאַס — דאָס איז חיים יאַנקל, דער רבי פון די פילאָסאָפן".

איך האָב מיט יאָרן שפּעטער זיך דערוואוסט, אַז חיים יאַנקל איז געווען דער פאַרפאַסער פון דעם ביכל „ווינטער־אָוונטן" אוז אַז אונדזער שכן, דער וואורשטמאַכער, האָט אין אַ בונדישן קרייזל טאָקע פלייסיק שטודירט דאָס ביכל.

פערזענלעך באַקאַנט געווארן מיט חיים יאַנקלען בין איך ערשט אין אָקט יאָר אַרום, אין יאָר 1906, וועו ער איז שוין געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען א. ליטוואַק (זיין אמתער נאָמען — חיים יאַנקל העלפאַנד). געטראָפן האָב איך אים אין רעדאַקציע פון דער ווילנער בונדישער „פאַלקס־צייטונג". באַקאַנט מיט אים האָט מיך מיין חבר סאַלאָמאָן וואַלאָוויטש. מיר האָבן זיך דעמאָלט דורכגעוואַרפן נאָר מיט אַ פאָר ווערטער. אָבער באַלד ווי ליטוואַק איז געקומען קיין אַמעריקע, האָבן מיר זיך, איך געדענק שוין ניט ווא, געטראָפן אוז ער פלעגט דערנאָך אָפט קומען צו מיר אוז פאַרברענגען ביי אונדז שבתן־לאָנג. ער האָט ניט אין מאָל אויך געענטיקט ביי אונדז.

אין 1906, ווען איך האָב אים געטראָפן אין ווילנע, איז ער נאָך ניט געווען באַקאַנט ווי אַ וויכטיקער פובליציסט. די פאָפולערסטע פובליציסטן פון דער בונדישער „פאַלקס־צייטונג" זיינען דעמאָלט געווען: ב. צבין, מ. אַלגין אוז פ. באַגראָוו (דאָוויד זאַסלאָווסקי). ליטוואַק האָט שוין דעמאָלט אָפט געשריבן אין דער „פאַלקס־צייטונג". ער פלעגט אָבער זיינע אַרטיקלען דעמאָלט אונטערשרייבן מיט די איניציאַלן א. ל. אָבער אין די יאָרן 1907־1910, ווען איך בין שוין ניט געווען אין ווילנע, האָב איך אין דער בונדישער

פרעסע אַלץ אָפטער באַגעגנט דעם נאָמען א. ליטוואַק. שפּעטער האָט ער געשריבן אַרטיקלען אויך אין דעם פּעטערבורגער און וואַרשעווער „פריינד" אונטער דער רעדאַקציע פון ש. ראָזענפעלד און איין צייט איז ער אַפילו גע־ווען דער רעדאַקטאָר פון „פריינד". ליטוואַק אַחוץ דעם וואָס ער איז געווען אַ טאַלאַנטפולער פּובליציסט און פּאָלעמיקער, איז ער אויך געווען אַ גוטער מיטשמועסער. ער האָט פאַרמאָגט אַ זעלטענעם זכרון, האָט אין דער יוגנט געהאַט אַ גוטע שטימע, האָט געקענט אויף אויסנווייניק פיל יידישע און רוסישע פאָלקס־לידער און איז געווען אַ זעלטענער דערציילער פון יידישע און רוסישע אַנעקדאָטן און וויצן. ער האָט אויך געהאַט זיינע שוואַכקייטן און ער האָט אָפט אַפילו מיט זיינע נאָענטסטע חברים זיך געקריגט. ער איז אָבער ניט געווען קיין שלעכטער מענטש. ער איז געווען אַ גוטער חבר און אַן אמתער אידעאַליסט אין פולן זינען פון וואָרט.

מיט אַ יאָר אָדער צוויי פאַר דעם אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ליטוואַק געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן פון דעם לעגאַלן וואָכנבלאַט „די צייט", וואָס דער „בונד" האָט אַרויסגעגעבן אין פּעטערבורג. אויך ביינייש מיכאַלעוויטש איז געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן. ריידנדיק וועגן דער „צייט", דערמאָן איך זיך די פאָלגענדע געשיכטע:

איך געדענק ניט גענוי ווען דאָס איז געווען — אין 1913 אָדער אין 1914 — האָט מיין פריינד דער אַלטער אַמעריקאַנער יידישער זשורנאַליסט מ. קאַטץ, אַן אַמאָליקער אַנאַרכיסט, וועלכער איז שפּעטער געוואָרן אַ סאָ־ציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, איז יאָרן לאַנג געווען אַ מיטאַרבעטער פון „פאָר־ווערטס", דערנאָך פון לואי מילערס „וואַרהייט" און שפּעטער דער רעדאַק־טאָר פון דער פילאַדעלפיער „אידישע וועלט", מיר דערציילט, אַז קיין פילאַדעלפיע איז געקומען אַ יונגער בונדיסט, וועלכער איז אַנטלאָפן פון סיביר און אַז ער איז אַ טאַלאַנטפולער פּאָעט. זיין נאָמען איז לייוויק האַל־פּערן. אַ פּאָר לידער זיינע האָט ער, קאַטץ, אָפּגעדרוקט אין דער „אידישע וועלט", אָבער די „אידישע וועלט" קען ניט צאָלן פאַר לידער. איז אפשר וואָלט איך געדרוקט לייוויק האַלפּערינס לידער אין דער „נייע פּאָסט"? (די „נייע פּאָסט" האָט יאָ געצאָלט פאַר לידער, פּונקט אַזוי גוט ווי פאַר סקיצן און פעליעטאָנען). איך האָב קאַטצן געענטפערט, אַז איך מוז פריער זען די לידער צי זיי פּאַסן פאַר אַן אַמעריקאַנער טרעיד־יוניאָן צייטונג ווי די „נייע פּאָסט". אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט קאַטץ מיר צוגעשיקט אַ 3־4 לידער לייוויק האַלפּערינס. די לידער זיינען מיר שטאַרק געפעלן געוואָרן. דאָס זיינען געווען לידער וועגן סיביר. אָבער פאַר דער „נייע פּאָסט" זיינען זיי ניט געווען פּאַסנד. האָב איך, ניט אָנפרעגנדיק ביי קאַטצן, די לידער אַוועקגעשיקט מיט רעגיסטרירטער פּאָסט צו דער פּעטערבורגער בונדישער „צייט". איך בין געווען זיכער, אַז די רעדאַקטאָרן פון דער „צייט" וועלן די לידער פּונקט אַזוי שטאַרק געפעלן ווי זיי זיינען מיר געפעלן און זיי וועלן גלייך אָפּגעדרוקט ווערן אויפן סאַמע אויבן אָן פון דער צייטונג. ווי איבערראַשט בין איך געוואָרן, ווען איך האָב אין אַ פּאָר וואָכן אַרום באַקו־מען אַ נומער „צייט" און דאָרט האָב איך אין בריווקאַסטן איבערגעלייענט:

„לייווּיק האַלפּערין, אייערע צוגעשיקטע לידער זיינען, ליידער, ניט גערַאטן, שיקט אונדז צו אַנדערע". (איך בין ניט זיכער אַז איך גיב דאָ ווערטלעך איבער דעם אינהאַלט פון דעם רעדאַקציאָנעלן נאָטיץ אין דער „צייט", אָבער דאָס איז געווען דער זין פון דעם נאָטיץ).

אין גיכן איז פון לייווּיק האַלפּערין געוואָרן ה. לייווּיק. אין 1915 איז ער שוין געווען אַ בארימטער דיכטער און ליטוואַק האָט פון אים שטאַרק געהאַלטן. ווען איך האָב ביי ליטוואַקן געפרעגט: „ווי קומט עס וואָס אייער „צייט" האָט פאַרבראַקירט און ניט געדרוקט אַ פאָר פון זיינע בעסטע „סיבירער לידער", וועלכע איך האָב צוגעשיקט?" האָט ליטוואַק מיר געענטפערט, אַז ניט ער, נאָר מיכאַלעוויטש האָט עס פאַרבראַקירט לייוויק האַלפּעריִנס לידער.

אין די צוואַנציקער יאָרן, ווען מיכאַלעוויטש איז געווען אין אַמעריקע און ליטוואַק איז געווען אין פּוילן, האָב איך מיכאַלעוויטשן געשטעלט די זעלבע פראַגע און ער האָט מיר געענטפערט: „וואָס האָט איר צו מיר? דאָס האָט ליטוואַק דעמאָלט פאַרבראַקירט לייוויק האַלפּעריִנס לידער". דעם אמת האָב איך קיין מאָל ניט אויסגעפונען.

ליטוואַק איז קומענדיק קיין אַמעריקע באַלד געוואָרן איינער פון די גייסטיקע פירער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע. די פעדעראַציע איז אין 1915 געווען אין אַ בליענדן צושטאַנד. אויף דער צווייטער קאָנווענשאָן פון דער פעדעראַציע, וועלכע איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין מאַי 1915 אין פילאַדעלפיע, איז באַריכטעט געוואָרן, אַז די פעדעראַציע פאַרמאָגט אַרום 5 טויזנט מיטגלידער. אין פאַרלויף פון די פאַרגאַנגענע צוויי יאָר האָט די פעדעראַציע אַרויסגעשיקט איבערן לאַנד אַ צאָל רעדנער און אָרגאַניזאַטאָרן, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפונען מאָריס ווינטשעווסקי, ב. וואַדעק, משה טערמאָן, א. ש. זאַקס, י. ב. סאַלוצקי, מ. אַלגין, וויליאָם עדלין, מאַקס גאָלדפאַרב, א. ליטוואַק און אַנדערע.

אין אויגוסט 1915 איז דער אָפּיציעלער אָרגאַן פון דער פעדעראַציע, „דער יידישער סאָציאַליסט", פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וואָכנבלאַט אונטערן נאָמען די „נייע וועלט". די צייטונג איז רעדאַקטירט געוואָרן פון אַ קאָלעגיום. דער הויפּט־רעדאַקטאָר איז די גאָנצע צייט געווען סאָלוצקי. אין דער צייטונג האָבן מיטגעאַרבעט די מערסטע פון די דעמאָלט באַקאַנטע סאָציאַליסטישע זשורנאַליסטן און פובליציסטן. ביז 1917 איז די „נייע וועלט", לויט מיין מיינונג, געווען איינע פון די בעסטע יידישע סאָציאַליסטישע וואָכנבלעטער, וואָס איז ווען עס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן.

איך בין דעמאָלט געווען אַ סימפּאַטיקער פון דער פעדעראַציע און פון דער „נייע וועלט". איך בין ניט אַריינגעטראָטן ווי אַ מיטגליד אין דער פעדעראַציע דער עיקר צוליב ריין־פערזענלעכע אורזאַכן (צוליב דער קראַנקייט פון מיין ערשטער פרוי האָב איך אין די אָוונטן ניט געקענט פאַרלאָזן די הויז). איך בין אָבער ניט געווען אין גאָנצן אייַנשטימיק מיט די שטענדיקע אַטאַקעס אין דער „נייע וועלט" אויף די ציוניסטן און פועלי ציוניסטן. איך בין קיין מאָל ניט געווען קיין ציוניסט. איך האָב אָבער

געדענקט, אַז אין אַמעריקע, ווי אין מערב־אייראָפּע, בילדן די ציוניסטן ניט קיין אייגענע פּאָליטישע פּאַרטיי און דער ציוניזם שפּילט אין די דאָזיקע לענדער אַ נאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערע ראָלע. ער ווענדט ביי די אַסימילירטע יידן דעם יידישן נאַציאָנאַלן געפיל און באַוואוסטזיין.

איך בין ניט געווען קיין מיטגליד פון דער פּעדעראַציע, אָבער איך האָב פּאַר דעם „יאָרבוך" וואָס די פּעדעראַציע האָט אַרויסגעגעבן צוזאַמענגעשטעלט דעם „קאָלענדאַר פון רעוואָלוציאָנערע, יידישע און סאָציאָליסטישע פּאָסירונגען", וועלכע איז דערנאָך איבערגעדרוקט געוואָרן אין אַלע וויטער־דיקע „יאָרביכער".

כמעט אין דער זעלבער צייט וואָס ליטוואַק איז געקומען קיין אַמעריקע, זיינען אויך געקומען קיין אַמעריקע אַ ריי אַנגעזעענע פירער פון די פּועלי־ציון: לעאָן כאַזאַנאָוויטש, בער באָראָכאָוו, זרובבל און אַנדערע. לעאָן כאַזאַ־נאָוויטש איז נאָך פּאַר דער מלחמה געווען אין אַמעריקע אויף אַ לעקציע־טור און איך בין נאָך דעמאָלט מיט אים באַקאַנט געוואָרן. עס האָט געהייסן, אַז ער קומט פון גאַליציע. ער האָט אָבער מיר פּאַרטרויט אַ סוד, אַז ער איז גאָר ניט קיין גאַליציאַנער, נאָר אַ רוסישער און אַז זיין אמתער באַמען איז ניט כאַזאַנאָוויטש, נאָר...שוב. מיר האָבן זיך צונויפגערעדט און זיינען גע־קומען צום שלוס, אַז עס איז זייער מעגלעך, אַז מיר זיינען ווייטע קרובים.

מיט באָראָכאָווס בין איך אויך באַלד נאָך זיין קומען קיין אַמעריקע באַקאַנט געוואָרן און מיר פלעגן אָפט פּאַרברענגען אין שלומס קאַפּע אין פריינדלעכע געשפּרעכן. באָראָכאָו איז באַלד נאָך זיין קומען קיין אַמעריקע געוואָרן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון דער „וואָרהייט", וועו איר גרינ־דער לואי מילער, איז שוין געווען אַוועק פון דער צייטונג. אויך מיט זרובבלן האָב איך זיך פיל מאָל געטראָפן אין שלומס קאַפּע. עס זיינען דעמאָלט אין ניו־יאָרק געווען אויך בן־גוריון און בן־צבי. זיי זיינען אַרויסגעשיקט ge־וואָרן פון טערקיי. זיי זיינען, פּאַרשטייט זיך, געווען טעטיק אין דער ניו־יאָרקער פּועלי־ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע און זיי פלעגן מסתמא פון צייט־צו־צייט אויך אַרייַנקומען אין שלומס קאַפּע. אָבער זיי געדענק איך ניט, אפשר דערפּאַר וואָס זיי זיינען דעמאָלט נאָך ניט געווען קיין „גדולים" און האָבן זיך וויניק אָנגעזען.

ליטוואַק האָט אין זיינע פּרעסע־איבערזיכטן, וואָס ער האָט געפירט אין דער „נייע וועלט" אונטערן פּסעודאָנים א. מוק, אָפט אָנגעגריפן באָראָכאָוס פּאַר זיינע אַרטיקלען אין דער „וואָרהייט" און באָראָכאָו האָט אים, פּאַר־שטייט זיך, געענטפערט און אַטאַקירט אין דער „וואָרהייט".

וואָס פּאַר אַ שטעלונג באָראָכאָוו האָט פאַרנומען צו דער מלחמה געדענק איך ניט.

אַכט און פערציקסטער קאַפּיטל

דער נייער גרויסער קריזיס אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן. — דער מאָרים זיגמאַן מאַרד־פראָצעס. — ווי אַזוי איך בין געוואָרן אַ וועכנטלעכער „מיטאַרבעטער" פון דער ניו־יאָרקער טעגלעכער רו־סישער צייטונג „נאָווי מיר". — מיינע באַגעגענישן מיטן רעדאַקטאָר. — לעוו דייטש פאַרלאָזט אַמעריקע.

ווי אַ רעזולטאַט פון דעם איינגעלעבן קאַמף אין דער ניו־יאָרקער קלאָוק־מאַכער יוניאָן אין פאַרבינדונג מיט דער „הורוויטש־אַפּערע" איז די יוניאָן באַדייטנד אָפּגעשוואַכט געוואָרן. זי האָט פאַרלוירן אַ סך מיטגלידער. אין דעצעמבער, 1913, האָט אַ געוויסער מאַקס סולקעס, וועלכער איז געווען אַן אָנגעשטעלטער, אָדער אַ שותף, פון אַ פּריוואַטער דעטעקטיוו אָגענטור, אָנגעהויבן אַרגאַניזירן אַ יוניאָן מיטן נאָמען „אינטערנעשאָנאַל לעידיס גאַרמענט וואָירקערס אָוו דהי וואָירלד".

די דאָזיקע „יוניאָן" איז, באַטיילעך, פינאַנסירט געוואָרן פון געוויסע קלאָוק־פאַבריקאַנטן, וועלכע האָבן געהאָפט צו צעברעכן די אמתע יוניאָן. אַזוי ווי אומצופרידענע עלעמענטן אין דער יוניאָן האָבן קיין מאָל ניט געפעלט, האָט זיך סולקעסן אייניגעגעבן אַרייַנצוציען אין זייַן סקעב־יוניאָן אַ פאַר הונדערט קלאָוקמאַכער.

עס פלעגן אָפט פאַרקומען געשלעגן אָרום געוויסע שעפּער צווישן די מיטגלידער פון דער קלאָוק, סקוירט און ריפּער מאַכער יוניאָן, און די מיט־גלידער פון סולקעסס סקעב־יוניאָן. עס פלעגן אויך פאַרקומען אַרעסטן.

אין אַפּריל 1914, זיינען אויף דער מסירה פון סולקעסן און זיינע אַרויס־העלפער אַרעסטירט געוואָרן מאָריס זיגמאַן, סאָל מעץ און אייניקע אַנדערע געווען מיטגלידער פון דער פּיקעט־קאַמיטע אין דעם גענעראַל־סטרייק פון 1910. די קלאָגע קעגן זיי איז געווען, אַז זיי זיינען שולדיק אין דעם טויט פון אַ געוויסן לייבאָוויץ, וואָס איז אין יענעם סטרייק געווען אַ סטרייק־ברעכער.

די אָנגעקלאָגטע פירער פון דער יוניאָן זיינען אַרויסגעלאָזט געוואָרן אויף בעיל (ערבות). אין אַ יאָר אָרום, אָבער, זיינען זיי ווידער אַרעסטירט געוואָרן צוזאַמען מיט אַ ריי אַנדערע פירער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, אויף דער זעלביקער קלאָגע.

די יוניאָן האָט געהאַט אַ סך אויסצושטיין פון דעם סולקעסן. ענדלעך איז דעם דעמאָלטדיקן געזעצלעכן ראָטגעבער פון דער יוניאָן, מאָריס הילק־וויטן, געלונגען אַרויסצוקריגן אַן אינדזשאָנקשאָן, וואָס האָט פאַרבאָטן סול־

קעסעס „יוניאן" אנצורופן זיך מיטן נאמען „אינטערנעשאנאל לעידיס גאר־מענט וואירקערס". אבער עס האט געדויערט ַא פאר יאר, ביז מען איז פון סולקעסן פטור געוואָרן.

ווי דער רעדאקטאר פון דער „נייע פאסט" פלעג איך אנגעזנד זיין אויף אלע זיצונגען פון דער ארביטערישאן באראד, וואס האט באדארפט שליכטן די פארשיידענע קאנפליקטן צווישן דער קלאקמאכער יוניאן און דער אסא־סיאציע פון די גרויסע קלאָוק, סקוירט און ריפער פאבריקאנטן, הילקוויט האט דארט פארטראטן די יוניאן און איך האב דארט געזען וואס פאר ַא פע־איקער אדוואקאט ער איז, דער אדוואקאט פון דער אסאסיאציע פון די פאברי־קאנטן, הענרי דזשוליוס קאהען איז אויך געווען ַא גוטער רעדנער און ַא פע־איקער אדוואקאט. אבער הילקוויט האט אויף די מיטגלידער פון דער ארבי־טרעישאן באארד מיט לואיס בראנדייסן אלס פארזיצער געמאכט ַא פיל שטארקערן איינדרוק. צו זיינע רייד האבן זיי מיט ַא באזונדער אויפמערקזאם־קייט זיך צוגעהערט. דאס האט מען קלאר געקענט זען. אבער די לאנג אין קלאוק טרעיד און אין דער קלאקמאכער יוניאן איז אין 1915 געווען אזא, אז די פירער פון דער אסאציאציע פון די פאבריקאנטן האבן זיך דערפילט געצוג שטארק צו קענען אפברעכן דעם אזוי גערופענעם „פראטאקאל", דעם קלאקמאכער אגרימענט צווישן דער יוניאן און דער פאבריקאנטן אסאצי־אציע, וואס איז געווען אין קראפט באענט פון 5 יאר צייט. און דאס האט געמיינט, אז עס קען קומען צו ַא נייעם געגנעראל־סטרייק אין דער קלאקס־אינדוסטריע, פאר ווען די יוניאן איז ניט געווען גרייט.

גראד אין דעם מאמענט, ווען די יוניאן איז געשטאנען ערב ַא געגנעראל־סטרייק האט ַא גרענד דזשורי אין ניו־יארק געבראכט קלאגען קעגן ַא ריי באאמטע פון דזשאינט באארד און פון דער אינטערנעשאנאל, אז זיי האבן געדונגען געגנסטערס צו טעראריזירן מאנכע פאבריקאנטן און ארבעטער און עס זיינען געמאכט געוואָרן ארעסטן. אין דער זעלבער צייט זיינען ווידער ארעסטירט געוואָרן מאריס זיגמאן, סאול מעץ, דזש. וואולף און ַא צאל אנ־דערע געווען מיטגלידער פון דער פיקעט־קאמיטע פון דעם געגנעראל־סטרייק פון 1910, וועלכע זיינען באשולדיקט געוואָרן אין דעם טויט פון דעם געווען סטרייק־ברעכער, לייבאוויץ. זיי זיינען פריער ארויסגעלאזט געוואָרן אויף ערבות. איצט זיינען זיי אבער ווידער ארעסטירט געוואָרן און געשטעלט געוואָרן צו ַא גערייכט. עס האט געהייסן, אז די מיטגלידער פון דער פיקעט־קאמיטע, פון וועלכער מאריס זיגמאן איז געווען דער פארזיצער, האבן ביי זיך אין צימער אין דעם האל פון 85 איסט 4טע גאס לייבאוויצן דערמארדעט און דערנאך האבן זיי זיין קערפער ארויס־געוואָרפן אויפן גאס.

די אנגעקלאגטע האט געדראט טויט־שטראף.

אין דער אמתן איז לייבאוויץ ניט דערמארדעט געוואָרן. ער איז געבראכט געוואָרן אין דער הויפט־קוואָרטיר פון דער פיקעט־קאמיטע אין אוונט, ווען מען האט אים געכאפט ארבעטנדיק אין ַא שאפ. נאך דעם ווי זיגמאן האט אים אויסגעפרעגט און אים דערקלערט, וואס פאר ַא פארברעכן ער באגייט,

פֿאַרראַטנדיק זייַנע מיטאַרבעטער, און נאָך דעם ווי לייבאָוויץ האָט צוגעזאָגט, אַז ער וועט מער ניט אַרבעטן, האָט מען אים געלאָזט גיין אַהיים. וועג ער איז אַרונטער אונטן (דאָס איז שוין געווען שפּעט בייַנאַכט) האָט אייַנער פון די פּיקעטס, וואָס איז געשטאַנען אונטן אויפן טרעפּ בייַם אַרויסגאַנג פון האָל, לייבאָוויצן אַ שטופּ געגעבן. ער איז אַרונטערגעפֿאַלן פון לעצטן טרעפּ אויפן טראָטואַר און איז אויפן אָרט געשטאָרבן (ער האָט געהאַט אַ שוואַך האַרץ). אַ שטופּ געטאָן האָט אים ניט קיין „שטאַרקער", וואָס האָט אים געוואָלט דערמאָרדן, נאָר אַ יונגער ענטוזיאַסטישער סטרייקער, וועלכער איז געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אויף אים, פֿאַרוואָס ער איז געגאַנגען אַרבעטן קעגן די זעכציק טויזנט מענער און פרויען, וועלכע זייַנען שוין די וויפלטע וואָך געווען אין סטרייק. דער דיסטריקט אַטוירני (פּראָקוראָר), אַבער, וועלכער איז געווען אַ שונא פון יוניאַנס, האָט מיט דער הילף פון די פֿאַלשע עדות, וועלכע דער סקעב־אַגענט סולקעס האָט אים צוגע־שטעלט, אויפגעבויט אַ „שטאַרקע קעיס" קעגן זיגמאַנען און אַ פּאָר פון די אַנדערע אָנגעזעענע מיטגלידער פון דער געווען פיקעט־קאָמיטע. מאָריס הילקוויט, דער גרעסטלעכער ראַטגעבער פון דער יוניאָן, האָט אַרגא־ניזירט די פֿאַרטיידיקונג און דער פּינאַנץ־סעקרעטאַר פון דזשאַינט באָארד, קאָפּלאָוויץ, האָט ניט נאָר געשאַפֿן די נויטיקע געלט פאַר דער פֿאַרטיידיקונג פון די אָנגעקלאָגטע, ער האָט אויך אויסגעפונען וועג עס זייַנען די עדות פון דער אָנקלאָגע און זייערע רעקאָרדס. ער האָט אויך צוגעשטעלט די עדות פאַר דער פֿאַרטיידיקונג. די אַדוואָקאַטן פון דער פֿאַרטיידיקונג זייַנען אויסער הילקוויטן, געווען: דער גרויסער ריכטער אַלקאַט און דער דעמאָלט בא־רימטער קרימינעלער אַדוואָקאַט אַב. ליווי.

הילקוויט האָט געהאַלטן די ערשטע רעדע בייַם אָנהויב פון פּראָצעס. ער האָט דערקלערט פאַר דער דזשורי וואָס די יוניאָן שטעלט מיט זיך אַזוינס פאַר, וואָס עס זייַנען אירע צילן און איר טאַקטיק. הילקוויט האָט געריידט צו זיי ווי אַ לערער אין אַ קלאַס וועגן די עקאָנאָמישע און פּסי־כאָלאָגישע פּראָבלעמען פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. נאָך דעם האָט ער אַרויס־גערופן יעדן אייַנעם פון די אָנגעקלאָגטע, ווי עדות פון דער פֿאַרטיידיקונג.

דער הויפּט־עדות פון דער אָנקלאָגע איז געווען אַ געווען קלאָק־פֿרעסער מיטן נאָמען לעווין. אָלע עדות פון דער אָנקלאָגע האָט געגומען אויפן פֿאַרהער אַב. ליווי און ער איז מיט יעדן אייַנעם פון זיי שנעל פֿאַרטיק געווארן, ד. ה. ער האָט זיי שנעל צוגעדריקט צום וואָנט און זיי זייַנען גע־צוואונגען געווען ניט־וויילנדיק מודה צו זיין זיך, אַז זיי זייַנען ניט געווען אין דער הויפּט־קוואַרטיר פון דער פּיקעט־קאָמיטע און האָבן אַליין ניט געזען, אַז עמעצער פון דער פּיקעט קאָמיטע זאָל האָבן דערמאָרדעט לייבאָוויצן. לעווין, אָבער, איז געווען אַ דורכגעטרייבענער יונג און מיט אים האָט דער דיסטריקט אַטוירני אין פֿאַרלויף פון וואָכן אייַנגעשטודירט זיין ראָלע. אים האָט ליווי געמוזט האַלטן אויפן „וויטנעם סטענד" (עדות־שטול) כמעט אַ גאַנצן טאָג. ער האָט כסדר איבערגעחזרט די זעלבע געשיכטע, אַז ער אַליין האָט געזען ווי זיגמאַן האָט געגעבן דעם באַפעל צו דערמאָרדן לייבאָוויצן

און ווי די אַנדערע אַנגעקלאָגטע האָבן אים דערמאָרדעט און דערנאָך זיין קערפּער אַרויסגעוואָרפן אין גאַס. אויף יעדער דעליקאַטער פראַגע וואָס ליווי האָט אים געשטעלט, האָט לעווין געענטפערט „אַי דאָנט נאָו" (איך ווייס ניט). ווען לעווין איז שוין געווען גוט אויסגעמאַטערט, האָט ליווי אים פלוצלונג אַ פרעג געטאָן:

„וויפל קינדער האָסטו?"

לעווינס ענטפער איז געווען:

„אַי דאָנט נאָו".

אַלע אַנוועזנדע איז געריכט, אַרייַנגערעכנט אויך אַ טייל פון די דזשורי־לייט, האָבן זיך צעלאַכט און ליווי האָט דערקלערט, אַז דער פראַהער איז געענדיקט. פאַר יעדן אייגעם איז קלאָר געווען, אַז מען האָט מיט לעווינען איינגעשטודירט זיין ראָלע און אַז ער פאַרדינט ניט דעם מינדסטן צוטרוי. איניקע עדות פון דער פאַרטיידיקונג האָבן דערציילט, וואָס פאַר אַ סאָרט נפש דער דאָזיקער לעווין איז.

די לעצטע פאַרטיידיקונגס־רעדע פאַר דער דזשורי האָט געהאַלטן דער געוועזענער ריכטער אָלקאָט, אַ באַרימטער אַמעריקאַנער אַדוואָקאַט. ער האָט צעשמעטערט אַלע באַווייזן פון דער אַנקלאָגע. דער פּראָצעס האָט געדויערט מער ווי אַ וואָך צייט. איך בין געווען ביי די מערסטע זיצונגען. איך האָב געהערט הילקוויטס רעדע, בין אַנוועזנד געווען וען ליווי האָט געזומען אויף פאַרהער לעווינען און אויך וען אָלקאָט האָט געהאַלטן זיין פאַרטיידיקונגס־רעדע. איך בין געזעסן ביים טיש פון די צייטונגס־קאָרעספּאָנדענטן. צו דער לעצטער זיצונג, וען אָלקאָט האָט געזאָלט האַלטן זיין רעדע, איז אויך געקומען אַב. קאָהאַן, דער רעדאַקטאָר פון „פאַרווערטס" און ער האָט זיך אַוועקגעזעצט פונקט אַנטקעגן מיר. קאָהאַן איז פריער געווען ביי אַ סך פּראָצעסן. ער איז אַמאָל עטלעכע יאָר געווען אַ רעפּאָרטער פון אַ טעגלעכער ניו־יאָרקער ענגלישער צייטונג.

קאָהאַן האָט געקוקט אויף די דזשורי־לייט און געפּרואווט טרעפן וואָס פאַר אַן אייַנדרוק עס מאַכט אויף זיי אָלקאָט רעדעט. ער איז געווען אַ ביסל אומרואיק, און וען די דזשורי איז אַוועק באַראַטן זיך, האָט קאָהאַן גערעדט מיט מיר און מיר געזאָגט, אַז ער האָט שטאַרק מורא, אַז די דזשורי־לייט וועלן זיך ניט קאָנען אייניקן און עס וועט מוזן פאַרקומען אַ בייער פּראָצעס. די דזשורי־לייט האָבן זיך באַראַטן אַרום צוויי שעה. מיר זיינען די גאַנצע צייט געזעסן אין גערייכט און געשמועסט וועגן פאַרשיידענע ענינים. איך וועל קיין מאָל ניט פאַרגעסן די געוואָלדיקע געשפּאַנטקייט, וואָס עס האָט געהערשט אין גערייכט, וען די דזשורי־לייט זיינען אַרייַנגעקומען און דער ריכטער האָט געפרעגט ביים פאָרמאַן פון דער דזשורי: „וואָס איז אייער אורטייל?" און וען דער פאָרמאַן האָט געענטפערט „ניט שולדיק", איז אויסגעבראָכן אַן אמתע היסטעריקע אין גערייכט־זאַל. קאָהאַן איז געוואָרן רויט און בלייך און האָט זיך צעווינט פון פרייד. אויך ביי מיר האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. זיגמאַן איז פאַר אַ רגע געשטאַנען אַ בלייַכער. דערנאָך איז צו אים צוגעלאָפן זיין פרוי און זיך געקושט מיט אים.

מען האט די באפרייטע באלד געבראכט צו דער „פארווערטס"־געביידע. פון אלע זייטן זיינען געלאפן מאסן קלאוקמאכער און אנדערע ארבעטער, צו באגריסן די באפרייטע און גראטולירן זיך איינע די אנדערע מיט דעם גרויסן זיג. מאיר לאנדאן, אב קאהאן, ב. שלעזינגער און אנדערע האבן געהאלטן רעדעס פאר די פארזאמלטע. דאס איז געשען דעם 8טן אקטאבער, 1915. די יעניקע, וועלכע האבן בייגעוואוינט די סצענעס, וואס האבן זיך אפגעשפילט נאך דער באפרייאונג פון די אנגעקלאגטע קלאוקמאכער, האבן עס זייער גאנצן לעבן ניט געקאנט פארגעסן.

אין דער קלאוקמאכער יוניאן זיינען אין די ערשטע יארן נאכן געשעהל־סטרייק פון 1910, אחוץ די 30־35 טויזנט יידישע מיטגלידער און ביי א 12 טויזנט איטאליענער, אויך געווען ביי א 12־15 הונדערט רוסן און פאליאקן.

וועגן די יוניאן האט באשטייערט אלע אירע מיטגלידער מיט א פאר סענט א וואך פאר דעם פרעסע־פאנד פון דער יוניאן, און יעדער מיטגליד האט דערפאר באקומען צוגעשיקט אהיים די „נייע פאסט", אדער דאס איטאליענישע וואכנבלאט „לאטא די קלאסע", האבן די רוסן און פאליאקן געמאנט, פארוואס זיי צאלן דעם שטייער גלייך מיט די יידישע און איטאליענישע מיטגלידער און זיי באקומען דערפאר גארניט. האט דער דזשאינט באארד באשלאסן ארויסצוגעבן פאר זיי א ספעציעלן מאנאטלעכן יוניאן בולעטין אין רוסיש, אונטער דעם נאמען „נאוואיא פאטשטא" (די „נייע פאסט"). דעם בולעטין פלעגן איך צוזאמענשטעלן, וועגן ליליפוט איז נאך געווען דער רעדאקטאר פון דער „נייע פאסט". אין גאנצן זיינען ארויסגעגעבן געווארן, דאכט מיר, א 4־5 נומערן. די רוסישע קלאוקמאכער זיינען געווען אומצופריידן. פאר די יידן און די איטאליענער, האבן זיי געטענהט, גיט מען ארויס גרויסע וועכנטלעכע צייטונגען און „פאר אונדז גיט מען ארויס א קליין בלעטל נאר איין מאל אין מאנאט, איז דאס ניט דיסקרימינאציע?"

דער דזשאינט באארד האט מיר עטלעכע מאל געשיקט צו זייער ברענטש־מיטינג, אז איך זאל זיי אויפקלערן, אז דא האנדלט זיך ניט וועגן קיין שום דיסקרימינאציע. איך האב געטאן מיין פליכט און האב באזוכט א פאר פון זייערע פארזאמלונגען און זיי דערקלערט דעם שטאנדפונקט פון דזשאינט באארד, אבער ביי זיך אין הארצן האב איך געפילט, אז זיי זיינען ניט אין גאנצן אומגערעכט. איז מיר איינגעפאלן א געדאנק, אז דער דזשאינט באארד זאל ארייז אין אן אפמאך מיט דער טעגלעכער ייו־יארקער רוסישער סאציאליסטישער צייטונג „נאוי מיר", אז דער „נאוי מיר" זאל אין דעם שבתדיקן נומער אפגעבן א גאנצע זייט פאר די רוסיש־פוילישע קלאוקמאכער, וואס זאל רעדאקטירט ווערן פון דזשאינט באארד און יעדער מיטגליד פון דעם רוסיש־פוילישן ברענטש פון דער קלאוק, סקוירט און ריפער מאכן יוניאן, זאל באקומען צוגעשיקט אהיים יעדע וואך דעם שבת־דיקן נומער „נאוי מיר", און די יוניאן וועט דערפאר באצאלן דעם „נאוי מיר".

די פירער פון דזשאינט באארד האבן אנגענומען מיין רעקאמענדאציע און די מיטגלידער פון דעם רוסיש־פוילישן ברענטש זיינען, נאטירלעך, גע־

וועז שטאַרק צופרידן צו באַקומען יעדן שבת אַ גרויסע רוסישע צייטונג מיט אַלע נייעס פון דער יוניאַן און מיט די פולע באַריכטן פון זייערע בהענטש־מיטינגען.

ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל, האָבן דעם „נאַווי מיר" געשאַפן די מיטגלידער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט אין ניו־יאָרק פון וועלכער איך בין געווען אַ מיטגליד. אין דער אַסאָסיאַציע פון „נאַווי מיר" בין איך אָבער ניט אַרײַנגעטראָטן. דער ערשטער רעדאַקטאָר פון „נאַווי מיר" איז געווען דער אַלטער באַ־רימטער רוסיש־יידישער רעוואָלוציאָנער און סאָציאַליסט, לעוו דייטש. דייטש האָט אָבער אין גיכן רעזיגנירט, ווייל ער האָט ניט געקאָנט אויסקומען מיט די פירער פון דער אַסאָסיאַציע, ד"ר סערגיי אינגערמאַן, יאַקאָוו דזשעימס, דאָוויד רובינאָוו, ד"ר מאַקסים ראָם א. א.

דייטש איז געווען מיינער אַן אַלטער גוטער פריינד און כאָטש איך בין פון אָנהויב אָן געווען איבערצייגט, אַז ער איז ניט דער פאָסנדסטער מענטש צו רעדאַקטירן אַ טעגלעכע רוסישע סאָציאַליסטישע אַרבעטער־צייטונג אין אַמעריקע, בין איך דאָך געווען קעגן דעם, ווי אַזוי די פירער פון דער אַסאָסיאַציע פון „נאַווי מיר", וועלכע זיינען אויך געווען מיינע פריינד, האָבן באַהאַנדלט דייטשן.

ד"ר אינגערמאַן האָט מיך פיל מאָל געבעטן, אַז איך זאָל שרייבן אין „נאַווי מיר", אָבער איך האָב אים דערקלערט, אַז איך קאָן דאָס ניט טאָן צוליב דייטשן. וועז איך האָב איין מאָל אָפּגעדרוקט אין „נאַווי מיר" אַ לענ־גערן בריוו אין רעדאַקציע, האָט דייטש אויף מיר אויך פאָר דעם שטאַרק פאַראיבל געהאַט. איצט, אָבער, בין איך געווארן אַ „וועכנטלעכער מיטאַר־בעטער" פון „נאַווי מיר", ד. ה. איך פלעג צוזאַמענשטעלן די קלאָוקמאַכער יוניאַן זייט אין שבתדיקן נומער פון דער צייטונג. פריער פלעג איך זייער זעלטן באַזוכן די רעדאַקציע פון „נאַווי מיר". איצט, אָבער, האָב איך גע־מוזט קומען אַהין יעדן דאָנערשטאָג און דורכקוקן די לעצטע קאָרעקטור פון דער קלאָוקמאַכער יוניאַן זייט.

מיט דעם אָפּיציעלן רעדאַקטאָר פון „נאַווי מיר", וועלכער האָט אין גיכן נאָך לעוו דייטשס אַוועקגיין פאַרנומען זיין פּלאַץ, בין איך נאָך פריער באַקאַנט געווארן און פלעג זיך מיט אים אָפט טרעפן. ער האָט אין אַמעריקע געלעבט אונטערן נאָמען איוואַן עלערט. זיין אמתער נאָמען איז געווען ניקאַ־ליי ניקאָלייעוויטש נאָקאָריאָקאָוו. ער האָט געשטאָמט פון דער אוראַלער גע־גענט און איז די יאָרן פון דער ערשטער רעוואָלוציע איז ער געווען אַ פאָר־ברענטער באָלשעוויק. ער איז געווען אַ דעלעגאַט צום לאָנדאָנער צוזאַמען־פאָר פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי אין יאָר 1907. נאָכן צוזאַמענפאָר, וועז ער האָט זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד, איז ער אַרעסטירט געווארן, איז אָפּגעזעסן אַ לענגערע צייט אין פאַרשיידענע טורמעס און דערנאָך פאַרשיקט געווארן קיין סיביר, פון וואַנען ער איז אין גיכן אַנטלאָפן און געקומען קיין אַמעריקע. דאָ האָט ער פון אָנהויב געאַר־בעט אויף אַ פאַבריק און דערנאָך איז ער געווארן דער רעדאַקטאָר, ריכטי־

קער געזאָגט, דער פּאַרוואַלטנדער רעדאַקטאָר פון „נאָווי מיר". אין אַמעריקע האָט זיך זיין באַלשעוויזם ביסלעכווייז אויסגעוועפט. איך האָב מיט אים אַ סך מאָל דיסקוטירט וועגן באַלשעוויזם און איך קאָן זאָגן, אַז איך האָב גע־האָט אויף אים אַ געוויסן אײַנפלוס.

דער „נאָווי מיר" איז אין אַנהייב, בעת דער מלחמה, געווען ניט פּרא־דייטשיש, ווי מאָנכע אַנדערע אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישע צייטשריפטן, אָבער אויך ניט פּאַר די עלאַיס. עלערט האָט געהאַלטן מיט פֿלעכאַנאָווס און די אַנדערע רוסישע סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן געפֿרעדיקט, אַז די סאָציא־ליסטן און דעמאָקראַטן פון דער גאַנצער וועלט דאַרפן אין דער מלחמה מיט אַלע זייערע כוחות העלפן די עלאַיס (ענגלאַנד, פראַנקרייך און רוסלאַנד) צו באַזיגן דעם דייטשן מיליטאַריזם, וועלכער איז, לויט זייער מיינונג, שול־דיק געווען אין דער מלחמה און וועלכער האָט מיט זיך פּאַרגעשטעלט אַ פֿיל גרעסערע געפֿאָר פֿאַר דער פרייהייט און דעם פרידן פון דער וועלט ווי דער רוסישער צאַריזם.

עלערט האָט דעריבער רעזיגנירט פון „נאָווי מיר" און איז אַוועק אַר־בעטן אויף אַן אַמוניציע־פאַבריק. זיין נאָענטסטער פריינד אַגאַריאָוו, אויך אַ פּריערדיקער פּאַרבראָנטער באַלשעוויק, איז אויך אַוועק אַרבעטן אויף אַן אַמוניציע־פאַבריק. דאָס זעלבע האָבן געטאָן אייניקע אַנדערע געווען רוסישע באַלשעוויקעס. אַגאַריאָוו איז נאָך דער רעוואָלוציע געווען אַ לענ־גערע צייט דער סאָציאַליסטישער מעיאָר פון וולאַדיוואָסטאָק.

סוף 1915 האָט לעוו דייטש אָנגעהויבן אַרויסגעבן אין ניו־יאָרק אַ מאָנאַטלעכן זשורנאַל „סוואָבאָדנאָיע סלאָוא" (דאָס פרייע וואָרט). די ריכטונג פון דעם זשורנאַל איז געווען אַ „סאָציאַל־פּאַטריאָטישע", ווי די אַנטי־מלחמה סאָציאַליסטן פלעגן עס רופן. דער זשורנאַל האָט געפֿרעדיקט, אַז די סאָציאַליסטן פון אַלע לענדער מוזן אין דער מלחמה אַקטיוו העלפן די עלאַיס צו באַזיגן דעם דייטשן מיליטאַריזם. לעוו דייטש איז געווען אַ גלענ־צנדער מעמואַריסט. זיינע דעראינערונגען און ביאָגראַפיעס פון פאַרשיידענע באַרימטע רוסישע און יידישע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן האָבן זיך געדרוקט אין די בעסטע פּעטערבורגער און מאָסקווער דיקע זשורנאַלן. זיין דערציילונג, ווי אַזוי ער איז פיר מאָל אַנטלאָפן פון פאַרשיידענע טורמעס און פון סיביר, האָט מאָקסים גאָרקי אָפּגעדרוקט אין אײַנעם פון די זאַמל־ביכער „זנאַניע", וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן און אין וועלכע עס האָבן זיך געדרוקט נאָר די בעלעטריסטישע ווערק פון די דעמאָלט באַרימטסטע רוסי־שע שריפטשטעלער: גאָרקי, לעאָניד אַנדרעיעוו, אַלעקסאַנדער קופּרין, איוואַן בונין, יעווגעני טשיריקאָוו, סעמיאָן יושקעוויטש און אַנד. אַנטאָן טשעכאָווס באַרימטע דראַמע „ווישניאָווי סאַד" (דער קאַרשן־גאָרטן) איז אויך צוערשט דערשינען אין אײַנעם פון די זאַמלביכער „זנאַניע". איז אָט אין אײַנעם פון די דאָזיקע זאַמלביכער האָט גאָרקי אָפּגעדרוקט לעוו דייטשס „פיר מאָל אַנטלאָפן" (דייטשס דעראינערונגען וועגן די באַרימטע יידישע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן האָבן זיך געדרוקט אין דער „צוקונפט" אונטער אַ. ליעסינס רעדאַקציע).

אַ מעמוֹאַריסט איז דייטש, ווי געזאָגט, געווען אַ גלענצנדער. ער האָט פֿאַרמאָגט אַ בעלעטריסטישן טאַלאַנט. אָבער אַ פּובליציסט און אַ רעדאַקטאָר איז ער געווען אַ שוואַכער. אין זיין זשורנאַל זיינען געווען געדרוקט אַ פֿאַר אַרטיקלען פון פֿלעכאַנאָוון און פון אַנדערע באָוואוסטע סאָציאַל־דעמאָקראַטן. אָבער ניט געקוקט אויף דעם, האָט דער זשורנאַל ניט געהאָט און ניט געקאָנט האָבן קיין דערפֿאָלג.

איך האָב סימפּאַטיזירט מיט דער ריכטונג פון דייטשס זשורנאַל. אָבער העלפן אים האָב איך, צוליב אַ ריי סיבות, דעמאָלט ניט געקאָנט. איך פֿלעג, אָבער, ווי פריער, פון צייט צו צייט באַזוכן דייטשן און פֿאַר־ברענגען מיט אים און מיט זיין פרוי אַן אָוונט.

דייטש פֿלעגט מיר פֿאַרלייענען יעדן קאַפּיטל פון זיינע דעראינערונגען, וואָס ער האָט געשריבן פֿאַר די פּעטערבורגער און מאָסקווער זשורנאַלן, איידער ער פֿלעגט זיי אָוועקשיקן אין דער רעדאַקציע. ער פֿלעגט וועלן הערן מיין מיינונג וועגן זיין אָנגעשריבענעם אַרטיקל און ער פֿלעגט זיך רעכענען מיט מיין מיינונג.

אָנהויב 1916 האָט לעוו דייטש מיט זיין פרוי פֿאַרלאָזן אַמעריקע. זיי זיינען געפֿאָרן קיין לאָנדאָן, מיט דער האָפענונג צו פֿאַרבלייבן דאָרט נאָר אַ פּאָר מאָנאַטן און זוכן צו באַקומען אַ דערלויבענישׂ צוריקצופֿאָרן קיין רוסלאַנד. נאָר אין 1913 האָט דער צאָר געהאָט דערקלערט אַן אַמנעסטיע פֿאַר געווסע פֿאָליטישע עמיגראַנטן. אַ סך פון זיי, צווישן זיי אויך די דע־מאָלטדיקע מענשעוויסטישע פירער פּיאָדאָר דאַן און יולי מאַרטאָוו האָבן זיך טאַקע באַלד צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד. דייטש האָט דעמאָלט ניט געקענט אָדער ניט געוואָלט פֿאָרן. אָבער איצט, אין 1916, האָט ער געהאָפֿט, אַז מען וועט אים דערלויבן צו קומען קיין רוסלאַנד און פֿאַרבלייבן דאָרט. איך בין נאָטירלעך געגאַנגען באַגלייטן אים צו דער שיף. איך האָב דאָרט געטראָפֿן נאָך אַ פּאָר פֿרײַנד דייטשעס, ווי אויך אָב. קאָהאַנען און אַ רוס מיט אַ הדרת פּנים. דייטש האָט אים פֿאָרגעשטעלט פֿאַר מיר: „דאָס איז מיין פֿרײַנד און קיעווער לאָנדסמאַן, פֿאָלקאָוויניק אבערוטשעוו". איך האָב זיך שפּעטער געטראָפֿן מיט אבערוטשעוון און ער האָט מיר דערציילט, אַז ער איז אויך אַ פּאָליטישער עמיגראַנט און אַז ער איז געקומען קיין אַמעריקע זאָמלען שטיצע פֿאַר די רוסישע קריגס־געפֿאַנגענע, וועלכע געפינען זיך אין דייטשלאַנד און אין עסטרייך און וועלכע הונגערן דאָרט פֿשוט. אין גיכן האָט אבערוטשעוו פֿאַרלאָזן ניו־יאָרק. אָב. קאָהאַן האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט אָפּגערעדט מיט דייטשן, אַז ער זאָל צוריידן דעם באָרימטן יידיש־רוסישן רעוואָלוציאָנער אַהרן זונדעלעוויטש, וועלכער האָט דעמאָלט געלעבט אין לאָנדאָן און איז געווען דייטשעס אַן אינטימער פרײַנד, אַז ער זאָל שרײַבן זיינע מעמואָרן פֿאַרן „פֿאַרווערטס". קאָהאַן האָט זונדעלעוויטשן פֿשוט פֿאַר־געטערט. זונדעלעוויטש איז ניט געווען קיין שרײַבער. ער האָט אָבער גערן אָנגענומען קאָהאַנס פֿאַרשלאָג און האָט דיקטירט דייטשן זיינע מעמואָרן, וועלכע האָבן טאַקע אין אַ פּאָר מאָנאַטן אָרום זיך אָנגעהויבן דרוקן אין „פֿאַרווערטס".

ניין און פערציקסטער קאַפּיטל

ד״ר א. קאָראַלניק קומט קיין אַמעריקע און ווערט אַ יידישער שרייבער. — די קאָנפערענץ פון די אַנטי־מלחמה־סאָציאַליסטן אין צימערוואַלד. — די אויפריכ־טיקע פּרינציפּיעלע פּראָ־דייטשן און די פּרינציפּנ־לאָזע דייטשע אַגענטן אין דער אַמעריקאַנער יידישער פּרעסע. — די יידישע סאָציאַליסטישע פעדעראַציע.

אין יאָר 1915 איז קיין אַמעריקע געקומען פון אייראָפּע ד״ר א. קאָראַל־ניק. איך האָב קאָראַלניקן פריער פּערזענלעך ניט געקענט. זיין נאָמען אָבער, איז מיר געווען גוט באַקאַנט פון דער פּעטערבורגער טעגלעכער ליבעראַלער צייטונג „ריעטש״, פון וועלכער איך בין געווען אַ שטענדיקער לייענער, שיער ניט פון דעם ערשטן טאָג, וואָס זי האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין (אָנהייב 1906). די רעדאַקטאָרן פון „ריעטש״ זיינען געווען יאָסיף העסען (אָדער געסען), אַ באַוואוסטער יוריסט און זשורנאַליסט און פּראָפעסאָר פּאַוועל מיליוקאָוו, דער באַרימטער היסטאָריקער, שריפטשטעלער און שטאַטסמאַן. קאָראַלניק איז די לעצטע פּאָר יאָר פאַר דעם אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה געווען דער בערלינער קאָרעספּאָנדענט פון „ריעטש״ און איך האָב, נאַטירלעך, געלייענט אַלע זיינע קאָרעספּאָנדענציעס. אין ניו־יאָרק בין איך נאָך אַ סך פריער באַקאַנט געוואָרן מיט קאָראַלניקס אַ יינגערער שוועסטער. זי פלעגט אַריינקומען צו אונדז אין הויז און פון איר האָב איך זיך דערוואוסט, אַז קאָראַלניק האָט שטודירט אין ווין, האָט געענדיקט דאָרט גימנאַזיע, דערנאָך שטודירט אין אוניווערסיטעט און אַז עטלעכע יאָר איז ער געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן פון דעם דייטשן ציוניסטישן וואָכנבלאַט „די וועלט״. איך האָב „די וועלט״ נאָר געזען, אָבער קיין מאָל ניט געלייענט. איך האָב געהערט פון אַנדערע, אַז קאָראַלניק האָט געשריבן דייטש נאָך אַ סך בעסער ווי רוסיש. אין אַ פּאָר טעג אַרום ווי קאָראַלניק איז געקומען קיין ניו־יאָרק, בין איך מיט אים באַקאַנט געוואָרן אין שלומס קאַפע. ער האָט מיר דערציילט, אַז נאָך איידער די מלחמה איז אָפיציעל אויסגעבראָכן, איז ער געווען געצוואונגען צו פאַר־לאָזן בערלין און ער האָט זיך באַזעצט אין קאָפּענהאַגען. אַ געוויסע צייט האָט ער געשריבן אין „ריעטש״, אָבער פאַרבלייבן דאָרט האָט ער קיין חשק ניט געהאַט, האָט ער באַשלאָסן צו פאָרן קיין אַמעריקע. ער האָט זיך ביי מיר נאָכגעפרעגט וועגן דער ניו־יאָרקער רוסישער פּרעסע. איך האָב אים דערציילט, אַז אין ניו־יאָרק גייען אַרויס דריי טעגלעכע רוסישע צייטונגען — צוויי אומפּאַרטייאישע, די „רוסקאָיע סלאָוואָ״ און „רוסקי גאָלאָס״, און

דער סאָציאַליסטישער „נאָווי מיר". איך האָב אים כּאַראַקטעריזירט אַלע דריי צייטונגען און פון מיינע רייד האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז וועגן מאַכן אַ לעבן פון שרייבן אין אייַנער פון די דריי ניו־יאָרקער רוסישע צייטונגען קאָן ער אָפּילו ניט טראַכטן. אַז קאַראַלניק קאָן אויך גוט יידיש, האָב איך ניט געוואוסט. קיין יידישער אַרטיקל זיינעם האָב איך פריער קיין מאָל ניט געזען און אויב איך מאַך קיין טעות ניט, האָט ער טאַקע ביז זיין קומען קיין ניו־יאָרק, קיין מאָל ניט געשריבן אין קיין יידישער צייטשריפט.

איך פלעג דערנאָך מיט קאַראַלניקן זיך טרעפן כּמעט יעדן טאָג און מיר זיינען באַלד באַפרייַנדעט געוואָרן. ער האָט אויף מיר געמאַכט דעם אייַנדרוק פון אַ העכסט־אינטעליגענטן און פֿילזייטיק־געבילדעטן מענטשן, מיט וועמען עס איז געווען אַ פֿאַרגעניגן צו פֿאַרברענגען. מען האָט געקאָנט רעדן מיט אים שטונדן לאַנג וועגן אַלץ אין דער וועלט. ווי איך האָב שוין דערציילט אין די פריערדיקע קאַפּיטלען, זיינען די מערסטע יידישע שרייַבער פון אַמעריקע אין דער ערשטער וועלט־מלחמה געווען פֿרײַ־דייטשלאַנד. קאַראַלניק, אָבער, איז געווען קיגן דייטשלאַנד און פֿאַר אַ זיג פון די עלאַיִס (ענגלאַנד, פֿראַנקרייך און רוסלאַנד) אין דער מלחמה. און דאָס האָט אונדז ביידן נאָך מער דערנענטערט. וועגן ער האָט מיר אין מאָל געזאָגט, אַז ער קאָן אויך שרייבן יידיש אָזוי גוט ווי רוסיש און דייטש, האָב איך אים געזאָגט: „פֿאַרוואָס זאָלט איר ניט פֿרובירן אָנשרייבן אַ פֿאָר אַרטיקלען פֿאַרן 'טאָג'?" איך געדענק שוין איצט ניט, צי ער אַליין האָט טאַקע געפֿאָלגט מיין עצה, אָדער דער רעדאַקטאָר פון „טאָג" האָט אים אינגעלאָדן צו שרייבן אַ פֿאָר אַרטיקלען פֿאַרן „טאָג", אָבער שוין זיינע ערשטע אַרטיקלען האָבן געצויגן צו זיך די אויפמערקזאַמקייט פון די אינטעליגענטע לייענער, פונקט אָזוי ווי פון די שרייבער, און קאַראַלניק איז באַלד געוואָרן אייַנער פון די אָנגעזעענסטע און פֿאָפולערסטע שרייבער פון „טאָג". גע־שריבן האָט קאַראַלניק אויף פֿאַליטישע, ליטעראַרישע און יידישע טעמעס און זייער אָפט אויך שטימונגס־אַרטיקלען און עסייען, וואָס פלעגן אים אַמבעסטן זיך איינגעבן. ער איז געווען אַ זעלטענער סטיליסט. ער האָט געקאָנט גוט דייטש און העברעאיש, האָבן אים קיינמאָל ניט אויסגעפעלט קיין ווערטער אויסצודריקן אַ געוויסן געדאַנק. געשריבן האָט ער זייער לייכט און אויך שנעל. מיין עלטסטער ברודער, דער משכיל, וועלכער איז געווען אַ שטענדיקער לייענער פון „טאָג", האָט מיר אין מאָל געזאָגט: „דו זעסט אָט די גלאָז וואָסער וואָס שטייט אויפֿן טיש? ד״ר קאַראַלניק איז דער אייַנציקער יידישער שרייבער, וועלכער קען אויך וועגן דער גלאָז אָנשרייבן אַן אַרטיקל וואָס זאָל זיין אַ מחיה צו לייענען". און דאָס איז טאַקע געווען אמת. קאַראַלניקס פֿאַליטישע אַרטיקלען זיינען צייטנווייז געווען ניט זייער געלונגען. ער האָט פֿאַליטיש אָפּט געבלאָנדזשעט און זיך ווידערשפּראָכן, אָבער לייענען אים איז שטענדיק געווען אַ פֿאַרגעניגן.

אין 1916, גלויב איך, האָט קאַראַלניק אָנגעהויבן שרייבן אַרטיקלען אויך אין דער פּעטערבורגער טעגלעכער רוסישער צייטונג „בירזשעוויאיע וויעדאָמאָסטי", מערסטנס אינדרוקן פון ניו־יאָרק. ער פלעגט מיר געבן

לייענען אַלע זיינע אַרטיקלען פון „בירושעוויאיע וויעדאָמאָסטי". זיי זיינען געווען גוט געשריבן און מאָנכע פון זיי טאָלאָנטפול, אָבער ערשט פון די אַרטיקלען האָב איך זיך איבערצייגט, אַז יידיש שרייבט ער אַ סך בעסער ווי רוסיש. שפעטער האָב איך געהאָט די געלעגנהייט נאָך מער צו איבערצייגן זיך אין דעם.

אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל האָב איך שוין דערציילט, אַז וועגן די ערשטע וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, האָבן די אַרבעטער און די סאָציאָליסטישע פּאַרטייען פון אַלע קריגס־פירנדע לענדער, אויסער רוסלאַנד, אונטערשטיצט זייערע רעגירונגען פאַר דער גאַנצער צייט פון דער מלחמה. די סאָציאָליסטן פון אַלע לענדער האָבן ביז דער לעצטער מינוט געאַרבעט מיט אַלע זייערע כוחות ניט צו דערלאָזן, אַז דער קריג זאָל אויסברעכן. אָבער די כוחות פון די האַלב־פּעאַדאַלע מאָנאַרכיעס און פון די מיליטאַריסטן האָבן זיך אַרויס־געוויזן אַ סך שטאַרקער ווי די מאַכט פון די סאָציאָליסטן און די מלחמה איז דאָך אויסגעבראָכן.

די סאָציאָליסטן פון יעדן לאַנד האָבן געוואוסט, אַז די מלחמה איז אַ קאַמף אויף לעבן און טויט; אַז וועלכער צד עס זאָל ניט אַרויס דער זיגער, וועט ער זוכן דעם צווייטן צד צו דערשטיקן און אַז אַ מפּלה פון זייער לאַנד וועט ברענגען הונגער, נויט און ליידן קודם־כל פאַר די אַרבעטנדע מאַסן פון זייער לאַנד. דעריבער האָבן זיי געהאַלטן, אַז די אַרבעטער דאַרפן פאַרטיידיקן זייער לאַנד קעגן אירע שונאים. אין יעדער פון די קריג־פירנדע לענדער זיינען אָבער אויך געווען קלייניע גרופּעס סאָציאָליסטן, וועלכע זיינען ניט געווען צופרידן מיט דער שטעלונג פון די סאָציאָליסטישע פּאַרטייען צום קריג. עס זיינען געווען צווישן זיי אַזויגע, וועלכע האָבן געהאַלטן אַז די אַרבעטער פון דער גאַנצער וועלט דאַרפן זיך אַרייַנמישן און דורך רעווא־לוציאָנערע מיטלען אָפּשטעלן דעם קריג. זיי האָבן געדענקט, אַז די אַרבע־טער דאַרפן צוריק אויפשטעלן דעם סאָציאָליסטישן אינטערנאַציאָנאַל, וועל־כער איז מיטן אויסברוך פון קריג פאַרניכטעט געוואָרן און דורך דעם אינטערנאַציאָנאַל אויסאיבן אַ דרוק סיי אויף די רעגירונגען און סיי אויף די פעלקער, אַז זיי זאָלן שליסן אַ פרידן וואָס זאָל זיין באַזירט אויף יושר און גערעכטיקייט און זאָל זיין אָננעמבאַר פאַר אַלע צדדים. עס זיינען אויך געווען אַזויגע עקסטרעם־לינקע סאָציאָליסטן ווי לענין און זייַנע חברים, וועלכע האָבן אין דער אמתן גאָר ניט געוואָלט, אַז די מלחמה זאָל וואָס שנעלער אָפּגעשטעלט ווערן. זיי האָבן געהאַלטן, אַז איצט איז געקומען די צייט צו פאַראייניקן די רעוואָלוציאָנערע סאָציאָליסטן פון אַלע לענדער אין אַ נייעם אינטערנאַציאָנאַל, וואָס זיין אויפגאַבע זאָל זיין „צו פאַרוואַנדלען די אימפּעריאָליסטישע מלחמה אין אַ בירגער־קריג אין יעדן לאַנד".

דעם 5טן סעפּטעמבער 1915 איז אין דעם שווייצאַרישן דאָרף צימער־וואַלד, לעבן בערן, פאַרגעקומען אַ קאָנפערענץ פון אָט די אַלע סאָציאָליס־טישע אַנטי־מלחמה גרופּעס, וואָס האָבן זיך דעמאָלט אַ נאָמען געגעבן „אינטערנאַציאָנאַליסטן". די קאָנפערענץ האָט אַרויסגעלאָזט אַ מאַניפעסט צו די אַרבעטער פון אייראָפּע, אין וועלכן זי האָט זיי געפרופן צום קאַמף

פאר „א פרידן אן אנעקסיעס און אן קאנטריבוציעס אויפן באדן פון זעלבסט־באשטימונג פון די פעלקער". די קאנפערענץ האט געשאפן די אזוי־גערופענע „צימערוואלדער פאראיניקונג", וועלכע האט עקסיסטירט ביזן יאר 1919. אין צימערוואלד און שפעטער אויף דער קאנפערענץ אין קינטאל, אויך אין דער שוויץ, אין יאר 1916, האט לענין פארטרעטן דעם סאמע לינקסטן שטאנדפונקט. די מערסטע פון די איבעריקע דעלעגאטן זיינען געווען פאר־אינטערעסירט הויפטזעכלעך אין דעם צו ברענגען צו א שנעלן פרידן. די „לינקע" אנטי־מלחמה סאציאליסטן פון דייטשלאנד, פראנקרייך, איטאליע און די רוסישע מענשעוויקעס־„אינטערנאציאנאליסטן" (אקסעלראד, מאר־טאוו, מארטינאוו א. א.) זיינען געווען נאר פאר דעם, אז די סאציאליסטן זאלן מער ניט אונטערשטיצן זייערע רעגירונגען און זאלן צווינגען זיי מיט גוואלד צו פארענדיקן דעם קריג. לענין אבער מיט א צאל פון זיינע אנהענ־גער האבן זיך וויניקער ווי אלץ געקימערט וועגן פרידן. זיי זיינען, ווי געזאגט, געווען פאראינטערעסירט ארויסצורופן אומעטום א בירגער־קריג און אויב פאר דעם וועט נויטיק זיין פארטצוזעצן די מלחמה נאך א פאר יאר, האט עס זיי אויך וויניק געארט. אויף דער צימערוואלדער קאנפערענץ זיינען די גרויסע סאציאליסטישע פארטייען פון דער וועלט — מיט אין אויסנאם — ניט געווען פארטרעטן. ניט נאר די סאציאליסטן פון די קריג־פירנדע לענדער, נאר אפילו פון די neיטראלע לענדער, האבן זיך באצויגן נעגאטיוו צו דער קאנפערענץ און צו די רעזאלוציעס, וואס זיינען דארט אנגענומען געווארן. די אינציקע באדייטנדע סאציאליסטישע פארטיי, וואס האט געשיקט פארטרעטער צו דער צימערוואלדער קאנפערענץ איז געווען די איטאליענישע סאציאליסטישע פארטיי. די דעלעגאטן פון דער צימער־וואלדער און קינטאלער קאנפערענצן האבן רעפרעזענטירט אדער נאר זיך אליין אדער די שיריים פון די לינקע סאציאליסטישע גרופעס פון אייניקע לענדער. א גרויסער טייל פון די דעלעגאטן זיינען געווען רוסישע רעוואלוציאנערע עמיגראנטן. לענין און זינאוויעוו האבן פארטראטן די באלשעוויקעס; פאוועל אקסעלראד און יולי מארטאוו האבן פארטראטן די מענשעוויקעס־אינטערנאציאנאליסטן (די מערהייט פון די מענשעוויקעס אין רוסלאנד האבן ניט איינגעשטימט מיט די „אינטערנא־ציאנאליסטן"). טראצקי איז געקומען ווי א פארטרעטער פון זיין קליינער גרופע. ראדעק און האנעצקי (דער ערשטער א גאליציאנער ייד און דער צווייטער א רוסיש־פוילישער ייד) האבן פארטראטן פוילן, ד. ה. ווידער א מאל א קליינע גרופע עקסטרעמיסטישע אימיגראנטן, וואס האבן א מאל געהאט א שייכות צו פוילן. ראקאווסקי, דער שפעטערדיקער פרעמיער־מיניסטער פון דער סאוועטישער אוקראינע, האט פארטרעטן רומעניע א.א.וו. מיט אין ווארט, דאס איז געווען א קאנפערענץ פון א גענעראל־שטאב אן ארמיי.

עס איז שווער צו זאגן באשטימט אויף ווי וויט ריכטיק עס איז געווען די באהויפטונג, וואס א רייע אנגעזעענע סאציאליסטן פון אייראפע האבן שפעטער געמאכט, אז די קייזערלעכע רעגירונג פון דייטשלאנד האט געהאט

אָ האָנט אין צוזאַמענרופן די צימערוואַלדער קאָנפערענץ. דייטשלאַנד האָט דעמאָלט ווירקלעך שטאַרק זיך געגויטיקט אין אָ פרידן. דייטשלאַנד און עסטרייך זיינען דעמאָלט געווען די זיגער. זיי האָבן געהאַט פאַרנומען גאַנץ בעלגיע, אָ גרויסן טייל פון פראַנקרייך, גאַנץ פוילן און ליטע, סערביע און מאַנטענעגרא, א. אָ. ו. די עלאַיס (ענגלאַנד, פראַנקרייך און רוסלאַנד) האָבן געהאַלטן אין איין פאַרלירן און דייטשלאַנד האָט געוואָלט וואָס שנעלער שליסן פרידן. אָ פרידן דאָן וואָלט געמיינט אָ פולקאָמענער זיג פאַר דייטש־לאַנד. דעריבער זיינען די מערסטע סאָציאַליסטן פון איראָפּע געווען קעגן דער צימערוואַלדער קאָנפערענץ. אויך צווישן די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטן זיינען געווען זייער וויניק „צימערוואַלדיסטן".

אָנהויב 1916 איז קיין אַמעריקע געקומען די באָוואוסטע רוסישע סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטישע רעדנערין און שרייבערין אַלעקסאַנדראָ קאָלאָנטאַי. זי איז ביז דער מלחמה געווען אָ מענשעוויטשקע. אָבער וועָן די מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז זי אין גיכן צוגעשטאַנען צו לעניגען. אויף דער צימער־וואַלדער קאָנפערענץ איז זי ניט געווען, אָבער זי איז געווארן אָ פאַרברענטע צימערוואַלדיסטקע און איך וויס עד היום ניט, צי זי איז דעמאָלט געשיקט געווארן פון עמעצן אָדער זי איז אַליין געקומען קיין אַמעריקע צו ווירקן אויף דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, אָן זי זאָל זיך אַנשליסן אָן דער „צימערוואַלדער פּאַראיניקונג". מאָדאָם קאָלאָנטאַי האָט דאָ אָפּגע־האַלטן אָ רייע בארַאָטונגען מיט פּראָמינענטע סאָציאַליסטישע פירער און טוער. זי איז אויך אַרויסגעטראָטן אויף אָ גרויסער פאַרזאַמלונג אין ניו־יאָרק מיט אָ רעפעראָט וועגן צימערוואַלד. איך בין גראָד געווען אויף יענער פאַרזאַמלונג. זי איז געווען אָ גוטע רעדנערין און דערצו נאָך זייער אָ שיינע פרוי. איר רעדע האָט אויף מיר ניט געמאַכט קיין אייndרוק און איך בין אָפּילו ניט געווען נייגעריק צו באַקענען זיך מיט איר. אָבּ. קאָהאַן האָט מיר מיט יאָרן שפּעטער דערציילט, אָן אויף אים האָט מאָדאָם קאָלאָנטאַיס אָגיטאַציע פאַר צימערוואַלד ניט געמאַכט קיין שום אייndרוק. ער האָט זיך מיט דער מאָדאָם קאָלאָנטאַי געטראָפן אין אָ פריוואַטער הויז, וואו עס זיינען אויך געווען מאָריס הילקוויט, ד"ר סערגיי און אָנא אינגערמאַן און נאָך אייניקע אָנגעזעענע טוער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און זי האָט פאַר זיי געהאַלטן אָ פאַרטראָג וועגן צימערוואַלד. קאָהאַן האָט געהאַלטן די פלענער פון די „צימערוואַלדיסטן" פאַר „אָ שעדלעכע אוטאָפּיע". אויך מאָריס הילקוויט און די אינגערמאַנס האָבן זיך אַרויסגעזאָגט קעגן צימער־וואַלד.

אין דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע פון אַמעריקע איז א. ליטוואַק פון אָנהויב געווען דער אייניקער צימערוואַלדיסט. אָבער שוין אין נאָוועמבער 1915 האָט די עקזעקוטיוו פון דער פעדעראַציע מיט אָ מערהייט שטימען קעגן 2 באַשלאָסן צו אינדאָרסירן די שטעלונג פון דער צימערוואַלדער קאָנפערענץ. די צוויי, וואָס האָבן געשטימט קעגן זיינען געווען מ. אָלגין און מאַקס גאָלדפאַרב. דער „פאָרווערטס" איז אַרויסגעקו־מען אָנטשיידן קעגן דער שטעלונג פון דער צימערוואַלדער קאָנפערענץ און

קעגן דעם „מאַניפעסט", וואָס די צימערוואַלדער קאָנפערענץ האָט פֿאַר־עפֿנטלעכט. דער „פֿאָרווערטס" איז דעמאָלט געווען פֿאַר אַ זיג פון דייטש־לאַנד אין דער מלחמה. נישט מאהבת מרדכי, ניט אויס ליבע צו דייטשלאַנד, נאָר משנאת המן, אויס מורא פֿאַר אַ זיג פון דער צאַרישער רוסלאַנד אין דער מלחמה.

די שטאַרקסטע פֿראַ־דייטשן צווישן די יידישע סאָציאַליסטן און ראַדי־קאַלן זיינען דעמאָלט געווען צביון, ד״ר איסר גינזבורג, ביידע דעמאָלט מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס" און דוד פּינסקי. פּינסקי האָט דעמאָלט ניט געשריבן אין קיין אייגער פון די טעגלעכע צייטונגען. ער איז געווען דער אייגנטימער פון אַ יידיש־רוסישער דרוקערייַ, וואו עס האָבן זיך דעמאָלט געדרוקט די „נייַע פֿאָסט", דאָס וואָכנבלאַט, וועלכע איך האָב רעדאַקטירט; די „גלייכהייט", די צייטונג פון דער לעידיס וועיסט מאַכער יוניאָן, לאָקאַל 25 פון דער אינטערנעשאָנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן, פון וועל־כער שכנא עפשטיין איז געווען דער רעדאַקטאָר; די „נייַע וועלט", וואָכנ־בלאַט פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע און אַנדערע יידישע צייטשריפטן. כמעט יעדן דאָנערשטאָג, וען איך פלעג קומען אין דרוקעריי צוזאַמענשטעלן די „נייַע פֿאָסט", פלעג איך דאָרט טרעפֿן דוד פּינסקין. און מיר פלעגן שטענדיק שמועסן וועגן פֿאַרשיידענע פראַגן. פּינסקי איז דעמאָלט געווען אַ גרויסער פֿאַרערער פון דייטשלאַנד. ער האָט שטודירט אין דייטש־לאַנד נאָך אין סוף פון 19טן און אָנהויב פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט. אין די יאָרן פֿאַר דער מלחמה, האָט מען אַ פֿאַר פון זיינע פּיעסן אויפגעפֿירט אין דייטשן טעאַטער. און ער האָט וויידער אַ פֿאַר יאָר צייט געלעבט אין בערלין און פֿאַרקערט צווישן די דייטשע שריפטשטעלער און קינסטלער. ער האָט אויפריכטיק געגלויבט, אַז די דייטשן זיינען דאָס פֿאַרגעשריטן־סטע פֿאָלק און ער האָט געוואונטשן, אַז דייטשלאַנד זאָל אַרויסקומען די זיגערין פון דער מלחמה. אויך צביון האָט שטודירט אין דייטשלאַנד און איז געווען „פֿאַרליבט" אין דער דייטשער קולטור און אין דער דייטשער סא־ציאַל־דעמאָקראַטיע. און ער האָט זיך באַמיט אין זיינע „מלחמה"־אַרטיקלען צו באַווייזן, אַז דייטשלאַנד איז אין דער אמתן סאָציאַל אַ סך פֿראָגרעסיווער ניט נאָר פון פראַנקרייך, נאָר אויך פון ענגלאַנד. ד״ר איסר גינזבורג האָט קיין מאָל ניט געלעבט אין דייטשלאַנד. ער האָט אַבער זיין גאַנץ לעבן ביטער געהאַסט „פּאָניען", ד. ה. רוסלאַנד, ניט נאָר דעם צאַר נאָר אויך די רוסישע אינטעליגענץ, וועלכע ער האָט זייער וויניק געקאָנט.

אויסער די דאָזיקע און עטלעכע אַנדערע אויפריכטיקע פרינציפּיעלע פֿראָ־דייטשן זיינען אין דער יידישער פּרעסע דעמאָלט אויך געווען אַ צאָל פרינציפּנלאָזע זשורנאַליסטן, וועלכע זיינען פֿשוט געווארן אָגענטן פון דייטשלאַנד. נאָך לואי מילערס אַוועקגיין פון דער „וואָרהייט", זיינען אַ פֿאַר פון זיי געווארן די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער פון דער צייטונג. אין „פֿאָר־ווערטס" זיינען קיין אָגענטן פון דייטשלאַנד ניט געווען. אָבער אויך אין „פֿאָרווערטס" זיינען געווען געדרוקט צוגעשיקטע אַרטיקלען פון מאַנכע יידישע זשורנאַליסטן וועגן וועלכע מען האָט אָפּן געשמועסט, אַז זיי זיינען

דייטשע אַגענטן. א. ליטוואַק, טראָץ דעם, וואָס ער איז געווען אַ צימערוואַל־דיסט, איז ער אָבער גלייכצייטיק אויך געווען אַ ביטערער קעגנער פון דייטשן מיליטאַריזם און ער האָט אין זיינע פּרעסע־איבערזיכטן אין דער „נייער וועלט" אָפט געריסן פּאַסן פון די דאָזיקע יידיש־דייטשע „פּאַט־ריאָטן".

איין טאָג, ווען איך בין געזעסן אין שלומס קאַפע, איז אַריינגעקומען דוד פּינסקי מיט אַ דייטש. זיי האָבן זיך גלייך אַוועקגעזעצט ביי מיין טישל און פּינסקי האָט מיר פאָרגעשטעלט זיין קאָמפּאַניאָן: „באַקענט זיך, דאָס איז מיין פריינד האַנס עווערס, דער באַרימטער דייטשער שריפטשטעלער". איך האָב, דעם אמת זאָגנדיק, קיין מאָל פריער ניט געהערט דעם נאָמען עווערס, אָבער אַז פּינסקי זאָגט, אַז דאָס איז אַ באַרימטער דייטשער שריפט־שטעלער, ווייסט ער, מסתמא, וואָס ער רעדט. פּינסקי האָט זייער גוט געקאָנט די דייטשע ליטעראַטור (און ניט נאָר די דייטשע, נאָר אויך די רוסישע און ענגלישע). אַ מינוט 10 האָבן מיר גערעדט וועגן פאַרשיידענע זאַכן, אָבער באַלד איז מען אַריבער אויף דער מלחמה. איך געדענק ניט ווי אַזוי עס איז געקומען דערצו, אַז איך האָב זיך אויסגעדריקט שאַרף קעגן די דייטשע מיליטאַריסטן און דעם אופן ווי אַזוי דייטשלאַנד פירט די מלחמה און זוכט צו באַהערשן די גאַנצע וועלט. האַנס עווערס איז געוואָרן אַן אָנ־געצונדענער. ער איז געוואָרן רויט און איז גרייט געווען מיך צורייסן אויף שטיקער. פּינסקי האָט זיך דערפילט זייער ניט אָנגענעם און ער האָט גע־פּרואווט אים באַרואיקן. איך האָב זיך באַלד אויפגעהויבן פון מיין פּלאַץ און בין אַוועק פון טיש. מיט יאָרן שפּעטער, שוין אונטער היטלערן האָב איך געהערט, אַז האַנס עווערס איז פריער געוואָרן אַ פאַרערער פון די נאַציס, אָבער אונטער היטלערן איז ער געוואָרן אַ קעגנער פון די נאַציס. אויף ווי ווייט אמת דאָס איז געווען ווייס איך ניט. אָבער אויף זיכער ווייס איך, אַז אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז האַנס עווערס געשיקט געוואָרן קיין אַמעריקע פון דער קייזערלעכער דייטשער רעגירונג צו מאַכן דאָ פּראָפּאַגאַנדע פאַר דייטשלאַנד. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, האָט דוד פּינסקי אין גיכן איבערגעריסן מיט אים אַלע פאַרבינדונגען.

כאָטש איך בין געווען אַ קעגנער פון די „אינטערנאַציאָנאַליסטן" און „צימערוואַלדיסטן", בין איך מיט די פירער פון דער יידישער סאָציאַליסטי־שער פעדעראַציע און מיטאַרבעטער פון דער „נייע וועלט", ווי פריער, געווען אין די בעסטע באַציאונגען. א. ליטוואַק איז געווען אַ שטענדיקער אַריינ־גייער אין מיין הויז. צו י. ב. סאַלוצקין פלעג איך פון צייט־צו־צייט אַרויפ־קומען אין אָפיס פון דער פעדעראַציע, וועלכע האָט זיך געפונען אין דער „פאָרווערטס"־געביידע. איך בין אַ פּאָר מאָל אויך געווען ביי אים אין הויז. שכנא עפּשטיין איז דעמאָלט געווען מיינער אַן אינטימער פריינד. מיט אַלגינען בין איך געווען ווייניקער אויפגעטראָגן. אָבער אויך אָלגין איז אַ פּאָר מאָל געווען ביי מיר אין הויז. מיר פלעגן דיסקוטירן אויף אַ פריינדלעכן שטייגער וועגן צימערוואַלד, פּונקט ווי וועגן אַנדערע פראַגן. אויך מיט מאַקס גאָלדפאַרבן פלעג איך זיך אָפט טרעפן. גאָלדפאַרב האָט אין 1916

שוין געאַרבעט אין „פֿאַרוועלטס". ער איז געווען דער לעיבאָר עדיטאָר פון „פֿאַרוועלטס". ער איז געווען אויך מיר אַנגעשטויסן פֿאַרוואָס איך לאָז אים ניט איין צו שרייבן אין דער „נייע פּאָסט". איך האָב עס ניט געטאָן דערפֿאַר, וואָס איך האָב געהאַלטן אַז ער איז ניט גענוג באַקאַנט מיט דער אַמעריקאַנער אַרבעטער־באַוועגונג.

אונטער מיין רעדאַקציע האָבן אין דער „נייע פּאָסט" געשריבן אַרטיקלען און גאַנצע סעריעס אַרטיקלען ד״ר לואי לעווין (דער שפּעטערדיקער פּראָפעסאָר לאַרווין); ד״ר קאַרל פֿאַרנבערג, אַן אַלטער געבילדעטער סאָציאַליסטישער זשורנאַליסט; שאול עלשטיין, אַ באַקאַנטער יידישער טרעיד־יוניאַניסט; מאָריס קאַלטשין, אַ געווען רוסישער באָלשעוויק, וועלכער איז אין די יאָרן 1914—1917 געווען אַ סטאַטיסטיקער און אַנגעשטעלטער פון דעם פֿאַבריקאַנטן־פֿאַרבאַנד פון דער דרעס־אינדוסטריע. ער איז אויך געווען סאָלוצקיס אַ נאָענטער פרייַנד און אַ מיטאַרבעטער פון דער „נייע וועלט". קאַלטשין האָט זעקאַנט גוט ענגליש און ער איז געווען צימלעך גוט באַקאַנט מיט דער אַמעריקאַנער טרעיד־יוניאַן באַוועגונג. די „נייע פּאָסט" איז געווען דער אָרגאַן פון דושאַיבט באָארד פון דער ניו־יאָרקער קלאָוק, סקוירט און ריפּערמאַכערס יוניאַן. מיינע באַלעבאָטים זייַנען געווען די פּירער פון דושאַיבט באָארד פון דער יוניאַן. מיט זיי פלעג איך זיך באָראָטן וועגן דעם וואָס פאָר אַ שטעלונג די „נייע פּאָסט" דאַרף נעמען צו דער אָדער יענער פּראָבלעם פון דער יוניאַן. אין די רעדאַקציאָנעלע ענינים פון דער צייטונג האָבן די פּירער פון דער יוניאַן זיך ניט געמישט. זיי האָבן עס איבערגעלאָזט צו מיר און קיינער פון זיי האָט מיר קיין מאָל ניט געזאָגט וועלכע אַרטיקלען איך זאָל יאָ דרוקן אָדער ניט דרוקן אין דער צייטונג, אָדער וועלכן שרייבער איך זאָל איינלאָדן צו שרייבן אין דער צייטונג. וועגן מאַנכע פּראָבלעמען פון דער יוניאַן פלעג איך זיך אויך זייער אָפט באָראָטן מיטן פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל ב. שלעזינגערן און איך פלעג זיך שטאַרק רעכענען מיט זיינע מיינונגען. איין מאָל וועג איך בין אַרויפגעקומען צו שלעזינגערן אין אָפיס, האָט ער גענומען בלעטערן אַ נאָר וואָס דערשינענעם נומער פון דער „נייע פּאָסט" און ער האָט, ניט קוקנדיק אויף מיר, אַ זאָג געטאָן: „וואָס טוט דער ד״ר פֿאַרנבערג אין אונדזערע אָפּאָליקעישאָנס?" פֿאַרנבערג איז פריער געווען איינער פון די אָנגעזעענסטע מיטאַרבעטער פון „פֿאַרוועלטס", דערנאָך איז ער אַריבער אין לואי מילערס „וואַרהייט". ער איז אויך געווען עטלעכע מאָל דער רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט". איצט איז ער געווען אַוועק פון דער „וואַרהייט" און איך האָב אים איינגעלאָדן צו שרייבן אַ סעריע פון 3—4 אַרטיקלען אונטערן טיטל „צען יאָר אַי־דאָבעליו־דאָבעליו" (אינדוסטריעל וואַירקערס אָוו דהי וואַירלד). פֿאַרנבערג איז געווען גוט באַקאַנט מיט דער פּראָגע. ער איז געווען אַ לייט־אַרטיקל שרייבער אין „פֿאַרוועלטס" וועלכן די „אַי־דאָבליו־דאָבעליו" איז געגרינדעט געוואָרן פון יודזשין וו. דעבסן און דעניעל דעל־יאָנען און ער האָט די אַלע 10 יאָר נאָכגעפֿאָלגט איר טעטיקייט. „אויב פֿאַרנבערג האָט געמעגט זיין אַ לייט־אַרטיקל שרייבער אין „פֿאַרוועלטס"

און שפּעטער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט" און אַ מיטגליד פון דער עקזעקוטיווע פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פּעדעראַציע, זע איך ניט אין פֿאַרוואָס ער טאָר ניט שרייבן אין דער ׳נייע פּאָסט׳. דאָס וואָס ער איז צוקריגט מיטן ׳פֿאָרווערטס׳ גייט מיר ניט אָן", האָב איך שלעזינגערן גענטפֿערט.

„ער האָט פֿונקט אָזאַ רעכט צו שרייבן אין דער ׳נייע פּאָסט׳ ווי שאול עלשטיין" — האָט שלעזינגער, ניט קוקנדיק אויף מיר, באַמערקט. „און פֿאַרוואָס טאָקע ניט שאול עלשטיין?" — האָב איך אים געענטפֿערט. — „ער איז דער בעסטער קענער פון דער ענגלישער און אַמעריקאַנער טרעיד־יוניאָן באַוועגונג אויף דער יידישער גאַס. ער קען גוט אויך אונדזער אינ־טערנעשאַנאַל".

שלעזינגער איז אַנטשוויגן געוואָרן און כדי ער זאָל מיר ווייטער ניט פֿרובירן זאָגן אַ דעה וועלכן שרייבער איך זאָל יאָ דרוקן אין דער „נייע פּאָסט" און וועלכן ניט, האָב איך אומישנע באַשטעלט נאָך אַן אַרטיקל ביי קאַרל פֿאַרנבערגן און אויך ביי שאול עלשטיינען. מער האָט שלעזינגער וועגן דעם מיט מיר קיינמאָל ניט גערעדט.

פּופּציקסטער קאַפּיטל

מיין באַקאַנטשאַפט מיטן פֿיאַנער פון אַמעריקאַנער סאָציאַליזם לוסיען סעניעל. — וואָס ער האָט מיר דערציילט. — אַב. קאַהאַנס לעצטער וויזיט ביי סעניעלן. — די פֿרעזידענט־וואַלן פון 1916. — מאיר לאָנדאָן ווידערגעווײַלט אַלס קאָנגרעסמאַן פון דער אימט סיידּ.

אין 1916 האָב איך געוואוינט אין די בראָנקס, ניט וויט פון בראָנקס־פּאַרק. מיין יינגל, וואָס איז דעמאָלט אַלט געווען אָ יאָר 4, האָט מיר דערציילט, אַז אין דער פּרי, ווען ער האָט זיך געשפּילט לעבן הויז מיט זיינע חבֿרימלעך, איז צוגעקומען צו זיי אַן אָלטיטשקער מאַן מיט אָ גרויסער באָרד און מיט אָ שטעקן אין האַנט און האָט אים געגעבן אָ פּעני. איך האָב אים אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל ביי אָ פֿרעמדן מענטשן ניט נעמען קיין פּעניס. איין מאָל, ווען איך האָב אַרויסגעקוקט פון פענצטער און האָב באַמערקט ווי אַן אָלטער מאַן מיט אָ שטעקן אין האַנט שטייט אויפן טראָטואַר איבערגעבויגן איבער מיין יינגל און רעדט צו אים און דער יינגל שטייט און קוקט אויף אים מיט אָ האַלב צושראָקענעם, האַלב פֿאַרשעמטן בליק — בין איך גלייך אַרונטער אין גאַס און, צו מיין גרויסער איבערראַשונג, האָב איך דערזען, אַז דער אָלטיטשקער איז לוסיען סעניעל, דער באַרימטער פֿיאַנער פון אַמעריקאַנער סאָציאַליזם.

„איז דאָס אייער זון?" — פֿרעגט ער מיך — „אָ וואויל יינגעלע"...

„יאָ — ענטפער איך — זייט איר מר. סעניעל?" ער שאָקלט צו מיטן קאָפּ. איך זאָג אים ווער איך בין און מיר שמועסן אַזוי אָ פּאָר מינוט צייט. פּאַרן אָוועקגיין גיט ער מיר די האַנט און דערציילט מיר, אַז ער וואויינט דאָ אויף האָניוועל עוועניו, מיט אָ פּאָר הייזער וויטער פון מיר. מיר האָט זיך זייער געוואָלט אַרויפגיין צו אים אין הויז און האָבן מיט אים אָ לענגערן געשפּרעך. אָבער אַזוי ווי ער האָט מיך ניט איינגעלאָדן צו זיך אין הויז, האָב איך ביי אים געפֿרעגט צי ער שפּאַצירט אָפט? ער האָט מיר געענטפֿערט, אַז ער שפּאַצירט יעדן אין דער פרי אָ פּאָר שעה אין בראָנקס־פּאַרק. אין אָ פּאָר טעג אַרום האָב איך שוין שפּאַצירט מיט אים אין פּאַרק ווי מיט אַן אַלטן באַקאַנטן. שעהן־לאַנג פלעג איך אָפט אַזוי שפּאַצירנדיק איבערן פּאַרק פֿאַרברענגען מיט סעניעלן. מיר האָבן גערעדט וועגן דער מלחמה, וועגן סאָציאַליזם, וועגן פּראָנקרייך, וועגן רוסלאַנד, וועגן דער סאָציאַליסטישער און טרעיד־יוניאָניסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע און וועגן אַנדערע פֿראָגן. סעניעל איז שוין דעמאָלט געווען אָ זקן פון 82 יאָר. זיין קאָפּ אָבער

האָט נאָך זייער גוט געאַרבעט. ער האָט נאָך אויך גוט געהערט וואָס מען האָט געריידט צו אים. ער האָט זיך נאָר באַקלאָגט אויף די אויגן, אַז ער זעט שוין ניט גוט.

„איך דענק, אַז איך מוז האָבן אַן אָפּעראַציע" — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכל, ניט גלויבנדיק קיינטיק אַליין, אַז אַן אָפּעראַציע וועט אים העלפן.

איך האָב געהערט דערציילן וועגן סעניעלן, אַז ער האָט זיך באַטייליקט אין דער פּאַריזער קאָמונע אין יאָר 1871. איך האָב אים וועגן דעם גע־פרעגט. ער האָט מיר געענטפערט, אַז אין דער צייט פון דער פּאַריזער קאָמונע איז ער שוין געווען אין אַמעריקע. ער איז געקומען אַהער נאָך אין יאָר 1863.

„די אייניציקע רעוואָלוציע, אין וועלכער איך האָב פּערזענלעך זיך באַטייליקט, איז געווען די פּאַריזער רעוואָלוציע פון 1848, האָט ער געזאָגט. איך בין דעמאָלט אַלט געווען 12 יאָר און צוזאַמען מיט אַנדערע יינגלעך, מיינע חברים, האָב איך געהאָלפן די רעוואָלוציאָנערן בויען די באַריקאַדן אויף די גאַסן פון פּאַריז"... ער האָט מיר אויך דערציילט ווי אַזוי ער איז געוואָרן אַ סאָציאַליסט. ער האָט זיך דערצויגן אין אַ ראַדיקאַלער פאַמיליע. וועגן ער איז נאָך געווען אַ יונגער בחורל, האָט ער זיך באַקאַנט מיט דעם באַוואוסטן פילאָסאָף־פּאַזיטיוויסט אויגוסט קאָנט און ער איז געוואָרן אַ שטענדיקער אַרייניגייער צו אים אין הויז. ביי קאָנטן אין הויז פלעגן איין מאָל אַ וואָך זיך פאַרזאַמלען די אָנגעזעענסטע פאַרשטייער פון דער פראָנ־צויזישער אינטעליגענץ. דאָרט האָט סעניעל זיך אויך באַקאַנט מיטן פאָטער פון פראָנצויזישן אָנאַרכיזם פּיער זשאָזעף פרודאָן און מיט פיל אַנדערע סאָציאַליסטן פון יענער צייט. קאָנט אַליין איז, ווי סעניעל האָט מיר דער־ציילט, אויך געווען אַ סאָציאַליסט און אונטער דעם אײַנפלוס פון דעם קרייז איז סעניעל אַליין געוואָרן אַן איבערצייגטער סאָציאַליסט.

קיין אַמעריקע איז סעניעל געקומען אין דער צייט פון בירגער־קריג ווי אַ קאָרעספּאָנדענט פון אַ פראַנצויזישער ראַדיקאַלער צייטונג און דער ערשטער אינטערוויו, וואָס ער האָט דאָ געהאַט, איז געווען מיט דעם פּרע־זידענט אייברעהעם לינקאָלן.

וועגן דער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער באַוועגונג האָט סעניעל געריידט ניט גערן. אים האָט קיינטיק שטאַרק ווי גענאָן, וואָס אויף דער עלטער איז ער, דער פּאָטער, קען מען זאָגן, פון דעם אַמעריקאַנער סאָציא־ליזם, געווען געצוואונגען צו פאַרלאָזן די פאַרטיי צוליב איר שטעלונג צו דער מלחמה (ער האָט געהאַלטן, אַז די סאָציאַליסטן פון דער גאַנצער וועלט דאַרפן אין דער מלחמה העלפן די עלאַיס באַזיגן און פאַרניכטן דעם דייטשן מיליטאַריזם). סעניעל האָט מיר דערציילט, אַז צוליב זייַנע שוואָכע אויגן קען ער איצט קיין סך ניט לייענען. אָבער זיין טאָכטער לייענט פאַר פאַר אים אַ פּאָר שעה יעדן טאָג. ער האָט מיר אויך דערציילט, אַז ער האָט אָנגעשריבן צוויי בענדער זכרונות פון זיין לעבן, אָבער זיי וועלן פאַר־עפנטלעכט ווערן — אויב איך מאַך ניט קיין טעות — ניט פריער ווי אין

10 יאָר אַרום נאָך זיין טויט. מער פון אַלץ האָט אים דעמאָלט אינטערעסירט דער אויסגאַנג פון דער וועלט־מלחמה און שפּעטער די רוסישע רעוואָ־לוציע. ער האָט שטאַרק מורא געהאַט, אַז די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד זאָל ניט האָבן דעם זעלבן סוף ווי די גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציע האָט געהאַט. איך האָב אים געטרייסט, אַז די רוסישע יאַקאָבינער (די בּאָלשע־וויקעס) זיינען אַ קליינע גרופּע, וועלכע קענען ניט האָבן קיין גרויסן אייג־פלוס אויף דעם גאַנג פון דער רוסישער רעוואָלוציע (דאָס איז שוין געווען סוף אַפּריל אָדער אַנהויב מאַי, 1917).

מיין דעמאָלטדיקע נביאות איז, לייַדער, ניט מקוים געוואָרן...

פון אַלע אַלטע סאָציאַליסטן און רעוואָלוציאָנערן, וועלכע איך האָב אין מיין לעבן באַגעגנט, האָט לוסיען סעניעל געמאַכט אויף מיר דעם שטאַרקסטן און טיפסטן אייַנדרוק. ער איז געווען אַ געבוירענער אָפּטימיסט. וועגן זיין אומפּאַרמיידלעכן טויט האָט ער געזאָגט ווי וועגן אַ רייזע, וואָס ער קלייבט זיך צו מאַכן. ער האָט געזאָגט וועגן דעם מיט אַ רואיקן, געלאַסענעם טאָן, ווי אייַנער זאָגט: „איך האָב מיין אַרבעט אָפּגעטאָן; איצט קען איך גיין אַהיים זיך לייגן שלאָפן“... סעניעל האָט זיין גאַנץ לעבן געלעבט ווי אַ הייליקער.

מיט אַ 7־8 יאָר שפּעטער, ווען איך האָב אַב. קאַהאַנעס דערציילט וועגן מיינע באַגעגנישן און געשפּרעכן מיט סעניעלן, האָט קאַהאַן אויס־געפרופן: „איך מוז אים פּאָרן באַזוכן!“ קאַהאַן איז אַמאָל געווען סעניעלס אַ נאָענטער פרייַנד און אַ גרויסער פאַרערער. ער האָט אים פּשוט פאָר־געטרט. קאַהאַן האָט, אַגב, זיינע ערשטע אַרטיקלען אין ענגליש געדרוקט אין דעם סאָציאַליסטישן וואָכנבלאַט, פון וועלכן סעניעל איז געווען דער רעדאַקטאָר. קאַהאַן האָט באַלד אויסגעפונען סעניעלס אַדרעס (ער האָט דעמאָלט שוין געוואויינט מיט זיין טאָכטער אין דזשאַמעיקע), און אויף מאָרגן אין דער פרי איז קאַהאַן אַוועקגעפאָרן צו סעניעלן.

יענעם טאָג איז קאַהאַן שוין ניט געקומען אין רעדאַקציע. אויף מאָרגן איז ער געקומען זייער אַ צעטראָגענער און פאַראומערטער און ער האָט כמעט מיט קיינעם אין רעדאַקציע ניט גערעדט. מיטאָג־צייט, ווען איך בין געקומען מיט אים אין רעסטאָראַן און האָב ביי אים אַ פרעג געטאָן: „וואָס זייט איר אַזוי צעטראָגן?“ האָט ער מיר דערציילט: „נעכטן בין איך גע־קומען צו לוסיען סעניעלן. ער איז געזעסן אויף אַ וויכן שטול און האָט אַזוי ווי געקוקט אין דער וויטקייט“:

„סעניעל! — האָב איך אויסגערופן — איך בין קאַהאַן, אייבערהעם קאַהאַן, איר דערקענט מיך?“ ער האָט געקוקט אויף מיר און האָט געשמייכלט, ניט מיט זיין נאָרמאַלן שמייכל, און האָט גאָרניט געענטפערט, נאָר אַ מורמל געטאָן עפּעס אַ פּאָר ווערטער, און איך האָב ניט פאַרשטאַנען וואָס ער ווייל זאָגן. די טאָכטער זיינע האָט מיר דערקלערט, אַז אַזוי זיצט ער דעם גאַנצן טאָג און אַפילו מיט איר רעדט ער אויך ניט.

„אָט דאָס איז געוואָרן פון לוסיען סעניעלן, אָט דאָס ווערט פון אַ מענטשן!“ — האָט קאַהאַן פאַרענדיקט און אין זיינע אויגן האָבן זיך גע־

שטעלט טרערן. וואָכן לאַנג האָט קאַהאַן אַלץ ניט געקענט פאַרגעסן זיין לעצטן וויזיט ביי לוסיען סעניעלן.

די מעמואַרן, וועלכע סעניעל האָט איבערגעלאָזט, זיינען ערגעץ פאַרלאָרן געגאַנגען. איך האָב אין אַ צען יאָר אַרום נאָך סעניעלס טויט זיך באַמיט צו שטעלן זיך אין פאַרבינדונג מיט זיין טאָכטער מיטן צוועק צו העלפן איר אַרויסגעבן איר פאָטערס מעמואַרן. אָבער זי איז שוין אויך געווען אַלט און, דאָכט זיך, ניט אין גאַנצן ביים זינען. שפּעטער האָב איך געהערט, אַז סעניעלס מעמואַרן זיינען ערגעץ פאַרלאָרן געגאַנגען, דאָכט זיך אין אַ שרפה.

די וואַל־קאַמפאַניע פאַר פרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן אין 1916 איז געווען זייער אַ שטורעמדיקע. פרעזידענט וואודראָ ווילסאָן איז „געלאָפן" פאַר אַ צווייטן טערמין. אין די וואָלן פון 1912 איז ווילסאָן, ווי באַוואוסט, דערוויילט געווארן פרעזידענט נאָר אַ דאַנק דער שפּאַלטונג, וואָס איז דעמאָלט פאָרגעקומען אין דער רעפובליקאַנער פּאַרטיי. אָנשטאָט איין רעפובליקאַנער קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט, זיינען אין די וואָלן פון 1912 געווען צוויי — פרעזידענט וויליאַם ה. טעפט און עקס־פרעזידענט טעאָדאָר רוזוועלט. טעפט און רוזוועלט האָבן צוזאַמען באַקומען אַ סך אַ גרעסערע צאָל שטימען ווי ווילסאָן. אָבער ווילסאָן האָט געקראָגן מער שטימען ווי יעדערער פון זיינע קאָנקורענטן. איז ווילסאָן דערוויילט געווארן פרעזידענט.

אין 1916 האָט די רעפובליקאַנער פּאַרטיי נאָמינירט אָלס איר קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט אַ פראָגרעסיוון רעפובליקאַנער, דעם באַוואוסטן יוריסט טשאַרלס עוואַנס יוהז, וועלכער איז פריער 4 יאָר געווען גאָווערנאָר פון ניו־יאָרק סטעיט און דערנאָך אַ ריכטער פון העכסטן אַמעריקאַנער גריכט. אים האָט אויך טעאָדאָר רוזוועלט אינדאָסירט און די מערסטע צייטונגען פון לאַנד האָבן פּראָאויסגעזאָגט, אַז יוהז וועט דערוויילט ווערן מיט אַ גרויסער מאַיאָריטעט. אַנדערע האָבן געצווייפלט אין דעם. אָבער אָלע זיינען אין דער נאָכט פון די וואָלן געווען געוואָלדיק פאַראינטערעסירט צו וויסן ווער פון די צוויי קאַנדידאַטן וועט דערוויילט ווערן פרעזידענט. אין 1916 איז אויך דער סאָציאַליסטישער קאַנגרעסמאַן מאיר לאָנדאָן „געלאָפן" פאַר אַ צווייטן טערמין. די „נייע פּאָסט", אָפיציעלער אָרגאַן פון דזשאַינט באָארד פון דער קלאָוק, סקוירט און ריפערמאַכערס יוניאָן, פון וועלכער איך בין געווען דער רעדאַקטאָר, האָט אויך אין 1916, פונקט ווי אין 1914, שטאַרק אָגיטירט פאַר לאָנדאָנען. און איך מוז זיך מודה זיין, אַז כאָטש איך בין געווען אַ גרויסער פאַרערער פון ווילסאָנען, בין איך דעמאָלט געווען פאַראינטערעסירט אין דער ווידערדערוויילונג פון מאיר לאָנדאָנען אָלס קאָנגרעסמאַן פון דער ניו־יאָרק איסט סייד, אויב ניט מער, איז זיכער ניט וויניקער, ווי אין דער ווידערדערוויילונג פון וואודראָ ווילסאָנען אָלס פרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן. דעמאָלט איז נאָך קיין ראַדיאָ און קיין טעלעוויזיע ניט געווען און אין דעם אָוונט נאָך די וואָלן פאַר פרעזידענט פון

די פֿאַראיניקטע שטאַטן אַדער פֿאַר גאַווערנאַר פון ניו־יאָרק סטעיט אַדער פֿאַר מעיאָר פון דער שטאָט ניו־יאָרק פלעגן זיך ביי דער געביידע פון דער „ניו־יאָרק טיימס" אויף טיימס־סקוואַר פֿאַרזאַמלען צענדליקער טויזנטער מענטשן נאַכצופֿאלגן די באַריכטן וועגן די רעזולטאַטן פון די וואַלן אין פֿאַרשיידענע סטעיטס און דיסטריקטן, וויפל שטימען יעדערער פון די קאַנקורירנדיקע הויפּט־קאַנדידאַטן האָט דאַרט באַקומען, וואָס די „טיימס" פלעגט צייגן אויף ספּעציעלע עלעקטרישע באַוועגלעכע שילדן.

אויך אויף דער געביידע פון „פֿאַרווערטס" פלעגט מען דעם זעלבן אָוונט צייגן יעדע פּינף־צען מינוט די רעזולטאַטן פון די וואַלן. דער „פֿאָרווערטס" פלעגט עיקר באַריכטן וועגן דער צאָל שטימען, וואָס די סאָציאַליסטישע קאַנדידאַטן פלעגן באַקומען.

בין איך דעריבער אין דעם אָוונט נאָך די וואַלן אַוועקגעפֿאָרן פון בראָנקס, וואו איך האָב דעמאָלט געוואוינט, גלייך אויף איסט בראָדווי. דאָרט האָב איך שוין געטראָפֿן א ריזיקן עולם. איך האָב געוואוסט, אַז אין דעם גרויסן „פֿאָרווערטס"־זאָל האָט די יידישע סאָציאַליסטישע פעדעראַציע אָרגאַניזירט א ספּעציעלע אונטערנעמונג, וואו מען וועט אויך אַנאַנסירן די רעזולטאַטן פון די וואַלן אין לאָנדאָנס דיסטריקט. עס איז מיר אַנגעקומען מיט גרויסע שוועריקייטן דורכצושטופּן זיך צווישן דעם ריזיקן עולם צו דעם „פֿאָרווערטס"־אַריינגאַנג און ערשט דאָרט האָט מען מיך ניט געוואָלט אַרײַנלאָזן. נאָר אַן אַנגעזעענער אַנגעשטעלטער פון „פֿאָרווערטס" האָט פון דער וויטנס דערזען ווי אַזוי די פֿאָליציי לאָזט מיך ניט אַריינגיין, איז ער צוגעלאָפֿן און געהייסן די פֿאָליסלייט מיך אַרײַנלאָזן. דער גרויסער „פֿאָרווערטס"־זאָל איז אויך געווען געפֿאַקט. א קלאָקמאַכער, אַן אַנגעזעענער מיטגליד פון די קלאָוק אַפּעראַטאָרס פון לאָקאַל 1, א געוועזענער בונדיסט, און א דעלעגאַט צום דזשאַינט באָארד, האָט מיך דערזען אַרײַנקומענדיק, האָט ער מיך צוגערופן צו זיך און מיך אַוועקגעזעצט לעבן אים. וועג איך בין אַריין אין זאָל, איז אויף דער פּלאַטפֿאָרמע געשטאַנען א יונגערמאַן און האָט פון פֿאַפּירלעך געלייענט די רעזולטאַטן פון די וואַלן אין די פֿאַרשיידענע שטים־פּלעצער אין לאָנדאָנס דיסטריקט. איך האָב געקאָנט כמעט אַלע אַנגעזעענע טויער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע אין ניו־יאָרק. דער יונגערמאַן אָבער, וואָס איז געשטאַנען אויף דער פּלאַטפֿאָרמע, איז מיר געווען אין גאַנצן אומבאַקאַנט.

„ווער איז דער יונגערמאַן, וועלכער אַנאַנסירט די רעזולטאַטן פון די וואַלן?" — האָב איך געפרעגט ביי מיין שכן, דעם דעלעגאַט פון לאָקאַל 1 אין דזשאַינט באָארד פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן.

„איר קענט אים ניט? — האָט ער מיר געענטפֿערט — „ער איז דאָך א מיטגליד פון אונדזער יוניאָן, א קאָטער פון לאָקאַל 10. דובינסקי איז זיין נאָמען. ער איז א לאָדזשער בונדיסט, איז געווען פֿאַרשיקט אין סיביר. אין דער היים איז ער געווען א בעקער־אַרבעטער. אין אַמעריקע איז ער געוואָרן א קאָטער ביי קלאָוק. א פּאַיקער בחורל, ער׳ט נאָך אַמאָל זיין דער מענדזשער פון לאָקאַל 10" — האָט ער פֿאַרענדיקט.

וויטער איז זיין פאַנטאַזיע ניט געגאַנגען... דער קאַטערס לאָקאַל 10 איז אין יענע יאָרן געווען כמעט אַ באַוונדערע מלוכה. אין די אָפיסעס פון דזשאָינט באַאַרד האָט מען יעדן טאָג געקענט טרעפן מיטגלידער און אַקטיוע טוער פון אַלע לאָקאַלס פון דזשאָינט באַאַרד, אָבער זעלטן ווען אַן אַקטיוון מיטגליד פון קאַטערס לאָקאַל. נאָר ביי די מיטינגען פון דזשאָינט באַאַרד פלעגן אָנווועזנד זיין דער מענעדזשער פון לאָקאַל 10 און די דעלע־גאַטן פון לאָקאַל 10 אין דזשאָינט באַאַרד.

ניט נאָר אין 1916, נאָר אויך שפעטער אין 1918, ווען איך האָב פאָר־לאָזן די יוניאָן, איז דוד דובינסקי נאָך ניט געווען אָפילו קיין דעלעגאַט פון לאָקאַל 10 צום דזשאָינט באַאַרד. אין דער יוניאָן איז דעמאָלט געווען פאָפולער אַן אָנדער דובינסקי, הערי דובינסקי, דער מענעדזשער פון דער רעגן־מאַנטלמאַכערס יוניאָן און פאָר יאָרן אויך אַ וויס־פרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל. אים האָב איך גוט געקאַנט. ער איז געווען מיינער אַ שטענדיקער „מיטאַרבעטער" אין די „נייע פאָסט" (מיט דוד דובינסקין בין איך נאָענט באַקאַנט געוואָרן ערשט מיט אַ יאָר 10 שפעטער. דעמאָלט האָט ער שוין געשפילט אַ גרויסע ראָלע אין דער יוניאָן. נאָר וועגן דעם שפעטער).

די מערסטע פראָבע־אָפשטימונגען, וואָס זיינען דורכגעפירט געוואָרן איבערן גאַנצן לאַנד ערב די וואָלן פון פאָרשיידענע צייטונגען און אָרגאַני־זאַציעס, האָבן געצייגט, אַז דערוויילט ווערן פאָר פרעזידענט וועט ניט וויל־סאָן, נאָר יוהו. אין דער נאַכט פון די וואָלן, ווען מען האָט איבערגעציילט די שטימען אין די מערסטע סטעיטס, האָט עס אויסגעזען אַז יוהו איז טאַקע דערוויילט געוואָרן.

וועג איך בין אַרויס פון „פאָרווערטס"־האָל, זיינען שוין אַ רייַ ניו־יאָרקער צייטונגען אָרויסגעקומען מיט זייערע „עקסטראַס": „יוהו דער־ווייל!". אויך די „ניו־יאָרק טיימס" האָט 12 אַ זייגער ביינאַכט אָנאָנסירט, אַז יוהו איז דערוויילט געוואָרן. ווילסאָן האָט, אמת, בשום אופן ניט געוואָלט צוגעבן, אַז ער איז דורכגעפאַלן, אָבער דער בריטער עולם איז אַוועק שלאָפן, זייענדיק זיכער, אַז יוהו איז טאַקע דערוויילט געוואָרן.

אויף מאָרגן אין דער פרי האָט זיך אָרויסגעוויזן, אַז יוהוס דערווייַלונג איז נאָך ניט זיכער. אַלץ הענגט אָפ פון דעם ווער עס וועט געווינען אַ מא־יאָריטעט אין דעם סטעיט קאַליפאָרניע, וואו מען האָט נאָך אַלץ געהאַלטן אין ציילן די שטימען. ערשט אָרום 4 אַ זייגער בייטאָג, ווען מען האָט פאָרענדיקט ציילן די שטימען אין קאַליפאָרניע, האָט זיך אָרויסגעוויזן, אַז ווילסאָן האָט דאָרט באַקומען מיט אַ 13 טויזנט שטימען מער ווי יוהו און ווילסאָן איז אַ דאַנק דעם ווידער דערוויילט געוואָרן פרעזידענט פון די פאָראייניקטע שטאַטן.

איין און פופציקסטער קאַפּיטל

דער „רוביניזם" אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן, וואָס האָט שיער ניט רואינירט די יוניאָן. — דער גרויסער לאַקאָוט און גענעראַלסטרייק פון די קלאָוקמאַכער אין יאָר 1916, וואָס האָט געדויערט פערצן וואָכן. — ווי אַזוי ה. לאַנג איז געוואָרן אַ שרייבער אין „פֿאָרווערטס".

נאָך דער רעזיגנאַציע פון ד״ר יצחק אייזיק הורוויטש אַלץ טשיף קלוירק פון דער ניו־יאָרקער קלאָוק, סקוירט און ריפערמאַכערס יוניאָן און נאָך דעם ווי די אַסאָסיאַציע פון די גרויסע קלאָוק פאַבריקאַנטן האָט אָפּגע־בראָכן דעם „פראָטאָקאָל", האָט די לאַגע אין דער קלאָוקמאַכער יוניאָן זיך ניט פֿאַרבעסערט און די אָפּאָזיציע־גרופּע אין לאָקאַל 1 האָט ניט אויפגעהערט צו העצן קעגן די באַאַמטע פון דער יוניאָן. זייער פירער איז געווען משה אָדער מאָריס רובין. צביון שרייבט אין זיין „געשיכטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן", אַז „מ. רובין איז געווען פון די מענטשן, וואָס האָבן די פּאָזיקייט אַ שארפּע סיטואַציע צו מאַכן נאָך שארפּער. ער איז געווען אַ יונגער אָפּערעיטאָר מיט אַ סך ענערגיע און אַמביציעס, אַ שארפּער ביטערער צונג, אַ שניידענדער טעמפּעראַמענטפולער פּאָלקס־רעדנער מיט אַ סך דעמאַגאָגיע און אַ קעמפּער וואָס שטעלט זיך פּאַר קיין זאַך ניט אָפּ און גייט ביזן סוף".

דאָס איז אַ גאַנץ מילדע כאַראַקטעריסטיק פון משה רובינען. צביון האָט רובינען כמעט ניט געקאָנט. ווען די רובין־אָפּאָזיציע האָט ענעמען „קערן וועלטן" אין דער יוניאָן, איז צביון שוין ניט געווען אין דער יוניאָן. דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" בין איך שוין דעמאָלט געווען און איך האָב רובינען זייער גוט געקאָנט. משה רובין האָט געשטאָמט פון וואַר־שע. אין וואַרשע איז ער, דאָכט זיך, געווען אַ בונדיסט, אייניער פון דער מאָסע. ער איז געווען אַ גאַנץ אומוויסנדער יונגערמאַן, אַ קלייניער, אַ דאַרער, אַ שוואַרצער, אַ היסטעריקער, אַ גרויסער ליגנער און נאָך אַ גרעסערער דעמאַגאָג. ער האָט ליב געהאַט צו געברויכן „הויכע ווערטער", וואָס זייער באַדייטונג האָט ער אַליין ניט גוט פֿאַרשטאַנען. ער האָט געקענט ריידן אַ שעה און צווויי שעה. אָפּט האָט זיך ביי אים אַ וואַרט צו אַ וואַרט ניט גע־קלעפּט. אָבער שרייען האָט ער געקענט און באַזונדערס „ריסן פּאַסן" פון די יוניאָן־באַאַמטע, וועלכע ער האָט באַצייכנט אַלס „דזשאָב האַלדערס", וועלכע זיצן אויפן קאָרק פון די אַרעמע קלאָוקמאַכער. אין דער יוניאָן זיינען אַלע מאָל גענוגן אַ סך אומצופריעדענע מיטגלידער און מיט עטלעכע און

פופציק יאָר צוריק זיינען צווישן די קלאָוקמאַכער נאָך אויך געווען אַ סך אומוויסנדע מענטשן און אויף אַ סך פון זיי פלעגן רובינס געשרייען מאַכן אַן אייַנדרוק.

די ריזיקע מערהייט פון די אָפּערעיטאָרס איז אין די יאָרן 1914־1915 וואָס ווייטער געווארן אַלץ מער אָפּאָטיש. פון די 8־10 טויזנט מיטגלידער פון לאָקאַל 1 פלעגן צו די מיטינגען פון לאָקאַל קומען נאָר אַ פּאָר הונדערט און קומען פלעגן געווייגלעך מערסטנס די אומצופרידענע. רובין און זיין קליקע האָבן שוין געזאָרגט פאַר דעם, אַז זייערע אָנהענגער זאָלן קומען צו יעדן מיטינג און אַזוי איז סוף 1915 געקומען צו דעם, אַז אין דער עקזעקוטיווע פון לאָקאַל 1 פֿאַרן יאָר 1916 זאָל דערווייל ווערן אַ מאַיאָריטעט פון „רוביניסטן" און די עקזעקוטיווע האָט דאַן אַרויסגעשטעלט רובינען אַלס קאַנדידאַט פאַר סעקרעטאַר פון לאָקאַל און ער איז טאַקע אויך דערוויילט געווארן. ערשט דאַן האָט ער באַקומען די מעגלעכקייט נאָך מער צו דעמאָגאָגיזירן. אָזוי ווי די לאָגע פון די אָפּערעיטאָרס איז אונטער דער רובין־אַדמיניסטראַציע ניט געווארן בעסער, האָט רובין אַרויפגעוואָרפן די שולד פאַר דעם אויף די באַאַמטע פון דזשאָינט באָארד און פון די אַנדערע לאָקאַלס. יעדער סעקרעטאַר אַדער מענעדזשער פון יעדן לאָקאַל פון דער קלאָוק, סקוירט און ריפערמאַכערס יוניאָן פלעגט אין דער „נייע פּאָסט" יעדע וואָך האָבן אַ באריכט וועגן דעם, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין זיין לאָקאַל אין פאַרלויף פון דער וואָך אַדער וועלכע פראָבלעמען עס שטייען פאַרן לאָקאַל. די פריערדיקע סעקרעטאַרן פון לאָקאַל 1, פּ. קאַטלער און י. אַשפּיז, זיינען געווען אינטעליגענטע אַרבעטער און זיי האָבן אויך געקענט שרייבן. רובין אָבער האָט ניט געקענט אויפשרייבן ריכטיק קיין איין זאַץ. חשק צו שרייבן אָבער האָט ער גראָד געהאַט. איך פלעג אויסבעסערן די באריכטן פון אַלע סעקרעטאַרן און, פאַרשטייט זיך, אויך רובינס באריכטן, אַז מען זאָל זיי קענען לייענען און די לעזער זאָלן פאַרשטיין וועגן וואָס ער רעדט און וואָס ער וויל. ווען מיטגלידער פון לאָקאַל 1 פלעגן פרעגן ביי רובינען: „פאַרוואָס האָסטו ניט געשריבן וועגן דער אַדער יענער פאַסירונג אין לאָקאַל אַדער פאַרוואָס האָסטו פאַלש איבערגעגעבן וואָס עס איז געשען אין דעם און דעם שאַפּ?" פלעגט ער גאַווייגלעך ענטפערן: „איך האָב וועגן דעם יאָ באריכטעט. איך האָב געשריבן דעם אמת, נאָר שוב, דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", האָט, כדי צו געפעלן די באַאַמטע פון דזשאָינט באָארד, שטאַרק פאַרקירצט מיין באריכט אַדער ער האָט אומישנע פאַרדרייט די פאַקטן". דאָס איז געווען כּזב ושקר. ווען ער האָט אין מאָל אין מיין אָנוועזנהייט אויף אַ מיטינג פון דזשאָינט באָארד געזאָגט, אַז איך פאַרקריפּל אַזוי זיינע באריכטן אין דער „נייע פּאָסט", אַז עס קומט שטענדיק אַרויס פונקט דער היפוך פון דעם, וואָס ער האָט געשריבן, האָב איך אים אָפּילו ניט געענטפערט, נאָר איך האָב די קומענדיקע וואָך דעם זעצער, וועלכער האָט אין דער פינסקי־מייזעל דרוקעריי געזעצט די „נייע פּאָסט", געגעבן רובינס באריכט און געהייסן אים אויפזעצן אַזוי ווי ער האָט אים געשריבן, ניט ענדערן קיין איין וואָרט און אָפּילו ניט דעם אויסלייג (די ספּעלינג).

דער זעצער, דער פֿאַרשטאַרבענער נעיטען פֿאַמעראַנץ, איז געווען אייגער פון די אינטעליגענטסטע און בעסטע יידישע זעצער פון ניו־יאָרק. ער האָט אַזוי געטאָן און איך האָב נאָר צוגעשריבן אַ באַמערקונג, אַז אַזוי ווי רובין שרייט שטענדיק, אַז איך פֿאַרקריפּל זיינע באַריכטן, האָב איך אין דעם היינטיקן באַריכט זיינעם גאָרנישט געענדערט, אַפֿילו ניט זיין אויס־לייג. וועג דער נומער „נייע פֿאָסט" איז דערשינען, איז דער „רובין־באַריכט" געווען דער געשפּרעך פון טאָג צווישן די מיטגלידער פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן. פון זיין באַריכט האָבן אַפֿילו די וויניקער אַנטוויקלטע קלאָוק־מאַכער געקענט קלאָר זען וואָס פֿאַר אַ מוראדיקער קאַליקע און פֿלוידער־זאַק דער משה רובין איז.

דעם 28סטן אַפּריל 1916, האָט די אַסאָציאַציע פון די גרויסע קלאָוק און סקוירט פֿאַבריקאַנטן דערקלערט אַ לאָקאַוט און אַרום 25 טויזנט אַרבע־טער זיינען אַרונטערגעשיקט געוואָרן פון די שעפּער. דעם 3טן מאַי האָט דער דזשאינט באַאַרד און די אינטערנעשאַנאַל אַרויסגערופֿן אַלע אַרבעטער פון דער קלאָוק־אינדוסטריע אין אַ גענעראַל־סטרייק. מען האָט געשאַצט, אַז דער סטרייק האָט אַרומגענומען 60 טויזנט אַרבעטער אין צוויי טויזנט שעפּער.

דאָס איז געווען דער צווייטער גרויסער גענעראַל־סטרייק אין דער קלאָוק, סקוירט און ריפּער אינדוסטריע (דער ערשטער גרויסער גענעראַל־סטרייק איז געווען אין 1910). דער קאַמף איז געווען אַ פֿאַרביטערטער. די גאַנצע עפּנטלעכע מיינונג פון ניו־יאָרק און פון גאַנצן לאַנד איז דעם מאָל געווען דורכאויס אויף דער זייט פון די סטרייקער. אַפֿילו די קאַנסער־וואַטיוווע ניו־יאָרקער צייטונגען זיינען אויך געווען קעגן דער אַסאָסיאַציע פון די פֿאַבריקאַנטן פֿאַר דעם, וואָס זי האָט אָפּגעבראָכן אַן אָפּמאַך מיט דער יוניאָן אין מיטן פון טערמין און דערפֿאַר וואָס זי האָט זיך אָפּגעזאָגט אויסצופֿאַלגן די אַנטשיידונג, וואָס אַן אומפּאַרטייאישע קערפּערשאַפט האָט אַרויסגעגעבן. דאָך האָט דער סטרייק זיך געצויגן גאַנצע 14 וואָכן און די קלאָוקמאַכער האָבן אין די 14 וואָכן זיך גענוג אָנגעליטן. אויך די באַאַמטע פון דער יוניאָן האָבן דורך דער צייט פון סטרייק, אויף ווי וויט איך געדענק, ניט באַקומען זייער געווינלעכן געהאַלט.

דעם 4טן אויגוסט האָט דער לאָנגער סטרייק זיך געענדיקט און עס איז געשלאָסן געוואָרן אַ קאָלעקטיווער אָפּמאַך. די אַרבעטער האָבן באַקו־מען אַ קירצערע אַרבעטס־וואָך; 49 שעה אָנשטאָט די פֿריערדיקע 50; אַ העכערונג פון דעם אַרבעטס־לוין פֿאַר די וואָך־אַרבעטער; אַן אויסבעסערונג אין דער מאַשינעריי צו מאַכן פֿרייזן פֿאַר שטיק־אַרבעט און דאָס רעכט פון די אַרבעטער צו סטרייקן ווען זיי האָבן קריוודעס, זועלכע ווערן ניט באַ־פרידיקט אויף אַ פֿרידלעכן אופן.

משה רובין און זיין גרופּע האָבן פֿאַרשפּרייט קלאָנגען, אַז דער סטרייק איז פֿאַראַטן געוואָרן פון די פֿירער, און די „וואָרהייט" האָט מאָראַליש געשטיצט די רובין־גרופּע. וועג עס זיינען געווען געוואָרן מיטינגען פון די קלאָוקמאַכער גוטצוהייסן דעם סעטלמענט, זיינען אין די האַלס געקומען

רובינס מענטשן און זיי האָבן געהופן די קלאָוקמאַכערס צו שטימען קעגן דעם סעטלמענט. אין איין האַל, וועו ב. שלעזינגער, דער פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל, האָט געוואָלט אַדרעסירן די סטרייקער, האָט מען אים ניט געלאָזט רעדן; מען האָט געשריען „פֿאַרראָטער" און אייניקע בויאַ־בעס האָבן אַפּילו זיך געריסן אים שלאָגן. מען האָט שלעזינגערן געמוזט אַרויספירן פון האַל אונטער אַ וואַך. אַן אַנדער גרופּע פון רובינס אַנהענגער איז געקומען אין „פֿאַרוואַלטונג" און געבראָכן דאָרט שויבן. געענדיקט אָבער האָט זיך עס מיט דעם, אַז די רייזיקע מאַיאָריטעט פון די סטרייקער האָט גוטגעהייסן דעם סעטלמענט. כדי צו פֿאַרענדיקן מיט דער רובין־אַפּערע וועל איך דאָ דערציילן אין קורצן וואָס עס איז שפּעטער געשען. נאָך די וואַלן פון 1916 פֿאָר אַ נייער עקזעקוטיווע פון לאָקאַל 1 זיינען אייניקע מיט־גלידער פון דער פּריערדיקער עקזעקוטיווע, וואָס זיינען געווען קעגן רובי־נען, דורכגעפֿאַלן. האָבן זיי און זייערע אַנהענגער באַהויפּטעט, אַז די וואַלן זיינען געווען ניט קיין ערלעכע, אַז עס זיינען באַגאַנגען געוואָרן שווינדלע־רייען און זיי האָבן זיך געוועגדעט צו דער אינטערנעשאָנאַל און פֿאַרלאַנגט פון איר, אַז זי זאָל הייסן מאַכן נייע וואַלן. נאָך אַן אונטערזוכונג, וואָס די אינטערנעשאָנאַל האָט געמאַכט, איז דער פֿאַרלאַנג באַוויליקט געוואָרן, אָבער די עקזעקוטיווע פון לאָקאַל, וואָס איז באַשטאַנען כמעט דורכאויס פון רובינס אַנהענגער, האָט זיך אָפּגעזאָגט צו פֿאָלגן דער אינטערנעשאָנאַל. די „וואָרהייט", און טיילווייז אויך דער „טאָג", האָבן דעמאָלט געשטיצט רובינען. דער לעיבאָר־רעפּאָרטער פון „פֿאַרוואַלטונג" איז דעמאָלט געווען ב. לעוויטין, וועלכער איז געווען אַ לייכטזיניקער מענטש און האָט זיך וויניק פונאַנדערגעקליבן אין דעם, וואָס עס קומט פֿאָר אין דער קלאָוק־מאַכער יוניאָן. איך בין גראָד געווען בייַ יענעם מיטינג פון לאָקאַל 1, וועלכן רובין האָט געהופן צו פֿאַרהאַנדלען דעם באַשלוס פון דער אינטער־נעשאָנאַל. ב. לעוויטין איז דאָרט אויך געווען. בייַם מיטינג זיינען געווען העכסטנס אַ 100—150 מענטשן, כמעט אַלע רובינס אַנהענגער. נאָך דעם ווי רובין האָט דעליווערט זיין רעדע, אין וועלכער ער האָט שטאַרק פֿאַר־דאַמט אַלע זיינע קעגנער, האָט מען געגעבן דאָס וואָרט צו נאָך אַ פֿאָר פון זיינע מיטקעמפֿער, וועלכע האָבן איבערגעקייט אַלץ וואָס רובין האָט גע־זאָגט אין זיין רעדע. דערנאָך איז די פּראָגע ענגומען געוואָרן צו אַן אָפּשטי־מונג און אַ מאַיאָריטעט האָט אונטער שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן באַשלאָסן ניט אויסצופֿאָלגן דעם באַשלוס פון דער אינטערנעשאָנאַל.

אויף מיר האָט יענער מיטינג פון „לאָקאַל 1" געמאַכט אַ שוידערלעכן אייגדרוק. וועו איך בין אויף מאָרגן אין דער פרי געקומען אין אָפּיס פון דער אינטערנעשאָנאַל, האָב איך געטראָפן פּרעזידענט שלעזינגערן אין אַ זייער אויפגערעגטן צושטאַנד. שלעזינגער האָט שטאַרק געליטן פון רעווומא־טיזם אין איין האַנט און וועו ער פלעגט זיין אויפגערעגט, פלעגט ער מיט דער געזונטער האַנט האַלטן זיין קראַנקע האַנט און פלעגט ניט קענען אייגזיצן אויף אין אָרט. וועו איך בין אַריינגעקומען צו אים אין צימער,

האָט ער אַרומגעשפרייזט איבערן צימער האַלטנדיק זיך פֿאַר דער קראַנקער האַנט און געזידלט עמעצן.

„וועמען זידלט איר דאָס אַזוי?" — האָב איך אים געפרעגט.

„אַב. קאַהאַנען!" — האָט שלעזינגער געענטפערט.

„וואָס האָט איר צו אַב. קאַהאַנען?" — האָב איך אַ שטאַרק פֿאַרוואונ־דערטער געפרעגט ביי אים.

„איר האָט געלייענט דעם היינטיקן „פֿאָרווערטס"? — האָט ער אַ זאָג געטאָן מיט כעס — „נאָט, זעט ווי אַזוי דער „פֿאָרווערטס" באַשיצט אונ־דזער יוניאָן". און ער האָט מיר געוויזן אויף דער ערשטער זייט פון „פֿאָר־ווערטס" אַ באַריכט מיט אַ דריי קאָלומדיקן „קאָפּ", וועלכער האָט זיך גע־לייענט אומגעפער אַזוי:

„גרויסער מיטינג פון אָפּערעיטאָרס לאָקאַל 1 וויזט צוריק כמעט איינשטימיק דעם באַשלוס פון דער אינטערנעשאָנאַל".

„איז וואָס איז אין דעם שולדיק אַב. קאַהאַן?" — האָב איך געפרעגט — „איך בין זיכער, אַז אַב. קאַהאַן האָט נאָך אָפּילו גאָר ניט געלייענט דעם באַריכט. שולדיק זייט איר אַליין, האָב איך וויטער געזאָגט. איר זייט דער פֿרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל, איר זייט אויך אייגער פון די אייג־פלוסריכסטע מיטגלידער פון דער „פֿאָרווערטס"־אַסאָסיאַיישאָן, פֿאַרוואָס גייט איר ניט אַריבער צו קאַהאַנען פֿאַדערן ביי אים, אַז ער זאָל אָנשטעלן אַ קאָמפּעטענטן טרעיד־יוניאָניסט פֿאַר לעיבאָר־רעפּאָרטער פון „פֿאָר־ווערטס"?

שלעזינגער האָט זיך אָפּגעשטעלט און געפרעגט: „וועמען, אַ שטייגער, וואָלט איר פֿאַרגעשלאָגן אויף לעוויטינס פּלאַץ?"

„איך וואָלט פֿאַרגעשלאָגן הערי לאַנגן" — האָב איך געענטפערט.

„הערי לאַנגן?" — האָט שלעזינגער איבערגעפרעגט אַביסל פֿאַר־וואונדערט.

„יאָ, הערי לאַנגן — האָב איך נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט — ער קען גוט די אינטערנעשאָנאַל, איז אויך צימלעך גוט באַקאַנט מיט דער גאַנצער טרעיד יוניאָן באַוועגונג. ער האָט אין דער 'נייע פֿאָסט' געשריבן פיל באַריכטן וועגן דער טעטיקייט פון דער יוניאָן, מיט וועלכער ער איז פֿאַר־בונדן (אַ לאָקאַל טאַקע פון דער אינטערנעשאָנאַל) און איך זע, אַז ער קען שרייבן. ער וועט זיין אַ גוטער לעיבאָר־רעפּאָרטער".

אויף שלעזינגערן האָבן מיינע וווערטער געמאַכט אַן אייndרוק און ער האָט געפרעגט: „דענקט איר, אַז לאַנג וועט וועלן פֿאַרלאָזן זיין שטעלע אין דער יוניאָן און אָנקומען אַלס לעיבאָר־רעפּאָרטער אין „פֿאָרווערטס"?

„איך בין זיכער, אַז יאָ — האָב איך געענטפערט — אויב איר ווילט,

וועל איך אים טעלעפאָנירן און פרעגן ביי אים אין דערנאָך איך לאָזן וויסן זיין ענטפער". אָבער ווי נאָר איך בין אַרויס פון שלעזינגערס צימער, האָב איך אין קאָרידאָר זיך אָנגעשטויסן אויף לאָנגן. ער איז אויך נאָר וואָס אַרויסגעקומען פון דעם אָפיס פון דער אינטערנעשאָנאַל. איך האָב גלייך ביי אים אַ פרעג געטאָן:

„לאָנג, איר וואָלט געוואָלט אָנקומען אין „פאָרווערטס" אָלס לעיבאָר־רעפאָרטער"?

„פאָרוואָס ניט?" — האָט לאָנג לאָכנדיק געזאָגט — „מיט פאָרגעניגן".

„נו, וועט שלעזינגער רעדן וועגן דעם מיט אָב. קאָהאָנען" — האָב איך אים געזאָגט.

איך בין גלייך צוריק אַריין צו שלעזינגערן און אים דערציילט וואָס לאָנג האָט מיר געזאָגט.

„גוט, האָט שלעזינגער געזאָגט, לאָמיר נעמען אַ טעקסי און גלייך פאָרן צו קאָהאָנען".

„וואָס דאַרפט איר מיך?" — האָב איך געזאָגט — „פאָרט אַליין. איך קען ניט קומען צו קאָהאָנען און גענב אים ניט געבעטענע עצות וועמען ער זאָל באַשטימען פאַר לעיבאָר־רעפאָרטער. דאָס דאַרפט איר, דער פרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל אַליין טאָן. אויב איר ווילט, קענט איר זאָגן קאָהאָנען, אַז אויך שוב, דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פאָסט", איז אויך מיט דער מיינונג, אַז לאָנג איז דער פאַסנדסטער פערזאָן פאַר דעם דושאָב".

שלעזינגער האָט מיך געפאָלגט, איז גלייך אַוועקגעפאָרן צו קאָהאָנען. קאָהאָן האָט געשיקט רופן לאָנגן און האָט אים אָנגעשטעלט צו ערשט אויף פראָבע, אַז ער זאָל דערווייל „דעקן" דעם מאיר לאָנדאָן קאַמפּעין. לאָנג האָט גלענצענד „אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען" און נאָך די וואָלן איז ער געוואָרן דער לעיבאָר־רעפאָרטער, און שפּעטער — דער לעיבאָר־עדיטאָר פון „פאָרווערטס".

צו פאָרענדיקן מיט דער „רובין־אָפערע" אין דער ניו־יאָרקער קלאָוק־מאַכער יוניאָן, מוז איך צוגעבן, אַז אין פעברואַר 1917 האָט די גענעראַל־עקזעקוטיווע פון דער אינטערנעשאָנאַל אויפגעפאָדערט די עקזעקוטיווע פון לאָקאַל 1 זי זאָל קומען צו איר פערטל־יערלעכן מיטינג אין פילאָדעלפיע און גענב אַ דערקלערונג פאָרוואָס זי פאָלגט ניט אויס די אָנטשיידונג צו מאַכן נייע וואָלן. די עקזעקוטיווע פון לאָקאַל 1 איז געקומען קיין פילאָדעלפיע, אָבער זי האָט מיטגענומען מיט זיך ד"ר יצחק אייזיק הורוויטשן פאַר איר אַדוואָקאַט. כדי ניט צו פאַרגערן די לאָגע האָט די גענעראַל־עקזעקוטיווע פון דער אינטערנעשאָנאַל באַשלאָסן אייניצורופן אַ ספּעציעלע קאָנווענשאָן פון דער אינטערנעשאָנאַל, וואָס זאָל אויפנעמען דעם קאַמף פון לאָקאַל 1

און אַז ביז דער קאַנווענשאַן זאָל די איצטיקע עקזעקוטיווע פאַרבלייבן אין מאַכט.

צוליב אַ ריי סיבות האָט די ספּעציעלע קאַנווענשאַן געמוזט אָפּגעלייגט ווערן. אָבער באַלד זיינען אַנטשטאַנען נייע שטרייטן צווישן דער עקזעקוטיווע פון לאָקאַל 1 מיט די איבעריקע לאָקאַלס פון דזשאָינט באָארד, און דער סוף איז געווען, אַז די אינטערנעשאָנאַל איז געווען געצווואונגען צו רעאָרגאַניזירן דעם לאָקאַל 1.

פּרעזידענט שלעזינגער האָט איבערגעגעבן צו דעם געווען געווענעם פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאַל, אַב. ראָזענבערג, און צום געווענעם סעקרעטאַר פון לאָקאַל 1, פּ. קאַטלער, די רעאָרגאַניזאַציע דורכצופירן. עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ נייער לאָקאַל 1 און דער נייער לאָקאַל האָט דערוויילט אַן עקזעקוטיווע, אין וועלכער עס זיינען אַריין די אינטעליגענטסטע און דערפאַרנסטע מיטגלידער פון לאָקאַל 1. די „רוביניסטן" האָבן גענגרינדעט אַ נייע יוניאָן אונטערן נאָמען „אַמאַלגאַמעיטעד קלאָוק מעיקערס יוניאָן אָוו ניו־יאָרק". זיי האָבן אין דער נייער יוניאָן פּרובירט אַרייננעמען אויך מיטגלידער פון אַנדערע טיילן פון קלאָוקס טרעיד. אָבער די קלאָוק אָפּערעיטאָרס זיינען ביסלעכווייז אַריבער אין דעם רעאָרגאַניזירטן לאָקאַל 1 פון דער אינטערנעשאָנאַל און רובין איז אין גיכן אַרונטער פון סצענע. משה רובין איז שפּעטער אַ קורצע צייט געווען אַ קאָמוניסט. וואָס עס האָט מיט אים וויטער פאַסירט — וויס איך ניט.

אין דעם קאָמף קעגן דעם „רוביניזם" האָט די „נייע פאָסט" געשפּילט אַ גרויסע ראָלע. ניט אומזיסט האָבן רובין און זיין קליקע מיך מער געהאַסט ווי וועלכן־עס־איז אַנדערן באַאָמטן פון דער יוניאָן.

צוויי און פופציקסטער קאַפּיטל

ניקאַליי בוכאַרין קומט קיין אַמעריקע. — בוכאַרין און לענין. — טראַצקי אין די יאָרן צוויי רוסישע רעוואָלוציעס. — די פראַנצויזישע רעגירונג שיקט אים אין יאָר 1916 אַרוים פון פראַנקרייך און ער קומט קיין ניו־יאָרק. — טראַצקי אין „צוקונפט" און אין „פאָרווערטס".

אָנהויב 1916 איז קיין ניו־יאָרק געקומען פון דער שוויץ ניקאַליי בוכאַרין, אַ באָלשעוויק, וועלכער איז געשטאַנען נאָענט צו לענינען און אַ פּאָליטיקער שרייבער. בוכאַרין איז ניט געווען פון די גאָר אַלטע באָלשעוויקעס. ער איז געבאָרן געוואָרן אין מאָסקווע. זיין פאָטער איז געווען אַ לערער אין אַ שטאָטישער פּאָלקס־שולע אין מאָסקווע. בוכאַרין האָט געענדיקט גימנאַזיע אין מאָסקווע און האָט דערנאָך שטודירט אין מאָסקווער אוניווערסיטעט, נאָר ער האָט ניט באַווייזן צו ענדיקן דעם אוניווערסיטעט, ווייל ער איז אַרעסטירט געוואָרן, איז געזעסן אין טורמע און איז דערנאָך געווען פאַרשיקט. אין דער רעוואָלוציע פון 1905 איז בוכאַרין נאָך געווען אַ גימנאַזיסט און ער איז נאָך ניט געווען ניט קיין רעדנער און ניט קיין שרייבער.

צום ערשטן מאָל האָב איך באַמערקט זיין נאָמען אין די באָלשעוויסטישע צייטונגען און זשורנאַלן אין די יאָרן 1911־1912. ער איז דעמאָלט שוין געווען אַ מיטגליד פון מאָסקווער קאָמיטעט פון דער באָלשעוויסטישער פאַרטיי. נאָך דעם ווי ער איז אַנטלאָפן פון פאַרשיקונג, האָט ער אַ קורצע צייט געלעבט אין קראָקע, גאַליציע, וואו לענין און זינאָוויעוו האָבן דעמאָלט געלעבט און זיי האָבן פון דאָרט געשריבן כמעט יעדן טאָג אַרטיקלען אין די באָלשעוויסטישע צייטונגען „זוויעזדאַ" און „פראַוודאַ", וועלכע זיינען דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען לעגאַל אין פעטערבורג. פון קראָקע איז בוכאַרין אין גיכן אַוועקגעפאָרן קיין ווין, וואו ער האָט אַ געוויסע צייט שטודירט. וועגן די מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז ער אַוועקגעפאָרן קיין דענמאַרק, וואו ער האָט פאַרבראַכט אַ קורצע צייט און איז אין גיכן אַוועקגעפאָרן קיין שוויצאַריע, וואו ער איז געווען טעטיק אין די דאָרטיקע באָלשעוויסטישע אַרגאַניזאַציעס און האָט געשריבן אין דעם רוסישן באָלשעוויסטישן זשורנאַל „קאָמוניסט", וואָס איז דעמאָלט אַרויסגעגאַנגען אין דער שוויץ. בוכאַרין איז דעמאָלט אין מאַנכע פראָגן זיך פונאַנדערגעגאַנגען מיט לענינען און לענין האָט מיט אים פאָלעמיזירט. ער האָט אָבער אים קיין מאָל ניט שאַרף אַטאַקירט, ווי ער האָט אַטאַקירט אַנדערע באָלשעוויקעס, מיט וועלכע ער איז ניט געווען אייגנשטימיק אין געוויסע פראָגן.

איך האָב מיט בוכאַרינען זיך באַקאַנט באַלד ווי ער איז געקומען קיין אַמעריקע. ער האָט געשריבן אַרטיקלען אין „נאַווי מיר". געטראָפן האָבן מיר זיך טאַקע דעם ערשטן מאָל אין דער רעדאַקציע פון „נאַווי מיר", וואוהין איך פלעג, אַלס רעדאַקטאָר פון די „נייע פאָסט" קומען יעדן דאָנערשטאָג, דורכצוקוקן די זייט פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, איידער זי ווערט געדרוקט אין דעם שבתדיקן נומער פון דער צייטונג. בוכאַרינס אַרטיקלען האָב איך שוין געהאַט געלייענט, איידער נאָך ער איז געקומען קיין אַמעריקע. ער איז באַלד נאָך זיין קומען קיין ניו־יאָרק אַרויסגעפאָרן אויף אַ לעקציע־טור. ער האָט דעמאָלט באַזוכט אייניקע שטעט און געהאַלטן לעקציעס וועגן דער מלחמה און די אויפגאָבן פון די סאָציאַליסטן. נאָך דעם ווי דער רעדאַקטאָר פון „נאַווי מיר" איוואַן עלערט (נאַקאַריאַקאָוו) האָט רעזיגנירט פון זיין אָמט, ווייל ער איז געווען פאַר אַ זיג פון די עלאַיס (פראַנקרייך, ענגלאַנד און רוסלאַנד) אין דער מלחמה איבער די דייטשע מיליטאַריסטן און אימפעריאַ־ליסטן האָט בוכאַרין פאַרנומען עלערטס פלאַץ אין „נאַווי מיר". ער איז געווארן דער פאַקטישער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג און אונטער זיין רעדאַקציע איז דער „נאַווי מיר" געווארן אַלץ מער און מער „אינטערנאַ־ציאָנאַליסטיש", ד. ה. ער האָט אַלץ שארפער קריטיקירט די סאָציאַליסטן פון דייטשלאַנד, פראַנקרייך, ענגלאַנד, בעלגיע און רוסלאַנד, וואָס האָבן געשטיצט די מלחמה־פאַליטיק פון זייערע רעגירונגען. מיט בוכאַרינס אַר־טיקלען אין „נאַווי מיר" האָב איך זעלטן איינגעשטימט. אָבער ער פערזענלעך האָט אויף מיר גלייך ביי אונדזער ערשטער באַגעגעניש געמאַכט אַ זייער גוטן אייндרוק. ער איז געווען אַן עכטער גרויס־רוס, אַ לעבעדיקער, אַ פריילעכער און דערצו אַ העכסט־געבילדעטער מענטש. ער האָט אין מיינע אויגן אויסגעקוקט אַ ביסל ווי לענין אין די יונגע יאָרן. בוכאַרינס אויגן האָבן אויך אָפט געפינקלט מיט אַ מאָדנעם פייערל, אָבער קיין בייזקייט האָב איך אין בוכאַרינס בליק קיין מאָל ניט באַמערקט. ער איז געווען אַ פאַנאַטישער באָלשעוויק, אָבער מיט אים האָט מען געקענט דיסקוטירן. ער האָט אויך ליב געהאַט צו פאַרברענגען און אַפילו זיך „נאַריש מאַכן".

דער באַקאַנטער בונדישער פובליציסט א. ליטוואַק, וועלכער האָט אין אָנהויב פון דער מלחמה געלעבט אין צירין, פלעגט זיך דאָרט אָפט טרעפן מיט בוכאַרינען. ליטוואַק האָט אים אויסגעלערנט זינגען עטלעכע יידישע פאָלקס־לידער און בוכאַרין פלעגט ליב האָבן צו זינגען די יידישע לידער. איך פלעג זיך מיט בוכאַרינען אָפט טרעפן ניט נאָר אין „נאַווי מיר", נאָר אויך ביי באַקאַנטע רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכע זיינען געווען מיינע שכנים אין די בראָנקס. בוכאַרין האָט ליב געהאַט קינדער און ער פלעגט שטיפן מיט זיי. מיין פאַרשטאַרבענער עלטערער זון באָריס, וועלכער איז דעמאָלט נאָך קיין 5 יאָר ניט אַלט געווען, איז ניט אין מאָל „געפאָרן רייטן־דיק" אויף בוכאַרינען.

וועגן זיין פערזענלעכן לעבן האָט בוכאַרין קיין מאָל ניט גערעדט. איך האָב, צום בישפּיל, ניט געוואוסט, אַז ער איז שוין דעמאָלט געווען פאַר־הייראָט און האָט געהאַט אַ פרוי אין מאָסקווע. זי איז פונקט ווי ער אויך

געווען אַ באַלשעוויטשקע. איך האָב ליב געהאַט מיט בוכאַרינען צו שמועסן אוּן צו פֿאַרברענגען. ער איז געווען אַ גרויסער פּאַנאַטיקער אוּן דאָך אַ סימפּאַטישער מענטש.

איין מאָל אין אַ זונטאָג, וועּן איך בין אַרויפֿגעקומען צו מיינע רוסישע פֿרײַנד, וועלכע האָבן געוואוינט ניט וויַיט פוּן מיר, האָב איך דאָרט געטראָפֿן בוכאַרינען. וועּן זיי האָבן זיך געזעצט עסן בין איך אָריין אין אַ צווייטן צימער אוּן געזומען דאָרט לייענען אַ צייטונג. מיט אַ מאָל האָב איך דער־הערט אַ מוראדיקן קוויטש פוּן דער באַלעבאָסטע. איך האָב געמיינט, אַז זי האָט זיך געווויס אָפּגעבריט די האַנט. ערשט וואָס האָט פֿאַסירט? וועּן די באַלעבאָסטע האָט אַריינגעגאַסן אין בוכאַרינס טעלער די זופּ, איז אין טעלער אַריינגעפֿאַלן אַ טאַראַקאַן (קאָקראָטש). זי האָט געוואָלט צונעמען דעם טעלער אוּן אויסגיסן די זופּ, אָבער בוכאַרין האָט אָפּגעשטופּט איר האַנט, האָט מיטן לעפל אַ כאַפּ געטאָן דעם טאַראַקאַן, אים אַריינגעלייגט אין מויל אוּן אַרונטערגעשלונגען. די פרוי איז ממש געוואָרן היסטעריש. בוכאַרין האָט אָבער לאַכנדיק געזאָגט: „מיט וואָס איז אַ טאַראַקאַן ערגער פוּן אַנ־דערע לעבעדיקע באַשעפענישן וועלכע מיר עסן"?

אין בוכאַרינען איז געווען עפּעס פוּן באַזאַראָווֹן, דעם הויפּט־העלד פוּן טורגעניעווס ראָמאַן „טאַטעס אוּן קינדער". בוכאַרין האָט זייער שטאַרק געהאַלטן פוּן לענינען אוּן איך פֿלעג אים אָפֿט קיבעצן, אַז לענין איז פֿאַר אים אַ גאָט. „איך בין זיכער — האָב איך איין מאָל אים געזאָגט אין שפּאַס — וועּן לענין זאָל אייך אויפֿווייזן, אַז כדי צו פֿאַרווירקלעכן דעם סאָציאָליזם אוּן פֿאַרפעסטיקן די סאָציאָליסטישע אָרדענונג, מוז מען טויטן ניט נאָר אַלע קאַפּיטאַליסטן, נאָר אויך אַלע זייערע ייִנגלעך, וועט איר ניט אַ טראַכט־טועַנדיק זאָגן: — מילא, אַז מען מוז, מוז מען; אילִיטש (לענין) וויס וואָס ער רעדט!"

בוכאַרין האָט זיך הויך אויפֿן קול צעלאַכט. מיר איז דעמאָלט גאָר ניט איינגעפֿאַלן, אַז עטוואָס ענלעכס קען אין אַ 2־3 יאָר אַרום טאָקע געשען. אין 1916 אָבער איז בוכאַרין נאָך געווען אַן איבערצייגטער דעמאָקראַט אוּן אַ פּרינציפּיעלער קעגנער פוּן טויט־שטראָף.

אונטער בוכאַרינס רעדאַקציע האָבן אין „נאַווי מיר" אָנגעהויבן שרייבן טראָצקי אוּן די אָנדערע „אינטערנאַציאָנאַליסטן".

וועּן עס איז אין זומער 1914 אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מלחמה, האָט טראָצקי זיך געפּונען אין ווין. דער עסטרייכישער סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישער פּירער ויקטאָר אָדלער האָט טראָצקין אוּן זיין פֿאַמיליע (די פרוי מיט צוויי ייִנגלעך) געהאָלפֿן אַרויספֿאָרן פוּן עסטרייך קיין צירידְ, שווייץ. דאָרט האָט טראָצקי אין גיכן פֿאַרעפֿנטלעכט אַ בראָשור אין דייטש: „די מלחמה אוּן דער אינטערנאַציאָנאַל". אין יענער בראָשור האָט טראָצקי שאַרף קריטיקירט דער עיקר די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן פֿאַר דעם, וואָס זיי האָבן אין רייכסטאָג געשטימט פֿאַרן מיליטעריש בודזשעט אוּן געשטיצט די מיליטערישע פֿאָליטיק פוּן דער דייטשער רעגירונג. אין יענער בראָשור האָט טראָצקי געשריבן:

„נאָר דער, וואָס מאַכט צו זייַנע אויגן, זעט ניט, אַז די פּאָליטיק פון דעם דייטשן יונקערטום האָט אַלע מאָל געפּאַדערט די פּאַרניכטונג פון פראַנקרייך. אַ זיג פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה איבער פראַנקרייך וואָלט געווען אַ זיג פון דעם פעאַדאַל־מאַנאַרכיסטישן רעזשים איבער אַ רעפובלי־קאַניש־דעמאָקראַטישן רעזשים".

אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום האָט טראָצקי זיך אַריבערגעקליבן פון צירין קיין פּאַריז און דאָרט איז ער געוואָרן אַ נאָענטער מיטאַרבעטער פון דער רוסישער צייטונג „גאָלאָס", אַרגאַן פון די רוסישע אַנטי־מלחמה־סאָציאַ־ליסטן, וואָס איז רעדאַגירט געוואָרן פונעם מענשעוויסטישן פירער מאַרטאָוו. שפּעטער, וועַן די פראַנצויזישע רעגירונג האָט צוגעמאַכט דעם „גאָלאָס" האָט די צייטונג אָנגעהויבן צו דערשיינען אונטער דעם נאָמען „נאַשע סלאָווא" (אונדזער וואָרט). מאַרטאָוו האָט, ווי פריער געשריבן אין דער צייטונג, אָבער איר הויפּט־רעדאַקטאָר איז געוואָרן טראָצקי. די נאָענטסטע מיטאַרבעטער פון דער צייטונג זיינען געווען: מאַרטאָוו, לונאַטשאַרסקי, פּאָקראָווסקי, ריאַזאַנאָוו, לאָזאָווסקי, מאַנאילסקי, אָנטאָנאָוו־אָוסעיענקאָ, ראַקאָווסקי, מאַדאַם קאָלאָנטאַי און מ. פּאָולאָוויטש. זיי אַלע, אויסער מאַר־טאָוון, זיינען אין 1917 צוגעשטאַנען צו די באָלשעוויקעס.

אויב טראָצקי האָט פריער, אין צירין, אָטאָקירט דער עיקר די דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, איז אין פּאַריז זיין פּען מיט דער גאַנצער שאַרפקייט געוועגדעט געווען קעגן פראַנקרייך און אירע פּאַרבינדעטע. האָט די פּראָ־צויזישע רעגירונג, סוף 1916, צוגעמאַכט די „נאַשע סלאָווא" און טראָצקין אַרויסגעשיקט פון פראַנקרייך.

טראָצקי איז אַוועקגעפאָרן קיין שפּאַניע אָבער פון דאָרט האָט מען אים אויך אַרויסגעשיקט פאַר זיין פּראָפּאַגאַנדע קעגן די עלאַיס און ער איז מיט זיין פרוי און 2 יינגלעך געקומען קיין ניו־יאָרק. פּאַרפאָרן איז ער צו אַ זעצער פון „נאַווי מיר" מיטן נאָמען אַלעקסאַנדער מענסאָן (זיין אמתער נאָמען איז געווען מינקין). ער איז געווען אַ באָלשעוויק און אַ פולשטענדיק אָסימילירטער ייד, וועמענס פרוי עס איז געווען אַן אוראַלטער באָלשעוויט־קע, אַ קריסטין. זיי האָבן געוואוינט ניט ווייט פון מיר, אין דעם זעלבן הויז וואו עס האָבן געוואוינט די פּיאַנטקאָווסקיס, צו וועמען בוכאַרין פלעגט אָפט קומען. אַלעקסי פּיאַנטקאָווסקי איז געווען אַ רוסיפיצירטער פּאָליאַק פון אַריסטאָקראַטישן אָפּשטאַם. ער איז געווען אַ זייער סימפּאַטישער אידעא־ליסט, אַ רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליסט. שפּעטער איז ער געוואָרן אַ טראָצ־קיסט און אין זומער 1917, שוין זייַענדיק אין פּעטערבורג, איז ער צוזאַמען מיט טראָצקין און די אַנדערע טראָצקיסטן, וועלכע זיינען געקומען צוזאַמען מיט אים פון ניו־יאָרק, אַרייַנגעטראָטן אין דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי.

פּיאַנטקאָווסקיס פרוי, ליזאַ, איז געווען אַ יידישע און אַן אַנאַרכיסטקע. מיט פּיאַנטקאָווסקין בין איך נאָענט באַפרייַנדעט געוואָרן נאָך אין 1908, אין פילאַדעלפיע. שפּעטער, וועַן ער האָט געהיראָט אין ניו־יאָרק, זיינען

מיר נאָך נעענטער באַפריינדעט געוואָרן. איך פלעג אָפט אַרויפקומען צו זיי און זיי פלעגן אָפט קומען צו אונדז.

איך בין אין 1916, ווי געזאָגט, געווען אַ „סאָציאַל פּאַטריאָט", ד. ה. אַ פּראָ־עלאַי און האָב ניט געטיילט די אַנטריסטונג פון די מערסטע ניו־יאָרקער סאָציאַליסטן קעגן פּראָנקרייך דערפּאַר, וואָס זי האָט צוגעמאַכט טראָצקיס צייטונג „נאַשע סלאָווא" און אים אַרויסגעשיקט פון פּראָנקרייך. וועג מען האָט אים אָבער אויך פון שפּאַניע פּאַרטריבן, האָב איך זיך געלאָזט אייניריידן פון מיינער אַ נאָענטער פריינדין און בין אַוועק צו די פּיאָנט־קאָווסקיס זיך טרעפן מיט טראָצקין.

די מענסאָנס, צו וועמען טראָצקי מיט זיין פרוי און קינדער זיינען קומענדיק קיין ניו־יאָרק פּאַרפּאָרן, האָבן געוואוינט מיט אַ שטאָק העכער איבער די פּיאָנטקאָווסקיס.

טראָצקי האָט געוואוסט, אַז איך בין אַ „סאָציאַל־פּאַטריאָט". דאָך איז ער אַרונטערגעקומען צו די פּיאָנטקאָווסקיס, וועג מען האָט אים געלאָזט וויסן, אַז איך בין געקומען און ער האָט זיך העפלעך באַגריסט מיט מיר. געקומען בין איך מיט מיין ייִנגל. טראָצקי האָט אים פריינדלעך באַגריסט און אויסגעשטרעקט צו אים זיין האַנט. אָבער מיין ייִנגל האָט צוריקגעצויגן זיין האַנט און האָט ניט געענטפערט אויף טראָצקיס באַגריסונג, האָט טראָצקי געזאָגט: „נו, ניט כאָטשיעש טאָק ניט נאָדאַ" („אַז דו ווילסט ניט דאַרף מען ניט").

מיר האָבן געטרונקען טיי און גאָנץ געמיטלעך געשמועסט אַ מינוט צען, אָבער באַלד איז דער געשפּרעך אַריבער אויף דער מלחמה און טראָצקי האָט אָנגעהויבן גיסן פּעך און שוועבל ניט נאָר אויף דעם פּירער פון די פּראָנצויזישע סאָציאַליסטן זשול געד און אויף פלעכאַנאָוון, נאָר אויך אויף פּאָוועל אַקסעלראָדן, וועלכער איז געווען אַן „אינטערנאַציאָנאַליסט" און האָט, צוזאַמען מיט טראָצקין און לענינען אָנטיילגענומען אין דער צימערוואַלדער קאָנפערענץ. פּאַר טראָצקין אָבער איז אַקסעלראָד שוין דעמאָלט געווען ניט גענוג רעוואָלוציאָנער. די גאַנצע צייט האָט ער קריטיקירט שארף נאָר די רעגירונגען פון די עלאַיס־לענדער, דער עיקר פּראָנקרייך. פּראָנקרייך און אירע פּאַרבינדעטע, האָט ער געזאָגט,ווילן ניט קיין פרידן. זיי פירן אירע פּפּע צו אַ שרעקלעכער עקאָנאָמישער, סאָציאַלער און מאָראַלישער קאַטאַסטראָפע און מער פון אַלעמען זיינען אין דעם שולדיק „אייערע געדס, פלעכאַנאָוס און די מענשעוויקעס, וועלכע וואָקלען זיך".

איך האָב אים געשטעלט די פראָגע: „ווי קומט עס, וואָס אַלס 'אינטער־נאַציאָנאַליסט', ווי איר רופט זיך, אַטאַקירט איר כסדר נאָר פּראָנקרייך און אירע פּאַרבינדעטע, אָבער זייער זעלטן דייטשלאַנד?"

האָט ער מיר געהייסן איבערלייענען זיין דייטשע בראָשור „די מלחמה און דער אינטערנאַציאָנאַל". איך האָב אים געענטפערט, אַז זיין בראָשור האָב איך געלייענט, אָבער די דאָזיקע בראָשור האָט ער דאָך אָנגעשריבן אין ציריך ביים אָנהויב פון דער מלחמה. „אָבער וואָס שרייבט איר איצט?" — האָב איך געזאָגט און איך האָב אים דערציילט, אַז זיין אַמאָליקער פריינד

לעוו דייטש האָט איבערלייענענדיק זיינעם אַן אַרטיקל אין פֿאַריזער „נאַשע סלאָווֹ", מיט ענטרסטונג אויסגערופן: „וואָן איך וואָלט פּערזענלעך ניט געקענט טראָצקין, וואָלט איך ניט געצווייפלט אין דעם, אַז ער איז אונטער־געקויפט פון דער דייטשער רעגירונג".

איך געדענק איצט ניט, וואָס טראָצקי האָט מיר געענטפערט אויף דעם. איך געדענק נאָר, אַז איך בין באַלד אַוועק אַהיים און האָב באַשלאָסן מער ניט צו באַגעגענען זיך מיט אים. צו זיין אויפנאַמע־פֿאַרזאַמלונג (רעסטשאָן מיטינג) אין קופּער־יוניאָן, בין איך ניט געגאַנגען. איך האָב אָבער געלייענט אין „נאָווי מיר" אַן אויספֿירלעכן באַריכט וועגן דער פֿאַרזאַמלונג אין קופּער־יוניאָן און דעם אינהאַלט פון זיין רעדע. טראָצקי איז געווען אַ גלענצנדער רעדנער און צו דער אויפנאַמע־פֿאַרזאַמלונג, וואָס די צייטונג „נאָווי מיר" האָט פֿאַר אים אַראַנזשירט אין קופּער־יוניאָן, האָט ער זיך געווויס גוט צו־געגרייט. אין זיין רעדע האָט ער געשילדערט די אַלע שרעקן פון דער מלחמה און ער האָט אויך דאָרט געמאַכט פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר דעם, וואָס די מלחמה ווערט פֿאַרגעזעצט, דער עיקר די פֿראַנצויזישע רעגירונג און די סאָציאַליסטן, וועלכע זיצן אין דער דאָזיקער רעגירונג.

„פֿאַרפֿלוכט זאָלן זיין די יעניקע סאָציאַליסטן", האָט ער אויסגערופן, וועלכע געפּינען פֿאַר מעגלעך אויסצושטרעקן די האַנט צו אַזוינע סאָציאַ־ליסטן ווי אַלבער טאָמאַ (אַ באַוואוסטער פֿראַנצויזישער סאָציאַליסט, וועל־כער איז געווען אַ מיניסטער אין דער רעגירונג פון נאַציאָנאַלער פֿאַרטיי־דיקונג). עס איז גאָר קיין צווייפל ניט, האָט טראָצקי געזאָגט, אַז וען די סאָלדאָטן, וועלכע האָבן איבערגעלעבט די אַלע שרעקן פון דער מלחמה, וועלן צוריקקומען אַהיים, וועלן זיי תיכף רעוואָלטירן קעגן זייערע רעגירונ־גען, וועלן זיי אָפּווישן פון דער ערד צוזאַמען מיט דער בורזשואַזיע און וועלן איינפירן אַ סאָציאַליסטישע אָרדענונג. די שרעקן פון דער מלחמה, האָט טראָצקי געזאָגט, האָבן איבערגעלעבט די אַרבעטער פון אַלע לענדער, פון די זיגרייכע, אַזוי גוט ווי פון די באַזיגטע, דעריבער וועלן די אַרבעטער, וואָס וועלן צוריקקומען פון די פראָנטן אומעטום מאַכן אַ רעוואָלוציע, אָפּ־געזען פון דעם, צי זייער רעגירונג האָט גזיגט אין דער מלחמה, אָדער האָט געליטן אַ מפלה, און, ווי באַלד אומעטום וועט פֿאַרקומען אַ סאָציאַ־ליסטישע רעוואָלוציע, מאַכט דאָך שוין ניט אויס, וועלכער צד עס וועט זיגן אין דער מלחמה.

ווי איז אָבער, טאָמער וועלן זיי ניט מאַכן קיין רעוואָלוציע?

„דעמאָלט, האָט טראָצקי אויסגערופן מיט גרויס פּאַטאָס, וועל איך ווערן אַ מיזאַנטראָפּ (אַ מענטשן־פיינט)".

אַזוי ווי דייטשלאַנד האָט דעמאָלט געהאַט פֿאַרנומען גאַנץ בעלגיע, אַ גרויסע טייל פון פֿראַנקרייך, גאַנץ פּוילן, ליטע און אַנדערע טיילן פון רוסלאַנד, און זי האָט ניט בדעה געהאַט זיי צוריקצוגעבן, איז טראָצקיס אַגיטאַציע געווען דורכאויס אין די אינטערעסן פון דייטשלאַנד. באַלד נאָך יענער פֿאַרזאַמלונג איז טראָצקי געוואָרן אַ מיטגליד פון דער רעדאַקציע פון „נאָווי מיר". ער האָט שנעל אַריבערגעוואונען אויף זיין זייט יענע

יונגעלייט, וועלכע זיינען געווען פֿאַרבונדן מיטן „נאָווי מיר". מיט זייער הילף איז אים געלונגען אַרויסצושטופּן פון דער רעדאַקציע ד"ר אינגער־מאַנען און די אַנדערע מענשעוויקעס, וועלכע האָבן געגרינדעט דעם „נאָווי מיר" און ער און בוכאַרין זיינען געוואָרן די רעדאַקטאָרן פון דער צייטונג.

בוכאַרין איז אָלס לעניניסט ניט געווען פֿאַרליבט אין טראָצקין און טראָצקי אין אים אויך ניט. דאָך האָט טראָצקי דעמאָלט שטאַרק באַאײַנ־פלוסט בוכאַרינען און בײדע האָבן געפירט פּאָקטיש די זעלבע לעניניסטישע ליניע אין דער צייטונג.

טראָצקי האָט אויך געשריבן עטלעכע אַרטיקלען אין דער טעגלעכער דייטשער סאָציאַליסטישער צייטונג „ניו־יאָרקער פֿאָלקס־צייטונג" און איז אויך געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון „פֿאָרווערטס".

אין די געשפֿרעכן מיט די מיטאַרבעטער און אָנגעשטעלטע פון „נאָווי מיר", האָב איך כסדר געהאַלטן אין אײַן אָנווייזן זיי, אַז טראָצקי איז ניט אויפֿריכטיק אין זיין „אינטערנאַציאָנאַליזם". ער אַטאַקירט שטענדיק אָלס פֿאַרעטער די אַלע זשורנאַליסטן, וועלכע שרייבן אין די צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס זיינען פֿאַר אַ זיג פון די עלאַיס אין דער מלחמה. ער אַליין אָבער שרייבט אין „פֿאָרווערטס", וועלכער איז פֿאַר אַ זיג פון דייטש־לאַנד אין דער מלחמה.

כאָטש איך האָב נאָך מיין ערשטער באַגעגעניש מיט טראָצקין געהאַט באַשלאָסן מיט אים מער ניט צו באַגעגענען זיך, האָב איך נאָך אַ פּאָר מאָל אים געטראָפֿן. איין מאָל ביי מיין פֿרײַנד משה טערמאַן אין הויז, אין די בראָנקס, און אַ פּאָר מאָל אין רעדאַקציע פון „נאָווי מיר".

ווי איך האָב שוין דערציילט אין די פּריערדיקע קאַפּיטלען, איז משה טערמאַן געווען איינער פון די פֿיאָנערן פון „בונד". ער איז געווען אַ ג־ע־בילדעטער מענטש, האָט געקאָנט שפּראָכן, האָט אַ לאַנגע צייט געלעבט אין דער שווייץ, אין פּאַריז און אין לאָנדאָן. וועג איך האָב זיך באַקענט מיט טערמאַנען, איז ער געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, אָבער שוין ניט קיין אָרטאָדאָקסאָלער מאַרקסיסט. ער איז מער געווען געניגט צום רעוויזיאָניזם. ער האָט גלעייַנט עדוואַרד בערנשטיינס קריטישע אָפּהאַנדלונגען וועגן מאַרקסיזם אין דייטשן אָריגינאַל און ער האָט געהאַלטן, אַז בערנשטיין איז אין אַ סך פּרטים געראָטן.

טערמאַן איז אויך געווען אַ פּרינציפּיעלער קעגנער פון באָלשעוויזם. ער איז אָבער געווען אַ זייער טאָלעראַנטער מענטש. פלעגט ער די באָלשע־ויקעס נאָר מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל זיי אָפּט אַ קיבעץ טאָן. קיין מלחמה האָט ער קאַגן קיינעם ניט געפירט. מיט טראָצקין איז טערמאַן געווען באַ־קאַנט נאָך פון אירלאַנד. וועג די מלחמה איז אויסגעבראָכן, האָט טערמאַן געוואָונטשן אַ זיג פון דייטשלאַנד, ניט אויס ליבע צום קייזער, נאָר דערפֿאַר, וואָס ער האָט מורא געהאַט, אַז אַ זיג פון די עלאַיס איבער דייטשלאַנד וועט פֿאַרשטאַרקן דעם צאַריזם אין רוסלאַנד. וועג רוסלאַנד, אָבער, זאָל פֿאַרלירן די מלחמה, וועט דאָרט אויסברעכן אַ נייע רעוואָלוציע, ווי דאָס איז געשען אין יאָר 1905, וועג רוסלאַנד האָט געליטן אַ נידערלאַגע אין דער מלחמה

מיט יאַפאַן. נאָך פאַר דער מלחמה איז טערמאַן געווארן דער געהילף־רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט". דער רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט" איז דעמאָלט געווען א. ליעסין. ליעסין האָט פאַרנומען די זעלבע שטעלונג צו דער מלחמה, ווי טערמאַן. דאָס הייסט, אַז זיי ביידע האָבן געוואונטשן, אַז דייטשלאַנד זאָל אַרויס די זיגערין פון דער מלחמה. דער אונטערשייד צווישן זיי איז געווען נאָר דער, וואָס טערמאַן האָט געהאַלטן, אַז שולדיק אין דער מלחמה זיינען דער עיקר רוסלאַנד און פראַנקרייך. ליעסין, ווידער, האָט געהאַלטן, אַז שולדיק זיינען הויפטזעכלעך רוסלאַנד און ענגלאַנד. איך בין מיט ליעסינען געווען נאָענט באַפרײַנדעט נאָך פון יאָר 1908 אָן. ליעסינס פראָ־דייטשע אַרטיקלען האָבן מיר פאַרשאַפט עגמת נפש. אין אַנהויב פון דער מלחמה פלעג איך נאָך אַרויפקומען צו אים און אַפט דיסקוטירן מיט אים וועגן דער מלחמה. שפּעטער, אָבער, האָב איך אויפגעהערט — איך האָב זיך איבערצייגט, אַז עס איז אַן אַרויסגעווארפענע אַרבעט. איך פלעג זיך, ווי פריער, אַפט באַגעגענען מיט אים, אָבער פלעג אויסמיידן צו דיס־קוטירן מיט אים וועגן דער מלחמה.

מיט טערמאַנען, אָבער, פלעג איך יאָ דיסקוטירן אויך וועגן דער מלחמה, וויל ער האָט געקאָנט אויסהערן אַ קעגנער און אַריינטראַכטן זיך אין זיינע אַרגומענטן. ער האָט ניט אידעאַליזירט די קייזערלעכע דייטשלאַנד, ווי צביון, למשל, וועלכער איז אין די מלחמה־יאָרן צוריק אַריין אין „פאָר־ווערטס" אלס אינווייניקסטער מיטאַרבעטער.

וועג טראַצקי איז געקומען קיין אַמעריקע, האָט טערמאַן זיך באַלד געטראָפן מיט אים און האָט אים אין ליעסינס נאָמען אייַנגעלאַדן צו שרייבן אין דער „צוקונפט". טראַצקי האָט באַלד אין „צוקונפט" אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל, אין וועלכן ער האָט שארף אַטאַקירט דעם באַרימטן פראַנצויזישן סאָציאַליסטישן פירער זשול געד. טראַצקי האָט אים געשטעמפּלט אלס פאַררעטער און געמאַכט פון אים אַש און בלאָטע. געד איז יאָרן לאַנג געווען אייַנער פון די געאַכטעטסטע פּערזענלעכקייטן אין פראַנקרייך און אייַנער פון די וואַרטזאָגער פון אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליזם.

נאָך איידער טראַצקיס אַרטיקל איז דערשינען אין „צוקונפט", האָב איך ביי טערמאַנען אין הויז געטראָפן טראַצקין. מיר האָבן זיך באַגריסט און דערנאָך געשמועסט, אָבער ניט וועגן דער מלחמה. איך געדענק, אַז מיר זיינען צוזאַמען אַרויס פון טערמאַנס הויז און איך האָב טראַצקין נאָך באַגלייט ביז זיין הויז. מיר האָבן געוואוינט ניט זייער וויט אייַנע פון די אַנדערע. טערמאַן האָט געוואוינט אויף האָו עווענוי, טראַצקי אויף וואַיז עווענוי און איך אויף סטעבינס עווענוי. אַ צווייטן מאָל האָב איך טראַצקין באַגעגנט אין דער רעדאַקציע פון „נאָוויי מיר". דאָס איז געווען שוין נאָך דעם וויי זיין אַרטיקל קעגן געדן איז דערשינען אין „צוקונפט". איך געדענק שוין ניט וויי אָזוי עס איז געקומען צו רייד וועגן דעם דאָזיקן אַרטיקל, צי טראָצ־קי אַליין, צי עמעצער אַנדערש אין „נאָוויי מיר", האָט מיך אַ פרעג געטאָן, וויי איז מיר געפעלן טראַצקיס אַרטיקל אין דער „צוקונפט"? איך האָב געענטפערט, אַז איך האָב געלייענט דעם אַרטיקל מיט גרויס אַנטריסטונג.

טראָצקי האָט אַ שמייכל געטאָן און איז אַריין צו זיך אין צימער. אין גיכן האָט טראָצקי אָנגעהויבן שרייבן אַרטיקלען אין „פאָרווערטס". פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט אויך אין זיינע „פאָרווערטס"־אַרטיקלען אַטאַקירט נאָר די עלאַיס. וועג איך בין איין מאָל געקומען אין רעדאַקציע פון „נאָווי מיר", האָב איך פאַר אייניקע אָנגעשטעלטע פון „נאָווי מיר", וועלכע זיינען דעמאָלט אַלע געווען „אינטערנאַציאָנאַליסטן" פון טראָצקיס חדר, זיך אויסגעדריקט, אַז איצט האָט טראָצקי באַשטעטיקט, אַז זיין אַווי געוואָרפענער „אינטערנאַציאָנאַליזם" איז נאָר אַ פאַלשער שילד פאַר זיין פראָ־געַרמאַניזם. „וי אַזוי, האָב איך געזאָגט, קאָן אַ 'רעוואָלוציאָנערער אינטערנאַציאָנאַליסט', פאַר וועלכן טראָצקי גיט זיך אָרויס, שרייבן אין אַ צייטונג, וועלכע איז פאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד און אין וועלכער פיליפּ שיידעמאַן איז אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער?" (שיידעמאַן איז דעמאָלט געווען דער פירער פון די פאַטריאָטישע דייטשע סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן אויף פולע הונדערט פּראָצענט געשטיצט די מלחמה־פּאָליטיק פון דעם קייזערס רעגירונג. שיידעמאַן איז דעמאָלט געווען דער בערלינער קאָרעספּאָנדענט פון „פאָרווערטס").

איך געדענק ניט, צי טראָצקי אַליין האָט געהערט וואָס איך האָב געזאָגט וועגן זיין מיטאַרבעטערשאַפט אין „פאָרווערטס", אָדער אַנדערע האָבן עס אים איבערגעגעבן, נאָר אין אַ וואָך אָרום, וועג איך בין ווידער געקומען אין רעדאַקציע פון „נאָווי מיר" און טראָצקי האָט פון דער וויטנס מיך באַמערקט, איז ער באַלד אַריין צו זיך אין צימער. אין אַ פאָר וואָכן אָרום האָט פאָסירט אַזאָ זאַך: די אַמעריקאַנער רעגירונג האָט איבערגעכאַפּט אַ געהיימע טעלעגראַמע פון דעם דייטשן אויסערן־מיניסטער פון בערלין צו דעם דייטשן קאָנסול אין מעקסיקע. אין דער דאָזיקער טעלעגראַמע האָט דער דייטשער אויסערן־מיניסטער געהייסן דעם דייטשן קאָנסול אין מעקסיקע פאַרשושלאָגן דער מעקסיקאַנער רעגירונג, אַז אויב מעקסיקע וועט אַריין אין דער מלחמה אויף דער זייט פון דייטשלאַנד און דייטשלאַנד וועט געווינען די מלחמה, וועט דייטשלאַנד „צוריק אומקערן" מעקסיקע דעם סטעיט ניו־מעקסיקע, אַ טייל פון קאַליפאָרניע און אַנדערע טעריטאָריעס, וועלכע האָבן אַמאָל געהערט צו מעקסיקע. די דאָזיקע טעלעגראַמע האָט אַרויסגערופן אַ שטורעם פון אַנטריסטונג קעגן דייטשלאַנד אין גאַנץ אַמעריקע (די פאַראייניקטע שטאַטן איז דעמאָלט נאָך געווען נייטראַל אין דער מלחמה צווישן דייטשלאַנד און די עלאַיס). אויך דער „פאָרווערטס" האָט אויף דער ערשטער זייט אָפּגעדרוקט אַ דערקלערונג פון דער רעדאַקציע, אַז אויב עס וועט זיך אַרויסווייזן, אַז די טעלעגראַמע איז ניט קיין געפעלשטע, „וועלן מיר אַלע מיט אַלע אונדזערע כוחות העלפן ברענגען אַ נידערלאָגע פאַר דייטשלאַנד".

אויף מאָרגן, נאָך דעם ווי די דאָזיקע רעדאַקציאָנעלע מעלדונג איז דערשינען אין „פאָרווערטס", האָט טראָצקי פאַרפּנטלעכט אַ דערקלערונג, אין וועלכער ער האָט פאַרדאָמט דעם „פאָרווערטס" און גלאָזט וויסן, אַז ער רייסט איבער אַלע פאַרבינדונגען מיט אים.

אייניקע פון טראָצקיס גרויסע פאַרערער איז געווען גריגאָרי טשודנאָוו־

סקי, וועלכער איז מיט אַ קורצער צייט פֿאַר טראַצקין געקומען קיין אַמעריקע. טשודנאָווסקי איז געווען אַ זון פון דעם באָוואוסטן יידישן רעוואָלוציאָנער פון די 70קער יאָרן, סאָלאָמאָן טשודנאָווסקי, וועלכער איז יאָרן לאַנג געווען פֿאַרשיקט אין סיביר און זיין זון, גריגאָרי, איז געבוירן געוואָרן אין סיביר. ווען ער איז אויסגעוואַקסן, איז ער געוואָרן אַ מיטגליד פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. בין דער מלחמה איז ער געווען אַ מענשעוויק, אָבער אין די מלחמה־יאָרן איז ער געוואָרן אַן „אינטערנאַציאָנאַליסט". אין 1915 איז ער געקומען קיין ניו־יאָרק. וואָס ער האָט דאָ געטאָן געדענק איך ניט, אָבער ער האָט אויף מיר געמאַכט דעם אייבדרוק פון אַ גאַנץ סימפּאַטישן מענטשן.

אייגער פון די דעמאָלטדיקע מיטאַרבעטער פון „נאָווי מיר" איז געווען ו. וואָלאָדאַרסקי. זיין אמתער נאָמען איז געווען גאָלדשטיין. ער האָט געשטאָמט פון בעסאַראַביע. ער האָט פריער געוואוינט אין פילאָדעלפיע און אין צייט פון דעם שניידער־סטרייק אין פילאָדעלפיע איז ער געווען אַן אָרגאַניזאַטאָר פון דער אַמאַלגאַמייטעד קלאָדינג וואָרקערס יוניאָן. דערנאָך איז ער געקומען קיין ניו־יאָרק און איז אין גיכן געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פון „נאָווי מיר". ער איז אין אָנהויב געווען אַ מענשעוויק, אָבער ווען טראַצקי איז געקומען קיין ניו־יאָרק, איז ער געוואָרן טראַצקיס אַ „חסיד". ווען איך בין אויף מאָרגן נאָך טראַצקיס אָרויסטריט קעגן „פּאָרווערטס" געקומען אין רעדאַקציע פון „נאָווי מיר" האָבן טשודנאָווסקי און וואָלאָדאַרסקי מיך באַגעגנט מיט אַ פּראָגע:

„נו, וואָס וועט איר איצט זאָגן? טראַצקי האָט דאָך איבערגעריסן אַלע פֿאַרבינדונגען מיטן „פּאָרווערטס". איצט זעט איר שוין, וויי אומגעריכט איר זייט געווען מיט אייער קריטיק פון טראַצקין?"

„אין קעגנטייל", האָב איך געענטפערט, „טראַצקיס איצטיקע האַנדלונג באַשטעטיקט גראָד, אַז אַלץ וואָס איך האָב געזאָגט וועגן זיין „אינטערנאַציאָנאַליזם" איז אמת. ווען דער 'פּאָרווערטס' איז געווען פֿאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה, האָט טראַצקי געפונען פֿאַר מעגלעך מיטצוארבעטן אין 'פּאָרווערטס', אָבער אַזוי שנעל ווי דער 'פּאָרווערטס' דערקלערט, אַז אויב דייטשלאַנד האָט טאַקע געמאַכט אַזאַ פֿאַרשלאָג צו מעקסיקע, וועט דער 'פּאָרווערטס' אַרבעטן פֿאַר אַ מפּלה פון דייטשלאַנד, איז טראַצקי אַנטלאָפן פון 'פּאָרווערטס' — איז דאָס ביי אייך 'אינטערנאַציאָנאַליזם'?"

בוכאַרין, וועלכער איז געזעסן אין אַ צווייטן צימערל, וואָס איז געווען אָפּגעטיילט מיט אַ פּאַרעגטשע און האָט געהערט וואָס איך האָב געזאָגט, איז אָרויסגעקומען פון זיין צימערל, האָט אַ שאָקל געטאָן צו מיר מיטן קאָפּ און האָט אַ זאָג געטאָן:

„נאָ ווי ניע מאָשעטע עטאָ סקאָזאָט אָב אילימשע" („אָבער איר קאָנט דאָס ניט זאָגן וועגן אילימשן", לענינען).

„אילימש אַרבעט אויף זיין שטייגער פֿאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד", האָב איך אים געענטפערט. בוכאַרין איז צוריק אַריין אין זיין צימער...

דריי און פופציקסטער קאַפּיטל

די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד זיגט. — דער אָפּקלאַנג פון דער רעוואָלוציע אין ניו־יאָרק. — טראָצקיס גרויסע פּאָליטישע רעדע אין ניו־יאָרקער בעטהאָווען־האַל. — מיין לעצטער צוזאַמענשטויס מיט אים. — צוויי פּאַרזאַמלונגען צו פּייערן דעם זיג פון דער רוסישער רעוואָלוציע. — איינע אָרגאַניזירט פון „פּאָר־ווערטס" און אַ צווייטע פון טראָצקין. — ענגלאַנד פאַרהאַלט טראָצקין אין האַליפאַקס. — דער באַרימטער „רוסישער קאָמיטעט" אין ניו־יאָרק.

די אַלע יאָרן, וואָס איך בין אין אַמעריקע, בין איך געווען אַ שטענדיקער לייענער אויך פון דער פּעטערבורגער רוסישער פּרעסע. איך בין געווען אַן אַבאָנענט (סובסקרייבער) פון דער וויכטיקסטער טעגלעכער ליבעראַלער צייטונג „ריעטש", ווי אויך פון די צוויי וויכטיקסטע רוסישע זשורנאַלן. איך פלעג אויך לייענען די סאָציאַליסטישע רוסישע פּרעסע. האָב איך, נאָטירלעך, שטענדיק געוואוסט וואָס עס קומט פּאָר אין דעם פּאָליטישן, סאָציאַלן, ליטעראַרישן און קולטורעלן לעבן פון רוסלאַנד.

שוין אין 1915 בין איך געווען איבערצייגט, אַז ווי אַזוי די מלחמה זאָל זיך ניט ענדיקן, וועט נאָך דער מלחמה רוסלאַנד מוזן ווערן אַ באמת קאָנסטיטוציאָנעלע מלוכה, אַ קאָנסטיטוציאָנעלע מאָנאַרכיע, ווי ענגלאַנד אָדער פילייכט אָפילו אַ רעפּובליק.

אין 1916 איז די אָפּאָזיציע אין רוסלאַנד צום צאַרישן רעזשים געוואָרן מיט יעדן טאָג אַלץ שטאַרקער, ניט נאָר אין דער דומע, נאָר אויך אין גאַנצן לאַנד. דער צאַרינס פריינד און ראַטגעבער ראַספוטין איז דערמאָרדעט געוואָרן פון מיטגלידער פון דער העכסטער רוסישער אַריסטאָקראַטיע. אין דער דומע און אין מלוכה־ראַט איז נאָך פריער געשאַפן געוואָרן דער אַזוי־גערופענער „פּראָגרעסיווער בלאָק", אין וועלכן עס זיינען אַריין די דעפּוטאַטן פון דער ליבעראַלער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער (קאַדעטישער) פּאַרטיי, די מיטגלידער פון דער האַלב־ליבעראַלער פּאַרטיי פון די „אָקטיאַבריסטן", און אָפילו די אָנשטענדיקערע מאָנאַרכיסטן פון דער דומע און פון דעם „העכערן מלוכה־ראַט" („גאָסודאַרסטוועני סאָוועט").

דער „פּראָגרעסיווער בלאָק" האָט געפּאַדערט די איינפירונג פון אַ רייע וויכטיקע רעפאָרמען און די עטאַבלירונג פון אַ רעגירונג, וואָס זאָל האָבן דעם פולן צוטרוי פון די געזעצגעבנדע קערפּערשאַפטן. אין יאַנואַר 1917 איז שוין קלאָר געוואָרן, אַז אויב די דאָזיקע פּאָדערונגען וועלן ניט נאָכ־

געגעבן ווערן, וועט פריער אדער שפעטער מוזן קומען צו א גוואלדזאמער פאליטישער איבערקערעניש אין רוסלאנד. איך געדענק, אז ווען איך האב סוף 1916, אדער אנהויב 1917 איבערגעלייענט אין די אמעריקאנער צייטונגען א טעלעגראמע פון פעטערבורג, אז דער „ראט פון דעם פראיניקטן רוסישן אדעל" („סאוועט אביעדיניאנאוא דוואריאנסטוואַ"), וועלכער איז פריער געווען די הויפט־שטיצע פון דער צארישער רעאקציע, האט זיך ארויסגעזאגט פאר דעם, אז דער צאר זאל נאכגעבן די פאדערונגען פון דעם „פראגרעסיוון בלאק", האב איך געזאגט מיינע פרייַנד, אז איצט קען מען יעדן טאג דערוואַרטן, אז דער צאר זאל נאכגעבן די פאדערונגען פון דעם „פראגרעסיוון בלאק". דער צאר האט אבער ניט נאכגעגעבן. א וואך צייט זיינען פון פעטערבורג ניט אנגעקומען קיינע טעלעגראמעס אין די ענגלישע צייטונגען. אלע האבן געדענקט, אז דאַרט קומט עפעס פאר, נאר די מילי־טערישע צענזור לאזט ניט דורך די טעלעגראמעס פון די אויסלענדישע קארעספאנדענטן. איז טאג, דאס איז שוין געווען אין מערץ 1917, וועו איך בין געווען אין פינסקי־מיזעל דרוקעריי אוו צוגעגרייט צום דרוק דעם נייעם נומער „נייע פאסט", האט א זעצער געבראכט מיט זיך א קאפּיע פון הוירסטס „ניו־יארק דזשוירנאל", אויף וועלכן עס איז געווען א גרויסער „קאפ" איבער דער גאנצער ערשטער זייט: „רעוואלושאן אין רשיא" („א רעוואלוציע אין רוסלאנד"). הוירסטס צייטונגען זיינען דעמאלט געווען פרא־דייטשיש און זיי האבן נאך אין 1915 און 1916 אפט געדרוקט טעלעגראמעס, מערסטנס פון בערלין, אז אין רוסלאנד קומען פאר גרויסע אומרוען אוו אויפשטאנדן, וואס דאס איז אין דער אמתן געווען ניט מער ווי דייטשע פראפאגאנדע. וועו דער זעצער פון פינסקי־מיזעל דרוקעריי האט מיר פון ווייטן געוויזן דעם „דזשוירנאל", האב איך ביי אים געפרעגט:

„פון וואנען קומט די טעלעגראמע?"

„פון בערלין", האט ער מיר געענטפערט.

אזוי ווי איך בין אין יענעם מאמענט געווען שטארק פארנומען, האב איך אפילו ניט געפונען פאר נויטיק איבערצורייסן מיין ארבעט, כדי צו לייענען די טעלעגראמע פון בערלין אין „דזשוירנאל". אין א האלבער שעה ארום, אבער, וועו איך האב זיך אוועקגעזעצט עסן מיינע סענדוויטשעס, וועלכע איך האב מיטגעבראכט מיט זיך, האב איך אויפגעזוכט דעם „דזשוירנאל" אוו געפונען לייענען די טעלעגראמע פון בערלין: „א דערפאלגרייכע רע־וואלוציע איז פארגעקומען אין פעטראגראד. די צארישע רעגירונג איז ארונטערגעוואָרפן געוואָרן אוו דער דעפוטאט גראנסקי איז באשטימט געוואָרן אלס דירעקטאר פון דער פעטערבורגער טעלעגראפן־אגענטור".

„דאס מוז טאקע זיין אמת!" — האב איך גלייך הויך אויסגערופן. — „וועו עמעצער וואלט אויסגעטראכט די נייעס וועגן א רעוואלוציע אין פעט־ראגראד וואלט ער דערציילט, אז דער צאר, אדער זיינע מיניסטאָרן, זיינען אויסגעהרגעט געוואָרן, אז דער פארזיצער פון דער דומע ראדזיאנקא, אדער מיליוקאוו, דער פירער פון „פראגרעסיוון בלאק", פארנעמט איצט דעם

צאָרס טראָן אָדער איז געווען דער פֿרעמיער־מיניסטער און אָנדערע אָזויגע סענסאַציאָנעלע נייעס. אָבער וועגן דעם איז אין דער טעלעגראַמע קיין וואָרט ניטא. גראָנסקי איז טאַקע געווען אַ באַוואוסטער ליבעראַלער דעפּוטאַט פון דער דומע. די „פּעטראָגראָדער טעלעגראַפֿן־אַגענטור" איז געווען אַ רעגירונגס־אינסטיטוציע און אויב גראָנסקי איז באַשטימט געוואָרן אַלס איר דירעקטאָר, איז עס אַ קלאָרער באַווייז, אַז אין פּעטראָגראָד איז טאַקע פֿאָרגעקומען אַ גרויסע איבערקערעניש און די אַלטע רעקאַציאָנערע צאָריש רעגירונג איז טאַקע אַרונטערגעוואָרפן געוואָרן".

איך האָב וואָס שנעלער פֿאַרענדיקט מיין אַרבעט און בין אַרונטער אין גאַס. אויף דעם ערשטן צייטונגס־סטענד האָב איך שוין באַמערקט עקסטראַ אויסגאַבעס פון אַלע ניו־יאָרקער נאַכמיטאָג־צייטונגען מיט גרויסע „קעפּ" אויף דער ערשטער זייט „רעוואָלושאָן אין ראָשיאַ", אָדער „רעוואָלושאָן אין ראָשיאַ טראַיאומפֿט" („די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד זיגט"). די צייטונגען שוין אָנטהאַלטן טעלעגראַמעס פון לאָנדאָן און פון פּאַריז, וועלכע האָבן באַשטעטיקט די נייעס, אַז אין פּעטראָגראָד איז פֿאָרגעקומען אַן אויפֿשטאַנד פון די אַרבעטער, צו וועלכן עס זיינען צוגעשטאַנען אויך די סאָלדאַטן און אָפּיצערן פון די קייזערלעכע גוואַרדיע רעגימענטן און אויך די קאָזאַקן. אין די טעלעגראַמעס איז אויך דערציילט געוואָרן, אַז די דומע האָט סאָנקציאָנירט דעם אויפֿשטאַנד, אַז די מערסטע מיניסטאָרן פון דער צאַרישער רעגירונג זיינען שוין אַרעסטירט, אַז עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ „סאָוועט פון אַרבעטער־דעפּוטאַטן" און אַז דער דאָזיקער סאָוועט האָלט איצט אין פֿאַרהאַנדלען מיט אַ ספּעציעלן קאָמיטעט פון דער דומע וועגן צוזאַמענשטעלן אַ צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג. די „ניו־יאָרק טיימס" האָט דעמאָלט ניט געהאַט קיין אייגענעם קאָרעספּאָנדענט אין פּעטערבורג. זי פלעגט נאָר פון צייט־צו־צייט דרוקן די טעלעגראַמעס פון פּעטערבורג פון דעם קאָרעספּאָנדענט פון דער לאָנדאָנער רעזאַקציאָנערער צייטונג „מאָרנינג פּאָסט" (אי׳קאָנער. די „טיימס" האָט טאַקע אויף מאָרגן פֿאָרפּנטלעכט אַ קורצע טעלעגראַמע פון אי׳קאָנערן, אַז אין פּעטראָגראָד האָבן זיך צעבונטעוועט אינניקע רעגימענטן פון דער ארמיי, אַז זיי האָבן מיט גוואַלד באַפֿרייט פון די פּעטערבורגער טורמעס אַלע פֿאַרבאַרעכטערס און אַז די דאָזיקע פֿאַרבאַרעכטערס, אָדער די „דזשעיל בוירדס", ווי ער האָט זיי אָנגערופן, האָבן איצט „פֿאַרכאַפּט די מאַכט".

דעם זעלבן פרימאָרגן, אָבער, איז די ניו־יאָרקער ליבעראַלע מאָרגן־צייטונג „דהי וואָירלד" אַרויסגעקומען מיט אַ טעלעגראַמע פון פּעטראָגראָד, פון אירן אַ ספּעציעלן קאָרעספּאָנדענט אַרנאָ דאַש־פלעראַ. זיין טעלעגראַמע אין דער „וואָירלד" האָט פֿאַרנומען כמעט גאַנצע צוויי זייטן. ער האָט דערציילט מיט אַלע אייגצלהייטן וועגן די רעוואָלוציאָנערע געשעענישן אין פּעטערבורג און אין גאַנץ רוסלאַנד אין פֿאַרלויף פון די ערשטע דריי טעג פון דער רעוואָלוציע. אין אַ טאָג אָדער צוויי אָרום האָט אויך די „טיימס" געזונען דרוקן יעדן טאָג לאַנגע טעלעגראַמעס פון פּעטראָגראָד וועגן די רעוואָלוציאָנערע געשעענישן אין רוסלאַנד. דער קאָרעספּאָנדענט פון „טיימס"

איז געווארן הערלד וויליאמס, א באוואוסטער ענגלישער זשורנאליסט, וועלכער איז געווען א טאלאנטפולער שריפטשטעלער, א גרויסער קענער פון רוסלאנד און פון דער רוסישער געשיכטע און קולטור. ער האט א לאנגע צייט געלעבט אין רוסלאנד, איז געווען פארהיראט צו דער רוסישער שריפט־שטעלערין אריאדנא טירקאווא, א מיטגליד פון צענטראל־קאמיטעט פון דער קאדעטישער פארטיי.

מיט א דריי־פיר וואכן פאר דער רעוואלוציע, האב איך, צוליב קראנקייט אין מיין פאמיליע ניט געקאנט קומען אין רעדאקציע פון „נאווי מיר". איך האב אויך ניט באזוכט די פארזאמלונגען אויף וועלכע טראצקי איז ארויס־געטראטן אלס רעדנער און האב אויך רעגלמעסיק ניט געלייענט דעם „נאווי מיר". וועגן די רעוואלוציע איז אויסגעבראכן און די „טיימס" און די „וואירלד" זיינען יעדן טאג געווען פול מיט די אטעם־פארכאפנדע טעלע־גראמעס פון פעטראגראד און דערנאך אויך פון מאסקווע, האב איך ניט געהאט דעם מינדסטן אינטערעס אפילו נאר אריינצוקוקן אין „נאווי מיר". איך האב דעריבער ניט געווארט, וואס טראצקי און בוכארין שרייבן דארט. מיך האט עס פשוט ניט אינטערעסירט.

אין א פאר טעג ארום, נאך דעם ווי דער צאר האט אפגעדאנקט פון טראן און עס איז געשאפן געווארן די צייטווייליקע רעוואלוציאנערע רעגי־רונג, האב איך אין א רעסטאראן באגעגנט ליטוואקן. דאס איז געווען א פאר־נאכט, דאכט זיך אין א פרייטאג. איך האב זיך שוין געקליבן צו פארן אהיים. „וואס? איר גייט גאר ניט צו דער היינטיקער פארזאמלונג אין בעטהאווען־האל?" — האט ליטוואק ביי מיר געפרעגט.

„וואס פאר א פארזאמלונג איז דארטן?" — האב איך געפרעגט.

„דארטן וועלן רעדן טראצקי און בוכארין און אנדערע פון „נאווי מיר", האט ער געענטפערט.

אזוי ווי איך האב ניט געלייענט דעם „נאווי מיר", האב איך ניט גע־וואוסט, וואס טראצקי און בוכארין שרייבן דארט וועגן דער רעוואלוציע און אזוי ווי איך האב טראצקיס א רעדע ביז דאן קיין מאל ניט געהערט, האב איך באשלאסן צו גיין מיט ליטוואקן צו דער פארזאמלונג אין בעט־האווען־האל. דער זאל איז שוין געווען געפאקט, וועגן מיר זיינען געקומען אין בעטהאווען־האל. מען איז ממש געשטאנען קאפ אויף קאפ. די שטימונג אין זאל איז געווען א יום־טובדיקע. אלע פנימער האבן געשיינט. מענטשן האבן זיך באגריסט און פיל האבן זיך געקושט. די גרויסע מערהייט פון די פאר־זאמלטע איז באשטאנען פון ווייניק אנטוויקלטע רוסישע ארבעטער, וואס א טייל פון זיי זיינען געווען אנארכיסטן און א טייל אנהענגער פון „נאווי מיר". טראצקי און זיין פרוי זיינען געשטאנען הינטער דער לעצטער רייע שטולן. איך בין צוגעגאנגען צו זיי. מיר האבן זיך באגריסט און איך האב אים גראטולירט מיט דעם זיג פון דער רעוואלוציע. איך געדענק ניט וואס ער האט מיר געענטפערט, אדער, צי ער האט איבערהויפט מיר עפעס גע־זאגט. איך געדענק נאר, אז מיר איז דעמאלט נאר ארויפגעקומען אויפן געדאנק, וואס הערץ בורגין, אן אלטער רוסישער סאציאל־דעמאקראט און

אָן אינעווייניקסטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס", האָט אין מיין אָנווענ־
הייט דערציילט מיין פריינד, דאָקטאָר גריגאָרי זיוו, וועגן דעם אייגדרוק, וואָס
טראָצקי האָט אויף אים געמאַכט בעת ער האָט געהאַט מיט אים אָן איב־
טערוויו פאַרן „פאָרווערטס". „אין יאָר 1912", האָט בורגין געזאָגט, „האָב
איך אינטערוויואירט לעוו דייטשן, ווען ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק
רעדאַקטירן דעם „נאַווי מיר". וואָס פאַר קאָנטראַסט צווישן אים און
טראָצקין! אין דער צייט וואָס דייטש איז די איינפאַכקייט אַליין און מיט
אים פילסטו זיך פון דער ערשטער מינוט אָן ווי מיט אַ גלייכן חבר, ניט
געקוקט אויף דעם גרויסן אונטערשייד אין דעם עלטער, איז אין טראָצקיס
אָנווענהייט פילסטו זיך די גאַנצע צייט ווי דו וואָלסט געשטאַנען פאַר אַ
הויכן שררה, וועלכער לאָזט דיר אויף איין מינוט ניט פאַרגעסן וועגן דער
שטרעקע, וואָס טיילט דיך אָפּ פון אים".

אויף דער פאַרזאַמלונג אין בעטהאָווען־האַל האָב איך אויך געטראָפן
ד"ר יצחק אייזיק הורוויטשן. מיר האָבן זיך פריינדלעך באַגריסט און זיינען
צוריק געוואָרן גוט־פריינד, נאָך דעם ווי מיר זיינען באַלד פיר יאָר געווען
צוקריגט.

וועג מיר זיינען אַרײַנגעקומען אין בעטהאָווען־האַל האָט די פאַרזאַמלונג
זיך שוין גהאַט געעפנט. אײַנער פון די יונגע מיטאַרבעטער פון „נאַווי
מיר" האָט גערעדט, אָבער זייער וויניק פון עולם האָבן זיך צוגעהערט צו
אים. אײַדער ער האָט געענדיקט רעדן, איז צו טראָצקין צוגעקומען אײַנער
פון זיינע לייטענאַנטן און געפרעגט בײַ אים, ווער עס זאָל רעדן נאָך דעם
רעדנער. טראָצקי האָט אים געזאָגט ווער עס זאָלן זיין די ווייטערדיקע
רעדנער. זיי האָבן אײַנער נאָך דעם צוויטן איבערגעקייט אָלץ וואָס טראָצקי
האָט אין פאַרלויף פון די לעצטע פאָר טעג געשריבן אין „נאַווי מיר" און
יעדער אײַנער פון זיי האָט פאַרענדיקט מיטן אויסרוף: „זאָל לעבן די רע־
וואָלוציע! נידער מיט דער מלחמה!" און דער עולם האָט שטאַרק אַפּלאָ־
דירט. ענדלעך האָט דער פאַרזיצער אויסגערופן: „דאָס וואָרט האָט דער
חבר טראָצקי". אין זאָל איז אויסגעבראָכן אַ שטורעם פון אַפּלאָדיסמענטן,
וואָס האָט אָנגעהאַלטן עטלעכע מינוט צייט. דאָס איז געווען די ערשטע און
לעצטע גרויסע פאָליטישע רעדע טראָצקיס, וואָס איך האָב וועג געהערט.
פון אַ ריין־אַראַבישן שטאַנדפונקט איז דער ערשטער טייל פון דער רעדע
געווען אַ מייסטערווערק. ער האָט אָנגעהויבן זייער שיין, אָבער וואָס ווייטער
ער האָט גערעדט, אָלץ מער איז געשטיגן מיין אָנטריסטונג קעגן אים. לויט
זיינע רייד, איז אויסגעקומען, אַז די רעוואָלוציע האָט גמאַכט דער פראָלע־
טאַריאַט, כדי צו פאַרענדיקן תיכף די אימפעריאַליסטישע מלחמה, אָבער די
אימפעריאַליסטישע בורזשואָזיע האָט אַרויסגעריסן די מאַכט פון די הענט
פון פראָלעטאַריאַט און די צייטווייליקע רעגירונג איז אַ קאָנטר־רעוואָלוציאָ־
נערע אימפעריאַליסטישע רעגירונג, וועלכע איז אָנטשלאָסן ווייטער פאָר־
צוזעצן די מלחמה אין די אינטערעסן פון דעם רוסישן און ענגליש־פראַנ־
צויזישן קאַפּיטאַליזם. טראָצקי האָט אויסגערעכנט די נעמען פון אַלע מיניס־
טאָרן פון דער צייטווייליקער רעגירונג און האָט פון יעדן אײַנעם פון זיי

געמאכט אַש און בלאָטע. וועג ער איז געקומען צו קערענסקין, וועלכער איז געווען יוסטיץ־מיניסטער אין דער אינצייקער סאָציאַליסט אין דער ערשטער צייטווייליקער רעגירונג, האָט ער אויסגערופן: „קערענסקי, אויך מיר אַ סאָציאַליסט! וועג דער אויפגעשטאַנענער רעוואָלוציאָנערער פּראָלעטאַריאַט האָט געוואָלט „פּאַרטיק ווערן" מיטן פּאַראַסטן צאַרישן מיניסטער סוכאָמלינאָוו (ד.ה. פּשוט אים לינטשן — ד. ש.), האָט קערענסקי זיך געשטעלט צווישן אים און דעם רעוואָלוציאָנערן פּאָלק און האָט (סוכאָמלינאָוון) באַשיצט".

ד"ר יצחק אייזיק הורוויטש, וועלכער איז דעמאָלט אַליין געווען אַ קעגנער פון דער מלחמה און האָט מער אַדער וויניקער סימפּאַטיזירט מיט די מעסיקע „אינטערנאַציאָנאַליסטן", האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן און האָט הויך אויפן קול אויסגערופן: „פוי, קאַקאַיע גאַדאָסט!" (פוי, וואָס פאַר אַ עקלהאַפּטע רייד!"), מיינענדיק, פאַרשטייט זיך, טראָצקיס רוף צו לינטשעריין (קערענסקי האָט סוכאָמלינאָוון מיט די אַנדערע רעאַקציאָנערע צאַרישע מיניסטאָרן אַרעסטירט און איינגעשפּאַרט אין דער באַרימטער פּעטראָפּאָולאָווסקער פעסטונג, כדי שפּעטער זיי צו משפּטן אין אַן אָפּענעם אומפּאַרטייאישן געריכט פאַר אַלע זייערע פאַרברעכנס).

פאַרענדיקט האָט טראָצקי זיין רעדע מיט די ווערטער: „איך בין שטאָלץ, וואָס איך געהער צו דעם קלאַס, וועלכער האָט אַריינגעשליידערט אַן אָנגעצונדענעם פאַקל אין דעם פּולוועך־קעלער פון אַלע אימפּעריאַליסטישע מלוכות".

איך ציטיר די דאָזיקע ווערטער פון ד"ר זיווס דעראיינערונגען וועגן טראָצקין. ד"ר זיוו, וועלכער איז געווען טראָצקיס אַ יוגנט־פרייַנד, האָט וועגן דעם באַמערקט: „וועלכן קלאַס עס האָט דאָ אין זינען געהאַט טראָצקי, דער זשורנאַליסט און דער זון פון אַ רייכן יידישן קאָלאָניסט, האָט ער זיינע צוהערער ניט געזאָגט".

אין מיין זכרון האָבן זיך אייגנעקריצט די לעצטע ווערטער טראָצקיס: „נידער מיט דער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער צייטווייליקער רעגירונג! ניט־דער מיט דער מלחמה! לעבן זאָל די אַלוועלטלעכע סאָציאַלע רעוואָלוציע!"

אַ סך פון טראָצקיס געוועזענע פאַרערער, צווישן זיי אויך א. ליטוואַק זיינען געווען שטאַרק אַנטוישט פון זיין רעדע און ביי פיל האָט די רעדע אַרויסגערופן אַ שטאַרקע עמפּערונג קעגן אים. אָבער די גרויסע מערהייט פון די פאַרזאַמלטע אין בעטהאָווען־האַל האָט טראָצקין געמאכט אַ שטורמישע אָוואַציע. וועג ער איז אַרונטער פון דער טריבונע און איז צוגעקומען צו זיין פרוי, האָט ער אַ טריאומפירנדיקער צו מיר אַ זאָג געטאָן: „נו?", ווי איינער זאָגט, וואָס וועט איר איצט זאָגן?

איך האָב זיך ניט געקאָנט צוריקהאַלטן און האָב אים געזאָגט:

„וועג איך וואָלט געווען מיליוקאָוו (פראָפעסאָר מיליוקאָוו, דער פירער פון די רוסישע ליבעראַלן, וועלכער איז געווען דער אויסלענדישער מיניסטער פון דער ערשטער צייטווייליקער רעגירונג) וואָלט איך אייך איצט ניט אַריינגעלאָזט אין רוסלאַנד".

טראָצקי איז געוואָרן אַן אָנגעצונדענער און האָט אויסגערופן: „מיר, אינטערנאַציאָנאַליסטן, האָבן די גאַנצע צייט געזאָגט, אַז ווען אייערע פּלע־כאַנאָווס זאָלן איבערנעמען די מאַכט, וועלן זיי אונדז אויפהענגען".

„הענגען דאַרף מען קיינעם ניט", האָב איך געזאָגט. „איך בין קעגן טויט־שטראָף. אָבער איר האָט איין רעוואָלוציע באַגראָבן (די רעוואָלוציע פון 1905־1906) און איצט פאָרט איר קיין פּעטערבורג באַגראָבן די צווייטע רעוואָלוציע. עס וועט זיין אַ סך געזינטער פאַר רוסלאַנד און פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז איר זאָלט דורך דער צייט, וואָס די מלחמה וועט דויערן, פאַרבלייבן אין אַמעריקע".

טראָצקי האָט אָפּגעקערט זיין פּנים פון מיר, און מער האָב איך אים שוין קיין מאָל ניט געזען.

די ערשטע פּאָר וואָכן נאָך דעם זיג פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָט ניט נאָר די ניו־יאָרקער איסט־סייד, נאָר אויך די גאַנצע יידישע אַמעריקע, ווי אויך די גאַנצע ליבעראַלע און ראַדיקאַלע אַמעריקאַנער אינ־טעליגענץ נאָכגעפאָלגט מיט דעם גרעסטן אינטערעס די געשעענישן אין דער רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד. אַלע צייטונגען פון לאַנד זיינען געווען פול מיט די נייעס פון רוסלאַנד. אומגעפער אין אַ וואָך אַרום נאָך דעם ווי דער צאַר האָט אָפּגעדאַנקט פון טראָן און די צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג איז אַריין אין מאַכט, האָט דער „פאָרווערטס" אָרגאַניזירט אַ מאַסן־פאַרזאַמלונג אין אַ גרויסן האָל אין ניו־יאָרק צו פייערן דעם זיג פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד. אויף דעם זעלבן אָוונט האָט אויך דער „נאָווי מיר", פון וועלכן טראָצקי און בוכאַרין זיינען געווען די רעדאַקטאָרן, אָרגאַניזירט אַ מאַסן־פאַרזאַמלונג פון די „אינטערנאַציאָנאַליסטן" אין אַ פיל קלענערן האָל. און דער „נאָווי מיר" האָט גערופן די „אַרבעטער־מאַסן" פון ניו־יאָרק צו באָיקאָטירן די פאַרזאַמלונג, וואָס די „סאָציאַל־פּאַטריאָטן" פון „פאָר־ווערטס" רופן איין. איך בין, פאַרשטייט זיך, געגאַנגען צו דער פאַרזאַמלונג פון „פאָרווערטס". דער זאָל איז געווען איבערגעפּאַקט. ווער עס איז געווען דער פאָרזיצער פון יענער מאַסן־פאַרזאַמלונג און ווער עס זיינען דאָרט גע־ווען די רעדנער, געדענק איך ניט. איך געדענק נאָר, אַז לעבן מיר אויף דער פּלאַטפאָרמע זיינען געזעסן דער יונגער אַקטיאָר מאָרים שוואַרץ און די באַרימטע אַקטריסע סאַראַ אַדלער. די רעדעס, וואָס זיינען דאָרטן גע־האַלטן געוואָרן האָבן מיך ניט צופרידנגעשטעלט, ווייל אַלע רעדנער האָבן אונטערשטראָכן, אַז די רעוואָלוציע האָבן געמאַכט די קעגנער פון דער מלחמה, וואָס דאָס איז געווען ניט אמת, און אין נאָמען פון די פאַרזאַמלטע איז באַשלאָסן געוואָרן צו שיקן אַ באַגריסונגס־טעלעגראַמע צום פאָרזיצער פון דעם פּעטערבורגער סאָוועט פון אַרבעטער און סאָלדאַטן דעפּוטאַטן ניקאָליי טשכעאידזע, אויסדריקנדיק די האָפענונג, אַז דער סאָוועט ווען זען, אַז די מלחמה זאָל וואָס שנעלער געענדיקט ווערן.

פאָרנדיק פון דער פאַרזאַמלונג אַהיים, אין די בראָנקס, האָב איך, אַרויס־גייענדיק פון דער סאָבוועי, באַגעגנט די פרוי מענסאָן, ביי וועמען טראָצקי מיט זיין פאַמיליע זיינען די ערשטע וואָך פון זייער אָנקומען קיין אַמעריקע

איינגעשטאַנען. די פרוי מענסאַן, אַ געוועזענע לערערין פון אוראַל און אַ פאַנאַטישע באַלשעוויטשקע, האָט זיך גלייך געוענדעט צו מיר מיט די ווערטער: „איר פאָרט דאָך געוויס פון דער „פאָרווערטס"־פאַרזאַמלונג, וואָס איז מסתמא געווען אַ גרויסער דורכפאַל?" איך האָב איר געענטפערט, אַז איך פאָר טאַקע פון דער „פאָרווערטס"־פאַרזאַמלונג, און אַז די פאַרזאַמלונג איז געווען אַ ריזיקער דערפאָלג. זי האָט מיר ניט געוואָלט גלויבן, זי האָט געמיינט, אַז איך רייַך זיך פשוט מיט איר. טאַקע, ווי אַזוי האָט די פאַרזאַמלונג געקאָנט זיין אַ דערפאָלג, ווען דער „נאַווי מיר" האָט אויסדריקלעך אויפגעפאָדערט די אַרבעטער־מאַסן צו באַיקאָטירן די פאַרזאַמלונג פון די „סאָציאַל־פאַטריאָטישע פאַרעטער"? און זי האָט מיט גרויס באַגייסטערונג געערעדט וועגן דער רעדע, וואָס טראָצקי האָט געהאַלטן אויף דער פאַרזאַמלונג פון די „אינטערנאַציאָנאַליסטן". זי האָט מיר אויך דערציילט, אַז אויף זייער פאַרזאַמלונג האָבן, אָחוץ טראָצקין, אויך געredט פאַרטרעטער פון די פינישע, דייטשע און אַמעריקאַנער אינטערנאַציאָנאַליסטן. דער דייטשער רעדנער איז געווען לודוויג לאָרש, דעמאָלט אַ מיטגליד פון דער רעדאַקציע פון דער טעגלעכער דייטשער סאָציאַליסטישער „ניו־יאָרקער פאָלקס־צייטונג", וועלכער איז שפעטער געוואָרן דער רעדאַקטאָר פון דער דאָזיקער צייטונג און דערנאָך אייַנער פון די גרינדער פון דער אַמעריקאַנער קאָמוניסטישער פאַרטיי. צו יענער פאַרזאַמלונג פון די „אינטערנאַציאָנאַליסטן" זייַנען געקומען אַ פאָר הונדערט מענטשן.

אין אַ פאָר טעג אַרום איז טראָצקי מיט זיין פאַמיליע, צוזאַמען מיט נאָך אַ פאָר „אינטערנאַציאָנאַליסטן" פון „נאַווי מיר", אַוועקגעפאָרן קיין האַליפאַקס, קאַנאַדע, כדי פון דאָרט מיט אַ שיף צו פאָרן קיין רוסלאַנד. אָבער אין האַליפאַקס האָבן די ענגלענדער אים פאַרהאַלטן און אים אינטערנירט. אין אַ פאָר טעג אַרום, נאָך דעם ווי טראָצקי האָט פאַרלאָזן ניו־יאָרק, בין איך אַריינגעקומען אין ד"ר מאַיסעי גורעוויטשעס בוך־געשעפט, אויף איסט בראָדוויי, אין וועלכן איך האָב מיט אַ זעקס יאָר פריער געאַרבעט. ד"ר גורעוויטש איז געווען אַן אַנגעזעענער טויער פון „בונד". דאָרט האָט ד"ר צמח קאַפּעלזאָן, אַייַנער פון די פיאָנערן פון „בונד" אין רוסלאַנד, מיך באַגעגנט מיט די ווערטער:

„איר'ט געהערט? די ענגלענדער האָבן טראָצקין פאַרהאַלטן אין האַליפאַקס און זיי לאָזן אים ניט פאָרן קיין רוסלאַנד".

„בראָוא"! — האָב איך הויך אויסגערופן און האָב אַנגעהויבן אַפלאַדירן.

„שאַ שאַ", האָט ד"ר קאַפּעלזאָן מיט אַ כיטערן שמייכעלע מיר געזאָגט — „מענטשן קאַנען דערהערן, אַז איר פרייט זיך".

„איך האָב ניט מורא פאַר אייערע „מענטשן". מיך אָרט ניט, אַז זיי וועלן מיך שטעמפּלען דערפאַר פאַר אַ רעאַקציאָנער", האָב איך אים געענטפערט.

ד"ר קאַפּעלזאָן און ד"ר גורעוויטש זייַנען ביידע דעמאָלט געווען קלענער פון טראָצקין. זיי זייַנען, אָבער, אַליין געווען לינקע סאָציאַליסטן און

האָבן געהאַלטן, אַז אַ סאָציאַליסט טאָר עפּנטלעך ניט סאָלידאַריזירן זיך מיט די „בורזשואַזע ענגלענדער", וועלכע האָבן פאַרהאַלטן דעם סאָציאַליסט טראָצקין.

ווי באַוואוסט, האָט פּראָפעסאָר מיליוקאָוו, דער אויסערן־מיניסטער פון דער צייטווייליקער רעגירונג, אונטער דעם דרוק פון די פירער פון דעם פּעטראָגראַדער סאָוועט, אין שפּיץ פון וועלכן עס זיינען דעמאָלט געשטאַנען מענשעוויקעס און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אויפגעפּאַדערט די ענגלישע רעגירונג צו באַפרייען טראָצקין און ניט שטערן אים פּאָרן קיין רוסלאַנד.

מיט טראָצקין זיינען פון ניו־יאָרק אַוועקגעפּאָרן קיין רוסלאַנד נאָר אַ פּאָר פון זיינע נאָענטסטע לייטענאַנטן. די איבעריקע זיינען געקומען קיין פּעטערבורג שפּעטער אַ ביסל, נאָך דעם ווי די צייטווייליקע רעגירונג האָט באַשלאָסן אומצוקערן פון פּראָשיקונג און פון דער עמיגראַציע אַלע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע זיינען אונטערן צאַריזם געצוואונגען געווען צו אַנטלויפן פון רוסלאַנד צוליב פּאָליטישע פּאַרפּאָלגונגען.

די צייטווייליקע רעגירונג האָט פונאַנדערגעשיקט אַ פּאָראַרדענונג צו אַלע רוסישע קאָנסולאַטן אין אויסלאַנד, אַז זיי זאָלן באַאָרגן יעדן רוסישן פּאָליטישן עמיגראַנט מיט די נויטיקע רייזע־הוצאות, אַז ער זאָל קאָנען, אַן שום שטערונגען זיך צוריקקערן קיין רוסלאַנד. פּאַר דעם צוועק איז אין יעדער גרויסער שטאָט פון איראָפּע און אַמעריקע געשאַפן געוואָרן אַ ספּעציעלער קאָמיטעט פון פּאַרטרעטער פון אַלע רוסישע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען, צו באַשטימען ווער פון די רוסישע עמיגראַנטן עס איז באַרעכטיקט צו באַקומען די נויטיקע שטיצע פון דעם רוסישן קאָנסולאַט, אויף צו קאָנען צוריקקערן זיך קיין רוסלאַנד.

איך געדענק ניט, צי אין ניו־יאָרק איז אַזא קאָמיטעט געשאַפן געוואָרן, אידער טראָצקי און זיינע נאָענטסטע לייטענאַנטן האָבן פּאַרלאָזן ניו־יאָרק אָדער מיט אַ קורצער צייט שפּעטער. איך געדענק נאָר, אַז איך בין געווען אינער פון די צוויי פּאַרטרעטער פון דער ניו־יאָרקער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט אין דעם דאָזיקן קאָמיטעט. דער צוויי־טער פּאַרטרעטער איז געווען ד״ר יאָקאָוו דזשעימס־לופּאָלאָוו. אינעם קאָמיטעט זיינען אויך געווען פּאַרטרעטער פון דער ניו־יאָרקער גרופּע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, פון „בונד", פון די רוסישע „אינטערנאַציאָנאַליסטן", פון די אַנאַרכיסטן און, דאָכט זיך, אויך פון דער לעטישער און פוילישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע גרופּעס.

צוליב קראַנקייט אין מיין פאַמיליע, האָב איך ניט געקאָנט באַזוכן די מיטינגען פון דעם קאָמיטעט, האָט דאָוויד רובינאָוו, אַן אַלטער סאָציאַל־דעמאָקראַט, וועלכער איז אין 1905 געווען דער סעקרעטאַר פון דער ניו־יאָרקער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט, פּאַרנומען מיין פּלאַץ. איך געדענק, אַז איך בין געגאַנגען צום פּענסילוועניאַ וואָקזאַל דורכ־לאָזן די פּיאָנטקאָווסקיס, וועלכע זיינען געווען מייַנע נאָענטע פרייַנד. זיי זיינען געפּאָרן דורך סיביר קיין פּעטערבורג. צוזאַמען מיט זיי זיינען אין

דעם זעלבן צוג אויך געפֿאָרן בוכאַרין, וואָלאָדאַרסקי און אַנדערע „אינטער־נאַציאָנאַליסטן". אָבער מיט זיי האָב איך זיך שוין ניט געזעגנט. אין אַ וואָך אַרום בין איך געגאַנגען דורכלאָזן נאָך איינעם פון מיינע גוטע באַקאַנטע, דאַכט זיך, קאָליַ טעפֿערן און איך האָב אין צוג געזען צווישן די „פּאָלי־טישע עמיגראַנטן", וואָס זיינען געפֿאָרן קיין רוסלאַנד אויפֿן חשבון פון דער צייטווייליקער רעגירונג, אָזוינע פּנימער, וועלכע האָבן מיר אויסגעקוקט צו זיין פּשוטע כוליגאַנעס, אָדער גאָר דייטשע שפּיאָנען. ווען איך האָב עס דער־ציילט רובינאָוון, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער האָט אויף די מיטינגען פון קאָמיטעט אויסגעזעצט קעגן באָווילקין רייזע־קאָסטן קיין רוסלאַנד צו אַ ריי פֿערזאָנען, וועגן וועלכע ער איז געווען איבערצייגט, אַז זיי האָבן קיין מאָל קיין שייכות ניט געהאַט צו דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. אָבער די מערהייט פון קאָמיטעט האָט געשטימט פֿאַר זיי.

ווען די מערסטע אידעאישע באָלשעוויקעס און אַנאַרכיסטן זיינען אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד, איז דער הויפּטמאָטיוו אין דעם קאָמיטעט געוואָרן „ביל" שאַטאָוו, אַ פּירער פון רוסישע אַנאַרכיסטן אין אַמעריקע. וועגן אים האָבן לאַנדסלייט זייַנע, וועלכע האָבן אים גוט געקענט, פֿאַרזיכערט, אַז ער איז טאָקע אין רוסלאַנד געזעסן אין טורמע, אָבער ניט פֿאַר אַ וועלכן עס איז פּאָליטישן פֿאַרברעכן, נאָר פֿאַר אַ ריין־קרימינעלן פֿאַרברעכן, וואָס ער איז באַגאַנגען. מאָנכע פון די אידעאישע אַנאַרכיסטן האָבן שאַטאָוון אָפילו פֿאַרדעכטיקט אין פֿראָוואָקאַציע.

אַזוי צי אַזוי, אין ניו־יאָרק איז שאַטאָוו געווען שטאַרק פּאָפּולער צווישן די רוסישע אַנאַרכיסטן (ער איז געווען אַ ייד). אָלס הויפּטמאָטיוו פון קאָמי־טעט, האָט שאַטאָוו, נאָטירלעך, אַוועקגעשיקט קיין רוסלאַנד וועמען נאָר ער האָט געוואָלט און ווען ער איז ענדלעך אַליין אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד, האָט מען אויסגעפֿונען, אַז ער האָט פֿאַרנומען אַ היפּשע סומע געלט פון קאָמיטעט.

מיינע אַ נאָענטע פרייַנדין, וועלכע איז אָלס רעוואָלוציאָנערקע געווען פֿאַרשיקט אין סיביר און איז פון דאָרט אַנטלאָפֿן אין יאָר 1907, האָט גע־זאָלט פֿאָרן קיין רוסלאַנד מיט די פּיאָנטקאָווסקיס און אַנדערע דורך סיביר. אָבער ווען זי האָט אויסגעפֿונען, אַז אונדזערע געמיינזאַמע פרייַנד משה טערמאָן, א. ליטוואַק, משה כץ און אַנדערע פֿאָרן מיט דער שיף קיין שטאָק־האָלם און פון דאָרט מיט דער באָן קיין פּעטראָגראַד, האָט זי אָפּגערופן שאַטאָוון און געזאָגט, אַז זי לייגט אָפּ איר רייזע אויף אַ פּאָר וואָכן און זי וועט פֿאָרן מיט דער גרופּע, וואָס פֿאָרט אָפּ מיט דער שיף קיין שטאָקהאָלם.

אין אַ וואָך אַרום איז שאַטאָוו אַליין אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד.

ווען מיין פרייַנדין איז דערנאָך געקומען אין קאָמיטעט נאָך דעם געלט פֿאַר איר רייזע קיין פּעטראָגראַד דורך שטאָקהאָלם, האָט מען איר געזאָגט, אַז זי האָט שוין דאָס געלט באַקומען נאָך מיט אַ דריי־פּיר וואָכן צורויק. און מען האָט איר געוויזן אין די ביכער כלומרשט איר אונטערשריפט. די אונ־טערשריפט איז, פֿאַרשטייט זיך, געווען אַ געפֿעלשטע. דאָס געלט, וואָס איז

געווען באַשטימט פאַר איר, האָט שאַטאָוו צוגעגומען פאַר זיך און ער האָט געפעלשט איר אונטערשריפט.

ערשט ווען איך און טערמאַן האָבן גאַראַנטירט פאַר איר אַבסאָלוטער ערלעכקייט און האָבן באַוויזן, אַז די אונטערשריפט אירע איז אַ געפעלשטע, האָט מען איר אַרויסגעגעבן דאָס געלט פאַר דער רייזע דורך שטאָקהאָלם.

אין אַ מאָנאַט אַדער צוויי אַרום, ווען פֿראָפּ. באָריס באַכמעטיעוו, דער נייער רוסישער אַמבאַסאַדאָר, איז געקומען קיין אַמעריקע און מען האָט אים באַריכטעט, וואָס עס איז די לעצטע צייט פאַרגעקומען אין קאָמיטעט, איז דער קאָמיטעט אויפגעלייזט געוואָרן און באַכמעטיעוו האָט באַשטימט אַ פּאַר אַבסאָלוט פאַרטרויענסווערטע מענטשן, וועלכע זאָלן באַשטימען ווער עס איז בארעכטיקט צו פאָרן קיין רוסלאַנד אויף דעם חשבון פון דער צייטווי־ליקער רעגירונג.

ביז דאָן, אַבער, האָבן די באָלשעוויקעס און די שאַטאָוס באַוויזן אַוועק־צושיקן עטלעכע הונדערט נייע „באָלשעוויקס" און „אַנאַרכיסטן", וועלכע האָבן צו דער סאָציאַליסטישער און רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג פריער אין רוסלאַנד קיין מאָל קיין שייכות ניט געהאַט. צווישן זיי זיינען געווען אַפילו אַזוינע, וואָס האָבן גאָר געשטאַמט פון גאַליציע און פון רומעניע.

און די אַלע האָבן דערנאָך געגומען אַ טיכטיקן אַנטייל אין דער באָל־שעוויסטישער איבערקערעניש, און פיל פון זיי האָבן שפּעטער פאַרגומען הויכע שטעלעס אין דער באָלשעוויסטישער רעגירונג. שאַטאָוו אַליין איז אַ קורצע צייט געווען דער באָלשעוויסטישער דיקטאַטאָר פון פּעטראָגראַד.

פיר און פופציקסטער קאַפּיטל

פּרעזידענט ווילסאָן און די גרויסע רעפאָרמען, וואָס ער האָט דורכגעפירט. — ווילסאָן און די רוסישע רעוואָלוציע. — פאַרוואָס דער פּאַסיפיסט ווילסאָן איז געווען געצוואונגען צו דערקלערן קריג דייטשלאַנד. — די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי און די מלחמה.

פּונקט אין אַ וואָך אַרום, נאָך דעם ווי די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָט ענדגילטיק געזיגט, דעם 22סטן מערץ, האָט פּרעזידענט ווילסאָן אָנער־קענט די צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג אין רוסלאַנד, פון וועלכער פּרינץ געאָרגי לוואָוו איז געווען פּרעמיער־מיניסטער, פּראָפ. פּאַוועל מיליו־קאָוו — מיניסטער פון אויסערן, דער געוועזענער פאָרזיצער פון דער דרי־טער דומע — אַלעקסאַנדער גוטשקאָוו — קריגס־מיניסטער און דער סאָ־ציאַליסטישער דעפּוטאַט פון דער לעצטער דומע, אַלעקסאַנדער קערענסקי — יוסטיץ־מיניסטער. די אַנדערע מיניסטאָרן, אויסער איינעם, זיינען אויך געווען מיטגלידער פון דער דומע.

ענגלאַנד און פראַנקרייך, וועלכע זיינען געווען רוסלאַנדס פאַרבינדעטע אין דער מלחמה, האָבן אָנערקענט די צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג אין צוויי טעג אַרום נאָך דעם ווי ווילסאָן האָט זי אָנערקענט. אין קאַרגע דריי וואָכן אַרום, נאָך דעם זיג פון דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, דעם 3טן אַפּריל, 1917, האָט די פאַראייניקטע שטאַטן דערקלערט קריג דייטשלאַנד.

וואודראָ ווילסאָן איז, ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריעדריקן קאַפּיטל, אין יאָר 1912, דערוויילט געוואָרן פּרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן נאָר אַ דאַנק דעם, וואָס אין דער רעפּובליקאַנער פּאַרטיי איז יענעם יאָר פאָרגעקומען אַ שפּאַלטונג.

ווילסאָן האָט זיך גלייך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ שטאַרקער פּרעזידענט און אַן אויפריכטיקער ליבעראַל. אונטער ווילסאָנען איז דורכגעפירט געוואָרן דער פעדעראַלער רעזוירוו־געזעץ, וואָס האָט איינגעשטעלט אַ געוויסן קאָנ־טראָל פון דער רעגירונג איבער די נאַציאָנאַלע פינאַנסן פון לאַנד. די טאַריף־סיסטעם, וואָס האָט שטענדיק באַשיצט די אינטערעסן פון די גאָר רייכע פאַבריקאַנטן, איז אונטער ווילסאָנען רעפאָרמירט געוואָרן. עס איז דורכגע־פירט געוואָרן אַ נייער אַנטי־טראָסט געזעץ צו פאַרטיידיקן די אינטערעסן פון די קליינע געשעפטס־לייט און עס איז איינגעפירט געוואָרן דער אינ־קאָם־טעקס (איינקונפט־שטייער). איך געדענק, אַז ווען ווילסאָן האָט פאָר־געשלאָגן דעם אינקאָם־טעקס, האָט די „ניו־יאָרק טיימס" געשריבן, אַז ווילסאָן זוכט איינצופירן אַנאַרכיזם אין די פאַראייניקטע שטאַטן. צווישן

אַפּריל, 1913 און אויגוסט, 1914, האָט די ווילסאָן־אַדמיניסטראַציע באַוויזן דורכצופירן אַ ריי אַנדערע, זייער וויכטיקע רעפאָרמען. אייניע פון זיי איז געווען די עטאַבלירונג פון אַן אַרבעטס־מיניסטעריום („פעדעראַל לעיבאָר דעפּאַרטמענט"), און ווילסאָן האָט באַשטימט אַ טרעיד־יוניאָן פירער, אייניעם פון די העכסטע באַאַמטע פון דער מאַינערס יוניאָן פאַר דעם אַרבעטס־מיניסטער.

ווילסאָן איז געווען אַן אויפריכטיקער, איבערצייגטער פּאַסיפיסט. ער האָט באַשטימט פאַר זיין סעקרעטערי אָוו סטעיט („מיניסטער פון אויסלענדישע אַנגעלעגנהייטן") דעם פּאַסיפיסט ווילליאַם דזשענינגס ברייאַן. אין זומער 1914, ווען עס איז געווארן קלאָר, אַז די לאָגע אין איראָפּע ווערט אַלץ מער אַנגעשטרענגט, און עס קאָן קומען צו אַן איראָפּעאישער מלחמה, האָט ווילסאָן געשיקט קוירנעל עדוואַרד מ. האַוז קיין בערלין, צו ווירקן אויף די דייטשע מיליטאַריסטן, אַז זייער לאָנד זאָל צוזאַמען מיט די פאַר־איניקטע שטאַטן און ענגלאַנד און פראַנקרייך שליסן אַן אָפּמאַך אויפצוהאַלטן דעם שלום אין דער וועלט.

ווען די וועלט־מלחמה איז אויסגעבראָכן, האָט ווילסאָן דערקלערט, אַז די פאַראייניקטע שטאַטן פאַרבלייבט נייטראַל. ווילסאָן האָט יעדע מלחמה באַטראַכט פאַר אַן אומגליק און פאַר אַ גרויסער זינד. ער האָט אָפילו אין אייניער פון זיינע רעדעס זיך אויסגעדריקט, אַז „די פאַראייניקטע שטאַטן איז צו שטאַלץ מלחמה צו האַלטן מיט וועמען עס איז". די דאָזיקע דערקלערונג ווילסאָנס האָט אַרויסגערופן אַ שטאַרקע ענטרויסטונג קעגן אים ניט נאָר אין מערב־אייראָפּע, נאָר אויך אין די פאַראייניקטע שטאַטן, וואו אַ באַדייטנדער טייל פון דער געזעלשאַפטלעכער מיינונג מיט דעם געוועזענעם פרעזידענט טעאַדאָר רוזוועלט אין דער שפּיץ האָט געהאַלטן פאַר נויטיק אַן אַקטיוון אַנטייל פון דער גרויסער אַמעריקאַנער רעפובליק אין דער מלחמה, פון וועלכער עס איז אָפּהענגיק דער שיקזאָל פון דער גאַנצער קולטורעלער וועלט. אָבער ווילסאָן איז דעמאָלט געווען זיכער, אַז עס וועט אַ סך העלפן אויך אייראָפּע, אויב ער וועט אַנהאַלטן פאַר דער צייט פון דער מלחמה די פולשטענדיקע נייטראַליטעט פון אַמעריקע און וועט אַנווענדן אַלע כוחות צו פאַרענדיקן וואָס שנעלער די מלחמה אויף יושרדיקע באַדינגונגען.

שוין דעם 5טן אויגוסט, 1914, האָט ווילסאָן געמאַכט אַ פאַרשלאָג צו די קריג־פירנדיקע לענדער, אַז ער איז גרייט צו זיין דער פאַרמיטלער צווישן זיי אויף צוריק אייננצושטעלן שלום.

מיט אַ פאַר וואָכן שפּעטער האָט ער נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט זיין פאַרשלאָג. ביידע צדדים האָבן אָפילו ניט געפונען פאַר נויטיק אים צו ענטפערן. אָבער ווילסאָן האָט זיך כסדר געהאַלטן גרייט פאַר דער ראָלע פון אַ פאַרמיטלער.

וואָס לענגער די מלחמה האָט געדויערט, אַלץ שווערער איז געווארן אָנצוהאַלטן די נייטראַליטעט. די פאַראייניקטע שטאַטן איז אַלץ מער, קעגן איר ווילן, אַריינגעצויגן געווארן אין דעם קאַנפליקט. פון אויגוסט, 1914,

ביז יוני, 1916, האָבן ווילסאָן און זיין פּאַרטיי געקעמפט אָן דערפאָלג פּאַר די רעכט פון די נייטראַלע לענדער. גאַנץ אַמעריקע האָט געריעדט נאָר וועגן דער מלחמה, אָבער ווילסאָן איז אַלץ פאַרבליבן אַ פּאַסיפיסט און אַ שטאַרקער פּאַרטייִדיקער פון אַמעריקעס נייטראַליטעט. אין 1916 איז ווילסאָן געוויילט פּרעזידענט פּאַר אַ צווייטן טערמין.

וועז דייטשלאַנד האָט פאַרלאָרן די האָפענונג אויף אָן אָנטשיידנדן זיג אויף דער יבשה און ניט האָבנדיק קיין כוחות פּאַר אַ נאָרמאַלער מלחמה אויפן ים, האָט זי אָנגעהויבן דורך אירע סאָב־מאַרינס צו זינקען אַלע שיפן וואָס זיינען געגאַנגען אין די עלאַיס־לענדער אָדער פון די עלאַיס־לענדער, ניט רעכענענדיק זיך דערביי מיט די פּאַסאַזשירן, וואָס האָבן זיך געפונען אויף די דאָזיקע שיפן, אפילו מיט אָזעלכע וועלכע האָבן געהערט צו די נייטראַלע לענדער. אַ סך אומשולדיקע מענטשן, פרויען און קינדער זיינען דערטרונקען געוואָרן דורך די דייטשע סאָב־מאַרינען. ניט וויניק פון זיי זיינען געווען בירגער פון די פאַראייניקטע שטאַטן. די פאַראייניקטע שטאַטן האָט אויך מאָטעריעל אַ סך געליטן פון דעם.

ביי זיין גאַנצן פּאַסיפיזם האָט ווילסאָן ניט געקענט פאַרבלייבן פּאַסיוו. נאָך זיינע פיל באַמיאונגען צו ווירקן אויף די דייטשע הערשער, אַז זיי זאָלן זיך אָפּזאָגן פון אָזוינע גרויזאַמע קריגס־מעטאָדן און נאָך פיל אומזיסטע וואָרענונגען צו דער דייטשער רעגירונג, אַז די פאַרזעצונג פון אָט די גרויזאַמע קריגס־מעטאָדן וועלן צווינגען די פאַראייניקטע שטאַטן צו פאַרטיידיקן אירע רעכט מיט וואָפן, האָט ווילסאָן דעם 2טן אַפּריל 1917 זיך געוועדעט צום קאָנגרעס מיט אַ דערקלערונג, אַז די אָפּהיטונג פון דער נייטראַליטעט איז ווייטער אוממעגלעך און ער האָט פאַרגעשלאָגן דעם קאָנגרעס צו דערקלערן קריג דייטשלאַנד. דער דאָזיקער פאַרשלאָג איז דעם 4טן אַפּריל אָנגענומען געוואָרן אין יונאַיטעד סטעיטס סענאַט מיט אַ מערהייט פון 82 שטימען קעגן 6, און דעם 6טן אַפּריל אין רעפּרעזענטאַנטן־הויז מיט אַ מערהייט פון 373 שטימען קעגן 50.

ווילסאָן איז פאַרבליבן דער זעלבער קעגנער פון מלחמה און דער זעלבער קעמפער פאַר אַ יושרדיקן פרידן, וואָס ער איז ביז דאָן געווען. אין דעם זעלבן מעסעדזש צום קאָנגרעס, אין וועלכן ער האָט פאַרגעשלאָגן צו דערקלערן קריג דייטשלאַנד, האָט ער געזאָגט: „נייטראַליטעט איז איצט ניט מעגלעך און ניט ווינשנסווערט וועז עס האַנדלט זיך וועגן פרידן פאַר דער גאַנצער וועלט און וועגן פרייהייט פאַר די קליינע פעלקער“...

„מיר זוכן ניט קיין זעלבסטזיכטיקע ציל. מיר שטרעבן ניט צו קיינע דערוואַרונגען און צו קיינע באַהערשונגען. מיר וועלן קעמפן פאַר דאָס וואָס איז אונדז אַלע מאָל געווען טייערער ווי אַלץ — פאַר דעמאָקראַטיע, פאַר די רעכט פון די בירגער צו האָבן אַ דעה אין זייער רעגירונג, פאַר די רעכט און פרייהייט פון די קליינע פעלקער“.

אין פאַרלויף פון דער וואַל־קאַמפּאַניע אין 1916 האָבן דעמאָקראַטישע צייטונגען און רעדנער געפרופן די בירגער צו שטימען פאַר ווילסאָנען פאַר פרעזידענט דערפאַר וואָס „ער האָט אונדז פאַרהיט פון מלחמה“. וועז ווייל־

סאָן האָט אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, נאָך דעם ווי ער איז איינגעשוואוירן געוואָרן אַלס פּרעזידענט פּאַרן צווייטן טערמין, דערקלערט קריג דייטשלאַנד, האָבן פיל פּאַטיפיסטן און די מערסטע סאָציאַליסטן און אַנדערע ראַדיקאַלן פון אַמעריקע באַשולדיקט ווילסאָנען, אַז ער האָט פּשוט אָפּגענאַרט די ווייַלער, אַז ער האָט דערקלערט מלחמה דייטשלאַנד דערפאַר וואָס דאָס איז אין די אינטערעסן פון די באַנקירן פון וואָל־סטריט און פון די אַמוניציע־פאַבריקאַנטן. אָבער דאָס איז געווען ניט אמת. ווילסאָנען האָבן די באַנקירן פון וואָל־סטריט באַטראַכט פּאַר זייער געפערלעכסטן שונא און ניט אַן אַן אורזאַך. ווילסאָן האָט וויניקער פון אַלץ געהאַט אין זינען די אינטערעסן פון די אַמוניציע־פאַבריקאַנטן אָדער פון וועלכער עס איז אַנדערע קאַפּיטאַליסטיש גרופּעס, ווען ער האָט דערקלערט מלחמה דייטשלאַנד. ער איז געווען געצוואונגען דאָס צו טאָן, ווייל דאָס האָבן געפאָדערט די אינטערעסן פון די פאַראייניקטע שטאַטן, די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון דעם גאַנצן אַמעריקאַנער פאָלק און דערפאַר טאָקע האָט די ריזיקע מערהייט פון בריטע הייזער פון קאָנגרעס געשטימט פאַר מלחמה און די ריזיקע מערהייט פון אַמעריקאַנער פאָלק, די אַרגאַניזירטע אַרבעטער אַריינגערעכנט, האָט דורכאויס געשטיצט ווילסאָנס מלחמה־פאָליטיק.

די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי איז, אידער אַמעריקע איז אַריין אין דער מלחמה געווען פּאַרמעל נייטראַל. אָבער אַ גאַנץ באַדייטנדער טייל פון אירע מיטגלידער און אירע אינפלוסרייכסטע צייטונגען זייענען געווען פאַר אַ זיג פון דייטשלאַנד אין דער מלחמה. צוליב דעם האָבן נאָך אין 1915 אַ צאָל אַנגעזעענע סאָציאַליסטן פאַרלאָזן די סאָציאַליסטישע פאַרטיי. אין די פרעזידענט־וואָלן פון 1916 האָבן די קאַנדידאַטן פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי פון די פאַראייניקטע שטאַטן, וועלכע האָבן געקאַמפּעינעוועט אויף אַ פּלאַטפאָרמע „קעגן מלחמה און קעגן מיליטאַריזם" באַקומען נאָר 584 טויזנט מיט 113 שטימען, מיט אַ דריטל וויניקער שטימען ווי אין די וואָלן פון 1912.

אין פרילינג 1917, אין אַ פּאָר טעג אַרום ווי אַמעריקע איז אַריין אין דער מלחמה, איז אין דער שטאָט סעינט לואיס אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ קאָנווענשאַן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אויף צו באַטראַכטן וואָס פאַר אַ שטעלונג די פּאַרטיי זאָל נעמען צו דער מלחמה. דזשאָן ספּאַרגאָ, איינער פון די באַדייטנדסטע סאָציאַליסטישע שרייבער און לעקטאָרס וואָס די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי האָט פּאַרמאָגט, האָט פאַרגעשלאָגן אַ רעזאָלוציע, אַז די פּאַרטיי זאָל נאָכפאָלגן דעם ביישפּיל פון דער אַמעריקען פעדעראַציע שאָן אַוו לעיבאָר און פון די סאָציאַליסטישע און אַרבעטער פּאַרטייען פון ענגלאַנד, פראַנקרייך און בעלגיע און זאָל שטיצן פרעזידענט ווילסאָנס מלחמה־פּאָליטיק. לואיס ב. בודין, אַן אַלטער יידישער סאָציאַליסט, וועלכער איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן אַלס יוריסט און מאַרקסיסטישער טעאָרעטיקער, האָט פאַרגעשלאָגן אַ רעזאָלוציע, אין וועלכער עס איז געזאָגט געוואָרן, אַז די פּאַרטיי איז געווען קעגן דעם, אַז אַמעריקע זאָל אַריין אין דער מלחמה, אָבער איצט איז די מלחמה געוואָרן אַ פאַקט און די סאָציאַליסטישע

פּאַרטיי, אַנערקענענדיק דעם דאָזיקן פּאַקט, זאָל אַרויפצווינגען אויף דער רעגירונג, דורך דעם דרוק פון דער געזעלשאַפטלעכער מיינונג, אַ קאָנסטרוקטיווע פּראָגראַם. די דאָזיקע פּראָגראַם זאָל אַרייננעמען אין זיך די פּאַרטיידיקונג פון די רעכט פון פּאָלק, די אויסברייטונג פון דעמאָקראַטישן קאָלעקטיוויזם און די איינשטעלונג פון אַ פּאַרבינדונג מיט די סאָציאַליסטן פון די אַנדערע לענדער, כדי צו ברענגען אַזוי שנעל ווי מעגלעך צו אַ פרידן אויף דעמאָקראַטישע באַדינגונגען. אַנגענומען געוואָרן איז מיט אַ גרויסער מערהייט די רעזאָלוציע, וואָס איז פּאַרגעשלאָגן געוואָרן פון מאָריס הילקוויט, אין וועלכער עס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן „די אומפּאַרטיידלעכע קעגנערשאַפט צו דער מלחמה, וועלכע איז איצט דערקלערט געוואָרן פון דער רעגירונג פון די פּאַראיניקטע שטאַטן". די רעזאָלוציע האָט געפרופן „די אַרבעטער פון אַלע לענדער צו אַנטזאָגן זיך צו שטיצן זייערע רעגירונגען אין זייערע מלחמות". די רעזאָלוציע האָט ווייטער רעקאָמענדירט צו קעמפן קעגן די „קאַפּיטאַליסטישע מלחמות" דורך דעמאָנסטראַציעס, מאַסן־פּעטיצעס און אַלע אַנדערע אַנשטענדיקע און ווירקזאָמע מיטלען, וועלכע זיינען נאָר אין אונדזער מאַכט; קעמפן קעגן פּאַרגעשלאָגענע געזעצן פּאַר מיליטאַריזאַציע און אינדוסטריעלער קאָנסקריפּציע; קעגן געצוואונגענער אַרבעטרעישאָן און דער באַגרענעצונג פון דעם רעכט צו סטרייקן. ווען הילקוויטס רעזאָלוציע איז אָנגענומען געוואָרן, האָבן די סאָמע אָנגעזעענסטע אַמעריקאַנער אינטעלעקטואַלן, וואָס זיינען געווען טעטיק אין דער פּאַרטיי אַלס שרייבער און רעדנער, רעזיגנירט פון דער פּאַרטיי. צווישן זיי דזשאָן ספּאַרגאָ, וויליאָם ענגליש וואַלינג, וויליאָם דזש. גהענט, א. מ. סיימאָנס, פּראָפ. דזשאַרדזש הערען, ראָבערט האָנטער, ערנעסט פול, דזש. פיליפּ סטאָוקס. אַ צאָל סאָציאַליסטישע לאָקאַלס, וואָס די מערסטע מיטגלידער זייערע זיינען געווען געבאָרענע אַמעריקאַנער, האָבן זיך אויפגעלייזט. מאיר לאַנדאָן, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ קאָנגרעסמאַן און איז ניט געווען איינשטימיק מיט דער רעזאָלוציע, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן אין סט. לואיס, געדענק איך, האָט מיר דעמאָלט דערציילט, אַז אין איין שטאָט אין וועלכער עס האָט יאָרן־לאַנג עקסיסטירט אַ גאַנץ שטאַרקער לאָקאַל פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, האָט נאָך דער סט. לואיסער קאָנווענשאָן די מיטגלידערשאַפט פון לאָקאַל באַשלאָסן אויפצולייזן דעם לאָקאַל און דאָס געלט, וואָס האָט זיך געפונען אין דער קאַסע פון לאָקאַל, אַוועקגעבן דעם אַמעריקאַנער רויטן קרייץ.

אויף דער יידישער גאַס אָבער פון ניו־יאָרק, ווי אויך צווישן די דייטשן פון ניו־יאָרק און פון וויסקאָנסין, האָט די אַנטי־מלחמה פּראָפּאַגאַנדע פון די סאָציאַליסטן געהאָט אַ גרויסן דערפאָלג. אין הערבסט 1917 איז מאָריס הילקוויט באַמינירט געוואָרן פון די ניו־יאָרקער סאָציאַליסטן פאַר מעיאָר פון ניו־יאָרק. ער האָט געפירט אַן ענערגישע קאַמפּאַניע קעגן דער מלחמה און פאַר אַ שנעלן פרידן. איך בין דעמאָלט נאָך געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", אָרגאַן פון דזשאָינט באָארד פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן. די „נייע פּאָסט" האָט אין אַלע פּריערדיקע וואָלן

אַגיטירט פאַר די קאַנדידאַטן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. דעם מאָל אָבער האָב איך זיך אָפּגעזאָגט צו שרייבן אין דער „נייע פּאָסט" אַ לייט־אַרטיקל פאַר הילקוויטן. הילקוויט האָט געשיקט צו מיר צוויי סאָציאַליסטישע אָסעמבלי־לייט. אייגער פון זיי איז געווען וויליאָם פּיגגענבוים, אַ זון פון דעם באָוואָסטן אַלטן יידישן סאָציאַליסטישן שרייבער ב. פּיגגענבוים. דער צווייטער אָסעמבלימאַן איז, דאָכט זיך, געווען לואי וואַלדמאַן, שפּעטער אַ באָוואָסטער אַדוואָקאַט און אַ פּירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. זיי האָבן מיר געלאָזט וויסן, אַז הילקוויט „פּילט זייער שלעכט" וועגן מיר. איך האָב זיי געענטפערט, אַז איך קען ניט און וועל ניט אַגיטירן פאַר הילקוויטן, ווייל איך האַלט זיין פּראָפּאַגאַנדע פאַר אַ זייער שעדלעכע. איך האָב אָבער געדרוקט אַלץ, וואָס די באָאָמטע פון דער יוניאַן האָבן געשריבן פאַר הילקוויטס קאַנדידאַטור.

הילקוויט האָט אין יענע וואַלן באַקומען 146 טויזנט שטימען. אין דער זעלבער וואַל־קאַמפּאַניע זיינען אויך דערוויילט געוואָרן 7 סאָציאַליסטישע אַלדערמען (שטאָטישע ראָטמענער) און 10 סאָציאַליסטישע אָסעמבלילייט פון דער שטאָט ניו־יאָרק. דאָס איז געווען דער גרעסטער דערפאָלג, וואָס די סאָציאַליסטן האָבן ווען געהאַט אין ניו־יאָרק.

ווען עס איז אָנגעקומען אין איראָפּע די פּריילעכע בשורה, אַז די רע־וואָלוציע האָט געזיגט און אַז רוסלאַנד איז באַפּרייט געוואָרן, האָבן זיך אַלע רוסישע רעוואָלוציאָנערן געגומען קלייבן צו פאָרן וואָס שנעלער אַהיים. אָבער דאָ האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז פאָרן פון דער שווייץ אָדער אָפילו פון פראַנקרייך קיין רוסלאַנד איז געווען ניט אַזוי לייכט. דער געווינלעכער וועג דורך דייטשלאַנד איז פאַר די רוסישע בירגער געווען פאַרשלאָסן; פאָרן, ווידער, דורך ענגלאַנד, האָט געהייסן שטעלן דאָס לעבן אין סכנה, מחמת די דייטשע סובמאַרינס פלעגן אַטאַקירן יעדע שיף, וואָס איז געגאַנגען פון ענגלאַנד קיין רוסלאַנד.

פּלעכאַנאָוו, לעוו דייטש, פּיאָטר קראָפּאָטקין און הונדערטער אַנדערע רוסישע רעוואָלוציאָנערן און סאָציאַליסטן, וואָס האָבן געלעבט אין אויס־לאַנד, האָבן ניט געקוקט אויף דער געפאָר, קיין סך ניט געטראַכט און זיינען אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד דורך ענגלאַנד. אייניקע פון אָט די רוסישע רעוואָלוציאָנערן, ווי דער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער פּיאָטר קאַרפּאָוויטש, וועלכער איז געזעסן צוזאַמען מיט גערשונין אין שליסעלבורגער פעסטונג, און דער לעטישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּירער בראָון זיינען טאַקע דערטרונקען געוואָרן אויפן וועג פון אַ דייטשער סאָבמאַרין. די מערסטע אָבער זיינען אָנגעקומען בשלום קיין רוסלאַנד נאָך אַ לאַנגער, געפערלעכער רייזע.

לענין מיט זיין שטאָב, וועלכע האָבן געלעבט אין דער שווייץ, זיינען אַריין אין אַ אָפּמאַך מיט דער דייטשער רעגירונג און די דייטשן האָבן זיי געבראַכט אין אַ פאַרפלאָמבירטן וואַגאָן קיין שוועדן, און פון דאָרט זיינען זיי אָפּגעפאָרן קיין פעטערבורג. אין פעטערבורג זיינען זיי אָנגעקומען דעם 16טן אַפּריל 1917.

לענין האָט באַלד ווי די וועלט־מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן געזומען פֿרעדיקן די אידעע פון פֿאַרוואַנדלען דעם קריג צווישן די לענדער אין אַ בירגער־קריג אין יעדן לאַנד באַזונדער. מיט אָט דעם לאָזונג „לעבן זאָל דער בירגער־קריג!", האָט לענין אָנגעהויבן זיין אַגיטאַציע צווישן די מאַסן גלייך ווי ער איז נאָר אָנגעקומען קיין רוסלאַנד. ער האָט געפאַדערט, אַז אויף דעם אָרט פון דער „בורזשואַזער" צייטווייליקער רעגירונג זאָל געשאַפֿן ווערן אַ סאָוועט־רעגירונג אָן פֿאַרטרעטער פון די באַזיצנדע קלאַסן. ער האָט געפאַדערט, אַז די מלחמה זאָל גלייך אָפּגעשטעלט ווערן, אויב בויטיק דורך אַ סעפּעראַטן פֿרידן מיט דייטשלאַנד, עסטרייך־אונגאַרן און זייערע פֿאַרבינ־דעטע; ער האָט געדרופן די פּויערים גלייך צו פֿאַרכאַפּן די ערד, ניט וואַרטנ־דיק אויף דער גרינדונגס־פֿאַרזאַמלונג. ער האָט געפאַדערט, אַז אַלע פֿאַבריקן זאָלן געשטעלט ווערן אונטער דעם קאָנטראָל פון די אַרבעטער.

כדי צו דערגרייכן וואָס שנעלער פֿרידן, האָט לענין געפֿרעדיקט, אַז די סאָלדאַטן זאָלן אָוועקלייגן זייערע וואפֿן און „בריידערן" זיך מיט די דייטשן און עסטרייכער אויף אַלע פראָנטן. די ריזיקע מערהייט פון דעם פּעטער־בורגער און אויך פון דעם אַלרוסישן סאָוועט פון אַרבעטער און סאָלדאַטן דעפּוטאַטן האָט צוריקגעוויזן לענינס פֿראָגראַם.

דעם 14טן און 16טן מאַי 1917 זייַנען גוטשקאָוו, דער קריגס־מיניסטער, און מיליוקאָוו, דער אויסלאַנדס־מיניסטער פון דער צייטווייליקער רעגירונג, געצוואונגען געווען צו רעזיגנירן. קערענסקי איז געוואָרן דער קריגס־מיניסטער. אין גיכן איז די צייטווייליקע רעגירונג רעאָרגאַניזירט געוואָרן און אין איר זיַינען אַריין נאָך סאָציאַליסטן.

איך געדענק, ווען איך בין יענעם טאָג געזעסן אין שלומס קאַפע, איז אַרייַנגעלאָפן א. גלאָנץ, פון „טאָג", און האָט מיר אָנגעזאָגט די „גוטע בשורה", אַז גוטשקאָוו און מיליוקאָוו זייַנען געצוואונגען געווען צו רעזיגנירן פון דער צייטווייליקער רעגירונג און אַז איצט זייַנען אין דער רעגירונג שוין פֿאַראַן 4—5 סאָציאַליסטן.

„וואָס פֿרייט איר זיך אַזוי?" — האָב איך אים געפרעגט — „פֿאַר מיר איז דאָס זייער אַ טרויעריקע נייעס, ווייל איך האָב מורא, אַז דאָס קען פֿירן דערצו, אַז די ניט־סאָציאַליסטישע פּאַרטייען זאָלן ווערן קעגנער פון דער רעגירונג; עס קען קומען צו אַ בירגער־קריג און די רעוואָלוציע זאָל זיך ענדיקן אַזוי ווי די רעוואָלוציע פון 1905 — מיט אַ זיג פון דער רע־אַקציע".

גלאָנץ האָט, פֿאַרשטייט זיך, ניט איינגעשטימט מיט מיר. און אַזוי ווי ער, האָט דעמאָלט געדענקט די גרויסע מערהייט סאָציאַליסטן און אַנדערע ראַדיקאַלן אין אַמעריקע, וועלכע זייַנען געווען קעגן דעם קריג און פֿאַר אַ באַלדיקן פֿרידן.

טראָצקי איז אָנגעקומען קיין פּעטראָגראַד ווען אַלע הויפּט־פֿלעצער אין דער רעוואָלוציע זייַנען שוין געווען פֿאַרנומען. דער פֿאַרזיצער פון סאָוועט איז געווען דער מענשעוויק ניקאָלייַ טשכעאידזע, אַ מעסיקער „אינ־טערנאַציאָנאַליסט". דער הויפּט־פירער און טאָן־געבער פון סאָוועט איז

געווען דער מענשעוויק אירקאַלי צערעטעלי, אויך אַ מעסיקער „אינטערנאַציאָנאַליסט".

פון די אַנדערע דריי איינפלוסרייכסטע מיטגלידער פון סאָוועט איז אַברַם גאָץ געווען אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, מאַרק ליבער אַ בונדיסט און פּיאַדאַר דאָן — אַ מענשעוויק. זיי אַלע דריי זיינען, פונקט ווי צערעטעלי, געווען מעסיקע „אינטערנאַציאָנאַליסטן". זיי זיינען געווען פאַר אַ קאָאַליציע פון די סאָציאַליסטן צוזאַמען מיט די בירגערלעכע ליבעראַלן און דעמאָקראַטן און קעגן אַ סעפּעראַטן פרידן מיט דייטשלאַנד. זיי האָט טראָצקי דערפאַר שטאַרק פאַרדאַמט.

דער פירער, ווידער, פון דער קליינער גרופּע „לינקע אינטערנאַציאָנאַליסטן", וועלכע זיינען געווען קעגן אַ קאָאַליציע מיט די בירגערלעכע פאַרטייען און פאַר דעם, אַז די מלחמה זאָל גלייך פאַרענדיקט ווערן, וואָס דאָס האָט אונטער יענע אומשטענדן געמיינט אַ סעפּעראַטער פרידן מיט דייטשלאַנד — איז געווען יולי מאַרטאָוו. צו אים האָט טראָצקי ניט געוואָלט צושטיין. ער, טראָצקי, איז דעמאָלט געווען אַ סך נעמטער צו לענינען. אָבער אַרייַנטרעטן אין דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי און שפּילן דאָרט די צווייטע אָדער די דריטע פידל, האָט ער אויך ניט געוואָלט (דעם צווייטן אָרט אין דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי, נאָך לענינען, האָט דעמאָלט פאַרנומען גריגאָרי זינאָוויעוו).

איז טראָצקי אַרייַנגעטראָטן אין דער אַזוי־גערופענער „מעזשראַיאָנאַיאַ" גרופּע, וועלכע איז אין די אומלעגאַלע צייטן באַשטאַנען אין איר מערהייט פון באָלשעוויקעס, וועלכע האָבן זיך געהאַט אָפּגעריסן פון דער אָפּיציעלער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי.

דאָרט האָט טראָצקי גלייך פאַרנומען דעם אויבנאָן. אין דער גרופּע זיינען אויך אַרייַנגעטראָטן די מערסטע געווען מיטאַרבעטער פון טראָצקיס פאַריזער צייטונגל, „נאַשע סלאָווא", וועלכע האָבן נאָך דער רעוואָלוציע זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד — לונאַטשאַרסקי, ריאַזאַנאָוו, לאָזאָווסקי, מאַנואילסקי, אַנטאַנאָוו־אָווסיענקאָ, און אַנד.

אויך אַלע „אינטערנאַציאָנאַליסטן" פון „נאָוויי מיר", וועלכע טראָצקי האָט מיטגעבראַכט פון ניו־יאָרק (טשודנאָווסקי, מענסאָן, וואָלאַדאַרסקי, מעלניטשאַנסקי, פּיאַנטקאָווסקי, זאָרין און אַנדערע), זיינען צו ערשט געווארן מיטגלידער פון דער „מעזשראַיאָנאַיאַ" גרופּע, אָדער „מעזשראַיאָנקאַ", ווי מען האָט זיי גערופן פאַרקירצט. זיי אַלע האָבן אָנגעפירט די זעלבע אַגיטאַציע צווישן די אַרבעטער, סאָלדאַטן און מאַטראָסן, וואָס די באָלשעוויקעס און האָבן ענג קאָאָפּערירט מיט די באָלשעוויקעס.

פינף און פופציקסטער קאַפּיטל

פּראָפעסאָר באָרים באַכמעטיעוו, דער ערשטער אַמ־ באַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד קומט קיין אַמע־ ריקע. — אַ פאַרזאַמלונג אויף וועלכער עס איז שיער ניט געקומען צו אַ געשלעג צווישן טעאַדאָר רוזוועלטן און סעמועל גאָמפּערסן. — די ריזיקע פאַרזאַמלונג איז מעדיסאָן סקווער גאַרדן אונטערן פאַרזיץ פון פּנחס רוטענבערגן. — רוטענבערג און זיין „יידישע פּראָ־ גראַם". — אַלע מיינע בעסטע פרייַנד פאָרן אַוועק קיין רוסלאַנד. — די באַרימטע אַמעריקאַנער קאָמי־ סיע, וועלכע פּרעזידענט ווילסאָן האָט געשיקט קיין רוסלאַנד.

דעם 19טן יוני איז קיין ניו־יאָרק אָנגעקומען פּראָפ. באָרים באַכמעטיעוו, דער ערשטער אַמבאַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד אין אַמעריקע. ער איז געקומען צוזאַמען מיט אַ גרויסן סטאָף, פאַרטרעטער פון דער רוסישער אַרמיי און פון די וויכטיקסטע מיניסטעריומס. באַכמעטיעוו האָט געקראָגן אַ פייערלעכע אויפנאַמע אין ניו־יאָרק און שפּעטער אויך אין וואַשינגטאָן. אין ניו־יאָרק איז לכבוד אים געווען אַ „טיקער פּאַראַד" אויף ברׂאָדווייַ. די מערסטע מיטגלידער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעל־ שאַפט און פון דער גרופּע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן זיינען געפאָרן אין די קאַרעטן און אָפּענע אויטאָמאָבילן, וואָס האָבן באַגלייט באַכמעטיעוון און זיין סטאָף פון סאָוט פּערי ביז סיטי האַל. איך בין ניט געפאָרן. ווען ד"ר אינגערמאַן, דער פירער פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט האָט מיך געטראָפן לעבן סיטי האַל און געפרעגט ביי מיר: „ווי קומט עס וואָס איר זייט ניט געקומען באַגריסן באָריס באַכמעטיעוון?" האָב איך אים געענטפערט: „איך האָב ניט ליב צו שטופּן זיך אויבנאַן. באַכמעטיעוו האָט דאָרט זיכער געהאָט גענוג באַגריסער אויף אַן מיר".

„אָבער ער איז דאָך אייערער אַן אַלטער באַקאַנטער" — האָט אינגערמאַן געזאָגט.

„וואָס מיינט איר?" — האָב איך געפרעגט.

„איר זייט דאָך מיט אים געווען גוט באַקאַנט, ווען ער איז געווען אין ניו־יאָרק".

„וען? וואו?" — האָב איך מיט פאַרוואונדערונג אויסגערופן.

„וואָס? איר ווייסט ניט, אַז פּראָפ. באָריס באַכמעטיעוו איז אונדזער אַמאָליקער חבר יוריעוו, וועלכער איז אין 1904—1905 געקומען פון דער

שוויץ קיין ניו־יאָרק ווי אַ פאַרטרעטער פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פּאַרטיי און איז דעמאָלט געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון אונדזער „געזעלשאַפט" און איר פלעגט דאָך אָפט דיסקוטירן מיט אים".

דאָס איז פאַר מיר געווען אַ גרויסע איבערראַשונג און מיר האָט שוין טאַקע שטאַרק פאַרדראָסן פאַרוואָס איך בין ניט געקומען באַגריסן אים. געטראָפן זיך מיט באַכמעטיעוון האָב איך ערשט אין אַ 5—6 מאָנאַטן שפּעטער וועג די באַלשעוויקעס זייַנען שוין געווען אין מאַכט.

דעם זעלבן טאָג וועג באַכמעטיעוו איז אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק, האָט די אָרגאַניזאַציע „פרענדס אָוו ראַשיען פרידאָם" (פרייַנד פון רוסלאַנדס פרייהייט) דורכגעפירט אין אַ גרויסן ניו־יאָרקער זאַל אַ פייערלעכן קבלת פּנים פאַר אים. דער פאַרזיצער פון יענער פאַרזאַמלונג איז געווען דער ניו־יאָרקער מיטשעל אָון צווישן די רעדנער זיינען געווען דער געוועזענער פרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן טעאָדאָר רוזוועלט אָון סענאַטאָר גאַמפּערס, דער פרעזידענט פון דער אַמעריקען פעדעראַציאָן אָוו לעיבאָר.

איך בין געווען אויף יענער פאַרזאַמלונג. דער זאַל איז געווען איבערגעפאַקט מערסטנס טאַקע מיט אַמעריקאַנער מענער און פרויען. ביי יענער פאַרזאַמלונג איז שיער ניט געקומען צו אַ געשלעג צווישן רוזוועלטן און גאַמפּערסן. רוזוועלט האָט אין זיין רעדע גערעדט מיט באַגייסטערונג וועגן דער רוסישער רעוואָלוציע. ער האָט דערביי שטאַרק געלויבט די רעוואָלוציאָנערע רעגירונג דערפאַר, וואָס זי האָט געגעבן גלייכע רעכט אַלע נאַציאָנאַליטעטן פון לאַנד. „די רעוואָלוציאָנערע רוסלאַנד וויסט מער ניט פון קיין נאַציאָנאַלע אַדער ראַסן־דיסקרימינאַציעס — האָט רוזוועלט אויסגעפופן, ניט אַזוי ווי ביי אונדז אין די פאַראייניקטע שטאַטן, וואו די יוניאָנס נעמען ניט אַריין קיין שוואַרצע אַלס מיטגלידער און זיי סטרייקן אַפילו קעגן אונטערנעמער וועג יענע נעמען אַרויף נעגערס צו דער אַרבעט".

גאַמפּערס איז אויפגעשפרונגען פון זיין פּלאַץ, האָט אונטערבראָכן רוזוועלטן מיט באַלייַדיקנדע אויסרופן. איז רוזוועלט שוין געווען גרייט צו וואַרפן זיך שלאָגן גאַמפּערסן. דעם פאַרזיצער פון דער פאַרזאַמלונג איז קוים געלונגען פונאַנדערצונעמען זיי און איינשטעלן אַרדענונג. דאָס האָט אַ היפש ביסל פאַרשטערט דעם יום־טוב.

אין אַ טאָג אַדער צווי אַרום איז באַכמעטיעוו מיט די מיטגלידער פון זיין מיסיע אַוועקגעפאָרן קיין וואַשינגטאָן. דאָרט האָט מען אים אויך אויפגענומען מיט גרויס פּאַראַד. ער האָט אַדרעסירט בייַדע הייזער פון קאָנגרעס. באַכמעטיעוו איז געווען אַ גוטער רעדנער און אַ געבאָרענער דיפּלאָמאַט און ער האָט אויף אַלעמען געמאַכט אַ גוטן אייַנדרוק. פון ד"ר איינגערמאַנען, וועלכער איז געווען מיט באַכמעטיעוון באַפרייַנדעט און ער האָט אויך נאָך דער ערשטער רעוואָלוציע זיך אָפט געטראָפן מיט אים אין פעטערבורג, האָב איך זיך דערוואוסט, אַז יוריעוו־באַכמעטיעוו האָט באַלד נאָך דעם אויסברוך פון דער רעוואָלוציע אין 1905 זיך צוריקגעקערט פון ניו־יאָרק קיין רוסלאַנד און איז דאָרט געווען טעטיק אין דער מענשעוויסטישער פאַר־

טיי. אויפן לאַנדאַנער צוזאַמענפאַר פון 1907 איז ער געוויילט געוואָרן אַלס איינער פון די פאַרטרעטער פון די מענשעוויקעס אין צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פאַראיניקטער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פאַרטיי. אין די יאָרן פון דער רעאַקציע אָבער האָט ער פאַרלאָזן די רע־וואָלוציאָנערע רייען און די פאַרטיי. ער האָט פאַרענדיקט זיין שטודיום און איז שפּעטער געוואָרן אַ פּראָפעסאָר אין איינער פון די פּעטערבורגער אַדער מאָסקווער הויך־שולן.

אין אַ וואַך אַדער צוויי נאָך זיין קומען קיין אַמעריקע אַלס אַמבאַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד, האָבן די ניו־יאָרקער רוסישע סאָציאַליסטישע גרופּעס צוזאַמען מיט די אַנדערע פּראָגרעסיווע רוסישע אָרגאַניזאַציעס אָרגאַניזירט פאַר באַכמעטיעוון אַ ריזיקן קבלת־פּנים אין אַלטן מעדיסאָן סקווער גאַרדען. דאָס איז געווען די גרעסטע, אימפּאָזאַנטסטע און ענטוזיאַסטישסטע פאַראַמלונג פון רוסישע רעוואָלוציאָנערן און פרייַנד פון אַ פרייער רוסלאַנד וואָס איך האָב ווען עס איז בייגעוואוינט. ווער עס זיינען געווען די אָפּיציעלע באַגריסער אויף יענער פאַראַמלונג געדענק איך ניט. איך געדענק אָבער, אַז דער פאַרזיצער פון דער פאַראַמלונג איז געווען פּיאָטר רוטענבערג, (וועלכער האָט שפּעטער זיך געפרופן פּנחס רוטענבערג). אין יאָר 1917 איז רוטענבערג אָבער נאָך אַלץ געווען אַ רוסישער רעוואָלוציאָנער, אַ מיטגליד פון דער רוסישער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אַ געווען מיט־גליד פון דער טעראָריסטישער קאָמפּס־אַרגאַניזאַציע פון דער דאָזיקער פאַרטיי, וועלכע איז אין יאָר 1902 געגרינדעט געוואָרן פון גריגאָרי גערשונין און פון וועלכער דער הויפּט־פירער איז נאָך גערשונים אַרעסט געוואָרן יונה אַזעף, וועלכער איז שפּעטער דעמאָסקירט געוואָרן ווי אַן אַגענט־פּראָ־וואָקאַטאָר פון דער צאַרישער פּאָליטישער געהיים־פּאָליציי. רוטענבערג האָט מיט זיין רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט אָרייַנגעשריבן אַ זייער וויכטיקן קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע. צוליב אַזעפן האָט ער שפּעטער זיך צוריקגעצויגן פון יעדער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. ער איז אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז און פון פאַריז קיין איטאַליע, וואו ער האָט געאַרבעט אַלס אינזשינער.

רוטענבערג, וועלכער איז געבאָרן געוואָרן אין דער שטאָט ראָמני, פּאָלטאַווער גובערניע, איז געווען פּולשטעטדיק אַסימילירט. אין די מלחמה־יאָרן אָבער איז ער געוואָרן נאַציאָנאַל־יידיש געשטימט. סוף 1915 אָדער אָנהייב 1916 איז ער געקומען קיין ניו־יאָרק מיט אַ פּלאַן צוזאַמענצורופן אַ יידישן קאָנגרעס, וואָס זאָל שאַפן אַ צייטווייליקע רעגירונג און די דאָזיקע רעגירונג זאָל אויפן צוקונפטיקן פרידנס־קאָנגרעס זיין די פאַר־טרעטערין פון יידישן פאָלק און זי זאָל פאָדערן פאַר יידן פּאָלעסטינע. רוטענבערג האָט וועגן דעם אָנגעשריבן אַ בראָשור אין רוסיש, וועלכע ער האָט מיטגעבראַכט קיין ניו־יאָרק. איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן טאָקע אין שלומס קאָפּע באָלד ווי ער איז געקומען קיין ניו־יאָרק. די בראָשור זיינע האָב איך ניט געלייענט. אָבער ער האָט מיר איבערגעגעבן דעם אינהאַלט פון דער בראָשור. איך האָב צו אים זיך באַציגן מיט

דעם גרעסטן רעספעקט, אָבער איך האָב ניט געטיילט זיין פּעסימיזם בנוגע דער צוקונפט פון די יידן אין רוסלאַנד און אין די אַנדערע לענ־דער און זיינע פּלענער האָבן מיר אויסגעקוקט צו זיין העכסט אוטאָ־פּיסטיש.

ערשט מיט אַ פּאָר יאָר צוריק האָב איך איבערגעלייענט יענע ברא־שור אין אַ יידישער איבערזעצונג, וועלכע איז דעמאָלט אַרויס אין ניו־יאָרק, און איך האָב זיך איבערצייגט, אַז רוטענבערג איז גאָר ניט גע־ווען אַזאַ אוטאָפּיסט ווי איך האָב דעמאָלט געדענקט. ער איז אין דער אמתן געווען אַ סך ווייטזיכטיקער פון די מערסטע יידישע סאָציאָליסטן פון זיין דור. אין זיין בראָשור האָט רוטענבערג געשריבן:

„יידן דאַרפן קעמפן פאַר באַקומען די מעגלעכקייט פון אַ זעלבשטענ־דיקן נאַציאָנאַלן לעבן אין אייגענעם שטאַט, אויף אַן אייגענער טע־ריטאָריע מיט אַן אייגענער ווירטשאַפט, יידישער קונסט, אינדוסטריע און האַנדל, יידישן קלעריקאַליזם, קאַפּיטאַליזם, סאָציאָליזם, קלאַסנקאַמף, מיט אַלץ, אַלץ, אין וואָס די אָנגעזאַמלטע נאַציאָנאַלע ענערגיע זאָל זיך קע־נען אויסגיסן אין געזונטע און אייגנטימלעכע פאָרן איר צוגעפּאַסטע נא־ציאָנאַלע פּאָרמען, אָט אַזוי ווי ביי אַלע פּעלקער און נאָר אין ארץ־ישראל, וואָס מיט איר זיינען פאַרבונדן דער פּאָלקס־עפּאָס און די פּאָלקס־ראָמאַנטיק, וואָס האָבן שוין צוגעצויגן צו זיך די באַשאַפּער פון אַ בא־דייטנדיקער יידישער קאָלאָניזאַציע — דער אָנהייב פון אַן ערנסטער יידי־שער קולטור. ווי אַ ספּעציאָליסט־טעכניקער וויס איך, אַז די זאַמדן, און די מדבריות פון ארץ־ישראל קענען און וועלן פאַרוואַנדלט ווערן אין בליענדיקע גערטנער; אַז אירע וואַסערן שטעלן מיט זיך פאָר אַ קוואַל פון אומגעהייערער אינדוסטריעלער ענערגיע. לויט איר געאָגרא־פישער לאַגע און דעם כאַראַקטער פון דער באַטור, איז ארץ־ישראל בא־רופן צו ווערן דער צענטער פון וועלט־האַנדל און אינדוסטריע, וואָס וועט קענען שפּייזן און דערנערן אַ פיל־מיליאָניקע באַפעלקערונג"...

„איך בין אַ סאָציאָליסט — שרייבט רוטענבערג אין דער בראָשור פון 1915 — און איך גיב זיך אַפּ אַ קלאָרן חשבון, אַז איך גיי מיטהעלפן דער פאַרווירקלעכונג פון ציוניזם און ניט פון סאָציאָליזם, פון אַ קאָפּי־טאַליסטישן יידישן שטאַט, אין וועלכן דער גן־עדן אויף דער ערד וועט ניט אַזוי גיך מקוים ווערן. אויך דאַרט וועלן זיין ביי אונדז אי רייכע, אי אָרעמע; אי ליידיק, אי אומגערעכטיקייט; אי גרויזאַמקייט. אָבער דאָס אַלץ וועט זיין אונדזערס, יידישעס, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער".

אויב איך מאַך ניט קיין טעות האָט רוטענבערג שפּעטער אויך אָפּי־טירט פאַר דער גרינדונג פון אַ יידישן לעגיאָן, וואָס זאָל גיין באַפרייען פּאַלעסטינע. קיין גרויסן דערפאָלג האָט רוטענבערגס פּראָפּאַגאַנדע אויף ווי ווייט איך קען זיך דעריבערן, דעמאָלט ניט געהאַט. אָבער די אידעען וועלכע ער האָט מיט עטלעכע און פופציק יאָר צוריק געפּרעדיקט אין זיין בראָשור: „די נאַציאָנאַלע ווידעראויפלעבונג פון דעם יידישן פּאָלק",

האבן מיט אַ פּאָר צענדליק יאָר שפּעטער טריאומפירט, כאָטש ניט אויף אַזאַ אופן און אין אַזאַ מאַסשטאַב ווי ער האָט זיך דעמאָלט פאָרגעשטעלט.

ווען די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד האָט געזיגט און רוסלאַנד איז געוואָרן אַ פּריי לאַנד, האָט זיך אין רוטענבערגן צוריק אויפגעוועקט דער אַלטער רוסישער סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער און ער האָט באַשלאָסן באַלד צוריקצוקערן זיך קיין רוסלאַנד. און ער איז טאַקע אין אַ פּאָר טעג אַרום נאָך דער באַכמעטיעוו־פּאַרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער־גאָרדן, פון וועלכער ער איז געווען דער פאָרזיצער, אַוועקגעפאָרן קיין פּעטערבורג.

צו דער באַכמעטיעוו־פּאַרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער גאָרדן זיינען אויך געקומען אַ סך יונגע און אַלטע יידישע סאָציאַליסטן, וועלכע זיינען געווען קעגנער פון דער מלחמה. ווען איינער פון די, וואָס האָבן אין נאָמען פון זייערע ארגאניזאַציעס באַגריסט דעם ערשטן אַמבאַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד — דאָכט זיך, אַז דאָס איז געווען אַ רוסישער אַרבעטער, אַ קלאָוקמאַכער — האָט געזאָגט, אַז ער האָפט, אַז די צייט־וויליקע רעגירונג וועט פאָרטזעצן די מלחמה ביז די דייטשן וועלן פאַר־טריבן ווערן פון די אַלע לענדער, וועלכע זיי האָבן פאַרכאַפּט, איז געוואָרן אַ שרעקלעכער טומל אין זאַל. אָבער רוטענבערגן איז שנעל געלונגען אויפצושטילן דעם טומל. ער האָט באַלד פאָרגעשטעלט דעם גאַסט, פראָפ. באַכמעטיעוון. באַכמעטיעוו האָט געהאַלטן אַ קלוגע דיפלאָמאַטישע רעדע און ער איז שטאַרק אָפּלאָדירט געוואָרן אויך פון די מערסטע סאָ־ציאַליסטן, וועלכע זיינען געווען קעגנער פון דער מלחמה און פיל פון זיי האָבן שוין דעמאָלט סימפּאַטיזירט מיט די באָלשעוויקעס. דער גרויסער עולם איז אָוועק פון דער פאָרזאַמלונג אין מעדיסאָן סקווער גאָרדן אַ שטאַרק באַגייסטערטער.

אָנהייב יוני 1917, מיט אַ פּאָר וואָכן איידער פּראָפעסאָר באָריס באַכ־מעטיעוו, דער אַמבאַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד, איז אָנגעקומען קיין אַמעריקע, איז אַ גרויסע צאָל געוועזענע פּאָליטישע עמיגראַנטן פון רוסלאַנד אָפּגעפאָרן קיין רוסלאַנד. געפאָרן זיינען זיי מיט אַ שיף קיין שטאָקהאָלם, כדי פון דאָרט מיט דער באַן צו קומען קיין פעטראָגראַד. די שיף קיין שטאָקהאָלם איז פון ניו־יאָרק אָפּגעפאָרן אין אַ שבת בייטאָג. צווישן די פאַסאַזשירן זיינען געווען מיינע בעסטע פרײַנד: בוניאַ ווינאַקור, וועלכע האָט, נאָכדעם ווי מיין פרוי איז קראַנק געוואָרן, געפירט די באַלעבאַטישקייט אין מיין הויז און האָט דערצויגן מיין ייִנגל; מיין עלטסטע פּלימעניצע, אסתר פינסאָן, וועלכע האָט אויך געוואוינט בייַ מיר, משה טערמאָן, דער באַוואוסטער בונדישער שרייבער און לעקטאָר; שכנא עפשטיין און זיין פרוי, די געוועזענע רעוועקאַ רובענטשיק, דעמאָלט מיינע אינטימע פרײַנד; א. ליטוואַק, דער באַקאַנטער בונדישער פּובלי־ציסט. צוזאַמען מיט זיי זיינען אויף דער זעלבער שיף אויך געפאָרן די באַוואוסטע פּועלי־ציון פירער ב. באָראָוו און זיין פרוי; זרובבל; אויך משה כץ, מיט וועמען איך בין דעמאָלט געווען באַענט באַפרײַנדעט; דער פּובליציסט וועלכער איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן ווי אַ היסטאָריקער, א.

טשעריקאָווער און זיין פרוי, און אַ צאָל אַנדערע בונדיסטן, פּועלי־ציו־ניסטן, טעריטאָריאַליסטן, וועמעס נעמען איך האָב שוין פאַרגעסן. יעדער איינער פון אָט די פּאַסאַזשירן האָט אין ניו־יאָרק געהאַט אַ סך פּערזענ־לעכע און פּאַרטיי־פריינד. באַגלייטן די אָפּפאָרנדע איז געקומען אַ גרוי־סער עולם. איך האָב דאָרט געטראָפן באַקאַנטע, וועלכע איך האָב ניט געזען פיל יאָרן. אַלע זיינען געווען אין אַ געהויבענער שטימונג. די אַוועקפאָרנדע האָבן זיך געפרייט, וואָס ענדלעך קערן זיי זיך צוריק אום אין אַ באַפרייטער רוסלאַנד.

אַ סך פון די וואָס זיינען געקומען זיי באַגלייטן, האָבן זיי שטאַרק מקנא געווען. אַ פּאָר פון מיינע באַקאַנטע, וועלכע האָבן מיך געזען ביי דער שיף, זיינען געווען זיכער, אַז איך פאָר אויך אַוועק. אָבער איך האָב ניט געקענט פאָרן, ווייל מיין פרוי איז געווען קראַנק און האָט זיך דעמאָלט געפונען אין אַ סאַניטאַריום און אַפילו ווען זי וואָלט געווען געזונט וואָלט איך אויך מיט מיינע צוויי קליינע קינדער ניט געקענט פאָרן קיין רוס־לאַנד אין מלחמה־צייט. איך האָב זיך געטרייסט מיט דער האָפנונג, אַז מיין פרוי וועט ווערן געזונט און אַזוי שנעל ווי די מלחמה וועט זיך ענדיקן, וועלן מיר גלייך אויך פאַרלאָזן אַמעריקע און קומען קיין רוסלאַנד.

אויף א. ליטוואַקן בין איך די לעצטע וואָכן פאַר זיין אָפּפאָר געווען אַ ביסל אָנגעשטויסן און ער האָט עס געוואוסט. ווען כ׳האָב זיך מיט אַלעמען אָפּגעזעגנט, האָב איך באַמערקט ווי ליטוואַק דרייט זיך אַרום מיר און וואַגט ניט צוצוקומען צו מיר. איך בין געשטאַנען מיט מיין יינגל, וועמען ליטוואַק האָט זייער ליב געהאַט. האָב איך הויך אויסגערופן: „ליטוואַק, מאַכט זיך ניט נאַריש, קומט אַהער און לאָמיר זיך געזעגענען ווי אַלטע פריינד". ער איז, פאַרשטייט זיך, גלייך צוגעקומען און האָט זיך האַרציק אָפּגעזעגנט מיט מיר און מיט מיין יינגל.

איך געדענק ניט ווער פון מיינע באַקאַנטע האָט, קומענדיק צום שיף, הויך אויסגערופן: „זע נאָר, ביי קיין אָפּגייענדער שיף האָב איך קיין מאָל ניט געזען אַזוי פיל פריילעכע פּנימער". ווען די שיף אָבער האָט שוין געזאָלט אָפּגיין און מען האָט זיך גענומען געזעגענען, זיינען כמעט ביי אַלעמען געשטאַנען טרערן אין די אויגן.

וועמען האָט דעמאָלט געקענט איינפאַלן אין קאָפּ, אַז די דעמאָקראַ־טישע רעוואָלוציע וועט אין אַ 5־6 מאָנאַטן אַרום זיך ענדיקן מיט אַזאַ שרעקלעכער קאַטאַסטראָפע?

אַרום דער זעלבער צייט, וואָס פּראָפּ. באָריס באַכמעטיעוו, דער אַמ־באַסאַדאָר פון דער פרייער רוסלאַנד, איז אָנגעקומען קיין אַמעריקע, איז קיין פּעטראָגראַד געקומען פון אַמעריקע די ספּעציעלע קאָמיסיע, וואָס פּרעזידענט ווילסאָן האָט געשיקט קיין רוסלאַנד. אין דער קאָמיסיע זיינען אַריין אָנגעזעענע פאָרשטייער פון אַלע קלאַסן פון דער אַמעריקאַנער באַ־פעלקערונג: פאַרטרעטער פון דער אַמעריקאַנער אינדוסטריע און פינאַנץ, פאַרטרעטער פון די פאַרמערס און פון די אַרבעטער, פון דער אַמעריקאַנער

אַרמיי א״אַ. דער פּאַרטיצער פון דער קאָמיסיע איז געווען דער באָוואוס־
טער רעפּובליקאַנער שטאַטסמאַן אליהו רוט, געווען סעקרעטערי אוו
סטעיט אונטער פּרעזידענט טעאָדאָר רוזוועלטן און אַ געווינער פון דעם
נאָבעל פּריז פאַר פרידן. צווישן די מיטגלידער פון דער רוט־קאָמיסיע
איז געווען דער דעמאָלטיקער ערשטער וויצע־פּרעזידענט פון דער אַמע־
ריקען פעדעראַלישאַן אוו לעיבאָר, דאַנקאַן, און דער פּראָמינענטער סאָציא־
ליסט, דעמאָלט נאָך אַ מיטגליד פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, טשאַרלז
עדוואַרד וואַלש. ווילסאָן האָט לכתחילה געוואָלט באַשטימען אין דער
קאָמיסיע דעם סאָציאַליסטישן קאָנגרעסמאַן מאיר לאָנדאָן, אָבשטאָט וואָלש.
לאָנדאָן, אַ געבוירענער אין רוסלאַנד, האָט געריידט פריי רוסיש און איז
געווען צימלעך גוט באַקאַנט מיט דער פּאָליטישער לאָגע אין רוסלאַנד.
לאָנדאָן האָט מיר שפּעטער דערציילט, אַז ווילסאָן האָט אים איינגעלאָדן
צו זיך, געריידט מיט אים וועגן דער רוסישער רעוואָלוציע און אים פּאַר־
געשלאָגן צו פּאַרן קיין רוסלאַנד. לאָנדאָן אָבער האָט צוריקגעוויזן ווילסאָנס
פּאַרשלאָג, וויל ער האָט גוט געוואוסט, אַז די פּירער פון דער סאָציאַליס־
טישער פּאַרטיי זיינען קעגן דעם אַז ער זאָל אין רוסלאַנד פאַרטרעטן די
סאָציאַליסטישע פּאַרטיי. די פּירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי
האָבן אַטאַקירט ווילסאָנען פאַר דעם וואָס ער האָט באַשטימט דעם קאָנ־
סערוואַטיוון רעפּובליקאַנער רוט אַלס פאָרזיצער פון דער קאָמיסיע. די
סאָציאַליסטישע פירער זיינען געווען קעגנער פון דער מלחמה. זיי
וואָלטן געווען קעגן דער קאָמיסיע אויך ווען ווילסאָן וואָלט פאַר דעם
פאָרזיצער פון דער קאָמיסיע קיין רוסלאַנד באַשטימט אָנשטאָט דעם
קאָנסערוואַטיוון רעפּובליקאַנער רוטן טשאַרלז עדוואַרד וואָלש אָדער אַ
וועלכן עס איז אַנדערן סאָציאַליסט, וואָס האָט געשטיצט די מלחמה.
אָבער די באַשטימונג פון רוטן אַלס פאָרזיצער פון דער קאָמיסיע האָט
געגעבן אַ גוטע געלעגנהייט די אַנטי־מלחמה סאָציאַליסטן און אַנדערע
ראַדיקאַלן צו דיסקרעדיטירן די קאָמיסיע אין די אויגן ניט נאָר פון די
אַמעריקאַנער ליבעראַלן און ראַדיקאַלן, נאָר אויך פון די פּירער פון דער
רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד.

נאָך דעם ווי דאַנקאָן און טשאַרלז עדוואַרד וואָלש האָבן אויף אַ זיצונג
פון דעם אַלרוסישן סאָוועט פון אַרבעטער און סאָלדאָטן דעפוטאַטן אין
פּעטראָגראַד באַגריסט די רעוואָלוציאָנערע רוסלאַנד אין נאָמען פון די
אַמעריקאַנער אַרבעטער און פון דער סאָציאַליסטישער געזאָנענער אַמעריי־
קאַנער אינטעליגענץ, האָבן מאַקס גאָלדפאַרב, אַ געווען פּירער
דער יידישער סאָציאַליסטישער פּעדעראַציע אין אַמעריקע, און אַ צווייטער
רוסיש־יידישער „אינטערנאַציאָנאַליסט״ פון ניו־יאָרק מיכאַיל וואָויטש,
אַדרעסירט די דעלעגאַטן פון סאָוועט און דערקלערט, אַז דאַנקאָן און וואָלש
פאַרטרעטן ניט דעם באָוואוסטזיניקן אַמעריקאַנער פּראָלעטאַריאַט און זיכער
נישט די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטן, וועלכע זיינען קעגנער פון דער מלחמה
און פון פּרעזידענט ווילסאָנס אויסלענדישער פּאָליטיק. איך בין געווען
ניט דער איינציקער סאָציאַליסט אין אַמעריקע, וועמען דער אַרויסטריט

פון גאָלדפאַרבן און ראַוויטשן קעגן דעם פאַרטרעטער פון דער אַמעריקען פעדערעישאָן אָוו לעיבאָר און קעגן טשאַרלז עדוואַרד ראָסעלן האָט פאַר־שאַפט גרויס עגמת־נפש.

מאַקס גאָלדפאַרב האָט אין גיכן נאָכדעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט, פאַרראַטן דעם „בונד", פון וועלכן ער איז געווען אַן אָנגעזעענער טוער און איז אין געהיים געוואָרן אַ מיטגליד פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי. שפּעטער האָט ער פאַרנומען הויכע פּאָסטנס אין דער סאָוועט־רעגירונג און אין קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל. ווי אַ געוועזענער נאָענטער מיטאַרבעטער פון טראָצקין, איז ער געווען צווישן די ערשטע קאָמוניסטן, וועלכע סטאַלין האָט געלאָזט דערשיסן.

דער צווייטער „אינטערנאַציאָנאַליסט", וועלכער האָט אויף דער זיצונג פון סאָוועט אַטאַקירט ראָסעלן, איז קיין באָלשעוויק קיין מאָל ניט געוואָרן. אַ דאַנק זיינע נאָענטע פאַרבינדונגען מיט אַ ריי אַלטע באָלשעוויקעס, איז אים געלונגען אין די צוואַנציקער יאָרן לעגאַל אַרויסצופאָרן פון רוסלאַנד. ער איז צוריקגעקומען קיין אַמעריקע אַ שטאַרקער קעגנער פון באָלשע־וויזם און ער האָט מיט יאָרן שפּעטער שטאַרק באַדויערט זיין דעמאָלטיקן אַרויסטריט אין סאָוועט קעגן ראָסעלן.

ווען ראָסעל איז אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, איז ער נאָך געווען אַ גוטשטייענדער מיטגליד פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, כאָטש ער איז ניט געווען איינשטימיק מיט איר שטעלונג אין דער מלחמה. אָבער ווען ער איז צוריקגעקומען קיין אַמעריקע, האָט אַ פירער פון דער יידישער סאָציאַליסטישער פעדעראַציע געבראַכט קלאַגן קעגן אים אין לאָקאַל ניו־יאָרק פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי און מען האָט אים אָפיציעל אויסגעשלאָסן פון דער פּאַרטיי.

די אַלע וואָס זיינען אין יוני 1917 אַוועקגעפאָרן מיט דער שיף פון ניו־יאָרק קיין שטאָקהאָלם, זיינען אָנגעקומען קיין פּעטראָגראַד אין די ערשטע טעג פון יולי, ווען די באָלשעוויקעס האָבן געמאַכט דעם צווייטן פאַרזוך צו פאַרכאַפּן די מאַכט דורך אַ מיליטערישער פאַרשווערונג. נאָך אין חודש יוני האָבן זיי געפּלאַנעוועט צו פּרובירן פאַרכאַפּן די מאַכט. אַלץ איז געווען צוגעגרייט פאַר זייער אויפשטאַנד, אָבער זייער פּלאַן איז דעמאָלט צעשטערט געוואָרן פון די פירער פון סאָוועט.

טראָצקי איז אין מאָנאַט יוני אָפיציעל נאָך אַלץ געזעסן אויף זיין „צוזאַמענגעלייגטן שטול", ד"ה ער איז אָפיציעל ניט צוגעשטאַנען צו קיין פּאַרטיי אָדער גרופּע. ער האָט אָבער אויך שוין דעמאָלט ענג קאָאָפּערירט מיט די באָלשעוויקעס און צוזאַמען מיט זיי געשטימט אין סאָוועט. אָבער נאָך דעם דורכפאַל פון דעם באָלשעוויסטישן יולי־אויפשטאַנד, ווען די צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע רעגירונג האָט אָנגעקלאָגט לענינען, זינאָוו־יעוון און אַנדערע באָלשעוויקעס אין פאַרראַט פאַר נעמען געלט פון דער דייטשער רעגירונג אויף צו דעמאָראַליזירן די רוסישע אַרמיי און אַרונ־טערוואַרפן די סאָציאַליסטיש־דעמאָקראַטישע רעגירונג און לענין און זי־

נאוויעוו זיינען אנטלאפן פון פעטראגראד, האט לעוו טראצקי עפנטלעך, דורך א בריוו אין רעדאקציע אין מאסקים גארקיס צייטונג, זיך סאלידאריזירט מיט לענינען און איז צוזאמען מיט אלע זיינע אנהענגער אריינגעטראטן אין דער באלשעוויסטישער פארטיי, וואו ער האט באלד אנגעהויבן שפילן די ערשטע פידל.

דאס האט טראצקי צוגעגרייט און ארגאניזירט דעם אויפשטאנד קעגן דער קערענסקי־רעגירונג אין אקטאבער־נאוועמבער 1917 און ער איז געווען דער נאענטסטער מענטש צו לענינען אין די ערשטע יארן פון דער באלשעוויסטישער רעוואלוציע.

שוין אין יולי 1917 זיינען די סימפאטיעס פון די מערסטע סאציאליסטן אין אמעריקע געווען אויף דער זייט פון די באלשעוויקעס, וועלכע האבן געזוכט צו שטירצן די קערענסקי־רעגירונג.

די מערסטע אמעריקאנער סאציאליסטן האבן געהאלטן צוזאמען מיט דער דייטשער מאיאריטעט סאציאל־דעמאקראטן, וועמענס פירער עס זיינען דעמאלט געווען פריץ עבערט און פיליפ שיידעמאן, אז די וועלט־מלחמה איז ארויפגעצוואונגען געווארן אויף דייטשלאנד פון די עלאיס (רוסלאנד, פראנקרייך און ענגלאנד). זיי האבן געגלויבט, אז די דייטשע קייזערלעכע רעגירונג זוכט באמת נאר אן ערנהאפטן פרידן. די סאציאליסטישע פרעסע פון אמעריקע האט געזוכט צו רעכטפערטיקן די שטעלונג פון די דייטשע סאציאל־דעמאקראטן אין דער מלחמה אפילו אויך נאך דעם ווי די דייטשע סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי האט זיך געשפאלטן און עס האט זיך געבילדעט די פארטיי פון די „אומאפהענגיקע סאציאליסטן" מיט קארל קאוטסקין, עדוארד בערנשטיינען און הוגא האאזען בראש, וועלכע האט פארדאמט די מלחמה־שטעלונג פון די מאיאריטעט סאציאליסטן.

ווען די דייטשן האבן שוין געהאט דעראבערט גאנץ בעלגיע, א גרויסן טייל פון פראנקרייך, גאנץ פוילן און דעם גרעסטן טייל פון ליטע און די באלטישע פראווינצן און ווען פאר די דייטשע „אומאפהענגיקע סאציאליסטן" איז שוין קלאר געווען, אז דעם קריג האט אנגעהויבן דייטשלאנד און אז דער דייטשער קייזער און די מיליטאריסטן און אימפעריאליסטן פון דייטשלאנד האבן ניט בדעה אומצוקערן די אנדערע לענדער די מערסטע טעריטאריעס, וואס די דייטשע ארמיי האט פון זיי פארכאפט, האבן די מערסטע סאציאליסטן אין אמעריקע נאך אלץ געהאלטן אין איין נארן זיך, אז דייטשלאנד זוכט אן ערנפולן פרידן, אז זי איז גרייט אלץ וואס זי האט פארכאפט צוריק אוועקצוגעבן, אבי נאר מען זאל זי לאזן צורו.

ווען דער דייטשער קאנצלער בעטמאן־האלוועג איז אין 1917 ארויס־געטראטן אין רייכסטאג מיט זיין „פרידנס"־פארשלאג, האט א היגע סאציאליסטישע צייטונג געשריבן, אז „גענאסע זשארעס האט דאס זעלבע געפאדערט וואס בעטמאן־האלוועג" און די עלאיס זיינען פון די מערסטע אמעריקאנער סאציאליסטן אין נאמען פון „פאסיפיזם" פארדאמט געווארן

אויפן שאַרפסטן אופן דערפאַר וואָס זיי ווילן כלומרשט צוליב דעראָבע־רונגס־צוועקן פאָרטזעצן וואָס לענגער די בלוטיקע מלחמה. אַז בעטמאַן־האָלוועגס דעמאָלטיקער „פרידנס"־פאָרשלאַג איז געווען ניט מער ווי אַ בלאָף פון זיין זייט, האָבן שפּעטער צוגעגעבן ניט נאָר אַלע סאָציאַליסטן און דעמאָקראַטן פון דייטשלאַנד, נאָר אויך גראַף טשערנין, פאָן בערענס־דאָרף און אַנדערע געוועזענע שטאַטסלייט פון דייטשלאַנד און עסטרייך. שפּעטער, ווען דער דייטשער קאַנצלער מיכאַעליס האָט געמאַכט אַ פּאָר געבלאָפטע פרידנס־חנדלעך צו דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג און די רעוואָלוציאָנערע רעגירונג האָט צוריקגעוויזן זיינע אָנבאָטן, האָט די גאַנצע סאָציאַליסטישע פּרעסע פון אַמעריקע פאַרלאָרן איר סימפּאַטיע צו דער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג דערפאַר, וואָס זי וויל כלומרשט צו־זאַמען מיט די אימפּעריאַליסטישע עלאַיס און מיט די אַמעריקאַנער באַנ־קירן און אַמוניציע־פאַבריקאַנטן אָנפירן דעם קריג ביז צום סוף. און ווען אין די טעלעגראַמעס פון רוסלאַנד האָבן גענומען אַלץ מער פּראָמי־נענט פיגורירן די נעמען פון לענין און טראָצקי, וועלכע זיינען פאַר זייערע אייגענע דעמאַגאָגישע צוועקן געוואָרן כלומרשט פאַרברענטע פּאַציפיסטן און האָבן הויך גענומען פאָדערן, אַז דער קריג זאָל תיכף אָפּגעשטעלט ווערן, זיינען לענין און טראָצקי געוואָרן די ליבלינגע פון דער גאַנצער אַמעריקאַנער סאָציאַליסטישער פּרעסע, טראָץ דעם וואָס קיין איינציקער פון די דעמאָלטיקע סאָציאַליסטישע וואָרט־פירער האָט קיין מאָל ניט סימ־פּאַטיזירט מיט לענינס און טראָצקיס סאָציאַל־פּאָליטישע אידייען און טאַק־טיק. קיין ערנסטער אַמעריקאַנער סאָציאַליסט און איבערהויפּט קיינער פון די ערנסטע יידישע סאָציאַליסטן האָט אויף איין מינוט ניט געגלויבט, אַז לענין און טראָצקי וועלן איינפירן סאָציאַליזם אין רוסלאַנד. טראָצקין האָבן די אַמעריקאַנער סאָציאַליסטן נאָך געקענט פון ניו־יאָרק און, אויף וויפל איך געדענק, האָבן די עלטערע היגע סאָציאַליסטן געהאַט וועגן אים ניט גאָר קיין געהויבענע מיינונג. אָבער מען איז געוואָרן באַגייסטערט פאַר לענינען און טראָצקין דערפאַר, וואָס זיי האָבן צוגעזאָגט אָפּצושטעלן די אייראָפּעאישע בלוט־באָד אַזוי שנעל ווי זיי וועלן נאָר אַריינקריגן די מאַכט. דערפאַר איז די סאָציאַליסטישע פּרעסע פון אַמעריקע פאַקטיש געוואָרן באָלשעוויסטיש נאָך פאַר דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש.

זעקס און פופציקסטער קאָנגרעס

טראָצקי פֿאַרכאַפּט די מאַכט אין פעטערבורג. — די גרויסע ראָלע וואָס טראָצקים אָנהענגער אין ניו־יאָרקער „נאָווי מיר" האָבן געשפּילט אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע. — וואָס עס איז פון זיי געוואָרן. — די ערשטע רוסישע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונג אין ניו־יאָרק.

איך בין נאָך פֿאַר דעם באָלשעוויסטישן יולי־אויפשטאַנד געוואָרן אַ קעגנער פון די סאָציאַליסטישע פירער פון סאָוועט, ניט נאָר דערפֿאַר וואָס זיי זיינען אַלע געווען „צימערוואַלדיסטן", נאָר דער עיקר דערפֿאַר, וואָס זיי האָבן אויך די באָלשעוויקעס באַטראַכט פֿאַר זייערע חברים. זיי האָבן די געפֿאַר פֿאַר דער רעוואָלוציע געזען נאָר אין דער טעטיקייט פון די רעכטע עלעמענטן, בעת אין דער אמתן איז אין יולי 1917 ניט געווען אפילו קיין סימן פון אַ „רעכטער געפֿאַר". די אייניציקע וועלכע האָבן געפֿרעדיקט בירגער־קריג און זיך אָפן געגרייט צו פֿאַרכאַפּן די מאַכט און אינפירן אַ דיקטאַטור פון זייער פֿאַרטיי זיינען געווען די באָלשעוויקעס. די אייניציקע, וועלכע האָבן ניט אויפגעהערט צו וואָרענען דער רעגירונג און די פירער פון סאָוועט וועגן דער באָלשעוויסטישער געפֿאַר זיינען, אויסער די פירער פון די ליבעראַלן, געווען פלעכאַנאָוו, דער פאָטער פון רוסישן מאַרקסיזם; לעוו דייטש, אַלעקסאַנדער פאָטרעסאָוו, דער אַלטער רעוואָלוציאָנער וולאַדימיר בורצעוו, און די פירער פון די רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און פאָלקס־סאָציאַליסטן ווי די „באָלשקאָ" ברעשקאָווסקאַיאַ, אַנדרעי אַרגונאָוו, באָריס סאָווינקאָוו, וולאַדימיר לעבעדיעוו, ניקאָלאַי טשייקאָווסקי, א"א. אָבער די פירער פון סאָוועט האָבן זיך צו זייערע רייד ניט צוגעהערט. אפילו מיט אַ טאָג פֿאַר דעם באָלשעוויסטישן אויפשטאַנד איז אַ דעלעגאַציע פון סאָוועט מיטן פירער פון די מענשעוויקעס פיאָדאָר דאַן אין דער שפּיץ, געקומען צו קערענסקין און אים געווארנט, אַז ער זאָל ניט וואָגן צו שיקן די קאָזאַקן צו אונטערדריקן דעם אויפשטאַנד, ווייל דאָס וועט פירן צו אַ בירגער־קריג אין די „רייען פון פֿראָלעטאַריאַט גופא" און צום זיג פון דער רעאַקציע אין לאַנד...

דעם 8טן נאָוועמבער 1917, דאָס איז געווען, דאַכט זיך, אין אַ דאָנערשטיק, וועלן איך בין געווען אין דער דרוקערייי, וואו עס האָט זיך געדרוקט די „נייע פּאָסט", פון וועלכער איך בין געווען דער רעדאַקטאָר, האָט מיר אַנגעקלונגען אין טעלעפֿאָן י. ב. סאַלוצקי, דער רעדאַקטאָר דער „נייע וועלט", און האָט מיר אַנגעזאָגט, אַז טראָצקי האָט פֿאַרכאַפּט

די מאַכט אין פּעטראָגראַד, אַז די מיניסטאָרן פון דער קערענסקי־רעגירונג זיינען אַלע אַרעסטירט און אַז עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ סאָוועט־רעגירונג מיט לענינען אַלס פּרעמיער־מיניסטער. איך בין באַלד אַרונטער אין גאַס, האָב געקויפט אַלע ניו־יאָרקער נאַכמיטאָג צייטונגען און בין אַוועקגעפאָרן אַהיים. אידערלייענדיק די צייטונגען, האָב איך אַ טראַכט געטאָן: אפשר איז עס גאָר אַ גליק, וואָס די באָלשעוויקעס האָבן איצט פאַרכאַפּט די מאַכט. איצט וועלן אַפילו די לינקע סאָציאַליסטישע פירער פון סאָוועט־ניט שטערן קערענסקין אָנצונעמען די שטרענגסטע מיטלען אויף צו אונטערדריקן אין מאָל פאָר אַלע מאָל די באָלשעוויסטישע פאַרטיי, וועלכע איך האָב פון דעם ערשטן טאָג אָן פון דער רעוואָלוציע באַטראַכט פאָר דעם געפערלעכסטן פיינד פון פרידן, פון פרייהייט און פון דעמאָקראַטיע.

די ערשטע פאָר טעג נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש, ווען אין די טעלעגראַמעס פון פּעטראָגראַד אין די ניו־יאָרקער ענגלישע צייטונגען איז געווען געמעלדעט, אַז קערענסקי איז אַוועקגעפאָרן צום פראָנט און אַז ער מאַרשירט מיט אָן אַרמיי קיין פּעטראָגראַד צו „ליקווידירן" דעם באָלשעוויסטישן אויפשטאַנד, האָב איך, ווי מיליאָנען אַנדערע אַנטי־באָלשעוויקעס אין און אויסער רוסלאַנד, געהאָפט אַז דער באָלשעוויסטישער אויפשטאַנד וועט אין פאַרלויף פון אַ פאָר טעג צייט טאָקע פולשטענדיק אונטערדריקט ווערן, עס וועלן דערנאָך גלייך פאַרקומען די וואָלן צו דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג און רוסלאַנד וועט מיט דער צייט ווערן אָן אמת פריי לאַנד. אָבער די האָפענונג פון די אַלע אַנטי־באָלשעוויקעס איז ניט מקוים געוואָרן. איך בין פון האַרצוויטיק קראַנק געוואָרן און בין כמעט אַ וואָך צייט געלעגן צו בעט.

אין טאָג, נאָך דעם ווי איך בין אויפגעשטאַנען פון בעט, בין איך אַוועק אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק אויף דער 42סטער גאַס און 5טע עוועניו. לעבן ביבליאָטעק האָב איך געטראָפן צווי פון מיינע נאָענטע באַקאַנטע, מיט וועמען איך בין געווען באַפּריינדעט, י. ב. סאָלוצקין און מאָריס קאַלטשינען. קאַלטשין, וועלכער איז ביז 1914 געווען אַ באָלשעוויק און איז אין דער פּעטערבורגער באָלשעוויסטישער „פּראַוודאַ" געווען אַנאַנסירט אַלס איר ניו־יאָרקער קאָרעספּאָנדענט, איז נאָך אין 1915 געוואָרן אויס באָלשעוויק. ער איז געווען אַ מיטאַרבעטער פון דער „נייע פּאָסט". ער איז געווען קעגן דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש. ער איז אָבער נאָך אַלץ געווען אַ לינקער סאָציאַליסט און מיר פלעגן אָפט דיסקוטירן. איך געדענק ניט וואָס ער האָט מיר געזאָגט, וועגן מיר האָבן זיך געטראָפן בייַם אַריינגאַנג אין דער ביבליאָטעק, אָבער איך געדענק זייער גוט, אַז סאָלוצקי האָט מיר געזאָגט: „איר זעט דאָך, זיי (די באָלשעוויקעס) פירן טאָקע אין סאָציאַליזם... זיי גיבן דאָך איבער די פאַבריקן צו די אַרבעטער".

„דאָס איז ביי איך סאָציאַליזם? — האָב איך אים געענטפערט — דאָס איז דאָך אַנאַרכאָ־סינדיקאַליזם. סאָציאַליסטן האָבן קיין מאָל ניט גע־

פּרעדיקט, אַז די פֿאַבריקן דאַרפֿן איבערגעגעבן ווערן צו די אַרבעטער. סאָציאַליסטן האָבן אומעטום געפּאַדערט, אַז די פֿאַבריקן און אַלע נאַטירלעכע רייכטימער פון לאַנד זאָלן פֿאַרוואַנדלט ווערן אין קהלשן אייגנטום, דאָס הייסט, אַז זיי זאָלן שטיין אונטער דעם קאָנטראָל פון דער גאַנצער געזעלשאַפֿט".

„אָבער איר מוזט דאָך צוגעבן, אַז זיי האָבן אָפּגעשטעלט די אימפּעריאַליסטישע מלחמה" — האָט סאַלוצקי וויטער געזאָגט.

„אָפּגעשטעלט די מלחמה? — האָב איך געזאָגט, — ערשט איצט וועט די מלחמה נאָך שטאַרקער זיך צעפלאַקערן, נאָר זי וועט דויערן אַ סך לענגער ווי זי וואָלט געדויערט וואָן די באָלשעוויקעס וואָלטן ניט פֿאַנאַנדערגעלאָזן די רוסישע אַרמיי אויפֿן מזרח־פראָנט און געגעבן די דייטשן די מעגלעכקייט אַריבערצואוואַרפֿן דעם גרעסטן טייל פון זייער אַרמיי, וואָס זיי האָבן געהאַט אויפֿן רוסישן פראָנט, אויפֿן מערב־פראָנט קעגן די ענגלענדער, פראַנצויזן און אַמעריקאַנער. אָבער אַמעריקע און די עלאַיס וועלן זיך ניט אונטערגעבן און דייטשלאַנד וועט סוף־כל־סוף באַזיגט ווערן". סאַלוצקי איז דעמאָלט געווען אַ קעגנער פון די באָלשעוויקעס, אָבער זיין שטעלונג צו דער מלחמה איז געווען די זעלבע, ווי די שטעלונג פון די מערסטע אָמעריקאַנער סאָציאַליסטן.

כמעט אַלע טראָצקיסטן פון „נאַווי מיר", וועלכע זיינען נאָך דער רעוואָלוציע צוזאַמען מיט טראָצקין אָדער מיט בוכאַרינען אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד, האָבן געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע.

ג. טשודנאָווסקי, דער זון פון דעם באָוואוסטן אַלטן יידיש־רוסישן רעוואָלוציאָנער נאָך פון די 70־קער יאָרן, סאָלאָמאָן טשודנאָווסקי, האָט אין דער נאַכט פון 7טן נאָוועמבער 1917, צוזאַמען מיט אַנטאָנאָוו־אָוסעיענקאָ, אַרעסטירט די מיניסטאָרן פון דער קערענסקי־רעגירונג און זיי אייגענגעשפּאַרט אין דער פּעטראָפּאַוולאָווסקער פעסטונג (אויפֿן באָפּעל פון לענינען און טראָצקין, פּאַרשטייט זיך). טשודנאָווסקי איז אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום דערהרגעט געוואָרן אַלס מיליטערישער קאָמיסאַר אויף דעם קיעווער פראָנט.

ו. וואָלאָדאַרסקי (זיין אמתער נאָמען איז געווען גאָלדשטיין) אַ ווייניק אַנטוויקלטער געוועזענער מענשעוויק, אַ גרויסער דעמאָגאָג מיט אַ גלאַטן צינגל, איז געווען איינער פון די אַרגאַניזאַטאָרן פון דער באָלשעוויסטישער אויבערקרעניש. דערנאָך איז ער געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם פּעטערבורגער באָלשעוויסטישן גאַסן־בלעטל, „קראַסנאַיא גאַזעטאַ". וואָלאָדאַרסקי האָט אין דער נאַכט פון דעם 18טן אויף דעם 19טן יאָנואַר 1918 דיריגירט מיט דעם ווילדן „מאַב" פון שיכורע באָלשעוויסטישע מאַטראָסן און סאָלדאַטן, וועלכע האָבן געבושעוועט אין טאַוורישן פּאַלאַץ אין פּעטערבורג, וואו עס איז אָפּגעהאַלטן געווארן די ערשטע און די לעצטע זיצונג פון דער אַל־רוסישער גרינדונגס־פּאַרזאַמלונג, דער אייניקער דעמאָקראַטישער פּאַרלאַמענט וואָס רוסלאַנד האָט ווען געהאַט און וועלכן

לענין האָט אויף מאָרגן צעטריבן. נאָכדעם איז וואָלאָדאַרסקי באַשטימט געוואָרן פאַר דעם קאָמיסאַר איבער דער פרעסע פון פּעטראָגראַד. דאָס האָט ער צוגעמאַכט (אויף לענינס און טראָצקיס באַפעל, פאַרשטייט זיך) אַלע ליבעראַלע און סאָציאַליסטישע צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס האָבן עקסיסטירט צענדליקער יאָרן אין רוסלאַנד. וואָלאָדאַרסקי האָט אויף פאַר־זאַמלונגען אויך אין זיין בלעטל „קראָסנאַיאַ גאַזעטאַ" כסדר געהעצט מיט אַ פּאָגראָם־שפּראַך די סאָלדאַטן און מאַטראָסן קעגן דער אַנטי־באָל־שעוויסטישער אינטעליגענץ און קעגן די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און מענשעוויקעס. דערפאַר איז ער אין זומער 1918 דערשאָסן געוואָרן פון אַ סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער.

סערגעי זאָרין, וועמענס אמתער נאָמען איז געווען גאָמבערג, אַ גוט־מוטיקער, וויניק אַנטוויקלטער יונגערמאַנטשיק, וועלכער האָט אין ניו־יאָרק געאַרבעט ווי אַ הויז־מאָלער און האָט געקענט האַלטן אַ גלאָטע רעדע פאַר אַן אומוויסנדער מאַסע, איז פריער געווען אַ סאָציאַליסט־רע־וואָלוציאָנער, שפּעטער אַ מענשעוויק. אונטער טראָצקיס איינפלוס איז ער געוואָרן אַן „אינטערנאַציאָנאַליסט". וועגן די באָלשעוויקעס האָבן פאַר־כאַפּט די מאַכט, האָט לענין, וואַרשיינלעך אויף טראָצקיס רעקאָמענדאַציע, אים באַשטימט פאַר דעם פאָרזיצער פון דעם ערשטן פּעטערבורגער „רע־וואָלוציאָנערן טריבונאַל". זאָרין איז געווען אַ „ליבעראַלער" באָלשעוויק. דאָס האָט ער געמשפּט דעם באָוואוסטן יידיש־רוסישן כלל־טוער און מיט־גליד פון דער רוסישער פאָלקס־סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, ל. מ. בראָמסאָן, דעם שפּעטערדיקן הויפּט פון דעם „אַרט" אין אויסלאַנד. זאָרין האָט אויך געמשפּט די גרעפין פּאָנינאַ, אַ באַרימטע רוסישע פילאַנטראָפין און אַ מיט־גליד פון צענטראַל־קאָמיטעט פון דער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראָטישער פּאַרטיי. ביידע, סיי בראָמסאָן און סיי פּאָנינאַ, זיינען באַפרייט געוואָרן.

זאָרין האָט שפּעטער געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער אַזוי־גערופענער „פּעטערבורגער קאָמונאַ", פון וועלכער זינאָוויעוו איז געווען דער פּרעזי־דענט. סטאַלין האָט שפּעטער זאָרינען פאַרשיקט קיין סיביר און דערנאָך אים דאַרט אומגעבראַכט צוזאַמען מיט אַנדערע אַנגעזעענע קאָמוניסטישע אַפּאָזיציאָנערן.

גריגאָרי מעלניטשאַנסקי איז פאַר דער רעוואָלוציע געווען פאַרשיקט אין סיביר. ער איז פון דאָרט אַנטלאָפן קיין אַמעריקע. אין ניו־יאָרק איז ער געווען אַן אַקטיוויסט פון דער „נאָוויי מיר" אַסאָציאַציע. ער איז געווען אַ יוואָועליר. לעזן דייטש, וועגן ער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון „נאָוויי מיר", האָט מעלניטשאַנסקין ניט געקענט פאַרטראָגן. ער האָט פאַר אים קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט ווי „חער פּעלדפּעבל" (סאָר־דשענט). מעלניטשאַנסקי האָט געקענט גוט יידיש, איז געווען אַ לייענער פון „פאָרווערטס" און ער פלעגט איבערזעצן פון דער „נייע פּאָסט" פאַר דער קלאָוקמאַכער אָפּטיילונג אין „נאָוויי מיר" די באַריכטן וועגן דער טע־טיקייט פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן. ער פלעגט אויך באַזוכן די מיטינגען פון דעם רוסיש־פוילישן בראַנטש פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן

און דערנאָך באַריכטן וועגן דעם אין „נאָווי מיר". מעלניטשאַנסקי אַליין איז קיין מאָל ניט געווען קיין יוניאָן מאַן אין אַמעריקע און איז קיין מאָל אַפילו ניט אָנגעזונד געווען אויף אַ פֿאַרזאַמלונג פון אַ גרויסער יוניאָן. אָבער וען די באָלשעוויקעס האָבן אין רוסלאַנד פֿאַרכאַפּט די מאַכט, איז מעלניטשאַנסקי (אויף טראָצקיס רעקאָמענדאַציע) באַשטימט געווארן פֿאַר דעם הויפּט־קאָמיסאַר איבער די סאָוועטישע „פֿראָפּסאָיוזן" (יוניאָנס).

אָלעקסאַנדער מענסאָן (מינקין) איז געווען אַ זעצער אין דער דרוקערייַ פון „נאָווי מיר" און אַן אָלטער באָלשעוויק. נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש האָבן לענין און טראָצקי אים באַשטימט פֿאַר דעם פֿאַר־וואָלטער פון דער רוסישער מלוכה־דרוקערייַ אין פעטערבורג, וואָס האָט געדרוקט די רוסישע פּאַפּיר־גאָלט און די פֿאַרשיידענע ווערט־פּאַפּירן. שפּעטער איז מענסאָן געווען אַ סאָוועטישער קאָנסול אין איינער פון די אַזיאַטישע לענדער. וואָס עס איז מיט אים וויטער געשען, וויס איך ניט.

מיין אָלטער פרייַנד אָלעקסעי פּיאָנטקאָווסקי, וועלכער איז אויך, קורץ מענדיק קיין רוסלאַנד, אַריינגעטראָטן אין דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי, איז פון טראָצקין און לענינען באַשטימט געווארן פֿאַר אַ מיליטעריישן קאָמיסאַר און ער איז באָלד אין אָנהייב פון דעם בירגער־קריג געפֿאַלן אויפן שלאַכט־פעלד.

אַ צווייטער געווען פרייַנד מיינער פון 1908 אין פילאָדעלפיע ניקאָלאַי יאָנסאָן, איז נאָך אין רוסלאַנד בעת דער ערשטער רעוואָלוציע געווען אַ באָלשעוויק. אין אַמעריקע איז ער, טיילווייז אונטער מיין אייַנפלוס, געווארן אויס באָלשעוויק. אָבער ווי אַ שטענדיקער לייענער פון „נאָווי מיר", איז ער אין 1916 אונטער בוכאַרינס און טראָצקיס אייַנפלוס, צוריק געווארן אַ באָלשעוויק. ער איז באָלד נאָך דער רעוואָלוציע אַוועקגעפֿאָרן קיין רוסלאַנד, האָט געגנומען אַן אַקטיוון אַנטייל אין צוגרייטן די באָלשעוויסטישע איבערקערעניש. שפּעטער איז ער געווארן דער פֿאַרזיצער פון דער זייער וויכטיקער קאָנטראָל־קאָמיסיע פון דער באָלשעוויסטישער פֿאַרטיי און דערנאָך איז ער באַשטימט געווארן פֿאַר יוסטיץ־קאָמיסאַר פון דער רוסישער סאָוועטישער קאָמוניסטישער רעפובליק. ער איז געשטאָרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט.

מ. ליכאָטשאָוו, אַ געוועזענער מיטגליד פון דער באָלשעוויסטישער פֿאַרטיי, וועלכער איז געווען פֿאַרשיקט אין סיביר און איז פון דאָרט אַנטלאָפן קיין אַמעריקע, איז אויך אין ניו־יאָרק געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון דער „נאָווי מיר" אָסאָציאַציע. ער איז ניט געווען קיין שרייבער, אָבער אַ גאַנץ אינטעליגענטער און סימפּאַטישער יונגערמאַן. אין אַמעריקע האָט זיך ביי אים דער באָלשעוויזם אַ היפּש ביסל אויסגעוועפט. אָבער אין 1916 איז ער, אונטער דעם אייַנפלוס פון בוכאַרינען און טראָצקין, געווארן אַן „אינטערנאַציאָנאַליסט" און האָט דערנאָך געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער מאָסקווער באָלשעוויסטישער אָרגאַניזאַציע, האָט פֿאַרנומען פֿאַרשיידענע הויכע פּאָסטנס און איז געשטאָרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט.

מאָדעל, אַ פלינקער יידישער יונגערמאַן, וועלכער פלעגט אין ניו־יאָרק

זאָמלען אַנאָנסן פֿאַרן „נאָווי מיר" און פֿאַר אַנדערע צייטונגען און איז אונטער טראָקיס אייגפלוס אויך געווען אַן „אינטערנאַציאָנאַליסט" און איז צוזאַמען מיט די אַנדערע „אינטערנאַציאָנאַליסטן" פון „נאָווי מיר" אַוועק־געפאָרן קיין רוסלאַנד. נאָך דער באָלשעוויסטישער אידערקרעניש איז ער פון לעניגען און טראָצקין באַשטימט געווארן פאַר דעם קאָמענדאַנט פון דער באַרימטער פּעטראָפּאַוולאָוסקער פעסטונג, וואו עס זיינען דעמאָלט געזעסן ניט נאָר די רעאַקציאָנערע געווען צאַרישע מיניסטאָרן, וועלכע קערענסקי האָט אין די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע אַרעסטירט, נאָר אויך די מיניסטאָרן פון דער קערענסקי־רעגירונג, וועמען די באָלשעוויקעס האָבן אַרעסטירט צוזאַמען מיט אַזוינע „קאָנטר־רעוואָלוציאָנערן" ווי דער באַרימטער אַלטער רעוואָלוציאָנער וולאַדימיר בורצעוו. בורצעוו האָט שפּעטער דערציילט, אַז מאָדעל האָט אים, בורצעוון, גראָד זייער גוט באַ־האַנדלט. אָבער מען האָט מאָדעלן אין גיכן אַרונטערגעזעצט פון זיין הויכן פּאָסטן און אים געשטעלט פאַר אַ רעוואָלוציאָנערן גערעכט אויף דער קלאָגע, אַז ער האָט גענומען כאָבאַר פון די קרובים פון מאַנכע פון די אַרעסטירטע צאַרישע מיניסטאָרן און אַנדערע הויכע צאַרישע באַאַמטע. עס איז דע־מאָלט אין אַ טעלעגראַמע פון פּעטראָגראַד צו דער „ניו־יאָרק טיימס" געווען אַ באַריכט, אַז מען האָט מאָרעלן פאַראורטיילט צום טויט און דער־שאָסן. אָבער מען האָט אים ניט דערשאָסן. ער האָט שפּעטער פאַרנומען פאַרשיידענע אַמטן אין דער רויטער אַרמיי און איז געשטאָרבן נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה מיט אַ נאַטירלעכן טויט.

פּרימאָן, אַ גאַנץ סימפּאַטישער יונגער בחורל פון פּאָלטאָווע, וועלכער איז געווען דער קלוירק פון „נאָווי מיר", איז שפּעטער געווען דער הויפּט־פאַרוואַלטער פון דער מאָסקווער „פּראָוודאַ". אויך אים האָט סטאָלין שפּע־טער אומגעבראַכט.

פּישעלישוו, אַ צווייטער יונגערמאַן פון פּאָלטאָווע, האָט אויך געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע. ער איז דערנאָך געווען אַ טעטיקער מיטגליד פון דער טראָצקיסטישער אָפּאָזיציע. מען האָט אים אַרעסטירט און פאַרשיקט אין סיביר און דאָרט אומגעבראַכט.

וועג איך האָב אין זומער 1918 אויף דער קאָנווענשאָן פון דער אינ־טערנעשאָנאַל לעידיס גאַרמענט וואָרקערס יוניאָן אין אַ געשפּרעך מיט דעם רעדאַקטאָר פון דער „פּרייַ אַרבייטער שטימע", ש. יאָנאָווסקי, און מיט מאָריס הילקוויטן זיי דערציילט וועגן דער גרויסער ראָל וואָס אָט די אַלע געווענע מיטגלידער פון „נאָווי מיר" שפּילן אין דער באָלשע־ויסטישער רעוואָלוציע, האָט הילקוויט באָמערקט: מיר שיינט, אַז כדי צו ווערן אַ הויכער קאָמיסאַר אין סאָוועט־רוסלאַנד, האָט מען פריער גע־דאַרפט קערן דעם דיל („סוויפ דהי פלאָר") אין „נאָווי מיר"...

און דאָס איז טאַקע אַזוי געווען.

נאָכדעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן אין יאָנואַר 1918 צעטריבן די אַלרוסישע גרינדונגס־פּאַרזאַמלונג און דער „נאָווי מיר" האָט טאָג־טעגלעך גע־

דרוקט די ליגנס פון דער באלשעוויסטישער פראפאגאנדע, האב איך געגומען ארייגטענהן מיט ד"ר ס. אינגערמאנען און ד"ר יאקאוו דושעימסן, די צוויי אלטע מענשעוויקעס און די גרינדער פון „נאווי מיר", אן מיר, ד"ה די ניו־יארקער רוסישע סאציאל־דעמאקראטישע געזעלשאפט, זאל גרינדן אן אייגענע רוסישע אנטי־באלשעוויסטישע וואכנבלאט אין אפאזיציע צום „נאווי מיר". מיר האבן דעמאלט אין דער קאסע פון אונדזער ארגאניזאציע געהאט א קאפיטאל פון 800 דאלאר. „מיט אזא קאפיטאל, דענקט איר, קענען מיר ארויסגעבן א גרויסע וואכנבלאט?" — האבן ביידע ביי מיר געפרעגט. איך האב זיי געענטפערט, אז איך בין טיף איבערצייגט, אז אויב מיר וועלן זיך באשטרענגען און ארויסגעבן א גוטע אינטערעסאנטע צייטונג מיט ארטיקלען פון די באריממטע רוסישע סאציאליסטן פון פע־טערבורג און מאסקווע און מיט די ריכטיקע נייעס פון רוסלאנד און וועגן רוסלאנד, וועלן זיך באלד געפינען אין אמעריקע גענוג אנטי־באלשעוויקעס, סאציאליסטן און ליבעראלן, וואס וועלן אונדז העלפן וויטער ארויס־געבן די צייטונג. ד"ר אינגערמאן און ד"ר דושעימס האבן אינגעשטימט מיט מיר און עס איז באשלאסן געווארן צו רופן פאר דעם צוועק א מי־טינג פון אלע מיטגלידער פון אונדזער ארגאניזאציע.

צום מיטינג איז אויך געקומען הערץ בורגין, אן אלטער מיטגליד פון דער סאציאל־דעמאקראטישער ארגאניזאציע נאך פון יאר 1903 און אן אינעווייניקסטער מיטארבעטער פון „פארווערטס". ער איז שוין דעמאלט געווען באלשעוויסטיש געשטימט. צו אונדזער מיטינג איז אויך געקומען ד"ר צמח קאפעלזאן (טימאפעי), אייגער פון די פיאנערן פון „בונד". ער איז ניט געווען קיין מיטגליד פון דער סאציאל־דעמאקראטישער געזעלשאפט. ער איז אבער געווען צווישן די גרינדער פון „נאווי מיר". טימאפעי איז דעמאלט נאך געווען אן אנטי־באלשעוויק. אבער ער, פונקט ווי בורגין, האבן אויף דער פארזאמלונג געראדט קענן דעם פארשלאג אז די סא־ציאל־דעמאקראטישע געזעלשאפט זאל אנהייבן ארויסגעבן אן אייגענע רוסישע וואכנבלאט. זייער הויפט־ארגומענט איז געווען, אז דער „נאווי מיר" איז א סאציאליסטישע ארבעטער־צייטונג און סאציאליסטן טארן ניט זוכן צו פארניכטן א סאציאליסטישע צייטונג אפילו ווען זיי זיינען נישט מסכים מיט דער ריכטונג פון דער צייטונג אין דעם אדער יענעם מאמענט. אונדז איז ניט שווער געווען צו צעקלאפן זייער ארגומענט און דער מיטינג האט מיט אלע שטימען קעגן צווי באשלאסן ארויסצוגעבן די צייטונג. איך האב דעמאלט פארגעשלאגן, אז די צייטונג זאל זיין אן 8־זייטיקע פון דעם זעלבן פארמאט ווי דער „פארווערטס" און דער נאמען פון דער צייטונג זאל זיין „נאראדנאיא גאזעטא" (פאלקס־צייטונג). עס איז באלד דערווייזלט געווארן א רעדאקציאנס־קאלעגיום, אין וועלכן עס זיינען אריין: ד"ר ס. אינגערמאן, ד"ר י. דושעימס און איך. אלס צייטווייליקער אדמיניסטראטאר און קאסירער פון דער צייטונג איז דערווייזלט געווארן דאויד רובינאוו, אן אלטער מיטגליד פון דער סאציאל־דעמאקראטישער געזעלשאפט. עס איז פארשטאנען געווארן, אז איך וועל זיין דער פאר־

וואָלטנדער רעדאַקטאָר פון דער צייטונג. איך בין דעמאָלט נאָך געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", און איך האָב געקאָנט אַ צווי טעג אין דער וואָך אין גאַנצן אָפּגעבן זיך מיט דער רוסישער צייטונג. אָבער שרייבן די נייעס פון דער וואָך און קאָרעגירן די פּאָרשיידענע צושריפטן און אַרטיקלען פון צופעליקע מיטאַרבעטער, וואָס וועלן אַרייַנקומען אין רעדאַקציע, וואָלט איך ניט געקענט, ווייל פּאָר דעם פּאָדערט זיך אַ סך צייט. איז באַשלאָסן געווארן אָנצושטעלן אַ באָאָלטן סעקרעטאָר פון דער רעדאַקציע (איך האָב די גאַנצע צייט, וואָס די „נאָראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" האָט עקסיסטירט, געאַרבעט אַן געצאָלט). אָלס סעקרעטאָר פון דער רעדאַקציע איז אָנגעשטעלט געווארן ב. סאָכאָוו, אַן אָלטער מענשעוויק, וועלכער האָט אין רוסלאַנד געאַרבעט אין פּראָווינציעלע רוסישע צייטונגען, און ער איז פּאַרבליבן דער סעקרעטאָר פון דער „נאָראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" ביזן לעצטן טאָג, ווען די צייטונג האָט זיך צוגעמאַכט.

אָלס פּאָרואָלטער פון דער צייטונג איז באָלד נאָך דער דערשיינונג פון דעם ערשטן נומער פון דער צייטונג אָנגעשטעלט געווארן אַ יידישער יונגערמאַן, וולאַדימיר בערג, דעמאָלט אַ יונגער סאָציאָליסט, אַן אייבערצייגטער אַנטי־באָלשעוויק און פול מיט ענערגיע. איך האָב זיך גלייך געמוטשן צוגרייטן דעם ערשטן נומער פון דער צייטונג.

די באָלשעוויקעס האָבן באָלד ווי זיי האָבן פּאַרכאַפּט די מאַכט אין פּעטערבורג און אין מאָסקווע, צוגעמאַכט אָלע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונגען און זשורנאָלן. אָבער אויף דעם אָרט פון יעדער צוגעמאַכטער צייטונג, פלעגט די ערשטע צייט אין אַ טאָג־צווי אָרום אַרויסגיין די זעלבע צייטונג אונטער אַן אַנדער נאָמען. אַזוי, למשל, איז אויפן אָרט פון דער צוגעמאַכטער פּעטערבורגער צייטונג „דיען" (דער „טאָג"), פון וועלכער דער באָרימטער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פירער אָלעקסאַנדער פּאָטרעסאָוו איז געווען דער הויפּט־רעדאַקטאָר, אין אַ פּאָר טעג אָרום דערשינען די צייטונג „גריאַדושטשי דיען" (דער קומענדיקער טאָג); דערנאָך „פּאָלנאָטש" (האָלבע נאַכט), און ווען די צייטונג איז צוגעמאַכט געווארן, איז אויף איר אָרט דערשינען „ו' טיאָמנויו נאָטש" (אין אַ פינצטערער נאַכט), און שפּעטער „ו' גלוכויו נאָטש", (אין אַ שטאָק פינצטערער נאַכט). מיר פלעגן די דאָזיקע צייטונגען קריגן צוגעשיקט פון אונדזערע פריינד אין פּעטערבורג און מאָסקווע.

זיבן און פופציקסטער קאַפּיטל

די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", די ערשטע סאָציאַליסטישע אַנטי־באָלשעוויסטישע צייטונג אין אַמעריקע. — מ. באַראַנאָוו אין „פאָרווערטס" און אין דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ". — דער „טאָג" טוט אָפּ אַ שפּיצל דעם „פאָרווערטס".

ווען איך האָב, ווי דער פאַרוואַלטנדער רעדאַקטאָר פון דער „נאַראָד־נאַיאַ גאַזעטאַ", גענומען צוגרייטן די ערשטע נומערן פון דער צייטונג, האָב איך באַשלאָסן אַז אין אָנהייב זאָלן אין דער צייטונג ניט זיין קיין אַרטיקלען פון היגע מיטאַרבעטער, נאָר אַרטיקלען בלויז פון די באַרימטסטע רוסישע סאָציאַליסטן און באַליבטסטע שריפטשטעלער פון פּעטערבורג און מאָסקווע. אין דעם ערשטן נומער פון דער „נאַראָד־נאַיאַ גאַזעטאַ" האָב איך איבערגעדרוקט אַרטיקלען פון געאָרגי פּלעכאַנאָוו, דעם פאָטער פון דער רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע; פון לעוו דייטש, דעם אַלטן רעוואָלוציאָנער, וועמען אַלע סאָציאַליסטן און ראַדיקאַלן פון ניו־יאָרק האָבן גוט געקענט; פון מאַקסים גאָרקי, וועלכער איז דעמאָלט געווען אַ ביטערער קעגנער פון די באָלשעוויקעס; פון וולאַדימיר קאָראָ־לענקאָ, דעם באַרימטן שריפטשטעלער און מענטשן־פריינד א"אַ. איך האָב אויך איבערגעדרוקט פון די פּעטערבורגער און מאָסקווער סאָציאַליסטישע צייטונגען די אַלע איינצלהייטן ווי אַזוי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט. אין צווייטן נומער האָב איך איבערגעדרוקט אַ גרויסן באַריכט פון דער ערשטער און לעצטער זיצונג פון דער אַלרוסישער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג, דעם איינציקן דעמאָקראַטישן פּאַרלאַמענט וואָס רוסלאַנד האָט ווען געהאַט און וועלכן לענין האָט צעטריבן דערפאַר, וואָס די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן צוזאַמען מיט די אַנדערע סאָציאַליסטן האָבן דאָרט געהאַט אַ גרויסע מאַיאָריטעט. (די וואַלן צו דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג זיינען פאָרגעקומען ווען די באָלשעוויקעס זיינען שוין געווען אין מאַכט).

די ערשטע נומערן פון דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" האָבן געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אַפילו אויף אַ סך אַזוינע לייענער, וועלכע האָבן סימ־פּאַטיזירט מיט די באָלשעוויקעס. אַפילו דער „פאָרווערטס", וועלכער האָט דעמאָלט אין אַלגעמיין געשטיצט די באָלשעוויקעס, האָט אין אַ לייט־אַרטיקל באַגריסט די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ". אויב איך מאַך ניט קיין טעות האָט יענעם לייט־אַרטיקל געשריבן פּיליפּ קראַנץ, וועלכער האָט אין דער מלחמה געהאַלטן מיט די עלאַיס און איז פון דעם ערשטן טאָג אָן פון דער רוסישער רעוואָלוציע געווען און איז ביז זיין טויט פאַרבליבן אַ קעגנער

פון באָלשעוויזם און פון דער באָלשעוויסטישער דיקטאַטור. נאָך אַ פיל שאַרפערער קעגנער פון באָלשעוויזם און פון דער סאָוועטישער דיקטאַטור איז געווען מ. בראָנאָוו, אייגנער פון די וויכטיקסטע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס", דער טאַלאַנטפולסטער פובליציסט און פּאָליטישער פעליע־טאָניסט פון „פאָרווערטס". דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס", אַב. קאַהאַן, האָט זייער הויך געשעצט בראָנאָוס טאַלאַנט. בראָנאָוו איז געווען דער אינציקער שרייבער אין „פאָרווערטס", וועמענס ארטיקלען וועגן דער מלחמה און וועגן באָלשעוויזם קאַהאַן האָט געדרוקט אין „פאָרווערטס", זייענדיק דורכאויס ניט אינשטימיק מיט זיי. קאַהאַן פלעגט נאָר צו יעדן ארטיקל בראָנאָוס פון דעם סאָרט צושטעלן אַ רעדאַקציאָנעלע באַמער־קונג, אַדער אַ „פּאָדקאָווע", ווי מ׳פלעגט עס דעמאָלט רופן, אַז די רעדאַקציע איז דורכאויס ניט מסכים מיט די געדאַנקען וואָס דער שרייבער זאָגט דאָ ארויס, און אָפט פלעגן גלייך מיט אַ טאָג־צוויי שפּעטער דערשיינען אין „פאָרווערטס" ארטיקלען פון אַב. קאַהאַנען אַליין אָדער פון עמעצן פון די וויכטיקע מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס", וועלכע פלעגן ענטפערן בראָנאָוון.

אויך דעם צוויטן און דריטן נומער פון דער „בראָדנאיע גאַזעטע" האָב איך אויסגעפילט כמעט אינגאַנצן מיט ארטיקלען פון די באַרימטסטע רוסישע סאָציאַליסטישע פירער און שריפטשטעלער, יועמענס נעמען עס זיינען געווען גוט באַקאַנט צו יעדן מער אָדער ווייניקער אינטעליגענטן רוסישן לייענער און וועגן וועלכן קיינער האָט ניט געקאָנט זאָגן אַז זיי זיינען קאָנטר־רעוואָלוציאָנערן, פיינט פון פאָלק, וועלכע זוכן צוריק אויפ־צושטעלן דעם צאַריזם, ווי די באָלשעוויסטישע פראָפּאַגאַנדיסטן פלעגן שרייבן וועגן זייערע קעגנער. איך האָב אין יעדן נומער אויך געגעבן גרויסע באַריכטן, איבערגעדרוקט פון די פּעטערבורגער און מאָסקווער סאָציא־ליסטישע צייטונגען, וועגן דעם וואָס עס איז אין די לעצטע פאָר מא־נאַטן ווירקלעך פאָרגעקומען אין רוסלאַנד און וואָס מען רעדט אין די סאָציאַליסטישע קרייזן וועגן די נייע הערשער און דעם נייעם רעזשים. נאָר די מלחמה־נייעס און די טעלעגראַמעס וועגן די וויכטיקסטע געשעענישן אין אַמעריקע, אין רוסלאַנד און אין אַנדערע לענדער פלעגן געשריבן ווערן פון דעם סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע באַרים סאַכאָראָוו. די לייט־ארטיקלען פלעגט שרייבן ד״ר ס. אינגעלמאַן (שפּעטער האָבן אויך סאַכאַראָוו און איך געשריבן מאַנכע לייט־ארטיקלען). מ. בראָנאָוו איז געווען באַגייסטערט פאָר דער „בראָדנאיע גאַזעטע" און ער האָט באַלד אונדז צוגעשיקט אַן ארטיקל פאָר דער צייטונג. בראָנאָוו איז אין דער יוגנט געווען אַ רוסישער שרייבער. אַפילו זיינע ערשטע ארטיקלען אין דעם לאַנדאָנער יידישן „ארבייטער פרייַנד" האָט ער פון אַנהייב גע־שריבן אין רוסיש און זיי פלעגן פון דעם רעדאַקטאָר איבערזעצט ווערן אויף יידיש. שפּעטער האָט ער זיך אויסגעלערנט שרייבן יידיש. ער האָט אָבער קיין מאָל ניט פאַרגעסן רוסיש. ער האָט נאָך אין 1918 געשריבן רוסיש ניט ערגער ווי יידיש. אין דער „בראָדנאיע גאַזעטע"

האָט ער, נאָטירלעך, געהאָט די פולסטע פריהייט אַרויסצוגאָן אַלץ וואָס ער האָט געדענקט און געפילט וועגן דער מלחמה, וועגן דער באַל־שעוויסטישער אידערקערעניש און וועגן דעם באָלשעוויסטישן רעזשים.

דער רעדאַקטאָר פון „טאָג" איז דעמאָלט שוין געווען וויליאָם עדלין, וועלכער איז געווען אייגער פון די סאָציאַליסטן, וואָס איז נאָך דער סעינט לואיסער קאָנווענשאָן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, וואו עס איז אָנגענומען געוואָרן די אַנטי־מלחמה רעזאָלוציע, אַרויסגעטראָטן פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי צוזאַמען מיט דזשאָן ספּאַרגאָן, וויליאָם ענגליש וואַלינגען, וויליאָם דזש. גהענטען און אַנדערע באַוואוסטע אַמע־ריקאַנער סאָציאַליסטן. אָלע זיינען זיי דערנאָך געווען ווילסאָניסטן און ביטערע קעגנער פון באָלשעוויזם. אויך וויליאָם עדלין איז געווען א שארפער קעגנער פון באָלשעוויזם און פון די באָלשעוויקעס, אָבער די באָלעבאָטים פון „טאָג" האָבן ניט געוואָלט צופיל אינרייסן זיך מיט קיינעם. האָבן אין „טאָג" זיך געדרוקט אַרטיקלען פון אַזוינע פּראָ־וויל־סאָניסטן און אַנטי־באָלשעוויקעס ווי עדלין אָליין, ד״ר נחמן פּ׳רקין, ד״ר חיים זשיטלאָווסקי און גלייכצייטיק אויך אַרטיקלען פון יצחק־אייזיק הורוויטש און אַנדערע מיטאַרבעטער פון „טאָג" וואָס זיינען געווען קעג־נער פון ווילסאָנען און פריינדלעכער צו די באָלשעוויקעס. אָבער וען אין דער „נאַראָדנאַיא גאַזעטאַ" איז אין מאָל דערשינען א זייער שארפער אַנטי־באָלשעוויסטישער אַרטיקל פון מ. בראָנאָוו, וועלכער וואָלט אין „פּאַרווערטס" אַפילו מיט א „פּאָדקאָווע" ניט געקענט געדרוקט ווערן, האָט עדלין, אַן באַראָנאָוס הערלויבעניש, געלאָזט דעם אַרטיקל איבער־זעצן אויף יידיש און אָפּגעדרוקט אים אין „טאָג". דאָס איז געווען אַן אמתע סענסאַציע. באַראָנאָוו האָט, אויף ווי וויט איך געהענק, זיך פון חם וויניק אָפּגעגעסן דאָס האַרץ, אָבער דער טומל אַרום דעם אַר־טיקל האָט שיער ניט געפירט צו דעם, אַז באַראָנאָוו זאָל פאַרלאָזן דעם „פּאַרווערטס". אָבער באַראָנאָוו איז פאַרבליבן אין „פּאַרווערטס" און ער האָט פון צייט־צו־צייט אויך וויטער געשריבן אין דער „נאַראָדנאַיא גאַזעטאַ". אין גיכן האָט די „נאַראָדנאַיא גאַזעטאַ" צוגעקראָגן צווי נייע וויכטיקע מיטאַרבעטער. דער ערשטער פון זיי, מיכאָיל (אָדער מאָריס) קאָלטשין, א געוועזענער באָלשעוויק, א מיטגליד פון אונדזער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער געזעלשאַפט, איז געווען א מיטאַרבעטער פון דער „נייע וועלט". רוסיש איז געווען זיין מוטער־שפּראָך און ער האָט רוסיש געשריבן א סך בעסער ווי יידיש. ער איז ניט געווען קיין פּרא־פעסיאָנעלער זשורנאָליסט. ער האָט געאַרבעט ווי א סטאַטיסטיקער. דער צווייטער וויכטיקער מיטאַרבעטער, וועלכן מיר האָבן א ביסל שפּעטער צוגעקראָגן, איז געווען געווארן קאָנסטאַנטין אָבערוטשעוו. אָבערוטשעוו איז נאָך אין די 80קער יאָרן ווי א יונגער אָפּיצער פון אַרטילעריע געווען א מיטגליד פון דער באַרימטער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נא־ראָדנאַיא וואָליא". ער איז געווען אַרעסטירט, איז געזעסן אין דער באַ־רימטער פּעטראָפּאָולאָסקער פעסטונג אין פּעטערבורג, איז דערנאָך פּאַר־

שיקט געוואָרן דינען אין הַעם וויטן טורקעסטאַן. ער איז געוואָרן איינער פון די דריי גרעסטע אַרטילעריע־ספּעציאַליסטן אין רוסלאַנד. דערפאַר האָט מען אים געדולדעט אין דער אַרמיי, כאָטש די העכערע נאַטשאַלסטוואָ האָט געוואוסט, אַז ער איז אַ ראַדיקאַל. שפּעטער, וועַן עס האָט זיך געגרינדעט די פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, איז אָבערוטשעוו באַלד צוגעשטאַנען צו איר. ער האָט געשריבן אַרטיקלען אין די פּאַרשיידענע סאָציאַליסטישע, ראַדיקאַלע און ליבעראַלע צייטונגען און זשורנאַלן אונטער פּאַרשטעלטע נעמען און אַמאָל אַפילו אויך אונטער זיין אייגענעם נאָמען.

אין 1906 האָט מען אים פּאַר זיינע רעוואָלוציאָנערע איבערצייגונגען געצוואונגען צו פאַרלאָזן די אַרמיי. ער איז דעמאָלט שוין געווען אַ פּאָלקאָווניק (קוירנעל). האָט ער זיך אינגאַנצן פאַרנומען מיט שרייבן. אין 1913 איז ער ווידער אַרעסטירט געוואָרן און נאָכדעם ווי ער איז אָפּגעזעסן אַ פּאָר מאָנאַטן אין אַ פּעטערבורגער טורמע, האָט מען אים פאַראורטיילט צו פאַרשיקן אים אויף דריי יאָר אין וויטן צפון. זיינע פרייַנד האָבן אָבער געפּועלט, אַז מען זאָל, אַנשטאָט פאַרשיקן אים אין וויטן צפון, אים אַרויסשיקן קיין אויסלאַנד. ער האָט געלעבט אין דער שווייץ. וועַן עס איז אין 1914 אויסגעבראָכן די ערשטע וועלט־מלחמה, האָט ער זיך געוועַנדט צום מיליטעריישן פונקט אין קיעוו, אַז מען זאָל אים דערלויבן קומען קיין רוסלאַנד און אַלס אָפּיצער אַנטייל נעמען אין דער מלחמה. אָבער פון דאָרט האָט ער באַלד באַקומען אַ קורצן ענטפער: „אויר מעגט ניט קומען". ער האָט דאָן זיך אַ סך אָפּגעגעבן מיט העלפן די רוסישע קריגס־געפאַנגענע, וועלכע האָבן אין די דייטשע און עסטרייכישע לאַגערן פּשוט געליטן הונגער. מיטן צוועק צו זאַמלען שטיצע פאַר די רוסישע קריגס־געפאַנגענע איז ער אין 1916 געקומען קיין אַמעריקע און דעמאָלט בין איך טאַקע מיט אים צום ערשטן מאָל באַקאַנט געוואָרן. באַקאַנט מיט אים האָט מיך, ווי איך האָב שוין דערציילט אין אַ פריערדיקן קאַפּיטל, לעוו דייטש ביים שיף, וועַן דייטש מיט זיין פרוי זיינען אָפּגעפאָרן קיין לאָנדאָן און איך, פונקט ווי אָבערוטשעוו, אָב. קאַהאַן און אַנדערע פרייַנד זייערע זיינען זיי געקומען באַגלייטן.

אין 1917, מיט אַ קורצער צייט פאַר דער רעוואָלוציע, וועַן עס האָט זיך געעפנדיקט אָבערוטשעווס דריי־יאָריקער טערמין פון פּאַרשיקונג, איז ער אַוועקגעפאָרן אַן אַ דערלויבעניש פון דער רעגירונג קיין רוס־לאַנד. ער איז דאָרט באַלד אַרעסטירט געוואָרן און איז געזעסן אין טורמע אין קיעוו, ביז עס איז אויסגעבראָכן די רעוואָלוציע. באַלד ווי ער איז באַפרייט געוואָרן איז ער אויף דער רעקאָמענדאַציע פון קיעווער סאָוועט און פון דעם הויפּט־קאָמאַנדיר פון די רוסישע אַרמייען אויפן דרום־פראָנט, געגנראַל ברוסילאָוו, דערהויבן געוואָרן צום ראַנג פון גענעראַל און איז באַשטימט געוואָרן אַלס מיליטערישער קאָמאַנדיר פון דער אַרמיי פון קיעווער מיליטעריישן קרייז. פריער איז ער געווען דער

מיליטעריש־שער קאמיסאר פון קיעווער ראיאן. אבערוטשעוו האט געהאט דעם פולן צוטרוי צו זיך פון אלע קיעווער געזעלשאפטלעכע ארגאניזאציעס און אויך פון דעם קיעווער סאוועט פון ארבעטער און סאלדאטן דעפוטאטן. אבער שפעטער האבן די באלשעוויקעס און די אוקראיניש עקסטרעמע נאציאנאליסטן, די אזוי־גערופענע „סעפעראטיסטן", וועלכע האבן געארבעט פאר דעם, אז אוקראינע זאל זיך אינגאנצן אפטיילן פון רוסלאנד, אנגעהויבן שטארק צו העצן קעגן אבערוטשעוון. זיי זיינען אים אזוי דערגאנגען די יארן, אז ער האט געמוזט פארלאזן זיין פאסטן. ער איז אוועקגעפארן קיין פעטערבורג. דארט איז ער סוף סעפטעמבער 1917 דעלעגירט געווארן פון דעם עקזעקוטיוו קאמיטעט פון דעם אל־רוסישן סאוועט פון פויערים־דעפוטאטן צו דער אינטערנאציאנאלער קאנפערענץ וועגן דעם אויסטויש פון קריגס־געפאנגענע, וואס איז אפגע־האלטן געווארן אין שטאקהאלם.

אין א פאר וואכן ארום איז פארגעקומען די באלשעוויסטישע אי־בערקערעניש אין רוסלאנד. הגם די פארטרעטער פון די באלשעוויקעס, ו. ווארווסקי און שפעטער לעאניד קראסין, האבן אים אינגעלאדן קיין רוסלאנד צו פארנעמען דארט א וויכטיקן פאסטן אין קריגס־קאמי־סאריאט, האט אבערוטשעוו זיך אפגעזאגט צו פארן קיין רוסלאנד, ווייל ער האט געהאלטן, אז די רעגירונגס־מעטאדן פון די באלשעוויקעס זיינען שעדלעך פארן לאנד און פארן פאלק. אין א פאר מאנאטן ארום איז ער געקומען קיין ניו־יארק און ער איז באלד געווארן א שטענדיקער מיטארבעטער פון דער „נאראדנאיא גאזעטא".

נאך מיט א פאר וואכן פריער איידער אבערוטשעוו איז געקומען קיין ניו־יארק, האט די ניו־יארקער הילפס־גרופע פון דער רוסישער פארטיי סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן זיך פאראיניקט מיט דער סאציאל־דעמאקראטישער גרופע און די „נאראדנאיא גאזעטא" איז געווארן דער ארגאן פון די פאראיניקטע צווי גרופעס.

נאך אין ערשטן נומער פון דער „נאראדנאיא גאזעטא" האבן מיר פארעפנטלעכט אן אויפרוף צו די לייענער, אין וועלכן מיר האבן זיי דערציילט דעם אמת, אז די צייטונג וועט קענען ארויסגיין ווייטער נאר דאן, וען זי וועט געשטיצט ווערן ניט נאר מאראליש, נאר אויך פינאנציעל פון אירע לייענער און פון יעדן פריינד פון א פרייער רוסלאנד. און ווי איך האב פארויסגעזאגט, האבן זיך א סך לייענער טאקע תיכף אפגערופן און האבן צוגעשיקט זייערע ביישטייערונגען פאר דער ציי־טונג. אייניקע האבן זיך באשטייערט מיט א געוויסער סומע פאר יעדער וואך. מיר האבן געקראגן די אדרעסן פון פארשיידענע רוסישע ארגא־ניזאציעס פון לאנד און האבן יעדע וואך צו יעדן מיטגליד זייערן געשיקט א נומער פון דער צייטונג און זיי פארגעלייגט צו אבאנירן זיך אויף דער צייטונג, און ווי א רעזולטאט פון דעם פלעגן מיר יעדע וואך אריינקריגן א פאר צענדליק נייע אבאנענטן פון די פאראיניקטע שטאטן און אויך פון קאנאדע. אונדזערע איינעע מיטגלידער האבן זיך

אויך יעדערער באָשטייערט מיט אַ געוויסער סומע אויף אויפצוהאַלטן די צייטונג.

אונדזערע שונאים, די באָלשעוויקעס און די מאָנאַרכיסטן, זיינען אָבער אויך ניט געשלאָפן. זייערע צייטונגען און בלעטלעך האָבן כסדר געהעצט קעגן דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ". אויב פאַר די פּראָ־באָלשעוויקעס זיינען מיר געווען „קאָנטר־רעוואָלוציאָנערן" און „מלחמה־פּאָט־ריאָטן", זיינען מיר פון די מאָנאַרכיסטן געשטעמפּלט געווארן אַלס „די זשידעס, וועלכע האָבן אומגליקלעך געמאַכט רוסלאַנד", אַלס „די שונאים פון רוסישן פאָלק".

נאָך אין פרילינג 1918 האָט זיך אין פּעטערבורג געגרינדעט אַן אומלעגאַלע אַנטי־באָלשעוויסטישע אָרגאַניזאַציע פון רעכטע סאָציאַליסטן און לינקע ליבעראַלן מיטן נאָמען „סאָיוז וואָזראָזשדעניאַ ראָסיאי" (דער פאָראַבאַנד פאַר דער אויפלעבונג פון רוסלאַנד). אין „סאָיוז" זיינען אַריין רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, פּאָלקס־סאָציאַליסטן, מיטן אַלטן רע־וואָלוציאָנער ניקאָלאַי טשאַיקאָווסקין אין דער שפּיץ, מיטגלידער פון פּלעכאַנאָוס גרופּע „יעדינסטוואָ" („איניקייט"), מיטגלידער פון דער קאַ־דעטישער (קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער) פּאַרטיי און אַ גרויסע צאָל אומפּאַרטייאישע ליבעראַלן און דעמאָקראַטן פון פאָרשיידענע שיכטן פון דער באָפעלקערונג.

די אידייע צו שאַפן אַזאַ פאָראיניקטן לינק־דעמאָקראַטישן פראָנט אויף צו קעמפן קעגן די באָלשעוויקעס, מיטן צוועק אָרגאַניזירצואוואָרפן זייער דיקטאַטור, און איבערגעבן די מאַכט צו דער גרינדונגס־פאָרזאַמלונג, איז געבוירן געוואָרן באָלד נאָך דעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן, דעם 18טן יאַנואַר, 1918, צעטריבן די דעמאָקראַטישע גרינדונגס־פאָרזאַמלונג, וואָס איז דערווייטלט געוואָרן וועגן די באָלשעוויקעס זיינען שוין געווען אין מאַכט. אָבער פאָרווירקלעכט געוואָרן איז דער פּלאַן ערשט אָנהייב פרילינג 1918, נאָכדעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן געשלאָסן דעם סעפּע־ראַטן פרידן מיט דער קייזערלעכער דייטשלאַנד.

דער פאָרזיצער פון „סאָיוז" איז געווען דער באָוואָוסטער רעכטער פירער פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן ניקאָלאַי אָוקסענטיעוו. צום „סאָיוז" האָבן אויך געהערט די באָוואָוסטע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פי־רער פּאָטרעסאָוו, וולאַדימיר ראָזאַנאָוו און פיל אַנדערע. אויך דער רעכטער פירער פון „בונד", מאַרק ליבער, איז אַ געוויסע צייט געווען אַ מיטגליד פון דעם „סאָיוז". דער „סאָיוז" האָט געהאַט אָפּטיילונגען אין פיל אַנדערע שטעט. דער „סאָיוז" האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע מיט דער הילף פון רוסלאַנדס געווען מלחמה־שותפים אָרגאַנטערצו־וואָרפן די באָלשעוויקעס און צוריק שאַפן אַ דעמאָקראַטישע אָרדענונג אין רוסלאַנד.

אין יאָר 1921 האָט דער באָוואָוסטער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַט עדוואַרד בערנשטיין, אין אַן אַרטיקל אין בערליינער „פאָרווערטס", צענט־ראַל־אָרגאַן פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, באָשול־

דיקט לענינען אין דעם, אַז ער איז אינגאַנצן געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן ברעסט־ליטאָווסקער פרידן און פאַר דער צעטיילונג פון רוסלאַנד, און אַז עס איז ניט דער פאַרדינסט פון לענינען און זיינע חברים, וואָס דער ברעסט־ליטאָווסקער פרידן איז שפּעטער אַנולירט געוואָרן, אַדאַנק דעם זיג פון די פאַראיניקטע שטאַטן, ענגלאַנד און פראַנקרייך, אויפן מערב־פראָנט.

מיט 18 יאָר שפּעטער, דעם 2טן סעפּטעמבער 1939, האָט אַ צווייטער באַרימטער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַט, רודאָלף הילפערדינג, וועלכער איז אין יאָר 1918 געווען איינער פון די פירער פון דיַ לינקע, „אומ־אָפהענגיקע סאָציאַליסטן", קעגנער פון דער מלחמה, געשריבן אין דעם אפּיציעלן אָרגאַן פון דער דייטשער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, „נויע פאָר־ווערטס", וועלכער איז דאַן אַרויסגעגאַנגען אין פאַריז:

„לענין האָט אין מערץ, 1918, אונטערגעשריבן דעם ברעסט־לי־טאָווסקער אָפּמאַך מיט דייטשלאַנד, כדי די מלחמה פון דייטשלאַנד און עסטרייך מיט ענגלאַנד און פראַנקרייך זאָל ווייטער פאָרגעזעצט ווערן און כדי צו פאָרזיכערן פאַר זיך פּרידן. ער האָט עס געטאָן, ריזיקירנ־דיק דאָדורך צו ברענגען צו אַ זיג פון די רעאַקציאָנערע האָבסבורגער און האָהענצאָלערענס (די קעניגלעכע דינאַסטיעס פון עסטרייך־אונגאַרן און דייטשלאַנד. — ד. ש.) איבער די מערב־דעמאָקראַטיעס. די אַריינמישונג פון די פאַראיניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, פון דעם „אַמעריקאַנער קאַ־פּיטאַליזם", ווי עס האָבן דעמאָלט געזאָגט די וואולגאָרע מאַרקסיסטן, — אַן אַריינמישונג, וואָס (אירע רעזולטאַטן) האָט דעמאָלט (אין ווינטער פון 1918) ניט געקאָנט פאַרויסגעזען ווערן, האָט אים (לענינען) געראַטעוועט פון דער דאָזיקער געפאָר".

לענין און זיינע נאָענטסטע מיטאַרבעטער האָבן געהאַנדלט ווי פאַר־רעטער ניט נאָר אין באַצוג צו זייער אייגן לאַנד און צו דער רוסלענדי־שער דעמאָקראַטיע, נאָר אויך אין באַצוג צו דער אַלוועלטלעכער דעמא־קראַטיע און דעם אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליזם.

די מערסטע סאָציאַליסטן, אָבער, פון אַמעריקע, און אויך אַ טייל פון די סאָציאַליסטן פון מערב־איראָפּע, האָבן עס דעמאָלט ניט פאַרשטאַ־נען. אָבער פאַר די רוסישע סאָציאַליסטן און דעמאָקראַטן איז עס קלאָר געוואָרן באַלד ווי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט, האָבן צעטריבן די גרינדונגס־פאַרזאַמלונג און אונטערגעשריבן דעם ברעסט־לי־טאָווסקער פרידן מיט דייטשלאַנד.

לויט דעם דאָזיקן אָפּמאַך, זיינען פוילן, ליטע, צוזאַמען מיט טיילן פון לעטלאַנד און עסטלאַנד, מיט געוואַלד אָפּגעטיילט געוואָרן פון רוס־לאַנד. רוסלאַנד האָט זיך פאַרפליכטעט תיכף אָפּצולידיקן פינלאַנד, די באָלטישע פראָווינצן, אוקראַינע און קאָווקאַז. אוקראַינע איז געווען גע־צוואונגען צו שליסן אַ סעפּעראַטן פרידן מיט דייטשלאַנד. רוסלאַנד איז צעריסן געוואָרן אויף שטיקער און די באָלשעוויקעס האָבן זיך נאָך פאַרפליכטעט אינצוצאָלן דייטשלאַנד אַ ריזיקע קאָנטריבוציע.

דערפֿאַר האָבן ניט נאָר די רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און די רעכטע סאָציאַל־דעמאָקראַטן זיך אָנגעשלאָסן אין דעם „סאָיוז וואָזראָזשדעניע ראָסיאי", וואָס האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע, מיט דער הילף פון רוסלאַנדס געוועזענע שותפים אין דער מלחמה, און אין ענגער קאָאָפּעראַציע מיט די אַנדערע אַנטי־באָלשעוויסטישע עלעמענטן פון לאַנד, אַרונטערצוואַרפן די באָלשעוויסטישע מאַכט און צוריק אויפֿ־שטעלן אַ מיליטעריש־פּראָנט קעגן דייטשלאַנד, כדי דורך דעם בטל צו מאַכן דעם ברעסט־ליטאָוסקער אָפּמאַך.

סוף מאַי 1918, איז אין מאָסקווע פֿאַרגעקומען אַ זיצונג פון דעם פֿאַרטיי־ראַט פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אַ טייל מיטגלידער זיינען אַרעסטירט געוואָרן פון דער באָלשעוויסטישער טשעקאַ. אָבער דער מאַיאָריטעט מיטגלידער פון פֿאַרטיי־ראַט איז געלונגען זיך אַרויסצו־דרייען פון אַן אַרעסט, און אָט דער פֿאַרטיי־ראַט האָט אָנגענומען אַ רע־זאָלוציע וועגן דער נויטוועניקייט פון אָפּענעם קאַמף מיט אַלע מיט־לען קעגן דער באָלשעוויסטישער דיקטאַטור, פֿאַר דעם, אַז די גאַנצע מאַכט זאָל איבערגעגעבן ווערן צו דער גרינדונגס־פֿאַרזאַמלונג, אַז דער ברעסט־ליטאָוסקער פרידן זאָל פֿאַרניכטעט ווערן און אַז עס זאָל צוריק אויפגעשטעלט ווערן אַ געמיינזאַמער פראָנט מיט די עלאַיס אין רוס־לאַנד. באַלד נאָך דעם איז פֿאַרגעקומען אַ געהיימער צוזאַמענפֿאָר פון דער ליבעראַלער קאַדעטישער (קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער) פֿאַר־טיי, וועלכער האָט אָנגענומען אומגעפער די זעלבע פּראָגראַם.

אויך אין ניו־יאָרק האָט זומער 1918 זיך געגרינדעט אזא אַרגאַניזאַציע, אין וועלכער עס זיינען אַריין אַ צאָל פֿראָמינענטע רוסן און יידן, צווישן זיי ד״ר נחמן סירקין, ד״ר ס. אינגערמאַן, ד״ר חיים זשיט־לאָווסקי און דער שרייבער פון די שורות.

אַכט און פופציקסטער קאַפּיטל

די יידישע יוניאָנס און זייער שטעלונג צו ווילסאָנס מלחמה־פּאָליטיק אין 1918. — די סאָציאַליסטן וויק־טאָר בערגער און יודזשין וו. דעבס פאַראורטיילט צו לאַנגע טערמינען געפענגעניש פאַר אַגיטירן קעגן דרעפט. — דער „פאָרווערטס" אין געפאַר. — די „גערעכטיקייט" פאַרנעמט דעם פּלאַץ פון דער „נייע פּאָסט" און איך ווער אויס רעדאַקטאָר.

אין יאָר 1918 בין איך נאָך אַלץ געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", און גלייכצייטיק בין איך אויך געווען דער פאַרוואַלטנדער רעדאַקטאָר פון דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", אָרגאַן פון די פאַראייניקטע גרופּעס פון די רוסלענדער סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלו־ציאָנערן. די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" האָט אויף פולע הונדערט פּראָצענט געשטיצט פּרעזידענט ווילסאָנס מלחמה־פּאָליטיק און האָט שאַרף באַקעמפט די באָלשעוויסטישע דיקטאַטור אין רוסלאַנד און אירע פּראָפּאַגאַנדיסטן און אָנהענגער אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אין דער „נייע פּאָסט" אָבער האָב איך ניט געפירט קיין פּראָפּאַגאַנדע פאַר דער מלחמה און אַפילו אויך ניט קעגן דעם באָלשעוויזם. צווישן די פירער און באַאַמטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און פון דער אינטערנעשאָנאל לעידיס גאַרמענט וואָירקערס יוניאָן זיינען געווען אָנהענגער פון פּרעזידענט ווילסאָן און אויך אַזוינע, וואָס זיינען געווען קעגנער פון ווילסאָנס מלחמה־פּאָליטיק, אָבער קיין אויסגעשפּראָכענע פּראָ־באָלשעוויקעס זיינען אין יאָר 1918 צווישן זיי ניט געווען. מאָריס זיגמאַן, דער דעמאָלטיקער גענעראַל־מע־נעדזשער פון דזשאָינט באָארד פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, איז געווען אַ פּראָ־ווילסאָניסט און אַ קעגנער פון די באָלשעוויקעס. ב. שלעזינגער, דער דעמאָלטיקער פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאל, וועלכער איז אויך געווען איינער פון די אָנגעזעענסטע מיטגלידער פון דער „פאָרווערטס" אַסאָסיאיישאָן, אַ געוועזענער גענעראַל־מענעדזשער פון „פאָרווערטס", איז ניט געווען באַגייסטערט פאַר דער שטעלונג פון „פאָרווערטס" צו דער מלחמה און צום באָלשעוויזם. ער האָט ניט איינמאָל מיט מיר וועגן דעם גערעדט. איך האָב אויסגעמיטן אין דער „נייע פּאָסט" צו באַרירן אָט די פּאָליטישע שטרייט־פראַגן. אָבער איין מאָל ווען איך האָב אין אַ קורצן נאָ־טיץ אַ קיבעץ געטאָן דעם געוועזענעם סאָציאַליסטישן קאָנגרעסמאַן וויקטאָר בערגער, וועלכער איז דעמאָלט געווען איינער פון די הויפּט־פירער פון דער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, פאַר זיינער אַן אָפענער פּראָ־דייטשער

רעדע, וואָס ער האָט געהאַלטן, האָט שלעזינגער מיר געזאָגט: „וואָס דאַרפט איר זיך טשעפּען צו אים? לאָזט אים צורו. עס איז ניט אונדזער עסק, אונדזער יוניאָן איז אין דער פראָגע נייטראַל". אַנדערע יידישע יוניאָנס אָבער האָבן אין 1918 זיך סאָלידאַריזירט מיט די האָנדלונגען פון דער אַמעריקאַנער רעגירונג. די פאַראייניקטע יידישע געווערקשאַפטן פון ניו־יאָרק האָט אין די ערשטע וואָכן פון 1918 אָנגענומען אַ רעזאָלוציע, אין וועלכער עס איז דערקלערט געוואָרן אַז זיי שטיצן פרעזידענט ווילסאָנס מלחמה־פאָליטיק. און די פירער פון דער אַמאַלגאַמייטעד קלאָדינג וואָרקערס יוניאָן, פון וועלכער סידני הילמאַן איז געווען פרעזידענט און יוסף שלאָסבערג, גענעראַל־סעקרעטאַר, האָבן פאַרעפנטלעכט אַ דערקלערונג, אַז זיי שטיצן פרעזידענט ווילסאָנס פּלענער, „וויל די אַרבעטער זיינען פאַראינטערעסירט צו פאַרניכטן דעם דייטשן מיליטאַריזם".

אין 1918 איז וויקטאָר בערגער פאָר זיינע אַנטי־מלחמה אַרטיקלען און רעדעס אין צייט פון מלחמה פאַראורטיילט געוואָרן פון ריכטער לאַנדיס צו 20 יאָר געפענגעניש. אין 1921 האָט דער סופּרים קאָורט מבטל געמאַכט דעם אורטייל. אָבער ווען בערגער איז אין 1918 און אין 1920 דערווייל גענוואָרן אַלס קאַנגרעסמאַן פון מילוואָקי, האָט דער קאַנגרעס אים ניט געלאָזט פאַרנעמען דאָרט זיין פּלאַץ, וויל ער איז געווען פאָר־אורטיילט צו 20 יאָר געפענגעניש. דעמאָלט נאָך אין זעלבן יאָר 1918 איז אויך יודזשין וו. דעבס, דער פירער פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, וועלכער איז פיל מאָל געווען איר קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט פון די פאַר־אייניקטע שטאַטן, פאַראורטיילט געוואָרן צו 10 יאָר געפענגעניש פאָר זיינע אַנטי־מלחמה העדעס אין מלחמה־צייט און פאַר אַגיטירן קעגן דעם דראפט. און דעבס איז טאַקע אָפּגעזעסן אין טורמע דריי יאָר צייט. ווילסאָן האָט זיך אָפּגעזאָגט אים צו אַמנעסטירן, וויל דעבס האָט דערקלערט, אַז ער איז אַ „באַלשעוויק פון קאָפּ ביז די פּיס". ער איז באַגנעדיקט געוואָרן פון דעם רעפּובליקאַנער פרעזידענט האַרדינג אין יאָר 1921.

אַ טייל סאָציאַליסטישע צייטונגען, וועלכע האָבן פאַרלויף פון דער מלחמה אָגיטירט קעגן דער מלחמה, זיינען צוגעמאַכט געוואָרן פון דער רעגירונג. עס האָט געהאַלטן ביי דעם, אַז מען זאָל אויך דעם „פאַרווערטס" צומאַכן. אָבער סעמיועל גאָמפערס, דער פרעזידענט פון דער אַמעריקען פעדעראַרישאַן אָדער לעיבאָר און לואיס מאַרשאַל, דער פירער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן קאַמיטעט (אַמעריקען דזשואיש קאַמיטע), ביידע ענערגישע אונטערשטיצער פון פרעזידענט ווילסאָנס מלחמה־פאָליטיק, האָבן זיך באַמיט אין וואַשינגטאָן צו איבערצייגן די פאַרשטייער פון דער רע־גירונג, אַז דער „פאַרווערטס" איז לאָיאַל צו אַמעריקע און אַז צומאַכן דעם „פאַרווערטס" וואָלט געווען אַ קאַטאַסטראָפע פאָר דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג, וועלכע איז אַ וויכטיקער גליד פון דער אַמעריקען פעדעראַרישאַן אָדער לעיבאָר, און פאָר דעם גאַנצן יידישן פאָלק אין אַמע־ריקע. האָט מען דעם „פאַרווערטס" צורו געלאָזט.

שוין אין 1917 האָט מען דיסקוטירט אין דער אינטערנעשאַנאַל לעי־

דיס גאַרמענט וואַירקערס יוניאָן וועגן פאַראיניקן די פאַרשיידענע אויס־
גאַבעס פון די אינטערנעשאַנאל יוניאָנס אין אין זשורנאַל פאַר אַלע מיט־
גלידער. דעמאָלט האָבן עקסיסטירט אָחוץ דער „נייע פאָלק", די „גלייכ־
הייט", די צייטונג פון דעם לעידיס וויסט־מאַכער לאָקאַל 25, צוויי צייי־
טונגען אין איטאַליענישן און צוויי אויסגאַבעס אין ענגליש: דער „לעידיס
גאַרמענט וואַירקערס" (מיט אַ יידישער אָפּטיילונג) און דער „לעידיס גאַר־
מענט קאָטער" פון לאָקאַל 10. שלעזינגערס פלאַן איז געווען, אַז אַנשטאָט
די אַלע אויסגאַבעס זאָל די אינטערנעשאַנאל אַרויסגעבן דריי וואָכן־בלע־
טער: איינע אין יידיש, אַ צווייטע אין איטאַליענישן און אַ דריטע אין
ענגליש. איך בין געווען קעגן דעם, אַז די אינטערנעשאַנאל זאָל איבער־
נעמען די „נייע פאָלק". די ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן איז דעמאָלט
געווען אַ גאַנצע „אימפעריע". זי האָט געהאַט מער מיטגלידער ווי אַלע
אַנדערע לאָקאַלס פון דער אינטערנעשאַנאל צוזאַמענגענומען. די „נייע
פאָלק" איז געלייענט געווארן פון אַלע יידישע מיטגלידער פון דער
יוניאָן, ווייל זיי פלעגן פון דער צייטונג זיך דערוויסן אַלץ וואָס עס
קומט פאַר ניט נאָר אין דזשאַינט באָארד, נאָר אויך אין יעדן באַזונדערן
לאָקאַל פון דער יוניאָן. אין אַ פאַראיניקטער צייטונג פון דער אינטער־
נעשאַנאַל וועט מען מוזן אָפּגעבן פיל פלאַץ יעדן לאָקאַל פון דער אינ־
טערנעשאַנאַל פון גאַנצן לאַנד און פאַר דער קלאָוקמאַכער יוניאָן פון
ניו־יאָרק וועט דאָרט בלייבן זייער ווייניק פלאַץ. די מיטגלידער פון
דער קלאָוק אָפּערעיטאָרס יוניאָן לאָקאַל 1 זיינען געווען איינשטימיק מיט
מיר. און אויף דער קאָנוועניאָן פון דער אינטערנעשאַנאַל אין 1918
אין באָסטאָן האָבן זיי גערעדט און געשטימט קעגן דעם פאָרשלאָג פון
דער גענעראַל־עקזעקוטיווע פון דער אינטערנעשאַנאל. אַ צאָל דעלעגאַטן
אויך פון אַנדערע לאָקאַלס האָבן גערעדט קעגן דעם פאָרשלאָג אָבער די
גרויסע מערהייט פון דער קאָנוועניאָן האָט גוטגעהייסן דעם פאָרשלאָג
פון דער גענעראַל־עקזעקוטיווע. באַלד נאָר דער קאָנוועניאָן האָט שלע־
זינגער מיך איינגעלאַדן צו קומען צו אים אין אָפיס און ער האָט מיר גע־
זאָגט:

„דער נאָמען פון דער נייער צייטונג וועט זיין „די גערעכטיקייט". זי
וועט זיין גרעסער ווי די „נייע פאָלק" און איר וועט, פאַרשטייט זיך,
זיין איר אמתער רעדאַקטאָר, פונקט ווי איר זיט די אַלע יאָרן געווען דער
רעדאַקטאָר פון דער „נייע פאָלק". אָבער אָפּיציעל וועט עס הייסן, אַז דער
רעדאַקטאָר פון דער „גערעכטיקייט" איז אב. באַראָף, דער גענעראַל־
סעקרעטאַר פון דער אינטערנעשאַנאל, פונקט ווי דער אָפּיציעלער רעדאַק־
טאָר פון דעם „אַמעריקען פעדעראַציאָניסט" איז דער גענעראַל־סעקרעטאַר
פון דער א. פ. ל.. כאָטש אַלע וויסן, אַז ער איז ניט קיין שרייבער און
אַז די עדיטאָריעלס אין דעם זשורנאַל שרייבט אַ פראָפעסיאָנעלער שריי־
בער. אין די מערסטע אַנדערע זשורנאַלן פון די פאַרשיידענע אינטער־
נעשאַנאל יוניאָנס פירט זיך אויך אַזוי. איר וועט, פאַרשטייט זיך, קריגן
אַ גרעסערן געהאַלט ווי איר קריגט איצט אַלס רעדאַקטאָר פון דער „נייע

פּאָסט" און איר וועט האָבן די זעלבע פרייהייט, וואָס איר האָט אין דער „נייע פּאָסט".

איך האָב אים באַדאַנקט פאַר דעם צוטרוי, וואָס ער האָט צו מיר און פאַר די קאָמפּלימענטן, וואָס ער האָט מיר געגעבן. אָבער איך האָב אים דערקלערט, אַז מיך אַרט ניט, אַז אונטער דעם „קאָפּ" פון דער צו־קונפטיקער „געראַנטייקייט" וועט זיין אויפגעשריבן: „רעדאַקטאָר אָב. באַראָף", ניט ד. שוב. אָבער דאָן זאָל באַראָף שרייבן די אַלע לייט־אַרטיקלען אין דער צייטונג. איך וועל זיי קאַרעגירן, פונקט אַזוי ווי איך קאַרעגיר די אַנדערע אַרטיקלען און די באַריכטן פון די יוניאָן־באַאַמטע.

„הערסט אָ מעשה? אויף די לייט־אַרטיקלען דאַרפן מיר דאָך אייך הויפּטזעכלעך האָבן" — האָט שלעזינגער אויסגערופן.

קענענדיק שלעזינגערן, האָב איך געוואוסט, אַז וואָס ער איז אויסן איז, אַז איך זאָל שרייבן אין די לייט־אַרטיקלען דאָס וואָס ער וועט מיר הייסן — צי איך וועל זיין אינשטימיק מיט אים אָדער ניט. עס וועט דאָך הייסן, אַז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם בין ניט איך, נאָר באַראָף. איך האָב אים אָבער דערקלערט, אַז אַזאַ רעדאַקטאָר וויל איך ניט זיין. שלעזינגער האָט מיר דאָן געזאָגט: „איר מוזט מיר גלייך ניט גיבן קיין ענטפער. גייט אַהיים, זייט זיך גוט מישב און איך בין זיכער, אַז איר וועט וויטער זיין אונדזער רעדאַקטאָר".

איך האָב זיך טאַקע גוט מישב געווען און האָב באַשלאָסן ניט אָנצו־נעמען שלעזינגערס פאָרשלאָג. שפּעטער האָט שלעזינגער ביי דעם מיטינג פון דער געזעלשאַפט־עקזעקוטיווע פון דער אינטערנעשאַנאַל באַריכטעט, אַז איך האָב זיך אָפּגעזאָגט אָנצונעמען זיין פאָרשלאָג צו ווערן דער רעדאַקטאָר פון דער „גערעכטיקייט". פאַרוואָס איך האָב זיך אָפּגעזאָגט, האָט ער די מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט־עקזעקוטיווע ניט דערציילט... שלעזינ־גערס סעקרעטאָר און דער רעדאַקטאָר פון דעם „לעידיס גאָרמענט וואָרי־קער", איז דעמאָלט געווען מאָקס דענישׁ, מיט וועמען איך בין געווען באַ־פריינדעט נאָך פיל יאָרן פריער. אים האָב איך נאָך דעם זעלבן טאָג דערציילט וואָגן מיין געשפּרעך מיט שלעזינגערן. וואָן איך האָב דער־קלערט שלעזינגערן, אַז איך נעם ניט אָן זיין פאָרשלאָג, האָט שלעזינגער באַשלאָסן צו מאַכן ש. יאַנאָווסקין, דעם רעדאַקטאָר פון דער אַנאַרכיסטי־שער „פרייַ אַרבייטער שטימע", פאַרן רעדאַקטאָר פון דער „גערעכטיקייט". איך וויס ניט וואָס שלעזינגער האָט לכתחילה פאַרגעשלאָגן יאַנאָווסקין, איך וויס נאָר, אַז יאַנאָווסקי איז געווארן דער רעדאַקטאָר פון דער „גע־רעכטיקייט" מיט די זעלבע רעכט וואָס איך האָב געהאַט אין דער „נייע פּאָסט". ווי אַ יאַרנלאַנגער רעדאַקטאָר פון דער „פרייַ אַרבייטער שטימע" האָט יאַנאָווסקי זיך שטענדיק אינטערעסירט מיט דעם, וואָס עס קומט פאַר אין דער טרעיד־יוניאָן־באַוועגונג. אָבער קיין רעדאַקטאָר פון אַן אמתער טרעיד־יוניאָן צייטונג איז ער קיין מאָל ניט געווען און מיט דעם וואָס עס קומט ווירקלעך פאַר אין דער פרויען־קליידער אינדוסטריע, מיט די פאַרשיידענע פּראָבלעמען פון דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער

יוניאָן און פון דער אינטערנעשאָנאל איז ער ניט געווען באַקאַנט. און שלעזינגער איז די ערשטע צייט געווען שטאַרק ניט צופרידן מיט דער „גערעכטיקייט" אונטער יאַנאָווסקיס רעדאַקציע. איין מאָל איז ער געוואָרן אַזוי אויפגערעגט אויף יאַנאָווסקין, אַז ער איז אַריינגעלאָפן צו דענישן אין צימער מיט אַ נייעם נומער „גערעכטיקייט" און האָט אויסגערופן: „מיר קען ער דאָך ניט בלאָפן מיט זיין „בריוו־קאַסטן". דאָס איז ניט קיין טרעיד־יוניאָן צייטונג, נאָר אַ צווייטע „פרייע אַרבייטער שטימע". ווען שוב איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", האָבן מיר געהאַט אַ טרעיד־יוניאָן צייטונג".

דעניש האָט זיך ניט געקענט איינהאַלטן און האָט אים געזאָגט: פאַר־וואָס־זשע האָט איר ניט געמאַכט שובן פאַרן רעדאַקטאָר פון דער „גע־רעכטיקייט"?

„איך האָב דאָך אים פאָרגעשלאָגן, אַז ער זאָל ווערן דער רעדאַקטאָר פון דער „גערעכטיקייט", נאָר ער האָט ניט געוואָלט" — האָט שלעזינגער געזאָגט.

„ער האָט ניט געוואָלט, ווייל איר האָט אים געשטעלט אַזאַ באַדינגונג, וועלכע ער האָט ניט געקענט אָננעמען" — האָט דעניש אים געענטפערט.

„ווייס איך וואָס" — האָט שלעזינגער אַ פאַרכעסטער אַ זאָג געטאָן — און איז אַרויס פון דענישעס צימער. דאָס האָט מיר דעניש אַליין אין אַ פּאָר טעג אַרום דערציילט. שפּעטער האָט שלעזינגער זיך איינגעלעבט מיט יאַנאָווסקין. ווען איך האָב מיט אַ יאָר־צוויי שפּעטער זיך אַ פּאָר מאָל געטראָפן מיט שלעזינגערן און ער האָט מיר דערציילט וועגן די אַלע אַלטע און נייע פּראָבלעמען, וואָס שטייען איצט פאַר דער אינטער־נעשאָנאל און איבערהויפּט פאַר דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן, האָט ער וועגן דער „גערכטיקייט" און וועגן יאַנאָווסקין קיין וואָרט ניט דערמאָנט. אָבער אין 1927, ווען איך בין שוין געווען אַן אינעווייניקסטער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס" און אַב. קאַהאַן האָט מיך געשיקט צו דער קאָנווענשאָן פון דער אינטערנעשאָנאל, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין באָסטאָן, אַלס אַ באַאָבאַכטער פון דער רעדאַקציע, האָב איך זיך דאָרט געטראָפן מיט שלעזינגערן. דער פּרעזידענט פון דער אינטערנעשאָנאל איז דעמאָלט געווען מאָריס זיגמאַן, אָבער שלעזינגערן האָט זיך שטאַרק גע־וואָלט צוריק פאַרנעמען זיין פּלאַץ. האָט ער דעריבער געפירט אַ שטילע קאַמפּאַניע קעגן זיגמאַנען. איך אָבער האָב געהאַלטן מיט זיגמאַנען און שלעזינגער האָט עס גוט געוואוסט. איין מאָל ווען מיר האָבן זיך גע־טראָפן ביים אַרויסגאַנג פון האָטעל, וואו די קאָנווענשאָן איז פאָרגעקומען, האָט שלעזינגער שטילערהייט צו מיר אַ זאָג געטאָן: „ווען אַי וויל בי דהי פּרעזידענט אָוו דהי אינטערנעשאָנאל, יו וויל בי דהי עדיטאָר אָוו דהי 'גערעכטיקייט'" (ווען איך וועל זיין דער פּרעזידענט פון דער אינטערנע־שאָנאַל, וועט איר זיין דער רעדאַקטאָר פון דער „גערעכטיקייט").

„טהענק יו" — האָב איך אים געענטפערט מיט אַ שמייכל און ער האָט פאַרשטאַנען, אַז איך יאָג זיך ניט נאָך דעם.

נאָך וועגן יענער קאָנווענשאָן און יענעם קאַמף, וועט מיר אויסקומען צו שרייבן אויספירלעך שפעטער. דערווייל האָלט איך ביים סוף 1918, וען די „נייע פּאָסט" האָט זיך אָפּגעשטעלט און איך בין געוואָרן אַרבעטסלאָז, ד. ה. ניט אַרבעטסלאָז — אַרבעט האָב איך גראָד גענוג אין דער „נאַראָדנאיע גאַזעטאַ" — אָבער דאָרט האָב איך געאַרבעט אָן געצאָלט און אַ לעבן האָב איך געמאַכט פון דער „נייע פּאָסט". פּאַרן אַוועקגיין פון דער יוניאָן האָב איך באַקומען, דאָכט זיך, פּאָר פיר וואָכן געהאַלט. איך געדענק שוין איצט ניט וויפל. קיין אויסזיכטן אויף צו קריגן באָלד אָן אַנדער שטעלע האָב איך ניט געהאַט. אָבער איך בין געווען צופריידן, וואָס איך קען זיך אַ ביסל אָפּרוען אָן פּאַרגעסן וועגן דער קלאָוקמאַכער יוניאָן אָן אירע פּראָבלעמען.

פּאָר די אַכט יאָר, וואָס איך בין געווען פאַרבונדן מיט דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, האָב איך זיך אַזוי צוגעבונדן צו דער יוניאָן, אַז אויך אַ לאַנגע צייט שוין נאָך דעם ווי די „נייע פּאָסט" איז צוגעמאַכט געוואָרן, און אויף דעם אָרט פון די אַלע לאָקאַלע צייטונגען פון דער אינטערנעשאָנאַל איז אַרויסגעגאַנגען „די גערעכטיקייט", האָב איך נאָך אַלץ מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט נאָכגעפאָלגט אַלץ, וואָס איז פּאַרגעקומען אין דער ניו־יאָרקער קלאָוקמאַכער יוניאָן און אין דער אינטערנעשאָנאַל און געלייענט אַלץ וואָס איז וועגן דעם געשריבן געוואָרן אין די צייטונגען. און פיל באַ־אַמטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן און פון דער אינטערנעשאָנאַל האָבן מיר באַטראַכט פּאָר אָן אייגענעם מענטשן.

אין יאָר 1936, אָבער, ווען עס איז דערשינען צביונס בוך „פּופּציק יאָר קלאָוק־אָפּערעיטאָרס יוניאָן", איז שוין מיין אינטערעס אין דער קלאָוקמא־כער יוניאָן געווען אָפּגעקילט. צביון האָט דעמאָלט שוין ווידער צוזאַמען מיט מיר געאַרבעט אין „פּאַרווערטס" און מיר זיינען אָפּיציעל געווען אין די בעסטע באַציאונגען. קיין גרויס חשק צו לייענען זיין געשיכטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן האָב איך ניט געהאַט, פּונדעסטווייניגן האָט מיר געוואונ־דערט וואָס צביון האָט מיר ניט געשאָנקען אַ בוך. ערשט אין אַ צייט אַרום האָב איך אויסגעפונען די סיבה פון דעם.

כאָטש צביון איז געווען רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" וויניקער ווי צוויי יאָר, און פּאָר אים איז מער ווי אַנדערטהאַלבן יאָר דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" געווען ה. קרעטשמאַר־לילייפוט און נאָך צביונען בין איך גאַנצע פיר יאָר געווען דער רעדאַקטאָר, דערמאָנט ער נאָר, אַז לילייפוט איז אין צייט פון דעם גענעראַל־סטרייק פון די קלאָוקמאַכער, אין 1910, אַ קורצע צייט געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" און מיין נאָמען ווערט אין זיין געשיכטע אין גאַנצן ניט דערמאָנט, כאָטש אונטער אים, ווי אונטער לילייפוטן, בין איך געווען אַ מיטרעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" און די פיר יאָר, וואָס איך בין דערנאָך געווען רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט" זיינען אין דער קלאָוקמאַכער יוניאָן פּאַרגעקומען גרויסע פּא־סירונגען, אין וועלכע די „נייע פּאָסט" האָט געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע.

פֿאַרוואָס צביון האָט עס „פּאַרגעסן", ווייס איך ניט. מעגלעך, אַז דאָס איז געווען דערפֿאַר, ווײַל ער איז אין 1936 נאָך אַלץ געווען אַ לינקעוואַטער סאָציאַליסט, בעת איך בין זינט 1917 געווען אַן עקסטרעם־רעכטער סאָציאַ־ליסט און צביון, פֿונקט ווי אַ פֿאָר אַנדערע יידישע שרייבער האָבן ניט געקאָנט מיר מוחל זיין, וואָס איך בין געווען אַ ביטערער קעגנער פון באָל־שעוויזם און פון דער קאָמוניסטישער דיקטאַטור אין רוסלאַנד נאָך אין 1917־1918, בעת זיי זיינען דעמאָלט, און אויך עטלעכע יאָר שפּעטער, געווען גרויסע פּאַרערער פון לענינען און טראָצקין און פון דעם באָלשעוויסטישן רעזשים. דערפֿאַר, שטעל איך מיר פֿאָר, האָט צביון מיר ניט געוואָלט געבן קיין „פּובליסיטי" אין זיין געשיכטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן. אָבער איך האָב נאָך ביי זיין לעבן אים מוחל געווען די גרויסע עוולה, וואָס ער איז באַגאַנגען קעגן מיר. די לעצטע פֿאָר יאָר פֿאָר זיין טויט זיינען צווישן אונדז ניט געווען מער קיין גרויסע מיינונגס־פֿאַרשיידנהייטן, און איך האָב אים קיין מאָל אַפֿילו ניט דערמאָנט זיין געשיכטע פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן.

ניין און פופציקסטער קאַפּיטל

דער בירגער־קריג אין רוסלאַנד. — די רוסישע אינפאָרמאַציע־ביוראָ אין ניו־יאָרק. — איך ווער מיט־רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „סטראָגלינג ראָשיאַ". — אָסקאַר געריסאָן ווילאַרד און די „נעישאָן". — אַרטור רענסאָם אין דער „ניו־יאָרק טיימס". — סימעאָן סטרונסקי.

ווען דער בירגער־קריג אין רוסלאַנד האָט זיך צעפלאַקערט אין זומער 1918, איז געווען אַ צייט, ווען די ריזיקע טעריטאָריע פון סאַמאַראַ, אין צענטראַל־רוסלאַנד, ביז וולאַדיוואָסטאָק, די לעצטע שטאָט פון סיביר, ביים ברעג פון פּאַסיפישן אָקעאַן, איז געווען פריי פון די באָלשעוויקעס; אויך אַ גרויסער טייל פון צפון־קאַווקאַז, פון דרום־רוסלאַנד, גאַנץ קרים און אַ טייל פון צענטראַל־רוסלאַנד, אוראַל, איז געווען פאַרנומען פון די אַנטי־באָלשעוויסטישע פרייוויליקע רוסישע אַרמייען. טראָצקי, אין זיין „געשיכטע פון דער רוסישער רעוואָלוציע", איז מודה, אַז ווען די אַנטי־באָלשעוויקעס, אָנגעפירט פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, מיט דער הילף פון די טשעכישע לעגיאָנערן, האָבן געהאַט פאַרנומען די שטאָט קאַזאַן, האָט גע־האַלטן גאָר נאָענט ביי דעם, אַז דער באָלשעוויסטישער פראָנט זאָל פול־שטענדיק צוזאַמענברעכן, און אַז די אַנטי־באָלשעוויקעס זאָלן פאַרנעמען מאָסקווע און די סאָוועטן־מאַכט זאָל פאַלן. שפּעטער, ווען דעניקינס אַרמיי האָט פאַרנומען די שטאָט אָריאָל, האָט לענין אין מאָסקווע געזאָגט דעם פראַנצויזישן קאָמוניסט גילבאָן, אַז עס איז זייער מעגלעך, אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום „זאָל מען אונדז דאָ אויפהענגען". אַזוי נאָענט האָט עס דעמאָלט געהאַלטן ביי דעם, אַז די אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען זאָלן פאַרנעמען מאָסקווע. אָבער דאָס איז ניט געשען.

נאָך פריער, אין סעפּטעמבער, 1918, איז אין דער שטאָט אופאַ אָפּגע־האַלטן געוואָרן אַ קאָנפערענץ פון פאָרשטייער פון די אַלע טעריטאָריעס פון צענטראַל־רוסלאַנד, אוראַל און סיביר, וואָס זיינען באַפרייט געוואָרן פון באָלשעוויזם און פון 80־90 מיטגלידער פון דער צעטריבענער אַל־רוסישער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג, די מערסטע פון זיי מיטגלידער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

אויף יענער קאָנפערענץ איז איינשטימיק באַשלאָסן געוואָרן צו שאַפן אַ צענטראַלע אַל־רוסישע רעגירונג, אָדער אַ דירעקטאָריע, וואָס איז אין איר מערהייט באַשטאַנען פון סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, מיטן באַ־וואוסטן פירער פון די רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, ניקאָליי אַוו־

קסענטיעוו, אלס פארזיצער. אבער נאך דעם ווי די באלשעוויקעס האבן צוריק אפגענומען א טייל פון די טעריטאריעס, וואס זיינען געווען פארנומען פון די אנטי־באלשעוויסטישע ארמייען, איז די דירעקטאריע געצוואונגען געווען זיך אריבערצוקלייבן קיין אמסק, סיביר. און ווען עס האט געהאלטן גאר נאענט ביי דעם, אז אמעריקע און די עלאיס זאלן אנערקענען די דירעקטא־ריע פאר דער געזעצלעכער רעגירונג פון רוסלאנד, — מיט א טאג, צוויי, פאר דעם, אידער עס איז געשלאסן געווארן דער וואפנשטילשטאנד אויפן מערב־פראנט, האט א גרופע מאנארכיסטישע אפיצערן פון אמסק, מיט דער צושטימונג פונעם געניראל נאקס, דעם ענגלישן הויפט־פארטרעטער דארט, ארעסטירט די מיטגלידער פון דער דירעקטאריע און פראקלאמירט דעם אדמיראל קאלטשאק פאר דעם הויפט־קאמאנדיר פון דער אנטי־באלשע־וויסטישער ארמיי און פאר דעם צייטווייליקן דיקטאטאר פאר גאנץ רוס־לאנד. די רעאקציאנערע אפיצערן האבן זיך געקליבן די סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן פון דער דירעקטאריע — ניקאלאי אווקסיענטיעוו, אנדרעי ארגונאוו, וולאדימיר זענזינאוו און ראגאוווסקין — פיזיש צו ליקווידירן, אבער קאלטשאק האט עס ניט דערלאזט. ער האט זיי דערלויבט ארויסצו־פארן פון רוסלאנד און זיי זיינען שפעטער אוועקגעפארן קיין פראנקרייך. אויפן וועג, דורך יאפאן, קיין פאריז, האבן זיי זיך אפגעשטעלט אין ניו־יארק.

די ניו־יארקער „נאראדנאיא גאזעטא", האט די גאנצע צייט, וואס דער באוואפנטער קאמף קעגן די באלשעוויקעס, אנגעפירט פון די רוסישע דע־מאקראטישע עלעמענטן, איז אנגעגאנגען, געשטיצט דעם דאזיקן קאמף. דאס איז אויך געווען אין איינקלאנג מיט פרעזידענט ווילסאנס מלחמה־פאליטיק און זיין שטעלונג צום באלשעוויזם. אויך די ניו־יארקער „ליגע פאר דער אויפלעבונג פון א פרייער רוסלאנד", וועגן וועלכער איך האב געשריבן אין א פריערדיקן קאפיטל, האט פארנומען די זעלביקע פאזיציע. אבער וועג די דירעקטאריע איז ארונטערגעוואָרפן געווארן און אדמיראל קאלטשאק האט פארנומען דעם פלאץ פון דער דירעקטאריע און איז פראקלאמירט געווארן פאר דעם דיקטאטאר פון רוסלאנד, האט די „ליגע" זיך אין גיכן אויפגעלייזט און די „נאראדנאיא גאזעטא" האט פארדאמט די איבערקערעניש אין אמסק ווי א קאנטר־רעוואלוציאנערע. אדמיראל קאלטשאק אליין איז ניט געווען קיין רעאקציאנער. ער איז געווען א מעסיקער ליבעראל אפילו נאך אין די צארישע צייטן. ער האט מיט פרייד אויפגענומען די נייעס וועגן דער איבערקערעניש אין פעטראגראד אין מערץ 1917, און איז געווען דורכ־אויס לאיאל צו דער צייטווייליקער רעגירונג. אבער אין הערבסט 1918, אין אמסק, איז ער געווען ארומגערינגלט פון מאנארכיסטישע אפיצערן און פון געווען ליבעראלן, וועלכע זיינען נאך דער באלשעוויסטישער איבער־קערעניש געווארן זייער קאנספעראטיוו. די מערסטע פון זיי האבן דעמאלט אויפריכטיק געגלויבט, אז נאר דורך א צייטווייליקער מיליטערישער דיק־טאטור קאן מען ראטעווען רוסלאנד פונעם באלשעוויזם.

די סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן האבן ארויסגעגעבן א לאזונג: „ניט

לענין און ניט קאָלטשאַק!" דאָס הייסט, אז מען דאַרף אין דעם באָואָפנטן בירגער־קריג ניט העלפן ניט די באָלשעוויסטישע אַרמייען און ניט די „ווייסע" אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען פון דעם אַדמיראַל קאָלטשאַק און פון דעם גענעראַל דעניקין. די באָלשעוויקעס קאָן מען באַזיגן, האָבן זיי געטענהט, נאָר דורך אַ פּראַיניקטן פראָנט פון אָלע באמת דעמאָקראַטישע עלעמענטן פון לאַנד. די לינקע מענשעוויקעס האָבן געהאָלטן, אז אין דעם קאַמף צווישן די באָלשעוויקעס מיט די „ווייסע" אַרמייען דארפן סאָציאַליסטן העלפן די באָלשעוויקעס, וויל אַ זיג פון די „ווייסע גענעראַלן" וואָלט געווען אַ זיג פאַר דער קאָנטר־רעוואָלוציע, וואָס וואָלט געפירט צו דער וויידער־אויפשטעלונג פון דער מאָנאַרכיע אין רוסלאַנד. אָבער פיל דעמאָקראַטן, און צווישן זיי די אָנגעזעענסטע פירער פון די פאָלקס־סאָציאַליסטן און אפילו מאָנכע רעכטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן זיינען געווען מיט דער מיינונג, אז אויב עס איז ניטאָ קיין אַנדער אויסוואָל, ווי „אַדער לענין אַדער קאָלטשאַק" — דאַרף יעדער אַנטי־באָלשעוויק זיין פאַר אַ זיג פון קאָלטשאַקן, דאָס הייסט, העלפן די אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען צו באַזיגן די באָלשעוויסטישע דיקטאָטור — אָפילו ווען דאָס זאָל פירן צו אַ צייט־ווייליקן זיג פון דער רעאַקציע אין רוסלאַנד. „בעסער אַ שרעקלעכע ענדע, איידער אַן ענדלאָזע שרעק", איז געווען זייער מיינונג.

אָנהייב 1919 זיינען אָוקסענטיעוו, אַרגונאָוו, זענזינאָוו, ראָגאָוסקי, צוזאַמען מיט דער אַלטער יעקאָטערינאַ ברעשקאָוסקאַיאַ, די באַרימטע „באַבושקאַ" פון דער רוסישער רעוואָלוציע, אָנגעקומען פון סיביר קיין ניו־יאָרק.

נאָך אין אָנהייב 1919, אין אַ פאַר מאָנאַטן אַרום, ווי די „נייע פאָסט" האָט זיך צוגעמאַכט און איך בין געבליבן אַרבעטסלאָז, האָט מיר אָנגעקלונגען אין טעלעפאָן, דער דירעקטאָר פון דער „רוסישער אינפאָרמאַציע־ביוראָ" אַרקאַדי זאַק אָדער A. J. SACK, ווי ער פלעגט זיך אונטערשרייבן אין ענגליש, און האָט מיך איינגעלאָדן צו קומען באָלד צו אים אין אָפיס. זאַק איז געווען מיינער אַ גוטער באַקאַנטער נאָך פון יאָר 1914 אָן. באַקאָנט מיט אים האָט מיך מיין אַלטער פרייַנד לעוו דייטש. דייטש האָט מיר דערציילט, אַז דער זאַק איז זייער אַ פּאָפּולער מענטש. ער האָט מיט אייניקע מאָנאַטן צוריק געעפנדיקט דעם יורידישן פאָקולטעט פון מאָסקווער אוניווערסיטעט און איז געשיקט געוואָרן פון אוניווערסיטעט קיין אַמעריקע צו שטודירן דאָ די פּראָבלעם פון קינדער־פאַרברעכער (דזשואוונעיל דעלינקווענסי, ווי מען רופט עס דאָ ביי אונדז אין אַמעריקע). „ער שרייבט יורידישע אַרטיקלען, האָט דייטש געזאָגט, אין דעם בעסטן יורידישן זשורנאַל און סאָציאַל־פּאָליטישע אַרטיקלען אין דעם באָוואָסטן פּעטערבורגער ליבעראַלן מאָנאַטלעכן זשורנאַל „וויעסטניק יעוראָפּי" און אין דער אָנגעזעענסטער מאָסקווער טעגלעכער ליבעראַלער צייטונג „רוסקיאי וויעדאָמאָסטי". איצט האָט ער אָנגעשריבן אַ דראָמע".

זאַק, אַ קליין־געוויקסיקער, אַ בלאָנדין, האָט אויסגעקוקט ווי אַן עכטער רוס און געריידט רוסיש האָט ער ווי אַן עכטער מאָסקווער וועליקאָרוס (גרויס־רוס). ער איז אָבער געווען אַ ייד, וועלכער איז געבוירן געוואָרן

אין ניזשני נאָווגאָראָד אין אַ יידישער פאַמיליע. כאָטש זיין זיידע איז געווען אַ רב, האָט ער יידיש נאָר פאַרשטאַנען. ריידן און לייענען יידיש האָט ער כמעט ניט געקאָנט. וועגן ער איז געווען אַ קינד, האָט דער טאַטע זיינער געהאַלטן פאַר אים אַ העברעאישן לערער און אויסגעלערנט אים דאָוונענען. ער האָט אויך געלערנט חומש און תנ"ך. אָבער שפעטער, וועגן ער איז אַוועק איז גימנאַזיע, האָט ער אַלץ פאַרגעסן. וועגן איך בין מיט אים באַקאַנט גע־ווָארן, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער דענקט צו פאַרבלייבן אין אַמעריקע עטלעכע חדשים און דערנאָך זיך צוריקקערן קיין מאָסקווע. אָבער אין גיכן איז אויסגעבראָכן די וועלט־מלחמה און ער האָט שוין געמוזט פאַרבלייבן אין אַמעריקע.

איך האָב זיך מיט אים אַ פאָר מאָל געטראָפן אין דער ביבליאָטעק און אויך ביי לעוו דייטשן אין הויז. פונקט ווי דייטש, איז אויך זאַק, געווען אַ זייער אינטערעסאַנטער מיטשמועסער. ער האָט מיר אַ סך דערציילט וועגן ניזשני־נאָווגאָראָד, וועגן מאָסקווע, וועגן דעם מאָסקווער אוניווערסיטעט און זיינע פּראָפעסאָרן. דער מאָסקווער אוניווערסיטעט האָט דעמאָלט געהאַט אַ נאָמען ווי אייגער פון די בעסטע אוניווערסיטעטן אין דער גאָרער וועלט. צווישן זיינע פּראָפעסאָרן זיינען געווען באָרימטע געלערנטע מיט אַ וועלט־נאָמען. אין 1905־1907, אין די יאָרן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, איז זאַק אין ניזשני־נאָווגאָראָד געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, אַ מענשעוויק, אָבער שפּעטער אין מאָסקווע, אין די יאָרן פון רעאַקציע, האָט ער זיך צו־ריקגעצויגן פון רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. ער האָט פלייסיק שטודירט אין אוניווערסיטעט די פאַרשיידענע וויסנשאַפטן און פלעגט אויך אָפט בא־זוכן די לעקציעס און פאַרזאַמלונגען, וואָס פלעגן אַראָנזשירט ווערן פון די פאַרשיידענע ליטעראַרישע און פילאָסאָפישע געזעלשאַפטן. מיט וואָס זאַק האָט זיך די ערשטע צייט באַשעפטיקט אין די פאַראיניקטע שטאָטן געדענק איך ניט. איך געדענק נאָר, אַז איינמאָל, וועגן איך האָב אים געטראָפן אין דער ביבליאָטעק, האָט ער מיר דערציילט, אַז ער האָט חתונה געהאַט מיט אַן אַמעריקאַנער יידישער שול־לערערין און אַז זיין פרוי דערוואַרט אין גיכן געלעגן צו ווערן.

איך געדענק אויך, אַז ער האָט אין 1915 פאַרעפנטלעכט אין דייטשעס רוסישן זשורנאַל „סוואָבאָדנאָיע סלאָווָ" אַ פאָר אַרטיקלען. די אַרטיקלען זיינען מיר שטאַרק געפעלן געווָארן. שפּעטער איז זאַק געווָארן דער ניו־יאָרקער קאָרעספּאָנדענט פון דער באָוואוסטער פּעטערבורגער ליבעראַלער טעגלעכער צייטונג „ריעטש", פון וועלכער פּראָפעסאָר פּאָוועל מיליוקאָוו איז געווען איינער פון די רעדאַקטאָרן. אין פעברואַר־מערץ 1917, וועו עס איז אין רוסלאַנד פאַרגעקומען די איבערקערעניש און מיליוקאָוו איז גע־ווָארן דער אויסלענדישער מיניסטער פון דער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג, איז זאַק באַשטימט געווָארן פון דער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג פאַר דעם אַמעריקאַנער קאָרעספּאָנדענט פון דער פּעטערבורגער טעלעגראַפן־אַגענטור, וואָס איז געווען אַ רעגירונגס־אינסטיטוציע. און וועו עס איז אין פּעטער־בורג באַשלאָסן געווָארן צו עפענען אין אַמעריקע אַן אינפאָרמאַציע־ביורא

פון דער צייטווייליקער רעגירונג, האָט מיליוקאָוו, ווי דער אויסלענדישער מיניסטער פון דער צייטווייליקער רעגירונג, באַשטימט זאַקן פאַר דעם דירעקטאָר פון דער דאָזיקער אינפאָרמאַציע־ביוראָ.

שפּעטער, ווען עס איז קיין אַמעריקע געקומען באָריס באַכמעטיעוו, דער אַמבאַסאַדאָר פון דער רעוואָלוציאָנערער רוסלאַנד, איז די ביוראָ אַוועקגעשטעלט געוואָרן אונטער דעם דירעקטן קאָנטראָל פון דעם אַמבאַ־סאַדאָר. זאַק האָט אַליין אָנגעשריבן אויף ענגליש און אַרויסגעגעבן אַ דיקן פּאָפּולערן בוך „דהי בוירט אָוו ראָשיען דעמאַקראַסי" (דער געבורט פון דער רוסישער דעמאָקראַטיע), וואָס איז ברייט פאַרשפּרייט געוואָרן און האָט אינפאָרמירט דעם אַמעריקאַנער עולם וועגן דער געשיכטע פון דער רוסי־שער באַפרייאונגס־באַוועגונג און דער נייער אָרדענונג, וואָס איז אין רוס־לאַנד געשאַפן געוואָרן. זאַק האָט אויך אַרויסגעגעבן אין ענגליש אַ צאָל בראָשורן וועגן רוסלאַנד, וועלכע ער האָט פונאַנדערגעשיקט צו אַלע מיט־גלידער פון יונייטעד סטעיטס סענאַט, צו די אָנגעזעענסטע קאָנגרעסלייט און צו די רעדאַקטאָרן פון די וויכטיקסטע צייטונגען און זשורנאַלן פון לאַנד.

די רוסישע אינפאָרמאַציע־ביוראָ פלעגט אויך אַרויסשיקן העקטאָגראַ־פירטע ביולעטינען, וואָס האָבן אַנטהאַלטן וויכטיקע אינפאָרמאַציע פון און וועגן רוסלאַנד.

ווען באַכמעטיעוו איז געקומען אַהער, איז די טעטיקייט פון דער רוסי־שער אינפאָרמאַציע־ביוראָ נאָך מער אויסגעברייטערט געוואָרן.

דער אָפיס פון דער אינפאָרמאַציע־ביוראָ האָט זיך געפונען אין דער וואולוואָרט־געביידע אויף בראָדוויי, אַנטקעגן דעם אַלטן פּאָסט־אָפיס. איך בין דאָרט פריער ניט איין מאָל געווען און געטראָפן דאָרט אַזוינע באַרימטע אַמעריקאַנער פּערזענלעכקייטן ווי דעם געוועזענעם פּרעזידענט פון די פאַר־אייניקטע שטאַטן, טעאָדאָר רוזוועלט, דעם באַוואוסטן אַלטן אַמעריקאַנער זשורנאַליסט, דזשאָרדזש קענאַן (אַן אָנקעל פון דעם איצטיקן באַוואוסטן דיפּלאָמאַט און היסטאָריקער, דזשאָרדזש פ. קענאַן), די באַוואוסטע סאָציאַ־ליסטישע שריפטשטעלער דזשאַן ספּארגאָ און ווילי‌אַם ענגליש וואָלינג, ראַביי סטיפען ס. ווייז, דעם באַרימטן גרינדער און ערשטן רעדאַקטאָר פון „טאָג", הערמאַן בערנשטיין און פיל אַנדערע. נאָך דעם ווי די באָלשעוויקעס האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט אין רוסלאַנד, איז די טעטיקייט פון דער רוסישער אינ־פאָרמאַציע־ביוראָ אין ניו־יאָרק נאָך מער פאַרשטאַרקט געוואָרן. די ביוראָ איז פאַקטיש געווען דער איינציקער פּלאַץ אין אַמעריקע, וואו מען האָט געקענט באַקומען די ראַיעלסטע אינפאָרמאַציע וועגן דעם וואָס עס קומט אין דער אמתן פאָר אין רוסלאַנד. זאַק איז געשטאַנען אין נאָענטער פאַר־בינדונג מיט אַלע אָנגעזעענע רוסן און יידן, סאָציאַליסטן און ליבעראַלן, וועלכע זיינען נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש אַנטלאָפן פון רוסלאַנד און האָבן זיך געפונען אין אויסלאַנד און ער פלעגט רורך זיי באַקומען אַלע וויכטיקע צייטונגען און זשורנאַלן פון רוסלאַנד.

זאַק איז געווען אַ פלייסיקער לייענער און אַ גרויסער פאַרערער פון

דער „נאַראָדנאיא גאַזעטא". אויך באַכמעטיעוו איז געווען אַ פלייסיקער לייענער פון דער צייטונג. און ווען זאָל האָט זיך דערוואוסט, אַז איך בין אַרבעטסלאָז און זוך אַ שטעלע, האָט ער, וואַרשיינלעך, איבערריידנדיק וועגן דעם פרייער מיט באַכמעטיעווען, מיך איינגעלאַדן צו זיך אין אָפיס און האָט מיר דערציילט, אַז די ביורָאָ קלייבט זיך אין גיכן אַרויסצוגעבן אַ וועכנטלעכן זשורנאַל אין ענגליש און ער האָט מיר פאָרגעלייגט אַנצוקומען ארבעטן ביי אים אָדער, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, „מיטאַרבעטן מיט מיר". ער האָט מיר פאָרגעשלאָגן דעם זעלבן געהאַלט, וואָס איך האָב באַקומען אַלס רעדאַקטאָר פון דער „נייע פאָסט" און איך האָב מיט פאַרגעניגן אָנגענומען זיין אָנבאָט. פאַר מיין אַוועקגיין האָט ער מיר געבעטן צושטעלן אים אין אַ פאָר טעג אַרום אַ מעמאָראַנדום וועגן דעם כאַראַקטער און דעם אינהאַלט פון דעם וואָכן־זשורנאַל, וואָס די אינפאָרמאַציע־ביורָאָ האָט בדעה אַרויס־צוגעבן. זאָק איז געווען אַ גוטער זשורנאַליסט, אָבער ער האָט ניט געהאַט קיין שום דערפאָרונג ווי אַ רעדאַקטאָר. אין אַ פאָר טעג אַרום האָב איך אים צוגעשטעלט ניט נאָר אַ מעמאָראַנדום וועגן דעם כאַראַקטער און דעם אינ־האַלט פון דעם זשורנאַל, נאָר האָב אים אויך פאָרגעשלאָגן אַ נאָמען פאָר דעם זשורנאַל און דעם גאַנצן אינהאַלט פון די ערשטע צוויי נומערן פון זשורנאַל. אים איז מיין מעמאָראַנדום שטאַרק געפעלן געוואָרן און ער האָט אַלע מיינע רעקאָמענדאַציעס אָנגענומען אָחוץ דעם נאָמען פאָרן זשורנאַל, וואָס איך האָב אים רעקאָמענדירט. ער האָט געפאַלגט דזשאָן ספאַרגאָ און האָט דעם זשורנאַל אַ נאָמען געגעבן „סטראָגלינג ראָשיא" (די קעמפנדע רוסלאַנד). דער ערשטער נומער פון דעם זשורנאַל איז דערשינען אין מערץ 1919 און איך בין פאַקטיש געווען דער פאַרוואַלטנדער רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל. אין „סטראָגלינג ראָשיא" זיינען געווען געדרוקט אַרטיקלען און סעריעס אַרטיקלען פון די אָנגעזעענסטע רוסישע ליבעראַלן, ווי פראָפ. פאָוועל מיליוקאָוו, מאַקסים ווינאָווער און אָנדערע, ווי אויך פון באַרימטע רעכטע פירער פון דער פאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן: יעקאָטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ, אָנדרעי אַרגונאָוו, וולאַדימיר לעבעדיעוו, וולאַדימיר זענ־זינאָוו און אָנדערע. „סטראָגלינג ראָשיא" האָט געהאַט פאָר זיך אַ זייער שווערע אויפגאַבע. ניט נאָר איז כמעט די גאַנצע אַמעריקאַנער ראַדיקאַלע אינטעליגענץ דעמאָלט געווען פרא־באָלשעוויסטיש, נאָר אפילו אַ סך פון די אַמעריקאַנער ליבעראַלן האָבן באמת געדענקט, אַז אין רוסלאַנד בויט זיך אַ נייע פרייַע און גערעכטע אַרדענונג און זיי האָבן געגלויבט די אַלע ליגנס, וואָס די באָלשעוויסטישע אָגענטן און פראָפאָגאַנדיסטן האָבן פאָר־שפרייט וועגן די „רעוואָלוציאָנערן" און „קאָנטער־רעוואָלוציאָנערן" אין רוס־לאַנד.

די דריי אַמעריקאַנער ליבעראַלע זשורנאַלן: „די נעישאַן", „ניו רעפאָב־ליק" און „דייעל" זיינען געווען אויף פולע הונדערט פראָצענט פרא־באָל־שעוויסטיש. די „נעישאַן" איז געוואָרן כמעט אַן אָפיציאַז פון דער סאָוועט־רעגירונג. יעדער נומער פון דער „נעישאַן" איז געווען אָנגעפּיקעווט מיט ליגנעריש באָלשעוויסטישע אַרטיקלען, קאָרעספּאָנדענציעס און „דאָקומענטן".

אָסקאָר גאָריסאָן ווילאָרד, דער אָרויסגעבער און רעדאַקטאָר פון דער „נעי־שאָן", האָט ניט אין מאָל אָפן אויסגעדריקט זיין סימפּאַטיע צו די באָלשע־ויקעס, פּאָרשטעלנדיק דעם סאָוועטן־רעזשים ווי די „העכסטע פאָרם פון דער מאָדערנער דעמאָקראַטיע".

ווילאָרד איז פריער יאָרן־לאַנג געווען דער אייגנטימער און רעדאַקטאָר פון דער באָרימטער ניו־יאָרקער צייטונג „איווניניג פּאָסט". דאָס איז געווען די בעסטע ניו־יאָרקער צייטונג מיט דער קלענסטער צירקולאַציע. זי האָט געהאַט די בעסטע פינאַנס־אָפּטיילונג, די בעסטע קאָרעספּאָנדענטן אין וואַשינגטאָן און אין איראָפּע און די בעסטע ליט־אַרטיקלען. דער הויפּט־ליט־אַרטיקל שרייבער פון דער „איווניניג פּאָסט" איז געווען דער באַ־וואוסטער זשורנאָליסט, עסייאיסט און פּאָליטישער פעליעטאָניסט סימאָן סטרונסקי. ער האָט געשטאָמט פון ווייטעבסק און איז געקומען קיין אַמעריקע נאָך אַלס יינגל. ער האָט מיר מיט יאָרן שפּעטער דערציילט, אַז זיין טאַטע איז אין אַמעריקע געווען אַ סאָציאָליסט, אַ פלייסיקער לייענער פון דער יידישער סאָציאָליסטישער „אַרבייטער צייטונג" און פון דער „צוקונפט" און אַז ער אַליין, סימאָן סטרונסקי, האָט אויך געלייענט די דאָזיקע יידישע סאָציאָליסטישע צייטשריפטן. שפּעטער האָט ער שטודירט אין אַן אַמעריקאַ־נער אוניווערסיטעט און איז מיט דער צייט געוואָרן אַ באָרימטער אַמעריקאַנער זשורנאָליסט.

די „איווניניג פּאָסט" איז געלייענט געוואָרן דער עיקר פון באַנקירן (צוליב איר בעסטער פינאַנס־אָפּטיילונג) און פון דער ליבעראַלער אַמעריקאַנער אינטעליגענץ. דזשאָן ספּאַרגאָ, וועלכער האָט אין די מלחמה־יאָרן פיל מאָל באַזוכט פרעזידענט ווילסאָנען און פאַרבראַכט מיט אים, האָט מיר דערציילט, אַז די איניציקע ליט־אַרטיקלען, וועלכע פרעזידענט ווילסאָן האָט קיין מאָל ניט פאַרפעלט צו לייענען, איז סטרונסקיס ליט־אַרטיקלען אין דער ניו־יאָרקער „איווניניג פּאָסט". די „איווניניג פּאָסט" האָט אויך געהאַט די בעסטע צוויי וואַשינגטאָנער קאָרעספּאָנדענטן: מאָרק סאָליוואָן און דע־ויד לאָורענס. ביידע זיינען דעמאָלט געווען ליבעראַלן און גרויסע פאַרערער פון פרעזידענט ווילסאָן (ביידע זיינען מיט יאָרן שפּעטער געוואָרן עקסטרעמע קאָנסערוואַטיוון). אָבער אין די יאָרן 1914־1920 זיינען זיי געווען ליבעראַלן, פונקט ווי סטרונסקי און די מערסטע אַנדערע מיטאַרבעטער פון דער „איווניניג פּאָסט". אַלע האָבן זיי אין דער מלחמה געהאַלטן מיט די עלאָיס. ווילאָרד אָבער, וועלכער איז געווען פון דייטשער אָפּשטאַמונג, האָט סימפּא־טיזירט מיט דייטשלאַנד. ווילאָרד האָט פאַרקויפט די „איווניניג פּאָסט" און האָט אָפּגעקויפט דעם זשורנאַל „נעישאָן", וואו ער האָט געקענט פריי שרייבן און דרוקן וואָס ער האָט געוואָלט. דאָס אַלץ האָט מיר סטרונסקי מיט יאָרן שפּעטער דערציילט. אין 1918 איז אָבער סטרונסקי אויך געווען פאַרכאָפּט פון באָלשעוויזם. רוסיש האָט ער ניט געלייענט, האָט ער געגלויבט, וואָס די ליבעראַלע זשורנאַלן האָבן געשריבן וועגן די געשעענישן אין רוסלאַנד. אין 1919 איז סטרונסקי געווען אין פאַריז ווי אַ פאָרשטייער פון דער „איווי־ניג פּאָסט" ביי דער פרידנס־קאָנפערענץ און ווען עס איז אָנהויב 1919

אין בערן, שווייץ, פאָרגעקומען די ערשטע אינטערנאַציאָנאַלע סאָציאַליס־טישע קאָנפערענץ, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן נאָך דער מלחמה, איז סטרונסקי אַוועקגעפאָרן קיין בערן. דאָרט האָט ער זיך געטראָפן מיט די וויכטיקסטע און אָנערקענטסטע פירער פון אייראָפּעאישן סאָציאַליזם, צווישן זיי מיט קאַרל קאַוטסקין און פּאַוועל אַקסעלראָדן. ער האָט מיט זיי געהאַט לענגערע געשפּרעכן און ער האָט מיר שפּעטער דערציילט, אַז זיי ביידע האָבן אים איבערצייגט, אַז באָלשעוויזם איז ניט סאָציאַליזם און אַז די באָל־שעוויסטישע הערשאַפט איז אַ שרעקלעכער אומגליק פאַר רוסלאַנד און אַ גרויסע געפאַר פאַר דער גאַנצער וועלט־דעמאָקראַטיע. סטרונסקי איז צוריקגעקומען פון בערן אַן איבערצייגטער און אויסגעהאַלטענער אַנטי־באָלשעוויק און ער איז ביזן טויט געבליבן טריי זיינע איבערצייגונגען.

ווען ווילאַרד האָט פאַרלאָזן די „איוונינג פּאָסט" איז סטרונסקי אַ לענ־גערע צייט געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „איוונינג פּאָסט", און די „איוונינג פּאָסט" איז נאָך סטרונסקיס צוריקקער פון בערן געוואָרן אויס־געשפּראָכן אַנטי־באָלשעוויסטיש. מער וועגן סטרונסקין שפּעטער.

אין „סטראָגלינג ראָשיאַ" האָב איך געשריבן אַ פּאָר אַרטיקלען אונטער מיין אייגענעם נאָמען. איינער פון די דאָזיקע אַרטיקלען — „ווען האָבן די באָלשעוויקעס אונטערדריקט די אָפּאָזיציאָנעלע פּרעסע?" — איז ציטירט געוואָרן אין פיל אַמעריקאַנער צייטונגען און זשורנאַלן און דזשאַן ספּאַרגאָ האָט כמעט אַ העלפט פון יענעם אַרטיקל איבערגעדרוקט אין זיין באַרימטן אַנטי־באָלשעוויסטישן בוך „דהי גרעיטעסט פעיליור אין יוהמען היסטאָרי" (דער גרעסטער דורכפאַל אין דער מענטשלעכער געשיכטע), וואָס איז אַרויס אין 1920 אין הארפּערס פאַרלאַג.

איך האָב אין „סטראָגלינג ראָשיאַ" צוזאַמען מיטן רעדאַקטאָר אַרקאַדי זאַק, אויך געשריבן אַ פּאָר לייט־אַרטיקלען וועגן אָדער קעגן די דריי באַ־וואוסטע פּראָ־באָלשעוויסטישע „ליבעראַלע" וואָכן־זשורנאַלן פון יענער צייט: „נעישאָן", „ניו רעפּאָבליק" און „דייעל". ווען עס איז אַרויס דער נומער „סטראָגלינג ראָשיאַ" מיט דעם לייט־אַרטיקל וועגן דער ליגנערישער פּראָ־באָלשעוויסטישער פּראָפּאַגאַנדע פון דער „נעישאָן", האָט אַרקאַדי זאַק, דער דירעקטאָר פון דער רוסישער אינפאָרמאַציע־ביוראָ און פאַראַנטוואָרט־לעכער רעדאַקטאָר פון „סטראָגלינג ראָשיאַ", באַקומען אַ בריוו פון ווילאַרדן, דעם אַרויסגעבער און רעדאַקטאָר פון דער „נעישאָן" אין וועלכן ער האָט געשריבן, אַז אויב ער וועט אין דעם קומענדיקן נומער „סטראָגלינג ראָשיאַ" ניט צוריקציען דאָס, וואָס ער האָט געשריבן וועגן דער „ליגנערישער באָלשעוויסטישער פּראָפּאַגאַנדע" פון דער „נעישאָן", וועט ער, ווילאַרד, אים אָנקלאָגן פאַר „לעיבל" (פאַרלוימדונג). נאָך דעם ווי זאַק האָט זיך באַ־ראַטן מיט ספּאַרגאָן און אויך מיט אַ קאָמפּעטענטן אַדוואָקאַט, האָט ער געענטפערט ווילאַרדן אין אַ בריוו, אַז ער וועט זיין העכסט־צופרידן, אַז ער זאָל אים אָנקלאָגן אין געריכט, ווייל „דאָס וועט מיר געבן אַ געלעגנהייט, האָט זאַק געשריבן, אויפצודעקן פאַרן אַמעריקאַנער פאָלק אייער פאַררע־טערישע ראָלע לגבי דער אַמעריקאַנער און דער רוסישער דעמאָקראַטיע".

ווילאָרד האָט זאָקן ניט אָנגעקלאָגט אין געריכט. אָבער די „נעישאָן" איז אויך וויטער פאָרבליבן דער הויפּט־אָרגאַן פון פּרא־באָלשעוויסטישער פראָפּאַגאַנדע אין אַמעריקע. אין 1922, ווען די באָלשעוויקעס האָבן אין מאָסקווע געמשפּט אַ גרופּע פירער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און 10 פון זיי פאָרמשפּט צום טויט, האָט די „נעישאָן" געדרוקט בריוו פון מאָסקווע פון אַן אַמעריקאַנער באָלשעוויסטישן פּראָפּאַגאַנדיסט, וועלכער האָט בייגעוואוינט דעם פּראָצעס און ער האָט, פאָרשטייט זיך, געגאָסן פּעך און שוועבל אויף די אָנגעקלאָגטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און געלויבט אין הימל אַריין די מוסטערהאַפטע סאָוועטישע יוסטיץ. איינער פון די פאָרטיידיקער פון די אָנגעקלאָגטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט געזאָלט זיין דער באָוואוסטער דייטשער לינקער סאָציאַליסט קורט ראָזענפעלד. ער איז מיט דער דערלויבעניש פון דער סאָוועט־רעגירונג געקומען קיין מאָסקווע צוזאַמען מיט דעם בעלגישן סאָציאַליסטישן פירער עמיל וואַנדערוועלדע און מיטן דייטשן לינקן סאָציאַליסט טעאָדאָר ליבקנעכט (אַ ברודער פון דעם דערמאָרדעטן קאַרל ליבקנעכט), צו פאָרטיידיקן די אָנגעקלאָגטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. ראָזענפעלד האָט אין מאָסקווע געהאַט לאָנגע געשפּרעכן מיט די אָנגעקלאָגטע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, ווי אויך מיט די באָלשעוויסטישע אָנקלאָגער. ער איז גרינדלעך באַקאַנט געוואָרן מיט דער „קעיס". די באָלשעוויסטישע מאַכט האָט אָבער שלעכט באַהאַנדלט די אויסלענדישע פאָרטיידיקער, אַז זיי זיינען געצוואונגען געווען צו פאָרלאָזן דעם געריכט און דערקלערן אַ הונגער־סטרייק, אַז מען זאָל זיי אַרויסלאָזן פון רוסלאַנד. ווען ראָזענפעלד האָט זיך צוריקגעקערט קיין בערלין, האָט ער פאָר דער בערלינער אָרגאַניזאַציע פון דער לינקער אומאָפּהענגיקער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, פון וועלכער ער איז געווען אַ מיטגליד, געהאַלטן אַ רעפעראַט וועגן דעם פּראָצעס פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און זיינע דערפאָרונגען אין מאָסקווע. אַ באָריכט פון ראָזענפעלדס רעפעראַט איז אויף מאָרגן דערשינען אין דער בערלינער טעגלעכער „פרייהייט", אָפיציעלער אָרגאַן פון דער אומאָפּהענגיקער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, פון וועלכער רודאָלף הילפערדינג איז געווען דער הויפּט־רעדאַקטאָר.

די ניו־יאָרקער „נעישאָן" האָט געהאַט אַ ספּעציעלע אָפּטיילונג פאָר „דאָקומענטן", וואו עס פלעגן מערסטנס געדרוקט ווערן ליגנעריש באָריכטן וועגן סאָוועט־רוסלאַנד. ווען די „נעישאָן" האָט אָפּגעדרוקט אַ סעריע בריוו פון איר באָלשעוויסטישן קאָרעספּאָנדענט אין מאָסקווע וועגן דעם פּראָצעס פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָט מאָניע גאָרדאָן־סטרונסקי, סימעאָן סטרונסקיס פרוי, וועלכע איז אין 1922 געווען אַ מיטגליד פון דער ניו־יאָרקער גרופּע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן רעוואָלוציאָנערן, איבערזעצט אויף ענגליש דעם באָריכט פון דער בערלינער „פרייהייט" פון קורט ראָזענפעלדס רעפעראַט און האָט אים אַוועקגעשיקט צו ווילאָרדן, פאָדערנדיק פון אים, אַז די „נעישאָן" זאָל למען האמת אים פאָרעפנטלעכן אין איר אָפּטיילונג פון „דאָקומענטן". עס זיינען אַריבער וואָכן די „נעישאָן" האָט דעם באָריכט ניט געדרוקט. האָט מאָניע גאָרדאָן־סטרונסקי אָנגעשריבן ווילאָרדן

אַ בריוו, אין וועלכן זי האָט אים געוואָרנט, אַז אויב דער ראָזענפעלד־ באַריכט וועט ניט געדרוקט ווערן אין איינעם פון די קומענדיקע צוויי נומערן „נעישאָן", וועט זי דערציילן דעם אַמעריקאַנער עולם וועגן דער פאַרדעטערישער ראָלע, וואָס ווילאַרד שפּילט. באַלד ווי ווילאַרד האָט באַ־ קומען דעם בריוו, איז דער באַריכט פון ראָזענפעלדס רעפּעראַט אָפּגעדרוקט געוואָרן וואָרט פאַר וואָרט אין דער „נעישאָן".

מיט יאָרן שפּעטער האָט אויך ווילאַרד זיך אַנטוישט אין סאָוועט־ רוסלאַנד און ער האָט פאַרקויפט די „נעישאָן". אָבער דער זשורנאַל איז נאָך יאָרן לאַנג געווען אויף פולע הונדערט פּראָצענט פּרא־באָלשעוויסטיש. אָחוץ די דריי פּרא־באָלשעוויסטישע „ליבעראַלע" וואָכן־זשורנאַלן, האָט אויך די גרויסע העמאָלט קאָנסערוואַטיווע „ניו־יאָרק טיימס", ניט ווילנדיק, אַ סך בייגעשטייערט צו דער פאַרשפּרייטונג פון פּרא־באָלשעוויסטישער פּראָפּא־ גאַנדע אין אַמעריקע. נאָך דעם ווי העראָלד וויליאַמס, דער „טיימס"־קאָרעס־ פּאָנדענט אין רוסלאַנד אין פאַרלויף פון די ערשטע 10 מאָנאַטן פון דער רעוואָלוציע, האָט פאַרלאָזן פּעטערבורג, איז דער מאָסקווער קאָרעספּאָנדענט פון דער „טיימס" געוואָרן דער ענגלענדער אַרטור רענסאָם, אַ באַוואוסטער ענגלישער זשורנאַליסט און אַ מיטאַרבעטער פון דער ליבעראַלער ענגלי־ שער צייטונג „מאַנטשעסטער גאַרדיען". רענסאָם האָט פריער זייער זעלטן געשריבן וועגן פּאָליטיק. אָבער, קומענדיק קיין רוסלאַנד, איז ער באַלד באַפריינדעט געוואָרן מיט אייניקע פון די באָלשעוויסטישע פירער, האָט געהאָט לאַנגע געשפּרעכן מיט לענינען און טראָצקין און איז וואָס וויטער געוואָרן אַלץ מער פּרא־באָלשעוויסטיש. ער האָט פאַרעפנטלעכט אין די פאַראייניקטע שטאַטן אַ בוך וועגן סאָוועט־רוסלאַנד, וואָס איז שטאַרק גע־ לויבט געוואָרן פון די קאָמוניסטן. דאָס איז שוין געווען, דענק איך, אין די יאָרן 1920־1921. וועג דאָס בוך איז דערשינען אין ענגלאַנד האָט הענרי היינדמאַן, דער באַוואוסטער ענגלישער מאַרקסיסט און גרינדער פון דער ענגלישער „סאָשעל־דעמאָקראַטיק פעדעראַציע" אָפּגעדרוקט אין זיין וואָכן־ בלאַט „דושאָסטים" אַ רעצענזיע אויף רענסאָמס בוך. היינדמאַן איז פון דעם ערשטן טאָג אָן געווען אַ קעגנער פון באָלשעוויזם. ער האָט רענסאָמס בוך שאַרף קריטיקירט און פאַרענדיקט מיט די ווערטער, אַז „די באָלשע־ וויקעס וויסן נעבעך ניט, אַז רענסאָם איז גלייכצייטיק אויך אַ געהיימער אַגענט פון דאָנינג סטריט" (ד. ה. פון דער ענגלישער רעגירונג). הייַנדמאַן, אַ געוועזענער ענגלישער אַריסטאָקראַט, האָט געוואוסט וואָס עס קומט פאָר אין ענגלישע רעגירונגס־קרייזן. באַלד נאָך דעם ווי היינדמאַנס אַרטיקל איז דערשינען אין „דושאָסטים", האָט רענסאָם פאַרלאָזן מאָסקווע, האָט זיך צוריקגעקערט קיין ענגלאַנד און האָט דערנאָך אָפילו אין „מאַנטשעסטער גאַרדיען" יאָרן לאַנג ניט געשריבן קיין אייַן אַרטיקל וועגן רוסלאַנד.

נאָך מיט מאָנאַטן פריער האָב איך געהאַלפן זאָקן צוזאַמענשטעלן דעם ספּעציעלן נומער „סטראָגלינג ראָשיא" פון עטלעכע און פופציק זייטן, וואָס איז געווען געווידמעט די באַציאונגען צווישן אַמעריקע און רוסלאַנד. אין דעם נומער זיינען קיין אַרטיקלען פון רוסישע זשורנאַליסטן אָדער רוסישע

שטאָטסלייט ניט געווען. דער גאַנצער נומער איז אויסגעפילט געוואָרן פון אַמעריקאַנער. עס זיינען אין דעם נומער געווען אַרטיקלען און באַגריסונגען פון פּראָמינענטע אַמעריקאַנער שטאָטסלייט, פון צענדליקע אַמעריקאַנער סענאַטאָרן און קאָנגרעס־לייט פון ביידע פּאַרטייען, פון סעמועל גאָמפּערסן, דער פּרעזידענט פון דער אַמעריקען פעדעריישאַן אָוו לעיבאָר, פון די באַוואָסטע סאָציאָליסטישע שריפטשטעלער דזשאָן ספּאַרגאָ, וויליאָם ענגליש וואָלינג, דזשיי פיליפּס סטאוקס, וועלכע האָבן אין 1915 פאַרלאָזן די סאָציאָליסטישע פּאַרטיי, ווייל זיי זיינען ניט געווען אײַנשטימיק מיט איר שטעלונג צו דער מלחמה, פון ניקאָלאָס מאָרעי באַטלער, פּרעזידענט פון קאָלאָמביאָ אוניווערסיטעט, וועלכער איז אויך געווען אַ שטאָטסמאַן, און בריוו צום רעדאַקטאָר פון צענדליקע אַנדערע פּראָפעסאָרן און פּרעזידענטן פון אַמעריקאַנער אוניווערסיטעטן, פון אַנגעזעענע גלחים און פון אַזוינע פּראָמינענטע יידישע כלל טוער ווי דער באַרימטער מיליאָנער און פילאַנטראָפּ יעקב שיף און ד״ר סטיפען ס. ווייז און פון רעדאַקטאָרן פון צענדליקער אַמעריקאַנער צייטונגען און זשורנאַלן, צווישן זיי אויך אַ וואָרעמע באַגריסונג פון וויליאָם עדלין, דער דעמאָלטדיקער רעדאַקטאָר פון „טאָג״. איינער פון די סענאַטאָרן, וואָס האָט צוגעשיקט אַ וואָרעמע באַגריסונג צום רעדאַקטאָר פון „סטראָגלינג ראַשיאַ״ און האָט שטאַרק געלויבט דעם זשורנאַל, איז געווען וואָרען ס. האַרדינג, וועלכער איז פונקט אין אַ יאָר אַרום דערווייל געוואָרן פרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן.

דער ספּעציעלער נומער „סטראָגלינג ראַשיאַ״ האָט געמאַכט אַ שטאַרקן אײַנדרוק און מען האָט אין אַ וואַך אַרום ווי דער נומער איז אַרויס, געמוזט דרוקן נאָך צוויי טויזנט קאָפּיעס, אַזוי גרויס איז געווען די נאָכפראָגע אויפן זשורנאַל. אָבער דער זשורנאַל האָט, פאַרשטייט זיך, ניט באַצאָלט זיך.

זעכציקסטער קאַפּיטל

ברעשקאָווסקאַיאַ, אווקסענטיעוו, ארגונאָוו און זענ־זינאָוו אין ניו־יאָרק — מיינע באַגעגענישן און גע־שפּרעכן מיט זיי. — א מיטינג, וואו מען האָט דער „באַבושקא" ברעשקאָווסקאַיאַ ניט געלאָזט רעדן. — פּאַרוואָס די באַבושקא האָט אָפּגעבראָכן איר יאָרך־לאַנגע פריינדשאַפט מיט ד"ר חיים זשיטלאָווסקין.

איך האָב פריער דערציילט, אַז אַנהויב 1919 האָבן, אויפן וועג פון סיביר קיין פּאַריז, זיך אָפּגעשטעלט אין ניו־יאָרק די געוועזענע מיטגלידער פון דער אַנטי־באָלשעוויסטישער דעמאָקראַטישער רעגירונג אין אָמסק, וועלכע די דאָרטיקע מאַנארכיסטישע אָפּיצערן האָבן מיט דער צושטימונג פון דעם ענגלישן הויפּט־פּאַרטרעטער געזעראַל נאָקס, אַראָפּגעזעצט, האָבן פּראָקלאַמירט דעם אַדמיראַל קאָלטשאַק פּאַר דעם „אויבער־הערשער" (וויערכאָווני פּראָוויטיעל) פון רוסלאַנד. נאָך דעם ווי זיי זיינען אָפּגעווען אַ פּאָר וואָכן אין יאָפּאַן, זיינען זיי געקומען קיין ניו־יאָרק. צוזאַמען מיט זיי איז אויך געקומען די אַלטע „באַבושקא", די „באָבע פון דער רוסישער רעוואָלוציע" יעקאַטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ. זי האָט דעם גרעסטן טייל פון איר לעבן „פּאַרבראַכט" אויף קאַטאָרגע און אין סיביר. זי און די ברידער אַרגונאָוו, מיט גריגאָרי געראָשוניז, זיינען געווען די גרינדער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן. נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש האָט זי, ווי פריער אונטערן צאָר, געמוזט לעבן אומלעגאַל אין רוסלאַנד, וויל די באָלשעוויקעס האָבן זי באַטראַכט פּאַר אייגעם פון זייערע גע־פערלעכסטע שונאים און האָבן זי געזוכט צו אַרעסטירן.

וועז עס איז באָשלאָסן געווארן, אַז די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן זאָלן אָנהויבן אַ באָוואָפנטן קאַמף מיטן צוועק אַרונטערצואוואַרפן די באָל־שעוויסטישע דיקטאַטור, האָט די „באָבושקא", פונקט ווי די מערסטע אַנדערע פירער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אין געהיים זיך אַריבערגעקליבן קיין סאַמאַרא, וואָס איז שוין געווען פּאַרנומען פון די אַנטי־באָלשעוויקעס און פון דאָרט האָט זי באָזוכט אָלע וויכטערדיקע שטעט, וואָס די פּאָלקס־אַרמיי, אָנגעפירט פון די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, האָט פּאַרנומען. אומעטום איז זי אַרויסגעטראָטן אויף גרויסע פּאָלקס־פּאַראַמלונ־גען און גערופן דעם עולם צו העלפן דער פּאָלקס־אַרמיי און דער נייער מאַכט, וואָס וועלן געשאַפן אין די פּאַרנומענע געגענטן. — זי איז אויך געווען אין אופא אויף דער קאָנפערענץ פון די 80—90 מיטגלידער פון דער צעטריבענער גרינדונגס־פּאַראַמלונג צוזאַמען מיט די פּאַרטרעטער פון די

לאָקאָלע רעגירונגען פון די טעריטאָריעס, פון וועלכע די באָלשעוויקעס זיי־נען פאַרטריבן געוואָרן, וואו עס איז דערוויילט געוואָרן די נייע צייטווייליקע רעגירונג מיט ניקאָליי אָווקסענטיעוון איז דער שפּיץ. נאָך דער איבערקע־רעניש אין אָמסק, האָט זי אויך פאַרלאָזן רוסלאַנד צוזאַמען מיט אָווקסענ־טיעוון און זיינע חברים און איז צוזאַמען מיט זיי געקומען קיין ניו־יאָרק.

מיט יעקאָטערינאַ ברעשקאָווסקאַיאַ בין איך באַקאַנט געוואָרן נאָך אין 1904, וועז זי איז געקומען קיין אַמעריקע צוזאַמען מיט ד״ר חיים זשיטלאָוו־סקין וויי אַ דעלעגאַציע פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן באַ־קאַנט צו מאַכן דעם ראַדיקאַלן און ליבעראַלן אַמעריקאַנער עולם מיט דער פּראָגראַם און טעטיקייט פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און זאַמלען דאָ שטיצע פאַר דער פּאַרטיי. איך זי האָב זייער גוט געדענקט און בין געווען גוט באַקאַנט מיט איר גאַנצער מערקווירדיקער לעבנס־געשיכטע. זי מיך האָט, פאַרשטייט זיך, ניט געדענקט, אָבער זי האָט מיך דאָך זייער פריינדלעך אויפגענומען, וועז איך בין געקומען צו איר אין האָטעל אויף מאַרגן נאָך דעם וויי זי מיט אירע חברים זיינען געקומען קיין ניו־יאָרק. אירע חברים האָב איך פריער קיין מאָל ניט געטראָפן, אָבער איך בין אויך מיט זייערע ביאָגראַפיעס געווען גוט באַקאַנט.

איצט, אַנהויב, 1919, בין איך מיט זיי אַלע דריי (אווקסענטיעוו, אַרגונאָוו און זענזינאָוו) באַקאַנט געוואָרן. מער פון אַלעמען האָט מיך דעמאָלט אינ־טערעסירט אַנדרעי אַרגונאָוו. איך האָב געוואוסט, אַז ער איז געווען איינער פון די גרינדער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן און אַז ער האָט שפּעטער געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער „אַזעף־אַפּערע״. האָב איך אים אַ סך אויסגעפרעגט וועגן דעם. ער האָט מיר אויך געגעבן פאַר דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ״ אַ מאַנוסקריפּט זיינעם — „צוישן צווי באָלשעוויזמען״ — וואָס ער האָט אויפן וועג פון סיביר קיין סאַן פראַנציסקאַ אויפגעשריבן, און דער מאַנוסקריפּט איז באָלד אָפּגעדרוקט געוואָרן אין דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ״ אין דער פּאַרם פון אַ סעריע אַרטיקלען. שפּעטער איז עס אין אייראָפּע אַרויס אָלס אַ בראָשור.

נאָך אייִדער די „באָבושקא״ ברעשקאָווסקאַיאַ, אָווקסענטיעוו, אַרגונאָוו, זענזינאָוו און ראָגאָווסקי זיינען אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק, איז אויף אַ ספּע־ציעלן מיטינג פון די פּאַראייניקטע גרופּעס פון די רוסישע סאָציאָל־דעמאָ־קראַטן און סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן באָשלאָסן געוואָרן צו אָרגאַניזירן פאַר זיי אַ קבלת־פּנים אין דער פּאַרם פון אַ באַנקעט, צו וועלכן עס זאָלן אייִנגעלאָדן ווערן נאָר די מענטשן, וואָס שטייען אידעאיש נאָענט צו זיי און צו אונדז, און אויך אַ גרויסן מאַסן־מיטינג אין קאַרנעגי האָל, וואו זיי זאָלן דערציילן פאַר דעם גרויסן עולם דעם אמת וועגן דעם, וואָס עס איז זינט 1917 געשען אין רוסלאַנד און וואָס עס קומט דאָרט איצט פאָר.

איך בין ניט געווען קיין מיטגליד פון דעם אַראַנזשיר־קאָמיטעט, אָבער די מיטגלידער פון דעם דאָזיקן קאָמיטעט האָבן זיך מיט מיר באַראַטן וועמען אייִנצולאָדן צום באַנקעט און ווער עס זאָלן זיין די פאַרזיצערס פונעם באַנ־קעט און פון דער פאַרזאַמלונג אין קאַרנעגי האָל. אַלע האָבן אייִנגעשטימט,

אז דער פארזיצער פון באנקעט זאל זיין דער אלטער סאציאל־דעמאקראט ד״ר סערגעי אינגערמאן. אבער וועגן דעם פארזיצער פון דער קומענדיקער מאסן־פארזאמלונג אין קארנעגי האל זיינען געווען מיינונגס־פארשיידנהייטן. די מערסטע סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן האבן ניט אנדערש געוואלט, אז דער פארזיצער פון דער דאזיקער פארזאמלונג זאל זיין ד״ר חיים זשיטלאוו־סקי. זשיטלאווסקי, האבן זיי געטענהט, איז דאך געווען איינער פון די ער־שטע סאציאליסטן־רעוואלוציאנערן, איינער פון די טעארעטיקער פון דער פארטיי. פון די סאציאל־דעמאקראטן בין איך געווען דער איינציקער, וועל־כער האט געלייענט ד״ר זשיטלאווסקיס ארטיקלען אין „טאג״ און איך האב באמערקט, אז די לעצטע ציים האט ער שרייבנדיק וועגן רוסלאנד און וועגן די באלשעוויקעס אנגעהויבן „א ביסל דרייען מיט דער צונג״, וואס דאס איז מיר שטארק ניט געפעלן געווען. בין איך דעריבער געווען קעגן דעם, אז ער זאל זיין דער פארזיצער פון דער פארזאמלונג אין קארנעגי האל. איך האב פארגעשלאגן, אז ד״ר אינגערמאן זאל אויך זיין דער פארזיצער פון דער פארזאמלונג אין קארנעגי האל. די מאיאריטעט אבער פון דעם ארגאנ־זשיר־קאמיטעט האט באשלאסן, אז דער פארזיצער זאל זיין זשיטלאווסקי.

גלייך ווי עס איז אנגעקומען די נייעס, אז די „באבושקא״ און אירע חברים אווקסענטיעוו, ארגונאוו, זענזינאוו און ראגאווסקי קומען קיין ניו־יארק, האט די פראַ־באלשעוויסטישע פרעסע אנגעהויבן צ׳ווילדע העץ־קאמפאניע קעגן זיי. מען האט זיי פארגעשטעלט ווי „קאנטר־רעוואלוציא־נערע פאררעטער, אגענטן פון ענגליש־פראנצויזישע און אמעריקאנער אימ־פעריאליסטן״ און „פיינט פון רוסישן פאלק״. אין טאג פון דער פארזאמלונג איז קארנעגי האל האט צביון אין זיינע „צייט־נאטיצן״ אין „פארווערטס״ אפן געוויזן „די אנהענגער און פרייַנד פון דער רוסישער רעוואלוציע״ ניט צו לאזן ריידן די קאנטר־רעוואלוציאנערן און אפברענען דעם מיטינג אין קארנעגי האל (אב. קאהאן, רעדאקטאר פון „פארווערטס״, איז דעמאלט גראד ניט געווען אין ניו־יארק. ער איז דעמאלט נאך געווען פאר די באלשעוויקעס. ער וואלט אבער זיכער קיין מאל ניט דערלאזט, אז מען זאל אין „פארווערטס״ רופן ניט צו לאזן ריידן דער „באבושקא״ ברעשקאווסקאיא. דאס האט מיט יארן שפעטער קאהאן אליין מיר פארזיכערט).

צו דער פארזאמלונג אין קארנעגי האל איז געקומען א גרויסער עולם. דער זאל איז געווען געפאקט. די גרויסע מערהייט פון די פארזאמלטע איז באשטאנען פון מענער און פרויען, וואס זיינען אדער געווען אנהענגער פון די אנטי־באלשעוויסטישע רוסישע סאציאליסטן און דעמאקראטן, אדער נייטראלע מענטשן, וועלכע האבן געוואלט אויסהערן אויך דעם „צווייטן צד״. עס זיינען אבער אויך געקומען צו דער פארזאמלונג ארגאניזירטע גרופעס פון פאנאטישע באלשעוויקעס און פון רוסישע מאנארכיסטן. זיי אלע האבן געקויפט בילעטן פאר דער „גאליארקע״ און זיינען גע־קומען ניט הערן וואס די פירער פון דער פארטיי סאציאליסטן־רעוואַ־לוציאנערן האבן צו דערציילן, נאר ניט צו לאזן זיי ריידן און אפברענען

די פאַרזאַמלונג. זשיטלאָווסקי האָט געעפנט די פאַרזאַמלונג מיט אַ קורצער דיפלאָמאַטישער רעדע. אים האָט מען כמעט ניט אונטערבראָכן. אָבער אַזוי שנעל ווי ער האָט פאַרגעשטעלט דעם ערשטן רעדנער אַנדרעי אַרגונאָוון, איז געוואָרן אַ טומל אין זאַל און אַרגונאָוו האָט מער ווי אַ פאָר ווערטער ניט געקענט זאָגן. זשיטלאָווסקי האָט דאַן פאַרגעשטעלט זענזינאָוון. האָט מען אים אויך ניט געלאָזט רעידן. אויף דער גאַליאָרקע זיינען פאַרגעקומען אמתע געשלעגן צווישן די אַנטי־באָלשעוויסטישע סאָציאַליסטן און דעמאָקראָטן מיט די באָלשעוויסטישע און מאָנאַרכיסטישע שרייער און טומלער. אין זאַל האָט זיך געפונען אַ געוגנדע צאָל פאָליציסטן, וואָס וואָלטן געקענט שטילערהייט אַרויספירן פון זאַל די שרייערס און טומלערס, ווען דער פאָרזיצער וואָלט עס נאָר געפאָדערט פון זיי. אָבער זשיטלאָווסקי, אָנשטאָט אויפצופאָדערן די פאָליציסטן דאָס צו טאָן, ווי מיר אַלע, אפילו אויך די סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן פון דעם אַראָנזשיר־קאָמיטעט האָבן עס פאַרלאָנגט פון אים, האָט ער בעסער אָפּגעלירט צו די „חברים־באָלשעוויקעס" אין נאָמען פון דעם „סאָציאַליסטישן אידעאַל, וואָס איז אונדז אַלעמען טייער", אַז זיי זאָלן אויסהערן אויך דעם „צווייטן צד", און ער האָט פאַרגעשטעלט די „באָבושקאָ" ווי די נעקסטע רעדנערין. ווען די גרייז־גרויע ברעשקאָווסקאָיאַ האָט זיך באָוויזן אויף דער פלאַטפאָרמע, אָנגעטאָן אין איר שוואַרצע קלייד מיט אַ ווייס טיכל אויפן קאָפּ, איז פאַר אַ רגע געוואָרן טויט־שטיל אין זאָל. זי האָט מיט אַ שטאַרק דערצאָרנטער שטים אויסגערופן: „פאַר מיר איז רוסלאַנד אַ הייליק אָרט און איך וועל אויף אַזאָ פאַרזאַמלונג ניט רעידן". און זי איז גלייך אַרונטער פון דער פלאַטפאָרמע. עס איז תיכף אויסגעבראָכן אין זאָל אַ נייער טומל און נייע געשלעגן און דער פאָרזיצער האָט געשלאָסן די פאַרזאַמלונג.

זינט דעמאָלט איז פאַריבער מער ווי אַ האַלבער יאָרהונדערט און די „באָבושקאָ" אין איר שוואַרץ קלייד מיט דעם ווייסן טיכל אויפן קאָפּ שטייט עד־היום פאָר מיינע אויגן ווי אַ לעבעדיקע און אין מיינע אויערן קלינגען נאָך איצט אירע ווערטער: „דליא מעניא ראָסיא סוויאָטאָיע מעסטאָ"... יענעם פינצטערן אָוונט קען איך ניט פאַרגעסן...

אויפן וועג פון יענער פאַרזאַמלונג צו איר האָטעל, האָט די „באָבושקאָ" דערקלערט זשיטלאָווסקין, אַז זי רייסט אויף אייביק איבער איר פריינדשאַפט מיט אים... אויפן באַנקעט לכבוד דער „באָבושקאָ" און אירע חברים זיינען געווען אַרום 80—90 מענער און פרויען, אַנטי־באָלשעוויסטישע סאָציאַליסטן און ליבעראַלן פון פאַרשיידענע נאָציאָנאַליטעטן. זשיטלאָווסקי איז שוין דאָרט ניט געווען.

איין און זעכציקסטער קאַפּיטל

לואי מילער, דער „אויסגעלאָשענער שטערן" אין יאָר 1919. — מיינע באַגעגענישן מיט אים. — אַב. קאַ־האַנס באַציאונג צו אים אין די לעצטע יאָרן. — אַלעק־סאַנדער גורוויטש און דעם פּראָוואָקאַטאָר אַזעפס פרוי אין אַמעריקע. — וואָס איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט וועגן איר.

נאָך אין מיטן יאָר 1918, ווען איך בין נאָך געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „נייע פּאָסט", האָב איך אויפגעהערט קומען דאַון טאַון אין שלומס קאַפּע, ווייל פיל יידישע שרייבער, וועלכע פלעגן קומען אַהין, זיינען פריער געווען פאַר דייטשלאַנד אין דער מלחמה און שפּעטער פאַר די באָלשעוויקעס. די מערסטע פון זיי האָבן מיך דעמאָלט באַטראַכט פאַר אַ „מלחמה פּאַטריאָט" און פאַר אַ „קאָנטר־רעוואָלוציאָנער". איך פלעג דעמאָלט זיך אָפט טרעפן נאָר מיט מ. באַראַנאָוון, ביי אים אין הויז אויף דער 110טער גאַס. אַ פּאָר מאָל האָב איך זיך אויך געטראָפן מיט פיליפּ קראַנצן, וועלכער איז אין דער מלחמה געווען אַ פּראָ־עלאַי און אַ קעגנער פון די באָלשעוויקעס פון דעם ערשטן טאָג אָן, וואָס זיי האָבן פאַרכאַפּט די מאַכט. איך דערמאָן זיך, אַז ער האָט מיר דעמאָלט איינמאָל אין אַ געשפּרעך געזאָגט, אַז ער איז נאָך מיט אַ צייט פאַר דער מלחמה געקומען צום שלוס, אַז די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי האָט, ווי אַ פּאָליטישע פּאַרטיי, ניט קיין צוקונפט אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אַז ער דענקט, אַז די פּאָליסי פון דער אַמעריקען פעדערעישאָן אָוו לעיבאָר אין באַצוג צום פּאָליטישן קאַמף אין לאַנד איז די ריכטיקסטע. דעמאָלט האָבן זיינע ווערטער ניט געמאַכט קיין שטאַרקן איינדרוק אויף מיר. אָבער מיט יאָרן שפּעטער בין איך אַליין אויך געקומען כמעט צום זעלבן שלוס.

אין 1920, ווען איך האָב געאַרבעט אין „סטראָגלינג ראָשיאַ", האָב איך איינמאָל לעבן סיטי האָל זיך אָנגעשטויסן אויף מאָרים ווינטשעווסקין, מיט וועמען איך בין פריער אין פאַרלויף פון יאָרן געווען באַפריינדעט. מיר האָבן זיך פריינדלעך באַגריסט. איך האָב אים ניט געהאַט געזען אַ 2־3 יאָר.

„וואָס טוט איר איצט?" — האָט ער ביי מיר אַ פרעג געטאָן.

„איך פאַרנעם זיך מיט קאָנטר־רעוואָלוציע" — האָב איך שמייכלענ־דיק אים געענטפערט.

„וועל, קאָנטר־רעוואָלוציע איז אויך אַן אידעאַל" — האָט ער מיט

אַ שמייכל באַמערקט. מיר האָבן זיך באַלד אָפּגעזעגנט און מער האָב איך אים שוין קיין מאָל ניט געזען.

מיט עטלעכע יאָר שפּעטער איז ווינטשעווסקי געוואָרן אַ קאָמוניסט און איז אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד, דאָכט זיך, מיטן צוועק דאָרט צו פאָרבלייבן. וועג מיין עלטסטע פּלימעניצע, אסתר פּינסאָן, וועלכע האָט דעמאָלט געלעבט אין מאָסקווע און זי איז געווען באַקאַנט מיט ווינטשעווסקין נאָך אין ניו־יאָרק, איז געקומען צו אים אין האָטעל נאָכפרעגן זיך ביי אים אויף מיר, האָט ווינטשעווסקי איר געזאָגט, אַז ער האָט שוין אַ לאַנגע צייט מיך ניט געזען אין ניו־יאָרק. „ער איז יעדנפאַלס אַן אַנטי־קאָמוניסט" — האָט ער פאַרענדיקט.

וועג מ. אַלגין האָט דעם ערשטן מאָל באַזוכט סאָוועט־רוסלאַנד, האָט ער ביי זיין צוריקקער קיין ניו־יאָרק מיר דערציילט, אַז בוכאַרין האָט ביי זיין ערשטער באַגעגעניש מיט אים אין מאָסקווע ביי אים אַ פרעג געטאָן: „ווי געפעלט אייך די קאָשע, וואָס מיר האָבן דאָ פאַרקאָכט"? אַלגין איז דעמאָלט נאָך ניט געווען קיין קאָמוניסט. דעם צוויטן מאָל, וועג ער איז געקומען קיין מאָסקווע שוין ווי אַ קאָמוניסט און מיין פּליטמעניצע, וועמען ער האָט גוט געקענט פון ניו־יאָרק, האָט זיך ביי אים נאָכגעפרעגט אויף מיר, האָט ער איר געענטפערט: „ער איז געוואָרן אַ שרעקלעכער רעאַקציאָנער און אַרבעט איצט פאַר די רוסישע מאָנאַרכיסטן"...

אין 1918 איז דער אָפּיס פון דער „נייע פּאָסט", ווי אויך דער אָפּיס פון דער „נאַראָדנאיא גאַזעטאַ" געווען אויף סעקאָנד עוועניו. פּלוצעם איך האָבן „לאָנטש" אין אַ קאָפע אויף סעקאָנד עוועניו. אַהין פלעגט אין די יאָרן 1919־1920 אָפט אויך אַרייַנגיין לואי מילער, דער אַמאָליקער פירער פון די יידישע סאָציאָליסטן אין אַמעריקע, אייגער פון די גרינדער פון „פאָרווערטס", אַ געוויסע צייט דער רעדאַקטאָר פון „פאָרווערטס" און אין משך פון יאָרן דער וויכטיקסטער לייט־אַרטיקל שרייבער פון „פאָרווערטס". סוף 1905 האָט מילער געגרינדעט די צייטונג „וואָרהייט", אין אָפּאָזיציע צום „פאָרווערטס", און ער האָט פאַרלאָזן די סאָציאָליסטישע באַוועגונג. שפּעטער האָט ער פאַרקויפט זיין חלק פון דער „וואָרהייט", האָט געגרינדעט אַ נייע צייטונג „דער פירער". און וועג „דער פירער" איז אונטערגעגאַנגען, האָט ער געגרינדעט אַ וואָכנצייטונג. אָבער אויך די וואָכנצייטונג האָט לאַנג ניט עקסיסטירט. איצט, אין 1919, איז מילער געווען „אַרבעטסלאָז". איך האָב מילערן געקאָנט פון דערווייטנס נאָך אין 1904. דעם צוויטן לייט־אַרטיקל, וואָס איך האָב אין 1904 געלייענט אין „פאָרווערטס", איז געווען לואי מילערס.

לואי מילערן האָב איך אַ סך מאָל געהערט אויף פאַרזאַמלונגען און געלייענט זייַנע אַרטיקלען, וועג איך בין נאָך דעם ערשטן מאָל געווען אין אַמעריקע, אין די יאָרן 1904־1905.

וועג איך בין אין יאָר 1908 צוריקגעקומען קיין ניו־יאָרק פון רוס־

לאנד, איז מילער שוין געווען דער רעדאקטאר־ארויסגעבער פון דער „וואַרהייט", אַ צייטונג וואָס האָט אָפט אַטאַקירט די סאָציאַליסטישע פּארטיי און פלעגט אין די פּאָליטישע וואָלן געווינלעך שטיצן די קאַנ־ דידאַטן פון דער דעמאָקראַטישער פּארטיי, וואָס דעמאָלט האָט עס גע־ מיינט די קאַנדידאַטן פון דער קאַרופּטער טעמעני האַל מאַשין. דעמאָלט פלעגט מילער שוין ניט ארויסטרעטן אויף פּארזאַמלונגען. איך האָב אים אין יענע יאָרן געהערט רעידן נאָר אין מאָל — אויף דער מע־ מאָריעל־פּארזאַמלונג פון יעקב גאָרדין אין קופּער־יוניאָן.

אויף דער מעמאָריעל־פּארזאַמלונג האָבן געדעדט אַ סך רעדנער, אָבער מילערס רעדע איז געווען די בעסטע. אין זיין שרייבן איז מילער געווען ניט אָפּגעהיט. ער האָט געברויכט אַ סך דייטשמעריש ווערטער און אויסדרוקן, כאָטש ער איז געווען אַ געבאָרענער פון גרויס־ווילעיקע, ווילנער גובערניע, און האָט געדעדט יידיש ווי אַן עכטער ליטוואַק. מילער איז אויך אָפט געווען צו באַמבאַסטיש. ער האָט אָבער שטענדיק געהאַט וואָס צו זאָגן און מאָנכע פון זיינע לייט־אַרטיקלען זיינען גע־ ווען גלענצנדע. לייט־אַרטיקלען פלעגן אין יענע יאָרן אָפילו אין די ענגלישע צייטונגען זייער ווייניק מענטשן לייענען. אָבער לואי מילערס לייט־אַרטיקלען האָבן קיין מאָל ניט פּארפעלט צו לייענען ניט נאָר די מערסטע לייענער פון דער „וואַרהייט", נאָר אָפילו אויך אַ סך פון די אינטעליגענטערע „פּארווערטס"־לייענער. מענטשן זיינען געווען נייגעריק צו וויסן וואָס זאָגט עפּעס מילער היינט וועגן דער אָדער יענער וויכטיקער געשעענישׂ.

אַ סך מענטשן — און איך אייגער פון זיי — האָבן געהאַלטן מילערן פאַר אַ דעמאָגאָג. און אַיידער איך בין מיט אים פּערזענלעך באַקאַנט געוואָרן אין 1919, האָב איך געדענקט, אַז ער איז אַ פּרינ־ ציפּאַלאָזער מענטש, אַ מענטש אָן וועלכע־עס־איז פעסטע איבערצי־ גונגען. אָבער נאָכדעם ווי איך האָב זיך מיט אים געטראָפן אין 1919 און אַ פּאָר מאָל לאַנג געשמועסט מיט אים וועגן אַלץ אין דער וועלט, קען מען זאָגן, האָב איך געענדערט מיין מיינונג וועגן אים. איך האָב זיך איבערצייגט, ערשטנס, אַז מילער איז אַ זייער קלוגער און זייער פּעאיקער מענטש. ער איז טאַקע געווען אָן אָפּאָרטוניסט, אַ קאָמפּראָמיס־ לער, אָבער ער האָט אויך געהאַט פעסטע איבערצייגונגען אָן, צווייטנס, ער האָט געהאַט דעם מוט צו קעמפן פאַר זיינע איבערצייגונגען. גלייך ביים אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ער אַרויס־ געטראָטן פאַר אַ זיג פון די עלאיס און קעגן דייטשלאַנד און ער האָט ניט אויפגעהערט צו קעמפן פאַר דעם פריער אין דער „וואַרהייט", דערנאָך אין זיין „פירער" און שפּעטער אין זיין וואָכנבלאַט. ער איז צוליב דעם מאָטעריעל פולשטענדיק רואיניירט געוואָרן און געווארן אַן „אויסגעלאָשענער שטערן". אָבער ער האָט אויך אין 1919 זיין מיינונג וועגן דער מלחמה ניט געענדערט. ער איז אויך געווען אַן אויסגעשפּרא־

כענער פּרינציפּיעלער קעגנער פון באָלשעוויזם און פון דער באָלשע־ ויסטישער דיקטאַטור.

יעקב מילך, אייגער פון די אַלטע יידישע סאָציאַליסטן, וועלכער איז קיין מאָל ניט געווען קיין גרויסער פאַרערער פון לואי מילערן, האָט אין יאָר 1936 אין זיינע דערינערונגען געשריבן:

„מילער, קען מען זאָגן, איז געווען אַ געניאַלער מענטש... וואָלט ער געהאַט מער בילדונג, וויניקער טעמפּעראַמענט און וואָלט זיך ניט פאַרלאָזן נאָר אויף זיינע אייגענע כוחות, וואָלט מען געהאַט צו דער־ ציילן וועגן אים אַ שענערע און אַ סך אינטערעסאַנטערע געשיכטע".

קיין סימנים פון געניאַליטעט האָב איך אין מילערן ניט באַמערקט, אפשר דערפאַר וואָס איך האָב אים ניט אַזוי גוט געקענט ווי יעקב מילך האָט אים געקענט. אָבער פון די פּאָר לאַנגע שמועסן, וואָס איך האָב אין די יאָרן 1919־1920 מיט אים געהאַט, האָב איך אַרויסגע־ טראָגן דעם אינדרוק, אַז ער איז ניט נאָר אַ זייער קלוגער און זייער פּאַאיקער מענטש, נאָר אַז ער קלייבט זיך אויך גוט פאַנאַנדער אין דעם, וואָס עס קומט פּאָר אין אַמעריקע און אין איראָפּע, ווי אויך אין דעם יידישן לעבן דאָ אין אַמעריקע און אויך אויף יענער זייט ים. מילער האָט דערנאָך אַ קורצע צייט געשריבן אַרטיקלען אין „טאָג".

זייער וויניק מענטשן, אַז מיט אַ פּאָר יאָר פּאָר מילערס טויט האָט געהאַלטן זייער נאָענט ביי דעם, אַז ער זאָל צוריק ווערן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון „פאָרווערטס". אַב. קאַהאַן איז אויף דעם אייגענאַנגען. אַב. קאַהאַן האָט זיך דעמאָלט אַ פּאָר מאָל געטראָפן מיט מילערן. צוזאַמענגעפירט זיי האָט, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, דער פּאַרשטאַרבענער מאיר גילים, אייגער פון די גרינדער פון „פאָר־ ווערטס" און זיין גאַנץ לעבן אייגער פון די שטאַרקסטע זיילן פון „פאָרווערטס", מיט וועמענס מיינונגען אַב. קאַהאַן האָט זיך שטענדיק שטאַרק גערעכנט: מילער איז אפילו אין מאָל געקומען אין רעדאַקציע פון „פאָרווערטס", האָט פאַרבראַכט אַ לענגערע צייט ביי קאַהאַנען אין צימער. פאַרוואָס מילער האָט נאָכדעם ניט געשריבן אין „פאָרווערטס", וויס איך ניט. איך געדענק נאָר, אַז ווען מען האָט מילערן אָפּערירט און אַרונטערגענומען אים אַ פּוס, האָט קאַהאַן וואָכן נאָכאַנאַנד ניט געקענט באַרואיקן זיך. ער האָט פיל מאָל מיט אַ טרויעריקער שטים מיר געזאָגט: „שטעלט זיך פּאָר, מילער אָן אַ פּוס", „מילער אויף אין פּוס, עס איז שוידערלעך"!...

מילער איז אין גיכן געשטאַרבן אָן אַרעמאָן און כמעט אַ פאַרגע־ סענער...

נאָך אין 1918 באַלד ווי עס האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין די „נאַ־ ראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", ווי דער אַרגאָן פון די פּאַראיניקטע גרופּעס פון די

רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, האָבן מיר אַרגאַניזירט אַ קאָנצערט און באַל אין האָנטס פּאַינט פּאַלאַס אין די בראָנקס פאַר דעם בענעפּיט פון דער צייטונג. דאָרט האָב איך געטראָפן דעם סאָציאַל־רעוואָלוציאָנער אָלעקסאַנדער (אָדער סאַשאַ, ווי די חברים פלעגן אים רופן) גורוויטש. אים האָב איך געקאָנט אין ווילנע, ווען איך בין נאָך געווען אַ ייִנגל פון 14־15 יאָר. ער איז אפילו אַ קורצע צייט געווען מיין לערער. ער איז געווען מיט אַ פּאָר יאָר עלטער פון מיר און איז דעמאָלט שוין געווען, דאָכט זיך, אין לעצטן קלאַס פון ווילנער גימנאַזיע. ער איז געווען אַ זון פון פאַרמעגלעכע עלטערן. איך האָב דעמאָלט ביי אים אויף דער ביכער־עטאַשערקע באַמערקט אַ פּאָר ביכלעך פון דעם אומלעגאַלן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן זשורנאַל „זשיזן", וואָס האָט דע־מאָלט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין אין לאָנדאָן. פון דעם האָב איך געדרונגען, אַז ער מוז זיין אַ מיטגליד פון אַ געהיימער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע. אָבער ווען איך בין מיט אַ 4־5 יאָר שפּעטער געקומען קיין ווילנע, האָט מען מיר דערציילט, אַז אַלעקסאַנדער גורוויטשן האָט מען נאָך מיט אַ 3־4 יאָר פריער אויסגעשלאָסן פון גימנאַזיע, אַז ער איז אַוועקגעפאָרן קיין פּאַריז און איז אַן אָנגעזעענער מיטגליד פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

אין 1916 האָב איך אים געטראָפן אין ניו־יאָרק און האָב אים דערקענט. ער מיך האָט ניט דערקענט. אָבער ווען איך האָב אים דערציילט ווער איך בין, האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער איז אַ געווסט צייט געווען מיין לערער. איך האָב געוואוסט, אַז ער איז פאַרהייראָט. איך האָב אַ פּאָר מאָל געזען זיין פרוי, וועלכע האָט אויסגעקוקט אַ סך עלטער פון אים, כאָטש זי האָט נאָך געהאָט אַ גאַנץ סימפּאָטישן פּנים. איך האָב זי אָנגענומען פאַר אַ רוסין, אָבער זי איז געווען אַ יידישע טאָכטער.

אויפן קאָנצערט און באַל פון דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" איז, ווי געווייגלעך, אויך געווען אַ בופעט און מען פלעגט סערווירן די געסט טיי מיט צובייסן. גורוויטש איז געווען פאַרנומען אין בופעט מיט אַנ־גיסן טיי אין די גלעזער. לעבן אים האָבן זיך די גאַנצע צייט אַרום־געדרייט צווי ייִנגלעך. זיי האָבן אים געהאָלפן סערווירן די טיי. מיט אַ וואָך פאַר דעם קאָנצערט האָב איך גראָד איבערגעלייענט אין דעם באָוואוסטן פּעטערבורגער היסטאָריישן זשורנאַל „בילאָיע" די געהיימע באַריכטן, וואָס דער באָרימטער פּראָוואָקאַטאָר פון דער פּאַרטיי סאָציאַ־ליסטן־רעוואָלוציאָנערן יונה אַזעף האָט געשיקט צום הויפּט פון דער צאַרישער אָכראַנע אין פּעטערבורג וועגן דער רעוואָלוציאָנערער טע־טיקייט פון די פאַרשיידענע פּאַרטיי־אַרגאַניזאַציעס און וועגן זייערע אַנ־פירער. אין אַ פּאָר פון אַזעפס באַריכטן צו דער אָכראַנע זייענען אויך דערמאָנט געוואָרן סאָשאַ גורוויטש און זיין עלטערע שוועסטער. איך געדענק איצט ניט צי איך האָב עס געלייענט אין איינעם פון אַזעפס

באַריכטן צו דער אַכראַנע אַדער איך האָב דאָס געהערט פון איינעם פון די פירער פון דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, אַז אין 1903 אַדער אין 1904 האָבן סאַשאַ גורוויטש און זיין שוועסטער באַקומען אַ ירושה פון זייער באָבען עטלעכע און צוואַנציק טויזנט רובל. האָבן זיי די עטלעכע טויזנט רובל איבערגעלאָזט פאַר זיך און די צוואַנציק טויזנט האָבן זיי אַוועקגעגעבן דער פּאַרטיי סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן.

איצט ביים בופעט פון קאָנצערט און באַל אין האָנטס פּאַינט פּאַלאַיע" ? ער האָט מיר אַ וואונק געטאָן, אַז איך זאָל ניט ריידן וועגן דעם. און וועז איך האָב אים שפּעטער געפרעגט פאַרוואָס ער האָט ניט געוואָלט, אַז איך זאָל ריידן וועגן דעם, האָט ער מיר גע־זאָגט, אַז די צוויי יינגלעך זיינען דאָך אַזעפּס קינדער. ער האָט גע־דענקט, אַז איך וויים געוויס, אַז זיין פרוי איז אַזעפּס געוועזענע פרוי און אַז די יינגלעך זיינען אַזעפּס קינדער. פאַר מיר אָבער איז עס געווען אַ גרויסע איבעראַשונג. זי האָט זיך אין אַמעריקע גערופן מיט איר מיידלשן נאָמען און די יינגלעך האָבן געטראָגן איר פאָמיליען־נאָמען. (זיי זיינען, אַגב, געווען אויסערגעווייניגלעך פּעאיקע. ביידע זיי־נען נאָך יונגערהייט געוואָרן געלערטע. איינער, דער פּעאיקסטער, וועט מען האָט פאַרויסגעזאָגט אַ גרויסע צוקונפט אין דער אָקאַדעמישער וועלט, איז גאָר יונגערהייט געשטאָרבן. דער צוויטער לעבט נאָך, דאָכט זיך, אין פילאַדעלפיע). גורוויטש האָט געהייראָט מיט אַזעפּס פרוי איי־גיכן נאָכדעם ווי אַזעף איז דערקלערט געוואָרן פאַר אַ פראָוואָקאַטאָר און איז אַנטלאָפן פון פאַריז מיט זיין געליבטער. גורוויטש מיט אַזעפּס פרוי און אירע קינדער זיינען שפּעטער אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע. זי איז געווען אַן אידעלע, געבילדעטע פרוי. דאָ האָט זי יאָרנלאָנג גע־האָט אַ קליינעם האָטעל אין בעלמאָר, ניו־דזשוירזי. גורוויטש האָט גע־אַרבעט ווי אַן עקאָנאָמיסט און סטאַטיסטיקער אין פאַרשיידענע איי־סטיטוציעס. ער איז געווען זייער אַ שוויגנדיקער און איך בין קיינמאָל ניט געווען באַפרייַנדעט מיט אים. מיר פלעגן זיך נאָר פון צייט־צו־צייט טרעפן אויף פאַרזאַמלונגען אַדער אין דער שטאָטישער ביבליאָ־טעק אויף דער 5טער עוועניו און 42סטער גאַס און פלעגן דורכוואַרפן זיך נאָר מיט אַ פּאָר ווערטער. אין דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" האָט ער געשריבן אַ פּאָר אַרטיקלען. ער איז, פאַרשטייט זיך, געווען אַן אָנטי־באָלשעוויק, אָבער ער האָט געהאַלטן מיט וויקטאָר טשערנאָוון, וועלכער האָט דעמאָלט רעפּרעזענטירט דעם לינקן פליגל אין דער פּאַרטיי און מיר אַלע האָבן זיך באַצויגן קריטיש צו אים. מיט גענעראַל אָבערוטשעוון, דעם באָוואוסטן סאָציאַליסט־רעוואָלוציאָנער, וועלכער האָט געשריבן אַר־טיקלען כמעט אין יעדן נומער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", זיינען סאָשאַ גור־וויטש און זיין פרוי געווען גוט באַקאַנט נאָך פאַר דער רעוואָלוציע,

וועז זיי אַלע האָבן געלעבט אין פּאַריז ווי פּאָליטישע עמיגראַנטן. אויך דאָ, אין ניו־יאָרק, פלעגט אָבערוטשעוו אָפט באַזוכן גורוויטשעס פּרוי.

סוף 1919 וועז די רוסישע סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן האָבן אָפּגעשטעלט זייער באַוואָפנטן קאַמף קעגן די באָלשעוויקעס, און די „ווייסע" אַרמייען, אָנגעפירט פון גענעראַל דעניקין און פון אַדמיראַל קאָלטשאַק, האָבן געהאַלטן אין פּאַרנעמען אין שטאָט נאָך דער צוויטער, וועז ס׳האָט זיך אויסגעדוכט, אַז זיי קענען באַזיגן די באָלשעוויקעס, אַרונטער־ווארפן זייער דיקטאַטור און צוריק אויפשטעלן א רעכטלעכע קאָנסטיטוציאָנעלע אָרדענונג אין רוסלאַנד, האָט אבערוטשעוו אָפּגעדרוקט אין דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" אַן אַרטיקל אונטערן „קעפּל": „לענין אָדער קאָלטשאַק?" אין דעם אַרטיקל האָט ער זיך באָמיט צו באַווייזן, אַז פּאַר רוסלאַנד איז איצט ניטאָ קיין אַנדער אויסוועג ווי אָדער, אַז די „ווייסע" אַרמייען זאָלן זיגן אין דעם בירגער־קריג און באַפרייען רוסלאַנד פון דער שרעקלעכער באָלשעוויסטישער דיקטאַטור אָדער מען דאַרף העלפן די באָלשעוויקעס באַזיגן די אַלע אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען, וואָס דאָס מיינט, העלפן פאַרפעסטיקן אויף פּיל, פּיל יאָרן דעם באָלשעוויסטישן רעזשים. ווי א רוסישער פּאָטריאָט און ווי א סאָציאַליסט און דעמאָקראַט איז ער, אָבערוטשעוו, פּאַר א זיג פון די אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען איבער די באָלשעוויקעס. אָבערוטשעווס אַרטיקל האָט אַרויסגערופן א גרויסע אומצופרידנהייט צווישן א צאָל סאָציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן, מיטגלידער פון דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ". סאָשאַ גורוויטש איז געווען זייער אָנפּירער. ד״ר איינגערמאַן, ד״ר דשעימס, איך און אַנדערע מיטגלידער פון דער „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" האָבן אויך געוואונטשן, אַז די אַנטי־באָלשעוויסטישע אַרמייען זאָלן זיגן און אַרונטערווארפן די באָלשעוויסטישע דיקטאַטור, אָבער קיינער פון אונדז האָט נישט געשריבן וועגן דעם. דער זשורנאַל „סטראָגלינג ראַשיאַ" האָט יאָ אָגיטירט פאַר דעם, אַז אַמעריקע זאָל העלפן קאָלטשאַקן און דעניקינען. איך האָב אָבער אויך אין „סטראָגלינג ראַשיאַ" וועגן דעם ניט געשריבן.

די באָלשעוויסטישע און פּראָ־באָלשעוויסטישע פּרעסע האָט שטאַרק אַטאַקירט די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ" אָלס „א קאָנטר־רעוואָלוציאָנערע צייטונג, וואָס אַרבעט פאַר דער ווידער אויפשטעלונג פון דער מאָנאַרכיע אין רוסלאַנד". דאָס האָט געהאָט א ווירקונג אויף געוויסע ראַדיקאַל־געשטימטע יידן, וועלכע האָבן פריער געשטיצט די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", אַז זיי זאָלן אויפהערן זי שטיצן. מאָנכע פון די רעכטע רוסישע ליבעראַלן, וועלכע האָבן פריער געשטיצט די „נאַראָדנאַיאַ גאַזעטאַ", האָבן אויך

אויפגעהערט זי צו שטיצן דערפאַר, וואָס מיר האָבן אַקטיוו נישט גע־
שטיצט קאָלטשאַקן און דעניקינען. דאָס צוזאַמען מיט די אינערלעכע
רייסעריין, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין דער אָרגאַניזאַציע פון דער
„גאַראַדנאיאַ גאַזעטאַ", האָט סוף 1919 געבראַכט צום אונטערגאַנג פון
דער צייטונג.

די אַלע יאָרן, וואָס איך בין געווען באַקאַנט מיט אַזעפס גע־
וועזענער פרוי, האָב איך שטענדיק געטראַכט: קען דאָס זיין, אַז זי האָט
קיינמאָל ניט געווואוסט, אַז אַזעף איז אַ פראָוואָקאַטאָר? אויב ניט,
טאָ ווי קומט עס, וואָס זי האָט אים געהאָלפן אַנטלויפן פון פאַריז אין
דער נאַכט, וועז דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער פאַרטיי האָט שוין
אַפיציעל אים דערקלערט פאַר אַ פראָוואָקאַטאָר? איך האָב וועגן דעם
ניט אין מאָל גערעדט אויך מיט אָבערוטשעוון. אויך אים האָט שטענ־
דיק געמאַטערט דער זעלבער געדאַנק, כאָטש ער האָט זי אַ סך בעסער
געקאַנט ווי איך.

אין אַנהייב פון די צוואַנציקער יאָרן האָט באַריס ניקאָלאַיעווסקי,
אַ באַוואוסטער היסטאָריקער פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער און
סאָציאַליסטישער באַוועגונג, אין בערלין זיך געטראָפן מיט אַזעפס געווע־
זענער געליבטער, מיט וועלכער ער איז אַנטלאָפן פון פאַריז און זי איז
ביז זיין טויט פאַרבליבן זיין פרוי. אַזעף אַליין האָט פאַר דער ערשטער
וועלט־מלחמה געלעבט מיט זיין געליבטער אין דייטשלאַנד. זי איז
געווען אַ רוסיפיצירטע דייטשע שאָנסאָנעטקע, אַ מין וואָדעוויל אַקטריסע.
גלייך ביים אויסברוך פון דער מלחמה איז אַזעף ווי אַן אָגענט פון דער
רוסישער רעגירונג אינטערנירט געוואָרן און איז ביזן ברעסט־ליטאָווס־
סקער פרידן, אין מערץ, 1918, געהאַלטן געוואָרן אין דער באַרימטער
מאַבית פעסטונג, און ער האָט זיך די גאַנצע צייט דורכגעשריבן מיט
זיין געליבטער. וועז ניקאָלאַיעווסקי האָט זיך מיט איר געטראָפן, איז
אַזעף שוין געווען עטלעכע יאָר טויט. ניקאָלאַיעווסקי האָט מיט איר
געהאַט לאַנגע געשפּרעכן און ער האָט אויך ביי איר אַרויסגעקראָגן
קאָפּיעס פון אַלע בריוו, וואָס אַזעף האָט איר געשריבן און ער האָט דער־
נאָך דאָס אַלץ פאַרעפנטלעכט אין אַ ביכל. אַזעפס געליבטע האָט ני־
קאָלאַיעווסקין דערציילט אַז אַזעף האָט שטאַרק ליב געהאַט זיינע צווי
יינגלעך און ער האָט שרעקלעך געבענקט נאָך זיי. אין אַ יאָר אַרום,
נאָך דעם ווי ער איז אַנטלאָפן פון פאַריז, האָט ער באַשלאָסן צו קומען
געהיים קיין פאַריז צו זען זיינע קינדער. ער איז מיט זיין געליבטער
פאַרפאַרן אין פאַריז אין אַ האָטעל, ווייט פון רוסישן קוואַרטאַל און נאָך

דעם זעלבן אָונט איז ער אָוועק זען זיינע קינדער. אָבער אין אַ האַלבער שעה אַרום איז ער צוריקגעקומען אַ פֿאַרסאָפּעטער, און אַ טויט בלאַסער און האָט קוים געקענט אויסריידן אַ וואָרט. „וואָס איז געשען מיט דיר?" האָט זי ביי אים געפֿרעגט. ער האָט איר דערציילט, אַז ווען ער האָט אָנגעקלאָפּט אין טיר פון זיין פֿרויס וואויגונג און די פֿרוי האָט געעפנט די טיר און האָט אים דערזען, איז זי גלייך צוגעלאָפֿן צום טיש־קעסטל, האָט אַרויסגעכאַפּט פון דאָרט אַ רעוואָלווער און איז געלאָפֿן אים דערשיסן. ער איז קוים מיטן לעבן אַנטלאָפֿן פון דאָרט.

וועז איך האָב איבערגעלייענט ניקאָלאַיעווסקיס ביכל, איז מיר אַרוג־טער אַ שטיין פון האַרצן. דעם זעלבן געפיל האָט אויך געהאַט אבע־רוטשעוו. איך האָב דערנאָך פיל מאָל געטראָפֿן זיך מיט איר. זי איז שוין לאַנג טויט. גורוויטש איז געשטאָרבן נאָך מיט עטלעכע יאָר פֿאַר איר.